M. STELMAH

Pâine și sare

M. STELMAH

Pîine și sare

M. STELMAH

Pîine și sare

ROMAN

Traducere de
Al. Ștefănescu-Medelent
și
M. Cardaș

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

București — 1963

Coperta de *Barbu Teodorescu*

Михайло Стельмах
ХЛЕБ И СОЛЬ
Роман
Государственное Издательство
Художественной литературы
Москва — 1961

Pe pîine și sare facem legămînt
Nimic nu-i mai sfînt pe întregul pămînt
Ca pîinea, și sarea, și cinstea...

(Zicală din popor)

Partea întîi — CUIBURI PUSTIITE

I

Noaptea fără stele, grea de nelinişti, era pe sfîrşite. Acolo unde zăpezile cenuşii păreau una cu cerul, miji o geană de lumină alburie. Jur-împrejur se zăreau ca prin sită nişte binale scunde într-un chenar înceţoşat de pomi cărunţi, iar dinspre răsărit, vestind ivirea soarelui, se răsfirau raze reci de purpură şi aur. Se opriră în Măgura Cazacului ce le stăvilea drumul, smulgînd din umbră moara costelivă ale cărei aripi începuseră să se rotească harnic, ţesînd din fuiorul de raze zorile noii zile.

Dincolo, în sat, mai pîlpîiau încă ferăstruicile împîclite, ca făclioarele în săptămîna patimilor. În jurul meselor goale, peste care se aşternuse tot frigul acelei nopţi, oamenii şedeau împietriţi, de parcă-i vrăjise un duh rău. În noaptea aceea, şi anii copiilor au sporit ca prin farmec. Durerea neogoită a părinţilor le podidise şi lor inimioarele. Îşi plecaseră fruntea înainte de vreme. Copleşită de jalea celor mari, lumea copilăriei lor îşi stinsese strălucirea.

De afară, Katerina îşi privi nepoţii cu ochii înecaţi în durere şi-şi apăsă obrazul de trunchiul unui păr, tot atît de bătrîn ca şi ea. Picurînd de pe genele-i rare, lacrimile se prelingeau prin cutele pămîntii de pe obrazul bătrînei parcă anume săpate pentru ele şi pentru praful întunecat al gliei.

— Ooof, nepoţeii maichii, copilaşii maichii ! Unde vă duce soarta, pe ce drumuri o să pribegiţi ? !

Oare buzele ei rostiseră aceste cuvinte, sau inima ei gemuse ?

Scăpate din păienjenişul zbîrciturilor, lacrimile picurau pe pospaiul de nea abia aşternut, lăsîndu-şi urmele între două rădăcini noduroase.

Din casă, muţi, aidoma unor umbre, ieşeau oamenii.

În aerul gingaş al zorilor din prag de primăvară se răspîndi un iz de votcă. Nu votca ce-ţi însoţeşte clipele de veselie, ci cea pe care-o bei cu noduri la praznice, la parastase. Feciorul Katerinei, înalt, dar cu umerii încovoiaţi de trudă pe ogoarele altora

şi de propria lui sărăcie, se opri lîngă ea. Anii îi brăzdaseră şi lui fruntea şi-i zbîrliseră spicele sprîncenelor ; oricine s-ar fi uitat la ele şi-ar fi amintit de spicele de pe ogor.

— Ascultă, mamă...

Bătrîna îşi ridică spre el ochii crispaţi de durere şi lacrimi, iar vorbele lui le simţi cu întreaga ei făptură, ca atingerea unui şuvoi de gheaţă.

— Poate te răzgîndeşti, poate vii şi matale cu noi...

El se sprijini de trunchiul părului cu palma grea, bătucită. Scoarţa copacului şi mîna omului erau la fel de negricioase şi de crăpate, iar prin crăpături ţărîna pătrunsese adînc, pînă-n sevă, pînă-n sînge. Toată apa din lume n-ar mai fi putut s-o scoată de-acolo. Cu ţărîna aceea în carne va fi îngropat plugarul, aşa se va înfăţişa la judecata de apoi.

— Zău, mamă...

— Vai, fiule, nu mă răzgîndesc. Aici mi-am trăit toată viaţa...

Inima ei cernită şi întreaga ei făptură se frînseră într-un ghem de durere.

— Viaţă e asta ? Şi-apoi ce laşi aici, pămînt, moşie ?

— Pămîntul ţi l-ai pierdut, Ivane, iar casa ţi-ai vîndut-o, spuse fără noimă Katerina, de parcă feciorul ei ar fi putut s-o uite vreodată.

— Dar ce era să fac ? Să-mi las copiii să se spetească pe un petic de ogor şi pînă la urmă să plece la cerşit ca să nu crăpăm de foame ? Ai, ce zici ? ! Sprîncenele i se îmbinară deasupra ochilor. Hai, să plecăm. Nimic nu mai e al nostru aici. Nici pămîntul pe care calci.

— Nimic spui ? Da de mormîntul lui taică-tu ai uitat ? Lîngă el vreau să-mi dorm şi eu somnul de veci.

Şi bătrîna făcu o mişcare spre cimitir, unde bărbatul ei îşi odihnea sub un vişin toate caznele vieţii. Lui nu-i mai spuneau nimic nici frunzele înrourate ale pomului, nici floarea-i timpurie. Lui nu, dar bătrînei îi trezeau atîtea amintiri din îndepărtata tinereţe şi-i spuneau că viaţa ei ajunsese la capăt. Nu, cînd o fi să se întîmple, mai bine să audă deasupra capului foşnetul blînd al vişinului din ţintirim, decît năprasnicele vînturi siberiene. Îşi îngropă faţa în degetele negre, ca nişte rădăcini. Trupul i se cutremură întocmai ca vişinul scuturat de vînturile reci : fără cuvinte, fără suspine.

Feciorul se plecă şi mai mult spre ea.

— Ascultă ce spun, mamă. Morţii cu morţii şi viii cu viii. Scump e pămîntul ţintirimului, da numai pe gropar îl hrăneşte. Iar eu am o liotă de copii. Poate că acolo, pe meleaguri îndepărtate,

om duce-o mai bine. Cine ştie... Şi atinse uşurel braţul bătrînei. Iar de ne-o fi dat să pătimim... tot e mai bine împreună.

Bătrîna clătină din cap, frămîntată de gînduri şi de durere.

— Nu, drumul ăsta m-ar răpune. Şi-apoi, ai şi aşa destule guri de hrănit. Măcar să-ţi ajungă pîinea pentru ăi mici...

Ceaicenko oftă din rărunchi simţindu-şi deodată moale, nevolnic, trupul vînjoşat de muncă. Cu faţa crispată de durere îşi smulse şapca din cap, şi vîntul îi flutură hălăciuga de păr aspru înspicat de fire argintii. Ehei, ce mai plete avusese el odată! Numai inele bălaie ca spicul grîului. Apoi părul i se închisese şi, năclăit zi de zi de sudoarea trudei, se împîslise.

— Apoi, mămucă, dacă-i aşa, rogu-te, să nu mi-o iei în nume de rău şi să nu mă blestemi. Şi matale te-ai zbătut să depărtezi nevoile de mine, şi eu, să-ţi dăruiesc o bătrîneţe tihnită, dar, iaca, a fost în zadar... De aş avea pămînt, în casa asta numai de dragoste şi cinstire ai avea parte. Ştii cît îmi iubesc măicuţa...

Îl seca la inimă cînd se gîndea la soarta lui, la copii, la bătrînă. O strînse la piept şi simţi pe buzele-i arse gustul sărat al lacrimilor.

O adiere înfioră văzduhul tălăzuind peste amîndoi boarea rece, cenuşie a zorilor.

O sanie se opri la poartă. Nişte mogîldeţe gheboşate începură să forfotească prin bătătură cărînd din casă ce mai rămăsese — boarfe şi saci cu grăunţe. Uşa rămăsese dată de perete. Năvălind în casă, gerul gonea afară, pentru totdeauna, aburul albăstriu, suflarea caldă a copiilor şi nepoţilor Katerinei, adunată prin unghere. Tot astfel gonea şi viaţa din trupul vlăguit al bătrînei.

— Ce-ar fi să nu plecaţi totuşi, Ivanko? suspină ea.

Stătea înaintea lui numai durere, ca un geamăt greu, ca o rugă întruchipată, cum stătuse şi dînsul înaintea ei de atîtea ori în copilărie.

— Ce tot spui, mamă?! O luă de mînă ca pe un copil şi merseră astfel împreună pînă la poarta dată în lături. Mă doare că te las aici, mă doare că trebuie să-mi iau lumea în cap. Oare o să ne mai vedem vreodată!?

— Pe lumea cealaltă poate!

— Barem acolo de ne-ar fi mai bine!

O clipă gîndul la moarte i se aşternu ca o pîclă cenuşie peste ochi, dar cînd se gîndi la meleagurile siberiene întunericul din jurul lui se destrămă. Îl înfioră din nou nădejdea tulburătoare, îndărătnică: poate că acolo îi va zîmbi norocul.

Careva stinse opaiţul din casă, şi ochiurile geamurilor se înnegriră. Casa părea acum ca un trup părăsit de suflet...

Nepoţeii se strînseseră ciotcă în jurul bunicii, căutîndu-i îndureraţi privirea. Bătrîna simţea pe obrajii săi zbîrciţi petalele buzelor lor calde. Îi mîngîie pe micuţi, apoi îşi împreună palmele a rugă.

— Hai, e timpul să plecăm la drum ! strigă cu glas sugrumat de lacrimi nora, zăbovind pentru ultima oară în poarta care fusese atîta vreme a ei.

Copiii îşi mai priviră o dată bunica, toţi o dată, apoi, ca la o poruncă, o zbughiră stol spre sanie.

Toţi afară de Vasilko, bălăiorul. El îşi cerceta cu multă luare-aminte ciuboţelele cufundate în zăpadă, dar tremurul buzelor îl dădea de gol : abia se stăpînea să nu izbucnească în plîns. Cu o fluturare a genelor lungi, răsfrînte, micuţul ridică spre bătrînă ochişorii albaştri, înlăcrimaţi.

— Ţine, bunicuţo. De la mine.

Mîna bătrînei cu vinele umflate cuprinse pumnişorul trandafiriu.

— Ce ai aici, maică ?

— Un *poltînnik* [1] de argint. Ştii, de cînd am muncit la boier, la strîns gărgăriţa de pe sfeclă...

— Şi ce să fac cu el, Vasilko, puişorule ?

— Las' că prinde bine în gospodărie, repetă băieţaşul cuvintele auzite de atîtea ori de la taică-său, fără a-şi da seama că ai lui nu mai aveau gospodărie.

— Trăi-te-ar cerul şi să ai spor la toate, dragul bunichii, rosti înduioşată bătrîna, zburînd cu gîndul peste ani şi rugîndu-se, nici ea nu ştia cui, ca nepoţelul să aibă parte de o soartă mai bună. Pămîntul şi apele să-ţi dăruiască din plin rodul lor. Să creşti strălucitor ca aurul, mîndru ca primăvara şi bun la inimă ca pîinea caldă.

Şi adăugă în sine : „De-ar creşte pe pămîntul lui, să nu ştie cît de amară-i pîinea argatului, tare ca piatra şi plămădită în sînge. Ţi-e şi groază să te gîndeşti cum o fi în Siberia aceea, de i-a mers vestea pentru gerurile ei năprasnice şi pentru lanţurile zornăitoare ale osîndiţilor."

În ruga şi credinţa ei izvorîte din inimă părea şi ea un copil. Tot amarul vieţii sale ajunsă spre amurg nu-i putuse împietri inima smerită, plină de durere şi nici zdruncina credinţa că va veni o zi cînd toate se vor schimba : nu va mai fi sărăcia asta cumplită, iar oamenii vor merge cîntînd în urma plugului, va fi pîine şi pămînt de ajuns pentru toţi.

— Bunico, cînd o să vie berzele, roagă-l pe Placinda să nu puie cîinii pe ele. Încrezătoare cum le ştii, o să coboare fără frică

[1] *Poltinnik* — monedă de 50 de copeici.

în bătătură, n-o să-şi dea seama că noi nu mai sîntem şi o să le sfîşie zăvozii ceia.

— Îi spun, maică, îi spun...

— Dar să i-o spui aşa, ca să-i intre în cap, că pe mine Placinda deunăzi m-a luat în rîs. Zice: „Tu, piciule, vezi mai bine de boi, că de păsările cerului are dumnezeu grijă!"

Amîndoi, bunica şi nepoţelul, ridicară ochii spre cuibul înzăpezit, ce părea o coroană de argint pe căsuţa lăsată într-o rînă. Păsările călătoare îşi făcuseră cuibul pe o roată cu obezile sparte, aşezată anume acolo. Vara, cînd bătea vîntul, hîrbul de roată se mişca. Stîrniţi, puii se ridicau niţel cu aripile larg desfăcute, ca spre a-şi încerca puterile. În primăvară berzele au să clămpănească din nou pe acoperişul surpat, năpădit de muşchi, au să scoată pui şi-apoi au să se întoarcă în ţările calde, unde pesemne tot nu-i pămînt de ajuns, căci altfel la ce-ar mai pleca copiii ei în friguroasa Siberie.

Ivan dădu gură cailor, şi sania porni. Sub tălpice, în făgaşurile bătătorite, zăpada afînată de la sfîrşitul iernii ţiuia ca sticla. Cînd sania coti în goană pe podeţul ştirbit, tălpicele lunecară către margine şi unul din copii zbură cît colo căzînd pe bîrnele putregăite. Vîntul aduse dintr-acolo clinchetul unui rîs zglobiu. Bătrîna Katerina oftă din rărunchi.

II

În fiece clipă altul, cerul nestatornic din preajma zorilor, cu nori scămoşaţi şi ochiuri de azur, se scurgea spre zări. Puzderia de stele părea un roi de albine ce-şi scutura polenul razelor aurii. Şi ai fi zis că acest polen de aur alcătuise bulzişoare gingaşe, lucind ca roua luncii în potirele bulbucilor.

Plutind ca o umbră străvezie între cerul întunecat şi pămîntul întunecat şi el, călătorul se minuna că pulberea de aur putea fi văzută deodată şi în stele, şi pe flori.

„A, visez!" îşi zise Tadei Stanislavovici Lisovski, străduindu-se să scuture mrejele somnului.

Visele lui erau adevărate feerii. Pe dinaintea ochilor minţii sale se perindau reci privelişti din Kamciatka, pe care o străbătuse de curînd, apoi, deodată, în locul zăpezilor măreţe şi tăcute, fără de hotar, îl încînta, ca un nor de argint, o livadă de vişini în floare, ori ierburile învolburate ale unor pajişti în care erau încrustate bălţi albastre, ca mierea în fagure.

Cuprins de toropeală, vedea meleagurile Ucrainei şi ale Siberiei, legănîndu-se ca pe două talgere ale unei cumpene, şi gîndurile cînd se avîntau spre slăvi, aidoma păsărilor, cînd se tîrau abia ţinînd pasul, ca şirurile de osîndiţi.

Uneori, preţ de-o clipă, izbutea să alunge toropeala, lăsînd în lumea visurilor şi prietenii, şi jandarmii strînşi în tunici albastre.

„Ce-or fi avînd cu mine, de nu-mi dau pace nici în vis?" Gîndindu-se la viaţa lui de pînă atunci, îşi zicea că nu prea avea „păcate" pe cuget. „Dar, lucru ştiut, dacă ar vrea careva să mă înfunde, se agaţă de te miri ce..."

Nu cumva a mirosit vreun copoi al ohranei că taică-său, în anii studenţiei, făcuse parte din gmina poloneză a organizaţiei *Zemlea i Volea* [1], iar mai tîrziu, la Kiev, din *Staraia gromada* [2]? Pornind de la aceasta mult n-ar fi lipsit ca fiul să fie taxat ca ostil regimului măcar că pe el nu-l interesa politica, ci răspîndirea culturii şi melosul popular...

O clipă după aceea se simţi prins în toiul unei vijelii ciudate: dar nu, nu vîntul vuia şi se tînguia, ci fiece fulg de nea scotea un anume sunet, ca o notă muzicală.

Deodată prin vijelie răzbat glasuri de ţărani, ca de obicei triste şi neasemuit de frumoase, cîntînd *Grea, amară-i viaţa celui ce-i singur pe lume* de Lîsenko, cîntec care îi este atît de drag. Apoi răsună cîntecele ciumacilor [3] pe care le-a auzit cîndva la moş Dunai. Glasurile înfruntă viforul, uneori biruindu-l, alteori, sleite, stingîndu-se printre troiene. Îl săgetează un gînd, mai-mai să-l smulgă somnului: „Poporul are atîtea cîntece, că le poate risipi şi prin nămeţi". Să nu uite să-şi noteze asta în jurnal. Numai de n-ar cădea însemnările acestea sub ochii cui nu trebuie... acolo nu s-ar ţine cont că s-a arătat şi aşa mai mult decît prudent.

---

[1] *Zemlea i Volea* (Pămînt şi libertate) — organizaţie ilegală creată în Ucraina în deceniul al 7-lea al secolului trecut şi compusă din trei gmine (subunităţi) — ucraineană, polonă şi lituaniană. În cadrul organizaţiei se distingeau două curente — liberal şi revoluţionar. (N. aut.)

[2] *Staraia gromada* — organizaţie burghezo-naţionalistă cu obiective de culturalizare; reunea o parte a intelectualităţii liberale din Kiev; a fiinţat între anii 1860—90. În 1876 activitatea organizaţiilor de acest fel, care existau şi în alte oraşe din Ucraina, a fost oficial interzisă.

[3] Ciumaci — ţărani care făceau negoţ, transportînd cu carele sare, peşte etc. Această formă de negoţ a luat o puternică dezvoltare din secolul al XVIII-lea pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Vijelia cumplită înăbuşea, îndepărta cîntecul. Deodată în locul lui răsună gingaşa *Poloneză* de Oghinski şi, tulburătoare, primele acorduri din *Für Elise* care îi înrourau ochii de lacrimi totdeauna şi pesemne c-aveau s-o facă şi de data aceasta...

Un glas cîrîit, scîrţîitor îi curmă brutal visul :

— Bună dimineaţa ! Bună dimineaţa !

Tadei Stanislavovici se ridică în capul oaselor, dar buimac de somn nu înţelegea ce se întîmplă. Sări din aşternut, se apropie de fereastră şi trase brusc deoparte perdeluţa de tafta. Se îngîna ziua cu noaptea. De eu seară fulguise şi acum totul părea acoperît cu puf de păpădie.

— Bună dimineaţa ! Bună dimineaţa ! auzi cîrîind deasupra capului.

Abia acum se dezmetici de-a binelea şi-şi dădu seama că îi dădea bineţe, zgomotos, papagalul dresat din colivie.

— Bună, Coco ! Ţi-e foame ?

Pasărea bătu din aripi şi-i mai strigă o dată „bună dimineaţa".

Tadei Stanislavovici se îmbrăcă, deschise ferestruica şi bîjbîi după un chibrit ca să aprindă lumînările, dar, auzind zgomot de paşi şi glasuri înăbuşite, şovăi.

Sub fereastră se opriseră două siluete întunecate — una dreaptă, semeaţă de bărbat, cealaltă de femeie, cu umerii aduşi şi fruntea în pămînt. Un timp nu-şi spuseră nimic. Femeia îşi duse mîna la ochi, ştergîndu-şi lacrimile.

— Va să zică, pleci, surioară ? se auzi pînă în cameră glasul lui Nikanor, fecior în casă.

— Plec, frate, plec, se tîngui femeia. Aşa bucurie n-o doresc nici duşmanilor...

— Ei, ce să-i faci. Poate că s-o găsi undeva pîine mai uşoară.

— Încai de n-am lua toţi copilaşii ăştia după noi, se tîngui femeia, care de care mai slăbuţ şi mai gălbejit, că de-abia se ţine sufletul în ei...

— Acu, gata. Dacă plecaţi, plecaţi cu toţii, încheie Nikanor, pesemne pierzîndu-şi răbdarea, şi adăugă mărinimos : Uite, măcar că am treburi, rup eu un ceas şi vin să-mi iau rămas bun.

Scoase tacticos din jiletcă ceasornicul pe care i-l dăruise boierul, se uită la el, îl duse la ureche şi ascultă atent, apoi îl privi din nou cu admiraţie.

— Nikanor, ţii minte, a mai rămas să ne dai cinci ruble pentru grădină, spuse femeia cu glas tremurător.

Servitorul puse ceasul în buzunar şi răspunse iritat :

— Da ce, crezi c-am uitat? Rămîne cum am vorbit: vi le trimit prin poştă. Ehe, ce bine o să vă prindă acolo, în Siberia! Şi o să mă mai pomeniţi o dată.

Un zîmbet prefăcut îi strîmbă buzele groase.

— Mai bine ni le-ai da acuma, Nikanore, zău aşa. Tare avem nevoie.

— Păi, dacă n-am, de unde vrei să ţi le dau? Da fii pe pace, le trimit prin poştă. Uite, jur pe sfînta cruce.

— Nu mai vedem noi banii ăştia! Auzi, prin poştă! Parcă nu te-am şti cum eşti. Fii şi tu o dată om cînd vezi că ne-a ajuns cuţitul la os.

— Ptiu, da cicălitoare mai eşti! Tremuri pentru afurisitele alea de ruble, parcă de ele ar atîrna toată viaţa ta. Am spus că ţi le trimit, ce mai vrei? Şi-acum hai, du-te, că boierul se scoală cu noaptea-n cap şi nu vreau să creadă despre mine că aduc muieri în casă.

Şi el îşi plecă obrazul. Femeia nu ştia ce să facă — să-şi sărute sau să-şi blesteme fratele, care-i slugărea cu credinţă pe boieri, dar nu avea decît dispreţ pentru mujici.

De altminteri Nikanor se şi vedea ajuns stăpîn într-o bună zi, la rîndu-i. Da, avea să se chivernisească negreşit, că el pentru o copeicuţă ţi-l vindea şi pe taică-său, iar pentru două, l-ar fi strîns de gît.

Femeia oftă şi porni în întîmpinarea zorilor, urmată de impunătorul Nikanor, cu ceasul boieresc lipit de ureche.

Lisovski se crispă scîrbit, îşi pipăi buzunarul, apoi ieşi repede în curte. Îi ajunse pe cei doi lîngă grilajul înalt, împletit din şerpi de fontă.

— Azi v-aţi sculat tare devreme, conaşule! se prefăcu mirat Nikanor.

Faţa lui puhavă era numai respect mieros, devotament slugarnic şi o linguşitoare bucurie că-l vede — îţi creşte inima cînd dai cu ochii de conaşu! — ceea ce nu-l împiedica, firească, cînd venea vorba despre „conaşu" să arunce un „eh!" a lehamite, subliniindu-şi exclamaţia cu un gest de dispreţ.

Femeia îl privi nepăsătoare pe boier, cu ochii ei mari, înnegurаţi, şi oftă cu gîndul la ale ei. Chipul ei era frumos, cu trăsături gingaşe, aducînd cu o icoană veche ieşită de sub un penel iscusit. Un chip de mucenică.

Lisovski scoase stînjenit portofelul, îl deschise şi-i întinse ţărăncii o bancnotă nou-nouţă, foşnitoare.

— Ia, drăguţo, o să ai nevoie.

Femeia se trase înapoi, ridicînd spre apărare parcă un umăr ce se ghicea slab sub marginea basmalei negre, cu franjuri.

— Se poate, boierule ? Cum să iau banii, păcatele mele ! ?

Glasul ei era altfel de data aceasta. Nici urmă de tînguire nu mai răsuna în el, ci numai bănuială şi pîndă.

— Ia, năroado, şi zi-i săru-mîna boierului ! o repezi fratele. Ce faci fasoane ? !

Pecetea muceniciei se ştersese de pe faţa ei, iar privirea pe care o aruncă fratelui său era plină de ură.

— Ia aminte, Nikanore ! Măcar că sîntem săraci, de n-avem nici după ce bea apă, nu cerem nimănui de pomană.

Lisovski se zăpăcise de-a binelea. Nu bănuise că darul lui oferit din toată inima ar putea s-o jignească atît. Ce o apucase ?

— Ei, am auzit cînd vorbeai cu Nikanor şi m-am gîndit... să te ajut. Cum ţinea banii în mîna întinsă, părea că nu dă de pomană, ci, dimpotrivă, cere. Ia copiilor un dar din partea mea...

— Nu vreau să se înveţe să primească daruri de la boieri !

— Ptiu, muiere fără minte ! izbucni Nikanor. Bani pe degeaba, fato ! Boierul vrea să-ţi facă un bine, iar tu îl necăjeşti.

— Ei, nu mai spune, îl necăjesc ! se oţărî femeia. Da te-ai gîndit cum m-aş uita în ochii lui Ivan ? Sau poate m-ar crede că am primit rublele astea aşa, pe degeaba ? De parcă n-ar şti lumea pentru ce dau boierii bani fetelor şi nevestelor, fir-ar afurisiţi să fie şi azi, şi mîine, şi-n vecii vecilor !

Lisovski privea ca hipnotizat faţa învăpăiată de mînie a tinerei femei.

— Îi urăşti atît de mult pe boieri ?

— O, cît îi urăsc ! Ameninţă cu pumnul şi urmă cu ochii în ochii lui : Cine dacă nu boierii ne alungă de pe meleagurile noastre, ne mînă în friguroasa Siberie ? De-aţi pune să mă omoare, eu tot o să strig : cel-de-sus e milostiv cu noi, ţarul ţine la norod, da cu boierii nu-i trai de trăit !

În scăpărarea vorbelor ei mînioase, Tadei Stanislavovici desluşi aproape aievea prăpastia ce se căsca între boier şi mujic.

— Taci, scorpie, rămîne-ţi-ar vorbele în gît ! răcni Nikanor, ridicînd mîna s-o plesnească.

— Iar ţie să-ţi stea în gît punga pe care ţi-ai burdusit-o slugărind boierii, în care ai băgat şi ăle cinci ruble blestemate, la un loc cu lacrimile copilaşilor mei ! i-o reteză femeia.

— Fi-ţi-ar rublele de rîs să-ţi fie !

— Să-ţi fie ţie, că la tine au rămas.

Lisovski interveni cu hotărîre. Întinzînd bancnota femeii, îi spuse :

— Ia-i. Iar banii care ţi se cuvin Nikanor o să mi-i dea mie.

— Nikanor ? se miră femeia. Încă nu s-a pomenit să dea cuiva ce datorează.

— Cu mine n-o să-i meargă. Nikanor, pînă diseară îmi aduci cinci ruble. S-a auzit ? se încruntă el uitîndu-se la servitor.

Faţa rotundă a lui Nikanor se aprinse de revoltă, iar buzele-i groase se mişcară zadarnic, de parcă ar fi căutat să prindă din aer cuvintele trebuincioase. În sfîrşit, glăsui jalnic, rugător :

— Nu lua banii, Gafia, că mă faci de ocară.

— Ba am să-i iau, dacă-s ai mei ! Tînăra femeie strînse în palmă hîrtia de cinci ruble şi-o porni sprintenă spre portiţa ce făcea una cu grilajul. Mulţumesc, conaşule, îi strigă lui Lisovski, din uliţă.

Nikanor îl privi rugător sperînd că boierul îl va ierta de datorie, dar nu izbuti să-l înduioşeze pe Lisovski, care de mult avea de gînd să-l înveţe minte. Nikanor suflă cu năduf şi, fără a se mai sfii, aruncă drept în faţă boierului acel „eh !", însoţit de gestul său obişnuit.

Tadei Stanislavovici nu auzi însă această interjecţie încărcată de ură, de dispreţ şi obidă. Rămăsese nemişcat, privind lung în urma femeii. În urechi îi răsunau încă vorbele ce numai plăcute nu puteau fi unui moşier. Abia acum îşi dădea seama că nu fusese o izbucnire întîmplătoare, ci răbufnirea unei mînii izvorîte din obida pe care o îndurau ţăranii de veacuri. Iar dacă stăteai să te gîndeşti bine, cuvintele femeii exprimau credinţa sau poate chiar filozofia plugarului din zilele acelea. El era încredinţat că dumnezeu îl ocrotea, că ţarul îi voia binele, dar cu boierii nu era de trăit. Da, era o credinţă care cîntărea poate mai greu ca atîtea tomuri...

O dată întors în cameră, Tadei Stanislavovici aprinse lumînările şi, cu fruntea încreţită, se aplecă asupra jurnalului său. N-ar strica să transcrie într-un limbaj mai alegoric însemnările din ajun, ca să nu mai viseze tunicile albastre ale jandarmilor.

Deschise caietul, umflat de vechi şi răsfoit ce era, şi parcurse ultimele file.

„M-am dus astăzi în vizită la familia Stadniţki pentru întîia oară de cînd m-am întors din Kamciatka. Iarna, palatul cu coloanele lui albe e de o frumuseţe ireală. Numai şarpele de fontă din havuz distonează cu ansamblul. În general, nu înţeleg de fel această pasiune a moşierilor noştri pentru tot soiul de jivine respingătoare turnate în fontă ori încolăcite pe policandre de cristal. Dimpotrivă, simbolurile pe care le descoperi în casele ţăranilor vădesc o preferinţă pentru soare, pentru razele lui, ori pentru floarea-soarelui. Această preferinţă nu-i lipsită de tîlc !

Arkadi Valerianovici şi-a manifestat cu efuziune bucuria revederii, ceea ce nu ne-a împiedicat, la cină chiar, să ne certăm la cuţite, ca totdeauna. Bine că *pani* Stadniţkaia mi-a

descreţit fruntea cu muzica ei. S-a discutat mai ales despre coloniştii care urmează să părăsească mîine satul. Arkadi Valerianovici i-a ocărît cît a putut şi numai prezenţa unei doamne l-a împiedicat să folosească expresii mai tari. Cînd i-am spus însă că sînt nişte nenorociţi, a sărit în sus.

— Zici că sînt nişte nenorociţi ? Nu, sînt tîmpiţi sadea, asta sînt ! Unde s-a pomenit ca cineva să plece atît de departe fără bani, fără de nici unele ?! O gloată de sinucigaşi !

— Dar ce le rămînea de făcut ? am replicat eu prudent.

— În loc de a bate drumurile, să stea cuminte acasă şi să-şi lucreze mai bine pămîntul, oricum ar fi el. Cît timp e amăgit de speranţa colonizării şi al acelor stupide manifeste de aur [1] — auzi, de aur ! — care-i zăpăcesc mintea de cînd cu reforma, mujicul nostru nu-şi va munci, ci doar îşi va rîcîi, îşi va scurma pămîntul.

— Poate dacă ar avea şi el vite, unelte...

Am vrut să-mi dezvolt ideea, dar Stadniţki mi-a tăiat vorba :

— Totul se trage de-acolo că ţăranul nostru nu cunoaşte încă adevărata suferinţă. Ehei, dacă l-ar răzbi nevoia, să vezi cum ar găsi şi vite, şi plug, cum şi-ar pune şi mintea la contribuţie ! Da, da !

— Hm ! Ciudată teorie.

— Ciudată ? Cum de nu pricepi tocmai dumneata, un om cu studii înalte, că numai nevoia l-ar sili pe plugarul nostru să-şi muncească cu hărnicie ogorul şi să se străduiască să-l amelioreze, cum se face în Occident ?

— Dar pe cîţi i-ar răpune pînă atunci foamea, asta nu spui !

— De la năvălirile tătarilor cam ăsta e preţul învăţăturii de minte.

— Crudă învăţătură.

— Crudă, necrudă, numai ea îl poate face pe mujic să-şi cultive pămîntul cum scrie la carte.

— Mai cu seamă că are atîta pămînt cît să încapă sub un zăbun !

— Să vină să muncească la mine, la fermă ori la pădure. Cînd le-am spus, nici n-au vrut să asculte. Ehei, încăpăţînarea

[1] Manifestul de aur *(Zolotaia gramota)* — denumirea populară a apelului, tipărit cu litere de aur, adresat în 1863 de guvernul insurgent polonez ţărănimii ucrainene de pe malul drept al Niprului şi din părţile Volîniei, care făgăduia, în schimbul sprijinului cerut, o serie de înlesniri. Conţinutul manifestului trăda politica absolutistă a conducătorilor răscoalei, urmărind restaurarea Poloniei ca stat multinaţional asupritor.

înnăscută a mujicului. Numai bine n-o să se termine toată chestia asta cu colonizarea.

— Cuvintele acestea le-am întîlnit şi în unele documente oficiale. Aşadar, a încerca să îmbunătăţeşti viaţa ţăranului e o aberaţie, nu ?

— Hotărît !

— O aberaţie pentru cine ?!

— Şi pentru noi, şi pentru mujic.

— Nu mai spune !

— Înţelege odată, şuieră Stadniţki, că cel puţin o jumătate din coloniştii aceştia nici n-au să apuce să se statornicească în Siberia aceea friguroasă, au să facă repede cale întoarsă.

— De dorul meleagurilor natale ?

— Ei, de dor ! Parcă ucraineanul ştie ce-i aia dor de meleagurile lui. Ură înverşunată şi viclenie — ăsta-i ucraineanul Secei [1] şi al Cighirinului [2].

Zgîndărindu-şi această rană moştenită, Arkadi Valerianovici s-a năpustit cu toată aprinderea firii sale nestatornice asupra celor din a căror trudă trăieşte. Mi-am spus că Stadniţki, ca orice renegat, urăşte neamul din care se trage.

După cîte mi-a povestit tata şi aşa cum am găsit în însemnările sale, străbunii lui nu-şi ziceau Stadniţki, ci Stadniki, adică herghelegii, şi trăiau la Veliki Lug împreună cu *comonnicii* — călăreţii zaporojeni — păzind herghelille Secei. Iată însă că unul din ei, pe nume Volodimir Stadnik, nu s-a mai mulţumit cu cîte avuţii încăpeau în *kuga* — bojdeuca căzăcească — şi în traista ce şi-o lega cazacul la ciochină ; s-a făcut geambaş, a intrat în cîrdăşie pînă şi cu tătarii de prin părţile Perekopului, încărcîndu-şi sufletul cu păcate grele faţă de ortacii lui, cazacii de la gurile Niprului. Cînd aceştia au prins de veste, chiar înainte de

[1] Secea zaporojană — organizaţie independentă militară a căzăcimii din Ucraina (secolele XVI—XVIII), alcătuită mai ales din ţărani iobagi, fugiţi în Zaporojie ca să scape de asuprirea feudală. Secea zaporojană a luptat împotriva agresiunilor tătaro-turce, a participat activ la răscoalele ţărăneşti-căzăceşti împotriva jugului panilor polonezi, la războiul de eliberare al poporului ucrainean (1648—1654). După unirea sa cu Rusia, Secea şi-a păstrat o oarecare autonomie, însă în urma acordului trădător încheiat de hatmanul Mazepa cu Carol al XII-lea al Suediei (1708), Secea a fost lichidată de trupele ruseşti.

[2] Oraşul Cighirin a fost un centru important al luptei de eliberare a poporului ucrainean în secolul al XVII-lea ; reşedinţa lui Bogdan Hmelniţki. Este cunoscut „Complotul de la Cighirin" din 1877 cînd un grup de narodnici, sprijinindu-se pe mişcările ţărăneşti din jud. Cighirin, gubernia Kiev, a încercat, fără succes însă, să ridice o răscoală împotriva moşierilor.

a ieşi la iveală toate păcatele cîte le făptuise, i-au luat *pernaciul* — toiagul de fier al herghelegiilor — şi l-au legat la stîlpul infamiei. Sfatul cazacilor a rostit osînda : să fie bătut cu ciomege, după care să i se dea drumul să plece, ca să se pocăiască.

L-au bătut crunt. Contăşul lui de postav, cu mîneci largi aruncate pe spate, s-a înnegrit de sînge, dar Stadnik a rezistat pînă la sfîrşit. După ce şi-a oblojit stigmatele, s-a închinat pentru mîntuirea sufletului său în cea mai mărginaşă biserică — a noua — a Secei zaporojene. Cum a ieşit pe uşa sfîntului lăcaş, a pornit-o însă întins spre şleahtimea puternică şi bogată, ducîndu-i plocon o cruntă vrăjmăşie împotriva a lor săi. Acolo, în slujba regelui, renegatul şi-a luat numele de Stadniţki şi a prins repede osînză. Şi nu o dată, rîvnind ranguri boiereşti, lua cu suliţa şi cu sabia sufletul fraţilor de ieri — cruzimea regilor şi a şleahticilor leşi prinsese altoi adînc în inima-i setoasă de putere.

În arhiva familiei Stadniţki există documente care atestă că Volodimir Stadnik s-a învrednicit prin vitejie ostăşească de blazon şi rang de nobil. Dar cum a ajuns urmaşul lui, Feodor Stadniţki, să-şi lase moşiile şi tot avutul la leşi şi să intre lacheu la curtea prealuminatei şi preamăritei împărătese Ekaterina Alexeevna, cu o simbrie de una sută cincizeci de ruble, e un mister ! Era chipeş, dezgheţat şi iubeţ lacheul măriei-sale. Prealuminata i-a răsplătit credinţa cu un rescript de numire ca praporgic la infanterie. Ştiind cît de trecătoare erau graţiile augustei, Stadniţki a îngenuncheat înainte-i rugînd-o să-l blagoslovească şi cu un titlu de nobleţe. Iar peste un an, într-o vară secetoasă, un nou rescript l-a făcut stăpîn pe viaţa şi pe moartea supuşilor de pe un întins ţinut aflat pe malul Bugului, pînă atunci al nimănui, de-acum înainte ocina lui «cu toţi mujicii aşezaţi acolo ca şi cu cei fugiţi». A mai luat pămînt şi «în arendă» cu cinci *denejka* [1] pe an deseatina, a băgat plugurile şi în «pîrloage» — pămînturi de pe care oamenii fugiseră de silniciile şleahtei — şi a încercat să atragă ţărani polonezi şi megieşi, punînd o dajdie mică : douăzeci de zloţi pe an. Acolo, în Podolia, proaspătul nobil a fost înscris cu mare pompă în cartea «neamurilor». Mai încoace, spre vremurile noastre, chiar dacă vreunui Stadniţki i se năzărea să iscălească «Stadnik», tot neamul se fălea că se trage din acel Feodor, de parcă Volodimir Stadnik nici n-ar fi existat în arborele lor genealogic. La ce să pomenească de slugoiul acela a cărui nobleţe avea la obîrşie ciomegele căzăceşti !

[1] *Denejka* — veche monedă rusească în valoare de jumătate de copeică.

Şi acum acest urmaş îndepărtat al unui simplu herghelegiu scuipa în izvorul din care i-au purces strămoşii şi mă iscodea cu un zîmbet prefăcut :

— Pare-se că nu eşti de acord cu această caracterizare a pravoslavnicului ucrainean ?

— Tocmai dumneata vorbeşti ?!... Oare eşti chiar cu adevărat convins că ucraineanul este total lipsit de calităţi ?

— Carne de tun — atît !

În ochii lui verzi scăpăra mînia : aluzia nimerise la ţintă. Am urmat :

— Şi mai ai pretenţii să te iubească ţăranii...

— N-am nevoie de dragostea lor. Eu atîta vreau : mujicul să-şi cîştige pîinea trudind pe ogor în sudoarea frunţii, la coarnele plugului — să nu-i ardă de şcoli şi nici să nu se îngroape în mine ; aşa o să uite într-o bună zi că Ucraina este ţara cerealelor şi a zahărului.

— După cîte văd, ai vrea ca mintea şi sufletul poporului să rămînă în veci încătuşate.

— Da ce le trebuie învăţătură acestor oameni pe care nu-i interesează nici cît negru sub unghie spiritul, politica, oameni care n-au nici măcar noţiunea binelui şi a răului. Nu eşti de acord ? N-ai vrea să deschidem universităţi pentru mujici ? Dar cine le deschide pentru cafri, zuluşi sau pentru hotentoţi ?

Am văzut roşu înaintea ochilor.

— E prea de tot !... Ai uitat că mama mea e o femeie simplă de la ţară !

— Vai, iartă-mă, n-am vrut să te jignesc.

— Preferam să mă jigneşti numai pe mine decît să jigneşti tot poporul. Bună ziua !

M-am ridicat.

Pani Stadniţkaia a sărit să mă împace, urmată de bărbatul ei, care stăpînindu-şi aprinderea a început să-şi ceară scuze în fel şi chip spunînd că n-aveam de ce să mă supăr, că şi dacă aruncase o vorbă necugetată eu nu mă puteam socoti vizat, întrucît îmi cîştigam pîinea nu din truda cîmpului, ci din aceea a slovelor şi ca atare s-ar cădea să desluşesc nuanţele fiecărei vorbe, şi cîte şi mai cîte.

Am golit amîndoi în tăcere mai multe pahare, am mai vorbit de una, de alta, dar pînă la urmă tot n-am reuşit să ocolim tema colonizării.

— Cred că în Kamciatka nu se gîndeşte nimeni la aşa ceva, începu Stadniţki, zîmbind subţire.

— Ba bine că nu !

— Ei, lasă-mă ! se miră el sincer. Cine şi ce gîndeşte ?

I-am relatat cele auzite de la consilierul de stat Hersonski care susținea, și pe bun temei, că negustorii de pește japonezi, care au năpădit județele Petropavlovsk, Anadîr, Ghijensk și Ohotsk, au să ajungă pînă la urmă să pună mîna pe toate bogățiile Kamciatkăi. Factoriile cu care au împînzit țărmul nord-estic sub pretextul colonizării, ca și acapararea negoțului, vînătorii și pescuitului, după un plan bine chibzuit, fără îndoială că nu-i decît un prim pas spre țelul nu prea îndepărtat de a ne răpi Kamciatka.

Stadnițki sări în sus.

— Bine, dar ce face administrația ?

— Decade încetul cu încetul.

— Nemaipomenit ! Totuși funcționarii noștri de elită trebuie să aibă o părere în privința asta... În sfîrșit, aș fi curios să știu ce raportează ei la Petersburg !

— Ei cer ca țăranii cu pămînt puțin și cei care n-au de loc să fie colonizați nu în Siberia centrală, ci în Kamciatka.

— Ce idioți ! Cine o să se ducă tocmai acolo ?

— Într-adevăr, nu s-a oferit nimeni. Atunci s-au gîndit la altceva : au propus să fie deportați în Kamciatka toți răzvrătiții, toți revoluționarii din orașe și sate.

Stadnițki s-a luminat deodată la față și a exclamat entuziasmat :

— Idioți, idioți, dar se pare că tot mai au un dram de minte. Poate nici nu-și dau seama că asta-i o idee genială. Ascultă ce-ți spun !

— Ce vezi dumneata genial în ură ?

— Da ce crezi că geniul se naște numai din dragoste și suferință ? Tiii, grozavă idee ! Ia gîndește-te : prin deportarea răzvrătiților în satele siberiene, în loc să se micșoreze primejdia, ideile revoluționare se răspîndesc pretutindeni în imperiu. Pe cînd Kamciatka ar putea să devină un fel de spital de contagioși pentru cei cu ideile astea la modă și, mai cu seamă, pentru social-democrație. Această idee merită să fie fundamentată istoric și teoretic !

— Nu te mai osteni : ți-au luat-o înainte geniile urii, i-am spus, gîndindu-mă cu amărăciune că orice mîrșăvie poate fi prezentată sub o lumină onestă.

— Ia să auzim fundamentarea istorică.

— Poftim. Siberia a fost cucerită de volnița lui Ermak, alcătuită din oameni dîrji pentru care Rusia se dovedea neîncăpătoare. Mai apoi au fost mînați în ținuturile acelea înzăpezite tot felul de surghiuniți. Așa, bunăoară, la Ohotsk, în Primorie, era

trimisă sărăcimea — oameni osîndiţi pentru că nu şi-au plătit datoriile. Iată cine a cucerit şi a apărat aspra Siberie, făcînd din ea un grînar al Rusiei. Iar răzvrătitul zilelor noastre, revoluţionarul — susţin funcţionarii din Kamciatka — e tot atît de dîrz şi de călit ca şi înaintaşii lui. Va descoperi aici comori nebănuite şi va şti să ţină piept asaltului străinilor.

— Dar mai cu seamă vom scăpa de răzvrătiţi. Ideile lor nu vor găsi teren prielnic în alte minţi înfierbîntate, ci se vor pierde în nemărginitele zăpezi ale Siberiei, în talazurile Pacificului!

— Eh, o poveste bună de adormit copiii...

— Nu-ţi place povestea asta?

— Nici asta, şi nici a dumitale.

— Ai ceva mai bun, Tadei Stanislavovici?

— Din păcate, nu.

— Mă mir. Atunci poate te satisface proiectul lui Witte[1]?

— În orice caz, e mai uman decît al dumitale şi al conţopiştilor din Kamciatka. Totuşi, după cîte îmi dau seama, pe Witte îl interesează nu atît soarta agricultorului, cît asigurarea unei viteze maxime de rulment a fondurilor publice.

— Zi-i om de finanţe, şi pace! zîmbi Stadniţki. Iartă-mă, dar nu pricep de ce nu te mulţumeşte nici unul din aceste proiecte de colonizare.

— Nu prea sînt tare în economie politică, deşi, recunosc, nu mă dau în lături şi îi citesc pe sociologi. De la un timp ei sînt la modă şi în Rusia. Totuşi capul meu nu mă ajută prea mult în probleme ca libera concurenţă, evoluţia economică, sau dezbaterea problemelor industriaşilor noştri — «fraţii mai mici ai industriaşilor francezi». Mă tem că văd numai ceea ce se află la suprafaţă. Ia spune, nu ţi se pare că măreţe într-adevăr sînt numai înfăptuirile ce deschid căi în viitor? Or, ceea ce propui dumneata duce la aceeaşi pîine amară a argatului sezonier.

— Pîinea nu e piatră! se aprinse Stadniţki.

— Pîinea dumitale nu-i uşoară.

— Aşa cum e, şi p-asta ar putea s-o piardă ţăranii, ba chiar şi moşierii!

— Vom trăi şi vom vedea... Să mergem mai departe. Conţopiştii din Kamciatka vor ca prin muncă silnică să împingă Rusia flămîndă şi cugetătoare din ilegalitate la sinucidere spirituală. Iar Witte ce urmăreşte? Să aşeze în toată Siberia zgripţoroi de soiul

[1] *Witte S. I.* (1849—1915) — ministru de finanţe, apoi preşedinte de consiliu de miniştri. A încercat să înăbuşe revoluţia din 1905—1907 prin concesii şi promisiuni făcute burgheziei liberale şi prin represiuni faţă de popor. Partizan al evoluţiei autocraţiei spre monarhia burgheză.

lui Placinda al nostru. Vedem deci că, deşi deosebite, aceste trei proiecte au şi o trăsătură comună : teama de viitor.

— Ia te uită ! Ehei, dragul meu, văd că te pricepi totuşi la economie ! M-ai dat gata. Dar, ia spune, nu ţi se pare că toate astea cam miros a social-democraţie ? Ei, am glumit ! s-a grăbit să adauge amfitrionul ca să nu mă supăr din nou. Apoi, tăios : Dar, ca să fim sinceri, dumitale nu ţi-e teamă de viitor ?

Am mărturisit că uneori, într-adevăr, mi-e teamă.

— Ia spune, de ce ţi-e teamă mai mult ? Că s-ar putea să te trezeşti într-o bună zi fără cele douăzeci de deseatine cîte ai ca şleahtic ? a încercat să mă înţepe Stadniţki.

— Mai grav e să-ţi pierzi orientarea. Care din noi cunoaşte drumul cel bun ? Ştii, cîteodată am impresia că noi, intelectualii, după ce am studiat zeci de discipline inutile şi am deprins meşteşugul conversaţiei spirituale necesare pentru baluri şi deşertăciunile mondene, putrezim ca un rod picat din pom pe o cărare neumblată. Ştim să zugrăvim viitorul în culori ce încîntă şi, mai bine, ne pricepem la tălmăcirea viselor, dar viaţa, viaţa n-o înţelegem de loc..."

Recitindu-şi însemnările, Tadei Stanislavovici se strîmbă nemulţumit. Tot ce scria acolo era adevărul adevărat, dar poate că ar fi fost mai sănătos să şteargă rîndurile despre cele trei proiecte care nu puteau aduce ţărănimii decît alte suferinţe, şi numele lui Witte, şi cuvintele despre Rusia cugetătoare din ilegalitate ? Tăind primul rînd şi-a amintit de vorbele femeii, dincolo de care se căsca prăpastia dintre mujic şi boier : „Cel-de-sus e milostiv cu noi, ţarul ţine cu norodul, da cu boierii nu-i trai de trăit". Da, aceasta era acum filozofia ţăranului... Trebuia să vorbească negreşit cu învăţătorul Levcenko.

Afară se luminase de-a binelea. Lumînările îşi picurau ceara caldă parcă ar fi plîns moartea celor mai frumoase slove din jurnal. Păcat de ele, dar ce puteai face de vreme ce inima ţi-era plămădită tot din ceară, din ceară liberală, cum spunea ironic Levcenko. Interesant, ce o fi buchisind acum nopţile — pe Marx ori pe Hegel ? Şi cum de se împăcau la el această învăţătură şi convingerile sale de social-democrat cu peisajele gingaşe, aproape idilice, pe care le picta ?... Mare minune !

Cînd plecase în Kamciatka, luîndu-şi rămas bun de la Levcenko, Lisovski îi propusese mai mult în glumă :

— Hai cu mine, să vedem ţinuturile nordice.

La care Stepan Vasilievici răspunsese zîmbind numai din ochi:

— Nici de data asta nu avem acelaşi drum. Dumneata călătoreşti pe cont propriu. Eu însă, dacă mă voi duce vreodată acolo, voi călători de bună seamă pe socoteala statului...

„Oh, Stepan, Stepan, eşti un om tare de treabă, dar uneori spui lucruri îngrozitoare ! Visezi cu ochii deschişi să zgudui lumea cu trăsnetele vestitoare ale primăverii, dar nu te gîndeşti că ceea ce ar urma ar putea să mătură de pe faţa pămîntului nu numai putregaiul, mortăciunile, dar şi tot ce e viu ?"

Viziunea pîrjolului care avea să însîngereze zările îi dădea fiori reci. Ca s-o alunge, repetă în sine cuvintele femeii : „Cel-de-sus e milostiv cu noi, ţarul ţine cu norodul, dar cu boierii nu-i trai de trăit". Aceste cuvinte erau mult mai înţelepte decît filozofia lui Levcenko.

Se auzi o bătaie în uşă. Tadei Stanislavovici tresări. Jurnalul dispăru cît ai clipi între tomurile îmbrăcate în scoarţe de piele, roase de vreme.

— Poftim, poftim !

În prag se ivi Arkadi Valerianovici într-un halat larg, de stofă.

— Bună dimineaţa, îi ură el oaspetelui cu glas răguşit, ducîndu-şi mîna la gură şi căscînd. Abia se trezise. Mîinile lui erau albe, îngrijite. Te-ai şi apucat de lucru ? Cum ai dormit ? Vino să vezi ceva interesant.

Intrară amîndoi în biroul amfitrionului. În mijlocul încăperii stătea administratorul Salogan, vînjos, ca imaginea unui scit, ţinînd în palma-i uriaşă, bătucită, o crenguţă gingaşă, împodobită de primăvară.

— Au înflorit vişinii ! exclamă musafirul.

— Da, au înflorit, confirmă gazda. Ghervasi îmi aduce întotdeauna o asemenea crenguţă drept semn al primăverii. După ea ştiu cîtă recoltă va ieşi de pe ogoarele semănate de cu toamnă şi cîţi sezonieri să tocmesc.

— Aşa-i ! întări Ghervasi, încuviinţînd din cap. Dacă-i floare multă, ai grijă, gospodarule, şi tocmeşte de cu vreme destui mîrlani de dîrvală. Ehei, vişinul nu-i om să te amăgească.

Cu nespusă grijă, parcă ar fi ţinut în mînă o păsărică albă, plăpîndă, administratorul întinse stăpînului rămurica. O petală rămăsese prinsă de obrazul lui negricios.

III

Coloniştii se strînseseră pe o poiană întinsă, la răscrucea a patru drumuri, unde se alcătuiau cîndva chervanele ciumacilor. Anii au împins în lături pădurile boierului, au secat şi apele mol-

come ale gîrlei. Acum acolo se întindea un islaz deschis în tuspatru vînturile, dar oamenii îi ziceau acelui loc tot „poiana ciumacilor", nume ce trezea amintirea unor vremuri nu chiar atît de vechi, dar aproape uitate.

Ţăranii ieşeau şirag din ulicioarele ce mai păstrau sub garduri umbra sinilie a nopţii. Cojoacele albe şi roşii mai îndulceau privelişte a mohorîtă a sumanelor şi scurteicilor, iar în mulţimea broboadelor închise ale nevestelor, cele ale fetelor erau ca nişte flori. Ici-colo se ivea capul înfofolit al unei bătrîne, ca o căpăţînă de varză veştedă înfiptă în toiagul noduros pe care baba îl ţinea în mîna tremurătoare.

Moş Dunai se apropie de Ivan Ceaicenko. Era un bătrîn voinic cu o claie de păr coliliu, care făcea să-i pară şi mai roşie faţa prelungă, uscăţivă ca nuca. Avea în mînă un clondir din sticlă groasă, verzuie, plin de mied, iar între dinţii albi, zdraveni, strîngea ciubucul muşcat al lulelei. Duhnea moşneagul a mahorcă, să te ferească dumnezeu. Cînd se învăluia odată într-un nor de fum gros să-l tai cu cuţitul nu mai vedea ce-i în jur, dar nici pe el nu-l mai zărea nimeni.

— Care va să zică, ciumace, la drum cu noaptea-n cap, ai ?

Se scursese un pătrar de veac de cînd pieriseră ciumacii din Podolia, dar moşneagul le zicea şi acum ciumaci celor ce bătuseră cu el, fie şi o singură dată, bătrînele şleahuri zaporojene şi nemărginirile licăritoare ale stepelor, călătorind spre Crimeea ori către părţile Donului.

— Ei, ce să-i faci, moşule, răspunse Ceaicenko. Din leagăn asta ne e ursita : să trudim de cînd se crapă de ziuă. De, e cale lungă pînă acolo şi vreau să apuc să semăn cît o să mai ţină primăvara, încheie el cu o mişcare largă de parcă ar fi zvîrlit grăunţe în omăt.

— Da sămînţă ai destulă ? întrebă moşneagul cu un ochi la palma mare, goală a semănătorului.

— Am ceva în boccele. Şi a mai pus şi bătrîna, pentru grădină.

— Cică nu prea e soare prin părţile acelea.

— Da gliişoară e cît îi zarea ! În ochii lui Ivan pîlpîi sfielnic nădejdea pe care o simţise de atîtea ori năpădindu-l, caldă, mai topindu-i sloiul de pe inimă. Bagă, frate, lingura ca în păsat şi ia cît vrei, să-ţi ajungă şi ţie, şi copiilor !

Pleoapele lunguieţe şi veştede ale bătrînului tresăriră.

— Ai văzut cu ochii tăi glia aceea ?

— Păi ! Unul din cei de-au fost să vadă cum e pe acolo a adus un pumn de ţărînă într-o boccea. Era neagră, neagră şi avea

în ea rădăcini subţirele şi fragede. O luase dintr-un muşuroi de cîrtiţă. Iar cîrtiţa, se ştie, nu se bagă în pămînt tare. Ehei !

— Într-o boccea, zici ? întrebă mirat, cu milă, moşul. Ţărînă într-o boccea ?

— Într-o boccea. Şi ce dacă ?

Stropii de nădejde se topeau în colţurile ochilor.

— Mă, Ivane, mă. Oriunde te-ai duce, atîta pămînt are ţăranul cît încape într-o boccea. Iar nodul boccelei dumnezeu şi oamenii l-au răsucit şi l-au legat strîns, pe vecie.

— Nu nod, ci streang de-ar fi şi tot îţi bagi capul în el, ca să nu pieri de foame. Glasul plugarului se întări, umerii i se îndreptară deodată. Poate că pe pămîntul cela rece n-om mai fi argaţi, ci stăpîni ! Altminterea, la ce ne-am duce ! Ce zici ?

— Ei, pleacă unul, pleacă altul, se pustieşte satul. Pe vremuri ne urgiseau turcii, acum ne jupoaie ai noştri. Şi, cînd te uiţi, ai zice că sfîntu pămînt ar ajunge pentru toţi.

Moş Dunai arătă cu o mişcare largă pădurile şi ogoarele moşiereşti, petrecîndu-şi mîna cu privirea îngîndurată a ochilor albaştri, trişti.

— Ar trebui să ajungă şi pentru noi, şi pentru copiii noştri. Bună dimineaţa, moşule, bună dimineaţa, Ivane !

Grigori Voloşin, un om ca la vreo patruzeci de ani, se apropie de sania lui Ivan. O mustaţă bălaie, căzăcească îi împodobea chipul plăcut. Chipeş, spătos, subţirel la mijloc, părea fratele mai mare, iar nu tatăl lui Roman, care tăifăsuia ceva mai încolo cu nişte flăcăi de seama lui.

— Da, se pustieşte satul, mai spuse o dată bătrînul, şi deodată tîlcul acestor cuvinte îl înspăimîntă : văzu căscate, negre, ferestrele caselor vîndute pe nimica şi oameni ce-i erau dragi plecînd în bejanie spre alte zări. Pămîntul pe care se născuseră nu-i putea hrăni.

Voloşin se întunecă şi el la faţă.

— Dacă o merge tot aşa, în cîţiva ani s-a isprăvit cu satul nostru. Care o să rămîie în Siberia, care o să ia calea Donului, care o să coboare în măruntaiele pămîntului, la spart cărbune. Aici n-o să rămîie decît boierii şi hutorenii [1]. Şi el spintecă aerul cu pumnul. Da fără noi au să crape şi ăştia !

Un trecător bun de gură îi răspunse :

— Ehei, pînă-şi pierd ăştia burduhul, sărăntocul îşi dă duhul. Nici cîini n-o să mai aibă în bătătură, să urle la moartea lui.

— Tot o să mai fie destui ca să se spetească pentru ei.

---

[1] Proprietari de *hutor* — fermă (în lb. rusă).

— Ce vrei ! Omenirea se înmulţeşte, iar pămîntul cît a fost atîta rămîne.

Ştrengarii ce forfoteau în jurul săniilor începură să ţipe în cor :

— Slănină Neagră, vine Slănină Neagră !

Pe feţele ţăranilor mijiră zîmbete veninoase, ferite.

Un călăreţ se apropia în goana mare. Armăsarul nărăvaş dădea mereu să se ridice în două picioare, din care pricină administratorul lui pan Stadniţki cînd se vedea săltat mai sus de streşini, cînd aproape se prăvălea pe pămînt. Ghervasi Salogan nu era chiar atît de gras, numai obrajii negricioşi i se buhăiau spre fălci. Totuşi porecla i se lipise aşa de bine, că nu i-o mai puteai rupe decît cu carne cu tot. Ghervasi ştia cum era poreclit, de aceea iscodea totdeauna, bănuitor şi cercetător, chipurile ţăranilor. Capul lui, ca o oală de tuci înfiptă pe grumazul scurt, parcă era al unui hultan ghiftuit. Vînjoşia o moştenise pesemne de la taică-su, casapul care, cît ai zice peşte, apuca zdravăn de un picior mascurul cel mai mare, îl dădea grămadă şi-i împlînta drept în inimă cuţitul cu lama subţire, lucind de cît sînge o lustruise. Într-o bună zi, Nikodim Salogan schimbase cuţitul de parlagiu pe gîrbaci : se tocmise vătaf la boierul cel bătrîn. De aceea, din obişnuinţă, lui Ghervasi i se spunea vătaf şi nu administrator, spre marele necaz al înfumuratei slugi boiereşti, în faţa căreia chiar şi boiernaşilor de prin împrejurimi le pierea ţîfna.

Moş Dunai făcea ochi mici să vadă mai bine : pe obrazul vătafului era un fulg de nea, ori o petală de vişin ? Petală era — uite, nu se topea, ci se zgribulise de frig.

Administratorul învălui oamenii din poiană cu o privire plină de dispreţ ce se încrucişă cu căutături, care mocnite, care mînioase, aţintite spre el, ca tot atîtea pumnale, din fiecare sanie. Ultimele fire ale puterii aprige pe care o avea asupra acestor oameni se rupseseră cu cîteva zile mai înainte, şi acum puteau să-l pironească cu ochii, de parcă boierul i-ar fi făcut vînt pe poartă şi pîinea lor n-ar mai atîrna de sluga boierească.

Măcar că în gînd înjura de toţi sfinţii, în colţurile gurii îi flutură un zîmbet ce se silea să pară binevoitor şi el răcni din fundul bojocilor :

— Hei ! Să vă spun ceva ! şi-şi repezi înainte cu aprindere bărbia, care avea la mijloc o adîncitură năpădită de fire ţepoase. Care eşti ăla, mă, de nu-ţi mai tace gura ? A zîs boierul că cine nu pleacă o să aibă de lucru tot anul la fermă, ori la pădure, la Sineava !

Ridică dreapta şi cele trei curele împletite ale gîrbaciului i se unduiră ca nişte şerpi de-a lungul trupului, spre şold. Codiriştea

îi lustruise pielea palmei, iar mai către degete îi făcuse bătături gălbui.

— Da ce simbrie o să dea boierul? întrebă Ceaicenko cu palmele cruce pe o țepuşe a saniei, înfiptă în oplean.

Pămîntul pe care-l vînduse îl simţi din nou al lui şi o clipă îi încolţi în suflet o nădejde nouă, nădejdea de veacuri a ţăranului.

Ochii lui Salogan scăpărară, genele îi fluturară, dar privirea i se înveseli îndată, iar fălcile umflate i se destinseră.

— Vrei să ştii ce simbrie o să dăm? Treizeci de zile pe lună, bătute pe muche, ha, ha, ha!

Rîsul său satisfăcut părea gîgîitul unui gînsac. Petala i se deslipi în sfîrşit de pe cărnurile obrazului, zgîlţîite de rîs.

Hohotele administratorului răsunară stinghere şi se stinseră în tăcerea mohorîtă a oamenilor. Nici chiar Bezborodko, morarul boierului, nu-i ţinu isonul. E drept că-şi strîmbase botul ţepos, ca de arici, dar, uitîndu-se la ceilalţi, încremeni aşa, fără a mai face nici o mişcare. Salogan o drese de îndată:

— Simbria? Ei, după cum o să ne învoim cu fiecare. Dar vă spun de pe acum c-o să mai punem ceva peste cît am dat în alţi ani. Că doar nu sîntem păgîni, ce naiba!

Îi sfredeli din ochi pe toţi, amintindu-şi copeică cu copeică la cît se ridicase ultima dată datoria fiecăruia.

Bătrînul lui Ghervasi avea o ţinere de minte cum rar se pomenise. Negustorind cai, sau alegînd la iarmaroace zeci de porci pentru topitoria de grăsimi, putea să-ţi spuie cu ochii închişi şi culoarea, şi preţul, ba chiar şi cusururile fiecărui porc. Ghervasi nu ţinea minte aşa de bine dobitoacele, în schimb cifrele i se întipăreau adînc în minte. Cînd îi vorbeai de careva, îşi amintea mai întîi cît era de bogat ori de sărac cel cu pricina şi numai apoi cum arăta la chip.

— Învoială, zici? Învoitu-s-a vulpea cu găinile, de-au rămas din ele numai penele? spuse cu năduf unul din cei ce se găteau să plece.

— Parcă acu nu se împrăştie oamenii prin lume ca penele luate de vînt? se tîngui o femeie cu obrajii scofîlciţi, sprijinindu-şi bărbia în palmă.

— Aşa ne-a fost dat pesemne — să fim purtaţi de colo, colo ca rostogolul.

— Ei, oameni buni! încercă să-i înspăimînte Salogan. Vedeţi să nu rămîneţi şi fără nădragii de pe voi. Băgaţi-vă minţile în cap!

Vorbele administratorului îl speriară rău de tot pe Terenti Placinda, care cumpărase la un preţ „de omenie" casele şi loturile mai multor colonişti. De nu i-ar pune dracu să se răzgîndească!

— Moale vă mai aşterne boierul, bătu şaua Placinda, chicotind pe sub mustaţă, da tot rău o să dormiţi !

— Matale însă ne-ai aşternut aşa de bine, că mort să fii şi tot te ridici şi o iei din loc, aruncă peste umăr Roman Voloşin, fără să ridice glasul.

Placinda se zăpăci, trase aer în piept, iar mustaţa-i pleoştită se burzului deodată, mişcîndu-se ca cleştele racului.

— Ce-ai spus, mă flăcăule ?

Glasu-i de obicei mieros era acum piţigăiat. Simţea că i se urcase sîngele la cap.

— Ce-ai auzit.

— Dar cuviinţa pentru cei mai în vîrstă ai uitat-o acasă ? îl întrebă Placinda cu un ton mai jos, trăgînd cu coada ochiului la ceilalţi.

Ţintise bine : în sat erai învăţat din copilărie să te porţi cuviincios cu cei vîrstnici. De pe chipurile oamenilor zburase aerul batjocoritor. Simţind acest sprijin nemărturisit, Placinda se apucă să-l dăscălească pe flăcău :

— Ia zi, băieţaş, unde ţi-ai pierdut cuviinţa pe care trebuie s-o arăţi celor mai în vîrstă ?

Roman nu se zăpăci cîtuşi de puţin.

— Ţi-oi spune-o şi p-asta, jupîne : am pierdut-o pe pămînturile şi în casele pe care le-ai luat pe daiboj ! i-o trînti tînărul argat stînd mai departe cu spatele la el.

Acest răspuns îi recîştigă simpatia nestatornică a ţăranilor. Tonul liniştit al tînărului îl scoase însă din sărite pe bogătan.

— Ce, mă, ţi-am scuipat în ciorbă ?

— Nu mie, ălorlalţi oameni.

Flăcăul nici măcar nu întoarse capul. În jur răsunară murmure de mirare şi încuviinţare.

— Atunci, ce te bagi unde nu-ţi fierbe oala ? Doi închină, iar tu strigi noroc ? ! Nările lacome, tăiate adînc, ale lui Placinda fremătară. Căpătuieşte-te mai întîi gospodar la casa ta şi după aceea clămpăneşte.

— Dacă matale îmi aşterni olecuţă mai moale, mă rostuiesc şi eu, îi aruncă Roman cu acelaşi sînge rece, fără a se întoarce de loc. Ce ai zice, bunăoară, să-mi faci dar de nuntă o căsuţă cu loc cu tot şi cu ce se află în bătătură, din acelea pe care le-ai cumpărat de la colonişti ?

De astă dată zîmbetul lumină toate feţele, dar Placinda nu mai vedea nimic decît grumazul îndărătnic al flăcăului.

— Smoală o să-ţi dau să bei la nuntă. Ochii gălbui şi înguşti ai lui Placinda scînteiau. Smoală topită !

— Ia stai, n-o fi din aia pe care ai furat-o din pădurea boierului ? întrebă Roman nespus de curios, întorcînd spre Placinda o faţă veselă şi răutăcioasă.

— Da ce, m-ai văzut tu, scîrnăvie ?

Bogătanul jignit îşi smulse din chimir pumnii cît două baroase şi-i duse la piept.

— Ba am auzit şi cum icneai cînd o puneai în căruţă, doar nu-ţi luaseşi argatul să te ajute.

Ochii căprui ai tînărului rîdeau pe faţa lui albă. Numai cuta ce-i juca între sprîncene îi vădea clocotul lăuntric.

Hohotele de rîs îl tălăzuiră pe bogătanul aprins de mînie spre Roman. Acesta se propti mai bine pe picioare. Placinda îşi aduse aminte, într-o clipită, că toţi Voloşinii aveau pumnii grei şi erau aprigi la bătaie. Dar nu asta îl ţinu în loc. Ehei, de-ar fi numai ei doi acolo, i-ar muia el oasele prăpăditului ăstuia. Dar aşa, risca să se facă, doamne fereşte, de rîsul satului... Las' că-l prinde el într-un colţişor mai ferit... Placinda îl măsură cu o ură năprasnică şi-l împroşcă cu ocări cum îi veni la gură :

— Tîlharule ! Lepădătură ! Maţe-goale ! Scîrnăvie împuţită !

Ocările îl şfichiuiau pe flăcău ca harapnicul. Abia se stăpînea. Deodată zvîrli bogătanului o privire spăsită. Chiar şi nasul lui drept, bine croit, exprima căinţă. Cu mîinile încrucişate la piept, era însăşi icoana smereniei. Profitînd de un moment cînd Placinda se înecase de mînie, suspină prefăcut şi grăi :

— Nu te mînia, vericule, să nu-ţi facă rău la ficaţi. Că de-o să se umfle cît punga mătăluţă, o să plesnească şi atunci trebuie să-ţi bocesc măruntaiele şi inima de aur !

— Ba eu o să te îngrop pe tine ! Şi cînd ai să crăpi, o să pun o lumînare din alea groase şi răsucite, uite atîta !

— Bogdaproste ! Da n-o să-ţi pară rău de atîta ceară ?

— Pentru tine nu mi-ar pare rău şi de un ştreang.

— Auzi ! Doamne, ce om darnic ! Azi o lumînărică, mîine un curmei şi se duce pe gîrlă toată agoniseala, îl luă Roman la vale pe chiabur, căruia i se dusese buhul de zgîrcit ce era.

Rîsetele oamenilor îl alungară pe Placinda tocmai spre celălalt capăt al şirului de sănii.

Ca la o poruncă, fraţii Şcerbina îşi întoarseră tustrei capetele bălaie spre Roman. Trei perechi de ochi căprui, cu firişoare mai închise în iris, ca ghinda coaptă, căutau la el cu îndoială.

— Hm ! se miră Levko Şcerbina, cel mai mare din ei, un flăcău pietros şi îndesat.

Îndată aceeaşi mirare se oglindi şi pe feţele fraţilor mai mici, Danilo şi Grigori, amîndoi voinici, cu grumazuri ca de taur. Rostiră şi ei un „hm", întocmai ca fratele lor mai mare.

— Ehe, frăţioare, de-amu ţi-ai făcut din el duşman de moarte. Şi ce duşman ! spuse, ştergîndu-şi cu dosul palmei ochii umezi de atîta rîs, Iuri Zvonar, clopotarul, un flăcău tuciuriu, cu umeri vînjoşi, leat cu Roman.

— Ei aş ! Pentru că i-am spus o vorbă, două ? întrebă Roman cu o mină nevinovată.

— O vorbă, două, de a zburat jupîn Placinda ca din praştie ! Ai văzut ce se încruntase de mînie ?

Sticlindu-şi dinţii şi ochii, drăcosul de clopotar îşi roti repede braţele vînjoase, de parcă ar fi tras clopotele de paşti, mărunt şi săltăreţ.

Fără a-i răspunde, Roman întoarse privirile spre partea unde era Placinda. Pe faţa tînărului se oglindea aceeaşi dîrzenie, totuşi i se strecurase olecuţă de teamă în suflet. Oricît, de, se luase la colţ cu jupîn Placinda. O să-i rupă taică-său urechile ! Ei asta-i, ba n-o să-i facă nimica...

Între timp, tocmai la coada şirului de căruţe, Placinda, turbat de mînie, dădu peste Marian Polearuş, argat de cînd lumea. Spînaticul Marian, cu ciubotele cît toate zilele cufundate în omătul afînat, se făcea că ascultă cu luare-aminte ce-i spunea nevastă-sa. Peste gulerul tivit cu piele al sumanului său larg îşi atîrnase un colăcel de cîrnat afumat : să afle toţi că nu numai la paşti mînca Polearuş de frupt. Acum însă nici el nu mai ştia dacă trebuia să fie mîndru, ori să se ruşineze cu această podoabă. De aceea în ochii lui stăruia o expresie de parcă s-ar fi luat singur în zeflemea, dar şi o lucire poznaşă, un pic arţăgoasă, de om băut.

— Oho, Mariane, se vede că te-ai procopsit de înfuleci cîrnat ! îl lăudă Placinda împungînd colăcelul cu un deget roşu, parcă dat cu băcan.

Marian mai curînd ghicea decît auzea ce-i spunea bogătanul cu care băuse deunăzi aldămaşul — îi vînduse căsuţa cu grădină cu tot.

Avea chiaburul o votcă grozavă, în schimb „gustarea" — nişte castraveţi galbeni, buburoşi, care te împroşcau cu seminţe răscoapte cînd muşcai din ei — îl făcuse pînă şi pe Marian să strîmbe din nas. Văzîndu-l pe sărăntoc că stă pe gînduri, închis în sine, Placinda îşi zise că i s-o fi întors surzenia de care suferise mai demult, de aceea vorbi mai tare.

— Nu-ţi vezi lungul nasului, Mariane, hăi. Pofteşti la bunătăţi ! îl dojeni bogătanul.

— Gustă şi matale, tresări din gînduri Marian.

Faţa lui, umbrită de bărbuţa spînatică, creaţă, era toată un zîmbet umil, slugarnic.

Rupse o bucată de cîrnat zbîrcit cu miros îmbietor şi i-o întinse cu bunăvoinţă bogătanului. Acesta se codea. Cît amar de vreme trudise la el Marian, o dată nu-l ospătase Placinda, uite aşa, din toată inima. Ba mai rîdea de el, la tot pasul, că-i surd. Placinda descoperea acum cu mirare că şi Polearuş era om ca toţi oamenii.

— Mănîncă, mănîncă fără teamă, Terenti, îl îndemnă Marian, vîrînd cu stîngăcie bucata de cîrnat între degetele roşii ale chiaburului.

Placinda, bănuitor, mirosi cîrnatul pe toate părţile şi-l duse la gură, aruncînd priviri furişate în jur : să mănînce, să nu mănînce ? Părea că nu-l vede nimeni. Hotărîndu-se, îşi îndesă cu palma toată bucata de cîrnat în gură. Deasupra buzei de sus, firele mustăţii pline de grăsime i se zburliră.

— Hai, Mariane, mai bine să nu plecăm ! scînci în spatele bărbatului său Frosina.

Pe faţa acestuia stăruia însă acelaşi zîmbet blajin, umil, deşi îi zărise cu coada ochiului sprîncenele frînte de durere şi zvîcnetul cutei din bărbie.

— De, muiere ! spuse el, ca şi cînd şi-ar fi cerut iertare. Nu poate pricepe cu mintea-i năroadă că în Siberia e mai mult pămînt decît are boierul nostru cu Kolceak, Kociubei, Markozov şi Rokotov la un loc. Nu poate pricepe că şi pe noi ne aşteaptă acolo o tarla !

Marian îşi pironi în zare ochii împăienjeniţi de băutură, de parcă pămîntul care-l aştepta în Siberia s-ar fi întins chiar dincolo de ogoarele boierului.

— Da muierea nu ţi-e bolnavă ?

Terenti cîntări din ochii-i gălbui făptura firavă a Frosinei, care-şi ţinea tot timpul mîna la inimă. După vinele umflate ale mîinilor, după faţa chinuită a femeii îţi dădeai seama că viaţa abia mai pîlpîia sub degetele ei zbîrcite.

— Nu ştiu ce are de la o vreme, că tot tînjeşte.

Marian privi cu milă chipul plîns, cernit, al nevestei sale, apoi îşi scoase stînjenit cîrnatul de la gît şi-l vîrî în buzunarul cu marginea roasă. Dulăul roşcat lungit în zăpadă, care îi pîndise tot timpul mişcările cu ochii bulbucaţi, avînd albul ca un cerculeţ subţire, ciuli o ureche. Marian îi aruncă şi cîinelui o bucată de cîrnat şi surprinse privirea batjocoritoare a bogătanului.

— Acu îl dai javrei, da p-urmă o să-ţi muşti degetele... Ia spune drept, Mariane, nu ţi-e frică să pleci tocmai în Siberia, la dracu-n praznic ? Acolo îngheaţă şi sufletul în tine.

— Să-l ia naiba de suflet, că nici aici, fără pămînt, n-aveam cu ce să mi-l încălzesc ; s-a învăţat cu răul.

Zbîrciturile pe care zîmbetul le adunase pe chipul lui Marian se neteziră, şi el îşi recăpătă expresia de gravitate dură, obişnuită la truditorii gliei.

— Nu ţi-a părut rău să vinzi casa şi grădina? se pomeni chiaburul că întreabă prosteşte.

Marian răspunse oţărît, cu năduf:

— Mai ştii? Poate mi-am vîndut sărăcia, arz-o focul!

Îşi aduseseră aminte amîndoi de povestea cu sărăcia îngropată sub pragul unui om nevoiaş, care căzuse pe capul unui bogătan împreună cu casa. De data aceasta se aprinse Placinda. Ca să alunge spaima superstiţioasă ce i se furişase în inimă, luă vorba de unde o lăsase:

— Orice ai zice, Mariane, hăi, te-apucă groaza cînd te gîndeşti ce drum lung te aşteaptă.

— Ei, mai rău ca aici n-o să fie, răspunse Marian răspicat. Şi în Siberia trăiesc oameni... Mai ştii de unde sare iepurele? Şi-apoi cică s-ar întinde acolo, cît îi zarea, pămînturi nehotărnicite nici cu palmacul săracului, nici cu lanţul boierului. Aşa că vezi...

— Da de arat cu ce-ai să ari? îl luă în răspăr Placinda, mîniat că un prăpădit ca Marian voia să-şi facă şi el un rost. Cu cele cinci deşte?

Ţăranul nu se temea nici de asta.

— La nevoie o să-l răstorn cu cazmaua. Numai să am ce răsturna, stărui el privindu-şi braţele zdravene, vînjoase.

„Asta aşa-i, cu bîrnele astea şi cu o cazma, ehei, cît pămînt poate răsturna!" îşi zise chiaburul cîntărind cu preţuire făptura vînjoasă a argatului. Bătu palma cu el, ca geambaşii cînd fac tîrgul.

— Ei, fătule, să auzim de bine. Du-te de sapă-ţi pămîntul.

— Rămîneţi sănătoşi!

Umbra unui zîmbet flutură pe chipul întunecat al lui Marian.

— Zău, Mariane, să nu plecăm! se ruga într-una Frosina, lipindu-se de braţul lui.

— Ce tot spui, drăguţo, nu ştii că am şi luat biletele? Uite-le colea, în sîn.

O lăsă pe Frosina în zbuciumul ei şi cuprinse cu privirea nămeţii fără hotar, forfota din jurul lor, şi din aleanul lui, din jalea ce-i apăsa inima se înălţă cîntecul:

Albi îs nămeţii
Fără de prihană,
Albă e şi lunca...
Trupul argatului

Sleit e de muncă
Şi de jale adîncă.
E aproape ziua
Cînd se va sfîrşi
Răpus de năpastă ;
Muma nu-l va jeli
Sora nu-l va boci
Nu-l va plînge nevasta.

Toate feţele se întoarseră spre Marian, nenumărate mîini îi întindeau pahare pline şi glasurile triste ale celor dimprejur îi ţineau isonul. Lui Polearuş i se părea că visează. Despre el vorbea cîntecul acela tînguitor, despre viaţa lui amărîtă pe care şi-o trăise tot cu coasa, tot cu îmblăciul. Ca într-un vis, se vedea cosind pe fîneţele altora, în timp ce fulgi mari aşterneau un văl de nea şi peste el, şi peste fîneaţă...

Cîntecul se stinse. Glasurile amuţiră unul după altul. Nu se mai auzeau decît hohotele Frosinei care-l jelea pe amărîtul argat din cîntec, măcar că bărbatul ei era acasă, la un pas de ea, cu biletele pentru Siberia apăsîndu-i pieptul ca pămîntul pe mort.

— Hei, nu mai boci ! Om scăpa noi odată de necazuri. Îi puse cu duioşie o mînă pe umăr. O să ai o gospodărie, de o să te pizmuiască şi jupîn Placinda, glumi Marian, căutînd s-o liniştească pe sărmana femeie, dar ea nu-şi putea opri de loc lacrimile şi suspinele.

— Să ne trăieşti, Mariane, că ştii să zici cîntece aşa de frumoase, că ai inimă bună ca pîinea caldă şi mîini meştere, răsună glasul învăţătorului Stepan Vasilievici Levcenko.

Învăţătorul nu se ţinea fudul, deoparte de săteni, deşi învăţase atîta carte şi purta straie de tîrgoveţ.

Şi de data aceasta îl cuprinse pe Marian după umeri şi-şi plecă spre el faţa-i oacheşă, cu umerii obrajilor ieşiţi în afară. Atîta avea frumos : gura copilărească cu buze răsfrînte, ca două petale de nalbă sîngerie, şi ochii care parcă îţi citeau în inimă, scînteind sub părul negru ca pana corbului, căzut pe frunte.

Ascultînd vorbele blînde ale acelui om învăţat, Marian simţi un nod în gît. Se stăpînea din răsputeri să nu-i dea lacrimile.

Larma de pe pajişte se întetea. Vaiete, hohote de plîns, cuvinte de mîngîiere şi de îmbărbătare... Palmele bătătorite pocneau fundurile şipurilor ca să le sară dopurile. Care închinau în sănii, care aşezaţi roată pe zăpadă. Cîteva din roatele acelea întunecate păreau că se tot cufundă în omăt. Din mijlocul lor răsunau şi urări de drum bun, şi tînguielile despărţirilor, izbucneau cînd şi cînd şi rîsete.

Moş Dunai, Ivan Ceaicenko, Grigori Voloşin şi arămiul Les Iakubenko goleau tacticos, gospodăreşte, clondirul de mied. Cînd mai rămase puţin pe fund, moş Dunai scutură licoarea, o privi în lumină, se strîmbă şi, cu ultimul păhăruţ, o cinsti pe nevasta lui Ivan.

— Bea, Motria, să mîntuim.

— Îneacă-ţi durerea, adăugă Iakubenko.

— Ehe, nici marea cea mare n-ar ajunge, se tîngui Voloşin, aţintindu-şi privirile înceţoşate spre mezinul său, Maxim, care-şi lua rămas bun de la Vasiliok. Îs cam amărîţi şcolarii noştri...

— Ce vrei, se aveau ca fraţii ! răspunse Ivan clătinînd din cap.

În aceeaşi clipă toată tabăra începu să se vînzolească şi bicele să pocnească în vînt.

Ca la un semn, lemnul tuturor săniilor prinse a scîrţîi tînguitor. Zgomotul acesta, parcă izbucnit din pămînt, îţi sfîşia inima. Cu o privire rătăcită de durere, Ceaicenko cuprinse pentru ultima dată pajiştea, căsuţele răzleţe, învăluite în ceaţa albăstrie, care-i strigau parcă să nu plece, zidurile înalte, mohorîte, ale pădurilor boiereşti şi în sfîrşit depărtatele ogoare ce unduiau spre el, dar care niciodată nu vor ajunge pînă la el, ogoare pe care nu le va mai ara şi nu le va mai semăna nicicînd.

— Rămîneţi sănătoşi, oameni buni. Rămîi sănătos, moşule, rosti Ceaicenko descoperindu-se şi aplecîndu-se adînc.

— Umblă sănătos, Ivane, îi răspunseră oamenii aplecîndu-se şi ei în faţa lui, cu capetele descoperite.

Moş Dunai îl strînse la piept şi-l sărută de trei ori, pe un obraz, pe celălalt şi iar pe cel dintîi.

— Mergi sănătos, Ivane, mergi sănătos, nepoate... Şi acolo unde te duci, adevărul şi cinstea să-ţi fie lege în viaţă, îl povăţui bătrînul, ca pe unul pe care tot satul îl ştia de om drept.

— Mulţumesc, moşule. Mamă, unde eşti ?

— Aici-s, fiule, aici-s.

Faţa scăldată în lacrimi a bătrînei se ivi de după spatele cuiva. Feciorul ei o aşeză cu multă grijă în sanie, numărînd din ochi căpşoarele bălane ale ţîncilor. Pe micuţi îi şi răzbise frigul. Ca să se încălzească unul pe altul, Ceaicenko îi înghesui pe o cergă groasă cu picăţele, ale cărei capete le înnodă cruciş.

Născocirea plăcu copiilor. După cîteva clipe de tăcere, începură să rîdă şi să se zbenguie. Uriaşa boccea vie se rostogolea ba pe o parte, ba pe alta. Cînd şi cînd din ea se iţea cîte o feţişoară zîmbitoare pentru a pieri de îndată. Tatăl lor şedea însă cu fălcile încleştate ; se gîndea că într-o boccea aduseseră

oameni țărînă din Siberia, iar el își ducea acolo copiii. S-ar fi zis că făcea un schimb...

...Șirul de sănii străbătea satul în tăcere. Din case se iveau oameni privind trist, cu sfială, țîșneau unul după altul copilași desculți cu fețișoare ca de ceară. Dînd jos cu degetele înroșite zăpada de pe garduri, se cățărau pe ele, ca să nu le înghețe picioarele prea repede.

Oamenii de la porți și din ogrăzile aflate pe ulicioarele întortocheate oftau petrecînd săniile cu privirile pe care le îndreptau mereu spre răsărit, unde soarele firav, rece, se căznea să scape dintre crengile pufoase ale teilor înzăpeziți ce străjuiau șleahul ciumacilor.

La răspîntia cu troița, mîinile se strînseră încă o dată grăbite, iar vîntul răvăși părul oamenilor ce-și scoseseră pentru a doua oară căciulile. Bocete, suspine, apoi cei ce rămîneau feriră spre margine, privind cum se scurgea șirul de sănii cu tălpicile adînc intrate în făgașurile drumului.

Numai mama lui Ivan, care stătuse cu mîinile încleștate pe sanie, cînd se urni șirul se prăbuși ca o pasăre doborîtă. În cădere apucă cu deznădejde tălpicea săniei. Lemnul îi strivi degetele de peretele făgașului, dar bătrîna nu simți durerea. Din inima ei izbucni un răcnet ce spintecă văzduhul:

— Copilașii mei! Nepoțeii mei!

Fețișoarele scumpe i se perindară într-o clipită pe dinaintea ochilor împreună cu altele, dispărute de mult. Nici țărîna nu poate despărți copiii de ființa care i-a adus pe lume; după moarte ei trăiesc o dată cu ea, în inima ei.

Ivan se repezi, o ridică de subsuori și o duse spre marginea drumului, apoi își șterse fruntea brobonită de sudoare și o luă la fugă pe zăpada netedă, orbitoare, ca să-i ajungă pe-ai lui.

Frosina Polearuș, cu degetele mereu chircite la piept, în dreptul inimii, își întoarse spre sat ochii umflați de plîns. Pe drum nu se mai zărea nimeni. Satul se topise undeva în urmă, în nemărginirea șesului troienit. Numai cîteva tulpinițe de floarea-soarelui, jalnice, cu capetele frînte, priveau încă după lungul convoi și morile boierului își învîrteau crucile lor negre. De cîte ori se dusese Frosina cînd la una, cînd la alta, și pe jos, și cu căruța. Scîrțîind, i-au măcinat și grîu de pîine neagră, și de colaci de fată mare, și de parastas cînd rămăsese văduvă. Acum cînd se mistuiau în zare, simțea că-i sfărîmă între pietrele lor inima bolnavă. Întinse brațele fără vlagă spre ele, dar se lăsă îndată sfîrșită înapoi în sanie. Totuși și așa, cu ochii închiși, vedea cum se rotesc crucile cernite.

Marian o mîngîia ca să-i aline durerea. Privirea lui spunea : „Nu mai plînge, nevastă, o să fie bine..."

Şirul de sănii şerpui pe umbrele copacilor, se rupse suind dîmbul, şi siluetele negre ale cailor şi ale oamenilor se prăvăliră dincolo de dîmb.

— Ehe, te duce nevoia şi unde nu ţi-i voia, mormăi Les Iakubenko, fără să se adreseze cuiva anume.

Se gîndea la drumurile pe care le străbătuse în viaţă el şi toţi aceşti amărîţi de argaţi sezonieri. Vîntul îi juca în pletele castanii, descoperindu-i pe frunte două brazde adînci, săpate de truda din tinereţe...

— Şi pe unde nu ţi-i voia, repetă el. Grea, chinuită e pîinea noastră.

— Dacă strîngi tare pîinea ţăranului, iese sînge din ea, adăugă Oleksandr Paliciuk, un bărbat înalt, bine legat, încleştînd mîinile negre, arse şi crestate de metal, mîini de muncitor de fabrică.

Cînd întoarse capul, se înfioră şi el la vederea tulpinilor negre de floarea-soarelui, ce se înălţau pe dîmburile înzăpezite ca nişte cruci uitate într-un cimitir.

După ce mulţimea se împrăştie în sat, bătrîna mamă a lui Ivan se tîrî zdrobită de durere pînă la troiţa singuratică unde careva din cei plecaţi pusese pe un ştergar curat o pîine neagră, rotundă. Pe pîine străluceau cîteva bobiţe din sarea risipită de vînt şi stropi de apă picuraţi de pe cruce. Bătrînei i se părea că şi pîinea plîngea după sărmanii care trudiseră toată viaţa pentru ea şi care, la veselie sau la tristeţe, o aşezau pe masă ori pe pămînt, dar nu ca acum, în zăpadă. Îşi plecă genunchii în faţa pîinii, ridicîndu-şi anevoie mîinile şi fruntea spre cruce.

Cu capul lăsat pe umărul slab, cu un gînd de nepătruns ce stăruia pe chipul lui chinuit, Cristos parcă voia să vadă toată suferinţa ţăranului, care bătea căile vieţii. Doi stropi aninaţi de piroanele ruginite ce-i ţintuiau mîinile păreau sînge adevărat. Inima multrăbdătoare a bătrînei mame se ruga către cel-de-sus nu pentru a-i cere o minune — nu, nu visa raiul pe pămînt — îl ruga doar să-i ajute pe copiii ei să nu mai ude ţărîna cu lacrimi, să-i miluiască cu puţina fericire cîtă îi trebuie ţăranului, iar pentru ea însăşi nu-şi mai dorea decît odihna cea de veci.

Se ridică şi atinse cu mîna picioarele de piatră ale lui Isus : erau reci ca moartea. Gîndul acesta i se păru o nelegiuire. Îi făcu cu osîrdie cîteva cruci mari şi îndepărtîndu-se de troiţa singuratică şi îngheţată păşi repede spre satul peste care se

înălțau rotocoale de fum aurii și albastre. În sat nu mirosea însă a pîine coaptă, ca după ispas, ci a cartofi și sfeclă fiartă.

De acum încolo era „chiriașă" la alde Granciak, nevoiași și ei ca vai de capul lor. Își făcuseră pomană s-o lase în chiler. Pașii o purtară însă tot spre casa al cărei prag îl trecuse cu o jumătate de veac mai înainte, sub o ploaie de grăunțe, gătită cu cununiță și cu panglici, alături de Mihailo Ceaicenko. De atunci oamenii prinseră să-i zică Ceaiciha, adică a lui Ceaicenko. Curînd începuseră să se nască prunci, ca puii păsărilor cerului, pe ogoare ce nu erau ale lor, și tot ca puii păsărilor acum se făcuseră mari și-și luaseră zborul spre alte zări cu puișorii lor, părăsindu-și mama bătrînă și sfîrșită.

Înainte de a ajunge la poarta casei, inima ei chinuită simți o nouă durere. Uite răspîntia uliței, uite cumpăna puțului care nu seca niciodată — numai el fusese darnic cu ai săi, numai apă avuseseră copilașii ei din belșug.

Zări și căsuța după bătrînul păr. Femeia se opri locului încremenită. Oamenii tocmiți cu ziua de Placinda se și apucaseră să dea jos paiele și căpriorii. Snopii de paie de pe acoperiș, fărîmați de vreme, curgeau ca țărîna, cuiele smulse din scîndura uscată țiuiau, la rădăcina părului zăcea sfărîmat cuibul berzelor. În leasa de nuiele tremura jalnic o pană mică, tot ce mai amintea de aripile tinerelor păsări.

Scîndurile trosneau, se agățau una de alta, scuturîndu-și pulberea gălbuie a vremii. Pe casa dezvelită, hornul se înălța negru, stingher, ca după foc. În casa asta visase ea oare cîndva un dram de fericire? Mai că nu-i venea să creadă!

Doborîtă de durere se rezemă, ca să nu cadă, de bătrînul păr, zărind între rădăcinile lui urmele lacrimilor pe care le vărsase în dimineața aceea. Atît îi mai rămăsese, atîta mai era al ei în acea ogradă.

IV

Peste coamele unduioase ale pădurilor înzăpezite, scăpără un amnar de argint. Scînteile orbitoare săriră în toate părțile săltînd pe crestele pomilor, apoi toată Sineava își aprinse feștilele, revărsînd peste omăt stropi țîșniți din razele de soare. Ninsoarea din ajun gătise toți copacii ca pe niște vornicei mîndri cu marame atît de subțiri, încît vedeai prin ele și rîurile și ochiurile scoarței, care începuse a se crăpa.

Caii de mult nescoşi din grajd, lăsînd în zăpadă urmele adînci ale copitelor, cotiră în plină goană de pe drumul de care pe o potecă îngustă ce se afunda în pădure. Pe genele lor tremurătoare nu mai strălucea bruma zorilor. De o parte şi de alta, între ulmii întunecoşi şi cărpinişul albastru, prin vălul tulbure al pîclei din faptul primăverii mijeau, trandafirii, mesteceni rari. Lui Tadei Stanislavovici i se părea că aburul acela care învăluia mestecănişul din adîncul dumbrăvilor era chiar răsuflarea lor.

Sorbea din ochi firea înlăcrimată din acel sfîrşit de iarnă, crîngurile înduioşător de dragi ce se pierdeau în zare, rariştile vrîstate de lumină, horbota de umbre tivite cu azur. Îmbinată cu sunetele înfundate ale pădurii, fremăta în el o încîntare de băieţandru, iar în inimă-i răsunau, senin şi tulburător, primele acorduri din beethoveniana *Für Elise*.

De cîte ori asculta această piesă avea senzaţia netă că aude cum bate la uşă soarta neînduplecată, pentru a smulge vieţii o fiinţă. A trebuit să treacă însă prin încercarea timpului şi a despărţirii pentru a pătrunde tot ceea ce avea omenesc în ea această operă, pentru a răspunde cu lacrimi la plînsul cuiva, a îndrăgi şi mai adînc ce era vrednic de a fi iubit.

Hotărît, devii mai pur cînd sufletul tău descoperă noi zări, ca acele crînguri ce se văd în depărtare. Poţi perora de sute de ori despre epic şi liric, agrementîndu-ţi peroraţiile cu exemple clasice sau cu citate din Hegel şi toate acestea să te lase rece. Poţi scrie tot atît de rece şi un număr de opuri pedante presărate cu o latinească seacă. Şi tot aşa pînă într-o zi cînd te răscoleşte un cîntec sau o piesă, pe care ai mai auzit-o de atîtea ori, şi se despică zidul veacurilor, lăsînd să străbată pînă la tine glasul străbunilor. Din ziua aceea cînd ai simţit suflarea geniului nepieritor al poporului, nici gîndul, nici viul grai, nici slova scrisă nu te vor mai lăsa rece. Aceste noi zări nemărginite, abia aflate, vor face strună din inima ta şi viersul le va fi dragostea de oameni.

Aşa i se întîmplase şi lui, nu demult, în Kamciatka. Străbătea cu sania nămeţii fără de hotar. Într-o noapte, sub feerica boltă a aurorei boreale, spre uimirea lui auzi cîntecul *Cazacul răpus pe braţe e dus, iar murgul îi calcă în urmă*.

„O fi bănuit neştiutul bard al Secei zaporojene, cînd îşi apleca spre cobză ochii fără vedere, că luîndu-şi zborul de pe înmiresmatele stepe de la miazăzi cîntecul lui va ajunge odată pe acele meleaguri albe şi îngheţate ?

Şi totuşi acela nu era capătul, ci abia începutul drumului său. Căci tot ce e mai de preţ la fiecare popor va ajunge mai

curînd sau mai tîrziu şi un bun al altor popoare, căpătînd sub alte zări o viaţă nouă ! Sărmane bard neştiut ! Un barbar fioros ţi-a ars cu fierul roşu ochii ce rîvneau libertatea. Dar mort nu-i cel secerat de moarte, ci acela care îşi vinde ori îşi închină sufletul", îşi depăna Tadei Stanislavovici gîndurile, cufundîndu-se tot mai mult în lumea muzicii şi istoriei.

Neasemuită putere are asupra omului o îngemănare genială de sunete şi cuvinte. Dacă, printr-o minune, ele ar antrena întreaga omenire o dată, într-un avînt furtunos, poate că şi răul ar pieri pe vecie ! Iar cine n-o înţelege, cine nu s-a împărtăşit nicicînd din spiritul poporului, nu s-a desfătat, nu are dreptul să spună că a trăit. El însă, Tadei, merita să-şi trăiască viaţa, de n-ar fi fost decît pentru a pătrunde geniul creator al strămoşilor, pentru a colinda căsuţele sărmane ale ţăranilor, strîngînd nu dajdii, ci armonii, ecourile adevăratei poezii de care stihuitorii şterşi şi înfumuraţi s-au lepădat ca şi de portul naţional. Fir-ar să fie ! El va scrie, aşa cum se pricepe, despre baladele populare care cîntă viaţa aspră a Secei, pîrjolurile lăsate în urmă de hoardele năvălitorilor, vremurile de mult apuse ale păgînismului. Va scrie despre viersurile de dragoste şi dor. El va admira natura şi se va simţi cu mult mai fericit decît toţi aceşti Stadniţki la un loc.

În timpul acesta, Arkadi Valerianovici îi spunea ceva. Ca trezit din somn, Tadei Stanislavovici îşi ridică mirat capul masiv, teşit de la obraji în jos, cu o cută adîncă şi subţire sub buza inferioară, părînd că bărbia îi era strangulată cu un fir de aţă.

Pe buzele supte, de om capricios, ale lui Stadniţki şerpuia un zîmbet subtil, în timp ce ochii lui cenuşii, cu firişoare verzi, înconjuraţi de cearcăne îl cercetau ironic pe Lisovski. Acesta îşi zise că verdele coclit al acelor priviri aducea cu lichenii ce creşteau pe porţile vechi şi ajunşi la maturitate crăpau. Comparaţia aceasta îl amuză. „Nu trebuie s-o uit, fie şi numai pentru a o trece în jurnal."

— Ei, nu mai auzi cînd ţi se vorbeşte ? Mă prind că iar eşti în lumea muzicii.

Ochii lui Stadniţki erau cînd verzi, cînd cenuşii.

— Omul se mai gîndeşte şi la altceva, nu numai la cumpărături şi vînzări, pară posac Lisovski.

În clipele acelea sufletul său, de o prospeţime şi sensibilitate juvenilă, era nespus de străin de afacerile şi preocupările moşiereşti ale bogatului său vecin !

— Ehe, dacă ai avea mai mult pămînt — Arkadi Valerianovici dădu roată larg cu cravaşa, arătîndu-şi pădurile — atunci ai vorbi altfel.

— Oare şi gîndurile îţi sînt încătuşate de pămînt ?

— Şi de stomac, dragul meu, şi de stomac. Sprîncenele îi zvîcniră, iar privirea ochilor verzui, ascunşi sub pleoapele îngreunate de băutură, deveni sfredelitoare. Alcoolul imprima vorbelor sale o elocinţă veninoasă şi totodată o ură cruntă. Elocinţa o împrumutase din cărţi, iar ura îl învenina în fiecare zi, ori de cîte ori se iscau conflicte cu ţăranii. S-ar zice că încă împărtăşeşti ideile părintelui dumitale.

— Ce să fac, sînt pe gustul meu.

— Foarte rău. Chestii ca răspîndirea culturii, ucrainofilismul nu mai merg în vremurile noastre. Nu te supăra, dar viaţa e azi mult mai complicată.

— Ceea ce se cheamă, probabil, progres.

— Progres ! chicoti dispreţuitor Stadniţki. Eu, unul, te rog să mă ierţi ; prevăd nu progresul, ci degenerarea, decăderea speţei umane. Ceea ce n-a fost în stare să facă aurul pînă-n prezent, o va face de acum înainte, cînd s-a însoţit cu fierul ! Şi îşi sublinie sentinţa, retezînd aerul cu cravaşa. Nu trebuie să fii profet pentru a înţelege că deocamdată nou-născutul veac al XX-lea nu ne făgăduieşte decît mizerie.

— Vorbeşti de mizerie, dar nu ţi-e gîndul decît la lux, la huzur. Explică-mi, rogu-te, această disonanţă.

Lisovski îl privi printre gene. În cuvintele lui, Stadniţki deslușea nu numai ironie muşcătoare, dar şi o notă de superioritate.

„Superioritatea idealurilor calicimii", o definì el sarcastic, în gînd. Faţa lui prelungă, ca un ou de raţă, trăda vanitatea rănită, linia gurii îi deveni mai fermă. Îşi potrivi mai bine căciula de biber cu fundul de catifea neagră. Capul asudat îl mînca. „Un vînturatic", îşi zise.

Înveselit, Lisovski urmărea cu coada ochiului expresiile ce se succedau pe fizionomia voluntară a interlocutorului său, care avea o notă specifică datorită unei cute neobişnuite în formă de potcoavă ; pornind de la bărbie, aceasta se prelungea peste obraji spre tîmple. Lisovski spusese cîndva în glumă că faţa lui Arkadi Valerianovici era strînsă în potcoava norocului. Stadniţki îi surprinse privirea, iar o dată cu ea şi gîndurile. Răspunse grav, cumpănit :

— Ştiu, Tadei Stanislavovici, că în sinea dumitale rîzi de faptul că sînt absorbit de gîndul la avere. Află însă că obîrşia acestor idei trebuie căutată în epoca Renaşterii.

Replica veni, promptă şi usturătoare :

— Obişnuiesc să caut acolo numai obîrşia unor opere de artă.

Stadniţki nu se supără.

— Bravo ! Foarte frumos spus ! Ai exprimat aproape un aforism. Domnişoarele pervertite de romanele moderne şi de-o viaţă plină de huzur te-ar aplauda precis, şi el bătu batjocoritor din palmele între care-i atîrna, prinsă în cureluşă, cravaşa. Ţin să-ţi declar însă, şi te rog să nu mi-o iei în nume de rău, că eşti un visător şi că nu vezi mai departe de lungul nasului. Da, da !

Acum era rîndul lui Lisovski să strîngă din buze. Stadniţki îl covîrşea cu o avalanşă de nume ilustre şi cu erudiţia sa neobişnuită pentru boierimea primitivă, ignorantă din acele părţi. Se vede treaba că pe vremuri nu-şi pierduse timpul de pomană în biblioteca de la British Museum.

— Îi cunoşti şi-i venerezi pe un Leonardo, pe un Brunelleschi, un Rafael şi un Giorgione. Află însă că nu mai puţină consideraţie merită Poggio Bracciolini [1]. Fără să se ascundă după nişte foi de viţă — iartă-mi expresia — el a spus contemporanilor săi, ca şi nouă, urmaşilor, că setea de îmbogăţire, de putere nu e un păcat, ci, dimpotrivă, o necesitate, o virtute, însăşi temelia existenţei omului, un imperativ al timpului.

— Cunoşti, bănuiesc, şi anumite alte maxime ? Bunăoară : „Proprietatea este un furt".

— Vorbe sforăitoare, nimic altceva ! Păşind în viaţă, orice mucos încrezut se şi vede cu aureola bărbaţilor iluştri în jurul capului. Cuvintele pe care le-ai rostit adineauri l-au consacrat pe Proudhon [2], care de altfel s-a împăcat destul de bine cu rînduielile statornicite de Louis Philippe [3] şi Guizot [4], aşa cum şi mătăluţă te împaci cu orînduirea de la noi, deşi mai cîrteşti din cînd în cînd şi o împroşti cu lături liberale. Deşi există ceva ce ne ţine legaţi unul de altul : banul. Iar banul nu-l cerşeşti, ci te zbaţi ca să-l agoniseşti. Sînt lucruri care nu se discută în lumea bună, despre care nu pomeneşti cînd faci o declaraţie de dragoste, dar pe care nu ai voie să le uiţi nici un moment. Altminteri, banii altora vor devora ca nişte omizi marele nostru imperiu, cu noi cu tot. Bănuiesc că asemenea gînduri nu te frămîntă niciodată.

---

[1] *Poggio Bracciolini* (1380—1459) — scriitor umanist al Renaşterii italiene.

[2] *Proudhon Pierre Joseph* (1809—1865) — publicist, economist şi sociolog francez, ideolog al micii burghezii.

[3] *Louis Philippe* (1773—1850) — rege al Franţei (1830—1848) ; a fost detronat de revoluţia din februarie 1848.

[4] *Guizot François Pierre Guillaume* (1787—1874) — istoric francez, om de stat sub Louis Philippe.

— Parcă pe dumneata te frămîntă! Lisovski abia se stăpînea.

— Nimeni nu poate rămîne nepăsător cînd se apropie moartea, răspunse Stadniţki, dus pe gînduri.

— Acum chiar c-ai întrecut măsura!

— N-am întrecut-o de loc! Stadniţki duhnea a băutură. N-am nici un chef să-mi pun capăt zilelor, ori să ajung un „fost", un milog la masa altuia. Dacă în colecţia aceea de melodii pe care o ai în cap şi-ar face loc cît de cît şi simţul practic, ai înţelege, comparînd viaţa înaintaşilor cu viaţa de azi a şleahtei scăpătate, că deasupra noastră, a proprietarilor funciari, planează spectrul mohicanilor lui Cooper. Ştii tot atît de bine ca şi mine că avem în sat trei şleahtici ajunşi la sapă de lemn, care au schimbat mătăsurile strămoşilor pe abaua mujicului. Au ajuns de rîsul satului. Le-au scos şi-o vorbă: „Tustrei boieri mari c-o pereche de şalvari". Dar astea-s fleacuri, crîmpeie dintr-o cumplită tragedie. Tragedia adevărată iată care este: sub ochii noştri se năruie Rusia vechilor familii. Rahitismul economic, ipotecile, poliţele şi biletele la ordin sînt tot atîtea scînduri pentru coşciugul nostru. Aici, în gubernia Podolsk, fiecare deseatină pe care o mai stăpînesc nobilii e grevată de cincizeci şi şase ruble datorii şi nu uita că este vorba de unele dintre cele mai mănoase pămînturi strămoşeşti. Vorba cîntecului — asta cred c-o ştii şi dumneata — „în Podolia de te duci, găseşti pîine pe uluci, iar în vîrf de bulumaci, şiruri-şiruri de colaci". Ei, dar astăzi nu mai e „pîine pe uluci", ci datorii peste datorii. Nu ne-a salvat nici marea reformă şi nici ultima măsură generoasă [1] a lui Alexandru III. Banca nobilimii nu ne-a absolvit de păcate la băncile particulare. Atît la Banca nobilimii cît şi la Creditul funciar datoriile vechilor familii cresc vertiginos. Trei sferturi din proprietăţile noastre sînt ipotecate şi răsipotecate. Partea cea mai proastă e că datoriile cresc mai repede decît preţul pămîntului. Şi uite aşa ne scapă din mîini, an după an, cîte patru sute de mii de deseatine moştenite din tată în fiu. Roagă-te lui dumnezeu, prietene, ca moşiile noastre să nu ajungă ca în povestea cu pielea de şagrin [2]. Acum pînă şi creditul înseamnă pentru noi o otravă ucigătoare. Îţi dai seama unde am ajuns?

[1] În 1885, în cadrul politicii sale generale de „contrareforme", Alexandru III a înfiinţat Banca funciară a nobilimii, cu scopul de a sprijini proprietatea funciară a nobilimii.

[2] Aluzie la romanul cu acelaşi titlu al lui Honoré de Balzac.

— Ian te uită! se miră Lisovski. Ştiam că eşti colecţionar de documente istorice. Acum văd că a început să te pasioneze şi statistica.

— Eu nici acum nu ocolesc istoria, numai că nu sînt dintre acei care se mulţumesc să evoce bătăliile şi gloria de altădată. De altfel, această slăbiciune pentru trecutul glorios e o trăsătură nu eroică, ci mai curînd tragică. Dacă nu are ogoare mănoase, onoarea şi „nobila durere" a şleahticului nu fac nici cît o ceapă degerată. Iar noi, de deştepţi ce sîntem, lăsăm să ni se scurgă printre degete bunătate de pămînt, ne culcăm pe o ureche, sau ne mulţumim cu vreo amărîtă de slujbuşoară. Un singur lucru poate salva nobilimea şi civilizaţia: banul. Trebuie să ne străduim din răsputeri pentru a fi tot atît de bogaţi ca şi aceşti zei ai aurului, dacă nu vrem să ajungem într-o bună zi nişte lachei blazonaţi ai lor. Nu-mi surîde de loc perspectiva de-a sta în livrea la uşa unui neam prost de-alde Tereşcenko, Simirenko sau Haritonenko. Iată de ce mă dau peste cap pentru a strînge capital, grijă pe care strămoşii mei nu au cunoscut-o. Iată de ce mă tocmesc cu mujicii pentru fiece copeică. Ca să-şi distreze oaspeţii, bătrînul meu îşi adăpa trăpaşii cu şampanie şi vin de Rin, iar eu, ehe, trebuie să fie un musafir foarte de vază ca să-l tratez cu asemenea băuturi. Şi nu din zgîrcenie, ci pentru că asta e ultima noastră şansă!

Aprins de propriile cuvinte se întoarse spre Tadei Stanislavovici, plin de mîndrie.

Tadei Stanislavovici fu impresionat o clipă, însă gîndurile i se întoarseră pe vechiul făgaş.

„Pan Stadniţki revarsă un potop de vorbe, parte ale lui, parte luate din cărţi. Totul se învîrteşte în jurul banului, ca musculiţele în preajma luminii. Extraordinar cum te îndobitoceşte lăcomia, cum îţi ticăloşeşte sufletul şi-ţi dă o căutătură de animal de pradă. Dacă va merge tot aşa, va ajunge ca şi ochii omului cu care stă de vorbă să-i pară două monede de argint..."

Confruntînd ideile exprimate de Stadniţki cu felul lui de viaţă rămase surprins.

— Nu mai pricep nimic, Arkadi Valerianovici. Îmi tot dai zor: economii, economii... Atunci de ce ai pus să-ţi construiască un saivan de cărămidă, ba pe deasupra l-ai mai împodobit şi cu coloane? Sau poate şi obîrşia acestei extravaganţe trebuie căutată în Renaştere?

— Ba nu, e o chestie de calcul. Ştii că oile mele nu sînt de rînd, ci „Infantado" şi „Rambouillet". Dacă le-aş ţine în tîrle nu le-ar mai creşte blana de aur, ci un păr ţepos ca de porc, explică aproape cu dispreţ Stadniţki, convins că inter-

locutorul lui nu va ajunge niciodată un gospodar ca lumea. „Pasăre cîntătoare! Azi cirip-cirip aici, mîine cirip-cirip dincolo. Altceva nu-i de capul lui." Mai spuse o dată: Oile mele nu sînt de rînd. Astăzi n-o scoţi la capăt numai cu cerealele. Grîul american şi taxele vamale foarte mari ale nemţilor ne-au săpat la rădăcină.

— Bine, dar după cîte ştiu nemţii au desfiinţat pînă la urmă tariful diferenţial?

— Da, dar războiul tarifelor ne-a dat peste cap balanţa comercială. Am pierdut cele mai bune pieţe de cereale şi preţurile tuturor mărfurilor noastre sînt în scădere, în afară de părul de porc.

— De ce tocmai părul de porc!?

— A, aici e un paradox! Întrucît la noi porcii sînt îngrijiţi şi hrăniţi ca vai de lume, le creşte un păr aspru ceva de speriat. Exact cum se caută! Dar să lăsăm asta. Scăderea preţurilor mi se pare ca un ştreang, gata să mă gîtuie.

— Ca să revenim la ceea ce vorbeam, bănuiesc că slugile şi argaţii dumitale nici nu visează să stea vreodată într-o clădire ca aceea pe care ai construit-o pentru oi.

— Dobitocii aceia stau destul de bine aşa cum stau! răspunse cu aprindere Stadniţki.

Lisovski se puse în gardă, deşi îngîndurarea stăruia pe faţa lui uscăţivă.

— Cu ei trebuia început.

— Această filotimie pentru mujici, ca şi *Ukrainskaia gromada*, sau mai precis aripa ei de stînga, au pervertit iremediabil familia dumitale.

— De acord. Uite, de pildă, noi n-am sperat niciodată că salvarea va veni de la prealăudata dumitale rublă!

— Se şi vede după-cît pămînt ai. Vezi ca filotimia pentru mujici şi etnografia să nu te ducă la social-democraţie!

— Fii pe pace! Ţin la independenţa cugetului meu şi-l feresc de politică... Mai ales că de felul meu sînt liberal şi sentimental.

— Ba aş spune că de felul dumitale eşti un spirit răzvrătit, avînd în plămada lui nu filozofia epocii, ci ucrainofilismul, idealizarea ţăranului şi cîntecele populare! Cum de nu pricepi, omule, că prin însuşi mersul istoriei ucrainenii dumitale ca şi kamciadalii[1] sînt sortiţi asimilării, pieirii.

[1] Nume dat în secolul al XVIII-lea itelmenilor, iar apoi populaţiei băştinaşe din Kamciatka, care vorbea limba rusă.

— Oho, asta seamănă cu filozofia de cafenea a *Kievleaninului* [1]. Dar ce-ai zice dacă pe arborele ginţilor lumii ramura ucraineană va fi acoperită cu flori şi va da rod bogat ? Odinioară seva, sîngele ei au stăvilit hoardele lui Batîi, ale hanilor şi sultanilor. Şi cine ştie, poate nici marile puteri europene n-ar fi ajuns acolo unde sînt, dacă oasele atîtor ucraineni n-ar fi putrezit pe cîmpiile Niprului şi ale Podoliei, pe plaiurile verzi ale Carpaţilor.

— Iartă-mă, dar aud această „teorie" pentru prima dată. Şi mi se pare cam ieftină...

— În tot cazul valorează mai mult decît rubla dumitale.

— Mă rog, trebuie să ai o consolare în viaţă ! Nu vreau să angajăm o discuţie despre trecutul istoric, despre cazacul ucrainean. Vezi însă că dumneata, ca de altfel şi literatura noastră, l-aţi mai născocit şi pe mujic, aţi pus pe el veştminte de martir şi l-aţi ridicat deasupra pămîntului. Nimeni însă nu l-a înfăţişat pe mujic aşa cum este el în realitate, mujicul îngropat pînă la genunchi în pămînt, cu viclenia lui cu tot, în adevărata-i piele.

— Cea bătută cu cnutul, nu ?

Ambalat, Stadniţki nu sesiză ironia.

— N-ai înţeles ! Vreau să spun că lăcomia învăluie satul ca negura din zorii zilei. Dacă i-ai da mujicului dumitale ceva pămînt, şi pe deasupra şi cîţiva gologani, îl jupoaie de viu pe propriul său părinte. Ar fi în stare de orice numai ca să se îmbogăţească. Aşa că sfatul meu e să nu-l mai plîngi pe mujic, şi cu atît mai puţin pe mujicul ucrainean. Şi o să-ţi repet într-una şi de-acum încolo : ucrainofilia nu e decît un romantism anacronic.

— Care este, totuşi, însăşi raţiunea vieţii mele ! răspunse Lisovski şi urmă sfidător : Eu sînt un promotor al culturii, nu un străin oploşit pe aceste meleaguri.

Interlocutorul se mulţumi să zîmbească dispreţuitor.

— Eşti un om pierdut. Păcat de talentele dumitale.

— Nu te grăbi să mă prohodeşti, răspunse Lisovski, aproape fără să se supere.

Gîndurile îi zburaseră din nou la muzica lui Beethoven, la farmecul pădurii, la cîntecele ucrainene şi nici nu auzise prea bine ce-i spunea Stadniţki.

— Nu rîde, Tadei Stanislavovici. De multe ori, cînd îţi citesc articolele, mă gîndesc la soarta dumitale.

— Nu zău ! Le citeşti ?

---

[1] *Kievleanin* — cotidian reacţionar, editat la Kiev în anii 1864—1919, subvenţionat o vreme de guvernul ţarist.

— Păi, trebuie să fii la curent cu presa dacă ai pretenţia să vezi lucrurile mai limpede ca ea. Şi, dacă vrei să ştii, articolele dumitale nu interesează aproape pe nimeni.

— De ce crezi acest lucru ? întrebă mirat Lisovski, aprinzîndu-se la faţă.

— Pentru că din dohot şi miere nu poate ieşi un amestec comestibil. Or, nu te supăra, cu tot stilul lor ales, elegant, materialele pe care le publici duhnesc a dohot.

— Ai ceva împotriva dohotului ? ! ridică tonul Lisovski. Dar dohotăriile din pădurile dumitale ? Aha, cînd e vorba de cîştig, mirosul de dohot nu mai supără nobilul dumitale nas !

Chipul lui Stadniţki se lungi şi mai mult, ceea ce îl amuză pe Lisovski.

Arkadi Valerianovici clătină din cap şi oftă dînd din mînă a neputinţă : cu un asemenea om nici nu făcea să stai la discuţie. Nu mai scoase o vorbă.

Nici el n-ar fi ştiut să spună ce-l atrăgea la acest tinerel zăbăuc, despre care te întrebai uneori dacă era şleahtic sau ţăran. Arkadi Valerianovici, deşi nu admitea nici o obiecţie, avea îndeobşte o părere destul de proastă despre oameni şi nu se prea încredea în nimeni, suporta cu stoicism exclamaţiile sarcastice şi capriciile sentimentale ale lui Lisovski, pe care titlul de nobleţe moştenit şi averea îl interesau mult mai puţin decît traiul sărăcăcios şi cîntecele ţăranilor. Ceea ce făcuse acesta era o curată nebunie. Auzi dumneata, după ce şi aşa nu părea să aibă prea mulţi bani, plecase pe cont propriu tocmai în Kamciatka, la dracu-n praznic, unde cutreierase sute de verste de la o colibă la alta pentru a descrie viaţa băştinaşilor pe cale de dispariţie, mai bine zis nu viaţa, ci melopeele lor. Căci, să vedeţi, dumnealui e încredinţat că studiul comparativ al folclorului diferitelor popoare are o deosebită însemnătate pentru etnografia muzicală. De asemenea, era încredinţat că nu puteai înţelege operele italiene, dacă nu cunoşteai cîntecele koriacilor [1] şi aleuţilor [2] ! Aşa ceva nu putea fi decît o idee fixă, o manie de neînţeles.

Şi convins că sesizase cum nu se poate mai exact cusururile lui Lisovski, Arkadi Valerianovici părăsi poteca, îndemnîndu-şi armăsarul s-o ia pe drumul curmat în zare de albia Bugului.

Înaintea călăreţilor se legăna în mijlocul drumului o siluetă înaltă, deşirată. Era un ţăran bătrîn şi slab, gheboşat sub povara unei legături de vreascuri. Ajungîndu-i la ureche tropotul înăbuşit al cailor, se întoarse speriat şi intră anevoie cu picioarele ţepene în

[1] Populaţia de baştină a Kamciatkăi.

[2] Populaţia de baştină a insulelor Aleute.

troienele de la marginea drumului. Sub smocul de păr năclăit de sudoare, ce se vede de sub cuşma-i înaltă şi năpîrlită, ochii lui căprui alergau de la unul la altul, fricoşi, umili, rugători.

„Dar ăsta e Serghi Maiboroda!" îşi zise Lisovski. Moşneagul fusese la vremea lui cel mai bun cioban al lui Stadniţki. Cînd era copil, Lisovski nici nu-şi putea închipui stepa fără silueta deşirată a lui Maiboroda.

...Pămîntul uscat şi crăpat dormita sub pîcla groasă vrîstată de horbotele portocalii ale razelor solare. Cît vedeai cu ochii, ţipenie de om, domnea o linişte adîncă, arar tulburată de şuieratul haiducesc al vreunui ţiştar. Jos, în vîlceaua de dincolo de gorganele turceşti, tîrîndu-şi parcă umbra după ea păştea alene o turmă. În faţa ei, în iarba pigulită, se înălţa ca o sculptură din piatră silueta arsă de soare a ciobanului. Se sprijinea într-un ciomag lung, iar de şerparul înflorat îi atîrna punga în care ţinea luleaua, tutunul şi amnarul, cornurile cu piatră vînătă arsă şi cu creolină — pentru a pune pe rănile lui şi ale oilor — stricneaua pentru lăsat sînge şi un cleştişor cu care curăţa animalele de viermi. Moşneagul umbla printre oi cu fruntea în jos, spre a citi în ochii galbeni-albăstrii ai oilor şi spre a auzi mai bine behăitul plîngător al mieilor. După aceste semne ştia ce-i trebuia turmei.

Ciobanii spuneau că în toată Podolia nu găseai mai mare meşter la tuns oile ca Serghi Maiboroda. Primăvara, în preajma iarmarocului, la care veneau chiar şi negustori din ţări îndepărtate, mîinile lui ciolănoase tundeau pe zi şi cincizeci-şaizeci de oi, ceea ce însemna vreo trei sute de kilograme de aur cald, mătăsos, îmbîcsit cu colbul drumului de cîmpie. Era plătit două copeici jumate tunsoarea şi chiar Stadniţki îl socotea om.

După aceea însă anii, umezeala primăverilor, glodul şi negurile toamnelor i-au închircit mîinile, iar mai tîrziu şi picioarele. Durerea îi sfredelea mădularele bătrîne şi chiar în zilele însorite vedea totul ca printr-o ceaţă tremurătoare. Nu-l mai lăsau să tundă, iar cu timpul i-au luat şi turma. Slugile boierului îl goniseră ca pe un cîine cînd bătrînul încercase să se mai apropie de oi, şi behăitul lor jalnic şi speriat îl urmărise multă vreme după aceea.

Bătrînul se înfăţişase dinaintea lui Stadniţki şi-şi spusese păsul.

— Fă-ţi pomană, boierule, cu un biet moşneag şi lasă-mă să-mi sfîrşesc zilele lîngă oiţele mele, căci cioban am fost de cînd mă ştiu şi cioban am îmbătrînit.

— Bine, omule, dar nu te mai ţin picioarele.

— Nu-i nimica, boierule, o să merg de-a buşilea. Oii trebuie să-i vorbeşti, ea n-are nevoie de picioarele mele. E drept că răceala mi-a intrat pe veci în oase, şi trupul meu scîrţîie tot cînd mă mişc, glasul însă, glasul mi-a rămas tare şi limpede.

— Pe mine te-ai găsit tu să mă duci, măi, moş Serghi ? Ciobanul stă toată ziulica în picioare, oricît de tare ar putea să răcnească, aşa că lasă pe ăi mai tineri să ciobănească.

— Asta-i tot ce-ai să-mi spui, boierule ?

— Asta-i, moş Serghi. Iaca, te mai cinstesc şi cu un păhăruţ. Na, bea sănătos.

Bătrînul nu voi să ia paharul pe care i-l pusese dinainte boierul şi se duse cu necazul lui spre coliba singuratică, pitită sub streaşina unui huceag, unde nu-l aşteptau copii ori nepoţei, ci numai o mioară cu picioarele damblagite ca şi ale moşului.

— Noroc şi sănătate, Arkadi Valerianovici, rosti cu glas tare Maiboroda cînd călăreţii ajunseră în dreptul lui, făcînd o plecăciune adîncă de i se zbîrliră gătejele din spinare.

Fără a răspunde la bineţele moşneagului, Stadniţki ridică gîrbaciul şi cu o şfichiuire meşteşugită îi zbură din cap cuşma, care căzu drept în mijlocul drumului ca o pasăre doborîtă. Lisovski surprinse în privirile bătrînului obidă şi mînie.

— De furat lemne din pădure te pricepi, dar să te descoperi în faţa stăpînului încă n-ai învăţat, vită încălţată ce eşti, îl mustră liniştit Stadniţki şi, uitînd parcă de el, slăbi dîrlogii.

Armăsarul, care se frămînta mereu în zăbală, îşi întinse greabănul minunat de frumos şi ţîşni ca fulgerul dintre copaci...

Cînd ciobanul se aplecă să-şi ridice cuşma, cornul plin cu dohot ce-l purta atîrnat de şerparul înnegrit de vreme se bălăbăni încolo şi încoace. Şi-acum cînd vedea la o oaie o rană ori o rosătură, moşneagul i-o curăţa frumos, i-o ungea şi apoi se uita lung cum se îndepărta împreună cu turma.

Galopul calului trezea în inima lui Stadniţki o bucurie năvalnică. Ce plăcut e să priveşti printre gene defilarea ogoarelor, răchitele rotate ce se legănau dincolo de Bug, ca nişte globuri argintii, să vezi cum se iveau dintre troiene şi apoi se înălţau copacii înşiruiţi de-a lungul şleahului ciumacilor.

Îl lăsase mult în urmă pe Lisovski, legănîndu-se greoi în spinarea calului falnic, dar cam moale. Ieşind la şleah, Arkadi Valerianovici îşi struni fugarul şi-l aşteptă răbdător pe neîndemînaticul călăreţ din urmă, observîndu-i cu atenţie calul.

„N-are pic de nerv. Îl vînd, şi gata", hotărî Stadniţki, plimbîndu-şi mîngîietor palma pe părul satinat al armăsarului său favorit. Cînd Lisovski ajunse la cîţiva paşi, îi strigă în zeflemea :

— Ia spune, acolo, în Kamciatka, în săniile cu cîini, tot aşa goneai ?

— Închipuie-ţi că alergam mult mai repede, răspunse tînărul privind încîntat licăririle trandafirii ale razelor soarelui pe cîmpul

înzăpezit şi beteala de stropi albăstrii, limpezi, aninată de mugurii teilor. Şi din nou simţi vibrînd în întreaga lui făptură melodia *Für Elise*, numai că de data aceasta în urzeala muzicii se împletea şuieratul gîrbaciului.

Rîzînd sceptic, Arkadi Valerianovici îşi îndemnă calul spre un dîmb de unde zări un lung şir de sănii, ce lunecau încet pe făgaşurile adînci... O tristeţe grea părea să apese şi oameni, şi cai.

— Coloniştii, rosti scurt Stadniţki, întunecîndu-se brusc.

Tadei Stanislavovici privea cu milă convoiul răsfirat. Lipiţi de caii lăturaşi, ţăranii călcau toţi prin acelaşi făgaş, ca legaţi de un singur destin. Convoiul negru se aşternea ca o panglică cernită pe covorul albastru-trandafiriu al zăpezii, apropiindu-se de cei doi călăreţi.

Arkadi Valerianovici îşi muşca buzele de ciudă. Auzi neobrăzare! Ţăranii vedeau că se apropia boierul şi nici gînd să se dea la o parte! Căutătura lui ameninţătoare se încrucişă cu a lui Ivan Ceaicenko. Fără a-şi feri privirile, acesta păşea drept înainte. Încă puţin şi capul falnic al armăsarului şarg va ajunge deasupra gloabei pitice a ţăranului. Ceaicenko nu trăgea de loc lăturaşul spre margine. Cum de îndrăznea! Cînd apucase s-o înveţe?

Talgerul întunecat al soarelui se ivi brusc de după un norişor scămoşat aşternînd între ţărani şi moşier o cruce mare — umbra unui tei uscat.

Stadniţki ridică brusc mîna, neştiind încă în cine să dea — în mîrţoagă sau în Ivan. Dar degetele negricioase ale ţăranului se încleştară pe pumnul cu gîrbaciul şi două priviri ostenite îşi împlîntară săgeţile în ochii verzi ai boierului.

— Cum îndrăzneşti, ticălosule?! răcni acesta din rărunchi, nespus de înveninat.

Auzi răspunsul aproape ca o şoaptă:

— Nu te repezi ca un ţap, boierule, dacă nu vrei să te tîrăşti apoi ca o rîmă.

Degetele îngrijite, de artist pîrîiră şi-şi slăbiră strînsoarea, iar gîrbaciul, descriind o curbă în aer, căzu la marginea drumului. Tot într-acolo sări scurt şi armăsarul, arcuindu-şi gîtul de lebădă şi fornăind mînios. Stadniţki îşi îndemnă bidiviul cu călcîiele spre Ceaicenko, dar cînd văzu că ţăranul pune mîna pe ţepuşă, pentru întîia oară, fiori de frică se împletiră cu ura lui înverşunată, de boier.

Arkadi Valerianovici strîngea dîrlogii, mărul lui Adam îi zvîcnea furios, obrajii i se învineţiseră. Abia putu să bîiguie: „Vită încălţată!"

„Boierul urează drum bun plugarului", îşi zise Lisovski care urmărise toată scena zîmbind cu un aer încurcat şi răutăcios.

Într-o tăcere mohorîtă, oamenii se perindară prin faţa lui Stadniţki, care-i privea turbat de mînie. Simţea arzîndu-l văpăile zecilor de ochi şi încerca să-i facă să se plece cu o privire pe care şi-o ştia cumplită. Cîtor ţărani voinici din sat li se tăiau picioarele cînd îi privea astfel. Acum, însă, nimeni nu-şi pleca fruntea, nici chiar ţîncii lui Ceaicenko, care se iţeau din cergă. Stadniţki nu-şi putea stăpîni tremurul pleoapelor ; înfrînt, ros de o furie neputincioasă, simţind că-l furnicau fiori de gheaţă, întoarse privirea. Printr-o absurdă asociaţie de idei îşi aminti cuvintele pe care le rostise Alexandru al II-lea cînd zăcea pe zăpadă rănit de moarte : „Mi-e frig, mi-e frig !..." De unde dracu i se amestecaseră aceste amintiri stupide în vîrtejul gîndurilor...

Alungă vedeniile trecutului şi, împungîndu-şi fără milă calul în coaste, se întoarse în drum. Pe dinaintea lui trecu ca vîntul, zîmbind veninos, moşierul Varava într-o săniuţă uşoară, parcă pictată, înfăşurat într-o haină simplă, ţărănească, cu glugă. Vizitiul se răsuci pe capră şi rîse cu gura pînă la urechi, arătînd cu biciul spre Stadniţki.

— Ai rămas fără gîrbaci, Arkadi Valerianovici ? rupse tăcerea Lisovski privind la gîrbaciul încolăcit ca un şarpe pe zăpadă.

Şi aceste cuvinte i se părură lui Stadniţki sarcastice, insinuante. Buzele lui veştede, capricioase tresăriră, obloanele roşii ale pleoapelor coborîră şi mai jos. În loc de a-i răspunde, îl întrebă la rîndul lui :

— La ce te gîndeşti în clipa asta ?

Lisovski, cu privirile aţintite în urma săniilor, nu auzi întrebarea. Cîmpia se întindea cît vedeai cu ochii. Sub picioarele băjenarilor, glia cea neagră dormea în veşmîntul de nea. Mistuită de dorul ei, inima plugarului îşi dezvăluia durerea în cîntece de jale sau făcea să ţîşnească scînteia răzvrătirii ce nu cruţa nici conace, nici sfînta pîine.

— Ce te-a tulburat, Tadei Stanislavovici ? stărui Stadniţki, privind cum se îngemănau, în zare, purpura cu albastrul şi ridicîndu-şi apoi ochii spre cer, unde abia se ghiceau contururile norilor subţiri.

— O melodie de Beethoven. Melodia asta însă, urmă el, arătînd din cap spre săniile ce se mistuiau în depărtări, n-a fost pusă pe note.

Stadniţki zîmbi forţat. Încercînd să braveze pentru a-şi ascunde înfrîngerea, nădăjduind să-şi aline cu o vorbă de duh orgoliul rănit, spuse :

— Ai sub surtuc o părticică — cea muzicală — a sfinxului căruia i se spune îndeobşte ţăran. Poate ştii şi ce-i lipseşte acestui sfinx ?

Răspunsul fu prompt :

— Pămînt.

V

În seara aceea nu se auziră cîntece în sat. Doar cînd şi cînd răsunau glasuri răzleţe de lîngă fîntînile albite de promoroacă, cu gheaţa subţire sticlind pe ghizduri. Şi în ograda lui Placinda era linişte. Nici dulăii nu se zbuciumau făcînd sîrmele să zbîrnîie ca nişte strune, căci nu venea nimeni la jupîn să-i vîndă ceva ori să se milogească pentru un împrumut.

Acea tăcere neobişnuită îl neliniştea pe Placinda. Păşea pe furiş prin curtea mare, plină cu fel şi fel de lucruri, zăbovind mai mult lîngă stivele de uşi şi ferestre rămase de la casele dărîmate ale celor plecaţi. Se grăbise să le care în curte ca să nu facă picioare — de, oamenii se ticăloşiseră de tot, odată ţi le înjumătăţeau. Cu grinzile şi stîlpii nu era aşa zor. Ce dracu se stricase aşa lumea ? De vină erau, întîi şi întîi, blestematele alea de ferme. Veneau acolo la muncă o grămadă de oameni, toţi zdrenţăroşi, toţi colţoşi. Trai de-a valma la uşa altuia — numai bine nu putea să iasă din asta. Şi aşa îţi mîncau zilele argaţii. Pe sezonier însă îl cunoşteai de la o poştă, avea ceva anume în înfăţişare. Tu îi dădeai să mănînce o bucată de pîine, iar el se uita la tine de parcă ar fi vrut să-ţi sară de gît.

Cu fermele astea au să dea cu toţii de dracu — şi boierii, şi gospodarii cuprinşi.

Placinda îşi trecu palma peste nişte cercevele. Degetele lui dădură pe întuneric de o margine piezişă, tăioasă. Un geam spart ! Parcă ar munci de pomană, fir-ar ei să fie ! Ridică încet cu amîndouă mîinile cerceveaua cu pricina, rece ca gheaţa, şi o privi în lumină — luna tocmai se desprinsese de nămeţi, rămînînd aninată între doi plopi care se zăreau limpede pe fondul cerului. Nu, i se păruse, toate cele şase ochiuri verzui erau întregi, dar pojghiţa de gheaţă, îngroşată la margini, sîngerie în bătaia lunii, se prelingea spre mijloc, şi adineaori îi atinsese muchia dinţată.

I se părea că-i vede prin pojghiţa de gheaţă pe Marian şi pe Frosina lui — fereastra era de la casa lui Polearuş. O clipă

inima chiaburului bătu mai tare, nu pentru că-şi adusese aminte de cei plecaţi — cu ei se socotise omeneşte, îi cinstise cu votcă şi nu strîmbase din nas cînd îl poftiseră să guste din afumătura lor — ci pentru că pojghiţa de gheaţă dovedea că fereastra fusese smulsă din trupul unei case în care locuiseră făpturi omeneşti.

Îşi lăsă mîinile în jos şi peste hainele lui jucară îndată licăririle gălbui ale ochiurilor de geam şi umbra neagră a cercevelei. Nu-i plăcea să vadă crucea aceea piezişă, tremurătoare. Puse binişor cerceveaua peste celelalte şi le învălui cu o privire lipsită de orice bucurie. Parcă erau nişte pachete de cărţi de joc. Îi vor aduce şi lui măcar un pic de bucurie ?

Se uită la cercevelele de deasupra stivelor.

„Şesari, şesari înseamnă drum." Drum... Părea că-i vede pe foştii stăpîni ai căsuţelor stînd ca nişte năluci în golurile ferestrelor ce se căscau, negre. Ca să scape de vedenii, Placinda se depărtă de stivele lugubre păşind încet spre poartă. Iscodi cu urechea liniştea albastră părîndu-i-se că satul nu era ca altădată, că ceva tainic, ca o aşteptare încordată, se pitise la umbra zidurilor mute. Şi asta numai din pricină că spre orice uliţă ai fi tras cu urechea, nicăieri nu se auzea un cîntec. Altădată, răcneau pînă la ziuă, dar acum — iacătă — parcă le pierise graiul la toţi.

Lui Terenti îi erau tare dragi cîntecele, ba chiar ştia şi el să le zică cu mult foc.

Cînd era flăcău, multe mîndre suspinau auzindu-i vocea caldă şi limpede de tenor. Nimeni nu ştia atîtea cîntece ale ciumacilor ca el şi ca moş Dunai. Mai demult, un boier care venise în ospeţie la Lisovski a scris cîteva cîntece din acelea într-un caiet. Îi lipsea o doagă boierului şi nici prea isteţ nu părea. Într-o duminică, Dunai care se cam aghesmuise îi trăgea o cîntare în mijlocul uliţei. Cum îl auzise boierul venise fuguţa cu caieţelul într-o mînă şi creionul în cealaltă.

— Spune, dragul meu, spune, iubitule — aşa îi zisese — mai ştii multe cîntece din astea ?

— Ho, copăcel ! strigase mirat moş Dunai, trăgîndu-se înapoi, ca să-l poată vedea mai bine pe boierul acela cam pirpiriu. De unde răsărişi şi cine eşti ?

— Sînt un învăţat, dragul meu, un cărturar, ştii ? Îmi notez diferite cîntece şi apoi le pun pe note.

Ca să se facă mai bine înţeles, schiţă în aer cîteva linii cu mîna lui albă, boierească.

— Ei, dacă-i aşa, să trăieşti.

— Să trăieşti, să trăieşti şi matale ! Boierul îşi scuturâ hălăciuga de păr din cap. Ochelarii ciudaţi îi sărirâ de pe nas şi în-

cepură să se legene pe un şiret negru. Spune, n-ai fost şi tu odată ciumac ?

— Ba bine că nu. Cît grîu şi sare am cărat la viaţa mea !

— Aşa te vreau ! strigă bucuros cărturarul. Da cîntece de-ale ciumacilor ştii multe ?

— Dacă ştiu ? Ia ascultă... Pe vremea aceea am avut şi eu doi bouleni voinici, iac-aşa ! Ei, nici pe pieile lor n-ar încăpea toate cîntecele pe care le ţiu minte.

— Înţeleaptă-i vorba poporului ! se bucură boierul şi, punîndu-şi ochelarii călare pe nas, scrise ceva la repezeală în caieţel. Şi-acum, drăguţule, te rog să mi le cînţi şi mie, şi drept mulţumire, uite, o să-ţi dau cinci ruble !

Ciumacul clătină din cap a dojană.

— Ce vorbă-i asta ?

Boierul nu înţelese şi se căută prin buzunarele-i umflate de toate cele cîte le avea în ele.

— Poftim.

— Ba o să-ţi dau eu cinci ruble să mă laşi în pace. Rămîi sănătos !

Spunînd aceste cuvinte, îi întoarse spatele şi se depărtă fără să se mai uite înapoi, dispărînd în pădure.

Trăsnit mai e şi Dunai ăsta ! Auzi, să-ţi pice pe nepusă masă un galben şi să-ţi fie lene să te apleci să-l iei. Şi cică-i gospodar, om cu scaun la cap !

Pe Terenti nu-l lăsase inima — era şi tînăr ! Trăgînd cu coada ochiului la oamenii buluciţi în drum şi zîmbind cu codeală, se apropie încetişor de boierul care rămăsese buimac în mijlocul drumului, uitîndu-se după moş Dunai cu ochii lui blajini.

— Nu vă necăjiţi, coane. Unchiaşu-i cu năravi. Vă zic eu cîntecele ciumacilor tot aşa de bine. Pe cît aţi spus.

Şi a cîntat pînă pe înnoptate, în odăile răcoroase din casa bătrînească a boierilor Lisovski. L-a plîns pe sărmanul pescăruş, l-a jelit pe ciumacul care se stingea în mijlocul stepei, pe oropsit căruia boierul şi arendaşii i-au luat şi boii din grajd, şi carul, şi jugul înflorat. Iar apoi, rîzînd în sinea sa, i-a explicat boierului cum e făcut jugul, că lemnului de sus, care se pune pe greabănul boului, i se zice cerbice, iar celui de sub gît — policioară, că cerbicea şi policioara se prind la un loc cu jigla, i-a spus şi la ce slujeşte inelul împletit. Ce nevoie avea cărturarul să ştie toate astea ? În vecii vecilor n-o să aibă o vită a lui.

Apoi, mîndru de parc-ar fi fost unul de-al lor, a închinat cu boierii o licoare din cuişoare, nucşoară şi piper, a sorbit încet, cu mare tabiet, rachiu de anason, a mîncat plăcinte atunci scoase din cuptor care ţi se topeau în gură şi, simţindu-se în largul lui,

le-a gătit şi el boierilor o mîncare ciumăcească : peşte cu miere. A plecat tîrziu de tot, ţinînd strînsă în palmă o monedă de cinci ruble, nou-nouţă. Niciodată încă efigia de pe piesa de aur nu i se păruse atît de plăcută.

Acasă, a arătat galbenul tatălui său. Muşcîndu-şi într-una buza de jos, crăpată pînă la sînge, bătrînul Dorohtei l-a ascultat cu luare-aminte, apoi a încercat moneda cu dinţii, lăsînd pe luciul ei un strop de sînge, şi a azvîrlit-o scîrbit pe masă.

— Nu-s bani buni, măcar că-s de aur !

— Cum vine asta ? s-a încruntat Terenti, crezînd că boierul îşi bătuse joc de el.

Lui Dorohtei îi zvîcniră sprîncenele şi pleoapele, aproape ascunzîndu-i ochii aprinşi, care acum, la bătrîneţe, i se injectau uşor.

— Ştii şi tu că toată agoniseala noastră, a ciumacilor, se trage din cărăuşie. Ea s-a născut în scîrţîitul carelor cu boi care au bătut atîtea şleahuri. Cîştigul acela ne-a dat putinţa să ne acoperim goliciunea trupului păcătos, şi să cumpărăm un petic de pămînt. Ciumacii au pierit, dar cîntecele lor trăiesc şi astăzi. Şi să le cînţi pentru bani e ca şi cînd ai vinde mormîntul părintelui tău. Uite, Dunai spui că le-a dat cu piciorul banilor ăstora, dar tu te-ai repezit ca un nărod. N-ai un dram de minte !

Amintindu-şi cum îl dăscălise atunci taică-său, Terenti se mai însenină. Umbrele băjenarilor se risipiră dinaintea lui. Şi astăzi se mai întîmpla ca bătrînul să se răstească la vreunul din copii : „N-ai un dram de minte !" Nu pricepea că acum n-o mai scoteai la capăt ca pe vremuri. Ce mare lucru era să cumperi peşte pe limbile de nisip ale mării Azov, să colinzi satele vînzînd „sare de Crimeea" ţăranilor şi icre boierilor. Acum banul se făcuse al dracului — se ascundea în fundul pămîntului, să nu dai de el.

Întorcîndu-se cu mintea la anii de demult şi uitînd cu desăvîrşire de întîmplările acelei zile, Terenti depăna în gînd cîntecele bătrîneşti ale ciumacilor. Se rezemă de poartă. Însoţite de scîrţîitul molcom îşi luară zborul cele dintîi stihuri ale unui cînt :

Mai dorm sub nea semeţe creste
Iar jos, tăcerile trezind,
Îşi spun pîraiele povestea,
Povestea lor fără de cuvînt.
Bătrînul şleah îl năpădiră
Cu purpură şi zîmbet macii
Nu-s flori de mac, ci îşi porniră
Spre-Azov chervanele ciumacii.

Glasul tot mai duios, tot mai trist îi era podidit de milă pentru tînărul ciumac şi bătrîna sa mamă. Smulgîndu-l pe Terenti din ghearele grijilor zilnice, umflîndu-i inima de jale, de alean, cîntecul se revărsa peste uliţi de-a dreptul către pădurice, către văile pe care le străbăteau odinioară ciumacii. Pe neaşteptate mai multe glasuri curmară tînguirea, spulberînd imaginile pe care le trezise cîntecul :

— Acum l-a găsit să cînte.

— Ce-l doare pe el ? Vorba ceea : cînd altul pătimeşte ăsta se procopseşte.

— De ciumaci i se rupe inima, dar de vecinii lui nu i-a fost milă : le-a luat şi cenuşa din vatră.

— Ăsta, şi milă !

— Nu-l atingeţi, mă flăcăi, că pute.

— Cică a cumpărat ! N-a cumpărat, a luat cu japca ! Cum nu-i plesneşte obrazul de ruşine...

— Zice, pasămite, că de nu cumpăra el, se găsea altul !

— Şi după ce s-a îngrăşat din lacrimile lor, mai are curajul să cînte !

Peste drum de casa lui Terenti trecea un pîlc de flăcăi. Li se vedeau căciulile negre în lumina amăgitoare a lunii.

Terenti asculta ocările parc-ar fi fost nişte ciocane ce-l loveau drept în cap. Se dădu un pas înapoi, smuci mînios portiţa ferecată, care se deschise zornăind, şi se repezi valvîrtej pe uliţă să vadă cine cutezase să vorbească astfel despre el. Flăcăii se opriră în loc miraţi.

— Uite-l, mă ! Parcă-i scăpat din lanţ ! Nu pofteşti cu noi, bădie ? îl luă unul în zeflemea.

Rîzînd cu hohote, toată ceata o rupse la fugă pe ulicioara care dădea spre heleşteul ce se vedea licărind în razele verzui ale lunii.

Da, era o seară tristă, totuşi, încet-încet, tineretul se aduna pe malul heleşteului. După puţină codeală, flăcăii se opintiră în barele prinse zdravăn în obada lată a unei roţi rămase de la o haraba a ciumacilor. Roata se învîrtea pe un par de carpen înţepenit în gheaţă, făcînd vînt unei săniuţe sprintene cu tălpici arcuite de la capătul unei prăjini lungi. În săniuţă se afla o fată într-un cojocel, îngheţată bocnă. Era şi veselă, şi speriată. Simţea ba dogoarea sîngelui care-i năvălea în obraji, ba fiori reci cînd scrîşnetul tălpicilor devenea mai ascuţit.

— Zosia, încă nu te-au trecut năduşelile ? strigau fetele bulucite pe mal.

Cu cît se învîrtea roata mai repede, scîrţîind tînguitor, cu atît se temeau mai mult pentru prietena lor. Aceasta parcă se mistuise în văzduh. Nu se mai zărea decît cojocelul umflat ca un clopot.

— Ho, ho, zăpăciţilor, ci opriţi odată ! ţipară fetele cînd săniuţa abia atingînd gheaţa nu se mai desluşi decît ca o pată tulbure.

— Da ce, ea n-are gură ? făcură „zăpăciţii".

— Bine că mi-aţi amintit, că eu am amuţit de frică ! Cuvintele speriate, rostite cu o voce subţirică, făcură şi ele un ocol fulgerător. Staţi, hei !

Flăcăii se opriră rîzînd şi, împreună cu fetele, alergară la Zosia. Fata era întinsă pe sanie, cu degetele încleştate de marginea ei.

— Ei, Zosia, cum îţi e, fato ?

— Încă nu ţi-a zburat capul ?

— Ah, nu ştiu, parcă se învîrteşte... sau poate e gheaţa, pămîntul — toate, toate vin de-a rostogolul, îngînă ea ridicîndu-şi anevoie capul înfofolit într-un şăluţ negru cu flori roşii. Nările gingaşe ale nasului ei drept, care într-un singur loc se arcuia aproape imperceptibil, fremătau încă.

— Şi zi, ţi se învîrteşte capul ? Ca atunci cînd îţi fură un flăcău o guriţă, hai ? o iscodi Levko Şcerbina, încadrat, ca de obicei, de fraţii lui gemeni — Grigori şi Danilo.

— Ei da ! Lui Levko numai la pupat îi e gîndul ! răspunse înviorată Zosia. Se ridică, în sfîrşit, se propti zdravăn cu picioarele-i zvelte pe tălpicile săniuţei, iar în ochii ei înguşti, alungiţi spre tîmple, se aprinseră scîntei jucăuşe. Pupă-te cu Tatiana ta cît ăi pofti.

Toţi făcură haz de cuvintele ei. Levko o privi o clipă mirat, cu capul pe umăr, apoi îl umflă şi pe el rîsul. Abia atunci Danilo şi Grigori ţinură şi ei isonul celorlalţi. Cine ştie de ce îl socoteau pe Levko mai mare, măcar că din prima zi nici părinţii şi nici moaşa nu mai ştiuseră cine venise cel dintîi pe lume. Dar, întrucît nu se cădea la mai mulţi fraţi să nu-l recunoască pe unul mai mare, şi-l aleseră pe Levko, un flăcău domol, cumpănit şi prevăzător în toate.

Cînd veselia se mai potoli, iar Zosiei i se topiră ultimii fiori de gheaţă din inimă şi macii din obrajii gingaşi, Roman se rugă de Levko :

— Spune-ne, frate, şi nouă cum ai peţit-o pe Tatiana, că de cînd cu povestea aia, taci ca peştele.

Levko îl săgetă cu privirea — îndată se burzuluiră şi gemenii ; făcură hotărîţi un pas spre Roman, dar în jur izbucni un nou hohot de rîs.

— Ia spune, nenicule, te mănîncă pielea ? aruncă Levko. Acuşi ţi-o scărpinăm ! adăugă el cu mîinile pe umerii fraţilor săi.

— Nu mă mai speria, zău, că n-am să pot dormi la noapte de frică, răspunse Roman cu glas prefăcut, făcînd şi el un pas spre cei trei fraţi. Vuieşte satul, iar tu taci chitic !

— Ei, gura lumii slobodă ! spuse mai paşnic Levko. Şi adăugă din nou, oţărît : De noi lumea mereu vorbeşte. Da cînd mi-oi ieşi eu din ţîţîni şi oi smulge vreunuia limba din gură, o să se dezveţe şi ăilalţi să trăncănească.

— Da dacă ne-ai povesti ce şi cum, s-ar face bortă în cer ? se băgă în vorbă Hristina Gordienko, un drăcuşor de fată, subţirică şi cu înfăţişare îngrijită, ca un snopuşor de in. Glasul îi era tremurător şi-şi ferea ochii, de parcă abia-şi ţinea rîsul sau poate lacrimile.

Levko cercetă mirat faţa poznaşă a fetei, îi căută privirea ochilor în care sticleau lacrimi şugubeţe, sub sprîncenele rotunjite la capete şi frînte capricios pe fruntea mică. Vorba răstită pe care voise să i-o arunce i se stinse pe buze. Spuse doar atît :

— Cu cine semeni de-ai ieşit aşa isteaţă ? Cu taică-tău, cu maică-ta sau cu amîndoi ?

În vremea aceasta o privea mereu tot mai mirat : cînd crescuse aşa mare ?

Vara trecută încă, înnegrită de soare şi vînt, venea şi ea la fermă ca atîtea codane. Glumea cu el nepăsătoare şi fugea cu fusta roată peste straturile de sfeclă, spre cîmp, chicotind ca să scape de braţele-i date larg în lături ca s-o prindă, sau de şfichiul biciului său cînd prea se obrăznicea. Vara trecută încă o striga „măi, pitulice", pentru că era tare puţintică la trup. Şi uite cît crescuse peste iarnă, ce frumoasă se făcuse. Dar ce să mai zici de genele ce-i adumbreau ochii, ce să mai zici de guriţa pe care se înfiorau două cutişoare şăgalnice coborînd spre bărbia micuţă ? Să te cruceşti nu alta — ia te uită, cum poate să se schimbe o fetişcană ! Acu nu mai mergea s-o sperii cu biciul. De, era fată mare ! Flăcăul, cam buzat, rămăsese cu gura căscată de uimire.

— Hai, zău, Levko, drăguţule, povesteşte-ne !

Hristina făcu o plecăciune adîncă, iar cînd îşi îndreptă brusc trupul fustiţa subţire, de vară, se înfăşură o clipă strîns în jurul picioarelor ei iuţi.

— Parcă nu ştii cum a fost ? bombăni Levko, şi-şi zise : „Pe legea mea, e numa bună de peţit. Cam mărunţică, e drept, da pică de frumoasă. Măi, să fie !"

— Eh, cîte ceva am auzit şi eu. Numai că oamenii trăncănesc vrute şi nevrute, aşa că mai bine să ascultăm din gura ta. Dar vezi să nu ne spui gogoşi, adăugă Hristina zîmbind, şi încetîncet zîmbetul care-i săpa gropiţe adînci în obraji şi-i netezea fruntea se mută pe chipul îndărătnic al flăcăului.

Încercă să-l alunge, dar Hristina, bănuind ce se petrecea în sufletul lui, risipi o ploaie de rîsete cristaline. Levko rîse în sfîrşit şi el cu toată gura şi încercă s-o cuprindă pe după umeri.

— Ia te uită ce şmecher! Fata sări în lături şi, făcînd pe bosumflata, îşi repezi înainte o buză plinuţă de copil, care-i trăda firea. Ce te ţii aşa măreţ, mă Levko? Parcă-i mare lucru dacă ne spui şi nouă, zău!

„Chiar aşa, de ce să nu le spun? hotărî deodată flăcăul mereu cu ochii la Hristina. După cîte vorbe ne-au ieşit, n-are ce să mai strice, ba dimpotrivă, poate oi risipi unele scorniri ale oamenilor."

— Spui ori nu spui? stărui fata săgetîndu-l cu privirea.

— Fie. Am să vă spun ca să mai lege unii căţeaua, răspunse el, ameninţînd în noapte cu pumnul greu.

— Se-nţelege, îl aprobă în zeflemea Hristina, lăsîndu-şi în palmă bărbia rotundă.

Mîinile ei erau uimitor de mari. Pe degete i se vedeau cicatrice albe — urmele muncii grele de la fermă.

Levko se aşează pe săniuţă, iar ceilalţi se strînseră roată în jurul lui. Pe malul lacului rotund se zărea cununa argintie a sălciilor scăldate în razele lunii. Chiciura le gătise în straie de basm, iar cerul jos le învestmîntase într-o vrajă aeriană, poleindu-le cu pulbere de stele. Trufaşele crăiese şi ţarine ar fi putut să pizmuiască copăceii aceia gingaşi, nelipsiţi din viaţa satului. Prin farmecul senin al tinereţii lor, prin încovoierea lor plîngătoare şi bătrîneţea gîrbovă şi grea semănau cu ţărăncile.

Levko tocmai voia să înceapă, cînd pe malul heleşteului se ivi o ceată gălăgioasă de flăcăi care o luară la goană pe gheaţă, lunecînd repede pe cărăruia tremurătoare a lunii spre pîlcul de lîngă săniuţă.

— Noroc, cazaci, seară bună, mîndrelor! strigă Iuri Zvonar şi, smulgîndu-şi căciula din cap, o zvîrli în fete.

— Noroc, Iuri!

— Vino încoa, Iurocika! Acum cu cuşma ta o să stăm ca la gura sobei! ciripiră bucuroase fetele.

Ţineau la Iurka pentru că, deşi cam fluşturatic, era vesel, drept, prietenos şi bun la suflet. Ştia să cînte la orice instrument şi să tragă clopotele pentru orice împrejurare — sub mîna lui

răsuna cu măiestrie de la dangătul de jale pîn'la clinchetul voios de înviere.

— Ce-ai zăbovit atît, Iuri ? îl întrebă Vasil Gaevîi, un flăcău înalt şi slab, punîndu-i o mînă pe umăr.

— Am ciocnit un păhărel cu Stadniţki, răspunse Zvonar, fără să clipească şi umflîndu-se în pene.

Izbucniră hohote de rîs ! Numai Zosia, care ţinea în mînă cuşma caldă încă a lui Zvonar, abia-şi stăpîni un oftat. Cuşma îi încălzea degetele, dar era destul să se uite la Iura cu coada ochiului ca s-o ia îndată cu frig.

Iuri o privi cu gîndurile aiurea, mai-mai să n-o observe, dar, văzînd în mîinile ei cuşma, se apropie şi i-o luă, fără a spune o vorbă. Nici nu băgă de seamă că de supărare buzele ei umede tresăriră şi colţurile gurii i se lăsară în jos.

— Ei, Roman, Placinda îţi trimite o plecăciune, îi spuse Iuri lui Voloşin, punîndu-şi căciula.

— Fugi d-aici ! se însufleţi Roman.

— Aşa e cum îţi spun. Stătea în poartă şi te pîndea. I-am zis vreo două cu glasul tău. A ieşit glonţ din curte — ne-am trezit cu el în mijlocul uliţei.

— Şi te-a prins ? întrebară flăcăii, prăpădindu-se de rîs.

— Aş, cum să mă prindă cu burta aia a lui cît toate zilele ?!

— Mă, Iuri, mă, eu zic să te potoleşti ! îl povăţui Davîd Leveneţ, un voinic care argăţea pe-al treilea an la Placinda. Îmi pun capul că acum jupînul s-a închis în odaia lui, a aprins focul diavolului şi se zgîieşte la smoala topită, să vadă cine l-a dat în tărbacă.

La vorbele astea, fetele începură să ţipe şi să chicotească, iar flăcăii amuţiră. Davîd îi privi pe toţi cu tîlc, ca unul care ştia multe. Cea dintîi rupse tăcerea Hristina. Temîndu-se şi de zgomotul propriului ei glas, întrebă :

— Spune, Davîd, e adevărat că jupînul tău se are bine cu necuratul ?

— Du-te să vezi ce face înainte să cînte cocoşii ăi mici, răspunse flăcăul cu o nepăsare prefăcută.

Din nou se ridicară chiote din pîlcul fetelor. Toţi erau grozav de dornici să afle ce ştia Davîd despre Placinda. Le era cam frică să-l descoasă atunci, în faptul nopţii, totuşi îl întrebară. Leveneţ, nu şi nu, că nu spune o iotă, dar pînă la urmă se dădu bătut. Cercetă de jur împrejur cu ochii, aruncă o privire spre Vasil Gaevîi, căruia îi făcu un semn pe furiş, şi începu aproape în şoaptă :

— Fraţilor, de ce să mint, eu unul n-am văzut nimic şi nu ştiu dacă Placinda se are bine sau nu cu diavolii din mlaştină.

Dar am auzit de la oameni că o dată, de cum s-a lăsat întunericul, Placinda al meu a venit la stăvilarul cel vechi, ştiţi unde. Acolo, la miezul nopţii, mişună fel şi fel de duhuri rele, de spurcăciuni. Ei, s-a pitit Placinda pe dig şi cînd se uită în apă i se face inima cît un purice. Pe luciul heleşteului, într-o spumă neagră, învolburată, se bălăceau nişte ştime cu sfîrle de porc, care se hlizeau la el, fornăiau şi grohăiau. Placinda a simţit că-i cam ţîţîie dosul — de, nu-i puţin lucru să te lepezi de lumea asta a noastră însorită şi să te cufunzi în fumegăraia împărăţiei lui Sarsailă ! Dar amarnică e şi ispita aurului ! Ei, şi-a vîrît Placinda două degete în gură şi unde a şuierat voiniceşte de trei ori ! Apoi a început să răcnească : „Hei, Ignate-Copitate ! Fă-te încoa, că am o vorbă cu tine !" Şi unde a prins să geamă şi să se umfle smîrcul, mai tare, mai tare şi deodată — poc ! — drept din mijloc a ţîşnit un domnişor în nişte nădragi strîmţi şi pălărie de tîrgoveţ în cap. Din nădragi i se vedeau copitele mici turnate din tuci, iar de sub pălărie — corniţele în vîrf cu doi tăciuni aprinşi, aduşi tocmai din iad.

— Vai ! Mor de frică ! se tîngui Hristina cu sufletul la gură. Şi-apoi ?

— De unde vrei să ştiu ? Ce, am fost acolo ? Dar cică a sărit Aghiuţă pe iezătură, a zdupăit cu copitele de tuci în jurul lui Placinda şi odată a căscat botul pe care ţîşneau flăcări şi a început să rîdă. Atunci a simţit bietul Placinda că i se încreţeşte pielea şi i se dezlipeşte de trup, ca scoarţa copacilor primăvara. „Tu m-ai chemat ?" a întrebat diavolul. „Eu !" zice Terenti şi rînjeşte ca un mînz, deşi dinţii îi clănţăne amarnic, mai-mai să-i sară din gură. „Şi ce vrei de la mine ? Bani ? Ia să-ţi văd sufletul ! Nu-i zălogit cumva ?" Dracul îi sfîşie lui Placinda cămaşa, îi cercetează pieptul aşa cum citeşti o ţidulă, îl cată şi la buric, să vadă dacă n-are vreo pecete acolo, şi în sfîrşit scoate un zapis de cumpărare a sufletului. Ei, spun oamenii, ori s-a speriat Placinda de cercetarea ceea, ori a început să-l mustre cugetul, dar cică i-ar fi răspuns aşa lui Ucigă-l Toaca : „Ştii, deocamdată o să te rog numai atît : să omori toţi lupii care-mi dau iama prin vitele mele". Dracu, nici el ageamiu, a băgat de seamă că Placinda vrea să-l ducă de nas. Foc s-a făcut ! S-a repezit la el şi l-a pocnit, de a văzut jupînul stele verzi, că are Sarsailă un pumn ca al jandarmului. „Ba tu să te faci lup, tîlharule !" a urlat el. Şi toată spurcăciunea care forfotea prin mlaştină a grohăit : „Tu să te faci lup, tîlharule !" Şi unde simte Placinda cum i se face părul măciucă şi apoi îi creşte, îi creşte, pînă-l acoperă tot. Dă să răspundă ceva satanei — aş, scoate un urlet de lup ! Fuga acasă în patru labe să se ascundă în ogradă. Aici cît p-aci să-l sfîşie zăvozii.

Ei, s-a înhăitat cu niște lupi și împreună cu ei a început să dea iama în vitele oamenilor. Dar într-un sat un moș și-o babă l-au prins taman cînd intrase printre oile lor. Ei, și i-au tras o sfîntă de bătaie, de i-a căzut lui Placinda blana de lup și s-a ivit în fața oamenilor gol-goluț, așa cum l-a făcut mumă-sa...

În clipa aceea, dinspre iezătură urlă prelung un lup. Fetele țipară pierite de spaimă și o rupseră la fugă, care încotro, urmărite de hohotele de rîs ale flăcăilor.

— Staţi, fetelor, hăi, că lupul ăla e Vasil Gaevîi !

— El și cu Davîd s-au vorbit să vă păcălească !

Și iată-i din nou pe toți adunați laolaltă făcînd mare haz de cele întîmplate. Fetele îl certau în glumă pe Vasil, iar Iuri Zvonar tăbărîse pe Levko Șcerbina, care nu se mișcase de pe săniuță.

— Da tu ce stai aici ca o curcă plouată ?

Zvonar împinse sania cu piciorul și ea se roti pe gheață.

— Păi, taman voia să ne povestească cum s-a dus în peţit ! își aminti Zosia.

— La Tatiana ?

— Da, da, săriră toți.

— Dacă-i așa, s-auzim ! Zvonar se lăsă pe vine în fața lui Levko și, privindu-l zeflemitor, se așeză lîngă el pe săniuță. Așa-i mai bine. Hai, Levko, dă-i drumul. Sau te pomenești că de cînd n-ai scos o vorbă ți-a amorțit limba în gură ?

— Ei, nu prea sînt eu meșter la povestit.

— N-ai frică, te ajutăm noi !

— Nu mai spune ! se minună Levko.

— Ehe, dacă mă luai cu tine cînd te-ai dus în peţit, de mult ai fi făcut nunta... Hai, dă-i drumu odată, că doar n-o să ne ții toată noaptea așa, în ger !

— Ei, aflați de la mine că dacă îți pun nunta la cale bătrînii iese prost, începu Levko, potrivindu-și cu un gest mașinal căciula. Încă de cînd eram atîtica, de mă trimiteau să pasc gîște, iar Tatiana abia-abia învăța să umble, bătrînii noștri, taică-meu și șugubățul cela de Serdiuk, s-au înțeles la un pahar de vin să se încuscrească. Unul o vorbă, altul o vorbă, și gata ! Au hotărît și zestrea : doi boi, o deseatină de pămînt și un sipet cu toate cele de trebuință fetei. Dar bătrînii n-au de lucru și se apucă să bată toba prin sat că ce și cum. Din ziua aceea, copiii, care cum mă vedea, începeau să strige : „Mirele Tatianei", „Mirele Tatianei"... Iar cînd ne vedeau împreună parcă-i apucau toți dracii : „Vai de mine ce prăpăd, mireasa șade în omăt, a vrut mirele să vadă, cît de rece e zăpada". Ei, mă scoteau din sărite și mă repezeam la ei — pe care cum îl prindeam îi păleam vreo două sca-

toalce după ceafă. Cîtă bătaie a mîncat de la mine şi Tatiana — nu cumva să-şi bage în cap c-o s-o iau de nevastă. Multă vreme a ţinut aşa. Cînd se întîmpla s-o întîlnesc singurică îi aruncam un „ziua bună" şi mă uitam chiorîş la ea, dar tot mă uitam. Să n-o fi pus dracu însă să se zbenguie cu băieţii că — uite pumnul! A mai trecut un an, încă unul. Pe nesimţite, mai cu munca, mai cu corvezile, s-a dus şi copilăria. Nu mă mai gîndeam la Tatiana şi nici vorbă s-o peţesc. Cînd colo, acu de pocroave, bătrînii mei s-au întîlnit cu ai Tatianei în casa unui gospodar şi s-au apucat să dezgroape toată povestea. „N-aţi uitat cum ne-a fost învoiala?" au întrebat mai întîi Serdiuk şi femeia lui. „Da ce, ne crezi boieri? La noi vorba-i vorbă", zic ai mei. Da ei de colo: „Păi, fata noastră e numai bună de măritat". „Şi voinicelului nostru i-a venit vremea să se însoare." „Ehei, cum zboară anii!" „Eu zic să n-o mai îndelungim! Au poate jupîniţa dumneavoastră n-a tors, n-a ţesut şi nici zestre nu şi-a făcut?" „Ba de lucrat lucra, din caier torcea, pînza ţesea, cu spata-o bătea şi frumos o albea." Iar ai mei: „Ehei, fată de oameni gospodari, ce mai vorbă! Da afară de sipetul cu zestre ce-i mai daţi dumneavoastră?" „O deseatină de pămînt şi nişte mînzoci." „Stai, bre, c-a fost vorba şi de doi boi! Fără boi, oameni buni, stricăm învoiala." „Ce să-i faci, s-au schimbat vremurile, n-avem cu ce-i lua." „Ei, vă mai strîngeţi, că atîta odor aveţi", zise bătrînul meu numai miere, doar-doar o scoate cei doi bouleni. S-au tocmit ei cît s-au tocmit şi pînă la urmă au bătut palma, rămînînd ca părinţii fetei să dea şi juncanii. De cum s-au întors ai mei de la iarmaroc, au început care mai de care: „Du-te, flăcăule, la Tatiana, că-i mîndră şi-i trasă prin inel, că-ţi facem parte şi te căpătuim!" Eu — nimic! Apoi m-am socotit aşa în gîndul meu: stai, băiete, că tot e mai bine gospodar la casa ta şi apoi doi boi nu-s de lepădat. Hai, zic, la alde Serdiuk!

— Parcă te-ai fi dus să peţeşti boii, nu fata, bombăni Roman, uitîndu-se urît la Levko.

— Lasă-mă să isprăvesc, frate, se burzului Levko, apoi întorcîndu-se încet spre Voloşin: Iaca, despre fată eram lămurit, cu juncanii însă nu ştiam cum o să se rînduiască lucrurile... Ei, şi după cum vă spusei, chiar în cea dintîi duminecă îmi pun straiele de zile mari şi hai spre casa miresei. Mă opresc în poartă şi mă uit. Ograda — lună, ca de duminica mare. Nu era un pai pe jos. Trag cu ochiul spre staul. Doi bouleni zdraveni şi frumuşei stau şi rumegă. Îs taman în culoarea care-mi place. La fereastră apare o umbră care piere de cum îmi îndrept ochii într-acolo. Ehei, zic, mă aşteaptă. Cînd dau să trec pragul, Tatiana iese din casă. Mă, băieţi, ce să vă spun... o mîndreţe de fată. Şi avea nişte

coade grele, de ţi se întindea mîna singură să le mîngîi. Se uită la mine şi pune ochii în pămînt. Îi dau bineţe şi-o pişc. Da ea se apără: „Ho, zărghitule!" Văd însă că se preface şi nu-i de fel supărată. Chiar atunci, hop! scoate şi mă-sa capul de după uşă, şi dă glas: „Să fie într-un ceas bun cu bucurie! Din ce ţară a venit voinicul la poarta noastră? Pofteşte de intră şi ne luminează casa!" De parcă n-au avut niciclnd alde Serdiuk limbi veninoase de viperă! Bătrîna se repede prin odaie, ştergînd praful de pe laviţă cu şorţul, şi mă pofteşte să şed sub icoane, la locul de cinste. Se căinează că tocmai în ziua aceea s-a nimerit să-i plece bărbatul la dăbilar să plătească răscumpărarea [1]. Apoi aud huruind în cuptor oale şi tăvi şi cînd începe baba să care fel şi fel de bunătăţi şi să le grămădească pe masă în jurul unui clondir de votcă de monopol — şi friptură, şi fiertură, şi prăjitură! Credeam că nu mai isprăveşte. Şi şed aşa sub icoane, ca un viţel priponit, şi o sfredelesc pe Tatiana cu ochii. Fata roşeşte şi nu ştie: să facă pe mironosiţa sau să rîdă. Mie toate îmi sînt dragi: şi Tatiana, şi mama soacră, şi sipetul ce-l zăresc într-un colţ. Chiar şi juncanii îmi par deodată mai voinici. Cînd nu mai e loc pe masă nici pentru un ac şi începe să se răspîndească prin odăi o mireasmă ca de crăciun ori de paşte, bătrîna toarnă în pahare, dar linguri văd că nu pune pe masă. „Asta ce-o mai fi?" mă minunez în sinea mea. Mă uit cam ponciş la mama soacră, apoi rostesc noroc şi închin în sănătatea ei. Bătrîna mă îmbie: „Ospătează din ce a dat dumnezeu". Se aşază în faţa mea şi-mi arată cu mîna bunătăţile de pe masă, da ca s-aducă linguri — neam. Aha, mă dumiresc eu, vor să-şi bată joc de mine, nu de-a surda tocmai în ziua aceea l-a găsit pe bătrîn să se ducă la dăbilar, nu de-a surda au legat juncanii la vedere. După ce m-am gîndit aşa, masa încărcată cu mîncare şi băutură mi-a făcut silă, mai-mai să-mi vie rău de la inimă. Nici Tatiana nu mi-a mai părut aşa frumoasă, sipetul am băgat de seamă că-i mîncat de cari, iar boii nu mai erau boi, ci nişte viţei prăpădiţi şi de o culoare — să nu-i văd! Bătrîna îi dă înainte: „Mănîncă, mănîncă, Levko, nu te ruşina. Dacă nu ţi-e pe plac ceva nu ne-o lua în nume de rău." Eu: „Ba nu, totul îmi place, numai că am mîncat acasă". Cu aceste cuvinte, sar de la masă, îmi iau căciula şi ţuşti pe uşă. Mireasa — feţe-feţe, gata să-i dea lacrimile. Aud de-afară cum maică-sa îi şopteşte mînioasă: „Poate l-ai supărat cu ceva?" Ale

[1] *Răscumpărarea* (operaţiunea de răscumpărare) — măsură luată de guvernul ţarist după desfiinţarea iobăgiei (1861) în interesul moşierilor, ţăranii trebuind să plătească o sumă de bani către moşier şi stat, pentru a deveni proprietarii pămîntului.

dracului, se fac că nu ştiu nimic... Mă mai uit o dată ca un lup la juncanii ăia — şi dus am fost. Fierbeam, nu alta ! Viu acasă şi spun părinţilor că uite aşa şi aşa. Ai mei, foc. „Ce, să ne facă feciorul de ocară ? Nici să nu mai aud de ei, neamul lor de pişicheri !" se aprinde mama. „Că n-o fi numai boii lor pe lume, adăugă taică-meu. Lasă, băiete, îţi găsim noi altceva mai bun !" Şi iac-aşa am prins noi pică pe alde Serdiuk. Ce să mai zic c-am intrat în gura satului : bănuieli, clevetiri, tot felul de vorbe. Cam crăpa fierea în noi, dar nu arătam. Şi iată că în ajun de crăciun, bătrînii mei — tot la tîrg — dau nas în nas cu ai Tatianei. Mai întîi s-au codit : să-şi dea bineţe, să nu dea ? Apoi au intrat în vorbă. „De ce s-a supărat pe noi feciorul dumitale ?" îndrăzneşte în sfîrşit femeia lui Serdiuk. „Da ce, nu bănuieşti nimica ?" o iscodeşte maică-mea. „Să mă bată dumnezeu ! Am sărit cu gura la biata fată, dar ea se jură că nici cu gîndul n-a gîndit să-l supere." „Nici cu gîndul zici ?" „Nici !" „Da, ia zi, cum mi l-aţi ospătat pe feciorul meu ?" „De, ştiu şi eu, cum ne-am priceput ! Cînd ai trimis vorbă c-o să vină Levko la noi, am început să ne gătim de cu sîmbătă. De, ca să-l cinstim cum se cuvine. Ce n-am avut ne-am împrumutat prin vecini, iar pentru turta dulce am luat, cum le zice, foi de cocă, tocmai din tîrg." „Din tîrg ?" „Pe sfînta cruce ! De nu mă crezi întreab-o pe nevasta dascălului." „Foarte bine... Da linguri, linguri ai pus pe masă ?" „Linguri ? Linguri zici ?" Odată îngălbeneşte a lui Serdiuk şi începe să se tînguie : „Alei, proasta de mine, am uitat de linguri. Am pierdut din vedere." „Nu lingurile le-ai pierdut din vedere, femeie, ci mînţile ţi le-ai pierdut !" o repede Serdiuk. Şi de nu săreau ai mei să-l potolească, o snopea în bătăi acolo în mijlocul tîrgului — mai mare ruşine ! Şi uite aşa cu peţitul meu. Iaca, v-am spus totul ca la spovedanie. Iar cei de ne-au scos fel şi fel de vorbe, usca-li-s-ar limbile în gură !

— Usca-li-s-ar, Levko, a întărit Iuri Zvonar, că prea bat cîmpii. Auzi, cică atunci cînd te-ai dus s-o peţeşti pe Tatiana căciula ţi-ai luat-o, dar capul ţi l-ai uitat acasă. Şi abia cînd ai ajuns în ograda lui Serdiuk ai băgat de seamă că n-ai pe ce să-ţi pui căciula... Noroc că a găsit bătrîna un loc pe-un prepeleac, să ţi-o agaţe...

Levko se uită cam dintr-o parte la Iurok şi, fără să-i pese de rîsetele celorlalţi, se ridică de pe săniuţă, tropăi încet pe loc ca un om aşezat, ca să-şi dezmorţească picioarele încălţate în ciubotele grele din piele galbenă tăbăcită în vîrtej, şi o luă încet spre roată.

— Care te mai dai ?

— Eu, eu, Levko, sări Hristina, aşezîndu-se pe săniuţă, lîngă Zvonar.

— Şi cum porunceşti să te învîrtim, năpîrstocule : uşurel ori aşa ca să şuiere vîntul ? întrebă Iuri, ridicîndu-se.

— Şi vîntul, şi vijelia ! răspunse fata cu o licărire îndrăzneaţă în ochi şi, aplecîndu-se puţin, se prinse bine cu mîinile de ţepuşele săniei, iar poala fustiţei subţiri şi-o strînse între genunchi.

— Ei, ţin-te bine, năpîrstocule, o sfătui Iuri privind-o şăgalnic şi se apropie de băieţi. Dacă-i cădea, vezi să te ţii de gheaţă, îi mai aruncă el peste umăr.

— Iar de m-oi lovi rău de tot ?

— Te-oi duce acasă, în braţe.

— Hî-î-î, bîigui fata, zăpăcindu-se.

Roata începu să scîrţîie. Săniuţa se învîrtea repede, tot mai repede. Malurile pluteau lin pe dinaintea Hristinei. Se prinseră în horă şi sălciile. O clipă după aceea şirul lor era brăzdat de dungi negre. Apoi în loc de copaci nu se mai văzu decît o pînză întunecată, iar gheaţa sună sub tălpici subţire, melodios ca trilurile unei privighetori.

„Numai să nu cad, numai să nu cad !" o sfredelea un gînd prin şuierăturile tălpicilor. Se ghemuise toată de frică şi bucurie.

Flăcăii împingeau voinicește în prăjinile roţii. Totul pierise într-un vîrtej ameţitor tivit cu fire negre. Deodată, malurile, luna, sălciile se învălmăşiră, se răsturnară cu susul în jos : rupîndu-se de prăjină, săniuţa zbură cît colo spre mal şi, cînd ajunse pîrîind pe coama lui, Hristina se rostogoli de-a berbeleacul şi rămase nemişcată cu capul într-un nămete. Ameţită, nu îndrăznea să se ridice şi-şi băga tot mai adînc mîinile în zăpadă.

Cei dintîi sosiră în goană Zvonar şi Gaevîi.

Iurko o înşfăcă zdravăn de mijloc, o zgîlţîi de cîteva ori ca pe-o păpuşă şi-o puse în picioare, albă de zăpadă şi ciufulită.

— Te doare rău, năpîrstocule ?

Palma lui mare îi netezi părul, vîrîndu-i sub basma şuviţele neascultătoare.

— Nici eu nu ştiu, oftă din greu Hristina şi se înecă cu zăpadă.

Iurko începu iar cu ghiduşiile lui :

— Da, ia spune, limba nu ţi-ai muşcat-o ?

— Pare-mi-se că nu, răspunse Hristina.

— Atunci e bine — muierea nu poate fără să meliţeze.

— Nesuferitule, urîtule, se supără fata şi bătu din picior.

— Că tu eşti frumoasă ca o zînă, i-o întoarse Iurko, fără să-i pese de ocări.

— Ho, răutăciosule!

Hristina îl lovi cu pumnul peste braţ şi începu să se scuture de zăpadă. Pe gene-i mai rămăseseră aninate cîteva cristale albe ceea ce o făcea şi mai frumoasă.

Între timp se apropiaseră Levko cu fraţii lui, şi după ei ceilalţi.

— Am auzit gîngurit de turturele şi ne întrebam cine-o fi?

— Da ce, numai tu şi cu Tatiana ta aveţi voie? i-o reteză Hristina.

Iurko se înclină ceremonios cu o mînă întinsă în lături, cum văzuse la boieri:

— Domnişoara este poftită pe gheaţă.

La aceasta Hristina îşi ridică mîndră căpşorul:

— Eu nu se cade să merg pe jos, daţi-mi o caleaşcă!

Făcînd mare haz de gluma ei, îl înghionti pe Iurko şi sări pe gheaţă, lunecînd pe potcoavele tocurilor.

Zvonar se uită lung după ea cu ochii zîmbitori. „E un drac şi jumătate. Vai de-al care o lua-o. I se suie în cap."

Întîlnind privirea tristă a Zosiei o măsură, mirat.

— Ce caşti gura ca viţelul la poarta nouă? Sau poate nu ne-am văzut de mult?

— Că mare nevoie am de tine! se oţărî Zosia şi-i întoarse spatele.

— Ce, eşti pusă pe gîlceavă?

Fără a mai aştepta răspunsul, îşi făcu vînt şi el pe gheaţă, vesel şi nepăsător, îmbrîncind pe care întîlnea, flăcău ori fată. Cînd îi ieşi Hristina în cale, îi făcu cu ochiul şi fata scoase limba la el.

— Nu ţi-e ruşine? o dojeni Iurko. Acum eşti fată mare.

— Dacă mă necăjeşti!

Hristina lunecă într-un semicerc larg şi nimeri drept în braţele vînjoase ale lui Zvonar. Mlădioasă ca o smicea, scăpă din strînsoare şi, tropăind cu ciuboţelele, îl ameninţă de departe cu degetul: „Astîmpără-te, că te spun mamei!"

— Numai lui taică-tău să nu mă spui, se sperie prefăcut Zvonar, repezindu-se s-o prindă.

Hristina dădu un chiot şi căută scăpare la fraţii Şcerbina, nedespărţiţi ca de obicei. Gemenii se luară de mînă, stăvilind drumul lui Iurko.

— Daţi-mi-o pe obrăznicătura asta!

— Numai dacă o răscumperi.

— Şi ce vreţi pe ea?

— Altă zînă la fel de mîndră !

Hristina ţîşni glonţ dintre ei, se lovi de Roman, apoi alergă la Zosia. Iuri o lăsă în pace : Zosia era moartă după el şi nu voia să-i facă inimă rea. Şi aşa era gata să plîngă.

Zvonar se legă iar de Levko.

— Mă, Levko, mă ! Şi-acum pe cine o să peţeşti ?

— Da pe tine ce te doare ? îi întoarse vorba Levko, bănuind vreun vicleşug.

— De durut mă doare în cot, dar vreau şi eu să joc la nunta ta. Hai, spune !

— Pe cine ? Levko rămase o clipă pe gînduri. Găsesc eu una să aibă o pereche de boi sau, ştiu eu, ceva bănet, îşi dezvălui el fără sfială calculele de gospodar.

— Dar dacă-i slută ?

— Şi ce-i ? Doar n-o iau s-o pun în cadră. Să fie muncitoare. Că frumuseţea nu-ţi dă de mîncare ! Înţelesu-m-ai ?

Levko era în ziua aceea neobişnuit de vorbăreţ.

Această sinceritate îl uimi pe Roman. Să-l creadă ori ba pe Levko ? Naiba ştia cînd glumeau şi cînd vorbeau serios Şcerbinii ăştia. Nu degeaba se zicea despre Levko că era din cei proşti la căutătură, dar isteţi la minte.

Înconjurat de un văl ca de pulbere, cornul lunii se ridica încet-încet în înaltul cerului, limpede, parcă abia spălat. Ieşind din umbră, căsuţele parcă erau mai multe. Pe pămînt fiecare fulg de nea sclipea. Departe în zare se ghicea o dungă ce despărţea ogoarele oamenilor de stepa fără de hotar, semănată cu stele.

Pe stăvilar trecu o sanie, peste capetele cailor se ridica în rotocoale aburul alb, iar de sub copite ţîşneau scîntei ca dintr-o vatră de argint. Apoi boarea de aburi se spulberă în întuneric, scînteile de argint se stinseră, doar caii se mai vedeau urcînd pe drumul albăstriu, trecînd de mori şi suind, suind pînă-n cer, ascunzînd privirilor cîteva steluţe de aur, apoi pierind, mistuindu-se de parcă nici n-ar fi fost.

Privirile vrăjite ale lui Roman nu mai desluşeau decît siluetele negre ale morilor în jurul cărora nămeţii vineţii se întindeau fără sfîrşit, şi mai scînteietori.

— Îţi place ?

Iurko îşi petrecu braţul după umerii lui Roman rămînînd cu privirile pierdute în depărtări.

— Tare-i frumos, Iuri.

— Atunci ce mai aştepţi ? Ia-ţi drăguţa sprîncenată, înfăşoar-o în dulamă şi haida la mori.

Roman se înroşi ca racul.

— Dă-mi pace, Iurko ! Ştii că n-am nici o drăguţă.

— Cum aşa? Pe faţa tuciurie a lui Zvonar se zugrăvi o mirare nespusă. Oftă prefăcut şi urmă: Bietul de tine. Nu te-a îndrăgit nici o fată? Ascultă aici: ori prea îţi ţii mîinile acasă, ori nu ţi-a dat dumnezeu noroc.

— Ia mai dă-te naibii! se oţărî Roman. După ce eşti un deşucheat, te mai şi făleşti!

— Iată-mă şi deşucheat, zîmbi cu amărăciune Iurko. Că uneori îmi mai încălzesc şi eu mîinile la un sîn de fată mare, ce-i rău în asta?

— Prea des ţi-s îngheţate mîinile, pare-mi-se.

— Ce să-i faci? E iarnă, ger, iar mănuşi — ioc!

— N-ai cîştigat la pădure să-ţi iei mănuşi?

— Cunoşti povestea cu bănuţul domnului şi cu gaura dracului. Cînd îţi pică un gologan, hop şi o gaură de astupat, care — ca un făcut — e totdeauna mai mare decît bănuţul.

Prin faţa lor, arcuindu-şi trupul şi braţele, trecu ca vîntul Hristina.

— Uite la ea, ce cusur are? întrebă Iuri, urmărind-o cu privirea.

— Ei, e timpul să plec acasă, mormăi Roman în loc de răspuns, uitîndu-se şi el după silueta mică şi graţioasă a Hristinei.

— Ştii ce? Du-o acasă. Îi şopteşti o vorbă dulce la ureche şi te mai înveseleşti.

Roman roşi iarăşi şi Iurko oftă de mila lui...

Rîzînd şi chiuind tinerii porniră grămadă. Cînd trecură stăvilarul, se despărţiră în două, apoi se împrăştiară scurgîndu-se pe uliţi şi pe ulicioare întortocheate, troienite, pe care se aşterneau umbrele subţiratice ale pomilor.

Dinspre livada popii se auziră chelălăituri şi mîrîieli. Îndată prin mijlocul uliţii se rostogoli un ghem încolăcit de dulăi încăieraţi, îndepărtîndu-se după aceea spre grădini.

— Iote, frate-miu, şi dulăii lui Placinda, strigă lunganul de Vasil Gaevîi, zărind cîinii lupi ai bogătanului. I-o fi slobozit Terenti sau au scăpat singuri?

— Nu le dă el drumu nici ziua, şi nici noaptea! Au scăpat singuri, fu de părere Davîd.

Ură noapte bună flăcăilor şi grăbi spre casa jupînului.

Cînd pîlcul de flăcăi ajunse în dreptul porţii chiaburului, Zvonar spuse încruntîndu-se:

— Am văzut azi cum a smuls Placinda uşile şi ferestrele din casele pustii...

— Ca un corb ce-şi înfige clonţul în carne vie.

Cuvintele lui Roman căzură ca o lovitură de topor. Fraţii Şcerbina îşi întoarseră încet spre el privirea în care se citea încuviinţare. Levko dădu şi el din cap.

Flăcăii se opriră tăcuţi în mijlocul uliţii, cu ochii la casa de zid a bogătanului. Geamurile negre răsfrîngeau razele lunii. Dincolo de livada de vişini se ridica o şură clădită temeinic pe două rînduri de bîrne, iar stogurile neîmblătite din jurul ei păreau tot atîţia străjeri adormiţi. Ogoare peste ogoare îşi trimiseseră acolo snopii. Lîngă căpiţele lui Placinda se înghesuiau altele, plînse de văduve şi orfani. Acolo îşi căraseră bucatele trudite şi cei ce se învoiseră în dijmă sau „cu snopul". Acolo erau clădite spice aduse îndată ce le retezase secera, cu roua încă nezvîntată. Acolo erau şi grîne „îndoielnice", cumpărate „din ochi", înainte de a fi secerate.

Stogurile răspîndeau o mireasmă de grîne coapte care se îmbina cu aroma uşoară a mesteacănului uscat, a albăstrelelor şi cu izul amărui al rapiţei. Acest miros gîdila plăcut nările chiaburului.

— Am auzit, spuse în sfîrşit Gaevîi, că Terenti ar fi cărat la el în ogradă toate ferestrele şi uşile şi are de gînd să le vîndă.

— O fi ştiind toată lumea în sat? întrebă Roman cu asprime.

— N-aş crede, răspunse Gaevîi fără să înţeleagă rostul întrebării, dar pe faţa lui palidă, scofîlcită, flutură un zîmbet: să ştii că Roman pune ceva la cale.

— Ce-ar fi, măi băieţi, să-i dăm o mînă de ajutor lui Placinda? propuse Roman, dînd roată cu privirea spre flăcăii din mica ceată. În afară de el erau acolo fraţii Şcerbina, Gaevîi şi Zvonar.

— Ce, te-ai zărghit la cap? Noi să-l ajutăm pe ăsta? se miră Levko cu îndoială, părîndu-i-se că nu înţelesese bine.

Zvonar însă se învoi îndată:

— Dacă e o treabă care merită, las' pe noi!

Roman dădu din mîini voind parcă să spună: asta să ne fie paguba.

— Uite ce zic eu, îi lămuri el în sfîrşit, ca să afle tot satul că Placinda vrea să vîndă ferestrele să i le grămădim toate pe acoperiş. Ce ziceţi, băieţi?

— Bată-te să te bată! exclamă Iuri rîzînd bucuros. Face, într-adevăr.

— S-a nimerit bine, că au fugit şi zăvozii din curte, spuse îngîndurat Gaevîi. Aşa că o să facem treaba pe cinste.

— De, pentru un om cinstit ca el şi treabă pe cinste! făcu tăios Roman.

— Bine zici, încuviinţă Vasil, privindu-l cu preţuire.

Un zîmbet îi însenină faţa suptă, cu ochii duşi în fundul capului.

Numai fraţii Şcerbina tăceau. Levko cumpănea ceva în minte, iar Grigori şi Danilo aşteptau cu ochii la el. Dacă le spune să-l facă pe Placinda de ocară, o să-l facă, iar dacă le-o porunci să meargă acasă — iar e bine. Că de, el e mai-marele.

— Ei, Levko, să te auzim ? ! întrebă nerăbdător Zvonar.

— Uite ce zic, duceţi-vă fără noi, răspunse Levko ferindu-şi ochii.

— Ce, ţi-e frică că te pui rău cu Placinda ? strigă Iurko pornit.

— Da de unde, deşi n-aş vrea să-l zădăresc degeaba. Apoi, privindu-i în ochi pe Iurko şi pe Roman, le spuse verde : Am veni de hatîrul vostru, numai că-i timpul să pornim spre pădurea boierească.

— La furat ?

— Ce, noi furăm ? Noi luăm.

O umbră de zîmbet făcu să-i tresară buza de sus, mai groasă.

— Bine mă, da nu ţi-e frică duminica ?

— Păi, taman duminica nu prea sînt paznicii cu ochii în patru.

— Ei, atunci du-te, ce mai tura-vura. Bagă de seamă însă, băiete, să nu baţi toba prin sat ! încheie Roman poruncitor.

— Parcă mai era nevoie să-mi spui, se oţărî Levko.

Fără a le mai ura fraţilor noapte bună, Roman, Iurko şi Vasil se furişară spre poarta bogătanului, iar fraţii porniră tăcuţi spre casă.

Lui Levko îi era cam ciudă că pierduse în ochii celor mai straşnici flăcăi din sat, dar îşi simţea cugetul împăcat : ştiuse să iasă din încurcătură aşa cum îl învăţa întotdeauna bătrînul. Roman, Iurko şi Vasil s-o scoată la capăt şi singuri, iar oamenii din sat — ce-or să mai rîdă ! — au să-i socotească şi pe fraţii Şcerbina părtaşi la acea ispravă. Şi asta nu era rău de loc. Şi dac-or să-l întrebe careva pe Levko, o s-o scalde aşa fel, încît omul o să-şi zică : ăsta şi nu altul i-a făcut lui Placinda pocinogul.

„Dar dacă băieţii n-au să izbutească să urce ferestrele pe acoperiş ?"

O asemenea eventualitate îi întunecă sufletul, de parcă era ameninţat să piardă un cîştig pe care-l şi avea în buzunar. Scîrţîitul molcom al zăpezii îi întoarse însă gîndurile încetişor spre heleşteu. Îşi aminti cum se înclinase Hristina în faţa lui : „Hai, Levko drăguţule, povesteşte !"

Ehe, dacă n-ar fi fost ea puteau să-l roage mult şi bine! Straşnică fată are Gordienciha, nimic de zis.

La cîţiva paşi de ograda lor, Levko se opri şi începu să rîdă, aşa, din senin. Fraţii care-l încadrau din ambele părţi îl priviră întrebători. Levko se uită la ei vesel. Lipindu-se de poarta pufoasă de chiciură o apăsă cu umărul. Lemnul îngheţat scîrţîi tînguitor şi poarta se deschise pieziş. Mătăhălos în dulama lui cît toate zilele, Levko se strecură greoi prin deschizătură.

Ceilalţi doi schimbară o privire. În sfîrşit, Levko întrebă:

— Nu-i drăgălaşă Hristina Gordienko?

— Hî, hî, hî! chicotiră fraţii hlizindu-se cu înţeles unul la altul.

— Da voi ce ziceţi?

— De, merge, măcar că-i de-o palmă, mormăi Danilo.

— Vezi să nu-ţi cadă cu tronc, aruncă Grigori din vîrful buzelor şi împinse poarta cu piciorul, deschizînd-o mai larg.

Grigori aproape că dispreţuia fetele. Se socotea cazac liber ca pasărea cerului şi pentru el femeia, oricine ar fi fost ea, nu era decît o „muiere" — cuvînt cu care se obişnuise de la taică-său.

Fraţii nu vorbeau niciodată serios despre fete. Nici chiar cînd cu peţitul acela buclucaş al lui Levko: aşa hotărîseră părinţii, iar din cuvîntul lor n-aveai voie să ieşi, oriunde te-ar fi trimis — la muncă sau la însurătoare. Dacă nu ar fi fost întîmplarea aceea cu lingurile, Levko ar fi luat-o pe Tatiana, o fată voinică, vrednică şi cu zestre pe deasupra.

Lui Levko îi dădea inima brînci să mai vorbească despre Hristina, dar surprinzînd dojana pitită în colţurile gurii lui Grigori, oftă prefăcut, ca şi cînd totul n-ar fi fost decît o glumă, apoi, măturînd zăpada cu poalele dulamei date în lături, o luă încet spre grajdul din fundul curţii cu ferăstruica de fum pe jumătate deschisă. Luă pe dibuite de sub streaşină cheia de aramă, rece ca gheaţa, o răsuci în lacăt şi, aplecîndu-se în prag, intră la şergii lui. Văzîndu-l, caii nechezară încetişor şi întinseră spre el greabănele lungi.

În neamul Şcerbinilor toţi se pricepeau la cai. Nu se pomenise tîrg în comunele din împrejurimi la care să lipsească Gnat cu ai lui. Acolo dădeau ocol vitelor, cailor, şi bătrînul îşi învăţa feciorii cum să-şi dea seama de soiul şi vigoarea calului după mărimea şi tăria oaselor, după forma capului, a gîtului, după greabăn, copite şi chiar după luciul părului din coamă şi coadă. Îi mersese vestea lui Gnat că era destul să-şi pună lăboaia pe un cal ca să-ţi spună fără greş cîte parale făcea.

Uneori îi uimea pe toţi cumpărînd gloabe, mîrţoage, smintite în bătăi. Le ducea să pască în zori şi la căderea nopţii iarba albită

de brumă, le freca cu nişte fiertură cafenie, numai de el ştiută, le spăla cu apă neîncepută şi încet-încet făcea din ele bidivii de toată frumuseţea.

Iţindu-şi prin tîrguri barba roşie ca focul, bătrînul Şcerbina îi păcălea şi pe geambaşii cei mai şmecheri : herghelegii de stepă care păreau turnaţi din bronz, oacheşi negustori moldoveni, hoţi de cai de prin părţile Polesiei, cărora le jucau ochii în cap fără astîmpăr, ţigani lăţoşi din Romînia, care nu furau, dar mînau spre alte meleaguri dobitoacele furate, trecute din mînă-n mînă, şi adeseori treceau chiar graniţele ţării lor. Cu vorbe meşteşugite, cu subînţelesuri, Gnat îi făcea repede să scadă preţul, iar apoi pînă noaptea tîrziu se fudulea povestind Ganei sale cum îl trăsese pe sfoară pînă şi pe Manoil-basarabeanul. Cînd isprăvea, scotea la iveală din buzunar o scufie de lînă sau altceva şi întindea ceremonios darul nevesti-si pe jumătate adormită de poveştile acelea.

Totuşi i se întîmpla şi lui să-şi găsească naşul. Atunci barba sa îşi pierdea parcă strălucirea. Trîntea, bufnea şi, căutînd pricină, îşi băga nasul în fiece colţişor al gospodăriei, chiar şi în dulapul cu oale şi după cuptor, bombănind într-una că tocmai pe el îl blagoslovise dumnezeu cu feciori aşa de trîndavi, cu nevastă aşa de leneşă şi că numai diavolul roşcovan din poveste ar putea să se pricopsească cu asemenea podoabe.

Gemenii rîdeau pe înfundate : la mînie, bătrînul uita că satul îl poreclise — de altfel fără vrăjmăşie — diavol roşcovan, pentru că se băga tot timpul printre cai şi călărea în galop nebun. Adevărul e că nimeni nu se pricepea ca el să strunească bidiviii. Dintr-un salt îşi avînta trupul voinic şi îndesat pe spinarea armăsarului neîmblînzit, pe care nu se putea ţine nici măcar un ţînţar, şi rămînea acolo, pironit, pînă ce sirepul era scăldat de o spumă sîngerie. Îl recunoşteai de la o poştă, aşa de tare mirosea a cai...

Se auzi uşa. În pragul casei apăru Gnat, numai în cămaşă şi izmene şi cu un cojocel aruncat pe umeri. Privi cerul, căscînd cu poftă, apoi, tropăind cu ciubotele trase pe piciorul gol, se apropie de băieţi.

— Ce-aţi venit aşa tîrziu ? Acum trebuia să fiţi în pădure, spuse bătrînul oarecum îngrijorat.

Vorbele lui picurau domol prin desişul mustăţilor şi al bărbii.

— Acu plecăm. Da matale de ce nu dormi ? îl întrebă grijuliu Danilo, care avea o fire mai blîndă ca fraţii lui.

— A stat maică-ta pînă tîrziu să bată laptele, să scurgă brînza şi nu m-a luat nici pe mine somnul.

Gnat puse mîna pe trunchiul unui frasin şi-i pipăi maşinal scoarţa parc-ar fi fost pielea unui cal.

Levko scoase şargii din grajd. Luna zvîrli pe părul lor lucios un pumn de pete aurii. Fraţii luară din şură hamurile care miroseau a dohot şi a sudoare, o secure, un joagăr. Curînd după aceea sania ţîşni sprintenă pe poartă.

Bătrînul Gnat închise poarta, se uită lung în urma saniei, apoi îşi opri privirea în rămurişul des al celor trei frasini. Îi sădise în ziua cînd se născuseră gemenii. Copacii crescuseră drepţi, mlădioşi, deasupra gardului, părînd nişte străjeri de nădejde care se uitau cu un ochi în ogradă, şi cu celălalt pe uliţă.

Acum bătrînului îi părea rău că trimisese băieţii în pădurea boierească. „Dacă-i prind pădurarii ? Sau dacă se prăbuşeşte peste ei vreun copac ? Cîte nu se pot întîmpla noaptea în pădure. Dar las' că ăl mare nu-i prost", se gîndi el cu mîndrie la Levko, mîngîind uşor frasinul. Pe scoarţa crăpată, pe sub degetele lui calde, se scurgeau lacrimi de promoroacă.

VI

Cînd ajunseră în capul fundăturii care dădea în poarta lor, Levko nu mînă spre pădure, ci făcu un ocol, să vadă dacă isprava prietenilor izbutise. Ţinînd mereu pe partea mai întunecoasă, sania străbătu ulicioarele tăcute şi ieşi pe drumul mare chiar lîngă heleşteu. Acolo, tustrei văzură, miraţi şi bucuroşi, strălucind în lumina blîndă a lunii ferestrele celor plecaţi din sat, frumos rînduite pe acoperişul casei de zid a lui Placinda.

— Curat iconostas, dădu glas cel dintîi Danilo şi rîse cu poftă.

— Tare aş vrea să ştiu cui o să-i strige mîine chiaburul că-l bagă la puşcărie, rînji Levko şi, tot privind casa bogătanului, întoarse spre celălalt capăt al satului.

Caii voinici îi duceau în goană de-a lungul şiragului de căsuţe albăstrii. Cînd ieşiră la cîmp, vatra satului, scăldată din belşug în razele lunii, copacii şi căsuţele răzleţe sub bolta înaltă a cerului păreau un tablou pictat la repezeală pe nămeţii sclipitori cu un penel inspirat. Îndemnînd caii din hăţuri, Levko privea cu coada ochiului casele amuţite, pustii parcă, cumpenele gheboase, ghizdurile scunde ale fîntînilor sclipind de-ţi luau ochii şi-şi zise că noaptea satul părea mai frumos, mai bogat. Luna îl înveşmînta în straie de sărbătoare, ascunzînd sărăcia şi zdrenţele care ziua îţi săreau în ochi. Levko privea beteala de argint a livezilor de vişini, ferestrele în chenare de polei aurit, apoi coborî ochii, îşi

văzu ciubotele lăbărţate, hainele grosolane, de pănură şi-şi înăbuşi un oftat.

„Naiba să-i ia, gospodarii !“ înjură el aşa în vînt pe cine ştie cine şi plesni caii cu hăţurile.

Telegarii o luară la goană, umbrele li se lungiră, iar de o parte şi de alta a saniei începură să licărească două dîre albe din care ţîşneau uneori snopi de scîntei de nea. Pe ogoare, ici-colo, un păr sau un cireş, singuratici ca nişte păsări ciudate cuprinse de vrajă, aminteau de pădurile de altădată.

Cînd pădurea se îndesi, Levko încetini pasul cailor, dar şi atunci copacii sperioşi îşi scuturau la trecerea lor podoaba albă, gingaşă. Pe stînga, ograda lui Morozenko dormea între răchitele bătrîne. Livada întinsă se termina la un pas de casă. Şi acum, cu tot gerul, plutea acolo o aromă de mere puse la păstrat, răzbătînd pesemne prin răsuflători nevăzute.

— Pădurenii ăştia o duc mai bine ca oricine, spuse cu pizmă Grigori, trăgînd în piept cu nesaţ aroma de mere.

— Noroc de livezi, că altfel cu ce şi-ar ţine zilele aici ? îl contrazise Danilo de parcă fraţii lui n-ar fi ştiut treaba asta.

— Ehe, aici să tot trăieşti, stărui Grigori care iubea pădurea mai mult ca toţi. Cum se împrimăvărează dai drumu porcilor din bătătură şi nici capu nu te mai doare. Pînă se aşterne zăpada groasă pun pe ei la slănină — ceva de speriat. Iar cînd îi răzbeşte frigul te pomeneşti cu porcii sălbăticiţi, gata-gata să-ţi dărîme poarta, şi cu godacii fătaţi în pădure, după ei... Eu, unul, m-aş aşeza cu dragă inimă la Sineava.

— Dacă ţii aşa de mult, du-te şi închină-te boierului, îi spuse Levko. Spune-i aşa : „Uite, cucoane, mă leg să nu-ţi mai fur din copaci, numai să-mi dai pe deseatina mea de ogor o deseatină de pădure“.

Ceilalţi doi făcură mare haz.

— Şi o să-ţi dea, la sfîntu-aşteaptă ! De cînd vrea el să scape de pădurenii d-aici, să-i rămînă numai lui Sineava. Multe necazuri o să le mai căşuneze oamenilor.

Levko ocoli ograda lui Morozenko şi-o luă spre inima pădurii. Coliba pădurarilor era aproape, dar tînărul trăgea nădejde că aceştia ori dormeau buştean, ori pîndeau mai degrabă pe la marginea pădurii.

Ceva mai încolo, cum treceai de casa lui moş Dunai, era un loc cu nişte copaci tot unul şi unul, curmat de un luminiş mare după care mijea cărpinişul albastru, ca un crîmpei de cer căzut pe pămînt. De jur împrejurul poienii se întindea o cingătoare de arţari falnici. Pe timpuri, şerbii lui Stadniţki scoteau din seva arţarilor un fel de zahăr, iar acum ţăranii mai cu dare de mînă

cumpărau trunchiurile drepte pentru scînduri ori coşciuge. Cînd îi venea la îndemînă, Levko dobora cîte un arţar şi îl căra la Maidani să-l vîndă ţiganilor lingurari.

Lăsîndu-l pe Grigori lîngă cai, Levko şi Danilo, aduşi de spate, se furişară ca nişte umbre în desişul argintat de promoroacă. Iată, pe buturuga aceea crăcănată creşteau pînă mai ieri doi arţari — doi fraţi, o mîndreţe. Pe unul îl doborîse careva, iar celălalt părea că atinge cerul atîta era de înalt. În leasa ramurilor lui licăreau cîteva steluţe. Levko puse palma pe suprafaţa mare a tăieturii pe care picăturile de brumă alcătuiau o crustă solzoasă, sclipitoare.

— O avea vreo două sute de ani şi uite cît e de curat! se miră el.

— De curat e curat, dar nu face să-l tăiem, spuse Danilo, privind buturuga groasă, plesnită.

— Ba bine că nu! răspunse Levko aplecîndu-se şi potrivind joagărul pe trunchi.

— Nu ştii? Din jumătatea ailaltă i-au făcut coşciug lui moş Gnatenko, adăugă Danilo rugător.

— Şi ce dacă? stărui Levko care nu prea credea în basme băbeşti.

— Parcă nu se cade să-l doborîm pentru lăieţi.

Levko se uită la frate-său, dar se gîndea la ale lui.

— Da ce, mă, vrei ca şi de ăsta să aibă parte morţii? Ia pune mîna, că au dreptul şi cei vii la o bucurie!

Şi, fără să şovăie, trase o dată scurt cu joagărul.

Danilo o cam băgase pe mînecă — să nu se mînie moş Gnatenko, căruia mai deunăzi i se citise la cap psaltirea, dar îşi birui frica şi apucă zdravăn mînerul lustruit.

Joagărul se îndoi puţin, apoi sîsîi înăbuşit, scuipînd dintre dinţi rumeguş alb. Împlîntîndu-se în lemn, oţelul ţiui ca un greiere, iar din desiş îi ţinu cineva isonul.

După o vreme trunchiul pîrîi. Presărînd cerul cu fluturaşi argintii, copacul tresări, rămase o clipă încremenit de spaimă, apoi se nărui cu un vaier tot mai pătrunzător, descriind cu creştetul alb un arc tremurător. Fraţii se năpustiră ca nişte ulii asupra arţarului răpus, care tremura încă, şi joagărul îşi reluă încetişor refrenul tăind cel dintîi buştean.

Luna cobora lin spre hăţişurile întunecate. Umbrele se îndesau, iar omătul dintre ele, răscolit, bătea într-un verde-gălbui; pîcla ce se înfiripa în adîncul zării, tulburînd armonia senină a nopţii, se putea preface în nori, dar putea să vestească şi revărsatul zorilor.

Fraţii încărcară repede buştenii, şi fără să se mai uite la creştetul retezat al arţarului, o luară pe un drumeag părăsit. Levko, mînînd cu băgare de seamă, cerceta din ochi desişul. Drumul înapoi li se părea totdeauna mai greu. La cîţiva paşi de ei răsună deodată ţipătul lugubru al unei bufniţe şi trupul scurt şi umflat al păsării, purtat de aripi rotunde, trecu în zbor chiar pe deasupra cailor.

— Să te ia dracu ! se sperie Danilo, cît pe ce să-şi ascundă faţa în palme.

Levko, care se săltase puţin în sanie, urmărea din ochi zburătoarea, cînd deodată, în faţa lor, lîngă tăpşanul unei dohotării, se desprinse de trunchiul unui copac o mogîldeaţă înaltă ; ca şi bufniţa era greoaie şi încotoşmănată în cîrpe negre.

Un strigăt sfîşie brusc liniştea :

— Stai ! Care eşti ?

Caii ciuliră urechile. Lui Levko parcă-i zvîrli cineva pe spinarea năduşită un pumn de boabe reci, înţepătoare. Smuci de hăţul stîng, tălpicile scrîşniră, îndesînd spre margini zăpada moale. Sania făcu cale întoarsă pe făgaş. Danilo şi Grigori fugeau în urmă pitiţi printre copaci, aruncînd priviri piezişe peste umăr.

Ca tunetul bubui focul de armă. Un corb trezit din somn bătu din aripi şi croncăni în rămuriş. Apoi, destrămînd liniştea, cornul dădu alarma, ridicînd în picioare slugile boierului, pîndarii. Unii pe jos, alţii călări or fi şi sărit să taie drumul saniei.

Tru-tu-tu-u-u-u ! zbura peste copaci cîntarea nestăvilită a cornului, întrecîndu-i pe fraţi, înteţindu-le freamătul.

— Isprăveşte odată, blestematule ! mormăi Danilo, de parcă pădurarul l-ar fi putut auzi. De-am ajunge acasă, sfinte Cristoase !

Alerga bezmetic printre copaci, şi la capătul tuturor gîndurilor îi apărea, ca o fericire nesperată, casa lor cu cei trei frasini răsărind deasupra gardului.

Flăcăul superstiţios se întunecă la faţă de ciudă : aşa le trebuia dacă se apucaseră să doboare tocmai copacul din care se făcuse un coşciug ! Bătrînul Gnatenko se răzbuna pe ei — era limpede. Danilo privea speriat în jur, năzărindu-i-se pretutindeni stafia bătrînului. Îl înfricoşa chiar şi foşnetul zăpezii ce se scutura de pe ramuri.

Ceva mai încolo se auzi o mişcare. O umbră se desprinse de trunchiul unui copac. Mai mult mort decît viu, Danilo se lipi de cai. Un strigăt răguşit îl ajunse din urmă :

— Stai că trag !

Cu capul între umeri, Danilo aştepta să-l învăluie umbra mortului, apoi însă se dumiri : „E un pădurar".

— Stai că trag !

Levko smuci hăţurile spre dreapta, îi aruncă peste umăr lui Grigori o privire. Acesta înţelese. Se repezi la sanie şi, făcîndu-şi vînt, împlîntă cu sete tăişul securii într-o ţepuşe, apoi se depărtă un pas şi mai izbi o dată din toate puterile. Detună o împuşcătură. Alicele ţiuiră chiar pe lîngă cei trei fraţi, dar nici unul nu scoase o vorbă. Levko se uită îngrijorat la Danilo. Ridică sprîncenele şi încercă să-l îmbărbăteze :

— Nu mai gîfîi aşa. Scăpăm noi !

Cînd ţepuşa trosni, Levko se repezi înainte şi căzu peste spinările cailor. Şargii se îndesau unul în altul, înghesuindu-l între coastele lor calde. Detunăturile le încreţeau pielea pe greabăne.

— Ho, ho, căluţii tatii ! îşi ogoia cîntat Levko fugarii, însoţindu-şi vorbele cu mişcările mîngîietoare ale degetelor.

Grigori mai dădu o dată cu securea şi sări în lături. Buştenii căzură în zăpadă, unul după altul. După ce se rostogoli şi ultimul, Danilo şi Grigori se suiră din goană în sanie, Levko se lăsă să lunece pe oişte şi porniră săgeată pe drumeagurile ce abia se ghiceau în hăţiş.

Îi mai trăsese pe sfoară şi altădată pe pădurari, aşa cum tatăl său îi păcălea pe geambaşi. De data aceasta însă ceva îi spunea că laţul nevăzut se strîngea. Cînd auziră în faţă tropot de copite, Levko le spuse fraţilor :

— Cum ajungem la mestecăniş, săriţi jos şi-o întindeţi. Să mă înhaţe numai pe mine.

— Na-ţi-o bună ! scutură din cap cu încăpăţînare Grigori. Nu te lăsăm singur !

— Mă, da prost mai eşti ! se răsti la el Levko.

— Prost neprost, rămîne aşa cum am spus !

— Trebuie să fim împreună, bîigui şi Danilo.

— Şi dacă ne ajung ? întrebă Levko, care abia acum băgă de seamă că în pădure se întunecase.

— Sărim la ei, spuse Grigori strîngînd vîrtos ţepuşa.

— Pădurarii cu puşti şi noi cu ciomege ?

— Nu mă dau prins să ştiu că fac moarte de om !

Pe chipul lui Grigori era zugrăvită atîta îndîrjire, încît Levko zîmbi fără voie. Cîrmi din goană spre conacul moşierului Varava.

— Altă cale n-avem ! Ori laie, ori bălaie ! răspunse el la întrebarea mută a lui Grigori.

— Cum o da dumnezeu ! încuviinţă acesta.

Pomii întunecaţi goneau săltînd spre ei, de parcă ar fi vrut să le aţină calea. În jur, pădurea tremura şi se legăna năpădind cu ramuri drumeagul îngust. Pe neaşteptate hăţişul se lumină şi înaintea ochilor se ivi sub o arcadă de argint marginea Sineavei.

Caii se aşternură ca vîntul pe pajişte ; din toată strălucirea ei feerică din timpul nopţii nu rămăsese decît o albăstreală molcomă.

— Diii, drăguţilor, diii ! striga Levko ca un apucat.

Stînd în picioare în sanie, învîrtea hăţurile deasupra capului, se legăna şi se frîngea la hopuri, de te mirai că nu zbura cît colo.

„E dat naibii bădiţa-al nostru !“ îl pizmuia chiar şi în acele clipe Danilo.

Cînd văzu ţîşnind din pădure doi călăreţi, lui Levko îi păru rău că nu-şi lăsase fraţii în mestecăniş. Acum aproape că ar fi ajuns acasă — era şi el mai liniştit, şi cailor le-ar fi fost mai uşor. De-ar da dumnezeu să găsească zăpadă bună dincolo de Prudişce.

Întoarse capul. Distanţa dintre ei şi urmăritori nu se micşorase.

„Dacă dincolo de Prudişce o fi moişte, e de rău !“ îl fulgeră din nou acelaşi gînd, descurajîndu-l pentru o clipă.

Conacul lui Varava era aşezat între două heleşteie despărţite de un stăvilar. Dincolo de stăvilar, drumul cobora repede, era desfundat deseori, chiar şi în timpul iernii, de apele mocirlelor. Or, anul acela iarna începuse cu lună nouă şi era mai moale ca în alte dăţi.

Revărsatul zorilor îi surprinse aproape de conacul moşierului. Între nămeţii albaştri şi cerul siniliu îşi făcea tiptil loc dunga nespus de gingaşă a zorilor. Lumina lor palidă acoperea caii osteniţi cu un puf alb, cîrlionţat. În apropierea conacului, Levko nu chiui şi nu îndemnă caii. Cînd se afundă într-o vîlcea, chiar lîngă stăvilar, mai-mai să dea peste doi oameni, care atunci se ridicau de pe gheaţă. Fără voie, Levko puse mîna pe secure, iar fraţii lui săriră în picioare.

— Care eşti acolo ? se auzi vocea liniştită a lui Varava.

Moşierul, un bărbat tînăr, de statură potrivită, stătea lîngă o copcă, ţinînd cu amîndouă mîinile o vîrşă neagră împletită din nuiele de răchită. Din vîrşă se scurgeau susurînd şuviţe de apă. Sub o salcie, la picioarele lui Lesko Pivtorak, mai-marele peste heleşteiele moşierului, se afla un sac în care mişca ceva.

„Zvîrlugi“, ghici îndată Levko. Îşi munci mintea, dar nu găsi ce să spună boierului.

Vitali Stratonovici făcu un pas spre sanie. Levko ridică capul, iar fraţii se traseră spre el.

— Aha, voinicii lui Şcerbina, îi recunoscu boierul şi în jurul nasului său coroiat pielea se încreţi într-un început de zîmbet.

— Tiii, cîte zvîrlugi aţi prins ! Şi ce frumoase ! Tot una şi una! se miră cu şiretenie Levko. Aşa noroc zic şi eu !

Cuvintele lui Levko îl ungeau la inimă pe boierul sensibil la măguleli.

— Ia zi, Levko, ţie îţi plac zvîrlugile ?

— Cum să nu-mi placă, boierule ! se bucură flăcăul.

— Dacă-i aşa, o să-ţi dăm şi ţie cîteva. Încotro aşa de dimineaţă ?

— Am dat de bocluc, boierule, se întunecă la faţă Levko şi întoarse capul în direcţia de unde veniseră. Ne fugăresc pădurarii.

În depărtare, pe creasta unui dîmb, părînd mai mari în lumina zorilor, se vedeau doi călăreţi.

— Pădurarii ? Varava se uită şi el într-acolo. Care va să zică, aţi fost în pădure să furaţi ?!

— Am luat şi noi, boierule. De la Stadniţki, se spovedi Levko cu ochii la ghemul viu ce se învălmăşea cu un fel de chiţăit jalnic în vîrşă.

— Cum ai spus ? Aţi luat ? Măi, diplomatule ! rîse cu poftă Varava, arătînd două şiraguri de dinţi mărunţi, albăstrui.

— Aţi văzut dumneavoastră, boierule, pe careva să spuie aşa, verde, că a furat ? întrebă Levko, zîmbind amărît. Tot omul are o conştiinţă.

Varava făcea mare haz.

— Tu şi obraz, bată-te să te bată ! Parcă-ai fi tătîne-tu cînd colinda iarmaroacele... Ei acum, mă băieţi, mă întreb ce să fac cu voi ? Rămase pe gînduri. Pe mîna lui Stadniţki n-o să vă dau — ăla e leah — iar noi sîntem de-un sînge. Dar tot rău staţi : peste viroagă nu-i chip de trecut.

— Aoleu, boierule, adevărat ?

Levko simţi că-l străbat furnicături reci şi, pentru întîia oară în noaptea aceea, privirile cu care cuprinse cîmpia ce se întindea dincolo, largă şi chemătoare, văzdeau descumpănire.

— E aşa cum îţi spun. Varava deşertă vîrşa în sacul pe care Pivtorak îl ţinea cu mîinile şi cu dinţii. Nu-i drum pe nicăieri.

Umerii li se pleoştiră deodată la toţi trei, iar lui Danilo îi scăpă un oftat.

— Om încerca. Ce-o fi să fie ! Levko luă hăţurile. Poate om trece. Atîta vă rog, boierule, să nu ne spuneţi.

Varava se uită gînditor la cei trei gemeni şi deodată îşi trînti o palmă peste căciula de blană scumpă de prin părţile Skvirei.

— Ştiţi ce, mă băieţi ? Haideţi la mine !

— Cum aşa ? întrebă buimac Levko.

— Uite aşa. Îmi încarc sufletul cu un păcat.

Ochii ageri ai lui Varava, traşi un pic spre tîmple, sclipeau printre gene.

— Zău, boierule ?

Levko cercetă neîncrezător faţa uscăţivă, îmbujorată de ger a lui Varava.

— Hai, dă-i drumul, îl zori acesta, arătînd cu mîna călăreţii care se apropiau. Altfel au să vă rupă ăştia cîteva coaste, ori au să vă tîrască în faţa judecătorilor ca pe cei trei ierarhi.

Şi Varava zîmbi mulţumit de propria-i mărinimie şi de gluma pe care o făcuse.

Faţa prelungă ca un ardei şi tot atît de roşie a lui Levko se lungi şi mai mult de uimire.

— Da n-o să ne vinzi, boierule?

Punctele negre din ochii gălbui ai lui Levko se aprinseră sfredelitor, ceea ce îl irită, dar îl şi amuză pe boier.

— Drept cine mă iei, băiete?! se mînie de-a binelea acesta şi sări în sanie. Ia-o peste heleşteu, să ne ascundă casa de ochii pădurarilor. Hai, Levko, suie şi tu.

Pivtorak puse sacul în sanie urcîndu-se şi el. Lui Levko mai că nu-i venea să creadă, totuşi mînă caii spre conac.

Poarta le-o deschise Todoska, chelăreasa şi ţiitoarea lui Varava, o muiere trupeşă şi rotundă la faţă. Sub fruntea boltită, ochii ei negri erau şi spăşiţi şi dezmăţaţi, iar buzele ţuguiate exprimau în acelaşi timp o umilă adoraţie pentru stăpînul ei, şi dispreţ pentru gemeni.

— De unde i-aţi cules, boierule? se fandosi ea, arcuindu-şi cochet sprîncenele.

Cînd întoarse însă ochii spre fraţii Şcerbina se încruntă, iar pe gura-i vişinie, ba chiar şi pe bărbia-i plină şi voluptoasă se întipări o silă negrăită.

Levko, care nu ştia încă ce întorsătură vor lua lucrurile, ridică înciudat din umeri şi cînd boierul nu băgă de seamă o săgetă pe Todoska cu o privire ucigătoare: „Ia nu te mai grozăvi aşa, tîrfă ciocoiască, că de-oi pune o dată mîna pe tine, mă pomeneşti cîte zile ăi avea!“

Sub privirile flăcăului Todoska îşi coborî ochii şi, foşnind din fuste şi din jupoanele scrobite, porni înţepată spre conac. Faţada conacului era împodobită cu basoreliefuri încărcate, în stil baroc, ferestrele mari erau arcuite deasupra. Nişte plinte în formă de colonete sprijineau micile frontoane curbe, ornamentate.

Pivtorak trase zăvorul şi poarta ferecată a grajdului se deschise de la sine scîrţîind în balamalele grele. Băgă caii în stănoaga încăpătoare şi le aruncă dinainte un snop de ovăz cîrlionţat; gemenii ascunşi în grajd îi auzeau pe pădurari apropiindu-se în galop.

— Parc-au intrat în pămînt! răsună glasul lui Oktav Piglovski.

— Or fi coborît în viroagă, îşi dădu cu părerea Matvi Boţiun.

— Păi, ar fi timpul să iasă pe partea cealaltă.

— Nu cred să poată ieşi. Fundul viroagei e numai clisă. Pesemne că n-au ştiut.

— Ei, atunci îi luăm ca din oală. Îi jupuim de vii ! strigă bucuros Piglovski, pocnind din harapnic. Diseară, unii o să cinstească, alţii o să bocească !

Tropotul copitelor se stinse în depărtare. Levko răsuflă uşurat şi se uită cu recunoştinţă la boier, neştiind cum să-i mulţumească — nu obişnuia să se ploconească în faţa nimănui. Pînă la urmă bolborosi ceva, plecîndu-şi fruntea îndărătnică, umbrită de moţul rebel.

— Şi acum, cazaci, poftiţi în casă, să ospătăm din ce a dat dumnezeu. Vedem noi pe urmă ce mai e de făcut.

Varava îşi îndreptă pantalonii largi, înspicaţi de zăpadă, şi porni ţanţoş în fruntea micii cete.

Gemenii îl urmară, stingheri, zăboviră mult ştergîndu-şi ciubotele în faţa cerdacului încadrat de pilaştri şi intrară într-o săliţă, unde prin micile vitralii se strecura o lumină galbenă-albăstrie, ca de pe alt tărîm. De acolo, după ce se mai şterseră o dată pe picioare, flăcăii intrară cu sfială într-o odaie mare. Pe pereţi se aflau covoare şi panoplii de arme căzăceşti din alte vremuri. Deasupra covoarelor atîrnau două picturi foarte vechi înfăţişîndu-i pe Ivan Mazepa şi pe Pavel Polubotok [1]. Într-o parte, atrăgea atenţia portretul în culori vii al unui bărbat cu o faţă energică şi ochi de mongol, în care ardea văpaia fanatismului. Poate de aceea artistul pictase într-un roşu-aprins chiar şi capetele mustăţilor, care împreună cu bărbia formau un fel de trident. Bătrînii satului povesteau despre Straton Varava, tatăl lui Vitali, că nu tremurase niciodată nu numai în faţa puternicilor zilei, dar nici chiar înaintea diavolului. Sub portretul său lucea un petic de catifea purpurie, roasă de vreme, de care erau prinse şaisprezece săgeţi turceşti găsite între resturile pămînteşti ale unui cazac zaporojean.

Fraţii ştiau că tatăl lui Vitali Stratonovici răscolise toată viaţa vechile gorgane, sălişti şi aşezări. Zicea că o face de dragul ştiinţei, dar prin sat se zvonea că umbla după comori. Pesemne că nu găsise aur, căci nu-şi sporise moşia, lăsînd fiului său acelaşi conac pe care-l moştenise şi el, cultul vitejiei căzăceşti, un adînc dispreţ pentru tot ce nu era ucrainean şi cîteva vestigii fragmentare ale epocii de piatră şi ale gloriei cazacilor — bucăţi de silex din atelierele primitive, sîneţe găsite pe un ostrov al cazacilor, vreo zece iatagane de Damasc şi cîteva relicve de mare preţ. Cea mai

[1] *Pavel Leontievici Polubotok* (aprox. 1660—1724) — unul din reprezentanţii vîrfurilor căzăcimii ucrainene, hatman (interimar) din 1722.

scumpă dintre acestea era o şa de hatman bătută în nestemate. În această descoperire Straton Varava văzuse un semn dumnezeiesc : fără îndoială că vreun vlăstar al familiei sale se va avînta în şaua hatmanului, acoperind pe veci de glorie neamul Varava. Şi copiii se molipsiseră de acea obsesie a lui.

Vitali Stratonovici scormonise şi el un timp pămîntul pe lîngă Lohanskaia streliţa [1] şi în preajma gorganelor. Ba chiar publicase într-o culegere a zemstvei o lucrare despre formele crucilor din cimitirile ucrainene. Mai apoi însă, după ce fusese închis pentru că participase la acţiunile unei asociaţii studenţeşti, o dată întors de la Varşovia unde-şi isprăvise osînda, conacul i se păruse un liman mîntuitor. De atunci lăsase baltă arheologia şi se apucase temeinic de gospodărie, consacrîndu-se totodată studiului istoriei cazacilor şi îndeosebi al artei militare, încredinţat că aceasta era îndeletnicirea cea mai potrivită pentru coborîtorul unui vechi neam căzăcesc.

— Şedeţi, haidamacilor ! îi pofti Varava pe gemeni şi, lipindu-şi mîinile îngheţate de cahlele verzi, smălţuite, ale sobei, îi privi cu şiretenie, poznaş.

Îl încînta şi stinghereala lor, şi dîrzenia, şi vigoarea muşchilor care se ghiceau chiar şi sub straiele acelea grosolane : „Dacă-i îmbraci ca lumea, poţi să-i pui în ramă".

— Mulţămim, boierule, stăm şi în picioare. Şi-apoi e vremea să ne ducem, răspunse Levko, frămîntîndu-şi căciula în mîini.

De pe ciubotele lui gălbui se prelingeau pe duşumeaua frecată lună dîre murdare. Flăcăului îi venea să intre în pămînt.

Boierul, mărinimos, se făcea că nu vede şi-i îndemna mereu să se aşeze. Scaunele fragile trosniră sub greutatea gemenilor. Aceştia se proptiră cu picioarele în podea, ca nu cumva, ferească dumnezeu, mobila scumpă şi şubredă, dintr-un lemn cu un miros pe care ei nu-l cunoşteau, să se desfacă din încheieturi.

Vitali Stratonovici ieşi din cameră şi se întoarse curînd după aceea îmbrăcat cu o cazacă de mătase şi pantaloni largi din pînză albastră, chinezească, ce-i acopereau pînă la jumătate carîmbii cizmelor sclipitoare, cu botul ascuţit. Nici n-apucă bine să închidă uşa cînd în prag se ivi un necunoscut oacheş, în uniformă de magistrat. Parcă era un gîndac negru. Nu numai mîinile şi picioarele, dar chiar şi barba lui despicată, repezită înainte, semăna cu picioruşele unui gîndac, şi nu te-ar fi mirat dacă în loc să vorbească

[1] *Lohanskaia streliţa* sau *Strilcea skala* — insulă stîncoasă cu o formă ciudată pe Nipru, lîngă pragul Lohanski. Se spunea că zaporojenii ar fi îngropat acolo comori fabuloase. Arheologii au găsit pe acel ostrov unul dintre cele mai mari şi mai bogate ateliere din epoca de piatră din Ucraina. (N. aut.)

omeneşte ar fi început să bîzîie. Inima lui Levko bătea năvalnic : îl recunoscuse pe Kost Ivanovici Cernoknijnîi, judecător de instrucţie, vechi prieten al lui Straton Varava. În timp ce Levko se frămînta, speriat c-au să fie luaţi la cercetări, Cernoknijnîi se uită la gemenii care păreau turnaţi cîteşitrei după acelaşi calapod, şi un zîmbet îi lumină imperceptil chipul întunecat.

— Haidamaci ? exclamă el mirat şi totodată încîntat la vederea flăcăilor.

— Nu, să trăiţi, Şcerbina ne cheamă, răspunse Levko aplecîndu-se.

— Hi-hi-hi ! bîzîi judecătorul ; Varava îi ţinu isonul.

Danilo şi Grigori zîmbeau respectuoşi, iar Levko se însenină în sinea lui — deci, deocamdată, îi ferise dumnezeu de închisoare...

Judecătorul înconjură masa cu ochii la cei trei fraţi şi, încheindu-şi cercetarea cu un „hm“ admirativ, ieşi fără a spune o vorbă.

Todoska aduse pîine pe o tavă de argint cu marginea aurită şi rîndui în jurul ei mici blide de lut trandafirii pline cu zvîrlugi prăjite. Blidele aveau pe margini brîuri cafenii între care meşterul înşiruise cai din smalţ, mîndri, focoşi.

Vitali Stratonovici surprinse privirea lui Levko.

— Îţi plac ?

— Marfă bună, se vede cît de colo.

Levko atinse ornamentul cu degetul gros, dar îşi trase îndată mîna : nu se cădea să facă una ca asta în casă străină. Se vede că meşterului îi erau dragi caii : chiar şi pe blide îi zugrăvise.

— Artă ! aprecie boierul.

— Da, încuviinţă cuviincios Levko, străduindu-se să ghicească cam ce o fi însemnînd acest cuvînt.

Scorpia de Todoska, care şedea pe canapea potrivindu-şi fusta albastră dintr-o ţesătură groasă, de bumbac, ţesută în casă, chicoti zeflemitor.

— Ce i-ar mai plăcea bătrînului nostru blide ca astea ! spuse Grigore zîmbind.

— Atunci poate că s-ar lăsa de geambaşlîc şi s-ar face negustor de oale, glumi Levko căruia abia acum i se luase o piatră de pe inimă.

— Ei, ia spune, flăcăule, întrebă boierul ciocănind motivul lucitor cu o unghie îngălbenită de tutun. Ştii cine le-a făcut ?

— De un' să ştiu ? ! Mama cumpără străchini, dar nu cu dobitoace, ci cu flori.

— Păcat. Nu strică să ştii. Meşterul e unul Ilko Baţuta, pămîntean de-al nostru, din judeţul Letîcev. Ei, aşa-i viaţa : unul cumpără cai, altul îi zugrăveşte pe blide.

— Măcar de atîta bucurie să aibă parte bietul om, dacă-i e grajdul gol, observă Levko.

Cuvintele cu tîlc adînc ale tînărului îl surprinseră pe moşier. Sau poate că Levko le aruncase aşa, într-o doară ? Nu prea părea să aibă în cap decît cai şi deseatine.

— Crezi că Ilko n-are cai ?

— Păi, e la mintea cocoşului, răspunse Levko pe deplin încredinţat. Altminteri ar mai învîrti roata în olărie ? Frumos e calul zugrăvit, da tot mai frumos e unul adevărat.

Boierul clătină mirat din cap. În jurul nasului i se strînse din nou un păienjeniş de zbîrcituri. Umplu paharele cu holercă.

— Ei, flăcăi, noroc şi sănătate ! Ridică sus paharul, iar apoi ciocni cu gemenii.

Flăcăii se ridicară ca unul şi trei pumni uriaşi, bătuciţi se împreunară în jurul păhărelelor cu clinchet de clopoţel...

Niciodată nu li se păruse fraţilor holerca atît de bună şi zvîrlugile atît de gustoase. Nu uitau o clipă că se află în casa unui boier, dar holerca tare şi vorba simplă a gazdei le mai risipi neîncrederea.

În schimb afurisita de Todoska, să nu-i vadă ! Cînd fraţii isprăviră de îmbucat şi dădură să-şi şteargă degetele de pletele bălaie, Todoska mîrîi mînioasă şi-i trînti lui Levko pe genunchi un ştergar înflorat. Vitali Stratonovici clipi cu bunătate :

— La război n-ai la îndemînă şerveţele. Cazacul trebuie să fie deprins cu orice. Zic bine ?

— Aşa este, răspunseră respectuoşi gemenii, iar Levko o măsură în silă pe ţiitoarea boierului. „Ia te uită ce măreaţă se ţine pentru că încălzeşte aşternutul boieresc..."

Uşa scîrţîi scurt şi în cameră năvăli Merkuri, un băieţandru de paisprezece ani, mezinul familiei, elev la seminar, care înainta tîrîş-grăpiş pe făgaşul învăţăturii. În catalog avea numai note proaste la purtare — seminaristul prefera ştiinţei de carte încăierările crunte cu colegii şi mai ales cu „mîrlănoii", cum îi porecleau seminariştii din Podolia apuseană pe fiii de ţărani. Băieţandrul îi privi mirat pe gemeni cu ochii lui puţin fugiţi în lături, ca şi ai fratelui său, apoi îşi scoase tunica cenuşie de seminarist, o trînti unde se nimeri şi se apropie de masă, trăgînd cu coada ochiului spre clondir.

— Ce este, Merkuri ? îl întrebă Vitali Stratonovici.

— La poartă sînt nişte pădurari. Nu vor să descalece. Te aşteaptă să ieşi.

Trei perechi de ochi îşi îndreptară privirile spre faţa boierului.

— Ce vor ? întrebă Varava cu nepăsare.

— Nu ştiu. Au spus numai că au o treabă cu tine.

— Ia dă fuga, băiatule, şi spune-le că încă nu m-am sculat şi să vină după masă.

Strîmbîndu-se năstruşnic, Merkuri întinse mîna spre paharul fratelui său. Acesta îi turnă şi lui holercă.

— În sănătatea ta, o, preaînţelept frate, închină băiatul dînd paharul pe gît, şi zvîrlind în tavan ce mai rămăsese pe fund ieşi rîzînd.

— Da ştie să bea ! exclamă fără să vrea Levko.

— Păi, dacă-i seminarist ! spuse Varava.

— Şi chiar o să iasă popă ?

— Se cumineşte el sub aripioara bisericii, n-ai grijă ! rîse Varava. Ei, era cît pe ce să-l elimine din şcoală. Ce-a făcut ? S-a înfiinţat la cancelarie cu o compunere cu titlul în latineşte : *Războiul dintre seminarişti şi ţărănoi.* A adus-o aşa de dibaci din condei, că arhimandritul, după ce a citit lucrarea, l-a iertat. Deştept foc băiatul !

După cîteva clipe Merkuri dădu iarăşi buzna în cameră. Holerca îi îmbujorase obrajii palizi.

— Pădurarii au plecat, vesti el cu o mină jalnică, văzînd că sticla era goală.

— Slavă domnului ! răsuflă uşurat Danilo.

— Ei, şi-acum, cazaci, duceţi-vă la grajd, vedeţi dacă s-au odihnit bine caii şi gătiţi-vă de drum, spuse Vitali Stratonovici, ridicîndu-se de la masă. Iar dacă doriţi mai daţi pe aici mîine ori poimîine : o să facem copci şi o să băgăm năvoade sub gheaţă. Poate om prinde ceva. Ce ziceţi ?

— Venim negreşit, boierule, şi vă mulţumim, răspunse pentru toţi Levko.

Gemenii mulţumiră pentru cinste şi bunătate, se închinară cu evlavie spre portretul cazacului Mamai şi ieşiră. În prag, dădură nas în nas cu Todoska, care se ducea undeva cu o damigeană. Levko întoarse cu scîrbă capul şi mormăi în barbă :

— Tîrîtură parşivă ce eşti ! Putoare !

Todoska nu-i desluşi cuvintele, dar cînd văzu că gemenii o ocoleau ca pe o scîrnăvie, faţa sulemenită i se aprinse de necaz.

Lesko Pivtorak aduse în grajd, învelite într-o rogojină, nişte zvîrlugi ţepene de ger şi-i întinse pachetul lui Levko.

— Vă trimite boierul un dar.

— Ce să facem cu ele ? protestară fraţii ca să zică ceva.

— Faceţi o piftie pe cinste.

— Spune boierului că-i mulţumim. Şi dumitale îţi mulţumim, zise Levko bucuros.

Trasă de caii odihniţi, sania lunecă sprinten. Fraţii întoarseră capul şi, plini de respect, se mai uitară o dată la conac. Danilo spuse cu admiraţie :

— Aşa boier zic şi eu !

Levko gîndea la fel, dar nu spuse nimic.

— Boier, măi ! repetă Danilo.

— Şi totuşi înfulecă zvîrlugi ca un fitecine ! se miră Grigori. O fi ştiind că din zvîrlugi poţi face şi făină ?

— Parcă-i trebuie lui făină de zvîrlugi ! bufni Levko, neputîndu-se dumiri ce hram purta boierul. În capul lui recunoştinţa se lupta cu neîncrederea.

VII

De la Prudişce pădurarii scurtau peste cîmp zorind să ajungă mai repede în sat : trebuiau să-l vestească pe vătaf. Pielea aproape neagră de năduşeală a cailor istoviţi se acoperea cu brobonele de spumă.

— O să ne sară în cap Salogan ! vorbea de unul singur Matvi Boţiun, ascultînd cum clefăia splina în burta armăsarului vlăguit.

Faţa lui Matvi, semănînd cu un ou de paşte vopsit cu coji de ceapă, era spuzită de pistrui verzi-aurii. Primăvara păcătoasele de pistrui îi ieşeau pînă şi pe pleoape ! De altfel aceste mici scăpări ale naturii nu-l împiedicau pe Matvi să se socotească cel mai chipeş bărbat din sat şi să i se scurgă ochii după nevestele altora. Dacă-l mustra careva, răspundea oftînd prefăcut :

— Ce să-i faci, dacă satana a pus cîte-o lingură de miere în nevestele altora. Şi cui nu-i place mierea !

...Matvi Boţiun trăia necununat cu femeia lui. De, îşi avea socotelile lui : cică muierea necununată s-ar teme să calce strîmb. Dar că el sărea pîrleazul asta nu se chema că-i păcat, aşa se cuvine : bărbatul avea dreptul să facă ce vrea.

De cîte ori îl întîlnea pe uliţă, sau lîngă biserică, bătrînul preot începea să-l dăscălească : mai cuminţeşte-te odată, omule ! Într-o zi l-a chemat în casă, a răsucit cheia în broască şi, arătînd cu mîna uscăţivă icoana tatălui ceresc, s-a apucat să-l dojenească :

— Vezi înaintea cui te afli, păcătosule ?

Preotul mirosea a ceară, a tămîie, a biserică şi a vin de cuminecătură.

— Văd, părinţele.

Păcătosul îşi descheie fără voie dulama lungă, şi mirosurile de pădure, de fîn proaspăt cosit şi de fum, cu care era îmbibată făptura lui voinică, înăbuşiră izurile bisericeşti.

— Şi acu te întreb : cînd o să vă uniţi tu şi cu Iavdoha ta, prin sfînta taină a cununiei ?

Matvi îşi ridică genele galbene, atît de sclipitoare, încît aveai impresia că poartă ochelari cu ramă de aur, şi răspunse cu dojană în glas :

— Ce mă tot dăscăleşti, părinţele, din pricina Iavdohei ? Parcă ar fi frumoasa frumoaselor ! Şi apoi, cum să ne punem pirostriile pe cap după ce am făcut trei ţînci ?

— Să-ţi trăiască. Şi ce-i dacă-i ai ?

— Păi, cînd am intra în biserică ne-ar arăta cu degetul nu numai oamenii, dar şi sfinţii din icoane.

— Of, mare-i grădina lui dumnezeu ! Ca să-ţi bag în căpăţîna asta cuvîntul veşnicului adevăr ar trebui ca cel-de-sus să-mi binecuvînteze nu numai mintea, dar să dea putere mîinilor şi picioarelor mele, strigă preotul vîrîndu-i sub nas lui Matvi doi pumni sfrijiţi şi noduroşi. Matvi privea cu coada ochiului cum în jurul cheliei trandafirii a popii fluturau firicele sure şi subţiri ca puful de păpădie şi tăcea chitic. N-or să te arate cu degetul sfinţii din icoane, ci încornoraţii au să te împungă cu furcile pe lumea ailaltă !

— Asta le e meseria ! mormăi Matvi care nu prea credea în duhuri necurate : dacă nici în Sineava nu erau draci, n-aveau să fie nici în lumea de apoi.

— Matvi, mi se pare mie că nu crezi în dumnezeu ! încercă să-l sperie preotul pe păcătos, doar-doar o izbuti să-l aducă pe calea cea dreaptă.

Matvi îl linişti însă în această privinţă :

— Ba da-a ! În dumnezeu trebuie să crezi, părinte... Bine ar fi să nu fie, dar dacă este ce te faci ?

Îngrozit de acel fel de a judeca, bătrînul trase cu zgomot aer în pieptul lui firav şi abia îndrăzni să se uite la pădurar. Îi citi însă pe faţă că nici nu bănuia ce hulă cumplită îi ieşise din gură. Preotul îşi mai veni puţin în fire şi-i dădu canonul — să nu lipsească un an încheiat de la nici o slujbă.

Matvi ridică din umeri.

— Asta nu se poate. Nu-mi scot nasul cu lunile din pădurea boierească, hoinăresc de colo-colo ca Marko [1] prin iad. Cînd să vin la slujbă, păcatele mele ? Mai înainte aveam şi noi, lîngă izvor, un paraclis. Dar ăl de slujea acolo într-o bună zi s-a dus dracului

[1] *Marko cel blestemat* — personaj din folclorul ucrainean.

undeva şi nu s-a mai întors. Scuteşte-mă, părinţele, de canonul ăsta şi te-oi mulţumi şi eu cum oi putea — ţi-oi aduce un iepuraş sau poate chiar un mistreţ.

— Tu eşti un mistreţ, păcătosule, izbucni popa ajuns la capătul răbdării. Braţele îi căzură în jos neputincioase. Pentru tine ori urlă lupul în pădure, ori vorbesc eu, totuna-i.

— Da, da, se bucură Matvi, auzind în sfîrşit un cuvînt familiar. Ţi-oi aduce o blană de lup să calci pe moale cînd cobori din pat.

Dar nici mistreţul şi nici lupul nu-l ispitiră pe preot. Deschise mînios uşa şubredă, stîrnind un nor de rumeguş, şi-l dădu afară pe Matvi. Acesta nu se simţi de loc jignit şi a doua zi chiar se înfăţişă în ograda popii cu ploconul făgăduit : un mănunchi de potîrnichi cu stropi de sînge împietrite în ciocurile strînse jalnic.

Preotului mai-mai să-i dea lacrimile ! Arătînd spre poartă, îl afurisi pe pădurar în fel şi chip. Matvi îl ascultă cu multă luare-aminte, cum se şi cade cînd îţi vorbeşte o faţă bisericească, apoi îl lămuri cum se gătesc potîrnichile înăbuşite, cu smîntînă. Că de, părinţelul era obraz subţire şi nu se cădea să le mănînce fripte în groapă cum obişnuia Matvi în pădure.

De atunci, aproape că nu era sărbătoare mai însemnată, după părerea pădurarului, să nu-i aducă ceva popii. La asemenea prilejuri, asculta cu evlavie cum îi înşira preotul păcatele, apoi îşi potrivea puşca în spate şi o lua înapoi spre pădure, ori se abătea pe-acasă să-şi giugiulească o oră-două odraslele. Agăţîndu-se de puşcă, drăcuşorii lui pistruiaţi i se căţărau pe umerii laţi şi drepţi, făcînd un tărăboi că pînă şi multrăbdătoarea Iavdoha punea mîna pe mătură. Abia atunci se pornea însă un rîs şi un chiot de se cutremura casa.

Cînd părintele, după ce-şi slujise toate liturghiile cîte-i fuseseră hărăzite, a plecat să-şi petreacă restul zilelor la copiii lui, Matvi fu tare mîhnit.

— Păcat, a fost un popă cumsecade şi priceput.

Sătenii, care şi uitaseră de cînd nu-l mai văzuseră pe pădurar la biserică, se mirară nespus :

— Vrei să spui că făcea bine slujbele în sfîntul lăcaş ?

— Despre slujbe nu prea ştiu ce şi cum, dar ca să mă scarmene se pricepea grozav. Se tot străduia, bietul de el, să mă aducă pe calea cea dreaptă. Dar mai cu seamă nu purta nimănui pică. Dacă avea ceva cu tine, ţi-o spunea verde, de la obraz ! Aşa se cade să fie omul.

Vecinii îl cam luau peste picior pe Matvi, dar vorbele acestea ale lui făcură ocolul satului şi nu fură uitate...

— O să ne sară în cap Salogan ! repetă gînditor Matvi, iscodindu-l din ochi pe Piglovski ; socotea în sinea lui că, cine ştie, poate s-o răzgîndi.

— C-o să ne beştelească sau nu, dar de raportat tot trebuie să raportăm, ieşi în sfîrşit din muţenie lunganul de Oktav. Cînd străbătea călare troienele afînate, picioroangele lui lăsau în urmă două brazde adînci. Repetă : Trebuie...

— Nu-i cine ştie ce bucurie, îl mai ispiti odată Matvi, potrivindu-şi mai bine puşca în spate.

— Cred şi eu, încuviinţă Piglovski. Buza de sus, mai lungă, ca un mic cozoroc, îi tresări. Dar că hoţii ne-au scăpat printre degete, asta-i bucurie ?

— Au scăpat, au scăpat ! Dracu îi mai prinde. Acu să ne oftice vătaful pentru sărăcia aia de arţar ?

— Da dacă îi spune careva ?

— N-are decît !

— Cum, mă, n-are decît ! Da ce te faci dacă tocmai în ziua aia se scoală vătafu cu fundu-n sus, şi nu numai că ne mută fălcile, dar ne pierdem şi pîinea ?

— Mare lucru un copac, cînd ai o pădure întreagă !

— Pentru tine n-o fi mare lucru, da vezi că boierul e de altă părere.

— O să sărăcească, nu ?

— Ei, nu-i vorba de un copac, ci de rînduială ! Ptiu, s-a dus dracului bacşişul ! Şi cînd te gîndeşti că era gata-gata să punem mîna pe ei ! Numai Varava a putut să-i ascundă pe tîlhari ! Ochii mici ai pădurarului scăpărară de mînie.

— Varava ? ! se miră Matvi, stîrnind un adevărat vîrtej în roiul de pistrui de pe obraji. Unde ai pomenit boier să ţină partea ţăranului ?

— Da ce, ăsta-i boier ?

Oktav îşi răsfrînse buza de sus şi pe faţa lui scofîlcită, semănînd cu un opt răsturnat, se oglindi cel mai adînc dispreţ.

Natura se căznise mult pînă-l crease pe Piglovski. Se poate spune chiar că se născuse în două rînduri. În luna a noua, aşa cum se şi cuvenea, maică-sa fusese apucată de durerile facerii. Biata femeie se canonise îngrozitor, dar trebuise să mai treacă două săptămîni pînă-l fericise pe nerăbdătorul ei soţ cu un fecior. Pruncul venise pe lume vînăt-vînăt, cu mădularele boţite. Poate din pricina asta, poate din altă pricină era şi acum vînăt. Numai patima beţiei îi înroşise cu trecerea anilor nasul cît toate zilele, cu nările lungi, teşite. În orbitele lui — nişte frunze cu vîrful în sus — jucau fără astîmpăr doi ochi mici, verzi în care nu se oglindeau decît îngîmfarea, slugărnicia şi un dispreţ adînc.

— Da de ce nu-i boier Varava, rogu-te ? se miră Matvi.

— Ce mi-e un amărît de moşier ca ăsta, ce mi-e un prăpădit de pălmaş.

— Ce pălmaş, omule ? Numai arătură are şaptezeci de deseatine. Da fîneţele ? Da livada ? Da heleşteiele ? ! Pămîntul lui e negru ca păcura, nu iască aşa cum e sfoara mea de pămînt pe care nu creşte decît pinul şi barba-ursului.

— Zgîmboii tăi se îngraşă şi din asta ! rîse veninos Piglovski.

— Ai mei cresc, încuviinţă netulburat Matvi, da ai tăi unde-s, că nu-i văd de loc ? !

Ochii vicleni ai lui Piglovski se îngustară.

— Orice nătărău ştie să toarne la plozi.

— Va să zică, n-ar strica unor mintoşi să se plece în faţa nătărăilor, spuse Matvi căinîndu-l cu prefăcătorie.

Mînia învăpăie faţa lui Piglovski, de jos în sus, dar dîndu-şi seama că zadarnic şi-ar fi bătut gura cu Boţiun nu mai scoase o vorbă. Îşi întinse picioroangele şi zăpada foşnea încet sub ciubotele lui ponosite din piele de cal. Ptiu, fir-ar să fie ! N-are parte de un plod şi el ca tot omul. Şi cine-i de vină ? Nevasta, cine să fie ! De flăcău peţise toate polonezele din sat — şi fete, şi vădane. Dar nici una nu se simţise ispitită de mutra şi de firea lui Oktav. Văzînd că-i trece vremea, luase o văduvioară din alt sat măcar că — zicea lumea — era cam rea de muscă...

Tăcînd, pădurarii ajunseră la casa lui Salogan, împrejmuită cu un gard de scînduri, bine încheiate. Se opriră călări în faţa porţii înalte cu streaşină. Părea că pînă şi grătarul des de ţurţuri aninat de streaşină ferea ograda de privirile iscoditoare. În curte, vătaful tocmai îşi înşeua armăsarul, ciondănindu-se alene cu nevastă-sa, o femeie foc de geloasă. *Pani* Fedora ţopăia mereu în jurul calului, ca să-i fie îndemînă să-şi arunce ocările drept în obrazul bărbatului.

Piglovski dădu să le atragă luarea-aminte prin vreun semn oarecare că mai erau şi ei acolo, dar Boţiun îi puse o mînă pe umăr.

— Lasă-i să se răcorească, că pe urmă au să se supere că i-am întrerupt.

Pani Fedora, o femeie sfrijită, îndoindu-şi trupul ca un pom bătut de vînt, dădu în sfîrşit de o parte descoperită a feţei soţului. Îndată începu să meliţeze :

— Pui şaua pe cal, ai ? Vedea-te-aş pe tine cu şaua în spate ! Iar te trage aţa la vreo fustă, trăgea-te-ar toţi dracii pe lumea ailaltă !

— Ţie şi nişte şalvari ţi se par că-s fuste.

Vătafului îi rîdeau fălcile masive. Încredinţat că Fedora habar nu avea de ultimele sale escapade, făcea haz pe socoteala ei.

— Las' c-o ştiu eu bine pe fîşneaţa aia de la fermă ! încercă să-l ia la sigur nevasta.

— Acum chiar că m-ai prins cu mîţa-n sac ! spuse Salogan uşurat.

Nu se mai îndoia că într-adevăr nevastă-sa nu ştia nimic, dar îl ocăra dinainte, doar-doar o şovăi să mai calce strîmb. Vicleşuguri muiereşti.

— Rîzi, rîzi ! Ce-o să mai rîzi cînd o să-ţi scot ochii ăia neruşinaţi !

— Hai, isprăveşte odată ! Gura ! o repezi pe neaşteptate vătaful cu un astfel de ton, că femeia se făcu mică pierindu-i îndată piuitul.

Abia atunci întoarse capul şi dădu cu ochii de cei doi pădurari care se uitau peste gard. Aceştia îşi scoaseră căciulile.

— Bună dimineaţa !

Pani Fedora se îndreptă de spate, dar degetele, coatele ei osoase se mişcau mai departe, trădîndu-i ciuda.

— Ce vînt vă aduce, băieţi ?

Fără să răspundă la bineţe, vătaful se apropie repede de poartă.

— Un furt, pane. Oktav îşi îndesă căciula peste claia de păr cînepiu. Au tăiat un arţar lîngă cărpiniş.

— Aţi prins hoţii ?

— Am spetit caii, dar degeaba.

— În loc să păziţi, aţi dormit, mama voastră ! Faţa vătafului împietri.

— Am dormit pe dracu ! Da ce să-i faci dacă aveau nişte cai, zmei nu alta !

Salogan înălţă capul. Pe faţa lui proaspăt rasă, gropiţa din bărbie, în care mai rămăsese păr, se vedea ca o pată neagră.

— Bănuiţi pe careva ?

— Trebuie să fie fraţii Şcerbina, cine să fie, sări Piglovski.

— Iarăşi ei ?

— Parcă poţi să ştii sigur cine e ? vorbi pentru întîia oară Boţiun.

— Numai ei trebuie să fi fost ! stărui Oktav scuturînd aprig din cap. Dincolo de Prudişce au pierit de parcă i-a înghiţit pămîntul şi numai diavolul ăla roşu şi ai lui sînt în stare de aşa ceva.

— Haidem la boier.

Vătaful se apropie repede de armăsar, băgă un picior în scară şi, culcîndu-se mai întîi pe burtă în şa, încălecă cu greu. Lui Matvi îi venea să scuipe de scîrbă.

Pani Fedora deschise poarta în tăcere, oftă şi se dădu la o parte, făcîndu-i loc :

— Cînd te întorci ?

— Cînd o să ţi se facă dor de mine.

Salogan se îndoi în şa, îşi apropie faţa negricioasă de obrazul nevestei sale şi rîse ştrengăreşte.

În inima femeii se luptau două porniri : să strîngă la piept capul acesta masiv, ori să-i repeadă un pumn între ochi. Matvi îi privea cu coada ochiului rînjind : toate muierile erau la fel.

Vătaful şi pădurarii se opriră la grilajul înalt îndărătul căruia se înalţa palatul alb al lui Stadniţki. Salogan intră mai întîi singur, apoi se ivi în uşa care dădea pe terasă chemîndu-i şi pe ceilalţi doi.

Arkadi Valerianovici, care şedea înapoia unui birou mare, dădu la o parte numărătoarea şi-i măsură bănuitor pe pădurari. Sub privirea stăpînului Piglovski se făcu mic, trăgîndu-şi capul între umeri, gheboşindu-se şi îndoindu-şi genunchii. Aşa cum era acum, umil şi slugarnic, mai că nu-ţi venea să crezi că pentru o legătură de găteje era în stare să omoare un om în bătăi, iar pentru un coşuleţ de ciuperci să calce o femeie în picioare şi să-i smulgă părul din cap, să zvîrle un băieţaş pe muşuroi, pradă furnicilor.

— Care va să zică, i-aţi lăsat să vă scape, hai ? Straşnică pază !

Privirea cruntă a ochilor verzi îi răpi lui Piglovski şi bruma de demnitate ce-i mai rămăsese.

— Caii, numai caii sînt de vină, stăpîne, bîigui el şi se plecă atît de adînc, că atinse podeaua cu mîinile. Te slujim cu credinţă, ca pe Cristos, dar cu aşa cai...

— Ei, doar n-ăi vrea să-ţi dau trăpaşii mei ? Un pădurar adevărat îl prinde pe hoţ şi pe jos, darmite călare ! Şi acum s-auzim : cine-s hoţii ? Cine a furat arţarul ?

— Nu l-au furat, doar au vrut să fure, stăpîne, dar noi ehe ! nu i-am lăsat... spuse Piglovski pe nerăsuflate.

Trecîndu-şi vîrful limbii peste buzele reci, uscate de frică, se aplecă din nou pînă la pămînt.

Stadniţki se strîmbă plictisit.

— Poate n-or fi fost fraţii Şcerbina, ci careva din pădureni ?

Piglovski pricepu îndată tîlcul întrebării şi-i cîntă în strună boierului :

— Se poate, stăpîne, se poate ! Că şi ăştia-s nişte potlogari şi nişte tîlhari, aoleu... Vacile şi le pasc degeaba, porcii lor bat pădurile şi se îngraşă pînă dă gerul şi pentru lemne nu plătesc nici un gologan. Ba mai fură şi copaci, şi poame. Ceva de speriat !

Pădurarul îşi trecu din nou limba vineţie peste buzele veştede.

— Pădurenii ăştia îmi stau ca un ghimpe în ochi, auzi ? se răsti din senin Stadniţki la vătaf. Cînd dracu scăpăm de ei ?

Matvi îşi ridică pleoapele pistruiate şi-i spuse lui Oktav :

— De ce-i obijduieşti, mă ? Dacă i-ar fi căşunat unui pădurean să fure un copac, îl dobora lîngă casă, nu la două verste.

— Da de unde ştii că n-a vrut să-l vîndă la tîrg ?

Oktav se îndreptă cît era de lung şi se holbă ameninţător la Matvi. Apoi se întoarse din nou spre boier, umil, slugarnic.

Cu pieptul rezemat pe mîinile albe ca tăiate din fildeş şi cu două cute adînci săpate pe frunte, boierul rămase pe gînduri. În găvanele lui Piglovski, ochii se zbăteau înspăimîntaţi şi deodată se opriră, inexpresivi, deasupra genelor de jos.

— Nu-mi păziţi bine avutul. V-aţi lenevit de trai bun. Vara tăiaţi frunză la cîini, iar cum dă frigul trageţi aghioase la căldură. Tare mă tem că va trebui să-mi caut alţi pădurari, de pe alte meleaguri. Vă iert pentru ultima oară dacă ziceţi că i-aţi silit să arunce buştenii. Dar băgaţi-vă bine în cap şi spuneţi-o şi altora : în afară de mine numai dumnezeu din cer poate doborî copacii din pădure, cu trăsnetele lui.

Leoarcă de năduşeală, Oktav o zbughi cel dintîi din biroul stăpînului şi coborî în curte împleticindu-se ca un orbete. Parcă-i umblau furnici pe picioare.

— Zor nevoie să alergi la boier ? îl întrebă liniştit Matvi, păşind în urma lui.

— Da ce vreai să fac ? întrebă Oktav, tropăind de parcă ar fi vrut să scuture pe zăpadă afurisitele acelea de furnici.

— Nu te lega la cap cînd nu te doare.

— Isteţ mai eşti !

— N-oi fi eu prea isteţ, dar nici atît de neomenos să-i vorbesc de rău pe pădureni ! Ştii şi tu că boierul se dă de ceasul morţii să-i alunge.

— N-are decît să-i alunge ! O să avem mai puţină bătaie de cap.

— Bine, mă, dar nu te gîndeşti că au plozi... se încruntă Matvi. Da ce poate să înţeleagă unul care nu s-a învrednicit să aibă şi el măcar un copil. Ascultă-mă pe mine — ca un cîine trăieşti, ca un cîine o să crăpi.

— Hai, ţine-ţi fleanca, că-ţi găseşti beleaua cu mine !

— Hai, du-te fuguţa şi mă spune boierului !

— Ascultă, Matvi — ochii lui Piglovski săgetau fioros — ogorul ţi l-ai pierdut ?

— Ei da, l-am pierdut, recunoscu Matvi cu glas sugrumat.

— Îţi făgăduiesc c-o să-ţi pierzi şi slujba de pădurar, spuse Oktav apucînd dîrlogii calului. Ce-o să-ţi mai zbiere plozii de foame şi de frig ! Atunci să te văd.

— Aha, iată unde baţi ! Văpaia mîniei şterse toţi pistruii de pe faţa lui Matvi. Vrei să loveşti în copiii mei ? Atunci să-ţi spun şi eu una : aşa cum ţi-ai pierdut omenia, s-ar putea să-ţi pierzi şi viaţa. Cîte nu se întîmplă într-o pădure...

Piglovski începu să ţopăie în jurul calului, sări anevoie în şa şi abia cînd ieşi pe poartă îi strigă lui Matvi :

— Haidamac ce eşti !

— Şleahtic parşiv !

Fără să se mai uite după Oktav, Matvi încălecă la rîndu-i şi, frămîntat de gînduri, o luă la pas spre pădure. Vedea parcă aievea arţarul cu bucluc. Cîte amărăciuni putea pricinui oamenilor un singur arţar dacă era al boierului ! Da mai dă-l încolo, că nu s-o întoarce pămîntul pe dos pentru atîta lucru. Poate n-o să se întîmple nimic.

Pe un runc înzăpezit, dădu cu ochii de fraţii Şcerbina, care se făceau că nu-l văd.

— Opreşte, Levko ! strigă scurt Matvi, cînd ajunse aproape de sania numai cu trei ţepuşe înfipte în oplene.

Levko trase de hăţuri şi iscodi faţa pistruiată a lui Matvi. Rîse în sine : „Curat ou de cuc".

— Ce-i, bădie ? întrebă el.

— Levko, ştii tu cine eşti ?

— Hm... Ciudată întrebare...

Flăcăul schiţă un gest a mirare cu mîna pe care erau înfăşurate hăţurile.

— Nu ştii ? stărui Matvi. Atunci să-ţi spun eu. Dar ia bine aminte : un stîrv împuţit, asta eşti.

Levko se ridică în sanie. Fraţii săriră şi ei în picioare, cu mîinile pe ţepuşe.

— În locul matale, mi-aş pune strajă gurii.

— Te ustură la ficaţi, ai ? rînji Matvi. Ei uite, îţi mai spun o dată : eşti un stîrv împuţit.

Levko îl pironi pe pădurar cu o privire cruntă.

— Ce te-a apucat ? Crezi că mi-e frică de sărăcia aia de puşcă ?

— Mai bine te-ai teme de cugetul tău, dacă mai ai aşa ceva.

— Ia vezi, bădie ! De nu s-ar fi nimerit să fie astăzi sfînta duminecă ţi-am fi răspuns noi şi pentru socoteala asta cu cugetul, şi pentru stîrv împuţit. Atunci corbii chiar că ar găsi aici pe pajişte un stîrv de ciugulit. Ia, ascultă ! Şi izbucni : Ce te legi de mine ?

Aruncă hăţurile şi sări din sanie.

Armăsarul lui Matvi se trase înapoi, dar pădurarul se aplecă spre Levko.

— Iote-te, ce bătăios ! Află că numai să fi vrut şi-ţi făceam de petrecanie acolo în pădure, încă înainte de a se fi luminat de zi.

— Da unde m-ai văzut matale în pădure ? îl înfruntă Levko.

— Eşti prost de dai în gropi. Crezi că te pun la încercare. Ai atît de puţină minte că nici nu face să-mi bat capul cu tine. Aţi trecut în goană prin faţa mea cu sania goală. Dacă în locul meu era Piglovski, acu scuipai alice cu sînge.

— Şi ce, pentru asta trebuie să-ţi mulţumim ? întrebă Levko mai potolit.

— Că mare nevoie am de mulţumirile tale.

— Atunci ce vrei ?

— Să te laşi de potlogării !

— Te pomeneşti că ţi se rupe inima de pădurea boierului.

— De oameni mi se rupe inima : s-ar putea ca din pricina prostiei tale boierul să-i alunge din Sineava şi pe alde Morozenko, şi pe moş Dunai, şi pe Gonciar, şi pe toţi pădurenii.

— A mai încercat el. Da nu i-a mers.

— Aha, şi tu vrei să-l ajuţi !

— Să-l ajut ? Eu ?

— Da, tu şi toată tagma voastră. Iacă de aia am spus că eşti stîrv împuţit !

Gemenii traseră vîrtos de ţepuşe, le smulseră din oplene şi le repeziră spre Matvi. În loc să se apere, acesta îşi duse mîinile la gură şi dintre palmele sale izbucni, tînguitor şi lugubru, un urlet de lup.

Înspăimîntaţi, şargii se ridicară în două picioare şi o luară la goană fornăind, ca zvîrliţi din praştie. Grigori şi Danilo căzură din sanie, se rostogoliră de cîteva ori prin zăpadă, apoi săriră în picioare şi împreună cu Levko se luară după cai. Aceştia goneau ca vîntul, tîrînd valvîrtej sania răsturnată.

Fraţii se furişară spre casă, ocolind prin ulicioare dosnice ca să nu dea ochi cu vecinii. Levko rumegase tot drumul cuvintele lui Matvi Boţiun, întrebîndu-se dacă trebuia să-l înjure sau să-i mulţumească. E adevărat că, numai să fi vrut, Matvi ar fi putut să facă pielea ciur măcar unuia din ei. În locul lui, Piglovski i-ar fi împroşcat cu plumbi, fără a sta în cumpănă. Ciudăt om şi Matvi ăsta : zi şi noapte cutreiera pădurea, de-i îngheţa inima în el, la chip era mai abitir ca un vîrcolac, da tot avea omenie în suflet.

Levko căuta cu tot dinadinsul să-i găsească cusururi pădurarului, căci altfel ar fi trebuit să-i dea dreptate cum că într-ade-

văr el, Levko, era un stîrv împuţit. Pe deasupra flăcăul se uitase totdeauna de sus la cei care nu aveau pămînt. Căci, la urma urmelor, ce era simbria pe care ţi-o dădea boierul ? Azi o aveai şi de bine, de rău aveai ce mînca. Mîine însă, dacă i se năzărea boierului să-ţi dea cu piciorul, crăpai de foame.

În sfîrşit Levko îl lăsă în plata domnului pe pădurar şi se gîndi la ale lui. De-ar căpăta şi el măcar o jumătate de lot ! Altfel, peste un an-doi, vor trebui să-şi împartă pămîntul în patru. Atunci o să-şi calce pe inimă şi o să se ducă vrînd-nevrînd ca ginere în casa vreunui gospodar mai cuprins.

Amintindu-şi de Tatiana Serdiuk îi păru rău că fetei îi ieşiseră vorbe aşa pe degeaba, îi păru rău de deseatina care acum ar fi fost a lui. Nu-i nimic, o să găsească el altă Tatiană cu o deseatină, ba poate chiar cu două. Ehei, unde-i norocul ăla !

Cam aceste gînduri umblau prin mintea lui Levko cînd ajunseră în fundătura lor. Mama lor îi aştepta în poartă, îngrijorată. Cînd îi văzu, bătu din palmele degerate şi strigă cu lacrimi în ochi.

— Slavă domnului că v-aţi întors ! Sînteţi teferi, sănătoşi ?

— Teferi, sănătoşi, mămucă, răspunse Levko. Dar găluştile-s gata ?

— S-or fi răcit de cînd vă aşteaptă.

— Nu-i nimic, cînd ţi-e foame nu alegi de-s calde ori reci, glumi Levko, căruia-i plăceau nespus găluştile cu slănină. El începu să îngîne vesel :

Să ne dai găluşti îndată,
Fiecare cît o roată...

Vocile groase ale fraţilor îi ţineau hangul. Mama îşi privea fericită feciorii voinici. Spuse, clătinînd din cap :

— Băieţaşii mamei, au poftă de găluşti.

Văzîndu-se în sfîrşit în ograda lor, alături de iubitoarea lor mamă, gemenii se înveseliră de-a binelea.

Ai casei nu apucară să se aşeze în jurul castronului uriaş că se pomeniră cu Nikanor, sluga boierului, care intră semeţ pe poartă. Pe faţa lui cu umerii obrajilor teşiţi, rotundă ca un pepene, se citeau, ca pe o filă de carte unsă cu ceară, mulţumirea de sine şi adîncul dispreţ pentru toţi aceşti grăjdari. Adulmecă cu nasul lui cîrn, se aplecă spre plită, şi expresia de silă i se topi de pe chip.

— Să mă bată dumnezeu dacă nu-s zvîrlugi !

— Zvîrlugi, Nikanore, zvîrlugi ! Şezi de ospătează şi matale cîteva de la foc ! se foi bătrîna, căreia vizita aceea neaşteptată a slugii boierului nu-i mirosea a bine.

— Chiar că n-am altă treabă, ca slujitor boieresc ce mă aflu, decît să stau cu voi şi să înfulec la zvîrlugi ! răspunse de sus Nikanor. Hai la boier, flăcăi ! Trap ! spuse el poruncitor, cuprinzîndu-i pe gemeni într-o privire.

— Da ce are cu ei boierul, Nikanore ? sări mama.

— Las' c-o să vadă ei acolo. Poate i-o pofti la o cafeluţă, mai ştii ? încheie el rîzînd.

— Auzi, Nikanore, spune-i că nu i-ai găsit acasă, se rugă bătrîna tare speriată.

— Ce tot vorbeşti şi matale ! se zborşi sluga. Să-l mint pe stăpînul meu, de la care mănînc o bucată de pîine ? Hai, îmbrăcaţi-vă şi daţi-i drumul ! Sau poate vi-e frică ? îi iscodi el, privindu-i pieziş.

Gemenii îşi întrebară tatăl din ochi. Acesta le spuse :

— De vreme ce vă cheamă boierul, trebuie să vă duceţi. Apoi se uită ţintă la Levko spunîndu-i din ochi : „Vezi cum o scoţi la capăt, băiatule, în tine mi-e toată nădejdea".

Levko dădu din cap în semn că a priceput şi, fără grabă, se apropie cel dintîi de cuier să-şi ia svitka, gîndindu-se între timp cum să-i vorbească lui Stadniţki.

...Fraţii stăteau drepţi în pragul biroului lui Stadniţki. După o tăcere bine chibzuită, Arkadi Valerianovici îi luă la rost :

— Aşadar, tot nu v-aţi lăsat de hoţii ? Vreţi să înfundaţi puşcăria ?

Levko ridică din umeri cu o mină mirată, jignită. Pe feţele celorlalţi doi se întipări îndată mirarea, jignirea.

— Care hoţii, boierule ?

— Ia nu mai fă pe prostul, Levko. Cine-mi fură copaci din pădure ?

Levko lasă ochii în podele.

— O dată s-a întîmplat, boierule, anul trecut. Ne-a împins necuratul la păcat. Dar după aia, să mă bată dumnezeu dacă am mai luat o surcică pe degeaba din pădurea dumneavoastră. Întrebaţi-l pe Şkaponda ce de vreascuri şi de lemne am cumpărat de la el.

— Minţi, Levko !

— Cum să mint, boierule ! Se poate ? Privirea lui Levko era senină. Încă de acu un an m-am pocăit şi am jurat că nu mai fac. Iar acum de mi-ar porunci şi guvernatorul, adică ce guvernator, chiar şi ţarul din palatul lui de cleştar tot n-aş mai fura din pădurea dumneavoastră.

Răspunsul era atît de cutezător şi de neaşteptat, încît Arkadi Valerianovici nu-şi putu tăinui un zîmbet. Danilo şi Grigori zîmbiră şi ei. Levko însă nici nu clipi, îl privi pe boier cu aerul cel mai nevinovat din lume.

— Ascultă, Levko, am văzut eu destui mincinoşi în viaţa mea, mă pricepeam şi eu în tinereţe să torn la gogoşi, dar un pezevenghi ca tine n-am mai pomenit de cînd sînt ! spuse boierul pe un ton mai puţin rece.

— Să mă trăsnească dumnezeu, boierule, dacă mint !

— Să ştii c-o să te trăsnească ! Ia spune, unde-ai fost astănoapte ? De unde v-aţi întors acasă în zori ?

Grigori şi Danilo o sfecliră. Întoarseră capul speriaţi şi întîlniră privirea ironică a lui Nikanor.

— Hai, răspunde, Levko, stărui triumfător Stadniţki.

— Păi, boierule, eu n-am de ce mă ascunde. Am plecat cu noaptea în cap la cuconu Varava să pescuim zvîrlugi în heleşteie. Pusesem încă de cu seara nişte lese.

— Pot să văd şi eu ce-aţi prins ? nu-l slăbi boierul, încredinţat că l-a înfundat.

Levko răspunse însă netulburat :

— Puteţi să vedeţi, boierule. De altminterea Nikanor a văzut cum prăjea mama zvîrlugile. A vrut să-l ospăteze şi pe el, dar zicea că se grăbeşte.

— E adevărat, Nikanor ?

— Adevărat. Am văzut zvîrlugi şi în tigaie, şi sub cuier într-o rogojină, recunoscu feciorul cu părere de rău, înciudat că Levko scăpase întocmai ca o zvîrlugă de pedeapsa pe care le-o pregătise boierul.

— Ei, poate că de data asta n-aţi fost voi, observă cu asprime boierul. Dar băgaţi de seamă, flăcăi ! Vă ştiu cam lungi de mînă. Dacă vă prind vă iau nu numai caii, dar şi cămaşa de pe voi.

— Parcă noi nu ştim, păcatele noastre ? De aia ne şi ferim. Şi apoi tot cu geambaşlîcul se cîştigă mai bine.

— Şi nu ieşiţi în pierdere niciodată ?

— Se întîmplă, dar rar de tot. Tata — să-l ţie dumnezeu sănătos — îţi spune dintr-o privire dacă-i un cal bun sau meşterit. Potlogarii ceia care boiesc caii sau le pun parafină în ochi se tem ca de foc de bătrînul nostru.

— Parafină ? Cum asta, Levko ? întrebă curios boierul.

Levko se aplecă puţin înainte şi începu să explice cu mişcări domoale :

— Nu-i mare ispravă, boierule. Caii bătrîni au sub ochi nişte scobituri, uite aşa. Hoţii de ţigani şi tot felul de geambaşi le fac gloabelor o găurice în piele şi umplu locul gol cu parafină ori cu ceară. Sau suflă acolo aer cu un pai şi astupă găurica, îl lămurea amănunţit flăcăul.

Fraţii lui se umflau în pene : „Te pui cu Levko al nostru ?“

— Ei, ajunge, se încruntă din nou boierul. Duceţi-vă acasă, şi să nu care cumva ! îi ameninţă el cu degetul.

Gemenii se plecară în faţa acelui braţ ameninţător şi o zbughiră pe uşă.

Cînd se văzură în sfîrşit dincolo de grilaj izbucniră în rîs, iar Levko spuse sentenţios :

— Or fi ei, boierii, învăţaţi, dar tot îi duci de nas !

VIII

În casa de zid a lui Placinda, cea dintîi făcea ochi slujnica Uliana Omelcenko. Nici nu apuca bine să se smulgă din dezmierdarea caldă a somnului că i se făcea inima cît un purice : nu cumva se luminase de ziuă ? Sărea din patul îngust de scînduri şi-şi lipea capul ciufulit de geamul îngheţat tun al ferestruicii. Lunecînd în grabă peste ogradă, privirea i se oprea la cei doi plopi atît de înalţi, de parcă atingeau norii cu creştetul şi între care seara se legăna luna.

Dincolo de plopi, se revărsa albastru, adînc, cerul care-şi scuturase toate stelele, îşi lepădase culorile nopţii şi acum aşternuse un văl subţire, vioriu peste nămeţii care mai păstrau o urmă de sineală. Răsuflînd uşurată, Uliana străbătea în picioarele goale tinda friguroasă şi ciocănea cu nodurile degetelor într-o uşă ferecată care mirosea a putregai de lemn şi a rugină.

.— Ei, Davîd, scoală că acuşi se luminează !

Glasul ei adînc de contralto învălurea aerul îngheţat, pînă-n pod.

Din odăiţă se auzea un căscat lung, apoi scîrţîitul patului şubred, urmat de o răsuflare adîncă ; ca totdeauna Davîd se trezea, se dădea jos din pat, dar se prăbuşea îndată la loc, doborît de toropeală.

— Scoală, Davîde ! Te cheamă jupînul ! E foc şi pară ! se folosea Uliana de un şiretlic.

Flăcăul sărea ca ars, iar fata începea să tropăie din picioare ca să nu izbucnească în rîs.

— Iar mă păcăleşti, ai ? bombănea un glas gros în odăiţă.

— Ei, parcă merge altfel cu tine ? rîdea Uliana, ţupăind la uşă.

— Ce tot forfoteşti cu noaptea-n cap ? Aşteaptă barem să cînte cocoşii ! Pînă atunci... ha-a-a, căsca flăcăul, mai trag un pui de somn !

— Vezi să nu-ţi trosnească fălcile de atîta căscat, cu ce ai să mai mesteci pîinea ? îl lua în rîs Uliana.

Davîd nu se supăra. Îmbrăcîndu-se, o zădăra :

— Uliano, hăi !

— Ce vrei ?

— Spune drept, mă iubeşti ?

— Aha !

— Mult ?

— Mai mult de-o groază.

— Da de măritat vrei să te măriţi ?

— M-oi mărita odată şi odată.

— Cu mine ?

— Mai încet !

Prevăzătoare, Uliana o zbughi cît o ţineau picioarele. În clipa următoare uşa odăiţei se dădu de perete şi în prag răsări uriaşul Davîd care cu o singură mînă putea s-o ridice ca pe un fulg pînă-n tavan.

Fata se făcuse nevăzută, dar Davîd nu se necăji. Zîmbind unui gînd numai de el ştiut, se duse să-şi tragă ciubotele care peste noapte îşi bîrligaseră boturile căputate. Îngînă :

Am nişte cizmoaie,
De-i vai de ţurloaie.

Bocănind, îşi privi cu o ironie amară ciubotele scîlciate, apoi dădu de cîteva ori cu tocurile în podea de se cutremură cămăruţa. Din odaia stăpînului se auzi bătînd în perete : ho, huidumă, potoleşte-te ! Voinicul se întoarse spre peretele cu pricina şi ameninţă cu pumnul :

— Arză-te-ar focul !

Placinda nu-l avea la inimă pe Davîd, dar îl ţinea fiindcă muncea cît şapte şi la ce-l puneai se pricepea. Toate ar fi fost bune, dacă şi-ar fi pus stavilă limbii veninoase şi ar fi lepădat năravul de a face oamenilor în ciudă. Oricît s-ar fi frămîntat, s-ar fi chinuit jupînul, argatul fluiera nepăsător un cîntecel vesel şi rîdea, de-ţi venea să urli.

Nu mai departe decît în vară, la coasă, nimeriseră într-o viroagă mocirloasă, bineînţeles din vina lui Davîd. Dacă ocoleau puţintel mai spre dreapta, peste cîmpul bătrînului Şcerbina, n-ar fi păţit nimic. Vezi însă că pe cîmp unduia spuma albă-trandafirie a hrişcăi bătută cu stropi de rouă dulce. Pe Davîd nu-l lăsa inima să strivească florile, deşi de jur împrejur nu se zărea ţipenie

de om. Aşa că se împotmoliseră pînă la osie în clisa aceea neagră ca dohotul.

Davîd şi-a scos nepăsător nădragii, şi i-a aruncat peste umăr şi, cu cămaşa sumeasă, a trecut rîzînd pe partea cealaltă a viroagei. Placinda l-a înjurat cu năduf, apoi a chiuit şi a dat bice cailor, dar roţile cufundate în noroi au scîrţîit jalnic şi nu s-au urnit din loc.

— Fă ca mine ! l-a sfătuit Davîd, spălîndu-şi „cizmele" negre de noroi în apa din groapă.

Placinda a mormăit ceva în barbă şi, ţinîndu-se de cal, a păşit cu fereală spre capătul oiştii. De acolo ar fi ajuns dintr-un salt pe buza viroagei, unde se vedeau urmele bătucite şi uscate ale vitelor. Afurisita de oişte nu l-a ţinut însă, a trosnit, şi Placinda, întîmpinat de un cor de orăcăituri, s-a prăvălit cufundîndu-se în mocirlă pînă la brîu. În loc să-i sară în ajutor, Davîd rîdea să se prăpădească zvîrcolindu-se pe iarbă. Hohotele lui tunătoare îl făcură pe Terenti să iasă valvîrtej din împărăţia broaştelor. Plin de noroi din cap pînă-n picioare, s-a repezit cu biciul la flăcău, dar acesta apucase să fugă ; îl privea de departe zgîlţîit de rîs, fără a se ruşina că era fără nădragi.

— Ce te poţi aştepta de la un dobitoc ! obişnuia să spună cu un zîmbet acru Placinda, aducîndu-şi aminte de cele întîmplate.

Davîd povestea cu plăcere păţania aceasta oricui voia să-l asculte, ba o mai şi înflorea, spunînd că în turetcile largi ale ciubotelor lui Terenti intraseră o dată cu noroiul şi două broaşte care de spaimă începuseră să orăcăie a ploaie. Iar cuvintele jupînului „ce te poţi aştepta de la un dobitoc" le tălmăcea cum se pricepea calicilor de o seamă cu el :

— Pentru Placinda cei care-s mai săraci ca el sînt dobitoci. El nu poate trăi fără să jecmănească pe cineva. Aşa-i jupînul meu, o bunătate de om — trăi-l-ar dumnezeu cît vreau eu ! făcea Davîd haz de necaz, dezvăluind fîrtaţilor săi sufletul şi cugetul lui Placinda.

Măcar că ducea o viaţă trudnică, Davîd era mereu voios. Şi acum, fluierînd încetişor cîntecul *De ce nu vii cînd te chem...*, îşi vîrî capul pe uşă şi, proptind cu cuşma pragul de sus, îi făcu cu ochiul Ulianei care tocmai aprinsese focul în vatră. Pălălaia învălui într-o lumină jucăuşe făptura voinică, vînjoasă a flăcăului, îi polei cu aur moţul bălai de pe frunte.

— Vezi să nu străpungi tavanul cu creştetul, îi spuse Uliana.

Flăcăul îşi scutură pletele stîrnind un roi de scîntei.

— Ţi-e de capul meu ?

— Nu, mi-e de tavanul jupînului.

Dintr-o singură mişcare fata puse pe plită un coşcogea ceaun, plin de cartofi, pentru porci.

— Arde-l-ar focul ! bombăni Davîd şi, coborînd ochii, se uită la ciuboţelele galbene ale Ulianei. Ştii cu cine semeni încălţată aşa ?

— Cu cine ? întrebă fata repezindu-se zorită spre laviţă unde zăcea pe fund o halcă de carne — gustarea de dimineaţă a stăpînilor.

— Cu o barză.

— Iar tu parc-ai fi un urs, i-o întoarse Uliana, tocînd carnea cu satîrul.

În bluza strînsă de pînză aspră, sînii ei tineri, vîrtoşi, se zbăteau ca două păsări prinse în laţ.

— Vezi cum eşti ! o dojeni flăcăul.

Nu ştia ce să-i spună : o glumă, o zeflemea avea totdeauna la îndemînă, dar un cuvînt mai gingaş, mai duios nu găsea. Simţea însă că trebuia să-l dibuiască negreşit, altminteri se strica fata şi era păcat. Pînă mai ieri era ruşinoasă şi neştiutoare, ierbuşoară de primăvară — îi era ruşine de vocea ei adîncă, de aceea n-o prea auzeai glăsuind. Acum, însă, învăţase chiar de la el, de la Davîd, să răspundă cu vorbe şfichiuitoare. Pînă la urmă o să ajungă o arţăgoasă, iar lui nu-i trebuia o muiere să-l cicălească toată ziulica.

În sinea lui, o cerea de nevastă mai în fiecare zi încă din postul crăciunului, dar ca să i-o spună nu i se deschidea gura, şi pace. Încercase el o dată aşa, ca în joacă, s-o mîngîie pe umeri, dar îl lovise peste degete că şi acum îl durea cînd îşi aducea aminte. Ierbuşoară de primăvară !

Sub privirea lui stăruitoare, Uliana roşi şi nu se mai simţi în largul ei.

— Ascultă, Davîd, eu zic să te duci la grajd să vezi de vite ! spuse ea întorcînd spre el doi ochi mari, căprui, scăldaţi în învăpăieri.

— Ştii, Uliana, ochii tăi ard ca două stele, izvorîră de la sine cuvintele pe care flăcăul le căuta de atîta vreme.

Ea îl privi cu luare-aminte : poate că glumea şi de data asta ? Apoi, aprinzîndu-se şi mai mult la faţă, se aplecă adînc ca să-şi ascundă zîmbetul sfios care-i înflorise pe buze.

— Hai, du-te odată !

— Ei, dacă ţi-e urît de mine, iaca — plec.

Făcînd pe supăratul, Davîd se foi în prag, puse mîna pe clanţă, dar văzînd că roşeaţa cuprindea şi grumajii fetei încremeni în uşă.

Uliana se îndreptă de spate şi cu o mişcare a umărului îşi aruncă coada.

— Ce nu pleci ?

— Vreau să te privesc pînă îmi satur ochii.

— Să mă priveşti pe mine ?

Cuvintele flăcăului sunau neobişnuit de cald, totuşi fetei îi era teamă să nu ascundă o glumă nelalocul ei.

— Numai pe tine, răspunse el încet.

— Ţi-ai găsit la cine să te uiţi...

Uliana nu ştiu ce să-i mai spună şi oftă.

— Uliana, diseară vii ? o întrebă el aproape în şoaptă, cu o privire ciudată. Spune, vii ?

— Unde ? abia suflară buzele ei cărnoase, cuminţite dintr-o dată.

— La plopi, arătă el din cap spre fereastră.

Uliana întoarse ochii şi văzu prin geam plopii între care răsărea luna, seara. În inima ei era şi bucurie, şi teamă.

Flăcăul roşi fără voie.

— Hai, spune.

În clipa aceea, se auzi din odaia stăpînilor un zgomot uşor.

Davîd încremeni cu urechea la pîndă, apoi ieşi buzna pe uşă, se opri puţin în cerdac şi coborî în curte. În sufletul lui roia un vălmăşag de simţăminte. Se întrebă dacă nu greşise cumva. Cuvintele pe care izbutise să le bîiguie i se păreau acum neghioabe.

Căută cu ochii plopii negri ; îndărătul lor zorile se învălureau într-o ceaţă străvezie. Îi erau dragi aceşti copaci. La rădăcinile lor gîlgîia şi susura un pîrîiaş. De cîte ori tăia drumul prin pădurice, Davîd se abătea pe la cei doi plopi înveşmîntaţi de sus pînă jos cu mănunchiuri de ramuri mlădioase, amintindu-şi cum prinsese acolo, într-un mic ochi de apă, cel dintîi peştişor de aur al său. Acesta încăpuse tot în pălmuţa lui de copil, sclipindu-şi solzii parcă făuriţi din lumina soarelui. Peştişorul se înăbuşea părînd că priveşte cu ochiul său irizat drept în sufletul băiatului.

Micuţul aştepta ca peştişorul să cuvînte în grai omenesc, călăuzindu-l în lumea basmului. Dar el îşi căsca tot mai larg botişorul zgîrcios şi tăcea. Atunci Davîd îi dădu drumul în apă. Simţindu-se liber, peştişorul tresări, apoi rămase nemişcat şi, în sfîrşit, îndreptîndu-şi aripioarele roşii, dispăru în adînc. Numai tremurul ce încreţea luciul ochiului de apă, mic cît un cuib, mai amintea de cele petrecute. Şi cu toate că nu-i spusese nimic, peştişorul de aur fusese fără îndoială năzdrăvan, de vreme ce din ziua aceea Davîd fusese foarte norocos la pescuit.

Creşteau plopii, creştea şi băiatul îndrăgind tot mai mult frumuseţea lor, nespus de duioasă şi de tainică, scăldată în azur. O dată, la coasa fînului, zărise dintr-un colţişor al păduricii curcubeul durînd punte peste cei doi plopi, între care se străvedea verde, ca

într-o cadră, satul spălat de ploaie. Îl chema pe flăcău în adîncul său, neobișnuit de îmbietor. Niciodată nu i se păruseră atît de frumoase în faptul serii căsuțele, frunzișul din fața lor și albastrul fumuriu, țesut cu argint, ce învăluia toată firea. Își pusese coasa pe umăr și, scuturînd stropii albaștri de ploaie de pe firele de iarbă, pornise pe poteca șerpuită peste luncă, spre plopii lui.

Ceva mai departe, pe o podișcă, două fete stăteau îmbrățișate și, uitînd de tot și de toate, cîntau cu foc un vechi viers de alean :

...Și gonesc pe mare valuri
Roua valea fericește ;
Numai țarinele noastre
Ploaia într-una ocolește...

Cîntecul, plopii, curcubeul pogorît peste sat, vălul auriu al asfințitului, bura de ploaie care într-adevăr îi ocolea parcă, toate acestea răscoliseră inima flăcăului. Tot ce vedea cu ochii era parcă o fărîmă din sufletul lui. Bietul argat nu-și dădea seama că poteca îl călăuzise nu numai peste pajiște, dar și spre frumusețile meleagurilor sale de baștină care-i fermecau inima tînără, frumusețí dezvăluite nu de cărți savante, care nu-i erau la îndemînă, ci de doi plopi între rădăcinile cărora prinsese cîndva cel dintîi peștișor de aur...

O să vină Uliana ? Și-o fi închipuit poate că glumea cu ea, ca în fiece dimineață cînd venea să-l trezească ? Atunci de ce se roșise așa ? Ar trebui să-i mai spună o dată, să nu uite. Dar dacă îl ia în rîs ? El însuși o învățase să rostească vorbe șfichiuitoare, și în capul lui se spărgeau acum. Fetele-s ca graurii — fac ce văd la alții. Adică, la drept vorbind, de ce n-ar veni ? Îi gem sipetele de scumpeturi ? Și-apoi ce, el chiar e de lepădat ? Își privi palmele mari, brăzdate de crăpături negre, și zîmbi visător.

Gînsacul alb poreclit Tîlharul, care iarna stătea cît era ziulica de mare proțăpit în poartă, cerînd cu neobrăzare tribut tuturor musafirilor lui Placinda, veni în fugă. Ridicîndu-și țanțoș gîtul de marmură, Tîlharul cerși de mîncare.

— Iar ai scăpat, potlogarule ? îl întrebă Davîd, privindu-l drept în ochii rotunzi, poznași.

Ga, ga, ga ! Tîlharul își arcui aripile albe și apucă cu ciocul său roșu, bont de o cheutoare de piele a dulamei flăcăului.

Acesta îl alungă rîzînd, dar ridică privirile și, cînd dădu cu ochii de acoperișul casei, rămase o clipă încremenit. Apoi începu să rîdă să se prăpădească și se chirci pe vine, cap la cap cu gînsacul. Pe acoperiș erau rînduite frumos ferestrele luate de chiabur de la casele dărîmate. „Măi, măi, dar au muncit nu glumă pînă au făcut treaba aceea !"

— Ha, ha, ha ! hohotea flăcăul ţinîndu-se de pîntec.

Ga, ga, ga ! izbucni stîrnit şi gînsacul, întorcînd capul spre casă.

În prag se ivi Uliana, cu o cobiliţă şi două găleţi, ca totdeauna zorită. Îi era ruşine de bucuria ce-i umplea inima, şi ca s-o ascundă juca pe loc, cu genunchii lipiţi şi călcîiele depărtate. Şi tot ţopăind aşa porni spre fîntînă. Flăcăul o opri şi-i spuse :

— Uliana, priveşte !

— Vai, ce-i asta ? se sperie fata, dar cînd se uită la Davîd o pufni şi pe ea rîsul. Parcă-i sera boierului ?!

— Da de unde ! Seamănă mai degrabă cu uşile împărăteşti !

— Numai icoanele mai lipsesc.

— Hai să aduc una, ce zici ?

Stăteau unul în faţa altuia pe pîrtia bătătorită în zăpadă şi se prăpădeau de rîs.

— Dar cine o fi făcut isprava asta ? întrebă fata, după ce se mai linişti puţin.

— Parcă n-are cine !

— Te pomeneşti că Roman Voloşin ! ?

— Poate să fie şi el.

Davîd atinse cu umărul său vînjos umărul fetei, care ieşise în curte, aşa cum era, într-o bluziţă subţirică.

— Aoleu, ce-o să se mînieze jupînul ! se sperie deodată Uliana şi o luă la fugă spre fîntînă de-i sfîrîiau călcîiele.

Flăcăul mai privi o dată pieziş ferestrele de pe acoperiş şi, zîmbind pe sub mustaţă, o luă cam fără chef spre grajd.

— Davîd, zise Uliana încetişor, ce-ar fi să-i spunem lui Placinda ?

— Arză-l-ar focul ! Las' să vadă mai întîi oamenii, răspunse tînărul.

Mereu îi răsuna în urechi glasul adînc al Ulianei. Cînd fata spunea ceva aveai impresia că toată făptura îi vibra ca un clopot.

— Dar n-o sări pe noi ?

— Şi ce, îi întîia oară ?

— Mie mi-e teamă !

Umerii rotunjori ai fetei tresăreau ca de frig.

— O să-i spunem că n-am ştiut nimic. Tu vezi-ţi de oale şi stai liniştită.

— Măi, Davîd, Davîd ! clătină fata din cap cu îndoială, apoi se frînse de şale, îşi vîrî un umăr sub cobiliţă şi se depărtă sprintenă.

Ca încrustată în lumina albăstruie a zorilor se zărea făptura ei vînjoasă şi totodată zveltă cu pieptul înalt, unduitor. La fie-

care zvîcnire a sînilor, apa din găleţi fremăta ca un scîncet de prunc.

Uliana ascultă mirată gunguritul apei. Poate că în inima ei se trezea presimţirea nedesluşită a maternităţii. A fost însă de ajuns o singură privire spre acoperiş pentru ca nelinişte să-i destrame visarea tinereţii tulburate. Intră fuga în casă, aşează găleţile la locul lor şi se repezi la plită. Pîlpîiala flăcărilor îi juca pe chipul încruntat şi pe umeri.

Cînd se lumină bine, Placinda zări prin geam o ceată veselă strînsă în faţa casei.

„Ce naiba au venit ăştia aici cu noaptea-n cap ?... Sfinţească-se numele tău ! se ruga el spre aurăriile unduitoare ale icoanelor. Nu cred că au tras la măsea aşa de dimineaţă, mai cu seamă că-i luni... Vie împărăţia ta..."

Evghen Kolosiuk, cărăuş de la fermă, care tocmai trecea pe-acolo cu sania, opri în faţa porţii, şi arătînd cu codiriştea începu să rîdă cu gura pînă la urechi. Apoi se apropie Miron Velîciko, argat din tată în fiu. Începu şi el să rîdă cu capul pe spate.

— Ce-i cu ăştia, Uliana ? strigă Terenti, întrerupîndu-şi rugăciunea. Au vreo treabă cu mine ?

— Eu de un' să ştiu ! răspunse slujnica dînd din umeri şi trase de pe foc, cu cleştele, ceaunul cu cartofi fierţi acoperiţi cu o scamă de spumă sfîrîitoare.

— Azi n-a întrebat nimeni de mine ? făcu jupînul, întorcîndu-şi trupul de la icoane.

— Nimeni.

— Să mă omori şi nu înţeleg nimic !

Terenti îşi puse halatul şi ieşi în curte cu pasul cumpănit.

Cînd îl văzură aşa de grav şi plin de el, oamenii începură să rîdă şi mai tare.

— Bună dimineaţa, Terenti Dorohteevici ! Ce-i asta, un obicei nou ? întrebă senin Morozenko, un bărbat scund şi îndesat, cu părul numai cîrlionţi, unul dintre pădurenii care aveau case în pădurea moşierului.

— Obicei ? Care obicei ? Şi mutra, şi mustaţa pleoştită a bogătanului exprimau cea mai adîncă uimire. Îi iscodea pe ţărani cu privirea bănuitoare a ochilor săi gălbui, în care se ghicea dispreţul. Sub această privire, rîsul le îngheţa pe buze, ca numai peste o clipă să izbucnească şi mai puternic. Ce tot trăncăneşti acolo, Petro ?

Morozenko îşi îndepărtă de pe frunte cîrlionţii ca nişte inele de aur.

— Iacă, stau şi mă crucesc : ce te-a găsit să-ţi acoperi casa cu geamuri, ca tîrgoveţii ?

Placinda ridică ochii şi rămase buimac. Îl buimăcise nu rîsul oamenilor, ci clocotul sîngelui în vine. Simţea pe faţă ca o pînză de păianjen. Îşi trecu peste obraji degetele răşchirate, ca şi cînd ar fi vrut să smulgă de pe ei mînia şi ruşinea.

Superstiţios, Terenti fusese totdeauna încredinţat că o izbîndă atrage după ea pe a doua, pe a treia şi aşa mai departe, dar că nici nenorocirea nu vine singură. Ca să vezi — alaltăieri îi mîncaseră ficaţii coloniştii, ieri îl făcuse de ocară Roman de faţă cu tot satul, iar acum — poftim ! — parcă i-ar fi mînjit cu dohot poarta casei.

Privi năuc ferestrele aşezate pe acoperiş şi din nou i se păru că vede umbrele celor plecaţi, care şi de acolo, de departe, îi terfeleau numele.

Văzîndu-l pe Placinda cum se schimbase la faţă, oamenilor li se făcu milă, şi schimbînd între ei priviri pline de tîlc începură să se împrăştie. Darina şi Iakov ieşiră din casă. Amîndoi zăriră îndată podoaba batjocoritoare. Darina îşi plesni palmele, scoase un ţipăt şi rămase încremenită, iar lunganul de Iakov se apropie rînjind de fratele său. În ochii lui cenuşii, subţiaţi, stăruia o privire cumplită. Pietre încinse erau cuvintele pe care le zvîrli lui Terenti în obraz :

— Ei, acum ce zici, frăţioare ?... Poate uneori şi oul să înveţe găina ? Da ori ba ? Nu ţi-am spus eu că ferestrele astea o să-ţi iasă pe nas ? Ai ajuns de rîsul lumii, într-o zi o să ţi se pună foc la casă ! Dacă vrei să te îmbogăţeşti trebuie să lucrezi cu chibzuială, nu aşa, să te ocărască tot satul. Din pricina ta mi-e şi ruşine să mai dau ochi cu oamenii.

La auzul acestor cuvinte, Placinda parcă se trezi dintr-un vis rău. Îl săgetă cu ură pe fratele său mai mic, care nu numai că nu-i dădea o mînă de ajutor, ba, dimpotrivă, i se mai şi punea de-a curmezişul. Dacă ar merge mînă în mînă, dacă ar fi amîndoi la un gînd şi ar trăi în bună înţelegere, tot satul s-ar fi plecat de mult înaintea lor, recunoscîndu-i ca stăpîni. Dar în vinele mezinului pătrunsese sîngele putred al terfeloagelor şi uitase cu cîtă cazmă se cîştigau banii cu care îl ţinea fratele său la şcoală.

— Zici că ţi-e ruşine să dai ochi cu oamenii ? Terenti îşi împlîntă privirea ochilor gălbui şi puţin crucişi din cauza mîniei în despicătura îngustă dintre genele lui Iakov, iar nările scobite adînc i se înroşiră. Dacă-i aşa, să-ţi dau un sfat : leagă-ţi bucoavele, leapădă cazacele de mătase boiereşti şi pune-ţi cămăşi de pînză groasă ţărăneşti, strînge-ţi cureaua şi cară-te din casa mea. Du-te de te tăvăleşte prin bordeie, în mijlocul poporului, cum zic ăia care te-au zăpăcit la cap atît de rău, de te paşte Siberia. Atunci poţi să mă şi scuipi în ochi. Dar atîta vreme cît stai la mine, atîta

vreme cît mănînci pîinea mea, să taci ! M-a mai făcut deunăzi albie de porci un netrebnic, dar de la tine n-o să înghit aşa ceva. Uite, cu mîna asta o să-ţi smulg limba din gură !

Luat pe nepregătite, Iakov nu găsi îndată un răspuns tăios şi se bîlbîi. Lăsîndu-l acolo, Terenti se urni greoi spre grajdul unde ştia că-l găseşte pe argat şi se proţăpi în golul uşii ca o cruce neagră strîmbă. Ca întotdeauna cînd jupînul avea necazuri, Davîd fluiera nepăsător, făcîndu-şi de lucru la un sac de nutreţ.

— Ce, mă, ţi-a luat dumnezeu vederea, sau ai orbul găinilor de n-ai văzut ticăloşia asta ?

Terenti îşi repezi braţul în lături, spre casă, simţind cum îi ard, cum îi freamătă nările.

Davîd nu mai fluiera ; dădu bineţe stăpînului de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic neobişnuit.

— Bună dimineaţa, Terenti Dorohteevici !

— Ai surzit ?...

— Deocamdată, m-a ferit dumnezeu.

— Atunci poate îţi sînt ochii cîrpiţi de somn, de nu vezi ce se petrece aici !

Terenti făcu din nou aceeaşi mişcare.

— Zău, dacă am văzut ceva, jupîne. Matale ai atîtea dobitoace, că nici nu ştiu pe ce lume trăiesc. Cum fac ochi, fuga la grajd. Tînărul strecură o privire prin uşă şi pe faţa lui se aşternu uluirea. Ehe, da e bîlci curat !

Placinda numai că nu făcea spume la gură.

— Las' că-ţi arăt eu bîlci, o să-ţi scuipi şi bojocii sub copitele cailor.

De data aceasta, însă, argatul nu mai răspunse cu o vorbă de duh, ci aruncă sacul cît colo şi se proţăpi la un pas de stăpînul lui.

— Domol, jupîne, că poţi şi matale să-ţi scuipi bojocii !

— Ce face ? zbieră Placinda, întinzînd gîtul. Aşa vorbeşti cu stăpînul tău ? ! Şi dădu buzna în grajd, căutînd din ochi un ciomag.

— Aşa cum vorbeşti şi matale cu mine ! Davîd stătea neclintit, vînjos şi cumplit la vedere. Dă-mi amărîta aia de simbrie ce mi se cuvine. Plec la fermă. Trai ca la matale — arză-l-ar focul !

Şi flăcăul ieşi ca o vijelie şi o luă spre poartă, scuturîndu-şi din mers de pe haine pulberea aurie de şişcă. Placinda se rezemă buimac de crupa unui cal şi-şi trecu din nou mîna peste faţă, parcă-ar fi dat jos o pînză nevăzută de păianjen. „Halal început de săptămînă ! Să mîrîie fratele la tine ca un dulău ţinut în lanţ, mă rog, se mai întîmplă. Dar ca un argat să te repeadă, aşa ceva chiar că nu s-a mai pomenit. Să ştii că huiduma e în stare să plece cu adevărat la fermă. Acum, în pragul primăverii, vechilul o să tocmească îndată un găligan ca el..."

Poate că pînă la urmă Placinda l-ar fi dat dracului, dar gîndindu-se că va trebui să bată tot satul, stîrnind cîinii, pînă va găsi pe cineva să dea jos ferestrele de pe acoperiş îşi călcă pe inimă. Făcu încet cîţiva paşi spre mijlocul ogrăzii şi strigă nu prea tare după flăcăul care tocmai trîntise portiţa :

— Ei, Davîd. Ia fă-te încoa !

— Ce mai e ? întrebă ursuz Davîd, mestecînd într-una cu fălcile. Nările nasului său coroiat fremătau de mînie. Vreţi să-mi smulgeţi bojocii şi să-i aruncaţi sub picioarele cailor ?

— Lasă asta, răspunse Placinda dînd din mînă a lehamite, te-ai agăţat ca scaiul de oaie de-o vorbă aruncată în vînt... Tare supărăcioşi v-aţi făcut cu toţii ! Uită-te şi tu cum m-au răsplătit pentru binele pe care l-am făcut oamenilor. Ei, mi-a sărit şi mie ţandăra, ce vrei ! Doar ştii că ţin la tine, ca şi cînd ai fi de-al casei. Tocmai de aia nu te las să te duci la fermă, să te mănînce păduchii. Cine o să-ţi spele cămaşa ca Uliana ?

Placinda nimerise drept la ţintă : supraveghindu-şi de aproape slugile îşi dăduse seama mai repede ca Uliana ce se petrecea în inima flăcăului.

Davîd se mai codi un pic, apoi se întoarse în ogradă. De data aceasta nu trînti însă poarta, ci o deschise cu o grijă gospodărească. Urmele supărării stăruiau încă pe faţa lui, dar în colţurile gurii mijea zîmbetul lui obişnuit.

Placinda îl măsură lung cu coada ochiului, spunîndu-şi cu ciudă că, dîndu-se bătut o dată, nu va mai avea aceeaşi putere asupra argatului. Namila se înhăitase cu lucrătorii de la fermă, era prieten la cataramă cu Roman. Iar pramatia aia era în stare să-l asmută chiar şi pe sfîntul Nicolaie împotriva stăpînilor.

— Cheam-o pe Uliana şi daţi jos ferestrele. Fără să-l privească pe Davîd în faţă, încheie ameninţător : Dar vezi, să-mi hîrjîiţi un gemuleţ măcar !

Şi Placinda păşi spre casă, uitîndu-se cu coada ochiului spre ferestrele lui Polearuş de pe acoperiş : să le ia dracu de vechituri.

În tindă auzi văicărelile Darinei şi bolboroseala mînioasă a fratelui său. Dar cum apăru în prag se aşternu o linişte încordată, parcă rău prevestitoare.

— Ce faci mutra asta acră ? se răsti Placinda la nevastă-sa. Încă nu te-ai obişnuit cu d-alde astea ?

— Acu ce-o să se întîmple, Terenti ? întrebă Darina descumpănită.

Ca şi în alte dăţi, el văzu cum tristeţea, de mult cuibărită în ochii albaştri-cenuşii ai femeii, i se pritocea în suflet, strop cu strop, fără să se reverse niciodată în afară.

— Prăpădiții ăștia își fac de cap înainte de pieire. Li s-a urît cu binele. Nu știu încă cum arată adevărata nenorocire. Își zvîrli căciula pe laviță și-și vărsă focul pe Uliana: Da tu ce casti gura ca la urs? De ce nu-i mîncarea pe masă? Îți arăt eu să te hlizești cu Davîd, în loc să-ți vezi de treabă!

— Eu i-am spus să pună masa mai tîrziu, luă Darina apărarea slujnicei.

— Mă ții flămînd din pricina trăsniților cărora le arde de șotii?

Terenti fulgeră cu privirea fața amărîtă, rotundă a femeii, al cărei aer fricos, neajutorat era accentuat de bărbia mică în formă de semilună.

Stăpînul se așeză cu ifos sub icoane, dar un gînd îi sfredelea într-una mintea: numai Roman cu pușlamalele sale făcuseră isprava aceea. „Acu rîzi tu, dar cînd ți-oi coace și eu una o să plîngi cu lacrimi de sînge!" Gînduri de răzbunare îi pîlpîiau ca jarul în cap, se înnodau, se înlănțuiau, dar Terenti nu se lăsa îmbătat de ele, le stăpînea iureșul. Trebuia să fie cu băgare de seamă, să nu intre în gura satului. Întotdeauna își tăinuise planurile și avuțiile, că doar nu erau lumînări să le pui la biserică, să le vadă orișicine.

După gustarea nu prea veselă, se găti cu grijă în fața oglinzii, ocărîndu-și înfățișarea, și porni spre Omelean Șmali, la care argătea Roman Voloșin. Numele flăcăului îi tot umbla prin cap, revenind mereu, sîcîitor, ca un hîrșcîit de rindea.

În dimineața aceasta parcă și ulițele îi erau vrăjmașe. Încă de cînd stătuse la el în ogradă, cu spatele la gloată, fulgerat de atîtea priviri batjocoritoare, își simțea umerii plini de țepi, ca un arici. Iar acum, fiecare zîmbet strecurat de prin ogrăzi îl mușca de inimă; pesemne că aflaseră cu toții de rușinea lui și le turuiau gurile ca la iarmaroc. Ar fi fost timpul să se deprindă, să nu-i mai pese de clevetiri, și totuși ghimpii lor îl usturau dureros.

Îți plăcea cînd oamenii făceau haz și luau în tărbacă pe vreun cunoscut, dar ferească dumnezeu să se apuce să te foarfece și pe tine! Cel mai înfiorător era că n-aveai unde să te ascunzi de vorbele șfichiuitoare, n-aveai cum să te aperi de ele. Orice secătură își înfigea colții în tine, iar tu nu puteai face nimic. Ehei, dacă ar fi după el, i-ar tîrî pe toți zeflemitorii ăștia în fața judecății, deopotrivă cu răii platnici, le-ar smulge cu mîna lui limbile veninoase, cu rădăcină cu tot. Iar pe Voloșin ăsta l-ar strivi ca pe-o năpîrcă. Și din nou începu să hîrșcîie ca rindeaua numele acela afurisit.

Înveninat de asemenea gînduri, se apropia de ograda întinsă a lui Omelean Șmali, împrejmuită de un gard din uluci, cu bulu-

maci trainici. Scînduri de stejar groase de trei degete, bulumaci tot de stejar, care ar fi fost buni chiar şi pentru nişte tălpi de moară, porţi grele din bîrne aşezate cruciş — ehei, se cunoştea gospodarul aşezat cu temei şi pentru multă vreme pe lumea asta.

Cum te uitai de la poartă spre stînga, vedeai iţindu-se din grădină o casă lătăreaţă, scundă învelită cu tablă. Ciubucăraia meşteşugită i se potrivea ca horboţelele de fată mare unei femei grase şi trecute. Iar pe dreapta se înşiruiau şopronul, acum înzăpezit, grajdul, magazia şi oloiniţa pătrată de la care răzbătea pînă în uliţă un miros îmbietor, cu iz gras, de sămînţă prăjită. În fundul curţii, clipeau roiurile de scîntei şi învăpăierile stacojii ale fierăriei cu uşa dată de perete. În cadrul sîngeriu, îndoindu-se şi îndreptîndu-se pe rînd, două siluete negre, turnate parcă din tuci, meştereau ceva cu baroasele pe nicovală.

Placinda nu trecu pe la fierărie, ci ocoli casa pe la stînga, îndreptîndu-se spre uriaşul acaret de-a lungul căruia se înşirau căruţe ţărăneşti. Văzduhul se cutremura de duduitul maşinilor, de şuieratul curelelor, de scrîşnetul roţilor cu dinţi tari de carpen şi de strigăte răstite. Isteţul de Omelean ştiuse să prindă în păienjenişul curelelor harnice un decorticor, o maşină de descojit mei, valţuri de urluit, o tocătoare de paie, toate puse în mişcare de cai. Te ameţea maşinăria aceea care ţiuia, vuia, mîrîia, urla ca lupii, scotea praf, răspîndindu-şi rodul în rîuleţe gălbui de şişcă, şuviţe aurii de grîu, seminţe verzui de cînepă, ori boabe de hrişcă, ca nişte nestemate cu faţete, stîrnind o pulbere roşietică de pleavă.

Terenti îşi astupă urechile, apoi după ce se mai deprinse se chirci pe vine lîngă o rîşniţă, vîrî mîinile în urluiala caldă tocmai atunci ieşită din valţuri, se uită dacă nu era la mijloc vreo coţcărie de-a jupînului, şi-l strigă pe argatul care adăpa cu multă sîrguinţă din ciocul ungătorului maşinile prăfuite :

— Ei, Serghi, unde-i jupînu ?

Chiorul întoarse spre el capul lucitor de ulei, duse pîlnie la urechea turtită, cu care de-abia auzea, o palmă cu degetele scurtate de maşină, ale căror unghii se zgîrciseră şi se răsuciseră ca nişte melci.

— Ai ?

Terenti se ridică şi, aplecîndu-se spre flăcăul slăbănog, îi strigă la ureche :

— Te-am întrebat unde-i jupînu !

— E la atelier, zbieră rîndaşul drept în faţa lui Placinda, dîndu-şi la o parte de pe frunte şuviţele de păr, cu mîna neagră, slinoasă.

— Dă o fugă şi cheamă-l !

— Nu pot să las maşinile ! răspunse chiorul dînd roată infernului, cu ochiul holbat de încordare.

Răzbind prin acea hărmălaie cumplită răsună deodată din bătătură, printr-o minune, glăsciorul cristalin al băietanului care mîna caii.

Trei gloabe oarbe osîndite să se rotească pînă la moarte în jurul unui par, trăgînd la manej, depănau din urechi, ascultînd cîntecul pogoniciului. Poate că-şi aminteau de zilele cînd zburdau pe pajiştea verde şi nu se prăvăleau seara ameţite de nesfîrşita rotire.

Terenti n-ar fi vrut să se ducă el însuşi, căci pentru a ajunge la atelier trebuia să treacă prin fierărie, unde lucra Roman. Dar pînă la urmă îşi zise :

„Adică ce, mi-e frică de ţîngăul ăla ? Îl pun eu cu botul pe labe !"

Furios şi pe el însuşi, şi pe Roman, porni hotărît prin curtea plină de paie putrede, ogrinji şi surcele. Nişte porci slabi de-i clătina vîntul trăgeau de funia unui sac plin cu grăunţe.

— Hoo, dar-ar ciuma în voi ! strigă un ţăran mustăcios, venind într-un suflet să-şi apere bunul cu biciul. Porcii îşi rînjeau supăraţi rîturile trandafirii murdare, cu boabe lipite pe ele, guiţau strident, dar nu se îndurau să se depărteze de sac. Frumoasă rînduială în gospodăria asta, n-am ce zice ! bombăni cu aprindere omul. Nu li se dă porcilor de mîncare, ca să se hrănească singuri pe veresie !

Mustăciosul se aştepta la un cuvînt de încuviinţare din partea lui Placinda, dar acesta îi răspunse printr-un „hm", care nu însemna nimic sau poate doar : fiecare e stăpîn la el acasă.

În fierăria albăstruie, parcă potopită de strălucirea unor zori senine de vară, se zăreau mereu siluetele negre vînjoase care loveau fierul roşu de pe nicovală, umplînd văzduhul cu un clinchet voios.

Fără să se uite la Roman, Placinda îi dădu bineţe din sprîncene lui Panas Gomon şi trase uşa muşcată de foc. În încăperea lungă a atelierului, şuiera un strung de mînă. Băieţelul care învîrtea roata uriaşă a strungului nu părea să aibă mai mult de doisprezece ani. Kost Romanovski, un alt băietan, lucra ceva mai încolo, la sfredel. Avea ochi luminoşi, iar buzele îi rîdeau într-una. Tocmai găurea un disc de tuci pentru presă. Omelean, un bărbat îndesat, vînjos, îi supraveghea cu atenţie fiece mişcare. Capul lui Omelean era ca o oală de tuci, iar obrajii ciupiţi de vărsat te făceau să te gîndeşti la colbul cenuşiu al drumului, ţintuit de picături de ploaie. Nasul mare, bocîrnat, era îngropat în mustăţile

îngălbenite de tutun, părînd că trage într-una pe nări mirosul tare de mahorcă.

— Merge, merge ? întrebă Terenti cu o voioşie prefăcută.

După o scurtă şovăială, Omelean îşi luă ochii de la sfredel şi se cam miră cînd îl văzu pe Placinda. Sub nas îi tremurau uşor firele mustăţilor scurte, dar stufoase. Şi sprîncenele îi erau neobişnuit de stufoase — la jumătatea arcadei îşi luau zborul de pe frunte răsucindu-se în aer, ca nişte firişoare uscate de torţel. În umbra acelui adevărat tufăriş erau pitiţi în fundul capului nişte ochişori mici de tot, de culoarea piliturii proaspete de oţel.

— Bună dimineaţa, Dorohteici ! Ai adus ceva ?

Şmali îşi şterse mîinile de nădragii unsuroşi şi, după ce-şi privi cu îndoială palma negricioasă şi scurtă ca o labă de cîrtiţă, îşi împreună degetele pline de ulei cu cele roşii şi groase ale lui Placinda.

— N-am adus nimic. Am venit doar aşa, să mai schimbăm o vorbă, de, ca între vecini, răspunse acesta. Nu prea ai loc aici.

Terenti îşi roti privirile prin atelier : toate ungherele erau năpădite de adevărate cuiburi de păianjeni.

— Asta aşa-i. Uite, mă aşteaptă la Kameneţ o maşină de sfredelit nou-nouţă, dar unde naiba s-o pun ?

— Pe fiecare ne aşteaptă cîte ceva, spuse pe departe Terenti, făcînd pe misteriosul. Omelean îşi îngustă ochii intrigat.

— Asta cam aşa e. Pe fiecare ne aşteaptă cîte ceva. Toţi sîntem în puterea domnului... Ei, Kost, ce-ţi umblă sfredelul pe trei cărări, ca un beţivan ? Hai, nu te mai boldi la oameni ca o miloagă în pridvorul bisericii ! îl repezi el pe Romanovski.

— E de mult la tine ? întrebă Placinda, ca să poată aduce vorba despre treaba pentru care venise.

— De vreo două săptămîni.

— Şi ?

— Mişcă. Îi place meseria.

— Mă gîndesc ce bine s-a potrivit la voi : tu te dai în vînt după tot felul de maşinării, iar nevastă-ta chiverniseşte pămîntul, de se poate lua la întrecere cu orice gospodar din sat.

— S-o lua ea la întrecere, dar casa n-are gospodină. După ton nu puteai să-ţi dai seama dacă o vorbea de bine sau de rău pe nevastă-sa. Iar de cînd e Kuzma la liceu nu mai dă zile întregi pe acasă.

— În schimb, din feciorul tău o să iasă om cu carte ! Vorba ceea : ai carte, ai parte.

— Mai bine lipsă, decît să ajungă ca frăţine-tău, Iakov ! Vîrfurile stufoase ale mustăţilor sale ascundeau un zîmbet.

— Nu-mi mai amărî şi tu sufletul ! se posomorî Terenti.

Iakov s-a rupt de ai lui ca surcica de trunchi ; nu mai ai cum s-o lipeşti la loc, nu se mai prinde.

— Şi eu i-am tot spus nevestii : măi, femeie, ce, dacă noi n-am umblat pe la şcoli nu mîncăm o bucată de pîine ? întări Omelean cu înţelegere, frămîntîndu-se să ghicească pentru ce venise Placinda. Să nu păţească întocmai ca seminaristul acela din poveste care a tot stat cu nasul în cărţi pînă a uitat cum îi zice la greblă. Ce-ar fi să intrăm în casă ?

— Dacă ai vreme cîteva clipe, hai, încuviinţă îndată Terenti.

În casa lui Şmali era murdărie. Prin odăi, claie peste grămadă, boarfe, vase, hîrdaie, coveţi, putini, măsuri. Icoanele înnegrite, ca surghiunite în colţul lor, nu păreau nici ele să fie îngrijite de o mînă de femeie. Nevasta lui Omelean era legată trup şi suflet de pămînt, dar de gospodărie, de crătiţi să nu audă ! N-o învăţase să vadă de casă nici pe slujnica lor, Domaha, o fată surdă, singuratică, pe care o vedeai din zori pînă-n noapte alergînd ca o umbră prin ogradă şi îngrijind de vitele stăpînilor. De aceea, Omelean îşi gătea deseori mîncare singur, ocărînd de mama focului.

Aduse din odaia de alături un clondir verzui cu vişinată, din care turnă în nişte pahare negre de praf, apoi trase cu năduf uşiţa cuptorului, să vadă dacă nu găsea acolo ceva de mîncare. Tocmai atunci intră în casă şi amărîta de Domaha. Era în picioarele goale şi avea pe ea un cojocel ponosit, soios, murdar de noroi. Pe chipul palid al fetei se aşternuse parcă toată murdăria acelei gospodării uriaşe — din grajd, staul şi cocină. Curaţi rămăseseră numai ochii ei senini, de copil, cu privirea tristă, resemnată.

— Domaha, ia taie-ne o bucată de slănină ! îi porunci stăpînul, închizînd la loc uşiţa spoită cu humă galbenă.

— Nu... mam chei... uat.

Din gura ca cireaşa a fetei, cuvintele ieşeau ciuntite şi numai Omelean înţelegea ce spune : „Nu pot, a luat mama cheile". Cum naiba de uitase că nevastă-sa ţinea totul sub cheie ? Nici pe Omelean nu-l lăsa să umble la butoiaşul cu slănină...

— Dacă-i aşa, dă-ne ceva din cuptor.

Fata îşi lepădă cojocelul. Cămaşa ei neagră ca pămîntul şi un fel de fustă dintr-o pînză de sac cu noduri îl îngroziră pînă şi pe Terenti ; că Omelean prefera să aibă argaţi infirmi de, fiecare cu socotelile lui, dar cum nu-i era silă, cum nu-i era ruşine de oameni să-i ţie îmbrăcaţi în trenţele astea ?

Domaha scoase din cuptor o oală care trebuia să fie tare fierbinte, de se strîmba aşa de rău ! O cuprinse nu cu o cîrpă, ci între palmele bătucite, şi turnă repede în străchini o zeamă negricioasă — ciorbă de peşte cu fasole. Aburul îmbietor presără

picături sclipitoare pe ciupiturile de vărsat mari cît boabele de hrişcă din jurul nasului lui Omelean.

— În sănătatea ta, Terenti Dorohteevici ! închină Şmali ridicînd păhăruţul din sticlă groasă şi vîrîndu-l în mustaţă.

— Noroc şi bucurie, dragă Omeleane, răspunse Terenti dînd pe gît vişinata şi privi visător paharul gol. Noi doi nu ne vedem prea des, totuşi ne avem bine. Păi, se poate ?! Să-ţi spun drept, Omelean, stau uneori şi mă minunez cîtă glagorie ai tu ! Zău aşa ! Maşinile astea toate nu le-ai cumpărat din banii lăsaţi de bătrîn, ci le-ai cîştigat cu truda braţelor şi cu isteţimea minţii tale. De aia pesemne maşinile astea cîntă şi te înveselesc ca dangătul clopotelor la înviere.

„Unde o bate ?" se întreba Şmali străpungîndu-l pe Terenti cu privirea ochilor lui ageri şi reci. Acestuia i se păru o clipă că era străveziu ca sticla. Avînd o părere foarte bună despre isteţimea lui Şmali, după al doilea păhărel Terenti hotărî să lase ocolişurile, să dea cărţile pe faţă :

— Uite ce este, Omeleane ! Noi doi nu ne cunoaştem de ieri, de alaltăieri. Cînd s-a întîmplat să fiu la strîmtoare, tu mi-ai sărit în ajutor şi nu numai o dată, dar şi eu te-am scos de multe ori din încurcătură. Da, dacă nici noi între noi nu ne-om ajuta, ne ducem de rîpă ! Chiar drăguţii ăştia de vecini ne-ar mînca fripţi, de-ar fi după ei... Pe vremuri ne lăudam că satul nostru e liniştit. Acum liniştea asta piere ca roua dimineţii. Uite care mi-e păsul : un argat de-al tău m-a făcut de ocară. Dă-l afară, smulge din rădăcină iarba rea ! Un gospodar, mă rog, poate să şi glumească uneori pe seama altuia, dar ca un prăpădit de argat să se obrăznicească în halul ăsta şi să toarne venin în inima unuia de seama noastră — asta numai a bine nu miroase.

— Ce tot spui ! A îndrăznit Serghi să te supere cu ceva ? se miră Şmali. O să-i dau un picior, de n-o să se vadă, jigodia dracului ! Ăştia de copii se ticăloşesc !

Omelean îşi strîmbă cu mînie faţa ciupită de vărsat, dar în sinea lui rîdea de se prăpădea : ştia el bine cine-şi bătuse joc de Placinda !

— Nu-i vorba de Serghi, frate, ci de golanul de Roman Voloşin ! izbucni Terenti, şi nările lui tăiate adînc fremătară de furie. E a doua oară că se dă la mine. I se înfundă lui pînă la urmă. Ascultă-mă pe mine : dai să mănînce unui tîlhar cum nu s-a dovedit. Fă-i vînt pe poartă, altfel într-o zi îţi face un pocinog, de n-ai să ştii pe unde să scoţi cămaşa.

— Care va să zică, e Roman ? Ehe, atunci se schimbă treaba. Obrajii buhăiţi ai lui Omelean se lăsară în jos, a părere de rău. Iartă-mă, Terenti Dorohteevici, dar pe Roman nu pot să-l dau

afară. Argat harnic ca el nu mai găsesc. Lucrează şi la fierărie, şi în atelier, unde-l pui. Se pricepe şi la maşini. E tare destoinic! Ca toţi Voloşinii.

— Voloşinii! Voloşinii! îl îngînă cu ciudă Terenti. M-ai omorît cu Voloşinii! Tot trebuie să-l dai afară pînă nu te-a împroşcat cu noroi şi pe tine, şi toată gospodăria ta.

— Acum nu se poate, spuse Omelean, dîndu-şi în lături braţele scurte. Om vedea noi mai tîrziu.

— Vezi acum!

— Uşor de spus!

— La cine ţii mai mult, la un om aşezat, gospodar, sau la un coate-goale?! hîrîi Terenti cu gura în paharul de vişinată.

— Vai, Terenti Dorohteevici, de bună seamă că la tine. Dar, ia spune, aşa-i că n-ai veni în locul lui Roman să lucrezi la fierărie?

Omelean îşi privi oaspetele cu milă, dar aşa de pătrunzător, încît lui Terenti îi venea să ridice mîinile spre a-şi feri tainiţele inimii. Asta îl mînie şi mai rău. „Mai bine ai vedea ce e în cugetul tău, nici tu n-ăi fi uşă de biserică."

— Frate Omeleane, caută-ţi un om în oraş ori la fabrica de zahăr.

— Un Voloşin nu găseşti pe toate drumurile, iar de un tîrîie-brîu n-am nevoie. Ar fi pagubă curată.

— Dacă-i aşa, ei bine, iau asupra mea paguba asta, îl apucă brusc dărnicia pe Placinda. Şi adăugă, mişcîndu-şi mînios nările şi mustăţile ţepoase: Treacă de la mine!

— A! Nu, nu! se împotrivi Omelean pe un ton categoric. Nu vreau să-ţi căşunez supărări.

— Nu e nici o supărare!

— Las' că ştiu eu cum te ustură la inimă cînd trebuie să scoţi bani din pungă.

— Habar n-ai ce vorbeşti, omule. Ascultă vorba mea: dacă nu le dăm la cap ăstora de-alde Roman, o să ne trezim cu una şi mai şi. Roman ăsta e soi rău! Spune: cît vrei ca să te lipseşti de el?

Terenti îşi smulse din buzunar punga zornăitoare şi o azvîrli pe masă. Băşica de porc burduşită cu bani semăna uimitor cu o broască rîioasă, bătrînă.

Instinctiv Omelean cîntări punga din ochi, apoi o împinse spre Terenti.

— Fugi d-aci! Eu nu-s din ăi de se procopsesc din necazul altuia! Mai bine — dacă se poate — mi-ai vinde una din vacile alea nemţeşti. Ia spune, frate, e ceva de capul lor?

— Bine a zis cine-a zis că dracul l-a făcut pe neamţ. Mă crezi ? Dacă-s hrănite ca lumea, dau şi cîte trei vedre de lapte.

— Şi nu-i subţire ?

— Ce subţire ! Muierea scoate cîte un sfert de oală de smîntînă, iar chişleagul e gros să-l tai cu cuţitul.

— Îmi vinzi una ?

— Fie ! Ce nu fac eu pentru tine ! Chiar azi poţi veni s-o iei ! Cînd vrei — ziua, pe-nnoptat. Ţi-o dau cu cît am plătit-o şi eu coloniştilor de lîngă Odesa şi nu-ţi mai pun drumul la socoteală, se învoi Terenti mirîndu-se el însuşi de mărinimia care dăduse peste el.

— Şi cam cît ceri ?

— Şaptezeci de ruble !

Placinda adăugase totuşi zece ruble peste preţul plătit de el.

— Parcă te lăudai că le-ai luat cu şaizeci.

— Asta-i adevărat ! Da mîncarea, ce, nu costă nimic ? o brodi îndată Terenti. Ei, batem palma ?

— Da, dar n-o iau p-aia ciută.

— Cum pofteşti, da ailaltă-i mai scumpă.

— Şi cît adaugi mătăluţă la preţ pentru un corn ? îl înţepă Omelean.

— Trei ruble.

— Da de ce atît, că n-o fi de aur ?!

— Mă rog, n-ai decît să iei ciuta.

— Aşa o să şi fac, că doar nu pe coarne-i iese laptele. Ce-a păţit cu cornul ăla ? I l-a rupt careva ?

— S-a rupt singur. Ştii, ca să nu vină ielele s-o mulgă, bătrînul i-a găurit cornul cu sfredelul, a pus înăuntru nişte mac, iar găurica a astupat-o cu un cep de plop. După aia, ce să vezi ? A început cornul să se usuce, s-a făcut fărîmicios, pînă a picat jos.

— Şi ielele ? întrebă grijuliu Şmali.

— Ne-a ferit dumnezeu.

— Dacă-i aşa, am făcut tîrgul !

— Să fie cu noroc, Omeleane !

Placinda dădu pe gît păhărelul şi din ce mai rămase pe fund zvîrli în tavan, unde stropii de vişinată se aninară grămadă ca un ciorchine de coacăze.

IX

Zgribulit pe cerul îngheţat, soarele, după ce-şi adunase şi ultimele raze firave de prin nămeţi, însîngeră ferestrele satului şi geana zbîrlită a unui nor ce se depărta cu repeziciune.

Roman izbi pentru ultima oară fierul sur, răcit, şi aruncă barosul într-un colţ. Panas Gomon apucă bucata de metal cu cleştele şi o zvîrli în apă. Luat pe neaşteptate, fierul începu să sîsîie furios, pufni învăluindu-l pe flăcău în rotocoale albe.

— Şi cu asta am gătat, Romane! spuse Panas şi, întinzîndu-se de-i trosniră oasele, îşi smulse şorţul ars peste tot, îngînînd: *„A crescut un pinişor drept în soare pe pripor...“* Ei, azi te duci la biserică?

— La biserică? Să mă închin? se miră Roman, şi sprîncenele-i negre se arcuiră.

— Da de unde! Să te dai cu săniuţa, cu fetele. Ce e acolo, la derdeluş, o grozăvie!

— Nu-i mai bine la heleşteu?

— E cam departe pentru draga mea şi apoi prin păpuriş mişună draci, spirite şi alte spurcăciuni d-astea. Lîngă biserică însă numai serafimi, rîse Panas, făcînd două mici paranteze la colţurile gurii. Hai, vino, îţi găsesc eu o fetiţă — un boboc! Vă aşez pe amîndoi pe săniuţă şi vă fac vînt la vale, da aşa fel ca să vă daţi peste cap — să ai prilej s-o strîngi în braţe. Lîngă biserică, nu-i păcat.

— Numai la fete ţi-e gîndul toată ziua, Panase, auziră cei doi prieteni glasul lui Şmali.

Jupînul intra întotdeauna tiptil ca să vadă dacă lucrătorii nu stau la taclale în loc să muncească.

Panas se oţărî.

— Fete, fete... îl îngînă el. Da cînd vorbeam de biserică şi de serafimi nu erai aici să mă auzi!

— Las' că te ştiu cît eşti de bisericos! spuse Şmali, dînd din mînă a lehamite, de parcă ar fi gonit o muscă... Apoi se întoarse spre Roman privind în gol, peste capul lui: Să vii la mine. Şi, îndoindu-şi umerii cum îi era obiceiul, se îndreptă spre casă.

— Ce-o avea cu tine? întrebă Panas, neliniştit.

Roman ridică din umeri.

— Naiba să-l ştie! Nici mie nu-mi miroase a bine.

— Potcovim şi ferecăm de dimineaţa pînă seara — ne spetim pentru tot satul, aşa că n-are de ce să se lege de noi. Dracul să-l pieptene! Orice-o fi, Romane, tu nu te lăsa — vorba ceea, ţine coada bîrzoi!

Şi-i strînse mîna voiniceşte, luînd-o spre poartă.

Cînd Roman intră pe uşă, jupînul se ridică fără o vorbă de pe scaunul pe care şezuse, deschise un cufăraş mic cu urme slinoase pe el, căută înăuntru, scoase un şirag de şiţe legate cu o sfoară, rupse una din ele pe care scria „Voloşin“ şi, trăgînd mai

aproape feştila care-şi pîlpîia făclioara, îşi pironi ochii pe şirul de cifre strîmbe.

— Roman Grigorovici, acu o săptămînă parcă ţi-am dat nişte mei. Şmali se răsuci pe scaun. Umbra lui care acoperea mai tot peretele se smuci şi se frînse în două. Aici scrie o jumate de baniţă. Este ?

— Este.

Frămîntat de presimţiri rele, Roman încercă să citească în privirea jupînului, dar acesta mişcîndu-şi într-una mustăţile scurte îşi vîrî din nou nasul în răboj socotind de zor — cu ochii, cu buzele, ba parcă chiar şi cu fruntea-i încreţită.

— Bun. Iar maică-ta a luat şi nişte pleavă pentru porc. Aşa-i ?

— Păi, pe şiţele alea scrie totul, din bob în bob. Nu s-a pomenit să uiţi matale ceva ! spuse tînărul ros de nelinişte, şi între sprîncene i se săpă o cută adîncă.

— Ştiu, nu sînt eu omul să uit ceva, recunoscu Omelean cu o umbră de fudulie pe obrazul ciupit de vărsat. De, mai cercetez şi eu, pentru ca nici unul din noi să nu iasă păcălit. Ai mai luat la oloiniţă o jumătate de sticlă de ulei de rapiţă.

— Am luat, da era tare amar.

— Dulce, amar, preţul tot ăla-i. Altceva ai mai luat ? îl iscodi Şmali şi mai cercetă o dată socoteala simplă — cu ochii, cu buzele ce se mişcau într-una, cu fruntea. Care va să zică, n-ai luat ? Ei, dacă-i aşa, Roman Grigorovici, mai ai la mine două ruble şi şaizeci de copeici în cap. Uită-te şi tu ! îi întinse, mărinimos, şiţa plăcut mirositoare, plină de cifre scrise tremurat, apoi deşertă punga pe masă, zornăind un pumn de monede de aramă, amestecate cu mărunţiş de argint, alese încet monedele cu degetele-i boante, puse la o parte ce i se cuvenea lui Roman şi spuse : Ia-ţi simbria şi du-te cu dumnezeu.

Faţa îmbujorată de foc şi de trudă a flăcăului se întunecă.

— De ce mă dai afară, nene ?

Şi el simţi cum îl pătrundea o răceală jilavă, de parcă ar fi nimerit brusc în plin viscol. Cei de acasă îşi puneau toată nădejdea în bieţii gologani pe care-i cîştiga el, şi acu... Toată făptura lui era un geamăt mut.

— De ce ? îi întoarse vorba Şmali strîngînd încetişor banii rămaşi şi punîndu-i în punga pe care o legă cu grijă. Înainte de a urma, privi ţintă cîteva clipe nodul băierilor. Pentru că nu mai am de lucru pentru tine. N-am, şi gata, ce vrei să-ţi fac ?!

Dintr-o singură mişcare rupse în două răbojul lui Roman şi, privind peste umăr, zvîrli bucăţile pe prichiciul cuptorului.

Deşi acolo, pe cuptor, zăceau frînte datoriile sale, tînărul argat privea îndurerat surcelele şi în jurul gurii i se adunară cute de amărăciune.

— Numai pentru că nu-i de lucru ?

Şmali rămase pe gînduri, cumpănind în sine şi măsurîndu-l pe flăcău cu îndoială. În sfîrşit spuse :

— Dacă ţii morţiş să ştii, uite ce-ţi spun : te dau afară pentru că prea ţi-ai luat nasul la purtare. Acu pricepi ? Dacă taică-tău nu te-a învăţat să dai cinstire celor mari, o să te învăţăm noi. Ridicînd încet capul masiv, dădu cu ochii pe neaşteptate de stropii de vişinată din tavan. Privirea i se mai înveseli şi el urmă, cu glas parcă ceva mai blînd : Îmi pare rău, Roman Grigorovici, că trebuie să ne despărţim, că eşti soi de meşter bun. De dîrvală găsesc eu oameni cîţi vrei. Cine-i de vină dacă ai gărgăuni în loc de glagorie în scăfîrlia asta găunoasă ? Ar putea să ia şi alţii de la tine boala asta. Ehe, nu cunoşti lumea dacă te iei la colţi cu gospodarii aşezaţi. Crud la minte cum eşti, îţi închipui că oamenii au să te laude ? Vezi să nu ! Ştii cine-s ţăranii ? O turmă de dobitoci care la o adică o apucă care încotro. Prăpădiţii ăştia, ce-i drept, au să facă haz de isprava ta, dar numai în fundul vizuinelor, să nu-i audă careva, apoi tot la Placinda o să dea fuga şi nu la tine, că el îi scoate din nevoie cînd cu bani, cînd cu grăunţe. Aşa că ia aminte la ce-ţi spun şi să-ţi fie de învăţătură : ce ai în gînd şi în inimă păstrează pentru tine ! E mai sănătos ! Asta, de bună seamă, dacă vrei să intri în rîndul lumii şi nu să ajungi de rîsul satului. Mulţumeşte celui-de-sus că ai scăpat ieftin. Că dacă era altcineva în locul lui Placinda, mamă-mamă ce păţeai !

Şmali îi aruncă printre gene o privire neîndurătoare.

— Ce păţeam ?

Roman ghici îndată cine era acel „altcineva" despre care vorbea Şmali.

— Oho ! Nu întreba ! Te prindea frumuşel cînd ţi-era lumea mai dragă, te lega fedeleş cu o funie umedă şi îţi fărîma în cap, cu geamuri cu tot, vreo cinci ferestre din alea pe care le-ai suit pe acoperiş. Atunci să fi văzut care avea mai multe urme pe faţă — eu ciupituri sau tu vînătăi, spuse răspicat Omelean încîntat de cuvintele lui.

Ura şi indignarea pe care o stîrniră aceste cuvinte în inima lui Roman îi alungară tot sîngele din obraz.

— Şi dacă-i suceam gîtul „ăluilalt", cum îi zici matale, cine mai număra vînătăile ? întrebă flăcăul tremurînd ca varga, dar străduindu-se să vorbească cît mai liniştit.

— Ce face ?! Să-mi sucești tu mie... ptiu, adică „ăluilalt" gîtul ? se miră Șmali fără să se mînieze însă. Se vede, fătule, că mai ai caș la gură ! Putere ți-a dat dumnezeu destulă, dar află de la mine că un om isteț îi vine de hac și lui ucigă-l toaca... Așa că, Roman Grigorovici, ferește-ți oscioarele și coastele, că-s încă moi. Ascultă vorba mea : bagă-ți mințile în cap.

Poveștele lui Omelean în loc să-l smerească pe argat, dimpotrivă, îl întărîtară și mai rău. Dădu capul pe spate și răspunse sfidător :

— Și matale la fel, jupîne. Și mai cu seamă, lasă moara-n pace.

— Păi, trebuie să îngrijesc de ea, ca să meargă bine ! făcu Omelean, dar o ușoară tresărire a buzelor, ascunsă repede sub mustață, îi trădă neliniștea.

— De bine ce merge grăunțele oamenilor se amestecă cu pleava și-ți rămîn dumitale.

— Nu grăunțele, mă, ci gunoiul se amestecă cu pleava.

Aerul blajin și sfătos ce stăruise pînă atunci pe fața lui Șmali parcă fu luat de vînt.

— Gunoiul pe care matale îl dai apoi la vînturătoare și alegi boabele !

Omelean sări ca ars de pe scaun. Obrajii lui ciupiți de vărsat se umflară părînd niște faguri de viespi, iar în fundul ciupiturilor se vedeau limpede niște puncte roșii.

„Așa vezi pe neașteptate cum se mișcă în faguri puietul albinelor", își zise fără voie Roman.

Șmali simți că i se urcă tot sîngele în cap. Pînă în ziua aceea, nimeni nu-i spusese de la obraz asemenea vorbe. De aceea, era încredințat că oamenii nu-i dibuiseră potlogăriile, mai cu seamă că fura cu frica lui dumnezeu, cîte o jumătate de chil sau un chil de fiecare pud, niciodată mai mult.

— Care va să zică, ți-ai băgat nasul peste tot ! Ehei, nu te-am mirosit eu, că te mătrășeam de mult ! Ascultă, băiete, dacă sufli cuiva o vorbă, te fac eu să-ți piară piuitul pentru multă vreme.

— S-o bruftuluiești pe nevasta dumitale, că eu nu mă sperii ! i-o reteză scurt Roman, fixîndu-l crunt printre genele dese, zbîrlite.

— Taci, stîrpitură !

Îmbrăcat în negru, înfipt pe picioarele-i scurte și butucănoase, Omelean semăna cu o cîrtiță ridicată în două labe, gata de luptă cu un dușman.

— Adevărul ustură, ai ?

— Tu n-o să mori de moarte bună ! Bagă de seamă ! Omelean se încordă tot, ca să izbească, dar în ultima clipă îşi recăpătă stăpînirea de sine. Zbieră : Piei din ochii mei !

Roman văzu roşu înaintea ochilor. Ca să nu fie tîrît în păcat, ieşi glonţ din camera murdară ticsită cu fel de fel de lucruri, urmărit de înjurăturile jupînului. În tindă era cît pe ce să dea pe careva grămadă.

— Cine e ?

Drept răspuns, auzi nişte crîmpeie de cuvinte, gîtuite de plîns.

O recunoscu pe sărmana fată pe care o apărase de atîtea ori de glumele crude şi neghioabe ale unor netrebnici.

— Ce-i, Domaha ? S-a purtat cineva urît cu tine ? Las' că-i arăt eu ! spuse Roman ameninţător, încleştînd pumnii.

— Mosc... ău, ma-ma ea, tu bun...

„Moscalul e rău, mama e rea, numai tu eşti bun", desluşi Roman vorba ei stîlcită.

Dintr-o pricină neştiută, Domaha îi numea pe toţi bărbaţii „moscali", adică ostaşi. Se vede că acest cuvînt prinsese rădăcini adînci în inima ei : poate că tatăl fetei fusese un amărît de soldat, iar mama ei plîngea nopţi în şir, aşteptînd să se întoarcă din cătănie tînărul ei bărbat. Cine ştie ! Era destul să rosteşti în faţa Domahei cuvîntul „moscal", pentru ca în mintea ei slabă să se trezească amintirea vremurilor cînd o mînă blîndă o mîngîia pe creştet, cînd gungurea şi ea ca toţi copiii, şi faţa i se lumina de bucurie.

Înăbuşindu-şi plînsul fata caută cu mîna ei aspră, parcă numai bătături, degetele lui Roman şi se aplecă încrezătoare spre ele. Bănuind că fata vrea să-i sărute mîna, Roman tresări zăpăcit.

— Vai de mine, Domaha, se poate una ca asta ?!

Îşi trase degetele şi-şi simţi ochii umezi de mila acelui sărman suflet, pe care oamenii haini îl împroşcau zi de zi, nepedepsiţi, cu noroi. Mult trebuie să fi suferit fiinţa aceea dacă era gata să-i sărute mîna pentru o vorbă bună...

Acea nouă suferinţă îl făcu să simtă în inimă un sloi de gheaţă. Deschise uşa tindei şi se opri cu faţa schimonosită pe pragul de piatră. Domaha îl urmă cu fruntea în pămînt — icoană a umilinţei — şi încremeni în golul uşii. Flăcăului i se părea că aude foşnind lacrimile mari ale fetei ce se rostogoleau, şirag, pe cojocelul înnegrit de ani.

Mînia neputincioasă, mila, o oarecare descurajare îl năpădiră toate deodată. Cu cîteva clipe mai înainte, inima lui răscolită tînjea după mîngîierea unui prieten, dar acum o altă inimă îi cerea s-o aline.

Dacă ar fi fost vorba de un flăcău, Roman ar fi ştiut ce să-i spună. Trebuie spus că pînă atunci nici în gînd măcar nu sărutase vreo fată. Iuri Zvonar îl lua cam des peste picior, de altfel fără răutate, zicîndu-i cînd papă-lapte, cînd sihastru. Aceste glume nu clintiseră însă credinţa lui Roman că viaţa oricărei fete e o taină pe care ţi-e dat s-o dezlegi doar o singură dată în viaţă. Aşa că aştepta cu răbdare s-o întîlnească pe aceea, unica din lume şi nu căuta să se împrietenească cu altele, numai aşa ca să-şi treacă timpul. Nici fetele nu se prea omorau după el : demnitatea lui înnăscută li se părea adeseori trufie, iar rezerva şi isprăvile sale năstruşnice ascundeau ochiului neprevenit firea blîndă a acestui tînăr, în aparenţă colţos şi nesociabil.

Fetele preferau să se hîrjonească şi să se plimbe în nopţile scăldate de lumina lunii cu Iuri Zvonar, deşi acesta le zăpăcea cu vorbe vînturatice şi tot felul de ghiduşii, ba le mai scăpa uneori şi o mînă în sîn, neruşinatul !

— Ei, am plecat, Domaha, spuse Roman strîngînd mîna fetei. Rămîi cu bine. Dacă te supără careva, dă fuga la mine. Îi crăp capul ticălosului !

Aceste cuvinte pline de mînie avură darul s-o liniştească pe fată. Plină de recunoştinţă, strînse cu amîndouă mîinile mîna flăcăului şi, deşi ochii îi erau încă înrouraţi de lacrimi, un zîmbet îi lumină chipul.

Roman răsuflă uşurat.

— De paşte să vii la noi. Vii ?

Domaha dădu din cap în semn că „da", îngăimînd ceva vesel în graiul ei stîlcit. Roman se înfioră în sinea lui : bietei fete îi trebuia o nimica toată ca să fie fericită, dar nici acest puţin nu-l avea. Ce amintiri îi va lăsa vremea cea mai luminoasă din viaţa unui om — copilăria şi zorile tinereţii ?

X

Pe uliţele satului zvoneau zgomotele nelămurite din ceasul înserării. Cînd ici, cînd colo se rumenea cîte un geam irizat de pîlpîiala jucăuşă din vatră. La jgheaburile puţurilor vaci îngîndurate ce miroseau a fîn şi a borceag sorbeau fără zgomot apa cu boturile lor negre, catifelate, şi printre buze li se prelingeau şuviţe albăstrii, făcînd să şuşuie omătul.

Dincolo de bătrîna livadă a lui Okun, răsună limpede lovitura unei securi ce izbi un lemn, însoţită de un icnet. Zgomotul

acesta sperie o bufniță ruginie. Pasărea bătu din aripi la gura scorburii, scăpărîndu-și fioros ochii galbeni, fosforescenți.

— Ian te uită, soro, cum îi ard ochii ! se minună o tînără nevastă venită la fîntînă.

— Curat Okunoaia ! spuse alta, și amîndouă pufniră în rîs.

Dînd cu ochii de Roman, cumetrițele își luară un aer așezat, cum le stătea bine unor femei măritate vorbind despre ale gospodăriei, dar nici nu apucă tînărul să se depărteze că începură să răsune din nou de-a lungul uliței înzăpezite chicoteli ascuțite, răutăcioase.

Pe o ulicioară lăturalnică, pustie, trecu în fugă un pîlc de fete cu niște caiere pufoase.

— Seara bună, Roman ! îi dădură ele binețe cu glas cîntat și, peste cîțiva pași, întoarseră capul rîzînd.

Mai încolo, codanele săriră un pîrleaz înzăpezit ca să ajungă mai repede la suratele ce le așteptau la vreo clacă.

Prin umbrele amurgului se cerneau ca printr-o sită fermecată cele dintîi crîmpeie ale unui cîntec, ropotul voios al glasurilor de femei, chiotele flăcăilor, scrîșnetul unei rîșnițe întîrziate, mugete, hîrșîit de sanie, pîrîiturile copacilor înghețați. Prin aceeași sită se risipea pe nesimțite și mîhnirea lui Roman. Se putea să nu găscască de lucru ? Dacă nu era loc la fermă, poate îl primeau la fabrica de zahăr, dacă nu izbutea nici acolo, se va tocmi la povarna lui Ropotov. Ce o să se mai tînguie maică-sa, sărăcuța de ea. Tremura pentru el, parcă ar fi fost un țînc. Care să fie pricina ?

Ca toți tinerii care abia pășesc în viață, nu-i putea înțelege pe cei ce nu mai suiau, ci începuseră să coboare, fără să fi avut parte de bucurii. Roman nici nu bănuia cît se temea maică-sa ca nu cumva feciorul ei să-și irosească anii cei mai frumoși pribegind pe meleaguri străine, așa cum și le irosise și bărbatul ei, bătînd drumurile cu coasa pe umăr. De multe ori, pentru lucruri care lui Roman i se păreau fără nici o însemnătate, ba-l făceau chiar să rîdă, maică-sa simțea că-i trece un junghi prin inimă.

Roman ajunse în sfîrșit la drumul mare. Umbrele serii se adunau dese între teii rotați, crenguțele poleite de ger sunau ca niște turturi de cristal. Dinspre iezătură se apropia o pereche de boi obosiți, cu coarne falnice. După ei pășea încet un țăran cu gluga țuguiată trasă pe ochi.

În clinchetul argintiu și capricios al clopoțelului trecu săniuța sprintenă a portărelului. Fața lui ca din topor, purtînd pecetea vîrstei, era lipsită de orice expresie, ca a unui idol de piatră.

„Vai de sufletul săluia la care se duce !" Flăcăul se uită lung după sanie, parcă ar fi auzit în sunetul clopoțelului zornăitul co-

peicilor smulse dintr-o biată izbă țărănească, așa cum ai smulge bucăți de carne dintr-un trup viu.

— Vai, vai, ce stai așa îngîndurat ? Ehei, ascultă vorbele lui Haskl. Oricît ți-ai bate capul tot n-ai să găsești piatra filozofală ! chicoti lîngă el un glas blajin, răguşit.

Întorcîndu-se, Roman dădu cu ochii de Haskl, şugubățul coropcar din satul lor, înhămat la săniuța în care își avea tot avutul înghesuit în două boccele. Haskl nu-şi făcea sînge rău : nu era chiar așa mare negustor ca barosanul de Şneerson, dar, lasă, vine ea ziua cînd Haskl o să-şi cumpere un căluț, de-o să crape toți dușmanii de ciudă. Pînă atunci, împăcat cu soarta, își căra marchitănia în spate ori cu săniuța. Făcea negoț cu ace, agrafe, piper, sineală, ultramarin, cîrmîz, panglici, salbe, chibrituri şi alte mărunțișuri.

Cu femeile se întindea la o tocmeală îndîrjită, aruncînd la momentul potrivit cîte o vorbă bună despre bunicii şi străbunicii lor, care fuseseră cu toții nişte oameni tare cumsecade. Se tocmea nu fiindcă ar fi fost hapsîn, ci ca să măgulească amorul propriu al femeilor, făcîndu-le să creadă că şi ele s-ar pricepe la prețuri. De altfel, se întîmpla deseori să desfacă toată marfa pe datorie şi atunci începea pentru Haskl un şir de zile negre cînd flămînzea crunt. În asemenea împrejurări sătenii săreau fiecare cu ce putea în ajutorul „bietului Haskl", cum îi spuneau ei.

Stătea în fața lui Roman, pirpiriu, cu umerii pleoștiți, pe cap cu o căciulă bălțată din piele de viței, îmbrăcat ca orice om din sat cu svitka şi ciubote şi risipind crîmpeie de rîs prin barba lui deasă, înspicată de fire albe.

— Dacă cumva ți-e gîndul la însurătoare, întreabă-l pe bietul Haskl ce fată să peteşti.

— Ei, spune, ce fată să peteşc ? se înveseli flăcăul.

— Ce fată ? Ochii blajini ai lui Haskl, lăcrimoşi din pricina gerului, zîmbeau. La una bogată să nu te duci, c-o să strîmbe din nas şi o să se uite chiorîş la tine. Dar nici la una săracă să nu te duci, că n-are nici de unele. Acu ai priceput pe cine să peteşti ?

Chicotind, dădu din mînă mărunt, sacadat, apoi se opinti în chingă şi se îndepărtă cu avutul lui înghesuit în cei doi saci, care parcă se zgîlțîiau şi ei de rîs.

Mereu cu zîmbetul pe buze, Roman o luă spre iezătură, unde se auzeau glasuri de fete ce se rugau de lună să răsară mare, mare cît roata morii. Fără să vrea, flăcăul întoarse capul spre răsărit şi într-adevăr, în zare se ivi o lună greoaie, arămie, parcă ar fi fost o vrajă făcută în joacă.

Dincolo de iezătură, chiar lîngă biserică, la micuța şcoală care fusese mai demult locuința paracliserului licărea o ferestruică.

Roman cunoştea bine ferestruica — era de la odăiţa învăţătorului. Ce-o fi făcînd acum învăţătorul ? O fi şezînd aplecat asupra caietelor, sau poate picta un colţişor al satului, o pădurice ? Simţi un val de căldură în inimă. Ce-ar fi să treacă pe la el pentru o clipă ? Da, dar atunci ar trebui să-şi spună păsul. Or Roman nu obişnuia să-şi descarce inima în faţa nimănui. Oamenii au necazurile lor. Cei care fără pic de mîndrie îşi trîmbiţau necazurile, aşa cum milogul îşi dezvăluia cioturile în văzul lumii, îi făceau silă. Ai o supărare — tăinuieşte-o în tine, chiar de-ţi vine să urli.

Ridicîndu-se încet-încet, cornul lunii se cufundă într-un nor gros ca într-o apă, în care-şi lepădă crusta grea de aramă, şi cînd se ivi din nou în tăriile albastre era argintiu şi zîmbitor.

Pămîntul de l-ai colinda
Ca o grădină l-ai afla
Numai viaţa vieţişoara e trudnică şi grea...

Suspinau fetele sub lună. Cele dintîi raze firave le dezmierdau umerii, şi căpşoarele lor tinere se conturau limpede, tulburător. Roman îşi desprinse anevoie privirile de la acea imagine şi se depărtă. Simţea nevoia să hoinărească singur pe cîmp.

Dincolo de pădurice, pe un colnic, unduia boarea fantomatică a lunii, aruncînd pe troienele înviate deodată luciri nestatornice. Neliniştea îl năpădi iar pe Roman, de parcă i s-ar fi infiltrat prin toţi porii din cap pînă în picioare. Acum era împletită însă cu un simţămînt nou, nedesluşit, pe care nu-l avusese cînd plecase din casa lui Şmali.

Auzea crîmpeiele cîntecelor care îl urmăreau ca nişte amintiri din copilărie aproape uitate, pe malurile cotite ale gîrlei. Într-un tîrziu, se stinse şi glasul puternic, tînguitor ce ţinea isonul, dar simţămîntul acela ciudat stăruia încă.

Zări lîngă cei doi plopi umbra unui bărbat. Apropiindu-se, îl recunoscu pe rîndaşul lui Placinda.

— Davîd ? Ce-i cu tine aici ?

— Am ieşit să fumez o ţigară, mormăi flăcăul trăgînd cu ochiul peste umărul lui Roman, spre casa jupînului.

Roman îşi dădu seama că era de prisos acolo : prietenul lui îşi aştepta pesemne cea dintîi iubire. Văzu scena înaintea ochilor atît de limpede, încît fără voie se uită în jur. Dar nu zări decît umbrele firave ale sălciilor mişcîndu-se încet pe omăt.

Davîd se căută prin buzunare, scoase o cremene cioplită, de parcă muşcase cineva din ea — cîndva fusese vîrful unei săgeţi ucigătoare — scoase şi o bucată de pilă şi scăpără cu multă luare-aminte. Un roi de scîntei îi lumină degetele butucănoase

şi nasul mîndru, acvilin, cu nările tăiate drept şi repezite în lături, vădind o fire dîrză.

Roman se depărtă. Abia acum îşi dădea seama că acel simţămînt ciudat, tulburător din sufletul lui era presimţirea necunoscutului, a acelui necunoscut, care chema seara tineretul pe uliţi şi în colţişoarele ferite ale satului. Presimţirea a ceva temut, dar şi dorit. Asta era prea de tot — să se gîndească la fete cînd acasă maică-sa, sărmana de ea, se chinuia dînd la rîşniţă grăunţele, ca să nu plătească uiumul!

„Ce are a face una cu alta?" răsună în el o voce zburdalnică, alinîndu-i pe loc mîhnirea. Îşi simţi inima uşoară şi se lăsă pradă visării. Căsuţele erau parcă mai aproape, şi pe fundalul lor lumina lunii ţesea imagini efemere. Se vedea pe el şi pe iubita lui, care avea să se ivească negreşit, întîmpinînd împreună înserările şi zorile de zi, unele senine şi curate ca roua ce scînteia în lan, altele însă mohorîte, chinuitoare.

Îl săgetă un gînd: duşmanul cel mai aprig al dragostei nu e sărăcia, ci bogăţia. O fi citit lucrul acesta undeva prin cărţile învăţătorului? Nu. În orice caz nu-şi aducea aminte.

O pală de vînt trezi foşnete în rogozul vechi şi presără gheaţa cu frunzuliţe rotunde de arin. Acestea se rotiră, se rotiră pînă ce hora lor se destrămă deodată şi frunzele ţîşniră spre slăvi, ca un stol de vrăbii speriate.

Cînd coborai de pe malul înalt pe podişca încleştată de gheaţă îţi venea să păşeşti pe cărarea durată de luna ce poleia şi umbra fumurie a rogozului. Nici chiar vînturile năprasnice ale iernii nu izbuteau să-i risipească seminţele şi puful trandafiriu.

Fetele mai fricoase căutau să treacă cît mai repede podeţul şubred. Flăcăii însă se dădeau neapărat uţa cînd ajungeau la mijloc. Şi de data aceasta, măcar că era iarnă, cînd ajunse la mijlocul podeţului Roman îşi arcui picioarele, doar-doar s-o îndoi sub el o scîndură.

Nimic! Numai lîngă mal pocni un cuibuşor scămoşat de gheaţă — acolo apa îngheţase bocnă prinzînd aerul ca într-o pungă.

De departe, dinspre Bug, se apropia o mogîldeaţă cenuşie. Era un iepure. Se opri în loc, trase cu urechea la liniştea diamantină şi porni mai departe rostogolindu-se — ghemuleţ gingaş care totdeauna amintea copilăria, poveştile auzite iarna la gura sobei, ori codrul acela de pîine, atît de gustos, pe care mama i-l aducea odinioară spunînd că e „de la iepuraş".

După ce trecu gîrla, Roman sui un colnic şi o luă pe drumeagul şerpuitor ce ducea spre mori. Două din ele parcă erau nişte călugări ce se închinau alene la lună. A treia stătea nemişcată.

Ceva mai departe, în mijlocul drumului, Roman zări silueta scundă a unei femei cu un sac în spate, urmată de o umbră gîrbovă. În jur, cît vedeai cu ochii, numai zăpadă scăldată în razele lunii. Dacă femeia n-ar fi avut în spate ghebea aceea neagră, Roman ar fi luat-o pe alt drum, dar așa nu se putea : trebuia să-i dea o mînă de ajutor. Iuți pasul și, cînd se apropie, de după sac se iți mutrișoara mai mult curioasă decît speriată a Hristinei.

— Dă-ncoa comoara. Fără altă vorbă, Roman luă sacul din mîinile înghețate ale fetei. O să-l vînd la țigani.

— Vai, Roman, ce spaimă am tras ! Rîzînd, Hristina își potrivi băsmăluța de sub care i se zări fruntea nădușită. De unde vii ?

— Am fugit după tine tocmai din sat, ca să te ajut, răspunse el fără să clipească.

— Adevărat ? Apoi dumirindu-se : Vai, m-ai păcălit !

Își întoarse toată fața spre el.

Strecurată printre gene, lumina lunii îi juca în priviri. Apoi, pleoapele îi fluturară și nu doi ochi, ci doi stropi de aur, gata să lunece în zăpadă, se ațintiră asupra lui Roman. Frumoasă era acum fata asta după ce lepădase expresia ei obișnuită de curiozitate îndrăzneață și-o năpădise sfiala ce-i îndulcea linia gurii și a bărbiei ! Fără să vrea, Roman încetini pașii, mirîndu-se ce minune putea săvîrși noaptea. Hristina îi surprinse privirea, se încruntă, dar se și fîstîci. Pe alt flăcău ar ști ea cum să-l pună la punct, dar Roman ăsta e altfel. Dumnezeu știe ce-i în capul lui, ce fel de om e.

— Te duci la moară ? o întrebă el, ca să nu tacă.

— Da, la moară, se înviora fata. Cînd am plecat de acasă sacul mi s-a părut atît de ușor ! Ca și celui din snoavă. O știi ? Stai să ți-o spun. Cică un om a cumpărat o dublă de făină și cînd a pus-o pe umăr și-a zis : „Al dracului negustor, dă lipsă la cîntar !“ După ce a ieșit din sat dubla i s-a părut mai grea. A mai mers cît a mers și pînă la urmă ar fi putut să jure că nu negustorul l-a pungășit pe el, ci el pe negustor. Ce bine s-a brodit că te-am întîlnit tocmai acum ! Spune, nu ți-e greu ?

— Dacă vrei te sui și pe tine pe celălalt umăr.

— Nu zău !

Pe fruntea îngustă a Hristinei, sprîncenele se frînseră a zeflemea. Dar închipuindu-și cum ar ședea pe umărul tînărului se făcu roșie ca focul, iar gropițele din obraji îi dispărură, ca apoi să se sape mai adînc, de ziceai că oftase din ele. Hristina scutură din cap ca să alunge nălucirea. Izbuti, dar numai pentru o clipă. Îi era și rușine, și teamă parcă, dar era și bine — de aceea tot îi venea să-și acopere ochii cu mîinile.

„Ho ! Zăpăuco ! se struni ea în gînd. Ia uite celelalte fete cum îs ! Bine îți zicea mama : diavol !“

Roman furişa din cînd în cînd o privire spre tovarăşa lui de drum, care acum mergea tăcută. Flăcăul nici nu bănuia ce apropiate le erau în clipa aceea inimile. Amîndoi păşiseră pe sublimul făgaş al visurilor tinereţii, tînjind după minuni încă necunoscute, după o iubire care va fi neapărat cea mai frumoasă de pe pămînt. Soarta le hărăzise amîndurora din plin acea curăţenie sufletească a ţăranului pe care nici cnutul iobăgiei nu izbutise s-o pîngărească, nici banii slinoşi ai negustorului s-o spurce şi nici amărăciunile de toate zilele, care de atîtea ori smulg şi strivesc în noroi petala iubirii neprihănite, s-o spulbere.

Un singur lucru îl punea pe gînduri pe flăcăul nostru : prea era dezgheţată fata. De unde să ştie el că o fată e întocmai ca un lăstar de viţă primăvara : de o încălzeşti la razele inimii ţi se dăruieşte pentru toată viaţa, devenind ori sufletul tău, ori umbra ta — de tine atîrnă... Şi acum, fără să-şi dea seama, Hristina căuta să se ia după flăcău, rîdea mai puţin, tăcea mai mult. Flăcăului îi treceau prin minte fel şi fel de gînduri. Simţea un dor nelămurit. În adîncul fiinţei sale încolţise un gînd, o întrebare : „Oare tu-mi eşti ursita ?“ Se uita la Hristina cu oarecare teamă şi îi vedea zîmbetul visător în ochi şi pe buze, gropiţele tremurătoare în obraji.

Scîrţîitul morilor, fîşîitul aripilor uriaşe se apropia stăruitor. Lîngă o sanie trasă în faţa cerdacului se foia umbra unui bărbat destrămînd pe loc vraja acelei nopţi cu lună.

— Îţi mulţumesc, Roman, murmură Hristina, ridicîndu-se pe vîrfurile picioarelor ca să ia sacul.

— N-ai pentru ce, Hristinka.

Cu o grijă duioasă trecu povara pe umerii fetei şi-i privi părul împletit într-o coadă groasă, în care luna semănase spice strălucitoare. Hristina îl mai privi o dată sfioasă, răsuflă adînc şi, legănîndu-se uşor, o luă spre moară.

Trecu de aripile morii, se opri, mirată parcă, apoi măturînd treptele cu poalele fustei urcă în cerdacul îngust cu parmaclîc. Înainte de a intra se mai întoarse o dată şi se uită la Roman. Flăcăul flutură mîna şi simţindu-şi inima grea şi tulburată făcu cale întoarsă spre sat.

Părea că nu se întîmplase nimic deosebit, totuşi ceva se schimbase în el : seara aceea îl adusese binişor, pentru întîia oară, în faţa vălului de ceaţă care se chema presimţirea dragostei. O clipă îi învie înaintea ochilor făptura negricioasă a lui Şmali, ca umbra unui liliac, răscolindu-i obida din suflet, ogoită însă îndată de farmecul nebănuit pînă atunci al nopţii de cleştar, de amintirea zîmbetului visător al fetei. De unde pînă unde acel zîmbet la zvăpăiata de Hristina ? Mai că nu-ţi venea a crede !

Auzi în urmă şuieratul de şarpe al unor tălpige subţiri. Întoarse capul şi se trase mai către margine. Stîrnind jerbe de zăpadă veneau ca vîntul doi bidivii. Roman îi recunoscu îndată : numai Okun avea cai breji.

— Urcă, Romane ! îl pofti Orina Okun, înfofolită în dulamă, de nu i se vedea decît vîrful nasului.

Trase hăţurile şi cu o mişcare uşoară îşi îndreptă dulama şi şalul, descoperindu-şi faţa care se făcu pe dată mai frumoasă. Fata nu semăna de loc cu uscăţivul ei tată, primarul satului, şi nici cu maică-sa, o huidumă şi o caţă cum nu se pomenise.

Firea nărăvaşă a Orinei le scosese destui peri albi părinţilor. Încă de la naştere fata nu le adusese nici o bucurie : venise pe lume la şapte luni după nuntă, bătuţi pe muchie. Martoha, maică-sa, şi neamurile ei începuseră să se vaiete că pruncul e neîmplinit şi ia şi bagă-l în tărîţe trandafirii de grîu să nu se prăpădească, ferească dumnezeu. Mai apoi însă au început să umble prin sat, din gură în gură, tot felul de vorbe care au ajuns şi la urechile lui Okun. Pe el părinţii îl tîrîseră aproape cu sila la altar, lăcomindu-se la zestrea bogată a fetei. Omul s-a îmbătat de necaz şi după aceea şi-a bătut nevasta cu biciul, pînă i-a făcut cămaşa ferfeniţă. Martoha a zbughit-o pe uşă cu copilul în braţe. Okun a zvîrlit după ea albia cu tărîţe răcnind :

— Dacă te mai prind, scorpie, că bagi copilul în albie, te bag eu în mormînt. Nu-ţi ajunge că m-ai îmbrobodit o dată, vrei să mă faci de rîsul lumii ?

Şi cît s-au rugat de el rubedeniile Martohăi să-i fie milă de bietul copilaş — degeaba, şi uite aşa, fără albie şi tărîţe, a crescut Orina, zdravănă şi isteaţă foc, de începuse şi Okun să se întrebe dacă nu cumva era a lui. Fata mergea pe optsprezece ani, dar nu se măritase, ci cui venea s-o peţească îi punea în braţe un dovleac, ceea ce vrea să zică, potrivit datinei, s-o ia din loc.

Ea ştia una şi bună :

— Eu însămi o să-mi aleg mirele !

Au luat-o părinţii şi cu binişorul, au luat-o şi cu răul, dar n-au putut să-i scoată gărgăunii din cap.

Ei, dintre cine să aleagă ? Că ăia mai cu stare se lăsaseră păgubaşi, iar săracii — care calic cuteza să trimită peţitori la fata primarului ? De cîşlegi a dat dumnezeu şi le-a călcat pragul feciorul crîşmarului din Maidani. Orina l-a făcut de două parale :

— Halal mire, numai nasul şi urechile-s de el !

Roman se simţea de multe ori, în zile de sărbătoare, urmărit de privirea ochilor negri ai Orinei. Tălmăcea însă în felul lui ocheadele acestei fete cu vorbă muşcătoare şi o ocolea, căutînd să aibă totdeauna la îndemînă un răspuns usturător.

— Hai, Roman, ce aştepţi ?

Orina îşi potrivea dulama nouă care împrăştia un miros pişcător de argăsit, îmbinat cu mireasma părului ei pe care şi-l clătea cu anumite ierburi.

— Mi-e teamă, Orina, să nu obosească bidiviii, răspunse Roman, uitîndu-se la ea pe sub sprîncene şi aruncînd o privire cu coada ochilor spre cai.

— Ţi-o fi teamă de mine ! Un zîmbet trist îi dezvălui şiragurile strălucitoare ale dinţilor şi stărui pe faţa-i prelungă, luminată de doi ochi cu luciri sălbatice. Spune drept !

— Mie să-mi fie teamă de tine ? Da ce-s, peţitor ?

Fără să se mai uite la ea, Roman sări în sanie, dar nu lîngă Orina, ci se tolăni într-o rînă, rezemîndu-se cu cotul de un sac plin cu făină caldă încă.

— Da ce, ţie nu ţi s-a făcut încă de însurătoare ? îl iscodi Orina cu un zîmbet poznaş.

— Uite că nu, aruncă Roman nepăsător.

— Şi cît o să mai flăcăieşti ?

Obrazul Orinei rîdea, dar ochii ei sălbatici se întunecaseră şi mai mult.

— Pînă o să te văd pe tine cu conciul în creştetul capului.

— Numai asta aştepţi ?

— Cam atîta.

— Da nu trebuie să-ţi faci şi tu un rost, o casă, un petic de pămînt acolo ? întrebă Orina cu o umbră de duioşie care-l puse pe Roman în gardă.

— De, n-ar strica, răspunse el bănuind o cursă.

— Of, Roman, Roman, mult mai are de aşteptat biata fată !

— S-o găsi poate vreo zănatică să mă aştepte, răspunse tînărul şi o clipă înaintea ochilor săi învie făptura Hristinei.

— Aş vrea să fiu eu zănatica aia ! suspină Orina, aplecîndu-se spre Roman.

Privirea ei nu mai era nici sălbatică, nici ştrengărească, ci numai pierdută, descumpănită.

— Iote-te ! Nu se prinde, drăguţă ! izbucni Roman încredinţat că Orina îşi bătea joc de el. Încă nu ţi-ai spart toţi bostanii în căpăţînile mirilor ?

Îşi propti cotul în sac şi, opintindu-se, sări din sanie, fără să se ridice.

Apucă să vadă faţa jignită a fetei, buzele-i strînse de obidă. Orina pocni din bici ca un adevărat surugiu, caii zvîcniră smulgînd sania din făgaş, şi tălpigele lunecară pe pojghiţa de gheaţă cu un pîrîit de castraveţi striviţi. Roman scutură de pe mînecă

făina care, după ce se învolbură albăstrită de lună, se mistui în aerul înghețat.

În goana cailor sania ajunse hăt-departe, la fermă. Roman se întrebă dacă în clipa aceea fata năbădăioasă îşi rîdea de el, ori era supărată. Nărăvită să învîrtească flăcăii pe degete, şi-o fi închipuit c-o să-i meargă şi cu el. Dar ochii, ochii ei cum puteau minți aşa ? Îşi amintea ultima privire a Orinei, şi o umbră de îndoială i se strecură în suflet. Mai ştii ce era în capul ei ? Te pomeneşti c-o fi întocmai ca dulama cu care e îmbrăcată şi care duhnea a argăseală, şi totodată mirosea şi frumos, a ierburi de pădure cu care se spălase ?

Cînd ajunse la plopii de pe malul gîrlei dădu din nou cu ochii de Davîd.

— Nu ți s-a urît să îngheți aici ? întrebă el mirat, oprindu-se lîngă prietenul său, între cei doi plopi, ca într-o cadră.

— Da ce, am venit să mă încălzesc ? răspunse Davîd pufăind oțărît din țigara răsucită.

— Zi, vericule, n-a venit ?

— N-a venit. Lîngă nasul lui Davîd zvîcni o cută. Parcă poți să scapi în afurisita asta de casă ! Alergi de colo, colo buimac, din zori şi pînă-n noaptea tîrziu. Balamuc, nu alta ! Noi, ăştia, tot o ducem mai bine : te-ai spetit toată ziulica, da noaptea faci ce vrei. Slujnica însă, măcar că e răpusă de oboseală, adoarme cu fusul în mînă şi tot aşa se trezeşte. Are Placinda la pînză să-l țină o sută cincizeci de ani pe el cu tot neamul lui, dar ea — dă-i şi toarce, dă-i şi toarce... Eh, Roman, Roman, să fi fost eu țar, ptiu !

Davîd trase un fum cu atîta mînie, că țigara îi luă foc şi în ochi îi străluciră două scîntei roşii.

— Ce-ai face ? Ai dormi pe slană şi tot cu slană te-ai înveli ?

— Nu, întîi şi întîi aş mînca pe săturate cîrnați cu usturoi şi apoi mi-aş lua nişte nădragi albaştri de postav, să crape fierea în feciorii bogătanilor ! După aia aş măsura tot pămîntul şi aş da la fiecare cîte şapte deseatine — na ție, na şi ție... Apoi aş înjuga nişte plăvani de toată frumusețea şi mi-aş duce crăiasa pe pămîntul meu.

— Nu crezi că unui țar îi şade mai bine să-şi plimbe muierea cu nişte telegari ? îşi luă Roman prietenul în rîs.

— O fi, dar prin părțile noastre tot boii îs mai buni. Caii, cînd îi pui la plug, se fac leoarcă, de zici că-s nişte curci plouate. Dar cînd ari cu boulenii, şi pămîntul miroase altfel, că pătrunzi pînă-n măruntaiele lui vii, dătătoare de rod.

Davîd rămase cu ochii pierduți în depărtări, parcă acolo nădăjduia să-şi desluşească viitorul — vremea cînd țarul îi va da în sfîrşit cele şapte deseatine — cine ştie, poate-o fi adevărat, doar

n-or fi vorbind oamenii degeaba. Uliana şi cu el n-o să mai stea nici un ceas la Placinda, arză-l-ar focul să-l ardă ! Se şi vedea cu Uliana într-un car tras de doi bouleni domoli, îndreptîndu-se spre pămîntul său împurpurat de soarele dimineţii...

Roman îl privi zîmbind, citind pe faţa lui aceleaşi gînduri şi nădejdi pe care le nutrea şi maică-sa de cînd se ştia. Şi acum era cufundată în visuri, crezînd orbeşte toate povestirile despre pămînt, aşa cum era încredinţată că dacă tot mergi şi mergi poţi ajunge în cer. Să-i dea pace Roman cu bazaconiile lui, măcar că aşa stă scris în cărţi, cum zice el ! Ea ştie una şi bună : pămîntul şi cerul sînt un singur tot ca trupul şi sufletul, numai că pămîntul e viaţa de toate zilele, iar cerul — o sărbătoare veşnică.

— Mergi, Davîd ? Acuşi cîntă cocoşii.

— Pînă la cîntători mai va, dar bag seama şi eu că n-o să mai vină. Davîd oftă înăbuşit. Adăugă : Dacă soarta dăruieşte un strop de fericire unui amărît de argat, şi aceea i se fură.

Sub uriaşele ciubote ale lui Davîd se fărîmă în bulgări mari zăpadă, rogozul nevăzut şi îngheţat se arcui mlădios, lăstarii de măceş se îndoiră. Pe drumul mare răsunară deodată nişte strigăte de om beat, urmate de o frîntură de cîntec.

— Auzi privighetoarea ? ! spuse mînios Roman.

— Cine e ?

— Cine să fie ? Ticălosul de Şmali ! Ce bucurie o fi dat peste el de s-a afumat aşa ?

— A fost la diavolul meu să cumpere vaca nemţească, ciuta.

Tot ţinînd de-a lungul gîrlei, ajunseră la drum. Acolo sub un tei se opintea şi scutura din cap o vacă murgă, cu un singur corn, iar Şmali, afumat zdravăn, smucea mereu de funie. Ochiul uriaş al animalului licărea în lumina lunii ca o nestemată.

— Diii, boală nemţească ! răcnea Şmali, desfăşurînd tot mai lung frînghia. Hei, flăcăi, puneţi şi voi mîna ! strigă el, cînd îi văzu pe cei doi, dar recunoscîndu-l pe Roman amuţi deodată şi se apropie de vacă. Ochiul strălucitor se stinse...

Iată şi bordeiul în care stăteau Voloşinii de cînd cu focul cel mare. Căsuţa semăna cu un băieţaş curăţel care în joacă se îngropase în nisip pînă la brîu şi căruia cineva îi îndesase pe ochi o căciulă mare. Ei, nu-i nimic, poate chiar la primăvară au să se mute în casă nouă !

Apropiindu-se, Roman se aplecă şi se uită printr-un ochi de geam. Maică-sa torcea la gura sobei. Fusul se învîrtea pe podea sub mîna ei întinsă în lături. În mijlocul odăii taică-său şedea pe un scăunel şi cioplea cu toporul un butuc — meşterea o bîrnă. Ştrengarul de Maxim şedea la masă, cu picioarele strînse sub el ;

drept, acum băieţelul era cuminte, scria ceva cu atîta sîrg, de i se vedea vîrful limbii între buze.

— Ia te uită şi hoinarul nostru de pe drumuri s-a alimănit, îl mustră în glumă taică-său pe Roman.

Mama lipăi cu picioarele goale pe lutul de pe jos păşind repede spre cuptor.

— Ia, spune, pe unde mi-ai umblat ? întrebă tatăl.

— Toate vrei să le ştii ! sări mama în apărarea lui Roman. A hoinărit pe unde hoinăreai şi tu la douăzeci de ani. Ocolind surcelele, puse pe masă străchinuţa de lut cu o cină sărăcăcioasă, trase mai aproape solniţa de lemn cu un ardei început în ea şi spuse : Şezi şi mănîncă.

— Da voi ?

— Noi am mîncat.

Taică-său izbi din răsputeri cu toporul, împroşcînd aşchii din care cîteva făcură să zbîrnîie jalnic ochiurile de geam.

Roman scoase banii din buzunar şi-i întinse maică-si.

— Iacătă toată simbria mea. Ca să nu-şi necăjească părinţii şi să nu-şi mai facă nici el sînge rău, adăugă doar atît : Nu mă mai duc la Şmali. Nu mai e nimic de lucru.

— Oh ! se sperie maică-sa, şi o mîhnire adîncă îi năpădi ochii obosiţi şi toată faţa ei oacheşă, încă frumoasă. Şi noi care nădăjduiam să strîngem bani de casă. Acu ce ne facem ?

— Ei, că doar n-o fi numai Şmali pe lumea asta, răspunse Roman, turnîndu-şi apă să se spele pe mîini. S-o găsi ceva la fermă, iar de nu, m-oi duce la fabrica de zahăr ori la povarnă.

— Acum e cam greu să găseşti ceva, spuse maică-sa lăsîndu-se sleită pe laviţă şi-şi strînse în poală mîinile negricioase, cu vinele ieşite în afară ; fel şi fel de gînduri îi roiau prin minte. Primăvara e altceva, adăugă ea.

Oftă, îşi mai privi o dată feciorul cu un zîmbet trist şi păşi încet spre furca ei, răspîndind o adiere de pînză proaspăt spălată.

Făptura ei zveltă, niţeluş adusă de umeri, era încă mlădioasă, numai mîinile i se făceau tot mai greoaie, mai bătucite : vara — de la sapă şi seceră, iarna — de la furcă şi spata războiului. Dar asta o ştia numai ea, şi cei ce o tocmeau n-aveau cum să-şi dea seama : în mîinile ei era nu numai durere sfredelitoare, dar şi hărnicie care le făcea să muncească fără odihnă şi la cîmp, şi acasă.

Învăluit într-o boare cenuşie, fusul se învîrtea bîzîind ca un bondar. O pulbere uscată îi înţepa degetele şi făcea să ţiuie firul umed, căci nu numai că răsucea tortul cu degetele, dar îl şi umezea cu salivă. De aceea, o dureau toată iarna buzele spuzite şi, cînd voia să rîdă, pielea plesnită de pe ele sîngera. Cu asta era obiş-

nuită, dar Roman... Maică-sa îl urmări cu privirea : Roman se ridică de la masă.

— Şi cînd zici că te duci la fermă ?

— Chiar mîine.

— Numai să găseşti ceva acolo...

— Dacă n-ăi găsi, se amestecă taică-său, ridicîndu-se de pe scăunel şi împieptoşindu-se, atunci o să ne apucăm de o muncă mai pe potriva unor voinici ca noi...

— Ce muncă o mai fi şi aia ? întrebă nevasta lui sugrumată de teamă : bănuia la ce se gîndea bărbatul.

— Cum ce ? răspunse el cu un aer voit nepăsător. Cînd s-o mai încălzi un pic ne luăm coasele pe umăr, şi p-aci ţi-e drumul ! O întindem în Taurida sau în Moldova. Acolo — vorba ceea — ori laie, ori bălaie.

— Nici să nu te gîndeşti ! Mama rupse scurt firul şi-l privi mînioasă. Îmi ajunge cu cît te-ai ales tot bătînd drumurile. Copiii nu mi-i las de lîngă mine ! Nu-i las, şi pace ! Nici să n-aud de aşa ceva !

— De ce te zburleşti aşa ? zise bărbatul ei. N-aï vrea cumva să-i ţii toată viaţa agăţaţi de fustele tale ?

— Ba, cît oi putea, chiar aşa oi face.

— Gîndeşte-te, femeie hăi, că de-om avea noroc îţi aducem din Taurida, grămadă, toţi banii de casă ! încercă s-o ispitească Grigori, cunoscîndu-i coarda simţitoare.

— Mă lipsesc şi de casă, şi de tot, numai să nu plece ! răspunse ea albă ca varul, cu ochii plini de lacrimi.

— Hai, mamă, de ce îţi faci de pe acum inimă rea ? căută Roman s-o liniştească. N-o fi dracul chiar atît de negru...

— Cum, şi tu vrei să mă amărăşti ? se tîngui maică-sa ridicînd spre el ochii umezi. Întreabă-l pe taică-tău de ce sînt împotrivă.

— Acu să vezi că tot pe mine mă scoate vinovat ! rîse mînzeşte Grigori. Hai, să auzim : cu ce ţi-am greşit ?

Ea îl privi cu amărăciune.

— Tot nu ştii ? Ia spune, ce viaţă am dus cu tine ? Am trăit mai rău ca o vădană. Iar acum nu vreau să-mi plece şi bărbatul, şi feciorii, nu vreau să ajung să trăiesc din mila oamenilor.

— Cum e popa, aşa-i şi slujba ! se răsti Grigori şi ieşi trîntind uşa.

Lacrimile şi cicălelile îl scoteau întotdeauna din sărite.

Ca şi cînd nici nu l-ar fi auzit, mama lui Roman îl iscodi, străduindu-se să zîmbească :

— Tu n-ai să pleci să te speteşti cine ştie pe unde, nu-i aşa ?

— Dacă o să găsesc ceva aici, de bună seamă că nu, răspunse Roman în doi peri, cu inima strînsă.

— O să găseşti, cum nu ! îl încredinţă cu tărie maică-sa, de parcă de ea ar fi depins acest lucru. Of, copii, copii ! Şi ea amuţi aplecîndu-se deasupra caierului cîrlionţat.

Noaptea, Roman se trezi de frig. Se răsucise în somn şi cerga lunecase jos. Bîjbîi după ea ca s-o ridice, dar simţi o mînă grijulie învelindu-l.

— Dormi, băiatul mamei, dormi !

Voi să-i spună să se culce şi ea, fiindcă era tîrziu, dar îl toropi somnul şi odaia pieri undeva în depărtare. Se făcea că maică-sa veghea pînă tîrziu, ca odinioară, răsucind mereu tortul şi împingînd cu piciorul leagănul în care era culcat Maxim, îngînînd :

Nani, nani în copaie
Ca fasolea în păstaie...

Auzi limpede prin somn :

— Of, copii, copii...

XI

Hristinei îi erau dragi din copilărie morile de vînt. Siluetele acestor păsări de lemn, fîlfîitul aripilor ce iscau vîntul şi stîrneau vîrtejuri aveau o frumuseţe ciudată, tainică. Negre ca plugarii toamna, ele se roteau din zori şi pînă noaptea tîrziu, prelingînd din măruntaiele lor de piatră dîre calde de făină cu miros îmbietor. Cu aceste dîre unduitoare îşi ţineau ţăranii zilele. Cînd aripile morilor băteau de zor de la sîn Petru pînă la pîinea nouă, în sat şi cîntecele erau mai voioase. Dar dacă aripile zdrenţuite atîrnau neputincioase, iar freamătul se stingea pentru multă vreme în babalîcii de stejar, sătenii îşi luau lumea în cap, împrăştiindu-se spre meleaguri unde seceta nu năpăstuise ţărîna şi oamenii.

Morile îi plăceau îndeosebi Hristinei atunci cînd, vîslind de zor în vînt, se opreau deodată sub stelele mari, mocnite. Atunci pe micul tăpşan, care nu apucase încă să se bătătorească bine, se aşternea atîta linişte, că pînă şi morarii, cam fuduli de urechi, auzeau glasurile tulburător de duioase şi visătoare ale fetelor zburînd din sat spre ogoarele reavăne. În asemenea nopţi îi plăcea să stea cocoţată pe o căruţă veche ce zdrăngănea şi scîrţîia. Îşi lua rămas bun din ochi de la aripile ostenite, iar picioarele-i goale se

bălăngăneau de la sine în ritmul cîntecelor îndepărtate. Inima îi dădea brînci să-şi alăture şi ea glasul cîntecelor, dar îi era ruşine de oameni.

Acum însă, înfrigurată şi fericită, se opri mirată în faţa morii : aripile harnice i se păreau albe şi scînteietoare, parcă ar fi fost din argint. Poate nu iarna, ci aceste aripi învolburau viforniţa, pospăind totul cu omăt. Stăpînită de acest gînd, intră pe uşa morii, aşteptînd urmarea basmului. De aceea, fu mirată că nimeni nu-i răspunse cînd dădu sfioasă „seara bună". În lumina fumurie a unui felinar abia desluşi făpturile ce se mişcau lîngă postavă. Mai încoace, şedeau pe sacii mari şi mici mai mulţi ţărani, ascultînd snoavele lui Petro Morozenko, un omuleţ pirpiriu, bun de gură. Cînd intră Hristina, Morozenko îi înşira tocmai pe cei sortiţi să se ducă în iad :

— Boierimea cu toate slugile ei credincioase — gîlme ce s-au procopsit prin fel şi chip de coţcării, popii şi călugării, conţopiştii şi hîrţogarii care zmîngălesc pe hîrtie tot felul de minciuni, ciubotarii care fac nevoiaşilor cizme strîmbe, şi orice tîrîie-brîu care nu dă cinstire părinţilor şi oamenilor de treabă. Cît despre crîşmari şi morari pentru ăştia încă nu s-a hotărît ce pedeapsă mai straşnică să le dea pe lumea ailaltă, că prea sînt păcătoşi : crîşmarii te fură la măsură, iar morarii la uium.

Moara se cutremura de rîs. Toţi făceau haz în afară de morarul Bezborodko, ţinta tuturor privirilor. Întoarse capul oţărît şi dădu cu ochii de Hristina. Faţa morarului, năpădită de barba veche, ţepoasă, se schimonosi de ciudă :

— Mai devreme n-ai putut să vii, măi, fată ? Ori ţi-au înţepenit picioarele tot zăcînd pe cuptor ?

„De ce s-o răsti la mine ?" Zîmbind într-una fetişcana ridică din umeri, privindu-l pe morar cu ochii ei mari şi limpezi.

Morarul dădu şi el din umeri mirat că cineva putea să mai zîmbească după asemenea primire. Apoi se apropie de postavă, vîrî degetele sub vrană, duse la nas mîna-i tuciurie şi dădu capul pe spate.

— Ei, Levko, hai, pune ! Dormi sau ce faci acolo ?

Pe podul de sus, mişcîndu-se fără grabă, Levko Şcerbina ridică cu braţele lui vînjoase sacul şi-l strînse la piept, aplecîndu-i gura dezlegată spre coş. Grăunţele curseră cu un foşnet melodios, trist, iar pietrele morii, veşnic hămesite, îşi domoliră scrîşnetul. Cizmele lui Levko bocăniră pe scară în jos. Cînd coborî dădu cu ochii de Hristina.

— Ai venit şi tu cu căruţa la moară ? o întrebă, dîndu-i bineţe din cap.

— Ba am venit pe jos. Ştii că n-avem cal, răspunse fata şi pufni în rîs, aducîndu-şi aminte cum o peţise Levko pe Tatiana.

— Te duc acasă cu căruţa.

Levko potrivi sacul la postavă şi începu să deşerte făina trăgînd-o cu o scîndurică. Pulberea fină îi dezmierda degetele cu căldura ei blîndă, trezindu-i zîmbetul pitit undeva sub sprîncenele îmbinate dîrz. Chiar şi după zîmbet vedeai îndată că în afară de aceste grăunţe Levko mai avea şi altele acasă.

Cu toate că-şi făcea veleatul prin iarmaroace şi-i cam plăcea votca, bătrînul Gnat ţinea cu dinţii grăunţele pentru zile negre. Nu uita niciodată vorba bătrînească : pîinea şi nu banul aduc belşugul în casă. După seceriş, năduşit, plin tot de ţepi şi de pleavă, Gnat suia sacii grei în podul proaspăt humuit, deşerta cu grijă boabele, întinzîndu-le pe cele de soi mai bun în jurul hogeacului, unde punea la uscat şi perele pentru iarnă. Din pricina asta grăunţele lui Şcerbina aveau totdeauna o aromă de pere. După ce deşertau ultimul sac, Gnat îi învăluia pe ai lui în privirea ochilor săi de culoarea ghindei, deodată îngînduraţi, şi repeta totdeauna aceleaşi cuvinte :

— Ei, slavă domnului, acum avem cu ce trece iarna. Mîinile pe coarnele plugului, copii, că numai aşa, de bine de rău, o scoateţi la capăt, orice s-ar întîmpla. Cică odinioară şi dumnezeu ara, povestea el, amintindu-şi de frumoasele colinde în care se spunea că prorocii înjugau boii. Dumnezeu mergea pe urma plugului, sfîntul Petru mîna, iar maica precista semăna grîu. Se vede treaba însă că celor ce sălăşluiau în cer li s-a urît cu truda aceea ţărănească şi atunci au pogorît pe pămînt plugul de aur pentru ca ţăranul, muncind cu el, să-i hrănească pe toţi, şi pe vrednici, şi pe trîntori.

După moartea părinţilor, Gnat Şcerbina îşi luase în locul plugului de lemn unul mare nemţesc, marca „Sack", pentru şase trăgători. Multă vreme s-a uitat la el ca la o minune. Mai tîrziu însă, după ce i-au mai crescut copiii, începu să-l muncească gîndul că în curînd vor trebui să împartă pămîntul ce-l au în patru petiee şi acolo unde ara acum un singur plug vor brăzda ţărîna patru. De aia, pesemne, în ultimii ani nu mai spunea veşnicul său : „Mîinile pe coarnele plugului, copii", cu aceeaşi convingere ca în vremea cînd feciorii lui erau încă mici, iar el mai tînăr şi încă se mai amăgea cu nădejdea îmbogăţirii.

Trăgînd făina cu scîndurica, Levko se uita cu coada ochiului spre Hristina, care şedea ghemuită sub scară. Ascultînd poveştile despre poznele pe care le făceau diavolii oamenilor, fata zîmbea nădejdilor şi gîndurilor numai de ea ştiute. În ziua aceea totul arăta încîntător, toţi oamenii păreau atît de buni şi chiar

ochii duşmănoşi ai lui Korni Bezborodko, care o priveau din reţeaua de zbîrcituri, nu-i tulburau gîndurile ce zburau departe, pe urmele lui Roman. Dacă s-ar fi ivit atunci Roman în uşă, ea nici n-ar mai fi vrut să audă de căruţa lui Levko şi ar fi pornit înapoi, tot pe jos.

Dar în uşă se arătă nu Roman, ci moş Dunai, o rubedenie de aproape a Voloşinilor. Tot era bine că venise şi el. Unchiaşul avea în spinare un sac greu, din pînză grosolană, pe care-l sprijinea cu o mînă. Levko sări îndată şi-i luă sacul din spate.

— Nu te speti aşa, Levko, bombăni moş Dunai. Umerii tăi n-au apucat încă să se bătucească.

Bezborodko chicoti slugarnic.

— Ehei, are Levko nişte umeri — tuci, nu alta !... Bună seara, moşule ! De multişor n-ai mai dat pe la noi. Ei, putem spune că am ieşit din iarnă.

— Aha, tu eşti, Korniuşa ? aruncă cu dispreţ bătrînul, făcînd ochii mici şi spunîndu-i în gînd lui Bezborodko arici. Aproape nu era om în sat, mai ales dintre cei pe care moşul nu-i avea la inimă, să nu-l asemuiască cu vreo buruiană sau cu vreo orătanie. Urmă : Învîrţi, învîrţi mereu treburile, ai ?

— Ca prîsnelul, ca prîsnelul în zi de post.

— Vai, sărăcuţul de tine, se şi vede după mutră că posteşti.

Izbucniră toţi în hohote de rîs. Morarul, rămas fără glas, se apucă să-şi şteargă cu mîneca obrazul ţepos, puhav şi plin de pulbere albă. Ce-ar mai pune piedică aripilor, ce i-ar mai striga lui Vasil Gaevîi, să răsune moara : „Ei, băiete, bate penele ! Pentru azi am gătat cu măcinatul.“ Numai că deocamdată el nu e stăpîn aici, ci doar un simbriaş al boierului. Nu-i vorbă, boierul ţine la el, ba chiar îi face cinstea, din cînd în cînd, să-i dea din vinaţurile şi din hainele lui. Dar a fost destul ca ghiujul ăsta de Dunai să-l întîlnească într-o zi pe morar împopoţonat în straiele scumpe primite de la boier ca să-l întrebe de faţă cu tot satul : „Ia zi, Korni, sub ţoalele astea de căpătat ţi s-a boierit şi sufletul, de nu mai ai ochi să ne vezi pe noi ăştia, ţăranii ?“ A trebuit să ascundă afurisitele de daruri tocmai în fundul cufărului. Korni le-ar vinde bucuros, da nu poate — dacă boierul l-ar întreba într-o bună zi : „De ce nu porţi, Korniuşa drăguţule, pantalonii ceia ai mei ?“, el i-ar răspunde respectuos rîzînd uşurel : „Le păstrez, cucoane, în cufăr, cu sfinţenie, cum vă ţineţi dumneavoastră decoraţiile“.

He, he ! Korni nu era prost, el ştia că dacă răspunsul i-ar fi pe plac boierului, acesta nu va întîrzia să-l copleşească cu noi hatîruri. De aceea se dădea peste cap numai să-i intre în voie stăpînului său. O să învîrtească aripile morilor şi o să-şi stoarcă

mintea pînă o să se vadă la moara lui. Atunci o să-şi dea seama şi boierul că Korniuşa era cu un cap mai înalt decît i se păruse lui.

Îngrijorat de păcănitul neregulat al prîsnelului, Vasil Gaevîi coborî de pe pod.

— Şi tu eşti aici, flăcăneaţă ? se miră bucuros moş Dunai.

— S-ar zice că da, răspunse voios tînărul şi, trecînd maiul în mîna stîngă, dădu bineţe bătrînului. Acuşi o să-ţi măcinăm.

— Lasă, lasă, nu-s mai cu moţ ca alţii. Pot să şi aştept. Care va să zică, te-ai tocmit aici ?

— Da, m-am vîndut, răspunse posomorît tînărul, şi pe faţa-i colbuită se aşternu îngîndurarea.

— Te-au făcut măcinar ?

— Nu, eu îs cu maşinăria. De, trei mori nu-i un fleac.

— Da tătîne-tu ce face ?

— Ce să facă ? Vrea să ia toiagul drumeţului.

— Se călătoreşte în Taurida ?

— Nu, peste Don. Zice să merg şi eu.

— Da mama ?

— A zăcut bolnavă o vreme, iar acu vrea să se tocmească la fermă, la meliţat cînepă.

— Boceşte ?

— Da de unde, cîntă ca o fată mare !

— Te cred, se băgă în vorbă Bezborodko cu o licărire dezmăţată în priviri, la fermă fetele şi nevestele se veselesc straşnic, mai cu seamă după ce se întunecă.

— Nevasta ta să se veselească aşa cîte zile o avea, Korniuşa, uite, ţi-o spun ca să nu mai pizmuieşti pe nimeni ! îl repezi moş Dunai.

Ţepii de pe obrajii morarului se zburliră.

— Ce-ai azi, moş Ivane, de eşti aşa colţos ? Sfîrîi ca slănina în tigaie.

— Pentru că nu eşti la locul tău, de aia, bombăni unchiaşul. Dînd cu ochii de Hristina, pe faţa lui uscăţivă ca o nucă zbîrciturile se adunară într-un zîmbet duios. Mîngîindu-şi barba albă care bătea în gălbui spuse : Seară bună, Hristinka ! Da cum de-ai crescut aşa de repede, măre doamne ?

— Ca din apă, bunicule, rîse fata, căutînd pe obrazul bătrînului o asemănare cu Roman, dar nu descoperi decît demnitatea înnăscută a amîndurora.

— Acuşi jucăm la nunta ta, ai ?

— Pînă atunci mai curge multă apă pe gîrlă ! răspunse fata roşind.

— Nu mai spune! Ba o să alergi ţupăind după cel dintîi care o să te peţească, o înţepă Levko.

— Cum ai alergat tu după Tatiana! i-o întoarse cu năduf Hristina, făcîndu-i pe toţi să se prăpădească de rîs.

Levko nu găsi deocamdată ce să răspundă şi-i întoarse spatele, înciudat, văzîndu-şi de treabă.

„Pagubă în ciuperci. Numai de peţit şi de pupat vorbeşte! gîndi Hristina, întorcîndu-i şi ea spatele. Proastă am fost că i-am făgăduit să mă întorc cu el."

Ieşi în pridvor, al cărui parmaclîc se sprijinea pe stîlpi strujiţi. Chiar lîngă scară rumegau domol boii de stepă, cu ochii aşezaţi lăturalnic, ai bătrînului Dunai. Auzind că scîrţîie scîndurile pridvorului, ridicară puţin capetele şi coarnele lor falnice se loviră, sunînd a scorbură. Fata îşi spuse că pesemne truditorii aceia domoli munciseră ceva la viaţa lor.

În jur, cît vedeai cu ochii, unduia întinderea de zăpadă prinsă într-o pojghiţă de gheaţă subţire, zgrunţuroasă, ici argintie, colo de un albastru bătînd în verde. Pămîntul ducea pesemne şi acum dorul holdelor mănoase, visînd nedesluşit grăunţele tăinuite sub întinderile de nea.

Privind în depărtările amăgitoare, tăiate de drumul străjuit de tei, fata văzu pentru întîia oară trei izbe aşezate la marginea drumului. Înnămeţite, răzleţe, păreau nişte drumeţi opriţi la răspîntie, întrebîndu-se încotro s-o apuce.

Hristina se întristă, poate fiindcă-şi aduse aminte că aceea din margine, neterminată încă, era a lui Roman, sau poate fiindcă-şi dădu seama, mirată, că îi zbura într-una gîndul spre el, deşi pierise de mult după nămeţi. De ce oare? Ca să vezi — aseară încă, pe heleşteu, i se păruse la fel ca ceilalţi flăcăi, nici mai bun, nici mai rău. Şi acum era cu gîndul numai la el. „O fi pentru că mi-a dus sacul", se luă în rîs ea singură şi se mai înveseli.

Între timp, luna şi zăpada îşi ţeseau mai departe vraja în jurul fetei. Cărări de argint duceau spre necunoscute tărîmuri, ici-colo se aprindeau diademe bătute cu pietre scumpe, iar în zare se legănau lin nori primăvăratici jilavi, bolovănoşi. Hristina dorea să se cufunde în acea feerie nocturnă, s-o soarbă din plin, să-şi poarte paşii spre acele zări de mărţişor, dar la moară o aştepta sacul cu boabe cîştigate din truda ei, la care se gîndea mai statornic decît la farmecul nopţii din pragul primăverii. Cum să nu ofteze biata fată? Tot aşa se întîmpla şi vara cînd muncea la sfeclă pe cîmpurile boierului; o chemau depărtările, dar săpăliga cu care trudea pentru cincisprezece copeici pe zi, şi

de care se sprijinea pentru a se odihni niţel, îi reteza pe loc avîntul.

Levko ieşi încetişor în pridvor. Nu ştia dacă e mai bine să tacă, ori să intre în vorbă cu zăpăuca aceea. Tăcu îndelung, arătînd prin toată înfăţişarea sa că e supărat foc. Cînd văzu însă că nu e luat în seamă, mormăi :

— Ce te-ai făcut aşa năbădăioasă ? şi o privi pe sub sprîncene.

Fata întoarse capul. O umbră îi tăia pieziş chipul luminat de lună. Se uită la el absentă şi îndreptă privirile din nou spre depărtări. Levko se simţi jignit de-a binelea.

— Ce, nu mai auzi cînd îţi vorbeşte cineva mai mare ca tine ? o luă el din scurt, sprijinindu-şi un picior de balustrada scîrţîitoare.

— Aud, că doar nu-s surdă, răspunse Hristina, ridicînd brusc capul şi fulgerîndu-l mînioasă.

— Ia te uită cum îşi ia nasul la purtare ! Ce faci pe grozava? se încruntă Levko. Sau poate te-ai îmbogăţit peste iarnă ?

Hristina scutură din cap cu aprindere.

— Sînt sătulă de prostiile tale, asta-i. Oriunde te duci, hodoronc tronc vorbeşti numai de peţit şi de pupături.

— Păi, ce viaţă ar mai fi pe lume dacă n-ar mai săruta omul din cînd în cînd o guriţă ? îi răspunse flăcăul mirat, fără să se supere.

— Zi-i Levko, şi pace !

Era înciudată pe el, dar îi venea să şi rîdă. Se stăpîni însă şi, spunîndu-i că e un nerușinat, se mistui după uşă.

Levko o petrecu cu privirea şi dădu din umeri : „S-a zărghit la cap, zău aşa ! Nici nu mai ştie de glumă !"

Dacă i-ar fi răspuns atît de obraznic cu un an mai înainte, Levko ar fi plesnit-o, ca s-o înveţe minte. Acum, însă, naiba ştie cum să te porţi cu ea. Fluierînd cu gîndurile aiurea, Levko păşea de colo, colo în pridvor cu paşi mari. Bine a zis cine a zis că muierea e cea mai mare pacoste pe lume. Nici dracu nu-i vine de hac. Uite, fata asta nu mai departe decît aseară îl lua cu „Levko, drăguţule", pentru ca astăzi să-şi bată joc de el. Nişte şirete şi nişte prefăcute !

Totuşi, deşi în gînd o ocăra cu cele mai urîte cuvinte, în faţa ochilor îi stăruia făptura ei aşa cum fusese în ajun, pe heleşteul boierului. „Piei, satană !" S-a isprăvit, n-o mai ia în sanie. N-avea decît să se cocoşeze cu sacul în spinare — treaba ei. Ca să vezi ! Înainte de asta Levko se gîndea cum se va întoarce cu ea în sat, cum, făcîndu-se că descurcă hăţurile, o va atinge ca din greşeală cu cotul. Nu se hotăra de loc să plece fără ea. La urma urmelor, el o poftise, nu ? Numai racul dă înapoi. Uite ce-o să facă : de

luat o s-o ia în sanie, fir-ar să fie, dar n-o s-o aşeze lîngă el, ci tocmai la spate — dacă te porţi frumos, zăpăcitele astea ţi se urcă în cap.

Cercetă cu o privire bănuitoare uşa după care se făcuse nevăzută Hristina. Voia să mai spună o dată: „Piei, satană", se lăsă însă păgubaş şi începu din nou să păşească de colo, colo căznindu-se să-şi limpezească gîndurile învălmăşite şi ascultînd foşnetul puternicelor aripi ale morii. Luptînd mereu să-şi ia zborul aceste aripi vîjîiau şi pîrîiau măcinînd grăunţele cuiva. La capetele lor tortul lunii se înfăşura ca pe o vîrtelniţă.

Levko trase de uşa scîrţîitoare. În lumina împîclită a felinarului se zărea dîra de făină ce şerpuia fără răgaz pe ulucaş. Dusă pe gînduri, tăcută, Hristina privea ţintă acea dîră de parcă şi-ar fi citit în ea viitorul.

„Acu, poftim, uite ce spăşită şade. Încreţindu-şi fruntea, Levko sălta pe umeri sacul plin cu făină. Bine a zis cine a zis..."

Dar cum se putea să rămîi multă vreme supărat cînd se afla prin preajmă moş Dunai? Gluma pe care o făcu cu morarul năzdrăvanul unchiaş îl înveseli pe Levko atît de tare, încît mai-mai să scape sacul jos de rîs. După ce urase frumos noapte bună fiecăruia în parte, moşneagul făcuse semnul crucii spre morar. Acesta nu ştia ce să creadă.

— Da ce-ţi veni, moşule, de mă binecuvîntezi?

— Nu te binecuvîntez, bre, ci fac semnul crucii să văd de nu piei şi matale ca ucigă-l toaca.

Ţin-te rîs!

XII

Luna pogorîse somnul peste toată firea. Învăluit în nea, chiciură şi-n liniştea albastră, satul se legăna uşor în adumbrirea amăgitoare, parcă ar fi fost gata-gata să-şi ia zborul. Davîd nu s-ar fi mirat de loc dacă toate căsuţele s-ar fi înălţat în văzduh, rotindu-se ca păsările, şi urmate de copaci şi de cumpene s-ar fi îndepărtat spre alte meleaguri, fericite, unde şi argaţii se pot întîlni cînd vor cu iubitele lor.

Flăcăul rătăcea pe uliţele adormite. Unde să se ducă? Înapoi la Placinda? Arde-l-ar focul! N-avea chef de nimic. Totuşi, undeva trebuia să stea pînă se vor revărsa zorile şi va trebui să vadă de vitele stăpînului. Să se ducă la neamuri? Nu se avea cu ele aşa de bine ca să le bată în toiul nopţii la fereastră, să le ceară

sfatul, să-şi descarce sufletul, ori să înnopteze în casa lor, pe o cergă aspră, învelit cu un cojoc sau cu o svitka. Adică de ce s-ar plînge ? Ce, era singur pe lume ? Nu ţinea la el tuşa Vasilina ca la copilul ei ? Păcat numai că era doftoroaie. Da acu, hai !

Coti hotărît spre smîrcul de la marginea satului, unde se zărea un bordei ca un muşuroi. Primăvara şi toamna smîrcul era potopit de puhoaie şi sălaşul prăpădit al babei se iţea stingher din apă. Totuşi Vasilinei îi era drag bordeiul surpat de ani, iar pustietăţii aceleia mocirloase îi zicea „pămînt sfînt", măcar că pe acolo nu creştea decît rugina, o iarbă păcătoasă pe care n-o păştea nici capra, singura vietate de pe lîngă bordeiul babei. Buruienile acelea nu erau bune nici de aşternut — tari ca sîrma, nu le muia nici timpul. Dar tuşica era bucuroasă că găsea printre ierburi anume rădăcini care tămăduiau oamenii şi vitele. Baba îi tot făgăduia lui Davîd că într-o zi el o să-i moştenească pămîntul. Drept răspuns flăcăul ridica din umeri.

— Ce să fac cu pămîntul ăsta al naibii ?

— Nu vorbi cu păcat. Tot pămîntul e de la dumnezeu, numai stîncile golaşe le-a grămădit necuratul.

— Bine, dar mocirla asta nu rodeşte nimic. Spune şi matale dacă ai luat de aici, de cînd eşti, barem un cartof ori un castravete ?

— E drept că n-am luat, dar aşa mi-e scris : pentru mine nu rodeşte nici pămîntul cel mai negru şi cel mai gras. Tu, însă, o să tragi foloase chiar şi din peticul ăsta amărît.

Văduva era atît de încredinţată că palma ei de loc putea să fie de folos cuiva, care nu-şi cîştigă pîinea din farmece şi descîntece, încît cu timpul sădise această credinţă şi în inima lui Davîd.

Pe acolo nu trecea nici un drum. Doar o cărăruie întortocheată ducea spre bordeiul singuratic. Apropiindu-se, Davîd auzi o bolboroseală monotonă. Aha, se vede că nu adormise toată suflarea din sat, mai umbla careva la ceasul acela tîrziu după leacuri sau niscaiva licori fermecate. Davîd era curios, dar se şi temea, deşi vrăjitoarea îi era mătuşă bună. Dădu să strecoare o privire prin ferestruică, dar uşa scîrţîi şi în golul ei apăru o fată cu obrajii ascunşi în basma, de nu i se vedeau decît ochii.

Cînd dădu cu ochii de tînăr, înlemni şi-şi descoperi puţin faţa : te pomeneşti că era drăguţul ei chemat de farmecele babei ! Recunoscîndu-l, însă, scoase un ţipăt şi o rupse la fugă prin zăpadă.

— Care a venit aici să sperie oamenii ? bombăni baba din bordei şi se ivi îndată în prag, aspră şi cernită ca o călugăriţă.

— Eu sînt, tuşă Vasilina.

— Davîd ! se bucură văduva. Parcă te-ai mai înălţat ! Creşti văzînd cu ochii. Intră, îl pofti bătrîna, începînd să se foiască şi să-şi scuture mirosurile de ierburi şi rădăcini de pe straie.

— Teamă mi-e, tuşico, că am speriat dragostea ce dădea tîrcoale bordeiului ! rîse Davîd, aplecîndu-se în uşă.

Bătrîna nu rîdea însă, ci răspunse cu tristeţe.

— Mai ştii ? Dragostea e ca o păsărică, din te miri ce se sperie şi moare. Nu cumva să trebuiască să ogoiesc lacrimile fetelor, plînse din pricina ta... Ehei, e uşor să răneşti o biată fiinţă, dar cînd e vorba de ajutat... Da de ce să-mi fac eu griji degeaba ? ! încheie bătrîna. Tu nu eşti din ăia.

Şi aprinse opaiţul, apucîndu-l cu blîndeţe pe flăcău de braţ.

Flăcăruia firavă descoperi ierburi îngrămădite peste tot în bordeiul scund, îngropat pe jumătate în pămînt. Ce nu găseai acolo ! Popivnic, coada racului, sovîrf, pelin negru, ruscuţă, pojarniţă, coada-şoricelului, cuscrişor, muşeţel, barba-ursului, lumînărică, măselariţă, drăgaică, pătlagină, păpădie, buruiană de friguri — tot ce creşte pe pămînt, în apă şi în mlaştină — atîrnau ca nişte bărbi de grinda tavanului, se înşirau mănunchiuri-mănunchiuri în dulăpior, erau întinse pe laviţă, puse la uscat pe cuptor, agăţate de pereţi, se iţeau de după icoane, răsăreau din ghiveci, erau aşezate pe masă lîngă pîine, ca pentru a aminti că cu ele îşi ţinea zilele doftoroaia. Fără a-l întreba pe Davîd dacă îi era foame, Vasilina aţîţă jăraticul şi puse pe pirostrii o tigaie în care sparse cîteva ouă căpătate pentru leacuri şi farmece.

— Nu mi-e foame, tuşico.

— Să taci ! bombăni bătrîna, plecîndu-se asupra focului. Unde s-a văzut argat să nu-i fie foame ? Poate doar de paşte şi nici atunci totdeauna. Hai, zi tu, Davîde, ce ai de eşti aşa amărît ?

— Ţi se pare, tuşico...

— Lasă, lasă ! îl străpunse baba cu privirea ochilor ei mari de vrăjitoare şi flăcăul nu prea se simţi la îndemînă. Poate ţi-ai găsit ursita ? Ori te pomeneşti că ai venit să-mi ceri niscaiva fierturi ?

— Mă descurc şi fără asta, rîse Davîd, dar nu suflă o vorbă despre Uliana.

Vasilina puse jumările pe masă, propti în piept o pîine rotundă, care mirosea şi ea a ierburi, tăie un codru, îi întinse lui Davîd o lingură cu mînerul înfăţişînd un peşte, şi se uită la el cum mănîncă.

— Da matale ?

— N-am poftă... Mă cam lasă puterile, Davîde...

— Păi, ia nişte leacuri.

— Nu se găseşte leac de bătrîneţe şi de inimă rea. Şi astăzi îşi jelea mătuşa bărbatul şi pe singurul ei fecior, care se prăpădiseră cu vreo cincisprezece ani mai înainte, cînd bîntuise o molimă. Auzi,

Davîde, cînd o fi să mor, tu să rămîi aici. Pămîntul ăsta bun, rău trebuie să rodească.

— Mocirla asta ?

— Dacă o seci, dă rod. Ce-ar fi să sapi nişte şanţuri ? Se uită pe fereastră la jumătatea ei de deseatină, în care mustea apa. Numai iarna, cînd e acoperită de zăpadă, mai aduce şi ea cu pămînturile oamenilor.

Davîd se întreba, pentru a cîta oară, cum se făcea că tuşa Vasilina, care-şi iubea atît de mult pămîntul, nu încercase să-l lucreze şi se făcuse doftoroaie ?

După ce mîncă, tot Vasilina, dînd cinstirea cuvenită stăpînului casei, îi aşternu peste fînul de pîrloagă o cergă curată, îi înfoie o pernă şi flăcăul îşi întinse cu plăcere pe laviţă mădularele obosite. Gîndurile îi zburau spre Uliana. Pesemne că aşternutul mătuşii era ţesut din vrăji, o simţea pe fată atît de aproape, de parcă ar fi fost chiar lîngă el.

Opaiţul se stinse ca de la sine. Văpaia lunii mărea mănunchiurile de ierburi şi le înteţea mireasma. Cînd să-l fure somnul, Davîd auzi nişte paşi mărunţi pe podea şi simţi cum cineva trăgea iarba de sub el. Se ridică speriat în capul oaselor : doi ochişori în care pîlpîia o flacără verzuie îl priveau ţintă.

„Dracul !" Ridică mîna să-şi facă semnul crucii, dar arătarea scoase un behăit jalnic şi mai smulse de sub aşternut un smoc de fîn.

— Ptiu, scuipă Davîd cu ciudă. Aşa poţi să mori de spaimă.

Somnul fugise speriat şi el. Luna îşi cernea mereu toropeala dulce, aşternînd pe jos umbrele ierburilor aducătoare de sănătate. „Nu se găseşte leac de bătrîneţe şi de inimă rea", îşi aminti Davîd vorbele mătuşii şi, căutînd să nu facă zgomot, începu să se îmbrace. Ca berzele toamna, gîndurile i se roteau mereu în jurul Ulianei şi a pămîntului mătuşii. „Te aşteaptă două bucurii, Davîde : o mîndreţe de fată şi un petic de pămînt sterp, plin cu broaşte." I se strînse inima, dar tristeţea se risipi îndată şi din nou i se ivi înaintea ochilor chipul drag şi doi ochi căprui, în care ghiduşia se îmbina cu teama bănuitoare.

După ce se încălţă, Davîd ieşi în vîrful picioarelor, ca să nu-l simtă bătrîna, şi se înfioră la vederea pămîntului sterp pe care se-nchirceau, ca bolnave de reumatism, cîteva răchite.

Satul era tăcut, pustiu. Doar arar tresărea umbra vreunui pomişor sau trosnea chiciura desprinsă de pe ramuri. În dreptul şcolii îl ajunse din urmă pe Stepan Vasilievici, care se întorcea de undeva, cu şevaletul la braţ. Se mirară amîndoi.

— Cam tîrzior te întorci de la drăguţa ! zîmbi dascălul, netezindu-şi cu o mînă hălăciuga de păr negru ca smoala.

— În schimb Stepan Vasilievici se culcă o dată cu găinile, i-o întoarse Davîd. Apoi schimbînd tonul : Aţi pictat ceva ?

— Am pictat sălciile şi paltinii în lumina lunii, răspunse dascălul, suflîndu-şi în degete ca să şi le încălzească.

— Păi, nu le-aţi pictat ziua ?

— Ba da.

— Atunci ?

Cutele de pe fruntea dascălului se strînseră a şagă.

— Ia spune, Davîd, ţi-ai văzut drăguţa la lumina zilei ?

— De bună seamă... îngînă Davîd, fîstîcit.

— Şi totuşi ai vrut s-o întîlneşti şi seara...

Lui Davîd îi scăpă un oftat.

— Am vrut...

— Uite, aşa şi eu, am vrut să văd din nou păduricea. Mi-e dragă, pricepi ?

Învăţătorul izbucni în rîs şi, după ce se codi puţin, îi urmă pilda şi Davîd.

— Păi, cum puteţi asemui păduricea cu o fată ?

Îşi aminti însă deodată de cei doi plopi între care, seara, răsărea atît de frumos luna, strecurîndu-ţi parcă în adîncul inimii fuioare de raze tulburătoare. Ciudată e viaţa ! De ce trebuia să-ţi ascunzi, spre a o feri de batjocuri, şi dragostea pentru pomi, şi aceea pentru o fată ?

— La ce te gîndeşti, băiete ?

— Tot la o pădurice, dar la una prăpădită de tot. Pe aia n-o să vină nimeni s-o picteze, spuse Davîd, aducîndu-şi aminte de răchitele reumatice din smîrc. S-ar putea să-mi pice o moştenire, un fel de împărăţie a broaştelor, şi habar n-am ce să fac cu ea. Povesti dascălului despre pămîntul mătuşii, apoi întrebă : Oi putea scoate ceva din el, ori mai bine să mă las păgubaş ?

— Ai să scoţi, dar pînă atunci o să te treacă toate năduşelile.

— Cu asta sînt învăţat, Stepan Vasilievici. Dar ce trebuie să fac ?

— Există o metodă daneză. Sapi în smîrc cît mai multe şanţuri, adînci cam de un metru şi ceva. Toată apăraia care musteşte la suprafaţă şi în adînc se scurge pe acolo. După aia netezeşti pămîntul, mai pui nişte var şi — seamănă sănătos ce vrei !

— Ca să vezi ! se minună Davîd. O să trebuiască să sap vreo două verste de şanţuri.

— Pe puţin.

Tînărul se gîndea ce greu are să sape pămîntul acela putred, clisos.

— Dar un mijloc mai uşor nu s-o găsi ca un biet argat să capete şi el pămînt ?

Ajunseseră la poarta şcolii. Învăţătorul se opri, se uită în jur şi, privindu-l pe Davîd drept în luminile ochilor, răspunse :

— Unul mai uşor nu există. Cunosc însă un alt mijloc, mult mai greu, dar cel mai de nădejde.

— Care-i ? tresări Davîd.

Inima lui bătea năvalnic, iar nările repezite în lături îi fremătau.

— Să luăm pămînturile de la cei care le stăpînesc, fără să are, să semene ori să secere. Privirile învăţătorului rătăceau în depărtare unde dormeau sub zăpadă ţarinile şi pădurile lui pan Stadniţki. S-ar putea ca asta să-ţi ceară mai multă trudă decît să sapi două verste de şanţuri. Din cei care au pus umărul la înfăptuirea acestui mijloc, unii au fost trimişi să sape şanţuri şi să spele nisipul purtător de aur tot restul vieţii.

— Vorbeşti de ocnaşi, Stepan Vasilievici ?

— Vorbesc de revoluţionari, Davîde. Ţii minte cuvîntul acesta ?

— N-o să-l uit. Îs şi ei bieţi pălmaşi ca noi ?

— Cei mai mulţi n-au nici o palmă de pămînt, răspunse învăţătorul zîmbind mucalit. Sînt muncitori, Davîde.

— Păi, ăstora la ce le trebuie pămînt ? Sau poate li s-a urît să tot lucreze fierul acolo în fabrici şi le dă inima brînci să vină la ţară ?

— Nimic din toate astea, Davîde. Ei vor ca toţi oamenii să trăiască omeneşte, ca fiecare să-şi aibă bucata lui de pîine.

— Parcă mult îi trebuie omului : doar ce să înfulece şi cu ce să-şi acopere goliciunea. Da nici puţinul ăsta nu-l are, spuse gînditor Davîd. Care va să zică, să smulgem pămîntul din ghearele hapsînilor... Da n-o fi şi alt mijloc ?

— Este : să tragi la jug pînă îţi plesneşte grumazul. Pe ăsta îl ştii şi tu.

— Ba bine că nu !

Davîd îşi duse mîna la gît ca pentru a vedea de nu cumva i-a plesnit grumazul.

Flăcăul o porni spre casă, pe uliţele adormite, urmat de umbra lui deşirată. Un noian de gînduri îi roiau prin minte. Înaintea ochilor îi apărea cînd smîrcul mătuşii, cînd cele şapte deseatine mult visate, sau ocnaşii osîndiţi pe viaţă să sape şanţuri şi să spele nisipul purtător de aur. Nici nu băgă de seamă cum ajunse în dreptul casei lui Placinda, arde-l-ar focul să-l ardă. Deodată se opri locului încremenit : la portiţă se ghicea silueta unei fete.

— Uliana ? bîigui el, nevenindu-i să-şi creadă ochilor. Bucuria îl năpădi ca un val de căldură. Tu eşti ?

— Se poate să fiu şi eu, răspunse cam morocănos fata.

— Aşadar, ai venit !

— Da de unde ! Nu mă ia somnul, de aia am ieşit.

— Şi eu care te-am aşteptat !

— Ai aşteptat mult ? întrebă fata mai îmbunată.

— Mi s-a părut un veac !

— Şi unde te-ai făcut nevăzut ?

— M-am dus să mă culc la mătuşa, dar n-a fost chip să adorm, spuse Davîd apropiindu-se. Eu cred că m-ai aşteptat.

— Că mare nevoie am eu de unul care umblă haihui noaptea !

Se trase deoparte, dar nu-şi putu stăpîni un zîmbet.

— Ba se vede că ai nevoie ! spuse Davîd fără a-şi ascunde bucuria. M-ai aşteptat, nu ? Întinse braţele şi o trase uşor spre el.

— Stai cuminte ! Uliana îi propti în piept mîinile ei vînjoase.

— Uite că nu vreau ! o zădări flăcăul şi, aplecîndu-se, o sărută zgomotos pe obrazul rece.

— Vai, Davîde, e păcat ! se sperie fata, frecîndu-şi obrazul cu palma.

— Ba nu-i, Uliana, o încredinţă el. Ar fi păcat dacă am face-o aşa, în glumă. Da eu vreau să te iau de nevastă. O strînse în braţe şi o mai sărută o dată.

Uliana oftă — ce să fi însemnat oare acel oftat ? — şi lăsîndu-şi capul în jos se strînse la pieptul lui. Înduioşat de această încredere, Davîd îi mîngîie uşor basmaua cu palma lui mare, apoi i-o scoase şi-i atinse cu buzele părul, în care stăruia mireasma fînului cosit de curînd şi a unei flori al cărei nume nu şi-l amintea.

— A ce-ţi miroase părul ?

— O fi mirosind a leşie, se ruşină Uliana.

— Ei, na ! Miroase a flori, dar nu ştiu care.

— A flori ? Atunci să ştii că e nalbă. Mi-am spălat în fiertură de nalbă panglicile pe care le împletesc în cosiţe.

— Aha, a nalbă ! Şi-i mai sărută o dată părul.

— Nu-i frumos, Davîd, se rugă fata, deşi niciodată nu se simţise atît de fericită ca în clipele acelea.

— De ce ?

— Mi-e ruşine.

Ridică fruntea şi de data aceasta în ochii ei nu mai sclipi nici ghiduşia, nici teama feciorelnică, ci doar o duioasă rugăminte. De unde putea să ştie fata de-i voia binele ori de-i pusese gînd rău ?

Se grăbi să-i spulbere îndoielile.

— Tu, Uliana, să nu gîndeşti rău despre mine. Uite, după paşte, fir-ar să fie, ne punem cununiile.

— Adevărat ?

— Adevărat, Uliana.

— Da unde o să stăm ?

— Mai întîi la tuşica. Ştii, îmi dă şi pămîntul.

— Vai de pămîntul acela ! spuse fata zîmbind cu amărăciune.

— Că mult te pricepi tu ! Cînd oi stoarce din el apa prin metoda daneză, să vezi cum o să dea rod !

— Cum ai zis ?

— Prin metoda daneză ! repetă Davîd mîndru.

— Şi cum e cu metoda ceea, rogu-te ?

Uliana nici nu bănuise că Davîd al ei era atît de învăţat.

— A, nu-i grea de loc, minţi senin tînărul. A născocit-o unul pe nume Danko. O fi moştenit şi el vreun smîrc de la bătrînii lui. Să ştii însă că avem de săpat ca ocnaşii ăi de caută aur. Dar după aia, o să sădim şi o să semănăm acolo ce-ţi pofteşte inimioara şi, ceea ce-i mai de seamă, nu pentru alţii, ci pentru sufleţelul nostru ! Davîd se lăsă pe vine şi desenă cu degetul pe zăpadă un patrulater. Uite, aici o să punem vişini, iar dincoace meri şi peri, spuse el împungînd cu degetul locul pomilor.

Uliana se aplecă şi sorbi din ochi desenul, de parcă fericirea ar fi stat scrisă acolo, dar îndată se întunecă la faţă :

— Da tare zărgit eşti, măi Davîde ! !

— De ce ? Nu crezi c-o să avem vişini, livadă ?

— Ba da, dar numai pe zăpadă, spuse Uliana, fără să-şi ia privirea înnegurată de la desen.

— Eh ! făcu Davîd neştiind ce să-i răspundă.

Se ridică şi o cuprinse din nou în braţe. Gîtul frumos al fetei adia o căldură îmbietoare, iar în păr îi stăruia mireasma nalbei.

XIII

Hristina abia trecuse de vîrsta aceea la care, cufundat în visurile cele mai dragi şi nemărturisite, ai vrea să zbori nici tu nu ştii unde. Mai ieri era de ajuns să strîngă pleoapele, pentru ca mîinile să i se prefacă în aripi uşoare şi, cuprinsă de o dulce înfiorare, îmbinată cu teamă, să se înalţe deasupra bordeielor, să zboare peste dumbrăvi, rîuri şi păduri, privind tot ce se petrece dedesubt : iată nişte copilaşi care se uită vrăjiţi la ea cu mînuţele streaşină la ochi, iat-o şi pe maică-sa — îşi mînă vaca în cireadă şi o ameninţă de jos cu nuiaua pe zvînturatica ei fiică ; mai încolo, iată nişte pescari care tîrăsc năvodul în care se zbat peşti argintii, iar pe malul celălalt al rîului iată holdele pîrguite ce se apleacă sub povara rodului bogat, sub soarele ce pare ţesut din spice. Aripile o poartă pe meleagurile viselor, unde totul e ori mai bun, ori mai rău ca în viaţă.

Poate că nostalgia aripilor dădea paşilor Hristinei acel ceva aerian, de zbor. Nu se pomenea nuntă, jocuri ori colind fără Hris-

tinka. Chiar şi atunci cînd muncea pe moşie la sfeclă, sapa parcă dănţuia în mîinile ei, lăsînd în urmă pe cele mai harnice plivitoare. Abia în anul acela, după sfîntul Simion, zvăpăiata fată îşi mai domolise zburdălniciile, încălţase pentru întîia oară ciuboţelele galbene, noi, nu nişte vechituri ca pînă atunci, iar în păr îşi pusese o dugheană întreagă de panglici şi oglinda îi spusese că nu mai era ştrengăriţa iute ca o sfîrlează de pînă atunci, care încasa scatoalce de la cei mari, ci o fată în toată firea.

Această descoperire neaşteptată o tulburase, dar îi şi făcuse plăcere. Clipise cu un aer complice propriei sale imagini, scosese limba de un cot — să moară de necaz pizmaşele ! — dar îndată după aceea se făcuse serioasă zicîndu-şi că, zău, nu era fată de lepădat, că ar fi trebuit să se gîndească la măritiş.

Nu prea ştia însă cum trebuia să se poarte de acum înainte cu flăcăii. Era hotărîtă totuşi ca pe cel dintîi care ar încerca să-i dea o palmă, cum se întîmpla în anii trecuţi la plivit, să-l pună la punct cu o privire nimicitoare, cu vorbe pline de dispreţ şi o ridicare semeaţă a umerilor. Repetiţia generală în faţa oglinzii o mulţumi pe deplin.

În toamna aceea însă flăcăii se schimbaseră parcă şi ei. Recunoscuseră cu toţii că de acum înainte este fată mare şi nu numai că n-o mai luau peste picior, dar — să mori de rîs ! — se hlizeau care mai de care la ea.

„Ce-or fi văzut la mine ?“ se întreba Hristina cu o mirare prefăcută, repezindu-şi înainte buza de jos, mai plinuţă. De la o vreme, se trezea tot mai des admirîndu-se : şi cînd îşi lipea buzele de unda unui pîrîiaş, ca să-şi potolească setea, şi cînd păşea pe cea dintîi pojghiţă de gheaţă. E drept că pe gheaţă nu-şi vedea decît umbra, dar tot îi era drag s-o privească. Deprinzîndu-se treptat cu noua ei înfăţişare, încerca uneori să poruncească, ba mai făcea şi cîte o poznă. Şi uite că nu păţea nimic ! Iar cînd vreun flăcăiaş începea să-i dea tîrcoale, Hristinka îl lua la rost cu zicale şi înţepături pînă ce se lăsa păgubaş îndrăzneţul. De pildă îl întreba tare, ca să audă toţi :

— Ia zi, cîţi ca tine se vînd la kilogram ?

Flăcăiaşul dădea bir cu fugiţii. Ducă-se ! Ce-i trebuia să se ţină vreunul scai după ea şi cînd o prindea singurică să-i şoptească la ureche tot felul de prostii ? Îi plăcea mai mult să fie cu toţi împreună. Nu cumva să se ţină vreun trăsnit de capul ei, că se zbîrleşte !

Iată însă că, într-o bună zi, totul se schimbă în inima ei. Zeflemelele şfichiuitoare, neîncrederea se topiră ca un ţurţure în razele soarelui. Cine i-l scosese în cale pe Roman ? Auzi, s-o ducă în braţe ! Cu Roman parcă s-ar plimba singurică prin dumbravă.

Numai ei doi. Cu suflarea tăiată de o spaimă nelămurită, se închipuia stînd pe pajiște sub o salcie cu Roman alături. Suspină din adînc și cu imaginea aceasta în inimă se lăsă furată de somn.

Cînd se trezi, se întrebă mirată de ce se simte atît de fericită. Apoi își aduse aminte de cele întîmplate de cu seară și rîse încetișor.

— Ce te-a apucat, împielițato, de te hlizești de una singură ? se miră maică-sa, care trebăluia lîngă vatră.

— N-are voie omul nici să rîdă !

Hristina ridică o sprînceană cît putu de sus, apoi, așa cum era, în cămașă, sări din pat, aruncă spre maică-sa o privire furișă, își vîrî picioarele în niște vechituri de pantofi și porni valvîrtej prin casă, făcînd rînduială. Cusăturile înflorate de pe poalele cămășii i se roteau în jurul pulpelor gingașe, un pic rotunjite în afară, pe care parcă li se întipărise desenul : pielea albită peste iarnă era presărată peste tot cu mici pete trandafirii.

— Pune-ți fusta, fată, hăi, și mai strînge-ți lațele alea, că dacă intră acu un om în casă e mai mare rușinea.

— Cum zici matale !

Fustița fîlfîi o clipită deasupra capului și-i acoperi coapsele. Hristina se apucă să se cerceteze nemulțumită, spunîndu-și că nu putea să se ducă la heleșteu în straiele acelea de toate zilele. Oftă cu ciudă.

— Ce oftezi de parcă ți-e sufletul gol ? întrebă mama, privindu-și cu un zîmbet duios drăcușorul de fată : tot atît de harnic și de iute în toate fusese și răposatul.

— Vai, mamă ! Cum să ies în zdrențele astea pe uliță ?!

Buza de jos, bosumflată, fruntea mică, sprîncenele lungi, toate se frînseră plîngăreță.

— Dar pînă azi cum ai umblat ? o întrebă blajină maică-sa, o femeie vlăguită de trudă și sărăcie, cercetînd-o cu coada ochiului.

Hristina își plecă genele negre, stufoase, iar guriță i se deschise de spaimă : nu cumva să-i fi citit maică-sa gîndurile !

Cuprinsă de sfială ridică poala fustiței.

— Uite, s-a tăiat și la cusătură.

— Că ieri nu era așa ! Mai bine spune ce ai că nimic nu-ți este astăzi pe plac ? făcu maică-sa, desfăcîndu-și brațele a mirare.

— Ce să am ? N-am nimic ! Of, nu poate omul să spuie o vorbă ! Dar matale ai muls vaca ?

Buza de jos i se încreți de neliniște. Abia aștepta s-o șteargă, simțindu-se tare prost sub privirea aceea pătrunzătoare. Își puse pe umeri o dulamă a maică-si cu mînecile sumese, ridică din mers șiștarul și înainte de a o zbughi pe ușă apucă să și-l puie pe cap, cu un ochi la oglinjoară, ca să vadă dacă-i șade binc.

În prag stîrni găinile şi sperie o porumbiţă singuratică. Urmări îndelung fîlfîitul aripilor argintii pe pînza spălăcită a cerului care, în dimineaţa aceea, era jos de tot. Pînă mai ieri şi Hristinka putea să se înalţe în visările ei ca o pasăre deasupra satului, să se mistuie în tării, dar acum şi pe pămînt se simţea bine. Casele, în veşmîntul lor alb, îi zîmbeau acum mai vesel. În grădină zăpada se împuţinase alcătuind rotocoale uriaşe! Nu mai era mult pînă-n primăvară.

Hristinka se gîndi cum se vor topi sub razele soarelui aceste rotocoale albe, ca apoi să se prefacă în stropi, în şuvoaie, în puhoaie. Parcă auzea de pe acum susurul apei şi simţea cu toată fiinţa apropierea primăverii. Porumbiţa se lăsă pe un gard şi visul se destrămă. Hristinka îi zîmbi păsăruicii şi se îndreptă spre şopron cîntînd încetişor :

Lîngă moara în vad de ape
Au venit să se adape
Într-o zi doi porumbei.
Cît stătură şi băură
De porumbiţe-şi amintiră
Apoi din aripi bătură
Şi-n văzduh se mistuiră...

Roman s-o gîndi la ea aşa cum se gîndeşte ea la el? Simţea că-i ard obrajii. Ce proastă, proastă ca noaptea! Cu ce prostii îşi împuia capul! Mare nevoie avea Roman de ea! Ia mai dă-l încolo! Dacă o să-l întîlnească la heleşteu nici n-o să-l bage în seamă — o să treacă nepăsătoare, uite aşa. Las' că ştie ea de ce pătimesc fetele! E destul să arăţi vreunuia că te prăpădeşti după el, că dinadins îţi face în ciudă, începe să se zgîiască la alta. Toţi sînt nişte pişicheri, n-au pic de inimă. Atîta ştiu — să chinuiască fetele. Numai la Zosia cînd te gîndeşti! Îţi vine să-i plîngi de milă.

Fundul de arţar al şiştarului suna sub şuvoiul de lapte deasupra căruia se forma o spumă trandafirie. Căutînd să alunge imaginea lui Roman, fata se gîndea la cele întîmplate în ajun, iar gîndurile ei se întorceau... tot la Roman. Hristinka era şi bucuroasă, dar şi necăjită de acest lucru. Buza ei plinuţă tremura mai mult ca oricînd.

Soarele îşi strecura razele pe rînd prin toate copcile din gheaţa cerului. Împuţinat peste iarnă se prefira printre ele cînd cu o margine, cînd cu cealaltă, apoi se pitea obosit după vreun nor fumuriu, părînd o pată rotundă de grăsime. Peste zi, Hristina pisase mac, smîntînise laptele, rîşnise o strachină plină de hrişcă, ba mai cususe şi două floricele în altiţa ei.

Iar cînd de dincolo de grădini pogorî înserarea, Hristinka rămase cu ochii aţintiţi spre întinderile adumbrite de parcă le cerea

un sfat, apoi ieşi la portiţa străjuită de părul bătrîn cu trunchiul şi crengile crăpate. Deşi pe vreme rea îşi arăta putregaiul măduvei sîngerii, vara, vineţiu tot ca un nor aducător de ploaie, se umplea de roadă adăpostind în scorburi o mulţime de păsărele. Puii acestora mînjiţi de putregai erau roşii, de ziceai că-s păsările paradisului.

— Ei, Hristinko, hai la heleşteu ! o strigară prietenele, îmbrăcate de plimbare.

Fata rîse fără pricină, dădu din cap în semn că vine şi ea şi se repezi în casă ca o vijelie. Acolo, încruntîndu-se deodată, ridică la lumină poala fustiţei, ca s-o vadă şi maică-sa. Îşi tot cerceta straiele, iar maică-sa nu spunea o vorbă, cu un ochi la firul de tors şi cu celălalt la ea. Să fi bătut oare dragostea la inimioara fetei ? Sau poate era ameţită de vraja iubirii, înainte de a o cunoaşte încă, aşa cum se întîmplă deseori în tinereţe ?

Revedea ca prin ceaţă zilele şi nopţile de odinioară ce trecuseră ca un vis. O cuprinse chiar teama, nu pentru ea — vremea ei trecuse — ci pentru fetiţa ei. Ia uite ce-şi mai răsucea fustiţa, doar-doar o îndupleca-o s-o lase să-şi puie foile de sărbătoare. Inima ei de mamă se simţi deodată năpădită de griji, de nelinişte. Dădu din cap, să le alunge, şi rupse firul cu dinţii.

— Bine, fata mamii. Pune-ţi foile de sărbătoare, într-adevăr s-a tăiat la cusătură. Acu văd.

— Vai, mămico ! strigă bucuroasă Hristina.

Dădu de perete capacul sipetului, se aplecă, scoase foile, apoi luă de pe policioară şiragul de mărgele. Fustiţa veche îi căzu colac la picioare, iar pe coapse simţi unduirea caldă a foilor largi de sărbătoare. Se mai aplecă o dată, căută în sipet şalul pufos şi uşor din păr de capră, şi-l puse pe cap şi trecu nepăsătoare peste ţoala veche aruncată jos.

— Îţi place, mămico ?

Îşi legănă foile, dînd la iveală poala albă a cămăşii cu cusături, care înfăţişau flori de hamei.

— Hm, aşa şi aşa. Parcă ai fi o bufniţă.

Fata se necăji foc. Auzi, să-i spună, fie şi în glumă, că seamănă cu o bufniţă, cînd se gătise aşa de frumos !

Să nu uităm că Hristina era la vîrsta fericită cînd îţi închipui că e destul să te înnoieşti, să-ţi pui o basma înflorată şi să încalţi nişte ciuboţele potcovite ca să te faci frumoasă pe loc.

Pe uliţă, Hristina nu alerga ca de obicei, dar nici nu se putea spune că mergea, ci de-a dreptul plutea ; i se părea că toţi cei întîlniţi în drum o pierd din ochi. Înclina uşor capul şi dădea cuminte bineţe, apoi păşea mai departe, mîndră ca o crăiasă, pe ulicioarele înguste, tăcute, în mrejele ţesute din razele lunii, umbrele pomilor şi ale norilor răzleţi.

Cel dintîi pe care-l întîlni la heleşteu fu chiar Roman. Teama îi cuprinse nu numai sufletul feciorelnic, ci îi pătrunse parcă în cutele fustei noi, în ciuboţelele care prinseră rădăcini în gheaţă.

— Vai, ce frumuşică e astăzi Hristinka ! strigă fără voie flăcăul.

— Adevărat ?

În loc să rîdă ca de obicei, fata se fîstîci şi lăsă ochii în jos.

— Adevărat.

Hristina tăcea ţinînd vîrfurile ciuboţelelor lipite. Nici Roman nu ştia ce să mai spună. Peste o clipă, însă, stinghereala tînărului o făcu să rîdă. Ridică fruntea şi deschise gura ca să spună vreo glumă de-a ei, dar cînd îi văzu ochii îi pieri glasul, şi un zîmbet îi lumină chipul. Ca şi cînd s-ar fi temut să nu împietrească acolo, făcu o mişcare, îl măsură pe Roman cu o privire fulgerătoare şi-o rupse la fugă. Din goană îşi înfipse potcoavele micuţe în gheţuş, rotindu-se pe loc. Simţind mereu privirile lui Roman aţintite asupra ei, se roti mai departe pînă se alătură unui pîlc de fete.

Roman îşi întorsese capul uitîndu-se după copila nepăsătoare care zburda ca o căprită sub razele lunii.

Purtarea Hristinei în seara aceea era cam ciudată. Ba era veselă, ca de obicei, ba amuţea îndelung, ascultînd ceea ce se petrecea în inima ei şi în jur.

Unde se întorcea dădea peste Levko Şcerbina şi de multe ori, tot căutîndu-l din ochi pe Roman, trebuia să întindă gîtul ca să se uite pe după spatele lat al flăcăului. Acesta o tot îmbia să se aşeze pe săniuţă, dar Hristina nu voia : nu voia să-şi boţească fusta nouă şi pe lîngă asta se săturase să tot fie urmărită de cei trei gemeni ca de nişte iscoade. Levko se cam miră şi luă alte fete pe care le învîrti atît de repede, încît ţipetele lor speriate răsunară pe gheaţă toată seara. (Numai asta îl mai răcorea oarecum pe flăcău.

Cînd luna începu să scapete, Iuri Zvonar puse o mînă pe umărul lui Roman şi, făcînd o plecăciune, se adresă tuturor :

— Ia, ascultaţi aici ! Oamenii de treabă aproape că şi-au făcut somnul, iar cocoşii se pregătesc să întîmpine zorile. Ce-ar fi, mă petrecăreţilor, s-o întindem şi noi către casele noastre ?

Nespus de miraţi că noaptea trecuse aşa de repede, „petrecăreţii" începură să se împrăştie. Răzleţindu-se de celelalte fete, Hristina îl căută din ochi pe Roman. Şi el se uita după ea. Iurko tocmai îi şoptea ceva la ureche. I-o spune ceva pe seama ei ! Cine nu-l ştia pe Iurko !

Hristina grăbi pasul, apoi aruncă din nou o privire peste umăr. Nu Roman venea după ea, ci tot neamul Şcerbinilor. Cînd ajunse la iezătură mai întoarse o dată capul. Roman se îndepărta împreună cu Iurko, fără să arunce măcar o privire către ea. Inima

i se strînse de durere şi obidă. Acum nu mai plutea, ci mergea cu pasul ei obişnuit. În urma ei tropăiau ciubotele fraţilor Şcerbina. Cînd se apropiară de căsuţa ei, Danilo şi Grigori făcură cale întoarsă, iar Levko o ajunse din urmă.

— Ce fugi aşa ?

— Ca să trag şi eu un puişor de somn, că acuşi trebuie să mă scol. Noapte bună, Levko.

Intră repede în ogradă, iar flăcăul rămase buimac la poartă.

— Ci aşteaptă un pic, că n-o fi foc ! izbucni el supărat.

— Pentru ce ?

— Cum pentru ce ?! Spun eu o vorbă, spui şi tu una... Mai ştii ? Poate iese un alişveriş.

Hristina izbucni în rîs.

— Alişveriş se face la iarmaroc, Levko. Noapte bună !

— Ia, mai du-te naibii ! Aşa o pacoste n-am pomenit de cînd sînt !

Văzînd că Levko nu avea de gînd să plece, fata intră în casă şi cum închise uşa îl şi uită.

Îşi scoase cu grijă gătelile, le aşeză frumos pe sipet şi, numai în cămaşă, se apropie de fereastră. Nu-l mai văzu pe Levko. Sau poate că nici nu fusese. Nici el, nici heleşteul, nici Roman, nici seara din ajun, nici moara cu aripile de argint ce aşternuseră peste toată lumea un covor de nea.

De acolo de la fereastră nu vedea luna, dar lucirea ei tremurătoare scălda casele, uliţa, livezile şi grădinile. Numai creştetele sălciilor înalte învăluite în chiciură miţoasă rămîneau în întuneric. Auzi paşi pe uliţă, apoi o mînă atinse uşor poarta. Hristinkăi cît pe ce să-i sară inima din piept. El era, Roman ! De ce nu mai zăbovise un pic în ogradă, de ce se dezbrăcase aşa de repede ?!

Aşa cum era, în picioarele goale, ieşi tiptil în tindă, trase uşor zăvorul şi, ţinîndu-şi cămaşa la piept, crăpă uşa. Frigul îi cuprinse picioarele, dar fruntea ei ardea.

Ce linişte adîncă se lăsase peste toată firea ! Luna, stelele, noaptea învăluiseră satul ca într-o vrajă şi se părea că nu va izbuti niciodată să se smulgă din acest potop de lumină, să sfîşie horbota viselor, bune şi rele. La capătul uliţei se mistui umbra unui bărbat. Hristinka se aplecă toată, ca un firicel de iarbă în bătaia vîntului, spre acea umbră nedesluşită. Roman trecu pe sub bolta ramurilor îngreunate de promoroacă ale sălciilor şi pieri din vedere.

Frigul şi jalea o năpădiră deodată. Oftă, trase zăvorul la loc, intră în casă în vîrful picioarelor şi se culcuşi ca un copil necăjit pe laviţa de scînduri. Nu trecu mult şi somnul îi ogoi zbuciumul inimii, călăuzind-o cu blîndeţe prin meleagurile-i de vis...

Se făcea că e din nou pe gheţuş, prinsă în horă cu flăcăi şi fete. În slăvi nu strălucea, luna, ci o floare de aur — o răsărită, avînd în loc de seminţe tot atîtea stele. Desprinzîndu-se încetişor, una cîte una, ele aşterneau o punte de sus din cer pînă-n pămînt.

„Aha, aşa s-a ivit Calea laptelui", se dumiri ea.

Cineva o luă uşor de mînă. Era Roman. Ce duios îi zîmbea ! O aşeză pe săniuţă. După ce-şi luă vînt pe gheaţă, săniuţa se înălţă în văzduh şi zbură, zbură. Hristina se ţinea din răsputeri de săniuţă şi dădea să se întoarcă spre Roman, dar între timp acesta se făcuse nevăzut. Floarea de aur era tot mai aproape şi din ea se desprindeau stele negricioase, lucioase ca seminţele adevărate.

„De ce or fi negricioase ?" Speriată, ridică mîna să le dea în lături. Firele visului se destrămară şi Hristinka deschise brusc ochii.

Afară umbrele îşi schimbaseră locul, se lungiseră. Lumina lunii abia mai mocnea, dar în tării stelele sclipeau ca şi pînă atunci. Hristina zîmbi stelelor, îşi puse o mînă sub ceafă, se întinse alene şi se cufundă din nou în somnul amăgirilor dulci, zburînd înapoi la heleşteu, la ceata voioasă a prietenelor, înapoi la Roman...

XIV

Trenul pleca spre ţara nămeţilor.

Încă nu se stinsese vuietul dogit al clopotului de aramă din gară, că roţile începură să se învîrtească, prinzînd viaţă tot mai mult, cu un ecou sfîşietor în şine şi în inimi. După aceea, tot drumul o ţineau într-una în două tacturi : peste şină, peste inimi, peste şină, peste inimi. Roţile se învîrteau, se împingeau, înfăşurînd sufletele în durere.

Golul uşilor largi ale vagoanelor de marfă era astupat de un gard viu de oameni. În svitci, sumane şi cojoace copiii gliei îşi luau rămas bun de la baştina lor cu un zîmbet trist şi parcă stînjenit, alţii îşi lăsau în piept capul împovărat de gînduri. Mulţi ascundeau la coada ochiului o lacrimă sfioasă.

Un feroviar în haine negre, unsuroase, ridică felinarul în care pîlpîia o luminiţă şi-l legănă deasupra capului : „Drum bun, oameni buni ! Drum bun !"

O cucoană corpolentă cu un căţeluş în lesă se uită chiorîş la feroviar, apoi se uită de sus, în silă, la colonişti şi, îndoindu-şi anevoie mijlocul îngroşat de osînză, se aplecă să-şi mîngîie jăvruţa rîzgîiată, gătită cu o fundă neagră.

„Drum bun !" ură luminiţa din cuşca verzuie a felinarului.

Ochii ţăranilor zîmbeau feroviarului şi priveau depărtările, în căutarea acelui drum bun, dar nu vedeau decît zăpezi.

Trenul zorea spre nămeţi.

La capătul rampei, neclintit, marţial în uniforma albastră, un jandarm scruta coloniştii cu o privire neînduplecată ca însăşi legea. Deodată, chiar dintre picioarele sale, ţîşni un dulău lăţos şi jigărit. Din obişnuinţă, jandarmul duse fluierul la buzele lui groase, dar nu suflă în el, ci se mulţumi să fulgere cu ochii jigodia care, zbucnind ca o săgeată castanie, sări de pe peron, mai-mai să nimerească sub roţile trenului, şi o luă la goană de-a lungul şinelor.

— Ei, Mariane, strigă Ceaicenko. Uite-ţi paznicul !

— Chiar el e, Buian !

Ţinîndu-se bine de uşa lunecătoare a vagonului, Marian se aplecă spre terasamentul ce se scurgea vertiginos sub ochii lui. Recunoscîndu-l, Buian dădu scurt din coadă, ajunse din urmă vagonul şi începu să chelălăie jalnic, neputînd pricepe de ce fugea de el stăpînul lui.

— Vai, Mariane, n-o fi Buian ? gemu încetişor Frosina de pe lavita de scînduri, auzind lătratul jalnic al cîinelui.

Cele cîteva zile de chinuitoare aşteptare în clădirea murdară şi strîmtă a gării de mărfuri o frînseseră de tot. Strîngea din dinţi, stăpînindu-se din răsputeri să nu se întoarcă în sat.

— E Buian, răspunse Marian din uşă. Ca să vezi că ne-a găsit !

— Aruncă-i măcar o bucată de pîine.

Femeia bîibîi după traista de merinde, dar mîna îi căzu nevolnică pe paie.

Careva îi întinse lui Marian un codru de pîine aproape crudă. Ochind bine, acesta o aruncă drept la picioarele cîinelui. Buian, care începea să rămînă în urmă, nici nu se uită la pîine. Polearuş ar fi putut să jure că văzuse lacrimi în ochii credinciosului animal. Cu limba atîrnînd de un cot, Buian se opri o clipă şi scoase un urlet, dar îndată se smulse din loc şi se mai ţinu o bucată de drum după tren. Apoi, sleit de puteri, şovăi pe labele răşchirate şi se prăbuşi ca trăsnit cu botul în zăpadă.

Faţa spînatică a lui Marian se crispă a plîns. Dădu încet din mînă în semn de bun rămas, apoi se apropie de Frosina. Fără a spune o vorbă afînă paiele ce se bătuciseră sub ea. Abia acum băgă de seamă că ochii bolnavei erau parcă mai senini, iar luminile care-şi pierduseră adîncimea erau ca două bobiţe de gheaţă, gata să se topească în albul dimprejur.

Presimţirile rele îl împresurară ca nişte năluci fioroase. Făcu o mişcare ca şi cînd ar fi vrut să le alunge cît mai departe ; îşi privi nevasta cu luare-aminte. Apoi se aşeză lîngă ea. Nălucile se

strînseră îndată ca niște corbi în jurul lor. Cum să le gonească ? Marian luă între palmele sale mîna vlăguită a femeii. Ce putea face în asemenea clipe un om sărman ? Cu ce leacuri, cu ce vorbe să-i aline suferința ? Zîmbind silit, îi oferi leacul săracului, moștenit din moși-strămoși :

— Vrei puțină apă ?

Avea și apă obișnuită, și agheasmă. Multora le adusese tămăduirea, pe mulți i-a ferit de moarte. Poate îi va fi de folos și nevesti-si.

Ce să răspundă în asemenea clipe o soție credincioasă, iubitoare, care știa că sufletul ei își și luase zborul din trup, fîlfîind acum sub acoperișul acestui vagon care mirosea a vite ?

— Cum vrei tu, Mariane.

În ochii care-l priveau din fundul capului nu era teamă, ci numai milă, cum numai o femeie poate să simtă, numai dragoste, cum numai o femeie poate să iubească.

Și acum încă își iubea bărbatul atît de mult, că ar fi făcut bucuros orice i s-ar fi cerut, nu ca să se tămăduiască ea, ci de dragul lui. O speria nu atît moartea, cît gîndul la ce se va face fără ea acest copil mare, atît de bun, atît de muncitor și atît de nefericit. Nu credea c-ar putea-o osîndi cineva că-l iubea pe Marian al ei și ca pe un soț, și ca pe un copil. Nu vorbise cu nimeni despre asta : mai știi, poate nu se cădea să iubești așa, dar ce vină avea dacă dragostea venise la ea pe cărări neobișnuite... Cu totul neobișnuite ! Amarnic va trebui să se căiască pe lumea cealaltă, ca s-o ierte cel-de-sus. Cînd dăduse peste Marian năpasta aceea groaznică, Frosina era o vădană tînără.

Iată ce se întîmplase. În toiul cositului, într-o seară, Marian se întorcea acasă de pe un runc aflat tocmai la celălalt capăt al pădurii. Cum mergea el așa, îngînînd un cîntec și gîndindu-se la ale lui, n-a băgat de seamă norii grei ce se vînzoleau, se rostogoleau și se umflau ca aluatul dospit deasupra pădurii. Cînd cerul spintecat împroșcă din adîncuri un mănunchi de fulgere, Marian se opri buimac lîngă o căpiță, cu gîndul să aștepte pînă se potolește furtuna. Cînd se mai dezmetici, își aruncă speriat coasa pe fînul care începuse să foșnească sub primii stropi de ploaie și sări la o parte. Deodată, un nor săgetat de fulgere își căscă hăurile, descoperind în adîncuri un petic de azur. În clipa aceea, un snop de foc se prăvăli peste coasa flăcăului. Marian nu mai văzu nimic și căzu în nesimțire.

Mai tîrziu, au dat peste el niște cosași. Negru de tot, cu buzele ca tăciunele, zăcea în mijlocul drumului între făgașurile adînci pline cu apă, în care se oglindeau fîșii de cer înseninat și umbrele copacilor. Chiar lîngă el fîlfîia o codobatură. Închipuindu-și că

este sufletul lui Marian, cosaşii încremeniră, ca să n-o sperie. Păsărica ţîşni deodată în văzduh cum te arunci în apă şi poposi pe o ramură. Oamenii săpară repede o groapă şi-l puseră pe Marian în ea, acoperindu-l cu ţărînă pînă sub bărbie.

Pămîntul rece îl aduse la viaţă, dar îşi pierdu pentru multă vreme vocea şi auzul. Pînă atunci avusese o voce plăcută şi limpede. A mai încercat el o dată să cînte cu nişte prieteni, dar văzînd cum îl privesc toţi miraţi, cu milă, a fugit îngrozit în noapte. Din ziua aceea nu mai îndrăznise să cînte nici chiar cînd nu-l auzea nimeni. Se făcuse ursuz, taciturn. Sufletul lui schilodit tînjea după o vorbă bună. Mai apoi Marian ieşise din muţenie, numai că vorbea mai mult de unul singur sau noaptea, în somn...

— Să-ţi dau niţică apă ? întrebă el din nou.

— Cum vrei tu, Mariane. Un zîmbet jalnic miji la colţurile buzelor arse ale bolnavei. Mai bine pune-mi humă pe piept. Îmi simt inima ca într-o gheară.

Marian luă de la căpătîi legăturica cu humă jilavă şi o aşeză pe pieptul femeii.

„Cum vrei tu, Mariane." Aceste cuvinte le ghici mai întîi pe buzele Frosinei, apoi le desluşi aievea, şi abia acum îşi dădu seama că nepăsarea aceea era mai înspăimîntătoare decît gemetele şi lacrimile.

Să fi rostit acele cuvinte multrăbdătoarea Frosina căreia el îi stricase viaţa, deşi ea nu i-o reproşase niciodată, ba dimpotrivă, repeta mereu că-i fericită cu el ? El, şi fericirea ! Pînă şi ciuboţelele de sărbătoare le avea de la primul ei bărbat.

Să fi rostit oare aceste cuvinte Frosina lui, fără de care ar fi rămas un biet ziler, muncind azi aici, mîine colo ? Nu uitase nimic ! După ce l-a lovit nenorocirea aceea, unii rîdeau de el, îl înşelau la socoteli, alţii îl căinau, dar nimeni nu ţinea la el cu adevărat. Ba unii, haini la inimă, îi scoseseră vorba că-i lipsea o doagă şi, făcînd din el un fel de sperietoare, strigau copiilor : „Fugiţi, că vine surdul şi vă bagă în sac !" Cuvinte neroade care sădiseră însă în inimile credule ale copiilor ură şi teamă. Cînd trecea Marian prin sat, parcă dădea strechea în puştime. Ici-colo îl urmăreau de după garduri nişte ochişori speriaţi şi curioşi. Totuşi se găsise cineva care să îndrăgească un amărît ca el. Răscolit de durere privea faţa simplă, cu pometii mari a femeii... Linia gurii ei exprima suferinţă şi sfială. N-avea nici o importanţă faptul că era al doilea bărbat al ei, că era cu cinci ani mai mare ! N-avea importanţă nici faptul că femeia se ruşina din pricina asta de oameni, iar cînd erau numai ei doi, cînd Marian o drăgostea, îi era ruşine de pieptul ei care începuse să se veştejească ! Sau poate îi părea numai rău şi

de ea, şi de el pentru că n-aveau copii ? N-avea importanţă nici faptul că ea îi spusese prima, biruindu-şi sfiala :

— Peţeşte-mă, Mariane.

El îi cosise pe-atunci o brazdă de mei, apoi îi dresese acoperişul. După ce făcuse coama, împodobind-o frumos cu ciubuce, intrase în casă. Frosina, puţintică la trup şi pe atunci foarte sprintenă, spunîndu-i „gospodarule", îl poftise să se aşeze la masă cu ea. Marian oftase în sinea lui — de s-ar vedea şi el odată gospodar cu o sforicică de pămînt ! Tare îi era drag să cosească ! Coasa şi grebla parcă îi jucau în mîini. De cîte ori, cînd muncea pentru alţii, se vedea cu coasa pe ogorul lui. Era tot ce-şi dorea. Cu nădejdea asta se legăna. Şi de ce n-ar fi nădăjduit, că doar la pămînt trudea într-una ! De vreme ce atîţia aveau pămînt, de ce n-ar fi avut şi el ? O sforicică să aibă, să dea de trei ori cu coasa, dar să fie a lui. Dacă n-avea să capete acolo în sat, o să i se dea în Siberia.

Cînd Frosina îi spusese s-o peţească, mai întîi crezuse că i s-a părut.

— Ai spus ceva ? întrebase el.

Fără să ştie de ce, se ridicase în picioare tremurînd ca varga. Tot aşa tremurase cînd căzuse trăsnetul peste coasa lui.

— Peţeşte-mă, Mariane, repetase Frosina ceva mai tare, îmbujorîndu-se la faţă.

El dăduse din cap, încredinţat că femeia îşi bătea joc de el, dar ea izbucnise într-un plîns cu sughiţuri, cum plîng copiii mici, cu fruntea pe masă. Băsmăluţa albă îi lunecase peste umerii înguşti ca de fetiţă.

Marian se aplecase asupra părului femeii, strîns conci, neştiind ce să creadă, ce să spună. Frosina i se părea negrăit de frumoasă şi nici prin gînd nu i-ar fi trecut vreodată că ar putea să-l placă. Bucuria şi teama se învolburau în inima lui, care ba se topea, ba îngheţa.

Chiar atunci simţi născîndu-se în el recunoştinţa bărbatului pentru cea dintîi femeie din viaţa lui. Bine, dar... De ce nu alesese Frosina pe unul mai destoinic, mai chipeş ? Pesemne că voia să ascundă un păcat muieresc, poate că purta în sîn un prunc făcut cu altul... Nu-i nimic, fie... Privi trist faţa ruşinată a vădanei, care şi atunci părea o codană, şi spuse încetişor :

— Dacă vrei, Frosina, să fiu tatăl copilului tău, fie.

Cutremurîndu-se toată, ea îşi ridică, uluită, ochii scăldaţi în lacrimi.

— Vai de mine, Mariane ! Drept cine mă iei ? Eşti un tont, da, da, un tont !

— Da ce-ai crezut, că-s deştept ? Cînd mi-ai spus ce mi-ai spus mi-a zburat din cap şi bruma de minte ce mai aveam. Tu eşti

fericirea mea... Niciodată n-am îndrăznit să nădăjduiesc... şi acum mă roade îndoiala...

Rîzînd, femeia îi strînse cu degetuţele mici, slabe, braţele vînjoase, şi-şi lipi capul de pieptul lui. Ziua aceea rămăsese vie în inima lui Marian. Iar după ce se luaseră, se întîmplase minunea — că fusese minune, de asta Marian nu se îndoia. Îşi recăpătase vocea şi auzul, măcar că răutăcioşii care-i scoseseră porecla de Surdu n-au crezut multă vreme acest lucru.

Cînd trudea la străini, în zilele ponosite de toamnă Marian se gîndea la ziua aceea, cea mai frumoasă din viaţa lui amărîtă, şi-şi ducea mîna la piept, acolo unde îşi lipise întîia oară capul femeia care intrase în viaţa lui ca o adevărată pasăre măiastră.

În cei şapte ani care trecuseră de atunci nu apucaseră să se ciorovăiască, să se încaiere, ori să li se urască unul de altul. Cînd femeile din sat aduceau vorba cu o mirare pizmaşă despre traiul lor, Frosina le răspundea ruşinată, cu ochii în pămînt :

— Aşa-i cînd ţi-e omul bun ca pîinea caldă.

— Dar, ia spune, la dragoste se pricepe, sau şi acolo e surd ? o iscodeau cumetrele neobrăzate, care faţă de alţii făceau pe mironosiţele, dar de fapt erau de-o deşănţată nerușinare.

Frosina se apăra cum putea de deşucheatele acelea, dar o dată, la şezătoare, cînd nevasta lui Okun îi scosese sufletul cu vorbe în doi peri, izbucni :

— De ce nu ne dai pace ? Rîzi de noi, că n-avem decît o cămaşă, dar ai vrea ca şi aia să fie spurcată ca a ta ! N-o să apuci tu ziua aia ! Află că în toţi ăşti şapte ani, Marian nu s-a întors o dată cu spatele la mine, nu ca al tău, care şi la biserică, cînd v-aţi cununat, tot sucea capul într-o parte să nu te vadă în ochi. Şi acum poate că ai să pricepi cum e dragostea noastră şi cum e cununia ta.

Cumătra înlemni pe laviţă, apoi începură să clocotească în ea duşmănia şi ţîfna chiaburească. Ochii îi jucau în cap ca două bobiţe veninoase de zîrnă, iar sînii căzuţi pe pîntecul umflat îi tremurau.

— Îndrăzneşti să vorbeşti astfel despre cununia mea, calică nenorocită ?!

— Uite că îndrăznesc, ca să nu crezi că pirostriile te-au spălat de toate păcatele, i-o întoarse gravă Frosina şi o tot înţepă cu vorbe, nu multe, dar usturătoare, pînă cînd, înăbuşindu-se de furie, zgripţuroaica şi-a luat tălpăşiţa.

Cînd au văzut că Frosina ştie să se apere mai bine ca Marian, femeile au slăbit-o cu întrebările lor neroade. De dragul lui Marian, Frosina pierduse puţinul pe care-l cîştiga de la Okun, de dragul lui plecase de la fermă, ca să scape de ocheadele vătafului Slănină

Neagră, de dragul lui îşi vînduse căsuţa şi grădina din care nu luase decît o legătură cu humă, ca să-şi aline durerea inimii.

Marian o culcă, grijuliu, cu capul la perete, ca să n-o tragă, potrivi mai bine legăturica cu humă şi se aşeză îndurerat în uşă, privind cum se scurgea încet pămîntul alb ; trenul se afunda în nămeţi.

Pe canavaua lor imaculată şi rece se împleteau pentru a se destrăma îndată crîmpeie din viaţa lui Marian, un petic de ogor ori de dumbravă, nu ale lui, dar atît de dragi. Vedea ca aievea runcul unde cosise ultima oară înainte de a surzi, vedea covorul alb de romaniţe şi cel albastru de clopoţei... Vijelia se stîrnise ca din senin, semănînd runcul cu petale de romaniţe, dar Marian, veşnicul cosaş, îşi vedea mai departe de treabă, numai că sub tăişul coasei se aşternea nu un polog verde, înflorat, ci rînduri drepte de omăt...

— Ce ai, Mariane ? Vezi să nu cazi, spuse Ivan Ceaicenko, punîndu-i mîna pe umăr.

O clipă Marian se uită la el cu ochii larg deschişi, pe urmă se aşeză lîngă Frosina, simţind că nălucile rău prevestitoare se înghesuiau din nou în jurul lor. Dacă i-ar fi stat în putere i-ar fi adunat pe toţi vracii din lume, pentru ca fiecare să aducă nevestei sale cîte un strop de sănătate, ca nişte albine harnice, s-o pună pe picioarele-i iuţi, sprintene. Ce fericit ar fi fost ! Marian căuta să alunge nălucile prevestitoare de rău, dar simţea că e neputincios ! Dacă ar şti că Frosinei i-ar face bine ar lua-o în braţe şi ar legăna-o ca pe un prunc ! Dar ce putere aveau braţele lui, ce putere avea dragostea lui împotriva bolii neîndurătoare ?

Seara tîrziu Frosinei i se făcu mai rău. Huma jilavă nu-i mai potolea durerea, ci o simţea pe inimă, grea, apăsătoare, ca ţărîna ţintirimului. Zvîrli legăturica şi gemu. Marian sări ca ars, aprinse o lumînare şi la flăcăruia ei tremurătoare, văzu că ochii Frosinei erau scăldaţi în lacrimi. Simţind lumina, femeia ridică pleoapele şi lacrimile i se prelinseră spre tîmple pierzîndu-se apoi în părul des.

— Frosina, Frosina, ce ai, sufleţelule ?

Lumina îi tremură în mînă, picăturile de ceară se sleiau pe degetele lui crăpate.

Înăbuşindu-se, Frosina se căzni să-i zîmbească. Durerea ce zvîcni însă la colţurile gurii şi pe bărbie sugrumă zîmbetul. Spaima trecu ca o umbră peste faţa ei totdeauna atît de liniştită. Răsuflarea ei se preschimbă într-un şir de horcăieli, tot mai dese.

Lumînarea scăpă din mîinile lui Marian şi căzu pe paie. Înnebunit de groază începu s-o zgîlţîie de umeri pe Frosina, fără să observe paiele ce pîrîiau lîngă mîneca lui, cuprinse de foc. Ceaicenko se repezi şi înăbuşi flăcările cu palmele.

Oamenii se strînseră ciopor în jurul lui Polearuş şi a nevestei sale. Careva încercă să-i toarne Frosinei apă în gură. Se auzea buza cănii de tablă împodobită cu imaginile a doi porumbei izbindu-se de dinţii încleştaţi.

— Doamne dumnezeule, nici n-a năduşit! strigă o femeie.

— O lumînare, ţineţi-i o lumînare!

Careva întinse o lumînare din acelea care ocroteau de trăsnete casa ţăranului — poate o va feri şi pe ţăranca aceasta de moarte timpurie. Cineva vîrî lumînarea în mîna dreaptă a Frosinei, dar Ceaicenko, fără o vorbă, o luă şi i-o trecu în stînga: ca şi pe lumea ailaltă să se poată închina şi munci cu dreapta. Frosina îşi dădea seama de tot ce se petrecea în jurul ei. Prin faţa ochilor minţii i se perindau anii scurşi, satul...

În sat, cînd moartea nu lua mai repede sufletul unui om, clopotele începeau să sune. E groaznic să fii prohodit de viu, dar e şi mai groaznic să auzi scrîşnetul roţilor, care-ţi sfîrtecă trupul.

Căznindu-se deznădăjduită să se ridice, Frosina îngăimă:

— Să nu mă duci între nămeţi, Mariane. Îngroapă-mă în sat. Lîngă mormîntul mamei. Auzi, Mariane?

Sprîncenele scurte i se ridicară, se frînseră adunînd pe sub ochi o reţea de zbîrcituri amare.

Marian citi cu groază pe buzele femeii ultima ei dorinţă şi-l înecă plînsul.

— Auzi, Mariane? îl implora ea mereu, fără glas, numai din tremurul buzelor şi din ochii înlăcrimaţi.

— Frosina, Frosina!

Zguduit de fiori, năuc de durere şi de spaimă, Marian îşi lipi pentru ultima oară capul ciufulit de pieptul scobit al femeii, aşa cum şi Frosina se lipise cu şapte ani mai înainte, pentru întîia oară, de pieptul lui.

Oamenii căutau să-l ia cu sila de lîngă muribundă, îi spuneau ceva, încercau să-l mîngîie. El însă ţinea pleoapele strînse, iar hohotele de plîns îi zgîlţîiau şi-i frîngeau trupul, cum zgîlţîie furtuna spicele.

Deodată, un ţipăt de femeie răsună asurzitor, izbindu-se de acoperişul vagonului. În ochii înnegurati ai Frosinei începură să se învîrtească crucile negre ale morilor. Grăbite să mîntuie ce mai rămăsese de măcinat, aripile scîrţîiau, trosneau, gemeau în bătaia vîntului, apoi se opriră deodată...

— I-a zburat sufletul ca o porumbiţă, şopti îndurerat un bărbat.

— Iată că s-a strămutat...

— Acolo ne ducem cu toţii, spuse Ceaicenko, privind pleoapele Frosinei ce se acopereau de creţuri mici.

Îmbrîncindu-i pe toţi ce-i stăteau în cale, Marian se repezi spre ea, orbit de licăririle cercului mic de lumînări, între care se vedea faţa nespus de tristă a Frosinei. Sprîncenele femeii erau frînte de durere, iar pe gene îi străluceau încă urmele lacrimilor.

— Barem o să hodinească în pămîntul ei.

Aceste vorbe rostite rar, apăsat, îl doborîră pe Marian. Căzu în genunchi şi îmbrăţişă picioarele moartei. Deodată un gînd cu totul nepotrivit se strecură în durerea ce-l mistuia : nu se învrednicise încă să-i ia Frosinei ciuboţele de sărbătoare.

XV

Trenul se opri într-o haltă întunecoasă. O singură luminiţă se zărea la o ferestruică zăbrelită. Marian sări din vagon ca într-o apă neagră, lunecă, dar cu toate că era istovit de noaptea aceea groaznică, izbuti să se ţină pe picioare.

Bărbaţii traseră în dreptul uşii cei trei saci ai lui : unul cu lucruri trebuincioase în gospodărie, unul cu sămînţă, iar al treilea, cel mai mic, cu ţoale. Ce-i mai trebuia calabalîcul acela, de vreme ce pierduse tot ce avea mai scump ? Dar tovarăşii lui de drum, oameni trecuţi prin multe, stăruiră să le ia : bună, rea — spuneau ei — viaţa trebuie trăită. Ca să scape de gura lor, Marian pipăi primul sac. Oale, ulcioare, străchini...

— Luaţi-l voi, oameni buni !

Împinse la o parte şi cel de-al doilea sac, dar al treilea îl zvîrli pe zăpadă : acolo erau şi hainele nevestei.

Mai sări careva pe rampă, să-i dea o mînă de ajutor. Cei dinăuntru le întinseră trupul neînsufleţit al Frosinei. Marian o luă încetişor în braţe şi începu din nou să suspine, cutremurîndu-se din cap pînă în picioare.

Clopotul gării bătu zorit de trei ori, ca în joacă. În uşa vagonului ce mirosea a vite se înghesuiau consătenii îndureraţi. Unii întindeau mîinile spre Marian, alţii îi strigau vorbe de bun rămas. Femeile îşi ştergeau ochii cu colţurile broboadelor. Trenul îşi continuă goana spre nămeţi, spre Siberia.

Nişte oameni necunoscuţi se apropiară de Marian. Îl întrebară ceva, săriră cu gura la el, apoi dîndu-şi seama ce se întîmplase îşi luară căciulile din cap şi amuţiră. Marian tresări : uitase să ia legăturica cu humă. Ei, nu mai era nevoie de ea, doar o s-o îngroape pe Frosina la ei în sat. Lacrimile îi şiroiau pe obraji, îi secătuiau trupul de vlaga adunată prin truda de zi cu zi.

În zorile senine şi reci din care pogora o boare albastră, fu călăuzit peste o zănoagă înzăpezită, pe fundul căreia se piteau nişte cocioabe din bîrne. Siluetele gheboşate intrară într-una din aceste cocioabe. Gazda, o femeie cam trecută, cu un ilic pe ea, ascundea în ochii cu luminile mari umbrele multor suferinţe. Oamenii îi spuneau Petrovna. Ea îi ajută s-o pună pe Frosina pe o laviţă, cu capul la fereastră, şi acoperi îndată oglinda cu un şal negru.

Mai veniră cîteva femei. În ogradă scîrţîi tînguitor, de mai multe ori, cumpăna fîntînii — scoteau apă ca s-o scalde pe moartă. Apoi intră buzna starostele satului — o matahală cu nasul vînăt şi guşa revărsată peste guler. O placă de metal strălucea pe cojocul lui roşcat. Dintr-o parte şi din alta se proţăpiră vătăşeii rezemaţi în toiege. În casă se aşternu o tăcere de parcă ar fi venit moartea să mai răpească o viaţă.

— Care-i cu moarta ? întrebă starostele, înclinîndu-şi scurt capul către icoane.

Accentul lui îi vădea obîrşia de prin părţile Cernigovului.

La auzul acestor cuvinte, Marian se zgribuli, ca şi cînd l-ar fi luat cu frig : presimţea o nouă năpastă. Cu un glas grav şi dogit, starostele îl descusu pe îndelete pe el şi pe săteni, se gîndi puţin, clătinînd din cap, şi în sfîrşit glăsui, tremurîndu-şi guşa mare :

— Încurcată daraveră. Trebuie să te ducem la oraş, la zapciu.

Sătenii îl rugară cu cerul şi pămîntul să-i fie milă de bietul om, dar degeaba. Zor nevoie să-l ducă : dacă nu, îl mînca de viu zapciul. Atunci un om îl trase pe Marian afară şi-i şopti la ureche :

— Dă-i cinci ruble, tîlharul ăsta nu iartă nici pe vii, nici pe morţi.

Marian îşi scoase banii din legătură. Omul numără hîrtiile foşnitoare şi intră repede în casă. Curînd după aceea starostele se ivi în uşă. Acum pînă şi guşa lui exprima bunăvoinţă. Spuse îngăduitor :

— Hai, nu te mai necăji. Zici că vrei s-o îngropi la voi în sat ? Fie, o să închid ochii. Dar dacă vrei să fie totul în bună rînduială, nu zăbovi nicăieri, mînă.

Starostele plecă însoţit de vătăşei, care punctau drumul cu toiegele.

În cocioabă se strecură un omuleţ cărunt cu o mutră cucernică, numai că în loc de tămîie duhnea a votcă. Oftînd umil, îl întrebă pe Marian din ce să fie coşciugul — din lemn de arţar, ori de brad. Trăgînd cu urechea la dangătul de mort ce se revărsa peste sat, fixă preţul, care ce-i drept nu era prea mare.

Marian îl asculta cu amărăciune : la ei în sat nu pomenise să se plătească pentru coşciuge, lăcaşul de pe urmă nu te costa nimic.

Femeile îl duseră pe Marian în jumătatea cealaltă a casei, îndemnîndu-l să se odihnească puţin. Mai întîi nu voi, dar apoi îl doborî un somn greu, ca un leşin... Visa. Se făcea că se ciondăneşte cu Frosina — îl miră pînă şi în vis că ţipa la ea, chiar după ce basmaua ei neagră dispăruse după zăplazul tulpinilor înalte de floarea-soarelui. În vîrfurile petalelor gingaşe ale primei flori, stropii de rouă închipuiau o salbă albăstrie. Pe miezul necopt încă, cu aripioarele frumos strînse, dormea un bondar. Zgomotul ciorovăielii trezi gîngania care începu să se rotească deasupra florii. Marian îl auzi limpede bîzîind prohodul.

Îl trezi o psalmodie însoţită de un şuierat melodios : înapoia despărţiturii cineva citea stîlpii la capul răposatei, iar omuleţul cu înfăţişare cucernică meşterea la sicriu. În prag văzu cîteva femei care păreau nişte umbre cernite : trebuia să plătească popii, dascălului, ţîrcovnicului, paznicului de la ţintirim. Banii din legătură se topeau, dar — ciudat ! — despărţindu-se de ei, Marian vedea ca prin ceaţă nu bumăştile soioase, ci căsuţa şi grădina pe care le vînduse lui Placinda. Era pe cale să le piardă de tot. Barem de i-ar rămîne cu ce să tocmească o căruţă, ca să ducă coşciugul în satul lor...

Marian trecu în odaia unde zăcea moarta. Îmbrăcată pentru ultimul ei drum, Frosina era culcată pe laviţă. Părea şi mai mică, iar mîinile ei care isprăviseră truda se odihneau liniştite pe piept pentru întîia oară de cînd o ştia. Un om cu barbă neagră citea rugăciuni la căpătîiul moartei, iar de picioarele sale se lipea un băieţaş de vreo zece anişori. Marian se apropie de Frosina. Nu plîngea, dar nu-şi putea stăpîni zvîcnetul buzelor. Apoi din nou îl chemară alături.

Acolo îl aştepta căruţaşul. Încreţindu-şi fruntea şi scuturîndu-şi într-una pletele şi barba, omul socotea cam cîte verste să fie pînă la Medvin. Oho, patru zile de drum ! Ei, nu făcea nimic, avea cai buni. În sfîrşit spuse preţul. Marian scoase legătura fără o vorbă, dar abia acum îşi dădu seama că nu-i ajungeau banii.

— Mde ! se încruntă pletosul şi, luîndu-şi biciul, plecă.

Marian nu încercă să-l oprească, să se tocmească. Era limpede : omului nu-i murise încă nici o fiinţă dragă.

Uşa se deschise. Căruţaşul se întoarse.

— Mai pune trei.

— Nu ţi-e ruşine obrazului, măi Onufri ! se răsti la el Petrovna. Bietului om nu i-a rămas decît sufletul, dar şi acela se ţine de un fir de aţă.

— Mai ieftin nu găseşte, spuse Onufri. E drum, nu glumă. Ei, uite, pentru banii ăştia îl duc pînă la Vinniţa.

— Pînă la Vinniţa ? repetă fără rost Marian. Fie şi aşa. Îi dădu omului banii cu cîrpă cu tot — parcă i-ar fi dat căsuţa şi grădina.

XVI

Era noapte cînd caii sleiţi îi aduseră la Vinniţa. În drum se dezlănţuise viscolul, ridicînd nămeţi de jur împrejur. Albi de zăpadă din cap pînă-n picioare, Marian şi Onufri se spetiseră tot scoţînd sania din troiene. Din fericire sania nu se răsturnase niciodată, dar pierduseră bocceaua cu hainele. Noroc că de la Kordelivka încoace aveau drum bătut.

Iată-i într-o mahala a Vinniţei. Teii îşi zuruiau deasupra drumului larg ramurile îngheţate, ascunzînd sub ele umbre gheboase. Ici, colo clipea cîte un felinar la porţile hanurilor evreieşti. Tipsia ciobită a lunii cernea polen de romaniţe. Aveai impresia că dacă mai făceai cîţiva paşi şi întindeai mîna, ai fi strîns un pumn de pulbere galbenă. În nopţi ca aceea, amintirea verii, a pajiştilor făcea să tresalte inima cosaşului. Chiar şi vîntul îngheţat îi aducea în nări miresme de muşeţel şi de vetrice.

— Ho ! Am sosit, strigă căruţaşul oprind la poarta unui han. Înnoptăm aici ?

— Nu, eu îmi văd de drum spre casă, murmură Marian, coborînd din sanie.

— Spre casă ? Adică cum ? se miră căruţaşul.

— Pe jos. Poate m-o ajunge din urmă vreo căruţă şi m-o duce o bucată de drum.

— Zău, dacă eşti în toate minţile ! Da cu coşciugul ce faci ? Îl laşi aici ?

— Coşciugul ? întrebă Marian. Buzele şi bărbia lui tresăriră. Îl duc în spinare.

— Ptiu ! Cum să-l duci, omule ? Căruţaşului tot nu-i venea să creadă.

— Cum oi putea.

— Şi pînă unde ?

— Pînă unde o trebui.

Omul îl privi cu mirare şi cu teamă oarecum.

— Ăi fi matale voinic, da tot e mai bine să aştepţi pînă dimineaţă ! Plătesc eu hanul, ce să-i faci...

Marian clătină din cap.

— Mulţumesc. Ajunge cît ai plătit pînă acu pentru mine.

Dădu mîna cu căruţaşul, apoi se descoperi, îşi făcu semnul crucii şi se apropie de coşciug.

Onufri oftă.

— Dacă nu-mi erau caii storşi te mai duceam barem o verstă. Ce, arde, de vrei s-o porneşti la drum în toiul nopţii ?

Marian îşi îndesă căciula pe cap, apucă cu grijă coşciugul şi-l ridică pe umeri, potrivindu-l şi cumpănindu-l ca să stea cît mai bine.

— Multe ai mai pătimit, omul lui dumnezeu ! îl plînse Onufri, descoperindu-se.

Marian nu-i mai auzi vorbele. Păşi în vălul de lumină spuzită cu polen de romaniţă. Intră sub bolta teilor şi noaptea i se aşternu înainte nu scînteietoare, ca atunci cînd se întorcea cu Frosina de la cîmp, ci ca un pustiu mohorît. Acolo unde întinderea moartă, gălbuie, se unea cu cerul trebuia să fie capătul pămîntului.

Mică devenise lumea pentru Marian. Cărînd sicriul în spinare şi sprijinindu-l cu capul sucit într-o parte, uneori uita ce-i cu el. Totul i se părea un vis urît — se va trezi şi o va revedea pe mica sa Frosina cu ochii ca viorelele, va respira mireasma de ierburi din părul ei, îşi va simţi sufletul încălzit de zîmbetul ei sfielnic şi zglobiu.

Acum în faţa ochilor nu i se mai perindau negrele vedenii care-l urmăriseră cînd murea Frosina, ci icoanele senine ale fericirii pe care o trăise. Iată... Scăpăra ultima rază a soarelui. Frosina îl aştepta la poartă... Cînd îl zărea de departe îşi ştergea degetele roşii de humă... Aha, robotise în grădină... „Sfinte dumnezeule, să fie adevărat că nu mai trăieşte ?“ Încremeni pe loc trăgînd cu urechea în depărtări, apoi porni mai departe, şi din nou undeva lîngă el mijiră, luminoşi, ochii şi zîmbetul Frosinei.

Pe chipul lui întristat, brobonit de sudoare, flutură un zîmbet sfios, curmat brusc de o grimasă sfîşietor de dureroasă.

Umbrele gheboşate ale teilor îi tremurau la picioare. Le strivea cu ciubotele-i grele, simţind sudoarea şiroindu-i de sub căciulă. Aşează binişor coşciugul pe omătul bătătorit care scrîşni sub povară, îşi scoase căciula şi-şi şterse cu mîneca fruntea năduşită. O clipă îl cuprinse descurajarea. Îi venea să-şi plece capul pe scîndura coşciugului, să nu se mai gîndească la nimic, să nu se mai ridice niciodată de pe acest pămînt vitreg, înzăpezit. Biruindu-şi slăbiciunea ridică din nou coşciugul în spate şi cu capul în piept porni mai departe cu pasul măsurat.

Umerii şi gîtul îi amorţiseră, o muchie a coşciugului îi apăsa creştetul, un rotocol de aburi plutea deasupra lui, dar mergea

înainte, tot înainte, îndîrjit. Se cufunda în oceanul nopţii, dar cu fiece pas ce-l făcea ţărmurile acestuia se depărtau ca fermecate.

Marian ajunsese sub streaşina pădurii cînd auzi în urmă tropot de cai. Se trase spre marginea drumului şi se întoarse. La un pas de el opri din goană o sanie din care sări Onufri înjurînd de mama focului.

— Hai, mucenicule, lasă-ţi povara! se răsti el la Marian, netezind paiele. După ce ai plecat, am rămas cu ochii la drum, doar-doar oi vedea trecînd o sanie. Am plătit patru grivne hangiului pentru înnoptat, dar apoi n-am mai putut răbda. Dă-i dracului de bani, mi-am zis, şi am mînat după tine. Te duc pînă ne-o ajunge careva din urmă, adăugă el, ajutîndu-l pe Marian să aşeze coşciugul în sanie.

— Păcat de bietele dobitoace, spuse Marian uitîndu-se la căruţaş cu ochii duşi în fundul capului.

— Dobitoace, dobitoace! se scălîmbăi Onufri, înmuindu-se deodată. Parcă noi n-am fi tot dobitoace, fir-ar al dracului să fie! Şi el ameninţă cu biciul în noapte. Numai că ni-e pielea ceva mai subţire, atîta tot. Da pe dobitoc îl jupoi numai o dată, copacul la fel, numai de pe ţăran se iau şapte piei în fiecare an... Diii, boală!

XVII

Puţin, dar tot a poposit coşciugul cu trupul neînsufleţit al Frosinei în bătrîna bisericuţă a cimitirului, care străjuia de două veacuri mormintele cazacilor.

După ce hatmanul Petro Doroşenko a jurat credinţă sultanului, croindu-şi drum spre putere ajutat de iataganul lui Mahomed al IV-lea, podolenii au fugit în Ucraina sloboziilor [1] ca să nu cadă sub jugul turcesc. Apărîndu-i pe băjenari de ieniceri, au pierit în luptă toţi cazacii sotnicului Petro Nedolea. După ani şi ani, deasupra mormintelor căzăceşti s-a înălţat o bisericuţă de lemn. Şi astăzi cată de pe pereţii bisericii sfinţii şi apostolii moţaţi, în straie zaporojene şi înarmaţi. Numai vînzătorul Iuda, nefiind vrednic să poarte arme, are la brîu punga cu blestemaţii arginţi.

[1] *Slobodskaia Ukraina* (sec. XVII—XVIII) cuprindea actualele regiuni Harkov, Sumî şi partea sudică a regiunilor Kursk şi Voronej. Denumirea provine de la numeroasele *slobodî* — aşezări ale coloniştilor, originari din Ucraina de pe malul drept şi stîng al Niprului, care fugiseră de jugul panilor polonezi.

Tîmpla dăltuită nu evocă spaimele lumii de apoi, ci înveseleşte ochiul cu culorile calde, pămînteşti, ale răsăritei şi nalbei.

Acea bisericuţă ţărănească, acei sfinţi ţărăneşti insuflau totdeauna Frosinei o linişte senină, de parcă acolo ar fi întîlnit nu prevestirea cumplitei despărţiri a trupului de suflet, ci pe străbunii şi neamurile ei.

Niciodată nu vedeai arzînd în faţa sfinţilor ţărănimii lumînări groase, împodobite. În ziua aceea erau puţine chiar şi din cele de un bănuţ. În timp ce boabele de aur ale lumînărilor încolţeau în penumbra îngheţată a bisericii, Mărian cînd zăbovea lîngă sicriu, copleşit de durere, cînd ieşea să se uite la groparul roşcovan ce săpa posac mormîntul, întrebîndu-se cînd o să-şi primească banii pentru truda aceea. Avu şi nenorocul că, atunci cînd era aproape să sfîrşească, hîrletul se lovi de sicriul unui copil. Nici la cimitir nu era loc pentru Frosina ! Groparul îşi scărpină grumazul roşu şi bodogăni oţărît, cu nasul în groapă, fără să se uite la Marian :

— Ce facem, că eu a doua oară nu mai sap ! Pămîntul e îngheţat şi tare ca piatra. Zic s-o punem tot aici, iar pe ăsta, adăugă el, atingînd micul sicriu cu cazmaua, îl bag la margine într-o scobitură. Ai ?

Marian nu ştiu ce să spună numaidecît, dar apoi se gîndi că biata Frosina se tînguia mereu că n-are copii, aşa că era bine să zacă cu un prunc lîngă ea, fie şi străin.

— Ei, Mariane ? îl zorea groparul, întorcînd spre Polearuş grumazul cu smocuri de păr roşcovan, răsucit.

— Fă cum ai spus.

— Bine, rînji bucuros groparul.

Cercetă hoţeşte în jur cu ochii umflaţi de votcă, nelipsită la cimitir, şi începu să scobească de zor în malul gropii...

În aceeaşi seară o îngropară pe Frosina lîngă copil. Ninsoarea parcă n-ar fi aşteptat decît să se umple groapa ; începu să aştearnă pieziş fulgi ca florile de măr peste bulgării sub care îşi găsise lăcaş de veci o făptură omenească.

Îndată ce se întunecă, viscolul se înteţi. La adăpostul întunericului Marian se depărtă pe nesimţite de oamenii care-l chemaseră la praznic, în loc s-o facă el după cum s-ar fi cuvenit. Dădu să se întoarcă la cimitir, dar se pomeni c-o ia spre pămîntul pe care-l vînduse, spre grădina şi căsuţa unde fericirea îi zîmbise odinioară şi lui.

Străbătea în neştire uliţele, grădinile, şi cînd ajunse la poarta ce fusese odată a lui încremeni locului. Căsuţa lor, întotdeauna atît de curată, era sfîrtecată, pustie, aproape o dărîmătură ; căscîndu-şi golurile ferestrelor şi uşii, părea ca o hîrcă. Nici în bătătură nu se zărea ţipenie de om.

Marian deschise poarta, străbătu curtea şi-şi lipi o clipă fruntea de uşorul îngheţat. În tindă, în odaia lipsită de viaţă, şi chiar în vatră, vîntul grămădise movilițe de omăt. Nicăieri nu rămăsese urmă de căldură, parcă n-ar fi trăit în casa aceea nevasta lui, parcă n-ar fi fost fericit acolo şapte ani, cei mai frumoşi din viaţa lui. Duse mîna la piept acolo unde-şi culcase ea pentru întîia oară capul şi simţi cum se înteţea, cum îl sfredelea suferinţa.

Unde era dreptatea lui dumnezeu? Cîţi soţi se duşmăneau aproape de la nuntă şi pînă-n ziua din urmă, îşi mîncau zilele, îşi chinuiau copiii, erau o pacoste pentru vecini? Iar el şi Frosina lui trăiseră sub acoperişul acela sărăcăcios ca sub pirostriile de aur ale cununiei... Va trebui să se dea peste cap ca să răscumpere căsuţa şi grădina. Poate atunci îşi va găsi şi Frosina odihna în mormînt. Chiar a doua zi se va duce la Placinda şi-l va ruga în genunchi să-i dea înapoi casa. Dacă va trebui, o să i se vîndă pe trei ani sau se va duce să argăţească în Taurida, în Moldova.

Furat de gînduri simţea în mîini greutatea coasei, se vedea pe cîmp... Întoarse capul. Troienele din spatele casei se umflau şi fumegau parcă. În găvanele ferestrelor roiau fulgi de nea, sau poate era sufletul răposatei. Patruzeci de zile ducea sufletul dorul casei pe care o părăsise, patruzeci de zile avea să dea tîrcoale acestor ferestre, căutînd coliva şi ştergarul. De unde să facă rost de un ştergar?... Numai de n-ar fi vîndut Placinda altcuiva căsuţa. Pentru ferestre şi uşă s-ar împrumuta de la cineva şi le-ar pune la loc, ca să nu plîngă sufletul Frosinei simţind casa pustie.

Gîndindu-se la cele ce avea de făcut şi căutînd să-şi stăpînească durerea, Marian simţi că-l pătrunde deodată un frig tăios. Se aplecă, bîjbîi sub prichici după lemne şi surcele — chiar înaintea plecării le pregătise acolo Frosina, bună gospodină, pentru cei care urmau să stea în casă. Aşeză lemnele în vatră şi scoase din buzunar iasca, cremenea şi amnarul. Scîntei jucăuşe începură să-i roiască în jurul degetelor, făcînd să-i strălucească unghiile, apoi iasca începu să fumege răspîndind un miros plăcut, de ştiubei. Nu trecu mult şi lemnele luară foc, împurpurînd roiul fulgilor de nea. Marian tot căta spre fereastră, ca şi cînd ar fi nădăjduit să zărească sufletul răposatei.

Focul se înteţea. Pîlpîirile flăcărilor iscau vedenii, de parcă lemnele pregătite de Frosina i-ar fi putut învia făptura, viaţa.

Pe neaşteptate, Marian simţi că înapoia lui mai privea cineva plăsmuirile flăcărilor unduitoare. O fi fost sufletul Frosinei?

Se întoarse speriat. În golul ferestrei, ca într-o cadră, dădu cu ochii de capul şi umerii lui Terenti Placinda. Văpăile şerpui-

toare, tărcate, dănţuiau pe faţa posomorîtă a chiaburului. În jurul lui fulgii de nea înroşiţi de flăcări se vînzoleau ca nişte musculiţe.

Marian încremeni. Terenti se plecă cu grijă, îşi trase capul afară şi îndată după aceea se ivi în prag. Mişcîndu-şi mîinile ferite în mănuşi mari din blană de oaie, spuse :

— Ce faci aici, omule ? Ai venit să-mi dai foc la casă ?

Terenti îl măsura bănuitor pe nenorocosul colonist.

— Vai, Terenti, mă vezi dumneata făcînd una ca asta ? protestă Marian. Cum poate să-ţi treacă aşa ceva prin cap ?

Placinda se încruntă şi mai mult.

— Dar ce vrei să gîndesc despre unul care se furişează noaptea în casa mea, ba mai aprinde şi focul ?

— Am venit de la înmormîntare şi vream să mă încălzesc.

— Trebuia să te duci în altă parte. Tocmai la mine, în casa asta goală, ţi-ai găsit să vii ?

— Poate oi izbuti s-o răscumpăr.

Terenti se învioră, mîinile lui înmănuşate îşi iuţiră mişcările, ca nişte cleşti de rac.

— Spui drept ?

— Numai de te-ai milostivi. Ca pe un părinte te rog. Îmi aduce aminte de Frosina. E tot ce mă mai leagă de ea.

Auzind numele răposatei, Placinda îşi luă o înfăţişare tristă. Înţelesese în sfîrşit ce-l adusese acolo pe Marian. „Golan, golan, dar tot suferă !"

— Pentru mine căsuţa asta e mai de preţ ca un conac, i se destăinui încrezător Marian.

Placinda izbucni în rîs.

— Mai de preţ ca un conac ? Parcă ziceai mai deunăzi că vinzi casa ca să scapi de sărăcie ! Terenti lovi cu piciorul o mică scobitură de lîngă prag, unde, potrivit unei superstiţii, era pitită sărăcia. Iar acum, zor nevoie să ţi-o vînd înapoi ! Cum vine asta ?

— Uneori, nevoia te sileşte să cumperi şi sărăcia.

Rîsul lui Terenti iscă pe fruntea lui Marian zbîrcituri, presărate cu solzişori de piele arsă de vînt : cum putea să rîdă în asemenea clipe ?

Observînd căutătura încruntată a lui Marian, Terenti schimbă tonul.

— Mă rog, dacă ai ceva la chimir poate ne-om încuscri. Dă trei sute de ruble şi ia-ţi înapoi grădina şi coşmelia. Norocul tău că n-am dărîmat-o de tot, s-o pun pe foc.

— Trei sute ? se îngrozi Marian, dar gîndi că Placinda pesemne glumise.

— Da tu cît credeai ? aruncă Terenti împroşcînd cu dispreţ sufletul lui Marian.

Marian zîmbi jalnic, doar-doar l-o îmbuna pe chiabur.

— Păi, matale n-ai luat totul pe o sută treizeci ?

— Negustorul vinde cu cîştig. De-aia e negustor ! Placinda făcu ochi mici şi se gîndi. Ei, o să-ţi las vreo zece ruble. Fie ! Mai mult însă nu pot, nu te supăra, încheie el cu un gest de neputinţă.

Marian simţi că îngheaţă : era vădit că Terenti nu glumea. Ca şi groparul, îi înmormînta toate nădejdile. Se îndreptă de spate şi-l măsură cu scîrbă şi amărăciune.

— Nu te bănuiam aşa de hapsîn, Terenti. Ştiam că întinzi ghearele să înşfaci rubla, da acu văd că şi sufletul omului ştii să-l storci. Păstrează sărăcia mea, poate o să ajungi într-o zi tot atît de bogat cum sînt eu acum, şi Marian privi la picioarele chiaburului.

— Aşa vorbeşti cu stăpînu-tu, ticălosule ?! strigă Placinda văzînd roşu înaintea ochilor. Niciodată nu s-ar fi aşteptat la asemenea vorbe din partea unui om atît de umil ca Marian. Dacă ai uitat cine eşti, să-ţi amintesc eu ! Şi ridică mîna să-l lovească. Îţi rup eu acu colţii care ţi-au crescut în drum !

— Nu pune mîna pe mine, nu mă duce în ispită, rosti apăsat Marian. Şi vrabia are inimă !

Terenti însă nu se mai putu stăpîni. Îl plesni pe Marian peste obraz cu atîta putere, că-i lipi capul de cuptor. Ridică mîna să mai dea o dată.

Atunci, poate pentru întîia oară de cînd se ştia, sufletul umilit al argatului fu cuprins de mînie. Marian se îndreptă cît era de înalt şi, ca să nu-şi murdărească mîinile, îl lovi pe Terenti cu piciorul atît de năprasnic, încît acesta căzu cu picioarele în sus, bufnind cu spinarea de prag. Speriat, chiaburul ridică mîinile cruciş deasupra capului, dar se lovise atît de rău la ceafă, încît se lăsă moale pe podea, sub o ploaie de moloz. Marian îl împinse cu piciorul la o parte din prag, ca pe o scîrnăvie, fără milă, dar şi fără mînie, şi se îndepărtă, mirîndu-se el însuşi că nu mai simţea frica aceea cumplită care îi paraliza de obicei puterea şi graiul în faţa celor pentru care trudea.

Prin vuietul vîntului ce învolbura zăpada, îl ajunse din urmă un glas respingător, ca orăcăitul unei broaşte :

— O să înfunzi puşcăria, ticălosule !

— Taci, Iudă ! strigă nepăsător Marian, spre golul ferestrelor ce nu se mai vedeau dinapoia vălului de nea.

Ieşi pe poarta dată în lături şi o închise cu grijă, gospodăreşte.

Spintecînd văzduhul şi măturînd pămîntul, vîntul şuiera ca un tren, împroşcîndu-te în loc de aburi cu zăpadă. Ninsoarea

se învîltora în jurul lui Marian, mai-mai să-l doboare. Încovoiat, acesta înainta orbeşte. Nu vedea satul şi nici luminiţele care clipeau prietenos în serile de iarnă, îmbiindu-te să calci pragul unei căsuţe unde aveai să afli negreşit, dacă nu fericire, în orice caz oameni fericiţi. Aşa i se părea cîndva şi lui Marian. Acum însă îl rodea durerea lui cruntă şi-l urmărea un vălmăşag de vedenii fără şir.

Dădea cu umărul sau cu pieptul peste cîte un gard, se izbea de copacii din marginea drumului, dar mergea înainte în neştire, ca un somnambul. Răpus de oboseală, se tîrî orbecăind pînă la o poartă, dar, auzind un hămăit în fundul ogrăzii, porni mai departe. În sfîrşit, dădu de o căsuţă. Deşi ferestrele erau negre, înăuntru se auzeau glasuri nedesluşite. Marian bătu cu pumnul în uşă şi apăsă pe clanţă. În casă se auzi bocănind ceva, uşa scîrţîi şi o voce plăcută întrebă neliniştită :

— Cine e ?

— Eu sînt, Stepan Vasilievici, răspunse Marian, recunoscînd glasul învăţătorului. M-am rătăcit. E un viscol şi un întuneric, de-ţi vîri degetele în ochi.

— Îţi deschid îndată, spuse uşurat învăţătorul. Zăvorul zăngăni şi viscolul deschise de la sine uşa. Intră, Mariane. La mine eşti oricînd binevenit.

Învăţătorul îi întinse pe întuneric o mînă caldă.

Marian tropăi mult în tindă scuturîndu-şi ciubotele de zăpadă, apoi îl urmă pe învăţător trecînd prin singura clasă a şcolii într-o odăiţă unde dădu cu ochii de Paliciuk Olexandr, lăcătuş la o fabrică de zahăr, de Les Iakubenko şi de încă un bărbat roşcovan, cu palton de tîrgoveţ, pe care nu-l cunoştea.

— A, Marian era, se bucură Olexandr Paliciuk, un bărbat înalt, cu ochi luminoşi, dînd din cap spre necunoscut ca şi cînd ar fi spus „totul e în ordine". Şi noi care ne închipuiam...

Străinul se uită cu luare-aminte la Polearuş şi-i întinse o mînă negricioasă, ca nituită cu bătături. Îşi strînseră mîinile simţindu-şi puterea şi unul, şi celălalt.

— Mihailo Nagornîi.

— Poate vă stinghèresc ? De, să dai aşa buzna peste oameni... Marian cuprinse într-o privire pe cei de faţă şi toată odăiţa.

— Şezi, Mariane, şezi, îl pofti învăţătorul, deşi nu prea era loc.

Marian se aşeză sfios la un capăt al patului îngust, iar Paliciuk îi spuse ceva lui Nagornîi la ureche. Acesta îl privi cu simpatie şi milă pe noul-venit.

— Tocmai vorbeam, Mariane, cum ar putea fi uşurat cît de cît traiul ţăranului, spuse pe gînduri Les Iakubenko, continuînd pare-se o discuţie.

— Cine vrei să-l uşureze, măi Les ? întrebă Marian descurajat.

— Poate s-o găsi cine, răspunse învăţătorul, scuturîndu-şi pletele negre. Că doar n-om trăi toţi ca orbeţii.

Altădată, Marian n-ar fi răspuns nimic. Acum, însă, suferinţa îl făcea parcă mai vîrstnic şi mai înţelept decît aceşti oameni care nu băuseră pînă la fund cupa amărăciunilor.

— În toată lumea nu-i nimeni, Stepan Vasilievici, să-l poată ajuta pe ţăran. Dacă pînă şi dumnezeu din cer nu vrea să se îndure de noi, n-avem de unde aştepta mîntuire.

Paliciuk şi Iakubenko schimbară o privire : uite glasul durerii !

— Dacă dumnezeu ne-a lăsat, să ne punem nădejdea în oameni, replică liniştit Nagornîi.

— Care sînt oamenii aceia ?

Ochii înnegurați de durere ai lui Polearuş sclipiră, tăinuind un hohot de plîns fără lacrimi.

— Oameni buni, Mariane.

— Care mai e astăzi om bun cînd, pe oricine îl iei, ascunde iadul în inimă.

În faţa ochilor lui învie încăierarea pe care o avusese cu Placinda. Nu era descumpănit şi nici nu-l speria faptul că îndrăznise să dea în chiabur : bine îi făcuse. Ochii i se întunecară şi mai mult, privind în gol dincolo de zidurile casei.

— Bine zici, toţi ascund în inimă iadul, dar şi un foc nestins. Şi focul înseamnă putere ! încheie apăsat Nagornîi, dînd roată cu privirea spre ceilalţi care încuviinţară din cap.

Numai Marian dădu din mînă a lehamite, ghemuindu-se şi mai adînc în colţul lui, sub cele două tablouri pictate de învăţător. Privirea îi căzu întîmplător asupra ştergarului de lîngă uşă, şi gîndurile îi fugiră iarăşi la Frosina. Se osîndea că nu-i pusese pe fereastră barem un ştergar şi o ulcică cu apă. Nu mai auzea vorbele pe care le schimbau ceilalţi. Cînd se dezmetici, oaspeţii învăţătorului stăteau în picioare, gata de plecare.

— Spune drept, Mariane, ai unde dormi ? Dacă n-ai, poţi rămîne aici. Îţi aştern, undeva, pe jos...

— A, nu, am unde să stau, răspunse Marian, care n-ar fi îndrăznit să-l stînjenească pe acest om învăţat.

Afară viscolul se mai potolise, dar cerul era încă acoperit, deşi pe geana unui nor se ghicea ca într-o oglindă aburită suflarea lunii nevăzute. Ici-colo pîlpîia cîte un gemuleţ luminat. O fetişcană, cu cobiliţa cumpănită pe umăr, trecu uliţa, şi apa din găleţi clipoci către zăpada proaspătă : „Viaţă, viaţă !"

Noaptea, fata, plescăitul apei, toate acestea îl tulburară pe Nagornîi.

— Ce frumos ! se pomeni el exclamînd, cu toate că tocmai treceau prin dreptul cimitirului.

Se despărţiră lîngă heleşteu.

— Mai treci pe la mine, Mariane, îl pofti învăţătorul înainte de a face cale întoarsă.

Marian se îndreptă fără nici o ţintă spre marginea satului. Ajunse la drumul mare, de-a lungul căruia teii înzăpeziţi se înşiruiau asemenea unor uriaşi albi. Păşi pe sub bolţile lor spre troiţa singuratică. Capul şi ochii lui Crist erau acoperiţi de zăpadă, dar i se vedea chipul plin de suferinţă aplecat neputincios spre umăr, trupul vlăguit, îngheţat. Omul se uită la Cristul rebegit şi-l plînse în gînd. În faţa crucifixului era o moviliţă. Marian scormoni în ea şi dădu peste o pîine îngropată sub zăpadă. Pîinea era aşezată pe o fîşie de pînză grosolană, aproape nealbită. Cine ştie ce năpăstuit adusese fiului domnului acea danie sărăcăcioasă, rugîndu-l să se milostivească de el sau de cei dragi.

Marian puse pîinea pe zăpadă, iar fîşia de pînză o ridică sus, spre norii înapoia cărora se ghicea luna. Îl săgetă un gînd şi se uită drept la crucifixul nins. El, Cristos, i-o răpise pe Frosina, el îi luase căsuţa şi pămîntul. O să păcătuiască dacă o să-i ia şi el bucata asta de pînză, spre a împăca sufletul Frosinei ? Nu, n-o să păcătuiască, iar după ce vor trece cele patruzeci de zile, va aduce înapoi şi pînza, şi o pîine caldă, ca inima unui om viu. Marian îşi desprinse de troiţă ochii chinuiţi de plînsul lui fără lacrimi, împături pînza şi o ascunse la sîn, acolo unde-şi culcase pentru întîia oară Frosina capul. Aşa se despărţi omul singuratic de Cristul singuratic.

A doua zi, pe înserat, Placinda, primarul şi doi vătăşei se furişară spre căsuţa care fusese nu demult a lui Polearuş, vrînd să-l înhaţe pe acesta şi să-l lege fedeleş. Terenti nu se îndoia că Marian se va întoarce acolo, ca să îndeplinească datina pentru sufletul Frosinei. La asta se gîndise şi în ajun căutînd să pătrundă tîlcul vorbelor argatului.

Casa troienită era însă pustie. Numai sub fereastră se vedea un ştergar, iar pe pervaz o căniţă de lut cu un ochi de apă îngheţată. Dacă sufletul Frosinei ar da tîrcoale casei dărăpănate nici n-ar avea cu ce să-şi potolească setea. Terenti privi lung ştergarul şi căniţa, înjurînd în barbă, dar nu îndrăzni să dea cu ele de-a azvîrlita cum ar fi vrut, de teamă să nu-l lovească mînia răposatei.

Partea a doua — CÎNTECUL LEBEDELOR

I

De cînd lumea calea lebedelor trecea prin satul Medvin. Îndată ce începea să adie pămîntul a reavăn şi să mustească seva în mesteceni, legănînd uşorul văl din borangic ţesut de soare, falnicile înaripate aduceau în zborul lor o boare încropită şi trîmbe de ceaţă. Uneori lebedele coborau chiar lîngă sat, pe ochiurile de apă rămase din topirea zăpezilor, lăsînd să se apropie mult copiii şi chiar oamenii mari. Deodată însă se înălţau în iureş, scuturînd de pe aripi stropii strălucitori, iar omul de pe a cărui frunte picura sudoarea trudea încovoiat spre glie, în timp ce în ochi îi stăruia multă vreme, însorită, imaginea acestor vestitori ai zilelor calde care aduceau pe aripile lor primăvara şi nădejdi nedesluşite.

Pitite undeva într-un colţişor însorit, codanele îngînau încetişor, ca să nu le audă careva — doar erau în post! — cîntece de primăvară. Prin sat goneau vătafii călare pe armăsari cu cozile legate scurt, buieci de cît stătuseră în grajd; jucîndu-şi fugarii în frîu aceştia ciocăneau cu mînerele lucioase ale nagaicelor cu trei cozi în cercevelele umflate de apă ale cocioabelor.

— Hei, oameni buni! Ajunge cît aţi trîndăvit pe cuptor. La conac se încheie învoieli şi se dă arvună! Vino şi-ţi ia banii! Te aşteaptă aldămaşul, omule!

Unul cîte unul, ori pîlcuri-pîlcuri, argaţii se îndreptau spre cancelarie în vreme ce pe cer zburau spre miazănoapte cocorii şi lebedele, pierzînd ici-colo cîte o pană zdrenţuită de atîta drum.

În anul acela, încă nu răsunase peste cîmpiile înzăpezite cîntecul ciocîrliei, cînd boturile cailor şi mutrele logofeţilor se iviseră la rînd în ferestruici, iar cercevelele se cutremuraseră sub izbiturile nagaicelor.

— Hei, oameni buni! La conac se încheie învoieli!

— Aşa devreme? se mirau ţăranii, bănuind o nouă înşelătorie de a lui pan Stadniţki.

— O să se desprimăvăreze de timpuriu, de-aia, răspundeau de sus cozile de topor ale boierului, parcă ar fi adus chiar ei căldura primăverii, cu nagaicele.

— Asta de unde ați mai scos-o ?

— Se vede după icrele știucii : îs așa umflate, că mîine-poimîine iese puietul. Întrebați orice pescar.

E drept că icrele știucii și rochițele subțirele ale cepii prevesteau o primăvară timpurie, dar nu din pricina asta se grăbea boierul să încheie învoieli de muncă mai devreme ca de obicei. Ceva mai înainte Stadnițki își trimisese vătaful la moșiile contelui Potoțki de prin părțile Kievului să vadă cum erau administrate acestea și să afle lucruri de folos pentru moșia lui din satul Medvin.

Scăpînd de ochii stăpînului, Ghervasi Salogan nu se omorîse cu firea cutreierînd moșiile și fermele magnatului. Chiar din prima zi, se înhăitase cu logofeții de la administrația moșiilor lui Potoțki — niște îngîmfați și niște hoțomani împopoțonați în straie fistichii, cu care se fuduleau în fața oamenilor din sat — și se pusese pe chefuri în case vesele, în care duhnea a vin și a dezmăț. În afară de amintirile zaiafetelor de pomină și ale frumoaselor cu care își petrecuse nopțile, Salogan adusese de la administrația moșiilor lui Potoțki și cîteva modele de învoieli care se încheiau cu sezonierii. Asemenea învoieli arătau de la o poștă cu cît dispreț și cu cîtă dibăcie își băteau joc șleahticii de cei ce urmau să le iscălească cu o zmîngălitură, cu o cruciuliță sau cu o apăsare a degetului.

Asemenea învoieli îi merseseră drept la inimă lui Stadnițki : dacă pînă și conții se apucaseră să stoarcă în halul acela prostimea, el de ce să mai umble cu mănuși ? Viața nu era decît un tîrg uriaș, unde totul se vindea și se cumpăra. Orice tranzacție trebuia să fie cît mai avantajoasă. Dacă e așa, las' pe el ! Și Arkadi Valerianovici se apucase să desăvîrșească învoielile contelui. Se temea însă că mujicii aveau să pună cornul în pămînt și să se ducă să muncească la fermele lui Rokotov, Markozov și Kociubei. Tocmai de aia își trimisese vechilii să colinde prin sat mai devreme ca de obicei.

„Să vedem ce zic țăranii."

Înainte de a se tocmi la conac, Marian Polearuș se dusese să se spovedească. Simțind că i se moaie genunchii, călca apăsat prin zăpada afînată colorată de verdele apei și de azurul cerului. În loc să rămînă în trecut, zilele cumplitelor restriști se grămădeau una peste alta, așa cum primăvara se grămădesc trîmbele zbuciumate de ceață. Așa era viața omului nevoiaș — întotdeauna îl rodeau necazurile. Cînd era băiețandru se mai amăgea cu nă-

dejdea unei brume de fericiri — un colţişor cald, pîine pe masă, ciubote în picioare, o vacă în grajd. Şi pentru toate astea se spetea din zori şi pînă-n noapte la muncă, la clacă, iar de sărbători aprindea la biserică o lumînărică ieftină. Se vede însă că nu numai oamenii, dar şi cerul se mîniase pe oropsiţii satului, care nu aveau alt pămînt decît negrul de sub unghie.

— Bună ziua, nene! răsunară zglobii glasurile unor fete.

Trezit din gînduri, Marian tresări. Dintr-o ulicioară lăturalnică mărginită cu verigar, se iviră ţinîndu-se de mînă Zosia Romanovskaia şi Liuba Cemeris, rudă de departe cu Marian. Zveltă, nurlie, Liuba se apropie de el şi făcu o plecăciune. Deşi îl rodea durerea, Polearuş privea impresionat ovalul perfect al acestui chip oacheş, care se mai deschisese la culoare peste iarnă, buzele umede, frumos arcuite, genele negre, stufoase, sub care ochii sperioşi aminteau de siniliul adînc al înserărilor.

— Bună ziua, Liubonka, bună ziua! Marian îi întinse mîna orfanei. Te duci la biserică?

— Păi, unde aş putea să mă duc? Pînă ascultă cucoana născocirile pelerinilor, răsuflu şi eu oleacă.

De sub sprîncenele îmbinate zîmbea încrezător albastrul de amurg al ochilor, iar la colţurile gurii i se iveau două gropiţe fermecătoare.

„Se pricep boierii să-şi aleagă slujnicele." Marian o privea cu mirare şi milă întrebîndu-se ce o să devină frumuseţea ei: bucurie în casa vreunui ţăran, sau o otreapă de aşternut în mocirla conacelor.

Se părea că Liuba îi citea gîndurile, înţelegea acea privire iscoditoare, dar cunoştea şi altele, lipicioase, care parcă ţi se vîrau în suflet. Sub genele ei stufoase fulgeră teama. Făcînd o nouă plecăciune, se îndreptă împreună cu prietena ei spre gardul bisericii. Zosia, care era catolică, se despărţi de Liuba; încovoindu-şi umerii fata se mistui îndărătul porţilor grele. Aleanul din sufletul lui Marian îngînă de la sine vorbele cîntecului drag: *„E vai şi amar să fii orfan, în toată lumea asta nu e nimeni să te plîngă cînd te-o lovi năpasta"*. Da, nu-i nimeni să te mîngîie, să împartă cu tine durerea...

Peste cuvintele şi melodia cîntecului anii ţeseau zăbranic, anii Liubei şi ai lui — doi bieţi orfani, doi copii de ţărani, ce trăiesc pe pămînt străin, între străini. Marian intră în biserică, tăinuind în inimă durerea şi cîntecul acesta despre viaţa amară a unei orfane pe care gîştele au dus-o pe aripile lor fumurii departe, spre malurile Dunării line.

În biserica friguroasă mirosea a ceară topită, a cojoace proaspăt argăsite, a fagure: econom de felul lui, ţîrcovnicul punea

în cădelniță un bob de tămîie și un bob de propolis aromat cu care își chituiau albinele știubeiele. Lîngă analoghion îngenunchease un păcătos, deasupra căruia ședea aplecat părintele Vikenti. Înalt, cu sprîncene negre stufoase, preotul se bucura de cinstirea întregului sat: păstorul sufletesc nu se tocmea niciodată pentru slujbe, nu se ținea după muieri, în predici nu prea îi speria pe mujici cu focul gheenei și nu-i bruftuluia atunci cînd scăpau vitele pe imașul moșierului.

Sub patrafirul părintelui se pocăia bătrînul Șcerbina. Înainte de a veni la biserică, se legase în sinea lui ca pînă la paște să nu învîrtească nici o trebușoară cu geambașii mai deocheați. Cu toate că și el, și duhovnicul vorbeau încet, enoriașilor din apropiere nu le scăpa nici un cuvînt. Trăgeau cu urechea, fără rușine, ba chiar cu o vădită curiozitate, pentru că părintele Vikenti spovedea cu totul altfel decît înaintașii lui. Spovedaniile părintelui Vikenti ajunseseră de pomină. Tot satul făcea haz de ele, fără să-l ia însă în nume de rău.

— Ia spune, fiule, care ți-e numele de botez? întrebă duhovnicul cu o cucernică reculegere.

— Gnat, sfinția-ta.

— Gnat și mai cum? stărui părintele Vikenti, care nu-l cunoștea încă pe roșcovan.

— Șcerbina, părinte, Șcerbina.

Un zîmbet flutură pe buzele duhovnicului: auzise cîte ceva despre enoriașul acesta.

— A, negustorul de cai?

— Da, părinte, șopti de sub patrafir Șcerbina.

— Ei, cum o duci?

— Binișor.

— Merge negustoria?

— Așa și așa, de bine de rău tot iese un ban.

— Ia spune, la iarmaroace înșeli oamenii?

— Oamenii nu, dar pe geambași, se mai întîmplă, oftă păcătosul și o dată cu el oftă și patrafirul ros, decolorat de pe capul lui.

Părintele Vikenti tăcea descumpănit, dar apoi, hotărît pesemne să treacă cu vederea păcatele cu geambașii, întrebă cu mai multă asprime:

— Da cai bolnavi nu vinzi?

Lui Gnat îi veni inima la loc.

— Nici nu vînd, nici nu cumpăr. Ce rost ar avea? Doar dacă-mi pică un cal de soi bun cu rapăn sau cu alt beteșug mai ușor. Pe ăștia îi doftoricesc cu mîna mea.

— Şi cum faci ? întrebă cu interes părintele, care se pricepea şi el puţin la leacuri.

— Ei, după boală. Una o dovedeşti cu clei de nuc, alteia îi vii de hac cu zeamă stoarsă din mlădiţe de tavalgă.

Gnat povestea din fir a păr despre leacurile sale, iar ţîrcovnicul întoarse indignat capul ca să nu audă acea pîngărire a spovedaniei.

În sfîrşit părintele Vikenti îşi dădu seama că spovedania se învîrtea mai mult în jurul cailor şi o cîrmi spre cele bisericeşti :

— Te rogi în fiecare zi ?

— În fiecare zi, părinte.

— Post ţii ?

— Acasă ţiu, dar la iarmaroace mai mănînc şi de frupt, mărturisi ruşinat păcătosul.

Părintele Vikenti se grăbi să-l liniştească :

— Nu-i aşa de mare păcat. Nu ce intră în gură spurcă pe om, ci ce-i iese din gură... Ei, văd că eşti om de treabă. Duhovnicul ridică cu evlavie patrafirul. Să spui de trei ori : „Miluieşte-mă pre mine, dumnezeule" şi să faci douăzeci de mătănii... Se iartă şi se dezleagă... de mine nevrednicul preot... Care vine la rînd ?

Gnat se ridică uşurat. După o astfel de spovedanie se uita fără teamă la popă, la sfinţii severi şi la ţîrcovnicul şi mai sever, care se holba mînios la el şi la duhovnic.

Veni rîndul lui Marian Polearuş. Părintele Vikenti îl întrebă cu bunătate dacă îşi găsise un adăpost, ce avea de gînd să facă, o pomeni pe roaba domnului Frosina şi-l dezlegă de păcate, spunîndu-i şi lui să bată douăzeci de mătănii.

După spovedanie Marian se îndreptă spre cancelaria moşiei în poarta căreia o gloată de muncitori cu ziua lărmuiau şi forfoteau ca un roi stîrnit. După chipurile oamenilor se vedea că nu băuseră aldămaşul şi nici nu-l săltaseră pe braţe strigînd „ura", după datină, pe vătaf, în nădejdea să le mai pice un ciocan, două de votcă. Din hărmălaie răzbeau glasurile lui Les Iakubenko şi Miron Velîciko — un ţăran înalt cu plete negre de ţigan şi cu ochi negri pe faţa albă, prelungă.

— Dacă ne ţinem bine îl dovedim şi pe boier, şi pe vătaf ! strigă Les ridicînd pumnul din care împungea aerul ciubucul ros al pipei.

— Pînă îi dovedeşti, te strîng ei în chingi, răspunse cu îndoială un ţăran scărpinîndu-se la ceafă.

— Ba o să te strîngă şi o să te răsucească pînă o să-ţi lege capul de ţurloaie dacă o să te tîrăşti pe burtă în faţa boierului, ş-o să te milogeşti de el. „Am venit, preacinstite boierule, la mila

matale", maimuțări Velîciko pe careva, și în ochii lui mari de țigan scăpără ura.

Les îi dădu bineţe lui Marian clătinînd din cap, stătu puțin pe gînduri, apoi îl întrebă mohorît :

— Te spovedişi ?

Mirat de această întrebare nepotrivită cu cele ce se petreceau în jur, Marian îl privi cu luare-aminte.

— Mă spovedii...

— Dacă-i aşa, du-te de te împărtăşeşte la boierul nostru ! Şi Les arătă cu ciubucul spre uşa ferecată a cancelariei. Cînd ți-or citi învoiala destupă-ți bine urechile, ascultă cu luare-aminte, nu te grăbi să pui crucea.

— ...altminterea o să ne îngroape boierul de vii şi o să ne puie cruce la toți, se auzi un glas din mulțime.

— Ho, lămuriți-mă şi pe mine ce se întîmplă, oameni buni ? întrebă mirat Marian.

— Dacă ai cap o să te lămureşti şi singur, îi răspunse Les. Haide, frățe, du-te.

Marian urcă treptele tocite şi, gîrbovindu-se ca de teama unei noi năpaste, intră în biroul cu miros greu de tutun răcit. Îndărătul grilajului înalt de lemn zbierau unul la altul economul şi conţopistul. Văzîndu-l pe Marian că intră, conţopistul îşi vîrî nasul şi ochelarii într-un catastif cît toate zilele, iar economul întoarse spre Marian faţa-i împestriţată de negi, teşită, lătăreaţă, semănînd cu o turtiță crăpată de hrişcă. Rostul negilor părea să fie acela de a împiedica mutra să se desfacă în bucăți. Economul avea înaintea lui, pe masă, un top de hîrtie, un teanc de bancnote, mai multe fişicuri de monede şi nagaica, de curelele căreia erau lipite firişoare de păr şi noroi uscat.

Marian se descoperi, iar economul îşi strîmbă gura într-un zîmbet pe care-l voia prietenos. Cuvintele pe care le rostea parcă i s-ar fi rostogolit din punguțele zbîrcite ale bărbiei.

— Aha, uite, în sfîrşit, unul care vrea să muncească ! Ăsta o să capete şi bani, şi votcă. Mai cu seamă că-ți crapă buza după o copeică — te-a pus la pămînt cheltuiala cînd cu blestemata aia de plecare. Vorba aceea : dorul de ducă te seacă şi te usucă. Pune deştu aici, Mariane, şi să fie cu noroc !

Economul ridică mîna noduroasă de parcă ar fi avut în ea un pahar plin.

Pe Marian îl mira şi-l punea în gardă faptul că economul i se adresase cel dintîi, că nu-i vorbea de sus ca altădată, ba chiar îl lăuda : se vede treaba că nu de florile mărului spuneau ce spuneau cei de afară. Economul îi întinse prin grilaj o coală de hîrtie.

— Uite, pune aici o cruciuliță, ia-ți arvuna și bea-ți sănătos aldămașul! Ca să nu-ți fie urît de unul singur, iaca: o să cinstesc și eu un păhărel.

Marian luă cu fereală învoiala, o răsuci în mîini cu ochii țintă la furnicarul de litere ce-i frigeau degetele și-i răscoleau sufletul.

— Ei, ce te gîndești atîta? îi dădu ghes economul. Vezi să nu-ți plesnească capul.

— Zic, Hrisan Danilovici, să-mi citiți și mie ce au ticluit grămăticii, să știu și eu pentru ce pun cruce.

— Pentru bani, pentru bani, Mariane. Pe mutra economului sprîncenele zîmbeau, dar negii se încrîncenau. Ei, doar știi și tu că nu umblă cîinii cu covrigii-n coadă, ăi fi auzit că acu peste tot e mare sărăcie: și pămîntul, și boierii, și țăranii, toți-s secătuiți. Ce să-i faci, vericule, așa îs vremurile! Și acu, ascultă!

Luă o foaie de hîrtie de pe masă și, stîlcind amarnic amîndouă graiurile slave, începu să citească repede, otova, învoiala ticluită pe moșiile contelui Potoțki, care urma să fie introdusă și pe pămînturile boierului din Medvin.

„*Contract*

Subsemnatul Marian Polearuș, țăran din satul Medvin, m-am tocmit prin bună învoială la moșia lui pan Stadnițki pentru toate muncile agricole la care voi fi pus, în total pentru o sută patruzeci și patru de zile de lucru, fără întreținere («masă»), cu simbria de 34 ruble, în contul căreia am luat avans 10 ruble, restul de bani urmînd să mi se plătească pe măsură ce-i voi cîștiga. Mă oblig:

1. Să vin la lucru o dată cu răsăritul soarelui și să muncesc pînă la apusul soarelui.

2. Dacă voi părăsi lucrul fără motive legale voi restitui îndoit arvuna fără să pretind nici o plată pentru timpul cît am muncit.

3. Mă oblig să ies la lucru la prima chemare.

4. Dacă voi fi chemat să muncesc în zilele de sărbătoare sau duminica, nu am dreptul să refuz.

5. Dacă de vreo sărbătoare sau în cursul săptămînii voi pleca de la moșie fără să fiu învoit, sînt obligat să muncesc îndoit pentru zilele cît am lipsit.

6. În caz de boală sau de deces, va lucra în locul meu familia.

7. În nici un caz nu am dreptul să părăsesc lucrul înainte de expirarea termenului prevăzut în contract.

Am luat cunoștință de condițiile de mai sus, drept care semnez...“

Şirurile de furnici ce se tîrau pe contract şi ţîşneau din gura economului îl înţepau pe Marian ca tot atîtea ace. Cînd economul îi vîrî sub nas contracul ca să-l semneze, punînd şi el mîna pe condei cu aerul unui om care n-avea timp de pierdut, Marian îi dădu înapoi amîndouă hîrtiile şi spuse încet :

— Dacă ţii să iscăleşti batjocura asta, Hrisan Danilovici, n-ai decît, da eu unul nu pun aici cruciuliţa, de-aş şti că mîine mă înfăţişez la judecata de apoi.

Ochii, sprîncenele şi negii economului se puseră în mişcare.

— Şi de ce, rogu-te, nu vrei să iscăleşti, Mariane ?

— De aia că e o învoială ca pentru femei. Vreau să cîştig ca şi înainte, cincizeci de ruble.

— Atîta nu mai iei nicăieri, Mariane. Azi rubla e mai scumpă, schimbă tonul economul.

— N-o să cîştigăm aici, o să căutăm în altă parte. Şi apoi, cum se poate să-i cobiţi omului moartea ? Cei care au ticluit hîrtia n-au suflet, aia e.

Economul ascultă nespus de mirat asemenea cuvinte din gura lui Marian, apoi începu să rîdă mărunţel, prefăcut.

— Aha, vorbeşti de punctul şase ? Păi, pe tine ce te doare ? Dacă mori tot n-ai om în loc. Curată pagubă pentru moşie !

Aluzia la moartea Frosinei îl răni adînc pe Marian. Parcă vedea într-un vis urît cuşca aceea de lemn din care economul şi conţopistul îl pîndeau ca două păsări de pradă. Durere, venin erau în cuvintele pe care le zvîrli în faţa lor :

— Îl obijduieşti pe om o zi, o lună, un an, dar toată viaţa !

— Şi pe ăsta îl trage aţa la turma de afară, spuse conţopistul, ridicînd spre Marian sticlele ochelarilor ca două pete mari de albeaţă.

— Nu la turmă, ci la oameni, îl îndreptă calm Marian.

Ieşi din birou fără să dea ziua bună. În curte, mulţimea trudiţilor clocotea mereu. Glasurile se împleteau, se răsfirau. Care înjura, care ofta.

Oamenii lărmuiră, scuipară cu năduf pînă se lăsă seara. Cîtorva mai slabi de fire le venea s-o înghită şi pe asta şi să-şi înece amarul în votca cu care îi ispiteau logofeţii, plimbînd-o mereu pe sub nasul lor. Les Iakubenko făgădui însă celui care avea să bea aldămaşul că i-l va scoate pe nas, iar ceilalţi îi huiduiau pe şovăielnici.

Cînd corabia falnică a înserării, cu norişori pe catarge, se apropie lin de ţărmul senin scăldat într-o boare de aur verzui, cînd în bălăriile crescute de-a lungul gardului poposiră stoluri de sticleţi şi pietroşei cu capul roşu, veni din sat Marko Bilous, o mîndreţe de voinic cu părul ca aurul, pînă deunăzi subofiţer în regi-

mentul Preobrajenski din garda imperială. Se uită o vreme, zîmbind pe sub mustaţă, la grămada de truditori, apoi cuvîntă :

— Mă, cui îi e lehamite de terciul de la conac hai, la bucate americane — numai colaci şi cozonaci !

Oamenii se strînseră în jurul lui Bilous ca roiul în jurul mătcii, şi acesta le povesti pe îndelete că în ziua aceea venise cu faetonul din Belaia Ţerkov un tîrgoveţ care trăsese la crîşma lui Lukaş Kondrat şi se apucase să-i scrie „pe furiş" pe cei care voiau să plece la lucru în America.

— De ce „pe furiş" ?

— Păi, de unde bani pentru paşaport ? răspunse Bilous ca unul care le ştia pe toate, jucîndu-se cu cocarda chipiului său mare, negru, cu paspoalul alb. Dacă nu dai poliţaiului un pol nu pupi certificatul de bună purtare. Trebuie să-l mai ungi şi pe zapciu cu alte treizeci de ruble, altfel n-ai făcut nici o ispravă. La gubernie, te mai uşurează de vreo patruzeci pentru fel de fel de taxe. Aşa că numai pentru paşaport îţi trebuie un sutar. Şi care din voi are un sutar ?

Ascultînd asemenea vorbe argaţii îşi duceau mîinile care la ceafă, care la chimire unde nu aveau ruble, ci resturi de tutun.

— Ia mai dă-o dracului de treabă, ce să căutăm în America aia ?! izbucni Les Iakubenko. Mă prind că şi acolo îţi dă ghes un vătaf să pui o cruciuliţă, să-ţi vîri singur capul în streang.

— Taci, mă Les, tîrgoveţul cela din Belaia Ţerkov numai panglicar nu e — îl ştiu eu — zice că acolo care cum ajunge se îmbogăţeşte, luă Bilous apărarea Americii. Cică în America întorci banii cu lopata.

— Dacă-i aşa, ce mai aştepţi ? Ia-ţi lopata aia mare de vînturat pleavă şi fuga, să nu pierzi chilipirul ! îl luă în băşcălie Iakubenko, spre hazul tuturor.

Marko rîse o dată cu ceilalţi, căci nici el nu prea se dumirea ce era cu America aceea ademenitoare. Bani de drum ar fi încropit, dar puteai să ştii cum era acolo cu lucrul şi cu leliţele ?...

Oamenii se îndreptară buluc spre crîşma lui Lukaş Kondrat, unde trăsese domnul Weintraub.

În ferestrele zăbrelite ale cîrciumii, licărea prietenos lumina vîrstată de bare. Cînd şi cînd trecea repede prin faţa geamului umbra vreunui chefliu care îşi risipea banii pe votcă şi pe muzică ţopăind de unul singur. Dacă zvîrleai o copeică pe tejghea, jupîn Lukaş îţi punea la gramofon un cîntec sau un dans, şi ori ascultai, ori jucai, cum aveai chef.

Oamenii intrară puhoi pe uşă, dar jupîn Lukaş, uscat ca un arcuş, nici nu se clinti. Aplecat deasupra tejghelii nu-şi lua

ochii veşnic lăcrimoşi de la paharul în care punea pînă la semn veselia hărăzită norodului de ţar. Ai zice că turna în pahar cu zgîrcenie strop cu strop nu votcă, ci chiar sănătatea lui.

Agentul Weintraub, îmbrăcat în negru din cap pînă-n picioare, vorbea într-un colţ, la o măsuţă, cu cîţiva ţărani. Ochii lui mici, neastîmpăraţi iscodeau încoace şi încolo, nasul sensibil adulmeca, o dată cu buzele, mişcîndu-se şi barba rotunjită ciudat. Cînd intrară truditorii, Weintraub le zîmbi ca unor vechi cunoştinţe, făcîndu-le semn cu mîna să se apropie şi ducînd apoi un deget la buze : „sst !"

Începu să toarne la snoave, cimilituri şi aluzii cu tîlc ca să se pună bine cu oamenii şi să le cîştige încrederea. Nu se grăbea să aducă vorba de America. Pesemne că se ferea. Într-un tîrziu, îi făcu cu ochiul lui Lukaş. Jupînul ieşi de după tejghea, puse ivărul la uşă şi-i sfătui pe oameni, cu o voce dogită :

— Luaţi şi voi acolo ceva, de-o pica vreunul să se cheme că aţi venit să beţi un păhărel... şi totu-i în regulă.

Truditorii puseră mînă de la mînă şi crîşmarul le aduse votcă şi nişte plătici uscate cu burţile putrede. Weintraub nu făcea nazuri ciocnind cu ţăranii. Cînd dădu cu iscusinţă păhărelul pe gît, gura şi barba rotunjită i se strîmbară într-o parte, iar ochii-i priveau ponciş.

— S-a dus, ca cleveteala prin sat, spuse el, mîngîindu-şi satisfăcut pieptul pe care lucea un lănţişor de aur încărcat cu brelocuri.

Oamenii zîmbiră sorbind un pic din păhăruţe, de parcă crîşmarul le-ar fi pus dinainte uncrop.

— Aşa-i cînd eşti sărac, îi compătimi Weintraub. Dar dacă vreţi să intraţi în rîndul oamenilor, şi să ajungeţi şi voi gospodari cuprinşi, plecaţi în America. Acolo e un pămînt binecuvîntat. Nu credeţi ? Acolo calci pe aur, doar te apleci şi-l iei.

— Cum nu, în America aia şi caprele umblă gătite cu zorzoane de aur, spuse senin Les Iakubenko, stîrnind hohote de rîs.

Agentul nu se tulbură de loc. Rîse şi el cu poftă şi-i aruncă prietenos lui Iakubenko :

— Bată-te norocul să te bată !

Apoi îşi trecu privirile blajine, uşor aburite de băutură, asupra cîrdului de fete şi neveste ce se înghesuiau în spatele bărbaţilor.

Văzîndu-l pe jupîn cum se gudură, Les intră şi mai mult la bănuieli şi încercă să ghicească ce urmărea agentul. Înşirînd domol vorbele, acesta se apucă din nou să aştearnă cu covoare şi mătăsuri calea îndepărtatei Americi.

— Astăzi numai pe două căi îşi poate afla fericirea omul nevoiaş : pe cea a Ierusalimului — calea mîntuirii — şi pe cea a

Americii, unde te aşteaptă un trai omenesc, bani şi pămînt. Ce, nu-i aşa ? Ia să auzim : cam cît cîştigaţi aici într-un sezon de la boierul vostru ?

— Pînă mai an, cincizeci de ruble.

— Cum, cincizeci de ruble pe tot sezonul ? Vai de mine, ţineţi-mă să nu cad ! se văită agentul. Peste ocean şi un cerşetor o duce mai bine. În America aţi scoate pe puţin cincizeci de dolari pe lună.

— Cincizeci de dolari ! se minunau oamenii. Cam cît e în banii noştri ?

— O sută de ruble în cap.

— O sută de ruble ! se cruceau truditorii. La noi nu orice surtucar cîştigă atîta la slujbă !

— Acolo, cum ajungi, eşti boier ! Îţi iei cu cincisprezece dolari nişte haine mai faine ca ale mele, ghete, cizme, ce pofteşti, o pălărie, un ceas de aur...

— Ba-ţi mai iei şi o traistă, să ai ce pune în băţ, adăugă Les Iakubenko, readucîndu-i pe ţărani din rai pe pămînt.

De data asta domnul Weintraub îl privi cu coada ochiului şi bombăni supărat :

— Cui nu-i place să nu asculte. Ce, nu ? Pentru cît mă plătiţi pot să tac, şi se făcu că vrea să plece.

Toţi ceilalţi îl ţistuiră pe Les şi-l rugară pe agent să nu se supere. Acesta făcu mofturi, mai trase o duşcă de rachiu, mirosi păhărelul şi urmă ca în silă :

— Adică, voi credeţi că vreau să vă bag pe gît America aia ? Ce-i bun n-are nevoie de reclamă. N-o să vă duceţi voi, au să se ducă alţii. Să-mi dea dumnezeu atîţia ani buni şi atîta sănătate cîte scrisori de mulţumire primesc de-acolo. Ehei, în America jucîndu-te pui la o parte patru sute de dolari pe an ! Îţi alegi un loc de vreo douăzeci de deseatine, în cîmpie, că-i pămînt cît vezi cu ochii, îţi iei unelte, vite şi înjghebezi o gospodărie de toată frumuseţea.

— Douăzeci de deseatine într-un singur an !

Oamenii se priveau cu ochi mari, în care mijeau parcă îndepărtatele deseatine.

— Douăzeci în cap, întări Weintraub, plescăind admirativ.

— Măi, măi, se mirau oamenii legănaţi de dulci nădejdi.

— Dacă-i pămînt fără sfîrşit la o mînă de oameni ! Unde-s oameni puţin, pămîntu-i ieftin ca braga. Ce, nu ? Cu cît plăteşti aici arendă acolo cumperi o moşie, ba îţi mai rămîn şi bani. Acu aţi priceput ce-i aia America ?

Oamenii îşi închipuiau, fiecare în felul său, acea ţară de basm, ispititoarele deseatine atît de ieftine, de parcă ar fi fost

de pomană, pe care le şi vedeau plutind spre ei de după mări şi neguri. Multora mirajul acelei călătorii necunoscute, al fericirii pe care n-o cunoscuseră şi nici n-aveau s-o cunoască pe pămîntul strămoşesc făcea să le bată inima mai tare. Gîndurile ţăranilor, asemenea cocorilor toamna, îşi luau zborul spre acele meleaguri străine, iar Weintraub avea grijă să nu destrame vraja cu vreun cuvînt nepotrivit. Ai fi zis că se bucura şi el de fericirea altora, adulmecînd-o cu nasul lui delicat.

— Şi cum se ajunge în America aia ? întrebă Miron Velîciko, scuturîndu-se de vălul trandafiriu şi holbîndu-se la agent cu ochii lui mari de ţigan.

Cu o privire furişată spre uşă, Weintraub răspunse aproape în şoaptă :

— Trebuie să vă spun că nu-i chiar aşa de uşor. Cel mai greu e să treci frontiera rusească la Kutno. Ei, lăsaţi pe mine, am eu oameni de nădejde care au să vă treacă dincolo chiar pe sub nasul grănicerilor. Treaba asta o să vă coste numai douăzeci şi cinci de ruble de căciulă. Să mai luaţi ceva haine şi vreo sută douăzeci şi cinci, o sută cincizeci de ruble pentru mîncare şi drum.

Măcar că preţul fericirii nu era prea mare, mulţi din cei de faţă n-ar fi putut să încropească nici atît, chiar dacă şi-ar fi vîndut şi cămaşa de pe ei. Unii însă erau hotărîţi de pe acum să ridice ancora şi socoteau în minte cam cît vor putea lua pe bulendrele lor. Deodată, schimbîndu-se brusc la faţă, Les Iakubenko sări de la locul lui. El nu credea că pe ţărani îi aştepta norocul la răspîntiile îndepărtatei Americi.

— Drept să vă spun, oameni buni, nu ştiu dacă cele ce am auzit adineauri sînt adevărate ori ba. Momeala pe care ne-a aruncat-o jupîn Weintraub e ispititoare, nimic de zis. Dar cine-mi spune că ea nu ascunde un cîrlig ? Cine-mi spune că dacă mă vînd şi plec peste ocean, nevasta şi fata n-au să rămînă pe drumuri ?... Dumnealui zice c-o să cîştigăm bănet, nu glumă. Dar-ar dumnezeu să fie aşa ! Da ia să vedem, de la cine o să cîştigăm ? Tot de la boieri. Aia e ! Apoi nu ştiţi că corbii sînt negri în toată lumea, iar boierii-s peste tot la fel ? Şi în America, şi dincolo de America. Şi acu despre pămînt : rămîne de văzut dacă o să ne alegem cu douăzeci de deseatine sau cu doi metri acolo, la graniţă. Care ar vrea să fie îngropat între ţara noastră şi America ? Şi tocmai acum, chiar anul ăsta, cînd e vorba să ne împroprietărească obştile cu pămînt — cîte şapte deseatine de căciulă ?

— Care obştii, mă Les ?

Trezite la realitate gîndurile argaţilor se întoarseră acasă.

— Cum care ? Alea ţărăneşti. Pînă una, alta ele măsoară pămîntul boierilor, fără ca cineva să prindă de veste. Şi vremea

asta bate la uşă. De aia zic : la ce trebuie să ne rupem de glia noastră ? Dar poate că nu judec eu bine cu mintea mea proastă ? Să-l întrebăm pe învăţător. E om chibzuit şi n-o să ne sfătuiască de rău. Iar mîine o să-i dăm răspuns lui jupîn Weintraub cum rămîne cu America.

— Fiecare face cum îl taie capul, spuse agentul ridicînd din umeri. Cu aşa marfă nu rămîn fără muşterii. Numai să nu vă căiţi pe urmă : alţii o să ia caimacul şi n-o să vă lase nici măcar zerul. Ce, nu ? Băgaţi de seamă, nu rămîn decît o zi la domnul Lukaş.

— Pînă mîine o să hotărască fiecare ce are de făcut, îl linişti Les pe agent, după care ieşi cel dintîi din crîşmă.

Oamenii îşi purtau pe uliţele tăcute ale satului vălmăşagul gîndurilor şi freamătul care îl întinerea, dar îl şi îmbătrînea pe plugar. Unii visau pămîntul acela îndepărtat, alţii vedeau ca aievea înverzind cele şapte deseatine pe care i le măsurau undeva acele tainice obşti ţărăneşti, alţii, în sfîrşit, îşi puneau nădejdea în deseatina şi jumătate ce li se cuvenea după lege şi pe care mai rămăsese să le-o dea boierul încă de cînd cu dezrobirea aceea ciuntită. Doar şi copiii ştiau că stăpînirea hotărîse să se dea cîte cinci deseatine fiecărui ţăran scris la catastif, iar nu trei şi jumătate cît primiseră. Cînd o să-l scuture o dată pe boier, o să scoată din el ce jefuise atunci, şi pămîntul o să se întoarcă la ţărani.

Drumul trecea prin dreptul cimitirului — şcoala satului Medvin se afla în fosta locuinţă a paracliserului. Se şi zăreau crucile cu glugile lor de omăt. Se părea că speranţele ţăranilor de a căpăta pămînt nu se stingeau nici acolo : chiar şi pe morminte, după un an doi, creştea cîte un vişin cu roade negre ori roşii sau un păr rotat.

Străbătură în tăcere cimitirul troienit, temîndu-se că, dacă îşi vor trăda nădejdea printr-o vorbă, acolo o vor înmormînta. În depărtare licăreau ferăstruicile şcolii. Deodată auziră un cîntec ciudat, care încetă, pentru ca numaidecît să răsune din nou peste zăpada jilavă. Se opriră între copacii deşi ai ţintirimului şi şcoala înconjurată de nişte pomişori subţiri, întrebîndu-se de unde se auzea acel cîntec, care-ţi pătrundea în suflet şi, asemenea razelor de soare, te chema spre alte zări fără dureri şi sărăcie, unde pomii înfloreau şi-şi fremătau frunzele nu în cimitire, ci pentru oamenii vii, unde nu auzeai scîncetul flămînd al copiilor, ci numai rîsete voioase, iar pe înserat susurau undele rîului şi şoaptele îndrăgostiţilor.

Sunetele fermecate se stinseră, apoi din ferestrele şcolii începu să-şi tînguie aleanul un cîntec de jale pe care-l cunoşteau cu toţii : *„Pe cel deal, pe creasta aceea creşte o pădurice..."* Arcuşul nevăzut

ţesea în faţa ochilor lui Les Iakubenko fel şi chip de privelişti — şi muntele înalt, şi păduricea deasă, şi rîul, şi lebedele pe unda sinilie, şi luntrea legată la mal, cu care puteai pluti spre tinereţe.

Se opri fără a-şi da seama, între cimitir şi şcoală, uitînd de gîndurile ce zburau între pămîntul lui şi cel american. *„Păduricea verde ca un colţ de rai"*, fremătă inima, ţinînd isonul viorii. Le simţea că acel cîntec cucerise inimile tuturor. O citea pe chipurile lor. Adînc tulburaţi, oamenii păşiră încet spre şcoală, apropiindu-se unul de altul, punîndu-şi mîinile unii pe umerii altora. Chiar şi inima chinuită a lui Marian îşi fîlfîia aripile frînte la îndemnul unui viers lăuntric.

Oamenii se apropiară de şcoală cu inimile pline de acel cîntec. Învăţătorul îi întîmpină în prag :

— Intraţi, oameni buni, intraţi !

Zîmbind prietenos, dădu uşa de perete, şi se înghesuiră cu toţii în singura clasă, acum rece. O lampă chioară lumina harta colorată a globului pe care se vedea şi Rusia, şi America.

În încăperea aceea unde răsunau de obicei glasurile cristaline ale copiilor, acum se poticneau vorbele bolovănoase ale ţăranilor. Cumplit era ca toată viaţa să-ţi fie o temniţă ; cumplit era să plugăreşti pentru alţii de la frageda vîrstă de şase-şapte ani ; cumplit era ca fetele să-şi înece sănătatea, fecioria şi iubirea de mamă în apele primăvăratice în care se înfiora curcubeul şi cerul de azur, punînd la muiat cînepa şi trudind pentru moşier ; cumplit era ca glia să-şi alunge fiii spre meleaguri străine.

„Ascultă, ţarule, ce imn îţi înalţă truditorii gliei, gîndi Stepan Vasilievici, ridicînd fără voie ochii spre chipul monarhului ce zîmbea strîmb în portret. Buzele cărnoase i se încleştară cu înverşunare. Ce te bucuri, pe cine vrei să duci de nas ? Tu, cel dus de nas de un potlogar, care îţi ademeneşte supuşii să treacă oceanul !"

Cuvintele care dăduseră glas suferinţei ţăranilor se stinseră şi, în liniştea înserării, învăţătorul vorbi tulburat :

— N-o să mă apuc, oameni buni, să hulesc pămîntul acela străin. Poate într-adevăr acolo umblă cîinii cu covrigi în coadă, poate că acolo îţi cumperi fericirea cu un gologan şi cîştigi la dolari cum ai bea apă. O fi, dar lucrul acesta trebuie controlat, nu putem să ne luăm după ce spune Weintraub, omul americanilor. Weintraub e o fiară ! Şi încă ce fiară ! A scris şi în gazetă cîţi a nenorocit el în gubernia Varşoviei ! Bieţii oameni treceau graniţa fără o leţcaie, numai cu ce aveau pe ei, crezînd că mai încolo le vor aduce contrabandiştii lucruşoarele, aşa cum fusese vorba. Dar lucruşoarele lor ajungeau în buzunarul lui Weintraub şi ale părtaşilor lui. Acestor vînători de oameni nu le ajunge cît

primesc de la firmele americane şi de la voi pentru că vă trec peste graniţă. Vă mai şi fură totul, pînă la ultimul cap de aţă...

— Deci din ăştia îmi eşti, jupîne ! strigă Marian Polearuş. Năpîrca-i peste tot năpîrcă.

Mirajul speranţelor se destrămă brusc. În ochii ţăranilor se aprinse o mînie cruntă ca la ivirea unor hoţi de cai sau a unor ticăloşi care puseseră foc undeva. Pumnii lor grei zvîcniră în sus.

— Să-i muiem oasele ticălosului ! Rău a făcut, de rău să aibă parte !

— N-ar strica, spuse Stepan Vasilievici cu o privire poznaşă. Poate aşa o să-l scuturaţi de noroiul care l-au făcut din om neom. Ce-ar fi să dăm cu boierul ăsta în boierul nostru ?

— Cum adică ? întrebară oamenii mînioşi făcînd cerc în jurul lui Stepan Vasilievici.

— Iacă aşa : vă duceţi mîine în păr la Weintraub şi-i spuneţi că vă învoiţi să plecaţi în America. Dacă vă întreabă de arvună ziceţi : „Plătim mai tîrziu". În vremea asta păziţi cu străşnicie drumurile ca să nu cumva să se apropie de conac vreun om din satele apropiate. Poate că aşa băgăm spaima în Stadniţki şi-i venim de hac. A vrut tocmeală, tocmeală să aibă...

— E bine brodit ! se bucură Marian. Da n-o să afle boierul ce am pus la cale ?

— O să afle dac-o să se găsească vreunul cu limba lungă şi mintea scurtă ! Te pomeneşti că i-or bîţîi cuiva genunchii şi abia aşteaptă să dea goana la conac ! spuse apăsat Stepan Vasilievici, scrutîndu-i pe toţi cu privirea. Asta ar putea să ducă totul de rîpă.

— De s-o găsi vreunul îl zvîrl cu mîna mea în heleşteu, ca pe un căţeluş care încă n-a făcut ochi ! sări Iakubenko. Aţi auzit, oameni buni, ce vorbe înţelepte ? Băgaţi de seamă, ţineţi-vă gura ! Nici nevestele să nu afle ! Iar mîine o să stăm de vorbă cu jupîn Weintraub. Să facem legămînt !

Cu aceste cuvinte luă mîna lui Marian, şi oamenii îşi puseră deasupra palmele crăpate, bătucite...

Cîteva zile mai tîrziu, văzînd că se îngroaşă gluma, Stadniţki se învoi să le plătească ca şi cu un an mai înainte. Modelul de contract adus de la moşiile contelui Potoţki nu voi însă să-l schimbe în ruptul capului. Nu şterse nici punctul şase, cel cu pricina. Totuşi oamenii izbîndiseră. Cînd fu la aldămaş, li se dezlegară limbile. Aflînd cum îl păcăliseră „sumanele" pe boier, economul se duse glonţ la Stadniţki să-i spună ce şi cum. Şi-a făcut-o însă cu mîna lui ! În loc să-i mulţumească, Arkadi Valerianovici i-a tras un perdaf, de au început să-i tremure negii pe mutra stacojie, ca muştele seara pe geam. Logofeţii au plătit şi

ei pentru că nu şi-au slujit bine stăpînul ! În cele din urmă Arkadi Valerianovici a poruncit să i se pună şaua pe cal şi a plecat el însuşi spre centrul judeţean, la zapciu. Acolo, fără să pomenească de păcăleala pe care i-o trăseseră ţăranii, s-a plîns zapciului că învăţătorul semăna răzmeriţă şi-i îndemna pe oameni să plece în America.

Zapciul, fost cornet într-un regiment de gardă, care de cînd era în retragere pusese ceva osînză pe el, îl ascultă cu un zîmbet de îndoială pe faţa-i mare şi rotundă ca luna plină.

— Aţi fost indus în eroare, Arkadi Valerianovici. Degeaba îl vorbiţi de rău pe învăţător. Dimpotrivă, a fost la înălţime. Recunosc că nu ne-am aşteptat la aşa ceva din partea lui. A trimis o informare atît la noi, cît şi la comandamentul de jandarmi despre potlogăriile unui oarecare Weintraub, care recrutează oameni pentru America. Acum sîntem pe urmele acestui individ. Pare-se că învăţătorul a început să-şi lepede năravurile tinereţii. Ehe, cine din noi n-a fost tînăr...

— Mare pezevenghi, izbucni Stadniţki.

— Tot ce se poate, Arkadi Valerianovici, tot ce se poate. Om trăi şi om vedea, spuse poliţaiul împăciuitor, lăbărţîndu-şi din nou buzele într-un zîmbet pe care Stadniţki îl găsea idiot. Dacă într-adevăr e un pezevenghi o să punem noi laba pe el, n-aveţi grijă, adăugă el împreunîndu-şi palmele de parcă ar fi prins între ele o vietate.

— Măcar puneţi-l sub supraveghere.

— Asta am şi făcut-o. Părintele Nikolai nu-l slăbeşte din ochi, îi dezvălui poliţaiul, într-un acces de mărinimie, secretul de serviciu.

Stadniţki se declară mulţumit.

— Bun. Popa o să afle neapărat ce zace în acest domn învăţător.

II

Pe lumea asta există mai multă iubire decît îşi închipuie oamenii, dar pentru că ea se naşte în taină şi se stinge neştiută de nimeni, în lacrimi şi suspine, aproape că nici nu mai vorbim şi nici măcar nu ne mai gîndim la ea. Numai cîntecul nu se sfieşte să amintească oamenilor seara farmecul tinereţii, bucuriile fremătătoare şi chinurile ce mistuie inima, zbuciumul sufletului încrezător, despărţirile şi trădările negre. Atunci cînd cîntecul îţi

trezeşte în inimă fie aleanul, fie veselia, devii mai bun, mai curat şi-ţi dai seama cu uimire cîte au adunat anii în tine, cîte lucruri străine firii tale, cît de repede a secat dragostea măcinată de cenuşiul traiului, cîrpit zi cu zi. Şi totuşi ai iubit, da, ai iubit, dar simţămîntul acesta s-a risipit ca negura din vale. Şi atunci nu te mai înfioară aşteptarea serilor, stelele licăresc mai stins, inima pîrdalnică şi-a potolit zbuciumul şi nici lumea nu mai este atît de largă, de surîzătoare.

Priveşti căsuţele risipite, pajiştile şi dumbrăvile ce odihnesc sub nea, sălciile adormite în văpaia lunii, grădiniţele, cumpenele tăcute şi-ţi răsare în minte o portiţă anume ce scîrţîia al naibii, zăplazul umbrit, clăile vîrfuite de sîn Petru şi ţi se pare că dragostea învie pretutindeni. Păşeşti de la o casă la alta, de la o potecă la alta, pe urmele iubirii, aproape uitate, şi deodată o reîntîlneşti — e veşnica pereche ce-şi poartă paşii în noapte, cei doi mergînd strîns îmbrăţişaţi sub un suman.

Stepan Vasilievici zîmbi la vederea acestor minuni, iar Hristina oftă aşa, din senin. Nu era greu să ghiceşti de ce oftează o fată într-o noapte cu lună.

— Ţi-a plecat cumva drăguţul? întrebă în glumă Stepan Vasilievici.

— A plecat, răspunse Hristina oftînd din nou şi privindu-l încrezătoare.

Stepan Vasilievici fu surprins de sinceritatea acestei mărturisiri şi mai că nu-i veni să creadă că iubirea fremătase deja în inimioara acestei şterngăriţe, care pînă mai deunăzi se juca cu păpuşile. Învăţătorul, care o întîlnise întîmplător pe uliţă, o îmbărbătă şi-i ură din adîncul sufletului său bun şi tînăr numai fericire. Să alerge, înfiorată de fericire, să-şi întîlnească drăguţul pe un podeţ, iar acesta s-o poarte în braţe la lumina stelelor, şoptindu-i vorbe duioase, iar mai tîrziu, să nu-i amărască zilele cu înjurături, certuri, bătăi, cu blestematul de basamac.

Gîndurile lui roiau ca nişte fulgi de nea zburînd spre satele şi căsuţele unde jucase, unde cîntase şi el la nuntă, unde văzuse născîndu-se nădejdi. Dar aproape peste tot sfîrşitul era acelaşi: nădejdile mureau, se vestejeau întocmai ca grădinile, numai că acestea înfloreau iarăşi în anul următor, iar nădejdile — adică ce mai rămînea din ele — erau strivite de sărăcie, de certuri şi plictiseala căsniciei.

Deasupra unui gard un vişin poleit de ger îşi sună jalnic crengile curmînd scurta rătăcire a învăţătorului prin căsuţele unde nu se împlinise fericirea nădăjduită de îndrăgostiţi. Acum era rîndul lui să ofteze. Hristina îi aruncă o privire întrebă-

toare, dar îşi coborî îndată ochii spre făgaşurile verzui, de gheaţă zgrunţuroasă, ca înspumată de lună.

— Te-ai băgat la stăpîn, Hristinka ? o întrebă Stepan Vasilievici, cu o tristă duioşie.

— Păi, altfel cum să ne ţinem zilele ? îngînă ea încetişor, privindu-şi palmele pe care truda la moşie le îngroşase.

— Da maică-ta ce face ?

— Toarce într-una.

Se opriră lîngă o cumpănă înaltă să mai schimbe o vorbă înainte de a se despărţi. Deodată, în spatele lor, răsăriră trei vlăjgani, tot unul şi unul...

— Pe tine te-or fi căutînd, Hristina ?

— Poate, răspunse fata nepăsătoare şi, întorcînd capul, îi recunoscu pe fraţii Şcerbina.

Recunoscîndu-l la rîndul lor pe învăţător, gemenii încetiniră pasul, iar Levko fluieră a mirare :

— Iote ce bine au ajuns fetele noastre, se ţin cu obrazuri subţiri ! Aşa-i norocul, păleşte pe cine nu pofteşte.

Cînd văzură că Stepan Vasilievici coti pe o altă uliţă, Levko îşi pironi fraţii cu o privire şi, aplecîndu-se de spate, o luă pe urmele fetei.

În seara aceea Hristina nu mai fugi de Levko : picioarele n-o mai duceau ca vîntul, aşa cum se întîmpla altădată. În lungul şir de seri, dorul nu i-l adusese pe Roman şi pesemne nici n-avea să-l mai aducă — de atunci flăcăul nu se mai abătuse pe uliţa lor, ba nici că se mai uita la ea. S-o fi supărat din pricina lui Levko ? Prost mai era. Dar las' că nici ea nu-i mai brează : găsise cu ce să-şi împuie capul ! De i-ar fi spus măcar o vorbuliţă, atunci da, dar aşa, trebuie că nu fusese decît vraja nopţii cu lună. Pentru a cîta oară se căznea biata fată, în zadar, să sfîşie vălul amăgirilor ce sădiseră în inima ei mai întîi nădejdea, iar apoi durerea amară.

Levko o ajunse din urmă, îşi scoase căciula cu o politeţe exagerată şi, ridicînd-o sus deasupra capului, rosti :

— Să trăieşti, frumoaso !

Fata dădu din umeri.

— Încotro alergi ? Spre casă ?

— Nu, mă duc să petrec. E vremea cea mai potrivită !

— Te pomeneşti că te-ai supărat ? se miră tînărul tuflindu-şi căciula pe clădăraia de păr.

— Da de unde ! Dimpotrivă, mă bucur că te văd.

— Spui drept ?

Levko nu se dumirea — rîdea de el ori spunea adevărul ? O iscodi cu coada ochiului şi-şi zise în gînd : „E numai bună

de peţit, să fiu al naibii. Pentru o gospodărie cuprinsă nu-i destul de voinicuţă, în schimb e frumoasă, ce-i al ei e al ei."

Simţindu-i privirea Hristina se strîmbă, oţărîtă.

— Ce te holbezi la mine ca la bîlci ?

— Fiindcă am ce vedea, de aia. Şi-i atinse uşor umărul.

Hristina se feri.

— De, duduca e deprinsă cu oameni mai subţiri !

— Ce vrei de la mine, omule ? Ochii Hristinei exprimau amărăciunea.

— Da ce ţi-am spus ? se oţărî şi Levko.

— Te rog, fă bunătate şi nu-mi mai aţine calea.

— De ce ? Pierzi ceva dacă stai cu mine puţin la poartă ?

— De ce să stau cu tine, păcatele mele ?

— Cum de ce ? D-aia, cum stau toţi, răspunse Levko netulburat, acoperind portiţa cu spatele lui lat.

Hristina dădu să sară peste gardul scund, dar Levko o apucă de mijloc şi o aşeză pe coama gardului.

— N-ai pic de minte, măi Levko ! îl repezi Hristina, săgetîndu-l mînioasă cu privirea peste umăr.

— Ba am, că doar n-am mîncat-o cu pîine... Stai frumos colea să-ţi spuie neica o vorbă...

— Cine ştie ce prostie...

— Asta cum m-o tăia capul, se încruntă tînărul.

Fără să ştie nici ea de ce, Hristina nu mai zise nimic, iar Levko se aşeză alături de ea cu un aer hotărît.

— Îmi place ograda voastră, spuse el întorcînd capul. Nu-i mare, dar e bine îngrijită.

— Asta ai avut să-mi spui ?

— Nu, altceva.

Dădu s-o cuprindă pe după umeri, dar îndată se trezi trîntit la pămînt şi, pînă să se ridice, Hristina ajunsese la uşă.

— Noapte bună, Levko !

— Du-te naibii ! rosti el din nou urarea de-acum cîteva seri. Ce-or fi păcătuit flăcăii de i-a pedepsit sfîntul cu o pacoste ca tine ?... N-ai pic de inimă ? Uite ce rău m-am lovit la mînă.

— Du-te la Tatiana să te doftoricească.

— Mă, da înţepată mai eşti ! strigă flăcăul spre uşa înapoia căreia se topise făptura mărunţică a fetei.

Levko se ţinu după Hristina şi în seara următoare, oprind-o la portiţă.

— Levko, te rog încă o dată, cu lacrimi în ochi ! Dă-mi pace ! îl imploră Hristina.

— De ce ? se zbîrli flăcăul. Sînt chiar aşa de lepădat ?

— N-am zis asta.

— Atunci ?

— Atunci, atunci ! Nu vreau să intru în gura lumii, asta-i.

— Ehei, de aşa ceva nu scapă nici sfinţii, mai cu seamă într-un sat. În zid de te-ai zidi şi tot îţi ies vorbe.

— Dar eu nu vreau ca gurile rele să îndruge c-aş avea ceva cu tine. Pricepi ?

Levko se oţărî.

— Stau şi mă întreb : ce-ai tu cu mine, fato ?

Hristina îl întrebă cu răsuflarea tăiată :

— De peţit n-o să mă peţeşti, nu ?

Levko stătu puţin pe gînduri. Deşi-l trăgea aţa mereu spre ulicioara aceea, recunoscu cinstit :

— Asta cam aşa e, că n-ai nici pămînt, nici altă zestre.

— Atunci la ce bun să-ţi toceşti ciubotele de pomană şi să-mi alungi peţitorii ?

— Ba nu, dacă o să vadă că mă ţin după tine, de-abia îţi creşte preţul şi o să dea năvală, răspunse încredinţat flăcăul.

Cu toată amărăciunea din inimă Hristina nu-şi putu stăpîni rîsul, iar Levko îi ţinu isonul încredinţat că gluma lui fusese grozavă.

III

În primele zile ce urmară după plecarea copiilor Ceaiciha privea ca buimăcită, ceasuri în şir, prin ferăstruica cu patru ochiuri de geam. Lîngă ferăstruica aceea se apleca un vişin tînăr încărcat cu muguri desfăcuţi. Îi văzuse de atîtea ori învăluiţi în pojghiţă de gheaţă, ori în chiciură miţoasă, preschimbată la amiază în ciorchini de lacrimi ce oglindeau cerul de azur şi purpura mlădiţelor vînjoase.

Plînsul vişinului răscolea sufletul bătrînei, storcîndu-i alte lacrimi ce picurau în copaia cu secară, cumpărată de Ivan.

În odăiţa strîmtă ca un coşciug, din care jumătate o ocupa cuptorul, copaia îi slujea bătrînei şi de masă, şi de lădoi, dar asta numai pînă avea să sfîrşească bruma de grăunţe. Totul vădea acolo cea mai neagră sărăcie. Ca să încapă pe cuptorul pe care dormea, bătrîna trebuia să-şi strîngă trupul colac. De altminteri, stătea mai toată noaptea cu ochii deschişi, năpădită de vedenii.

Uneori năvăleau în odăiţă plozii lui Granciak, hămesiţi şi slabi de-i bătea vîntul : trei erau cu picioarele goale, iar doi în

ciuboţele, pricina încăierărilor zilnice. Cum făceau ochi, ţîncii se grăbeau să-şi vîre picioruşele în ciuboţele şi să fugă în ogradă din casa ce mustea de umezeală şi mucegai. Copilaşii veneau să-i arate bătrînei un porumbel pe care izbutiseră să-l momească din hulubăria vreunui vecin şi rămîneau fără grai cînd pe bătrînă o podideau lacrimile, dar îndată după aceea se apucau iarăşi de ghiduşii şi hîrjoneli. Uneori tăbărau pe norocosul încălţat, îi scoteau cu de-a sila ciubotele zicînd că trebuie să-şi mai încălzească şi Vanko picioarele. Atunci Vanko îşi ştergea ochii şi nasul cu mîneca, se umfla în pene şi se repezea ca din puşcă pe uliţă să se joace cu alţi ştrengari şi să se fălească cu încălţările împestriţate de petice în toate culorile, printre care erau şi cîteva din piele de box. Sîc ! Puştii, mîndri nevoie mare de peticele acelea, le lustruiau de zor.

Copiii o ajutau pe bătrînă să dea la rîşniţă o străchinuţă de secară, din care cocea o turtă nedospită : nici nu mai îndrăznea să se gîndească la pîine. În casa lui Granciak de la bobotează nu mai aveai cu ce să-ţi ţii zilele ca lumea. Nastia desfăcuse şi perna bărbatului ei, umplută în loc de fulgi cu tărîţe, din care gătea un terci lipicios, dres în loc de jumări cu nitică rapiţă pisată sau, cînd se nimerea, cu un ou spart. Copiii hăpăiau de le trosneau fălcile, iar părinţii înghiţeau în silă, gîndindu-se ce mult mai era pînă-n ziua cînd avea să fie şi la ei pîine pe masă.

Pe lumea asta sînt oameni fără de noroc, cărora toate le merg de-andoaselea. Aşa era şi Todor Granciak. Toată viaţa luptase cu sărăcia, rupîndu-şi de la gură să pună un ban la o parte ca să se vadă şi el cu o vită în grajd. Soarta vitregă îi spulbera însă mereu nădejdile, încovoindu-i tot mai mult grumazul. După ce se însurase, Todor se dăduse peste cap şi-şi cumpărase în sfîrşit doi mînji. Un an se bucurase de ei şi-apoi îi îngropase, chiar în bătătură — pe amîndoi îi secerase dalacul. Nici nu le mai luase pielea — nu că s-ar fi temut de boală, dar nu-l lăsa inima să-şi jupoaie nădejdile moarte. Şi-o luă de la început, punînd iarăşi ban cu ban, căznindu-se ca Marko cel blestemat, spetindu-se pentru alţii. Pînă la urmă dăduse dumnezeu şi agonisise bani pentru un cal. Într-o noapte neagră de toamnă, cînd luna se ascundea printre nori, un lup singuratic îi sfîşiase armăsarul.

Îndată ce se desprimăvărase, Todor îşi luase coasa şi o pornise spre părţile Donului. În anul acela, iarba şi holdele se înălţaseră zid şi cosaşii aveau mare căutare. Într-o singură vară Granciak izbutise să cîştige cît îi trebuia pentru un cal. De sfînta Maria îl cumpărase, iar după Pocroave îl găsise la marginea pădurii sfîrtecat şi acesta. Atunci, înarmat numai cu o măciucă şi

cu mînia ce-i clocotea în inimă, se dusese în pădure să caute lupul, deşi oamenii îi spuseseră că se duce degeaba fiindcă lupul te simte de la o poştă. Dacă ar fi avut puşcă era altceva, dar aşa...

De data aceasta Granciak avusese noroc. Îl dibuise pe sîngerosul tîlhar pe malul unei băltoace. Roşu tot de sînge, lupul bătrîn, căpăţînos dormea în tufăriş. De sub burta-i umflată de carne se iţeau lăstraii de răchită striviţi. Buimacă de sînge şi de atîta mîncare, fiara parcă rînjea în somn, iar burta i se ridica şi i se lăsa greoi. Granciak o izbi cu sete drept peste burtă. Lupul nu mai apucă să urle, ci horcăi scurt, apoi zvîcni o dată în sus cu un fel de orăcăit, dar căzu moale la loc rîcîind pămîntul cu labele.

Aşa pieri dihania, împuţind aerul din jur. Todor jupui lupul, îşi unse ciubotele cu grăsimea, caldă încă, a sălbătăciunii, iar pielea o duse în tîrg. De necaz bău tot cîştigul acela amărît şi, din ziua aia, gologanii lui puţini şi trudiţi începură să cam ia calea crîşmei. La cai nu mai visa decît prin aburii beţiei. Dar şi asta tot mai rar : ce să te mai gîndeşti la cai, cînd aveai tot mai multe guri de hrănit, iar pămîntul şi puterile nu-ţi ajungeau nici ca să-ţi scoţi măcar pîinea cea de toate zilele ?

Amintindu-şi de pîine, Ceaiciha se uită oftînd la copaia în care frămîntase aluat pentru ea şi pentru Ceaicenko cînd era tînăr, apoi pentru copii, pentru nepoţi... Iată în copaie şi ultimile boabe : ori le lăsai acolo de frumuseţe, ori le mîncai — tot aia era. Ehei, numără, băbuţo, grăunţele, că mai e mult pînă-n vară cînd o să te lase oamenii să aduni şi tu cîte un spicuşor de pe ogoarele străine.

Cum stătea şi se gîndea aşa, încovoindu-se în uşa scundă, intră Granciak urmat de nevastă-sa. Todor ţinea în braţe, ca pe niște lemne, două perechi de ciuboţele de copii.

— Te-aş ruga ceva, îi spuse el bătrînei, ascunde-le undeva, să stea zgîmboii în casă.

— Păi, cum să iasă în uliţă de vreme ce au pojar ! ? se miră bătrîna, căinîndu-l.

— Te pui cu împielitaţii ăştia ? Dacă le laşi ciubotele o şterg pe heleşteu, de ar avea şi ciumă.

Şi Todor zvîrli ciubotele sub cuptor, le împinse cu piciorul să nu se vadă şi plecă împreună cu femeia.

Făpturile lor încovoiate, în svitci negre, se îndepărtau de-a lungul gardului înzăpezit mistuindu-se în lumina blîndă din acel prag de primăvară. Ceaiciha privi lung în urma lor, şi gîndurile îi zburară iarăşi spre copiii ei, spre Siberia aceea îndepărtată, unde, ziceau oamenii, şi soarele îngheţa, iar razele i se făceau picuri mici de aur.

Bătrîna nu-i auzi pe plozii bolnavi furişîndu-se din casă, nici scîrţîitul tiptil al uşii, nu văzu toată ceata desculţă ţîşnind din tindă. Orbiţi de lumina zilei, îşi duseră ca la o comandă mînuţele la ochi, apoi rîseră fericiţi stîrnind spuzeala roşie pe feţişoarele lor aprinse de boală. Băiatul cel mai mare se repezi spre poartă. Micuţa Galia, care legăna în braţe o păpuşă meşteritä dintr-un cartof, îl dojeni :

— Măi, Viktore, tătucu şi mămuca au spus să stăm în casă.

— Dacă eşti toantă, n-ai decît !

Viktor zvîrli în Galia cu un bulgăre de zăpadă, dar nimeri în Pavel. Acesta alergă spre gard, unde era zăpadă mai multă. Curînd bătătura vuia de strigătele războinice, de rîsetele şi tropotele oştirii desculţe. Ce vînzoleală, ce de sărituri spre gard, după bulgări, pentru a-l sătura pe bătăuşul de Viktor ! Ferindu-se de lovituri, acesta zvîrlea spre prichindei bulgări de zăpadă moale, cu iz de soare, de pe coama gardului.

Ceaiciha îl zări pe puşti cînd acesta o zbughise pe poartă şi se apăra rîzînd în hohote de frăţiorii săi, care erau gata-gata să-l dovedească. Înspăimîntată, bătrîna se repezi în ogradă, aşa cum era, şi acolo văzu tot cîrdul arzînd de pojar şi de înflăcărarea luptei.

— Puişorii mei dragi, vai de bietele voastre mînuşiţe şi picioruşe ! începu ea să se tînguie încremenind în mijlocul ogrăzii cu braţele-i uscăţive înălţate spre cer. Preasfînta născătoare de dumnezeu, reazemul celor năpăstuiţi, şi tu, sfinte Nicolae, alungaţi boala şi deochiul din trupuşoarele nevinovate ale copiilor...

Văzînd deznădejdea bătrînei, micuţii se speriară şi făcură încetişor cale întoarsă. Cînd Ceaiciha intră în casă, îi găsi pe cîteşicinci culcaţi pe duşumea şi înfăşuraţi în zdrenţe şi ţoale vechi.

— Nu te teme, bunicuţo, n-o să păţim nimic, cuteză să îngîne Viktor, a cărui faţă ardea ca para focului.

— Ce-aţi făcut, copilaşi, vai şi amar de mine !? se tînguia într-una bătrîna. Cînd o să vă intre răceala în oase o să vă piară graiul şi auzul, ba s-ar putea să nu mai vedeţi nici lumina zilei. Se apropie de icoane şi începu să îngîne cu osîrdie o rugăciune sau poate un descîntec : Ajut-o, arhanghele Mihail, pe păcătoasa ta roabă să ferească pruncii neştiutori de potop şi cutremur, de moarte timpurie şi de toate relele...

Copiii amuţiră sub zdrenţele lor, speriaţi de rugăciunea babei şi temîndu-se mai cu seamă că bătrîna o să-i pîrască tatălui lor. Ceaiciha se închină, apoi aprinse focul în vatră, umplu oalele cu apă şi se repezi în chiler. Acolo dezveli copaia şi, după ce privi

cu o negrăită durere grăunţele rămase, le răsturnă într-o albioară şi alergă înapoi la copii, unde umplu oalele puse pe foc.

Şi astfel îşi luă rămas bun de la ultimul ei avut. Cînd boabele se umflară, Ceaiciha le aşternu cu grijă pe un ţol şi culcă copilaşii pe acel pat fierbinte de secară pentru ca mireasma ogorului să le pătrundă trupuşoarele, pentru ca boabele să tragă din ele boala şi vătămătura. Fie ca ele să înzdrăvenească mlădiţele acelea, care nu ştiau încă ce era viaţa şi nu înţelegeau ce însemna ultimul pumn de grăunţe. Căci ce era omul fără pîine ? Un cerşetor nefericit.

În faţa ochilor împăienjeniţi de lacrimi îi apăreau cînd trupuşoarele încinse ale copiilor, cînd copaia goală, cu lemnul înnegrit de vreme, cînd viaţa neagră de cerşetoare care o aştepta de acum înainte.

Copiii dogoreau ca para focului. În ochii lor împăienjeniţi de boală durerea, foamea şi întunericul se strînseseră mănunchi. Părinţii şi bătrîna îi îngrijeau pe micuţi şi mîncau încet-încet din boabele înmuiate, menite să tragă boala din trupuşoarele plăpînde.

— Astea nu-s boabe, ci lacrimile noastre amare, murmură într-o seară Granciak şi, rezemîndu-şi lingura de buza strachinii cu zeamă subţiată şi răsîncălzită, ieşi în ogradă. Cine ştie ce amintiri îi opriseră mîncarea în gît...

După cîteva zile isprăviseră totul. Granciak, nevastă-sa, vecinii o sfătuiră pe Ceaiciha să se ducă la reşedinţa de plasă : nu se putea ca o bătrînă să nu fie ajutată de cei de acolo.

Ceaiciha îşi puse cele mai bune ţoale, îşi unse ciubotele cu dohot, se legă la cap cu două basmale şi, sprijinindu-se în băţ, porni încetişor spre oraş. Noroc că pînă acolo nu erau decît vreo nouă verste. Ajunse către amiază şi, întrebînd în dreapta şi în stînga, izbuti să dea de şeful de plasă.

Cu o manta încreţită pe el şi căciulă brumărie de miel, acesta stătea falnic, pufăind din lulea, sub portretul ţarului, care dăduse ucaz ca şefii de plasă să nu iasă din vorba mareşalilor nobilimii. Secretarul, care de atîta votcă cu care-l cinsteau jălbarii se uscase de tot, ca şi hîrţoagele cu care umbla toată ziua, purta, întocmai ca boierii, nădragi strîmţi cadrilaţi. În clipa aceea citea o hîrtie, aruncînd mereu priviri întrebătoare spre şef. Acesta dădea din cap cu gravitate, murmurînd cîte un „mda“ prin rotocoalele de fum.

— Ce vrei, babo ? se răsti secretarul la Ceaiciha, umflîndu-şi semeţ obrajii brăzdaţi de cute adînci deasupra gurii.

— Am venit la înălţimea-voastră, se tîngui bătrîna în faţa mai-marelui, dar nu auzi de la el decît acelaşi „mda“.

— Hai, zi-i ! o zori secretarul punînd hîrtiile pe țesătura groasă și pestriță a pantalonilor cadrilați.

Bătrîna își spuse păsul. Spre norocul ei fața șefului de plasă se însufleți : îl cunoștea bine pe Ivan Ceaicenko.

— Voinic bărbat ! spuse el aruncînd rotocoale de fum. Fu singurul cuvînt de laudă pe care-l găsi pentru feciorul bătrînei. Bine, babo, să te ajutăm.

Șeful de plasă clătină din cap a compătimire, șopti ceva secretarului și acesta puse mîna pe condei.

— Să trăiți și să vă dea dumnezeu noroc și sănătate și dumneavoastră, și copiilor dumneavoastră, și copiilor copiilor dumneavoastră, îi mulțumi Ceaiciha.

— Mda, auzi ea în loc de răspuns.

Secretarul îi întinse bătrînei două coli cu timbru sec și-i spuse ce are de făcut :

— Cu hîrtia asta te duci la prăvălie, să-ți dea o jumătate de baniță de secară. Dar spui că-i poruncă să-ți aleagă din aia bună, nu din aia care pute a șoareci. Și adăugă, ridicînd solemn arătătorul : Domnul șef își face pomană cu mătăluță din buzunarul domniei-sale ! Iar hîrtia asta îți dă dezlegare să cerșești în toată plasa. Nu ești cea dintîi și nici cea de pe urmă. Dacă te oprește careva îi arăți hîrtia și bună pace — nimeni n-o să te lovească cu nagaica.

Bătrîna luă cu lacrimi în ochi primele acte oficiale din viața ei și se ploconi adînc în fața mărimilor.

IV

În căsuță năvăli gîfîind, cu brațele încărcate de lemne, zburdalnicul Maxim. Căciula-i roasă, de iepure, cu clape pentru urechi și ceafă îi lunecase peste ochi. Încercă s-o îndrepte cu o smucitură a capului, dar căciula zbură spre prag, iar lemnele sub vatră. Zbenguindu-se, băiatul își ridică „iepurele" și-l suci în așa fel, încît jurai că era urecheatul. Strînse căciula la piept, o mîngîie, cu obrazul îmbujorat, cîntînd încetișor :

Colo-n deal pe un tăpșan
Sîrba joacă un șoldan.
De-aș fi sprinteior ca el,
Aș juca și eu la fel.

Şi Maxim începu să frămînte mărunt podeaua cu ciubotele la care nu deosebeai dreapta de stînga, pline mai mult cu obiele decît cu picioare, că de, băiatul creştea şi trebuia să-l încapă şi peste un an sau doi. Dacă ar fi fost tătîne-su acasă, ar fi stat cuminte — nu că i-ar fi fost frică de bătaie, da aşa-i cînd era tata de faţă : mîinile, picioarele, obrazul i se astîmpărau de la sine.

Cu braţele-i tot mai veştede încrucişate la piept, Maria îşi urmărea mezinul cu o privire duioasă, îngăduitoare, clătinînd încet din cap. Maxim se lăsă pe vine şi-i trase o căzăcească de mama focului, ajungînd pe nesimţite sub masă. Eh, ce-ar mai fi jucat el, dar peste tot te loveai de lucruri, de pereţi ! Ieşi de-a buşilea de sub masă, lîngă cufăr, şi se opri drept ca o lumînare în faţa maică-si. Pe buzele-i roşii se ghicea o întrebare făloasă : „Ce zici ?"

— Mă întreb, Maxime, cui ăi fi semănînd ? Ochii căprui ai Mariei zîmbeau cu o uşoară dojană.

— Cui ? Băiatul rămase o clipă pe gînduri, zbîrlindu-şi năstruşnic sprîncenele înguste. Moş Dunai zice că semăn cu el, iar jupîn Placinda, că-s leit Michiduţă.

— Astîmpără-te odată, că uite măturoiul !

Deşi maică-sa dădea cu milă, lui Maxim îi pieri pe loc singura gropiţă din obraji şi dintr-o săritură ajunse la uşă, mîngîind clanţa cu policarul, ca şi cînd ar fi zis : prinde-mă dacă poţi. De acolo putea să-i amintească maică-si, fără nici o primejdie, că în ziua aceea era cuvioasa Evdokie, cea dintîi sărbătoare din primăvară, aşa că nu se cădea să puie mîna pe afurisitul de măturoi. Iar dacă se supărase aşa de rău că nu mai vrea să-l vadă în ochi — nu era nimic : putea să se facă nevăzut pentru un ceas-două, ca să nu mai sară la el cu gura aşa, din senin !

După ciorovăiala aceasta dintre ei, Maria se mai îmbună şi aruncă o privire pe ferestruică să vadă dacă nu cumva se ivise soarele — semn de la cuvioasa Evdokia că livezile aveau să dea anul acela rod bogat. Băgînd de seamă schimbarea de pe faţa maică-si, Maxim îşi ascunse cu mîna zîmbetul ce-i înflorise pe buzele plinuţe şi uşor răsfrînte, cu un fel de cută deosebit de nostimă sub buza de jos : pornea sprintenă de la colţurile gurii, dar nu ajungea departe, pe la mijloc pierea brusc. Cînd te uitai la el te pomeneai zîmbind fără voie.

— Ascultă, mamă ! Eu mă duc la pădure.

Maxim rostea cuvîntul „ascultă" ca un bărbat în toată firea.

— La pădure ? se miră Maria bănuind despre ce era vorba, căci îşi cunoştea ea bine marfa. Ce să cauţi acolo ?

— Mă duc să văd ce mai face moş Dunai.

— Cum de îndrăzneşti să-i spui aşa ?

— Păi, dacă toată lumea îl strigă moş Dunai.

— Ia vezi ! Vrei să se supere ?

— De ce să se supere ? E numele unei ape mari care curge prin atîtea ţări. Moş Dunai e un nume frumos, nu ca Slănină Neagră, bunăoară.

— Te-ai făcut tare deştept, precum văz !

— De, aşa-i cînd ai isprăvit trei clase ! Singura gropiţă din obrazul băiatului — o ciupitură de vărsat — tresări, aducîndu-i pe buze un zîmbet senin, copilăresc din care nu lipsea însă o notă de superioritate. Ei, mă laşi ?

— Ştiu şi eu... Ţi-ai făcut lecţiile ?

— Pe toate. Am şi învăţat pe de rost ce-aveam. Doar matale m-ai învăţat să fiu rînduit, o linguşi Maxim. Spune, mă laşi ?

— Hai, şterge-o, pisălogule, că altfel nu scap de tine. Da nu cumva să te încaieri cu careva, că pare-mi-se te mănîncă palmele !

— De ce să mă mănînce ? Ce, am bube ?

— Gura ! Şi să nu stîrneşti cîinii.

— Da ce, n-am altă treabă ? spuse Maxim dispreţuitor de parcă nu fugărise niciodată javrele cu ciomagul.

Ridicîndu-se în vîrfurile degetelor, băiatul luă din dulăpior o turtă de mălai uscată, rupse o bucată zdravănă şi o îndesă în buzunarul burdusit cu toate cele.

— Ce cauţi acolo ?

— Păi, nu trebuie merinde pentru drum ? Să fie, să se găsească.

Maria îşi privea feciorul care o înfrunta mîndru şi nu ştia să rîdă sau să-l certe.

— Poate mănînci puţin borş ?

— Nu-i nevoie, răspunse Maxim, bătîndu-se cu înţeles peste buzunarul în care îşi vîrîse turta.

— Iar eşti zorit ?

— Păi, cum ! Of, maică-sa nu pricepea de loc că pentru un strengar ca el ziua era prea scurtă ! Nici nu apucai bine să spargi lemne, să te dai olecuţă cu săniuţa, să te zbengui cu băieţii, că gata, se şi însera şi te chemau acasă. Acolo îţi băgai nasul în cărţi sau făceai ce-ţi spunea, şi trebuia să fii cu băgare de seamă la ce-ţi ieşea din gură, că tata avea o curea lată de o palmă şi groasă de un deget. Nu-l prea croia cu ea, dar de, mai ştii, ceasul rău ?!

— S-auzim de bine, mămico. Pe mîine ! rosti grav, ca un om mare.

— Du-te, dar fii cu băgare de seamă...

Maxim nu prea înţelegea la ce trebuia să fie cu băgare de seamă, dar răspunse voios :

— N-avea nici o grijă !

Ieşi glonţ din casă ; mic şi vîrtos, cu straiele de pe el prea mari, sau transformate aşa fel ca să nu-i rămînă scurte peste vreun an-doi, se rostogoli ca o biluţă pe uliţă şi se agăţă din fugă de o sanie de la conac. Se pomeni însă şfichiuit de bici şi sări jos, puţin mirat, dar fără să-şi facă inimă rea. Vizitiul, Evghen Kolosiuk, un flăcău cu dinţii ca un şirag de perle, îi zîmbi peste umăr.

— Ai păpat-o ?

— Să ai şi matale o papă ca asta pentru un prînz ! rîse Maxim. Straşnic pocneşti din bici, nene.

— Barem freacă-te pe spinare, să nu te usture.

— Ei, aş !

— Acu, urcă.

— Mă duci sau trebuie să mai plătesc o dată ? întrebă Maxim cu ochii la bici.

— Te duc.

Evghen încetini pasul cailor, iar Maxim, făcîndu-şi vînt, se zvîrli ca în apă în claia de fîn de unde zvîcni şi se aşeză în voie lîngă vizitiu. Ehei, ce-ar mai fi mînat şi el olecuţă !

— Nene, dacă vrei să-ţi răsuceşti o ţigară, ţiu eu hăţurile.

— Ţine-ţi mai bine nădragii.

— N-ai grijă, că se ţin şi singuri : i-am răsucit cu un beţigaş.

În cele din urmă Evghen tot îşi vîrî însă mîna în buzunar şi foşni frunzele de tutun.

— Roman e acasă ?

— S-a dus la canţelarie.

— Vrea să se tocmească la pădure ?

— Păi, undeva trebuie să lucreze.

— A terminat cu maşinăria ?

— Vezi bine.

Din vîlceaua lină ieşiră pe iezătura înaltă, nimerind drept în încrucişarea vînturilor ce purtau pe aripile lor umede suflarea primăverii. Băteau cînd dinspre miazăzi, cînd dinspre soare-apune, răzbind de jos, de la heleşteu, ori prăvălindu-se din nori şi dezvăluind neaşteptat soarele într-o copcă de azur. Umbrele se risipiră, iar zările se iviră, scînteietoare. Ziceai că o rouă de aur pogorîse pe zăpadă.

— Simţi mireasma plopilor ? întrebă Kolosiuk, trăgînd aer în piept şi arătînd cu codiriştea biciului un pîlc de pomişori, a căror coajă prinsese ca o boare aurie, asemenea trîmbelor de pîclă în lanul de secară.

Evghen se întunecă fără veste la faţă cînd ochii lui duşi în fundul capului se întoarseră spre cîmpiile fără hotar ale boierului.

Pe iezătură trecea cu pasul măsurat Terenti Placinda, îmbrăcat într-un caftan lung, ca cekmenele cerchezilor, şi cu o căciulă de miel nefătat. Pe cizmele lui din lac, de croială nemţească, jucau stins paiete de soare. Nevastă-sa plutea pe urmele lui, legănîndu-şi cele cinci fuste de sărbătoare ce alcătuiau un fel de scăricică. După ei venea Gnat, feciorul lor, un băiat de doisprezece ani, cu capul cît un dovleac, care rămînea repetent în fiecare clasă. Văzîndu-l pe Maxim, cîrcotaşul de Gnat scoase la el limba de un cot şi începu să turuie :

— Împuşcaşi un iepuraş, cu blana lui te îmbrăcaşi !

Dacă Gnat n-ar fi fost cu taică-său şi cu maică-sa Maxim s-ar fi repezit bucuros să-l bată, dar aşa se mulţumi să-i întoarcă spatele cu mîndrie şi dispreţ.

— Împuşcaşi un iepuraş, cu blana lui te îmbrăcaşi !

Cînd odrasla lui Placinda se dădu mai aproape de sanie, Maxim îl dăscăli sfătos, leit Roman :

— Ai o căpăţînă, băiete, cît cazanul de la conac, da minte — ioc. Ţi-o fi ciugulit-o vrăbiile.

Kolosiuk începu să rîdă în hohote, iar Gnat, negăsind ce să răspundă, încremeni pe stăvilar cu pumnul ridicat.

— Te iei la colţ de multe ori cu ăsta ? întrebă cărăuşul, răşchirîndu-şi degetele scurte şi bătucite şi trecînd hăţurile lui Maxim.

— Cam. Băiatul apucă zdravăn cu mînuţele roşii hăţurile unse cu dohot. Diii... ! şi trase de hăţuri.

Foşnetul harnaşamentului era pentru el ca o muzică : tare-i plăceau caii, tare-i plăcea să meargă cu sania ori cu căruţa.

— Şi care pe care ?

— După cum se nimereşte. Cînd umblu eu cu vînătăi, cînd el, cînd amîndoi.

Maxim nu încerca să facă pe grozavul, şi lui Evghen îi era drag de el. „Roman bucăţică ruptă ! Tot aşa de iute o să fie. Cu firea asta să-l ferească dumnezeu să se tocmească la noi, la conac."

Cînd trecură pe lîngă biserică, băieţaşul dădu capul pe spate şi privi turla. Zveltă, înaltă, parcă se avînta spre slăvi. Pridvorul îngust cu împrejmuire dantelată de lemn dădea clopotniţei o înfăţişare care o deosebea izbitor de bătrîna şi şubreda biserică, aşa cum voiosul clinchet de paşte se deosebea de dangătul pentru morţi. Maxim zîmbi de plăcere aducîndu-şi aminte ce grozav ştia să tragă clopotele Iurko Zvonar ! Acesta trezea în piepturile de aramă ale clopotelor glasuri de oameni, le făcea să rîdă, să suspine, să se veselească. Pînă şi dascălul bisericii îl asculta cu ţăcă-

lia în vînt şi, în vreme ce-i fluturau firicelele albe de păr, hîrîia încîntat :

— Le trage, pezevenghiul, că stai şi te întrebi de e har ceresc ori ispită drăcească ! Să mă bată dumnezeu dacă hoţul ăsta o să moară de moarte bună.

Maxim mînă caii pînă la poiană. Se despărţiră acolo unde ultimul şir de case încheia, mai înspre pădure, patrulaterul taberei de odinioară a ciumacilor. Evghen coti spre cocioaba lui, căzută într-o rînă, iar băiatul alergă ţopăind spre zidul zimţat al pădurii.

Şi aici se vestea primăvara. Sub copaci zăpada se subţiase de tot. Ici-colo, lîngă rădăcinile mîngîiate de adierile calde, se iţeau cruciuliţele verzi, vîrtoase ale bărbănocului ori smicelele roşietice de cătină, iar pe fundalul stejarilor cenuşii, năpădiţi de muşchi pluşat, unduia horbota cărămizie a rămurelelor de mesteacăn. Pe ele abia începuseră să apară pistruii care primăvara spuzeau fiecare lăstar. În vîlcea, lîngă un stog zbîrlit ce semăna cu o ciupercă, se auzi cîntecul ciocîrliilor sosite devreme în anul acela. Speriindu-se de Maxim, ţîşniră stol, ca imediat să cadă — bulgăraşi cenuşii — pe cărăruia pospăită de zăpadă ce se oprea în stog.

Băietanul o luă spre lacul din pădure. Printre copacii tot mai rari, într-un luminiş, se zărea ceva ce aducea de departe cu un scrînciob. Era o colibă aşezată între doi stejari, care parcă o legănau cu ramurile lor cioturoase. Tivită din trei părţi cu o fîşie de livadă, coliba îl îmbia, îl chema pe băiat, dar el se îndreptă mai întîi spre lacul al cărui contur amintea de acela al unei inimi. Şi era într-adevăr inima pădurii din Medvin — de aceea pesemne nu îngheţa decît pe cele mai năprasnice geruri.

Acum peste apele întunecate atîrna, ca legată, pînza înaltă cît un stat de om, subţire şi străvezie, a înnoptării sinilii. Pe mal zăcea de cine ştie cînd o ciobacă. Era aproape îngropată sub zăpadă, iar pe fund se prinsese o pojghiţă de gheaţă. În mijlocul lacului înotau două perechi de raţe sălbatice. Păsările ba se cufundau, ba îşi vîrau capul sub aripă, de parcă s-ar fi pregătit să doarmă.

Maxim îşi flutură căciula salutînd zburătoarele care iernau acolo an de an. Apoi îşi făcu vînt, cu gînd să sară în ciobacă, dar lunecă, gata-gata să cadă în apă. Raţele se depărtau încet spre malul opus presărat cu muşuroaie. Pe acestea îşi ciuleau lujerele frînte obligeana şi rugina crescute în voie, iar înapoia lor se înălţa ca un zid stufuI uscăţiv cu pămătufuri trandafirii bătînd în vînăt. Parcă te răbda inima să treci mai departe fără să te strecori în desiş ca să zădărăşti fetele ce cîntau din ascunză-

toare despre tînărul pescar ? Şi ce era dacă-ţi juleai mîinile ?! Sugeai julitura şi, cînd nu se mai vedea pic de sînge, te înfăţişai înaintea bunicului ca un băiat cuminte şi cuviincios.

Dinspre şura pentru snopi se repezi hămăind Barbos, un dulău lăţos şi zbîrlit, ca o grămadă de mazăre abia culeasă. La jumătatea drumului îl recunoscu pe Maxim şi începu să ţopăie în jurul lui, ridicîndu-se în două labe şi vînturîndu-şi lăţele împîslite, lunguieţe ca nişte păstăi. Încercă să-l lingă pe obraz — deşi nu era decît un cîine, i se făcuse şi lui dor de oameni în pustietatea aceea.

— Barbos, dă laba !

Cîinele se execută, şi Maxim îl răsplăti cu o bucăţică de turtă.

— Barbos, fă frumos !

Ascultător, vrednicul paznic se ridică în două labe. Maxim dădu să-l prindă, dar cîinele sări în lături, chelălăind de plăcere, apoi se repezi în joacă la băiat. Se hîrjoniră, se tăvăliră în zăpadă, rostogolindu-se pe lîngă copaci. Deodată Maxim îşi luă o mină serioasă şi-şi dojeni prietenul, ameninţîndu-l cu degetul :

— Să-ţi fie ruşine, mă Barbos ! Eşti un prost crescut !

Cîinele depănă din urechi, se căzni să priceapă graiul omenesc, dar renunţă şi se repezi din nou, cu chef de joacă.

— Odîrrr ! se răsti la el Maxim. Spune mai bine, moş Dunai e acasă ?

— E acasă, un' să fie ! se auzi de undeva, de sus, glasul bătrînului ciumac.

Maxim dădu capul pe spate, zăpăcit. De pe o cracă a rămurosului păr pădureţ îl privea moş Dunai, cu obrazul boţit de rîsul abia stăpînit, bălăbănindu-şi picioarele încălţate în opinci. Sub copac se afla o mîndreţe de ştiubei legat bine cu o funie.

— Nu te-am văzut, bunelule. Săru-mîna. Ce te-ai cocoţat acolo ? întrebă Maxim cu obrajii arzînd de ruşine.

— Iaca, vreau să fac nişte farmece, nepoate, glumi bătrînul. Pe sub streaşina sprîncenelor albe, stufoase, ochii lui priveau pătrunzător, şugubăţ. Taman îmi ziceam că bine ar fi să pice careva să mă ajute să urc în copac buduroiul ăsta. Şi uite că mi-au venit ajutoare.

— Şi cum faci matale farmece ? întrebă Maxim, încă nedezmeticit de-a binelea.

— Prisăcarii bătrîni spun că dacă atîrni în copac de sfînta Evdokia un ştiubei gol prinzi la roiuri toată vara. Ia, aruncă-mi capătul funiei.

Maxim făcu funia colac şi, ochind bine, o zvîrli între ramuri. Bătrînul o prinse şi trecînd-o peste altă cracă, ceva mai sus de aceea pe care şedea, trase încetişor. Legănîndu-se într-una,

ştiubeiul se ridică tot mai sus, şi Maxim îl sprijini icnind, cît putea să ajungă cu mîna. În sfîrşit, bătrînul trase ştiubeiul sus, îl aşeză cu socoteală pe o cracă groasă, îl legă strîns de trunchi, apoi cercetă totul părînd mulţumit de treaba făcută.

— Ei, să fie într-un ceas bun.

Moşul se apucă zdravăn cu amîndouă mîinile de craca roasă de funie, se smuci din locul lui şi, îndoindu-şi genunchii, îşi dădu drumul, înfundîndu-se în omăt pînă acolo unde-şi înnoda nojiţele.

— Şi acum, bine ai venit, dragul moşului!

— Bine te-am găsit sănătos, bunelule, răspunse aşezat Maxim. Las' că ştia el cum se cade să vorbeşti cu fiecare. Apoi întrebă: Urdinişul ştiubeiului priveşte întotdeauna spre răsărit?

— Ai şi băgat de seamă! Învaţă, învaţă, băiatule, o să-ţi prindă bine. Da, e aşa precum zici, urdinişul ştiubeiului cată totdeauna spre soare-răsare.

— De ce?

— Zor nevoie să le ştii pe toate, ai?

— Pe toate nu-i chip, dar asta aş vrea să ştiu.

Bătrînul îl cuprinse cu braţu-i puternic, ciolănos şi rămase nemişcat, scrutînd zarea azurie ce se străvedea printre copaci.

— Nici eu nu ştiu tocmai bine care e pricina. Dar ascultă ce spune basmul despre asta. Cică hăt-departe, peste mări şi zări, spre soare-răsare se înălţau nişte porţi de aur, înapoia cărora trăiau doi gemeni — Soarele şi Fericirea. Soarelui datu-i-sa să cutreiere cerul, iar Fericirii — pămîntul. Numai că pe pămîntul ăsta mănos şi darnic sînt şi mulţi ticăloşi. Şi s-au apucat mişeii şi mi-au făcut zob Fericirea, iar fărîmele ei le-au pitit prin săculeţe, prin cufere. Şi aşa se face că Soarele răsare zi de zi pe cer, iar Fericirea nu are putere să străbată pămîntul. Totuşi cică va veni ceasul cînd poarta aceea de aur se va deschide larg şi porni-va Soarele pe cer, iar Fericirea prin lume, fără să ocolească un muritor, un firicel de iarbă. De aia trag toate înspre poarta aceea de aur, către soare-răsare, doar-doar veni-va mai repede ziua aceea.

— Ce bine o să fie atunci! Închipuirea încrezătoare a copilului zugrăvea şi porţile de aur, şi gemenii ce trăiau înapoia lor. Spune, moşule, ziua aceea aproape-i?

— Ştiu şi eu!

— Da ce crezi?

— Ehei, ce cred! Tu, că eşti mic, poate-i apuca-o, da eu, — nicicum.

Din pieptul moşului scăpă un oftat. Parcă vedea aievea nu poarta de aur, ci genunea neagră, fără fund, de care îl apropiau anii.

— De ce zici că n-o mai apuci, bunicule? întrebă cu durere băiatul.

— Ce să mai nădăjduiesc acu, cînd mi se împlineşte veleatul, spuse moşul clătinînd din cap.

Tare îi era milă lui Maxim de bătrînul ciumac, dar nu ştia nici el cum să-l mîngîie. Îi strînse în tăcere mîna mare, care mirosea a pom cojit de curînd şi a grăunţe ţinute peste iarnă în celar.

V

De pe ramurile plopului singuratic ce străjuia cocioaba, din zăpada veche, albăstrie, picurau încetişor stropi aurii. O boare străvezie se înfiora în jurul scoarţei crăpate. Plopul, acoperişul strălucind în soare, negru de umezeală, zăpada subţiată, pufoasă — totul respira primele miresme ale primăverii.

Cu palma streaşină la ochi, Maria zîmbea acelei lumi scînteietoare. Simţea deşteptîndu-se în ea voioşii de fetişcană — glasul, toată fiinţa ei tînjind de dorul ogoarelor şi pajiştilor — dar şi trista duioşie a mamei ce se gîndea la ai ei, la nevoile lor, la atîtea şi atîtea treburi ale ei sau ale celorlalţi membri ai familiei, care nu se vor face fără ea. Deşi era sărbătoare, grijile de fiecare zi o copleşeau.

Dar Maria avea în cugetul ei un colţişor al visului în care creşteau florile speranţei. Şi colţişorul acesta purta numele de casă. De acolo, de la capătul satului, unde se înalţa în mijlocul singurei deseatine a Voloşinilor, casa îi vorbea zi şi noapte de parcă ar fi avut grai. Ziua Maria o vedea aşa cum era: rînjindu-şi toate crăpăturile, năpădită de zăpadă şi pe din afară şi pe dinăuntru — nu cumpăraseră încă uşile şi ferestrele. În vis, însă, auzea scîrţîind uşile noi din lemn de arţar, vedea soarele dimineţii strălucind pe geamurile curate ca lacrima, fumul — ce plăcut mirosea fumul! — învălătucindu-se deasupra hornului, vişinul presărînd marginea acoperişului cu petale şi rouă.

Oftînd din adînc, Maria încuie casa, care nu era a lor, cu o cheie de lemn pe care o piti în tainiţă — o simplă gropiţă sub prispă. Gîndul că peste puţin îşi va revedea casa îi lumină chipul smead cu un zîmbet senin ce adună o leasă de zbîrcituri mici în jurul ochilor căprui, stropiţi cu puncte de aur.

— Încotro, vecinico? o strigă de peste gard Vasilina Velîciko, o femeie grasă şi voinică.

Aproape că nu era an să nu-i dăruiască un plod lui Miron al ei. După fiecare naştere mai pierdea cîţiva dinţi. În a treia sau

a patra zi după ce aducea pruncul pe lume, lehuza, muşcîndu-şi buzele de durere, se ducea să trudească la boier — pe cîmp sau pe pajişte, iar ciurda de copii rămînea de capul ei toată vara.

— Mă reped pînă la casă, răspunse fîstîcită Maria, întîlnind privirea sfredelitoare a vecinei.

— Ce să vezi acolo ? Doar nu ţi-oi fi închipuind că de săptămîna trecută i-au crescut uşile şi ferestrele ?

— Ehei, mai e pîn' le-om pune !

— Atunci la ce bun să-ţi rupi picioarele aşa departe ?

— De, mă trage.

— Ce tot spui ! o dojeni cealaltă, proptindu-şi sînii mari de muchea gardului. De pe un colţ de acoperiş picau peste ea stropi scînteietori, dar Vasilina nu se dădea la o parte, ci de fiecare dată numai zvîcnea din umeri. Mai bine te-ai odihni şi tu oleacă pînă vin ai tăi.

— Din zori de cînd sînt sculată am avut destul timp să mă odihnesc.

— Auzi, cică boieroaica noastră n-a văzut de cînd a făcut-o mă-sa cum răsare soarele.

— Fugi de aici, soro, se minună Maria, îmbinîndu-şi sprîncenele drepte, negre. Unde s-a pomenit femeie să nu se scoale cu noaptea în cap !? Bărbatul e altceva. Se întîmplă, de sărbători, să mai lenevească în aşternut pînă mătură nevasta prin casă, pînă isprăveşte cu gătitul. Femeia însă e întocmai ca păsărelele — soarele mai doarme în leagăn cînd ea e gata la treabă !

— Da ce, moşiereasa trebuie să trudească cu secera ori cu sapa pentru un prăpădit de snop ? Zace toată ziulica ca o iapă deşelată şi înfulecă la pîine albă. Vrei ceai dulce, na, ceai dulce, vrei apă gazoasă, na, apă gazoasă. Toate i se aduc la nas. Trai pe vătrai, de ! Ce-ar zice să aibă pe cap o droaie de plozi ca mine ! Of, mare pacoste şi copiii ăştia ! La alţii mai crapă de foame, ori de boală, iar nesătuilor mei nici că le pasă ! Toată iarna au alergat prin zăpadă în picioarele goale şi n-au avut nici pe dracu, se oţărî Vasilina, fără răutate, ci doar aşa, din obişnuinţă, căci altminteri era o mamă bună.

— Nu vorbi aşa, că-i păcat, o mustră Maria.

— Cum să nu vorbesc, soro ! N-am apucat bine să-l înţarc pe prîslea că altu e pe drum. Ce să mă fac cu ei, spune şi tu ? Că-i unu mai mic ca altu. Ei, de-am avea barem şi noi ceva pămînt, mai treacă-meargă, dar aşa... Tot pămîntul nostru e şuşăniţa asta de loc, şi ea îngustă de ne picură lacrima pe pămîntul altuia. Vasilina învălui într-o privire tristă căsuţa îngrijită. Uite ce viaţă îi aşteaptă ! Noi moştenirăm încalte peticul ăsta de pămînt, cu

casă cu tot. Dar lor ce-o să le lăsăm ? Cîte o bîrnă putredă de căciulă ! Ai ?

— Nu te mai necăji, Vasilino, că poate pînă la urmă tot ne dă pămînt !

Privirile Mariei rătăciră peste cîmpiile înzăpezite pînă-n zarea mărginită de poala sinilie a bolții.

— Să te audă dumnezeu ! Fața rumenă a Vasilinei se însufleți. Ai auzit ceva ?

— Vorbește lumea în fel și chip.

— Și ce vorbește ?

Vasilina se aplecă atît de tare peste gard, de parcă ar fi auzit întîia oară zvonurile despre împroprietărire.

— Că ne-a iertat țarul de răscumpărare, că o să le taie moșierilor din pămînturi, ca să ne mai dea nouă, țăranilor.

— Pe degeaba ?

Sub greutatea făpturii voinice a Vasilinei pîrîiau și gardul, și straiele ponosite ale femeii.

— Chiar așa.

— Of, de-am apuca s-o vedem și pe asta !

Ochii întunecoși ai Vasilinei se îmblînziră privind o clipă pierduți printre pleoapele ciudat croite, ce-și păstraseră frăgezimea feciorelnică.

Din casă ieși buzna o gloată de copii îndreptîndu-se glonț prin zăpadă spre mama lor și țipînd într-un glas :

— Ne e foame !

De data asta Vasilina nu se răsti la ei : „Îndopați-v-ați cu necazurile mele !", ci învălui liota gălăgioasă de copii cu o privire tristă, duioasă. Zîmbindu-i Mariei, femeia își mînă repede spre ușă făptura mătăhăloasă. În prag îi aținu calea Miron — un bărbat înalt, vînos, cu ochi de țigan. Proptit cu creștetul în pragul de sus al ușii, n-o lăsă pe nevastă-sa să intre în casă.

— Lipsești din fața mea, deșucheatule ! îl luă la rost Vasilina, împingîndu-l cu ambele mîini, dar pas de-l urnește.

Miron își îndoia mijlocul subțire și se prăpădea de rîs.

— Cît o să mă ții aici ? se mînie de-a binelea Vasilina.

— Pînă începi să fierbi ! o luă la vale Miron.

— Ba să fierbi tu ! Nu ți-e rușine de oameni, mă ?

— Da ce noi nu sîntem oameni ?

— Dă-te la o parte, îți spun !

Vasilina se căzni să-l dea la o parte aprinzîndu-se tot mai rău.

— Ha-ha-ha !

Miron se propti mai bine și nu se clinti din loc.

În clipa aceea prichindeii dădură grămadă peste el împingîndu-l la o parte din ușă. Tinda se cutremură de chiote și rîsete.

Maria zîmbi, închise poarta şi porni tocmai spre celălalt capăt al satului.

Privit de sus, Medvin era ca un copac smuls din rădăcini şi trîntit cu creştetul spre răsărit. La soare-apune, dîrele împletite ale uliţelor se înfundau în pădurile boiereşti ca nişte firicele, punctate de căsuţe răzleţe. În partea cealaltă, satul se întindea de-a lungul drumului, îngustîndu-se tot mai mult, iar de la iazul cimitirului şi pînă aproape de troiţă se înşiruiau doar două rînduri de case curate ca ciupercile de cîmp. Acolo cotea foarte aproape, venind dinspre miazănoapte, Bugul, ale cărui meandre capricioase atingeau gardurile ogrăzilor ţărăneşti. Spre apus, firul apei făcea loc ogoarelor lui Stadniţki, ce se întindeau cît vedeai cu ochii, urcînd învălurate spre nord-vest pînă la crîngul de mesteceni. Acesta părea o aripă a pădurilor boierului ce-şi luau de acolo un greoi şi puternic avînt. Pădurea era ca un arc, aţintit spre sat şi, în loc de săgeată, cu o gîrlă care mai încoace, spre casele oamenilor, începea să înşire coturi presărate cu zăvoaie, iazuri şi şănţuleţe.

Satul avea trei gîrle ca aceasta, fiecare cu apă de altă culoare şi cu ierburi mirosind altfel. Malurile lor erau însă deopotrivă de năpădite cu salcie roşie şi salcii mirositoare, cu răchitiş, anini, paltini semeţi, iar vara se auzea pe podeţe aceeaşi bătaie a maiului mînuit de femei cu poalele prinse în brîu, ce se căzneau să dea ţesăturii aspre a albiturilor ţărăneşti prospeţimea şi răcoarea zăvoiului.

Maria păşea pe drumul mare şi căsuţele îi spuneau povestea stăpînilor lor. Îţi dădeai seama îndată care avea pîine şi ceva lîngă pîine, care răbda de pe acum de foame. Cînd vedeai prăpădita aceea de vacă pe a cărei spinare costelivă se plimba o cioară îţi dădeai seama îndată că plozii lui Granciak nu mai puseseră de mult în gură strop de lapte. Sau casa lui Placinda, împrejmuită ca o cetate cu bîrne smulse din sălaşurile altora, îţi lua ochii dînd o impresie de forţă şi belşug. Lîngă gard erau grămădite, ca nişte leşuri, uşi şi ferestre care pînă nu demult ţinuseră cald unor nevoiaşi. Maria întoarse capul ca să nu vadă aceste rămăşiţe ale căminelor văduvite şi porni tristă mai departe, spre casa ei neterminată.

Vuieşte satul cînd trece cazacul...

Izbindu-se de tei, se apropia pe trei cărări Evdokim Iurenko. Votca îi împinsese pe ochi căciula şi moţul roşcovan, iar drumul îi fugea de sub picioarele şovăielnice. El nu înţelegea pricina acelei năzdrăvănii. Ţinîndu-se de cîte un trunchi bătrîn, se oprea în loc şi, privindu-şi mirat cizmele scîlciate, bolborosea :

— Ia te uită !

Cînd o văzu pe Maria se miră şi mai tare.

— Maria !? Ia te uită ! La mine vii ?

— Păi, la cine altul să mă duc, Evdokime ? zîmbi femeia ferindu-se din calea beţivului.

— Ia te uită ! Iurenko îşi ridică anevoie pleoapele şi se holbă la ea cu doi ochi rotunzi, ca două castane, în care licărea un început de gînd. Începu să se tînguie amarnic : De ce nu eşti cu mine, Mariecika, sufleţelule ?

Îl năpădiră amintirile şi-şi lipi fruntea de tei. Maria se uită stînjenită la Evdokim, care părea pleoştit de tot, şi porni mai departe cu pasul egal, tulburată de acea întîlnire şi de umbrele trecutului care i se părea acum atît de îndepărtat.

Abia intrase în rîndul fetelor de măritat cînd Evdokim, feciorul unui gospodar, care fără să se numere printre cei mai cuprinşi nici sărac nu era, începu să-i dea tîrcoale. Se plîngea, se văicărea mereu că taică-su n-o să-i dea voie să ia o fată fără zestre. Şi tot aşa o ţinuse într-un oftat şi o văicăreală pînă în ziua în care Grigori Voloşin o plăcuse pe Maria. Numai atunci înţelesese Evdokim cît de dragă îi era fata, că serile în care se întîlnea cu ea erau pentru el tot atîtea sărbători. A căzut la picioarele tatălui său, acesta l-a şfichiuit de cîteva ori cu biciul, însă pînă la urmă i-a dat voie să se însoare cu această fată săracă, dar vrednică. Prea tîrziu. Grigori, cum se spune, i-a suflat-o de sub nas, ba l-a şi ameninţat, arătîndu-i pumnul :

— Îl vezi ? Bagă de seamă, băiatule ! Dacă ai lăsat-o să-ţi scape, acu însoară-te cu o pereche de boi.

Parcă-i fusese gura aurită : în toamnă, tatăl lui Evdokim îl însură cu o urîtă, ciupită de vărsat, care în loc de frumuseţe îi adusese în gospodărie doi plăvani. Dar nici sipetul ei burduşit de zestre, de-i intrau rotiţele în huma de pe jos, nici boii nu-i aduseseră tînărului gospodar fericire şi belşug. De cînd taică-său îi dăduse partea lui de moştenire, Evdokim bătea mereu drumurile între cele patru deseatine ale sale, aşezate în cele patru vînturi, şi trăgea mîţa de coadă, mîngîindu-şi mai mult plăvanii decît pe Oliona. Muierea nu putea să uite ce bine o dusese la mă-sa acasă şi, umflîndu-se în pene, îl cicălea pe bietul om, de-i venea să-şi ia lumea în cap.

Iată şi marginea satului.

Pe o potecuţă ce abia se ghicea sub zăpadă Maria ajunse la biata-i căsuţă cu acoperişul neîncheiat [1]. Mîngîie cu duioşie pereţii

[1] După datina din acele vremuri nu se punea acoperişul la o casă neterminată. (N. aut.)

zgrunţuroşi. De-ar putea să pună odată uşa şi cele trei ferestre, casa ar prinde viaţă ! Dar Grigori al ei şi aşa era înglodat în datorii. Unde mai pui că mai aveau nevoie de bani pentru tavan, şi nici în casa goală nu puteai să te muţi. Cîte fire vor trebui să toarcă degetele ei pentru alţii ! Cît trebuiau să se mai spetească Grigori şi Roman muncind pe ogoarele altora. Să fi fost oare frigul pereţilor netencuiţi strecurat prin degete care-i dădea fiorii aceia reci ?

Dar alte gînduri, calde, împrăştiară frigul. Cum necum, pînă la sfîrşitul anului o să se vadă cu ai ei în casa nouă cu două camere, unde o să fie stăpînă, nu chiriaşă. În preajma acelei neasemuite sărbători o să rupă ea un ceas, două să vină să împodobească cu flori „casa mare". De cînd îşi pregătise vopselele !

Se ghemui lîngă un colţ al casei şi dădu la o parte încetişor, cu palmele, zăpada adîncă. Cu greu ajunse la o mică tufă de secară palidă şi îngheţată. Semănase de cu toamnă secară în toate colţurile casei şi iată că răsărise şi se înfrăţise bucurînd-o cu verdele ei întunecat. Fie ca întotdeauna să miroasă a secară în casă, fie ca aceste mici boabe să le aducă noroc şi ei, şi copiilor.

Degetele înăsprite dădură peste un bulzişor tare. Ce să fie ? Aha, un bob de gheaţă ! Se vede că îngheţul toamnei împietrise stropii de rouă, iar mai tîrziu zăpada învelise boabele reci. Pe astea le găsise, dar cînd o să-şi vadă în casa nouă boabe adevărate, vii, calde ?

Închipuirea pe care anii de nevoi nu i-o secătuiseră îi învia înaintea ochilor, scăldate în cele mai gingaşe culori ale zorilor, ţarini întinse, unde prepeliţele dormeau în cuiburi împletite din razele soarelui. Aşa vedea ea şi raiul : nu grădini, ci foşnetul mîngîietor al holdelor ce dădeau în pîrg. Şi freamătul acesta îl auzea în casa înzăpezită. Cînd ridică ochii văzu o cruce şi o dată, arse cu fierul roşu pe căpriorul dezgolit al casei fără tavan. Oftă adînc, iar gîndurile, urmîndu-şi făgaşul, zburară spre pădurea în care creştea undeva lemnul pentru uşi şi ferestre pe care nu-l cîştigaseră încă.

Cînd se întoarse în cocioaba lor, trandafiriul stins al razelor se împletea chiar la faţa pămîntului cu boarea albăstruie şi tremurată a omătului din ceasul înserării, iar prin văiugi poposeau umbre. La poartă o aştepta Grigori. Întîlnindu-i privirea zeflemitoare, iuţi pasul.

— Vai, Grigori, ţi-o fi foame ! Am zăbovit. Te pomeneşti că n-ai mîncat nimic !

— Se poate să-mi bag nasul în oalele tale ?

Cu o grabă şi o politeţe exagerată, deschise larg poarta înaintea ei şi svitca i se lipi strîns de trupul vînjos.

— N-ar fi nici un păcat.

— Aoleu, dacă nu-i păcat înseamnă că şi azi mîncăm de post !

— Cîţi n-au nici atît.

— Săracii ! Nu ca noi care nici n-am tăiat încă porcul ! Cum s-ar spune intrăm din slănină în slănină !

— N-avem ce mînca, şi ţie îţi arde de glumă !

Nu se putea obişnui cu ghiduşiile lui muşcătoare. Uneori, cînd ţi-era inima cătrănită de jale, Grigori venea, se uita la tine în tăcere şi, deodată, trîntea una, că nu se putea să nu zîmbeşti. Trecea prin viaţă mai uşor ca Maria. Avea un fel mai simplu de a privi lumea, oamenii. Maria şi astăzi aştepta de la fiecare ceva neobişnuit, ceva foarte bun, aşa cum aştepţi o sărbătoare după şirul zilelor obişnuite. Grigori nu aştepta minuni nici de la oameni, nici de la viaţă. Toată nădejdea şi-o punea în braţele sale. Cu aceste braţe îşi cîştigase de mic pîinea, tot cu ele ştia la o adică să pălească aprig, dar fără încrîncenarea răzbunătoare a ţăranului, şi tot cu ele îşi drăgostea muierea cu o nespusă duioşie, cu sfială chiar, iar cîteodată şi copiii, dar asta foarte rar, ca să nu se rîzgîie şi să-i ştie de frică. Pe oameni îi împărţea în bogătaşi, în săraci şi în acei care de bine de rău o scoteau la capăt. Pe bogaţi nu-i pizmuia, necazurile nu prea le punea la inimă, nu căuta să pară mai sărac decît era, dar nici nu-şi pierdea nădejdea că şi el într-o zi va avea pămînt şi nu va mai trebui să argăţească.

De n-ar fi fost focul şi seceta, acum ar fi fost om cu casa lui şi ceva agoniseală pe deasupra. Da aşa, tot cîştigul i se ducea pe mîncare şi pe binaua de bîrne. Totuşi necazurile nu numai că nu-i răpiseră nădejdea şi zîmbetul, ba dimpotrivă îl îndîrjiseră, îndemnîndu-l să apuce drumul Tauridei şi Donului, unde truditorul putea să încropească bani de lemnărie mai repede decît dac-ar fi argăţit la pan Stadniţki.

— Ei, cum te simţi după rugăciune ? o întrebă Grigori cu o nevinovăţie care dădea de bănuit.

— N-am fost la biserică.

— Cum, pentru tine casa nouă nu e totuna cu sfîntul lăcaş ?

— Grigori...

Maria ridică din umeri şi-şi lipi capul de pieptul lui.

Voia să-l roage să-i dea pace, dar în clipa aceea uşa casei lui Velîciko se deschise cu zgomot, şi Miron ieşi buzna din tindă, rîzînd cu hohote. Se opri tocmai lîngă gard, îşi îndesă căciula pe cap, băgîndu-şi moţul înăuntru, apoi îşi astupă urechile să nu audă cum îl blagoslovea nevastă-sa.

— Huo, lua-te-ar dracu de trăsnit! Să nu apuci ziua de mîine! Uite, aşa să rîzi şi să nu te opreşti pînă la judecata de apoi! ţipa din uşă Vasilina, mînioasă foc.

— Ha-ha-ha! se prăpădea de rîs Miron, ştergîndu-şi lacrimile cu muchea palmei.

Vasilina îşi înfipse pumnii în şolduri şi se întoarse spre cei doi vecini.

— Ca să vedeţi şi voi, oameni buni, cu ce zăbăuc m-a pedepsit dumnezeu! M-am repezit şi eu pînă la cumătra. Dumnealui n-are altă treabă şi se apucă să le facă plozilor plăcintă cu fasole. Credeţi că se pricepe, puturosul? A făcut-o numai aşa, ca să se joace cu mormolocii. A trîntit blestematul o căldare de apă şi toarnă şi toarnă la făină pînă n-a mai rămas nici un piculeţ. Şi cînd mă gîndesc că mi-ar fi ajuns să fac găluşti trei săptămîni! Ei, spuneţi şi voi dacă nu-i bătut în cap! Sta-ţi-ar dumicatul în gît, tîrîie-brîu ce eşti! Rostogoli-ţi-s-ar plăcintele în burtă, iasca dracului, ca pietrele de moară, întoarce-ţi-s-ar maţele pe dos din sîmbăta floriilor pînă-n sîmbăta patimilor! Cu ce o să ne ţinem zilele, păcatele mele, fără o firimitură de pîine în casă, fără un bob de grîu?

Vasilina revărsă un nou potop de blesteme, şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Da bine le mai zice! se miră sincer Miron. La „Tatăl nostru" se încurcă mereu, dar cînd e vorba să ocărască îi zboară blestemele din gură ca fulgii dintr-o pernă ruptă.

Aceste cuvinte o întărîtară şi mai rău pe Vasilina, care tocmai voia să treacă de la blesteme la bocete.

— Pernă ruptă, ai? Rupe-te-ai tu în bucăţi, cum s-a rupt salteaua popii! Nu mai ştiu cum să-i fac pe voie, îl îngrijesc ca pe o boală boierească, dar degeaba, că tot n-o scot la capăt cu smintitul ăsta.

— I-auzi-o cum cîntă! spuse Miron, făcîndu-i cu ochiul lui Grigori. Parcă n-ar avea limbă în gură, ci ardei iute, aşa se strîmbă. De cîte ori i-am spus: „Fie-ţi milă, mă femeie, de frumuseţea ta, că te-ai pocit de-i vine omului rău cînd se uită la tine. Numai eu trebuie să te rabd, că de, ţi-s bărbat!"

— Nici tu, Grigori, nu eşti mai breaz ca Miron, oftă Maria şi intră în casă.

— Ce oftezi, de parcă te-ai băgat la stăpîn? întrebă Grigori, încovoindu-se ca să intre pe uşă.

— De gînduri, bărbate, de gînduri, răspunse Maria aşezîndu-şi frumos pe cufăr cojocelul ponosit.

— Te pomeneşti că-l plîngi pe boierul nostru că nu mai are ce pune în gură pînă la seceriş?

— Parcă cu tine se poate sta de vorbă...

Femeia se încruntă, dar Grigori zîmbea : ştia el ce era în inima Mariei şi o ajuta să şi-o descarce.

— Tot la casă ţi-e gîndul ?

— Tot.

— Cînd îţi spuneam eu, Mario : ce ne trebuie nouă casă mare ? Dacă mă ascultai aveam de mult o bojdeucă, acolo, cum dă dumnezeu.

— Bine, măi Grigori, dar la copii nu te gîndeşti ? Ce. cînd o să se însoare Roman îi mai faci şi lui o casă ?

— Tot tu vorbeşti ?

— Măcar de i-am pune ferestre şi ceva, acolo, să se cheme că are uşă, să nu intre zăpada înăuntru...

— Ştiu, ştiu, uşă, ferestre, nişte mese mai acătării, o înţepă Grigori mustăcind.

— Mese ! Măcar una.

— Şi un bufeţel, un blidar, niscaiva laviţe, o ladă de nuc, jeţuri boiereşti cu arcuri, iar pe pereţi nişte poze cu muieri la scăldat...

— Eu vorbesc ca lumea şi tu baţi cîmpii, îl mustră Maria. Apoi zîmbi : „Auzi ce poate să-i trăsnească prin cap : deşucheatele alea de poze boiereşti".

— Nu bat cîmpii, ci stau şi eu şi mă socotesc ce de bunătăţi putem cumpăra cu galbenii noştri.

Grigori se întunecă şi el, nu fiindcă n-avea bani, ci din pricina mirosului acru de humă şi de mucegai ce umpluse cocioaba după ziua aceea călduroasă de început de primăvară. Cît se trudea Maria să încălzească colţurile burduşite, să alunge umezeala, ele tot se coşcoveau, parcă ar fi fost un fel de turtă dospită, respingătoare la vedere, ce se întindea de la podea şi pînă-n tavan.

— Ştii că Placinda şi-a împrejmuit ograda cu bîrnele luate de la casele băjenarilor ?

— N-o vinde ceva din ele ?

— Nu ştiu, n-am întrebat... Ferestrele şi uşile le-a aşezat în două grămezi.

— Repede mai vezi ce fac alţii, se miră Grigori. Vezi să nu faci scurtă la gît.

Maria nu-l luă în seamă şi urmă :

— Oamenii se tot uitau prin geamurile alea, trăgînd nădejde să le vină norocul. Şi acum ele zac acolo, ca gunoiul.

— Măi, femeie, tu ţi-ai pus ceva în gînd : n-o mai întinde, hai, dă-i drumul.

— Zic, poate Placinda o să ne dea... pe datorie ? Mai ieftin... Ce zici ?

— Ai şi găsit chilipirul ! Un zîmbet batjocoritor îi miji sub mustaţa subţire. O să aştepţi mult şi bine ! Ăla mai degrabă îl vinde pe taică-său decît să lase un ban.

— Ce-ar fi totuşi să te duci să vorbeşti cu el ?!

— De-aş şti că crăp şi nu mă duc la zgripţuroiul ăla ! Grigori se îndreptă de spate. Acu se desprimăvărează, ne-om descurca şi fără uşi şi ferestre. Nu-i calc eu pragul !

— De ce te-i semeţi aşa ? şi Maria îşi privi nemulţumită bărbatul.

— Măi, Mario, nu ştii cum e Placinda ? Îi întinzi un deget şi, cît ai clipi, îţi înhaţă amîndouă mîinile şi pe deasupra-ţi mai ia şi sufletul amanet.

— Fă cum vrei. Oftînd într-una, femeia se apropie de cuptor să gătească ceva de mîncare. Am aruncat şi eu o vorbă. Tare aş vrea să ne mutăm mai repede.

— Şi să poftim tot satul la ospăţ în casă nouă, nu ?! se înveseli Grigori. Ştii, ţi-am şi găsit un chiriaş. Sau poate unul nu ajunge ? întrebă el cu acelaşi aer senin.

— Ce chiriaş ? întrebă Maria, crezînd că glumea din nou cu ea. Te ţii numai de şotii ?

— Ba nu, nu-s şotii. Ştii, m-am întîlnit cu Marian. A ajuns ca vai de capul lui. Numai sufletul a mai rămas de el, dar şi pe acela n-are unde să şi-l încălzească. Auzi, a dormit cîteva nopţi în grajdul conacului, în ieslele boilor, iar apoi, în staulul unde sînt adăpostite oile bolnave. Dar slugile boierului l-au gonit şi de-acolo. Astă-noapte a dîrdîit în surla de pe păşunea lui Karol Romanovski, ascultînd urletul lupilor ce-i dădeau tîrcoale. Ţi se rupe inima cînd îl vezi cum se canoneşte. De aia i-am spus : „Nu te necăji, Mariane, ai numai puţintică răbdare să-mi împodobesc palatul cu uşi şi ferestre şi ai să vii să stai la noi". Să-l fi văzut cum s-a bucurat, ba i-au dat şi lacrimile — parcă erai tu, inimioara mea, cînd te răsteşti la bărbăţelul tău.

Ca să se pună bine cu nevasta, o cuprinse cu o mînă şi o strînse la piept.

— Ho, buiacule, că mi se taie răsuflarea.

— Vai de mine, şi cine o să lipească „casa nouă" ? întrebă el sărutînd-o pe obraz.

— Cum te cunosc eu, vulpoiule ! Faci o şotie şi apoi mă giugiuleşti.

— Păi, pe cine să giugiulesc dacă nu pe nevestica mea ? Ei, s-auzim !

— Bine mă, omul lui dumnezeu, mai întîi chiriaşul şi-apoi casa ? Nu te gîndeşti că în toate trebuie să fie o rînduială ?

— La asta, spun drept, nu mă pricep, mărturisi cu umilinţă Grigori. Aşa-s eu din fire, un fluieră-vînt. Îşi aminti de hoinărelile lui din fiece an şi înaintea ochilor i se iviră pajiştile şi cîmpiile nesfîrşite care erau pentru el o a doua viaţă. Ei, ce zici ? o întrebă el din nou, fără a îndrăzni însă să mai pomenească numele lui Marian.

— Ştiu şi eu ? Nu degeaba se spune : „Casă să fie, că necazurile curg", răspunse Maria, posacă. Dacă n-o să găsească ceva mai acătării, să vie la noi.

— Ce bine ! De acu o să atîrne în tindă, lîngă celar, două îmblăciuri şi două coase.

— Una, poate, că a ta o să cutreiere iarăşi stepele cine ştie pe unde. Cînd o să isprăveşti cu viaţa asta de lăieţ ? Tăcu o clipă, mohorîtă. Spune-i lui Marian să aducă să-i spăl, să nu-l mănînce păduchii de viu.

— Îi spun.

Grigori o bătu uşurel cu palma pe spinare, apoi căută în cenuşă un bob de jar, aprinse opaiţul şi începu să îngăime încetişor cîntecul despre ciumacul care tot hoinărind, azi aici, mîine dincolo, a ajuns să umble cu nădragii rupţi şi cu şerparul ferfeniţă. Iar Mariei îi zburau din nou gîndurile spre casă, spre casa ei, spre ferestrele lui Placinda. I se părea că învăpăierile ce jucau în geamuri erau nişte flori de răsărită care-i priveau în casă. În casa ei...

VI

— Vezi să nu răcească copilul, Ivane.

Baba Gana se apropie cu paşi domoli de bătrîn şi de Maxim, gătită cu fusta de duminică şi încinsă cu bete. Pe faţa ei oacheşă, ce semăna cu o pară uscată, zbîrcită, era întipărită bunătatea ţăranului şi tristeţea omului trăit în pădure.

— Ciumacul nu se teme nici de ger, nici de arşiţă, spuse fălos bătrînul, scoţîndu-şi pipa din chisea.

— Ei, dacă l-ai făcut şi pe el ciumac se schimbă vorba ! i-o întoarse bătrîna, pungindu-şi gura a dispreţ, ceea ce îi aduse pe obraji o sumedenie de zbîrcituri. Hai la masă.

— Muiere, muiere, ei, acu parcă ţi-a ieşit un sfînt din gură !

Privirea moşneagului îşi luă rămas bun de la cetini, zăbovi asupra micului lac din pădure. Dîmburile trandafirii-fumurii ale norilor, aninaţi peste unda-i lină, abia se desluşeau. Amurgul le

împingea spre adîncurile oţelii, unde o dîră azurie avea să vină din clipă în clipă să le taie marginile.

O potecă şerpuia spre locul unde poposea vara mica prisacă, apoi o lua spre pajişte, împărţind exact în două lotul pe care-l primise moş Dunai cînd cu reforma. În afară de acela, care era şi ogor, şi fîneaţă, şi grădină, şi livadă, bătrînul nu avea nimic.

Pe vremuri, mulţi dintre şerbii lui Stadniţki trăiau prin păduri. După 1861, însă, vătaful îi mutase aproape pe toţi în sat, rămînînd numai cei care aveau livezi din tată în fiu, încă de pe vremea lui Pali [1], proprietăţi întărite prin „inventarierea" din 1848 şi consfinţite mai tîrziu prin acte oficiale corespunzătoare. Aşadar merii i-au ajutat pe plugari să rămînă în căminurile părinteşti. Boierul cel bătrîn, irosind prin străinătăţi roadele caznei mujicilor, nu voia să plătească pădurenilor cele cuvenite pentru aceste livezi. Dar după ce bătrînul s-a prăpădit în Franţa, unde se dusese la băi, tînărul moşier a socotit pînă la o copeică cît păgubeşte din pricina ţăranilor rămaşi în pădure şi i-a dat în judecată.

Zece ani a ţinut procesul pentru „strămutare", dar ţăranii s-au ţinut tare. Grînele şi fructele uscate luau calea pieţelor, pentru ca trimişii ţăranilor, bătrîni cu barbă albă, să se poată duce să se jeluiască guvernatorilor, departamentului doi al senatului, ba chiar şi ţarului. Mujicii băteau la poarta dreptăţii, dar în faţa lor nu se deschideau decît porţile judecătoriilor, ceea ce îi îndîrjea tot mai rău. Avocaţii şi judecătorii îi jupuiau de bruma de bani ce le mai rămăsese. Pînă la urmă, i-au stors de tot, fără să izbutească însă a-i clinti din ale lor, dar şi boierul se săturase de judecăţi. Ca să se refacă, a plecat, bietul de el, la băi, tot undeva prin străinătăţi, iar acolo a dat dumnezeu şi s-a însurat, pentru a doua oară, cu o tinerică fermecătoare, al cărei părinte risipea averea strămoşilor cu o largheţe aristocratică. Luna de miere a lui Stadniţki a adus pădurenilor cîţiva ani de linişte. Dar iată că într-o zi boierul a redeschis acţiunea. Oficiul gubernial pentru treburile ţăranilor a încredinţat soarta ţăranilor „adunării împăciuitorilor".

— Hai, să-l mai însurăm o dată, glumeau cu amărăciune oamenii, pregătindu-se de noi judecăţi.

— Însura-s-ar cu ţărîna cimitirului dacă nu-i ajung miile de deseatine ! blestemau alţii mai iuţi din fire. Toţi aşteptau cu nelinişte să li se hotărască soarta.

---

[1] *Pali* (Gurko) *Semion Filippovici* (n. dec. al 5-lea al sec. XVII—1710) — comandant al cazacilor, a condus lupta de eliberare împotriva jugului panilor polonezi în Ucraina de pe malul drept al Niprului.

Moş Dunai, bătrîna şi Maxim ajunseră în faţa unei căsuţe îngrijite, cu un acoperiş frumos cu coamă şi streaşină. În prag se îmbulzeau în aşteptarea stăpînei toate orătăniile — curcani gătiţi, umflaţi în pene, găini mari cu urechi groase, raţe guşate cu picioare scurte. Toate întindeau gîtlejurile aşteptîndu-şi tainul. Lîngă prispă, doi pari îşi purtau voinicește, pe o ureche, oalele. Sub streaşină, parcă rîdeau la tine ştiuleţii de porumb, iar ceva mai încolo, în călin, se foia un stol de vrăbii slăbite peste iarnă. Unele erau cenuşii, altele negre de tot — ştiai îndată care dormea sub streaşină şi care în horn.

— Cîş ! le alungă bătrîna, dînd din mîini.

Vrăbiile se cam lăsară rugate, dar pînă la urmă zburară într-un măr, înşirîndu-se pe o ramură. Cum puse însă baba mîna pe clanţă, ţuşti, toate înapoi, ciorchine, ba chiar se obrăzniciră într-atîta, că începură să se gîlcevească.

— Vezi ce rău s-au speriat ? rîse moş Dunai, privind mucalit gălăgiosul sobor.

Te cuprindea mirarea cum de se împăcau în acest trup vînjos două firi atît de deosebite : una blajină, liniştită ca ceasul înserării, alta tăioasă ca jungherul răzvrătitului. Uneori, după ce asculta slujba, aspru şi coliliu ca un proroc al ţăranilor, moş Dunai, chiar acolo în curtea bisericii, îi trîntea vreunui consătean cîteva vorbe de la obraz, de nu ştia bietul om unde să se ascundă. Cît priveşte obîrşia poreclei „moş Dunai" erau două versiuni. După unii, oamenii începuseră să-i spună Dunai, iar mai tîrziu moş Dunai, lui Ivan Iaroş, fiul lui Petru, din pricina unui cîntec anume. Cînd se pornea Ivan Iaroş să cînte la un capăt al satului : *„Dunai*[1], *rîu cu apă lină"*, se auzea tocmai la capătul celălalt. Alţii spuneau că porecla era mult mai veche, încă de pe vremea cînd Dorohtei Placinda îl pusese mai-mare peste ciumacii care-i mînau harabalele spre ţărmurile nisipoase ale Mării de Azov.

Vasil Placinda, tatăl lui Dorohtei, avea douăzeci de harabale, la care erau înjugaţi cîte doi boi, şi pleca la drum cu patru ciumaci tocmiţi şi un bucătar. În cea dintîi haraba mergea Petro Iaroş, iar în ultima Vasil Placinda, nu de frică, ci de grija pentru aurul şi argintul pe care-l avea la el. Vicleanul ciumac făcea negoţ nu numai cu peşte, dar şi cu valută, speculînd diferenţa de curs între aur şi asignaţii. Înainte de introducerea bonurilor şi a biletelor de bancă, pentru un semiimperial aur luai prin părţile Podoliei optsprezece ruble în asignaţii, iar pe ţărmurile Mării de Azov, douăzeci şi una. Iar o rublă de argint, datorită cursului liber, îţi aducea un cîştig net de cincizeci-şaizeci copeici. De aceea, bătrînul lui

[1] Dunăre (în lb. rusă).

Dorohtei ducea spre Azov semiimperiali, ludovici şi taleri străini şi se întorcea de-acolo cu peşte şi bani „calpi". Feciorul învîrtea şi el afaceri din astea, deşi de cînd se puseseră în circulaţie banknotele cîştigul nu mai era atît de mare. Dorohtei avea nouă băieri la pungă şi era în toate mai prevăzător decît tatăl său. Nu-i plăcea — de altfel nici nu-i era în fire — cînd îi pica un chilipir, sau izbutea să vîndă marfa la un preţ cum nici nu se aştepta, să chefuiască cu ciumacii trei zile în şir cum făcea pe vremuri bătrînul Vasil şi nici să-şi afişeze bogăţia şi dărnicia. Se bătea şi el uneori pe burtă cu ciumacii, dar atît cît să nu-l atingă la buzunar.

Dorohtei se zgîrcea pînă şi la merindele pe care le dădea ciumacilor. Cu cît se apropiau de casă, îi hrănea tot mai prost. Iar ca să le mai astîmpere foamea cu un peşte din încărcătură, nici gînd ! Dorohtei statornicise o dată pentru totdeauna cît se încărca într-o haraba : sabiţă — patru mii şi o bucată, lătăreţi la fel, şalău — şase mii şi o bucată, taran [1] — şapte mii şi o bucată. Superstiţios, Placinda adăuga cîte un peşte de fiecare soi ca să-i poarte noroc — ferească sfîntul să fi lipsit !

— Vreţi să mă prădaţi, tîlharilor ! Pentru voi am trudit în sudorile morţii ? se năpustea el la ciumaci, rostogolindu-şi albul umed al ochilor dacă descoperea acasă că-i lipseşte din marfă. Din biata simbrie pe care o plătea oamenilor, scădea peştele pierdut sau mîncat, socotindu-l la un preţ cît nu făcea.

Tremurînd după bani, Dorohtei îşi ţinea oamenii numai cu mîncare de post şi crupe mucede. Şi ciumacii, şi cumpărătorii recunoşteau ceata lui de la o poştă. Într-o seară, cînd Placinda începuse să se vaiete că uitase să cumpere la Balta slănină, aşa că în ziua aceea n-aveau cu ce să-şi dreagă terciul de post, Ivan Iaroş strigase de pe malul gîrlei, unde poposiseră cu harabalele :

— Da lumînări n-ai uitat să iei la Balta ?

— Lumînările, măi Ivane, sînt pentru mîntuirea sufletului şi nu se cade să le amesteci cu păcătoasele noastre deşertăciuni, îl dojenise cu ifos Placinda.

— Dacă zici că-s pentru mîntuirea sufletului, atunci de ce le negustoreşti la Medvin ?

— Ascultă, mai scurtează-ţi limba, că ţi-a crescut cît şalăul de lungă, se răţoise la el Placinda.

— Mi-o scurtez, dar să ne dai chiar acum cu ce să ne dregem mîncarea.

Placinda holbase doi ochi cît cepele. Nările nasului său coroiat fremătau.

— Eşti beat, sau ce dracu ai ?

[1] Un soi de plătică.

— Aşa e, m-am îmbătat, iar la băutură trebuie şi mizilic, a răspuns netulburat Iaroş, jucîndu-se cu lingura care-i atîrna la brîu.

— Dacă-i aşa, poate nu vrei terci, ci tăiţei din cei care mănîncă boierii, sau, mai ştiu şi eu, nişte spată de porc ? îl luă la vale jupînul şi rîse, rotindu-şi ochii împrejur.

Îşi dădu seama însă că rîdea de unul singur.

— Ghiftuieşte-te matale cu bunătăţile astea, nouă să ne dai terci ca lumea, iar nu lături, răspunse Ivan liniştit, dar cu o neclintită hotărîre.

— Cum ? Numeşti lături mîncarea ce v-o dau ? Chiaburul începu să ţopăie în loc dînd din mîini. Da ce, eu nu mănînc din ea ?

— Cum nu. Mai iei o lingură de terci, mai muşti din slana aia pe care o ţii numai pentru matale, se băgă în vorbă Morozenko, un omuleţ iute ca prîsnelul.

— Mîncaţi şi voi pînă plesniţi. Cine nu vă lasă ? se oţărî Placinda.

La lumina lunii se vedea cum chipul lui care zvîcnea de mînie se făcuse pămîntiu.

— Adă şi-om mînca...

Placinda îl privi şi se trase îndărăt. O clipă păru un iepure speriat, dar făcu o sforţare ca să-şi recapete sîngele rece, că doar nu era să le arate ciumacilor că-i era frică de argatul înnegrit de colbul drumului, cu ţoalele mînjite de dohot. Încercă să întoarcă totul în glumă.

— Da aprig mai eşti, Ivane. Îţi ies scîntei din ochi, zău aşa. Să ştii că-mi placi ! Ia ascultă, ce să ne ciorovăim atîta pentru un fleac ? Uite, mîine om găsi slănină şi poate om face rost, colo, de o cinzeacă de căciulă să vă mai puie sîngele în mişcare.

Bucătarul chicoti ca să-i mai dea apă la moară stăpînului şi, în glumă, îi trase un ghiont între coaste lui Iaroş. Acesta însă îi trase una peste mînă, de-i rămase lingăului rîsul în gît.

— Acu să ne dai ! i-o reteză scurt Iaroş.

— Doar n-ăi vrea să mîn înapoi la Balta boii osteniţi ?! îi sări ţandăra lui Placinda.

— La Balta, ori în baltă, treaba dumitale.

— Ba să te îneci tu în baltă ! Îmi porunceşti mie, coate-goale ce eşti ? zbieră Placinda, făcînd el acum un pas spre Iaroş. Nu-ţi dau mîncare bună, ai ? Vezi să nu te mănînce ocna pentru că aţîţi oamenii ! De cînd te aşteaptă Siberia ! S-au potolit acolo şi alţii mai ai dracului ca tine.

— Despre Siberia o să-mi spui matale altădată, răspunse Iaroş fără să-şi piardă cumpătul. Acu, jupîne, vezi ce faci cu mîncarea, că noaptea-i scurtă !

— N-o să vă ia dracu pînă dimineaţă, îl repezi Placinda şi porni spre carul lui.

— Măi, fraţilor, se întoarse Iaroş spre ceilalţi ciumaci, eu zic că dacă jupînul ne învaţă să răbdăm de foame de trei ori pe an, nu i-ar strica şi lui oleacă de învăţătură de minte.

— De, bine nu e, da ce să-i faci ?

Oamenii aruncară o privire spre Dorohtei şi-i întoarseră spatele.

Pînă să înţeleagă Placinda ce au de gînd, ciumacii smulseră de pe o haraba pînza îmbibată cu ulei, se aplecară toţi o dată şi carul greu se ridică pîrîind pe spinările lor negre. Încă o clipă şi peştele zvîntat prinse a se învîrteji ca frunzele de toamnă în unda scînteietoare a lacului.

— Du-te-n Dunărea cea lină, murmură posomorît Iaroş, pornind spre harabaua următoare.

— Ce v-a apucat, oameni buni ?! strigă Placinda, repezindu-se spre ei. Fie-vă milă şi de mine, şi de voi.

În ochii lui luceau lacrimi sau poate erau stropi din clarul de lună.

— Ce ziceţi, mă băieţi, îl iertăm ? întrebă cu îndoială Ivan, uitîndu-se pieziş la Dorohtei.

— Îl iertăm, da mai întîi să jure că n-o să sufle o vorbă în sat.

— Jur pe sfînta cruce ! se grăbi să-i asigure Placinda. Căută cu mîna în sîn şi între degetele-i chircite luci o cruciuliţă de aur, adusă din locurile sfinte.

— Ei, treacă de la noi, de, făcu Iaroş, retezînd aerul cu latul palmei. Şi acum, băieţi, hai să ne culcăm.

— Cum vine asta ? se îngrozi Placinda. Vă ştiam oameni cu frica lui dumnezeu. Ajutaţi-mă să adun peştele.

— Asta nu-i treaba noastră, rînji Morozenko. Sîntem ciumaci, nu pescari.

Se duse fiecare la harabaua lui şi încă multă vreme rîseră pe înfundate, ascultînd cum se bălăceau Placinda şi bucătarul, căznindu-se să scoată din apă şalăii, care în loc s-o pornească spre Dunăre erau grămădiţi de-a lungul malurilor micii gîrle.

Placinda se ţinu de cuvînt şi nu-i pîrî nimănui. Ciumacii îşi ţinură şi ei gura. Numai seara îşi ziceau mai cu foc cîntecele de jale. De atunci oamenii începuseră să-i zică lui Ivan Iaroş Dunai şi acum nimeni nu mai ştia în tot Medvinul dacă porecla i se trăgea de la cîntecul cel cu Dunărea sau de la cele petrecute în stepă, pe malul gîrlei. Vrajba ce se iscase de atunci între alde Iaroş şi Placinda n-o uita însă nimeni. Dorohtei şi Ivan nu stăteau alături nici chiar în biserică, iar cînd se întîmpla să se întîlnească pe uliţă,

şi unul şi altul întorceau capul. Uneori însă Placinda nu se mai putea stăpîni şi izbucnea :

— Tot n-ai crăpat ?

— Nu, că trăiesc după dreptate. Dar pe tine, Dorohtei, încă nu te-a strîmbat strîmbătatea ?

Placinda se schimonosea cumplit, de parcă l-ar fi apucat cîrceii.

— Nu scapi tu de Siberia ! Parcă te văd eu cum o să porneşti într-o zi spre meleagurile alea cu soare rece !

— Iar eu parcă văd cum o să păşesc pe pămîntul tău stropit cu sînge... Aşa că degeaba te osteneşti !

Era mai mult decît putea să îndure bătrînul Placinda. După asemenea vorbe, se învineţea şi o lua din loc. Visul lui era să pună mîna o dată pe palma de loc a lui Iaroş. Ar fi plătit-o oricît numai să-şi poată bate joc de duşman. Iar feciorului său, de cum începuse să deschidă ochii în lume, căutase să-i bage în cap că livada lui Iaroş era cea mai bună din sat şi că ei trebuiau să pună mîna pe ea.

În casa lui moş Dunai te simţeai ca într-un cuibuşor. Mireasma ierburilor şi florilor de pădure uscate se îngemăna cu aceea proaspătă, răcoroasă a merelor, atunci scoase din beci, şi cu aceea de miere nouă. La locul de cinste trona un snop de secară acoperind vederii veşmîntul lucitor al icoanelor cu sfinţi cărunţi. În blidarul de arţar îşi scînteiau smalţul multicolor vasele de zile mari, iar alături atîrna o cobză înnegrită de ani — desfătarea moşneagului. Din „casa mare“ veni un cocostîrc, călcînd pieziş ca un cal ce joacă în frîu. Aripa frîntă a păsării nu se potrivea de loc cu înfăţişarea-i ţanţoşă.

Maxim rupse în buzunar o bucăţică de turtă şi i-o întinse. Cocostîrcul ridică mîndru capul, înghiţind turta din obişnuinţă, ca pe o vietate ce putea să-i scape din plisc.

Baba Gana trebălui pe lîngă cuptor, apoi aşeză cu grijă pe masă o strachină mare, plină cu borş, în care înotau căciulile negre ale ciupercilor în salbele ochişorilor de untdelemn. Cocostîrcul ochi o ciupercă şi hap ! — o pescui din borş şi dădu capul pe spate, ca să-i fie mai îndemînă s-o înghită. Moş Dunai îl pocni cu lingura în cap pe neobrăzat. Cu un dispreţ suveran pentru toată speţa omenească, cocostîrcul păşi semeţ pînă la uşă şi se opri acolo făcînd pe nepăsătorul. Dar cum puse bătrîna pe masă o farfurie cu poleva — mîncare cu carne de-a ciumacilor — hoţomanul apucă cu clonţul nişte potroace şi-o zbughi repede, spre hazul bătrînului şi al lui Maxim, şi spre disperarea bunicii.

— Iote, tîlharul ! Şi cînd te gîndeşti că a zburat sub sfîntul cer... Şezi, Maxime, şi mănîncă.

Băiatul făcu mofturi.

— Nu mi-e foame...

— Şezi, puişor, să te ospăteze bunica cît o mai poartă picioarele pe pămîntul ăsta.

Ca să n-o mai audă vorbind de moarte, Maxim — ţuşti ! — se vîrî sub masă, ieşi repede dincolo, lîngă snop, se aşează pe laviţă şi luă cu o mînă lingura, iar cu cealaltă o turtă din făină de mazăre.

Prin geamurile căsuţei pierdute în inima pădurii se cernea lin înserarea.

Zgomotele sfioase ale livezii şi pădurii, beteala de azur a mărţişorului aninată între pomi, clinchetul stropilor grăbiţi să-şi termine cîntul pînă nu-i înţepeneşte îngheţul, ramurile gătite cu stele — totul amintea acolo de tărîmul vrăjit de basm, de mult pierdut pentru năpăstuiţii fii ai pămîntului.

După ce mîncară, baba Gana, făcînd să foşnească secara, aprinse în faţa icoanelor candela de care atîrna un ou încondeiat de paşte. Lumina licăritoare împărţea odaia în două lumi : sus, sub grinzile tavanului, erau sfinţii trişti, mohorîţi, iar jos moş Dunai prefira îngîndurat boabele unui spic, ca el de cărunt.

„Cum vei rodi anul ăsta, spiculeţ ?" se trezi în el neliniştea şi nădejdea din totdeauna a ţăranului, legate pe veci de toate năzuinţele plugarului, ca sufletul de trup.

Chit că nu se aştepta să-i umple secerişul hambarul, tot la bucate îi era gîndul şi, în visuri dragi, le vedea cum răsar şi se coc mai mănoase ca aievea.

Maxim se juca cuminte cu cocostîrcul, dar nu-şi lua ochii de la bătrîn. Cînd se încrunta moşneagul şi Maxim îşi încreţea fruntea, cînd ciumacul ofta, ofta şi băietanul : înţelegea şi el de ce-s oamenii atît de mohorîţi în sat. Aici în pădure tot era mai bine. Şi băiatul hotărî în sinea lui că atunci cînd se va face mare o să se străduiască să capete o bucată de pămînt aici, lîngă lotul bunelului. Ehe, de-ar avea Maxim bani ! Ar cumpăra pămînt şi ar trînti o casă să-ţi crească inima numai cînd te uiţi la ea. Iar de sărbători, aşa cum se şi cade unui fiu bun, s-ar duce să-şi vadă părinţii, cu pîine şi sare, sau poate şi cu un dar, mai ştii ? Şi atunci măicuţa nu l-ar mai tot certa, iar tăicuţu s-ar căi că-l bătea pe bietul prîslea cu nesuferita aia de chingă, rupe-s-ar odată, fir-ar să fie...

Dar aceste gînduri se risipiră repede. Maxim nu ştia cum să-l roage pe bunic să-i cînte puţin din cobză. Să înceapă cu cîntecele

triste, de alean, iar apoi să le zică pe acelea săltăreţe — un gopac sau un storban, că tare-i era urît lui Maxim fără cîntări.

Nu mai putu să rabde.

— Cîntă-mi, bunicuţule, spuse el şi îşi furişă privirile spre cobză.

— Te furnică tălpile, ai ? rîse moşul, smulgîndu-se gîndurilor.

— Ba de loc ! sări Maxim ; chipurile n-avea chef de joc. Mi s-a făcut dor de un cîntec de-al ciumacilor.

— De-al ciumacilor ? se îndoi moşneagul.

— Doar-s cele mai frumoase.

— Ptiu, că pehlivan mai eşti !

Clătinînd din cap, bătrînul suflă praful de pe cobză şi o luă în braţe ca pe un prunc înfăşat.

Strunele zumzuiră uşor, ciumacul le mai pişcă un pic, şi ele începură îndată să murmure un cîntec din alte vremi al ciumacilor, însoţit de vorbele triste :

Al ciumacilor chervan poposi pe înnoptat
Într-o mîndră vale de la margine de sat.

Aprinseră focul cu cremene şi-amnar
Mîndra vale verde se făcu un jar ;

Ierburile toate cînd luară foc
Cuib de păsăruică arse la mijloc.

Cucul din pădure ieşi şi pe dată
Sfaturi de purtare dete la surată :

— „Nu-ţi clădi tu cuibul colo, în zăvoi,
Ci vino mai bine în pădur' la noi

Vino în pădure, zise cucul iar,
Să-l clădeşti pe ramuri de verde stejar."

— „Îl clădii în iarbă, fetele-l stricară,
Îl suii pe-o cracă, flăcăii-l dărîmară

Mi-l făcui în iarbă şi-acolo pieri
Cine soarta oare şi-ar putea-o şti ?"

Tristeţea pogorîse în toată casa. Maxim se întristase şi el, văzînd în închipuire stepa pîrjolită, puii privighetorii pierind în vîlvătăi : nu ştia, sărmana, ce soartă îi aştepta. Dar moş Dunai

trecu iarăşi cu degetele pe strune, şi ele se înveseliră alungînd numaidecît tristeţea din sufletul băiatului. Moşul clătină din cap şi zvîcni din sprînceană, făcîndu-i semn lui Maxim să joace. Băiatului îi tresăltă inima în piept, simţea cu întreaga lui fiinţă melodia săltăreaţă.

— Haide, Maxim !

Băiatul spuse, din bună-cuviinţă, că nu joacă, se lăsă rugat încă o dată şi, în sfîrşit, păşi în mijlocul camerei, îşi trecu palmele peste plete şi se dărui tot muzicii. Juca semeţ, chiar solemn, fără zburdălnicii, ca flăcăii de la ţară îndeobşte. În jocul lui nu vedeai nici întoarceri vijelioase, nici ţopăituri. Tot jocul era numai graţie şi ticăitul mărunt al tocurilor şi tălpilor. Apoi mişcările deveniră mai iuţi, tot mai iuţi, de ziceai că nu-l mai încăpea nici casa, nici pădurea, chit că juca mai mult pe loc.

Strunele amuţiră pe neaşteptate parc-ar fi plesnit toate o dată. Maxim făcu o plecăciune semeaţă înaintea moşneagului şi-şi aruncă printr-o smucitură a capului ciuful căzut peste ochii mari, care abia acum începură să licărească drăcoşi.

— Eşti meşter la joc, Maxim. Ia zi, nu cumva ai nişte spiriduşi în călcîi ?

— Mai ştii ? rîse băiatul. Te pomeneşti că mi i-a băgat ciubotarul. Să scot ghetele, ca să ne uităm.

— Astea-s vorbe în fapt de noapte ?! îl mustră baba.

Bătrînul şi Maxim se prăpădeau de rîs.

Moş Dunai mîngîie din nou strunele ; deodată dulăul începu să latre afară şi labele lui vînjoase se auziră lipăind prin zăpadă. Moşneagul lăsă cobza, îşi puse cojocelul pe umeri şi ieşi pe uşă. Se întoarse îndată, lăsîndu-l să treacă înainte pe Petro Morozenko, feciorul cel mare al lui Miron, cu care făcuse pe vremuri atîtea drumuri pentru Placinda.

Morozenko, un omuleţ cu o înfăţişare îngrijită, îşi scoase căciula, şi părul lui stufos şi cîrlionţat i se revărsă pe fruntea înaltă ca o puzderie de inele de aur. Chipul lui prelung şi cam palid, ca al celor ce trăiesc în pădure, era încruntat. O cută adîncă îi brăzda fruntea, iar ochii îi alergau în toate părţile.

— Ce veste-poveste, Petro ? îl întrebă moş Dunai, ridicîndu-şi smocurile cărunte ale sprîncenelor.

— Prăpăd, moşule ! Vorbele izbucniră ca un geamăt de pe buzele lui. A dat năpasta peste noi.

Baba Gana gemu şi se lăsă moale pe laviţă. Maxim se depărtă de cocostîrc.

— Tot boierul ? întrebă moş Dunai, ducîndu-şi pumnul la piept în dreptul inimii.

— Păi, cine să fie, tot el, procletul ! Proşti am fost că nu l-am lăsat să piară. Nu-ţi spuneam eu matale ?...

Privirea lui Petro se încrîncenă.

— Hai, zi-i tot ! porunci bătrînul, iar Maxim îi privi vinele groase, strîmbe, umflate de la gît.

— Ce să mai spun ! Morozenko îşi trînti cuşma pe laviţă. Ieri au venit la conac împăciuitorii — moartea noastră. Toată noaptea au turnat în ei la vin şi la votcă din truda noastră. Iar cînd s-a crăpat de ziuă, s-au făcut nevăzuţi întocmai ca ucigă-l toaca.

— Of, doamne, doamne ! se tîngui bătrîna, ştergîndu-şi lacrimile.

— Ho, nu mai boci... o repezi moşul şi se uită nerăbdător la Petro. Mai departe ce a fost ?

— Ce să fie ? I-au făgăduit boierului că dregătoria o să-i dea la mînă hîrtii cu care să ne alunge din pădure, şi cine se împotriveşte o să fie trimis în Siberia ca un ocnaş.

— Miluieşte-ne, doamne ! gemu baba Gana, întinzînd braţele spre icoane.

— N-ai matale grijă, nu ne-o milui boierul, nu ne-o milui nici dumnezeu ! spuse cu amărăciune Morozenko.

— Are cine să ne urgisească, gemu bătrînul.

— Aşa e de cînd lumea, îi întări vorba oaspetele.

— Şi zi, ne-au înecat soarta în băuturile boierului ?

— În ale boierului, îneca-s-ar în bulboană, ticăloşii !

— Bine-e, oftă bătrînul.

Obrajii i se scofîlciră brusc, atîrnînd în jos. Abia acum apăru limpede reţeaua de zbîrcituri pe care i-o împletiseră anii pe chip.

— Ce bine vezi în asta ? se miră Morozenko.

— Că preacinstitele feţe ne-au băut pămîntul la conac, şi nu aiurea. Acu o să avem şi noi ac de cojocul lor... Vezi, după atîtea judecăţi, deprinzi toate cîrciogurile... Şi de la cine ştii toate astea ?

— De la Evghen Kolosiuk. A tras cu urechea la ce trăncăneau slugile. De la el viu. Acu ce-i de făcut ?

— Întîi şi întîi, să vorbim numaidecît cu oamenii ca nici unul să nu plece din pădure ! Să nu-şi puie iscălitura sau cruciuliţa pe hîrtiile boierului... Ehe, n-o să-i meargă lui, n-o să joace el în livezile noastre !

Moş Dunai se îndreptă de spate şi se propti dîrz în faţa lui Morozenko.

— Iar să ne căciulim la judecători ?

— Altceva ce-ai vrea să facem ?

— O să ne stoarcă şi de ultimul ban, de-o să rămînem cu traista în băţ, oftă Morozenko.

— Ne-om strădui să ajungem pînă la ţar.

— Ehei, pînă la dumnezeu te mănîncă sfinţii. O să ne jupoaie şi de pielea ce ne-a mai rămas, chit că-i peticită şi răspeticită.

— Casapul îi ia boului pielea cît o fi ea de ruptă. Aşa-i de cînd lumea.

Amărăciunea ce cuprinsese căsuţa îl apăsa şi pe Maxim. I se părea că-l vede pe pan Stadniţki cu un cuţit de casap în mînă, şi inima lui simţitoare de copil tresări de teamă şi ură.

Afară se auzi din nou dulăul lătrînd, apoi se aşternu liniştea. Pe uşă dădură buzna gemenii lui Morozenko, Iaroslav şi Mihailo, de nouă anişori. Semănau aşa de bine, că pînă şi maica lor îi cunoştea numai după ochi — ai lui Iaroslav erau albaştri ca marea, iar ai lui Mihailo albaştri ca cerul.

În uşă, băieţii îşi luară căciulile, şi pletele aurii cîrlionţate, ca ale lui Morozenko, li se revărsară pînă-n ochi.

— Ce este? îi întrebă Morozenko înălţînd sprîncenele.

Fiecare voia să spună vestea cel dintîi:

— A venit Slănină Neagră la noi, izbucniră amîndoi într-un glas.

— Aha, a şi venit, corbul!

Cuta de pe fruntea lui Petro se săpă şi mai adînc.

— Şi ce vrea? întrebă moş Dunai.

— Zice: să mi-l scoateţi pe tătînele vostru de unde-ţi şti, din pămînt, din iarbă verde, turui Mihailo, bucuros că i-o luase înaintea fratelui său.

Lui Maxim i se făcu milă de el: nu bănuia ce năpastă dăduse peste pădureni.

— Şi i-aţi spus unde-s?

— Doar n-om fi căzuţi în cap, se oţărî Iaroslav pentru amîndoi. I-am spus că eşti dus în sat, dar că s-ar putea să dai şi pe la moş Dunai.

— Ei, moşule, ce-i de făcut? întrebă Morozenko întinzînd mîna după căciulă.

— Trebuie să afle toţi ce pune la cale boierul şi să stea umăr la umăr. Ăsta-i lucrul de căpetenie.

— Dar Slănină Neagră?

— Las' să aştepte. Doar ştii şi tu ce de bunătăţi ţi-a adus ţucalul boierului.

— Şi-acu, băieţi, fuga acasă! N-aţi dat de mine, aţi înţeles?

— Spuneţi-i că nici n-a trecut p-aici.

Băietanii îşi traseră căciulile peste pletele cîrlionţate şi, îmbrîncindu-se în uşă, o zbughiră ca din praştie; afară încercară să încalece pe Barbos, dar dulăul, care le ştia năravul, se trase brusc

îndărăt, şi gemenii căzură grămadă în zăpadă, nas în nas, rîzînd să se prăpădească. Apoi săriră în picioare, se luară de mînă şi, bălăbănindu-şi braţele împreunate, se mistuiră între copaci.

Făcînd să foşnească snopul din ungher, moş Dunai se ridică în vîrfuri şi suflă în candelă. Întunericul stinse ochii icoanelor, mistui sfinţii încununaţi cu nimburi lucitoare. Numai snopul bogat se zărea alb, şi grăunţele se auzeau picînd pe podea.

Moşneagul şi Morozenko ieşiră amîndoi în ogradă. Maxim se strecură tiptil după ei. Merseră cîteşitrei pînă la părul în care moşneagul suise ştiubeiul cu cîteva ceasuri înainte.

Noaptea se limpezise. Crai nou îşi croia cu fereală drum printre gheţurile norilor şi razele-i verzi urzeau pe pomii înzăpeziţi şi pe pămînt o reţea de mreje unduioase.

Morozenko se depărtă cu paşi mari, iuţi şi în curînd făptura lui zveltă pieri. Bătrînul zăbovi lîngă păr. Zbîrciturile-i păreau tot atîtea săgeţi de întuneric înfipte în fruntea îngîndurată, scăldată în văpaia lunii. Lui Maxim i se rupea inima de mila moşului.

— Nu te necăji, bunelule, murmură el atingînd uşor degetele bătrînului pe care le simţi aspre, bătătorite. S-o duce pe pustii năpasta asta.

— Nu mă necăjesc, nepoate, răspunse oftînd moşneagul, trecîndu-şi o mînă pe frunte, ca şi cînd ar fi dorit să smulgă săgeţile.

— Da cît pămînt o vrea să aibă boierul, de tot nu se satură ? oftă şi băiatul.

Bătrînul se întoarse spre Maxim şi-l privi drept în luminile ochilor.

— Te-a cuprins şi pe tine jalea ? Ascultă ce-am să-ţi spun : vorbele pe care o să le auzi să nu le uiţi niciodată... Boierii-s mai lacomi ca fiarele, ar vrea să înghită totul. Iar al nostru, măcar că-i tare învăţat, e mai crîncen decît Cain.

Moşneagul arătă luna pe care era înfierat stigmatul năprasnicei nelegiuiri săvîrşite de fiul lui Adam.

— Spune, bunicule, ce sînt petele alea negre de pe lună ? întrebă Maxim, privind şi el soarele ciumacilor.

— Sînt puse acolo ca să nu uite oamenii cum l-a ucis Cain pe Abel cu furca, răspunse moşneagul, trăgînd cu urechea spre liniştea amăgitoare a pădurii.

— Pentru ce l-a ucis ?

— Pentru ce ? repetă ca prin vis bătrînul. Nu ştiu, nepoate, pesemne că tot pentru pămînt, pentru ce altceva ? Aşa şi boierii vor să ne ia în furci.

Moş Dunai mîngîie cu degetele aspre trunchiul copacului împrejurul căruia adia din ştiubei mireasma gingaşă a nectarului adunat de albine an de an.

La vară oare gîngania domnului o să aducă aici dulceaţa şi păstura florilor, sau slugile boierului au să ardă ştiubeiul în care moşneagul pusese atîta suflet? Pentru ce trăise, pentru ce trudise? Nu prinsese cheag, nu agonisise avuţii nici în Crimeea, nici pe malurile Donului şi nici pe pămîntul lui, iar tinereţea şi vlaga şi le irosise pe acele meleaguri. E drept, niciodată nu-i lipsise de pe masă pîinea neagră şi sarea cenuşie, şi chiar atunci cînd se făceau bucate puţine ai lui aveau cu ce să-şi ţină zilele. Multora şi aceasta le părea o mare fericire. Sărmana fericire a plugarului! Dar şi p-asta i-o pizmuia boierul. Şi cînd te gîndeşti că moş Dunai îl scăpase de la moarte...

Bătrînul ciumac îşi plecă fruntea, răscolind amintirile prin negura anilor. Gemînd şi mugind, vijelia înfricoşată se învîrtejea ca o vîrtelniţă uriaşă pe care se înfăşura parcă firul urzelii destrămate a caselor şi pomilor troieniţi. Nu mai ştiai de unde potopea zăpada: cădea din cer ori se ridica valvîrtej de pe pămînt? Prin sate clopotele băteau pentru mîntuirea drumeţilor ce luptau încă cu stihia şi pentru sufletul celor îngropaţi sub nămeţi. În ferestrele pădurenilor răpăiră harapnicele slugilor de la conac.

— Hei! Săriţi, să-l căutaţi pe boier! Venea din judeţ şi s-a rătăcit.

— Zece ruble cui îl găseşte!

— Grăbeşte, hei!

Drăcuind de mama focului oamenii plecară vrînd-nevrînd în căutarea boierului. Ehei, cine ştie ce gînduri le umblau prin cap: cei zece ani cît îi tîrîse prin judecăţi erau încă vii în amintirea fiecăruia.

Moş Iaroş îşi puse o cămaşă curată peste care îmbrăcă dulama veche, iar baba Gana aprinse o lumînare la icoana sfintei născătoare. Bătrînul se uită la nevastă, apoi la lumînarea aprinsă ca să-l ferească de moarte şi plecă împreună cu Morozenko în stepă, să-l caute pe boier.

— De n-ar da norocul peste noi să găsim podoaba! Mai bine îi dăm dracului de bani, decît să ne căim toată viaţa, glumi mohorît Morozenko, ferindu-şi faţa de vînt cu braţul îndoit.

Fără să se depărteze unul de altul, bătură multă vreme împrejurimile, orbiţi de vijelie, afundîndu-se pînă-n brîu în troiene şi lăsînd urme ca de plug, ce se ştergeau pe dată. Din cînd în cînd se opreau trăgînd cu urechea spre dangătul tot mai slab al clopotelor. După o vreme acestea tăcură. Întunericul părea acum şi mai adînc.

— Aşa poţi să dai şi ortul popii ! bombăni Morozenko, lac de năduşeală, cînd ajunseră la marginea pădurii. Hai mai bine acasă, moşule, pînă nu ne-a îngropat şi pe noi ; boierul o fi pierit, o să aprindem cîte o lumînare, a matale din ceara albiniţelor, iar a mea, de, o să cumpăr şi eu una pentru un prilej ca ăsta !

— Să mai căutăm oleacă, Petro.

— Degeaba... Petro îşi scutură zăpada de pe plete... Şi apoi te pomeneşti că sufletul boierului taman acu tînjeşte după o lumînărică caldă.

— Ce-ai, măi, azi, de îndrugi numai nerozii ?! se răsti la el moş Dunai.

Se apucară din nou să cutreiere întinderea învîrtejită, prăvălindu-se în nămeţi la tot pasul. Pînă la urmă dădură peste sania ruptă în care boierul, acoperit de zăpadă şi şubă, se cufunda încet-încet în lumea visurilor de apoi. Poate vedea în acele clipe raiul, sau poate pămîntul păcătos, cotropit de strănunii lui, ori acela pe care voise să-l răpească pădurenilor, purtîndu-i pe la judecăţi. Morozenko îşi lipi urechea de pieptul îngheţat al lui Stadniţki.

— Abia mai suflă. Se uită la bătrîn. Zic să-l lăsăm să doarmă somnul ăsta dulce, că aşa moarte uşoară nu mai pupă.

— Ce tot spui, Petro, doamne iartă-mă ! Trebuie să trăieşti cu dreptate şi pentru dreptate.

— Ca alţii să-şi facă în voie ticăloşiile.

Spre nenorocul lor, izbutiră să încălzească cu mîinile inima îngheţată a boierului, dar pesemne că nu se pritocise în ea şi nitică căldură omenească. Nici măcar răsplata făgăduită n-au primit-o : să ceară le era ruşine, iar boierul nici gînd să-şi desfacă băierele pungii. I-a cinstit cu o votcă, şi atîta tot.

De multe ori încolţea în inima moşneagului un gînd păcătos : mai bine l-ar fi ascultat pe Morozenko în noaptea aceea cumplită — care s-ar mai fi găsit să-i tîrască la judecată pe ţăranii risipiţi prin păduri ?

Acasă, moşneagul aprinse din nou candela, o puse pe masă, căută sub icoane un ciot de creion, o foaie de hîrtie şi-i spuse lui Maxim să vină lîngă el pe laviţă.

— Scrie-i, nepoate, lui Vasili al meu, poate ne scapă el de belea.

— Şade aproape de ţar, adăugă baba Gana, pentru care Petersburgul era un sat mare, unde toată lumea îl cunoştea din vedere pe ţar, cum îl ştiau ei pe boierul de aici.

După ce-şi isprăvise slujba în oastea ţarului, în loc să se întoarcă acasă să lucreze pămîntul, feciorul lor îşi luase o slujbă în oraşul de scaun la un şantier naval. Taică-său se făcuse foc.

Mai tîrziu cînd Vasili i-a scris că se aşezase pe ostrovul Vasilevski, taică-său se bucurase : care va să zică, trăgea tot la pămînt. O fi pus flăcăul ban la ban şi şi-o fi cumpărat ostrovul cela unde ara şi semăna, ca pe ostrovul Demeko, din Ucraina. Îi pusese şi numele Vasilevski, după cum îl chema pe el. Să-l gospodărească sănătos. Nu se putea asemui cu şantierul acela unde baţi la nituri pînă asurzeşti. Numai să nu năvălească primăvara apele peste ostrovul cela — dac-ar fi aşa, nici n-ar face să puie toamna seminţe în pămînt. Trecuse multă vreme pînă ce bătrînul aflase ce era ostrovul Vasilevski, iar feciorul rîsese cu poftă cînd primise scrisoarea.

— Scrie aşa, Maxime, începu moşneagul, cu capul între palme : „Dragul nostru fiu Vasili, primeşte bineţe de la părinţii tăi. P-acolo pe unde eşti ăi fi uitat cîtă bucurie, dar şi cîtă durere aduce pămîntul plugarului. Iară noi nu-i zi de la dumnezeu să n-o simţim. Cînd vita osteneşte în jug, îi ies pe buze broboane de năduşeală. Pe noi sudoarea nu se usucă niciodată. Chiar şi de paşti, în biserică, te trăsneşte. Nu că am aştepta o înlesnire — asta-i pîinea ce-o mîncăm — dar atîta vrem : ca pămîntul bunilor noştri să rămînă al nostru. Vezi însă că boierul şi-a pus din nou în gînd să ni-l răpească cu minciuni şi potlogării, să ne tîrască prin judecăţi. La voi acolo, în preajma ţarului, adevărul trebuie să fie mai în cinste ca aici. Află ce trebuie să facem ca să ne păstrăm pămîntul, cui să ne ploconim. De o să trebuiască bani, om pune mînă de la mînă şi-om da totul pînă la ultimul capăt de aţă. Fă binele ăsta, Vasili, bătrînilor tăi şi oamenilor. Şi-apoi nici tu n-o să baţi fierul toată viaţa. Cînd barosul ţi-o slăbi vlaga tinereţii, ce-ţi va mai rămîne tot sfintei gliişoare o să dăruieşti. În locul tatălui tău, care nu ştie carte, a aşternut această scrisoare Maxim Voloşin, nepotul tău de soră. Maică-ta plînge şi te sărută. Să ai parte de multă sănătate şi, de-o să poţi, vino la noi să stai o vreme sau de tot. Cămăşile tale de flăcău stau frumos rînduite în cufăr şi află că fîrtaţii tăi s-au căpătuit cu toţii şi ostenesc muncind pămîntul, aşa că ţi-a venit şi ţie sorocul să te însori. Dacă eşti în vorbă acolo cu o fată vezi să ştie rosturile muncii de la ţară."

VII

Cînd învăluită în umbră, cînd, pe neaşteptate, înseninată toată, pădurea părea că buciumă o melodie solemnă, aşternînd pe drum arabescuri fugare, bine conturate, ce vesteau şi ele primă-

vara. Auzind zgomot de paşi, o presură cu plastron galben ţîşni în sus, poposi pe un ram, îşi ciuguli cu ciocul scurt găteala pestriţă şi potrivind-o poate pentru întîia oară în anul acela îşi ciripi povaţa: „Lasă sania, ia un car-rr!" Strîngîndu-şi pleoapele din pricina soarelui, Stepan Vasilievici zîmbi micii zburătoare, apoi privi în jur cu o mirată încîntare. O altă pasăre nevăzută îşi revărsa trilurile argintii.

— Cine cîntă atît de minunat, Romane?

— Scorţarul!

— Ăsta cîntăreţ!... Uite ce frumuseţe e aici, Romane! spuse învăţătorul, potrivindu-şi şevaletul pe care şi-l meşterise singur.

— Deh! Roman nu părea să-i împărtăşească entuziasmul.

— Cum adică „deh"? se indignă Stepan Vasilievici. Îl înşfăcă pe Roman de umeri şi-l împinse unde era zăpada mai adîncă. Cască ochii, măi băiete. Ia uite stejarii ăia cîrlionţaţi, parcă s-au oprit în dreptul luminişului! Cine le-a îmblînzit vitejia semeaţă? Cum, nu ştii? Priveşte mesteacănul de colo! Stă singurel lîngă căpiţă, sfios ca o mireasă — vezi cum i-au roşit crenguţele? Iar de la el porneşte un pîrîiaş. Poate izvorăşte de sub rădăcinile lui sau poate or fi lacrimile miresei noastre, ce zici? Te pomeneşti că şi ea nu-i decît o biată argată în pădurea asta răpită de boieri.

— Vorbele dumitale, Stepan Vasilievici, au făcut ca pădurea să prindă viaţă, copacii să pară făpturi omeneşti, se miră Roman, cercetîndu-i chipul simplu, deschis, de ţăran, pe care străluceau ochii inteligenţi. Chiar cînd învăţătorul rîdea, în colţurile ochilor îi mijea uneori tristeţea aceea moştenită din bătrîni, după care îl cunoşti întotdeauna şi oriunde pe ţăranul ucrainean.

— Da tu ce-ai crezut? Şi pădurea îţi vorbeşte despre oameni, Romane. Şi-acum, ia spune, nu-i aşa că-i frumos aici?

— E tare frumos.

— Aşa te vreau. „Deh", ai? Bată-te să te bată! Rîzînd, învăţătorul îşi trase şevaletul mai aproape de luminiş. Aici o să stau.

Stepan Vasilievici scoase cîţiva cartofi dintr-un buzunar al pardesiului scurt şi ponosit, îi aruncă în zăpadă şi clipi cu un aer complice.

— Adă, Romane, nişte vreascuri şi-ţi dau să mănînci ceva ce n-a mîncat nici ţarul.

— Asta cam aşa e, că ţarul n-a gustat de cînd e cartofi copţi, rîse Roman. Chiar, ce-or fi mîncînd împăraţii?

— Cei de acum, nu ştiu. În schimb, pot să-ţi spun cu precizie ce a mîncat Ecaterina a II-a, răspunse Stepan Vasilievici cu o sclipire poznaşă în ochii negri.

— Adevărat?

— Adevărat. Bunica mea, dumnezeu s-o ierte, ştia precis că Ecaterina a II-a şedea pe un tron de aur şi mînca găluşti de aur dintr-un coşcogea ceaun de argint.

Învăţătorul izbucni cel dintîi într-un rîs senin, lipsit de griji; nici nu-ţi venea să crezi că în două rînduri acest vlăjgan fălcos de douăzeci şi patru de ani fusese subiectul unor rapoarte trimise guvernatorului, cu menţiunea „urgent", şi că pînă şi comandamentul jandarmeriei îl onora cu o atenţie deosebită. De trei ori fusese mutat cu tot felul de avertismente şi admonestări din şcoli mai bune în altele mai puţin bune, ca pînă la urmă să ajungă în magherniţa aceea, fosta locuinţă a ţîrcovnicului: luminează-i, adică, pe copiii mujicilor, lîngă cimitir şi mai uită-te şi tu spre cimitir, că nu strică!

Dar vecinătatea cimitirului şi a bisericuţei de lemn mîncat de vreme nu l-a înfrînt pe Stepan Vasilievici Levcenko. La vîrsta lui era bine să iei viaţa filozofic: cineva tot trebuia să-i înveţe carte pe copilaşii de aici şi în orice caz aşa era mult mai bine decît să se întoarcă la tatăl său — un sărman ciobotar de la ţară împovărat cu o familie grea — avînd pe deasupra în actele de identitate o menţiune care să-l califice drept duşman al monarhiei. E drept că în prima zi, pe cînd privea, fredonînd, prin ferăstruica cu patru ochiuri de geam cimitirul plin de vişini şi meri rămuroşi şi a văzut strecurîndu-se de-a lungul gardului, ca o umbră, un anteriu negru, în inima învăţătorului se furişase o tristeţe tot atît de întunecată. La şcoala parohială cu două clase, şi în celelalte şcoli unde predase pînă atunci, avusese prilejul să constate ce puţină sfinţenie era în inimile slujitorilor altarului şi ce mult se amestecau ei în treburile lumii acesteia păcătoase, nu ca s-o aducă pe calea cea dreaptă, ci pentru a obţine foloase la adăpostul crucii şi a cuvîntului lui dumnezeu.

S-ar fi făcut că nu aude bătaia uşoară din uşă, dar se gîndi că preotul va intra nepoftit, căci popii de la ţară n-au dovedit niciodată o prea mare bună-cuviinţă.

— Intră.

În prag răsări un popă înalt şi voinic, încă tinerel. Deşi purta barbă neagră şi ochelari parcă era un seminarist. Dacă-i luai ochelarii şi-l făceai să-i licărească hoţeşte ochii, aveai gata portretul unui beţivan de diacon.

„Ce de plozi o să mai prăsească ăsta!" gîndi învăţătorul, privindu-l cu repulsie.

Preotul părea tulburat: pe faţa lui nu se citea nici viclenie, nici smerenie prefăcută.

— Iartă-mă, te rog, că...

— Iertat să fii, răspunse, împins de un drăcuşor, dascălul care nu ştia să-şi pună frîu limbii.

Popa se fîstîci de tot. Îl chema Vikenti, şi cu toate că era feciorul unui preot de la ţară nu voise să înveţe la seminar nici în ruptul capului. („Devine interesant, bineînţeles dacă nu-i un vicleşug popesc.") Slab din fire, se supusese bătrînilor şi se preoţise. Din cele ce mai bîigui vlăjganul, învăţătorul află că, deşi tînăr, popa era deja văduv şi se mîndrea că neînfricatul şi teribilul Kibalcici [1] îi era neam de departe. Ascunsese bineînţeles acest lucru mai-marilor săi şi consistoriului. Auzise de multe ori de la taică-su povestea acestei rubedenii a lor, care-şi petrecuse ultimele zile în temniţă, trudind fără odihnă la noi şi noi invenţii.

— Ce păcat că în ţara noastră asemenea firi înzestrate sînt trimise la moarte în loc să li se recunoască meritele.

— Bine, părinte, dar tocmai cu mine ţi-ai găsit să discuţi astfel de lucruri ? se miră Stepan Vasilievici, neştiind ce să creadă despre acest popă ; nu mai întîlnise pînă atunci astfel de preoţi.

— Da, tocmai cu dumneata. Părintele Vikenti se roşi din nou. Pentru că ştiu cîte ceva despre dumneata. Am avut prilejul să văd anumite referinţe, mi s-a vorbit despre dumneata.

— Mă tem că n-am prea fost lăudat, rîse numai din ochi învăţătorul.

— Da, nu prea, nu prea, se lamentă preotul, clătinîndu-şi barba neagră. Iartă-mă, nu ştiu ce am astăzi de trăncănesc atîta. Pictezi ? schimbă el vorba, văzînd şevaletul şi cîteva schiţe.

— Aş, stric şi eu culorile. Şi cum sînt referinţele acelea ?

— La vîrsta asta n-ar strica să ai mai bunicele...

— Ce să fac...

— Ei, şi eu spun aşa uneori : ce să fac. Ochii negri ai preotului se întristară. Ai redat foarte bine profunzimea unei nopţi de vară, spuse el admirînd tabloul „Pe iezătură". Da, sălciile acestea parcă te îmbie să-ţi porţi şi tu paşii la umbra lor, să-ţi împleteşti glasul cu cîntecul domol plin de visare al flăcăilor.

În ochii preotului nu era nici o urmă de minciună sau viclenie.

— Cum, necuratul te ispiteşte şi pe sfinţia-ta cu desfătările astea atît de păcătoase ? rîse cu poftă învăţătorul.

— Ba bine că nu ! mărturisi părintele Vikenti, oftînd din rărunchi. Ia spune, ierburile nu te interesează ?

— Le prefer cosite, îmi place să lenevesc pe o căpiţă de fîn.

---

[1] *Kibalcici, Nikolai Ivanovici* (1853—1881) — revoluţionar rus, inventator. A întocmit, în temniţă, schiţa unui aparat de zbor cu reacţie.

— Vorbesc de ierburile tămăduitoare. Ştiţi, voiam să mă fac medic. Vara trecută tot căutînd ierburi era cît pe ce să mă înec în mlaştină.

Tot atunci învăţătorul mai află că părintele Vikenti studia medicina de unul singur şi cu multă perseverenţă, mai cu seamă tratamentele cu ierburi, şi că avea un văr terorist. Să nu-şi facă învăţătorul griji — n-o să-l pîrască nimănui — vai, cum l-ar lăsa inima să facă una ca asta? Cît despre referinţe trebuia să se gîndească ce-i de făcut, că de la ele pînă la lista neagră — piei, satană! — nu era decît un pas.

...O dată cu primele trăsături de penel, Stepan Vasilievici începu să cînte cu glas plăcut de tenor:

Vine mîndra copiliţă
Colo-n luncă la izvor
Legănînd o cobiliţă
Pe-al ei umăr rotunjior.

Cu glasul lui profund Roman îi ţinea isonul. Cîntecul se revărsa lin şi bogat spre mesteacănul gingaş, făcîndu-l pe flăcău să uite de necazurile ce-l mînaseră în acea pădure, tăcută în aşteptarea primăverii.

Pe lunca cea cu iarba grasă
A ieşit Roman la coasă
Şi cum fînul mi-l tăia
Vedrele le răsturna.

— Ia zi, Romane, clipi poznaş învăţătorul, s-a întîmplat vreodată să răstorni vedrele unei fete?

— Pînă acuma, nu.

Flăcăul se făcu roşu ca racul. Învăţătorul îl luase în zeflemea, dar şi lui i se îmbujoraseră obrajii.

— Ei, Romane, Romane, dragostea e sfîntă!

Stepan Vasilievici aruncă în zăpadă penelul şi se întoarse spre Roman cu tot trupul.

Acesta tuşi şi întrebă stînjenit:

— Aşadar, matale ai răsturnat vedrele cuiva?

— Le-am răsturnat, le-am şi umplut.

Învăţătorul căzu pe gînduri. Roman tăcea şi el, urmărind nălucirile mai mult bănuite ce i se perindau prin faţa ochilor senini, sub genele negre ca pana corbului. Îşi plimbă încetişor privirea printre arbori, şi zări doi piţigoi albaştri căutîndu-şi lăcaş; iată-i poposind pe un carpen uscat. Bărbăţuşul pătrunse bătînd din aripi într-o mică scorbură, ieşi îndată, piui, şi soaţa lui dispăru

la rîndul ei în adăpostul găsit. Rămase acolo ceva mai multişor — gospodină, de ! — în sfîrşit ieşi şi începu să se sfătuiască cu tovarăşul ei. „Bine ar fi ca şi omul să-şi găsească un cămin aşa de uşor !“ îşi spuse Roman cu gîndul la casa lor neterminată.

— La ce te gîndeşti, Romane ?

— Cap să fie, că gînduri sînt destule.

— Dar adineauri la ce te gîndeai ?

Învăţătorului îi era drag flăcăul acesta cînd liniştit, cînd iute şi furtunos ca un şuvoi de munte, care nici nu-şi cunoştea măsura puterilor şi nu ştia pe ce cale ar trebui să apuce. De l-ai pune la maşini, şi-ar încrunta fruntea înaltă, dar le-ar prinde repede rostul, ba s-ar apuca să inventeze altele ; de l-ai da la şcoală ar ieşi un bun învăţător ; de l-ai face cîntăreţ i-ar vrăji pe toţi cu vocea lui de bariton ; iar de-ar lua în mînă o scripcă ţărănească din cele ieftine, care se vînd cu cinci ruble, şi-ar plimba arcuşul nu pe strune, ci pe inimi. Iar acum venise în pădurea aceea să-şi vîndă mîinile mari, bătucite de trudă : poate o să aibă noroc să cîştige barem vreo douăzeci şi cinci de copeici pe zi la aşezat stivele de lemne.

— La ce mă gîndesc ? repetă Roman întrebarea. În ochii lui căprui se deschiseră adîncimi noi. Zău că n-are rost să spun.

— Ba nu, mă interesează.

— La mesteacănul de care îţi aduci şi matale aminte cînd îl pictezi pe ăsta, spuse el arătînd copăcelul zvelt şi mlădios.

— Ce-o să iasă din tine, măi Romane, cînd o să ajungi om în toată firea ? se sperie pe jumătate în glumă învăţătorul, dîndu-i a înţelege că-i citise limpede în suflet.

Roman se posomorî pe neaşteptate. Buzele îi zvîcneau.

— Ce te-ai supărat aşa ?

— Şi eu m-am întrebat — ce-o să iasă din tine, mă băiete, cînd o să ajungi om în toată firea ?

— Şi ?

— Ce-o să iasă ? Un argat ! Un pîrlit de muncitor cu ziua ! Plugar pe ogorul altuia ! Vită de dîrvală ! Privirea tînărului se întunecă. Iar de o să-mi vînd sufletul boierului, s-ar putea să mă ia fecior în casă, să mă facă băgător de seamă la strînsul sfeclei sau, mai ştii, poate chiar logofăt. Atunci o să calc cu cizme de iuft peste grumajii mujicilor, ba o să ajung poate şi surtucar... Frumos aş arăta, nu ?

— Ba ar fi groaznic, Roman ! răspunse învăţătorul, muşcîndu-şi buza de jos. Înspăimîntător !

— Ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus ! Şi de te-ai da peste cap, asta-i soarta nevoiaşului care nu are pămînt ca lumea şi o pereche de boi. Aşa spune şi în cărticelele pe care mi le-ai dat.

— Da, Romane, aşa... repetă visător Stepan Vasilievici, apoi îl pironi cu privirea de parcă ar fi avut de gînd să-l picteze din memorie. Şi era un model vrednic de luare-aminte : faţa albă, curată, parcă ar fi fost spălată de apele primăverii, părul şi sprîncenele negre, fruntea înaltă, gîtul vînjos, nasul uşor coroiat, buzele trădînd o fire dîrză, bărbia subţiindu-se graţios. Dacă-l îmbrăcai cum trebuie era leit Karmaliuk [1] ! Ai văzut limpede, flăcăule, adevărata faţă a vieţii. Asta e foarte bine.

Roman pufni dispreţuitor.

— Nu văd nimic bun în asta. Nici atîtica !

— Nu vorbi aşa. E bine, de vreme ce nu te momeşte surtucul şi nu vrei să mănînci pîinea murdară de slugă ciocoiască. Învăţătorul iscodi în jur, privind cu luare-aminte printre gene. Apoi urmă : Dar nu e de ajuns să vezi faţa asta a vieţii şi să te văicăreşti. Mai toţi au început să desluşească adevărul, să se vaite, să geamă, să înjure, dar trebuie găsit un mijloc pentru a smulge răul din rădăcini. Din rădăcini ! Pentru asta trebuie minte şi îndrăzneală.

— Şi unde poate fi găsit asemenea mijloc, Stepan Vasilievici ? Ochii flăcăului sfredeleau ca două pumnale.

— La oameni, numai la oameni.

— La ce fel de oameni ? Că lumea e felurită, ca şi soiurile de seminţe. Boierul îşi zice şi el om. Iar Piglovski se crede chiar mai presus de toţi, chit că e gîde toată ziua. Din pricina lor ni-e inima o rană.

— Vorbesc despre cei ce se dăruiesc trup şi suflet fericirii omului sărman, oropsit...

Deodată învăţătorul se schimbă la faţă şi începu să plimbe zelos penelul pe pînză, cîntînd şi mai însufleţit de data aceasta :

Roman iarba tot cosea
Mîndra la izvor venea
Hei !

— Cîntă şi tu, lenesule !

Nedumerit, Roman îşi trase capul între umeri şi începu să cînte. Abia atunci desluşi un zgomot înfundat de copite. Întoarse capul şi-l zări pe pădurarul Ambrosi Şkapond apropiindu-se pe un cal greoi şi năpîrlit. În svitka nouă, ţeapănă, mult mai largă în poale, semăna grozav cu un clopot de biserică.

[1] *Karmaliuk, Ustim Iakimovici* (1787—1835) — conducător al mişcării ţăranilor împotriva iobăgiei în Ucraina de pe malul drept al Niprului.

— Respectele mele, Ambrosi Pilipovici! îl salută prietenos Stepan Vasilievici, vînturîndu-şi mîna în aer.

Îndreptîndu-se în şa şi potrivindu-şi pe umeri cureaua genţilor, Şkapond cîrmi spre luminiş.

— Pictezi, Stepan Vasilievici? Te felicit cu sărbătoarea de azi.

Mutra stacojie şi buhăită a slugii boiereşti exprima un respectuos interes pentru acea „pierdere de vreme" a învăţătorului.

— Mulţumesc, la fel, răspunse politicos acesta, ascunzîndu-şi la coada ochilor privirile poznaşe. Văd că nici de sărbători nu te odihneşti.

— Slujba asta afurisită nu te lasă să răsufli. Zi şi noapte trebuie să păzeşti avutul boierului. Cutreieri pădurile şi zbieri de unul singur, mai cu seamă noaptea cînd nu se vede ţipenie în jur. Oamenii s-au păcătoşit aşa de rău, că dacă nu-i bagi în sperieţi ţi-l fură şi pe tat-tu de sub nas.

— Cum, a încercat careva să-l fure pe tatăl dumitale? se miră rîzînd învăţătorul.

— Pe-al meu aş zice bogdaproste să mi-l fure cineva, dar nu-l ia nimeni, rîse şi Şkapond, umflîndu-şi buzele groase, fără o cută. Sprîncenele aşezate pieziş i se ciuliră ca două corniţe. Bătrînul meu nu-i bun de nimic. Păcat de pîinea pe care o mănîncă, dar ce să-i faci, trebuie să-l hrănesc. Ei, ia spune-mi, cum merge feciorul meu cu învăţătura?

— Binişor, Ambrosi Pilipovici, numai la aritmetică e cam slăbuţ.

Pădurarul se întunecă la faţă.

— Asta nu-i bine. Te rog, Stepan Vasilievici, arde-l cu linia, trage-i una peste ceafă, dă-i un ghiont, numai să-i bagi aritmetica în capul lui tont. Că în meseria noastră fără aritmetică nu faci nimic. Şi îndeobşte... Nu-i aşa uşor să măsori pădurea. Aici trebuie minte, nu glumă.

— Da matale cum te descurci?

— Cu mine e altceva. E adevărat, n-am habar de aritmetică, dar mi-e ochiul format. E destul să mă uit la o parcelă în lungiş şi în curmeziş ca să-ţi spun, pe soiuri, cît o să iasă lemn de construcţie, cît lemn de foc şi cîtă uscătură. Chiar şi pan pădurar-şef se miră ce ochi am. Zice: „Mă Şkapond, mă, eşti un hoţ şi jumătate!" Şkapond rîse mîndru de lauda superiorului. Păcat că feciorul meu nu iubeşte pădurea şi nu are ochi pentru copaci. Aşa că, rogu-te, rupe-i urechile, snopeşte-l în bătăi, fă-i ce vrei numai să-i intre aritmetica în scăfîrlie.

— O să-mi dau osteneala, Ambrosi Pilipovici. Apoi, schimbînd vorba: îl vezi pe flăcăul ăsta? Tocmai venea la dumneavoastră să caute de lucru.

— Degeaba vine — nu mai e nici un loc.

Şkapond îl cîntări dintr-o privire pe Roman, cu degetul gros lipit de buza de jos, despicată.

— Poate-i găseşti matale ceva. Ehei, cînd vrea Ambrosi Pilipovici! Doar nu-i glumă să ai în grijă peste patru mii de deseatine de pădure! Ce mai tura-vura — craiul pădurilor!

Sensibil la complimente, „craiul pădurilor" îşi lăsă pleoapele grele peste ochii bulbucaţi.

— Dacă mă rogi matale, să ne mai gîndim. Hai, flăcăule, la canton. Ei, Stepan Vasilievici, să auzim de bine. Şkapond îşi potrivi svitka scorţoasă şi, luîndu-şi rămas bun, făcu semn din mînă ca şi cînd ar fi lovit pe careva. Bagă-i în cap aritmetica, că linii sînt destule, slavă domnului.

— Poate o să ne descurcăm şi fără linie.

— Ce vorbeşti! Linia e sfîntă! stărui Şkapond. Nu degeaba se spune: „Bătaia-i ruptă din rai". Şi îndeobşte.

Roman strînse recunoscător mîna învăţătorului, surprinse privirea ghiduşă a acestuia şi se depărtă spre drumeag.

— Te aştept cu cartofii, îi spuse zîmbind învăţătorul.

— Nu cred să mă întorc aşa repede.

— De ce?

Cu un ochi la pădurar, tînărul răspunse încetişor:

— Nu scap de Şkapond pînă nu-i fac cinste. Pleşcar ca el, mai rar.

— Ei, îţi doresc noroc.

— Mulţumesc, răspunse Roman şi-l urmă pe butucănosul crai al pădurilor care călărea la pas, îngînînd un cîntec în barbă.

La gura unei văiugi, unde susura pe vremuri un izvor sfinţit, înfrunta vînturile cantonul — o căsuţă dărăpănată, mînjită toată cu dohot boieresc.

Bătrînii povesteau că în vremurile de demult trăise acolo în post şi rugăciune un sihastru. I se dusese vestea de cucernic şi de sfînt, şi după un timp lîngă izvor se înălţase o biserică unde veneau pîlcuri-pîlcuri să se închine pelerini aproape din toate părţile Podoliei. În 1676 tătarii lui Ibrahim-Paşa Şeitan au pîrjolit biserica şi schitul, i-au omorît pe călugări şi au scos la mezat clopotele. După o vreme, iarba şi lăstărişul au năpădit jarişteа. Primăvara, acolo unde treceau pe vremuri cărări, acum clipeau ochii albaştri ai brînduşelor şi numai păsările mai veneau să se adape la izvor.

S-au mai scurs două secole şi sfinţilor părinţi le-a dat în gînd să reînvie faima pustnicului. Şi iată că de sărbătoarea florilor şi a macilor a început să se arate în unda izvorului chipul

maicii domnului, iar deasupra apei o lumînare îşi plîngea lacrimile de ceară.

În fiecare an umblau zvonuri despre nişte semne cereşti care ar fi vestit apropiatul sfîrşit al lumii. La 1 august, de sfîntul Macovei, lumea dădea năvală la izvor şi toată ziua cădeau zornăind în cutiile milelor pitacii şi arginţii naivilor. Stadniţki nu vedea cu ochi buni acea forfotă pe pămîntul lui. Pusese să se ridice lîngă văiugă un canton şi poruncise pădurarilor să bage bine de seamă la tot ce se petrecea cu izvorul. De atunci, sfînta fecioară s-a dus, şi dusă a fost.

Acum, în pădure, bocănitul securilor acoperea glasul popilor şi al cîntăreţilor din strană. Acolo unde se vindeau pe vremuri cruciuliţe, lumînări şi iconiţe de cositor din Ierusalim, poporenii destupau clondirele cu votcă monopol şi nu uitau să-l cinstească pe administrator, fără de care, deşi „îndeobşte" era un cîine, nu făceai nimic. Cucernicele feţe bisericeşti se uitau chiondorîş la Stadniţki, zicînd că e un ticălos iezuit. Acesta însă nu se sinchisea de afuriseniile lor şi-şi dezvolta tot mai mult făbricuţa, trimiţînd marfă nu numai în satele din împrejurimi, dar şi în alte ţări.

În jurul cantonului se ridicau stive de cherestea, mormane de doage de tot felul şi draniţă de plop, înţărcuite cu pari. Trăsnea a dohot de la o poştă, dar mirosul sîngelui negru al pădurii nu putea înăbuşi aroma amăruie şi melancolică a plopului. Chiar şi ucis, doborît, copacul acesta simţea venirea primăverii şi se înfiora pentru ultima oară de clocotul sevei, revărsîndu-şi mireasma peste coliba murdară, ticsită cu topoare, beschii, tesle, rîndele şi barde huţuleşti — tot ce dobora fără milă pădurea, tot ce se împlînta în inimile trunchiurilor şi ardea lemnul în dohotăriile negre de fum.

— Iată-ne şi acasă. Pădurarul scutură de pe umăr cureaua genţii pe care paznicul Iuhrim Kverko, un lungan deşirat şi slab de-l bătea vîntul, o luă slugarnic şi o duse cu grijă ca pe o făptură vie spre cufărul înnegrit de vreme şi fum. Ce mai e nou, Iuhrime ?

— Slavă domnului, nimic, raportă paznicul stînd smirnă.

Scundul Şkapond ţinea picioarele răşchirate ca doi craci de furcă, în schimb ale lui Iuhrim parcă erau două vătraie încălţate.

Roman era cît pe ce să pufnească în rîs, dar în clipa aceea Şkapond se întoarse, scurt, spre el.

— Îndeobşte, flăcăule, de vreme ce a pus învăţătorul o vorbă bună o să-ţi dau ceva de lucru. Pînă una alta, taie lemne pentru stive. Zece zloţi stiva, adică o rublă jumătate. Avem un lemn — o plăcere. Într-o săptămînă faci o grămadă.

— Parcă înainte plăteaţi cîte două ruble, se posomorî Roman.

— Plăteam, dar cînd ?! Primăvara şi în toiul secerişului. Atunci zorul e mare. Acu, cînd ţăranului i s-a lipit burta de coaste, cine o să-ţi mai dea două ruble ? Ehe, pe boierul nostru nu-l duce nici contele Potoţki. Ei ? Facem tîrgul ? Ori pleci acasă cu dovleacul ?

Şkapond rîse, umflîndu-şi buzele groase, iar bărbia-i ţepoasă se rotunji, semănînd cu o minge din cîrpe.

— Ce să-i faci, trebuie să primesc.

— Păi, bineînţeles ! Se poate altfel ? Ei, de vreme ce am căzut la învoială, se cheamă că eşti bun de cinste. Aş da eu aldămaşul, dar n-am de unde, că boierul nu-mi plăteşte simbrie, spuse pădurarul cu un aer hîtru.

Roman se uită la el cu neîncredere :

— Cum, munciţi pe degeaba ?

— Nu chiar. Mai ciupesc ceva la vînzare şi îndeobşte.

— Boierul vă plăteşte la sută ?

— Boierul ? Da de unde ! Îmi pică şi mie de la cumpărători. Să zicem că vrei să cumperi un car de lemne. Fii bun mătăluţă şi mai pune trei copeici peste preţul boierului, să înveţe aritmetică şi copilaşii bietului administrator. Şkapond făcu cu ochiul, dar în locul lui de data aceasta rîse paznicul cu mutra smochinită de babă. Boierul se închină la ban ca la icoane. Dacă n-ai ştiut-o cînd ai lucrat la cîmp, o s-o afli aici, în pădure. Ei, să vedem aldămaşul !

— N-am adus nimic, n-am ştiut...

— Hi, hi, chicoti paznicul cu un soi de zîmbet între zbîrciturile mărunte.

— Ptiu, da bleg eşti, măi flăcăneaţă ! Ei las' că tot Şkapond te scoate din încurcătură ! Ia pune pe masă toţi sunătorii ce-i ai în buzunar. Mîna celui ce dă nu sărăceşte, mîna celui ce primeşte nu se usucă.

Administratorul rîse din nou, şi nu puteai să-ţi dai seama dacă glumea sau aştepta într-adevăr banii.

Roman începu să fiarbă : nu cumva îşi bătea joc de el ? În sfîrşit găsi în fundul buzunarelor, împreună cu nişte capete de aţă, doi bănuţi de cîte douăzeci de copeici, pe care-i zvîrli pe masa scorojită şi murdară.

— Hi, hi.

Paznicul luă fulgerător banii cu mîna-i îngustă, apoi îşi vîrî nasul în cufăr şi, ţuguindu-şi bucuros buzele, puse pe masă, aproape de Şkapond, o jumătate de votcă, un ţoi şoldiu, o pîine mare rotundă şi un calup de slănină ruginie. Pe urmă, frîngîn-

du-se de şale, iscodi cu privirea în vatră, răsuci cînd cu o mînă, cînd cu alta, o oală îngropată în spuză, o apucă şi răsturnă dintr-o dată într-o strachină de lemn fiertura îngroşată. În sfîrşit, aduse nişte linguri de plop, cu miros acru, umplu păhăruţul şi-l întinse respectuos administratorului.

— Noroc şi berechet să ne aducă sfînta Evdokia!

Şkapond sorbi o înghiţitură, se strîmbă, mai luă una, cu care-şi clăti gura, şi abia după aceea dădu de duşcă conţinutul, mijindu-şi de plăcere ochii bulbucaţi.

— Mai ia una, să fie cu soţ! se repezi Iuhrim cînd Şkapond puse păhărelul pe masă.

— De ce-i musai să fie cu soţ? se miră prefăcut administratorul.

— Păi, numai cocostîrcul stă într-un picior. Un gospodar se cuvine să stea bine înfipt pe două picioare.

— Ca să pice de pe amîndouă o dată? Ori ştii tu vreo zînă în pădure şi vrei să mă duci la ea?

Şkapond se strîmbă iarăşi şi dădu păhărelul peste cap.

— Aici nu găseşti nici de leac, oftă vinovat Iuhrim.

— Tocmeşte tu una să ne gătească.

— Iar să-mi aduc o scorpie pe cap? M-am săturat.

Cu fiecare păhăruţ Şkapond se dispunea tot mai mult. Lui Roman îi era scîrbă de aceşti ciocli ai pădurii. Se tocmiseră păzitori credincioşi ai boierului, dar pentru un ciocan de rachiu îţi doborau şi o duzină de mesteceni ca acela care-i plăcea atît de mult învăţătorului. În sfîrşit, ultimele picături se prelinseră din sticlă în pahar. Roman se ridică.

— Hai, să-i tragem o cîntare. Cu glăsciorul tău eşti bun să cînţi la strană *Care pe heruvimi*, îl rugă administratorul. Ochii îi erau împăienjeniţi şi abia se ţinea pe picioare.

— N-am chef.

— Uite la el, ce mofturos! Eu îi dau slujbă, şi dumnealui nu vrea să-mi cînte olecuţă! Du-te dracului, ştim noi să zicem una cu foc şi fără tine. Dar mîine să fii aici. Te pun pereche cu unul din Maidan. E drept că e cam puturos şi nu faci multă treabă cu el, dar dacă o să mişti din urechi îţi dă domnul administrator nu pe potlogarul ăsta, ci pe voinicul voinicilor! Taie şi sparge, de vuieşte pădurea!

Capul, trupul şi picioarele crăcănate ale administratorului parcă erau trei oale puse una peste alta.

Roman se grăbi să plece. Îndată ce ieşi pe uşă simţi prospeţimea pădurii din preajma primăverii. Către soare-apune, asfinţitul presărase în arama stejarilor cîrlionţaţi paiete de aur. Pe jos se furişau, se întindeau umbre străvezii. Acest podeţ albastru

tremurător îl scoase pe Roman la drum. Auzi multă vreme cîntecul despre sărmanul pescăruş, care făcea să zbîrnîie ferestrele chioare ale colibei. Ascultîndu-i pe beţivani răcnind acest cîntec pe care îl ştia de la maică-sa încă din leagăn, Roman simţea o apăsare pe inimă, iar obida şi mînia îi săpau o cută adîncă la colţurile gurii.

VIII

Deasupra crestelor se stinseră ultimele raze. Copacii voinici se întunecară şi împunseră cu vîrfurile bolta de azur. Teii scorburoşi vuiră străbătuţi de un vînt puternic. Scoarţa lor, cu crăpături şi gîlme, părea un fagure bătrîn cu albine negre şi ţepene de bătrîneţe. Încet-încet freamătul pădurii îl ogoi pe Roman. Nădejdi nedesluşite şi aşteptarea necunoscutului alungară o clipă şi pe Şkapond, şi cantonul ; visa, voia să creadă că exista aievea, undeva, un drum pe care adevărul păşea nu ca o biată cerşetoare, ci scînteietor ca soarele, că existau oameni care îl plîngeau pe ţăran şi erau în stare să-l ajute. Dar unde să dai de aceşti oameni ? Stepan Vasilievici o fi ştiind, dar nu se grăbea să-i destăinuie, voia să-l vadă mai întîi ce hram purta. În ziua aceea, dacă nu l-ar fi adus dracu pe Şkapond, poate că i-ar fi spus. Dar aşa îi vorbise mai mult despre mesteacănul acela sfios ca o mireasă şi ruşinos, că-i roşiseră crenguţele.

Cu aceste gînduri se împleteau altele, făcînd să răsune strune ascunse în tainiţele cele mai adînci ale sufletului său ; tînjea nici el nu ştia după ce, îl atrăgea seara cu vraja stelelor şi a lunii ce făcea să pară totul un basm. Mergea, mergea şi parcă fiecare pas îl apropia de fericire, iar cîntecele fetelor îl chemau ca potecile neumblate din pădure. De multe ori grăbea pasul la chemarea lor, dar la jumătatea drumului se oprea, nu fiindcă ar fi fost sfios, ci pentru că sufletul fetelor — taină pe care n-o pătrunsese încă — îl socotea sfînt, mîniindu-se atunci cînd flăcăii aruncau în urma unei fete vorbe în doi peri sau cîte o glumă grosolană. Aşa cum era păcat să rîzi de o mamă, nici pe fete nu trebuia să le jigneşti nici măcar cu o vorbă...

Înţelepciunea poporului, gingaşă cu tinereţea, ocrotea anii fecioriei, cei mai frumoşi şi mai grei din viaţa femeii. Era grija pentru frumuseţea omului, pentru maternitate. Înţelepciunea poporului făurea minunate cîntece de dragoste chiar pe vremea odiosului drept al primei nopţi, iar severa datină ţărănească pre-

ţuia fecioria deopotrivă cu virtutea ostaşului. Atunci cum ar fi putut Roman, care gîndea la fel cu bunii şi străbunii lui şi trăia în lumea cîntului, să fie zvînturatic cu sufletul fetelor, plin de taine nedezlegate, să-l pîngărească cu vorbe scîrnave ori cu pipăieli îndrăzneţe? Mai bine să se întoarcă acasă, purtînd în inimă acelaşi freamăt nedestăinuit nimănui.

Numai maică-sa băgase de seamă că se petrecea ceva cu el... Tăcea, iscodindu-l cu priviri furişe, sau îi vorbea de una, de alta, dar gîndul îi era tot la ursita pe care flăcăul nici nu şi-o alesese încă. Inima-i de mamă se zbuciuma şi suspina. Se temea ea oare de ziua cînd dragostea avea să-i răpească băiatul şi o altă femeie va veni să-i despartă, intrînd în viaţa băiatului ca nevastă?

Nici el nu ştia de ce-i venise în minte Hristina. „Pesemne l-a îndrăgit pe Levko", gîndi Roman cu părere de rău, dar fără să sufere.

Luna se înălţa tot mai sus pe cerul albastru ca sineala. Umbrele se mişcau de colo, colo ca arborii în noaptea sînzienelor, iar zarea nestatornică a pădurilor înzăpezite cînd se învăluia într-o pîclă fumurie, cînd părea bătută în scînteieri reci.

În depărtare, mai mult se bănuia coliba lui moş Dunai. Curînd avea să se ivească dintre sălcii poarta lui Morozenko. Deodată, un zgomot de glasuri rupse tăcerea. Roman se opri şi trase cu urechea. Auzi o voce groasă de bărbat întreruptă cînd şi cînd de un rîs zglobiu de femeie, ce se risipea mărunt de-a lungul drumului.

Să fie Slănină Neagră? Nu, poate că era altcineva. Iată, se auzeau copitele unui cal ţăcănind spre sat. Apoi izbucni o nouă explozie de rîs nestăvilit. Între copaci se zări casa lui Morozenko deasupra căreia luna legăna ca pe un prunc singurul noruleţ de pe cer. În poartă se desluşeau umbrele a două femei. Uitîndu-se în urma călăreţului, amîndouă se prăpădeau de rîs.

— Mă, osînză, plesni-ţi-ar rînza, spuse una din cele două femei, îmbrăcată cu o svitka. Auzi, ticălosul!

„E Ustina Morozenko", o recunoscu Roman. Cînd ajunse în dreptul lor le dădu bună seara.

— Văleu! se speriară femeile, înghesuindu-se cu spatele în poartă.

— Uşor, că doborîţi zaplazul! rîse flăcăul, întrebîndu-se dacă să treacă mai departe sau să se oprească.

— E Roman, dodă Ustina! îl recunoscu cealaltă, în cojocel.

Nevasta lui Morozenko scoase cu fereală capul pe portiţă. Pe faţa ei rotundă se îmbinau frica, neîncrederea şi ghiduşia.

— Că bine zici, chiar el îi. Vai, ce ne-ai speriat!

Veselia alungă de pe chipul ei urmele spaimei. O luă de mînă pe fata cu cojocel roşu şi cu ciuboţele şi o trase după ea în uliţă.

Roman abia o recunoscu pe Liuba, slujnicuţa cucoanei Stadniţki. Nici nu era de mirare, pentru că n-o văzuse decît cu doi ani mai înainte, întîmplător, la conac.

— Şi ce v-aţi speriat aşa ?

— Păi... se cam bîlbîi Ustina, apoi îi făcu cu ochiul Liubei, şi pe amîndouă le pufni rîsul.

Veselia săpa pe obrajii Liubei două gropiţe aşezate ciudat, mai jos de colţurile gurii. Luna îi lumina atît de puternic chipul, că nu ştiai dacă era oacheşă ori albă ca neaua proaspăt aşternută.

— Poate îmi spui tu, Liuba ?

— Păi...

Fata se ruşină şi se trase înapoi pe portiţă.

Umbra unui vişin îi ascunse faţa cu ovalul lin.

— Lui Roman putem să-i spunem, se hotărî în sfîrşit Ustina. Dar vezi, băiete, să-ţi ţii gura. Auzi ?

— Aud. N-o să suflu o vorbuliţă.

Roman se uită la Liuba surprinzînd un zîmbet tainic pe buzele şi în ochii fetei.

Ustina îşi potrivi şalul cu un gest mecanic şi-şi răsfrînse poznaş buzele cărnoase.

— Mi-e şi ruşine, Roman, să-ţi spun. Ştii, vătaful a început să-mi dea tîrcoale. Mare cinste, nu-i aşa ? Mereu îşi face drum, cic-ar avea treabă în pădure. Vara zice că moare de cald şi îi e sete, iar acu că a îngheţat... şi că-i e sete. Altceva mai isteţ nu ştie să născocească. I-am spus lui bărbatu-meu. Rîde şi zice c-o să pună dulăul pe Salogan. Dar nu ştiu cum se brodeşte că nu vine niciodată cînd e Petro acasă. L-o pîndi cînd pleacă. Ei, şi m-am pomenit şi azi cu Slănină Neagră. Liuba s-a pitit în casă. Dumnealui scoate din buzunar un testemel şi mi-l întinde — ia-l şi ia-l. „Pentru tine, zice, am răscolit tot Kameneţul. Uite numai ce canafuri are !“ Eu, nu şi nu, da cînd am văzut că n-am scăpare l-am luat. Ce să spun, era tare frumos şi subţire, ca un nouraş ! Fără să vrei te apucă aleanul. Ustina oftă de-a binelea, în timp ce Liuba făcea haz. Apoi i-am spus scîrbosului că mă duc în cămară să-l ospătez cu nişte mere, dar în loc de asta am fugit în curte unde-şi legase calul. M-am mai uitat o dată la testemel şi apoi l-am legat de coada calului, sus la rădăcină, ca nu cumva să cadă. Mi-era c-o să bage de seamă. Aş ! A sărit bucuros în şa şi p-aici ţi-e drumul. Cînd o vedea Fedora darul, o să fie vai de el, că e zuliară foc şi zgîrie ca o pisică. De-acu înainte vătaful o să spună că e amară apa din fîntîna noastră şi n-o să mai dea pe aici.

— Mai ştii ! rîse şi Roman, trăgînd mereu cu ochiul la fetişcană.

Şi ea îl privea printre gene. Stropi de lună îi jucau în ochii mari, plini de visuri sau poate de gînduri. Deodată privirea i se însenină, pe buzele plinuţe, uşor răsfrînte, flutură un zîmbet încrezător ce-i înfioră din nou gropiţele din obraji. Şi aşa îi rămase în minte după aceea, cînd porni mai departe singur sub bolta înstelată.

Privirea lui, mai caldă acum, îmbrăţişa sclipirea mocnită a zăpezilor adormite, zîmbind unui gînd, cercetînd depărtările mistuite în vălul pîclei iscate de ger, atît de subţiri că era destul să sufli o dată ca s-o alungi. Pîcla unduia dezvăluind cînd un colţ, cînd alt colţ de pădure, ai cărui copaci aşteptau în visarea argintie ziua înverzitei sărbători.

La o răscruce de poteci, coti spre luminişul pe care se afla căpiţa străjuită de mesteacănul acela sfios. Cum o fi arătînd el noaptea, la lumina lunii ? Măi, Romane, măi, nu eşti în toate minţile ! De-ar afla careva te faci de rîs. Orice neisprăvit o să se creadă în drept să te ia la vale : „Uite ce poate să-i trăsnească prin cap !“ Ia, mai dă-i încolo ! N-au decît să rîdă. El tot o să se ducă, ba o să-i povestească şi învăţătorului ce mîndru şi frumos e mesteacănul noaptea... Dar ce-i asta ? Lîngă căpiţă era o umbră care părea să fie... Liuba ?! Ei, drăcie !

Dintre copaci răsună un geamăt uşor. Roman încremeni cu urechea la pîndă. Pesemne că era o ciocănitoare, truditoarea neobosită ; muncea ca un argat tocmit cu ziua ; nu degeaba spuneau despre ea oamenii : „Ciocăneşte cît e ziulica de lungă, iar noaptea geme în somn de oboseală“.

Luminişul îl întîmpină pe Roman fluturînd o năframă de flăcări. Lîngă foc se zărea cineva. Ca să vezi ! Roman se apropie tiptil, pitindu-se după fiece copac. Sub degetele sale bobiţele albăstrii de promoroacă şuşuiau şi se topeau. La rădăcina unui copac o cracă uscată piui ca o păsărică, şi omul de lîngă foc se întoarse brusc. Acum faţa i se văzu ca în plină zi.

— Stepan Vasilievici ! exclamă mirat şi bucuros Roman, alergînd spre învăţător.

Acesta părea cam stînjenit.

— Ai venit totuşi ! Ştii, nu m-a lăsat inima să plec. Am pictat, am admirat pădurea, am mai copt cartofi. Vrei ? Cred că au mai rămas. Răscoli jarul cu un beţişor şi aruncă în zăpadă doi cartofi. Ia spune, de ce te-ai întors ?

— Nici eu nu ştiu, răspunse Roman, schimbînd din palmă în palmă cartoful fierbinte, cu ochii ţintă la tabloul unde, discret nuanţaţi de pete de lumină, se detaşau, palpabili, mesteacănul şi

stoguleţul uitat, de parcă ar fi vrut să spună că şi ei erau vii, că-şi aveau viaţa lor întocmai ca şi oamenii. A ieşit foarte frumos !

— Îţi place ?

— Da.

— Te pomeneşti c-ai îndrăgit şi tu mesteacănul ăsta ! zîmbi Stepan Vasilievici, cercetînd chipul însufleţit al tînărului.

— L-am îndrăgit. Cît de frumos e şi în tabloul dumitale, şi aievea.

Pe pînza albastră a cerului ramurile sfiosului mesteacăn păreau nişte plete de codană, pe care scînteia cununa de aur a lunii într-o puzderie de stele multicolore. Totul era atît de limpede în acel tablou al înserării învăluit în suflarea uşoară a îngheţului. Se zăreau chiar şi mugurii pe ramuri. Înapoia mesteacănului stejarii străjuiau acea frumuseţe feciorelnică, purtînd veacuri adormite pe braţele lor vînjoase.

Pe dinaintea lui Roman trecu fulgerător, ca o rîndunică, imaginea Liubei cu ochii ca două luminiţe. Iar gîndurile învăţătorului zburau departe peste pădure, spre iubita lui ce trăia pe malul mării albastre şi-i trimitea lin, peste nămeţii îmbibaţi de lumină, cîntecul lui cel mai drag :

De la noi şi pîn' la mare
Duce o potecuţă.
Unde pleci înspre ce zare
Mîndro, mîndruliţă ?

Împotriva obiceiului statornicit între ei, de astă dată Roman nu-i ţinea isonul. Era atent la cîntec şi la imaginile pe care i le trezea în suflet. Auzea parcă şi răsuflarea pămîntului, şi încă un glas. Ai fi jurat că un bobocel de raţă sărise de-a dreptul din ou în apă — un pufuşor galben — şi începuse să măcăie subţirel. Ce-o mai fi şi asta ?

Aha, sub mesteacăn prinsese viaţă un pîrîiaş guraliv şi acum îşi croia cale prin zăpadă ! Primăvara se năştea în taină, cu sfială, ca şi dragostea.

IX

Seara pogorîse în fereastră umbra-i vineţie, dar părintele Nikolai nici gînd să plece acasă. Lumina firavă a candelei lăbărţa contururile făpturii sale mătăhăloase. Ochişorii vicleni şi înguşti

nici nu se mai vedeau între obrajii cărnoşi şi rădăcina nasului coroiat.

Un bărbat la anii şi corpolenţa lui ar fi trebuit să umble grav şi încet. Părintele însă alerga fără astîmpăr de colo, colo, adulmecînd în stînga şi-n dreapta ierburile uscate, portretele lui Darwin, Puşkin şi Shakespeare, reproduceri ce abia se mai deslu-şeau. Nu-l interesau icoanele şi nici „Judecata de apoi", cumpărată de curînd de tînărul preot, ci numai tablourile lumeşti. Îl atrăgea îndeosebi marele naturalist. Pironea cu ochii portretul lui Darwin, îngînînd mașinal: „Lăudaţi numele domnului... Lăudaţi..." Se mustră însă în gînd: se poate să rosteşti atare vorbe sfinte în faţa hulitorului englez, care o ţinea sus şi tare că omul se trage din maimuţă? Dac-ar fi fost aşa, atunci şi el, părintele Nikolai, era coborîtor din cine ştie ce maimuţoi, iar nu zidirea lui dumnezeu! Ptiu, ce scîrboşenie!

— Părinte Vikenti, pe Darwin ăsta l-ai cumpărat sau, ca să zic aşa, l-ai găsit aici? întrebă popa Nikolai, răsucindu-se scurt pe călcîie de parcă ar fi dorit să se înşurubeze în duşumea.

— L-am adus cu mine, răspunse cam acru tînărul, abia aşteptînd să scape de preacuriosul său vecin.

— Chiar că şi face! Află că sfinţia-sa protopopul nu-l poate suferi pe Darwin, aruncă ca într-o doară musafirul. Ce mai miroase aici a ierburi! Ţi le-au adus poporenii?

— Nu, le-am cules singur.

— Singur? Iartă-mă, dar asta nu se cade.

— Şi de ce, mă rog?

— Spune şi sfinţia-ta: omiletica, liturghia, dogmatica, filozofia şi... licoare diavolească! Ce-o să zică oamenii despre slujitorii altarului? Anteriul de zile mari, de un albastru viu, al oaspetelui se apropia de părintele Vikenti. Asta miroase a vrăjitorie, a solomonie! Nu ţi-e teamă de înfricoşata judecată de apoi? tună părintele Nikolai, arătînd cu un gest larg spre pictura ce înfăţişa judecata de apoi şi plimbîndu-şi mîna de-a lungul şarpelui plin de inscripţii care înşirau păcatele. Ce mi-e şi cu tineretul! Dacă ai fi fost însurat, dacă ai fi avut, ca să zic aşa, o tovarăşă de viaţă... Sfinţia-ta îţi iroseşti tinereţea de pomană, atacă părintele tema care îl frămînta îndeosebi.

Părintele Vikenti ştia că bătrînul avea trei fete de măritat care, deşi nu picau de frumoase, totuşi erau bune gospodine şi absolviseră cîteşitrele şcoala eparhială, aşa că avea să iasă din ele nişte preotese cum nu-ţi puteai dori mai bune: cîntau la mandolină, se pricepeau să coasă, să gătească, să pună la murat mere. Ce nu ştiau să facă! Să poftească pe la ei părintele Vikenti, ca să

vadă cu ochii sfinţiei-sale cîte însuşiri frumoase aveau modestele domnişoare.

Cînd părintele Vikenti se pomenise într-o bună zi cu descreieratul de văru-său, care se înhăitase cu teroriştii şi era urmărit de poliţie, acţiunile preotului din Medvin crescuseră şi mai mult în ochii părintelui Nikolai. Vărul fusese dus aproape pe sus la Guta şi se arătase foarte mulţumit atît de primirea care i se făcuse, cît şi de fetele popii.

Părintele Vikenti însă nu se grăbea să răspundă la invitaţie, spre nedumerirea parohului din Guta. Să fi căzut în păcatul trufiei? Asta nu se putea spune: cînd stăteai de vorbă cu el părea prietenos şi încrezător, poate chiar mai mult decît o cerea deşertăciunea lumească; cu ţăranii se purta de parcă ar fi fost unul de-al lor şi nu ştia să scoată bani ca lumea pentru slujbele religioase pe care le făcea. Ehei, n-avea să se pricopsească el curînd! Tînărul preot din Medvin nu-i chema niciodată pe oameni „să-l ajute" la vreo treabă şi nici nu le pomenea despre danii. Ca să vezi! Ehei, dacă ar lua de nevastă pe una din fiicele părintelui Nikolai, s-ar da repede pe brazdă. Te pui cu fetele popii! Făceau om din oricine! Părintele Nikolai abia se stăpînea să nu ofteze. Se oprise în faţa unei picturi în ulei: „Cina cea de taină", ultima achiziţie a tînărului preot. Oaspetele trăgea cu coada ochiului spre gazdă: te pomeneşti că pusese tabloul în perete ca să-şi rîdă de el şi să-i aducă aminte de povestea aceea neplăcută...

O dată, enoriaşii din Guta începuseră să cîrtească pentru că le lua prea mult pentru slujbe. Ca să scape cu obrazul curat, părintele Nikolai o potrivise pe loc de faţă cu aproape toţi poporenii:

— Trebuie să ştiţi, oameni buni, că în lumea asta fiece lucru îşi are rostul lui. Aşa-i şi cu slujbele. La cina de pe urmă Cristos şi-a întrebat apostolii: ce plată să luăm pentru slujbele religioase? Un apostol a zis patruzeci de arginţi, altul, şaizeci, al treilea, mai mult. Numai Ioan a scoborît preţul: „Să fie un galben". Cristos a încuviinţat. De atunci i se spune lui Ioan Gură de aur. Şi acum să zică vreunul că i-am luat pentru slujbă mai mult de un galben, adică de zece ruble?

Zăpăciţi de isteţul popă, enoriaşii n-au ştiut ce să răspundă, dar după aceea au trimis o scrisoare la consistoriu şi se zice că superiorul i-a tras părintelui Nikolai o săpuneală zdravănă, nu atît pentru că cerea bani prea mulţi, cît pentru că amestecase numele domnului în tărăşenia aia.

— Nu pricep, nu pricep, mormăi părintele Nikolai ridicînd din umeri.

— Ce nu pricepi, sfinţia-ta?

— Ce, aşa arăta fiul domnului ? se răsti părintele arătînd cu degetul spre Cristos. Pare mai curînd, ca să zic aşa, un păstor a cărui turmă s-a rătăcit. Nu-mi place.

— Chestie de gust... răspunse tînărul preot cu părere de rău.

— Gustul meu e al unui bun creştin, al unui slujitor al altarului şi al tronului ! i-o reteză scurt musafirul, cu un gest de parcă ar fi tras peste tablou două linii încrucişate. Ai văzut sfinţia-ta vreodată pe ţar înfăţişat în felul ăsta ? Uită-te la Cristos — parcă-i o curcă plouată !

— Păi, sfinţia-ta, dacă l-a vîndut Iuda ! Pictorul l-a înfăţişat pe Cristos ca pe un om. Un om cu sufletul frămîntat.

— „Eu sînt domnul dumnezeul tău" !... Dumnezeu să se frămînte !? Se poate ?! El nu are slăbiciunile firii omeneşti. Dacă vrei să-mi cunoşti părerea, află că pictura asta e cam nu ştiu cum...

Părintele Nikolai o respinse în modul cel mai categoric cu capul, cu braţele, ba chiar şi cu pîntecele.

— Şi totuşi, deşi e, cum ai spus sfinţia-ta, cam „nu ştiu cum", replică cu vădită plăcere părintele Vikenti, ţarul a cumpărat-o !

— A cumpărat-o ? Buimac, părintele Nikolai îşi suflă în degetele care mai adineauri stigmatizaseră pictura, rămase o clipă pe gînduri, apoi căută s-o dreagă : Ei, de vreme ce măria-sa a cumpărat-o trebuie să aibă, ca să zic aşa, har dumnezeiesc !

— Asta fără doar şi poate, încuviinţă părintele Vikenti făcînd haz în sinea lui, cu ochii la candela a cărei pîlpîire răspîndea în colţul ei întunecos raze aurii, groase.

— Dar cu învăţătorul, ca să zic aşa, cum te împaci ? Pare-se că şi dumnealui zmîngăleşte hîrtia olecuţă ? aduse vorba părintele Nikolai la subiectul care îl interesa.

— Potrivit, răspunse tînărul, punîndu-se în gardă. Să ştii, sfinţia-ta, că pictează binişor de tot.

— Nu zău ?!... Să fii mereu cu ochii pe el, adăugă părintele Nikolai coborînd vocea. N-ai auzit cumva să fi dat oamenilor nişte cărţulii ? întrebă el, duhnind drept în nasul celuilalt a tămîie şi scrumbie. Cărţulii subţirele, uite atîtica, insistă părintele apropiindu-şi puricarul şi arătătorul, mai-mai să se atingă.

— Nu ştiu... De unde să ştiu ? răspunse cam zăpăcit celălalt.

— Sau poate ai văzut la el asemenea cărţulii ? În nişte scoarţe roşii sau cenuşii pe care stă scris mai către margine : „Proletari din toate ţările, uniţi-vă" ?

— Pînă acum, n-am văzut.

— Să ştii că le ţine ascunse, nelegiuitul ! îşi zise părintele Nikolai. E un ticălos viclean, un răzvrătit ! Da cînd nu e la şcoală, ce face, n-ai băgat de seamă ?

— Pictează mai tot timpul.

— Şi ce pictează ?

— Pădure, mesteceni, cîteodată ţărani.

— Aha, am ştiut eu ! Cu prilejul ăsta le citeşte broşuri !

— Faţă de mine n-a citit.

— Ha-ha-ha ! rîse gros, popeşte, părintele Nikolai. Căpăţîna lui rotundă, ca şi mîinile grăsane, încrucişate pe piept, tremurau mărunt, ca piftia. Faţă de sfinţia-ta s-ar putea să citească mujicilor şi din evanghelie. Caută să iscodeşti însă ce le citeşte cînd nu eşti acolo. N-ar strica să trimiţi pe careva să-l tragă de limbă. Poate pe ţîrcovnic, ca să vedem ce hram poartă belferul.

— Da ce mă priveşte pe mine ?

— S-o faci negreşit ! Sfinţia-sa protopopul, ca să zic aşa, se interesează de învăţătorul vostru.

Musafirul se apropie de un pupitru din alte vremuri cu anaglife, înfăţişînd un crucifix în vîrful Golgotei. Umbra crucii se aşternea peste coperta de argint a unei evanghelii bogat împodobite. Pe copertă — un medalion oval pe care era modelată în relief Schimbarea la faţă. Mai sus, între două medalioane mici cu chipurile evangheliştilor, trona în odăjdii aurite dumnezeu-tatăl. Capul lui cu păr coliliu de moşneag atingea trîmbele norilor.

Paftalele de aur împodobite cu gravuri în chip de crenguţe atraseră o clipă atenţia părintelui Nikolai şi el le mîngîie cu degetele groase, boante.

— Ia spune, nu-ţi dă de gîndit că prea se bate pe burtă cu poporenii ? Intră-n casele mujicilor, iar cînd îi calcă ei pragul le dă cafea cu lapte ! Ce rost are familiarismul ăsta ? întrebă părintele Nikolai, luîndu-şi cu greu ochii de la carte.

„Asta-i prea de tot !" Inima moale ca ceara a părintelui Vikenti începu să clocotească. Se străduí totuşi să răspundă cît mai liniştit cu un citat din sfînta scriptură :

— Cine urăşte pe fratele său este în întuneric, umblă în întuneric şi nu ştie încotro merge, pentru că întunericul i-a orbit ochii.

— Lasă, lasă, învăţătorul nostru ştie foarte bine încotro merge, rîse părintele Nikolai. Ai observat ce bun se arată cu ţăranii ?

— Dar ce-ar vrea sfinţia-ta — să urle la ei ca lupul ? izbucni părintele Vikenti, pipăindu-şi agitat crucea de la piept, de pe anteriu.

Sprîncenele roşcovane ale părintelui Nikolai, groase ca două omizi, se îmbinară pe fruntea în cucuie.

„Curat ca omizile", gîndi cu repulsie părintele Vikenti, aducîndu-şi aminte că la lumină prin sprîncenele ţepoase ale popii din Guta se străvedea o spuză de pistrui, ceea ce mărea asemănarea cu omizile.

— Da ce eu zic să urle la ei ? observă ironic părintele Nikolai. Mie să-mi spui de ce ocoleşte casele enoriaşilor mai de frunte şi are de-a face numai cu calici, cu argaţii de la conac ? De ce asmute sărăcimea împotriva domnului Stadniţki ? Ce-i el, dascăl sau un haidamac, un răzvrătit ?

— Mărturisesc că nu mi-am pus această întrebare.

— Rău ai făcut. Poate nici nu ştii că dumnealui mănîncă de frupt cînd tot creştinul posteşte ?

— N-am luat masa cu el.

— Dumneata eşti aici în sat, ca să zic aşa, ochiul domnului şi al ţarului. De aceea fă bine să stai cu el la masă şi află totul. Cum de nu pricepi că şcolile seamănă răzmeriţă ? Ţopîrlanul care ştie să socotească peste o mie începe să fie primejdios... Părintele Nikolai îşi puse lăboaia cărnoasă peste evanghelie, acoperind şi Schimbarea la faţă, şi pe dumnezeu-tatăl. Numai cîteva crîmpeie de nori îi scăpau printre degete. Unde-ai cumpărat minunăţia asta ?

— Tot ce am nu mi-ar ajunge ca s-o cumpăr, răspunse cu năduf părintele Vikenti.

— Pfiii ! fluieră celălalt cu admiraţie. E aşa de scumpă ?

— E o relicvă veche de tot.

— De unde o ai ?

— Mi-a dăruit-o bunicul pe patul de moarte.

— Frumos dar. Foarte frumos ! Aur şi argint... Şi zi aşa, nu ştii nimic despre învăţător ?

— Atîta ştiu, că-l interesează...

— În sfîrşit, se bucură popa din Guta, ridicînd arătătorul. Ce anume ?

— Istoria satului.

— Aa-a ! exclamă oaspetele dezamăgit, molfăind cu buzele groase. Asta are voie s-o facă. Ţi-a citit vreodată ce scrie ?

— Cum să nu.

— E ceva pătruns de duhul răzvrătirii ?

— Da de unde !

Părintele Nikolai oftă adînc.

— Da p-aici umblă zvonuri despre pămînt ?

— Unde nu umblă aşa ceva ?!

— Şi cam ce se vorbeşte ? se însufleţi părintele Nikolai. Sprîncenele se însufleţiră şi ele, mişcîndu-se întocmai ca două omizi.

— Că tot pămîntul lui Stadniţki a fost pe vremuri al ţăranilor.

— Numai atît ? întrebă oaspetele dezamăgit. N-ai auzit cumva că ţăranii ar avea de gînd să împartă între ei pămîntul boierului ?

— Nu, n-am auzit aşa ceva.

— Eşti încă prea tînăr, nu ştii ce-i viaţa, îl mustră părintele Nikolai şi adăugă sfătos : Nu cauţi să pătrunzi în sufletul enoriaşilor, de aia nu-ţi aduc obolul izvorît din inimă, nu-ţi împărtăşesc din grijile lor pămînteşti şi nici din pîinea lor. Dar vărul dumitale unde-i acum ?

— La Petersburg.

— Cînd vine să mai stea la dumneata ?

— Zice că la primăvară.

— Cum soseşte trimite-l la mine. O grădină de om ! Tare-i de treabă !

— De, zîmbi Vikenti Petrovici, gîndindu-se cam ce-ar zice părintele Nikolai dacă ar şti că descreieratul de Demko încărca el însuşi maşinile infernale cu acid picric şi fulminat de mercur.

— Fetele mele vorbesc mereu de el, se dădu de gol părintele Nikolai şi oftă : Of, de le-aş vedea odată măritate !

Oliona, jupîneasa, aduse din bucătărie un sfeşnic de lut cu lumînări aprinse, şi chelia părintelui Nikolai căpătă o strălucire jilavă.

— A venit Les Iakubenko, spuse Oliona făcînd o plecăciune înaintea părintelui Vikenti. Să aştepte sau să-i spun să vină mîine ?

Părintele Nikolai tresări tînguindu-se că zăbovise prea mult, îşi luă repede rămas bun de la gazdă, apoi ieşi în curte, unde îl aşteptau caii suri de promoroacă.

Aşa cum şedea în sania uşoară cu tălpice de fier, părintele părea o cloşcă neagră, iar vizitiul de pe capră — omuleţ pirpiriu, cu ţăcălie — un cocoşel jumulit. Poarta scîrţîi, sania o îngînă şi, în sfîrşit, caii, care înţepeniseră de atîta şedere, îl duseră de acolo pe popa Nikolai ca pe un vis urît.

„Cîtă nimicnicie şi îngîmfare în matahala asta burduhănoasă ! Cu cîtă înfocare mă învaţă să fac pe iscoada, pe pîrîtorul, să-l iubesc pe dumnezeu, dar să storc de la oameni cît mai mulţi bani pentru slujbe...", îşi spuse mînios şi scîrbit părintele Vikenti. Făcîndu-şi din obişnuinţă semnul crucii, se întoarse în odăiţa lui unde mirosea a untdelemn, ceară şi ierburi.

Nu se îndoia nici o clipă că părintele Nikolai va raporta consistoriului din Podolsk despre aceste ierburi, că îndată ce va ajunge acasă o să povestească rîzînd de nepriceputul lui coleg. Părintele Vikenti cunoştea lăcomia nesăţioasă a popii din Guta şi osîndea rînduielile pe care acesta le impusese enoriei sale. Mai înainte, cînd popa umbla cu botezul, oamenii trebuiau să-i dea o pîine, ouă şi un fuior. Părintele Nikolai însă poruncise ca în loc de fuior să i se dea un scul de lînă şi, dacă o femeie venea totuşi cu fuiorul, o făcea de ocară chiar acolo în bătătură, iar mai tîrziu şi în biserică. Pe lîngă asta, în ajunul crăciunului, pretindea să i se aducă de la

fiecare gospodărie plăcinte şi o cană de unt, ca să lunece mai bine plăcintele pe gîtul coanei preotese. Popa, primarele şi notarul satului erau cu ochii pe bătrînii singuratici. Cînd aceştia îşi dădeau duhul, părintele, înţeles cu ceilalţi, lua vaca răposatului, grădina de zarzavat şi o bucată din pămîntul acestuia.

În prag se ivi Les Iakubenko, un ţăran dintre cei mai puţin evlavioşi. Părintele îşi dădea seama de asta fără să i-o spună nimeni ; o înţelesese cu inima lui simţitoare şi înţelegătoare, sau, cum ar fi spus părintele Nikolai, „filotimă".

Părintele Vikenti îl privi îngrijorat pe noul-venit. Acesta se înclină cu un zîmbet liniştit pe chipul bătut de vînt. Preotul răsuflă uşurat şi întrebă :

— Ce-ţi face Haritinka ?

— Mulţumesc, părinţele, se înzdrăveneşte.

— Cum a dormit noaptea ?

— Binişor.

— Dacă-i aşa, totul o să fie bine, spuse părintele Vikenti, închinîndu-se.

— Vă mulţumesc, părinte. Şi nevasta vă mulţumeşte. Poate aveţi nevoie de ceva — să vă tai nişte lemne, sau ce o trebui... Ştiţi, pentru leacurile alea.

— N-am nevoie de nimic, Les. Şezi, îl pofti preotul arătîndu-i un scaun.

Les se aşeză cu fereală pe marginea scaunului şi oftă.

— De ce oftezi ?

— Ei, m-am gîndit că sfinţia-ta nu eşti ca părintele din Guta, spuse Les, arătînd din cap spre fereastră.

De data aceasta oftă şi părintele Vikenti. Gîndurile lui se îndreptau mereu atît spre atotputernicul cît şi spre făptura omenească, atît de firavă dacă stăteai să te gîndeşti. Cum ar vrea s-o ocrotească, cum ar îngriji-o alungînd relele care-o vătămau şi o ucideau ! O fi păcătuind prin asta faţă de atotputernicul, faţă de harul său, faţă de slujitorii bisericii, dar în sinea lui îşi simţea cugetul curat. Şi, la drept vorbind, cine te oprea să te închini în adîncul inimii şi să fii cu gîndul la cele pămînteşti ? Aşa cum făcea cînd o îngrijea pe fetiţa lui Iakubenko, aşa cum făcea cînd doftoricea uneori vitele oamenilor. Dacă ar afla de asta părintele Nikolai, doamne ce-ar mai fi !

— Ce mai e nou în sat ?

— Mai nimic. Ştiţi, pan Stadniţki iar i-a dat în judecată pe pădureni. Cît pămînt are, şi tot nu-i ajunge. Cînd cu dezrobirea taică-său a pitit ucazul de aur ca ţăranii să nu afle ce scrie în el, iar feciorul său vrea să ne lase pe drumuri. Aşa-i drept oare ?

— Da cum ar fi drept ?

Iakubenko tăcu cîteva clipe.

— Drept ar fi să se poarte omeneşte, răspunse el într-un tîrziu. Şi ce, boierul numai pe noi ne obijduieşte ? Parcă n-a jefuit şi biserica ? Nu-i e ruşine de nimeni !

— Cum a jefuit biserica ? Ce vorbă-i asta ?

— Ăsta-i adevărul !

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Sfinţia-ta nu ştie chiar nimic ? N-a aflat de la primare sau de la careva din biserică ? se miră Iakubenko.

— Aud pentru întîia oară de aşa ceva.

— Bine, atunci să vă spun eu. Cînd a fost cu împărţirea pămîntului, bunicul vătafului de astăzi l-a învăţat pe tatăl boierului nostru să răşluiască de la biserică vreo optzeci de deseatine — popa pe care-l aveam atunci era cu capul numai la cele cereşti.

— Optzeci de deseatine ?! se miră indignat părintele Vikenti.

— Asta numai de la biserică. Dar cît a mai luat de la săteni, ba chiar şi de la boiernaşii mai mărunţei ! Le smulgea pămîntul cum rupe corbul hălcile de carne.

În ochii ţăranului scăpăra mînia.

— Şi nu i-a făcut nimeni nimic ?

— Cine să-i facă, că avea în buzunar toată judecătoria cadastrală : judecătorul, juraţii, grefierii, hotarnicul. Unul nu-i ieşea din vorbă. Au tăiat şi au ciopîrţit pămîntul cum le-a venit la socoteală. De aia cînd te uiţi la el zici că e un fagure. Ia deschide catastifele — acolo stă scris că pe atunci satul avea nouă mii două sute şaptesprezece loturi. Cică s-au plătit unele tarlale cu trei *kopa* [1].

— Stai puţin. Vrei să spui o rublă optzeci ?

— Chiar aşa. Au împărţit pămîntul cum îi venea boierului la îndemînă, iar toată cadastrarea a fost o pungăşie fără pereche.

— De ce nu s-a făcut o plîngere la Camera cadastrală ?

— La ce bun ? Legea ţine tot cu boierii : dacă a trecut o lună poţi să faci şi o mie de jalbe, că nimeni nu le mai ia în seamă.

— De unde le ştii aşa de bine pe toate ?

Les zîmbi cu amărăciune.

— Fiecare ştie negreşit cîte ceva. Uite matale, de pildă, ştii totul despre cele cereşti, că ai învăţat. Iar eu de mic sînt cu ochii la pămîntul pe care nu-l am. Zic, părinte, dă-l în judecată pe boier, poate c-o să-i iei înapoi deseatinele alea. Şi eu m-aş prinde să-l muncesc, să-mi iasă şi mie un ban, colea.

---

[1] *Kopa* — aşa se numea moneda de 50 sau 60 de copeici în unele regiuni vestice ale Rusiei.

— Bine, dar termenul de o lună a trecut ! Chiar tu ziceai...

— Ei, una-i pentru opincă şi alta pentru vlădică, răspunse Les cu convingere. Ai noştri sînt păcăliţi peste tot, da sfinţieitale ţi-ar ţine parte biserica. Şi apoi ţăranii n-au avut nici un fel de hîrtii, dar cele ale bisericii trebuie să se fi păstrat. Ce bine ţi-ar prinde, părinte, pămîntul ăla.

— Mai bine mă lipsesc, Les.

Iakubenko rămase pe gînduri, privindu-şi mîinile mari, apoi spuse :

— Ehei, nu te trage inima la ţarină. Eu îţi doresc numai binele, pentru că eşti un om de treabă, parcă nici n-ai fi popă. Şi ce mai pămînt a răsluit boierul bisericii, oho ! Unt, nu alta... Şi începu să-l descrie cu plăcere.

În mintea lui Les erau întipărite ca într-o carte toate loturile dinainte şi de după eliberare. El ştia precis cîte brazde cîştigase sau pierduse fiecare, ce şi unde creştea cutare şi cutare şi cunoştea ţarinile după miros. La ce oare le ştia toate astea un om care de mic argăţea la alţii şi avea drept toată averea o palmă de grădină şi un clin de ogor ?

Ochii lui Les erau plini de alean — inima îi tînjea după pămînt. Ca să nu-şi zgîndăre vechea rană, ură noapte bună părintelui şi plecă prin bucătărie.

Părintele Vikenti deschise o carte, dar în locul sfintei scrieri vedea şirurile de tarlale şi deseatinele acelea ale bisericii în mijlocul cărora se proţăpea cu cnutul în mînă pan Stadniţki. În seara aceea părintele simţea un fel de duioşie pentru pămînt. Părea că nici medicina şi nici sfînta scriptură n-aveau să-i redea liniştea sufletească. Se îmbrăcă repede, stinse lumînările şi ieşi în nemărginirea înserării de iarnă.

Chiciura gătise pomii în podoabe de preţ şi ei străluceau în razele lunii ca nişte porţi ce duceau spre un tărîm de basm. Aurul şi jadul erau şi mai minunate pe albastrul şi negrul umbrelor, iar stelele presărau omătul cu petale lucitoare.

Sub vraja nopţii, sărăcăcioasa aşezare părea feerică. De-ar fi ieşit atunci flăcăii pe uliţi cu irozii şi colinda, nu s-ar fi îndoit nimeni că fiul domnului se născuse într-adevăr.

Lîngă un gard foşni zăpada şi deodată izbucniră, de-a valma, glasurile mînioase ale unor fete :

— Asta-i viaţă ? Munceşti pînă-ţi iese sufletul, iar la socoteală chin şi vai !

— Cel mai al dracului e Slănină Neagră. Cît a lipsit atunci, ale trei săptămîni, ne dădeau mîncare mai bună.

— Frumoase amintiri din tinereţe o să avem. Umbli cu o bluziţă pînă putrezeşte pe tine.

În glăsciorul cristalin al fetei, tristeţea se împletea cu o bucurie tainică: grea, uşoară cum era viaţa, dar tot o aştepta careva după şură sau în dumbravă.

Pe uliţă treceau nişte îngrijitoare de vaci de la conac, în zdrenţe, duhnind a şrot şi a grajd. Pe toate potecile se scurgea suferinţa şi sărăcia, făcînd să pălească frumuseţea asfinţitului de iarnă.

Părintele Vikenti străbătea gînditor satul. Un văl diafan de nori se înălţa lin prin dreptul lunii şi i se păru că în depărtare zăpezile se mişcau alene, întunecîndu-se.

Iată şi bisericuţa cu brîul ei de pomi desluşindu-se limpede pe fundalul cimitirului. Cea nouă din mijlocul satului era mult mai mare, de construcţie stereotipă. Părintele Vikenti îşi spunea că aşa va trăi toată viaţa, între umbrele acestor două lăcaşuri. La drept vorbind, şi el era osîndit să fie o umbră sfîşiată în două. Va cunoaşte el oare vreodată fericirea?

Peste drum, la doi paşi de cimitir se zărea, singuratică, prizărită, căsuţa şcolii, în care locuise înainte paznicul bisericii. Lumina ce se zărea în fereastra odăiţei învăţătorului întipărea pe zăpadă, ca desenate cu cărbune, crucile negre ale cercevelelor.

Învăţătorul se bucură cînd dădu cu ochii de părintele Vikenti şi trase un scaun mai aproape de masă.

— Lucrezi, lucrezi! Ce scrii acolo?

— Vreau să fac planul Medvinului, răspunse învăţătorul, lăsîndu-şi mîna mare, negricioasă pe hîrtia albă.

— Pentru istoria satului?

— Da. Am găsit materiale foarte interesante despre căzăcimea de pe malurile Bugului. Ştii de ce se numeşte satul nostru Medvin?

— Nu. Să ştii că m-ai făcut curios.

Părintele Vikenti se aşeză comod lîngă măsuţă, pregătindu-se să asculte.

— Cînd oastea lui Bogdan Hmelniţki a trecut odată prin pădurile noastre, ţăranii i-au ieşit înainte cu miere şi vin. Atunci un cazac a glăsuit astfel: „De-acum înainte Medvin [1] să se cheme satul acesta".

— Ai citit undeva despre asta?

— Nu, am stat de vorbă cu bătrînii din sat, cu cei care, cum s-ar spune, sînt cu un picior în groapă. În cărţi nu găseşti lucruri d-astea.

— Şi eu care-mi închipuiam că în cărţuliile alea scrie de toate, spuse părintele Vikenti cu un aer şiret.

— Care cărţulii? ciuli urechea învăţătorul.

---

[1] De la *miod i vino* — miere şi vin (în lb. rusă).

— Alea interzise.

— Dar ce o interesează pe sfinţia-ta cărţuliile acelea ? se miră sincer învăţătorul.

— Nu pe mine mă interesează, ci pe părintele Nikolai.

— Ce spui !

— Ia zi, l-ai supărat cu ceva ?

— Eu ? Da de unde ? Numai o dată i-am aruncat o vorbă, i-am spus că, oricît, de la morţi s-ar cuveni să iei mai puţin decît de la vii. Te-a întrebat ceva despre mine ?

Părintele Vikenti îşi roti ochii în jur, ca pentru a se încredinţa că nu-i auzea nimeni, şi răspunse cu glas scăzut :

— M-a întrebat dacă citeşti din cărţuliile acelea oamenilor şi ce faci cînd nu eşti la şcoală. Fereşte-te, Stepan Vasilievici, nu te pune cu dracu. Oh, cînd vorbea, m-a apucat o silă ! Ca să vezi ce se poate ascunde sub un chip de om... Trage cu urechea, iscodeşte, adulmecă, umblă cu pîra şi toarnă la plozi după chipul şi asemănarea lui.

— Ehei, părinte, şi matale o să ajungi aşa cîndva, rîse învăţătorul făcînd ochi mici.

— Niciodată, Stepan Vasilievici, niciodată ! Mai bine să scrîşnesc din dinţi în focul gheenei.

— Ba eu cred că aşa o să ajungi. O să te strîngă dintr-o parte popii, protoiereul, consistoriul, din cealaltă, viaţa şi, încet-încet, o să te cufunzi în mlaştina nepăsării, a trîndăviei şi a huzurului. Altminteri te-ar alunga din parohie şi te-ar răspopi. Ăsta-i sistemul, aşa-i logic, părinte. Şi nu eşti matale om să lupţi pînă-n pînzele albe. Ţi-e firea moale... ca o gogoaşă proaspătă.

Rîsul învăţătorului îl mîhni pe tînărul preot.

— Ai fi putut să mă scuteşti de înţeleptele-ţi cuvinte. Ce să-mi mai zugrăveşti viaţa ?! Şi aşa mi-e inima grea, zbuciumată. Prea puţină bucurie-i pe lume şi prea multe lacrimi şi dureri, îi răspunse posomorît părintele Vikenti.

— Aşa-s vremurile în care trăim. Ce vrei ! Vremurile ocnei nesfîrşite, ale foametei şi muncii istovitoare.

— Cine a spus vorbele astea ?

— Ehei, un om mare.

— Ei, dacă-i aşa, am tăcut. Pot să văd şi eu planul ?

— Poftim.

— Hm ! Peste tot dai de Stadniţki, murmură părintele Vikenti, cercetînd cu luare-aminte planul satului. Scrie, te rog, că aici-i pămîntul bisericii. Stadniţki şi l-a însuşit cînd cu desfiinţarea şerbiei.

— Bun, să-i mai trecem un jaf la catastif. Ia spune-mi, asta o ştii din cărţulii ?

— Nu, mi-au spus oamenii, zîmbi părintele Vikenti. Aşadar, după dumneata, una din două : ori ajung un fel de popă Nikolai, ori zic adio preoţiei !

— Da, una din două !

— A treia cale nu-i ?

— Ba da, fireşte, dacă-ţi place să duci o viaţă de iepure.

— Nu te ştiam aşa zgîrcit, Stepan Vasilievici.

— Ăsta-s. Şi mai află că în zilele noastre îngerii n-au ce căta pe pămîntul ăsta păcătos.

X

Nu, ceea ce tulburase inimioara fetei nu era chiar dragostea, ci doar adierea ei, prima ei ameţeală. Tot ce i se dezvăluise Hristinei pe neaşteptate în noaptea aceea — moara cu aripi de argint, zarea amăgitoare a iernii, cele trei căsuţe rînduite la marginea drumului, Roman, aşa cum îl văzuse atunci — toate acestea privite din depărtarea zilelor scurse îşi recăpătau treptat înfăţişarea obişnuită. Amintirea celor petrecute nu-i dădea o înfiorare dulce de teamă, ci o tresărire neplăcută, ca frigul umed al toamnei. Se gîndea cu atîta nepăsare la toate acestea, de parcă sufletul i-ar fi fost bătut în scînduri, ca fereastra unei case pustii. Hristina alunga fără milă toate gîndurile despre Roman şi ele se risipeau ca nişte porumbei speriaţi, scuturînd de pe aripi ultimii stropi ai vrăjii din care ar fi putut să se mai nască iubirea.

Numai maică-sa şi Zosia băgaseră de seamă la ea schimbarea aceea. Maică-sa nu-i spunea nimic, dar seara o ruga să se întoarcă mai devreme de la plimbare. Zosia Romanovskaia ghicise însă numaidecît, cu inima-i simţitoare de fată, că cineva o chinuia pe Hristina întocmai cum o chinuia Zvonar pe ea. La început, aproape că-i păruse bine : da ce, numai ea să sufere din pricina nebunului ăla de Iurko, care — auzi, neruşinatul ! — sucea capul azi unei fete, mîine alteia, sau chiar la mai multe o dată ? Era drăguţ cu toate, glumea cu ele, le pupa, le îmbrăţişa, dar de iubit nu iubea pe nici una. Da cine o fi zăpăcit-o pe Hristinka ? Şi cînd ? Începu să depene în minte tot ce se întîmplase în serile din urmă pe heleşteul boieresc. Toate arătau că trebuia să fie vorba de Roman Voloşin. Zosia aproape că prinse ură pe el ! Se putea să se poarte altfel fîrtatul lui Iurko ?! Cum e sacul şi peticul ! Care de care mai neruşinat. Unul învăţa de la celălalt.

Aşa cum se întîmplă cu mai toate fetele cînd le e sufletul frămîntat de un simţămînt adînc, Zosia era încredinţată că dacă iubea un băiat trebuia neapărat s-o iubească şi el, să-şi unească soarta cu a ei. Printre cei ce o peţeau erau şi şleahtici, deşi scăpătaţi, dar oricît, de viţă, cu care Karol Romanovski s-ar fi înrudit cu dragă inimă. Zosia însă îi trimitea la plimbare pe toţi, fără părere de rău, ba chiar cu plăcere.

— S-a mîrlănit de tot, aşteaptă s-o ceară un ţopîrlan ! îl zădăra pe Karol pădurarul Oktav Piglovski, cu ţîfna de şleahtic întipărită pe faţa lui respingătoare. Întinde-o pe o laviţă, cheamă-mă pe mine în ajutor, şi cînd om snopi-o cu reteveiele o să-i iasă gărgăunii din cap şi o să se facă blîndă şi ascultătoare ca o mieluşea.

— Nu-i frumos să baţi copiii, răspundea Karol, un bărbat chipeş, cu o căutătură cruntă, şi se grăbea să scape de pisălog cotind spre căsuţa lui din bîrne, înconjurată de stupi.

Acolo, în inima pădurii, Romanovski meşterea pentru administratorul pădurilor butoaie, putini, cofe pentru grăunţe, coveţi, ba chiar şi linguri de pin — douăzeci şi cinci de copeici suta.

Lacom şi hapsîn, Oktav Piglovski îşi îndemna mereu vecinul să se tocmească pădurar : o jumătate de rublă pe zi e ceva.

— Da, dar pentru banii ăştia te pune să ciuruieşti cu alice spinările mujicilor !

— Şi ce, ţi-e milă de mujic, care pe deasupra mai e şi hoţ ? Pe mutra vînătă a şleahticului, ochii mici, verzi jucau ca nişte broaşte. Ciuruieşte-l dracului, şi panul o să te răsplătească bine, o să te procopseşti cu un lot de pămînt.

— Răsplata asta nu-i pentru mine, Oktave. Mi-e mai drag să mînuiesc tesla decît puşca.

— Pînă la urmă o să te mîrlăneşti şi tu ! se oţăra pădurarul şi ieşea pe uşă, purtîndu-şi semeţ pe picioarele lungi trupul deşirat, care părea că e una cu puşca.

Seara Zosia se apropie de prietena ei şi, tot alunecînd pe gheţuş, o duse pe nesimţite cît mai departe de ceilalţi.

— Ce te-ai tras aşa la faţă, Hristinka ? Te arde un foc la inimioară ?

Jucîndu-şi sprîncenele, Zosia o cuprinse în braţe şi o strînse la piept.

— Pe mine ? De unde ai mai scos-o şi pe asta ?

Hristina se smulse din îmbrăţişare şi se proţăpi înaintea Zosiei, ca un ied gata să împungă. Nici prin gînd nu i-ar fi trecut să-şi dezvăluie cuiva taina. Nu putea să sufere fetele care povesteau oricui tot ce aveau pe inimă. „Gură spartă", gîndea ea cu dispreţ despre o asemenea fată. Fără să fi cunoscut încă dragostea

adevărată, Hristina era încredinţată că acest simţămînt trebuie ferit de priviri iscoditoare.

Buzele umede ale Zosiei şi cele două cute mici de lîngă gură tremurau de mînie.

— Te ascunzi de mine ?

— Barem de-aş avea ce ascunde.

— Crezi că nu ştiu că-l iubeşti pe Roman ? aruncă cu năduf Zosia.

— Mă doare în cot de Roman al tău ! N-are decît să se topească Orina Okun după el !

În glasul Hristinei era atîta aprindere, că Zosia îşi spuse că s-o fi înşelat.

— Ascultă, fato, pe mine nu mă păcăleşti, răspunse ea totuşi după o clipă de gîndire.

— Cine minte e înainte ! puse Hristina punct discuţiei. Dar Iurko al tău ce mai face ? În ce ape se scaldă ?

Acum era rîndul Zosiei să se apere.

— Din partea mea poate s-o ia pe muta aia de Domka ! Îl credeam om cu scaun la cap, dar văd că e un pezevenghi şi pe deasupra şi un muieratic.

— Nu-l ocărăşti pe degeaba ? îi luă Hristina apărarea lui Iurko.

Măcar că era fluşturatic, nici o fată nu-l vorbea de rău, în afară de Zosia. Cine nu ştia că e moartă după Iurko, iar flăcăul nici nu se uita la ea !

— Să-l arză dracii în focul gheenei ! izbucni Zosia şi începu să ţopăie pe gheaţă, de parcă ar fi vrut să-şi strivească durerea cu călcîiele. La început mă amăgeam cu fel şi fel de gînduri, dar acu, să nu-l văd în ochi.

— Nu-l mai iubeşti de loc ?

Hristina era încredinţată că mînia poate ucide dragostea.

— L-am smuls din inimă ca pe o buruiană, răspunse Zosia, făcîndu-se albă la faţă. Ca să vezi, şi mie mi se păruse că Roman ţi-a sucit capul...

— Despre Levko n-ai de spus nimic ? rîse Hristina, cu toate că nu-i ardea de loc să rîdă.

— Nu ! Ăla nici nu ştie să vorbească cu o fată.

— Cum nu ştie ? Îi povesteşte cum fură lemne din pădurea boierului, cum îi păcăleşte pe ţigani la iarmaroace şi cum îl păcălesc ţiganii pe el.

De data aceasta fata rîse din inimă.

— Cine ştie ce zace în Levko ăsta, zîmbi Zosia. Adică, spre nenorocirea noastră, la drept vorbind toţi-s o apă şi-un pămînt, adăugă ea cu amărăciune şi cu ciudă că pînă la urmă nu aflase

nimic de la Hristina. Bine cel puţin că nu-şi dăduse nici ea de gol dragostea.

Levko se luă după Hristina şi în seara aceea. De ochii Zosiei şi ai prietenelor, fata nici nu încercă să fugă, ci dimpotrivă se prefăcu că-i pare bine. Văzînd o asemenea schimbare în purtarea ei, Levko se umflă în pene. Ca şi în ajun Hristina se cocoţă pe poartă, cu faţa spre uliţă, dar asta nu-l mai mulţumea acum pe Levko.

— N-ai găsit un loc mai bun unde să stai ?

— Care-i locul ăla bun ? întrebă Hristina cu un zîmbet batjocoritor.

— Lîngă şură, bunăoară.

— Şi zici că acolo-i bine ?

— Aha.

— Dacă-i aşa du-te şi stai lîngă şură, că mie îmi place aici. O să fim amîndoi mulţumiţi.

— Măi, muieruşcă, măi ! Aici ne vede mama...

Cocoţat pe poartă, Levko părea o cioară în par.

— Şi ce dacă ?

— Aşa... răspunse el mişcînd din umeri ca de frig, parcă ar fi simţit privirea sfredelitoare a Olionei.

Dădu s-o îmbrăţişeze, dar ea se trase la o parte.

— Astîmpără-te.

— Da ce, fac ceva ?

— Nu, dar nu stai liniştit.

— Ptiu, dar urîcioasă te-ai făcut ! spuse el prefăcîndu-se amărît şi-şi culcă bărbia în palmă.

— Mulţumesc. Mi-ai mai spus-o şi altădată.

— Şi-o să ţi-o mai spun.

Hristina simţea o apăsare pe inimă. Îi era parcă dor de ceva, dar nici ea nu ştia de ce anume.

— Ce-ar fi să nu te mai ţii după mine ? îl rugă ea încetişor.

— Te stingheresc aşa de rău ?

— Nu, dar de peţit tot n-o să mă peţeşti, nu-i aşa ? repetă ea întrebarea din ajun.

— Asta aşa e, îi dădu Levko dreptate şi găsi cu cale să se explice : Vezi, dacă ai fi avut pămînt şi o pereche de boi, acolo — buni, răi, de care o fi — chiar mîine m-aş ruga de ai mei şi de maică-ta să ne dea binecuvîntarea. Frumuşică eşti, vrednică eşti. Numai de-ai mai creşte olecuţă...

Un rîs gălăgios îi curmă vorba. De după o salcie scorburoasă se ivi, zgîlţîit de hohote, Iuri Zvonar.

— Halal flăcău, halal mire, bată-te să te bată ! Îşi trecu peste faţă palma cu degetele răşchirate. Alungă-l, Hristinka, ca

pe o javră răpănoasă. Şi-a făcut socoteala de acasă, ai ? Auzi-l cum vrea să ia o gîgîlice ca tine... Zi aşa, Levko, nu vrei s-o peţeşti ?! spuse Zvonar oprindu-se în faţa porţii şi străpungîndu-l cu o privire batjocoritoare.

— Da tu de unde ai mai picat ? se miră Levko. Ai ieşit din scorbură ca zgripţorul ? Cînd vezi că un băiat şi o fată stau de vorbă, şi vor să fie singuri, tu ce te bagi ?

— Ca să-l iau la goană pe mirele care ne face pe toţi de ruşine, răspunse Iurko, urcîndu-se şi el pe cuşacul porţii.

Acum Hristina şedea între amîndoi.

Neştiind ce să răspundă, Levko tăcea întunecat. Iurko îşi roti o dată ochii fioros, imitîndu-l aşa de bine pe Levko, că pe Hristina o pufni rîsul şi răpăi încîntată cu tocurile în poartă. Levko îşi dădu seama că cei doi îşi băteau joc de el şi se întunecă şi mai rău la chip.

— Ce te ţii aşa măreţ ca bobul între fasole ? îl întrebă Iurko cu nevinovăţie.

— Aşa vreau... Ei, eu m-am cam dus, îi vesti el, încruntîndu-se.

— Grozav gînd ! se bucură Zvonar, ridicîndu-şi puţin şapca. Umblă sănătos !

Levko nu se aştepta la una ca asta. Îl fulgeră pe Iurko cu privirea şi se aşeză mai bine pe cuşac.

— Nu mai plec. Iac-aşa !

— Ce de gînduri pot trece într-o clipă printr-un cap deştept ! se miră în batjocură Iuri.

Hristina se uită la faţa tuciurie, veselă a flăcăului, îi privi ochii drăcoşi, plini de haz, şi izbucni în rîs.

XI

Neplăcerile au început de dimineaţă, îndată ce a băut cafeaua.

Arkadi Valerianovici n-avea decît necazuri din partea rudelor nevestei ; vlăguitele vlăstare ale unui vechi şi nobil neam nu puteau să înflorească de loc pe pămîntul pe care trăiau : cernoziomul de prin părţile Podoliei, atît de gras încît de ai fi sădit şi un copil în el tot ar fi crescut, li se scurgea printre degete aşa cum se scurge primăvara nisipul de pe malul rîului. Castelele moştenite din tată în fiu, înconjurate de parcuri şi heleşteie, se dărăpănau sau erau vîndute la licitaţie, iar castelanii se aciuiau

prin diferite departamente, direcţii şi zemstve. Uneori îşi aminteau înduioşaţi, cu ochii umezi, ce bine trăiseră în casa părintească, ce copilărie fericită avuseseră, ce mîncăruri gustoase se găteau la ţară, sau îşi omorau timpul prin localuri de noapte şi tripouri tocîndu-şi ultimii bani şi ajungînd în ultimul hal de mizerie morală şi fizică.

Nu erau înotători, ci nişte leşuri purtate de valurile vieţii, şi asta fiindcă privirile le erau îndreptate înapoi, spre trecutul dinainte de reformă, care le apărea într-un văl trandafiriu. În tot acest neam nu întîlneai nici un caracter ferm, nici o minte lucidă. Iar bruma de judecată şi de voinţă rămase le irosiseră în vinurile străine şi în apele băute prin străinătăţi. Volodimir Antonovici era singurul care mai păstrase ceva din inteligenţa-i înnăscută. Din păcate, însă, acestuia nu-i era capul decît la teosofie şi ocultism, lăsînd moşia pe mîna unui şnapan de administrator neamţ care tăia şi spînzura. Scrisoarea primită de Arkadi Valerianovici de la cumnatul lui cuprindea o cerere de ajutor slab deghizată.

„O să te ajut, dar nu aşa cum crezi tu."

Arkadi Valerianovici aruncă scrisoarea pe biroul masiv, sculptat, şi începu să măsoare cu paşi mari, în lung şi în lat, cabinetul spaţios cu rezonanţe sonore, unde era atît de plăcut să-ţi asculţi glasul şi ecoul paşilor.

„Acum şi-a găsit momentul să se ocupe de teosofie!" Lui Arkadi Valerianovici nu i-ar fi trecut niciodată prin cap una ca asta. Tîmpenie sută la sută. Scrînteală curată! Dacă, prin absurd, istoria s-ar fi întors înapoi cu cîteva secole, oprindu-se sub boltele sumbre ale evului mediu, atunci da, ar fi avut rost să se facă teolog. Acum, însă, viitorul depindea nu de cruce şi de dangătul clopotului, ci de numerarul pe care-l aveai la bancă, de capital, şi nu nebuloasa teologie, ci calculul precis te ajuta să întrevezi acest viitor. Dar cum să faci capetele lor seci să priceapă acest lucru? Cum să le dovedeşti celor care nu voiau să se despartă de începutul secolului al XIX-lea, nu voiau să vadă mai departe de lungul nasului că erau sortiţi pieirii şi că, pe de altă parte, cei ce împingeau imperiul cu atîta nesăbuinţă în secolul al XX-lea pregăteau revoluţia?

Asta Arkadi Valerianovici o simţea pe pielea lui, pe care privirile mujicilor lăsau zi de zi zeci de arsuri. E drept, mujicul nu trebuia să uite că-i mujic. Totuşi trebuia să mănînce şi el o pîine, fireşte nu de pe pămînturile moşiereşti. Ţăranilor şi, înainte de toate, celor care munceau la fermele-model ale moşierilor trebuia să li se asigure pîinea cea de toate zilele, bineînţeles numai atît ca să nu se răscoale, dar nici să nu prindă osînză. Restul

prostimii îl va înghiţi industria, nu cea prăpădită de acum, ci o forţă în stare să afume tot cerul. În ultimii ani bugetul Franţei ajunsese egal cu al Rusiei. Ca să vezi ! Acesta era un simptom de anemiere a monarhiei nobililor, incapabilă să gîndească pe scară mondială. O dovadă în plus că imperiul era bogat nu în gînditori, ci în nişte becisnici — ca rubedeniile nevestei sale — care-l năpădiseră ca muştele.

Se uită cu coada ochiului la o altă scrisoare, din Irkutsk, adresată soţiei sale. Cine ştie ce surpriză îi pregătea şi domnişoara Omirova, care schimbase binecuvîntatul Kameneţ-Podolsk pe frigurosul Irkutsk. O fi cerînd şi ea ceva ! Uite aşa se ofilea în sărăcie o vajnică spiţă a nobilimii.

Se opri mînios în faţa dulapului cu oglindă. Văzu o faţă posomorîtă cu un oval ce amintea un ou de raţă. Irisurile mari, de un cenuşiu-verzui, priveau dominator din albul glacial al ochiului. Expresia fermă a gurii, în clipa aceea scîrbită, era accentuată de cute energice, dispreţuitoare. Păcat numai că nasul era prea ascuţit. Dacă ar fi fost doar ceva mai împlinit, Arkadi Valerianovici ar fi fost un ideal model de portret pentru urmaşi. Se aşeză la birou, privi furios gura călimării cu cizeluri florentine şi-şi vărsă focul în cuvinte tăioase, dar ponderate în care suna parcă şuieratul de şarpe al dispreţului ce-l nutrea pentru cumnatul său.

Se auzi o bătaie respectuoasă în uşă.

— Intră !

Cu trupul şi fracul exprimînd o umilinţă de cîine, Nikanor făcu un pas şi încremeni.

— Luminăţia-voastră, s-a îmbolnăvit Salogan.

Arkadi Valerianovici zvîrli mînios condeiul cît colo şi-l fixă nemulţumit pe fecior.

— Cînd s-a îmbolnăvit ? O fi băut prea mult de sfînta Evdokia.

— Nu ştiu, luminăţia-voastră. Zace şi geme, iar nevasta dumnealui e mînioasă foc, răspunse Nikanor, făcînd o aluzie subţire că nu vinul, ci dezmăţul era pricina bolii.

Boierul însă se aprinsese într-atît, încît nu pricepu aluzia.

— Să-l aduci numaidecît încoace, chiar de-ar trebui să-l tragi de picioare. Altfel îl fac din vătaf un împuţit de grăjdar.

— Am înţeles ! zîmbi Nikanor.

Îi plăcea că boierului îi scăpase şi o vorbă mai de rînd, ţărănească. Dispăru dincolo de uşă.

Curînd intră în cabinet Liza. Începuse să se îngraşe, dar era încă frumoasă şi-şi purta cu graţie făptura durdulie. Ca întotdeauna răspîndea o undă de parfumuri scumpe îmbinată cu o

mireasmă amărui-dulceagă, de biserică... În palatul lui Stadniţki existau două lumi : într-una din ele domnea calculul şi spiritul gospodăresc, în cealaltă — icoane vechi, tămîie şi murmurul hagiilor care aduceau de pretutindeni fel şi fel de poveşti înfiorătoare despre sfîrşitul lumii.

— Cum te simţi, scumpa mea ? Ai dormit bine ?

Arkadi Valerianovici sărută ca de obicei braţul dolofan cu gropiţe, chiar lîngă umăr, şi observă, poate pentru prima oară, cît de moleşită îi era carnea — cu totul altfel decît pe vremea cînd îl mişcau încă romanţele sentimentale ale modestelor şi visătoarelor domnişoare din familiile scăpătate.

Liza zîmbi cam acru. Ridurile din jurul gurii îi dădeau un aer neajutorat care altădată îl înduioşa atît de mult pe Stadniţki.

— O să avem neplăceri, Arkadi.

— Din nou semne cereşti ?

Arkadi Valerianovici îşi clătină mustrător şi ironic capul trufaş, înălţîndu-şi ochii şi mîinile cu o prefăcută pietate spre amoraşii de stuc.

— Nu rîde, Arkadi, vorbesc foarte serios.

Of, acele veşnice presimţiri, spaime şi încrederea tîmpă în molfăielile cerşetoarelor şi ale tuturor şarlatanilor cu crucea în sîn ! Se săturase pînă peste cap de toate acestea ! Căută totuşi să simuleze compătimirea :

— Ai visat urît ? Ori ţi-au apărut în palmă noi linii ale vieţii şi morţii ?

— Încetează, Arkadi ! E vorba de ceva mult mai simplu : au dispărut sfeşnicele mele cele mai scumpe.

— Cum s-a putut întîmpla una ca asta ? exclamă Arkadi Valerianovici, şi o furie sinceră luă locul compătimirii.

— Nici eu nu ştiu. Liza era icoana vie a neajutorării.

— Cînd au dispărut ?

— Azi probabil. Aseară erau încă pe măsuţa mea, cu lumînările aurite. Lumînările au rămas...

Arkadi Valerianovici îşi privi iscoditor soţia.

— Dar, ia spune, hagiul acela de ieri mai e aici sau a dispărut şi el ?

— A plecat nu ştiu în ce direcţie...

— A plecat, a plecat ! A şters putina, canalia ! Ţi-am spus eu, chicoti Arkadi Valerianovici, că sfîntul ăsta al tău e un hoţ ordinar în stare să te jefuiască nu numai pe tine, dar chiar şi biserica.

— Mă îndoiesc că el...

— Nu te mai îndoi, scumpo. N-ai băgat de seamă că în loc de tămîie duhnea, iartă-mi expresia, a ceapă şi a cîrciumă ?

— Pentru numele lui dumnezeu, Arkadi, nu-l vorbi de rău ! Avea nişte ochi...

— Las' că-i ştiu eu ! Sub înfăţişarea aceea cucernică se ascundea un tîlhar ! Grozavă afacere ! Să dai sfeşnicele acelea pe nişte cruciuliţe de chiparos ! Am să trimit pe toate drumurile călăreţi să mi-l înhaţe pe hagiul tău. Cînd o să-i crăp pielea cu cnutul chiar aici, în grajd, o să vezi cum apar sfeşnicele.

Faţa soţiei sale se crispă de groază.

— Sfinte doamne ! Ce tot vorbeşti, Arkadi ?!

— Ceea ce ai auzit, scumpo. Şi-l maimuţări sarcastic pe hagiu : „Pe drumul Ierusalimului se află o mare şi în marea aceea e o insulă, iar pe insulă se înalţă un deal. Acolo se află raiul şi iadul. Şi cînd treci prin dreptul iadului acela se înalţă un strigăt şi-un vaier şi-un clocot de smoală, iar dohotul curge şiroaie..." Las' că-i arăt eu azi şi vaier, şi iad, şi smoală, şi dohot !

— N-ai să faci aşa ceva, Arkadi !

Glasul Elisabetei Antonovna sună aproape poruncitor.

— Dacă n-am s-o fac, scumpo, mîine o să ţi se fure totul, pînă la ultimul capăt de aţă, iar poimîine cuvioşii tăi au să ne omoare pe amîndoi. Trebuie să termin odată cu afacerea asta. Şi aşa mi-e capul calendar.

În ochii lui scînteia glacial mînia împotriva hagiilor, şi a soţiei sale, şi a tuturor acelor bazaconii înapoia cărora se înalţa spectrul degenerării.

— Arkadi ! Glasul soţiei sale era acum şi mai hotărît. Să nu trimiţi pe nimeni după bătrîn.

— Ce bătrîn, că n-are nici patruzeci de ani ! Te-o fi păcălit barba aia ca o coadă de cal. Ei bine, am să i-o smulg de faţă cu toţi, ca să se termine odată cu hoţiile în casa mea.

— Taci ! Chiar dacă a luat el sfeşnicele, nu se cade să-l pedepseşti.

— Asta-i bună ! Şi de ce, mă rog ?

Ridurile mărunte din jurul gurii nu mai dădeau femeii un aer neputincios, ci, dimpotrivă, o expresie de fermitate.

— Eşti destul de bogat ca să nu amesteci numele tău aristocratic în această... potlogărie, presupunînd că a fost săvîrşit într-adevăr un furt.

— Şi ce vrei, să ne lăsăm jefuiţi ?

— Vai, Arkadi, exagerezi ! Nu uita că în vinele tale curge sînge nobil.

— Ştiu, ştiu : un nobil care-şi pierde la Monte Carlo ultimul sătuc moştenit este infinit superior celui care pe bună dreptate pune mîna pe sătucul respectiv.

Liza ridică semeaţă capul cu pieptănătură germană.

— Cum poţi să compari un aristocrat cu un negustor !? Şi în general, Arkadi, iartă-mă că ţi-o spun, dar felul tău de a te purta mă surprinde adesea.

— Chiar şi în povestea asta cu sfeşnicele ?

— Da. Înţelege odată : calculele tale meschine sînt dezonorante pentru familiile noastre. Zbîrciturile din jurul gurii i se accentuară. Ştii cum ţi se spune cînd nu eşti de faţă ? Logofătul !

— Asta o spun nişte cretini, nişte imbecili şi pîrlitele tale de rude care, dacă ar avea bani de drum să vină aici, ne-ar năpădi ca lăcustele.

— Arkadi ! Ce expresii ! Eşti în cabinetul tău, nu în grajd. Uiţi uneori, dragul meu, că şi familia mea figurează în cartea nobilimii.

— Nu-ţi mai da aerele astea. Află că şi negustorii au o carte a lor.

— Ce-mi pasă mie de negustori ? Doresc ca soţul meu să fie aristocrat nu numai prin obîrşie. Expresia de bigotism îi dispăru de pe faţă. Aşadar, ne-am înţeles : îl laşi în pace pe hagiu, încheie ea, şi, aranjîndu-şi cu mîna pieptănătura înaltă, dădu să plece.

Arkadi Valerianovici nu prea se simţea la îndemînă. Într-o anumită măsură soţia lui avea dreptate, dar să se abată de la legea de fier pe care-şi întemeiase toată viaţa — „să laşi să treacă de la tine numai dacă prevezi un avantaj" — însemna să păşească pe urmele rudelor nevestei.

„Scumpa" ieşi din cabinet cu fruntea sus, încredinţată că îşi impusese părerea. Dacă în ţinuta ei n-ar fi fost atîta înfumurare ostentativă poate că într-adevăr ar fi avut cîştig de cauză.

— Liza !

Cînd se întoarse în uşă, Arkadi Valerianovici îi întinse extrem de politicos un plic.

— De la Sofocika ! exclamă ea, ca de obicei, pradă unui sentimentalism tîmp.

Strînse scrisoarea la piept, exact acolo unde între sînii mari începuse să se sape o cută, şi rupse nerăbdătoare plicul. Ochii îi alergară pe rînduri, apoi duse din nou scrisoarea la piept.

— Iarăşi vreo surpriză ? întrebă Stadniţki bănuitor.

— Biata Sofocika, sărăcuţa de ea ! se tîngui Liza cu o lacrimă pe vîrful nasului. Logodnicul ei, nebunul ăla de Kolciak, iar s-a apucat să cutreiere ţinuturile nordice — azi e pe insula Bennett, mîine pe insulele Novosibirsk.

— Tot ca hidrolog şi magnetolog ?

— Nu, acum este şeful expediţiei.

— Da, pare-se că nu l-a dezamăgit pe baronul Toll [1], spuse cu admirație Stadnițki căruia îi era simpatic acest Kolciak — fire aspră și dîrză, înrudită cu a lui.

— Ah, să nu aud de baronul tău! Pe el a plecat să-l caute Alexandr Vasilievici.

— Foarte frumos.

— O fi, dar Sofocika scrie că logodnicul ei a prezentat Academiei de științe un proiect de-a dreptul nebunesc: ca expediția să plece spre insula Bennett cu bărcile! Auzi! Sofocika scrie că e curată sinucidere...

— Alexandr Vasilievici crede în steaua lui, ca de altfel și baronul Toll.

— Oricum Sofocika e nefericită. Un asemenea soț îți aduce prea puține bucurii.

— Așa gîndesc mai toate femeile despre soții lor, spuse Arkadi Valerianovici, privind-o cu înțeles.

Liza ieși din birou tristă, dar maiestuoasă, lăsînd în urmă un miros dulceag de ceară, tămîie și parfum, care îl enervă la culme pe Arkadi Valerianovici. Deschise oberlihtul și în clipa aceea auzi bocănind pe terasă cizmele lui Nikanor și ale lui Salogan.

Cînd răsăriră amîndoi în prag, Stadnițki era gata să strige la ei, dar îi veni să rîdă, văzîndu-l pe vătaf îmbrobodit.

— Ce-i mascarada asta?

— Vai, nu mai pot de cap și de dinți! se văită Ghervasi, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de capul mare cît o căpățînă de varză.

— Ieri n-aveai nimic, se miră Stadnițki cu neîncredere.

— N-aduce anul ce aduce ceasul, luminăția-voastră.

Salogan își mișca buzele anevoie și părea atît de prăpădit, încît boierului începu să i se facă milă de el.

— Acum ți-ai găsit să bolești? Uite, azi trebuie să te duci la judecătoria ocolului unu.

— Le-ați venit de hac pădurenilor? tresări vătaful, brusc interesat.

— De data asta sper că da. Numai să nu înceapă iar judecata...

— Nu li s-o fi făcut lehamite? îl liniști Salogan. Care va să zică, o să scăpăm în sfîrșit de tîlharii ăștia!

Glasul și fața — cît i se vedea de sub broboadă — i se încrîncenaseră.

---

[1] *Toll Eduard Vasilievici* (1858—1902) — geolog, explorator polar. Dispărut în timpul expediției din iunie 1902 (de la insula Kotelnîi la insula Bennett).

— Ar fi şi timpul. Şi mie mi s-a acrit de ei !

— Ba bine că nu ! Nişte potlogari, luminăţia-voastră, asta-s. Cum întorci spatele fură lemne, îşi pasc vitele în pădure, prind peşte în lacuri, ba şi clevetesc în fel şi chip despre boierul nostru.

— Nu mai spune ! se încruntă Arkadi Valerianovici. Şi dintre toţi care cleveteşte cel mai mult ? Ia să auzim.

— Păi, alde Morozenko. Care altul.

— Ciudat ! Pînă acum nu mi-ai spus nimic despre asta.

— Îmi tot ziceam să-l mai las, poate se cuminţeşte. Dar ştiţi cum e mîrlanul ?! Îi faci toate hatîrurile, da el tot muşcă. Aoleu, măselele, ţipă vătaful, cuprinzîndu-şi obrazul între palme, spre hazul lui Nikanor.

— Uite ce e, Ghervasi. Rămîi azi acasă, dar să trimiţi în toate părţile călăreţi ca să-l prindă pe hagiul de ieri. Poţi să pleci, îl concedie boierul pe Nikanor.

Ghervasi se însufleţi iar.

— A furat ceva ? Cucoana e aşa de milostivă, are încredere în toţi hoinarii ăştia, chit că în loc de tămîie trăsnesc a puşcărie de la o poştă, spuse vătaful cunoscînd coarda sensibilă a boierului.

În ochii acestuia luminiţele verzi se stinseră.

— Numai în tine mi-e toată nădejdea, spuse Stadniţki binevoitor. Nimeni, nici chiar propriii mei copii nu înţeleg ce înseamnă să trăieşti la ţară.

— Mai ales cînd ai de-a face cu nişte mîrlani ca ai noştri. Crapă fierea în ei cînd vă văd pămînturile, zău aşa.

Arkadi Valerianovici dădu din cap încuviinţînd. Ştia el bine ce gînduri mocneau în capetele ţăranilor săraci. Şi totul numai pentru că era pămînt puţin şi lume multă. Au dreptate savanţii care spun că gospodăriile cuprinse îşi au şi reversul lor, întocmai ca medaliile de aur. E drept că ele îl formează pe chiabur, dar tot ele fărîmiţează forţele ţărănimii. Logica lucrurilor îl silea să-i alunge pe ţărani din gospodăriile pe care şi le întemeiaseră în pădure. Aceştia trăiau mult mai bine decît cei din sat şi asta-i pervertea. Unde mai pui că, împreună cu sătenii care veneau la ei, furau lemne devastîndu-i astfel pădurea. Mai bine să le ia grădinile decît să-i lase să distrugă Sineava. Era greu să-i alungi din bîrloguri, dar poate că de data asta o să meargă.

— Ascultă, Ghervasi ! spuse boierul pe un ton confidenţial, punînd mîna pe umărul vătafului.

— Poruncă ! răspunse acesta bucuros.

Ştia bine că boierul are să-i dea o însărcinare de mare încredere pentru care te pomeneşti că îl va răsplăti cum se cuvine. Nasul i se roşi, fiind năpădit de broboane de sudoare.

— Poimîine să dai o raită prin pădure.

— Păi, aşa obişnuiesc.

— Şi să cauţi să îndupleci măcar vreo doi-trei să plece de bunăvoie.

Privirea slugii credincioase se posomorî.

— Ei, asta-i mai greu.

— Nu-i nimic. Pe unul îl iei cu binişorul, pe altul cauţi să-l sperii. Mai ales dă-le să bea pe săturate. Celor care au să plece cei dintîi le dau pămînt bun... De altfel, ştii tu ce-ai de făcut. Totul e să apuci capătul firului în aşa fel, încît să tragi tot ghemul din pădure.

— E tare încîlcit ghemul ăsta ! oftă vătaful.

— Zic să începi cu femeile. Cu nevasta lui Morozenko, de pildă. Eşti doar un crai, de ţi s-a dus vestea ! glumi boierul. Du-i o băsmăluţă sau altceva.

— Ce tot spuneţi, Arkadi Valerianovici, păcatele mele !

Bănuiala că poate muierea scăpase vreo vorbă în faţa slugilor de la conac îl făcu să îngheţe. Dar boierul nu mai pomeni de basma şi lui Salogan îi veni inima la loc.

— Şi acu du-te sănătos, Ghervasi. Caută numai de aranjează totul cu bine. Ce-i al tău e pus deoparte... Tare n-aş vrea să mai bat iar pragurile tribunalelor.

— Pricep, boierule, pricep ! Trebuie să-i scoatem, că-i pagubă mare cu ei. Ehei, pe ţăran dacă nu-l ţii din scurt, ţi se suie în cap !

Salogan se întoarse slugarnic şi se îndreptă spre uşă. Cu umerii înguşti, pleoştiţi, cu şoldurile late, semăna cu un contrabas. Dar aşa neîndemînatic cum părea avea în mîini o putere de bivol. Dacă te pălea peste gură îţi picau dinţii jos ca fasolea din păstaie.

XII

Ceaiciha se tîra spre casă cu sacul de pîine în spinare. Pîinea aceea adunată prin sate străine n-o bucura pe bătrînă. Cînd întîlnea pe careva, pleca ochii în pămînt. Oamenii şi-or fi închipuind că anii o împovăraseră aşa de rău pe bătrînică, dar nu vîrsta era pricina, ci resturile de mîncare şi cojile de pîine, cea dintîi pomană pe care o cerşise.

E mai greu să-ţi cîştigi pîinea muncind decît să cerşeşti, dar pomana căpătată te striveşte ca o piatră de moară. Cu lacrimi în ochi cerşea Ceaiciha pîinea aceea şi cu lacrimi mînca. Ştia acum ce nenorocit era ţăranul atunci cînd nici pîinea nu-i tihnea...

De mică slugărise la stăpîni şi toată viaţa şi-o petrecuse pe cîmp. Auzise freamătul lanurilor pe pămînturile altora şi pe ogoraşul ei. Primăvara şi vara nu lăsa din mîini sapa ori secera, iar seara abia mai putea să-şi îndrepte spatele. Pentru cazna asta, toamna, caii altora îi cărau grînele acasă.

Se aşeza în chiler lîngă grăunţele acelea puţine, cu mîinile bătucite în poală, şi stătea de vorbă cu ele ca de la om la om, mai cu drag decît le vorbea celor de la care le cîştigase. Atunci braţele şi mintea i se odihneau. Cu mîinile vlăguite, mîngîia copilaşii ciufuliţi, iar gîndurile îi zburau cu drag la pămînt. Visa, ba chiar era încredinţată că feciorii ei, care aveau să fie cîndva chipeşi şi harnici, vor agonisi bani cu care să-şi cumpere pămînt, îşi vor înjgheba şi ei odată şi odată un rost, ca să nu mai fie nevoie să argăţească la boier, ori în stepele îndepărtate.

Micuţii se zbenguiau prin ogradă şi ea rămînea tot acolo vorbind fără glas cu grăunţele aurii, brumate, ce stau la temelia lumii întregi. Ştia că n-o să-i ajungă pînă la secerişul viitor şi că şi la iarnă va trebui să toarcă pentru alţii. Totuşi grăunţele din fiecare toamnă îi înseninau sufletul ca un ogor pe care abia l-ai semănat.

Acum Ceaiciha păşea pe drumul înzăpezit, însoţindu-şi paşii cu toiagul, iar anii şi pîinea cerşită o aplecau la pămînt tot mai mult. La o cotitură bătrîna se aşează puţin să-şi mai tragă sufletul sub un alun rămuros, ai cărui mîţişori se şi coloraseră într-un galben-verzui.

În jur era o linişte adîncă. Copacii se legănau încet. Crestele pomilor atingeau norii, făcîndu-i să-şi scuture cristalele de nea. Vădit, iarna îşi cernea ultima făină. Fulgii îi albeau traista groasă, urîtă, poposeau pe genele ei şi în zbîrciturile adînci.

Gerul îngheţa fulgii de pe obrajii ei, îi pătrundea oasele bătrîne, dar ea nu mai avea putere să se ridice. Vîntul se înteţea. Viscolul întunecă pădurea, iar alunul îşi risipea pe omăt florile îngheţate. Aşa se risipiseră şi anii Ceaicihei pe ţarinile altora. Nici nu ştia cînd trecuse tinereţea, îmbogăţindu-i pe alţii cu truda ei. Din ceea ce fusese odată rămăsese mai mult aţa decît faţa, se gîndea ea cu amărăciune. N-avea decît s-o încleşteze gerul, îi era totuna...

Încercă totuşi să se scoale, dar pe neaşteptate o învălui o căldură plăcută ; părea că din străfundurile pămîntului răzbise suflarea primăverii, apărînd-o de viscol şi ger. Încet-încet zăpada se depărta, prefăcîndu-se în pîraie ce începură să clipocească. Iată, copacii îşi deschideau mugurii trandafirii şi din ei se iveau ca nişte aripioare vîrfurile frunzuliţelor încă zgribulite de frig... De ce şedea acolo de pomană ?... Era vremea de ieşit la cîmp...

Deodată, dinspre ogor se întoarse la ea cîntecul care îi tulburase sufletul toată viaţa, nu ca o desfătare şi nici ca prilej de întristare, ci ca însăşi soarta :

Vai şi aman,
Pescăruş sărman,
Că unde-ai scos pui
Pe drumul cel mare,
Cu zgomot de care,
Linişte nu-i...

I se părea că acest cîntec i-l adusese vîntul pe aripile lui tocmai de la copiii ei, din Siberia. În faţa ochilor i se ivi o întindere fără de sfîrşit, şi între genele albe de nea i se prelinseră încet două lacrimi ; prin ele îşi revăzu ca prin farmec pe toţi cei dragi, care păreau că sînt nu în Siberia, ci pe ogorul lor pe care unduiau holdele.

Sus, în tării, deasupra pămîntului în vesmînt sărbătoresc, dimineaţa aşternuse şuviţe de aur. Către răsărit o uşoară licărire înfioră zările roze cu ape sidefii, şi o mînă nevăzută le împodobi cu o sclipitoare cunună de raze. Porţile cerului se dădură în lături, şi soarele îşi revărsă toată strălucirea peste vălul de negură, peste ţarinile visătoare, peste fiece spiculeţ spălat de roua zorilor. Bătrîna întinse mîna, tulburată, spre mlădiţele de ceară. Simţea ca o mîngîiere atingerea bobiţelor ce apărau spicele pline de rod. În depărtare se auzeau chemările pitpalacilor din anul acela. Măcar că nu-ţi vedeai capul de treburi, cînd auzeai cîntecul ciocîrliei revărsîndu-se peste lanuri şi al pitpalacului răspunzîndu-i de jos, de lîngă rădăcini, inima îţi tresălta ca în tinereţe.

În depărtare trecea un viteaz călare pe un cal alb. Trebuia să fie sfîntul Gheorghe care străbătea pămîntul în goană, bucuros că anul acela grîul crescuse pînă-n coama calului, iar orzul — pînă la zăbale. Ceaiciha îi mulţumi în gînd că deschisese zăvoarele pămîntului, că trimisese pe cîmpii rouă şi ploaie, cutreierînd fără istov ţarinile spre a le ferici ori plînge.

Dar ce-i asta ? Călăreţul se apropie. Nu era sfîntul Gheorghe, ci paznicul cu nagaica. Îi veni să plîngă nu că-l văzuse pe paznic, ci fiindcă regreta lumea vedeniilor destrămată atît de grosolan, iar soarta ei îi apăru şi mai înspăimîntătoare.

De cînd se ştia, sufletul ei smerit şi curat tînjise după fericirea care părea că nu există decît în basme şi în nădejdi — nici chiar tăişurile nemiloase ale restriştilor nu izbuteau să reteze firul acestui vis. Uneori nădăjduia că într-o bună zi o să aibă mai mult pămînt, că nu vor mai flămînzi pînă la secerişul viitor, că pîinea

o să le ajungă, ba o să le şi prisosească. Dar cînd se risipea ceaţa speranţelor vedea că acela care cutreiera ţarinile anilor vieţii ei nu era sfîntul Gheorghe, ci paznicul cu nagaica...

Peste cîmp se aşernu o umbră, sau poate lacrimile îngheţate întunecaseră vederea bătrînei. Totuşi zărea încă holdele, auzea cîntecul ciocîrliei îngînat de pitpalac.

Dincolo de crîngurile de sălcii şi tihnitele pajişti verzi, se înălţau vesel cîntări de nuntă. Iată colo, printre ramuri, caii focoşi îşi încovoiau greabănele cu coame bogate. Lume peste lume venea să-i vadă pe miri. Ea păşea alături de Ceaicenko al ei şi auzea în urmă foşnet de glasuri :

— Ce falnică e mireasa !

— Ce frumoasă e Ceaiciha !

Îi era ruşine, dar parcă ar fi zburdat şi i-ar fi îmbrăţişat pe toţi mulţumindu-le nici ea nu ştia pentru ce anume. Nu purta pică nici măcar celor care-i răniseră cei dintîi inima tînără. Poate aveau să înţeleagă odată şi odată că nu era îngăduit să n-ai pentru aproapele tău decît minciună şi venin, că vorba trebuia să-ţi fie dreaptă, iar inima deschisă.

— Falnică-i Ceaiciha, se auzeau şoaptele ca o adiere.

— Frumoasă foc mireasa ! spuneau moşnegii, clătinînd din cap în tactul vorbelor.

Chit că nu era decît o sărmană argată, muncitoare cu ziua, tinereţea-i fusese senină şi curată ca soarele de pe cer.

Gurile rele puteau să-şi bată joc cît voiau de sărăcia ei, dar nimeni n-ar fi îndrăznit să-i pună la îndoială vrednicia braţelor trudite şi nici fecioria. De aceea i se presărau în păr boabe de secară, iar genele-i stufoase se ridicau fără teamă, dezvăluindu-i tot sufletul sfielnic în faţa privirii lui Ceaicenko.

Luase pe furiş din coade cîteva din boabele acelea calde, încălzite de speranţele ei, iar după Ispas le aruncase în sacul cu seminţe, să le aducă noroc cînd avea să le pună în ogorul tînărului ei bărbat. Dar pesemne că norocul ei era spart în fund, fiindcă în anul acela abia dacă au luat cît au semănat. Şi aşa a trebuit să-şi plece amîndoi grumazul şi să se căciulească la conac, ca să-i tocmească la muncă. Pe el l-au pus cărăuş, iar pe ea au trimis-o să vadă de porci. I se rupea inima cînd umplea troacele roase pe margini cu grîu, bob ales, cum nu avusese vreodată nici pentru colaci.

A rămas acolo să îngrijească şi să îndoape namilele acelea trandafirii, care nici ca să mănînce nu catadicseau să se ridice în picioare. Cîteodată — să-i ierte dumnezeu păcatul ! — dosea şi pentru ea un pumn din boabele acelea. Strînsese aşa vreo două ocale, pe care le amestecase cu grăunţele cîştigate din truda ei, iar

toamna le semănase din nou, să-i aducă noroc. Rodise grîul de-ţi era mai mare dragul, dar la secerat îşi simţea inima grea. Şi acum îşi aducea aminte cum îşi spusese atunci : norocul furat e mai darnic. Iar cînd se gîndea la alde Placinda, la vătafi şi boieri, se încredinţa că aşa era : boabele din spicele bogătanului erau lacrimile vărsate de cei oropsiţi. Nu pîinea asta şi-o dorise.

Şi din nou ochii-i îngheţaţi, apropiindu-se de întunericul veşnic, revedeau unduind aurul spicelor coapte între care albăstrelele păreau picuri de azur. Deodată albăstrelele crescuseră mari, tot mai mari, şi se revărsară peste lan ca o apă sinilie, apoi neagră, întunecînd totul, chiar şi cerul, şi soarele...

— Scoală, bunicuţo. Ei, nu auzi ? Ridică-te.

Cineva o zgîlţîia tare de umeri, smulgînd-o cu sila întunericului blînd. S-o lase în pace ! Ce bine era adineauri, cînd viaţa, gata s-o părăsească, i s-a perindat toată pe dinaintea ochilor minţii... Ce rău te doare cînd se sparge pe pleoape pojghiţa de lacrimi îngheţate, ce rece e suflarea cu care o reprimeşte lumea aceasta vitregă ! O matahală se apleca spre ea, scuturîndu-i fără milă ciolanele înţepenite.

— N-am pomenit să îngheţe cineva în pragul primăverii ! O umbră diformă se agita în jurul bătrînei.

Al cui era glasul ăsta ? Parcă îl mai auzise undeva.

Aha, e Serghi, hagiul pe care-l văzuse de multe ori la conac. Avea pe el o dulamă cît toate zilele, strînsă la mijloc cu un curmei, iar pe cap o tichie, albă de zăpadă, de sub care cătau doi ochi ce uneori păreau de sfînt, alteori de tîlhar. Aruncînd o privire cu coada ochiului spre drum, hagiul o ridică în braţe şi o duse în pădure. Aici o sili să se mişte, să bată din picioare, tropăind în jurul ei ca un corb lîngă o pitulice degerată.

— Tare bine ţi-ar face niţică votcă, spuse hagiul, icnind pofticios. Te-ar învia din morţi într-o clipită.

După felul cum ofta îţi dădeai îndată seama ce-i dorea sufleţelul. Dorea mai mult pentru el decît pentru bătrînă.

În sfîrşit, sleită de puteri, Katerina se rezemă de un mesteacăn, cu traista în spate.

— Ce-ai acolo ? Pîine ?

— Pîine.

— Va să zică, avem şi ce îmbuca ! Ia ad-o încoa, măicuţă ! Băgă mîna în traistă şi scoase o coajă de pîine, începînd să rontăie, de-ţi făcea mai mare pofta. Cerşeşti de mult ?

— Numai de cîteva zile, răspunse bătrîna cu capul în pămînt.

Trăsăturile aspre ale hagiului se îmblînziseră.

— N-ai copii !

— Ba da, dar au plecat în Siberia şi am rămas singură. Ce era să fac...

Pe măsură ce-şi depăna povestea, alte lacrimi se scurseră peste bobiţele de gheaţă de pe genele bătrînei.

Hagiului i se făcu milă de ea.

— Da, văd că ţi-e greu să baţi pragurile.

O amintire din anii de odinioară însenină chipul hagiului. Chibzui îndelung cu fruntea încreţită, apoi, hotărît, îşi desfăcu traista şi scoase cu fereală un sfeşnic lucrat artistic.

— Uite ce-i, băbuţo. Te duci în tîrg, întrebi de dugheana lui Golovan — e la doi paşi de piaţă — şi-l dai bătrînului pentru cincizeci de ruble. O să ştie el cine te-a trimis.

Ceaiciha îl privi mirată, cu teamă.

— Cincizeci de ruble pentru un nimic ? Cu banii ăştia cumperi o vacă cu viţel cu tot...

— Nu ştiu ce cumperi — o vacă sau un bou — dar matale o să-ţi ajungă pentru un an întreg. Şi acum ia-o încet-încet spre casă... Vezi să nu-l arăţi decît lui Golovan.

Împreunînd degetele-i galbene de tutun, cuviosul o binecuvîntă pe bătrînă şi se mistui între copaci. Curînd după aceea se întoarse însă şi mai scoase din traistă un sfeşnic.

— Ia-l şi pe ăsta.

— Să te răsplătească dumnezeu, că ai inimă bună, maică, dar ce să fac cu el ?

— Ia, că tot îl dau pe băutură. Aşa barem o să aibă cine să se roage pentru un suflet pribeag. Le dai pe amîndouă lui Golovan. Stai să-ţi golesc oleacă traista, că-s grele.

— Vai, nu arunca pîinea, se sperie Katerina.

— Da ce, nu-ţi ajunge ?

— Nu se poate s-o arunci. E pentru copilaşii lui Granciak. Şi-au făcut pomană cu mine şi m-au luat la ei. Micuţii şi-or fi sucit gîturile tot cătînd pe fereastră.

— Care va să zică, îi ajuţi cu pîinea de căpătat.

Hagiul privi lung în urma bătrînei care-şi tîra prin omăt pe două picioare subţiri, chiar ca ale pitulicii, tot ce-i rămăsese după viaţa ei amarnică. Apoi se căută în fundul buzunarelor mari, peticite, dar nu găsi nimic.

Ajungînd în sat pe înnoptate, bătrîna n-o luă spre casa lui Granciak, ci dibuind drumul cu toiagul îşi tîrşîi paşii către conacul boierului, o clădire cu două caturi. Ferestrele şi coloanele conacului străluceau solemne şi reci şi pe întuneric. Lîngă terasă se auziră hăpăituri, şi nişte ghemuleţe negre se rostogoliră spre poartă împroşcînd-o pe bătrînă cu zăpadă şi răspîndind duhoare

caldă. Ochii lor verzi, cruzi îi aduseră aminte Katerinei de basmele cu zmei care străjuiau comori blestemate.

— Marş, Milton ! Înapoi, Maggy, graseie boiereşte o voce răstită. Legănîndu-şi trupul îmbuibat şi fudul de livreaua lui nouă, plină de găitane, se apropie de poartă Nikanor. Care umbli noaptea ?

— Eu sînt, Nikanore.

— Matale ? Ce naiba vrei ? întrebă răstit feciorul, recunoscînd-o pe Katerina. Şi scoase din buzunar ceasul de argint masiv, mare cît o ceapă, ca să vadă şi bătrîna că Nikanor „se purta" boiereşte. Nu ştii că boierul a dat poruncă să nu prindă pe aici picior de milog ? Cerşetorii răspîndesc tot felul de boli !

— N-am venit să cer de pomană.

— Ei, taci !

Neîncrezător, Nikanor îşi vîrî între drugii grilajului capul care, dacă ar fi fost împodobit şi el cu ceaprazuri, ai fi zis că-i un harbuz.

— Dar ce-ai acolo ?

— Un dar pentru boier.

— Un dar ? Mutra dintre vergele se umflă şi pufni. Nikanor se prăpădea de rîs. Şi, mă rog, ce i-ai adus boierului nostru ? Un codru de pîine ? Of, nu mai pot !

Ceasul vechi îi scăpase din mînă şi se bălăngănea în lănţug.

Ceaiciha aşteptă răbdătoare să-i treacă veselia, apoi îl pironi cu privirea :

— Nu mai rîde ca prostu. Du-te şi spune-i boierului că baba Ceaiciha a venit cu o treabă însemnată.

— Ian te uită la ea, ce se mai umflă acum în pene ! pufni cu dispreţ Nikanor, apăsînd pe cuvîntul „acum".

— Nu doresc nimănui să se umfle în pene, dar nici să fie slugarnic ca tine.

Nikanor o privi chiondorîş.

— Milogeala te-a făcut aşa a naibii ?

— Ţie degeaba îţi vorbeşte omul. Hai, du-te odată, îl zori bătrîna, rezemîndu-se ostenită de grilaj.

Nikanor deschise poarta, o lăsă să intre în curte şi porniră amîndoi pe cărare. Trecură prin dreptul cupei de preţ a bazinului, în mijlocul căreia îngheţase pe zăpadă, încolăcit, şarpele de tuci. Vara apa ţîşnea sus de tot din botul, acum astupat cu gheaţă, al jivinei.

Ceaiciha intră în spaţiosul cabinet al lui Stadniţki. Strălucirea candelabrului, mare cît soarele, o orbi. Ţurţurii de cristal se legănau încet între lanţurile aurite. Umbre ciudate jucau printre stucaturile tavanului, unde fîlfîiau amoraşi dolofani şi veseli. Pe-

semne că lor li se închina boierul, că altă icoană nu se vedea în cameră. În colțul unde se cădea să se afle icoanele era o buhă cu ochi răi, sclipitori, cocoțată pe un piedestal înalt, lîngă canapeaua îmbrăcată în marochin.

Îndărătul mesei de palisandru ședea Stadnițki în halat și papuci. Citea un universal — proclamația comandantului de oști Stempkovski către țărănimea ucraineană, dată în trenul regimentar, lîngă Kodnea, în august 1768 [1]. Documentul se păstra în arhiva familiei.

Ochelarii îl urîțeau și-l îmbătrîneau. Katerina îl ținea minte încă de cînd era copil. Pe atunci părul nu-i era rar și adunat tot, clin, pe frunte, ci se zbîrlea în toate părțile. Nici rîsul nu-i era rece, boieresc. Chiar dacă o necăjea, o făcea fără răutate, ca un copil zburdalnic, nu ca mai tîrziu cînd Katerina s-a tocmit să muncească la conac.

Boierul o privi surprins și apoi îl săgetă cu privirea pe Nikanor. Abia acum înțelese feciorul că săvîrșise o greșeală de neiertat lăsînd-o pe Ceaiciha să-și aducă și traista înăuntru. Ochii lui se holbară înspăimîntați pe fața puhavă.

— Ce vrei, Katerino ?

Stadnițki își îmblînzi privirea și-și ridică mașinal ochelarii pe frunte, stingînd astfel licăririle aurii ale ramei.

Își aducea și el aminte cum era Ceaiciha în tinerețe. Tot satul să fi umblat nu găseai o secerătoare mai bună. Ea aducea cel dintîi snop la curtea conacului. Bătrînul boier obișnuia — așa cum făcea și el acum — să-i cinstească pe cei mai buni secerători cu un pahar de vin, în care arunca un bănuț de argint, să le poarte noroc.

— Uite ce-am pățit, boierule, începu Ceaiciha făcînd o plecăciune adîncă. Mă întorceam dintr-un sat cînd m-a prins viscolul. M-am adăpostit în pădure, sub un stejar. Stam acolo, țopăind să mă încălzesc ; deodată, aud zăngănind ceva sub tălpi.

Boierul și sluga întinseră gîturile.

— Mă aplec, dau zăpada la o parte și găsesc ceva învelit într-o cîrpă. Ceva greu. Dau cîrpa la o parte și ce să văd ? Niște sfeșnice. Mă uit bine la ele... Ehe ! Sînt ale boierului, zic. Măcar că n-am fost de mult la conac le-am recunoscut. Ceaiciha dădu jos de pe umeri traista grea, o așeză pe covorul înflorat și scoase sfeșnicele. Ia-le, boierule.

[1] Anul unei mari răscoale țărănești în Ucraina de pe malul drept al Niprului împotriva jugului Poloniei șleahticilor. Trupele trimise de panii polonezi și de Ecaterina II au înăbușit răscoala.

Mut de mirare, Stadniţki se apropie de bătrînă. Rufăria lui fină de olandă mirosea a scrobeală şi a parfum. Luă sfeşnicele din mîinile femeii, brăzdate de o reţea încîlcită de vine groase, şi se uită bucuros şi uimit cînd la obiectele de preţ, cînd la bătrînă.

Pe sfeşnice erau gravate nişte muieri despuiate şi neruşinate care mîncau struguri şi beau vin. Ele nu ştiuseră probabil niciodată ce era sărăcia şi truda istovitoare, nu născuseră copii. Ceaiciha se îngrozi : la boieri pînă şi sfeşnicele erau deşucheate. Ceara din care se fac lumînările picura pe femeile astea goale. Oare boierii n-aveau nimica sfînt ?

Întorcînd ochii să nu vadă imaginile acelea neruşinate, bătrîna sălta cu sfială traista cu pîinea de căpătat.

— Ce splendoare !

Boierul admiră îndelung sfeşnicele, mulţumi bătrînei, apoi deschise uşa şi o strigă pe soţia sa de răsună toată casa.

Cucoana veni repede, foarte speriată. Pe mătăsurile fîlfîitoare cu care era îmbrăcată zburătăcea un stol întreg de păsări ciudate. Văzînd sfeşnicele, se zăpăci de bucurie : şiragul de perle pe care-l avea la gît parcă prinse viaţă, iar păsările de mătase începură să roiască în jurul făpturii ei dolofane. La strigătele cucoanei se adunară toate slujnicele. Bucuria îi cuprinse pe toţi. Numai Ceaiciha stătea uitată în mijlocul cabinetului, încovoiată sub greutatea traistei doldora de codrii de pîine cerşiţi de la mujici, care păreau nişte pumni ameninţători.

Dar iată că primul avînt al bucuriei se domoli, cucoana, măreaţă ca totdeauna, se retrase urmată de slujnice în încăperile ei, şi abia acum îşi aduse aminte boierul de aceea care fusese odată cea mai bună secerătoare. Îi turnă cu mîna lui un vin scump, adus de prin străinătăţi, luă din portofel o piesă de două grivne, îi dădu drumul în vin şi întinse paharul bătrînei.

— Încă o dată îţi mulţumesc, Katerino. Bea paharul ăsta ca pe vremuri, la seceriş.

Bătrîna goli paharul cu care o cinstise boierul, apoi rostogoli în palmă bănuţul de argint, punctat de nişte stropi sîngerii. Dar dărnicia boierului nu se opri aici.

— Şi acum, Katerino, du-te la bucătărie şi mănîncă ceva. Condu-o, Nikanor.

După ce bătrîna ieşi, Arkadi Valerianovici îşi coborî la loc ochelarii, şi-şi vîrî nasul în izvodul galben şi fărîmicios de vechi ce era.

Cruntele vremuri de altădată i-o şterseră din amintire pe tînăra Ceaiciha, şi-l făcură să uite şi de cea bătrînă. Rîndurile universalului iscălit de comandantul detaşamentelor ucrainene şi

podoliene ale armatei regelui şi *Rzeczpospolitei* [1] evocau mersul nemilos al istoriei, mîna de fier a stăpînirii, care acum ar fi fost atît de binevenită.

„Domnul dumnezeu, făcătorul cerului şi al pămîntului, împărţindu-i pe oameni în stări i-a aşezat pe fiecare, de la capetele încoronate pînă la prostime, pe o treaptă anume, iar vouă, ţăranilor, v-a hărăzit să fiţi şerbi, numai sufletul vostru fiind deopotrivă cu al celorlalţi oameni. Tot creştinul cu frica lui dumnezeu trebuie să se supună cu umilinţă vrerii celui-de-sus. Iar pe care nu-l duce capul şi nu înţelege rînduiala statornicită pentru voi să-şi îndrepte gîndul spre vieţile străbunilor care s-au născut, au trăit şi au murit în robie, lăsînd moştenire urmaşilor îndatoririle stării lor, pe care şi voi s-ar fi cuvenit să le fi supt o dată cu laptele mamei : credinţă faţă de oblăduitori, supunere veşnică faţă de stăpîni."

XIII

De la o vreme, armăsarul mătăhălos al vătafului se ivea tot mai des în pădure, săltîndu-l în şa pe călăreţul îmbrobodit ca o muiere : încă nu-i trecuseră durerile de măsele lui Salogan. Numai că aceste plimbări nu-i aduceau nici o bucurie. Nici stăruinţele sale, şi nici votca nu izbuteau să frîngă cerbicia morocănoşilor pădureni. Erau hotărîţi să se judece mai departe cu boierul, de va trebui şi ani de zile, numai să nu se mute în sat. Iar cînd într-o zi Salogan, băut fiind, s-a ţinut scai de Andri Bilenko, om cuminte şi aşezat, să-i spună de ce nu vrea să se mute într-un loc nou, ursuzul l-a lămurit în scîrbă :

— Nu plecăm. De n-ar fi decît pentru că vrea boierul ! A, dacă i s-ar năzări boierului să ne pună să trăim vrînd-nevrînd în pădure, atunci m-aş cărăbăni în sat ! Asta-i povestea. Aşa că vezi-ţi de băuturică, iar pe noi să ne laşi în pace.

Şi Andri aruncă pe fereastră o căutătură, de parcă l-ar fi văzut acolo pe boier.

— Ehei ! se trezi pe loc Salogan. Prea te crezi mare, Andri ! Vezi să nu-ţi pleci nasul într-o zi, de o să te ciugulească şi găinile, spuse rar vătaful, pironindu-l cu privirea pe pădurean.

[1] *Rzeczpospolita* (republică — în lb. polonă) — denumirea tradiţională a statului polonez feudal, care a intrat în uz la sfîrşitul sec. al XV-lea ; din 1569 pînă în 1795 denumirea oficială a statului polono-lituanian.

— Să-i ciugulească pe ăi care ne vor răul.

Andri se ridică de la masă, cu o lucire mînioasă în ochi. Vătaful se întrebă mirat cum de nu-l mirosise el pe ţărănoiul ăsta, care părea atît de blajin, pe vita asta de dîrvală, care nu fusese văzut să ţipe la un copil, ori să dea în el ! Ca să-l împace, pocni cu palma peste laviţă şi spuse arătînd sticla :

— Şezi, Andri, mai avem cui ţine tovărăşie.

— Mai bine ia-o şi umblă, răspunse Bilenko, luîndu-şi ochii de la sticlă de parcă n-ar fi fost votcă, ci otravă. Te-am aşezat la locul de cinste, dar poate o să te simţi mai bine afară. Marta, petrece-l pe domnul vătaf pînă la poartă.

Lui Salogan îi venea să trîntească uşa şi să-l înjure pe Andri cum i-o veni la gură. Se stăpîni însă : aşa nu avea să facă nimic. „Ehei, Salogane, cheamă-ţi în ajutor toată dibăcia ta de vătaf şi gudură-te pe lîngă urîciosul ăsta de pădurean, pînă o să-l faci din nou să bea." Ciocniră în semn de împăcare şi dădură pe gît un pahar, încă unul. Ghervasi căuta cu băgare de seamă cheia inimii celuilalt, ca să i-o deschidă pe nesimţite şi să-i îmblînzească firea îndărătnică.

— Urît e aici, Andri. Nu auzi decît freamătul codrului şi urletul lupilor.

— Urlă şi ei, ce vrei să facă ! îi dădu dreptate ţăranul cu capul lui mare, rotund, culcat în palmă.

— Mă prind că iarna nevasta nici nu se poate duce la biserică.

— Cum să te duci cînd omătul se ridică pînă la brîu ? intră în vorbă Marta, oftînd ca de obicei.

— Dacă vrea, are şi în casă cui să se închine, zise Andri, arătînd din cap colţul cu icoanele. Vreme să aibă.

— Una-i icoanele, alta-i biserica, ispiti vulpoiul de Salogan inima femeii. Ştii ce preot avem acum ? Deştept foc ! Şi ţine nişte predici că merită să-l faci arhiereu. Pe viaţa mea.

— O să-l facă cînd i-o veni sorocul. N-am eu grija lui, spuse nepăsător Andri.

— Şi băiatului i-o fi tare greu să bată atîta drum pînă la şcoală.

— Nu-i nimic, că tot nu iese popă.

— Bine, dar îşi rupe ciubotele.

— Să fim sănătoşi, că-i fac eu altele.

— Oameni vrednici ca voi e păcat să zăceţi prin coclaurile astea. Boierul ţi-ar plăti dările pe tot anul, ba ţi-ar mai da şi ceva buşteni să-ţi faci casă.

— Să dea la cine o vrea.

— Da vouă de ce să nu vă dea ?

— Nu vreau să mă pricopsesc din ce nu-i al meu. Să ne lase Ananas în apele noastre, că mie nu-mi trebuie nimic de la el.

— Se poate să-i spui aşa boierului ? clătină dojenitor vătaful din capu-i înfofolit. Uitînd de biserică, Marta se pornise pe un rîs de nu se mai oprea. E mare păcat !

— Păi ce, eu i-am scornit numele ăsta ? Pe tat-su l-au poreclit aşa.

— De ce ? întrebă de pe cuptor Serghiko, un băieţaş de zece ani.

— De ce ? Iaca, să-ţi spună tăticul.

— Nu zăpăci copilul cu toate prostiile ! pufni vătaful.

Îşi potrivi broboada şi se strîmbă de durere. Broboada părea că se strîmbă şi ea.

— Lasă, nu strică să ştie şi el. Andri se întoarse spre cuptor şi, zîmbindu-i cu duioşie băiatului său mai mare, povesti : Ei, aşadară cînd s-a pus cruce şerbiei, mulţi ţărani de la noi — ostaşii care slujiseră sub Nicolae, slugile de la curtea boierului, copiii de ostaşi — n-au primit pămînt de fel. Cum s-ar spune a intrat omul în viaţa slobodă cu ce avea pe el. Au fost alţii cărora le-a căzut cîte o deseatină mare şi lată. Ce să mai ari, că nici să te-nvîrteşti nu-i loc ! S-au sfătuit oamenii şi s-au dus la bătrînul Stadniţki, adică la tătînele boierului nostru. Ăla taman făcuse ochi, şi slugile îl ajutau să se ridice de pe dormeză, că aşa-i zice. S-au înfăţişat oamenii înaintea lui şi l-au întrebat cu plecăciune : „Cum să trăim de acu înainte ? Se cheamă că sîntem slobozi, dar slobozenie fără pămînt, cum vine asta ?“ Foc s-a făcut boierul : „Ce ? L-aţi şi băut ? Nu v-au dat loturi ?“ „Păi, ăla-i lot ? Nu iei de pe el nici cu cît să-ţi ţii burta !“ „N-aveţi decît să sădiţi ananaşi şi să-i vindeţi la Petersburg. O să luaţi pe ei o groază de bănet şi o să vedeţi ce bine o s-o duceţi.“ Oamenii nu prea ştiau ce-s ananaşii, dar de atunci i-a rămas numele boierului Ananas. Priceput-ai ?

— Am ! răspunse ghiduş Serghiko şi încercă să-şi astîmpere fraţiorii mai mici care iscaseră o foială de se cutremura cuptorul.

Vătaful plecă fără să fi făcut nici o ispravă. Marta îl petrecu pînă la poartă. Vătaful încercă s-o ciupească pe întuneric, dar se trezi cu o scatoalcă după ceafă şi se grăbi să-şi ia tălpăşiţa.

De la Bilenko se duse întins la Demid Gonciar, care se însurase de Pocroave şi-şi purta ca pe palme nevestica-i bălaie, de parcă ar fi fost cine ştie ce comoară. La o adică, în afară de ochii de cicoare şi de zîmbet n-avea nimic frumos. Lui Gonciar, un flăcău cu chipul mîndru ca dăltuit din lemnul cel mai scump, nu-i păsa nici că-i pistruiată, nici că avea buze vineţii şi strungăreaţă în dinţi — semn sigur că-i rea de muscă. Nu i-a păsut

nici că-i slabă de-i numărai coastele — cel mai mare cusur pentru o mireasă pe meleagurile Podoliei. Părinții băiatului să n-o vadă în ochi!

— N-are carne pe ea nici de-o friptură! se revolta bătrînul de alegerea ce-o făcuse fiu-său.

— E uscată, de i se aud oasele clămpănind, se văicărea bătrîna.

— Ei și? Oase să fie că carnea crește cu timpul, lua apărarea Demid puicuței sale și o sfătuia să îmbrace mai multe fuste una peste alta.

— Dar de unde să iau atîtea? rîdea și se întrista Sofia.

Văzînd așa, a șterpelit băiatul ceva grăunțe de la bătrîni, a mai luat de la Placinda bani cu dobîndă, și glonț la draga lui cu cel dintîi dar. Fata mai întîi s-a fîstîcit de bucurie, dar apoi a început s-o mustre cugetul și n-a mai vrut în ruptul capului să primească darul. Flăcăul să turbeze, nu alta. A apucat pachetul, s-a repezit la sobă și a azvîrlit în flăcări un cupon de materie verde cum e iarba pe luncă. Una ca asta fata nu era în stare s-o îndure. A smuls stofa din foc și a strîns-o la piept. Mult a trebuit să-l giugiulească apoi pe mîniosul de Demid ca să-l împace. Chiar l-a pupat de cîteva ori, dar cu asta l-a supărat și mai rău: afurisita de strungăreață nu-i ieșea din cap, și pace. După nuntă, de cîte ori pleca în sat, își încuia soața în casă și lua cheia cu el. Iată însă că într-o zi tatăl lui Demid a venit pe la ei, dar a găsit ușa încuiată și a trebuit să intre pe fereastră. Bătrînul s-a burzuluit rău de tot și a povestit vecinilor ce zulier era fiul său. Aceștia au umplut satul de vorbe, și Demid a trebuit să se lase păgubaș. Totuși căuta să se întoarcă la ore neobișnuite și din direcții de unde nu era așteptat.

Salogan îi găsi pe amîndoi acasă. De cum intră, exclamă încîntat, arătînd-o pe Sofia din ochi:

— Se vede c-o duce bine la tine, măi Demide, că s-a făcut grasă și frumoasă ca un ou de paști.

Demid se bucură la auzul unor atare vorbe. Salogan zise înainte cu o clipire ștrengărească:

— Vezi, vezi, să nu ți-o fure vreun duh al pădurii.

Atunci Demid intră la bănuială, iar Sofia întoarse capul ca să-și ascundă zîmbetul șăgalnic pe care bărbatul ei nu-l putea suferi.

— Cum s-a întîmplat la Maidan, unde muierea unuia a fugit cu un prăpădit de panglicar de la bîlci. Ce vrei? I se urăște femeii în pădure, în pustietatea asta. Numai lui Matvi Boțiun îi place aici, dar o mai șterge și el în sat din cînd în cînd. Eu zic,

măi Demide, să te muţi din pădure şi să nu aştepţi să vă alunge de aici cu jăndarii.

— Ce-o să se întîmple cu toţi să se întîmple şi cu mine, dar din pădure nu plec, răspunse Demid ridicîndu-se cît era de înalt. Mînia îl făcea şi mai frumos. Pămîntul ăsta e al meu. Scrie şi la cadastru, şi în explicaţii, îşi aduse el aminte cuvîntul cărturăresc.

— Dar dacă boierul o să-ţi plătească dările pe tot anul şi o să-ţi dea şi ceva pădure ?!

— Încă nu s-a văzut să-l scoată pe ţăran de la ananghie pomana boierească, iar mîna boierului nu ştie decît să ne apese.

Pe Salogan îl apucară pandaliile :

— Îl vorbeşti de rău pe boier, mă potlogarule ? Ţi s-a făcut de puşcărie, ai ?

— Da de ce zbieri la mine în casa mea ? Aici nu eşti la conac.

Salogan plecă şi de acolo cu coada între picioare.

— S-au vorbit, fir-ar să fie, mormăia supărat slugoiul şi-l lua cu frig cînd se gîndea ce o să-i spună a doua zi lui Ananas — aşa îi spunea şi el în gînd boierului.

Dorea la fel ca şi Stadniţki să le vină de hac ţăranilor şi tot drumul îşi storcea creierii, doar-doar va dibui un alt capăt al afurisitului ghem. Cîte n-a încercat ! S-a sfătuit deschis ca la spovedanie cu împăciuitorul, a cercetat legile şi „regulamentul local", nădăjduind să găsească o chichiţă, un clenci, ca să-i plece pe îndărătnicii de ţărani. Te pomeneşti că mîrlanii aveau să se ducă din nou la senat sau la ţar cu jalba în proţap ! Că ce-şi zic, ticăloşii ? Nu i-a mers boierului întîia oară, n-o să-i meargă nici acu, după ani de tărăgăneli prin judecătorii şi pe la felurite dregătorii.

XIV

În ceaunul cu ciorbă de peşte încă nu începuse să se prelingă pîrîiaşe de spumă albă, cînd, încovoindu-se în prag, Roman intră pe uşă. Învăpăierile focului îi rumeniră obrajii şi-i însîngerară barda din mînă.

— Oho, miroase a peşte ! se bucură flăcăul, apoi îşi zvîrli căciula pe cufăr şi scuturâ scurt din cap, făcînd să se aşeze ascultător, după ureche, moţul inelat.

— Eu l-am prins ! vesti mîndru Maxim de pe cuptor. Să vezi ce de bibani ! Iar pescarii au scos cu ciorpacul o ştiucă, uite atîta !

Băieţaşul dădu să sară jos, dar îşi aduse aminte la vreme că nădragii lui uzi şi plini de noroi se uscau pe laviţă şi la vîrsta lui nu se cădea să umble prin casă numai în cămaşă.

— Ai prins mult ? îl întrebă Roman pe ştrengar, privindu-l cu îndoială, apoi se aplecă şi puse toporul sub laviţă.

— Păi, da... se cam codi băiatul şi se uită ruşinat la maică-sa.

— De prins a prins, dar întreabă-l cît a adus acasă, spuse Maria care trebăluia lîngă cuptor.

— De două ciorbe pentru cosaşi tot am adus. Nu-i aşa, mămuco ? îngăimă puştiul căruia îi pierise toată voioşia.

— Da ce-a fost mai bun ai dus la crîşmă.

— La crîşmă ? se încruntă Roman cu mîna aşezată ameninţător pe catarama curelei. Se vede că nu te-am muştruluit de mult. Ce cauţi tu la crîşmă ?

— Jupînul are un gramofon... răspunse băiatul cu ochii în podele.

— Şi pentru asta i-ai dat lui Kondra peştele cel mai bun ? Văzîndu-te necopt la minte ţi-o fi pus un cîntecel pentru un ditamai peşte.

— Nu-i adevărat ! Pentru unul mare îmi cîntă de două ori, ţinu să precizeze Maxim.

Roman pufni în rîs, iar prîslea se însenină şi el.

— Ia zi, Maxim, frumoase-s cîntecele de la crîşmă ?

— Tare frumoase ! Picioarele încep să-ţi joace de la sine ! şi Maxim dădu să-i arate lui frate-său cum ar fi vrut el să joace.

— Ai putea să joci acolo de faţă cu toţi ?

— La crîşmă ? Nici gînd ! protestă Maxim fără să bănuiască cursa. Crezi că nu ştiu eu ce se cade şi ce nu ? Şi apoi, la rîu, m-am murdărit din cap pînă-n picioare, îşi arătă el din ochi nădragii. Mă, ce de peşte am prins...

— Am pescuit şi eu ceva !

Făcîndu-i cu ochiul frăţiorului său, Roman vîrî mîna în buzunar şi aruncă pe cufăr cinci bănuţi de argint a cîte cincizeci de copeici.

Maxim fluieră admirativ, dar nici acum nu sări de pe cuptor.

— Aşa mult ţi-a dat pentru o săptămînă ? se miră Maria.

— Ţi-ai găsit ! E pentru două săptămîni, mamă ! Am luat arvuna o rublă jumătate, dar cincizeci de copeici a trebuit să-i dau lui Şkapond.

— Iar i-ai făcut cinste ?

— Nu, i-am dat aşa, să-i stea în gît. În schimb, m-a pus azi la cea mai bună parcelă, că acolo unde lucram înainte pierdeam o grămadă de timp, cărînd buştenii la stive.

Roman acoperi cu palma efigiile de argint ale ţarului şi împinse monezile mai aproape de maică-sa. Aceasta le privea fără nici o bucurie. Lemnele trosniră în vatră. Maria îndreptă ceaunul cu furca, apoi se uită din nou, îngîndurată, la bani.

— Ce să fac cu ei ? se gîndea ea cu glas tare. Să plătesc ceva din datorii ? Sau să cumpăr făină ? Ori poate să iau măcar nitică slănină, că am uitat de cînd n-am mai pus grăsime în borş.

— Dar ce-ar fi, mamă, să facem la tîmplar nişte uşi şi ferestre ? propuse Roman cu o uşoară ironie, iar pe Maxim îl apucă un rîs de veni de-a dura de pe cuptor.

Cu o mişcare a sprîncenelor, Maria le stăvili rîsul : n-aveau dreptul să-şi bată joc de grija ce-o rodea într-una. Cînd o să cunoască mai bine viaţa o să le cam piară şi lor cheful de rîs. Clătinînd din cap, răscoli jarul cu furca şi oftă — nu c-ar fi fost tare necăjită, ci numai aşa, din pricina gîndurilor. Oricît de neînsemnat ar fi omul, îi e capul tobă de gînduri şi de griji.

Lumina blîndă a amurgului, prefirată prin ferestre, şi văpăile zbuciumate ale focului se împleteau bizar pe chipul ei uşor prelung, smead, care îşi păstrase frumuseţea, cu toată mîhnirea cuibărită în ochii căprui, expresivi, în leasa de zbîrcituri subţiri de la tîmple şi mai ales în cutele gemene, scurte, dar tăiate adînc la colţurile gurii.

— Spune, Roman, dar pe o parcelă bună cît poţi să cîştigi într-o zi ? întrebă Maria, apropiindu-se de feciorul ei, cu furca pentru scos oalele din cuptor în mînă.

— Dacă mă pune pereche cu unul vrednic ies vreo treizeci şi cinci-patruzeci de copeici de căciulă, dar trebuie să tragem zdravăn din zori pînă-n noapte.

— Nu-i rău, dar am auzit că la şindrilă se plăteşte mai bine.

— Aşa-i, acolo un meşter bun scoate şi o rublă.

— Ce-ar fi să deprinzi şi tu, încet-încet, meşteşugul şindrilarilor ?

— O să caut, mamă, nu-i mare lucru. Numai că pe şindrilari îi pune acum la alte munci. Şindrila nu se prea vinde.

— Primăvara e aproape, murmură Maria visătoare. Şi zici că poţi scoate mai mult dacă munceşti cu unul vrednic ?

— Păi, da.

— Dacă-i aşa, băiatul mamei, chiar că am putea să ne gîndim la uşi şi ferestre.

— Cum să nu, încuviinţă Roman, întorcînd capul ca să-şi ascundă zîmbetul.

Nu, copiii nu-i împărtăşeau dorinţa de a clădi o căsuţă. Unul era prea mic, celălalt încă un flăcăiandru. Amîndoi erau cu capul în nori. Şi ei, pe vremuri, cîntecele serilor îi erau mai dragi decît casa părintească.

— Pînă s-o mocoşi tătînele vostru, om izbuti poate să punem uşi şi ferestre, trase ea nădejde, uitîndu-se întrebător la băiatul cel mare.

— Te pomeneşti că pune cureaua pe mine, se strîmbă Roman ca de mere acre, iar Maxim chiţăi ca un şoricel înecîndu-se de atîta rîs.

Maria îl ameninţă cu degetul şi-i spuse încet lui Roman:

— Răspund eu pentru toate. O să strige ce-o să strige pînă o să-i treacă. Mă gîndesc că la primăvară n-o să ne ardă de ferestre. Unul o să trudească la cîmp, altul la conac. De aia zic să ne silim acum.

— Cum vrei matale, mamă.

— Dar şi de tine, Romane, mi-e milă, c-o să trebuiască să te ţin numai cu mîncare de post. De-ar făta mai repede vaca!

— Lasă că o să-l ţiu şi eu cu peşte, spuse serios Maxim.

— Aşa, copii, să fiţi uniţi, că nu-i nimeni pe lume să ne ajute. Dădu din cap a laudă către mezin şi urmă cu ochii la Roman: Zic să te duci la Placinda. Cere-i ceva bani cu împrumut sau să-ţi vîndă din uşile şi ferestrele ce zac la el în curte. Ai de unde alege. Poate le lasă mai ieftin, că doar nu-s noi.

— Nu, mamă, la Placinda nu mă duc, se împotrivi Roman, întunecîndu-se la faţă. Ştii şi matale că nu mă are la inimă.

— Las' că şi tu prea faci pe grozavul! îl dojeni Maria aducîndu-şi aminte cum vorbise Roman cu Placinda acolo în poiană. Se poate ca un tinerel ca tine să sară aşa cu gura la oameni?

— Nici eu nu ştiu, mamă, ce mi-a venit, răspunse Roman nepăsător. Nu m-a răbdat inima să tac.

— Mi-e c-o să-ţi rabde spinarea! Şi-acum tu vezi de ciorbă, că mă duc eu la el.

Zîmbind sfioasă, Maria îmbrăcă la iuţeală scurteica neagră de sărbătoare, peste care-şi puse cojocul şi se îndreptă mîndră, de ziceai că întinerise pe neaşteptate.

— Dă-i mămucăi o sabie şi e cazac sadea, spuse Maxim, iţindu-se de după horn.

— Vezi să nu iau reteveiul în loc de sabie!

Maria se încruntă la băiat şi plecă, încă nehotărîtă: să se ducă la Placinda? Şi dacă se duce, ce să-i spună? Cu treburi d-astea se cădea să se îndeletnicească bărbatul. Dar ce să-i faci dacă Grigori lasă totul pe seama ei?! La gîndul acesta îşi privi mîinile, muncite de firul tors pentru alţii.

Către soare-apune norii de aramă se îngroşau. Printre teii seculari, întunecaţi la ceasul acela, drumul părea un pod albastru cu făgaşuri de întuneric în care lucea jilav zăpada vlăguită. Bisericuţa îngîndurată de lîngă cimitirul răzleţ părea o călugăriţă mohorîtă ce stătea între morminte ţinînd crucea sus...

Nu departe de cimitir, casa de zid a lui Placinda de pe un dîmb te privea cu ferestrele ei mari. Deasupra acoperişului semeţ, învelit cu şindrilă, fumul se ridica în rotocoale subţirele aşternîndu-se apoi peste stogurile ţuguiate. În curte, zăvozii îşi zăngăneau lanţurile, iar din acareturi se auzea răsuflarea vitelor şi un grohăit sătul, mulţumit.

Maria nu apucă bine să închidă poarta că lîngă pridvor dulăii începură să mîrîie şi să se smucească în lanţuri legănîndu-şi căpăţînele de parcă ar fi vrut să le zvîrle spre poartă. Slujnica Uliana Omelcenko ieşi repede din tindă, se răsti la cîini şi veni fuguţa spre Maria.

— Bună seara, dadă Mario. Ai treabă cu Terenti Dorohteevici ?

— Cu el, Uliana. Tu cum o mai duci ?

Maria îşi aduse aminte de mama Ulianei, cu care fusese prietenă în tinereţe. Fata era Natalka bucăţică ruptă, cu cozi tot atît de groase. O clipă Mariei i se păru că anii ei tineri se întorseseră.

— Cum s-o duc ? Cînd trăieşti între străini numai bine nu-ţi este, răspunse Uliana cu aceeaşi voce joasă pe care o avusese şi biata maică-sa.

— Stăpîn-tu e acasă ?

— Tocmai stă la masă, dar nu mai are mult.

— Dacă-i aşa, mai tăifăsuim puţin şi-apoi mă duci la el. Maria se apropie de stiva de bîrne în dreptul căreia erau aşezate frumos ferestrele ; în lemnul lor se zbîrleau cuiele îndoite ale balamalelor. Ce zice jupînul tău, le dă ?

— Da, dă pe bani sau face schimb. Vrei să cumperi ceva ? Ştiu că vă faceţi casă, d-aia întreb.

Uliana oftă din adînc. Îşi dorea şi ea o căsuţă a ei, un coltişor liniştit, fie chiar şi în bordeiul unde voia s-o ducă Davîd.

— Mi-ar trebui nişte ferestre, dar mă întreb dacă astea or fi bune, începu să se codească Maria, privind cuiele răsucite ca unele vieţi omeneşti.

N-o să-i tulbure inima ferestrele astea îngheţate, n-o să-i vorbească ele de cei care tot priveau prin aceste geamuri, aşteptîndu-şi fericirea, iar apoi le scăldau cu lacrimile dezamăgirilor ?

„Nu, n-o să le cumpăr", hotărî cu tărie Maria, trăgîndu-şi mîna de la o ferăstruică pe care o mîngîiase fără să-şi dea seama.

— Vino, dadă, o trezi fata din gînduri şi o luă înainte.

Tot şovăind, Maria abia se putu ţine după trupeşa Uliana, care era iute la picior. Din ochiurile de geam căta după ea tristeţea celor plecaţi.

Placinda avea o casă mare cu cinci odăi, ca la oraş. Zidurile erau găurite în dreptul tuturor ferestrelor. Noaptea, prevăzătorul Terenti prindea în buloane zăvoarele obloanelor nu din afară, ci dinăuntru. În salonaş, dinspre colţul de răsărit, se înşiruiau pe doi pereţi felurite icoane vechi, pictate pe lemn de chiparos şi pe tablă albă ; mai jos, chiar deasupra laviţelor, tronau portretele unor generali. Avînd o slăbiciune pentru uniformele strălucitoare, Terenti găsea portretele acestea la telali, cărora le dădea în schimb coarne, copite ori păr de porc. Nu scotea el bani din pungă nici chiar de dragul generalilor !

Placinda şedea tolănit sub icoane. Părul lui rotunjit „cu oala" lucea de untdelemn.

Maria îi dădu bineţe cuviincioasă, dar fără umilinţă. Îl zări cu coada ochiului pe Iakov, fratele mai mic al jupînului, în camera alăturată, cu nasul în cărţi.

— Şezi, femeie, o pofti poruncitor Terenti, arătîndu-i alene, cu degetul, o laviţă de brad proaspăt dată la rindea.

— Mulţumesc. Pot să stau şi în picioare.

— Graba strică treaba. Ce mai veste poveste pe la voi ?

— Mai nimic, de aia am şi venit. Dacă poţi să ne faci un bine cu nişte bani. Nu mult.

Maria se simţea tare prost, nu ştia ce să facă cu mîinile, şi-şi plecă şi mai adînc fruntea.

— Oho ! se miră Placinda.

Se ridică repede şi, legănîndu-şi trupul greoi, păşi spre uşă şi o închise cu grijă.

„Se fereşte de Iakov", îşi spuse Maria, ştiind că Terenti nu-l prea avea la inimă pe fratele lui, mai ales pentru că azi-mîine trebuia să împartă cu el averea rămasă de la bătrîn. Pentru Terenti asta era ca şi cînd ar fi trebuit să-şi rupă inima în două.

În gura neagră a sobei, jarul ce se stingea sub flăcăruile albăstrii părea un ochi vrăjmaş la pîndă.

Terenti făcu cîţiva paşi prin odaie, scoţînd din cînd în cînd cîte un „hm" în barbă, apoi se opri în faţa patului, deasupra căruia îşi desfăşura culorile aprinse un covor moldovenesc nounouţ şi, în sfîrşit, se întoarse către Maria.

— Bani cu împrumut, zici ? Bănuiesc că ai nevoie pentru casă, nu-i aşa ?

— Pentru casă.

— Care va să zică, trebuie să vă băgaţi în datorii.

— Altfel nu-i chip.

Terenti tuşi scurt, se gîndi puţin şi, înveselindu-se deodată, îşi potrivi brîul vechi, cum purtau pe vremuri corăbierii, şi o întrebă :

— Da tu ştii ce-i aia o datorie ?

— Cum să nu ştiu ?

Sprîncenele Mariei se frînseră şi vechea durere a ţăranului îi întunecă privirea.

— Datoria, drăguţo, e o mare pacoste ! Datoria vrea să zică să iei bani pentru un timp şi să-i dai înapoi pentru totdeauna !

Din pieptul bogătanului izbucni un chicot răguşit care aducea mai curînd a tuse, netezindu-i cutele ce abia începuseră a i se săpa pe pielea grasă a frunţii.

Gluma asta, în loc s-o înveselească, o mîhni şi mai rău pe Maria, şi ea spuse oftînd :

— Ştiu şi eu că nu-i uşor să fii dator, dar n-avem încotro.

— N-aveţi încotro ? Ochii şi nasul lui Placinda oglindeau mirarea. Ei, să te împrumuţi nu-i mare lucru, dar e greu să sfinţeşti sorocul, spuse Placinda trăgînd cu ochiul spre ambele uşi.

Apoi se apropie de Maria şi o fixă iscoditor, cu o privire care parcă o pipăia din cap pînă-n picioare.

Sub acea privire neruşinată, Maria se zgribuli ca de frig şi pînă la urmă se mînie.

— La noi vorba-i vorbă. Sîntem oameni de jos, nu ştim să umblăm cu fofîrlica, îl repezi ea cu năduf, dar Placinda nu-şi pierdu cumpătul de loc, ba dimpotrivă zîmbi cu gura pînă la urechi.

— Vai de mine ! Te-ai supărat ? Sau te pomeneşti că te-ai ciorovăit cu bărbat-tău ? încercă el să prindă privirea femeii.

Pupilele-i rotunde, ca petele ştiucii, se subţiau, semănînd pînă la urmă cu două boabe de ovăz sălbatic.

Bine că în clipa asta intră în odaie nevastă-sa, cu şiragul de chihlimbar sunîndu-i la gît. Privirea lui Terenti se schimbă pe loc ; era privirea serioasă a omului care trata o afacere.

După ce dădu bună seara Mariei, privind-o cu compătimire, Darina ieşi ca să nu-i stingherească.

— Şi cît vrei ? întrebă în sfîrşit Placinda.

— Măcar vreo zece ruble.

— Dacă trăgeaţi încă puţin, o scoteaţi la capăt, se miră bogătanul că-i cerea aşa puţin.

— Apoi de tras tragem de ne iese sufletul.

— Nu vorbi cu păcat. Doar munceşte şi bărbat-tu, şi Roman. Numai că ăsta se cam ţine de pişicherlîcuri de la o vreme.

— Aş, e băiat cuminte !

— Atunci de ce rîvneşte la bunul altuia ? Mai mare ruşinea ! De la cine o fi învăţat aşa ceva ? Oameni ca voi, care o cam duceţi de azi pe mîine, ar trebui să se poarte cuviincios. Bagă-i minţile în cap, Mario, pînă nu-i prea tîrziu. În cuvintele domoale ale bogătanului se simţea o ameninţare cruntă. Apoi schimbă vorba : Şi pe cît timp îţi trebuie ?

— Ştiu şi eu ? răspunse Maria, căzînd pe gînduri. Măcar pînă la Pocroave, dacă se poate.

— Se poate şi pînă la Pocroave, se poate şi pînă la Anul Nou. În tine am încredere. Terenti scoase încetişor din buzunar punga şi o săltă ca-n joacă. Căzînd pe palma lui aspră, monedele zornăiau surd. Sau dacă vrei ţi le dau pentru un an.

— Îţi mulţumesc din toată inima.

— Să fii sănătoasă, Maria. Glasul bogătanului se îmblînzi. De ce să nu ajut un om de treabă ?

În sufletul femeii se trezi recunoştinţa : orice s-ar fi spus în sat despre Terenti, tot la el alergai cînd erai la strîmtoare.

— Noi nu luăm bani pe degeaba. O să-ţi muncim cît o să trebuiască...

— Las' că ne învoim noi, o întrerupse Terenti. Ai adus ceva să pui amanet ori să fac o hîrtie ?

— Ce-am putea să zălogim, Terenti ? Fă hîrtie. Şi să ştii : cînd o să ne chemi să muncim ceva, venim îndată. Pune acolo şi dobîndă cît trebuie.

Terenti încuviinţă mulţumit.

— De bună seamă c-o să pun. Şi o să-mi mulţumeşti. Am auzit că eşti meşteră neîntrecută la albit pînza.

— Mă pricep.

— Aşa, cînd te uiţi, parcă nu-i mare lucru, dar nu orice muiere ştie să albească pînza subţire pentru cămăşi, o lăudă chiaburul. Tu cum faci ?

— Ţin faţa pînzei la soare, iar partea cealaltă în apă.

— Auzi, frate ! se miră Placinda. Ei, da ştii ce dobîndă iau ?

— Nu, că pînă acu n-a trebuit să mă împrumut la matale.

— Chiar nu ştii ? se miră Placinda cu un ochi la uşa camerei în care se afla Iakov şi adăugă, coborînd glasul : Dobînda mea e negustorească, drăguţo, rublă la rublă.

— Cum ?! înmărmuri Maria, privindu-l cu ochii căscaţi de groază.

Pe buzele lui Terenti tremură un zîmbet ciuntit de capetele mustăţilor pleoştite.

— Hehe... Nu înţelegi ? Iei zece ruble, iar de azi într-un an mi le dai înapoi şi încă zece pe deasupra.

— Nu ţi-e frică de dumnezeu, Terenti ! se revoltă femeia. E păcat ce spui !

— Ţ-ţ-ţ-ţ, făcu Terenti. Pînă acum sfîntul nu s-a mîniat pe mine. Ce, nu-i omeneşte ?

— Cum să fie omeneşte, păcatele mele ? Gîndeşte şi matale...

— Eu ce să mai gîndesc ? Mai bine gîndeşte-te tu, numai dacă ai minte în cap, că nu eşti decît o femeie, îi tăie vorba Placinda. Bunul dumnezeu ce ne dăruieşte într-un an ? Spune ? Vaca, ştii şi tu, ne dă cîte un viţel pe an, iapa — cîte un mînz, iar oaia — un miel. Atunci de ce să nu aducă şi rubla stăpînului său încă una ? Ce, nu-i aşa ?

Un rînjet strîmb îi dezgoli dinţii bombaţi, parcă turnaţi din metal. Rînjetul acesta îi dădu Mariei fiori reci.

Clătinînd din cap îl privi pe chiabur pe sub sprîncene. Acesta se îmbună iarăşi :

— Acu vezi că am dreptate ?

— După dreptatea matale iese că dacă o scroafă fată pe an douăzeci de purcei trebuie să-mi ceri douăzeci de ruble pentru una, răspunse Maria, ridicînd din umeri.

— Nu pune o spurcăciune de scroafă alături de dobitoacele curate, o repezi Placinda cu un gest de nerăbdare. Spune mai bine, să fac ţidulă sau mai încerci şi în altă parte ?

— Okun ia cincizeci de copeici la rublă.

— Atunci de ce nu te duci la el, la naiba ! Poate o să-ţi dea de pomană tot ce are în pungă, cu praf cu tot ! Ochii îngustaţi ai chiaburului scăpărau de mînie, care de-acolo se întinse peste toată faţa ca cercurile pe apă. Banii mei nu-i bag nimănui pe gît. Ce, ţi-ai închipuit c-o să-ţi dau banii pe veresie, ba am să-ţi mai şi mulţumesc, nu ? Aşa-i calicul ! Oricît l-ai ajuta la nevoie, oricît bine i-ai face te priveşte chiondorîş. După ce se milogeşte pe la porţile altora tot el îşi ia nasul la purtare !

Cuvintele bogătanului tăiau ca briciul. Instinctiv Maria îşi duse mîinile la piept cu un gest de apărare, dar apoi izbucni şi ea :

— Pentru că-ţi baţi joc de sărăcia noastră, Terenti, fie ca de azi înainte numai nenorocirea să se oprească la poarta ta !

— Iată deci de la cine învaţă Roman ! De la scumpa lui mamă ! se răţoi Placinda. Zi, mai şi îndrăzneşti să ridici glasul la mine !

— Ştiu că ai vrea să ai în pungă şi glasurile, şi inimile noastre ! îi aruncă în faţă Maria şi, întorcîndu-se scurt, se repezi afară.

În tindă o ajunse din urmă şuieratul lui de năpîrcă :

— Şi tot ea se mai grozăveşte !

În curte o întîmpină zornăitul lanţurilor şi mîrîitul întărîtat al zăvozilor. Cîinii treziră pesemne o oaie care fătase de curînd. Ea behăi jalnic căutîndu-şi mielul şi, găsindu-l, se linişti numaidecît.

Cînd uşa se închise după Maria, Iakov ieşi din camera lui. Se opri în prag, se întinse de-i trosniră oasele, privindu-l pe Terenti cu scîrbă, batjocoritor. Acesta ghici îndată cam ce gînduri îi umblă prin cap învăţatului său frate. Obrajii i se aprinseră şi-l trecură toate sudorile, apoi i se împurpură faţa de la tîmple pînă la bărbie. Iakov stătea liniştit în uşă, cu un zîmbet pe buze, care-l împungea pe Terenti ca un pumnal. În ochii lui Iakov mînia se vedea mai rar decît în ai fratelui său, în schimb ei erau plini de un dispreţ sarcastic care îl scotea din fire pe Terenti. De unde năravul ăsta la el? Numai afurisitele alea de cărţi erau de vină. Dracu îl pusese să-l dea la seminar. Acum trăgea ponoasele.

— Ce te holbezi la mine? Nu mă mai cunoşti?

— Ba te cunosc din ce în ce mai bine.

Faţa palidă, pătată a lui Iakov se strîmbă de dezgust. Pe bărbia lui masivă, dîrză, zvîcneau două cute verticale din care pricină părea că avea mereu altă formă.

— Dar ce mare necealnic eşti tu să mă judeci?

— Să ştii, chiar c-o să te judec într-o bună zi. Nu vreau să arunce oamenii cu pietre după mine pentru toate cîte le faci tu.

— Du-te şi pupă-te în bot cu oamenii ăia, dacă nu preţuieşti pîinea pe care o mănînci la mine.

— Mi se opresc dumicaţii în gît. Şi prin somn parcă aud de ticăloşiile iubitului meu frate.

— Ce vrei să spui?

Terenti se aplecă de parcă ar fi vrut să se repeadă la el.

— Ghiceşte singur, că doar eşti firoscos de ţi-a mers vestea.

— Termină cu tîmpeniile! S-auzim ce ştii.

— Dacă m-aş apuca să scriu toate cîte le ştiu despre tine nu mi-ar ajunge nici o piele de bou.

— Vezi să nu-ţi încondeiez eu pielea cruciş şi curmeziş.

Ochii gălbui ai lui Terenti se întunecară de mînie.

— Uşor, să nu ieşi tu cel cotonogit! îl ameninţă Iakov cu pumnul lui ciolănos. Pielea mea las-o în pace. Destul că-i jupoi pe ţărani. Cum spuneai adineauri? O vacă aduce pe an un viţel, o oaie un miel, iar o rublă trebuie să aducă şi ea o rublă!

Rîsul lui Iakov îl şfichiui pe Terenti, care, de mînie, se înăbuşea şi mai multe nu.

— Ţi-ai împuiat capul cu năzbîtiile din blestematele alea de cărţi, iar acum nu-i laşi pe oameni să-şi vadă de treburi!

— Da ce, tu eşti om? se miră Iakov, desfăcîndu-şi larg mîinile.

— Da ce sînt? Spune? Umbra lui Terenti dănţui pe podea şi pe pereţi. Ce sînt?

— O jivină care jupoaie oamenii de vii, un cămătar, un nelegiuit, asta eşti!

Iakov puncta cu pumnul fiece cuvînt, iar Terenti îşi trăgea capul între umeri.

Cu cîtă plăcere şi-ar fi sfîşiat fratele ca pe o broască rîioasă! Dar ca să-l pună la locul lui aşa cum ar fi vrut nu putea; Iakov îl avea la mînă cu nişte isprăvi pentru care nu l-ar spăla nici apa din două mări, ba s-ar putea să ajungă şi la puşcărie. Sfinte Cristoase, de cîte ori se jurase să nu mai aibă de-a face cu tot soiul de răufăcători, dar nu-l răbda inima de loc: ba fura cu mîna lui din pădurea boierească, ba cumpăra pe nimic chilipiruri deocheate şi tremura de parcă chiar el ar fi hoţul.

— E păcat, Iakove, să-ţi huleşti fratele!

Fîlfîiala unei mîneci largi în uşă vesti ivirea Darinei. Din răscroiala bluzei înflorate cu cusături se zăreau tresăltînd sînii ei dîrzi. Tînăra femeie îşi trăgea cu mîna cămaşa la piept şi-i privea cu un aer implorator. Amărăciunea ce i se citea în ochi îl făcu pe Iakov să se stăpînească. O lăsă să treacă, căutînd să nu se uite la degetele ei crispate pe răscroiala cămăşii.

— De ce jecmăneşte oamenii? Unde s-a mai pomenit să iei dobîndă sută la sută?

— Dar ce, vrei să dau banii pe degeaba? sări Terenti, proţăpindu-se lîngă nevastă-sa. Negustorul caută să ia cît mai mult, de aia e negustor.

— Nu zic să dai degeaba, dar nici aşa — să mi se scoată mie ochii din pricina ta.

— Mai dă-i dracului de calici! Nu te mai lua după ce spun ei! Şi mai cu seamă, nu te mai uita la Varvara, ca la un sfînt, c-o să ajungi la închisoarea din Varşovia, dacă nu chiar în Siberia. Ascultă ce-ţi spun!

— Linişteşte-te, Terenti, de ce nu căutaţi să vă înţelegeţi cu binele, încercă Darina să-i împace. Eu nu mă pricep la dobînzi, dar atîta ştiu: fraţii buni nu trăiesc aşa, încheie ea întorcînd ochii spre Iakov.

— Mă, Iakove, mă, încercă Terenti să vorbească liniştit. Te-am făcut învăţător. Acum poţi să intri în slujbă să cîştigi şi tu o pîine cinstită.

— Dar ceea ce faci tu împroaşcă cu noroi şi pîinea mea, şi sufletul meu. Nu poţi să cumperi şi să vinzi fără să înşeli, fără

să furi ? Ce ţi-a trebuit să pui făină de porumb în mierea tatii ? Te-ai făcut de rîs şi nimeni nu mai cumpără miere de la noi.

— N-ai grijă, o vînd la Kameneţ, se îndîrji Terenti, ridicîndu-şi pumnul.

— Sau unde ai mai auzit de cineva să bage patru chile de sare la un pud de slănină ? Dar ce crezi, că oamenii sînt chiori ? Cînd vor să spună despre ceva că e rău zic „ca slănina lui Placinda" sau „ca mierea lui Placinda". De ce să nu faci comerţ cinstit ca nemţii sau englezii ?

— Ia mai slăbeşte-mă odată cu nemţii şi englezii tăi ! Treaba lor cum fac negustorie. Eu atîta ştiu : nu-i negustor pe lume să se mulţumească cu mai puţin cînd poate să scoată mai mult. Ehei, de-ai fi în locul meu ai uita repede de nemţi şi de englezi ! Dacă nu furi tu, te fură alţii pe tine. Intră la o şcoală învăţător, Iakov. Pe copii poate ai mai putea să-i înveţi ceva, dar află că încă nu s-a născut omul care să mă înveţe pe mine.

Iakov rămase cam descumpănit : în cele ce spunea Terenti era o parte de adevăr. Terenti simţi îndată c-a izbutit să-l clintească şi urmă, aproape blînd :

— Chiar aşa, Iakov, de ce să nu intri învăţător ? Sau, mai bine, şef de cancelarie la poliţie ! Tocmai m-a întrebat Zapciul dacă nu ştiu pe cineva. Stai la căldurică, trece anu, te mai ridici cu un grad.

— Ţi-am mai spus o dată : nu plec din satul nostru.

Lui Iakov îi veni să-şi tragă palme pentru clipa aceea de slăbiciune.

— Eu, de-ar fi după mine, aş fugi în lume să nu mai văd în viaţa mea satul ăsta.

— Pentru că aici ţi-ai făcut numai duşmani. Eu vreau să fac bine oamenilor.

— Şi cum, mă rog ? Cu basmele alea pe care le pui pe hîrtie, de te rîd şi curcile ?

— Află că ceea ce scriu eu face mai mult decît toţi banii tăi făcuţi din hoţii !

— Acuşi îţi arăt eu bani din hoţii ! Acu te strivesc ca pe un broscoi prăpădit !

Terenti îşi făcu vînt, dar Darina i se agăţă plîngînd de braţul ridicat să lovească.

— Vai şi amar de zilele mele ! începu să bocească femeia, trăgîndu-l pe Terenti la o parte.

Lacrimile amare ale Darinei îi potoliră pe amîndoi. Ferindu-şi ochii, Iakov intră în camera lui şi se îmbrăcă în grabă, fără să asculte la şoaptele dinapoia uşii. Îşi puse pe o ureche căciula de miel negru cu fundul roşu, se privi în oglindă, şi un zîmbet cam

strîmb i se aşternu peste urmele supărării. Portul căzăcesc îi venea de minune. Zaporojan sadea ! Bujori în obraji, sprîncene negre, ochii, deşi cenuşii, dar îndrăzneţi înfruntau pe oricine ! Păcat numai că nările îi erau tăiate adînc, dîndu-i un aer hrăpăreţ ca tuturor celor din neamul lor. Cînd era la seminar se tot trăgea de nări, dar nasul nu-i piele de bou s-o întinzi pe calapod cum pofteşti. Se mai învîrti ce se mai învîrti în faţa oglinzii, apoi ieşi cu pasul sprinten, goni cîinele care se repezise la el gudurîndu-se, se duse într-un suflet la grajd, deschise uşa şi-şi găsi pe dibuite armăsarul.

E o plăcere negrăită să-ţi înşeuezi calul într-o seară cu lună, să-l scoţi pe poartă, să te avînţi în şa şi-apoi să simţi vîntul şfichiuindu-ţi urechile, să vezi mereu alte căsuţe apărînd de-a lungul uliţei şi mistuindu-se apoi într-o clipită.

— Zmeu, nu alta ! mormăi Dorohtei Placinda cu ochii după călăreţ.

Tocmai se întorcea de la biserică. Urmărindu-şi feciorul cu o privire înduioşată se opri lîngă un gard, încovoiat ca o cobiliţă şi clătinînd îndelung din capu-i greu...

XV

Bătrîneţea se apropie pe nesimţite, ca toamna. Voinicul Dorothei s-a pomenit fără veste cu trupul uscat, cu faţa şi gîtul brăzdate de zbîrcituri şi cu pasul domol. Setea de îmbogăţire i se potolise şi ea. Acum gîndul îi era mai mult la biserică decît la gospodărie. Trecutul îi părea un vis zbuciumat. Viaţa lui fusese un şir de deşertăciuni, de minciuni lumeşti. Oricum ar fi fost însă, averea lor de astăzi îşi avea obîrşia în cutreierările ciumacului Dorohtei, măcar că nici banii lui, nici el însuşi nu mai miroseau a peşte. Donul, Crimeea, peştele — toate acestea fuseseră cîndva. Prezentul însemna pentru el biserica tăcută, prisaca, mireasma şi licăririle lumînărilor de ceară care îi aminteau că sufletul nu-i va mai sălăşlui multă vreme în păcătosul trup. Bătrînul să n-audă de o altă îndeletnicire decît cea de prisăcar ! Aici între stupi totul i se părea mai simplu şi mai limpede decît acasă unde nu exista înţelegere între feciorii lui, cărora le dăduse pe mîini toată gospodăria, şi nici trai bun între Terenti şi nevastă-sa. Buna rînduială e legea dintîi nu numai în cer, dar mai cu seamă pe păcătosul pămînt ! Ai lui însă nu ţineau seama de această lege, ceea ce îl amăra îndeosebi pe bătrîn. Toată viaţa cărase tot ce putuse. Odi-

nioară de la poarta lui începeau drumurile Azovului, Donului, Odesei şi Crimeii, şi Dorohtei le cunoştea cum îţi cunoşti buzunarul. Dar pe ce căi au apucat feciorii lui asta nu ştiuse să vadă. Viaţa lor îi scăpase din mîini cum îţi scapă peştele printre degete. Îl mai frămînta însă şi altceva. Banul pe care-l cîştigase din greu de pe urma peştelui şi a sării albe, de Crimeea, era mai curat decît cel cîştigat de Terenti. I-o şi spusese într-o zi, dar Terenti îi rîsese în nas.

— Ehe, tată, altă făină se macină acu la moară. Nu-i mănînc eu, mă mănîncă ei pe mine şi, crede-mă, fără sare. Grea e viaţa astăzi. Abia izbuteşti să-i ţii piept.

O fi fost viaţa grea, totuşi Dorohtei nu cumpărase casele şi locurile celor care plecaseră în Siberia. Ce de vorbe le ieşiseră de atunci şi cîte aveau să mai iasă cînd o să se apuce Terenti să le vîndă ! Nu era mai bine să cumpere cîte o sfoară de pămînt de la moşierul megieş ? Şi asta i-o spusese lui Terenti, dar el dăduse din mînă a lehamite.

— Gura lumii slobodă. Se vorbesc vrute şi nevrute şi pe socoteala matale, măcar că vrei să intri de viu în rai.

— Cine vorbeşte, fătul tatei ?

— Cine ? Iaca, bunăoară, moş Dunai.

— Mînca-l-ar Siberia ! Dintre zbîrciturile lui Dorohtei ţîşni mînia. Dunai mi-e duşman de moarte.

— Dar ăia care mă probozesc pe mine, ce, crezi că mă iubesc foc ? Zău, parcă n-ai fi om bătrîn, cu glagorie la cap, încheie Terenti, ridicînd din umeri.

— Că doar nu ţi-o fi duşmană jumătate din sat ? i-o întoarse mîniat Dorohtei.

— Ba da, dacă nu chiar mai mult, răspunse Terenti, fără a se supăra. Cu rubla împrumutată nu-ţi cîştigi prieteni ! Toţi mategoale ăştia ne sînt duşmani. Azi îţi cade la picioare — scapă-mă, fă-ţi pomană, iar mîine bagă cuţitul în tine. Du-te, tată, la prisacă şi vezi-ţi de albinele matale. E mai bine pentru amîndoi...

În sfîrşit asta-i : Terenti nu ştia să trăiască în pace cu oamenii nici măcar cît ştia el, Dorohtei. Dar cu sufletul cum rămîne ? Că sufletul are nevoie de un liman, de o mîngîiere, sufletul trebuie să se teamă de ceva. Sufletul lui Terenti pare-se că nici de cel-de-sus nu se temea. Cam astea erau gîndurile ce-l frămîntau pe bătrîn după vecernie. Poate o să afle alinare în sfînta scriptură.

Cu pasul domol şi larg ca de bou trudit Dorohtei intră în curte, potoli cîinii care se porniseră pe lătrat şi răsări în pragul casei sale. Terenti şedea la masă, aplecat peste nişte hîrtii. O fi fost ţidulele oamenilor. Dorohtei avea în cap toate datoriile, dar cum îşi dăduse drumul Terenti nu era chip să le ţie minte pe toate.

— Mănînci ? îl întrebă noră-sa, Darina. Avem mîncare de zvîrlugi.

— Nu, fata taichii, răspunse Dorohtei dezbrăcîndu-şi cojocul. Adă mai bine ceaslovul... Sau nu, evanghelia, să-mi citeşti puţin.

Darina zîmbi.

— Iar de la Matei ?

— De la sfîntul Matei, o îndreptă grav Dorohtei. Pe bunicul meu tot Matei îl chema. Şi să nu-i iei în rîs pe cei ce-au apucat-o pe calea domnului.

— Zdravăn de nu-l dobori nici cu barosul şi vorbeşte de lumea ailaltă, bombăni Terenti fără să-şi ia ochii de la hîrtii.

— Tu să taci, afurisitule ! se răsti bătrînul. Ştiu că abia aştepţi să închid ochii.

— Ce te-a apucat acum, în pragul serii ? Te bagi ca musca-n lapte ! aruncă fiul din vîrful buzelor, aplecîndu-se mai mult deasupra mesei.

Afară, cîinii hămăiră, apoi tăcură. Se auzi o bătaie uşoară la fereastră. Darina tresări : nu era pentru întîia oară cînd auzea ciocăniturile astea hoţeşti. Oh, asta n-o să se termine bine nici pentru Terenti, nici pentru ea. Terenti îşi puse repede pe umeri o dulamă încreţită la mijloc, îşi luă căciula şi ieşi.

Bătrînul stinse lampa — tot mai credea că gazul e de la necurat — apoi aprinse o lumînare, o lipi de capacul cufărului de lîngă pat şi, dînd pătura la perete, se aşează tihnit pe pat.

— Păcate şi deşertăciuni sînt toate, oftă bătrînul, închizînd pe jumătate pleoapele vineţii, zbîrcite.

Darina puse evanghelia pe genunchi, întoarse cîteva file soioase, picate cu ceară, şi începu să citească tărăgănat :

— „Nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi"...

— Aşa e, fata taichii, nu judeca, că şi tu o să fii judecat, întări bătrînul cu ochii umezi.

De la o vreme ochii îi lăcrimau şi la frig, şi la căldură.

— „Nu judecaţi, că şi voi veţi fi judecaţi... Şi cu ce măsură măsuraţi vi se va măsura..."

Impresionată de cele citite, Darina voi să urmeze, dar băgă de seamă că pe socrul ei îl furase somnul cu două lacrimi la coada ochilor.

„Acesta să fie oare grozavul Placinda căruia îi ştia de frică mai tot satul ?" se întreba ea, privindu-i chipul cu trăsăturile îndulcite de vîrstă. Ce puţin mai semăna cu bărbatul acela aprig, cu înfăţişarea unui om deprins să dea porunci, care venise pe neaşteptate în casa lor cu paisprezece ani în urmă !

Sosise într-o brişcă frumoasă trasă de trei cai tineri. Sărise voiniceşte din trăsură şi o pironise cu ochii-i ageri ; Darina înălbea lîngă fîntînă, la razele blînde ale soarelui, ceara pentru lumînări a mănăstirii.

— Va să zică, asta mi-e nora ? Rîzînd într-una se apropiase de ea, o apucase de cot cu mîna-i năduşită şi începuse s-o măsoare din cap pînă-n picioare cum măsoară geambaşul vita la obor, înfigîndu-i degetele în carne pînă la os. Straşnică fată. Mă întreb numai cum îi fi la treabă — mănînci foc sau paie mucede ?

— Ce faci, unchiule ? bîiguise Darina, smulgîndu-şi braţul speriată, cu dezgust.

— Vreau să văd dacă ai putere. Că o fată fără putere e ca vaca fără lapte. Iar noi de stîrpituri n-avem nevoie. Ha, ha, ha ! Te-ai făcut roşie ca bujorul... Nu-l ospătezi pe tata socru barem cu apă rece ?

Darina stătea cu fruntea în pămînt, aprinsă la faţă, şi nu ştia ce să răspundă. Abia îşi ţinea lacrimile.

— Ei, mă mai laşi mult să rabd de sete ? glumea înainte Dorohtei, cercetînd-o cu neruşinare.

Scosese apă din fîntînă, de parcă şi-ar fi scos moartea.

Fornăind şi împroşcînd apa, oaspetele o bău de-a dreptul din găleată, spuse cîteva cuvinte de laudă despre vechea fîntînă, amintindu-şi că ea are faimă, că atrage furtunile aducătoare de ploaie şi intră în casă. Simţindu-se ca pîngărită, biata Darina s-a vîrît într-un cotlon, între casă şi grajd, şi îngropîndu-şi capul în îndoitura cotului a plîns cu lacrimi amare. Prin fereastra deschisă auzea pe oaspete rostind rar şi solemn vorbele de datină, întinzînd gazdelor pîine şi sare, după care a urmat între Dorohtei şi părinţii Darinei o discuţie domoală. Deodată schimbul de cuvinte s-a înteţit, a devenit mai aspru, înţepînd ca limbile veninoase ale unor şerpi, după aceea s-a potolit iarăşi, pentru ca îndată vorbele să răsune din nou tăioase, cum se spune, usturînd la ficaţi.

— Îi dau fetei o pereche de boi ! încuviinţă în sfîrşit cu jumătate gură tatăl Darinei, de parcă boii i s-ar fi oprit în gît.

— Pe cine ai văzut să are cernoziom cu o pereche de boi ? Sau poate vrei să mai înjugăm şi nişte şoareci, să ajute la tras ?

— Dacă vrei o să-i dăm şi şoareci.

— Batem palma, rîse Dorohtei, doar dacă mai pui o pereche de boi deasupra.

— De unde să ţi-i scot ?

— Din pungă, că doar nu-i goală. Iar în sipet ce puneţi ?

— Tot ce e înăuntru e al vostru.

— Cîtă dărnicie! se miră Placinda. Darina auzi cum se apropie de sipet. Răsună zgomotul capacului ridicat. Păi, aici n-ai decît tutun!

— Tutunul e aur!

— Iarba satanei, dar miroase al dracului de bine! rîse Dorohtei şi încheie hotărît: În privinţa sipetului s-a făcut.

Înţelegînd în sfîrşit că-i fusese scoasă la mezat tinereţea, fata dădu buzna în casă plîngînd şi-l rugă pe taică-său:

— Nu mă alungaţi! Nu plec nicăieri. Nu-mi trebuie nimic...

— Nu-ţi băga nasul! Marş d-aici, că-ţi dau una de vii de-a berbeleacul.

Aprins la faţă, întărîtat de tocmeală, taică-său o îmbrînci afară, trînti uşa după ea şi strigă nevestei să închidă geamurile. Apoi se căzni să mai rupă cîte ceva din zestrea pe care o cerea Placinda.

Lucrurile acestea se petrecuseră pe neaşteptate, aşa cum se dezlănţuie din senin o vijelie, şi măritişul o smulsese pe Darina din casa părintească cînd nu avea nici şaisprezece ani împliniţi, la o vîrstă la care copila visa să se plimbe serile, cu alte codane, printre sălciile fumurii la ceasul acela, zvonind cîntări înspre pajiştile înrourate şi încercînd să-şi ghicească ursita.

Tinereţea ei abia îmbobocită tînjea sfielnic după Miron Velîciko, muncitor cu ziua, care trăia din truda cu coasa şi îmblăciul, iar ai ei o dăduseră bogătanului Placinda, în hohote de rîs, în cîntecele mai întîi de inimă albastră, iar mai tîrziu dezmăţate, fără perdea ale chiaburoaicelor cherchelite, grase de osînză — sau poate păreau astfel pentru că aveau pe ele cinci-şase fuste. Găurile negre ale gurilor strigau măscări. Parcă şi aerul era îmbibat de destrăbălare. Beat şi el, scripcarul zbiera, ciupind strunele pe cutia scorojită a viorii: „Şi-acuş, la culcuş", privind cu înţeles spre uşă. Cînd unul, cînd altul, o tîrau după ei într-o ţopăială nebunească ce numai joc nu era, pipăindu-i mijlocelul, încă neîmplinit, cu degete grase în care fierbea votca. Pe genele coborîte ale fetei străluceau lacrimi neputincioase, îi venea să plîngă ca la mort.

În cea dintîi noapte sări din patul bărbatului şi fugi acasă, în pădure, unde căzu la picioarele părinţilor. Dar lacrimile nu-l înduioşară pe tatăl fetei.

— Vrei să mă faci de ruşine? Stai că te învăţ eu, lepră, cum trebuie să dai ascultare tatălui tău! răcni el şi începu să-i care la pumni, de ziceai că frămîntă aluat.

Apoi o zvîrli într-o căruţă, făgăduindu-i că dacă n-o să stea cuminte o s-o lege şi de o beldie, şi o duse la Placinda. Acolo au meliţat-o cum se meliţează cînepa, apoi au băgat-o cu capul

într-o găleată cu apă rece, să-i spele urmele lacrimilor şi să-i mai rumenească obrajii, de ochii lumii.

Fata nu putea să se deprindă cu îmbrăţişările lacome alè unui străin, cu părinţii străinului şi cu lumea aceea care gemea de bogăţie, dar tot străină era. Copilărise în pădure, unde fiecare potecuţă te îmbia să-i afli frumuseţile nebănuite, unde ţi se părea că după fiece colţişor se ascundea ceva neobişnuit, unde apariţia unui om nou părea o întîmplare ieşită din comun. Casa părinţilor ei era îndestulată, dar îndestularea aceea se trăgea nu din osteneala argaţilor, ci din baconiţă — un soi de mahorcă — şi din tutun turcesc cu frunza ascuţită, înalt cît un stat de om. Mai aveau livadă şi stupi, de care copiii învăţaseră de mici să îngrijească.

O smulseră fără veste din această lume trandafirie a florilor şi a zumzetului harnic al albinelor şi o închiseseră într-o ogradă unde se înghesuiau oamenii din zori şi pînă-n noapte, unde auzea clinchetul banilor, foşnetul chitanţelor, ofurile şi suspinele datornicilor şi ale celor veniţi să ceară împrumut, ciorovăielile bărbatului ei cu oamenii nevoiaşi. Tare abătută se simţea. Îşi petrecuse copilăria în ciripitul păsărelelor, iar acum o despărţea de viaţă mohoreala gălbuie din ochii bărbatului ei, care n-o slăbeau nici o clipă, şi hămăitul zăvozilor ce nu înceta nici zi, nici noapte.

Cîte femei îi pizmuiau bogăţia, dar zău că n-aveau de ce s-o fericească ! Acolo n-aveai cu cine să schimbi o vorbă ca de la om la om, n-aveai cu cine să rîzi, n-aveai cui să-ţi descarci sufletul. Iar bogăţia, ce avea ea din asta ? Doar din cînd în cînd o mai bucura cîte o găteală nouă. Atît. Poate, dacă ar fi avut parte de mai multe bucurii, ar fi învăţat să privească viaţa cu ochii bărbatului ei. Dar asta nu se întîmplase, deşi sufletul i se întina tot mai mult şi niciodată n-avea să-şi recapete limpezimea de cleştar pe care i-o împrumutase lumea florilor trandafirii şi a păsăretului gureş.

Se auzi uşa, apoi cineva încercă uşa cămării. Intră Terenti. Se apropie de lumînare, dezlegă în tăcere punga gălbuie din băşică de porc, scoase nişte bani, îi cîntări încă o dată în palmă cu ochi hapsîni, apoi ieşi din nou să tăinuiască cu cineva în tindă.

„Uite, şi tata socru voia să aibă mai mult, tot mai mult, iar acum tot ce-a rămas din sufletul lui năzuieşte spre dumnezeu, şi ochii lui lăcrimoşi nu mai cată de loc la bani." Darina se uită la Dorohtei, în genele căruia bobiţele lacrimilor nu se uscaseră încă. Femeia oftă adînc după ceva ce nu cunoscuse încă la douăzeci şi nouă de ani ai ei.

Numai uneori bănuia Darina că dorul dragostei o făcea să se frămînte aşa. Nu era ca simţămîntul acela ce punea stăpînire

pe ea cu ani în urmă, cînd îl vedea pe focosul de Miron. Atunci inima i se oprea în piept, îi venea să rîdă şi să plîngă. Uneori, după ce trecea Miron cu coasa pe umăr, ea se apuca să calce cu paşi mari pe urmele lui, privind în toate părţile să n-o vadă cineva şi să nu ghicească ce simte. Într-o zi culegea cireşi în pădure. În jur, se învolburau norii — ziceai că pomii se scutură de negură. Mirosea a ştevie de pădure şi a fragă umedă. Darina începu să îngîne un cîntec atît de încet, că rămînea aninat lîngă ea, printre ramuri. Îl văzu deodată pe Miron venind. Avea coasa pe umăr, la brîu hreapca şi tocila, iar în dinţi, luleaua. Fetiţa înţepeni în pom, neputîndu-şi lua ochii de la flăcău. Acesta trecu pufăind din pipă, prin iarba grea de rouă, fără să arunce măcar o privire spre cireş. Nici acum n-ar putea să spună Darina cum a căzut din pom. Flăcăul se întoarse mirat şi, cînd o văzu udă de rouă şi julită toată, zîmbi.

— Te-ai lovit ?

— Nu, îi răspunse ea, clătinînd uşor din cap.

— Culegeai cireşe ?

— Da. Vrei ?

— Dar n-o să-ţi pară rău ? rîse Miron, arătîndu-şi dinţii albi, şi se apropie de ea.

— Nu. Darina se lipi cu spatele de trunchi.

Miron întinse mîna.

— Nu în mînă, în traistă.

— N-o să fie prea multe ?

— Nu-i nimic, mai culeg eu.

Vorbea de parcă nu ea, ci el ar fi vrut să-i dăruiască ceva.

Zîmbind cam mirat, Miron îşi desfăcu traista şi fata îi puse în ea din toată inima o grămadă de cireşe peste codrul de pîine sărat din belşug, cu o frunză galbenă de stejar lipită de coajă.

— Ajunge, fetiţo ! Miron o luă de încheieturile mîinilor şi o mîngîie stîngaci pe cap. Mulţumesc, inimioară ! Să creşti mare...

Plecă. Darina cuprinse trunchiul cireşului în braţe, simţind cum răsunau bătăile inimii în lemnul lui. Era tristă şi o usturau pleoapele. Ca să n-o podidească plînsul, dădu să se cţere în pom, dar căzu şi auzi numaidecît lîngă ea glasul flăcăului :

— Să te sui ?

— Vai, nu ! şi ea ridică spre el doi ochi plini de lacrimi. Adică... da...

Flăcăul îşi puse coasa pe iarbă şi o ridică ca pe un fulg. Lipindu-şi umărul de braţul lui, îşi birui sfiala şi-l privi drept în ochii blajini.

— Eşti tare bun, nene Miron, şopti.

El rîse.

— Mai știi. Poate că de aia mă iubesc așa copiii.

O așează pe o creangă, apoi se aplecă, își luă coasa și dispăru în pădure, lăsînd urme pe iarba mătăsoasă, rece încă.

Sau altădată, cînd îl întîlnise pe Miron într-o vară. Ba nu, era la sfîrșitul verii, căci tocmai se cosea otava. Cît era ziulica de mare, Darina așeza frumos — un rînd de frunze, un rînd de fîn — tutunul turcesc care rodise foarte bine în acel an, spre bucuria tatălui ei, cam lacom de bani. Într-o dimineață l-a zărit printre bîrnele șurii pe... Miron al ei. A lăsat tutunul și a dat fuga în grădină, dar Miron — ia-l de unde nu-i. A umblat toată ziua mohorîtă. Iar seara, tîrziu, cînd ședea la masă cu ai ei, tristă și obosită, vîntul i-a adus deodată de după pomii întunecoși de la marginea drumului un glas de flăcău ce zicea încet un cîntec :

Hei, pe ulița cea mare
Trece un car cu fîn agale.
Mîndra în casă a intrat
Să mănînce de-nnoptat.

— Ah ! exclamă fără voie Darina.

— Ce ai, fato ? se miră maică-sa, care tocmai așeza pe masă o strachină mare, plină.

— N-am nimic.

Fîstîcită, Darina se vîrî sub masă și, lovindu-se de picioarele fraților, ieși pe partea cealaltă zbughind-o pe ușă.

— Parcă a dat strechea în ea,, auzi Darina glasul tatălui ei, urmat de rîsul fraților.

Iarba udă de rouă îi șfichiuia picioarele. Dinspre șură adia tare a tutun. Glasul acela tulburător zicea mai departe, undeva în pădure :

Cînd tăcerea s-o așterne
De n-or răsuna nici șoapte,
Te-aștept la pomul cela
Unde am stat și-n altă noapte.

Cîntecul se apropia, se apropia tot mai mult. Iată-l pe Miron ; trecea de-a lungul ostreților. Darina nu-l vedea, îi auzea numai pașii. Alergă într-un suflet la poartă.

Tu să nu crezi, mîndruliță,
Că dorm dus într-o căpiță :
Tot p-aici mă mînă dorul,
Auzi-ți-aș glăsciorul !

Cosașul trecu mai departe în lumina palidă a lunii noi. Fetei i se părea că i-a trecut pe alături fericirea scăldată în razele

stelelor depărtate. Nu s-a încumetat să-l oprească nici măcar cu o vorbă. Îşi ţinea degetele strînse în dreptul inimii ca pentru a-i domoli bătăile. Trecuse fericirea pe lîngă poarta-i, dar inima ei n-o cunoscuse niciodată.

Atîta dragoste avusese şi ea. Şi astăzi cînd inima îi era prea obidită se întorcea cu gîndul la pădurea aceea de basm, la seara aceea de început de toamnă, al cărei întuneric înmiresmat abia de era subţiat de secera lunii, şi-l revedea pe chipeşul flăcău trecînd fără grabă cu coasa pe umăr, fără să bănuiască măcar că o dată cu iarba şi florile cosite i se aşternea la picioare şi dragostea unei copile...

Dar omul nu poate să trăiască numai din amintiri : pînă şi în cea mai sfioasă inimă, mai ales dacă nu are cui să se destăinuiască, mocnesc patimi năvalnice. Oricine are dreptul la viaţă, la o caldă prietenie, la dragoste. În toţi anii aceia şi Darina aşteptase ceva, nici ea nu ştia ce. De cîte ori îşi amăgea singurătatea cu gîndul că într-o bună zi va izbuti să sfîşie dintr-o smucitură vălul anilor trăiţi într-o lume străină, şi atunci se va întoarce la ea sub razele lunii noi sfielnica feciorie, iar din depărtările înserării va apare dragul ei cosaş, care nu se putea să fi găsit alt drum, altă fericire.

În inima ei, alături de toate suferinţele şi de amintirea tinereţii schilodite, tremura şi ceaţa nădejdilor ascunse ce se făcea sloi de gheaţă cînd întîlnea privirea ochilor lui Placinda, gălbui ca petele ştiucii.

XVI

Te chemau, te îmbiau căsuţele strînse rotocol şi brumate parcă de razele lunii. Părea că tot satul, ca o uriaşă roată de moară, se învîrtea în jurul călăreţului ce şedea ca turnat în şa. La fel or fi văzut pămîntul în focul luptei şi nedomoliţii zaporojeni, la fel or fi păşit în slavă veşnică şi în nemurire.

Calul odihnit se aşternu la drum în galop. Tînărul Placinda îşi simţea sîngele clocotind în vine şi nu se putea stăpîni să nu chiuie haiduceşte. Se vedea cînd mîndru călăreţ zaporojean, cînd comandant de oşti încununat de laurii gloriei, sau chiar hatman. Vitejiile străbunilor, aflate din cărţi şi pe care ucrainofilii îi învăţaseră să le iubească, mocneau în fiinţa lui ca puhoiul gata să sfărîme zăpoarele. Sufletul lui scîrbit de coţcăriile cămătarului său de frate, ce se lăcomea la fiece bănuţ, era dornic de fapte măreţe,

care să aibă răsunet în toată ţara, de lupte şi de vraja dragostei care de la o vreme îl perpelea zi şi noapte, umplîndu-i visele cînd de frumuseţi feciorelnice, cînd de orgiile cele mai dezmăţate. Îi venise şi lui timpul să soarbă din cupa dragostei pe care deocamdată o cunoştea numai din cărţi. „Cupa dragostei!" Aceste cuvinte întîlnite într-o poezie îl tulburaseră adînc şi de atunci le repeta adeseori în gînd.

La marginea pădurii ajunse din urmă două fete. Nu erau gătite cu cununi şi fote meşteşugite, cum ar fi vrut el, ci purtau nişte basmale simple şi fuste strîmte, sărăcăcioase, de sub care se vedeau însă poalele cămăşilor înflorate cu cusături. Era bine şi aşa; n-avea să treacă mult şi pînzeturile aduse de la oraş vor face să dispară pînă şi cusăturile de pe straiele ţărăneşti.

Fetele se feriră speriate, dar după ce le trecu spaima izbucniră în rîs.

— Ian te uită! Şi noi care ziceam că trebuie să fie Stadniţki! îl luă la vale pe călăreţ un drăcuşor de fată, cu o feţişoară veselă şi mirată, stînd în zăpada destul de adîncă de la marginea drumului.

„E Hristina Gordienko, o recunoscu Placinda. Dar cealaltă cine o fi?"

Îşi cîrmi la dreapta fugarul nărăvaş.

— Cum te cheamă?

— Soarbe-zeamă! veni prompt răspunsul.

Sub buzele frumos arcuite ale fetei tremurau două gropiţe. Iakov zîmbi şi el.

— A cui eşti aşa de isteaţă?

— A cui o fi, dar a mătăluţă nu, îl înfruntă Hristina şi izbucni în rîs.

— Asta o s-o mai vedem, vorba orbului, pară Iakov şi aruncă din nou o privire cu coada ochiului spre cealaltă: Ei, a cui eşti? A mămicăi şi a lui tătuca?

— Vezi luna de colo? Ea mi-e mămuca, răspunse tristă fata şi-şi văzu de drum.

— E orfană şi de mamă, şi de tată, şopti Hristina apropiindu-se de cal.

— Sărăcuţa! spuse sincer mişcat Iakov pornind şi el încetişor. Copitele calului călcau umbra fetei chipeşe şi mîndre. Aşadar, nu vrei să spui cum te cheamă? stărui el, aplecîndu-se din şa.

— Nu spun, răspunse ea privindu-l cu ochii stropiţi de argintul lunii.

„Ce frumoasă e! Uite cupa dragostei", gîndi Iakov şi adaugă glumeţ:

— Dacă n-ai fi aşa ţîfnoasă te-aş duce o bucată de drum.

— La ce bun să plimbi fete sărace, Iakov Dorohteevici? Caută-ţi una bogată: îs mai obişnuite cu aşa ceva şi n-o să trebuiască să roşeşti că te vede lumea cu ele.

— Înţepată mai eşti! se miră Iakov privind-o încîntat.

— Asta sînt.

— Tocmai cum îmi place mie.

— Zece să-ţi placă, dar cu una să te ţii, i-o reteză scurt fata fără să zîmbească măcar.

Placinda amuţi descumpănit. Ar fi preferat ca fata cu trăsături fermecătoare, tipic slave, să tacă şi să roşească cînd îi vorbea, fiind un model clasic de tînără ucraineancă. Ţi-ai găsit! Era frumoasă, dar prea repezită la vorbă. O fi învăţat la fermă să răspundă aşa. Acolo fetele erau nevoite să se apere şi cu vorbele, şi cu mîinile, şi cu lacrimile. Mare pacoste cu fermele şi cu oraşele astea! Cît pot să schilodească firea domoală a ţăranului şi ce repede întunecă sufletul senin al fetelor de la ţară! Dacă va ajunge el vreodată la cîrma ţării va şterge de pe faţa pămîntului toate moşiile şi fermele din Ucraina, aşa cum smulgi iarba rea din rădăcină.

Deodată Iakov îşi dădu seama că gîndurile lui se potriveau tocmai cu ceea ce spusese odată fratele lui mai mare. E oare cu putinţă să aibă amîndoi aceleaşi vederi? Nu, ele se deosebeau în multe privinţe: de pildă, pe Terenti nu-l durea atît degradarea morală, cît faptul că argatul de la conac devenea mai dîrz şi deci mai pretenţios. Şi în privinţa aceasta, Terenti, care se făcea foarte ager la minte cînd era vorba de bani, avea perfectă dreptate.

Iakov voi să se apropie şi mai mult de fată, dar ea, fără să şovăie, împinse în lături botul calului cu o mînă mică, dar vînjoasă, şi-l repezi pe călăreţ:

— Ce dai peste oameni? Mai bine ai face cale întoarsă.

Iakov îşi luă un aer melancolic şi enigmatic.

— Nu pot, dragă fată, chiar dacă aş vrea. Pesemne că ai la mătăluţă iarbă fermecată care mă atrage.

— Şi eu care îmi închipuiam că pe un Placinda nu poate să-l atragă decît pămînturile şi casele altora!

— Ascultă, fetiţo, eu ştiu de glumă, dar nu chiar aşa! spuse cu năduf Iakov. Eu nu sînt Terenti.

Neprimind nici un răspuns, tăcu şi el, furişînd din cînd în cînd cîte o privire spre fata cea mîndră şi dîndu-şi seama că felul ei de a fi dispreţuitor, repezit, nu era decît o pavăză împotriva stăruinţelor sîcîitoare, împotriva lumii murdare a slugărimii de la conac.

Ajungînd în dreptul casei lui Morozenko, fetele deschiseră poarta şi aruncîndu-i o ultimă privire se mistuiră de parcă nici n-ar fi fost. Abia după cîteva clipe răsună din pridvor glăsciorul Hristinkăi, ca un clipocit de pîrîiaş primăvăratic :

— Noapte bună, Iakov Dorohteevici ! Nu ne-o lua în nume de rău şi vino după iarba fermecată.

Cine să fie ? Iakov era întărîtat foc, dar în afară de mînie şi curiozitate simţea că îi mai încolţeşte şi altceva în inimă. Curat iarbă fermecată !

Şfichiui armăsarul cu nagaica. Mîniat de această jignire nemeritată, calul se învîrti în loc, apoi ţîşni glonţ spre conacul lui Varava. Iakov spera să afle de la acesta noutăţi, pentru că Vitali Stratonovici se întorsese seara trecută de la Kiev.

În lumina lunii defilară trunchiurile pitoreşti ale plopilor, apoi se ivi ca din pămînt conacul, cu gheaţa heleşteielor licărind înapoia lui. Pe unul din heleşteie se zbenguia tineretul.

Rezemată de portiţă Todoska mînca seminţe cu mare meşteşug, privind cu coada ochiului spre heleşteul de unde se auzeau rîsete şi o larmă veselă. Văzîndu-l pe Iakov, chelăreasa chicoti uşurel, potrivindu-şi cu o mînă albă cojocelul aruncat pe umeri.

— Nici n-am băgat de seamă că vine cazacul ! Îşi mlădie chelăreasa alene rotunjimile, şi un zîmbet cu înţeles flutură pe faţa ei de o frumuseţe vulgară care-şi păstrase ceva din puritatea feciorelnică, trădînd totuşi curiozitatea neruşinată a ibovnicii. În privirile ei provocătoare, cu licăriri umede, flutură ispita. La noi vii, Iakov Dorohteevici ?

— La voi, Todoska. Cum o mai duceţi ?

— Cum s-o ducem... Cînd avem musafiri mai merge, da altminteri îţi vine să urli ca lupii. Te vesteşti cu zile în pustietatea asta.

Buza de jos îi tresări, însoţită de o zvîcnire a sînilor, pe care nu se grăbea să-i acopere cojocelul.

— Tu n-o să te veşteşti nici pe lumea cealaltă.

Iakov sări de pe cal şi o îmbrăţişă în joacă.

— Ce faci, Iakov Dorohteevici ? Dacă ne vede boierul ! ?...

Chicotind într-una, chelăreasa întoarse capul spre conac, dar nu încercă să se desprindă din îmbrăţişare : ce, Placinda era mai rău ca Varava ? Foşnetul pe care-l stîrnea fusta ei de stambă albastră, scrobită vîrtos, cînd i se înfăşura în jurul picioarelor era şi el o ispită care zăpăcise mulţi bărbaţi.

— Vitali Stratonovici e acasă ?

— E acasă. Nu ştiu dacă benchetuieşte ori s-a dus la culcare. Todoska zîmbi enigmatic, apoi dînd la o parte mîna musafirului adăugă : Stai aici o clipă.

Împinse scurt poarta şi în clinchetul melodios al cheilor o luă la fugă spre conac. Îndată ce dispăru, în faţa ochilor lui Iakov răsări din nou chipul mîndrei şi frumoasei necunoscute.

Nu trecu mult şi auzi din cerdac glasul lui Varava :

— Pofteşte, Iakov Dorohteevici, pofteşte !

Placinda trase calul în curte, dădu frîul Todoskăi, apoi păşi repede spre Varava care îi venea în întîmpinare. Acesta mirosea a votcă şi a friptură.

— Bună seara, dragul meu ! zise gazda îmbrăţişîndu-l. Tocmai mi-au venit nişte musafiri.

— Nu vă deranjez ?...

— Ba de loc, ai picat la ţanc. Sînt numai de-ai noştri plus învăţătorul. L-am invitat şi pe el.

— Pe Levcenko ? se miră Placinda.

— Da. Nu văd de ce am ridica un zid între noi şi restul lumii. Mai ştii, poate o să tragă şi el la ţărmul nostru.

— Slabă nădejde, Vitali Stratonovici. Ăsta poartă alt hram. Musafirii, de asemeni, nu-l privesc cam chiorîş ?

— Şi încă cum. Dar le-am spus băieţilor că la Kiev personalităţile politice preferă să avem socialiştii noştri, ba chiar un partid socialist al nostru, decît să fim sub aripa Rusiei şi să ne denaţionalizăm. Să militeze şi socialiştii, dar pe terenul nostru, sub ochii noştri. Pe urmă, vedem noi.

— Şi asta e adevărat, încuviinţă Iakov.

Ajunseră în faţa uşii întredeschise a unei camere mari al cărei mobilier sobru, în stil ucrainean, era împestriţat cu fotolii boiereşti, îmbrăcate în creton înflorat.

Se vedea cît de colo că cei adunaţi în jurul mesei sărbătoreşti erau încălziţi de băutură. Se aflau de faţă judele de instrucţie Cernoknijnîi, Voroneţ, prim suplinitor al directorului cancelariei guvernatorului, alături de care şedea Petro Vasilievici Zubcenko, directorul băncii ţărăneşti, iar mai departe Prokop Ivanovici Soluha, intendentul orfelinatului. În faţa lor şedeau doi tineri economişti, slujbaşi din administraţia locală, şi statisticianul Guri Hvost [1] al cărui frate iscălea de mult Hvostov ; toţi trei aveau la gît fulare de mătase, bătătoare la ochi. Economiştii tocmai dădeau gata un jambon copt în aluat şi-l luau în zeflemea pe statistician, susţinînd că nemţii nu mîncaseră niciodată bucate gustoase ca acelea. Statisticianul, un tînăr cu faţa îngustă şi pometii ascuţiţi, care venera tot ce era german, nu-i onora nici măcar cu un răspuns încercînd să angajeze o discuţie savantă cu învăţătorul, care şedea lîngă Lisovski.

[1] Coadă (în lb. rusă).

„Ăsta duhneşte a socialism", gîndi cu ostilitate Placinda despre învăţător şi începu să-i studieze pe ceilalţi musafiri. Îl impresionă înfăţişarea bătrînului moşier Olexandr Garmati, care era acolo unicul reprezentant al etnografismului ucrainean. Acest om, care pînă nu demult fusese un stîlp al vremurilor apuse, şedea la sindrofie cu o mutră de înmormîntare. Lumea de azi, cu frămîntările ei politice, călca în picioare fără milă idealurile sale de provincial închistat, fără să ajungă nici ea la vreo înţelegere. În ochii sticloşi ai lui Garmati, în părul lui veşted, rărit de ani, în cutele tectonice ce-i brăzdau obrazul se simţea suflarea morţii. Se agăţa însă de viaţă, percepînd-o nu atît prin văz cît prin auz, ducînd într-una la urechile lui uscate, ca nişte cochilii de melc, degetele lungi şi galbene ca lumînările.

„Ce-i veni lui Varava să invite căzătura asta?" se miră Placinda, salutîndu-l pe Garmati cu un zîmbet respectuos. N-avea de unde să ştie că şmecherul de Varava se servea de acest conservator tare de urechi ca de un paravan pentru acea adunare. Timpurile cînd jandarmeria nu-l vedea cu ochi buni pe Garmati trecuseră de mult şi acum idealurile sale nu-i mai deranjau pe credincioşii dulăi ai ţarismului.

— Bine, sănătos, Olexandr Maximovici? întrebă Placinda apropiindu-se de bătrîn.

— Ei, pui de ciumac! hîrîi cavernos Garmati. Ce mai faci?

— Mulţumesc lui dumnezeu.

— Mănînci o pîine?

— Mănînc...

— Bravo! O mîndreţe de cazac te-ai făcut. Os de ciumac, ce mai! Predai la vreo şcoală?

— Nu încă.

— De ce? Nu te trage inima? Cutele tectonice exprimară mirare. E vremea să luminăm minţile necoapte cu slova cerească şi adevărul omenesc. Nu ca sticleţii ăştia, bată-i să-i bată, care fără să ştie ce şi cum se aruncă orbeşte în politică. Bătrînul ridică o mînă tremurătoare, ca de ceară, deasupra tăvii cu chifle calde. Bîjbîie după platformă şi program. Mama lor de programe!

Pleoapele lui pline de vinişoare se mişcau încet deasupra ochilor stinşi.

— Despre ce program vorbiţi? întrebă Iakov, aşezîndu-se lîngă el.

— Parcă nu ştii?! De ăla pentru care te trimite unde a dus mutul iapa. Bătrînul se aplecă şi mirosi friptura de gîscă. Hm, ce aromă! Ăştia put a separatism. Din pupilele sticloase nemulţumirea se prelinse peste albul gălbui şi gelatinos al ochilor, deasupra

căruia bătrîneţea aşternuse un păienjeniş de vinişoare. Au pus separatismul în program !

Asta era ceva nou pentru Iakov. Aşadar, Uniunea generală ucraineană [1], organizaţie independentă, îşi schimbase orientarea. Iakov se apropie de Varava şi-l întrebă în şoaptă ce program se pregătea. Acesta ciocni cu Placinda, dădu paharul pe gît, se strîmbă şi spuse rîzînd :

— Nu pricep cum de toarnă în ei beţivanii porcăria asta ! Stai aici, frate, să te lămuresc. Membrii mai tineri ai consiliului Uniunii generale cer categoric să nu ne limităm la activitatea de culturalizare, ci să ne apucăm şi de politică. Altfel, zic ei, profitînd de indolenţa noastră ţărănească, elementele socialiste au să triumfe pînă la urmă. Ştii că acum totul se agită, fierbe, clocoteşte ca într-un cazan. Aşadar, trebuie făcut totul ca cercurile noastre de avangardă să nu se depărteze de ţărmul ucrainean, să nu fie atrase de faruri politice străine.

Varava dădea cu plăcere aceste explicaţii, rotunjind cuvintele şi aruncînd cîte o privire învăţătorului pe care tocmai atunci bălaiul Guri Hvost se dădea peste cap să-l convertească.

— Dumneata, Stepan Vasilievici, ar trebui să înţelegi că pentru intelectuali aceasta e o mişcare naţională, iar pentru ţărani — socială.

— Să ştii că e o concepţie foarte interesantă, observă politicos învăţătorul, cu un zîmbet ironic pe buzele-i vineţii.

Presimţind perspectiva unui spectacol amuzant, economiştii se uitau batjocoritori la Guri. Acesta ridică glasul, pentru ca toată asistenţa să ia cunoştinţă de erudiţia lui în materie de sociologie :

— Judecă şi dumneata, Stepan Vasilievici !

— Mă rog, consimţi învăţătorul cuprinzîndu-şi capul între palme şi privindu-l cu candoare.

— Dînd ţăranului pămînt, reforma l-a satisfăcut sub raport social, statisticianul îşi sublinie spusele cu arătătorul. Aşadar, pentru ca floarea partidului nostru să lege rodul renaşterii, recte al independenţei, şi ca să apucăm şi noi să vedem coapte aceste roade de aur, ţărănimea noastră trebuie trecută prin filtrul conştiinţei naţionale şi al spiritului gospodăresc german.

— Mă tem că după o asemenea filtrare, cum spuneţi dumneavoastră, ţăranul o să-şi lase şi sufletul în filtrele de import, i-o reteză Stepan Vasilievici.

— Te ştiu că ţii cu rusnacii, cu Moscova, că nu dai nici un ban pe Germania, ba nici pe toată Europa, se lamentă Hvost.

[1] Organizaţie naţionalistă creată în 1897 (n. red. sov.).

Dar ce ne-a dat Moscova ? Nimic, şi nici nu ne făgăduieşte ceva. Bismarck ne-a făgăduit, însă, un regat ucrainean independent.

— Din care, în treacăt fie zis, să facă parte doar un ciot din Ucraina. Aş fi de părere nici să nu mai pomenim de independenţa asta jalnică, fie chiar şi cu un rege ucrainean în frunte.

Nasul borcănat ce trona în mijlocul chipului osos al lui Hvost se împurpură.

— Prin urmare, domnule Levcenko, dumitale ţi se par jalnice idealurile noastre naţionale ?

— Pardon. Nu ştiam că Bismarck reprezintă idealul dumneavoastră naţional. Iar acum, fie-mi îngăduit să vă întreb : aţi vorbit fără să vă gîndiţi, sau într-adevăr vă ieşiţi din pielea naţională ca aiurea „binele să-l aflaţi", cum spunea Şevcenko ?

Ochişorii înguşti ai lui Hvost se aprinseră de mînie.

— M-ai înţeles greşit ! Doresc ca mama noastră Ucraina să iasă din această fundătură pe vasta arenă a combinaţiilor politice europene, să se angreneze în sistemul planetar european.

— Cu Germania drept soare, nu ? nu-l slăbi de loc învăţătorul.

— Şi ce dacă !

Statisticianul îşi roti privirile, cerînd sprijinul celor din jur.

— N-aveţi decît să vă prăjiţi la căldura soarelui străin şi să vă gătiţi în straie străine, dar nu mai daţi zor cu idealuri patriotice, de vreme ce vreţi să vă băgaţi singuri grumazurile în jugul robiei sociale şi naţionale. În ceea ce mă priveşte, domnule Hvost, nu vreau să văd Ucraina ajunsă satrapie germană. Nemţii şi aşa au pus mîna pe o treime din ţinuturile Hersonului, Ekaterinoslavului, Tauridei, Volîniei. Acum ce vreţi, să le dăm tot, tot ? De-ar fi după vrerea dumneavoastră, din planeta ucraineană s-ar alege doar un praf de aur, dar şi el ar sluji pentru îngrăşarea unui pămînt străin. Asta urmăriţi ?

— Ceea ce spui... nu sînt decît născociri fracţioniste, se bîlbîi admiratorul a tot ce-i german, lovind cu furculiţa în masă.

Economiştii se amuzau copios.

— Te-ai încuiat, ai ?

— Fereşte-te de neamţ, că dracu l-a înţărcat.

Ca să liniştească spiritele, Varava ridică paharul şi, cu o privire şireată în ochii lui piezişi, glăsui :

— Domnilor ! Să ridicăm paharul în sănătatea venerabilului Olexandr Maximovici, ilustrul nostru patriarh, care a semănat numai binele pe întinsul ogor al multîncercatei Ucraine, mama noastră a tuturor, şi care şi astăzi înalţă rugi pentru fericirea scumpului nostru popor. Aşa precum picătura găureşte piatra, vorba bună zdruncină zidurile nedreptăţii şi ignoranţei. Fie ca vorba bună a

lui Olexandr Maximovici, ca şi monumentele trecutului, pe care domnia sa le-a imortalizat tălmăcindu-le în scrierile sale, să ne slujească atît nouă, cît şi generaţiilor ce vor să vie.

Foarte mişcat, Garmati îşi ridică puţin făptura moleşită, ramolită, dînd din cap în toate părţile, fără să audă cum spunea cineva lîngă el :

— Dacă aşa vă e voia, să bem pentru generaţia turturelelor neprihănite, pentru cei ce au aruncat în pămîntul nostru sămînţa diabolică a puzderiei de preocupări mărunte, au cultivat frica şi au făcut o religie din loialitate faţă de stăpînire, care au împopoţonat tot ce e ucrainean în zdrenţele teoriilor etnografice, cîştigîndu-şi astfel medalii şi onoruri.

— Bravisimo ! jubilau economiştii.

— Astîmpăraţi-vă, mucoşilor ! croncăni bibliomanul Soluha. Înaintea lui dumnezeu nu zbieri, ci te descoperi.

— Şi Lucifer a vrut să fie luat drept dumnezeu ! parară cu îndrăzneală economiştii.

Soluha se strîmbă parc-ar fi mîncat ardei iute, apoi, fixîndu-i cu o privire nimicitoare pe cei doi tineri cu fularele pestriţe la gît, strigă mînios :

— N-are cine să vă tragă o mamă de bătaie, bălţaţilor !

— Ha, ha, ha ! izbucniră „bălţaţii", de parcă nu despre ei ar fi fost vorba.

— Domnilor, vă rog, domnilor !

Varava ciocăni cu furculiţa în carafă, încercînd să aplaneze divergenţele pentru ca discuţia să nu depăşească limitele bunei-cuviinţe.

Numai că „domnii" se dezlănţuiseră de-a binelea, ocărînd şi generaţia „turturelelor neprihănite", şi pe Grincenko [1], ba chiar pe Cikalenko, care, văzînd de unde bate vîntul, recomanda moşierilor să-şi vîndă pămînturile.

— Ce părere ai dumneata de feudalul ăsta ucrainean ? îl întrebă pe învăţător Placinda, căruia nu-i scăpa nici un cuvînt scris sau rostit de Cikalenko.

— Una singură : e mai deştept ca toţi ceilalţi moşieri. A înţeles că pămîntul va ajunge oricum în mîinile poporului şi şi-a zis că e mai rentabil să-l vîndă, decît să-l dea pe degeaba.

— Mai întîi trebuie să ne gîndim la independenţă şi apoi la pămînt, strigă Varava de la celălalt capăt al mesei. Pînă cînd o să facem caz de idealurile sumanelor ! Ar fi timpul ca aceste sumane cenuşii să devină gospodari civilizaţi şi buni ostaşi.

[1] *Grincenko B. D.* (1863—1910) — scriitor ucrainean, publicist şi etnograf reacţionar, naţionalist burghez.

„De aia studiază el mereu arta militară", gîndi cu admiraţie Placinda. Iar Garmati, trezindu-se brusc din toropeală, îşi supse buza de jos şi molfăi speriat către Iakov :

— Nu spuneam eu ? Nişte sticleţi ce se ciorovăiesc înainte de a nimeri în laţ. Ascultă-mă pe mine, dragul meu : tot tărăboiul pe care-l fac n-are nici un rost. N-au nici un spirit de răspundere, încă nu sînt păţiţi. Nici pe dumneata nu te sfătuiesc să cauţi să grăbeşti deznodămîntul dramei ucrainene.

Tulburat de cuvintele bătrînului, Iakov dădu să-i răspundă, dar în clipa aceea scîrţîi uşa şi în prag se opri, într-o poză căutată, trupeşa Todoska. Faţa ei îmbujorată de frig, buzele cărnoase şi ochii drăcoşi exprimau de data aceasta stînjeneală şi descumpănire.

— Ce e, Todoska ? întrebă Varava nemulţumit, ridicîndu-se în picioare.

Zbîrcituri mici, piezişe i se strînseră în jurul nasului coroiat.

— A venit părintele Nikolai, îi şopti chelăreasa.

— Părintele Nikolai ? Ce naiba o fi vrînd lăţosul ?

— Eu de unde să ştiu ? ridică din umeri Todoska. O fi mirosit de undeva că avem oaspeţi. Bănuiesc că a tras de limbă pe vreunul de-ai noştri acolo, la heleşteu.

— Canalie bătrînă ! mormăi scîrbit Varava. Dă fuga şi spune-i că boierul doarme ! adăugă cu o căutătură cruntă spre ferestrele acoperite cu draperii. Diavol în sutană ce eşti !

Făcînd o plecăciune umilă spre Varava, care-i întorsese spatele, Todoska dădu să pună mîna pe clanţă, dar încremeni cu degetele în aer : uşa se deschise parcă de la sine şi din semiîntunericul săliţei se ivi făptura corpolentă a părintelui Nikolai, care arbora un zîmbet radios.

— Bună seara, cinstită adunare ! glăsui popa, nestînjenit cîtuşi de puţin, scoţîndu-şi cu grijă culionul.

Feţele oaspeţilor trădau frica, descumpănirea, mirarea. Singurul care zîmbea era părintele Nikolai. Deşi avea aerul că nu observase nimic neobişnuit, şi-i întipărise în gînd pe toţi cei de faţă, iar prin cap îi umblau fel şi fel de ipoteze. „Aha, uite-l şi pe învăţător ! se bucură un glas în adîncurile tăinuite ale sufletului său. Dar ce-or fi căutînd aici Garmati şi Soluha ? Să ştii că, de cînd a stat la răcoare, Varava s-a făcut un pişicher." De bucurie popa era cît pe ce să slobozească un „Lăudaţi-l pe domnul", cum avea obiceiul, dar îşi luă seama la vreme.

Abia stăpînindu-se, Vitali Stratonovici primi din mîinile popii culionul ce mirosea a biserică şi a năduşeală şi rămase cu el în mînă neştiind unde să-l pună. Tremura tot de indignare. Popa

nici nu se sinchisea. Dînd de căldură, obrajii lui bucălaţi de om căruia îi plăcea să rîdă luceau de grăsime.

— Ehe ! Parcă ar fi cina cea de taină ! rosti voios părintele Nikolai, privindu-i pe toţi printre gene. Unsprezece apostoli închinînd din unsprezece pocale.

Atunci se ridică Levcenko şi, prefăcîndu-se beat, atît de bine că era să-i scape paharul din mînă, răspunse popii :

— Unsprezece apostoli în cap, sfinţia-ta, după cum ai binevoit să ne numeri. Numai Iuda mai lipsea.

Ca o pală de vînt aceste vorbe stinseră orice zgomot, şi în cameră se lăsă o tăcere grea.

Părintelui Nikolai i se sui sîngele la cap, aprinzîndu-i în obraji pete mari. Colţurile rotunjite ale gurii îi zvîcneau. Atît ! Suportă stoic lovitura neaşteptată şi pară, zîmbind prietenos tuturor :

— Şi mîntuitorul... Iar acum, fiindcă vin de la ger, daţi-mi voie să închin şi eu în sănătatea tuturor celor de faţă.

Îşi purtă cu demnitate trupul voinic către bibliofilul Soluha, căruia nu o dată îi vînduse biblii foarte vechi, pe care le ceruse de la un bătrîn sau altul. Speriat de zîmbetul de viperă al popii, Soluha îi umplu un pahar şi părintele Nikolai ciocni cu toţi. Nu-l ocoli nici pe Levcenko, ba îi adresă chiar cîteva cuvinte binevoitoare, cu toate că în gînd îl potopea cu cele mai groaznice blesteme pe hulitorul de dumnezeu. Luîndu-şi inima-n dinţi, amfitrionul se socoti dator să închine şi el în sănătatea părintelui Nikolai. Acesta se aplecă pe cît îi îngăduia pîntecul, mulţumi lui Varava pentru cinstire, exprimîndu-şi totodată speranţa că prezenţa lui nu stînjenea acea societate aleasă şi primitoare.

— Vai de mine, sfinţia-ta ! se grăbi să-l asigure Varava, prefăcîndu-se şi el cherchelit. Se poate ! ? Dimpotrivă, ne pare nespus de bine că ai venit. Te rog chiar să potoleşti cu înţelepciunea culeasă din cărţile sfinte neînţelegerile noastre lumeşti. Uite, pritocim aici de nu ştiu cîte ceasuri o problemă ştiinţifică şi tot nu izbutim s-o scoatem la capăt.

— Asta pentru că în zilele noastre ştiinţa a luat-o razna, întocmai ca o turmă pe imaşuri străine, rosti grav părintele Nikolai, punctînd aerul cu degetele împreunate ca pentru binecuvîntare. Cărturarii au dat uitării cuvîntul dulce al domnului, hărăzit celor ce se tem de el, şi vor asemenea licuricilor ca de la ei să purceadă lumina. Iar nouă ne e întru totul de ajuns ştiinţa de pe vremea lui Iaroslav Înţeleptul[1], bucoavna biseri-

[1] *Iaroslav I* (978—1054) — cneaz al Kievului din 1019.

cească, ceaslovul şi psaltirea. Şi acu să vedem în ce problemă ziceţi că nu vi se potrivesc părerile ?

— În problema burgheziei.

— A burgheziei ? repetă popa dezamăgit, ridicînd din umerii rotunzi ca de femeie.

— Păi da, afirmă Varava, aruncînd celorlalţi o privire complice. Cei mai mulţi dintre noi găsesc că burghezia este cum s-ar spune sarea pămîntului şi, cu toate că îi exploatează pe muncitori, din rîndurile ei se ridică ideologi şi susţinători zeloşi ai democraţiei şi ştiinţei. Unde mai pui că burghezia a deschis şcoli, spitale, dă fonduri pentru instrucţiune. Iată de ce, de dragul progresului cultural al poporului nostru, trebuie să urăm burgheziei să crească şi să înflorească, trebuie să urmărim o apropiere între clasele antagoniste sub raport economic, şi această apropiere trebuie să se facă pe calea învăţăturii. Peste prăpastia antagonismului de clasă să fie neapărat aruncată puntea binelui general, a ideilor patriotice, a conştiinţei. Atunci cultura, care nu ţine seama de împărţirea oamenilor pe clase şi naţiuni, va trece pe această punte de la burghezie la popor, devenind un bun al tuturor păturilor societăţii. Sfinţia-ta ce zice de asta ?

Părintele Nikolai îşi scutură laţele năclăite.

— *„Buna înţelegere aduce pace şi bunăînvoire“* [1], o scăldă el ca să cîştige timp, întrebîndu-se în sinea lui ce dedesubturi de răzvrătire ascundeau acele idei, vorba vine patriotice. „Te pomeneşti că separatismul !“

— Dar dumneata ce părere ai despre burghezie, Stepan Vasilievici ? După cîte am înţeles, destul de proastă ? îl întrebă zîmbind Varava pe Levcenko.

Toţi amuţiră cu ochii la Stepan Vasilievici.

— Mă rog, răspunse acesta cu ironie. Dacă ţineţi neapărat să-mi cunoaşteţi părerea, iat-o : da, şi pentru mine burghezia e ca un fel de sare... ca sarea-n ochi.

Varava strîmbă din nas, părintele Nikolai îşi plimbă privirea curioasă pe feţele comesenilor, iar unul din junii economişti strigă încîntat : „Bravisimo !“

Stepan Vasilievici se ridică şi-şi luă rămas bun. Tadei Stanislavovici îi urmă pilda. Drăcuindu-l în şoaptă pe „pezevenchiul lăţos“, Varava îi conduse pînă la sanie şi le ură distrat noapte bună. Se întreba mereu ce tactică să adopte cu popa : să facă mai departe pe prostul sau să-i spuie între patru ochi cîteva vorbe de la obraz, care să-i taie pentru multă vreme pofta de a mai trimite denunţuri poliţiei secrete.

[1] Din comedia lui I. Kotlearovski *Natalka din Poltava.*

Săniuţa cu tălpicele arcuite ca două aripi ţîşni pe poartă. Tadei Stanislavovici atinse uşor umărul lui Levcenko.

— Mi-a stricat tot cheful iscoada dracului. Aproape că n-am băut nimic. Ce-ar fi să vii la mine ?

— La ora asta ?

— Ei şi ? Tineri sîntem, holtei sîntem ! Hai, zău. Am nişte trufandale grozave — căpşuni proaspete. Ne ducem în seră şi tragem un chef în doi...

— Nu vin, mulţumesc !

— Cum, nici căpşunele nu te ispitesc ? se miră Lisovski.

— Nici.

— Eşti formidabil ! Ia spune sincer — fireşte dacă nu comit o indiscreţie — de ce nu vrei să vii ? Cred că nici ţarul nu s-ar da în lături dacă i s-ar oferi asemenea bunătăţi.

— Ţarul, poate. Eu însă n-am dreptul la un astfel de lux, răspunse învăţătorul roşind.

— Dreptul ? Fii mai explicit. De mine n-ai de ce să te temi.

— De unde ţi s-a năzărit că m-aş teme ? mormăi învăţătorul. Ce drept am eu să mă delectez cu căpşuni de seră, cînd atîţia oameni n-au nici măcar o bucată de pîine neagră ca să-şi astîmpere foamea.

— Eh, narodnicism şi rahmetovism [1] toată ziua, rîse Lisovski. Dacă nu te descotoroseşti de romantismul ăsta anost, o să mori de urît. Ascultă ce-ţi spun.

— Las' că nu mor eu aşa de uşor !

În privirea lui Levcenko, care scruta zidul mohorît al dumbrăvii pe a cărei creastă se rostogolea luna plină, scăpără o clipă văpaia primei tinereţi.

XVII

Croindu-şi drum prin zăpadă, pîraiele curgeau cu un gîngurit de turturele. Prin vîlcelele îmbălsămate de mireasma alunişului în floare, serile aveau o limpezime de cleştar. După ce terminau lucrul, oamenii nu se mai abăteau pe la canton unde stăruia veşnic un miros acru. Vrednicii feciori ai pădurii se risi-

[1] De la Rahmetov, personajul principal al romanului *Ce-i de făcut ?* de N. G. Cernîşevski. Este tipul revoluţionarului de profesie din deceniul al şaptelea al secolului trecut, om devotat cauzei poporului, integru, de o desăvîrşită puritate morală.

peau care încotro. Sîngele le zvîcnea în vine, mai vîrtos ca seva în trunchiurile mestecenilor. Tăietorii grăbeau pasul spre poieniţe anume ştiute, umbrite de sălcii, spre livezi, spre călinii ce-şi plîngeau lacrimile de primăvară, spre rîu. Acolo îi aşteptau cele mai dulci şoapte din lume, ochii cei mai dragi, acolo, în tăcerea vrăjită, se întîlneau cu dragostea.

Iar pădurarul Iuhrim, care îndată ce se însera rămînea singur cuc, punea la fiert veşnicul său terci cu jumări pe care îl mînca apoi tacticos, tăifăsuind cu lingura. Îi spunea ce gustoasă e fiertura, i se plîngea că tineretul de azi n-are pic de cuviinţă faţă de bătrîni şi că, îndeobşte, lumea se duce pe copcă : nici pămîntul nu mai rodea ca pe vremuri şi pe cer se iveau tot felul de semne. Roman picase tocmai în toiul unui asemenea monolog. Era aproape întuneric şi în cele dintîi clipe nu se putea dumiri cui i se plîngea moşneagul de tineretul de azi, făgăduindu-i iadul pe lumea cealaltă. Cînd pricepu în sfîrşit cum stau lucrurile, îl pufni rîsul.

— Mă, bade Ifrime, de ce nu iei şi păhărelul în mîna aialaltă, să fiţi mai mulţi la vorbă, să zici că ai plecat la peţit ?!

Din obişnuinţă bătrînul slobozi un fel de chicotit slugarnic, dar pe faţa-i ciupită nu tresări nici un muşchi. Răspunse într-un tîrziu, molfăind cuvintele între buzele-i veştede :

— Nu vi-e capul decît la peţit şi la nunţi, dar de dumnezeu uitaraţi, hai ? Nu degeaba se ivesc semnele alea pe cer.

Îşi însoţi vorbele cu o mişcare vagă a degetelor de la mîna liberă şi sorbi cu zgomot din lingură.

— Asta cam aşa e, îi dădu dreptate flăcăul.

— Cum, le-ai văzut şi tu ? se însufleţi moşul.

Ochii-i bulbucaţi ca de peşte se holbară şi mai avan.

— Te cred ! Cum beau un păhărel mai mult cum le văd, răspunse Roman, scuturat de un rîs înăbuşit.

Scîrbit, bătrînul aşteptă să-i treacă veselia, apoi rosti tărăgănat, din vîrful buzelor :

— Şi eu care mi-am închipuit că barem unul din flăcăii de azi este mai cu scaun la cap, dar văd că nici ăsta nu-i mai breaz ca ăilalţi.

— Ca să vezi cum se înşală omul, încuviinţă Roman împăciuitor, apoi băgă securea sub laviţă şi ieşi.

Înserarea răcoroasă de martie semăna pe cer tot mai multe stele. Prin rarişti se străvedea o pînză roşie, întinsă, pe care luna suia încetişor din adîncuri. Cîtă linişte şi pace pretutindeni. Auzi, nărodul ! Într-o seară ca asta să-ţi baţi capul cu semnele alea năstruşnice, cine naiba le-o mai fi născocit !

Roman păşea voiniceşte pe drumul croit în pădure. O păsărică adormită pică din creştetul unui stejar, zburătăci, piuind speriată şi atingînd trunchiul cu aripile, apoi se piti din nou între ramuri, sus de tot. De undeva, de aproape, un pîrîiaş îi răspunse cu un gîlgîit scurt, ca al raţelor. Gonind spre Bug viersuia încetişor un cînt de slavă primăverii şi destrăma, grămădind spre maluri, petalele stelelor ce se reflectau în unda lui repede.

Cărăruia aşternută cu petice de nea scînteietoare pe care cotise Roman îi călăuzi paşii într-un desiş de arbori mohorîţi, care păreau nişte uriaşi fermecaţi ce aşteptau cu dor să vină şi pentru ei sărbătoarea primăverii. Între tulpini licărea o luminiţă. Aha, luna îşi strecura o rază spre fereastra lui moş Dunai. Ce sfioasă era poieniţa în găteala ei de seară ! În fund se zărea limpede coliba. Lîngă ocol era un car dejugat, iar alături doi boi falnici, suri rumegau domol cu ochii la lună. Sclipirea stelelor se oglindea mocnit în coarnele lustruite de ani.

Tocmai atunci ieşi pe uşă baba Gana. Era atîta lumină, că şi de departe îi deslueai faţa blajină, îngîndurată. Bătrîna aşează mai bine fînul în car şi, ca de obicei, rosti o scurtă rugăciune chiar acolo lîngă boi. Trăind departe de sat uitase pesemne, de cînd nu mai dăduse pe la biserică, cuvintele pe care cu ani şi ani în urmă părinţii izbutiseră de bine de rău să i le bage în cap în casa ce lărmuia de copii. S-o ierte cel-de-sus că se ruga într-un fel al ei, pomenind în rugăciuni de-a valma şi oameni, şi dobitoace, şi ierburi, şi albine. Pentru oameni cerea pămînt şi sănătate, pentru vite nutreţ din belşug, pentru ierburi rouă sfîntă, iar pentru albine zile calde şi flori. Boii ascultau cu smerenie ruga babei, încălzind-o cu suflarea lor.

Ca să nu tulbure sfatul babei cu dumnezeu, Roman o luă pe o potecuţă. Un zîmbet duios îi flutura pe buze, iar în ochi îi stăruiau mereu ca pictate coliba şi carul, boii şi baba Gana. Pădurea îşi împletea ramurile şi sus de tot, şi aproape de pămînt. Acum chiar şi după umbre se cunoştea că vine primăvara : crengile erau un şirag de muguri.

Ca un suspin veni din înserare aleanul unui cînt :

Floare verde, merişor,
Nu te-aşterne pe ponor
Peste dealuri repejor.
Vrăjmaşi cu suflet hain,
Nu vă rîdeţi de-al meu chin !

„Cîntă moş Dunai !“ îl recunoşteai după glas pe bătrînul ciumac, chit că nu mai cînta decît la nunţi, ori cînd se întîmpla

să-l năpădească tristeţea. Or tristeţe avuse ea, viaţa, grijă să-i adune destulă în inimă.

Feciorul lui cel mare nu se mai întorsese din Balcani — odihnea sub glie în Bulgaria, în groapa comună ; mezinul se prăpădise cînd cu molima ; cel mijlociu îşi făcea veleatul la Petersburg, zice-se în preajma ţarului. Fiecare cu soarta lui. Vasilko nu voise să mîne boii şi acum meşterea corăbii. Da, se schimbaseră vremurile. Mai ştii, poate nici nu mai şedea bine să rămîi la boi.

Năvălit-au boierii
Şi cu arendaşii
Să ia carele şi boii.

Cu inima răscolită de cîntec Roman o luă în direcţia de unde se auzea glasul bătrînului. Îl întîlni lîngă poarta lui Morozenko.

— Frumos ai cîntat, moşule ! exclamă Roman, plin de admiraţie, oprindu-se în mijlocul drumului.

— Ţi-a plăcut ? făcu moşneagul, ridicîndu-şi fruntea înnegurată.

— Niciodată n-am auzit pe cineva să cînte atît de frumos ! Îţi merge la inimă, zău !

— Atunci nu-i a bună, oftă moş Dunai.

— De ce ?

— Dacă-i adevărat ce zici, e semn că nu mai am multe zile.

— Ce tot spui, bunicule ! Ai s-apuci suta !

— Suta nu, da vreo zece ani tot aş mai fi dus-o, dar parcă te lasă ? Dacă nu azi, mîine o să ne alunge boierii din cuiburile pe care le avem din bătrîni.

Roman nu putea să-şi dea seama dacă stropi de lună ori boabe de lacrimi străluceau în ochii moşneagului.

— Cum se poate una ca asta ? se aprinse el. La gîndul că nişte mîini brutale, neîndurătoare ar putea nimici căsuţa şi viaţa bătrînului Dunai şi a blajinei baba Gana, simţea ca un junghi în inimă. Păi, asta e nelegiuire ! Judecătorii v-au dat dreptate !

— Asta a fost cîndva. Acum nu mai ştiu cum s-or întoarce lucrurile. Clănţăii au pescuit şi au strîns grămadă fel şi fel de legiuiri, toate împotriva ţăranului. Adică, dacă stai şi te gîndeşti, s-a găsit vreodată careva să-i ia apărarea ? Să-i spuie şi lui, colea, o vorbă de mulţumire, că trudeşte cu sudoarea frunţii pentru pîine şi sare ? Cît despre asta, treacă de la noi !

Ghiftuiţi-vă din pîinea mujicului, dar de sufletul lui nu vă atingeţi !

— Cînd dracu o să priceapă boierii că fără noi ar crăpa de foame? N-are cine să le bage minţile în cap! Ehei, s-au tocit jungherele voinicilor! Un Karmaliuk ne-ar trebui aci! şuieră cu ură Roman încleştînd pumnii atît de tare, că i se înfipseră unghiile în carne.

Vedea cu ochii minţii lumea ticăloasă a boierilor împrejmuită cu garduri de fier, castelele negre ale celor de teapa lui Stadniţki, Potoţki, Markozov, Kociubei. Numai pîrjolul răzvrătirii ar fi făcut să-i pară mai plăcute la vedere acele ziduri fioroase.

— Vorba ta, s-au tocit jungherele voinicilor, repetă moş Dunai cu un zîmbet amar. Aşa cum flăcările cuprind dintr-o dată vreascurile uscate, aşa îl năpădi şi pe el o mînie năprasnică împotriva lui pan Stadniţki. Mă, Romane, măi! Grozav cazac ar ieşi din tine! Păcat că te-ai născut prea tîrziu. Odinioară, cînd îţi ajungea cuţitul la os, luai drumul Secei. Acum, însă, n-ai altă alegere — ori fermă, ori moşie. Oriunde te-ai duce legi peste legi, boieri peste boieri, dracu să-i pieptene. Iar peticul de pămînt care se cheamă că-i al tău numai necazuri îţi aduce.

Roman clătină din cap.

— Şi acum ce aveţi de gînd?

— Ce altceva decît să batem pragurile judecătoriilor? Atîta ne-a mai rămas şi nouă: o palmă de loc şi mîndria. Dacă ne-ar lua pămîntul, apoi ne-am pierde şi mîndria, că nevoile şi foamea te îngenunche.

Moşul se întoarse scurt şi se depărtă agale. În inima lui clocoteau jalea şi mînia. Făptura înaltă şi falnică a bătrînului se mistui în pădure.

Roman se încruntă amărît. Oh, cum ar fi dorit să-i ajute pe bieţii oameni! Dar ce putea să facă, de vreme ce şi el de la opt anişori nu avuse parte decît de o pîine amară şi de umilinţe? Sufletul îi era însetat de carte, dar mai întîi stîna boierului, iar apoi fierăria hainului şi vicleanului zgripţoroi Şmali îi fuseseră toată învăţătura.

Luna urca pe scările cerului. Stropii ce cădeau de pe ramuri cu un clipocit adormitor căpătau luciri de nestemate. Un iepure jigărit rău peste iarnă răsări la marginea drumului. Sări o dată, încă o dată, se opri popîndău în faţa lui Roman, cu capul într-o parte, cu urechile la pîndă şi deodată îl văzu. Ţîşt — şi urecheatul se mistui în desiş.

Roman tresări, îşi trecu palma grea peste frunte ca pentru a-şi risipi gîndurile apăsătoare şi o luă spre sat. Întoarse capul şi privi cu milă casa lui Morozenko, sălciile din ogradă gătite cu salbe de stropi, cumpăna stingheră ce părea un păzitor credincios. Cît o să mai vegheze ea somnul stăpînilor?

Trecuse de poartă cînd auzi deodată un rîs cristalin. Se întoarse — nimeni ! I s-o fi năzărit. Dar n-apucă să se depărteze nici cîţiva paşi, că din nou îl ajunse din urmă un chicotit zglobiu de fată. Făcu stînga împrejur, dar şi acum nu văzu decît cornul lunii pe nemărginirea cerului. Atunci porni hotărît spre locul de unde venea rîsul acela şi deodată încremeni : în umbra porţii era pitită o fată. Stătea rezemată de bulumac cu palma la gură ca să-şi înăbuşe rîsul.

— Liuba, tu eşti ? bîigui Roman, nevenindu-i să creadă.

— Mă luaţi drept alta, se izmeni fetişcana scoţîndu-şi faţa la iveală.

Şi îndată mărgele de rîs se risipiră pe drum. Parcă ar fi scuturat careva nişte zurgălăi de argint — un clinchet, o pauză de cîteva clipe, şi iar un clinchet.

Pînă la urmă veselia fetei îl molipsi.

— Dar matale de ce rîzi ? întrebă Liuba cu o mirare prefăcută.

— Dar ce, nu-i voie ?

— Ba nu, dar şi la asta trebuie să te pricepi.

Hotărît, codana asta cu ochii jucăuşi şi bărbia gingaşă îşi bătea joc de el. Auzi, neruşinare ! Şi cînd te gîndeşti că mai deunăzi i se păruse sfielnică şi ruşinoasă. Să mai zică cineva că înţelege fetele...

— Cum vine asta : „trebuie să te pricepi" ?

— Păi, nu vezi ?

Zurgălăii clinchetiră din nou, gropiţele din bărbia fetei tremurară, iar ochii luminoşi îl priviră cu o veselie poznaşă.

— Ce să văd ?

— E drept că nu se vede nimic, pentru că ai ascuns luna.

Liubei îi rîdeau toate — şi ochii, şi gura, şi gropiţele, ba chiar şi nasul.

— Prea eşti veselă azi !

Aceste cuvinte avură darul de a-i şterge de pe chip orice urmă de voie bună. Lăsă ochii în jos şi se încruntă. Roman găsea că aşa îi stătea şi mai bine. De cînd era nu văzuse un chip să-şi schimbe atît de brusc expresia.

— Ce te-ai posomorît aşa ?

— Fiindcă n-am de ce să mă bucur, răspunse ea fără să-şi ridice capul.

Tăcură cît tăcură, apoi Roman încercă s-o înveselească din nou.

— O să-mi mai porţi mult pică ?

— Cît timp o să-mi ascunzi luna.

— Vrei să plec ?

— Nu te ţine nimeni.

— Ei, dacă-i aşa, rămîi cu bine, spuse Roman pornit şi împotriva fetei, şi împotriva lui.

Nu-i venea de loc să plece, dar nici să mai stea nu se cădea. Făcu cîţiva paşi pe cărare atent cu toată fiinţa la ceea ce se întîmpla în spatele lui. Măcar o vorbuliţă de-ar scoate fata. Dar nu, stătea pe loc rezemată de poartă, cu ochii pierduţi în depărtări. Acum vedea luna, dar i se părea că e tot întuneric. Paşii se stinseră încet pe cărare. Fata simţea o părere de rău pe care nu şi-o putea lămuri.

Cînd făptura chipeşă a flăcăului dispăru între copaci, Liuba se dezlipi în sfîrşit de portiţă, zăbovi cîteva clipe în mijlocul drumului uitîndu-se lung în urma flăcăului şi, mereu îngînduratâ, o luă încetişor pe potecuţă, spre micul lac a cărui oglindă strălucea în razele lunii dincolo de casa lui Morozenko.

Luna zvîrlise un pumn de galbeni în apele verzi-albăstrii ale lăcuşorului, prelinse de sub crusta de gheaţă. Pe malul argintat de brumă agonizau florile veştede de nu-mă-uita rămase din anul trecut, în timp ce tufele de salcie roşie, ce păreau nişte sfeşnice ciudate, îşi aprinseră minusculele lumînări ale florilor. Copila mîngîie în neştire mîţişorii pufoşi. Stropi reci se scuturară pe mîna fetei şi pe pămînt. Dar ce-i cu bulgăraşul acela de zăpadă? Liuba se aplecă şi desprinse de pe crenguţă un cuibuşor vîrtos de auşel. Căsuţa păsăruicii alcătuită din puf de răchită încăpu toată în palma ei mică. Fata destrămă cu mişcări delicate împletitura pereţilor şi dădu foarte mirată de un ou lunguieţ şi mat. Se vede că păsărica ouase în cuibul neisprăvit şi, fără să-şi dea seama, învăluise ouşorul în puf alb. În cuibul acela păsărica scosese puişori, care spre toamnă îşi puseseră pălărioare negre şi-şi luaseră zborul spre meleaguri mai însorite. Oul mic, uşor ca un fulg, fusese părăsit, şi iată-l acum în palma Liubei. O străbătu un fior rece. Inimă, de ce te strîngi? Ar fi vremea să te deprinzi cu toate, dar tu ai rămas şi azi ca o strună simţitoare la orice adiere. Uneori te zbuciumi, alteori eşti numai zîmbet sau te mînii foc, de-l bagi în sperieţi şi pe Slănină Neagră. Se grăbeşte spurcăciunea să-şi lase pleoapele oblon peste ochii pofticioşi. Dacă n-o să se apere singură, cine s-o apere?

Liuba nu împlinise nici şapte ani cînd rămăsese singură pe lume. Obştea îi fusese tutore care să-i poarte de grijă, iar casa şi locul i le încredinţase lui Gordi Şolomeak, unchi drept al fetiţei, pus pe agoniseală. Acesta se deşela muncind. Nu-şi cruţa nici nevasta, şi nici copiii. Pentru fetiţă începură suferinţele cele mai înspăimîntătoare îndată ce o îngropaseră pe maică-sa. Unchiul veni în casa lor, îşi făcu cu osîrdie o cruce mare şi, luîn-

du-şi ochii de la icoane, o pironi cu o privire grea. Micuţei îi era teamă de ochii şi de gura ciudată a unchiului: buza de sus ţuguiată o încăleca pe cea de jos.

— Hai la noi, Liuba.

Vorbea răstit.

— Nu vreau să stau la matale, îngînă mititica înspăimîntată de-a binelea.

— Şi de ce, mă rog? se miră Gordi, repezindu-şi buza de jos în afară.

— Nu vreau, şi gata.

— Da ce naiba vrei? Acum chipul şi gura unchiului exprimau mînie, dar fiecare în felul său. Crezi c-o să stau aici să mă rog de tine? Am altceva de făcut. Ia, strînge-ţi bulendrele, şi haide.

— Nu merg.

Unchiul dădu să se apropie, dar Liuba se apucă de cufăr cu mînuţele-i subţiri şi începu să plîngă în hohote.

— Ce urli, proasto, parcă te-ar jupui dracii de vie?

Gordi îşi mai roti o dată privirile lacome prin casa răposatei sale surori şi puse palma căuş pe umărul fetiţei.

— Lasă-mă, nu vreau să merg, ţipă ea printre hohote.

Atunci Gordi o smulse de lîngă ladă, o aruncă pe umăr ca pe un sac şi porni spre casa lui, ştergîndu-şi mereu de pe faţă lacrimile fetiţei. Acasă o lepădă pe podea. Fetiţa se ghemui lîngă vatră. Unchiul o cercetă cu privirea şi dădu din cap nemulţumit.

— Ptiu, da prăpădită mai eşti! spuse el într-un tîrziu. Să ajuţi în casă — nu, la grădină — nu, să duci vitele la păscut, nici atît. La ce treabă să te pun, că numai urechile-s de tine?

Amuţi cu buzele ţugui, cugetînd adînc.

Şi aşa slugărise copila de la şapte ani cînd ici, cînd colo — vai de zilişoarele ei! N-a stat mult la neamuri — unchiul s-a descotorosit repede de ea, alegîndu-se pe deasupra şi cu un cîştig: a băgat-o dădacă la alde Okun, iar cînd odraslele acestuia au mai crescut, Liuba s-a tocmit singură la Oktav Piglovski. Oktav şi nevastă-sa erau cîinoşi la inimă, de n-aveau pereche. Fata a fugit de la ei la conac şi a muncit acolo pînă s-a băgat de seamă că e tare frumuşică. Atunci cucoana a luat-o în casă — chipurile la muncă uşoară — dar la drept vorbind ca să pătimească şi mai crunt, căci nu era slujnică la conac să nu-i iasă nume rău. Numai în casa lui Morozenko mai găsea Liuba alinare. Oamenii aceştia nu-i erau nici măcar neamuri, dar se simţea la ei ca printre ai săi. Lor le spunea toate ofurile, cu ei rîdea şi cînta. Atîta bucurie mai avea sărmana fată. Sărmană, sărmană, dar nimeni nu-şi îngăduia s-o jignească cu un gest necuviincios.

Lacul era învăluit în lumină şi într-o linişte adîncă. Undele lui se învălurau la picioarele Liubei, iar steluţele salciei roşii îi împodobeau mîinile cu stropi strălucitori. Copilei îi era dor, dar de ce nici ea nu ştia. Îşi simţea inima zbuciumată. Ba se lăsa furată de amintiri şi nedesluşite nădejdi, ba revedea în gînd întîlnirea din seara aceea cu Roman.

„Răule, nesuferitule!" se răsti ea la flăcău, şi el plecă întocmai cum plecase mai adineauri, pentru a se înfăţişa însă îndată dinaintea ei nedumerit, neştiind ce să facă: să se mire, să zîmbească sau s-o soarbă din ochi?

„Ce caraghios", îşi spuse cu duioşie fata.

Iar luna îşi cernea vraja deasupra codrilor care în lumina ei blîndă păreau o mare încremenită. Codrii aşteptau primăvara. Pe mal, o copilă îngîndurată prefira printre degete florile de salcie şi un dor nelămurit îi încălzea inima pînă atunci veşnic la pîndă, neîncrezătoare.

XVIII

Ghervasi Salogan se întorcea călare acasă. Zărind o femeie pe malul lacului, coti pe potecuţa îngustă ce şerpuia într-acolo.

Să ştii că prinde peşte careva! S-o ferească dumnezeu să fie a lui Morozenko. O să-i facă spinarea tobă şi pentru povestea aia cu basmaua, şi pentru peşte. Ridică maşinal gîrbaciul şi plesni cu el în gol.

Auzind tropăit de copite, Liuba întoarse capul şi Salogan o văzu.

— Tu ce faci acolo, fată mare?

Sprîncenele i se ridicară a mirare, dispărînd sub broboada cu care era înfofolit.

Liuba aruncă administratorului o privire dispreţuitoare şi nu spuse nimic. Salogan începu să-şi piardă răbdarea.

— Zi, nu catadicseşti să răspunzi, ai? Tare scumpă la vorbă mai eşti!

— Nici scumpă, dar nici ieftină, i-o reteză Liuba.

Salogan dădu roată peste tot cu privirea iscoditoare, dușmănoasă, doar-doar va descoperi undeva o unealtă de pescuit, apoi o întrebă rînjind:

— Te pomeneşti că-ţi aştepţi drăguţul, ai?

— Ba pe matale te aşteptam.

— Hî, hî, hî, rîse nătîng administratorul. Ei, iată-mă-s!

Scotoci cu ochii răchitişul să nu pice careva taman acum, apoi sări din şa, se apropie de Liuba şi îi spuse oftînd :

— Bine e să stai de vorbă, pe malul lacului, cu o fată ca tine !

— Cu nevasta dumitale ar fi şi mai bine. Încearcă ! O să-ţi potrivească şi broboada, că s-a strîmbat de tot. Noapte bună.

Şi Liuba o luă la fugă.

— Stai să-ţi spun ceva ! strigă Salogan.

— Nevestei să-i spui, aruncă peste umăr Liuba, cu un chicotit usturător, fugind de-a lungul sălciilor care formau un chenar viu în jurul gospodăriei din pădure.

Zăvorul de fier pocni sec, apoi se aşternu o linişte de vis.

„O rîndăşoaică să aibă parte de comoara asta, gîndi cu ciudă Salogan despre frumuseţea fetei. Era deprins să preţuiască totul în ruble, chiar şi farmecul tinereţii. Ce naiba făcea aici ? Să fi aşteptat pe cineva ? Pe cine ?“ Numai cînd vorbea de unul singur era sincer. În faţa boierului îşi frîngea slugarnic şi trupul, şi sufletul. În faţa ţăranilor se prefăcea într-un stăpîn cu mintea la pîndă, pe care toţi voiau să-l înşele şi care la rîndul lui voia să-i îmbrobodească pe toţi. Cînd era culcat în pat, lîngă femeia lui cu greu îşi ascundea scîrba : o dată cu punga cu bani trebuise să ia şi un sac cu oase. De aceea avusese la nuntă o mutră de înmormîntare. Buzele miresei, pe care trebuise să le sărute, i se părură nişte bureţi uscaţi. Nu putea pricepe de ce se grăbeau scoabele astea să se mărite, de vreme ce ştiau dinainte că nu vor fi iubite.

Făcu înconjurul lacului, încercă cu ciubotele gheaţa, iar cînd îşi opri ochii asupra casei lui Morozenko, care părea încrustată în aerul siniliu presărat cu fluturaşi de lună, mînia i se rostogoli valuri-valuri într-acolo. Cele mai scîrnave cuvinte din cîte adunase în toţi anii ticăloasei sale slujbe se învîrtejiră ca un roi de viespi, înţepînd cu acele lor veninoase pe nurlia muiere a lui Morozenko, care-i legase darul de coada calului.

„Să nu mi se spună pe nume dacă nu te alung eu din bîrlog, scorpia dracului ! Ce-o să te mai milogeşti de mine !“ Înfofolit cum era, părea un hidos idol de piatră aşezat pe malul lacului ca să spurce farmecul serii.

Calul necheză încetişor. Ghervasi porni spre el, blestemînd-o mereu pe nevasta lui Morozenko. Într-un loc pămîntul mocirlos se lăsă sub greutatea lui. Ţopăind pe popîndace, ieşi pe pămîntul tare şi deodată, cuprins de bucurie, se pocni cu palma peste fruntea îmbrobodită. Se întoarse la locul cu pricina şi bătu din picior, ca atunci cînd începi să joci. Se auzi un fel de chiţcăit ; putea să fie apa sau nişte rădăcini înfipte în mlaştină. Cu un aer

triumfător scoase din buzunar un cuţit, îşi plimbă cu plăcere degetul pe tăişul lamei şi se aplecă adînc. Tăie cu grijă o brazdă cam de o palmă, apoi îşi îndreptă spinarea şi o privi cu luare-aminte la lumina lunii. Pesemne că bănuielile i se adeveriră. Zîmbind bucuros, zvîrli brazda cît colo, apoi îşi smulse din cap broboada, o puse lîngă popîndac şi se ghemui din nou. Tăie încă o brazdă, mai mică, o înfăşură ca pe un odor de mare preţ în broboadă şi, foarte mulţumit, se căţără în şa.

„Acu să te auzim, scumpa mea Ustinka", i se adresă el în gînd femeii lui Morozenko. Aşa îi era felul : cu cît pregătea cuiva o pedeapsă mai crudă, cu atît îi vorbea mai mieros.

A doua zi de dimineaţă, frămîntat de nerăbdare şi emoţie, Salogan intră în biroul lui Stadniţki.

— Ei, ce zic mîrlanii ? îl întrebă boierul în loc de bună dimineaţa.

— Ce să zică ! Încăpăţînaţi ca nişte catîri.

— Haidamaci, n-am spus eu ?!

— Mai răi ca haidamacii. Se grozăvesc că domnia-voastră n-o să le puteţi veni de hac, că de va trebui or să se ducă la senat, ba chiar şi la ţar. Şi să ştiţi c-o s-o facă şi p-asta, dacă nu le dăm în cap la vreo cîţiva.

— Auzi ce încăpăţînare, se nelinişti Arkadi Valerianovici, dîndu-şi seama că la senat putea să piardă definitiv procesul. Cum, chiar nici unul nu vrea să se mute ?

— Nici unul. Să vedeţi ce-a spus Motria Kulbaba. „De ne-ar îngropa boierul de vii, zice, şi tot n-o să ne dăm bătuţi." Dar eu zic că pînă la urmă om găsi noi ac de cojocul lor, încheie cu un zîmbet sluga credincioasă.

Stadniţki îl privi ţintă.

— Ai vreo idee ?

— M-am gîndit eu la ceva, dar nu prea ştiu cîte parale face. Ghervasi oftă prefăcut, ca să nu-şi dea pe faţă bucuria.

— Hai, spune odată !

— Mare lucru nu e. M-am gîndit aşa, luminăţia-voastră : de vreme ce mîrlanul se agaţă cel mai vîrtos de pămînt, tot cu pămîntul să-l dăm gata !

Cu aceste cuvinte despături cu grijă basmaua şi îi arătă lui Stadniţki brazda neagră, buretoasă.

— Asta ce mai e ? Arkadi Valerianovici se aplecă pentru a vedea mai bine. Turbă ?

— Turbă ! Nimic altceva decît turbă. Pentru foc nici că se poate ceva mai bun. Dacă aţi clădi sau aţi cumpăra o fabrică de zahăr nu ne-ar trebui lemne din pădure.

— Unde ai găsit-o ? întrebă boierul, fără să bănuiască gîndurile administratorului.

— Pe malul lacului, lîngă ograda lui Morozenko.

— Mde. Şi ce vrei să fac cu ea ? Stadniţki îl privi întrebător. Să-mi afum conacul ?

— Vai, se poate ? Administratorul tremura tot de bucuria pe care se căznea s-o ascundă. Cu asta cîştigăm la sigur procesul. Vă aduceţi aminte ce spune în partea a doua a „Regulamentului", privitor la preschimbarea pămîntului şi a altor bunuri agricole ? Acolo scrie negru pe alb că, neţinîndu-se seama de învoiala la care s-a ajuns prin bună înţelegere, moşierul poate cere oricînd ţăranilor să schimbe cu el pămîntul de care are nevoie, dacă pe acesta se descoperă un izvor de apă minerală, or niscaiva zăcăminte, printre care şi turbă. Ei bine, noi am găsit turbă lîngă casa lui Morozenko. Că o s-o scoatem acum, sau mai tîrziu, ne priveşte. De ochii lumii, am putea să aducem cîteva căruţe la conac. Acum îmi pun capul că chiţibuşarii ăia de la tribunal au să ne cîştige procesul.

— Tu eşti un mare chiţibuşar, rîse Arkadi Valerianovici.

Salogan zîmbi şi el cu bucăţica de faţă ce i se vedea din basmale.

— Ei, şi acum pădurenii s-au prins ca peştele în nadă şi au să joace cum le-om cînta noi !

— Să vină mîine toţi la conac. Sînt curios ce-o să zică ! Avem de ce să ne agăţăm. Nu-i mare lucru, dar tot e ceva.

— Cum adică, nu-i mare lucru ! se nelinişti vătaful.

— Păi ce, toate casele sînt lîngă lac !? întrebă cu părere de rău Arkadi Valerianovici. Este ?

— Este şi nu prea, răspunse administratorul cu o privire vicleană. Totul este să te agăţi de ceva. Uite, pe vulpe, de pildă, coada o pierde, că au cîinii de ce s-o apuce. Aşa şi noi o să ne înfigem în chica lui Morozenko, ca să-l smulgem din pădure.

Salogan era încredinţat că ceea ce îi va spune boierului îl va înveseli, dar se înşelase. Arkadi Valerianovici se încruntă — nu-i plăcea de loc comparaţia cu cîinii. Erau nuanţe pe care Ghervasi nu le sezisa încă.

XIX

După ce stăteai toată ziua închisă în odăile îmbîcsite de parfumuri dulcege, era o adevărată plăcere să ieşi glonţ pe uşă, dezbrobodită, şi să te duci la apă. La fîntînă un stol de vrăbii jigărite

peste iarnă ţineau un gălăgios sobor în jurul unei băltoace, pline de aurul picat din soare. Ce plăcut era să salţi pe umărul rotunjor cobiliţa de care erau agăţate cele două găleţi, să auzi susurul molcom al apei. Liuba ducea găleţile, cu ochii mijiţi din pricina soarelui puternic, şi habar nu avea că Evghen Kolosiuk, vizitiul, o privea pe gînduri. Fata nu băgase de seamă că, oriunde se ducea, răsărea ca din pămînt şi Evghen.

— Ei, Liuba, vreau să-mi ieşi cu plin, o strigă el din uşa ce dădea în încăperile slugilor.

— Atunci stai colea, pe cărare, îi răspunse fata, arătîndu-şi într-un zîmbet dinţii strălucitori.

Liuba se opri şi-şi îndreptă umerii mlădioşi.

Vizitiul, cu biciul în mînă, se apropie de fîntînă. Ochii lui întunecoşi, în care de obicei licărea o scînteie de veselie răutăcioasă, acum zîmbeau cu duioşie.

— Bună ziua, Liuba.

— Bună să-ţi fie inima.

Liuba dădu din cap. Cerceii îi săltară, atingînd obrajii fragezi, îmbujoraţi de frig.

— Bună, la naiba ! Vai de bieţii oameni, ce li se pregăteşte, spuse flăcăul coborînd glasul.

— Dar ce s-a întîmplat, Evghen ?

Inima Liubei se strînse : ghicise că era vorba de pădureni.

Aruncînd o privire cu coada ochiului spre conac, Evghen răspunse în şoaptă :

— L-am auzit adineauri pe Slănină Neagră cum se lăuda c-o să le vină de hac pădurenilor, întîi şi întîi lui Morozenko. A găsit turbă pe malul lacului şi acum vrea să-i izgonească din pădure. A dezgropat nu ştiu ce lege veche şi foarte rea pentru ţărani. Să dai de veste cui trebuie, ca să vadă oamenii ce-i de făcut.

— Îţi mulţumesc.

Liuba oftă din greu şi se întoarse aproape în fugă la conac, vărsînd apă pe jos şi pe fusta ei nouă. Flăcăul încremenise parcă cu biciul în mînă şi o urmărea cu o privire tristă, visătoare. „Ce mai fată ! Numai maci şi lapte în obrăjori !"

Dinspre încăperile slugilor se auzea un chicotit batjocoritor. Kolosiuk întoarse capul. Două slujnicuţe tinerele arătau prin gesturi şi grimase caraghioase ce mult o iubea Evghen pe Liuba. Flăcăul le ameninţă cu biciul, şi fetele se făcură nevăzute rîzînd.

Liuba era tare nerăbdătoare ! În sfîrşit cucoana căscă cu poftă şi se culcă, strîngînd la piept romanul franţuzesc cu scoarţe aurite ! Bine că scăpa din duhoarea asta parfumată. Şi acum — fugi, fato, în pădure ! În seara aceea, Liuba nici nu auzi cîntecele suratelor,

nici nu văzu drumul. Dădu buzna gîfîind în casa lui Morozenko şi cu mîna la inimă întrebă din prag :

— Unde-i nenea ?

Nevasta lui Morozenko torcea şi legăna cu piciorul pe cel mai mic dintre copiii ei.

— E dus la Kameneţ, a plecat pe la douăsprezece. A spus că îţi aduce nişte mărgele.

Ustina o învălui într-o privire plină de duioşie şi tristeţe.

— Vai şi-amar. Acu ce ne facem ? se sperie Liuba şi, abia trăgîndu-şi sufletul, îi povesti totul.

Furca scăpă dintre degetele deodată înţepenite ale Ustinei.

— Ca piatra să-i apese inima turba asta, în ea să-şi afle mormîntul.

Femeia se ridică dreaptă lîngă pruncul din leagăn. Reflexele purpurii ale flăcărilor ce mureau în vatră jucau în ochii ei uscaţi.

Liuba luă de jos un vîrf de ştiulete molfăit de buzele pruncului şi-l cumpăni în palmă. I se păru greu ca durerea ce-o mistuia.

— Şi acum ce-i de făcut, Ustina ? Trăsni-i-ar dumnezeu pe amîndoi, şi pe boier, şi pe vătaf !

— Uite ce-i, drăguţă, tu dă fuga la moş Dunai, iar eu alerg la Andri Bilenko. În timp ce vorbea începu să se îmbrace repede. Ce zici, Liubonka, chiar o să ne alunge ?

Ustina se lipi de tînăra fată ca pentru a-i cere ocrotire. Liuba o cuprinse cu braţele-i vînjoase şi o sărută. Ochii îi erau înroşiţi, iar gropiţele din bărbie îi zvîcneau de plîns stăpînit.

Liuba ieşi ca o vijelie din casă, împinse portiţa şi fu cît p-aci să nimerească drept în braţele lui Roman.

— Ce-i cu tine, Liuba ?

Uitînd cum îl trimisese seara trecută la plimbare, Roman se opri mirat în mijlocul drumului.

— E prăpăd, Romanko !

Fără să-şi dea seama rostise numele cu care-l alinta de atîtea ori în gînd, uneori înciudată, alteori cu dor. Fata suspină şi-l privi încrezătoare.

— Ce-ai păţit, Liubonka, repetă Roman cu milă, mîngîind-o fără să-şi dea seama pe braţul ce-i atîrna fără vlagă.

— Nu-i vorba de mine, ci de ei, de pădureni.

Cu ochii plini de durere, Liuba începu să povestească. Şirul vorbelor se curma mereu ca o aţă pe care fata nu izbutea s-o înnoade la loc.

În pofida acestui lucru, Roman înţelese totul. Durerea oamenilor devenea a lui, trezindu-i în inimă mînie şi revoltă.

— Şi pîinea aceea amară pe care o mănîncă ţăranul îi stă boierului ca un os în gît, încheie fata, ştergîndu-şi lacrimile cu colţul batistei.

— Ăsta-i în stare să-i smulgă şi cerşetorului cîrja, ca apoi să se laude în ziare şi la alţi boieri că are, cum spune el, o gospodărie-model. E mai rău ca o fiară. Nu ştiu, Liubonka, dacă pot face ceva, dar de încercat tot am să încerc.

O luă încetişor de mînă şi se aplecă, privind-o încă o dată drept în faţă. Liuba îşi luă rămas bun, din ochi, şi se mistui în desiş.

Pe Roman îl dureau cele auzite, dar în acelaşi timp simţea cum îi pătrunde în inimă, picătură cu picătură, o bucurie luminoasă. În urechi tot îi răsuna încă lipăitul paşilor Liubei, din ce în ce mai stins. Mai stătu puţin, apoi porni încet spre sat. Nu înţelegea ce se petrece cu el, nu bănuia că duce pe drumeagul şerpuitor din pădure, o dată cu noua durere, dar nicidecum prima, cea dintîi rouă a iubirii.

Stepan Vasilievici se bucură cînd îl văzu.

— Da scump la vedere mai eşti !

Pe masă erau, frumos rînduite, teancuri de cărţi şi de caiete şcolăreşti. Tot acolo era o coală de hîrtie — planul satului, încă neterminat. Învăţătorul îi puse lui Roman o sumedenie de întrebări, ascultă cu atenţie răspunsurile tînărului, apoi în odaie se aşternu o tăcere atît de adîncă, încît se auzeau picăturile ce se prelingeau afară, pe geamuri.

— Trebuie să găsim totuşi ceva, Romane, spuse învăţătorul într-un tîrziu. Nu prea sînt tare în materie de legi, dar atîta ştiu : termenul stabilit pentru schimbarea pămînturilor a expirat de mult. Tocmai de aceea a pierdut procesul moşierul, cînd s-a judecat prima oară cu oamenii. Dar ca să-i vlăguiască, să-i tîrască pe la judecăţi, asta o poate face. O să plătească indivizi care să declare sub jurămînt orice le-ar cere, o să-i cumpere pe judecători. Aşa că nu-i de loc simplu... Stepan Vasilievici se întunecă la faţă, fruntea lui înaltă se încreţi, iar sprîncenele i se îmbinară grele deasupra ochilor subţiaţi. Învaţă, Romane, ia aminte ce sînt în stare să facă boierii pentru aur. Goana asta după aur face să se strîngă tot mai mult laţul pe grumazul ţăranului.

Învăţătorul păşea de colo, colo, cugetînd la vechea vrajbă dintre boier şi ţărani, la istoria satului pe care o aduna fărîmă cu fărîmă în caietele sale. Pe fruntea lui zbîrciturile cînd se ridicau pînă la păr, cînd coborau pînă la sprîncene.

În colţul lui, Roman se uita la Stepan Vasilievici cu nelinişte şi speranţă. Un singur gînd îi sfredelea mintea : „E atît de puţină

dreptate pe lumea asta ; uite, îţi ia totul, iar tu n-ai cum să te aperi".

Pe dinaintea ochilor săi se perindau colţuri încîntătoare de pădure, casa lui moş Dunai, baba Gana înălţînd rugi lîngă boii falnici, de stepă, Andri Bilenko cu copiii, familia lui Morozenko unde domnea buna înţelegere, pămînturile tuturor pădurenilor care, de bine de rău, tot scoteau o pîine. Nici nu se gîndea că, la drept vorbind, el era şi mai sărac decît aceşti oameni, nu se întreba : lor le-ar păsa de el dacă i s-ar întîmpla ceva ? Îi era milă de pădureni. Sărăcia care-i umflase vinele pe braţele vînjoase, dată în vileag de straiele cu care era îmbrăcat, nu atinsese încă inima lui tînără, n-o înăsprise cu bătăturile ei.

Învăţătorul se opri lîngă masă şi spuse gînditor :

— Ce-ar fi să-l lovim pe Stadniţki cu propria lui armă ? Stepan Vasilievici aruncă o privire spre planul satului şi urmă : Nu ştiu dacă vom izbuti, dar — vorba ceea — încercarea moarte n-are.

— Ce trebuie să facem ? întrebă flăcăul cu sufletul la gură.

— Ascultă aici. Boierul îi tot dă zor că pămîntul ţăranilor a fost al lui încă de pe vremea robiei. Avem însă în sat un teren care n-a fost niciodată al familiei Stadniţki, şi totuşi a pus gheara pe el. E singurul cartuş pe care-l putem trage, dar poate că boierul o să se sperie, ce zici ? Cu un gest îl chemă pe Roman la masă. Ia, hai să vedem puţin planul.

Roman încremeni în faţa planului complicat alcătuit de învăţător, ca în faţa unei mlaştini adînci.

XX

Crîngul de mesteceni părea un felinar în care se stingeau ultimele pîlpîiri ale soarelui. Fiecare copăcel era o adevărată gamă de culori : lîngă rădăcină — argint înnegrit, pe tulpină — trandafiriu-gingaş, iar coroana toată — purpură vişinie.

Arkadi Valerianovici ţîşni din crîng în goana calului. În faţă i se aşterneau ogoarele întinse de pe malul Bugului. Pînă acolo se întindeau pămînturile lui. În semănăturile de toamnă se vedeau limpede urme de vite. La ţară, primăvara începea în realitate nu cu frumoasele cîntece pe care fetele le zic cu atîta foc, ci cu stricăciunile de pe ogoarele moşierilor. Doar epigonii gîngavi ai poporaniştilor mai idealizau satul. Pentru ei primăvara însemna cîntecele fetelor, trilurile privighetorilor, dragostea. Iar

pentru Arkadi Valerianovici primăvara însemna noi zvonuri despre împărţirea pămîntului, stricăciunile pe care le făceau vitele ţăranilor pe ogoarele şi în pajiştile sale, o nouă răbufnire a vechii vrajbe dintre el şi ţărani, căreia probabil nici înfricoşata judecată nu-i va pune capăt.

Şi ziua aceea începuse atît de senină, de însorită, iar acum avea impresia că nori grei învăluiseră cerul. În grîul lui selecţionat, de Sandomir, intraseră vitele prăpădite ale ţăranilor. E drept că paznicul le prinsese şi cancelaria o să-i pună pe mujici să plătească o amendă de-o să le iasă ochii, totuşi se săturase pînă peste cap de toate astea.

Stadniţki urcă pe coama unui deal, de unde văzu jos, în vale, pe ogorul cu secară, două gloabe înhămate la o căruţă. Alături, pe cărarea ce şerpuia la marginea pădurii, se juca un băieţel. Cînd dădu cu ochii de boier, se repezi la cai, sări sprinten ca o pisică în spinarea lăturaşului şi o luă la goană. Furios foc, Stadniţki îl ameninţă cu cravaşa, dar băieţandrul îi arătă pumnul, rînji de i se văzură dinţii şi dispăru printre copaci. Prinde orbul şi scoate-i ochii!

Poftim de administrează-ţi gospodăria după toate regulile ştiinţei, cînd te înconjoară atîta ignoranţă şi duşmănie! Nu-i mai puţin adevărat că în tainiţele sufletului Arkadi Valerianovici recunoştea că şi el, şi înaintaşii lui erau într-o oarecare măsură vinovaţi în faţa ţăranilor, totuşi vina satului i se părea mai mare decît a moşierilor. Căci orice s-ar fi spus, neamul Stadniţki slujise cu cinste patria şi civilizaţia. Ekaterina a II-a personal îi dăduse în stăpînire unui străbun al lui pămînturile pustii de prin părţile Podoliei. Şi totuşi la primul proces, ţopîrlanii, în jalba pe care au înaintat-o senatului, au încercat să-i ponegrească arborele genealogic. Cuvintele cu pricina i-au rămas întipărite în minte ca arse cu fierul roşu. Numai un prăpădit de ţăran poate să jignească în felul acesta un nobil: „Cine ştie dacă străbunul boierului nostru a salvat într-adevăr patria ori s-a priceput în alt fel să-i intre în voie unei anumite persoane". Nici o tortură n-ar fi îndeajuns de cruntă ca să-i pedepsească pentru aceasta. Vrăjmăşiile vechi se împleteau cu cele mai noi, sfredelindu-i inima.

Stadniţki îşi spuse că n-ar strica să treacă pe la cancelarie, unde vătaful avea să stea de vorbă cu pădurenii în seara aceea. Poate c-or să pice cîţiva în cursa întinsă de Salogan. Bine ar fi să se aranjeze totul fără judecată. Livezile din pădure îl obsedau pur şi simplu. Gospodărite ca lumea, i-ar fi adus un cîştig bunicel. Şi unde mai pui ce frumoase erau — adevărate colţuri de rai!

Ajunse la cancelarie pe înserat. Dinăuntru se auzeau glasuri întărîtate : se certa vătaful cu ţăranii, ceea ce îl scoase din sărite şi mai mult.

„Se agită ţopîrlanii", mormăi el printre dinţi. Smuci uşa grea şi intră înalt, semeţ.

Dădu cu ochii de Salogan, roşu ca racul — faţa nu-i mai era înfăşurată în basmale — şi înconjurat de pădurenii strînşi în jurul lui. Printre aceştia zări o singură femeie care ţinea un prunc în poala dulamei. Era Ustina Morozenko. Dar ce căuta acolo Olexandr Paliciuk ? A, da, reparase nişte semănătoare, aşa că nu se putea să lipsească ! De la zurbagiul ăsta nu te puteai aştepta la nimic bun.

Boierul dădu cu dispreţ bună ziua. Nu-i scăpară privirile mocnite, bănuitoare ale ţăranilor. Oamenii răspunseră cu o scurtă plecăciune. Cercul lor viu, mohorît, încremeni.

— Nu vor să înţeleagă cu binele ! i se plînse Salogan boierului, stînd rezemat de grilajul de lemn după care lucrau ziua economul şi contabilul. Am încercat în toate felurile, dar parcă te poţi înţelege cu ei ?

— Asta numeşti dumneata cu binele — eu ţie cureaua şi tu mie curmei ? bombăni Pilip Taraniuk, un pirpiriu urît ca păişul neîntors.

Întîlnind privirea boierului se grăbi să se ascundă în spatele celorlalţi.

— Vrem să se facă după lege ! săriră cîţiva.

— Da la adunarea împăciuitorilor ce s-a hotărît ? se răsti Salogan.

— Adunarea aia a ţinut partea boierilor, aşa că n-a ieşit nimic bun.

— Care eşti ăla de faci pe deşteptul ? răcni Salogan, ridicîndu-se în vîrfuri.

— Eu sînt ! răspunse Demid Gonciar, făcînd un pas înainte. Era îmbrăcat ca un flăcău şi purta căciula dată vitejeşte pe o ureche.

— Tu drăgosteşte-ţi muierea şi nu zăpăci oamenii, îl luă la rost Salogan.

— Nevastă-mea n-are ce să se plîngă de mine, că ei îi aduc, şi nu alteia, basmale din Kameneţ.

O explozie de rîs făcu să se cutremure cancelaria. Cercul viu fremătă, se lărgi, şi Stadniţki avu deodată impresia că erau mai mulţi oameni în încăpere.

— Poftim de vorbeşte cu ei ! făcu Salogan, privindu-şi descumpănit stăpînul.

— Dar noi nici n-avem ce vorbi cu dumneata, Ghervasi, dădu glas Andri Bilenko, mătăhălos în sumanu-i cît toate zilele. O să-mi iei pămîntul numai dacă o să calci peste leşul meu.

Arkadi Valerianovici strîmbă din nas şi se aşeză în faţa oamenilor cu spatele la vătaf. Încreţindu-şi frunţile îndărătnice ca tăiate din piatră, oamenii îşi întoarseră încet ochii spre Stadniţki.

— Vreau să vorbim deschis, oameni buni, ca la spovedanie, începu cu glas sec boierul, rostind răspicat fiecare cuvînt. Cum ştiţi foarte bine, pămîntul meu mi-a fost dat după legi.

— Păi, dacă judecata a început la domnia-voastră la conac... îl întrerupse morocănos moş Dunai.

Bătrînul cu pletele şi barba ninse de ani nu se uita la boier, ci-şi ţinea ochii pironiţi în duşumea.

— Cum adică, la conac ? Stadniţki îl săgetă pe moşneag cu o privire cumplită. Ce tot îndrugi acolo ?

Moş Dunai îşi ridică fruntea lată.

— Parcă ziceaţi că vreţi să vorbiţi ca la spovedanie ! De-i aşa, de ce mai întrebaţi ? Ştiţi mai bine ca noi, Arkadi Valerianovici, cum s-au petrecut lucrurile. Tot norodul a aflat că judecata a început la conac, cu mîncărică şi băuturică. Slugile s-au deşelat tot turnînd la vinaţuri în paharele judecătorilor. Sau poate o să ziceţi că moşul minte ?

Neputînd înfrunta privirea făţişă a bătrînului, boierul i-o ocoli. Muşcîndu-şi buzele, dar păstrîndu-şi totuşi cumpătul, ba chiar arborînd un zîmbet forţat, Arkadi Valerianovici urmă şi mai rar :

— În casa mea pot primi pe oricine vreau şi nu trebuie să dau socoteală nimănui. Musafirii voştri însă nu-mi plac de loc, căci cine sînt ? Nişte hoţi, care-mi fură copacii din pădure ! Dar despre asta o să vorbim mai tîrziu. Deocamdată vă spun cu binele : dacă o să vă judecaţi o să pierdeţi totul. Şi nu prea aveţi de unde ! Mai bine mutaţi-vă de pe acum, cu vite cu tot, pe pămînturile noi, că oricum, tot va trebui s-o faceţi mai tîrziu. Numai că atunci o să vă mutaţi cu ce e pe voi. Să vă văd cum o să araţi şi o să semănaţi !

Pe buzele boierului tremură un zîmbet sarcastic.

Ameninţările căzură ca pietrele în inimile ţăranilor. Văzîndu-i cum se schimbă la faţă, Arkadi Valerianovici îşi spuse că de data aceasta poate va reuşi să-i înduplece, dacă nu pe toţi măcar pe cîţiva. Îşi îmblînzi glasul şi continuă :

— Alungaţi duşmănia din inimi, nu vă mai amăgiţi cu speranţe deşarte. Să cădem la o înţelegere ! Uite, dacă vă mutaţi, o să vă ajut cu ce-o să aveţi nevoie, ba o să vă dau şi lemn de construcţie.

— Ne lipsim de lemnul dumneavoastră, de ajutorul dumneavoastră care ne-a ieşit pe nas, răspunse Demid Gonciar pironindu-l cu privirea pe moşier.

În zumzetul de glasuri, oamenii făcură zid în jurul flăcăului.

Numai voinicul Olexandr Paliciuk şedea nepăsător. În jurul ochilor feriţi de gene lungi, i se ivise un păienjeniş de zbîrcituri, şi un zîmbet veninos îi mijea în colţurile gurii.

— Dacă vreţi să-l ascultaţi pe băieţandrul acesta, spuse Stadniţki, arătîndu-l dispreţuitor cu degetul pe Gonciar, eu mă spăl pe mîini. Dar băgaţi de seamă : o să ajungeţi să cerşiţi pe la porţi. Pînă acum, judecătorii mi-au dat dreptate cînd mie, cînd vouă. Acum însă nu mă mai las ! Dinte pentru dinte ! Am să obţin un titlu executoriu şi o să vă pun să-mi plătiţi arenda din urmă pe toţi anii. Cîte nouă ruble deseatina, nici o copeică mai puţin. Aşa cum vi s-a explicat, acum că s-a găsit turbă, toată nădejdea voastră de a cîştiga s-a spulberat. Cred că v-aţi lămurit.

— Bine, boierule, dar turba s-a găsit lîngă casa lui Morozenko, îndrăzni Pilip Taraniuk, întinzîndu-şi gîtul printre umerii celorlalţi. N-aveţi decît să-l mutaţi pe Morozenko, noi ce vină avem ? Că doar nu stăm ca el pe turbă, ci pe ce-i al nostru ! Bine zic ? se întoarse el către pădureni, dar aceştia îşi feriră ochii.

— Cum, oameni buni, vreţi să ne lăsaţi de izbelişte, pe noi şi copiii noştri ? se văită Ustina, strîngîndu-şi mai tare pruncul la piept.

Nu găsi însă nici sfat, nici încurajare în privirile întunecate ale vecinilor. Simţea înţrozită că între ea şi ceilalţi pădureni se înălţa un zid. Salogan privea scena cu o bucurie răutăcioasă.

„Iată cea dintîi pană care va despica buşteanul", jubila Stadniţki, observîndu-i cu coada ochiului. Se întreba dacă e mai bine să plece ori trebuie să mai adauge cîteva cuvinte.

Deodată se auzi glasul domol şi liniştit al lui Olexandr Paliciuk :

— De vreme ce boierul nostru, Arkadi Valerianovici, a vorbit ca la spovedanie, vreau şi eu, oameni buni, să-i spun cîte ceva. Numai să nu mă încurc, că nu prea îs bun de gură. L-aţi auzit cu ce de urgii i-a speriat pe bieţii ţărani : şi că o să ne alunge de pe pămînturile noastre, şi c-o să ne pună să plătim arendă, şi c-o să ne lase muritori de foame. Dar eu zic, boierule, să nu le faceţi pe toate dintr-o dată, ci să strîngeţi laţul încetişor, azi puţin, mîine puţin, după obiceiul boieresc.

Stadniţki se aprinse :

— Ce laţ, măi omule ? Sau ţi-e dor de puşcărie ?

Paliciuk nu se sperie cîtuşi de puţin. Îl privi stăruitor pe moşier şi din nou un zîmbet subţire îi dezgoli dinţii zdraveni, pătraţi.

— Nu, boierule, n-am chef să stau la răcoare, că am degerat destul peste iarnă tot meşterind fierul. Na, c-am pierdut şirul! Îşi dădu braţele în lături a disperare, dar în ochi îi stăruia o licărire poznaşă. Ce dracu am mai vrut să spun? Habar n-am! Se scărpină la ceafă: Ei, dacă-i aşa, să aduc şi eu vorba despre arendă. Aflaţi, boierule, că dacă se pun oamenii în cîrd va trebui să plătiţi şi domnia-voastră arendă.

O neobrăzare ca asta chiar că nu se mai pomenise. Stadniţki îşi ieşi cu totul din fire:

— Cui? Ţie, nu?

— N-am spus aşa ceva, boierule, răspunse Olexandr cu un respect exagerat, dar pe un ton în care se ghicea: să te ia dracu.

— Atunci cui? întrebă Stadniţki rînjind.

— Cum, boierule, chiar nu ştiţi? se miră sincer Paliciuk. Sau poate aţi uitat? Dacă-i aşa, întrebaţi-i pe bătrînii satului: în anul desfiinţării şerbiei, cînd unii au luat la pămînt cît au vrut, iar alţii au fost sloboziţi numai cu cămaşa de pe ei, aveam aici în sat un popă, om bătrîn şi cu frica lui dumnezeu. Trecut de ani cum era, se gîndea mai mult la cele cereşti. Atunci tătînele dumneavoastră a pus mîna pe vreo optzeci de deseatine din pămîntul bisericii fără să se teamă nici de dumnezeu, nici de păcat.

Stadniţki se aprinse la faţă, dar nu ştiu ce să răspundă: ţinea bine minte povestea celor optzeci de deseatine, dar tot trăgea nădejdea că ţăranii o uitaseră.

— Şi acum, ia să vedem, cam cîtă arendă ar trebui să dea boierul pentru patruzeci şi trei de ani, dacă socotim nouă ruble deseatina? Sforţarea pe care o făcea socotind aduse pe fruntea bombată şi îndărătnică a lui Paliciuk o reţea deasă de zbîrcituri. Ar fi cam şapte sute treizeci, ba nu, şapte sute douăzeci de rublişoare pe an. Iar pentru patruzeci şi trei de ani, face... face... Oho, treizeci de mii şi mai bine! Mde! Nu-i uşor să scoţi dintr-o dată atîta bănet! Unde mai pui că trebuie să dai înapoi şi pămîntul bisericii. Dar s-ar putea să cădem la învoială, adică: boierul să nu mai tîrască oamenii pe la judecăţi, iar ei să lase pămîntul acela în plata domnului. Vorba ceea: daţi-i boierului ce-i al boierului, şi lui dumnezeu ce-i al lui dumnezeu,, încheie Paliciuk cu un zîmbet şiret.

Din multe piepturi scăpară suspine de uşurare, multe priviri se înseninară încrucişîndu-se, apoi aţintindu-se asupra lui Stadniţki.

Faţa aristocratică a acestuia fu năpădită de pete stacojii, dar, ca un făcut, nu-i venea în minte nici un răspuns cu care să-l pună

la locul lui pe acest Paliciuk. Îşi dădea seama că acum procesul va merge şi mai greu, pentru că oamenii ar putea să-i combată acţiunea printr-o cerere reconvenţională cu privire la pământul bisericii, dar nici să dea înapoi nu mai putea. Mistuit de o furie neputincioasă, stătea în faţa oamenilor neştiind ce să spună.

„Cine naiba i-o fi învăţat?" se întrebă Stadniţki. Trecu în revistă în gînd tot satul, dar nu-şi putu da seama care pusese la cale toată urzeala aceea. Din pricina furiei uitase de învăţător. Ca să nu-şi dea de gol descumpănirea, Arkadi Valerianovici lovi cu pumnul în masă.

— Ai uitat cum te-au adus în sat sub escortă, din post în post? zbieră el la Paliciuk.

— Nu, boierule. Aşa ceva nu se uită.

Zîmbetul ce-i flutură pe buze nu era speriat, ci mai curînd sarcastic.

— Vezi să nu ajungi în acelaşi fel în Siberia!

— Şi în Siberia trăiesc oameni!

Zîmbetul stăruia pe buzele lui Paliciuk, dar în ochi îi scăpăra mînia aprigă a haiducului.

„Social-democrat toată ziua!" îşi zise în gînd Stadniţki. Nici de data asta nu găsi însă ce să-i răspundă. Îi era şi frică de replicile găliganului, care îi ştirbeau prestigiul de boier de viţă în ochii ţărănoilor.

Oamenii ieşiră buluc din cancelarie şi se îndreptară umăr la umăr spre pădure. Boierul nu mai spusese nici un cuvînt. Făcuse stînga împrejur şi ieşise grăbit pe uşă. Salogan fugi după el. În curte răsună ţăcănitul copitelor calului său, urmat de zdupăitul ciubotelor administratorului.

— Şi acu ce facem? întrebă Taraniuk, dîndu-şi braţele în lături a descumpănire. Şi adăugă cu ochii la lampa din tavan: Aşteptăm să vină careva, sau stingem noi lumina boierească?

— Stinge-o, Pilipe! Boierul nu se mai întoarce curînd, iar ca să batem apa în piuă cu Slănină Neagră n-are rost, spuse zîmbind Paliciuk.

Taraniuk se urcă pe un scaun şi, după ce ieşiră toţi, trase adînc aer în piept şi suflă o dată cu toată puterea în „lumina boierească". Lampa se stinse, iar Taraniuk urmat de umbra-i mătăhăloasă se mistui în întuneric.

Şi iată-i pe toţi în uliţă. Moş Dunai nu mai contenea să-i mulţumească din toată inima lui Paliciuk, strîngîndu-i îndelung mîna.

— Îţi mulţumim, Olexandre, că ne-ai sărit în ajutor! Nu ştiu de s-o îmbuna boierul, da tot e bine că i-ai dat de gîndit. Şi are la ce să se gîndească.

— I-ai stricat toate socotelile, Olexandr Petrovici, rîse Gonciar, dîndu-şi şi mai mult căciula pe o parte. Moţul negru îi cădea peste ochii şăgalnici şi urechea aprinsă, la pîndă.

— Lasă că şi tu, Demide, i-ai spus vreo două vătafului, de l-a usturat la ficaţi, se amestecă în vorbă Taraniuk. O fi pornit spre casă tot pe lîngă gard, să nu dea ochi cu Ustina.

— Nu ştiu dacă v-am făcut vreun bine, dar aşa mi-e firea : dacă mă calcă cineva pe coadă îi ard una peste bot. Uneori foloseşte la ceva, încheie Olexandr rînjind.

Taraniuk se uită cu preţuire la pumnii ca două baroase ai fierarului.

De-ar fi fost şi el aşa de voinic şi olecuţă mai cutezător era vai şi amar de duşmanii lui ! Lipsindu-i însă şi una, şi alta, Taraniuk îşi îndoia spinarea şi în faţa pîrcălabului, şi în faţa vătăşelului şi a administratorului, ba chiar şi a muierii sale, deşi, dacă te luai după ce spunea, el poruncea în casă, iară baba stătea sluj în faţa lui.

Paliciuk o luă pe o ulicioară lăturalnică, iar pădurenii grăbiră pasul spre casă unde ai lor îi aşteptau frămîntaţi de nelinişte. Deşi încă n-aveau de ce să se bucure, inima le era mai uşoară decît cu cîteva ceasuri mai înainte, cînd se duceau spre cancelarie. Pentru întîia oară văzuseră cum îi căzuse boierului ţîfna, fie chiar şi pentru cîteva clipe, şi cum nu-l ajutase nici mintea lui isteaţă să iasă din încurcătură.

Iată şi ograda lui Morozenko. Ustina se opri la poartă, şi înainte de a-şi vedea de drum toţi îi spuseră o vorbă bună, izvorîtă din inimă, cum se vedea şi după ochii lor. Acelaşi lucru se petrecu la fiecare poartă.

Ustina nici nu apăsă bine pe clanţa uşii din tindă că Liuba, pe jumătate dezbrăcată, dădu buzna din casă şi o strînse în braţe.

— Hai, spune, Ustina, ce s-aude, cum a fost ? o copleşi ea cu întrebări, luîndu-i pruncul din braţele ostenite.

— Nici eu nu ştiu. La început a fost groaznic ; ştii, parcă mi-ar fi smuls de vie inima din piept. După aceea însă a mers mai uşor.

Şi începu să-i povestească totul pe îndelete.

Fără să aprindă lampa, se culcară alături pe patul lat de scîndură şi tăifăsuiră multă vreme, oftînd şi ocărîndu-l pe boier, pe vătaf şi pe Taraniuk. Uneori însă în vorbele lor mijea speranţa.

— Dormi, Liuba, acu trebuie să te întorci la cucoana ta, spuse în sfîrşit Ustina, învelind-o cu grijă. Şi mie mi se lipesc ochii de somn.

— Nu ştiu ce am, da nu mi-e somn de loc... Ce zici, ce om de treabă e Paliciuk !

— Da, e inimos.

— Şi cînd te gîndeşti că s-a luat de piept cu boierul nu ca să-şi apere pielea, ci de dragul oamenilor.

— Nu se teme de nimeni, răspunse căscînd Ustina. Ei, dacă s-a prins fîrtat cu Roman !

Auzind numele lui Roman, fata tresări : aşadar, îi ajutase şi el pe oameni cu ceva.

— Cu care Roman ?

— Cum cu care ? Cu Voloşin. Ustina căscă cu poftă. I-am văzut sfătuind amîndoi la poarta fermei. Ei, acu gata, dormi, Liuba.

Fata ar mai fi vrut să întrebe cîte ceva despre Roman, dar îi era teamă că Ustina o să-şi închipuie cine ştie ce.

— Prea se ţine mîndru, spuse ea ca să nu se trădeze, zîmbind în sinea ei.

— De cine vorbeşti ?

— De Roman.

— Nu că-i mîndru, dar e tare dîrz. Tot la Roman ţi-e gîndul, ai ?

— Mie ? se aprinse Liuba. Asta-i bună ! Tu ai adus vorba de el. Ei, somn uşor, Ustina.

— Eu am şi adormit, răspunse aceasta, toropită.

Liuba îşi acoperi faţa cu mîinile — chiar şi pe întuneric îi era ruşine de gîndurile care-i umblaseră prin minte. În inima ei răsunau trilurile primăvăratice ale ciocîrliei. Îl vedea ca aievea pe Roman. O privea lung, îi zîmbea... Ce zîmbet duios, cîtă blîndeţe era în ochii lui. În sfîrşit, somnul tînăr, sănătos aşternu peste amîndouă vălul siniliu al zorilor.

XXI

Primăvara adusese din nou la viaţă speranţele şi zvonurile. Fiecare casă era ca o clopotniţă : destul să arunce careva o vorbă că dangătul se revărsa peste sat, adunînd oamenii pe la porţi, la fîntîni, pe uliţi şi chiar la cimitir.

Zvonurile veneau stol, ca păsările călătoare, aducînd pe aripi cuvîntul vrăjit „pămînt". Urechile ţăranilor deveniseră agere ca ale iepurilor.

Şi din nou încremenea în aşteptare inima mult încercată a plugarului, nutrind nădejdi sfioase, visînd spicul acela de secară

al lui, bobul acela puţin, dar al lui, temelia vieţii şi a tuturor năzuinţelor sale.

Ca pe o sărbătoare dragă întîmpina satul aceste zvonuri, şi ele se răspîndeau preschimbîndu-se în legende naive, fermecătoare, sădind în inimi credinţa că mărimile aveau grijă de plugari. Oamenii umblau ca prin vis, cu ochii la pămîntul boierului.

— Aţi auzit ? Prin părţile Poltavei au şi început să împartă.

— Şi spre Harkov la fel !

— Dacă-i aşa, acuşi-acuşi ne vine şi nouă rîndul.

La poarta lui Gnat Şcerbina se îmbulzea o mulţime gălăgioasă ce sporea tot mai mult.

— Ia povesteşte-ne şi nouă, Gnate, ce ai aflat la oraş ? îl întrebă pentru a nu ştiu cîta oară Evdokim Iurenko, un om scund şi îndesat. Deşi ditai gospodarul — avea patru deseatine ! — totuşi ultimele zvonuri îl puseseră pe jăratic. Auzi, Gnate ?

— Aud, că doar nu-s surd !

Şcerbina se uită în toate părţile dacă nu erau cumva pe aproape iscoade de ale boierului.

— Fă bunătatea şi mai spune o dată, se rugă şi Grigori Voloşin care credea şi nu credea, căci se găseau întotdeauna potlogari care să-l ducă de nas pe ţăran.

Rezemîndu-şi trupul vînjos de poartă, bătrînul Şcerbina îi privea gînditor cu ochii lui de pişicher, înceţoşaţi parcă — ochi de geambaş.

— Aşadară am plecat ieri în tîrg să vînd o iepşoară. În sfîrşit, a dat dumnezeu şi am scăpat de gloabă. Ei, hai să bem aldămaşul ! Cînd mă uit, lîngă tarabe se îmbulzea atîta lume, de ziceai că-i paşti. M-am dus şi eu să văd ce se întîmplă. La mijloc era cocoţat pe un scăunel de cizmărie un om, ţăran după port. Îi ziceau agitator.

— Ce-i aia ?

— Cum, ce-i aia agitator ?

— O fi fost trimis de ţar ?

— De unde să ştiu, că doar n-am băut aldămaşu cu el... Şi cum zic, stătea pe scăunel şi hîrîia — nu-l mai ţineau bojocii pesemne : cică pămîntul trebuie să fie al acelora care-l muncesc, iar ăilalţi să-şi strîngă calabalîcul şi să se ducă unde-or vedea cu ochii.

— Asta-i drept ! izbucni Iurenko, dar ţistuit de toţi amuţi, plecîndu-şi capul cu un aer vinovat.

Mişcîndu-şi de colo, colo barba roşie ca o văpaie, Şcerbina începu să vorbească şi el ca un agitator :

— Află aşadar că a şi ieşit o lege despre o nouă împărţire. E vorba să măsoare de la început tot pămîntul. O să iasă cîte opt

deseatine de familie, fie că eşti ţăran, fie că eşti boier. Şapte o să dea la oameni, iar a opta o să fie lăsată în grija obştii pentru cei ce o să se nască de acu încolo. Iată cam ce fel de lege e aia despre care a vorbit agitatorul. Oamenii spun că legea a ieşit de mult, numai că boierii s-au ţinut de capul ţarului şi n-au lăsat să afle ţăranii de hrisovul ăsta de aur.

— Nici acum n-au s-o lase.

— Îs mai răi ca jivinele. Cică deunăzi, ţarul a fugit în străinătate, de frică să nu-i facă de petrecanie.

— Ai dracului, boierii ! Auzi, şi cu ţarul se pun !

— Dar cu pămîntul cum rămîne ?

— O să-l împartă fratele ţarului, Mihail Alexandrovici. Colindă satele într-o căruţă ţărănească. E îmbrăcat într-o manta, iar de sub ea medaliile alea speciale de ţar strălucesc de-ţi iau ochii.

Todor Granciak exclamă radios :

— Dacă-i aşa, ne-a pus dumnezeu mîna în cap, că boierul nostru e bogat, nu-i un prăpădit de-a rămas moşia numai cu numele ! Are la pămînt, să tot împarţi.

— Şi ce mai spunea, mă Gnate, a... agitatorul ăla ?

— Ce să mai spună, că taman atunci a venit în goană uriadnicul şi cînd a început să fluiere, bezmeticul, bietul om a şters-o, s-a furişat printre tarabe, căruţe şi cai. Atunci uriadnicul a sărit cu gura la noi că de ce nu l-am legat fedeleş pe agitator să nu mai zăpăcească oamenii. Şi cînd s-a pus să ne blagoslovească : „Mă, proştilor, mă dobitocilor ! Cum să fugă ţarul, bă ? Iar pămînt o să luaţi de la moşieri cînd o să vă vedeţi ceafa ! Boierul e boier, ţăranul e ţăran. O fi avînd şi ăl din cer o socoteală, de l-a făcut pe unul boier şi pe altul ţăran !"

— Auzi, mişelul ! Îl scoate şi pe dumnezeu vinovat de nenorocirile noastre ! se indignă Granciak.

— Ehe, şapte deseatine ! Atunci eu îs cumătru cu ţarul ! gîndi cu glas tare Evdokim Iurenko.

Un mucalit căruia îi plăcea să ia oamenii în tărbacă se lăsă mult pe spate şi-l arătă cu degetul :

— Ia uitaţi-vă la cumătrul ţarului !

— Taci, stîrpitură ! se aprinse Evdokim, dar era prea tîrziu : porecla de „cumătrul ţarului" se lipi de el pe loc, ca smoala. Toată lumea făcu mare haz.

Evdokim se posomorî : se putea să te ţii de prostii într-o clipă ca aceea ? Ieşi din mulţime oţărît şi deodată dădu cu ochii de Olexandr Paliciuk.

— Ce-i cu tine, Evdokime ? Parcă nu ţi-s boii acasă ? întrebă acesta cu un zîmbet blajin.

Auzindu-i glasul, oamenii întoarseră capul, fiecare dorea să-i dea cel dintîi vestea cea mare.

— Auzi, Olexandre, e vorba să împartă din nou pămîntul!

— Pe ăla pe care nu-l am, răspunse Paliciuk în zeflemea. Oamenii ciuliră urechile.

— Ba pe al boierului, cuteză să precizeze Granciak. A ieşit o lege.

— Ai văzut-o cu ochii tăi?

— Nu, dar aşa s-aude, stărui Todor.

— Şi, mă rog, de cine e iscălită?

— De ţar, de cine altul!

— Ei, poveşti! Păcat de căciula asta bună pentru un cap sec ca al tău.

— Cum adică, poveşti? se încruntă Evdokim. A spus-o agitatorul ăla din tîrg, nu un fiştecare.

— Agitatorul tău e un zevzec, ca şi ăl de l-a trimis. Niciodată n-o să-şi dea moşierii pămîntul de bunăvoie. Auziţi? Niciodată! Mai degrabă o să ne sfîşie decît să-şi împartă pămînturile!

La cuvintele aprinse ale lui Paliciuk fumul trandafiriu al speranţelor se aşeză şi se potoli ca praful sub stropii ploilor de primăvară.

— Cum, n-o să ne dea alea şapte deseatine? îl trase de mînecă Evdokim, care se zăpăcise de tot.

— Ba o să-ţi dea vreo şapte, dar nu de pămînt, ci la dos, îi aruncă peste umăr Paliciuk şi se depărtă fără a întoarce capul.

— Zău că nu mai ştii pe cine să crezi! se plînse Granciak prostit şi întinse mîna spre singurul său sfetnic — ceafa păroasă.

— Nu vă necăjiţi, oameni buni. Olexandr nu ştie nimic, vorbeşte şi el aşa, ca să se afle în treabă, strigă deodată Evdokim cu îndrăzneală.

În sinea lui mai că credea vorbele lui Paliciuk, dar îi era peste putinţă să-şi ia rămas bun de la deseatinele pe care le şi adăugase în gînd ogorului său.

Oamenii se grămădiră iarăşi în jurul bătrînului Şcerbina.

— Ce spui de asta, Gnate?

Acesta se încruntă.

— Ce să zic? Ăi de vorbesc despre pămînt şi despre ucazul ţarului nu sînt nici ei proşti, aşa că ceva tot trebuie să fie adevărat. Uite ce e: ia să chemăm la noi un agitator. O să ne spună totul ca din carte.

— Aşa să facem!

— Da n-o să ne găsim beleaua cu agitatorul ăla?

— Păi, ce, noi sîntem zurbagii ? O să facem totul după lege : vorbim cu primarul şi-l punem să întrebe la oraş cum şi ce fel. Noi vrem un agitator legal.

O luară în pîlcuri negre spre primărie.

Primarul, Denis Okun, un bărbat uscăţiv, de statură potrivită, îi întîmpină în cerdac. Dacă nu i-ar fi jucat în toate părţile ochii răutăcioşi, chipul lui uscăţiv de mucenic ar fi fost un excelent model pentru icoane. Oamenii nu prea erau obişnuiţi să-l vadă în cojocul nou-nouţ, garnisit cu blană argintie. Înainte de a fi ajuns capul satului, Okun umbla şi vara şi iarna într-un cojocel slinos şi năpîrlit, pe care-l avea încă de pe cînd era burlac. Cojocul era atît de vechi, încît nu se mai ţinea petic de petic. Okun însă nu se dădea bătut : punea alte petice care prindeau la un loc ca nişte nituri resturile de piele putrezită. Okun se zgîrcea nu numai la îmbrăcăminte, dar şi la mîncare. Şi ai lui, şi argaţii o ţineau într-un post. În schimb nu era an să nu pună mîna pe încă o bucată de pămînt. Ce bucurie scăpăra atunci în ochii lui neastîmpăraţi ! Nu-i prea venise la socoteală să primească slujba de primar : acasă, argaţii aveau să-şi facă de cap, ba poate să-l şi fure. Unde mai pui că va trebui să-şi facă straie noi — oricît, o să aibă de-a face cu şeful zemstvei, cu zapciul. Şi toată ziua bună ziua — să-ţi pierzi timpul la primărie. O singură mîngîiere avea : acum n-o să lase să-i scape nici un petic de pămînt, care altminteri ar fi încăput în mîinile altuia.

— Ce vînt vă aduce, oameni buni ?

Primarul îi cuprinse pe toţi cu o privire neliniştită, pipăindu-şi fără să-şi dea seama plăcuţa de la piept — semnul distinctiv al funcţiei sale.

— Am venit, Denis Volodimirovici, glăsui Gnat Şcerbina, făcînd un pas înainte, pentru a te ruga să ne aduci din oraş un agitator : să ne lămurească cum e cu pămîntul şi cu ucazul de aur.

— Ai căpiat, sau ce naiba te-a apucat ? se holbă Okun la Şcerbina. Cuvîntul „agitator" miroase a Siberia, a iad. Vrei să înfunzi puşcăria ? Asta-i răzmeriţă, uneltire !

— De ce, Denis Volodimirovici, că noi vrem să ne aduci nu un răzvrătit, ci un agitator legiuit !

— Sînt şi din ăştia ? întrebă primarul bănuitor.

Îl ştia pe Şcerbina om cu scaun la cap, dar acum nu te mai puteai încrede în nimeni, în mintea ţăranilor totul se învălmăşise.

— Cum nu ! îl asigură Gnat. Să vină să ne lămurească despre noua lege a pămîntului.

— Iote-te ! se răsti primarul. Cu mine n-o să vă meargă ! Astăzi cine vorbeşte despre pămînt e cu un picior în Siberia.

Mulţimea se frămînta, murmura. Cei din spate se îmbulzeau ca să audă mai bine, rîndurile din faţă fiind gata-gata să dea peste primar. Acesta se trase spre fundul cerdacului, ca într-o colivie.

— Da ce, noi sîntem răzvrătiţi ?

— Chiar ţarul vrea să ne dea pămînt !

— Pămînt ? Din care ?

Okun îngheţă. Ştia el că toate astea nu erau decît palavre, dar şi palavrele puteau ascunde o fărîmă de adevăr.

— Cum din care ? Din al moşierului.

Aşa mai mergea. Dacă ar fi îngăduit legea, şi-ar fi rupt şi el o bucată din ogoarele moşierului. Barem să se bucure copiii de ea. Uf, s-o vadă odată măritată pe Orina ! Okun se mînie pe neaşteptate, aducîndu-şi aminte de năbădăioasa lui fată, dar nările îi adulmecau mireasma reavănă a cernoziomului moşieresc. Ăla pămînt ! Să ungi pîinea cu el în loc de unt, nu alta !

— Ei, cum rămîne ? stărui Şcerbina. Satul e în fierbere.

— Nu-i întîia oară ! spuse nepăsător primarul.

Atunci ieşi înainte tăpălăgosul Iurenko. În ochii lui boboşiţi şi rotunzi ca două castane era sfială şi rugă.

— Adevărul, Denis Volodimirovici, nu-l poţi ascunde nici în fundul mării. De n-o să ni-l spună un agitator legiuit, o să întrebăm un altul, nelegiuit, şi ăsta cine ştie ce de minciuni o să ne toarne ! De aia zic că tot e mai bine să ne aduci matale unul.

Cuvintele lui Iurenko îl puseră pe gînduri pe Okun. În timp ce cugeta, răsucindu-şi mereu plăcuţa de la piept, Terenti Placinda şi Iakov Şmali îşi croiră anevoie drum prin mulţime. Amîndoi păreau foarte supăraţi.

— Denise, aveam o treabă cu tine, spuse încet Şmali.

— Mă întorc îndată, strigă primarul către oameni şi dispăru în primărie cu cei doi bogătani.

— Ai auzit de senatul ţărănesc ? întrebă Terenti, de cum se închise uşa.

— Nu. Asta ce-o mai fi ?

— De-i adevărat ce se zvoneşte, e prăpăd. Senatul ăsta ar vrea ca un coate-goale să fie deopotrivă cu gospodarii cuprinşi, care toată viaţa şi-au rupt de la gură ca să cumpere cîte o sforicică de pămînt. O să se dea unii zic şapte, alţii opt deseatine de familie. O să taie pămînt nu numai de la moşieri, ci de la toţi care au mai mult de opt deseatine. E o adevărată tîlhărie. Jaf, ziua în amiaza mare.

— Minciuni ! zbieră Okun, dar făptura lui uscăţivă fu străbătută de fiori de gheaţă.

— O fi, dar ce te faci dacă-i adevărat ? întrebă Şmali.

— E o zăpăceală, de nu mai ştii ce să crezi şi ce nu, spuse pe gînduri Okun, tărăgănat. Mă întreb ce-i de făcut ?

— Du-te şi vorbeşte cu şeful zemstvei ori cu zapciul să ne trimită un agitator, care să se priceapă la toate daraverile astea...

— Da n-o să-mi tragă cîteva la spate cînd o să aduc vorba de agitator ?

— Ce ţi-e mai drag, mă, pămîntul sau locul ăla de ruşine ? Dă-l dracului.

Curînd după aceea, Okun ieşi din nou în cerdac şi îngăimă cu o voce stinsă :

— O să mă duc, oameni buni, la plasă. Dacă mă întorc cu mutra piftie, apoi să ştiţi, ticăloşilor, că pentru voi mi-am pus pielea la saramură.

Chiar în după amiaza aceea se înfăţişă Okun la şeful zemstvei în faţa căruia făcu o plecăciune adîncă.

— Ce este, Denis ? îl întrebă acesta, uitîndu-se mirat la dulama nouă a primarului din Medvin.

— Faceţi-vă pomană, înălţimea-voastră, şi daţi-ne un agitator, că au căpiat ţăranii, iaca, pe crucea mea.

De mirare, şeful zemstvei se ridică în picioare.

— Eşti beat, mă, sau ce naiba ? Îţi dau eu agitator, de o să vezi stele verzi.

— Asta cum e voia înălţimii-voastre, puteţi să mă şi omorîţi în bătăi, dar nu plec fără agitator — o să mă sfîşie oamenii de viu.

Nu scăpa nebătut dacă în clipa aceea n-ar fi intrat pe uşă zapciul. Acesta îl puse pe Okun să repete toată povestirea şi, făcîndu-i cu ochiul şefului zemstvei, îi spuse :

— De vreme ce aşa stau lucrurile o să-ţi trimitem un agitator.

— Mulţămim, înălţimea-voastră ! se bucură Okun fericit că făcuse rost de un agitator şi scăpase nebătut...

Spre mirarea tuturor sătenilor, a doua zi, agitatorul coborî într-adevăr la Medvin dintr-o trăsură trasă de doi cai focoşi. Nu era un fitecine, ci un om învăţat, din Petersburg, care scria şi cărţi despre pămînt. Seara oamenii se îngrămădiră în casa încăpătoare a lui Danilo Bilous, dulgherul satului.

Pe vremuri, cînd lemnul era mai ieftin, Danilo Bilous îi durase boierului nişte hambare, apoi cumpărase lemnul care prisosise şi-şi ridicase o frumuseţe de căsuţă. Acolo, în casa nouă, o adusese pe tînăra-i nevestică Natalka cu ochii ca mura, acolo îşi crescuse pe cei cinci feciori — lei paralei. Care cum ieşea pe uliţă, li se scurgeau fetelor ochii după el, care cum recruta — era dat la un regiment de gardă. De data aceasta, alături de Danilo, şedea

bălanul Marko, pînă deunăzi subofiţer în regimentul de gardă imperială Preobrajenski, şi se uita în zeflemea la agitator — un bărbat cu umerii obrajilor şi ochii de mongol, cu o barbă falnică şi neagră ca tăciunele, contrastînd cu chipul lui tînăr.

În vreme ce oamenii se adunau în casă, în tindă şi în ogradă, agitatorul răsfoia o cărticică, parcurgînd filele cu o privire piezişă, păsărească. Îşi arunca o clipă ochii prin încăpere şi iar se cufunda în lectură. Într-un colţ, sub icoane, Denis Okun părea un mucenic. În sfîrşit, agitatorul scoase din buzunarul surtucului ultimele fituici şi se uită cu înţeles la primar. Acesta se ridică în picioare, îşi roti ochii prin toată casa cuprinzînd cu privirea şi cuptorul de pe care se iţeau, peste cei aşezaţi pe prichici, capetele cîtorva femei.

— Oameni buni, începu cu glas tare Okun. Aţi venit aici, bărbaţi şi neveste, creştini pravoslavnici şi polonezi, ca să aflaţi adevărul despre pămînt. Fel şi chip de zvonuri, fel şi chip de oameni s-au apucat să zăpăcească satul cum ai zăpăci peştele în iaz. Unii o fac de zănatici ce-s, alţii fiindcă se cred prea deştepţi — de nu mai ştii care-i sfeştocul popii şi care-i coada dracului. Ca să ne dumirim cît de cît ni l-au trimis de la zemstvă pe domnul Tugaevici, om umblat pe la şcoli înalte. Luaţi bine aminte la ce vă spune, ca să pricepeţi şi voi cum şi ce.

În casă şi în tindă se aşternu o linişte adîncă. Numai din ogradă se mai auzeau sîsîituri şi bocănituri de ciubote. Domnul Tugaevici vorbi atît de savant şi de repede, că la început toţi îi ascultau glasul ca o muzică şi abia mai pe urmă pătrunseră, încet-încet, şi tîlcul vorbelor. În sfîrşit, agitatorul termină cu vremurile apuse şi trecu la prezent, la zvonurile ce frămîntau satul. Toţi întinseră gîturile. Acum glasul lui Tugaevici nu se mai rotea ca o păsărică graţioasă pe deasupra capetelor ciufulite, ci începu să le piseze ca o ciocănitoare:

— Domnilor plugari, dumneavoastră care sînteţi oameni cinstiţi, de nădejde, nu vă luaţi după basmele cu împărţirea pămîntului, după palavrele cu şapte deseatine de gospodărie! O asemenea lege, un asemenea ucaz nu există! Toate nu sînt decît născociri ale studenţilor şi social-democraţilor, menite să-i abată pe oameni de la drumul cel drept şi să-i trimită în Siberia. Şi apoi orice om zdravăn la minte înţelege că ţăranul nu are nici un interes să ia pămîntul moşierului, chiar dacă i s-ar da pe degeaba.

— Cum vine asta? se auzi din larma iscată.

— Na-ţi-o bună!

— Şi cînd te gîndeşti că mai scrie şi cărţi! izbucni Matvi Boţiun, scuturîndu-şi moţul roşu ca focul.

Tugaevici tăcu cîteva clipe, apoi urmă şi mai sentenţios, zîmbind într-una:

— Poate cuvintele mele vi se par nesincere, negîndite bine? Aflaţi însă că ştiinţa care studiază viaţa societăţii a demonstrat lucrul acesta. Să zicem că aţi primit pe degeaba, fără să plătiţi nici un ban, o bucată din pămîntul moşierului. Să zicem că o vreme o duceţi mai uşor. Bun. Dar ia să ne gîndim ce-o să se întîmple atunci în întreaga ţară? Întîi şi întîi, banca nobilimii o să dea faliment, şi moşierii o să rămînă muritori de foame.

Perspectiva aceasta nu păru să-i sperie pe ţărani.

— Să fie şi ei în pielea noastră! aruncă cu năduf Grigori Voloşin.

— Pămînt să fie, că ne lipsim noi şi de boieri, şi de bancă.

— Şi de ce zici c-o să moară de foame?

— De ce? Foarte simplu. Ştiţi că moşierii sînt datori vînduţi? Da, da, îi apasă o datorie de peste un miliard de ruble. Să presupunem că aţi primit pămînt fără răscumpărare. Mă rog, dar atunci cine o să plătească la bancă pentru ipotecă? Dumneavoastră n-o să vreţi, iar statul n-are de unde, că şi el e dator opt miliarde de ruble bătute pe muchie.

— Tiii! Trebuie să fie o groază de bănet, răsună glasul lui Evdokim Iurenko.

Pe buzele agitatorului flutură un zîmbet subţire.

— Oameni buni, hai, să şedem strîmb şi să judecăm drept. Dacă datoria asta s-ar împărţi între toţi oamenii cîţi trăiesc în imperiul nostru — de la copilul de ţîţă pînă la moşneagul de o sută de ani — fiecare ar trebui să plătească cîte cincizeci şi şapte de ruble.

— Cincizeci şi şapte de ruble! fremătă mulţimea.

— Halal gospodari!

— Prin urmare, domnilor plugari, întîi şi întîi pămîntul împărţit pe gratis paralizează creditul statului, punînd deci cruce împrumuturilor externe pe care contează industria noastră. Adevărul e că sîntem înglodaţi în datorii — numai dobînzi plătim străinătăţii o sută de milioane de ruble pe an! Iar dacă străinătatea n-o să mai vrea să investească fonduri în industria noastră, fabricile, uzinele şi căile ferate se vor opri, industria şi comerţul vor fi paralizate şi chiar dacă ţi-ar fi punga plină tot n-o să ai unde să cumperi plug, boroană, stambă, gaz, chibrituri, ace. Atunci n-aţi mai avea cui vinde sfînta voastră pîine, n-aţi mai avea de unde să scoateţi bani nici măcar pentru dări. Iar statul, nemaicontînd pe împrumuturile din străinătate, va fi nevoit să mărească dările. Ei, atunci o s-o duceţi mai bine? Nicidecum, nici voi şi nici copiii dumneavoastră, care vor trebui să se întoarcă la plugul de lemn. Dar să lăsăm industria şi să revenim la pămîntul dumneavoastră. Spuneţi, vă convine să luaţi pămînt de la moşieri? Există o ştiinţă

foarte înţeleaptă, care se cheamă statistică. Ea ţine evidenţa întregii avuţii a ţării. Ei bine, statistica a calculat că mica gospodărie ţărănească aduce plugarului numai necazuri. Să vedem dacă e aşa. Să admitem că vi s-au dat, aşa cum vreţi, cîte şapte deseatine de fiecare familie de cinci suflete. Ce o să vă aducă acest lot pentru care vă rugaţi celui-de-sus ?

— Să ne vedem odată cu el, că ceva tot o să ne aducă, tună din spate glasul lui Miron Velîciko.

— Ia să facem o mică socoteală. Din şapte deseatine una o să fie fîneaţă, una jumătate — imaş, şi o jumătate de deseatină, să zicem, grădină de zarzavat. Aşadar, rămîn patru deseatine pentru grîne. Ei, cîte grîne luaţi de pe o deseatină ?

— Ei, uneori mai mult, alteori nu scoţi nici sămînţa pe care ai băgat-o în pămînt, oftă Danilo Bilous.

— Să luăm o cifră mijlocie, îl întrerupse nerăbdător Tugaevici, lovind cu mîchia palmei în masă. Şi, ca să nu vă închipuiţi cumva că e o cifră născocită, o să vă citesc unde şi cîte grîne se recoltează de pe o deseatină. Duse la ochi o hîrtiuţă : În Danemarca — o sută optzeci şi şapte de puduri.

— Măi, să fie !

— Asta zic şi eu cifră mijlocie ! se minunară ţăranii.

Tugaevici zîmbi şi urmă :

— Belgia — o sută cincizeci şi şapte, Olanda — o sută cincizeci şi trei, Marea Britanie — o sută patruzeci şi opt, Germania — o sută treizeci, Suedia — o sută douăzeci şi cinci, Franţa — nouăzeci, Romînia — şaptezeci şi nouă, Italia — şaizeci şi doi, Rusia — patruzeci şi cinci, cifră care, după cum se ştie, este mai mare ca cea adevărată. Şi acum să-mi spuneţi : cît e la voi un pud de secară ?

— După ăl care vinde — sărăntocul, moşierul ori chiaburul, răspunse pe un ton batjocoritor Paliciuk, care de mult fierbea în sinea lui.

— Ce contează ? exclamă Tugaevici, ridicîndu-şi umerii înguşti şi rotunzi.

Un rîs amar răsună drept răspuns.

— Păi, e o mare deosebire ! Toamna nevoiaşului îi crapă buza după bani şi, ca să mai plătească ceva din dări şi datorii, e nevoit să-şi vîndă grînele cu patruzeci-cincizeci copeici pudul, în timp ce chiaburul şi moşierul aşteaptă să ţi se golească lădoiul şi te jupoaie de viu. Ajung să-ţi ia şi o rublă ! Şi asta-i o ştiinţă.

Ca să-şi tăinuiască descumpănirea, Tugaevici se apucă să-şi răsfire barba falnică cu amîndouă mîinile. Îi era ciudă şi pe el, şi pe oameni. Auzi, să-l înfunde un oarecare într-o problemă atît de elementară ! Pe el, care putea să-ţi înşire toate diferenţele de

preţ pe piaţa internă şi mondială ! De obicei, America, Indiile occidentale, Argentina şi Canada aruncau cereale pe pieţele externe nu toamna, ci mai tîrziu. Nu se grăbeau, aşteptau să crească preţurile. Rusia însă îşi vindea grînele în condiţiile cele mai dezavantajoase — capetele şi dobînzile împrumuturilor nu aşteptau. Azi mai cînta în holdele de grîu pitpalacul, iar mîine grîul acesta lua calea Angliei, Franţei, Germaniei, iar ceţoasa Londră strica repede preţul aurului speranţelor ţărăneşti. Aducîndu-şi aminte de toate acestea, domnul Tugaevici continuă mai puţin sigur de el :

— Să zicem că recoltaţi în fiecare an cîte patruzeci şi cinci de puduri de deseatină. Ce faceţi cu aceste grîne ? Treizeci şi două de puduri le lăsaţi de sămînţă, ceea ce înseamnă dintr-un condei şaisprezece ruble ; şaptezeci şi cinci de puduri — treizeci şi şapte ruble şi jumătate — îţi trebuie pentru casă ; mai ai nevoie pe puţin de douăzeci şi cinci puduri (douăsprezece ruble şi cincizeci de copeici) pentru vite. Mai pune cîte opt ruble de căciulă pentru încălţăminte şi îmbrăcăminte. Aşadar, mai scazi alte patruzeci de rublişoare.

— Păi, aţi ajuns la o sută şase ruble ! se îngrozi Evdokim.

— Exact. O sută şase, aprobă domnul Tugaevici dînd din cap. Şi am socotit, ca să zic aşa, cu milă, după punga săracului. Unde mai pui dările şi taxele pentru plasă, pentru zemstvă, pentru secţia de poliţie, pentru consiliul comunal. Mai adaugă strictul necesar pentru inventar şi cîte se mai cer în gospodărie. De unde banii ? La fabrică n-o să cîştigi, iar moşierii n-o să mai aibă pămînt. Vedeţi deci, domnilor, că pămîntul n-o să vă aducă nimic bun.

— Care va să zică, rău aşa, rău aşa, se oţărî Iuri Zvonar. Oricum ai suci-o şi ai învîrti-o, dă damblaua-n tine.

— Nu-i adevărat, tinere ! Nu oricum ai suci-o, ridică glasul Tugaevici.

Cîntări din ochi mîndreţea de flăcău, apoi îşi întoarse privirea spre Paliciuk, Iakubenko, Polearuş, Velîciko şi Voloşin. Convingerea lui că avea în faţă reprezentanţi ai unei clase pe care istoria o sortise pieirii se clătina. Cum era cu putinţă ca în mizeria neagră şi ignoranţa aceea să apară individualităţi atît de pregnante, de puternice ? N-or fi exagerat cumva oamenii de ştiinţă proclamînd degradarea fizică şi economică a satului ? Sau poate nimerise întîmplător într-un sat ieşit din comun, unde viaţa şi nivelul intelectual al ţăranilor întrecuse media ? Preocupat de această problemă ştiinţifică, îi întrebă imediat pe oameni, ca să nu uite :

— După cîte ştiu, au venit aici sătenii cei mai săraci, nu ?

— Asta cam aşa-i, mormăiră oamenii.

— Cei care n-au nici după ce bea apă, nu ? îşi aminti zîmbind Tugaevici o expresie populară.

— Şi asta-i drept.

— Atunci cum de-au răsărit în mijlocul dumneavoastră brazi ca aceştia ? îi arătă el din ochi pe Paliciuk, Voloşin şi Polearuş.

Întrebarea aceea nătîngă îi miră pe toţi. La început oamenii se întrebau dacă nu cumva surtucarul îşi bătea joc de ei, ori într-adevăr nu-l ajuta capul, chit că era plin de carte. El însă îi dădu înainte :

— Cum de cresc voinici ca aceştia în condiţii atît de mizerabile ?

Paliciuk îl măsură cu dispreţ şi răspunse, negru de mînie :

— Mai bine nici n-ai întreba-o, boierule. Ai fi auzit şi matale că cei mai slăbănogi şi mai sfrijiţi mor la noi pe capete de bună ce ne e hrana. Cînd un copilaş cade bolnav nu-i dă nimeni pită albă şi doftorii. Dacă are zile scapă chiar de-i dai şi mîncarea noastră, iar de nu — e loc destul în ţintirim.

Ţăranii îşi legănară în tăcere capetele ; mulţi îşi aduseră aminte de copiii lor ce dorm în cimitir şi mai toţi îşi ziceau în gînd că preaînvăţatul domn e un dobitoc.

Spre mirarea tuturor, Marian Polearuş fu cel ce rupse tăcerea apăsătoare :

— Şi zi aşa, ştiinţa a socotit că şi cele şapte deseatine o să aducă numai necazuri ţăranului. Dar cum să apuce şi prăpăditul de mujic zile mai bune, despre asta ştiinţa nu spune nimic ?

— Ba da, ba da ! sări domnul Tugaevici. Barba i se săltă şi ea. Deocamdată ţărănimea are o singură cale : să muncească pe moşii unde pămîntul e lucrat în mod ştiinţific. Acolo veţi cîştiga oricînd mai mult decît în gospodăria dumneavoastră. Să luăm, bunăoară, proprietatea domnului Stadniţki. La domnia-sa un bărbat cîştigă pînă la sfîntul Simion cînd se recoltează secara cincizeci de ruble, iar o femeie treizeci şi patru. Deci, laolaltă, aproape tot atîta cît cîştigă o familie de cinci oameni care munceşte pe lotul ei. Şi nu-ţi trebuie nici treizeci şi două de puduri pentru semănat, nici douăzeci şi cinci ca să-ţi hrăneşti vita, nu plăteşti dări pentru pămînt şi nu te canoneşti cu inventarul. E bine pentru toată lumea : şi pentru dumneavoastră, şi pentru boieri, şi pentru statul care-şi pune nădejdea nu în grînele dumneavoastră, ci în ale moşierului.

— Trage la bărbi mai ceva ca a lui, se auzi din fund glasul lui Roman Voloşin.

Oamenii începură să se agite, să vorbească toţi deodată, fără ca vreunul să asculte ce spune vecinul.

— De la vorba-i boierească, sălcii de aur o să crească, aruncă unul mai bun de gură.

— Ia mai tăceţi odată ! strigă Les Iakubenko de pe banca din faţă şi, întorcînd capul cînd larma se mai potoli, îl întrebă pe Tugaevici, cîntărindu-şi bine cuvintele : Cum s-ar zice, domnule agitator, ar mai trebui să aducem noi plocon moşierului ce brumă de pămînt avem, în loc să luăm de la dînsul.

— N-am spus aşa ceva, se strîmbă Tugaevici, arătîndu-şi dinţii mărunţi, ascuţiţi.

— Ba tocmai asta ai spus, sări de la locul lui Paliciuk. Aflaţi, oameni buni, că eu am fost numai urechi şi am priceput ce zicea dumnealui : cică numai negrul de sub unghie e pămîntul pe care poate să-l aibă ţăranul, dar şi ăla la o adică trebuie să fie tot al boierului. De, o fi vrînd boierii una ca asta, dar nu vrem noi.

Se iscă din nou o hărmălaie ameninţătoare pînă ce Okun strigă răstit :

— Unde vă treziţi aici, mă, la bîlci sau la obor ? Ia, puneţi-vă lacăt la gură, usca-vi-s-ar limbile !

Mai trecu o vreme pînă să-şi pună toţi lacăt la gură şi cînd era să se facă tăcere se auzi glasul domol al lui Ignat Şcerbina :

— Am ascultat cuvîntul boierului, m-am tot gîndit la ale noastre, ale ţăranilor. Eu atîta ştiu : ţăranul fără pămînt e ca peştele pe uscat !

— Ştiinţa e de altă părere ! se aprinse de-a binelea domnul Tugaevici şi începu să-şi adune hîrtiuţele.

— Păi, dacă-i ştiinţă boierească ! Nouă ne trebuie una de-a noastră, îl repezi Roman în strigătele aprobative ale celorlalţi.

— Ce i-a venit lui Gnat să aducă podoaba asta de agitator ? se miră careva în tindă.

— Da ce, eu l-am ales ? se apără acesta în rîsetele acre ale adunării. Uite, de azi în două zile m-oi duce la iarmaroc şi poate oi găsi unul mai acătării.

— Las' că ne-am săturat de agitatori, se auziră exclamaţii mînioase.

— Ho, că s-a isprăvit ! Nu vă mai răciţi gura de pomană, că tot n-aţi priceput nimic ! Duceţi-vă la treburile voastre ! zbieră Okun cu o mînă întinsă spre uşă, iar cu cealaltă pipăindu-şi plăcuţa de primar.

— Păi, am vrea să mai sfătuim noi între noi.

— Ce să vă tot sfătuiţi ? Să vă spuneţi moşi pe groşi ? izbucni Okun. În loc să vă bălăngăniţi limbile, mai bine aţi lua aminte la ce spun oamenii învăţaţi, arătă el din cap spre domnul Tugaevici. Acesta zîmbi strîmb.

— Ei, gata, acu că ne-am împărtăşit din adevărul boierilor să mergem pe la căşile noastre ! strigă cu arţag o voce tînără în tindă şi toată lumea se înghesui spre ieşire.

— Ce zici de agitatorul ăsta ? îl întrebă Evdokim Iurenko pe Velîciko, care era dus pe gînduri.

— Ia mai dă-l la dracu ! făcu acesta oţărît. Mă mir că n-a spus să ne lepădăm şi nădragii, că doar Adam umbla în pielea goală!

— Auzi, cică scrie cărţi...

— Ehe, ăştia ţin adevărul încuiat cu şapte lacăte, se plînse careva lîngă poartă.

— Chit că-i învăţat, da i se văd corniţele de boier.

— Auzi ce vrea, michiduţă ? Să ne bage pe toţi argaţi la ferme şi la moşii ! Nu degeaba ştie cît cîştigă un bărbat şi o muiere pînă la sfîntul Simion.

— Şi ce-i dacă ştie ?

— Are şi ăsta o moşie cum te văd şi mă vezi, spuse cu convingere Les Iakubenko.

— I-a vorbit de rău pe studenţi şi pe social-democraţi. Cine sînt studenţii, asta o ştim noi, dar ce-o fi cu social-democraţii ăştia ? întrebă curios Marian Polearuş, şi Les văzu cu mirare cum la rădăcina nasului celui mai vajnic coşaş se săpară două cute ce semănau cu o coasă cu mîner.

— Cine sînt social-democraţii ? răspunse Gonciar după ce se gîndi puţin. Ia, nişte oameni şi ei.

— Oameni, oameni, dar ce fel ? nu-l slăbea de loc Marian. Tu ştii, Demide ?

— Fireşte ! Sînt ăia care pricep totul despre pămînt şi ţărani. Care vor să ni se dea pămînt.

— Ian te uită ! De unde ştii tu toate astea ?

— Cum de unde ? N-ai auzit cum îi ocăra domnul Tugaevici ? Ei bine, pe cine înjură dumnealor ăia ţin cu plugărimea. Îmi pun capul că-i aşa.

Iurko Zvonar se apropie de Roman.

— Încotro, Romane ?

— Spre casă.

— Hai, mai bine să ţinem de urît fetelor. Le auzi cum cîntă ?

— N-am chef azi.

— Mă prind că te aşteaptă vreuna la celălalt capăt al satului. Spune drept !

— N-are cine.

— Mde. Dacă tu nu ştii cum să le iei, ce să-ţi fac. Noapte bună !

Zvonar se cufundă încet în ceaţă, însoţindu-şi paşii cu un cîntec voinicesc.

XXII

Ca o cloşcă şedea negura cenuşie pe ogoare, clocind liniştea. Un om păşea încet prin pîcla jilavă, se oprea din cînd în cînd şi ofta, iar negura îi îngîna oftatul. Lui Marian i se părea că ceaţa era şi ea o făptură vie, care asemenea lui iubea pămîntul şi-l acoperea ca să nu-l deoache noaptea. Iar îndată ce avea să răsară soarele, ceaţa se va rostogoli peste văi şi păduri, spălînd cu lacrima-i limpede fiece bulgăraş, fiece firicel de iarbă.

Ce linişte era pe cîmp ! Aşteptînd să încolţească semănăturile, pămîntul se gîndea parcă la ale lui ; se gîndea, dar era mereu atent la ceva, aşa cum o femeie care aşteaptă un copil ia seama la toate şi mai ales la cele ce se petrec în făptura ei. Ceva mai încolo se auzea un clipocit sperios : vreun păr pădureţ, nevăzut de acolo, îşi picura lacrima dezgheţului, povestind ceva pămîntului, atent şi el la mugurii îmboboci ţi, sau poate la florile încă înfăşate.

Pămîntul alina întrucîtva durerea ce se cuibărise în seara aceea în inima lui Marian. El căuta să uite cuvintele hîde şi alunecoase ca o broască rîioasă ale domnului Tugaevici. Îşi spunea că inima acestui surtucar trebuia să fie la fel de hîdă — altfel cum ar fi în stare să-şi bată joc în aşa hal de bieţii oameni ? „Ai fi tu învăţat, boierule, dar minte n-ai de loc !“ Cum o fi scriind el cărţile alea, dacă nu ştie ce înseamnă pămîntul pentru ţăran ? Dumnealui ar vrea să care la boieri tot ce are ţăranul. „N-o să-ţi meargă, jupîne !“ Pîn' la urmă o să-şi primească plugarul pămîntul lui, o să-l semene fără teamă şi tot fără teamă o să-şi crească copiii. „Copiii !“ Acest cuvînt fripse inima argatului, aducîndu-i aminte de urgia ce-l lovise, dar, deodată, i se păru că aude de undeva, de după vălul de pîclă, freamătul spicelor de grîu, tăinuind cu hrişca albă, glasurile subţiri ale copiilor, care nu se risipiseră pe la moşii şi pe meleaguri străine, ci duceau părinţilor pe cîmp prînzul — nişte bucate simple ţărăneşti... S-ar putea ca toate visurile acelea să se împlinească...

Un zîmbet blajin, sfielnic îi înfioră zbîrciturile subţiri din jurul ochilor. Uită de domnul Tugaevici, de Stadniţki, de toate fiarele care nu ştiau decît să zbiere la ţăran, să-l sfîşie în bucăţi. Cărarea suia pe un dîmb, iar dincolo de el îţi călăuzea pe nesimţite paşii printr-un crînguleţ. Prin ceaţă abia se desluşeau tinerii mesteceni ce se deşteptaseră şi sorbeau puterea din pămînt. Şi mestecenii presărau pămîntul cu mărgele de cleştar ce purtau în ele beţia sevei dintîi.

Crîngul îşi înmulţise foşnetele şi ele risipeau gîndurile lui Marian în afară de unul anume, îndărătnic, veşnic. Ajunse pe

malul Bugului şi-o luă peste pămînturile boiereşti cu pas domol, egal. Păşea înainte pe sub streaşina crîngului, mişcîndu-şi încet buzele. Acum pămîntul lua aminte nu numai la ritmul sincopat al picăturilor, dar şi la socotelile pe care le şoptea omul. Acesta măsura pămîntul nu de-a valma, ci pe soiuri — atîta fîneaţă, atîta ogor şi aşa mai departe — în lungiş şi în curmeziş, întipărindu-şi în minte toate socotelile.

Apa mustea în ciubotele-i vechi, scîlciate, picioarele ude îi înţepeneau, dar el nu le lua în seamă — mergea cu acelaşi pas domol, ca un semănător, şoptind cifrele, grav şi solemn cum rosteşti o rugă. Numai tîrgoveţii aceia cu cocarde la chipiuri — nelegiuiţii aceia de hotarnici — erau în stare să rîdă şi să ocărască cînd măsurau pămîntul, doar nu-l munceau ei. Şi cu ce-l măsurau ? Cu lanţul. Ca şi cînd ai fi pus-o în fiare pe propria-ţi mamă.

Deodată îi apăru în faţă o matahală pe care o auzi de asemenea socotind ceva în şoaptă.

— Tu eşti, Miroane ? se miră Marian.

După o clipă de tăcere, auzi glasul ruşinat al lui Velîciko :

— Ptiu, ce spaimă am tras ! Ce dracu cauţi aici în toiul nopţii ?

Miron se apropie de Marian şi, ca să-şi ascundă sfiala, îl zgîlţîi de umeri.

— Ce cauţi şi tu.

Marian zîmbi mulţumit : mai erau şi alţi trăsniţi...

— Te pomeneşti că ai venit să măsori pămîntul boierului, ai ?

— Ai ghicit, răspunse Marian, chiar cu oarecare mîndrie.

— Măsori cu pasul ?

— Da cum altfel ?

— Şi ţii în cap toate socotelile ?

— Ca omul care nu ştie carte !

— Ei, comedie ! Doi zănatici cutreieră noaptea pămînturile moşierului, iar el trage la aghioase şi habar nu are că i se drămuieşte avutul...

Miron rîse şi Marian îi ţinu isonul.

— Ce zici, mă ? Are vreo noimă treaba asta ?

— Cum nu, răspunse Velîciko convins.

— Da dacă boierul se împotriveşte, cu ce ne alegem ?

— O să se aleagă el cu un par în cap ! răspunse Velîciko ridicînd ameninţător pumnul.

Cu capul calendar de atîtea socoteli, Miron se întoarse tîrziu de tot la cocioaba-i dărăpănată. Îi crescu inima cînd simţi sub degete răceala umedă a clanţei şi auzi în casă lipăind picioarele goale ale nevestei.

— Tu eşti ? întrebă ea încetişor.

— Aha, ce, aşteptai pe altul ?

— Isprăveşte cu prostiile ! Dolofană la trup şi numai în cămaşa albă, Vasilina descuie uşa, înfiorîndu-se de frig şi de mîna rece a bărbatului care îi încolăci grumazul şi căuta căldura sînilor mari, aromiţi de somn. Unde mi-ai umblat ? Acuşi o să cînte cocoşii.

Vasilina ar fi vrut să se întoarcă în odaie, dar bărbatul o ţinea strîns.

— Nu ţi-e totuna ? o necăji el.

— Uite că nu... Lasă-mă, buiacule, că mă sugrumi !

— Dacă nu te-am sugrumat pînă acum...

Miron se aplecă spre chipul acela apropiat cu ochi scăpărători, care îi era şi acum atît de drag.

— Parcă ai fi un copil ! Ca şi cînd ar fi făcut-o numai ca să scape, Vasilina îl sărută şi întoarse capul. Ptiu, ai o barbă ca sîrma.

— Parcă înainte ar fi fost puf de lebădă !

— Oricum, nu era aşa ţepoasă.

— Te-ai făcut cicălitoare, ca agitatorul ăla al boierului, o repezi Miron, bucuros că găsise vorba cea mai usturătoare. Şcolăriţa noastră ce mai face ? Tot mai tuşeşte ?

— Nu mai tuşeşte. De mirare : i-am luat ciuboţele ca să nu mai alerge desculţă prin zăpadă şi tot a răcit. Spune şi tu !

— Ce vrei, e plăpîndă, nu ca tine.

Miron o îmbrăţişă şi mai strîns, iar Vasilina se propti cu mîinile în pieptul lui.

— Ia dă-mi pace, doar nu mai eşti flăcău !

— Tocmai de aia n-o să-ţi dau pace ! rîse Miron pe sub mustaţă. Xenia ce-a făcut toată seara ?

— A lucrat puţin la nişte cusături, apoi le-a citit ălorlalţi o poveste cu glas tare. Vai, ce frumos citeşte ! Şi-i e aşa dor de şcoală ! Vrea să se ducă mîine. Ziceam s-o mai ţin acasă, da s-a bosumflat, aşa cum faci tu uneori. S-a culcat tîrziu de tot, zor nevoie să-l aştepte pe tăticu. Abia am izbutit s-o înduplec.

— Pe toate vrea să le ştie, oftă Miron. Ce zici, cum socoteşte!? Parcă ar mînca seminţe ! Dacă ar mai merge la şcoală, nu zic mult, vreo cinci-şase ani, zău dacă n-ar ieşi învăţătoare !

Miron se apropie de patul unde copiii dormeau claie peste grămadă, potrivi pătura, înveli picioruşele goale ale lui Gnatko, un strengar de şapte anişori, care nu mai nădăjduia să-i aducă tăticu ciuboţele şi patine. Alerga în tîrlici la heleşteu, unde se

dădea pe derdeluş cu copăiţa de lemn, ce stătea întotdeauna lîngă rîşniţa de grăunţe, şi nu vărsa o lacrimă cînd mînca papară de la maică-sa.

— Ai ceva de mîncare ?

— Nişte cartofi.

— Ceva mai acătării n-ai găsit ?

— Da tu ai cîştigat pentru ceva mai acătării ?

— Păi, cui i-am dat pînă la ultimul bănuţ toată arvuna primită de la conac ?

— Cu banii ăia nici nu ştii ce gaură să astupi mai întîi, se văită Vasilina. Am tot făcut la plozi.

— Iar tu, sărăcuţa de tine, cu fiecare naştere rămîi tot mai ştirbă, se prefăcu Miron că o căinează.

Vasilinei îi sări ţandăra :

— Ce, e de rîs, împieliţatule ?

— Ba nu rîd de loc, dimpotrivă, mă întreb cu ce o să te hrănesc cînd n-o să mai ai dinţi — cu chiseliţă, ori cu fiertură de codînă ? Că uite, cartofii îs tari ca piatra !

— Păi, dacă vii aşa tîrziu ? Stai să-ţi aduc nişte foi de varză.

Şi Vasilina ieşi repede.

Miron dădu să se depărteze de pat, dar îl cuprinseră două braţe subţiri.

— Ai venit, tăticule ? îl întrebă Xenia, fetiţa lui de nouă anişori, strîngîndu-i-se la piept.

— Încă nu, răspunse Miron cu aerul cel mai serios din lume. Copila pufni în rîs.

— Atunci cum de te văd ?

— Uite, asta nu mai ştiu. Dar tu de ce te-ai sculat, huhurezule ? se prefăcu că se răsteşte Miron, dar fetiţa nu se sperie de loc.

— Iac-aşa !

— Uite cureaua !

— Nu vreau cureaua, rîse zglobiu şi cristalin fetiţa. Să aprind feştila ?

Sări pe podeaua rece, o zbughi ca un iepuraş spre vatră, răscoli jarul şi suflă ca să aţîţe focul. Jăraticul prinse viaţă, reflexele roşietice îi luminară guriţa ţuguiată, care sufla din răsputeri, năsucul rotund şi ochii îngustaţi, feriţi de pămătufurile genelor. Apoi Xenia dibui sub vatră o surcică, aprinse opaiţul şi, în mînă cu această luminiţă firavă, se apropie de masă. Ca pentru a mulţumi fetiţei care-i dăduse viaţa, luminiţa smulse din întuneric feţişoara ei drăgălaşă, acum foarte preocupată, cu umerii obrajilor uşor ieşiţi în afară — tatăl ei picătură ruptă.

— Bună dimineaţa, fato, da repede te-ai mai sculat ! se auzi din prag glasul Vasilinei. Xenia căută ocrotire în braţele lui Miron, dar Vasilina sări şi la el cu gura : Iar tu, gata, te şi bucuri cînd ţi se suie în cap ! Fruntea joasă şi sprîncenele negre, arcuite şi avîntate spre tîmple ale Vasilinei se încruntară. Mă întreb ce-o să iasă din voi doi ?

Miron înfăşură fetiţa în poalele svitcei şi-i şopti la ureche :

— Stai aici şi să nu zici nici pîs, că ne cotonogeşte mă-ta cu făcăleţul, ori cu măturoiul.

Drept răspuns, răbufni din svitcă o explozie de rîs.

— Rîdeţi, rîdeţi. Bine vă mai potriviţi la minte ! O să vă trimit la şcoală în aceeaşi clasă, bombănea Vasilina.

— Păi, vrea să mănînce, spuse împăciuitor Miron şi se aplecă spre urechea Xeniei : Nu-i aşa că ţi-e foame ?

— Ba de loc, da o să mănînc, ca să nu se supere mama.

Miron desfăcu poalele hainei, şi amîndoi, tatăl şi fiica, se apropiară foarte gravi de masă, ferindu-se să ridice ochii ca să nu-i pufnească rîsul.

Lîngă pîinea acoperită cu un colţ al feţei de masă înguste erau aşezate cîteva fire de merişor cu frunzuliţe lucioase. Vasilina mai puse o strachină cu cartofi şi foi de varză şi, oftînd, luă codrul de pîine din mîinile lui Miron. Gîndul că nu le mai rămăsese decît o jumătate de sac de secară o îngrijora mai mult decît pe bărbatul ei. Grăunţele le măcina cu ţîrîita, azi puţin, mîine puţin, şi de multe ori lacrimile ei se amestecau cu boabele. Noroc de cartofi — fără ei de mult s-ar fi prăpădit ţăranul ! Văzînd-o cum se schimbă la faţă, Miron începu să laude foile de varză :

— Află, măi nevastă, că de cînd sînt n-am mîncat ceva mai bun. Dacă mi-ai mai pune şi un pic de grăsime, aş spune că-s cumătru cu ţarul, vorba lui Evdokim.

Deşi citea în sufletul lui Miron ca într-o carte, Vasilina îi zîmbi năzdrăvanului ei soţ şi aduse o sticluţă pe care o privi lung, în zare.

— Ăsta nu mai e ulei, ci drojdii.

— Oricum, pune, ca barem să miroasă a belşug.

— Ce-ai zice să-ţi fac un „clapon" ?

— Fă şi-un clapon ! Grozavă-i mîncarea asta boierească ! se înveseli Miron.

Vasilina aduse din cămară o ulcică cu zeamă de varză peste care aplecă cu multă băgare de seamă sticluţa cu ulei. Cîteva picături se prelinseră pe gîtul sticlei alcătuind în zeamă ochiuri galbene.

Xenia şi Miron întinseră cu cartofii în aceste ochiuri. Ele se fărîmiţau în mii de stropi minusculi din care cîţiva se lipeau totuşi de cartofi.

După ce mîncară, în timp ce femeia înfoia paiele aşternutului, Miron îi spuse încetişor Xeniei :

— Ia, fata taichii, o hîrtie să facem nişte socoteli.

Fetiţa se repezi bucuroasă spre colţul unde-şi ţinea cărţile, luă un caiet, un creion şi, surprinzînd privirea plină de admiraţie a tatălui ei, se aşeză mîndră la masă. Miron era tare fudul cînd vedea că fetiţa lui ştia să socotească aşa de bine, nu numai pe hîrtie, dar şi pe dinafară. Cînd se întîmpla să aibă şi ei un ban în casă, maică-sa o lua pe Xenia la tîrg unde nu putea să-i păcălească nici un negustor sau precupeţ. Cîte un hoţoman de tarabagiu, căruia îi umbla gura ca o morişcă, le făcea socoteala la repezeală. Deodată Xenia dădea glas de după fustele maică-si :

— De ce ne încarci la socoteală, nene ?

— Eu vă încarc ? Dimpotrivă, v-am făcut reducere.

— Totuşi ai pus mai mult !

Spre hazul tuturor „nenea" trebuia să se scuze, spunînd că greşise, şi făcea din nou socoteala.

— E gata, tăticule.

— Bun. Scrie aşa ! „Berezina", dictă Miron. Şi acum vine socoteala : 1025 de înmulţit cu 520, apoi de împărţit la 2400.

— Apoi de împărţit la 2400, repetă Xenia. Tăticule, de ce în toate socotelile pe care mi le dai să le fac trebuie să împart la 2400 ?

— Dacă ştii prea multe îmbătrîneşti repede şi-ţi cad toţi dinţişorii.

În timp ce fetiţa făcea socoteala, taică-său se foia în jurul mesei, uitîndu-se cu sfială la cifrele misterioase ce se aşterneau pe hîrtia albă.

— Două sute douăzeci şi rest doi ! vesti triumfătoare Xenia.

— Uite ce bine s-a potrivit, se miră taică-său.

— Dar cu restul ce fac ?

— Cu restul ? O să-l dăm boierului.

— Boierului ? se miră de data aceasta Xenia.

— Îi ajunge şi atît. Ba încă e prea mult, mormăi Miron, adunînd în minte toate pămînturile şi „resturile".

— Aveţi de gînd să vă culcaţi odată, sau vreţi să vă apuce ziua ? se răsti la ei Vasilina, şi Xenia sări în aşternut.

Miron împături hîrtia cu socotelile, o răsuci între degete, apoi o aşeză frumos pe policioara triunghiulară lîngă icoana sfîntului Nicolae, ocrotitorul ţăranului.

XXIII

Numai necazuri i se trăgeau plugarului de la stăpînire. Nici de data aceasta nu se legăna moş Dunai în nădejdi amăgitoare.

Bătrînul se opri înaintea unei clădiri mari de piatră, roşie toată, de parcă ar fi supt sînge din pămînt, şi se uită la poarta înaltă, ca şi cînd s-ar fi aşteptat să se ivească moartea de acolo. Cîţi intrau pe această poartă gospodari şi ieşeau aduşi la sapă de lemn, în numele legii ! Cîţi mai simţeau la intrare pămîntul sub picioare şi ieşeau cu pas şovăielnic, în mînă cu nişte hîrtii iscălite şi pecetluite, care le răpeau pămîntul şi le zdrobeau inima. De aceea se temea plugarul de orice hîrtie, de aceea se uita cu neîncredere chiar şi la banii de hîrtie.

Înainte de a urca scările de piatră, moşneagul se şterse bine pe picioare, răsuflînd greu. Nu drumul, ci frămîntările îl istoviseră aşa. În capul lui gîndurile se zbuciumau şi se învîrtejeau învăluind ca omătul pămîntul străbunilor. Moşneagul cam bănuia ce treabă avea cu dînsul preşedintele consiliului judeţean al împăciuitorilor. Bine, bine, dar de ce-l chemase numai pe el ?

Uşa înaltă, ca o spînzurătoare, se deschise, şi în dreptul ei încremeni o clipă un uşier găitănat. O altă uşă se dădu în lături şi iată-l pe fiul pădurilor intrînd într-un birou spaţios, cu podelele lună, şi oprindu-se faţă în faţă cu hîrţogarul care dispunea de pămîntul din judeţul acela. Sever, distant, îmbrăcat în negru, conţopistul părea întruchiparea impasibilă a legii.

Obişnuit să facă asemuiri, bătrînul observă numaidecît că scăfîrlia masivă şi verzuie a înaltului slujbaş semăna izbitor cu o căpăţînă lucioasă de varză. Chiar şi cele cîteva firişoare zbîrlite din jurul cheliei păreau foile din vîrful verzei. Te înspăimînta însă răceala ca de gheaţă ce adia de la căpăţîna aceea. Numai cercurile de aur ale ochelarilor cu sticlele bombate îi mai dădeau puţină viaţă. Ochii nu se vedeau îndărătul sticlelor, dar sprîncenele stufoase, îmbinate vădeau plictiseală, severitate şi iritare — semn sigur că preşedintele, care suferea de stomac, era în toane rele şi se simţea prost. În cameră mirosea a parfum, tutun turcesc şi vax.

Privirea bătrînului Dunai se mohorî, iar în pieptul lui îngheţă şi ultima fărîmă de nădejde că pînă la urmă totul s-ar putea aranja într-un fel.

În ultimele zile, în tainiţele inimii bătrînului licărea cînd şi cînd nădejdea : cînd or vedea hrisoavele gălbejite ale ţăranilor, care se păstrasera ca prin minune din vechime, boierii au să se lase păgubaşi...

— Ia spune, moşule ! începu preşedintele, pironindu-l cu lentilele ochelarilor împrejmuite de reflexele strălucitoare ce jucau pe rama de aur. Ai auzit de actul de strămutare ?

Bătrînul îşi luă inima în dinţi şi căută să-şi recîştige sîngele rece : şi legea trebuia s-o înfrunţi cu demnitate, cît era ea de cumplită.

— Am auzit, domnule preşedinte, de năpasta ce ne-a lovit. Chiar în casa asta am auzit.

— Atunci de ce nici dumneata, şi nici ceilalţi nu vreţi să vă puneţi iscălitura pe actul acesta ?

— Nici morţi n-o să-l iscălim, domnule preşedinte ! izbucni ca un geamăt din pieptul bătrînului.

— Vă răsculaţi împotriva boierului ai cărui străbuni au salvat patria ?

Moş Dunai nu şovăi să-i spună preşedintelui ce vorbe umblau prin sat :

— Numai dumnezeu ştie dacă străbunul boierului nostru a salvat patria sau a ştiut să desfete pe cineva...

Pe obrajii umflaţi ca un ulcior ai funcţionarului luci ca smaltul curiozitatea, dar ei îşi recăpătară îndată duritatea.

— Vorbeşti prostii, te răzvrăteşti împotriva legii !

— Noi nu ne răzvrătim, vrem numai să ni se facă dreptate.

Pleoapele veştede ale bătrînului tremurau.

— Da ce, „Regulamentul“ şi legea din 4 aprilie 1865 nu înseamnă nimic pentru voi ?

Ochelarii şefului ţopăiră o dată cu ochii crunţi din care legea, pesemne, făcuse două boabe de gheaţă.

— Se poate ca domnia-voastră să nu ştie că, mai demult, senatul ne-a luat apărarea tocmai pentru că pămîntul a fost trecut la noi încă de cînd cu prima legistrare. Acu e altă lege ?

— Ia nu mai fă pe deşteptul ! îl repezi preşedintele. Vezi să nu te mănînce păduchii la puşcărie ! Îi îndemni pe pădureni să nu iscălească. Te sfătuiesc să te laşi de chestiile astea pînă nu-i prea tîrziu ! Totul trebuie făcut prin bună înţelegere.

Moş Dunai uitase de legea cumplită şi nu mai avea înaintea ochilor decît un boier ca toţi boierii. Îşi îndreptă spinarea şi începu el să pună întrebări :

— Să mă las ? Da domnia-voastră v-aţi lepăda de ţar dacă v-ar spune cineva ?

— Asta-i răzvrătire curată. Nemernicule !

Îndărătul lentilelor ochii funcţionarului scăpărau fioros.

— Hai, nu vă mai oţărîţi, domnule preşedinte.

Faţa uscată ca nuca a bătrînului deveni ameninţătoare.

— Cum de îndrăzneşti să vorbeşti astfel despre maiestatea-sa ?

Smalţul verzui de pe obrajii preşedintelui se închise la culoare.

— Iacă, îndrăznesc, boierule, pentru că aşa cum domniilor-voastre vă dă ţarul de mîncare, pe noi ne hrăneşte pămîntul. Nici înălţimea-voastră nu se poate lepăda de ţar, nici noi de pămînt.

Preşedintele tremura de mînie. Decoraţiile îi jucau pe piept. Răcni :

— Ieşi afară ! O să hotărnicesc pămîntul împotriva voastră. Ţopîrlanilor ! Haidamacilor !

Moş Dunai îl măsură mînios şi, întinzînd liniştit mîna dreaptă, făcu spre el semnul crucii. Preşedintele încremeni şi întrebă mai potolit :

— Asta ce mai e ? Ce ţi-a venit să mă blagosloveşti ?

— Păi, domnia-voastră m-aţi făcut ţopîrlan şi haidamac, iar eu am vrut să văd dacă nu sînteţi cumva diavolul ! răspunse bătrînul fără să se tulbure.

Preşedintelui i se sui tot sîngele în cap, şi obrajii îi erau numai pete. Dădu să răcnească, dar din gîtlej nu-i ieşi decît un fel de gîlgîit.

Moş Dunai ieşi repede din clădirea zemstvei, fără să mai închidă uşa. Ochii îi scăpărau de mînie, dar gîndurile i se zbuciumau ca un roi stîrnit.

Se opri tocmai la marginea oraşului şi, din obişnuinţă, băgă mîna în buzunar după pipă. Iarba dracului îl mai linişti puţin. Vedea mereu în faţa ochilor, ca aievea, căsuţele şi livezile din pădure, oamenii cu care-şi făcuse veleatul. Ce bucurie avea să le aducă lui Morozenko, Gonciar, Bilenko, Kulbaba ? Întotdeauna îi povăţuise : „Dreptatea şi adevărul să vă fie călăuze în viaţă". Şi aşa trăiseră după învăţătura lui semănînd grîu, sădind meri, crescînd vite, îngrijind de albine. Iată însă că strîmbătatea voia din nou să sugrume vechea dreptate. Şi avea să izbutească dacă nu-i lua nimeni apărarea. Dar cum s-o aperi acolo, în clădirile acestea ale stăpînirii, unde totul era de piatră — şi zidurile, şi inimile ? Bătrînul ciumac se simţea mic şi neajutorat între acele ziduri. Totuşi va trebui din nou să bată pragurile de piatră şi să încerce a cumpăra cu gologanii mujicilor acest soi de oameni atît de ciudaţi care nu semănau, nu coseau, nu secerau, nu treierau şi se lăfăiau toată viaţa în palatele de zid.

Dar pînă şi prin cele mai mohorîte gînduri răzbăteau imaginile luminoase ale atîtor ani pe care nu degeaba îi trăise pe pămînt. Revedea pentru a nu ştiu cîta oară livada gătită de primăvară, simţea prin fumul pipei mireasma amăruie, nespus de gingaşă, şi cu o undă de tristeţe, a florilor de măr.

Livada îl implora şi ea pe bătrînul ciumac s-o ocrotească. Pesemne că va trebui să ajungă pînă la ţar. Că acesta n-avea să-l

primească pe ciumac, asta era la mintea cocoşului. Dar oricît, jalbele trebuia să i le dea. Dar cine să le ticluiască aşa fel, încît ţarul să înţeleagă năpasta ce-i lovise pe oameni, să i se facă milă de oropsitul pămînt al plugarului ?

Iată-l în faptul serii la poarta vechiului conac al lui Tadei Lisovski. Moş Dunai îi zisese atîtea cîntece pe care acesta le aşternuse pe hîrtie, ori le înregistrase pe o maşinărie cu suluri de ceară... Zărindu-l pe fereastră, tînărul boier se bucură foarte mult. Îi ieşi înainte şi-l pofti în casă.

— Uite cine o să ne tragă o cîntare !

— Ehei, Tadei Stanislavovici, eu am cam mîntuit cu cîntările, răspunse cu amărăciune bătrînul.

— Cum vine asta, moşule ?

— Află că nişte oameni cîinoşi mi-au sfărîmat şi glasul, şi viaţa, se plînse bătrînul, intrînd într-o cameră spaţioasă cu ferestre mici, pe ale căror pervazuri se aflau ploşti şi alte lucruşoare de lut.

La masa pe care printre hîrtii trona un fonograf şedea judele de instrucţie Cernoknijnîi. Lisovski i-l prezentă pe moş Dunai, apoi meşteri ceva la fonograf punînd un sul. În încăpere se revărsă curînd cîntecul lin, plin de alean al ciumacilor despre privighetoarea care-şi durase cuib în luncă, scosese pui, dar aceştia fuseseră răpuşi de un foc necruţător. Şi oriunde îşi făcea cuib păsărica, pe pajişte, în pădurice, mai sus ori mai jos, nicăieri nu izbutea să-şi crească puii, căci „cine-şi cunoaşte soarta ?“

Moş Dunai îşi recunoscu îndată glasul care izbucnea şuierător, întretăiat, din măruntaiele de ceară şi fier ale maşinăriei.

— N-am pomenit să interpreteze cineva cîntecele ciumace aşa de bine ca moş Iaroş, îi spuse Lisovski lui Cernoknijnîi. Mare lucru să ai talent ! Ei, acum spune, moşule, ce te doare ?

Bătrînul le istorisi trista poveste a pădurenilor. Tadei Stanislavovici îl întrebă indignat pe jude :

— Nu poţi să pui capăt acestei fărădelegi ?

— Nu ştiu dacă e chiar o fărădelege, răspunse sec acesta, arătînd din ochi spre moşneag pentru a da să înţeleagă gazdei că anumite lucruri nu se discută decît între patru ochi.

Trecură amîndoi în camera de alături.

— Se poate, Kost Ivanovici, să nu ştii nimic despre toate acestea ? întrebă Lisovski cu aceeaşi indignare.

— Ceva mi-a ajuns la ureche, mărturisi Cernoknijnîi, cu o oarecare codeală, strîmbîndu-se de parcă l-ar fi durut dinţii.

— Ajută-i pe bieţii oameni.

— Nu sînt dumnezeu, nu pot să-i ajut pe toţi.

— Te rog în numele comunităţii noastre.

— Da ce, comunitatea o să mă ajute dacă zbor din slujbă? mormăi Cernoknijnîi. Nu sînt berbec să străpung cu fruntea un zid cum e consiliul domnilor împăciuitori şi nici nu vreau să mi-i fac duşmani pe viaţă. E cariera mea în joc şi trebuie să-mi întreţin bătrînii.

— Aşa sîntem toţi: iubim oamenii din adîncul inimii, dar nu şi din adîncul buzunarului. Ţine minte: pînă la urmă asta o să ne piardă, bombăni Lisovski.

— Ţie ţi-e uşor să vorbeşti, Tadei Stanislavovici, se burzului Cernoknijnîi. Ce-ţi pasă! Află că şi eu dădeam într-una zor cu tot felul de idealuri, cu dragostea de oameni, pînă m-am ales cu o mustrare disciplinară.

— Aşadar, nu poţi să-i ajuţi cu nimic?

— Mai mult calm, Tadei Stanislavovici...

— Ştii, dacă nu erau cîntecele lui moş Dunai, mai mult ca sigur că n-aş fi fost astăzi laureat al academiei. Sînt dator să-l ajut pe bătrîn.

— Exagerezi! pufni judele. La drept vorbind, cîte cîntece ai înregistrat?

— Cu carul!

— Nu, zău! rîse cu îndoială Cernoknijnîi.

— Nu te mira. Cînd l-am întrebat la început cîte cîntece ştie mi-a răspuns: „Să tot fie vreo sută". Dar am înregistrat o sută, două sute, cinci sute, o mie, şi stejarul ăsta bătrîn se tot scutura de cîntece ca toamna de frunze. Nu pricep cum de le ţine minte pe toate!

— Ehe, să fi avut eu memoria lui ajungeam în senat! Chipul judelui se învioră. Ei, fie, dacă ţii aşa de mult să-l ajuţi, o să găsim noi o cale. Auzi, vrea să ajungă pînă la ţar! zîmbi Cernoknijnîi. Şi acum fii atent. Un vechi cunoscut de al meu face serviciu la Departamentul de credite al controlului de stat, la Petersburg. Mîine-poimîine, ajunge locţiitor al controlorului general. De fapt a fost trimis acolo de Efremov, Matuşevski şi Durdukovski ca emisar al poporului ucrainean în legătură cu nişte tipărituri. Domnul Liatoşenko întreţine relaţii strînse cu gromada din Petersburg — filiala organizaţiei ucrainene — are multe relaţii şi, în plus, e un om practic care nu spune nu cînd îi pică şi lui o trebşoară. Sper să ne ajute. Pentru orice eventualitate putem să înaintăm şi o cerere excelenţei-sale, lui Serghei Iulievici Witte...

— Scrie-i imediat şi lui Liatoşenko, şi lui Witte, cui ştii, numai să-l ajute, îl zori Lisovski.

Nu trecu un ceas, şi moş Dunai ieşi pe poartă cu două scrisori în mînă. Vedea cu ochii minţii o cale neştiută de-a lungul căreia

va întîlni o sumedenie de oameni încă necunoscuți, iar din spate îl șfichiuia cîntecul despre privighetoarea care nu bănuia ce soartă o aștepta.

Propriul său glas îl ajungea din urmă pe bătrînul ciumac, zbuciumîndu-se ca un suflet chinuit între piesele de ceară și metal ale fonografului.

Pe masă, în străchini și străchiuțe de lut, mîncare de post: colțunași cu pere pădurețe, blinele de hrișcă cu untdelemn, bucăți de fagure și mere cu rumeneala stinsă peste iarnă. Degeaba trebăluia bătrîna lui moș Dunai pe lîngă vatră: pădurenii nici gînd să pună mîna pe lingură, spre nespusa mirare a sfinților din icoane, care nu mai văzuseră în casa aceea oameni care să nu se uite la mîncarea pusă dinainte.

Pădurenii intrau tăcuți, posomorîți, scoteau fără o vorbă din buzunare și pungi ruble de argint sau bancnote boțite, pe care le aruncau în căciula moșului; în căptușeala căciulii fuseseră cusute din timp scrisorile. Își aruncă acolo obolul și Petro Morozenko, glumind cu amărăciune:

Tu un ban și eu un ban,
Un cal pentru ataman.

Bilenko dădu glas:

— Mă tem că toți caii și boii, și ai noștri, și ai atamanului, au să ajungă în buzunarele boierilor.

— Ducă-se, numai să nu pierdem pămîntul, se tîngui din prag Motria Kulbaba, o vădană chipeșă și pieptoasă, pe care mulți pădureni o sorbeau din ochi, ce-i drept, pe furiș.

Motria scoase din sîn o legăturică, desfăcu nodul cu dinții și răsturnă în căciula moșului bănuții: de argint și aramă.

— Păr cu păr se face cergă, spuse femeia.

— Îți mulțumesc, Motria. Fie ca bănuțul tău trudit, de vădană, să ne aducă noroc, spuse încetișor moș Dunai.

Motria făcu o plecăciune și se așeză lîngă baba Gana. În casă se așternu o liniște atît de adîncă, încît toți auziră cu mirare țiuitul unui țînțar sub grinda din mijlocul tavanului.

— De unde s-a ivit? tresări Motria.

În ochii ei mari de om trăit în pădure creștea mirarea.

— E semn că se încălzește vremea, își dădu cu părerea Bilenko.

Și din nou gîndurile apăsătoare ale țăranilor zburară spre misterioșii oameni din capitală, ale căror hîrtii și iscălituri vor hotărî soarta fiilor pămîntului. Apoi pădurenii se plecară în fața

icoanelor şi a bătrînului Dunai şi porniră prin pădurea tăcută spre sat, să se spovedească.

Părintele Vikenti îi întrebă ca de obicei de sănătate, de vite, de pămînt, dar oamenii nu ştiură ce să răspundă, căci aşa cum la spovedanie sufletul se depărtează de trup, aşa se depărta de ei şi pămîntul — era şi nu mai era al lor.

XXIV

Nici nu se luminase bine de ziuă că zvonul şi ţîşnise ca un iepuraş din casă în casă, străbătînd lunci şi dumbrăvi şi pătrunzînd în cele mai ascunse cotloane ale satului şi pădurii.

— Auzit-aţi ?

Chiar şi cei care nu prinseseră încă de veste îşi închipuiau îndată : trebuia să fie în legătură cu pămîntul. Omul lepăda securea, îmblăciul, toporiştea sau grebla căreia îi cioplea coada şi, luminîndu-se la faţă, spunea cu răsuflarea tăiată :

— Zi-i mai repede, că mă seacă la inimă.

— Ho, că n-o să te secе de tot.

— Ci spune odată !

— Evghen Kolosiuk s-a dus în oraş după hotarnici.

— Nu mai spune !

— Nu se poate să fie adevărat, se îndoiau unii. Doar nu l-o fi trimis boierul !

— Ba uite că se poate ! Am văzut cu ochii mei şi am auzit cu urechile mele. Doar nu mi s-a năzărit, la naiba !

— Ei, slavă domnului, apucarăm s-o vedem şi pe asta !

— Ce-a fost am văzut. Să vedem ce-o să urmeze...

— Ia nu mai cobi. Dacă nu te duce capul, taci din gură...

— Deştept a fost ăla, mă, care a pus să ne dea pămînt taman înainte de arat...

Speranţele începură să clocotească şi mai vîrtos, risipind ultimele îndoieli.

— De aş găsi undeva niţică hrişcă să fac turte sau terci, că-mi ţipă copilaşii de foame.

— Cică o să se dea de la conac cîte cinci puduri de grăunţe de casă.

— Ei, lasă-mă !

— Da ce, noi şi bătrînii noştri n-am trudit o viaţă întreagă pentru aceste cinci puduri ?

— E drept, da totuşi...

— Ce, totuşi ?! Zvîrli săcoteiul pe spate, şi umblă sănătos.

— Oricum, boierul n-o să mai semene anul ăsta.

— Mai ştii, poate se învîrteşte şi el de un lot, şi atunci vorba ceea : pune viţă şi bea vin !

Şi oamenii rîseră să se prăpădească. În ziua aceea nici nu avură răbdare să mănînce prînzişorul.

Tot satul se adunase în păr sub teii de pe drumul mare, aşa cum se îngrămădea de paşti în ograda bisericii. Pînă şi bătrînii care boleau pe cuptor veniseră şontîc-şontîc, rezemaţi în toiege de măr sau de păr, părînd una cu ceaţa acelei dimineţi. Chiar şi lacrimile tulburi din ochii lor erau ca nişte boabe picurate de pîcla din acel prag de primăvară.

Aşteptară îndelung. În sfîrşit, în zarea înnegurată răsună clinchet de zurgălăi, amuţi, se auzi iară. Deodată dinspre troiţă alergă către sat o droaie de băieţaşi strigînd :

— Vin, vin !

Caii focoşi trecură în goană risipind clinchete argintii. În trăsura lăcuită se legănau doi domni trecuţi de prima tinereţe, care priveau cu mirare şi nelinişte mulţimea de la marginea drumului. Kolosiuk mîna ca la foc, cu o mutră tare posomorîtă. Pe Miron Velîciko îl săgetă un gînd :

„Să ştii că nu degeaba e aşa cătrănit Evghen."

Îngrijorarea i se risipi însă numaidecît, aşa cum se topeşte un ţurţure în soare.

Cînd ţăranii ajunseră în dreptul conacului, inginerii hotarnici nu se mai vedeau nicăieri. Numai o clipă se ivi Kolosiuk pentru a se mistui îndată pe uşa casei unde locuiau slugile. Oamenii credeau c-o să vină să le dea o veste bună, dar ţi-ai găsit cu zănaticul ! Ţăranii buluciţi lîngă grilajul înalt de fier îi aşteptau cu răbdare pe ingineri. Într-un păr din grădina boierului croncăni un corb. Evdokim Iurenko zvîrli cu un băţ în el, strigînd cu năduf :

— Croncăni-te-ar moartea, ciuma dracului !

Capătul mai gros al băţului atinse cuibul teşit. Corbul sări ca ars, cîrîi ascuţit şi, bătînd din aripi, se mistui în ceaţă.

Trecu cam multişor pînă să iasă hotarnicii din conac. Kolosiuk trase la scară, şi cei doi domni se aşezară comod în trăsura uşoară, vieneză. Îndată ce se deschiseră porţile, ţăranii înconjurară trăsura, dîndu-le bineţe inginerilor şi descoperindu-se.

— Aveţi bunătate să ne spuneţi cînd o să ne împartă şi nouă pămînt ?

— Poimîine începem, răspunse unul din ei — deşirat şi cu faţa îngustă — dezlipindu-şi umerii gheboşaţi de pernele trăsurii îmbrăcate în piele neagră şi privind mulţimea mirat şi oarecum descumpănit.

— Nu s-ar putea, cucoane, să începeţi de mîine ? întrebă careva, în vreme ce capetele descoperite se plecară şi mai adînc.

Deşiratul făcu ochi mari.

— Mai întîi, trebuie să cercetăm bine terenul. Altfel nu se poate.

— Mulţumim, maică. Să vă dea dumnezeu sănătate dumneavoastră şi copiilor dumneavoastră.

Cu cît mulţumeau ţăranii mai călduros, cu atît creştea nedumerirea celor doi funcţionari.

— Ia spuneţi, de ce-aţi venit atît de mulţi ? întrebă în sfîrşit deşiratul.

În mulţime se auziră rîsete şi glume.

— Păi, toţi vor pămînt !

— Plugarul fără pămînt nu-i plugar.

— A venit fiecare să-şi ia lotul. Doar ajunge pentru toţi.

Umerii inginerului zvîcniră în sus.

— Ia staţi, oameni buni ! Toţi trăiţi în pădure ?

— Ce să caute atîta lume în pădure ? îi întoarse vorba, nedumerit la rîndul său, Marko Bilous, luînd poziţie de drepţi, ostăşeşte. Pădurenii nici n-au apucat să vină, în afară de unul, arătă el uşor din cot spre Gonciar.

— Nu pricep nimic. Inginerul scoase o mică batistă albă şi-şi tamponă fruntea roşie pe care nu se vedea însă nici o broboană de sudoare. Nu măsurăm decît pămînturile oamenilor care trăiesc în pădurea moşierului şi le dăm în schimb terenuri din trupul moşiei...

Ţăranii încremeniră. Cuvintele acestea căzură ca un trăsnet. Se aşternu o tăcere adîncă. Inginerii, speriaţi, văzură aproape de tot ochii lui Gonciar, fixîndu-i cu o ură cumplită.

— Să nu vă atingeţi de pămîntul nostru, boierilor, c-o să fie vai şi amar de oasele voastre ! spuse el răspicat, ridicînd pumnul.

Inginerii se aplecară amîndoi deodată spre Kolosiuk, care şedea pe capră ca o stană. Acesta ridică greoi mîna cu biciul, şi caii porniră în galop, împroşcîndu-i cu noroi pe oamenii abătuţi.

...Mulţimea se împrăştia încet ca după înmormîntare. În inimile oamenilor stăruia jalea speranţelor ucise. Se răspîndeau tăcuţi pe drumurile şi cărările înecate în ceaţă. Numai cîţiva porniră buluc spre preot : Les Iakubenko convinsese mai mulţi enoriaşi să ceară sfatul părintelui Vikenti şi într-un fel să-i plătească boierului răul pe care-l făcea vecinilor lor, pădurenii...

Părintele Vikenti îi întîmpină în curte şi-i pofti în casă. Oamenii nu voiră însă să lase urme pe podelele frecate lună şi, făcînd roată în jurul preotului, îşi spuseră păsul şi rugămintea care-i adusese acolo.

— Legea e de partea noastră, părinte, stărui Iakubenko, negru de supărare. De vreme ce boierul ăl bătrîn a pus mîna pe pămîntul bisericii, să facă bine tînărul, dacă-i aşa lacom, măcar să-l dea înapoi.

— Ba să plătească şi arendă pe patruzeci şi doi de ani, lua-l-ar dracu, izbucni Evdokim Iurenko.

Repezit de ceilalţi amuţi, clipind cu un aer vinovat.

Părintele Vikenti, care înţelegea durerea ţăranilor, se încruntă, dar nu spuse nimic. Cu ce putea să-i liniştească pe plugari? Ce rugăciune să spună? Cu ce predică să potolească durerea speranţelor pierdute? Cum să-i ajute pe pădureni? Bine spusese Stepan Vasilievici: „E greu să fii înger pe pămîntul ăsta păcătos". Dacă nu-i ajuta pe ţărani, aducea apă la moara lui Stadniţki. Da, în raţionamentul atît de implacabil al învăţătorului exista şi un sîmbure de adevăr. Această constatare era departe de a-l consola pe părintele Vikenti. Oftînd din greu, îşi înălţă privirile peste capetele oamenilor, de parcă ar fi căutat răspuns pe cerul plumburiu.

— Ce spui de asta, părinte?

— Dreptatea e de partea voastră, se trezi că spune părintele Vikenti, simţind o strîngere de inimă. Poate că-i scrieţi boierului să nu-i obijduiască pe pădureni.

— Eu zic să scriem chiar acum, sări Les Iakubenko.

— Scrieţi-i... Dar fără mine... Preotul roşi. Văzînd nedumerirea pe chipurile ţăranilor, adăugă: Ştiţi, nu mi-ar plăcea să mă judec cu boierul. Să pară că totul a pornit de la oameni. E mai bine aşa. În scrisoare să spuneţi tot — şi despre pămînt, şi despre arendă...

— Las' pe noi, părinte, n-o să uităm nimic. Vă mulţumim, spuse Les. Apoi, întorcîndu-se către oameni: Să mergem, că şi aşa am stat prea mult.

Părintele Vikenti îi petrecu cu o privire lungă şi oftă. Părea că scăpase cu faţa curată din istoria asta neplăcută, dar cum să scape de mustrările de cuget? Trist şi dezgustat, intră în casă şi, îngenunchind în faţa tăcutului Crist, înălţă o rugă din adîncul inimii sale neîntinate...

— Cine o să aştearnă pe hîrtie cererea parohiei? îl întrebă pe Les Miron Velîciko, care nu-l înghiţea de loc pe preot. Cîtă carte ştim noi, de-abia ne ajunge să punem cruciuliţa.

După cîteva clipe de gîndire, Les zîmbi şi-i făcu cu ochiul lui Velîciko.

— O să scrie Xenia, grămăticul tău.

— Xenia? se miră Miron.

— Păi, chiar tu spuneai că e mică, mică, dar tobă de carte! Că scrie cum ai bea apă...

— Chiar că-i foarte bine ca o mînă de copil să facă scrisoarea, îşi dădu cu părerea Miron. Tot ce-i mai curat de la copii vine. Poate că slovele aşternute de o mînă nevinovată or mai îmblînzi inima boierului.

Totuşi slovele nevinovate nu-l înduioşară cîtuşi de puţin pe Stadniţki. Cînd primi cererea parohiei, Arkadi Valerianovici se făcu foc. Care va să zică, în loc să se termine, războiul cu ţăranii, dimpotrivă, se înteţea. Ce-ar fi să le dea încolo de livezi, şi să nu se mai judece? Pădurenii ăştia şi acum, după atîţia ani cît flămînzeau, păreau dispuşi să meargă pînă-n pînzele albe. Popii însă o să-i dea o lecţie să-l pomenească. Chit că nu scrisese el cererea — Salogan aflase cum s-au petrecut lucrurile! — nu încercase să-i oprească pe ţărani de la acest atentat criminal împotriva moşiei sale.

Arkadi Valerianovici reciti scrisoarea, însemnă apăsat cu creionul roşu greşelile de ortografie şi puse dedesubt nota doi. Apoi scrise elegant, rotunjit, un bileţel, puse totul într-un plic şi-l strigă pe Nikanor.

Cînd feciorul apăru în prag, boierul îi întinse plicul şi porunci:

— I-l dai lui Salogan. Chiar azi să-l trimită la consistoriu.

XXV

Prin pîcla dintre pomi se mişcau nişte umbre. Erau femei şi copii printre care şi Ustina Morozenko, cu pruncii ei. Cei mai mărişori i se ţineau de poalele dulamei, pe sugar îl strîngea la sîn; micuţul gungurea pe limba lui şi-şi zbîrcea năstruşnic năsucul. Tînăra femeie dădu să-i zîmbească, dar o înecă plînsul. Îşi tot ştergea ochii, dar lacrimile îi curgeau mereu. De unde or izvorî, de nu se mai isprăvesc? Cînd pica una pe obrăjorul pruncului, acesta clipea speriat, apoi îi zîmbea din nou maică-si cu toată feţişoara lui zbîrcită, cu albăstrelele ochilor.

La marginea pădurii se ivi din urmă Salogan. Îndesîndu-şi bine cuşma în cap, vătaful îşi struni armăsarul şi strigă cu o veselie prefăcută:

— Bună ziua, suratelor! Încotro vă duceţi plozii? Vreţi să-i băgaţi la conac?

Şi izbucni în hohote năvalnice de rîs care-i zgîlţîiau pleoapele groase, buzele parcă date cu seu şi-i strîmbau despicătura de la bărbie, acolo unde ţepii erau mai deşi.

— Să te văd cum o să rîzi la judecata de apoi, îi spuse cu glas obidit Marta Bilenko. Piei d-aci, putoare!

— Mie-mi spui putoare?! Cu buza strînsă între dinţi, Ghervasi ridică smucit nagaica, dar îşi luă seama şi, lăsînd-o încet pe coama calului, rînji. Cînd o să te tăvăleşti la picioarele mele şi o să-mi lingi cizmele, milogindu-te să te tocmesc la muncă, o să-ţi aduc aminte de obrăznicia asta! Da tu, Ustina, ce te ţii aşa măreaţă? Nici nu te uiţi la mine!

Salogan pironi cu o bucurie răutăcioasă chipul cernit al nevestei lui Morozenko. Fără să vrea, femeia aruncă o privire în direcţia glasului şi, cînd văzu mutra puhavă, negricioasă, a vătafului, rînjetul lui de fiară, nodul gîtului ce-i tremura de un rîs înăbuşit, ochii ei albiţi de plîns scăpărară de ură.

— Nu-mi spui nici o vorbuliţă? stărui triumfător Salogan.

Femeia lui Morozenko încleştă fălcile, ca să nu ţipe la el ori să izbucnească în hohote de plîns, şi întoarse capul să nu-l mai vadă. Cîtă răutate şi vrăjmăşie era în boţul ăsta de osînză! Nu-i păsa de suferinţele oamenilor. Nu-i era milă nici de copii, nici de mamele îndurerate. Iarbă rea ce-şi trăgea seva din chinurile celorlalţi! Dacă i-ar fi poruncit boierul ţi-ar fi smuls şi inima din piept, ba s-ar mai fi şi lăudat cu isprava pe care o făcuse. Tainiţele negre ale acelui suflet în care-şi strecurase privirea o îngreţoşau, umplînd-o şi mai mult de amărăciune.

Calul lui Salogan se vîrî între Ustina şi băieţaşul ei. Aplecîndu-se în şa, vătaful spuse cu un rîs deşucheat:

— Ei, cine a învins? Dacă mă lăsai să mă culc în aşternutul tău, poate altfel se întorceau lucrurile.

— Culca-te-ai în ţărînă să te culci!

Ustina împinse în lături botul calului. Blestemul nu-l tulbură cîtuşi de puţin pe Salogan.

— Vedem noi cine pe cine îngroapă! strigă rîzînd vătaful, apoi şfichiui calul cu nagaica şi, înainte de a se fi stins tropăitul copitelor, se topi în ceaţă.

— Cum de-l rabdă pămîntul, dumnezeule mare! se tîngui Marta Bilenko.

Ţinîndu-se mînă, cîteşitrei copilaşii ei, în cămăşuţe de pînză şi papucei de ulm, păşeau copăcel pe marginea drumului. Oare nici ei n-aveau să-l înduioşeze pe boier? Marta convinsese femeile să se ducă la Stadniţki, să-l roage să-şi facă pomană cu copiii dacă n-avea milă de părinţi. Bărbatul ei la început sarise cu gura, spunînd că bocetele muierilor n-aveau să topească inima de gheaţă

a boierului, dar apoi nu mai scosese o vorbă şi le însoţise o bucată de drum pînă la poarta lui Morozenko.

Copacii cusuţi parcă pe canavaua ceţii, căsuţele zgribulite de umezeală păreau a fi vedenii dintr-un vis fără sfîrşit. Deşi ţăranii urmăreau femeile cu priviri pline de milă şi de simpatie, acestea parcă ar fi vrut să se facă mici, ca nimeni să nu le bage în seamă. Bietele femei zdrobite de durere se gheboşau, îşi îndoiau umerii, dar prin asta nu făceau decît să atragă şi mai mult privirile.

Iată în sfîrşit şi poarta de fier înapoia căreia se zăreau coloanele zvelte, falnice, cu capiteluri aurite, care sporeau măreţia palatului. Hămăitul zăvozilor ce se năpustiseră spre gard distona izbitor cu acea splendoare de gheaţă. Dinspre casa unde locuiau slugile venea fuga flăcăul Mikita Grek, îngrijitor la cîini, dar Nikanor îl întrecu. Cu fiece pas, mutra acestuia se lepăda de expresia politicoasă de valet stilat, şi cînd ajunse la poartă era umflat ca o bufniţă.

— Aveţi treabă cu cucoana ori cu boierul ? întrebă feciorul fără să dea bună ziua şi privind obraznic femeile şi droaia de copii lipiţi de fustele lor.

— La boier am venit, Nikanore. Fă bine şi lasă-ne înăuntru sau strigă-l să vină pînă aici.

— Să-l strig ? Altceva nu mai vreţi ? le luă la vale Nikanor.

— Trebuie să-i vorbim negreşit.

— Nu-i nimic, o să aşteptaţi. Arkadi Valerianovici nu-i acasă, aruncă sluga din vîrful buzelor.

— Ce tot spui ? se miră Mikita Grek. Adineauri a fost să vadă căţeii şi a intrat în casă pe uşa din dos...

— Ţi s-o fi năzărit ! îl repezi Nikanor. Şi apoi cine e în slujba boierului ? Tu sau eu ?

Flăcăul plecă.

— Ei, îndată ce se întoarce boierul roagă-l să vină pînă aici, stărui Ustina Morozenko.

— Ce treabă ai cu dumnealui ? o întrebă sluga privind-o de sus, bănuitor.

— Toată nădejdea ne e în boier, vai şi amar de zilele noastre ! începură să se bocească cîteva femei. Am venit să-l rugăm să se milostivească...

— Milostenia o cerşeşti la biserică cu mîna întinsă, le dăscăli Nikanor, şi ceva ce aducea a zîmbet îi strîmbă buzele sub nasul umflat.

— Nu-ţi bate joc, Nikanore, de necazul altuia : nimeni nu ştie ce-l aşteaptă, răspunse Uliana Taraniuk, clătinînd din cap.

Feciorul se mînie. O mulţime de zbîrcituri i se adunară în jurul nasului.

— Tacă-ţi fleanca, ţaţo ! Cine e de vină dacă vă credeţi aşa de firoscoase, de vă încontraţi cu boierul ! Capul face, capul trage. Şi acu, luaţi-o din loc, că tot degeaba staţi.

— Ba nu plecăm ! Îl aşteptăm pe boier.

— Treaba voastră. Din partea mea puteţi să staţi aci şi pînă la judecata de apoi.

— Da ce, crezi că ceea ce se întîmplă nu e pentru noi deopotrivă cu o înfricoşată judecată ?

— Asta încă nu-i nimic ! rînji Nikanor. Cînd o să vă zboare acoperişurile de pe case, atunci să vezi judecată !

Încîntat de acest răspuns, se întoarse în casă.

— Să ştiţi că boierul s-a ascuns ca să nu dea ochi cu noi, spuse Ustina.

— Poate că-i chiar dus undeva...

— Cum necum, noi tot aşteptăm, hotărî Marta, încheind năsturaşii de la cămăşuţa mezinului ei.

Cînd mîna-i atinse pieptul copilului simţi cum i se zbate inimioara, întocmai ca o păsărică prinsă în laţ.

„Oare e cu putinţă ca şi năpîrstocul ăsta să priceapă ce năpastă ne-a lovit ? îşi zise femeia şi, aplecîndu-se spre Fedka al ei, îi şterse năsucul şi încremeni dusă pe gînduri.

Înserarea pogora mohorîtă, leşietică. În curtea conacului cîinii tăcuseră. Ferestrele însă rămîneau întunecate. Coloanele de marmură păreau reci, distante, ca tot ce ţinea de neamul Stadniţki. Învăluite în umbrele amurgului femeile şi copiii păreau mai mici, mai firavi, ca şi nădejdea că vor izbuti să-l înduioşeze pe boier.

Prin întuneric se auziră foşnind pale de ploaie. Liuba veni fuga la poartă şi dezmierdă copiii Ustinei, pîndind cu ochii spre conac.

— Ia zi, Liubonka, boierul e acasă ?

— Da un' să fie ! răspunse camerista.

Apoi luă pruncul din mîinile amorţite ale femeii şi începu să-l giugiulească.

— Ştie că-l aşteptăm aici ?

— Cum să nu. Da nu vrea să iasă nici mort. „Cînd muierile se pun pe bocit, zice, mi se face rău."

Nevestei lui Taraniuk i se boţi faţa a plîns.

— Ce să-i faci, soro ? Eu zic să ne întoarcem în pădure, că aici slabă nădejde.

— Eu una nu mă întorc ! sări Marta.

— Da ce, o să înnoptezi aici ?

— Stau aici cu copiii, în frig ! Nu plec. N-a ieşit azi, o să iasă mîine.

— Nici eu nu mă mişc de aici !

Ustina se apropie de poartă şi repezindu-şi braţele în lături se lipi răstignită de ea. Răceala fierului îi păli faţa, dar nu putu să-i potolească mînia.

Femeile spuneau ceva. Foşniră nişte fuste. Careva porni fără vorbă spre pădure. Ea însă nu auzea nimic din toate acestea. Înaintea ochilor ei conacul se întrezărea în întuneric. Boierul stătea înaintea ei, aşa cum îl văzuse ultima oară la cancelarie. Liuba veni lîngă ea şi încercă s-o înduplece. Ustina văzu chiar şi pe întuneric că ochii fetei erau umezi.

— Treci pe la noi, Liubonka, să-i faci ceva de mîncare lui Petro, o rugă Ustina, mîngîind-o pe obraz.

— Mai bine mergem împreună. Aici tot n-o să iasă nimic.

Ustina clătină din cap cu hotărîre şi îi luă pruncul din braţe.

— Nu, Liubonka, eu rămîn aici.

...Noaptea de martie se scurse încet ca chiciura topită de pe ramuri. Spre soare-răsare începu să se desluşească o geană de lumină purpurie care se mistui însă în ceaţa groasă. Femeile se canoniră toată noaptea moţăind ghemuite sub gardul din faţa conacului, iar acum nu izbuteau să-şi trezească copiii care adormiseră unii pe poalele dulamelor, alţii pe picioarele amorţite ale mamelor.

Vacile mugeau pe uliţi, ici-colo scîrţîiau cumpenele fîntînilor, mirosea a lapte şi fum. Începu să se trezească şi conacul. Slugile alergau de colo, colo, grăjdarii adăpau caii la jgheaburi. Grădinarul veni din livadă cu o scară lungă. O rezemă de una din coloanele albe ca neaua, se căţără greoi pe ea, se agăţă cu o mînă de frunzele poleite şi începu să dea jos cuiburile vechi ale rîndunelelor.

Ustina privea cu ochi sticloşi pămîntul, cuiburile zvîrlite jos. Uite aşa avea să fie dărîmat şi cuibul ei. Boierului n-o să-i fie milă de copilaşii ei, aşa cum nu-i era milă nici de rîndunele.

În sfîrşit, după ce luă micul dejun, Arkadi Valerianovici îşi făcu apariţia în curte devenind ţinta privirilor a zeci de ochi chinuiţi.

— Ce-i cu voi aici? întrebă boierul dindărătul grilajului ca dintr-o cuşcă uriaşă, neagră.

În aer se răspîndi un miros de parfum scump, de rufărie curată şi de cîini.

— Fă-ţi pomană, boierule!

— Nu ne alunga din case!

— Nu eşti matale părintele nostru?

— Zi şi noapte ne-om ruga pentru sănătatea matale, şi dumnezeu o să te răsplătească! gemu nevasta lui Morozenko.

Toată mulțimea de femei plîngea și se ruga de Stadnițki.

— Nu se poate ! le repezi acesta și întoarse capul.

Adam Cirva, mai-marele hăitașilor, se apropia de el cu pas elastic de vînător. Capul lui lătăreț și buhos părea un cuib de cioară așezat pe o muchie de acoperiș. În sat i se spunea pașteiepuri. În spatele hăitașului se bălăngănea o pușcă veche care se încărca pe gura țevii cu vergeaua, iar la brîu îi atîrna un iepure plin de sînge ai cărui ochi sticloși parcă cereau îndurare.

— Ei, Adame, ce-ați făcut ? îl întrebă Stadnițki.

— Lupul e încercuit, răspunse acesta mîndru, zîmbind pe sub mustață. Putem să plecăm la vînătoare chiar acum.

— Bravo, Adame, bravo ! se înveseli boierul. Așa o să și facem. Spune să se pregătească tot ce trebuie... Iar voi, nevestelor, hai, duceți-vă ! Ce, n-aveți nici o treabă pe acasă ?

— Nu ne nenoroci, boierule !

— Eu vă nenorocesc ? Da nu v-am răbdat atîta amar de vreme pe pămîntul meu, măcar că sînteți niște hoți, ca să nu spun mai rău ?

Ochii cenușii și reci ai lui Stadnițki se holbară, apoi părură că se închid brusc ca niște lacăte de oțel. Acum nici lacrimile, nici chinurile semenilor săi n-ar mai fi putut să le descuie.

— Atîta ai avut să ne spui, Arkadi Valerianovici ? strigă nevasta lui Morozenko, lipindu-se de grilajul de fier.

Gura i se strîmbase și colțurile buzelor îi zvîcneau spasmodic.

— Da, Ustina, numai atîta ! Ce, mai vrei ceva ?

Și boierul îi zîmbi din ochi cu înțeles, ceea ce i se întîmpla de la o vreme tot mai rar, și se depărtă.

— Dacă-i așa, blestemat să fii cu tot neamul tău ! Nici plozii tăi să n-aibă parte de mai mult bine ! izbucni ura din pieptul Ustinei.

Stadnițki se răsuci scurt pe călcîie, dar în privirea lui femeia nu văzu mînie, ci parcă teamă și durere.

Cuvintele „plozii tăi" îl răniseră adînc. Copiii fuseseră un punct nevralgic pentru Arkadi Valerianovici aproape întreaga lui viață. În timpul furtunoasei sale tinereți, stăpînit de teama de a nu se vedea cumva părintele unor copii din flori, frecventa adesea casele de toleranță. Prima lui căsătorie, cu o femeie frumoasă, dar ușuratică, fusese ca o ispășire a păcatelor tinereții sale ; gîndul că poate nu el ar fi fost tatăl copiilor săi îl rodea neîncetat. Se însurase a doua oară cu neprihănita Liza. De data aceasta putea fi liniștit în sfîrșit în privința paternității, dar natura răzbunătoare găsise momentul tocmai atunci să-și rîdă de el.

Pași spre intrarea conacului simțind că încolțea în ei o ură aprigă împotriva acestei țărance, împotriva tuturor țăranilor.

Dă-l dracului de lup, dă-o încolo de vînătoare ! Erau alte lighioane pe care trebuia să le pună cu botul pe labe o dată pentru totdeauna.

— Gata, Adame ! Nu mai mergem la vînătoare, spuse boierul cu o căutătură cruntă.

— Bine, dar... bîigui hăitaşul cu părere de rău.

— Azi o să dărîmăm casa scorpiei ăsteia, care nu vrea să-şi pună stavilă gurii. Adună-i pe pădurari. Vin şi eu îndată cu Ghervasi...

— Bine, măria-ta, dar un lup ca ăla... stărui vînătorul, mai-mai să-i dea lacrimile. Casa avem timp şi mîine s-o dărîmăm, că doar n-au intrat zilele în sac.

— Fie cum spui ! Mîine sfărîmăm păducherniţa, îi făcu hatîrul Stadniţki vrednicului său hăitaş la care ţinea foarte mult.

XXVI

Era o linişte, într-un fel, tulburătoare. Umbre sinilii poposeau pe creştetele copacilor, iar jos, de sub fiece tufă, se tîrau alene pale de ceaţă. Ai fi zis că se îmbinau molcom două ceruri — unul jos, sur, şi altul sus, azuriu.

Ferăstraiele nu mai zumzăiau. Nu se mai auzea nici trosnetul de agonie al copacilor doborîţi, nici şuieratul ascuţit al rîndunelelor. Dîndu-şi glas, tăietorii stivuiau ultimii buşteni umezi de sevă, şindrilarii isprăveau ce mai rămăsese de sortat din draniţa fălţuită, iar cărăuşii cu glugi negre cărau din pădure grinzi olandeze şi stîlpi în şase muchii, tăiaţi din stejarii seculari.

Îmbinîndu-se tot mai mult, umbrele şi amurgul împletiră în sfîrşit seara, şi mirosul de dohot de mesteacăn se înteţi.

— O iei spre casă, Romane ? întrebă lîngă canton Iuri Zvonar, căznindu-se să scoată o ţeapă ce-i intrase adînc în deget.

— Nu, vreau să trec pe la nişte pădureni, răspunse Roman în doi peri.

— Sau poate pe la o pădureancă, hai ? clipi ghiduş Iurko, arcuindu-şi sprînceana neagră ca pana corbului. Ar fi şi vremea, flăcăneaţă.

— Ce să mă măsor eu cu tine !

Iuri rîse cu poftă, scoţîndu-şi la iveală dinţii albi, strălucitori. Era încîntat că fetele mureau după el. Scoase ţeapa, îşi supse degetul şi, scuipînd sîngele, făcu cu ochiul.

— Tu ştii, măi Romane, că Orina Okun e nebună după tine ?

— Ia mai slăbeşte-mă, îl repezi celălalt.
— Toate fetele mi-au spus.
— Nu te mai lua după gaiţele alea.
— Poate că ai dreptate, spuse Iurko şi, dîndu-şi şapca pe ceafă voiniceşte, îşi aşează frumos cîrlionţii răsuciţi pe piron, apoi, cu haina atîrnată pe un umăr, porni ţanţoş spre una din păsăruicile acelea gureşe — pe drum avea să hotărască la care anume.

Roman privi gînditor după prietenul lui şi o luă agale pe potecă.

Pădurea era plină de şoapte tainice. La picioare, unduia ceaţa. Peste vîrfurile copacilor se auzi fîlfîitul unor aripi nevăzute urmat aproape numaidecît de plescăitul apei pe micul lac : raţe sălbatice. Uitînd de oboseală, picioarele tinere călcau sprintene pămîntul primăvăratic. Inima-i era înfiorată de un fel de nelinişte — parcă ar fi aşteptat ceva. Roman era şi trist, şi fericit în acelaşi timp. O puzderie de gînduri i se învîrtejeau în minte : cum trebuia să trăiască, unde să caute fata care va fi dragostea lui şi, dacă o s-o găsească, ce să-i spună, cum s-o privească drept în ochi. Ceea ce aflase din puţinele cărţi citite nu se potrivea cu ce dorea el, iar flăcăii, cînd venea vorba de dragoste, erau scîrboşi la gură, spuneau măscări ca să nu-şi închipuie careva că aveau inima slabă, sau că erau ageamii în asemenea lucruri. De aceea Roman cunoştea dragostea mai mult din cîntece. Întotdeauna, însă, cîntecele vorbeau despre iubiri nefericite, de jalea despărţirilor, de moartea iubitei. Dar el era însetat de o fericire fără margini, a cărei presimţire o citeai seara în ochii luminoşi şi încrezători ai fetelor, cînd plîngeau în cîntecele de inimă albastră soarta Bondarivnei ; deşi dragostea acesteia se sfîrşise atît de repede, atît de dureros, ele aşteptau totuşi să le iasă în cale o iubire cum nu mai fusese pe lume.

Furat de asemenea gînduri, Roman se trezi pe drumul ce ducea spre casa lui Morozenko. „E totuna pe ce potecă o iau", încerca el să se amăgească. Zadarnic însă. În închipuire o şi vedea pe Liuba, făptura ei feciorelnică, ochii cu licăriri tulburătoare, gura de copil ce zîmbea tainic. Nu putea însă să şi-o închipuie în întregime, pentru că n-o văzuse decît la lumina lunii în care şi pădurea, şi frumuseţea fetelor păreau atît de schimbate. De gropiţele din bărbia ei îşi aducea bine aminte, dar ce ochi avea asta n-ar fi ştiut s-o spună. Erau negri, ori căprui ? Doar noaptea toţi ochii sînt negri.

Casa lui Morozenko abia se deslușea în ceaţă. În jurul ei de pe sălcii picura rar ce mai rămăsese din zăpadă, iar din scorburi adia un miros ameţitor de lemn putred. Iată portiţa de care stă-

tuse rezemată Liuba. Roman atinse lemnul umed, de parcă s-ar fi aşteptat ca acesta să păstreze căldura trupului ei tînăr. Cine ştie de ce portiţa îi părea altfel decît atunci, iar ograda avea ceva trist.

„N-o fi aici", îşi zise Roman şi se trezi că se uită peste gard, dînd tîrcoale casei. Încercă să se ia el însuşi în zeflemea, dar în loc să rîdă îi scăpă un oftat. Mîndria lui de flăcău se topise, ca omătul primăvara, dar acum nu-i mai păsa de lucrul acesta.

Din ceaţă îi ajunse la ureche un tropot înăbuşit de copite. Se piti lîngă coşar sub o salcie. Tropotul se apropia, apoi auzi nişte glasuri nedesluşite. După cîteva clipe Roman îngheţă recunoscînd glasul Liubei şi al lui Iakov Placinda. Se furişă mai aproape, ascunzîndu-se în umbra unui pom. Rîsul zglobiu al fetei ce făcea să răsune pădurea îi sfredelea inima. Îşi trecu peste frunte mîna şovăielnică şi închise ochii. Abia acum îşi dădea seama cît de dragă îi era fata aceea. „Dar e prea tîrziu. Aşa îţi trebuie, nărodule, dacă n-ai ştiut să-i spui măcar o vorbuliţă. Ce-ai aşteptat ? Da şi ea e brează : a jinduit după bunăstarea lui Placinda." Înveninat de durere, flăcăul o învinuia în fel şi chip pe Liuba. O nouă cascadă de rîs îl înfăşură ca un păienjeniş. Auzea glasurile ca printr-o apă îngheţată.

„Îmi zicea Romanko şi se uita la mine senin, de parcă n-ar fi fost în vorbă cu nimeni", îşi spunea flăcăul clocotind. Unghiile i se înfigeau în scoarţa copacului, smulgînd gîlmele moarte. Pe lac se auzi un fîlfîit de aripi, apa plescăi, apoi se lăsă din nou o linişte atît de adîncă, încît i se părea că bătăile inimii îi răsunau pînă la malul celălalt.

— Liuba ! răsună prin ceaţă vocea tulburată a lui Placinda.

Îi răspunse un rîs, ce-i drept de loc vesel, ba chiar şfichiuitor. Totuşi Liuba rîdea cu Placinda, nu cu el.

Cu mîna amorţită, Roman îşi înfundă şapca pe ochi şi ca împins de cineva ieşi din ascunziş, dînd îndată de Liuba lîngă care Placinda îşi juca bidiviul în frîu.

— Roman ! exclamă fata mirată şi bucuroasă.

Se avîntă toată spre el, dar Roman se trase în lături, mormăi ceva pe sub nas şi, luîndu-şi inima în dinţi, păşi mai departe. De mîhnit ce era nu vedea pe unde calcă. La un moment dat i se păru că o aude pe Liuba oftînd, dar supărarea şi mîndria nu-i îngăduiau să se oprească şi nici măcar să întoarcă privirile. Şi apoi ce-s suspinele fetelor ? Prefăcătorie, nimic mai mult. Încercă să se liniştească, gîndindu-se la Hristinka. I se păru chiar că-i

era dor de ea. Dar pînă la urmă durerea revenea şi mai năprasnică.

Cică cui pe cui se scoate ! Ce prostie ! Asta merge la scînduri, nu la inima omului...

Iakov Placinda se uită în urma lui Roman şi spuse fluturîndu-şi nepăsător nagaica :

— Cam prost crescut, flăcăiandrul !

— Ce folos că matale ai bună creştere, dacă te ţii scai de oameni ? spuse Liuba cu ciudă, bănuind de ce se supărase Roman.

Dacă n-ar fi fost Placinda, ar fi fugit după el şi i-ar fi spus... Ce i-ar fi spus ? Încă nu găsea cuvinte potrivite.

— De ce eşti tu aşa, Liuba ? o întrebă Iakov cu rugă şi dojană în glas.

— Cum adică ?

— Nici eu nu ştiu bine ! Urîcioasă, repezită.

— Da de ce, mă rog, aş fi bună cu mătăluţă ?

— Nu merit ?

— Ia ascultă, ce te ţii de mine ? N-ai destule bogătane în sat ?

— Pentru că tu eşti... cea mai frumoasă.

— Şi de cînd, mă rog, ţi-ai dat seama de asta ? se miră Liuba.

— De cum te-am văzut...

— Ei, na ! rîse fata cu îndoială.

— Nu-i alta ca tine... oftă Iakov.

— Ascultă, Iakov Dorohteevici, oi fi eu cum oi fi, dar te rog să faci cale întoarsă şi să nu te mai iveşti pe drumul ăsta. Nu vreau să intrăm în gura lumii. Mătăluţă ce-ţi pasă ? Eu, însă, sînt fată săracă şi nu vreau să-mi iasă nume rău şi nici să-mi aprind paie în cap cu bogătanul de fratele dumitale.

— Ce ai de amesteci mereu bogăţia cu simţămintele ce le am pentru tine ? Ce are a face aici bogăţia ?

— Poate pentru dumneata are a face, că ai prea multă, îi întoarse vorba Liuba. Dar eu atîta avere am — mîinile astea şi cinstea. Aşa că vezi-ţi de alea de-o seamă cu dumneata.

— Hai, nu pleca, mai stai puţin.

— Mi-e să nu prind rădăcini aici.

— Cum, nici măcar să stai de vorbă cu mine nu vrei ?

— Nu. Caută-mă la înviere, între fete, să schimbăm o vorbă-două. Dar aşa singuri, numai noi doi, nu se poate.

— Îţi sînt chiar atît de nesuferit ?

— N-am spus asta.

— Atunci ?

— Dacă ştii prea multe îmbătrîneşti devreme. Noapte bună, domnişorule.

Poarta se trînti, apoi paşii uşori ai fetei se auziră îndreptîndu-se spre casa adormită, care nu bănuia că-şi trăieşte cea din urmă noapte.

XXVII

•

În zilele ce se scurseseră mînia lui Ivan Dunai se mai molcomise şi doar jalea adîncă stăruia în inima lui acum, în drum spre capitală. Noaptea, însă, somnul lui scurt era tulburat de vedeniile unei crunte răsplăţi. Rotocoale de flăcări şi foc se învolburau drăceşte peste conacuri.

Uneori glasul roţilor îi aducea înaintea ochilor minţii alte vedenii : în zidul pîclei de primăvară, o mînă nevăzută tăia ferestre prin care se vedea darnicul pămînt împădurit, stropit cu roua azurie a gingaşilor ghiocei. În slăvi răsuna solemn cîntecul lebedelor. Mîndrele păsări se lăsau pe lacul din pădure, spintecînd poleiala soarelui, ori treceau în zbor pe deasupra casei moşneagului ce părea un leagăn alb între doi stejari, gata parcă să-şi ia şi dînsa zborul. O vedea aievea pe Gana lui tînără încă, stînd în prag cu micuţul Vasilko. Amîndoi priveau în lungul drumeagului, aşteptîndu-l pe stăpînul casei. Iar el îi pierdea din vedere de după gardul viu al pădurii şi nu pricepea cum se întorseseră pentru toţi anii de odinioară şi numai el rămăsese moşneag. Vasilko îl zărise şi alerga într-un suflet spre el strigînd : „Tăicuţule, tăicuţule", cînd putea prea bine să-i fie bunic. Ca să vezi minunăţie !

Zgomotul roţilor curma firicelul somnului. Bătrînul îşi lipea fruntea de geam, privind bezna de afară, şi se gîndea tot mai ades la feciorul lui. Parcă mai ieri Vasilko încăpea pe un puişor de pernă, mai ieri bîzîia să-l ia maică-sa la sîn, sau taică-său în braţe. Şi ce-i iubea pe amîndoi ! Cînd îl lua pe genunchi — să tot fi avut pe atunci vreo şapte luni, nu mai mult ! — nici la maică-sa nu mai voia să se ducă. Se uita bătăios şi spunea pe limba lui : „eee... eee". Făcea ochişorii cenuşii mari de tot, iar genele, aproape nevăzute, şi care păreau presărate cu boabe de mac, se zbîrleau înduioşător...

Petersburgul nu-i făcu bătrînului cine ştie ce impresie. În svitka nouă, cu căciula de oaie şi traista pe umeri, trecea prin oraş ca în vis. Tot ca în vis se foiau de colo, colo şi oamenii. E drept că îi răspundeau mai frumos şi, îndeobşte, erau mai cuviin-

cioşi decît cei din Kameneţ sau Vinniţa — nu-l luau de sus cînd îl vedeau că-i de la ţară, nu pipăiau traista unde avea merinde şi darul Ganei pentru Vasil : nişte turtiţe cu mac şi scovergi cu miere din fruntea făinei. De mult ce ţinuse călătoria lui, prăjiturile se întăriseră şi se făcuseră sure, de ziceai că le lovise bruma. Dar nu-i nimic, aveau să-i amintească lui Vasil de pădure şi de cîte ştiau să facă mîinile maică-si. Tot întrebînd în dreapta şi în stînga unde era ostrovul Vasilievski, bătrînul se gîndea cu drag la băiat şi la maică-sa.

Ajunse în sfîrşit în faţa unei case cu un cat. Cam obosise. Puse mîna pe clanţă şi apăsă, dar uşa nu se deschise. Atunci trase de un inel. Clopoţelul sună mărunţel înăuntru, apoi se auziră paşi în săliţă şi în prag se ivi o femeie cam trecută, cu ochi albaştri şi gene lungi, răsfrînte.

Cînd dădu cu ochii de bătrîn, scoase o exclamaţie şi bătu uimită din palme :

— Ivan Petrovici !

— Da, aşa mă cheamă. Dar de unde mă cunoşti ? se miră bătrînul.

— Eşti întocmai cum te-a descris Vasil Ivanovici. Şi apoi semănaţi aşa de bine... Ochii zîmbitori ai femeii se înrourară de lacrimi. Poftiţi să vă arăt odaia lui Vasil.

— Mulţumesc, drăguţă. Dar nici nu ştiu cum te cheamă.

— Glikeria, Glikeria Mihailovna.

— Şi mata stai aici ?

— Da, am venit de la ţară la feciorul meu.

— Vasilko e acasă ori la slujbă ? întrebă bătrînul Dunai, potrivindu-şi traista pe umăr.

— Cum, nu ştiţi nimic ? făcu ochi mari Glikeria Mihailovna.

O presimţire rău prevestitoare se strecură în inima bătrînului. Încremeni în mijlocul coridorului, cu ochii ţintă la femeie.

— S-a întîmplat ceva ? Unde-i Vasili ? întrebă el cu glas răguşit, fără expresie.

— Nu te speria. Glikeria Mihailovna se sili să zîmbească. Ce a fost greu a trecut. Era cît pe ce să fie osîndit Vasilko al dumitale.

— Şi acum unde e ? o întrerupse bătrînul cu sufletul la gură.

— I-au dat drumul din Krestî, aşa se cheamă închisoarea. O să fie liber. Liber !

— Dar ce-a făcut ? întrebă bătrînul, ducîndu-şi deodată mîna la inimă. Traista îi căzu pe podea, prăjiturile uscate — darul bătrînei — sunară sec. A furat, sau ferească dumnezeu a săvîrşit cine ştie ce altă nelegiuire ?

— Vai de mine, Ivan Petrovici ! Se poate ? Vasilko să fure ?

— Atunci ?

— Pentru politică, moşule, pentru politică, îl linişti Glikeria Mihailovna.

— Cum de i-a trăsnit prin mintea lui necoaptă una ca asta ?

Moşneagului nu-i venea să creadă că băieţaşul acela care pînă mai deunăzi începea pe o perniţă ajunsese să se bage în politică — cuvînt înfricoşător, al cărui înţeles moşul nu-l prea cunoştea.

— Cum ? îi ţipă în glas şi în ochi durerea.

— De unde să ştiu ? Copiii se ascund de părinţi, nu le spun nimic. Glikeria Mihailovna îşi trecu peste ochi degetul arătător, dar ei se umplură iarăşi de lacrimi, care începură să tremure, de parcă ar fi fost vii, în leasa genelor. Ca să ne cruţe liniştea, zic ei. Dar apoi, cînd se întîmplă ceva, părinţii se dau cu capul de pereţi şi nu pot să facă nimic.

Femeia se rezemă cu braţul de perete, îşi lipi fruntea de îndoitura cotului şi-o înecă plînsul.

Moş Dunai o sprijini şi, tot ţinînd-o, intrară împreună într-o odăiţă. Acolo dădu cu ochii îndată de mutra cîrlionţatului de Vasilko, care-i zîmbea din perete. Faţa deschisă a tînărului era plină de voioşie. Bătrînul o ajută pe femeie să se aşeze pe un scaun şi o întrebă abătut :

— Aşadar, şi al dumitale e îndeajuns de mare ca să se bage în politică ?

— Da, oftă Glikeria Mihailovna. E închis de două luni şi cine ştie ce soartă i se pregăteşte. Pe al dumitale însă l-au trimis, fără judecată, din post în post acasă. Cînd veneaţi încoace, el se ducea încolo.

— Auzi, să trăiască oamenii chiar în preajma ţarului şi să facă politică ! se încruntă moş Dunai.

Glikeria Mihailovna ridică spre el ochii trişti. Genele umede îi fluturară mărunt.

— Eh, Ivan Petrovici ! Şi eu cînd am venit la oraş mă rugam la ţar ca la dumnezeu. Mă gîndeam că-i ca şi arhanghelii şi stă undeva — nu pe pămînt — ci într-un castel de cleştar, aninat în slăvi. Tare voiam să-l mai văd, măcar cu un ochi, pe împăratul nostru, chit că feciorul meu rîdea de mine. Ei, şi am avut norocul să mă aflu o dată pe bulevardul Izmailovski tocmai cînd trecea el. Am văzut tot alaiul împărătesc, l-am văzut pe ţar care are o ţăcălie roşcată şi pe ţarină care şedea tare semeaţă. Unul din mulţime a ieşit nitel mai în afară. Odată au tăbărît poliţiştii cu nagaicele pe el ! Şi dă-i, şi dă-i... Pe caldarîm ţăcăneau copitele cailor împărăteşti, iar pe spinarea bietului creştin plesneau într-una

curelele, sfîşiindu-i ţoalele şi carnea. Ţarul s-a uitat numai aşa, cu coada ochiului, şi a întors capul.

— Se cheamă că şi omul acela l-a văzut pe ţar, murmură bătrînul.

Moş Dunai s-a dus chiar în ziua aceea la domnul Liatoşenko. Un servitor tînăr şi distant îl măsură bănuitor, îi luă scrisorile şi dispăru îndărătul unei uşi înalte, împodobită cu tot felul de lighioane. După un timp se întoarse şi spuse ceva mai politicos :

— Scoate svitka, moşule.

Strîmbînd din nas, îi agăţă haina tocmai la capătul cuierului.

Domnul Liatoşenko, un boier cu o claie de păr şi faţa prelungă încadrată de nişte favoriţi falnici în evantai, care se curmau pe perniţa bărbiei, îl primi nespus de binevoitor.

— Şezi, şezi, dragă consătene ! Care va să zică, eşti chiar din Medvin ?

Ochii lui mari, bulbucaţi zîmbeau.

— Din Medvin, boierule.

— Poţi să-mi spui Volodimir Polikarpovici. Măcar că sînt nobil nu mă mîndresc cu asta. Aşadar, vii cum s-ar spune tocmai din inima Podoliei ? Ce frumuseţe, ce bogăţie e acolo ! Pămîntul e mănos, rîurile bogate în ape. Ba pe vremuri, în limanul Nistrului se găseau şi perle. Da, da ! Nu degeaba a fost găsit tocmai acolo Sviatovid [1], cel mai mare zeu la care se închinau strămoşii noştri, şi statuia de bronz a lui Iarilo — zeul luminii, căldurii şi dragostei. Poate ai auzit ?

— Despre Sviatovid nu ştiu nimic, de Iarilo însă am auzit eu cîte ceva încă de cînd eram copil.

— Serios ? se bucură domnul Liatoşenko, apoi trase spre el o coală de hîrtie şi luă un creion. Şi ce anume ai auzit ?

— Taică-meu, dumnezeu să-l ierte, spunea că Iarilo e un voinic care străbate lumea călare pe un cal alb. Pe cap are o cunună de flori de primăvară, de albăstrele pesemne, iar în mîna stîngă — un mănunchi din spice de secară.

— Nu de grîu ? sări Liatoşenko.

— Nu, de secară.

— De mirare ! Podolia e ţara grîului. Cîndva podolenii vindeau grîu chiar şi Greciei, sau îl duceau prin Akkerman dincolo de Dunăre... Altceva mai ştii despre Iarilo ?

---

[1] Sviatovid — zeitate cu patru chipuri simbolizînd punctele cardinale. Se presupune că statuia a fost aruncată în apă o dată cu Perun. A fost găsită în rîul Zbruci, lîngă Guseatin, în 1851. (N. aut.)

— Că unde pune piciorul — piciorul gol ! — pe loc răsar holde de secară, iar încotro îşi aruncă privirea spicele dau în pîrg.

Liatoşenko îşi mai notă ceva şi împinse hîrtia în lături.

— Mulţumesc... Care va să zică, pan Stadniţki vă obijduieşte, ai ?

— Vai de viaţa noastră, Volodomir Polikarpovici. De vii ne bagă în mormînt.

— Auzi ce căpcăun, lua-l-ar naiba să-l ia ! Pesemne nu i-a dat nimeni să mănînce piper, călca-l-ar vaca neagră ! Boierul se delecta folosind un asemenea limbaj, după credinţa lui popular. Dar las' că avem noi o socoteală cu leşii : întotdeauna au prădat pămîntul Ucrainei, ne-au secătuit vlaga. Ehei, numai să vrem, că ne suim şi în cer ! Am dreptate, bătrîne ciumac ?

— Dreptate... Unde o fi dreptatea asta ?

— *„Ce eşti trist, ei, ciumac ; dă-ţi necazul în vileag ! Rătăcit-ai poate drumul, au boii nu-ţi mai trag ?!* recită tărăgănat domnul Liatoşenko şi rîse, arătîndu-şi dinţii bombaţi şi verzui ca nişte boabe de mazăre. Apoi schimbă tonul trecînd la subiect : Am citit scrisorile. Dacă procedaţi cum trebuie cîştigaţi negreşit. Eu însă, la ora actuală, nu vă pot fi de mare folos. Să mă duc acum cu hîrtiile voastre la excelenţa-sa Serghei Iulievici Witte înseamnă să sacrific cu bună ştiinţă o cauză extrem de importantă pentru toată Ucraina. De ani de zile luptăm pentru a obţine autorizaţia ca predicile să se ţină în biserici în limba ucraineană. Chiar zilele trecute m-am adresat lui Serghei Iulievici în această problemă şi în alte cîteva, privitoare la Ucraina... Judecă şi dumneata — sfînta scriptură a fost publicată în toate ţările, în şaptezeci de limbi, numai în Ucraina nu. Ce fericit o să fie poporul cînd, în ciuda duşmanilor şi spre bucuria noastră, cuvîntul domnului va răsuna de pe amvon în limba maternă ?! Ce zici ?

Bătrînul clătină din cap cu amărăciune.

— Mai fericiţi am fi dacă pretutindeni ar răsuna cuvîntul adevărului.

— Ehe, moşule, asta miroase a politică ! îl dojeni în glumă domnul Liatoşenko, ameninţîndu-l cu degetul şi, aplecîndu-se peste birou, îi atinse mîneca. Dar nu trebuie să-ţi faci sînge rău. Sfatul meu sincer este să te duci chiar dumneata la Serghei Iulievici.

— O să mă lase să intru ?

— Dacă excelenţa-sa se deşteaptă în toane bune, te primeşte, rîse domnul Liatoşenko şi o clipă capetele cotletelor se împreunară pe rîtul golaş al bărbiei. Dacă nu, o să-ţi trimită răspuns printr-un funcţionar. Asta te sfătuiesc să faci...

A doua zi de dimineaţă, după prînzişor, bătrînul se înfiinţă pe bulevardul Kamennoostrovski unde se afla palatul alb ca neaua

al vicleanului şi inteligentului demnitar. Încă înainte de a ajunge la clădirea somptuoasă dinapoia grilajului de fontă, bătrînul zări un bărbat voinic, smead şi bărbos, cu faţa îngustă şi fruntea înaltă, care cobora scara. O clipă privirile necunoscutului zăboviră mirate parcă asupra făpturii bătrînului ciumac, apoi el se urcă în trăsura lăcuită. Caii porniră la trap ducîndu-l undeva pe impozantul personaj... Aşa s-a sfîrşit întrevederea lui moş Dunai cu Serghei Iulievici Witte, poate singurul demnitar care a înţeles că la hotarul dintre secolul al XIX-lea şi al XX-lea nu te puteai crampona de o politică medievală. Profund conştient de putreziciunea nemărginitei autocraţii ruse şi cunoscînd mărginirea intelectuală a ţarului, el apăra cum putea această mărginire şi nemărginire făcînd apel la temperamentul său creator, la abilitatea şi mintea sa, dar camarila se năpustea cu înverşunare împotriva ideilor şi reformelor sale, taxîndu-l cînd de liberal primejdios, cînd chiar de socialist.

La două zile după aceea, moş Dunai reveni la palatul imaculat al lui Witte şi primi următorul răspuns :

— Excelenţa-sa binevoieşte să vă comunice că petiţia se va rezolva favorabil.

— Cum, cum ? nu pricepu moş Dunai.

— Favorabil.

— Aşadară pămîntul o să fie al nostru, ori al boierului ?

— Al vostru, al vostru, spuse funcţionarul amuzat. Poţi să-i fii recunoscător excelenţei-sale. Întoarce-te liniştit acasă.

— Slavă ţie, doamne ! Vă mulţumesc.

Bătrînul făcu o plecăciune şi ieşi înseninat, nerăbdător să ajungă acasă. Inima îi bătea năvalnic în piept. Cît ar fi vrut să-şi vadă feciorul !

XXVIII

În faţa casei, se opri zdrăngănind o căruţă ferecată din care părintele Nikolai coborî cu fereală, ca şi cînd s-ar fi temut să nu se verse. Cu cît i se apropiau picioarele de pămînt, cu atît i se ridicau mai mult poalele anteriului, ce se agăţaseră de prăjina căruţei, dezgolind indecent nădragii pestriţi, întinşi, gata să plesnească pe şezutul impozant al popii. Vizitiul pufni în rîs, dar îşi muşcă buzele şi întoarse capul.

Îndată ce atinse pămîntul, făptura lui umflată ca un balon căpătă un aer grotesc de războinic. Fără a mai sta să-şi îndrepte

anteriul, popa Nikolai se rostogoli ca un ou gigantic, albastru-închis, spre casă, smuci uşa fără să bată şi, atingînd cu culionul pragul de sus, se năpusti ca un gînsac furios asupra lui Vikenti Petrovici :

— Ce-ai de gînd, părinte Vikenti ? Eşti om cu scaun la cap şi cu frica lui dumnezeu, sau te-ai lepădat de domnul şi te-ai lăsat ispitit de vicleniile drăceşti ale descreieraţilor ?

Pe ceafa părintelui Nikolai se ridicară cîteva şuviţe năclăite — tot ce mai amintea de laţele de odinioară — iar pe anteriu se zbîrliră toate firele de paie cu care se umpluse în căruţă.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie !

Pe obrajii părintelui Vikenti se iviră pete mari roşii, întinzîndu-se în barba-i deasă şi neagră ca smoala.

— Ba nu-ţi dau voie ! Acu eu vorbesc ! îl repezi popa Nikolai, ridicînd mîna cu degetele răşchirate. De dragul, ca să spun aşa, al mîntuirii sufletului, nu te lăsa dus în ispită, fereşte-te de cel viclean !

Mîna i se crispă ca un păianjen pe crucea de la piept.

— Daţi-mi voie ! încercă din nou să-l întrerupă părintele Vikenti, privind descumpănit obrajii buretoşi ai popii Nikolai, între care nasul mişcător, plin de vinişoare, părea ca o pară pădureaţă agăţată acolo la întîmplare.

— Nu vreau să te ascult ! Mai bine ţi-ai asculta sfinţia-ta glasul cugetului, cum se spune.

Cum stătea în faţa preotului din Medvin, popa Nikolai părea icoana virtuţii mîniate. Asta îl scoase din sărite pe Vikenti Petrovici.

— Deocamdată n-am nimic pe cuget, spuse el tăios şi îi întoarse spatele.

Popa Nikolai îl ocoli fuguţa-fuguţa, pentru a i se proţăpi din nou sub ochi.

— Duhul trufiei, părinte Vikenti, te abate de la drumul cel drept. Încreţindu-şi fruntea grasă, popa din Guta căuta cuvinte cît mai înfricoşătoare ca să frîngă cerbicia confratelui său. Pocăieşte-te, că altfel te paşte pierzania ! rosti părintele Nikolai cu o mină cuvioasă ce nu se potrivea cu faţa lui pe de-a-ntregul laică şi ridică braţele de parcă ar fi vrut să părăsească pămîntul acesta păcătos şi să se înalţe la ceruri.

Îi răspunse o explozie de rîs năvalnic. Lăsîndu-şi pe spate făptura voinică, părintele Vikenti rîdea cu lacrimi. Popa Nikolai nu ştia ce să creadă şi se holba uimit la el. Abia acum vedea că anteriul lui era plin de pleavă şi spice treierate. Popa Nikolai smulse unul şi-l răsuci între degetele sale boante. Spicul nu avea

însă nici un bob, aşa cum el nu avea cuvinte ca să-l pună la punct pe păcătos.

— Ce te hlizeşti aşa, doamne iartă-mă ? reveni popa la limbajul obişnuit, uitînd de zăpăceală toate cuvintele din cărţile sfinte.

— Vai, de-ai şti ce caraghios eşti cînd te mîniezi !

— Caraghios ? Popii Nikolai nu-i venea să-şi creadă urechilor. Pupilele lui minuscule scăpărau de furie. Mai ai obraz să rîzi ?! Pocăieşte-te, păcătosule, pînă nu-i prea tîrziu.

— Dacă zici matale că nu-i prea tîrziu o să încerc, răspunse părintele Vikenti.

Pe popa Nikolai îl apucară năbădăile. Pîntecul îi juca, zgîlţîindu-i făptura mătăhăloasă, îmbrăcată în anteriu.

— Nu huli, părinte Vikenti ! Nici nu bănuieşti ce primejdie atîrnă deasupra capului dumitale !

— De ce ?

— Pentru scrisoarea aia neruşinată către pan Stadniţki. Am trecut ieri pe la consistoriu. Tunau şi fulgerau ! Mă tem că o să pună cazul în discuţie chiar la adunarea parohială. Sfinţia-sa e foc !

— Nu văd de ce ! Pămîntul e doar al bisericii ! Ţăranii îl cer după lege.

— Da nu după lege, ci pentru că eşti tînăr şi nesăbuit te-ai amestecat în tevatura asta. Mulţumeşte-mi mie că ţi-am luat apărarea faţă de secretar ! Dacă vrei să ştii, el ţine consistoriul uite aşa ! adăugă părintele Nikolai strîngînd pumnul. L-am rugat să te ierte.

— Nu trebuia s-o faci ! se încruntă tînărul. Pămîntul e al nostru, nu al moşierului.

— Eşti un copil fără minte. Nimeni nu se îndoieşte că pămîntul acesta e al bisericii. Dar cum să-l ceri înapoi în vremuri atît de frămîntate, după răscoalele din părţile Poltavei şi Harkovului ? Ia spune-mi, n-ai primit nici o scrisoare de la consistoriu ?

— Nu, pînă acum n-am primit nimic.

Ochii şi faţa părintelui Vikenti se întunecară.

— Mai ştii, poate că pînă la urmă s-or linişti lucrurile. Le-am spus că ai şi multe însuşiri frumoase. Mi-au dat însărcinarea să te ajut să înţelegi deşertăciunile vieţii. Auzi ce spun ?

— Aud, că doar nu sînt surd.

— Te sfătuiesc prietenește să-i faci o vizită secretarului. Dar să-ţi laşi ţîfna acasă şi să nu te duci cu mîna goală.

— Cum, şi acolo merge tot cu plocoane ?

— Nu ţi-am spus că eşti copil ?! Umbli cu capul în nori, tinere ! Popa Nikolai îşi învîrti degetul în dreptul frunţii şi rîse.

De ce nu te-a învăţat tatăl dumitale cum se trăieşte ? Află că ai intrat pînă în gît în încurcătura asta. Şi ce crezi, dacă o să se obosească careva să te scoată basma curată o s-o facă pentru ochii dumitale frumoşi ? Ia spune, nu cumva învăţătorul i-a pus la cale ?

— Nu !

— Te-am rugat să fii cu ochii pe el. N-ai băgat de seamă nimic ?

— Nimic.

— Ehei, mare potlogar. Şi totuşi, ca să zic aşa, scrisoarea asta e aidoma cercurilor ce se întind pe apă de la piatra pe care a aruncat-o el.

— Ce te face să crezi ?

— Am adulmecat eu ! Popa Nikolai îşi răsfrînse buzele şi para pădureaţă ce-i ţinea loc de nas se mişcă, adulmecă. Şi acum, haidem la mine ! încheie el pe un ton ce nu admitea replică.

— Crezi că trebuie neapărat ?

— Vreau să se vadă că eu...

— Mă ţii sub supraveghere, nu ? continuă părintele Vikenti.

— Ei şi ? Eşti doar atît de tînăr.

Căruţa trase în faţa porţii. Trecu o vreme pînă ce popa Nikolai izbuti să se instaleze comod. Aşa cum stătea pe grămada de paie, învelit cu cerga, părea o cloşcă pe cuibar. Se întorcea în dreapta şi în stînga cu o mutră curioasă, gravă, binecuvîntîndu-i pe ţărani.

Căruţa o luă pe un drumeag ce tăia peste cîmp, coborînd spre Bug. Faţa încreţită a apei cînd sclipea orbitor, cînd părea o întindere mată, aşternută cu pulbere de soare. Pe podul plutitor se aflau doi ţărani vînjoşi, între două vîrste. Lăsară să treacă fără o vorbă căruţa în care erau cei doi preoţi şi, cu mişcări domoale, apucară zdravăn odgonul între palmele înăsprite de vînt şi apă. Părintele Vikenti sări din căruţă să le dea o mînă de ajutor. Podarii ridicară din sprîncene a mirare, dar nu spuseră nimic.

Undele oftară înfiorate şi se izbiră de mal. Podul porni încet. În urma lui apa se învolbura şi plescăia într-una.

Pe malul celălalt, popa Nikolai, cu bărbia în piept, scotoci în portofel, căutînd piesa cea mai mică. Podarii îşi aţinteau în gol, peste capul lui, privirea batjocoritoare.

Căruţa goni voios pe drumul reavăn al luncii. Sub roţile ei susura pămîntul jilav şi rădăcinile dezgolite, trandafirii ale buruienilor tinere. Mirosul amărui de salcie roşie se împletea cu acela dulce al florilor de plop negru.

Începînd cu linia frîntă a gardurilor de nuiele ce mărgineau lunca, satul unde împărăţea părintele Nikolai suia un colnic lin în vîrful căruia îşi gîrbovea umerii bătrîni o biserică în stil

zaporojean, cu pridvorul năpădit de mușchi. De mult trebuia măcar reparat acel lăcaș al domnului. Banii obștii zăceau de mult la consistoriu, dar popa Nikolai nu se grăbea. Pînă una alta găsea el ce să facă cu dobînda pe care i-o aducea capitalul strîns de enoriași.

— Într-o zi o să cadă biserica peste oameni și peste sfinția-ta, cu totul, îi pomeneau de multe ori epitropii.

— Cum va fi voia domnului, răspundea smerit popa, cu barba în vînt.

Roasă de vreme, cu crucea strîmbă și coșcovită în vîrf, biserica nu-i plăcea nici popii. La gîndul însă că trebuia să-și ia rămas bun de la dobînzi, încerca să se convingă și pe el, și pe epitropi că încă o iarnă biserica putea să rămînă și așa.

În schimb părintele Nikolai avea o frumusețe de casă. În jur — șire de paie și fîn, iar mai departe, dincolo de livadă, lîngă căsuța țîrcovnicului, pitită între vișini, o căsoaie pentru slugi. Cîndva acolo era azilul și spitalul eparhiei. Tatăl popii Nikolai căpătase însă încuviințarea de a le închide. Nici nu-i fusese prea greu pentru că pe săraci îi miluiau mai bine sătenii, iar bolnavii se vindecau mai repede la spitalul județean.

Zărindu-l pesemne pe popa Nikolai, ieși diaconul, într-un anteriu soios, urmat de țîrcovnic cu cutia milei.

— Mă găsiți la brutărie! le strigă grăbit popa Nikolai cînd căruța se apropie de acareturile lui.

Din casă ieși fuga preoteasa, o femeie pe cît de uscățivă, pe atît de iute în mișcări. Recunoscîndu-l pe părintele Vikenti, bătu din palme — văz, doamne, ce surpriză plăcută! — și-l privi nespus de mieroasă cu ochii ei negri, dușmănoși.

Buzele-i lăbărțau toate zbîrciturile într-un zîmbet dulceag.

— Părintele Vikenti! În sfîrșit! E o zi mare pentru noi! exclamă ea și-și ascunse mîinile sub șorț, unde se zbăteau ca două sălbăticiuni.

— Vezi ce bucurie i-ai făcut coanei preotese? Ar trebui să te simți! spuse mulțumit popa Nikolai dîndu-se jos din căruță.

Părintele Vikenti se scutură de praf și paie, îngăimînd ceva drept răspuns.

— Lasă asta! Îți periem noi anteriul! îi dădea înainte preoteasa țopăind în jurul musafirului și dînd din mîini cu atîta înfocare, de i se vedeau omoplații jucînd sub rochie.

— Dar fetele unde sînt? întrebă părintele Nikolai.

— S-au dus să se plimbe în zăvoi, răspunse femeia cu părere de rău. O trimit îndată pe Fedora să le strige.

— Spune-i să le aducă încoace numaidecît, șopti popa Nikolai.

— Ce-ar fi să-l chemăm şi pe conţopist ? Cîntă aşa de frumos la ghitară !

— Ptiu ! Acu ţi-ai găsit să-l chemi pe conţopist ?

Ferindu-se să nu-l vadă musafirul, părintele Nikolai se holbă la preoteasă şi-şi ciocăni fruntea cu degetul.

Casa spaţioasă cu şapte odăi, în care stăruia un miros de orătănii, fusese clădită după planul părintelui Nikolai. Sfinţia-sa povestea bucuros, oricui voia să-l asculte, cît se canonise pînă o văzuse înălţată. Cică avusese ghinion să dea de nişte potlogari care stricau parcă dinadins totul. Fusese nevoit chiar să se plîngă judecătorului, dar şi după aceea trebuia să fie cu ochii în patru şi să controleze fiecare fleac. În schimb, îţi creştea inima cînd intrai în salon, în odăile fetelor, în cămară, la brutărie, ba chiar şi în bucătărie. O nimerise însă prost cu locul. Pe dîmbul ăla era o rezonanţă de se auzea din stradă tot ce se vorbea în casă.

— Aşa că, vrînd-nevrînd, îţi pui strajă gurii, glumi popa Nikolai. Ei, te las puţin singur pînă isprăvesc cu diaconul şi cu ţîrcovnicul, se scuză el umplînd cu anteriul golul uşii.

Pereţii salonului păreau o catapeteasmă. Patru şiruri de icoane îmbrăcate în aur şi argint atîrnau jos de tot deasupra lăvicioarelor de arţar, în aşa fel încît aşezîndu-se la masă musafirii ştergeau praful de pe sfintele chipuri cu hainele. Într-un colţ, pe o măsuţă, odoarele argintate necesare liturghiei : evanghelia cu incrustaţii aurite, două potire înalte, o cruce. Deasupra măsuţei atîrna o policioară triunghiulară, vopsită, pe care se încolonau prescuri ca nişte soldaţi.

În afară de evanghelie nu se vedea nici o carte liturgică sau vreo altă scriere teologică. Numai pe masă era un număr din *Buletinul eparhial.* Stînd în picioare, părintele Vikenti luă buletinul şi începu să-l frunzărească. Nici el nu ştia de ce, dar nu-i venea să se aşeze pe scaunele îmbrăcate cu material scump, dar soios. Dincolo de perete, în brutărie, zdrăngăni cutia milei. Se auziră apoi limpede bănuţii ţăranilor rostogolindu-se pe masă şi pe popa Nikolai bombănind :

— Păgînii nu se gîndesc la sfînta biserică.

— Păi, abia se desprimăvărează, sfinţia-ta, explică glasul subţirel, ca de capră, al ţîrcovnicului.

— Da ce, primăvara nu trebuie să mîncăm ? Ce-ar fi să mai scumpim olecuţă slujbele ?

— Mai bine să aşteptăm să vină secerişul. Că şi aşa unii caută unde-i mai ieftin.

— Să mi-i treci pe o listă pe păcătoşii ăştia. Auzi, să se calicească la o copeică ! Parcă n-ar şti ce scumpă-i viaţa.

— Aveţi dreptate, e o scumpete... behăi compătimitor glasul subţirel.

Tot trăgînd cu urechea, părintele Vikenti se apropie de fereastra plină de prescuri şi ghivece cu cerceluşi şi muşcate.

Dinspre coteţ venea într-un suflet coana preoteasă cu cîte o găină însîngerată în fiecare mînă. Tocmai atunci îşi vîrî sfios pe poartă făptura pirpirie un ţăran, care părea tare necăjit. Fără să se oprească, femeia îi făcu semn cu o găină şi omul trecu repede pe lîngă grădina de flori îndreptîndu-se spre cerdac. Îndată se auzi uşa scîrţîind şi un glas trist dădu bineţe celor din brutărie.

— Iar ai venit, Gnate ? îl luă în primire popa Nikolai.

— Iar am venit, săru' dreapta.

— Te-ai răzgîndit ?

— Ce să mă răzgîndesc, părinte ! Că parcă ce, dacă aş avea bani aş sta să mă tocmesc cu sfinţia-ta ?

— Cum, n-ai făcut rost ?

— De unde, părinte, păcatele mele ?

— Ia spune, omule, cum vrei să-ţi înmormîntezi nevasta ?

O dată cu glasul şuierător al popii răsună şuieratul de şarpe şi bătăile surde ale vechiului ornic.

— Creştineşte, trebuie dusă la groapă şi făcut tot ce se mai cuvine.

— Ei vezi ? Vrei şi slujbă la biserică, vrei şi dangăt de jale, vrei să fie dusă la groapă cu cruce şi prapori şi toate astea pentru trei ruble.

— O să dau patru, părinte, bîigui stins Gnat. Am cutreierat o jumate de sat pînă am mai găsit o rublă.

Părintele Vikenti trînti revista pe masă simţind că obrajii i se aprind de mînie. Se apropie de uşă şi ascultă chicotitul respingător al popii Nikolai :

— He, he, he ! Cine e de vină dacă nu ştii să ceri ? ! Ei, dacă te caliceşti, ad-o pe nevastă-ta la cimitir şi ţi-o prohodesc pe degeaba, pe socoteala statului.

— Da ce, e puşcăriaşă s-o îngrop aşa ? se aprinse Gnat.

— Atunci n-ai decît să faci rost de bani. Mai cutreieră şi jumătatea ailaltă de sat, că doar nu ţi-ai luat cu chirie picioarele.

— Care va să zică, părinte, altfel nu-i chip ?

— Nu pot, Gnate, zău nu pot. Dacă-ţi las ţie mai ieftin trebuie să las la toţi. Or ştii şi tu că am copii.

— Dacă nu se poate, îşi luă inima-n dinţi Gnat, s-o îngropăm, să mă ierte răposata, cum ziceai sfinţia-ta : pe socoteala statului. Sfîntul din cer ştie cît sînt de sărac !

Şi ieşi, trîntind uşa. La brutărie se aşternu tăcerea, apoi se auzi glasul oţărît al popii Nikolai :

— Stai puţin, Gnat ! Ce te zbîrleşti aşa ? Uite, ţi-o îngrop cu patru ruble, să nu zici că-s om rău ! Dar să nu baţi toba în sat, să-mi strici preţul. O să-mi mai repari şi gardul de la grădină.

Preotul din Medvin nu mai ascultă dacă Gnat s-a învoit sau nu. O zbughi pe uşă, trecu ca o vijelie prin dreptul grădinii de flori şi, văzîndu-se pe uliţă, o luă la picior spre satul lui.

În lunca brăzdată de zigzagul gardurilor se întîlni cu trei fete în rochiţe nou-nouţe : cea din mijloc, deşirată şi slabă, era flancată de fiicele popii, nişte bondoace, semănînd între ele ca două picături de apă. O femeie în straie jerpelite abia se ţinea după ele.

Gîfîiau de atîta fugă. Se holbară mirate la părintele Vikenti. Acesta le dădu ziua bună din mers. Ca la comandă, fetele făcură o reverenţă. Tînărul preot înregistră din fugă un amalgam de trăsături care reproduceau într-o măsură mai mare sau mai mică fizionomia popii Nikolai.

Cei doi podari se uitară miraţi la el.

— Ca să vezi ! făcu unul din ei.

— Apoi de ! răspunse celălalt.

Preotul avea impresia că înţeleseseră amîndoi de ce nu putuse să rămînă la vecinul lui.

Acasă îl aştepta o scrisoare de la consistoriu. Rupse plicul şi parcurse dintr-o privire primele cuvinte : „Preacinstite Vikenti Petrovici..."

Secretarul consistoriului îşi ascundea veninul misivei în formule ceremonioase luînd pildă de la Pobedonoştev, procurorul general al sfîntului sinod.

„Preacinstitul Vikenti Petrovici" află cu surprindere că puţin lipsise să nu i se aducă acuzaţia de înaltă trădare pentru că în vremuri atît de tulburi nu căutase să sprijine tronul, să stîrpească duhul răzmeriţei, ba la drept vorbind ajutase elementele subversive, care erau uneltele celui viclean, să semene neghina în inimile iubiţilor, dar necugetaţilor fraţi.

Aha, uite şi ceva despre popor :

„Marea şi sfînta binefacere — desfiinţarea şerbiei — a eliberat poporul neştiutor, dar dispărînd autoritatea de care asculta, el n-a ştiut să se bucure cum trebuie de libertatea dobîndită dîndu-se la păcatul beţiei şi trîndăviei, plecîndu-şi urechea la asmuţirile răzvrătitorilor..."

„Cum de putuse consistoriul să scrie una ca asta ? se întrebă preotul, recitind indignat acele rînduri. Îi pare rău după şerbie, hîrţogarul dracului !"

Făcu scrisoarea ghemotoc şi-o zvîrli cît colo. O ridică însă şi, strigînd slujnicei că se duce la învăţător, porni — umbră

întunecată ziua în amiaza mare — spre căsuţa în care locuise cîndva ţîrcovnicul.

„Unde-i dreptatea, unde-i lumina ? Ori mi-e hărăzită bezna orbilor lui Maeterlinck [1] ?" se zbuciumau gîndurile părintelui Vikenti bîjbîind în pîcla vieţii şi a literaturii. Inima lui frămîntată, simţitoare fusese rănită adînc. Aşadar, îi fusese dat numai să audă cuvîntul adevărului, dar nu să-l şi descopere între dascălii săi, în sînul preoţimii, printre moşieri, printre bogătaşi. Poate ar fi trebuit să dea crezare cîntăreţilor pribegi de la iarmaroace în jurul cărora se strîngeau roată ţăranii cu chipuri îngîndurate, pentru a le asculta stihurile însoţite de murmurul melancolic al strunelor bandurii :

Geaba rătăci-vei căutînd dreptate,
Închisă de boieri cu şapte lăcate
În temniţă neagră, să n-aibă scăpare ;
Acolo dreptatea se stinge şi moare.
În locul de cinste pus-au strîmbătate
Lumea să răpună, măi frate, fîrtate...

În odăiţa învăţătorului mirosea a vopsea şi a pămînt reavăn, abia scăpat din încleştarea îngheţului. Era mireasma primăvăriţelor, sfioasele mirese ale pădurii ce se înălţau pîlcuri-pîlcuri, ca o spumă albă, îndată după viorele. Pentru Stepan Vasilievici erau poate cele mai frumoase flori din lume. Steluţele lor vii îţi aminteau de copilăria pe care ai petrecut-o în pădurile de stejar, unde acum plugul îşi croia drum printre cioturi. Cîndva ţi se părea că pădurile acestea erau una cu veşnicia. Iată însă că din această veşnicie îţi rămăseseră doar amintiri şi cîteva imagini tulburătoare din trecut, în care te vedeai de-o şchioapă. Te trezeai zîmbind de unul singur.

— Dezbracă-te, părinte.

Învăţătorul se ridică de la masa unde controla caietele şcolarilor.

Părintele Vikenti îşi lepădă anteriul cum te-ai lepăda de păcat — parcă s-ar fi lipit de el cuvintele părintelui Nikolai şi ale secretarului consistoriului.

— Ce eşti aşa de amărît, părinte ?

— Te rog să-mi spui de-acum înainte „preacinstite", am fost înaintat în grad, glumi sumbru părintele Vikenti, întinzînd învăţătorului scrisoarea primită de la consistoriu.

[1] Aluzie la piesa *Orbii* a lui Maurice Maeterlinck (1862—1949), scriitor simbolist belgian.

XXIX

Amurgul blînd, difuz îl găsi pe moş Dunai în cîmp, nu departe de sat. Umbrele se tîrau cu şerpuiri frînte peste pămîntul jilav, treceau de-a curmezişul drumurile desfundate, poposeau ca să-şi tragă răsuflarea înainte de a se rostogoli în rîpe şi văgăuni, bălţînd şi prinzînd în urzeala lor pîcla întunecată a pădurilor de cetini şi stejari.

Moşneagul mergea pe malul de pe marginea înaltă a drumului străjuit de două şiruri de tei bătrîni, scorburoşi. Ici-colo răzbăteau din pămînt rădăcinile lor negre, noduroase ca şi braţele plugarului, frînte parcă şi ele sub apăsarea anilor şi strîmbătăţilor.

Cu toate că Ivan Iaroş aducea acasă o veste mare, n-avea linişte : i se strîngea inima parc-ar fi fost încleştată de o gheară. Îl îngrijora şi-l mîhnea îndeosebi soarta lui Vasil. Că i se întorcea feciorul la pămînt era bine, firește, dar cine-l pusese să se bage în politică ? Au să-l aducă — poate l-au şi adus în sat — ca pe un tîlhar de codru, şi pe cîmp, în biserică, oamenii au să-l ocolească, au să-l privească cu teamă. Clocotitor sînge aveau Iaroşii, bată-l vina ! Şi bunicul, şi tatăl lui, şi el, Ivan, toţi se răzvrătiseră împotriva boierilor, dar nici unul nu se amestecase în politică. Ce-i trebuia politică plugarului ! ? Dacă are pămînt şi vite, las' pe el — îi ajunge pentru truda braţelor, are la ce să se gîndească... Ei, cum o să înceapă să muncească la cîmp o să se potolească flăcăul ! Poate o să se însoare, o să vină copiii, şi o să-i iasă din cap prostia asta. Unde păşeşte boul cu copita şi creşte secara nu rodeşte politica. Aducîndu-şi aminte de boulenii lui, bătrînul zîmbi trist. Iată-l ajuns în capul satului, în dreptul celor trei căsuţe neterminate. Deasupra uneia din ele tremura o dîră de fum, iar printre crăpături licărea focul.

„Ce necaz s-o fi abătut peste Voloşini ? Cine şi-o face de cap în casa lor ? Or fi nişte băieţi sau niscai hoinari ?"

Se apropie de bina. Golurile uşilor şi ferestrelor erau astupate cu rogojini. Şovăi puţin în prag, apoi ridică colţul unei rogojini de la fereastră. Ce văzu nu avea să uite pînă la sfîrşitul zilelor. La gura sobei, ale cărei fălci negre erau mîngîiate de limbile de foc, Marian Polearuş citea o carte mişcîndu-şi buzele şi încreţindu-şi fruntea. Ei, drăcovenie ! Marian, care nu ştia boabă de carte, şedea acolo cu ochii ţintă la bucoavnă şi şuşotea ca racii în tăgîrţă. Moşul se frecă la ochi, dar vedenia nu se risipea.

— Tu eşti, mă Mariane, ori e umbra ta ? strigă el în sfîrşit.

Marian sări speriat de pe butucul pe care şedea, vîrî cartea în cotruţă şi, recunoscîndu-l pe bătrîn, îngăimă ruşinat, dar prietenos :

— Intră, intră, moşule... Te-ai întors din călătorie ?

— Parcă m-aş fi întors din Siberia, nu mai am nici o leţcaie. Am cheltuit toţi banii cu drumul.

Marian trase rogojina prinsă uşor cu un cui în pragul de sus al uşii, şi bătrînul intră în casa unde se vînzoleau pretutindeni şuvoaie de aer.

— E cam rece, drăguţă, trage de peste tot.

— De, cald nu e:

— Da ce-i cu tine aici ?

— Am venit să mă culc, răspunse mohorît Marian cu ochii la lutul îngheţat şi crăpat de pe jos.

— Dar unde dormi ?

Moş Dunai îşi roti ochii prin odaie şi nu văzu nici urmă de pat sau laviţă.

— Pe cuptor. Mi-a dat voie Grigori. Tare e de treabă. De cum am luat arvună la conac, am şi tocmit la teslar să facă uşă aici.

— Aşa ceva încă n-am pomenit : încă nu-i gata casa şi au şi luat chiriaşi... Ia zi, urmă bătrînul, arătînd cartea din cap, de mult te-ai făcut cărturar ?

— Ce cărturar, că de-abia leg buche de buche. Îmi tot fug din cap, cum i se scurge argatului din mînă bruma de bănuţi.

— Ei na, ştii să le legi ? se miră nespus bătrînul. Cine te-a învăţat ?

— Învăţătorul, de cînd s-a prăpădit biata Frosina. Nu l-am rugat eu, singur s-a legat la cap.

— Auzi, auzi ! Şi cum, îi plăteşti ceva ?

— Da de unde ! Nu vrea să ia nici un ban. Şi pe Les Iakubenko îl învaţă tot pe degeaba.

— Ei, se întîmplă şi din astea. Moşul se lăsă obosit pe butuc. Flăcările îi luminau faţa, adunînd şi multe umbre în zbîrcituri. Ehei, mîine-poimîine ajungeţi slujbaşi la primărie şi vă puneţi cu jecmăneala pe noi, ăştialalţi.

Marian zîmbi.

— Păi, cu cîtă carte ştim noi se duce gubernia de rîpă.

— Ei, ce se mai aude prin sat ?

— Nimic bun. Marian se întunecă la faţă. Oamenii boierului au pus azi la pămînt casa lui Morozenko.

— Cum adică ? sări în picioare bătrînul căruia nu-i venea să-şi creadă urechilor. Cum se poate una ca asta ? Încă nu s-a isprăvit judecata !

— Ce le pasă lor de judecată şi de sărăcia ţăranului ? Pumnii lui Marian se încleştară. S-au năpustit în frunte cu Salogan şi-au dărîmat casa, de a rămas numai prispa. Cel mai al dracului a fost Oktav Piglovski. S-a căţărat cel dintîi pe acoperiş şi a început să ţopăie acolo, de parcă juca.

— Las' că nu mai joacă el mult ! mormăi moş Dunai.

Sub ochii lui Marian chipul moşneagului îmbătrîni şi mai rău, zbîrciturile negre se brăzdară mai adînc.

— Iar pe Matvi Boţiun, care n-a vrut să-şi facă păcat cu bietul Morozenko, Stadniţki l-a dat afară din slujbă.

— Auzi, procletul ! gemu moşneagul şi plecă fără să-i dea noapte bună.

Înotînd în glod ajunse la conac pe din dos. Clădirea era cufundată în beznă, ca un suflet păcătos. La nici un geam nu se vedea lumină. Moşneagul bătu fără rost, deznădăjduit, cu pumnii în grilajul pe care se încolăceau balauri de fontă şi o luă spre pădure.

Fu lăsat să intre la pan Stadniţki abia către amiaza zilei următoare. Însoţit de chicotitul veninos al ghiftuitului Nikanor el intră în birou şi se opri la uşă.

— Ei, moşule, cum ai călătorit ? îl întrebă în batjocură Arkadi Valerianovici, fără să se ridice de la masa de palisandru. Ce veşti bune ai adus din capitală ?

— Află, boierule, că pămîntul rămîne al nostru şi după lege, şi după dreptate. Rău ai făcut că te-ai pus să dărîmi casele oamenilor, rosti cu tărie bătrînul, cu ochii ţintă la chipul neînduplecat al moşierului.

Acesta sări în sus ca împins de un resort.

— Cine ţi-a spus una ca asta ? Cine ?

Pe fruntea lui înaltă neîncrederea se îmbina cu mînia, iar cuta în formă de potcoavă ce-i încleşta faţa de la colţurile gurii pînă la tîmple zvîcni.

— Serghei Iulievici Witte, iată cine !

— Ia te uită, da sus ai mai ajuns ! se miră sincer Stadniţki. Zi aşa, ai fost şi la el.

— Da, boierule, am fost, răspunse domol bătrînul, deşi mînia stătea gata să izbucnească din toate tainiţele sufletului său.

— Ai adus cumva vreo hîrtie ?

— E pe drum. O să sosească curînd.

— Ei bine, pînă soseşte hîrtia, vă scot pe toţi din pădure, de n-o să rămînă nici urmă. N-are decît să vă facă Witte alte

case ! Află că aici eu sînt Witte ! Ochii cenuşii-verzui ai lui Stadniţki se rotunjiră, iar pupilele îi scăpărară pline de îndîrjire şi ură. Aici eu sînt Witte ! Ai înţeles ? !

— Am înţeles, boierule. Dar bagă de seamă, matale începi să ne dărîmi casele, să nu isprăvească altul cu conacul. Cine-şi ştie soarta...

Faţa lui Stadniţki deveni fioroasă.

— Ce face ? Îndrăzneşti să mă ameninţi ?

Inima bătrînului era plină de mînie şi jale. Imploră :

— Nu, boierule, te rog numai să nu ne năpăstuieşti şi să nu-ţi faci singur rău. Urgia pe care vrei s-o aduci asupra capetelor noastre o să se întoarcă şi asupra matale, chiar dacă ne-ai căsăpi pe toţi ! Şi aşa, boierule, e destul rău pe lumea asta... Cîndva, Morozenko şi cu mine te-am scăpat de la moarte. Acu, te rugăm, murmură bătrînul, biruindu-şi mîndria şi ura, să ai milă de oameni. Nădăjduia încă să-l îmblînzească pe boier.

Pe obrajii livizi ai lui Stadniţki se iviră pete vineţii, rău prevestitoare.

— Pînă la urmă tot ai adus vorba, hîrîitoare bătrînă ! Nu te-a răbdat inima, ai ? Ei, uite, m-am achitat ! Cu aceste cuvinte aruncă pe masă un galben. Ia-l şi să nu-mi mai scoţi ochii cu chestia asta.

Privirile moşneagului ardeau ca două văpăi :

— Numai la atîta îţi preţuieşti sufletul, boierule ? Adică, dacă stai şi te gîndeşti, cam atîta şi face. Căci ce e sufletul matale ? O pungă burdusită cu bani. Şi află că numai sărăcie şi dezmăţ ai semănat în lumea asta. E tot ce te-ai învrednicit să faci.

— Afară, tîlharule, hîrîi Stadniţki şi dădu cu pumnul în masă atît de năprasnic, încît galbenul cu care voise să-şi plătească datoria sări în sus clinchetind. Nikanor, fă-i vînt să nu se vadă ! Ochii boierului, alcătuiţi din picături verzui, se holbară, şi în fiecare strop scăpăra mînia. În nici unul însă nu se ghicea nici măcar un pic de omenie. Nikanor ! Ia-l la goană ! gîfîi boierul.

— Nu-i nevoie, că plec şi singur ! Dar dacă o să te îndărătniceşti, mă mai întorc eu !

Moş Dunai îl ţintui cu o privire năprasnică, aşteptînd răspuns la cuvintele rostite ca şi la altele spuse numai pe jumătate.

— Un singur sfat îţi dau ! şuieră Stadniţki. Mută-te numaidecît în sat ! Altfel chiar mîine pun să-ţi spulbere casa ca pe o grămadă de gunoi.

— N-o să apuci, boierule ! strigă bătrînul ridicînd pumnul şi plecă repede.

XXX

O clipă, ba chiar numai o fărîmă de clipă, moşneagului i se păru că stropii negri din miezul orbitor al soarelui îl înţepară sub pleoape, de-i dădură lacrimile. Dar nu, nu era decît o ameţeală — soarele, în cununa lui ţepoasă din spice de grîu, îşi scînteia ca şi pînă atunci aurul mocnit, adăpînd cu el pămîntul neîncălzit încă, pe care unduiau aburi vineţii semănînd cu nişte tufe.

Grele ca două pietre de moară erau mînia şi durerea năprasnică ce-i sfîşiau inima, măcinînd tot ce se adunase în ea, şi bun şi rău, în atîta amar de ani — toată viaţa ţăranului. Şi cum era viaţa asta a ţăranului? Munceai pînă-ţi ieşea sufletul, erai veşnic umilit de parcă n-ai fi fost om, ci vită de dîrvală, tremurai zi şi noapte pentru peticul tău de ogor — să nu dea un vînt fierbinte, să nu se abată grindina, să nu vină vreun îngheţ, ba şi de soare ţi-era teamă. În sufletul tău creştea nesfîrşitul ghem al suferinţelor. Dar şi pe acest pămînt sărman înfloreau nădejdile, dragostea curată, omenia, înţelepciunea, atîtea şi atîtea cîntece. Nu, maica ţăranului nu murea, dar sînul ei seca an de an tot mai mult.

Maica... De ce şi-o fi amintit tocmai acum moşneagul de icoana aceasta ce sălăşluia în colţul cel mai tainic al sufletului, colţul cel mai cald unde-şi aveau izvorul lacrimile fierbinţi ale înduioşării?... Pe atunci erau încă şerbi. Totuşi o duceau ceva mai binişor ca alţi robi ai pămîntului. Boierul îl dezlegase pe taică-său, Petro Iaroş, să plece în cărăuşie. Pentru treaba asta Iaroş îi plătea dare ca şi şleahticii dijmaşi care nu aveau pămînt, îi mai dădea cîte o cîtime de grăunţe de fiecare bou, muncea trei zile la coasă şi în fiecare an aducea plocon boierului şi logofătului cîte o putinică de icre. Boierescul, gospodăria, copiii — toată povara asta apăsa pe umerii mamei. Nici pînă acum nu înţelegea moş Dunai cum de izbutea ea, spetindu-se din zori şi pînă-n noapte, să facă şi clacă la moşier, să muncească pe ogorul lor, să lucreze în grădină, să vadă de gospodărie — să spoiască, să facă pîine, să spele rufele, ba să le mai spună prichindeilor povestea cu pisoiul, aplecîndu-şi deasupra leagănului faţa oacheşă, luminată de zîmbet. Nu ştia ce-i odihna şi ce-i oboseala. Numai o dată o văzuse Ivan frîntă de trudă. Era într-o primăvară. Ieşiseră la semănat pe ogorul lor. Deodată maică-sa se oprise cu palma lipită de traista care-i atîrna la piept, lîngă inimă, se clătinase şi, gemînd a mirare, căzuse cu faţa la pămînt în brazda moale. Ivan a lăsat caii înhămaţi la boroană şi a alergat într-un

suflet la maică-sa, care-i părea totuna cu țărîna cenușie-vînătă, bătută de vînt. L-au zguduit îndeosebi picioarele maică-si, mai bine zis călcîiele : negre și crăpate, ca pămîntul pe secetă, erau pe jumătate îngropate în țărîna din care se iteau niște boabe de grîu. Cînd a strîns în brațe sărmanul ei trup nemișcat și i-a sărutat buzele negre, arse, cu o dîră de țărînă pe margini, s-a gîndit cu groază că din picioarele acelea ar putea să răsară grîul.

Gîndurile i se întoarseră la discuția pe care o avusese cu boierul, și cele două pietre de moară, mînia năprasnică și durerea cumplită, începură să i se rotească din nou în sufletul înghețat. Cînd gîndurile acestea se ciocneau, în mintea lui scăpăra un gînd, mereu același : „N-o să apuci, căpcăunule ! N-o să apuci !"

Intră sub bolta pădurii care fremăta și ea : „N-o să apuci..." Bătrînul ridică ochii mirat spre copacii ce se conturau pe cerul albastru, senin, presărat cu bărcuțele norilor. Cînd seninul acesta se sparse, pesemne că mii de stropi căzură pe pămînt unde se prefăcură în viorele, printre care ghioceii își plecau căpșoarele visătoare. Primii născuți ai primăverii aveau ceva din sfiala și farmecul fecioarelor, îmbinat cu o umbră de alean. Oricui i se năzărea întindea mîna și-i smulgea din pămînt, așa cum boierul voia să-i smulgă pe oameni din pădure.

— N-o să apuci, căpcăunule ! șopteau inima și buzele bătrînului.

Stejarii cu care se înfrățise, plopșorii tineri ușor zgrunțuroși, băsmăluțele plecate ale primăvăriților îi îngînau șoapta. Acum părea că și conacul, și boierul pe care ar fi vrut să-l strivească cu mîna lui s-ar fi aflat undeva tocmai la capătul lumii.

Cînd hotărîrea încolți și prinse cheag în mintea lui, cînd i se spulberară și ultimele șovăieli, bătrînul cuprinse într-o cu totul altă privire — privire de bun rămas — și trecutul, și tot ce era în jurul lui. Îndreptă, sub un copac uscat de-a-n-picioarele, un ghiocel abia răsucit în cămășuța tivită cu verde, șterse lacrimile unui mesteacăn cu coaja crăpată și zîmbi trist ciocănitoarei pestrițe care lovea cu clonțul într-una, îndărătnic — toc-toc-toc...

Amintirile și realitatea își îngemănaseră hotarele, fără să se îmbine, ca cerul cu pămîntul. Din depărtările încețoșate, din negura anilor se iveau părinții lui, prietenii, copiii, înaintea ochilor i se perindau cînd umbrele trecutului, cînd căsuțele pădurenilor, albe, gătite, de parcă n-ar fi atîrnat asupra lor umbra înfricoșătoare a nimicirii.

„N-o să apuci, căpcăunule !" Gîndul acesta stăruia îndărătnic ca ciocănitul ghionoaiei.

Aşa, aşa, aşa, încuviinţa seva de mesteacăn picurînd într-o oală hîrbuită, legată cu sfoară, pusă de cine ştie cine.

Bătrînul o luă spre lacul învăluit de amurg, în care soarele îşi juca galbenii printre cele dintîi bobiţe de lintiţă, cît meiul de mici. Acele ierbii subţirele de luncă străpunseseră de pe acum malul gloduros, zbîrlindu-se şi din şănţuleţul astupat cu pămînt pe unde ieşea luntrea. Moşul îi zîmbi trist şi ierbii, apoi sări în luntre şi vîslind în picioare se îndreptă spre locul unde erau prinse vîrşele. Acolo, de unde era apa mai adîncă, trase uşurel un coş împletit din nuiele. Pe fundul acestuia se zvîrcoleau caraşi aurii şi lini arămii cu ape verzui. Bătrînul vîrî mîna pe gîtul vîrşei, scoase linul cel mai mare de vreun kilogram şi jumătate şi-l privi încîntat, culcîndu-l de-a lungul braţului. Peştele voinic se holba scîrbit la lumea asta vrăjmaşă. Moşul lăsă mîna jos şi bîldîbîc ! linul plescăi greu în apă, urmat îndată de restul prăzii. În vîrşa a doua erau două ştiuci şi trei lini. Bătrînul dădu drumul linilor şi aduse numai ştiucile acasă.

— Numai atîta s-a prins ? se miră baba Gana care-l aştepta în prag, în vreme ce ochii ei întrebau : „Ce-ai făcut la boier ?"

Casa era dichisită ca de paşti. Candela ardea domol în faţa icoanelor, iar pe masă, într-o glastră, primăvăriţele neprihănite îl aşteptau pe Vasil.

— Atît... Vasilko n-a venit ? întrebă moşul, dîndu-i ştiucile.

— Încă nu. Vai, să-l văd odată acasă ! O surprinse expresia ciudată de pe chipul bătrînului. Înlemni în mijlocul odăii. Ce ai, Ivane ? S-a întîmplat ceva ?

— N-am nimic, răspunse acesta cu un zîmbet forţat mîngîindu-i braţele mai sus de cot. Mîngîierea aceasta îşi avea tîlcul ei.

De mult, cînd abia se cunoscuseră, Ivan obişnuia să-i încălzească între palmele lui degetele îngheţate, să i le mîngîie, spunîndu-i cuvinte atît de gingaşe cum nu auzise nici de la maica ei. După ce s-au luat, cînd voia s-o zădărască, îi strîngea braţele lîngă umeri şi spunea în glumă că s-a păcălit, că ar fi putut să găsească o nevestică mult mai nurlie. Dar de cînd îmbătrîniseră n-o mai alinta şi nu mai glumea cu ea ca atunci, după nuntă, ci doar rareori îi atingea mîinile mai sus de cot, acolo unde sălăşluise cîndva vlaga.

— Ce-ar fi să îmbuci ceva, Ivane ? Acuşi e vremea cinei, iar tu n-ai luat nimic în gură de dimineaţă.

— Nu mi-e foame, Gana.

— Of, of, ce ţi se mai zbuciumă sufleţelul...

— Pesemne că n-are răbdare să ajungă mai repede în cer, glumi acru bătrînul şi trecu în cealaltă odaie, neîncălzită, unde-şi avea lădiţa cu scule.

Scormoni mult printre fiare pînă găsi custura de cizmărie, înfăşurată la capăt cu o cureluşă în loc de prăsele. Îşi trecu uşor degetele pe tăiş, căzu pe gînduri, apoi, încruntîndu-se, spintecă scurt aerul o dată, încă o dată, vîrî cuţitul în tureatcă şi făcu cîţiva paşi prin încăpere. Cuţitul şedea lipit fără a-i stingheri mişcările. Moşul umbla de colo, colo, ca un somnambul, negăsindu-şi locul. Amintirile trecutului îl năpădiră, îl copleşiră, aşa cum se întîmplă totdeauna în pragul morţii sau în clipe de grea cumpănă...

În curte se auzi careva îndemnînd boii. Aha, tînărul Gonciar îi adusese înapoi plăvanii pe care îi luase de dimineaţă la clacă. Bătrîna ieşi din casă şi spuse ceva. Ce i-o fi spus ?... Moşul nu ştia de ce voia atît de mult să afle ce-i spusese. Apoi baba Gana apucă funia legată de coarnele boilor, îi duse la carul unde mai rămăsese niţel fîn din ajun şi se îndreptă spre şură — pesemne să le mai aducă nutreţ. Bătrînul ieşi în curte. Boii se traseră spre el, cu gîturile întinse, suflînd cald. În ochii lor piezişi, plini de o tristă înţelepciune, se răsfrîngea secera lunii. Pe buze le străluceau stropi mari de sudoare, sărată şi călduţă ca şi a omului. Bătrînul le şterse buzele cu mîna, întrebîndu-se cine o să le şteargă a doua zi. Ganei n-o să-i dea prin cap, iar Vasilko o fi uitat cum trebuie să îngrijeşti boii. Totuşi, ca şi omul, şi ei aveau nevoie de mîngîiere. Nu degeaba se spune că, în ajunul Anului Nou, boii cuvîntă în grai omenesc. De Anul Nou plugarul îşi încinge boulenii cu brîu de sărbătoare, îi găteşte cu smocuri de spice şi-i aduce în casă să guste şi ei din sfînta pîine, că doar destul au trudit pentru ea.

Bătrînul se uita la vrednicele sale ajutoare, luîndu-şi în gînd rămas bun de la ele. În ochii boilor licărea luntriţa craiului nou. Răzleţită de stele, luna se apleca tot mai mult spre pămînt. Moşul îi spuse şi ei rămas bun, apoi luînd de pe oişte jugul vechi de nu-i mai ştiai vîrsta, moştenit încă de la bunic, îl duse în tindă şi-l agăţă deasupra celarului... Un veac dacă nu mai mult trăseseră boii la jugul acela cu crestături măiestre, dar alt jug mult mai apăsător, crestat cu cnutul, dusese mereu pe grumaz neamul Iaroşilor tot căznindu-se să-l frîngă, fără a izbuti.

Bătrînul deschise uşa ce dădea în odaia cea mare şi-şi trecu mîngîietor palmele pe usciorul pe lîngă care intraseră în casa lui atîţia oameni, întinse degetele pînă la grinda pe care era dăltuit anul în care o clădise, privi laviţele, cuptorul, masa, patul,

colțul cu icoanele. În afară de geamuri, oale și icoane, toate le făcuse cu mîna lui.

Acolo sălășluiseră laolaltă și sfinți, și oameni. Sfinții, cum se cuvenea, ședeau în ungherul de cinste. Oamenii se nășteau, învățau să umble, creșteau, iar de murit, fiecare își dădea sufletul acolo unde îi era scris. Viața oamenilor era mai scurtă ca a sfinților, care nu trebuiau să se spetească la clacă și corvezi, nici să ostenească cu plugul și îmblăciul, nici să meargă la război, să plătească dările și răscumpărarea. Dar cînd satul era bîntuit de foamete, molimă sau în vremuri de bejenie, sfinții colbuiți rămîneau singuri în casele pustii. În timpurile liniștite nu era sărbătoare să nu pîlpîie candela în fața icoanelor, omul avea însă parte de făclioara firavă a unei lumînări de un bănuț doar o singură dată — cînd își dădea sufletul. Viața oamenilor era mai grea, dar în schimb mai veselă ca a sfinților : oamenii petreceau la nunți și botezuri, știau să cînte versuri, unele hazlii, altele de jale, să joace cu foc și nu se dădeau în lături de la păcatul băuturii, închinînd pentru oricine se nimerea, fie că era sau nu-i era rudă. Închinau pentru cei ce se aflau în casă, pe cîmp sau pe drum, închinau și pentru gliișoară, să dea rod bogat, și pentru vite, să tragă cu spor. Și nu-și pierdeau nădejdea în fericire. Nădejdea asta o nutrise în inimă și moș Dunai pînă albise de tot. Dar nu-i fusese dat să fie fericit. Nici oamenii, nici cerul nu-i aduseseră fărîmă de fericire, barem o dată într-o viață de om...

Cocostîrcul se apropie de moșneag, își fîlfîi aripa teafără, se frecă de piciorul lui. Ivan mîngîie pasărea și aceasta, așteptînd să-și primească tainul, își dădu capul pe spate, apoi dezamăgită își ciupi stăpînul de deget.

— Te duci undeva ? îl întrebă bătrîna.

— Da, Gana, mă duc.

Bătrînul închise ușa pe care femeia o lăsase dată de perete, ceea ce o făcu și mai bănuitoare.

— Departe ?

— Foarte departe.

Moșul își aminti cuvintele pe care le repetase de atîtea ori Dorohtei Placinda : „Nu scapi tu de Siberia. Apuc eu să văd cum te mînă spre meleagurile acelea înghețate !“ Ca să vezi cum ghicise, cioclovina.

Gana simți că îngheață :

— Iar pleci la Petersburg ?

— Și mai departe. Ia fă-te încoace lîngă mine. O așează pe laviță și-i cuprinse umerii cum făcea în tinerețe. Ei, Gana, cît amar de ani am trăit noi împreună ca o zi au trecut. Iar acum, a venit vremea să ne luăm rămas bun.

— Ce tot spui, Ivane ? ! gemu bătrîna şi se aplecă toată spre el, frîntă de o presimţire groaznică.

— Nu te zbuciuma, Gana. Azi-mîine o să vină Vasilko...

— Ce vorbeşti aşa, că doar n-ai murit !

Ochii scăldaţi în lacrimi ai bătrînei cătară spre sfinţii tăcuţi.

Cu mîna pe care abia se uscase sudoarea vitelor moşul o mîngîie uşor pe obraji.

— Nu te mai tîngui. Pe mine o să mă mîie în Siberia, să plătesc pentru un ticălos de suflet de boier. Dar poate oi izbăvi oamenii de năpastă.

— Ivane, Ivanko, gîndeşte ce vrei să faci, păcatele mele ! Dezmeticeşte-te, omule ! Nu ne nenoroci şi pe noi, şi pe ceilalţi...

Gana îi cuprinse genunchii şi se prăvăli la picioarele lui, ştiind însă că nimic nu-l va putea opri.

— Nu trebuie, nevastă, să îngenunchi în faţa mea. Eu nu sînt sfînt. O ridică duios şi-i sărută obrazul zbîrcit, ud de lacrimi. Hai, isprăveşte odată ! Ştii că nu-mi place.

Da, ea ştia că Ivan al ei nu putea să sufere lacrimile, care, în loc să-l înduioşeze, dimpotrivă, îl scoteau din sărite.

— Leapădă-te de gîndul ăsta, Ivanko, se ruga de el bătrîna cu glasul sugrumat de plînsul abia stăpînit. Vrei să ajungi ucigaş ?

— Nu, Gana, n-am să fiu niciodată ucigaş, răspunse convins bătrînul. Am izbăvit o dată sufletul ăsta nelegiuit, l-am lăsat să se înfrupte din viaţă şi din suferinţa noastră. Acum însă o să i-l iau. Trebuie ! Şi asta nu se cheamă că ucizi. Se ridică — înalt, falnic, neînduplecat — şi se plecă adînc în faţa femeii. Iartă-mă, Gana, dacă ţi-am greşit cu ceva.

— Să te ierte dumnezeu, Ivanko.

Ce ciudat suna acest „Ivanko", venit din anii îndepărtaţi ai tinereţii.

— Oh, Ivanko, rogu-te, nu te du ! Îmi eşti tot sprijinul, toată nădejdea. Cui mă laşi ?...

— Băiatul o să-ţi poarte de grijă. Iartă-mă încă o dată, şi încă o dată.

Se închină şi dădu să plece. Se opri însă în uşă şi rosti poruncitor, acoperind bocetele nevestei :

— Cînd se întoarce Vasilko să-l rogi cu binişorul, să-i spui c-aşa am zis eu : să nu se mai bage niciodată în politică. Asta nu e treabă de ţăran. Iar boii să nu-i vindeţi nimănui. Cînd li s-o împlini şi lor veleatul să nu-i jupuiţi de piele. Cît despre celelalte, gospodăriţi cum vă taie capul... Dacă Vasil al nostru o să aibă feciori, poate o să puie unuia şi numele de Ivan...

Şi pentru prima oară îi tremurară buzele moşneagului: înaintea ochilor lui se iviră nepoţii pe care nu avea să-i vadă niciodată.

— Nu ţi-l lua pe suflet, Ivanko, pe blestematul ăla, nu merită să-ţi aduci năpasta pe cap din pricina lui...

Tînguindu-se sfîşietor, bătrîna căzu în genunchi, dar moşneagul o ridică şi se încruntă la ea:

— Uf, să nu mai faci aşa ceva. Mai bine nu-ţi spuneam nimic.

— Mai stai puţin cu mine, îl rugă Gana, întinzînd braţele spre el. Mai ai vreme...

— Nu, că vreau să mă şi împărtăşesc.

Se aplecă o clipă spre obrazul nevestei şi ieşi. Bătrîna bocea cumplit. Moşneagul mai văzu ca prin ceaţă boii rumegînd domol lîngă căruţă, învălui într-o privire lungă căsuţa ce semăna cu un leagăn între cei doi stejari, îşi potrivi cuţitul din tureatcă şi porni spre sat. Nu auzi scîrţîitul uşii şi nici paşii furişaţi ai bătrînei care se luase după el.

XXXI

Cînd văzu pe uşa deschisă a bisericii lumînările licărind, moşneagul se opri lîngă leasa ce prelungea gardul sfîntului sălaş, se uită în toate părţile şi, scoţînd cuţitul din tureatcă, îl înfipse în pămînt, lipit de nuiele. După aceea se duse să se spovedească. Sub clopotniţa din ograda bisericii tăifăsuiau şi rîdeau pe înfundate mai mulţi flăcăi. Unul începu chiar să joace, frămîntînd voinicește cu călcîiele pămîntul jilav, clefăitor.

— Termină, Petro, că-i post.

— Dacă eşti prost nu joci în post! răspunse nepăsător un glas gros, profund, dar încă şovăielnic, şi pe amîndoi îi pufni rîsul.

Pe uliţă nişte fete cîntau încet; glasurile lor parcă veneau de departe de tot:

Lîngă cel călin la moară
Se plimba o fetişoară,
Buruieni îmi culegea,
Leac de dragoste făcea:
— Mamă, maică, măiculiţă
Tare drag mi-e de bădiţă...

Ultimele cuvinte se auziră şi în biserică aducînd parcă mireasma tînără, amăruie, a răchitelor şi cea dulce a florilor de plop negru.

Din cei veniţi să se spovedească mai rămăseseră puţini în biserică. În semiîntuneric foşneau cu osîrdie şoaptele buzelor bătrîne, iar făptura voinică a părintelui Vikenti se mişca între icoane ca o umbră amenințătoare. Ivan Iaroş privi uimit icoanele. Sfinţii se uitau la el ca de obicei, prelung, iar sfîntul Nicolae chiar împreunase degetele de parcă ar fi vrut să-l binecuvînteze. Bătrînul îşi luă rămas bun de la dumnezeu, de la sfinţii cărunţi, desculţi şi într-un tîrziu se apropie de preot. Părintele Vikenti îi zîmbi din ochi şi-i puse în cap patrafirul ce mirosea tare a om şi a tămîie. Bătrînul începu să vorbească încet despre Petersburg, despre gospodărie, pomeni şi lacul, şi boii, şi stupii : ca într-un vis se îngrămădea în biserică tot ce era dincolo de acele ziduri.

După ce-şi mărturisi păcatele celui-de-sus, uşurîndu-se ca să poată încărca sufletul cu un păcat de moarte, bătrînul bătu cîteva mătănii şi se ridică. Biserica era pustie, şi ţîrcovnicul tocmai se pregătea s-o încuie pe dinăuntru. Părintele Vikenti se uită cu milă la bătrîn. Îl durea inima pentru bieţii pădureni loviţi de năpastă.

— Şi ce-o să mai fie, Ivan Petrovici ?

Mînia aprigă ce se aprinse în ochii bătrînului goni urmele căinţei şi vedeniile iadului şi raiului.

— Ce-o să mai fie ? îi întoarse vorba moşneagul, cu o căutătură aspră. Una din două — ori ne prăpădim noi, ori boierul.

— Vino-ţi în fire, Ivan Petrovici ! Abia te-ai spovedit. Dumnezeu n-o să te ierte...

— Atunci poate oamenii or să fie mai îndurători... răspunse bătrînul, scuturîndu-şi părul alb împrumutat parcă de la sfinţii din icoane.

Înainte ca popa să se dezmeticească, moş Dunai, care părea un proroc în prada unei mînii cumplite, ieşi ca o vijelie din întunericul rece al bisericii ce pogora din tării peste sfinţi şi peste părintele Vikenti.

Noaptea umedă de martie învăluia satul. Vîntul pe jumătate adormit se vînzolea încă arar, ca un răţoi, prin mulţimea băltoacelor care plescăiau molcom. Pe uliţa lăturalnică fetele îşi îngînau încă nesfîrşitul viers de dragoste. Parcă se simţea răceala gardului de tuci al conacului, dar acesta nu se vedea, ca şi cum l ar fi vrăjit careva. Vrednică de plîns îi părea bătrînului lumea asta ! Trecuse prin ea şi nu mai avea în faţă decît acest bîrlog ciocoiesc. Iată răspîntia spre care-l aduseseră toate drumurile, de

parcă numai pentru asta ar fi venit pe lume. Acest gînd îl înspăimînta. Cum, omorul acesta fusese tot rostul vieţii sale ? Nu era adevărat — şi acum tînjea inima lui după muncă, după pămînt, ţarină, albine, după lacul acela pe care lebedele poposeau primăvară de primăvară ! Nu-i nimic, o să-l vadă Vasilko ! Şi lui îi erau dragi păsările. Cînd era copil, se apucase să-şi meşterească nişte aripi. Iar acum se băgase în politică ! Ce-o fi însemnînd asta ? N-o fi ceva ce dă omului aripi ?

Moşneagul încleştă vergelele gardului şi se ridică în braţe îngreţoşat de atingerea năpîrcilor de tuci. Îşi curmă firul gîndurilor ce-l munciseră tot drumul. În curte era linişte. Nici cîinii nu se mai auzeau. Pesemne că la conac erau musafiri. Lunecă încet de partea cealaltă şi, ca un om care ştia bine ce are de făcut, se îndreptă spre ferestrele biroului în faţa cărora se înălţau zid tufele de liliac transilvănean. Deodată, zidul tresări, trosni şi din umbra lui se desprinseră nişte siluete. În întuneric se ghiceau licăririle unor ţevi de puşcă.

— Stai că trag ! sfîşie liniştea ţipătul isteric al lui Oktav Piglovski.

„Ce-i asta ?“ Gîndul căuta înfrigurat trădătorul.

— Stai că trag ! îl mai somă o dată Piglovski, apropiindu-se cu un pas.

— Păi, nici n-am de gînd să fug, răspunse surd bătrînul. În ochi îi luceau lacrimile neputinţei. „Păcat să mă prăpădesc aşa, prosteşte !“

Slugile boierului tăbărîră asupra bătrînului, îi răsuciră mîinile la spate şi-l legară fedeleş, izbucnind într-un cor de strigăte triumfătoare vădit pentru a fi pe placul cuiva, care deocamdată nu ieşea la iveală.

— Că n-o fi venit cu mîna goală ! se miră hăitaşul Adam Cirva, întorcînd pe dos, pentru a doua oară, buzunarele bătrînului.

— Ehei, ăsta e în stare să te sugrume ! chicoti Oktav Piglovski.

Abia atunci se ivi, de după un colţ al clădirii, boierul. Avea în mînă o armă cu două ţevi.

— L-aţi căutat ? întrebă el scurt.

— L-am căutat, preacinstite pane, se ploconi Piglovski, atingînd cu degetele boturile cizmelor. Dar n-am găsit nimic. S-o fi gîndit să... cu mîinile...

Stadniţki se apropie, îl privi lung pe bătrîn şi rînji :

— Ţi s-a înfundat, ai ?

Dar în loc să cadă în genunchi, să ceară îndurare, acesta răspunse liniştit :

— Nu te bucura, boierule. Vine ea ziua cînd o să plăteşti pentru toate! .

— Nici nu se căieşte! strigă mînios Stadniţki.

Îi intrase frica în oase. Nu se temea atît de bătrîn, cît de cei ce-l pîndeau parcă din pădure.

— La arest cu el! Primarul să dreseze un proces-verbal şi chiar mîine să-l duceţi la zapciu.

— 'Nţeles, preacinstite pane, se încovrigă Piglovski în faţa stăpînului său.

Pîndarii îl tîrîră pe bătrîn pe uliţă. Aici răsări ca din pămînt baba Gana şi se repezi la el văitîndu-se:

— Ivane, Ivanko, unde te duc ăştia?...

— La o parte, hoaşcă bătrînă, răcni la ea Piglovski, ameninţînd-o cu condacul puştii.

Bătrîna nu se clinti.

— Păi, boierul mi-a făgăduit că n-o să-i facă nimică! se tîngui ea întinzînd mîinile spre bărbatul ei.

O lovitură cumplită cu patul armei o trînti în mijlocul drumului; pămîntul parcă gemu în întuneric cînd biata mogîldeaţă neagră căzu în noroi.

Deci iată cine îl dăduse pe mîna boierului! Moşneagul încremeni locului, zguduit, întoarse capul auzind vaietul nevestei sale, dar ţevile puştilor i se înfipseră în coaste, îmbrîncindu-l. Odinioară spunea în glumă că nevastă-sa îl păcălise, că ar fi putut să-şi găsească una mai frumoasă. Dar uite că-l păcălise nu în tinereţe, ci acum, nădăjduind să-l scape. O să ia de pomană calea Siberiei, ferecat. Eh, Gana, Gana! Întoarse capul spre bezna care bocea sfîşietor, tot mai stins. De după grădini se auzi cîntecul lin al fetelor, proaspăt ca tinereţea însăşi:

La călinul de la moară
Tot umbla o fetişoară
Buruieni îmi căuta...

Odinioară şi Gana lui cînta acest viers de primăvară, prinsă în horă domoală cu celelalte fete şi aruncînd cîte o privire ursitului ei... Nici nu-ţi venea să crezi că toate acestea se petrecuseră cu adevărat...

În magherniţa aceea cu zidurile burduşite era şi centrul de recrutare, şi arestul. Geamurile erau luminate: în casa aceea străină nu se prindea somnul de Matvi Boţiun. Ca să nu stea de pomană cioplea cu custura o vîslă. De cînd îl alungase boierul

din pădure, îşi trecea mai tot timpul pe malul rîului, căci cine cunoştea mai bine ca el obiceiurile păsărilor şi peştilor !

Cînd slugile boierului îl îmbrînciră în încăpere pe moş Dunai, cu mîinile legate, lui Matvi îi scăpă de mirare vîsla din mînă.

— Ce-ai păţit, moşule ?

— Ia, descuie arestul ! porunci Piglovski pipăind încă o dată hainele bătrînului.

Tot trăgînd cu urechea la ce vorbeau trepăduşii boierului, Matvi bîjbîi după lacătul mare cît toate zilele, îl smuci şi deschise uşa. Un miros de paie mucede se răspîndi în încăpere.

În odăiţa rece, Piglovski îi dezlegă bătrînului mîinile, se strîmbă scîrbit, ieşi, închise cu mîna lui lacătul şi, după ce mai controlă o dată dacă e bine încuiat, dădu cheia lui Boţiun.

— Nu te mişti de aici ! Apoi se întoarse către uşă : Mama ta de hodorog ! Dacă erai mai tînăr, te jupuiam de viu !

Pe mutra vineţie a lui Piglovski se întipări mînia. La drept vorbind, nu era chiar atît de mînios, dar voia să vadă toată lumea ce mult ţine la boier...

După ce slugoii plecară, Matvi trase cu urechea în urma lor, apoi închise uşa dinspre uliţă, suflă în opaiţ şi spuse încet :

— Mai trăieşti, moşule ?

— Trăiesc.

Matvi descuie lacătul şi deschise uşa.

— Ieşi de acolo, aici e mai bine, mai cald.

— Nu ţi-e frică ?

— De ce mi-ar fi ? Oameni sîntem, ce naiba ! Şi-apoi ştiu că n-o să fugi...

— Asta-i drept, nu fug.

Se aşezară amîndoi în prag şi un timp tăcură, cufundaţi în gînduri.

— Multe se mai întîmplă pe lumea asta, rupse tăcerea Matvi. Cuvintele parcă i se opreau în gît.

— Da, multe se întîmplă.

— Da de ce-i chinul ăsta pe oameni, moşule ?

— Pentru toate cîte oleacă.

— Care va să zică, boierul a avut noroc şi de data asta.

— Iac-aşa.

— Cuţitul l-ai aruncat, ori nu l-au găsit ? spuse Matvi, arătînd din cap spre ferestre.

— Nu l-au găsit.

— Asta-i bine. Dă-l încoa.

— Uite-l.

Moşneagul scoase custura din tureatcă şi o întinse lui Matvi. Acesta o cumpăni în palmă şi-i pipăi tăişul.

— Taie bine.
— Cu mîna mea l-am ascuţit.
— Zic să-l iau eu.
— Ia-l.
— Ţi-l dau înapoi cînd te întorci de la temniţă.
— Nu cred să mă mai întorc.
— Da cît vrei să mănînci pe veresie pîinea stăpînului? De vreme ce n-au găsit nimic, îl iei pe nu în braţe, şi basta... Matvi se ridică, găsi vîsla pe pipăite şi-o răşlui cu cuţitul bătrînului. Sculă de gospodar!
— Da, e bunicel cuţitul, încuviinţă bătrînul. Dă-mi să strujesc puţin la vîslă.
Matvi îi întinse cuţitul şi vîsla. Bătrînul se aşeză mai bine, şi de sub mîna lui aşchiile începură să zboare numaidecît în toate părţile.

XXXII

— Acu să vezi ce de bani scoatem! îi şopti Maxim lui Kost Romanovski, deschizînd pe dibuite cu un cui lacătul luntrei străine.
La drept vorbind nu era chiar străină. Maxim se plimbase de cîteva ori cu luntrea aceea în tovărăşia Orinei Okun. Chiar fata îl chemase. Iar băietanul ce ştia? Sărise în luntrea nou-nouţă, se aşezase în faţa Orinei şi începuse să tragă la vîsle spre ostrovul unde păsăretul lărmuia pe toate glasurile.
— Vai, Maxim, ce mult semeni cu Roman...
Orina îl mînca din ochi pe ştrengar.
— Păi, dacă mi-e frate.
— Pe unde mai e?
— E la Sineava, s-a tocmit la boier să taie pădurea.
— Ia spune, Roman te iubeşte?
— Cine îl ştie.
— Cum, nu ştii dacă te iubeşte sau nu?
Ochii negri ai fetei, cu licăriri aprige, se măriră.
— Uite că nu ştiu. Cîteodată e bun să-l pui la rană, alteori, aşa din senin, te şfichiuie cu cureaua. Or, dragoste şi bătaie unde s-a văzut?
— Ba s-a văzut, Maxime, s-a mai văzut! rîse Orina. Ăi fi făcut vreo poznă, ia spune drept?!
— Ce dacă? Putea să-mi spuie cu binişorul.
— Mă, nebunaticule! clătină din cap Orina.

Aduse vorba din nou despre Roman, de parcă n-ar fi ştiut ce să mai spună altceva. Atunci Maxim înţelese că fratele său îi căzuse cu tronc Orinei. Nu avu ce face şi-şi destăinui bănuielile lui Roman. Acesta se încruntă şi puse mîna pe curea. Pas de mai pricepe ce-i dragostea !

Maxim descuie lacătul şi, lăsîndu-l pe Kost să treacă înainte, sări în luntre. Apa plescăi, înfiorată de atingerea vîslelor. Băietanii mai prinseră inimă : să le pună Okun sare pe coadă, cît era el de primar ! Lîngă iezătură, Maxim se apropie de mal cît mai mult : acolo trebuia să fii cu ochii în patru, căci în adînc trăia Volburosul — fiorosul duh al apelor. Te trăgea în bulboană, cu luntre cu tot, într-o clipită.

Abia cînd trecură de podul umblător şi ajunseră la Vadul Cazacului, dădură foc torţei îmbibată cu răşină din plasa de sîrmă prinsă în botul luntrii.

— Ei, să fie într-un ceas bun ! murmură Maxim şi, scuipînd peste umărul stîng, puse mîna pe cange.

Focarul de raze începu să se legene deasupra rîului, smulgînd din întuneric maluri sfîrtecate. Prin apă vedeai pînă în fund, acolo unde se cîrlionţau ierburi şi răchite înecate. Aplecat, Maxim se holba spre adîncul apei, parc-ar fi citit într-o carte. Ochii lui populau cu mîndre cetăţi privelişte bine cunoscută a acelui fund de luncă inundată. Uite, peştişorul de aur deschidea porţile palatului. Înăuntru străluceau nestemate, iar prin susurul melodios al rîului se auzeau sunete de gramofon. Peşte să prindă, că are unde să asculte gramofonul. De acum înainte o să fie însă mai deştept : să-i pună Kondra cîte două, ba nu, cîte trei sau chiar patru cîntece pentru fiecare peşte mare. Ba nici n-o să-i dea mai mult de un peşte, că vrea să aducă bani mamei, să vadă că nu-i un pierde-vară, ci un ajutor în casă.

Păsările înserărilor fîlfîiră pe deasupra luntrii. În apropiere un somn bătu greoi apa, undele clipoceau molcom sub vîsle, iar pe fund se înălţară iarăşi, semeţe, palatele peştişorului de aur. Deodată zidurile palatului se făcură ţăndări — chiar lîngă mal se mişcase lenevos un peşte sau poate un lemn. Lui Maxim i se tăie răsuflarea, iar mîna de la sine înfipse ostia în adînc. Prăjina uscată a ostiei începu să tremure mărunt între degete şi se smuci, cu capătul sub fundul luntrii.

— Ţine bine, Maxim, ţine bine ! strigă Kost, împingînd în mal cu vîsla ca să ajungă mai spre mijlocul rîului.

Peştele zvîcni cu desperare în lături, mai-mai să-i smulgă ostia lui Maxim. Kost aşează vîsla în luntre şi se tîrî de-a buşilea spre prietenul lui. Amîndoi apucară zdravăn ostia şi începură s-o tragă tot mai mult şi mai mult. Pale de apă îi plesniră de vreo

două ori peste ochi : peştele se zvîrcolea căznindu-se să-i cufunde. Pînă la urmă, icnind, gîfîind îl ridicară deasupra apei şi-l zvîrliră în luntre. Pe solzii lui gălbui-ruginii se aprinseră reflexe sîngerii. Torţa lumină capul mare, negricios al peştelui care-şi rînjea puzderia de dinţi fioroşi.

— Tiii, ce mai peşte ! se minună Kost. Aşa de bine nu ne-a mers niciodată ! Se ridică în picioare şi, de bucurie, băieţii se îmbrăţişară deasupra ştiucii care, întinsă în luntre cît era de lungă, îşi mişca anevoie semilunile urechilor. E pentru casa voastră, Maxime !

— Ba o împărţim pe din două !

— Nu se poate, se împotrivi cu tărie Kost. Ce prindem azi e al tău, iar ce-om pescui mîine o să fie al meu.

— Fie, se învoi îndată Maxim. Ei, pentru azi ajunge.

— S-o ducem mai repede lui Kondra pînă nu ne răstoarnă Volburosul.

Kost întoarse luntrea şi începu să tragă vîrtos la vîsle.

Cînd băieţii intrară în cîrciumă, în ochii bolnavi, lăcrimoşi ai crîşmarului clipi bucuria. Ieşi de după tejghea, mîngîie cu amîndouă mîinile ştiuca, îi pipăi burta şi, ca să strice preţul, spuse :

— Nu e rea ştiuculiţa, numai că are icre.

— Şi ce dacă are ? sări Maxim.

— Face mai puţin, răspunse crîşmarul, uscat ca un arcuş. Ei, cît vreţi pe ea ?

— O jumate de rublă, aruncă Kost cu nepăsare.

Crîşmarul făcu ochi mari.

— Ai căpiat, băiete ? De aur să fi fost şi tot nu făcea atît.

Dar pe Kost nu-l duceai cu una cu două : ştia el că negustorul voia să-i păcălească. Cum să nu încerce Kondra să te fure !

— N-o fi de aur, dar de argint tot e ! răspunse mîndru băiatul şi, opintindu-se, ridică sus peştele să vadă toată lumea ce marfă aduseseră.

Oamenii se strînseră ciopor în jurul băieţilor, lăudînd într-un glas şi peştele, şi pescarii. Inima lui Maxim înota în undele mîngîietoare ale bucuriei.

— Treizeci de copeici ! Atît ! strigă Lukaş preţul.

— Mai pune zece, jupîne ! Cu peştele ăsta ţii trei zile tot hanul, se amestecă şi Maxim în tocmeală.

Cîrciuma se cutremură de rîsul oamenilor.

— Scoate pitacii, Lukaş.

— Merită băieţii, că au făcut treabă, nu glumă.

— Dacă se duc la conac le dă bucătarul şi cincizeci.

— Poate şi o rublă, nu? se zborşi Kondra la muşteriul cherchelit. Ia cît am spus, Maxime, şi-ţi mai pun de două ori gramofonul — treacă de la mine!

— N-am nevoie de aşa muzică! renunţă dispreţuitor Maxim, simţind cum încep să-i ţopăie spiriduşii în călcîie.

În clipa aceea, se deschise uşa şi în cîrciumă năvăli ceata de slugi de la conac în frunte cu Oktav Piglovski. Pădurarul zvîrli cu îndemînare o piesă de cincizeci de copeici care începu să se rotească în aer de părea că-s două şi căzu pe tejghea, cu un clinchet melodios, chiar sub nasul lui Kondra.

— Toarnă, jupîn Lukaş, de sufletul lui moş Dunai.

— Ce-i cu el, Oktav? I s-a întîmplat vreo nenorocire? se neliniştiră oamenii.

— Ce-i cu bunicul, nene? se sperie Maxim şi peştele îi scăpă din mîini.

— E la răcoare, mişelul! A vrut să-l omoare pe boierul nostru! spuse Oktav, întorcîndu-se cu faţa spre oameni şi repezindu-şi în sus braţele lungi.

Toţi oftară ca un singur om. Numai peştele zvîcnea pe podea. Maxim îl ridică şi-l trînti pe tejghea. Crîşmarul îi vîrî în palmă două piese şi, temîndu-se să nu piardă vreo vorbă din ceea ce avea să povestească pădurarul despre moş Dunai, făgădui să-i cînte mai tîrziu la gramofon. Lui Maxim nu-i ardea însă de muzică. Se repezi pe uşă afară ca scos din minţi, urmat de Kost.

— Unde fugi, Maxime?

— Să-l scap pe moş Dunai, răspunse acesta cu lacrimi în glas.

— Vin şi eu. Mă iei?

— Haide.

— Dar cum o să-l scăpăm?

— Vedem noi. Poate că săpăm sub zidul arestului pînă ne facem loc şi-l scoatem.

O luară la goană pe uliţele mute. Ajunseră repede la casa arestului, o ocoliră tiptil, săriră gardul de nuiele şi se ghemuiră, tremurînd, lîngă calcan.

Înăuntru era o tăcere adîncă. Maxim îşi lipi urechea de zidul rece şi umed. Ochii îi erau scăldaţi în lacrimi, iar din piept îi izbucneau suspine.

Prietenul lui încercă să-l liniştească:

— Nu plînge. Poate om izbuti să facem ceva.

— De-ar da dumnezeu.

— Mă reped după o cazma, şopti Kost.

— De unde o s-o iei?

Maxim încerca să vorbească cît mai dîrz ca să tăinuiască plînsul ce-l gîtuia.

— De la Evdokim Iurenko. Ştiu unde-şi ţine uneltele în şură.

— Dă fuga !

Cît ai clipi, Kost fu pe coama gardului, se rostogoli ca o minge pe partea cealaltă şi, în curînd, paşii lui se stinseră în întuneric. Atunci Maxim se lipi şi mai mult de zid, şoptind :

— Bunicule ! Bunicule Ivan !

Ceva mişcă şi izbi în zid, apoi se auzi glasul bătrînului :

— Maxim ? Tu eşti, băiatul moşului ?

— Vai, bunicule...

Maxim întinse mîna spre borta pentru fum, care se vedea sus, în perete, aşa de mică, încît nici pumnul unui copil nu trecea prin ea.

— De ce-ai venit ?

— Kost şi cu mine vrem să te scoatem de aici... Kost s-a dus după cazma. O să săpăm sub zid...

— Nu-i nevoie, băiatule.

— De ce nu-i nevoie ? O să te ascunzi în pădure şi o să-ţi aduc în fiecare zi de mîncare.

— Îţi mulţumesc, fătul meu, murmură înduioşat bătrînul. Dar nu-i frumos să fug.

— De ce ? Glasul băieţaşului se frînse de plîns.

— Mi-e părul alb.

— Nu, oricînd ai dreptul să fugi... se înverşună Maxim. Iacătă a venit şi Kost cu cazmaua...

— Nu, Maxime, nu fug. Vezi mai bine ce-i cu baba Gana...

Stepan Vasilievici deschise ochii şi sări din aşternut ca muşcat de şarpe : uşa duduia sub nişte lovituri puternice. „Să fie poliţia ? Să ne fi descoperit ?“ Crîmpeiele de vis, calde încă, se risipiră ca un stol de potîrnichi. Inima îi era rece ca gheaţa. Dibui teancul de manifeste, îl împărţi în două şi, agitat, vîrî hîrtiile în cizme. Le încălţă pe piciorul gol, aruncă o haină pe umeri, trecu prin clasă şi, în prag, întrebă cu glasul liniştit, prefăcîndu-se că-şi înăbuşe un căscat :

— Care eşti mă, zăbăucule, de-mi spargi uşa ?

— Eu sînt, Stepan Vasilievici ! răsună glasul lui Roman Voloşin.

Învăţătorul răsuflă uşurat. Abia acum simţi manifestele rupîndu-i-se sub tălpi şi o slăbiciune groaznică în mîini, de parcă ar fi tras toată ziua la coasă.

— Ce-i, Romane ?

— Mare năpastă, se auzi ca un geamăt din întuneric.

Învăţătorul deschise uşa, îl lăsă pe flăcău să intre în clasă şi, luîndu-i mîinile într-ale lui, îl îndemnă :

— Ce-i ? Zi-i !

Înecîndu-se de mînie Roman îi povesti ce se întîmplase cu moş Dunai, apoi îl rugă :

— Ajutaţi-ne, Stepan Vasilievici. Sîntem nişte ţărani proşti. Nu ştim ce să facem, de cine să ne rugăm.

— Lasă-mă să mă gîndesc, băiete.

Inima îi sîngera de durere. Intră împreună cu Roman în odăiţă, îşi trase cu grijă cizmele, scoase manifestele — primele care ajunseseră la Medvin — şi le ascunse sub perna care păstra încă urma caldă a capului său.

— Gîndeşte-te, Stepan Vasilievici. În dumneata ni-e toată nădejdea.

Învăţătorul aprinse lampa. Privi uimit ochii negri, înfriguraţi ai flăcăului, care scăpărau sălbatic, şi buzele albe ca varul.

— Linişteşte-te, îl îndemnă el întinzîndu-i un pahar cu apă.

Roman bău cu nesaţ. Dinţii lui clănţăneau mărunt pe buza paharului.

„Trebuie să vorbesc cu Lisovski. Se are bine cu Cernoknijnîi, iar acesta, dacă vrea fireşte, răstălmăcind legea cum îi vine lui la socoteală, poate pentru aceeaşi faptă să-ţi taie capul, sau să facă din tine un sfînt."

Roman puse paharul pe masă, se zgribuli ca de frig şi dădu să plece.

— Ajută-l pe moşneag, Stepan Vasilievici, iar eu o să mă răfuiesc cu boierul.

Încleştă pumnii şi în ochii lui înfriguraţi se citi o hotărîre crîncenă, nestrămutată.

— Ce-ai de gînd să faci ? întrebă bănuitor învăţătorul.

— Îl strivesc ca pe o năpîrcă, spuse Roman făcînd un gest sugestiv.

— Vorbeşti prostii, băiete.

— Prostii, neprostii, asta-i, stărui Roman ferindu-şi ochii plini de ură.

— Ţi-e dor de Siberia ?

Învăţătorul se apropie de Roman cu gînd să-i mai potolească mînia.

— Mă duc şi în iad de-ar trebui, numai să ştiu c-o să curgă mai puţine lacrimi pe pămînt.

— Mă îndoiesc c-o să fie mai puţine, clătină din cap învăţătorul. Numai maică-ta cîte o să verse !

— De aia e mamă. Cuta piezişă dintre sprîncenele lui Roman se săpă mai adînc. Eu vorbesc de ceilalţi...

— Şi ce, crezi că fiul lui Stadniţki o să fie mai omenos ca taică-su ? Nu-i asta calea cea bună.

— N-o fi ea bună, dar boierului i-a sunat ceasul. Acuşi o să auziţi clopotele trăgînd de sufletul lui ! murmură Roman cu o îndîrjire atît de cruntă, încît Stepan Vasilievici îşi dădu seama că degeaba ar încerca acum să-l înduplece.

— Şi cum ai vrea să-i faci de petrecanie boierului ?

— Cum s-o nimeri ! Ori îl prind în pădure şi îi crăp ţeasta cu toporul, ori îl sugrum.

Îşi duse pumnii la piept, şi învăţătorul simţi aievea puterea lor năprasnică.

— Bine, Roman. Mai vorbim noi despre asta. Poate găsim ceva mai bun. Să ştii însă de la mine că de vei izbuti, ori ba, n-o să-i faci decît rău lui moş Dunai. Auzi ?

— Aud, murmură abătut flăcăul.

— Mai treci şi mîine pe aici. Pînă atunci o să-ţi dau să faci o treabă la fel de însemnată. Spunînd aceste cuvinte, scoase manifestele de sub pernă : Răspîndeşte-le prin sat, ca şi cînd ai semăna. N-o să-ţi fie frică ?

— Dacă în ele spune adevărul de ce m-aş teme ?... Dar abia mîine le duc, că la noapte am de ars lemn pentru cărbune, răspunse Roman şi întinzînd mîna luă manifestele.

XXXIII

A doua zi, dis-de-dimineaţă, aproape tot satul veni să-şi ia rămas bun de la moş Dunai. Rămăseseră acasă numai bolnavii şi pizmaşii care se bucurau ori de cîte ori se abătea asupra cuiva vreo năpastă. Unora chiar le părea bine că boierul îi izgonea pe pădureni din vechile lor căminuri — de ce ar fi avut necazuri numai ei ?

Cînd vătăşeii şi slugile, înarmaţi cu puşti de vînătoare, îl scoaseră pe Ivan Iaroş de la arest, oamenii se apropiară din toate părţile. Oktav Piglovski voi să pună la respect adunătura aceea de zurbagii şi ridică arma să izbească cu patul ei la nimereală. Careva din spate îi trase însă un pumn între coaste, de văzu stele verzi. Oktav dădu să se repeadă în gloată, dar Marian Polearuş îi prinse degetele ca într-un cleşte.

— Stai cuminte, Oktave, nu mă duce în ispită.

— Ce face ? ! răcni pădurarul, mirat că un prăpădit de coate-goale îndrăznea să ridice mîna asupra lui. Piei din ochii mei pînă nu te-am pus jos !

— Să zbieri la muierea ta, nu la mine ! Şterge-ţi mai bine botul, că-ţi curg balele ca la gligan.

Măsurîndu-l cu ură pe pădurar, Marian îi strînse atît de tare degetele noduroase, că acestea trosniră. În sufletul hain al lui Piglovski se furişă teama. Clipind cu ochii lui de broscoi, coborî puşca şi-i lăsă pe ţărani să-şi ia rămas bun de la bătrîn.

Oamenii îl îmbrăţişau pe moş Dunai al lor, îi strîngeau mîna sau numai îi atingeau hainele, barba căruntă, bătînd în verzui pe alocuri. Ochii întunecaţi de durere ai bătrînului, peste noapte duşi în fundul capului, se mai îmblînziră. Cînd te gîndeşti că pînă mai dăunăzi se temea să nu se lepede satul de el, să nu-i încătuşeze frica pe ţărani ! Acum se dumeri că nu degeaba ridicase mîna asupra boierului, nu degeaba trăise pe lumea asta : oamenii nu-i veştejeau fapta, ci, dimpotrivă, îl căinau.

— N-o să te uităm, Ivane !

— Să te întorci teafăr, moşule !

— Să te aibă dumnezeu în paza lui, bunelule !

De-acu înainte, paşii lui bătrîni, dar hotărîţi îl vor duce pe calea ocnei.

Cînd Stadniţki se apropie călare de arest, rămase uimit văzînd că aproape tot satul se ţinea după bătrîn. Numai cîţiva chiaburi stăteau la o parte, răzleţiţi de ceilalţi. Unul din ei spuse tare, pesemne ca să-l audă boierul :

— Ei, acum îl putem trece la pomelnic pe Dunai.

Cîţiva ţărani întoarseră capul spre Stadniţki. Acesta citi în ochii lor mai întîi mirare, apoi ură.

— Vedea-te-aş lipit cu traista-n spate, jivină ce eşti, îi ajunse la ureche.

— Nesăţiosul !

— Nu se mai satură.

— Boierii schingiuie norodul ca pe Cristos.

Oho, bine au ajuns ! Pe el a vrut să-l omoare, iar ăştia îl căinează pe tîlhar... Ce se petrece în sat ? Arkadi Valerianovici se apropie de primarul care se tot foia în jurul escortei şi strecură printre dinţi :

— Dă drumul căruţei. Să-l ducă pe jos la judeţ.

— Dar e departe, boierule ! se miră Okun, scoţînd de la brîu plicul care trebuia predat zapciului.

— Au timp pînă se întunecă !

Boierul ridică mîna cu cravaşa şi-şi mînă calul spre pădure, la plimbare.

Cînd se întorcea în sat frămîntat de gînduri de loc prieteneşti despre ţărani, soarele firav, cu o trenă de nori după el, se înălţase în crucea nămiezii. O zări de departe pe bătrîna Ceaiciha,

tîrîndu-şi picioarele prin glodul drumului. Traista goală i se bălăbănea în spate. Bătrîna pipăia drumul cu un toiag de nuc. Cînd ajunse în dreptul ei, boierul îi dădu bineţe şi opri calul.

— Cum te lauzi, Katerina ?

— Bat satele, tătucule, după căpătat.

Bătrîna se opri şi ea, gîfîind, vîrîndu-şi mîna sub caţaveica ponositä.

— Amară ţi-e pîinea, Katerino, o căină boierul, gîndindu-se că s-ar cuveni s-o ajute.

Numai că în dimineaţa aceea Ceaiciha nu se plecă înaintea boierului, nu se văicări, ci, venind mai aproape, grăi cu glas aspru, îndurerat :

— Pîine uşoară, tătucule, nu găseşti nicăieri. Chiar şi a dumitale e ca de piatră. Ba umblă zvonul că ai sărăcit. Aşa că ia-ţi darul înapoi, poate o să-ţi aducă noroc, uneori sînt bună de mînă.

Cu aceste cuvinte îi vîrî în palmă răsplata ce i-o dăduse pentru sfeşnice.

— Asta ce mai e ?

Cînd văzu piesa de două grivne i se sui tot sîngele la cap. Ridică smucit cravaşa, dar n-o lovi pe bătrînă, ci numai îi zvîrli banul în faţă. Atingînd basmaua Ceaicihăi, piesa se afundă pe jumătate în noroiul gros. O rază răzleaţă căzu însă pe muchia curată, de argint, scînteind ca o lacrimă.

Levko Şcerbina, care fusese dus la iarmaroc, află abia spre seară jalnica veste, nu acasă, ci în curtea lui Lukaş Kondra, cu care tocmai se tocmise pentru două ruble jumătate să-i aducă nişte votcă şi peşte din Şcedrova. Flăcăul era zguduit de durere. Abia acum îşi dădu seama cît rău făcuse pădurenilor şi lui moş Dunai. Avusese dreptate Matvi Boţiun cînd spusese că din pricina poznelor neghioabe ale fraţilor Şcerbina boierul o să-i alunge din pădure şi pe unul ca Morozenko, şi pe unul ca Gonciar, şi pe moş Dunai. Dar zău dacă ştii de unde poate să vină năpasta !

Levko se mînie fără veste pe cai, pocni peste bot lăturaşul, apoi se gîlcevi cu Kondra spunînd că nu încarcă sticlele goale.

— Ce ai, mă, de dimineaţă ai tras la măsea ? se răsti la el crîşmarul. Sau vrei să le încarc eu pentru tine ?

— Dracu să-ţi încarce ! strigă Levko.

Într-o clipită scoase din buzunar arvuna, o zvîrli cîrciumarului şi, lăsîndu-l cu gura căscată, o luă la goană spre conacul lui Varava.

Acesta îl primi prietenește, dădu mîna cu el, apoi îl pocni zdravăn peste umerii vînjoşi :

— Ce mai faci, flăcăneaţă ?

— Un ceas mă desfăt cu cvas, iar o mie doar cu apă chioară, răspunse cu îndrăzneală flăcăul.

— Vii în zori să prindem ştiuci ?

— Vin, boierule. Dacă vreţi fîrtaţii mei şi cu mine o să vă prindem o grămadă, numai să vă faceţi pomană şi să ne daţi o mînă de ajutor.

— Ce-ai păţit ?

— Nu-i vorba de mine, ci de moş Dunai.

Lui Varava îi îngheţă zîmbetul pe buze, iar ochii codaţi i se înnegurară.

— Nu cumva ai venit să mă rogi pentru tîlharul ăla ?

Boierul privea în gol peste umărul lui Levko, de parcă zărea înaintea ochilor chipul bătrînului ciumac.

— De unde pînă unde tîlhar, boierule ? Slugile n-au găsit la el nici măcar un cuţit.

— L-o fi aruncat.

— S-au întors pe urmele lui şi n-au găsit nimic. Pesemne că a vrut numai să-l sperie pe Stadniţki. Ce nu face omul la necaz.

— Mă rog, şi ce vrei de la mine ?

Zbîrciturile ce încadrau nasul coroiat al lui Varava arătau neînduplecare.

— Să-i luaţi apărarea bătrînului.

Ochii galbeni ca ghinda ai lui Levko priveau rugători, pupilele întunecate îi luceau umed.

— Cum aş putea să-l apăr ? Ce, sînt judecător ?

— Ba puteţi foarte bine, boierule. Că de atîta vreme îl cunoaşteţi pe judecătorul de instrucţie Cernoknijnîi, să vă dea dumnezeu ani mulţi şi sănătate. Vorbiţi cu el ca de la om la om. Mai mare păcatul să bagi la puşcărie pe unul ca moş Dunai.

— Nu, Levko, îţi răceşti gura de pomană ! i-o reteză Varava. Nu vreau ca numele meu să fie pus alături de numele unor indivizi suspecţi. Şi nici pe tine nu te sfătuiesc să te amesteci.

Levko clătină din cap a dojană.

— Eh, boierule, boierule !

Pe Varava îl miră şi-l necăji încăpăţînarea flăcăului. Se îndreptă semeţ şi ochii i se înrăiră :

— Socoteşti că n-am dreptate ?

Levko socoti că-i mai bine să tacă, ca să nu-l mînieze pe boier.

— Sau îţi închipui poate că moş Dunai e un viteaz, un erou ? Te înşeli. Varava se apropie de un perete, pipăi cu duioşie peticul de catifea roasă în care erau înfipte şaisprezece vîrfuri de săgeţi. Iată cine a fost într-adevăr erou. Şaisprezece săgeţi au străpuns trupul cazacului !

Dar necioplitul de Levko, ducînd pumnii la piept şi uitîndu-se ponciş pe sub sprîncene, îl întrerupse :

— Dar cine a stat să numere săgeţile boierului care au străpuns inima lui moş Dunai ? Mă prind că i-au ciuruit-o toată.

Vitali Stratonovici îl privi uimit : nu-şi dădea seama prea bine în ce ape se scaldă flăcăul acesta care semăna cu un bivol.

Levko se plecă înaintea boierului şi ieşi cu pas legănat, cu bărbia în piept.

În tindă, Tudoska, care parcă îl aştepta, îl măsură cu o privire urîcioasă şi miorlăi :

— Ei, te-ai şters pe bot ? Cute subţirele îi mărgineau ca nişte volănaşe buzele cărnoase. Sîc !

— Tacă-ţi gura, iasma dracului, că acuşi te scarmăn ! şuieră tînărul ca un gînsac stîrnit şi întinse mîna cu degetele răşchirate spre capul chelăresei.

Tudoska se trase înapoi, speriată ; zbîrciturile din jurul gurii i se netezira, iar cuta săpată între bărbia gingaşă şi gît zvîcni.

— Huo, săltatule ! şuşoti ea, temîndu-se să nu-i audă Varava. Ţicnitule.

— Săltată eşti tu ! i-o întoarse Levko ieşind valvîrtej şi trînti uşa.

Afară, abia atingînd cu mîna marginea căruţei, sări în ea şi, proptindu-se bine în picioare, dădu bice cailor. Aceştia porniră mîncînd pămîntul. Cele întîmplate, vina care-i apăsa cugetul, toate îl urmăreau ca un hultan ce-şi înfigea adînc ghearele în umerii lui. Flăcăul mîna ca un apucat, încercînd să-şi înăbuşe zbuciumul.

Nu departe de marginea satului, pe un dîmb, se înălţau două clăi de fîn, ale moşierului. Nu o dată le văzuse Levko defilînd încet prin faţa ochilor lui, veşnic încruntaţi. Acum însă, cum dădu cu ochii de ele, opri caii. Îşi aduse aminte că mai an, de coasă, chiar moş Dunai vîrfuise clăile acelea — meşteşug în care nu-l întrecea nimeni în tot satul. Frumosul rod al iscusinţei bătrînului se înălţa şi acum mîndru spre cer. Iar pe moş Dunai voiau să-l închidă în celula îmbîcsită a unei închisori. Şi numai boierul era de vină. Numai el... Levko se încruntă şi mai rău, plecîndu-şi în pămînt fruntea îndărătnică.

Soarele, gata să scapete, se mai iţi o dată dintre nori aşternînd lîngă butuci crîmpeie de umbre negre. An de an, vara gătea aceşti butuci cu salbe cărămizii de fragi, pe care le culegeau şi oamenii, şi vitele. În toiul cositului, chiar şi laptele avea mirosul acestor poame de pădure. De ce şi-o fi amintit toate acestea ? Aha, pentru că văzuse o dată cum moş Dunai, coborînd de pe şiră, se aplecase şi culesese fragi, iar lîngă el îşi zăngănea încet talanga o

văcuţă prăpădită. În vara aceea, moşul n-avea să mai strîngă fragi... În capul lui Levko, frînturile de gînduri ca şi crîmpeiele de umbre cînd se îmbinau, cînd se răsfirau, aţîţîndu-i mînia. „Ce, boierule, sărăceai dacă îi lăsai pe pădureni la casele lor ? Jefuieşti oamenii ca tătarii. Porc de cîine ce eşti ! Scîrnăvie !..." Aha, aşa îi spusese Matvi Boţiun şi lui, lui Levko... Gîndurile i se poticniră. Flăcăul scutură energic din cap. „Boierul chiar că-i o scîrnăvie", hotărî Levko. Apoi, cu ochii la clăi : „Să vă ardă focul !" Pipăi chibriturile în buzunar, dar îşi trase degetele de parcă ar fi simţit arsura văpăilor netrezite încă.

— Ce te zgîieşti, mă Levko, la bunul boierului ? auzi deodată în spatele său un glas batjocoritor.

Speriat, întoarse capul şi-l zări pe Iuri Zvonar stînd în mijlocul drumului, cu securea pe umăr.

— Iacă aşa, bombăni Levko încruntîndu-se.

— Dar în buzunar ce căutai ? Nu cumva chibriturile ? chicoti Iurko.

— Căutam pe dracu să te ia ! Dar pe tine ce te priveşte ? îi sări ţandăra lui Levko.

Zvonar se apropie de el şi-l privi în ochi.

— Află că şi eu am băgat mîna în buzunar tot pentru asta. Ce, nu merită boierul să-i aprindem două ditamai lumînări pentru cîte ticăloşii a făcut ? spuse el arătînd clăile.

— Ba da, încuviinţă pe loc Levko.

— Dacă-i aşa, să i le aprindem împreună, propuse Iurko, privindu-l pe Şcerbina drept în lumina ochilor.

Levko simţi că i se taie răsuflarea.

— Dar dacă se află ?

— Aş ! N-o să afle nimeni... Ştii cum o să facem ? Zvonar sări în căruţă şi urmă în şoaptă : La noapte, tu le dai foc, iar eu stau la pîndă. Cum văd că răbufnesc flăcările, odată încep să bat clopotele. Iar tu, după ce isprăveşti totul, vii într-o goană şi le tragem amîndoi.

— Tii, eşti grozav, se bucură Levko. Zău ! Aşa o să facem.

Întinse mîna. Zvonar i-o strînse zdravăn şi plecă spre sat.

În clipa aceea, Levko dădu cu ochii de fraţii lui. Se grăbeau spre el dînd din mîini, iar pe feţele lor cam prostănace erau întipărite îndoiala, mirarea : ce l-o fi apucat pe ăl mare să se ciondănească cu Kondra, ba chiar să-i dea înapoi arvuna ?

— Ce-ai făcut, mă Levko ? întrebară gemenii într-un glas, sărind din două părţi în căruţă.

— Da ce s-a întîmplat ?

— A fost Kondra la noi. Tătuca e oţărît rău. Te cred : să dai cu piciorul la două ruble jumate !... Zice că te snopeşte în bătăi cu biciul.

— De asta e în stare. Levko dădu hăţurile lui Grigori şi sări jos. Voi duceţi-vă acasă. Viu şi eu mai pe seară, cînd o să-i mai treacă pandaliile bătrînului.

Gemenii îşi plecară capetele drept încuviinţare şi îndemnară caii, iar Levko se întoarse la clăi şi, îmbinînd sprîncenele, mormăi :

— O scîrnăvie, asta eşti, boierule. O scîrnăvie pizmaşă, arde-te-ar focul să te ardă ! Las' că am eu grijă de tine...

XXXIV

Domnul Cernoknijnîi, care ţinea foarte mult să treacă drept un bărbat „şic", îşi dădea pe părul rărit cu frişcă proaspătă, înainte de culcare, iar vîrfurile inelate ale bărbii despicate în două şi le vîra — ca să nu se boţească, ferească dumnezeu ! — într-o punguţă curată cu bentiţe. Aşa gătit, părea un cal ce-şi ţine botul vîrît în traista cu ovăz. Slujnicuţele, pe care burlacul le schimba cam des, la început pufneau în rîs, apoi ori se obişnuiau cu aceste trăsnăi (se deprindeau ele şi cu altele mai abitir !), ori, după cîteva zile, dădeau bir cu fugiţii ca să scape de stăruinţele neruşinate ale judecătorului. Avea Cernoknijnîi un fel foarte ciudat de a le face curte. După o masă copioasă — la prînz sau seara — se apropia cu paşi uşori de noua lui achiziţie şi întreba cu o privire languroasă în ochii subţiaţi :

— De unde eşti de fel, drăguţă ?

— Din Bruslinov, conaşule.

— Din Bruslinov, zici ? Frumos sat. Părinţii îţi trăiesc ?

— Nu, s-au prăpădit amîndoi, răspundea fata oftînd.

— Perfect, zîmbea Cernoknijnîi gîndurilor sale. Foarte bine ! Dar, ia spune, cineva din ai tăi a fost închis sau judecat ?

— Nu, conaşule, pînă acum ne-a ferit dumnezeu.

— Perfect. Şi totuşi mătăluţă, puicuţo, precis că nu scapi de judecată.

— Ce tot spuneţi, boierule, păcatele mele ! se îngrozea biata fată.

În hăţişul negru al bărbii şi mustăţilor judecătorului, buzele moi, senzuale se întredeschideau ca o scoică purpurie.

— Pentru o masă ca asta, drăguță, va trebui să te trimit în judecată conform articolului 269, partea a doua din codul penal. Întrucît ești însă la prima abatere, te sancționez cu trei sărutări.

În fiecare zi, o dată cu numărul articolului, creștea și pedeapsa. Apoi venea ziua unei alte judecăți : fără a mai pomeni vreun articol din codul penal, afectînd o politețe desăvîrșită și spunîndu-i fetei „dumneavoastră", judecătorul îi dădea înapoi cărțulia, îi arunca vreo două ruble „să-i usuce lacrimile" și-și trimitea jupîneasa să-i caute la piață altă slujnică. Chiar și Varava spunea uneori cu aprindere : „Pe ucrainofilul ăsta poporul îl interesează numai cît privește țiitoarele. Chiar cînd se întinde pe pămînt i se pare că se culcă cu o ibovnică."

În ziua cu pricina, Cernoknijnîi era întors pe dos : noii slujnice nu-i plăcuse gluma lui obișnuită cu trimiterea în judecată și în locul celor trei sărutări îi trăsese o palmă. Ochii mieroși ai judecătorului se umpluseră de o durere și o mînie năprasnică. Îi trecuseră prin minte, fulgerător, toate articolele pe care le putea pune în seama acelei sălbătăciuni neroade, care după isprava făcută o zbughise ca din praștie din casa lui. Totuși imaginea șoldurilor ispititoare pe care le mîngîia în gînd îl obseda pur și simplu.

Ca să se calmeze cît de cît, Kost Ivanovici dădu pe gît de-a-npicioarele un pahar de vin basarabean, încercă să lucreze la studiul său despre judecătoriile populare, care existaseră în Ucraina pe vremuri, dar zadarnic se căznea să-și stoarcă din creier măcar o singură idee demnă de a fi așternută pe hîrtie. Se închină la repezeală, mai mult din obișnuință, la icoanele ce străluceau în ramele lor splendide de mahon, își frecă cu palma obrazul stîng, care încă ardea ca para focului, și începu să-și vîre tacticos barba în punguță. Deodată se auziră pași în curte, clopoțelul sună cu turbare ; aproape numaidecît bubui o lovitură în ușă și apăru mutra veștedă a bucătăresei, o femeie cam trecută, dar tare sulemenită.

— A venit Tadei Stanislavovici. La ora asta ! urmă ea coborînd vocea. Ce nesimțire !

Cernoknijnîi smulse punguța, drăcui, scuipă cu ciudă, apoi bombăni :

— Ce caști gura ca o proastă ? Poftește-l.

Peste cîteva clipe intrară în cameră Lisovski și Levcenko. Păreau foarte preocupați. Înjurînd în gînd de mama focului, judele îi primi cu un zîmbet dulceag.

— Ce-i cu voi, noctambulilor ? Mă prind că veniți de la niscaiva muieri... Se înecă, amintindu-și de pățania de adineauri. Stați jos, dragii mei. Ce vînt v-aduce ?

— O năpastă ne-a adus, răspunse posomorît învăţătorul din Medvin.

Lisovski povesti cu de-amănuntul ce se întîmplase cu moş Dunai.

— Care va să zică, bătrînul nu-i numai cîntăreţ ! se miră Cernoknijnîi şi căzu pe gînduri. Mda. Şi ?

— Ajutaţi-l, Kost Ivanovici, se rugă Tadei Stanislavovici. Bărbia îi tremura.

— I-am mai venit o dată în ajutor. Faţa negricioasă a judelui împietri şi numai în jurul gurii i se mişcară cîteva firişoare umede. Iar el scoate cuţitul, ca un haidamac.

— N-a avut la el nici un cuţit. Şi-a pierdut minţile de supărare. Asta-i tot.

— Bine, dar nevasta lui declară că a vrut să-l omoare pe moşier ! Ori pentru asta ştiţi ce-l aşteaptă ?

— Nu, nu ştim.

— Muncă silnică.

— Bine, dar e bătrîn ! exclamă îndurerat învăţătorul.

— Atunci deportarea în Siberia, pe viaţă.

— Scapă-l, Kost Ivanovici ! O să-ţi fiu recunoscător toată viaţa. Toată viaţa, îl imploră Lisovski.

— Ehei, ţărănimea noastră e ca un ocean de întunecime, rosti sentenţios Cernoknijnîi.

— Un ocean pe care foiesc vasele piraţilor, adăugă Levcenko, şi pradă tot ce pot : pielea, sufletul oamenilor, banii, hainele lor sărăcăcioase şi aruncă în apă toate lăturile. Fă o faptă bună, Kost Ivanovici, smulge un suflet nevinovat din ghearele morţii.

Cu toate că spusele lui Levcenko cam miroseau a socialism, ele avură darul să-l impresioneze pe Cernoknijnîi, care avea o slăbiciune pentru stilul presărat cu înfloriturî şi întorsături pedante. Imediat îşi schimbă atitudinea.

— Ştiu că o să dau de bucluc, dar voi încerca să-l mai ajut o dată.

— Îţi mulţumesc, spuse Levcenko înclinîndu-se adînc.

— Şi unde-i bătrînul vostru, la cancelaria zapciului sau la închisoare ?

— La închisoare. L-au dus acolo fără mandat. Zapciul e plecat undeva.

— Mai bine. Mutra de bondar a judecătorului de instrucţie se însufleţi. Principalul e să fie bine dăscălită nevasta bătrînului, care e singurul martor. Gaiţa asta turuie ca o moară neferecată !

— Îţi mulţumesc, Kost Ivanovici, am eu grijă de asta, îl asigură înseninat Lisovski.

— Un laureat al academiei se exersează în arta mistificării! rîse Cernoknijnîi. Şi acum, domnii mei, vă doresc noapte bună. Vreau să mă gîndesc la afacerea asta. Veniţi mîine să luăm împreună micul dejun, urmă el aproape în şoaptă. Vă previn însă că mîine dimineaţă nu mai sînt Kost Ivanovici, ci „stimate domnule judecător"...

XXXV

În zori, un paznic de la închisoare, cu arma în cumpănire, îl aduse pe moş Dunai la judecătorul de instrucţie şi încremeni în prag în poziţie de drepţi. Cernoknijnîi îl întrebă cu un aer preocupat pe cine adusese, apoi clătină dojenitor din cap şi porunci grefierului să treacă în registrul arestaţilor numele şi prenumele bătrînului. Apoi, amintindu-şi pe neaşteptate de ceva, îl expedie pe grefier la judecătorie.

Moş Dunai se uita trist la judecător, gîndindu-se la ziua cînd îl văzuse în casa lui Tadei Stanislavovici. Asta se întîmplase deunăzi, totuşi parcă trecuse o veşnicie de atunci. Spre surprinderea bătrînului, în cabinetul judelui intrară Levcenko şi Lisovski. Arborînd o mină oficială, Kost Ivanovici îi pofti să treacă în camera de alături şi porunci pazniculuí să aştepte afară.

— Vă rog să iscăliţi pentru aducerea arestatului, înălţimea-voastră, îndrăzni să ceară paznicul, un om cu faţa turtită şi nasul cîrn, aruncîndu-şi privirile de la bătrîn la judecător.

Moş Dunai tresări; Cernoknijnîi aşternu cîteva cuvinte pe hîrtie cu scrisul lui rotund şi elegant, întinse dovada pazniculuí, iar acesta, după ce o citi, o băgă în manşeta mînecii de la manta, ţăcăni reglementar din tocuri, făcu stînga împrejur şi se îndepărtă bătînd pasul. Abia acum îl privi Cernoknijnîi pe bătrîn.

— Mă recunoşti?

— Fireşte, boierule.

— Foarte bine... Stai jos, moşule. Vreau să discutăm pe îndelete. Spune, te-au dus ieri la interogatoriu?

— Nu.

Cernoknijnîi se înveseli.

— Să ştii că eşti născut în zodia porcului.

— Se şi vede, bîigui moşneagul, convins că judele îşi bate joc de el.

— Ştii ce pedeapsă te aşteaptă?

— Ştiu. Mi-au spus oamenii noaptea la închisoare.

— Perfect. Şi ţi-e frică ?

— Păi, de joc nu-mi arde. O dată era să mor şi tot nu-mi era inima atît de grea ca acum.

— În sinea dumitale te căieşti ?

— Nu.

— Cum adică ?

— De ce m-aş căi ? Numai boierul e de vină, spuse bătrînul, de parcă boierul din faţa lui n-ar fi fost judecător de instrucţie, şi întoarse ochii lui limpezi spre fereastra prin care se vedea răsărind soarele în cununa lui molcomă, tremurătoare, de primăvară.

— Cu gîndurile astea care-ţi umblă prin cap o să ajungi şi la spînzurătoare, nu numai la ocnă, se încruntă Cernoknijnîi. Să ştii însă că ai de două ori noroc. O dată pentru că n-ai avut la dumneata nici o armă. A doua pentru că se zbat să te scape doi oameni subţiri, cu carte, preciză el arătînd din cap spre uşa camerei vecine. Ţin foarte mult la dumneata.

— Nici nu ştiu cum să le mulţumesc.

— Ehei, bine ar fi să scapi cu atît, murmură Cernoknijnîi şi urmă încetişor : Află, moşule, că-mi încarc sufletul cu un mare păcat ! Este pentru întîia oară c-o fac. Şi acum fii atent : oricine te întreabă o ţii una şi bună — am vrut numai să-l sperii pe boier, să-i sparg geamurile, pentru că eram furios. Nimic altceva ! Numai geamurile ! Ca să fie sigur că celălalt îl înţelege bine, îi arătă cu mîna spre geam pe care se tîra o buburuză ca un strop de sînge. Ai înţeles ?

— Am înţeles, boierule. Bătrînul se ridică mîndru. Dar vă rog să nu vă încărcaţi sufletul cu un păcat. O să spun aşa cum a fost : am vrut să-l omor pe boier !

— Eşti nebun de legat ! exclamă Cernoknijnîi nevenindu-i să-şi creadă urechilor. Vreau să te scap, înţelegi, omule, să te scap !

— Minciuna nu aduce mîntuire. De cînd mă ştiu am spus numai adevărul. De ce aş minţi acum ?

Lisovski şi învăţătorul, amîndoi nespus de tulburaţi, intrară repede din camera alăturată.

— Cine are nevoie de adevărul ăsta, Ivan Petrovici ? strigă exasperat Lisovski. Spune, cine ?

— Eu ! răspunse cu tărie bătrînul. Tot satul ştie că m-am dus să-i fac de petrecanie boierului. Dacă-i aşa, am eu dreptul să spun acum, cînd mă aflu în cumpănă, că i-am minţit, că m-am dus la moşier ca să mă joc de-a v-aţi ascunselea ?

— Gîndeşte-te ce faci, moşule, pînă nu-i prea tîrziu ! se tîngui învăţătorul punîndu-şi mîinile în cap.

— Nu, fătul meu, hotărîrea mea e nestrămutată.

Bătrînul se uită hotărît la Stepan Vasilievici, apoi îşi trecu degetele peste ochi, văzînd iarăşi pe geam mica gînganie ce semăna cu un strop de sînge. Şi ea îşi pierduse libertatea.

— Escortă ! strigă Cernoknijnîi, dînd uşa de perete.

Afară se auzi bufnind patul armei, apoi tropăiră cizmoaiele paznicului.

Omuleţul cu faţa turtită intră în cameră şi se opri în uşă, uitîndu-se la judecător cu ochii lui mici, ca de purcel.

— Du-l înapoi ! ordonă Cernoknijnîi cu un gest care arăta că nu-i mai pasă cîtuşi de puţin de bătrîn.

Paznicul scoase din manşetă dovada, o întinse respectuos judecătorului, apoi îi porunci scurt şi răstit bătrînului :

— Haide, înapoi la pansionul ţarului !

Uluiţi, consternaţi, Levcenko şi Lisovski ieşiră după ei. Priveau trişti din uşă întruchiparea acestei forţe mîndre şi nesupuse ce se depărta escortată de un om nepăsător, abrutizat de vederea atîtor suferinţe. Deodată bătrînul se opri cu ochii la cer.

De sus de tot, din azurul împestriţat de nori, venea, mai mult bănuit, un sunet argintiu de clopoţel sau poate de lăută vrăjită.

Cu mîna streaşină la ochi moş Dunai zări ceva în înaltul cerului, şi lacrimile începură să şiroiască pe chipul său luminat de un zîmbet. Paznicul cu faţa turtită mîrîi întărîtat, răcni cîteva comenzi trunchiate, pe care le ştia pe dinafară, şi-l împinse uşor cu patul armei. Bătrînul se clătină pe picioare, porni mai departe pe caldarîm, cu ochii mereu spre slăvile din care se prefira fuiorul de argint al îndepărtatului clopoţel.

— Cîntă lebedele ! murmură cu amărăciune tînărul învăţător ; i se deschisese în faţă în acele clipe o nouă şi cumplită filă a vieţii pe care se afla înscrisă o singură povaţă : iubeşte oamenii şi luptă pînă la moarte pentru binele lor.

XXXVI

Din ajun lebedele treceau şi tot treceau deasupra Medvinului. Din ajun peste zidul neguros, violet al pădurii, peste pîcla oţelie a răchitelor şi paltinilor de munte, peste vălmăşagul acoperişurilor năpădite de muşchi — ochii verzi ai satului — tot clincheteau pe două glasuri clopotele de argint. Pesemne că nu numai păsările călătoare, dar şi soarele floriilor îşi încerca clopotul în ajunul sărbătorii, scuturîndu-l de colbul auriu şi melodios. Pulberea de aur

picată din tării aprindea licăriri pe crestele undelor, aşternea pe luciul heleşteielor tăcute podişti proaspăt văruite. Orice băltoacă oglindea, nici mai mult, nici mai puţin strălucitorul astru în întregul lui.

Stropi minusculi de soare pogorîseră în chip de pistrui pe faţa şi pe mîinile lui Matvi Boţiun, cruţîndu-i deocamdată numai pleoapele. Dar şi ele se rumeniseră, gata să primească darul inevitabil al primăverii. Puţin îi păsa de asta neastîmpăratului şi tăcutului oblăduitor al rîului, care şi zi şi noapte se foia între ostroave, punînd vîrşe şi plase sau pescuind la lumina torţei ştiuca cea veşnic la pîndă ; doar din cînd în cînd, răpus de oboseală, mai trăgea un pui de somn chiar în luntre. Acum Matvi bătea în mal cu muchea toporului nişte mlădiţe de salcie — peste tot, de-a lungul apei, trebuiau să fie pomi. Îţi creştea inima cînd îi vedeai stînd în apă, tineri, înfloritori, de ziceai că-s nişte mirese gătite cu panglici.

Pe cărăruia jilavă venea fără zgomot Iavdoha, nevasta lui Matvi, ducînd în mînă un ulcior legat într-o basma. Se opri lîngă bărbatul ei, se uită un timp la el cum lucrează şi oftă din adînc.

— Ce ai, femeie ? se miră Matvi aruncîndu-i o privire peste umăr, fără să se oprească din treabă.

— Am, că te văd om în toată firea muncind aici degeaba. Ce te-a apucat să durezi gard, naiba ştie cui ?

— Nu naiba ştie cui, pentru mine îl durez, o lămuri liniştit Matvi.

— Asta să nu mi-o spui mie !

— Că mare lucru pricepi tu cu mintea ta de muiere ! aruncă batjocoritor Matvi, scoţîndu-şi şapca.

Clădăraia de păr, năclăită de sudoare, i se răsfiră pe ochi şi pe ceafă.

— Poate oi pricepe dac-o să mă lămureşti, să nu mor proastă, i-o întoarse pe acelaşi ton Iavdoha.

— Tot degeaba, spuse încredinţat Matvi. Da hai să încerc : pămîntul, cît îl vezi cu ochii, a picat din cer. Mai e şi ăla de zace sub apă, care-i al nostru. Ei bine, bat ţepuşe în el şi ce-o răsări o să fie al nostru.

— Of, of, cu ce nerod m-a blagoslovit dumnezeu ! Iavdoha se aşează lîngă luntre şi dezlegă ulciorul pe care se cumpănea un codru de pîine. Te-au alungat din pădure şi acu îţi faci veleatul pe apă. Da dacă te-or alunga şi de aici, un' te duci ?

— O să intru în pămînt, răspunse netulburat bărbatul ei.

— În mormînt ? se sperie Iavdoha.

— Ce să caut eu acolo ? M-oi tocmi la o mină. Cică acolo, în măruntaiele pămîntului, e mai multă dreptate ; că în mină ţi-e moartea în spate.

— Asta-i poate adevărat, că-n pragul morții omul se face mai bun, încuviință Iavdoha, căreia-i trecuse năduful. Hai de îmbucă ceva.

— Oi îmbuca mai încolo. Vezi, ai niște pește în coș.

— Mult ?

— Ceva am prins.

Iavdoha desfăcu ramurile de salcie roșie pline de mîțișori și strigă bucuroasă :

— Tii, ce somn ! Trage pe puțin opt chile !... Da de ce-i așa ciopîrțit ?

— Păi, dacă l-am smuls din ghearele vidrei, cum ai vrea să arate ?

— Din ghearele vidrei ? repetă curioasă femeia, care credea palavrele soțului ei.

— Să-ți povestesc cum a fost. Pe mine m-a furat somnul. Cînd, deodată, aud o foială grazavă lîngă mal. Ridic capul și ce să văd ? Sub salcia de colo, o vidră tocmai făcea de petrecanie peștelui ăsta. Cînd am dat un chiot, a sărit vidra ca o mîță și zdup în apă, lăsîndu-mi mie prada.

— Chiar acum îl duc lui Kondra, că tot n-am făină să-l prăjesc.

— Ca să vezi ce pește fără noroc — nimerește de la o fiară la alta... Da, ia spune, ciobănașul nostru ce mai face ?

Gîndul la băiatul lui mai mare aduse pe fața lui Matvi un zîmbet duios stîrnindu-i un roi întreg de pistrui.

— E încă crud, se tîngui Iavdoha cu obrazul culcat în palmă. Obosește așa de rău peste zi, tot alergînd și pocnind din harapnic, că seara, cînd vine acasă, abia mai are putere să treacă pîrleazul.

— Ei, lasă, cînd ne-o da pămînt, om trăi și noi mai omenește.

În ochii lui Boțiun mocni speranța veche cît lumea. Iavdoha se însufleți și ea.

— Ai auzit ceva nou ?

— Aș, tot aia... Pămătuful auriu al genelor lui stinse licărirea slabă a ochilor. Se aplecă și luă din botul luntrei niște opincuțe. Pentru Pilipko. Mai încolo poate o să-i facem și lui niște ciuboțele de piele. Iar cînd ne-om mai înfiripa și noi îl trimitem și la școală.

— Ei, na, feciorul nostru și la școală ! dădu Iavdoha din mînă a deznădejde. Tu cînd vii acasă ?

— Știu și eu... Cred că dimineața. Du-te repede și fă-le copiilor o ciorbă, că acuși se întunecă.

Întipărindu-și pașii pe poteca umedă, Iavdoha o luă înapoi spre sat, iar Matvi începu să bată în mal ultimele țepușe. Credea de-a binelea că odată și odată, înapoia gardului viu de răchită,

se va ivi din apă şi pămîntul lui, unde va pune grîne şi legume. Depăna şi acum tot felul de gînduri năstruşnice cînd, deodată, îşi dădu seama că firul lor se împletise cu un sunet argintiu. Dădu capul pe spate şi zări numaidecît în înaltul cerului trei lebede care, fără să bată din aripi, coborau pieziş spre apă. Ce năpastă s-o fi abătut peste stol dacă numai trei lebede ajunseseră acolo ? Tustrele plescăiră greoi pe luciul rîului, porniră înot spre ostrov şi se făcură nevăzute îndărătul acestuia...

Seara, cînd Matvi tocmai se aşezase să mănînce, trecu pe acolo Marian Polearuş. Boţiun îl pofti în luntre.

— Hai, să îmbucăm ceva, Mariane.

— Păi, nu ajunge nici pentru tine, răspunse acesta uitîndu-se la ulcior.

— Cît o fi împărţim frăţeşte. Mă prind că încă n-ai mîncat.

— Asta cam aşa-i.

— Ei vezi ? Sau ştii ce ? Hai să-i tragem un ospăţ boieresc. Tu aprinde focul, iar eu o să iau vîrşele la rînd. Poate s-o fi prins vreo toantă de ştiucă.

Matvi puse ulciorul pe pămînt, sări în luntre şi începu să cerceteze vîrşele.

Te îmbăta mirosul amărui al mîţişorilor de plop şi de răchită, al sevei ce răzbătea prin scoarţa fragedă a copacilor ; cornul lunii gătit cu o dungă de argint se apleca adînc spre ostrovul rotund ca o cupă, de parcă ar fi vrut să se culce la sînul cald al pămîntului, iar nu să se cufunde în apele reci. Lîngă ostrov zvîcni un somn şi scînciră lebedele adormite. Matvi găsi într-adevăr două „ştiuci toante" şi vîsli spre focul lîngă care şedea pe vine Marian.

Petrecură pe cinste, deşi nu schimbară mai mult de două-trei vorbe. Luna apucase să coboare pe ostrov cînd, deodată, de pe malul celălalt se auzi un glas de bărbat :

— Ehe-he-hei ! Luntraş !

— Las' că mă duc eu, Matvi, că ţie-ţi ajunge cît ai tras la vîsle toată ziulica.

— Dacă vrei, du-te.

Marian sări în luntre şi vîsli de-a-n-picioarelea spre malul celălalt. Apa cînd clipocea molcom, cînd plescăia agitată, tulburînd somnul lebedelor. Pe mal făptura unui bărbat se zărea din umbră. Botul luntrei se înfipse fără zgomot în nisipul moale, scuturînd boabele de rouă de pe o tufă de salcie. Marian se uită cu ochi mici la omul de pe mal care strigă deodată bucuros :

— Tu eşti, Mariane ?

Marian îl recunoscu pe Nagornîi.

— De unde vii, Mihailo Prohorovici ?

Mihailo avea o puşcă în spate.

— De la fabrică. Ziceam să împuşc măcar o raţă, da văd că m-am trezit prea tîrziu. Eh, aşa vînător ca mine... Ce mai face Placinda al vostru ?

— Încă nu l-a luat dracu, răspunse posomorît Marian.

— Da ăi de la conac ce potlogării mai urzesc împotriva voastră ? întrebă Nagornîi, punînd piciorul cu băgare de seamă în luntre.

— Deocamdată nu se aude nimic.

Marian împinse cu vîsla în mal şi luntrea se urni încetişor. Aşa cum stătea în întuneric, tăcut şi drept ca lumînarea, părea un uriaş din basme. Nagornîi admira iscusinţa cu care mînuia Marian vîsla ; la atingerea ei rîul gîngurea ca o turturică îndrăgostită.

— Spune, Mihailo Prohorovici, despre pămînt ai mai auzit ceva ? întrebă Marian cînd ajunseră la mijlocul apei. Oh, de cînd e vorba să ne dea şi nouă pămînt !

— Doar dacă o să vi-l luaţi singuri — altminterea nimeni n-o să vă poarte de grijă. Pămîntul o să rămînă al boierului, iar voi — pălmaşi !

Marian rămase tăcut, cu vîsla nemişcată în apă.

— Uşor de zis — să ni-l luăm singuri. Dar cum, că altceva decît degetele astea n-avem ? ! Toată puterea e la boieri.

— Ce să-ţi răspund la asta, Mariane ? Ştii, a fost odată un om tare înţelept. Îl chema Taras Şevcenko...

— Ştiu, sări Marian. *„Cînd voi muri, prieteni dragi"*... Asta el a scris-o.

— Da a mai scris şi altceva. *„Cu sînge de tirani mişei stropiţi a voastră libertate ! Loviţi cu ură adîncă-n ei şi rupeţi lanţurile toate !"* Aşa e, Mariane ?

— Aşa-i !

— Ei, şi l-au întrebat o dată oamenii — cum să-i doborîm pe boieri ? Ia el cîteva boabe de grîu, le pune pe masă şi zice : „Ăştia-s boierii". Apoi mai ia un pumn întreg de grăunţe : „Iar ăsta e norodul. Dacă vrea norodul, uite ce face cu boierii." Şi o dată rostogoleşte grăunţele peste cele cîteva boabe, de nici nu se mai vedeau. Şi acum spune, Mariane : cine-i mai puternic ?

Cînd luntrea atinse pămîntul, Nagornîi sări cel dintîi pe mal şi, întinzîndu-i mîna lui Marian, îi ură noapte bună.

— Nu mai stai cu noi lîngă foc ? Acuşi punem ştiuca la fript.

— Îţi mulţumesc, Mariane. Vin eu altădată, acum n-am vreme.

— Te duci la învăţător ?

— La el, da te rog să nu baţi toba.

Nagornîi îl privi pe Polearuş drept în ochi şi o luă de-a lungul malului spre sat.

Nu intră în şcoală, ci bătu numai într-un fel anume. Învăţătorul ieşi numaidecît. Schimbară cîteva cuvinte şi porniră tăcuţi spre heleşteul boierului, unde dascălul avea pitită o lotcă. Acolo Nagornîi îi strînse lui Levcenko amîndouă mîinile şi-i spuse în şoaptă :

— Află, Stepan Vasilievici, că astăzi ispravnicul a primit de la şeful comandamentului gubernial al jandarmeriei o scrisoare cu următorul conţinut : „Învăţătorul Stepan Levcenko din satul Medvin de pe teritoriul judeţului aflat în raza dumneavoastră va fi pus sub supraveghere. Dacă aflaţi ceva suspect, operaţi imediat o percheziţie domiciliară şi procedaţi conform rezultatelor acesteia." Clar ?

— Destul de clar, zîmbi acru învăţătorul. Ei bine, o să mă pregătesc pentru această percheziţie — a doua la număr — şi o să-mi fac o provizie de pesmeţi.

— Zici că manifestele sînt în mîini sigure ?

— Absolut sigure.

— Cunosc pe careva din oamenii aceştia ?

— Pe Paliciuk îl ştii. Pe Roman Voloşin încă nu l-ai cunoscut.

— Mă întreb, ce să facem cu dumneata ? Manifestele ar putea să-ţi grăbească arestarea.

— Ba poate, dimpotrivă, o întîrzie, rîse Stepan Vasilievici căruia nu-i prea venea să creadă că s-ar putea să fie închis.

— Cum adică ? întrebă uimit Nagornîi.

— Uite cum. Mîine dimineaţă tot satul şi toţi argaţii de la moşie o să citească manifestele. Eu o să trimit îndată două exemplare : una zapciului, alta ispravnicului, însoţite de scrisorile corespunzătoare. Să vadă că învăţătorul Levcenko veghează !

— Încearcă, la urma urmei n-are ce să strice, încuviinţă Nagornîi, dînd din cap, dar vezi să nu ţii acasă nici un fel de cărţi sau broşuri compromiţătoare. Burduşeşte-ţi rafturile bibliotecii cu maculatură monarhistă sau religioasă ; pune pe masă, de pildă, *Buletinul eparhial din Podolia*. De altfel nu strică să te şi uiţi prin el. Activitatea ilegală cere multă prudenţă. Pînă una, alta nu te arăta pe la noi. Din cînd în cînd trecem noi să vedem care e situaţia.

— Mulţumesc, Mihailo Prohorovici. Nu-l daţi uitării pe robul domnului care a pricinuit atîta bătaie de cap părintelui Nikolai.

— Crezi că de la el vine ?

— Apăi de la cine ? se încruntă învăţătorul. E diavolul în anteriu. Cînd te ia la ochi se roteşte, se roteşte ca un uliu, care-şi pîndeşte prada, gata să se repeadă.

Nagornîi îi puse o mînă pe umăr.

— Nu te jelui, cazace! Cine seamănă vînt culege furtună! Ei, am plecat.

— Să te trec dincolo.

— Mai bine m-aş duce singur, da nu ştiu de unde să iau o luntre...

Lîngă ostrov, într-un golfuleţ, Stepan Vasilievici descoperi o ciobacă şi o vîslă crăpată. Înfipse vîsla în mal. Apa, trezită din somn, plescăi sub botul ciobacei.

— Apa creşte, spuse Nagornîi şi oftă lăsînd privirile să-i zboare peste necuprinsul înstelat al pădurii.

— Ţi-ai adus aminte de ceva? întrebă încet învăţătorul.

— Da, de Siberia, răspunse el scurt.

Lîngă ei trecu, ca o arătare de basm, o salcie plutind în picioare.

— *„Salcie, sălcioară, unde ai crescut oare, unde-ţi mînă frunzele apa repede?"* declamă învăţătorul. Adică ce frunze, că apele au smuls salcia cu rădăcină cu tot.

— Da, dar rădăcina îi e zdravănă şi n-o lasă să cadă, spuse cu tîlc Nagornîi.

— Şi nici n-o va lăsa. Pînă la urmă salcia o să se aciuiască lîngă un ostrov sau lîngă mal şi o să trăiască mai departe în locul cel nou.

— Ia spune, Stepan Vasilievici, cam cîte cîntece ştii în care e vorba despre salcie?

— Nu ştiu, nu le-am numărat.

— Hai, să le numărăm împreună. Şi Nagornîi începu să cînte încetişor:

Colo-n vale pe vîlcea
O răchită se vedea.
De ce-i verde frunzişoara?
Că-i scăldată de apşoară.

Învăţătorul îl întrerupse începînd un cîntec de primăvară:

Aşchie de sălcioară,
Vino fuga, inimioară!

— Fire-ai să fii de ucrainean şiret! făcu haz Nagornîi. Eu îi zic despre salcie, iar el despre aşchie.

— Păi, am spus că e de salcie!

Cînd ajunseră lîngă ostrov, lebedele poposite pe apă începură să cînte şi ele.

— Cîntecul lebedelor, murmură visător Nagornîi. L-am auzit şi aici, şi în Siberia. Iar la Tobolsk, mi s-a povestit despre ultimul

cîntec — cîntecul lebedei — al unui poet. Cînd l-au dus sub escortă, din post în post, cu tot convoiul de osîndiţi, fata care-l iubea a plecat după el. Şi oriunde poposea convoiul pentru noapte, poetul aşternea versuri pe zidurile temniţelor, în speranţa deşartă că fata le va citi. Versurile au murit între acele ziduri, dar povestea sărmanului poet trece din gură în gură, făcîndu-i pe oameni mai buni, mai generoşi. Vezi tu, eu unul cred că fiecare om, dacă este om adevărat, ar trebui să aibă un cîntec al lui, cel mai frumos...

Marian Polearuş şi Matvi Boţiun pescuiră toată noaptea la lumina torţei şi în zori se întoarseră în sat. La răspîntia de lîngă biserică se întîlniră cu bătrînul Serghi Maiboroda, cîndva unul dintre cei mai buni ciobani ai boierului. Sprijinindu-se într-o cîrjă, moşneagul abia îşi tîra spre biserică bietele picioare strîmbate de boală. Cînd dădu cu ochii de cei doi pescari, clătină bucuros din cap în semn de bineţe, scoţînd din buzunar o foaie de hîrtie.

— Ia spuneţi, flăcăi, ce scrie aici ? hîrîi moşneagul. Trebuie să fie ceva care-ţi merge la inimă, că numai un nelegiuit s-ar apuca să aştearnă ticăloşii de duminica floriilor.

Marian luă hîrtia, se trase spre gardul bisericii şi începu să silabisească.

— Da grozav au mai adus-o din condei ! exclamă Matvi Boţiun.

— Ziceam eu că nimeni n-o să scrie vreo ticăloşie de florii ! dădu din cap Maiboroda. Înaintea ochilor săi lăcrimoşi plutea străvechiul miraj al ţăranului. Ia mai citeşte o dată, nepoate, ce zice acolo despre pămînt ?

Sărind primele rînduri, Marian citi din nou :

„Nici un om n-a făurit pămîntul, nici un om nu şi-l poate însuşi. El trebuie să fie al întregului popor, dat în folosinţă, împărţit deopotrivă celor ce-l muncesc."

— Asta-i dreptatea adevărată ! izbucni Matvi Boţiun, simţind cum îi renasc nădejdile în inimă. Cît de neroade îi păreau acum visurile din seara trecută despre pămîntul smuls apei. Bine că s-au gîndit în sfîrşit şi la ţărani !

— Mulţumesc, feţii moşului. Care va să zică, e o dreptate pe lumea asta. Mă duc să mă rog pentru ea, murmură bătrînul cioban, pornind şontîc-şontîc spre biserică.

— Lasă-mi mie, Mariane, hîrtia asta, se rugă Matvi. S-o dau şi altora s-o citească.

Cu aceste cuvinte, ascunse grijuliu manifestul în buzunarul de la piept, aproape de inimă.

Nu apucară să facă însă nici o sută de paşi, cînd auziră deodată în urmă tropot de copite. Întoarseră capul — era uriadnicul. Cînd ajunse în dreptul lor, îşi struni calul şi se aplecă în şa.

— Mă, n-aţi găsit nimic pe drum ? îi întrebă, săgetîndu-i cu privirea.

— Nimic. Da ce, aţi pierdut ceva ? întrebă Marian.

Privirile uriadnicului îl sfredeliră.

— Care va să zică, n-ai văzut nimic, ai ?

— Ia zi şi tu, Matvi, ce-am văzut ? întrebă Marian cu aerul unui om care se străduieşte să-şi aducă aminte. Venim tocmai de la rîu...

— De la rîu ? se însufleţi poliţistul. Şi n-aţi găsit nimic, nimic ?

— Ba am găsit ceva, un fleac, un lucru de nimic. Nu ştiu dacă o să vă intereseze, spuse Matvi.

Marian simţi că-l trec toate năduşelile.

— Ba mă interesează, mă interesează, drăguţă !

Uriadnicul sări de pe cal şi, ţinînd cu mîna sabia care era prea mare pentru el, se apropie nerăbdător de Matvi.

Acesta scoase din buzunarul de la piept o pană mare, albă.

— Ce-i asta, mă ? zbieră uriadnicul înroşindu-se ca un rac. Ochii i se întunecaseră de mînie.

— O pană de lebădă. Uitaţi-vă numai cît e de frumoasă. Şi cînd te gîndeşti că a făcut mii de verste pînă a ajuns aici.

— Mă, vită încălţată ! Acuşi îţi trag una să mă pomeneşti !

Uriadnicul ridică nagaica, apoi sări în şa, înfipse pintenii în burta calului şi porni valvîrtej.

Marian şi Matvi schimbară o privire şi pufniră în rîs.

— Ce s-a mai înfuriat, murmură Matvi mulţumit. Iar care din noi doi e vită încălţată asta rămîne de văzut.

Puse pana la loc în buzunarul de la piept, lîngă manifest, mîngîie hîrtia cu degetele lui bătucite, îmbibate cu miros de peşte, şi se îndreptă domol spre casă. Un zîmbet plin de tîlc îi lumină pistruii presăraţi pe faţă de soare.

XXXVII

Nici sărăcia, dar nici bogăţia nu te lasă să dormi.

În noaptea aceea liniştită de martie, nu puteau să închidă ochii amărîţii de argaţi care an de an mîncau o pîine ce nu era coaptă în cuptoarele lor. Nu izbuteau să aţipească nici bieţii pes-

cari legănaţi de valuri, nici piuarii de pe grindurile rîului ; nu-l lua somnul nici pe Terenti Placinda care în ziua aceea cumpărase de la un şleahtic răzeş şase deseatine de fîneaţă, de ţi-era mai mare dragul. S-ar părea că ar fi trebuit să se bucure, şi totuşi inima lui Terenti era cătrănită. Rău făcuse că se pripise — peste cîteva zile şleahticul ar mai fi lăsat ceva din preţ. Îşi dăduse seama de asta cînd îi văzuse ochii şi mîinile care numărau banii tremurînd... Dar dă-l încolo pe şleahticul în ţoale ţărăneşti. Ce te faci, Terenti, cu taică-tău ? Pesemne că bătrîneţea vlăguieşte nu numai trupul, dar şi mintea omului. Cîndva bătrînul îşi meşterise cu mîna lui un coşciug şi-l umpluse cu grăunţe pe care apoi le împărţise cerşetorilor. Atunci Terenti nu spusese o vorbă. Cam bombănea el, dar pînă la urmă îl lăsa în plata domnului pe bătrîn cînd acesta cumpăra cîte un prapor sau un epitaf pentru biserică. De data asta, însă, bătrînul o luase razna de tot : îi trăsnise prin cap să cumpere un clopot ca atunci cînd nu va mai fi pe lumea asta oamenii să-şi aducă aminte de bătrînul ciumac. O să-l coste o groază de bani ! Măcar de-ar avea vreun rost ! Dar aşa, oamenii o să sporovăiască o zi, două, iar apoi o să-l uite şi pe el, şi clopotul. Iar paguba adusă gospodăriei de trăsnaia asta n-o mai dregi. Cînd Terenti i-a spus-o verde bătrînului, acesta dădu cu pumnul în masă şi răcni :

— Dacă m-a blestemat dumnezeu cu un fecior ca tine, mai bine mă lepăd de el, decît să nu fac cum găsesc eu că-i bine...

Care va să zică, bătrînul, drăguţul de el, ascunsese undeva nişte bani — şi nu puţini — să nu-i afle copiii ! Unde naiba i-o fi ţinînd ? Terenti scotocise prin toate colţurile şi cotloanele, întorsese cu susul în jos podul, şura, magazia — nimic ! Unde-o fi dosit bătrînul banii de clopot ? Terenti umbla năuc prin ogradă, întrebîndu-se care ungher i-o fi scăpat, dar nu-i dădea nimic prin cap. Între timp, întunericul parcă se mai subţiase, iar pe norii îndepărtaţi începură să pîlpîie văpăile unui foc. Îndată se auzi şi clopotul bătînd de zor. Apoi ţîşniră spre cer două trîmbe sîngerii deasupra cărora smocuri de paie sau poate de fîn închipuiau desene fantastice, aurii.

„Să ştii că ard clăile boierului... Atîta pagubă !" Terenti nu-l prea avea la inimă pe boier şi, de cînd începuse să umble zvonul despre împărţirea pămîntului moşieresc, se dăduse de partea ţăranilor : sărăcimea o să se sature cu ce-o să ia de la boieri şi n-o să jinduiască la avutul gospodarilor cuprinşi.

Pălălăile jucau rumenind norii ce pluteau jos de tot, aruncînd pîlpîiri roşii deasupra satului. Cine să fi pus focul ? Pădurenii, cine altcineva ?! După cîte le făcuse boierul nici nu era de mirare. Terenti ieşi în uliţă şi porni agale spre foc. Deodată văzu o umbră ce se furişa de-a lungul gardului. Cine o fi fost cel care, în loc să

alerge la foc, venea de acolo ? Placinda se întoarse repede şi se uită ager după el. I se păru că era Roman Voloşin. Gînduri bucuroase îi mai înseninară inima cătrănită.

„Îmi pun capul că e Roman ! Zi de-ăştia îmi eşti, drăguţule, ai ?!" îşi zise Terenti luînd-o repede spre marginea satului, în vreme ce-l întreceau mereu oameni care fugeau cu găleţi şi cazmale.

Clăile arseră ca nişte lumînări. Într-un ceas nu mai rămase nimic din ele. Nici ameninţările şi nici făgăduielile mărinimoase ale lui Stadniţki nu le putură salva.

Terenti se plimbă puţin în jurul rotocolului negru care rămăsese pe locul unde arsese claia. Grămăjoarele de scrum pîlpîiau cînd mocnit, cînd cu sclipiri de flacără. Terenti arunca priviri pline de tîlc către boier şi către Salogan, dar nu spunea nimic — o să-l descopere şi singuri pe făptaş. Cînd văzu însă că toate bănuielile căzuseră asupra pădurenilor, după gustarea de dimineaţă, Terenti se duse întins la Salogan.

„Ce-o să păţeşti acum, tîlharule, o să spui şi morţilor !" se bucura el în gînd, cu un rînjet pitit între cleştele mustăţilor.

După ce-l ascultă pe Placinda, Ghervasi Salogan sări în sus.

— Să ştii că Roman este ! A vrut să se răzbune pe boier pentru moş Dunai ! Cum de nu mi-a trecut prin cap încă de aseară ?

Salogan înjghebă cu atîta iscusinţă o învinuire din toate bănuielile, încît prudentul Placinda găsi cu cale să strecoare şi o uşoară îndoială :

— Totuşi, nu putem fi siguri, Ghervasi Nikodimovici. Vorba aceea : hoţul neprins e negustor cinstit.

Vătaful se aprinse şi mai rău.

— Orice ai zice, Terenti Dorohteevici, numai Roman a putut s-o facă ! Scurt pe doi.

— Se poate, se poate, încuviinţă tărăgănat Terenti, ca şi cînd tot s-ar mai fi îndoit.

Ghervasi se grăbi să scape de el, apoi sări pe cal şi porni în galop turbat la Okun. La poarta primarului opri scurt armăsarul şi strigă poruncitor :

— Ei, Denise, ia-ţi vătăşeii şi să mi-l aduceţi pe Roman Voloşin la arest, viu ori mort ! Ticălosul ăsta a dat foc clăilor.

— Nu pot crede una ca asta, tată ! strigă Orina, albă ca varul. Tot satul ştie ce fel de om e Roman !

— Da pe tine ce te priveşte ? o repezi primarul. Ei, nu cumva ţi-a căzut cu tronc golanul ăsta ?

Cînd vătăşeii, tăcuţi ca nişte stane de piatră, îl aduseră pe Roman la arest, aici tronau la o masă ca nişte judecători neînduplecaţi Okun, Salogan şi Oktav Piglovski. Pe Roman îl nelinişteau îndeosebi faptul că era de faţă pădurarul. De obicei Oktav era

chemat cînd voiau să schingiuiască pe careva, şi o făcea bucuros. Ai fi zis că stîrpitura asta se răzbuna pe oameni, scurtîndu-le zilele, pentru că venise pe lume cu două săptămîni mai tîrziu decît s-ar fi cuvenit.

„Să fi mirosit vreun copoi ceva despre manifeste?" Roman prefiră fulgerător în minte toate drumurile şi potecile pe care le bătuse noaptea trecută. Hotărît, nu întîlnise ţipenie de om. Numai cînd se aprinseseră stogurile boierului, îl văzuse pe Placinda. La ora aceea însă mîntuise cu manifestele.

Cel dintîi se ridică şi veni spre Roman Ghervasi Salogan. Sub pleoapele tremurătoare ale vătafului, ochii lui răi se rostogoleau într-un rîs prefăcut. Se proţăpi răşchirîndu-şi picioarele butucănoase, umflate şi întorcînd în sus palmele grase, cu bătături făcute de codiriştea gîrbaciului.

— Ia zi, flăcăule, pe unde mi-ai umblat noaptea trecută? Salogan îl străpunse pe Roman cu privirea, dar întrebarea o puse pe un ton mieros, legănîndu-şi maşinal mîna, de parcă ar fi jucat în palmă bătăturile împietrite. Să te auzim!

— Dar ce te priveşte pe mata?

Roman se rezemă de uşa arestului şi acolo dădu cu ochii de Orina care pîndea afară, la fereastră.

— Ia nu-l mai corconi pe tîlharul ăsta! izbucni nestăpînitul Oktav Piglovski. Spune, mă, ai pus singur foc la clăile boierului, ori a mai fost cineva cu tine? se zgîi la el pădurarul.

— Care clăi? Fă-ţi cruce, nene!

Lui Roman i se luă o piatră de pe inimă: habar n-aveau de manifeste.

— Îţi arăt eu cruce! Faci pe niznaiul, ai?

Faţa vînătă, ca un opt, a pădurarului, cu păstaia stacojie a nasului la mijloc, se schimonosi de mînie.

— Hai, mărturiseşte, că acuşi îţi culegi măselele de pe jos, se hlizi Ghervasi, cumpănindu-şi din nou lăboiul care mutase fălcile şi ştirbise dinţii atîtor plugari.

— N-am ce să mărturisesc, zise Roman, şi chipul i se înnoură de umbre.

— Atunci n-ai auzit cine a dat foc fînului?

— N-am auzit nimic.

— Chiar nimic? întrebă vătaful cu mirare prefăcută, apropiindu-se şi mai mult de Roman. Privirea i se făcu ca de plumb, iar stropii de rîs se preschimbară în sclipiri de ură. Dacă-i aşa, na!

Şi-l pocni cu sete peste ureche.

Roman se clătină, iar Ghervasi îl păli şi mai amarnic, peste urechea cealaltă. Tînărul şovăi din nou pe picioare, negru de durere şi mînie. Palma vătafului era plină de sînge.

Cînd acesta bagă mîna în buzunar după batistă, Roman îşi repezi înainte pumnul cît barosul şi-l păli drept în falcă. Ghervasi se prăbuşi în braţele vătăşeilor ca un sac negru, iar dintre buzele-i umflate, pline de sînge şi bale, picară doi dinţi.

— Doamne sfinte ! începu să se vaite ca o muiere vătaful, pedepsit pentru întîia oară în viaţă pentru cruzimea lui. Dumnezeule mare !

Piglovski dădu să se apropie de Roman, dar o lovitură îi făcu vînt spre uşă.

— Pe el ! răcni pădurarul şi tăbărîră cu toţii asupra flăcăului.

Se auzeau trosnind masa şi scaunele. Piglovski fu din nou zvîrlit spre fereastră, dar un vătăşel izbuti să-l înhaţe pe Roman de picioare ; acesta căzu, şi un ghem de trupuri însîngerate ce gîfîiau începu să se rostogolească nebuneşte prin încăpere.

Auzind strigătul lui Piglovski, Orina dădu buzna pe uşă tocmai cînd vătăşeii îl legau pe Roman, care era plin de sînge.

— Asta-i samavolnicie ! ţipă fata drept în faţă tatălui ei. O să vă mănînce Siberia pe toţi !

Primarul se opri zăpăcit, neştiind ce să facă.

— Da de ce nu spune unde a fost noaptea ?

— N-au decît să-l descoasă la judeţ. De ce să răspunzi matale pentru dobitocul de Piglovski ?

— Asta cam aşa e, îi dădu dreptate primarul, dar Piglovski se stropşi la Orina cu atîta ură, de-i ţîşniră balele din colţurile buzelor vineţii :

— Ia mai leagă-ţi clanţa, scorpie afumată ! Ce, ţi-am suflat vreodată în borş ? Marş de aici, pînă nu ţi-am ars şi ţie vreo două, javra dracului !

— Să ţipi la nevastă-ta, nu la mine ! Ai înţeles ? Ce taci, tată ? Dă afară jivina asta !

— Cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa cu fata mea ? ! Ia, întoarce-te în pădure unde ţi-e locul, pînă mai vezi cu ochii !

— Ei, mi-a scăpat şi mie o vorbă. M-a scos tîlharul ăsta din sărite, încercă s-o scalde pădurarul. Terci îl fac !

Cu faţa răvăşită de durere, Orina se rezemă de uşcior, iar Piglovski îl izbi pe Roman cu botul cizmei sub coaste, apoi, ajutat de vătăşei, răsturnă laviţa peste pieptul flăcăului.

— Ţineţi bine, băieţi, să mă plimb puţin pe podeţul ăsta, să văd cît îs de tari ciolanele tîlharului.

Vătăşeii apucară zdravăn capetele laviţei, iar pădurarul se urcă pe scîndură cu amîndouă picioarele şi, legănîndu-se, începu să tropăiască mărunt. Oasele flăcăului se auziră trosnind sub scîndură. Roman începu să se zvîrcolească. Pădurarul sări jos, apoi puse din nou un picior pe scîndură, pe urmă şi pe celălalt.

Orina fugi afară îngrozită, plîngînd în hohote. Nu ştia cum să-l scape pe Roman şi pe tatăl ei.

— Ce-i cu tine ? o întrebă mirată Liuba, care tocmai trecea pe acolo.

— Vai, Liubonka, nu mă mai întreba ! E groaznic ce se întîmplă înăuntru ! Mi se rupe inima, zău aşa.

— E şi Slănină Neagră aici ? întrebă slujnica neînţelegînd despre ce e vorba. M-a trimis boierul să-l chem.

— Da, e... El şi cu Piglovski îl omoară în bătăi pe Roman.

— Care Roman ? întrebă Liuba făcînd ochi mari.

— Cum care ? Roman Voloşin !

— Dar ce au cu el ? gemu Liuba, încleştîndu-şi degetele pe braţul Orinei.

— Cică a dat foc clăilor de fîn. L-au întrebat unde a fost azi-noapte şi nu vrea să spună. Parcă ai vorbi la pereţi.

Dinăuntru se auzi un geamăt de durere. Fără să mai stea pe gînduri, Liuba dădu buzna pe uşă.

— Ce faceţi, doamne dumnezeule ? Parcă n-aţi fi oameni, ci fiare ! ţipă fata văzînd cum se plimba Oktav Piglovski pe scîndura sub care zăcea Roman.

Deodată laviţa se aplecă într-o parte, pădurarul sări jos şi se trase lîngă masă. Roman, numai sînge, se ridică în picioare. Cu o sforţare supraomenească rupse cureaua cu care-l legaseră, o zvîrli în faţă lui Oktav şi se propti pe picioare, gata să-şi înfrunte gîzii care săriră speriaţi la o parte.

— De ce nu le spui, Romanko, unde ai fost noaptea trecută ? strigă copila. Poate e de ruşine, dar decît aşa...

Roman, care aproape că nu mai auzea, o privi fără să priceapă, dar Okun sări ca ars :

— Da tu ştii unde a fost ?

Fata îşi lăsă fruntea în pămînt şi spuse, aruncînd o privire lui Roman :

— Cum să nu ştiu.

Flăcăul gemu mînios de ciudă, închipuindu-şi că Liuba îl văzuse cu manifestele.

— Hai, spune odată ! N-o mai întinde ! se răsti la ea Okun.

— A fost la mine nene, în pădure.

— La tine ? hîrîi fioros Ghervasi şi o sumedenie de băşicuţe însîngerate îi năpădiră buzele. Cu pezevenchiul ăsta ţi-ai găsit să te ţii, împieliţato ?

— Ba nu-i de loc pezevenchi ! E mai bun ca voi toţi, răspunse sfidător fata, spre hazul gălăgios al vătăşeilor.

Ceva ca un zîmbet fericit flutură o clipă pe faţa lui Roman, deşi nu auzise tot ce spusese Liuba.

— Prost să fii, noroc să ai! clătină din cap Okun, bucuros în sinea lui că se terminase cu cercetarea şi nu mai trebuiau să răspundă pentru flăcău. Iar că i-au tras o bătaie asta era fleac. Nu era cel dintîi şi nici cel din urmă pe care primarul îl învăţa minte în felul acesta. Okun îl privi vesel pe Roman. Dragostea, bat-o vina! Nu-i oprit nimănui să iubească. Şi acum, flăcăule, întinde-o şi să nu te prind cu ceva, că ai dat de dracu!

— Mă, dar prostovan mai eşti! Cădelniţa cui te-a făcut! sări cu gura Salogan. De ce nu mi-ai spus, mă, zăbăucule, despre dragostea asta neroadă? Bine a zis cine a zis că încăpăţînat ca mîrlanul nostru nici nu s-a dovedit.

Şi ieşi trîntind uşa.

Liuba îi făcu un semn din cap lui Roman, apoi plecă şi ea. Era atît de umilită şi de ruşinată, că-ţi venea să-i plîngi de milă.

— Şi acu duceţi-vă la treburile voastre! încheie autoritar primarul, cu mîna pe plăcuţa de metal care i se bălăbănea pe piept.

XXXVIII

Roman porni spre pădure, împleticindu-se pe picioare. Deşi abia îşi tîra trupul greu ca de plumb, ros de durere, iar capul şi urechile umflate, parcă vătuite, îi ţiuiau într-una, pe buzele flăcăului flutura cînd şi cînd un zîmbet duios. Oare îl iubea cu adevărat? Sau îi fusese numai milă de el?

O umbră îi înnegură fruntea, între sprîncene i se săpă o cută adîncă care zvîcni ca o suveică, iar pe faţa lui stîlcită în pumni ochii se întunecară şi mai mult. Aceasta nu ţinu însă decît o clipă pînă ce din nou îi răsări înainte chipul fetei, şi faţa i se lumină iarăşi de un zîmbet.

Îl întrecu un car. Ţăranul pe care nu-l cunoştea îl întrebă ceva. Roman făcu din cap a încuviinţare, deşi nu desluşise nici un cuvînt. Se opri în loc, să vadă dacă aude tropotul cailor. Copitele atingeau însă fantomatic pămîntul — nu auzea nici zdrăngănitul şi scîrţîitul obezilor de lemn ale ditamai carului. Asta îl sperie şi mai mult. Îşi duse mîna la urechile umflate pe care le simţi mari cît nişte colţunaşi, iar vuietul durerii se înteţi, îl arse.

Pădurea îl cuprinse prietenoasă în braţele ei, dar arborii se legănau fără zgomot, de parcă le-ar fi smuls cineva suflarea blîndă a freamătului primăvăratic. Totul i se întunecă înaintea ochilor: ghioceii înfloriţi erau trişti acum, seva unui mesteacăn picura în ulciorul hîrbuit fără toartă, dar flăcăul nu auzea odihnitorul şopot

„tiop-tiop". Un corb clocotind de iubiri primăvăratice se împlîntă în slăvi ca un fulger negru, dar Roman nu-i auzi aripile fîlfîind. Mușcîndu-și pînă la sînge un colț al buzei de jos, se apropie de ceea ce fusese o dată gospodăria lui Morozenko, atinse cu mîna salcia sub care se oprise cîndva, ros de gelozie, trăgînd cu urechea la cele ce vorbeau Liuba și Placinda.

Lîngă dărîmăturile casei, puștimea bătea poarca. Cînd mingea roșcată din cîrpe țîșnea în sus, copiii, ca împinși de un resort, se repezeau la ea pentru a se împrăștia îndată. Ștrengarii se obișnuiseră să vadă acolo, pe locul casei, ridicîndu-se stingher hornul înnegrit în jurul căruia se rotea un roi de bărzăuni. Groaznica nedreptate apărea dinaintea lui Roman ca o perdea neagră pe al cărei fundal îi deslușea pe cei care sfărîmaseră căminul lui Morozenko, ca și pe cei care mai adineauri se căzniseră să-i sfărîme și lui oasele. Mînia i se zbătea în piept ca o făptură vie, dar trupul schingiuit îl trăgea la pămînt.

Rămase mult timp nemișcat privind copiii, fetițele desculțe care prindeau în poalele fustițelor ca niște clopoței mingea ce cădea din cer. Într-un tîrziu, copiii dispărură în pădure. Roman se lăsă jos lîngă ulciorul fără toartă, cu restul de smalț lucindu-i în măruntaie, își culcă tîmpla pe o rădăcină noduroasă și-și adînci privirile în leasa pestriță a crengilor de mesteacăn între care pluteau măreți ghețarii norilor și se prefirau fuioraşe de raze. Parcă vrînd să aline suferința omenească, pămîntul sorbea cu nesaț o parte din durerea ce sfîșia trupul acesta chinuit, soarele îi pecetluia genele cu blîndețe. I se părea că vede apropiindu-se din depărtări adumbrite feţişoara oacheşă cu ochi mari, sperioși, care parcă furaseră sinéala cerului în amurg. Oare îl iubea chiar atît de mult ?

Ar fi vrut să uite de toate, să se gîndească numai la Liuba, dar somnul și bucuria îl adormiră ca atunci cînd era mic, așternîndu-i pe buze un zîmbet copilăresc, fericit, ușor îmbufnat și făcînd să-i fluture arar umbra îngroșată a genelor negre ca tăciunele.

În vis, vedea oameni și fiare, vîrfuri de pomi și păsări trecînd în zbor ; în vis auzi din nou toate sunetele de mai înainte. Întîi auzi ciripitul copiilor, rîsul zglobiu al fetițelor ce prindeau în poală mingea, ca o fericire ce le pica din cer. Apoi arborii își recăpătară suflarea voioasă, freamătul primăvăratic și în sfîrșit seva mesteacănului începu să picure clinchetind : tiop-tiop, tiop-tiop... Dar poate nu era seva pomului, ci pașii unei fete sub care foșnea covorul frunzelor de anul trecut ?

Roman se trezi și cercetă pădurea cu ochii cîrpiți încă de somn. Într-adevăr zări niște ciuboțele, care se mișcau iute și mărunt pe potecă sub o fustiță roșie, ca un clopoțel. Ciuboțelele parcă-i luară

durerea cu mîna. Sări în picioare şi încremeni cu ochii la minunea ce se apropia.

— Liuba ? murmură el sugrumat de emoţie.

Nu-i venea să creadă că era dragostea lui, care venea spre el, nu un vis.

— Romanko !

Ochii tineri, încrezători, ce purtau în ei seninul serilor, zîmbeau.

Dar Roman nu auzea nimic.

— Liuba, Liubonka ! strigă el cu nesaţ, dornic să-i audă mai repede răspunsul.

— Ce-i cu tine, Romanko ?

Fata se opri speriată, dreaptă şi mlădie ca mesteacănul pe care îl pictase învăţătorul cîndva într-o noapte.

Dar Roman n-o auzi nici acum. Ar fi fost groaznic să asurzească tocmai în clipa cînd fericirea mult dorită venise singură la el !

Lacrimi de durere şi de neputinţă se prelinseră şi rămaseră aninate pe genele lui ca doi stropi de sevă de mesteacăn.

— Bietul meu Romanko... Ce-au făcut cu tine !

Îi citea suferinţa în ochi, îi vedea vinele umflate, zvîcnindu-i la tîmple. Se lipi de pieptul lui. Roman îşi strînse în braţe cea mai scumpă comoară, de parcă s-ar fi temut să n-o piardă. Simţindu-se ocrotită în îmbrăţişarea lui, Liuba ridică încrezătoare capul. Privirea îi era limpede şi duioasă. În colţurile ochilor se pitise însă durerea. Roman sărută cu nesaţ buzele umede şi frumos arcuite ale fetei. Liuba nu-l respinse, dar îşi strînse stîngaci şi fără vlagă buzele, de parcă l-ar fi rugat înainte de prima ei sărutare de dragoste să fie bun cu ea, să n-o obijduiască. Gestul acesta al ei îi spuse lui Roman mai mult decît vorbele. O sărută cu răsuflarea tăiată, o strînse şi mai tare în braţe şi-şi înălţă spre cer capul ameţit care-l durea să-i plesnească, întrebîndu-se dacă toate acestea se întîmplau aievea. Deodată, prin cine ştie ce minune, din tării îi răspunse cîntecul lebedelor. Crezu mai întîi că era doar o părere, dar iată că răsunară iarăşi sunete argintii de parcă în cer ar fi bătut solemn clopotele de paşti. Lebedele treceau din nou deasupra satului, aducînd pe aripile lor muiate în soare căldura cea dintîi, încă jilavă, cu scame de ceaţă şi nădejdi de bine.

— Liubonka ! strigă Roman, nevenindu-i încă să-şi creadă urechilor şi deodată auzi, în afară de cîntecul lebedelor, clipocitul lin al sevei de mesteacăn : tiop-tiop, tiop-tiop.

— Ce e, iubitule ? Îi zîmbeau ochii cei mai frumoşi din lume.

— Tu ai făcut minunea ?

— Ce să fac ? întrebă Liuba nepricepînd.

— Auzi ? Voia să-i spună Liubei că-i redase auzul, că îi redase fericirea de a prinde cu urechea cîntecele, glasurile oamenilor, şuierul vîntului, freamătul pădurii, dar în loc de toate acestea repetă pierdut, de parcă nici ea n-ar fi auzit pînă în clipa aceea : Auzi ?

— Aud. Cîntă lebedele...

— Lebedele... Lebăda mea scumpă.

— A ta ? În siniliul adumbrit al ochilor ei, unde nu se topiseră încă stropii suferinţei, licărea o mirare nespusă. El voi să-i sărute ochii, ca să topească durerea, dar fata se feri. Nu, Romanko, sărutul pe ochi înseamnă despărţire.

— Noi n-o să ne despărţim niciodată, spuse el cu foc, strîngînd-o la piept.

Şi rămaseră nemişcaţi, fericiţi. De sus se revărsa asupra lor, tot mai îndepărtat, cîntecul lebedelor, iar soarele blînd strălucea în cununa-i înspicată de raze. Văzîndu-i cine ar putea spune că omului îi trebuie mult ca să fie fericit ? Puneţi-i dinainte o pîine bună şi caldă ca soarele, fericiţi-i braţele cu munca ce-i place, iar inima cu iubire, şi omul va umbla pe pămînt nu ca o umbră tristă, ci ca un semizeu.

Partea a treia—CÎND ZEII PLÎNG

I

E greu să-ţi dai seama prin mreaja somnului cine bate la fereastră — un om, o pală uşoară de vînt sau poate luna cu degetele-i de aur.

Ca să se trezească de-a binelea, fata deschise ochii mari. În casă, întunericul era subţiat de văpaia lunii ce se aşternea molcom pe laviţă, pe podea. Şi în copilărie se întîmpla să te trezeşti brusc şi să nu ştii unde te afli, luna părînd un om ce pîndea la fereastră cu un snop de spice coapte în mînă. O clipă o năpădiră amintirile purtînd-o în trecut. Vedea din nou ca într-o fulgerare secerişul acela de demult, lanul de secară peste care se plecase pentru ultima dată maica ei. Parcă era un veac de atunci !... Liuba sări din patul de scînduri şi cu ecoul zgomotului care o trezise bătîndu-i în inimă alergă în picioarele goale la fereastră, acoperindu-şi sfielnică şi sperioasă cu mîna răscroiala cămăşii.

Vălul cald al somnului se destrămă, şi fata îşi dădu seama în sfîrşit că nu Roman bătuse la geam. Vai, nu era el ! Totuşi în ochii aţintiţi pe ferestruica dragă şi tulburătoare stăruia nădejdea : poate o să se arate, poate o să ciocănească încetişor în geam ? În aceeaşi clipă se auzi din nou bătaia din fereastră şi răsună un bîzîit întărîtat. O albină rămăsese în casă şi, desperată că nu dusese încă la stup puţina ei strînsură, se izbea cu capul de fereastră aşa cum se zbate un om în nevoie. Liuba răsuci zăvorul scîrţîitor şi deschise larg fereastra ; albina se smulse de pe cercevea şi ţîşni bîzîind în lumea largă, în care se mistui imediat ca un strop de întuneric.

Pădurea fremătă încet şi se apropie de casa lui Morozenko renăscută din ruine, după ce boierul, pierzînd orice speranţă, lăsase baltă procesul „strămutării". Seara Liubei i se părea că pădurea prindea viaţă şi se apropia tot mai mult de acel lăcaş. O fi fost adevărat că în noaptea sînzienelor copacii umblau de colo, colo întocmai ca oamenii, ba chiar îşi dezvăluiau în şoaptă tainele pentru cine avea urechi să audă. De sînziene tuşa Vasilina nu se

mişca din pădure, trăgînd cu urechea ca să afle ce floare, frunză sau rădăcină dăruiau omului sănătatea. Multe minuni erau pe lumea asta... Lumea asta prin care pribegea Roman al ei. Cum i-o fi mers la coasă, la ce s-o fi gîndit ? Poate... poate că o să se ivească fără veste din pădure, o să sară voinicește gardul și-o să se apropie de ferestruica aceea care și așa bătea într-una drept la inima fetei... Tare ești zănatică, fată ! Păi, cum vrei să vină acum, de coasă, tocmai din Taurida ? O să se întoarcă abia cînd o să dea cea dintîi brumă, sau poate chiar prima zăpadă.

Simțea gîndurile acestea reci ca țurțurii de gheață. În vîrtejul lor Roman apărea și dispărea... Ca ieri și totuși parcă de o veșnicie pornise spre acele îndepărtate meleaguri petrecut de Maria, de Grigori, care era stors de friguri, și de Maxim, cuminte de nu-l mai cunoșteai. Maică-sa îi pusese în traistă o pîine de secară, o halcă de slănină împrumutată, două căpățîni de usturoi, un drob de sare și apoi, ștergîndu-și o lacrimă, își îmbrățișase feciorul.

— Să ai parte numai de noroc, băiatul mamii. Parcă te-am petrece la război ! Îngrijește-ți sănătatea. Acolo, printre străini, nu ne uita și întoarce-te mai repede : nicăieri nu-i mai bine ca acasă.

Sleit de boală, Grigori îi zîmbise cu buzele gălbui-roșcate, ca tăiate din scoarță de arin, îi cuprinsese capul între palme și-l sărutase ca pe un copil mic.

— Mi-e ciudă, Romane, că nu vin și eu cu tine. Ce să-i faci ! O să rămîn acasă, să trîndăvesc. Ia aminte la ce-ți spun : e drept că cel mai bine se cîștigă la coloniștii nemți, dar ei te storc de puteri cum ai stoarce răsărita. La ei și drăguțul de dumnezeu își pleacă genunchii înaintea gologanului. Ei, ce să-ți mai spun... Fă cum știi, dar fără bani să nu te întorci, că sîntem datori vînduți.

Grigori învălui cu privirea casa lor cea nouă, lîngă care stăteau posomorîți Maxim, Marian Polearuș, niște neamuri de-ale Voloșinilor și un pîlc de flăcăi.

Roman dădu din cap în semn că a înțeles, își luă rămas bun de la toți, iar Liubăi îi zîmbi duios, cu tîlc. Apoi sări în căruța lui Șcerbina și curînd îi înghiți colbul zorilor. Acu așteaptă-l, fato, și în vis, și aievea ; fă-te că n-auzi vorbele deșucheate ale vătafului și ale lui Piglovski și fugi de Iakov Placinda, care umblă după tine de parcă a dat strechea în el. Ce s-o ține așa de capul ei ? N-o înțelege că nu vrea să-l vadă în ochi ? Ba înțelege foarte bine, dar nu-i dă pace de loc. Uneori se încinge ca smoala, alteori e ca ceara topită. Zice că pentru dînsa sare și în foc... arde-l-ar focul !

Freamătul din inima ei o făcuse și mai supărăcioasă. Liuba se uita la flăcăul îndrăgostit nu amuzată, sau cu un zîmbet în-

găduitor, ci dojenitoare, mînioasă, de parcă numai fiindcă o iubea Iakov îi aducea nenoroc. Cum s-or bucura unele fetişcane, simţindu-se chiar mîndre cînd le dădeau tîrcoale mai mulţi flăcăi dintr-o dată ? În inima acestor fete dragostea şi zbănţuiala or fi amestecate ca grîul cu neghina ?

În vremea aceasta, pădurea se apropiase şi mai mult de ogradă. Liubei i se părea că-i vorbea de Roman. Cîte nu-şi aminti în clipele acelea ! Şi potecile pe înserat, pline de umbre tremurătoare, azurii, şi sfioasele primăvăriţe, şi arborii toamnelor gătiţi cu aur ca praporii de la biserică, şi fîntînile ferecate de ger lîngă care zăbovise de atîtea ori cu el. Parcă temîndu-se ca toate acestea să nu se spulbere ca un vis, Liuba îşi trase în grabă o fustă peste cămaşă, îşi împleti cosiţa şi ieşi tiptil, dîndu-şi seama foarte bine că ceea ce făcea era o copilărie.

Noaptea negrăit de frumoasă, tăcută, înstelată pogorîse peste acel ţinut al pădurilor şi ţarinilor, unde chiar şi codrul de pîine de grîu avea mireasma codrului verde. Răchitele ce stăteau de strajă în jurul ogrăzii cerneau rouă şi clar de lună. Mai încolo, unde tremura boarea străvezie deasupra lacului, îşi torcea viersul lui nemeşteşugit neobositul cristei. Drăguţul de el, cîte nopţi le ţinuse tovărăşie !

Zîmbea visătoare. Trecu pe lîngă o vacă culcată în iarbă, care mirosea tare a lapte şi a fragi coapte. Vaca se uită drept la ea şi oftă din greu. Liuba o scărpină între coarne, apoi se îndreptă spre lac pe al cărui mal visase de atîtea ori fericirea încă necunoscută, îl aşteptase de atîtea ori pe Roman, tînjind toată după el, dar smulgîndu-se speriată din îmbrăţişările lui.

Lîngă lac, mai la dreapta, zăceau nişte poloage de iarbă cosită, teşite de rouă, dar căpiţe nu se vedeau încă nicăieri. Abia peste o zi, două aveau să se înşire pe malul apei, ca o ceată de flăcăi. amintind oamenilor că secerişul bătea la uşă. Auzind paşi, cristeiul pitit în obligeană amuţi, apoi dornic parcă să sfîşie mai repede netrainicul văl al nopţii ţiui mai departe. Cînta ca totdeauna, de parcă n-ar fi ştiut că Roman era plecat.

Liuba se opri speriată lîngă un dîmb spre care îşi întindea din apă ramurile pline de roade un călin. Pe o grămadă de iarbă, întins cît era de lung, dormea învelit cu svitka un bărbat. Lîngă el se aflau o coasă, o cute şi o traistă.

„Aha, e Marian Polearuş !“ Frica fetei se risipi, în inima ei de femeie se născu mila. Poate că şi Roman dormea aşa, sub cerul liber.

Gîndul la Roman o făcu să se uite mai bine la cel mai vrednic cosaş al satului. Cîtă putere, frumuseţe şi cumpănire erau în acel trup bine zidit, în braţele îndoite pe care îşi odihnea capul, în trăsăturile chipului prelung, şi chiar în tristeţea aciuită la marginile

nasului drept, în tăietura expresivă a nărilor lunguiețe. Abia acum observă Liuba boabele de rouă ce străluceau în gălbenele ochilor lui Marian. Se sperie din nou dînd să întindă mîna pentru a-i șterge de pe chip lacrimile reci ale cerului.

Sub piciorul ei desculț trosni deodată o rădăcină sfărîmicioasă de arin. Liuba tresări și se depărtă în vîrfuri, cu gîndul la cosașul ei: nu cumva să pună ochii vreuna pe el — cine știe ce farmece știu să facă fetele acolo.

În vremea asta Marian o visa pe Frosina. Se făcea că vine spre el prin ierburile înalte, vineții în bătaia vîntului, aducîndu-i de mîncare. Se trezi brusc și zări aievea pe malul lacului o femeie care semăna cu răposata. Încă buimac de somn, dădu să alerge spre ea, dar o recunoscu cu mirare pe Liuba. Iată și urmele pașilor ei desculți pe iarba înrourată; ei, Frosina lui avea talpa ceva mai lată. Răscolit de amintiri luă coasa de care se lipiseră firicele de iarbă și petale de flori, o ciocăni făcînd-o să răsune prelung, argintiu și începu să cosească cu atîta îndîrjire, că pînă și cristeiul amuți zicîndu-și mirat: te pomenești că s-a făcut ziuă!

Udă de rouă pînă la genunchi, Liuba o luă la fugă pe potecile reci și lunecoase, dar ceva mai încoace de casa lui Morozenko sări în partea mai întunecată a drumului și se lipi speriată de gard; la poartă se zăreau două mogîldețe: un om și un cal.

— Liuba, tu ești? se miră Iakov Placinda, dîndu-și în lături brațele lungi. Îmi spunea mie inima c-o să te văd și uite că nu m-a mințit.

Deșirat, stingher, și totuși cu un aer dîrz se apropie de fată; armăsarul venea după el, pigulind iarba.

Liuba își lăsă capul în piept cu îndărătnicie. O înverșunare mocnită îi ferecă buzele și inima. Iakov băgă de seamă acest lucru și privirile i se întunecară de mîhnire... Ce cuvinte pornite din adîncul inimii să spună unei fete hotărîtă să i le curme încă înainte de a le fi auzit? Cum de-i sucise capul nesuferitul ăla de Roman, ce vorbe îi semănase în inimă? Ptiu, Romeo în zdrențe!... Unde se pomenise ca o fată să mărturisească în auzul tuturor, ba chiar la primărie, cu cine se drăgostea? Și ei nu-i fusese rușine. Dar cine știe, poate s-o preface că nu se uită la el, la Iakov, poate nu-i decît un șiretlic de femeie? În inima lui Iakov licări o rază de nădejde. O privi cu un zîmbet rugător.

— Liuba...

Fata își îmbină sprîncenele, dar nu spuse nimic.

— Ascultă, Liuba...

— Ce dorești? întrebă fata, aruncîndu-i o privire rece, și lăsă din nou ochii în jos.

— Vreau să vorbim o dată ca oamenii, înţelegi, nu în fugă ca pînă acum, ci pe îndelete...

— Vorbeşte dacă n-ai altă treabă, răspunse Liuba nepăsătoare coborînd genele şi scuturînd cu mîna cîteva firicele de iarbă prinse de fusta ei, umedă de rouă. Ce-or fi ascunzînd genele sperioase care fluturau mereu ca bătute de vînt ?

— Nici nu ştii cît te iubesc, cît sufăr, izbucni îndurerat Iakov, mirîndu-se că fata nu l-a întrerupt de la primele cuvinte cum făcuse pînă atunci. Aş minţi dacă aş spune că mi-ai sfărîmat viaţa. Şi totuşi parcă mi-e silă să trăiesc, parcă aş umbla prin ceaţă. Nici eu nu ştiu ce-i cu mine.

— Lasă, Iakov Dorohteevici, trece, răspunse încetişor fata, privindu-l cu milă. Trece cum trec şi apele primăverii, adăugă ea întorcînd ochii spre micul lac deasupra căruia se mai învălura încă o boare caldă, înfăşînd răchitişul ca pe un prunc.

— Şi eu credeam astfel, izbucni Iakov ducîndu-şi mîna la inimă. Am făcut apel la toată mîndria mea ca să te smulg din suflet — şi cît m-am căznit, uite aşa trăgeam, cu amîndouă mîinile, glumi el cu amărăciune. Ba am început chiar să fac curte unei învăţătoare, numai să te pot uita. Degeaba ! Stăteam cu ea la fîntînă şi te vedeam pe tine. N-am de unde să ştiu dacă Roman te iubeşte la fel ca mine, dar aşa cum e azi joi, sînt sigur că dacă te măriţi cu el n-o să scapi toată viaţa de sărăcie. Spune un cuvînt, un singur cuvînt, şi chiar mîine trimit să te peţească... O să te port în braţe.

Liuba îşi aduse aminte cum o purtase Roman în braţe, şi o undă de bucurie îi mai înseninâ sufletul.

— Mă auzi, drăguţă ?

— Nu se poate, Iakov Dorohteevici, să ademeneşti pe cineva care e făgăduit altuia, răspunse ea pe gînduri privind în gol peste capul lui Placinda.

— Ba nu e adevărat ! sări Iakov jignit, strîmbîndu-se ca de durere. La urma urmelor încă nu ştii care ţi-e ursita.

— Parcă ştie cineva ? Şi totuşi n-ai voie să ademeneşti nici o pasăre, că atunci n-o să mai fie credinţă pe pămînt.

— Eu nu gîndesc aşa, Liuba...

— Nici stăpînii mei nu gîndesc aşa, dar asta nu înseamnă să trecem la credinţa lor. Deodată o tulburare fără pricină o făcu să zîmbească timid. Zîmbetul îi înfioră gropiţele din bărbie. Să-ţi spun, Iakov Dorohteevici, ce mi-a povestit Matvi Boţiun... Băgase de seamă că unui bărzoi îi căzuse dragă o barză. Nici n-apuca bine să zboare din cuib perechea berzei că hop ! şi ibovnicul — venea să-şi vadă drăguţa. Azi aşa, mîine aşa, pînă a făcut-o să-şi

părăsească cuibul şi au plecat amîndoi să se giugiulească în alt loc. După cîteva zile, cînd ibovnicul berzei se lăsă pe pajişte, tot cîrdul făcu roată în jurul lui şi — clap-clap ! — se puseră să-l dăscălească. S-a aruncat el încolo, s-a aruncat încoace, degeaba. Ortacii lui, negri în aripi, stăteau în jur ca nişte străjeri cumpliţi. Bărzoiul încremenise de spaimă, iar ceilalţi îl judecară mai departe. Stătea stingher în mijlocul cercului şi se tot chircea şi se zgribulea cînd ceilalţi începeau să clănţăne mai răstit. Iar cînd păsările mîntuiră ce aveau de spus se bulucîră şi mai strîns în jurul celui care greşise. Acesta înălţă capul, bătu greoi din aripi şi se ridică singur în văzduh. Cînd ajunse sus de tot, unde abia se mai vedea, odată tresări din tot trupul, îşi strînse aripile şi veni piatră în jos. Aşa s-a isprăvit iubirea berzelor. În anul acela nici o barză n-a mai poposit pe pajiştea cu pricina. De bărzoiul care s-a omorît nu s-a apropiat nici măcar aceea pe care o ademenise — poate c-o durea prea mult, sau poate îi era teamă de pliscurile cîrdului... Iacătă deci că şi păsările ştiu să păstreze credinţă.

— Boţiun a născocit toată povestea asta, spuse cu năduf Placinda, gîndindu-se la ale lui.

— Nu vorbi cu păcat, Iakov Dorohteevici. Nu-l cunoşti pe Matvi. Iar de nu mă crezi, întreabă-l chiar dumneata, o să-ţi povestească totul cuvînt cu cuvînt. Ba o să mai auzi şi altele de la el.

— De la tine aş vrea să aud măcar o vorbă bună, se tîngui Iakov. Ce tot tragi aşa la calicie ? Gîndeşte-te c-o să aveţi, mare şi lată, o singură deseatină la două familii. Chiar şi pajiştea berzelor e mai mare. Să zicem c-o să munceşti la fermă. Dar truda de acolo o să-ţi ofilească frumuseţea în cel mult doi ani, de parcă nici n-ar fi fost.

— Asta cum mi-o fi norocul, suspină Liuba.

Şi ea se gîndea uneori la acea singură deseatină a lui Roman şi la traiul pe care o să-l ducă. Orice ai fi spus, n-aveau să-i dea afară banii din casă.

— Totul poate fi altfel. E destul să spui numai o vorbă şi mîine îi cer lui Terenti să-mi dea ce mi se cuvine, şi atunci ai să fii stăpînă la casa ta. Nu biata deseatină a lui Roman, cincizeci de deseatine ţi s-ar aşterne la picioare. Chiar mîine...

Fata ridică ochii ce priveau sperioşi de sub genele lungi, fluturătoare, şi spuse rugător :

— Iakov Dorohteevici, matale ştii foarte multă carte. Ba eşti chiar dascăl. Ai umblat la şcoli înalte. Iar noi sîntem nişte ţărani simpli, proşti, deopotrivă cu pămîntul. Atunci cum de nu pricepi că e păcat să-ţi vinzi sufletul pe bani sau pentru deseatine, oricîte ar fi, chiar şi cincizeci sau mai mult ? ! Sufletul omului nu-i de

vînzare, iartă-mă că-ţi vorbesc aşa ; nu-i un cal pe care-l vinzi la iarmaroc oricui dă un preţ mai bun. Spune şi dumneata, n-am dreptate ?

— Întru totul adevărat, încuviinţă Iakov, adunînd o sumedenie de zbîrcituri la rădăcina nasului. Totuşi de multe ori se întîmplă să te prăpădeşti după cineva ca într-o bună zi să te îndrăgosteşti de altcineva, iar trecutul să se risipească ca un vis pe care în scurt timp îl şi uiţi. S-ar putea să fie şi cu tine aşa.

— Nu, Iakov Dorohteevici, mie nu poate să mi se întîmple aşa ceva, fireşte dacă şi Roman îmi va păstra credinţă, răspunse fata cu tărie. Orice mi s-ar spune, eu atîta ştiu : o dată se naşte omul şi o dată iubeşte cu adevărat. Iar tot ce s-ar mai întîmpla nu mai e dragoste. Aşa gîndesc, asta mi-e credinţa, asta sînt eu... Şi te rog din suflet să nu-mi mai vorbeşti de aşa ceva, să nu mai baţi acest drum. Să fiu şi eu un vis uitat, cum ai spus adineauri.

Îi luă mîna, o duse o clipă la piept şi ţîşni ca o rîndunică în curtea împrejmuită de răchite bătrîne cu ramuri noi, sclipitoare.

II

Dumnezeu cînd a creat pămîntul a uitat de ţăran şi l-a nedreptăţit crunt. Pînă şi diavolul, cît e el de diavol, a şterpelit de la preasfîntul nişte ţărînă, şi a ascuns-o în gură, iar cînd aceasta a crescut şi s-a umflat a scuipat-o afară, grămădind în jurul ei dealuri şi munţi. Ţăranul însă n-a căpătat nici măcar coclauri d-astea. Fiecare petic de pămînt îl plăteşte cu bani, cu sudoarea muncii lui istovitoare, a copiilor, născuţi şi nenăscuţi, ba încă şi a acelora cărora nici nu le este dat să se nască, pe care glia îi striveşte încă în sînul mamei prin trudă. Şi totuşi, de sărbători, ţăranul aduce prinos preasfîntului rugi şi lumînări, chit că mîntuitorul n-o să se mai apuce vreodată să împartă din nou ogoarele.

Dumnezeu l-a nedreptăţit pe ţăran chiar şi atunci cînd a făurit ziua şi noaptea. Boierilor ce le pasă — dacă sînt în urmă cu somnul, ei se trîntesc chiar şi vara pentru cîteva ore, ziua în amiaza mare. Ţăranul însă trage din răsputeri, ca un bou de dîrvală, cît e ziulica de mare, iar în faptul nopţii mînă vitele la păscut — şi măcar de-ar fi ale lui ! Dar şi aşa cum e, copleşit de nevoi, ţăranul tot izbuteşte să tragă chiulul şi nopţii, şi stăpînului, şi vitelor, pentru că e pişicher al naibii !

Aşa cum face acum Davîd Leveneţ. Ziua a tras la coasă din răsputeri, iar pe înserat a mînat la pîrloagă boii lui Placinda, i-a

împiedicat ca pe cai, apoi a luat o frînghie şi a întins-o spre pădure, unde îl aşteptau bîrnele pentru casă, pe care apucase să le cojească — bîrne muncite la stăpîn. În pădure, numără îngrijorat bîrnele cu ochii şi mîinile, să nu-i fi furat careva din ele. După aceea legă bine un trunchi de mesteacăn şi, scuipîndu-şi în palme, îl tîrî spre cocioaba şoldie a tuşei Vasilina. Noroc că pînă acolo nu era decît o verstă şi ceva, noroc că nopţile cădea roua — aşa că-i venea mai uşor. Doar că-i era teamă să nu intre cumva vitele lui Placinda pe ogorul vreunui gospodar, că apoi vai şi-amar : nu s-ar vedea cîştigul din pagubă.

Totuşi, şi acum se gîndea la tot felul de snoave.

În noaptea aceea, bîrna i se părea mai grea. Încă la jumătatea drumului simţi un tremur mărunt în genunchi. Ce-o să se facă atunci cînd o să treacă de iarba jilavă şi o s-o ia prin praful uliţei ? Se opri, aruncă frînghia în troscot, fluieră a pagubă — arză-o-ar focul ! — şi se aşeză pe bîrnă ; măcar noaptea să facă şi el pe boierul ! Şi uite aşa, ca să crape Placinda, o să-şi desfete ochii privind luna, o să asculte cîntecul pitpalacului. De parcă ar fi ştiut ce somn îi era, vicleana păsăruică îl îmbia mereu : „Hai să dormi, hai să dormi..." Silindu-se să sperie somnul, Davîd scutură din cap, apoi zîmbi păsării nevăzute ce-şi foşnea aripile în verdele ceţos al secarei. Tare era de treabă zburătoarea asta mititică ! Îi era milă de el că-i obosit, de aia îl îndemna să doarmă. Şi tare îi mai plăcea secara, pesemne că avea şi ea ceva de ţăran...

O clipă după aceea i se păru că luna se despicase în două, iar stelele începură să se îmbulzească, să roiască întocmai ca nişte gîze de aur. Poftim de le admiră, cînd ele îşi rîd de tine ! Davîd se ridică, se întinse de-i trosniră oasele. Toate din jur îşi reluară locul : o singură lună se uita la omul care se înhămă iarăşi şi, opintindu-se voinicește, începu să tîrască buşteanul atît de repede, de-i zbîrnîia capătul subţire.

„I-auzi-l cum cîntă ! îşi zise încîntat Davîd. Mai am vreo optsprezece nopţi de trudă şi lemnul pentru casă o să fie strîns grămadă lîngă bordeiul tuşei Vasilina. Păcat că a trebuit să car cu boii bîrnele alea groase de stejar — altcum nu le-am putut dovedi. Poate o da dumnezeu şi de sfîntul Mihail o să stau în casa mea. Pînă atunci, mai ştii, s-ar putea să înceapă să se împartă şi pămîntul boierului : asta e toată nădejdea oamenilor. Atunci — arză-o focul s-o ardă ! — o să mă văd şi eu gospodar şi n-o să mă mai omor cu smîrcul ăla."

— Ce faci aici, Davîde ?

Cuvintele acestea îl opăriră ca uncropul.

Înciudat, argatul lepădă chinga, îşi îndreptă spinarea şi, întorcîndu-se către Iakov Placinda (dracul îl purta pe drumuri la ora asta !), rîse cu un aer nevinovat.

— Ce să fac ? Îmi încerc puterea, Iakov Dorohteevici, arză-o-ar focul s-o ardă !

— Puterea ? Cu buşteanul ăsta ? Nu pricep nimic. Ori tu eşti prost, ori eu m-am tîmpit.

Faţa lui Iakov, umbrită de tristeţe, îl privea mirată, bănuitoare.

— Păi, e la mintea cocoşului, Iakov Dorohteevici, rîse pe sub mustaţă Davîd. Cum îşi încearcă puterea oamenii de rînd, cînd se nimereşte să aibă şi ei olecuţă de vreme ? Se opintesc să ridice o piatră de moară, iar cîte unul luptă să aburce un bou în spinare. Eu am pus rămăşag cu băieţii că o să car o bîrnă din pădure. Nu-i vorba, e o prostie să pui rămăşag, dar nici să dau înapoi ca racul nu merge.

— Cum adică, vrei să spui că tîrăşti buşteanul ăsta tocmai din pădure ? se îngrozi Iakov.

— Doar nu din luncă !

— Şi nu ţi-e teamă să te betegeşti ?

— Ei na ! Dintr-o bîrnă ? Nu-i nici de piatră şi nici de fier, o scăldă Davîd.

Doar nu era să-i spună că pînă acum adusese în ograda înmiresmată de buruieni de leac a mătuşii Vasilina aproape jumătate din bîrnele care îi trebuiau pentru casă.

— Lasă-te de trăsnaia asta ! mormăi Iakov şi plesni furios bîrna cu cravaşa. Doar eşti om în toată firea ! Ce, vrei să te speteşti şi să umbli crăcănat toată viaţa ?

— Mă las pe dracu ! Nu mă cunoaşteţi încă.

— Ba ştiu că eşti un încăpăţînat, de n-ai pereche. O să te spun Ulianei, măcar ea să te bruftuluiască.

— Uliana ? Aş ! zîmbi Davîd. E blîndă ca o mieluşea.

— Te împaci bine cu ea ? întrebă Iakov, înseninîndu-se dintr-o dată.

— Nu mă pot plînge.

— Da, ia spune, boii cu cine i-ai lăsat ?

— Cu nişte oameni care au scos vitele la păscut. Au ei grijă, răspunse Davîd fără să clipească.

— Uite ce este : lasă-te de prostiile astea şi şterge-o înapoi la vite.

Iakov trase uşor de frîu, şi armăsarul porni în galop spre sat. Rînjind de bucurie că-l dusese pe fratele chiaburului, Davîd se înhămă din nou în laţul jilav de rouă şi de sudoare — arză-l-ar focul ! — şi icnind tîrî buşteanul mai departe.

Din lan se auzi din nou pitpalacul : „Hai să dormi, hai să dormi". Așa îi spunea și Uliana cînd intra în cocioaba mătușii. Gîndul la Uliana îi învioră trupul și inima. Îi dăduse dumnezeu o nevestică, adevărată comoară la casa omului. Cu ea munca mergea mai cu spor, cîntecul mai cu foc. Cît despre drăgostire, che ! Davîd nu se sătura s-o tot giugiulească. Încă nu-i venea să creadă că Uliana era a lui, a lui pentru totdeauna. Ehei, după ce o să ridice casa, o să secere smîrcul după metoda aia daneză. Pînă atunci o să crească și viţica. Iar la toamnă, dac-o da dumnezeu să capete și ei ceva din pămîntul boierului, o să înceapă o viaţă mai ca lumea. Păcat numai că nopţile de vară erau atît de scurte, că n-apucai să-ţi faci somnul și nici să munceşti puţin și pentru sufleţelul tău. Bine măcar că Uliana putea să doarmă niţeluș mai mult — oricît, la fermă munceau numai pînă în amurg.

Cînd intră în curte, lac de năduşeală, tîrînd bîrna după el, Uliana ieși din casă în întîmpinarea lui. Era numai în cămașă. Braţele ei calde, atît de dragi, aveau aroma pîinii de secară și a fînului abia cosit. Îi șterse sudoarea de pe frunte și spuse clătinînd din cap cu tristeţe :

— Of, Davîde, Davîde, pînă cînd o să te canoneşti așa ?

— Pînă ne-om căpătui și noi, arză-o-ar focul ! răspunse el trăgînd bîrna lîngă stivă și dezlegînd frînghia.

— Mai bine ai tocmi niște boi.

— Să tocmeşti nu e greu, dar de unde scoatem bani pe urmă pentru cîte o să mai fie nevoie pîn-om vedea casa înălţată ?

Puse mîna pe umărul nevestei sale, atît de rotunjor și de îmbietor, încît îţi venea să-ţi odihneşti fruntea pe el.

— Ascultă vorba mea, Davîd !

— De ascultat o să te ascult, da tot după capul meu o să fac !

— Poate ne-om descurca într-un fel ! Mi se rupe inima cînd văd cum te chinuieşti cu buștenii.

— Tocmai asta-i, ca să te descurci îţi trebuie cap. O cuprinse cu brațul, se așeză lîngă ea pe prispă și o privi drept în ochi. Ce frumoasă eşti, Uliana, în bătaia lunii.

— Ia nu-ţi mai rîde de mine ! se fîstîci ea zîmbind fericită cu colţurile buzelor plinuţe.

— Să mă bată dumnezeu dacă rîd. Și picioruşele-ţi sînt frumoase, adăugă el atingîndu-i ușor picioarele cu mîna. Și genunchii. O sărută în răscroiala cămășii și-și culcă capul ostenit în poala ei : Ce, n-are omul voie să se alinte puţin ? Nu ţi-e greu ?

— Nu. Ce-ar fi să dormi puţin ? spuse ea trecîndu-și degetele prin părul lui năduşit. Hai, dormi puţin, iubitule.

— Eh, dacă nu erau vitele lui Placinda, arză-le-ar focul !... Spune, Uliana, mă iubeşti ?

— Oh, Davîde, parcă ai fi un copil.

El zîmbi.

— Dacă eram copil nu te întrebam aşa ceva. Spune, mă iubeşti ? Dar să nu te prind cu minciuna, că-s zuliar foc.

— Din toată inima ! mărturisi cu foc Uliana, numai zîmbet. Nu-şi închipuise niciodată că acest Davîd, înţepat la vorbă şi iute la mînie, putea fi atît de duios. Te iubesc foarte mult.

— Nu mai spune ! Tare, tare ? Mă mir, că eu nu prea te iubesc pe tine, ştii...

— Zău că vorbeşti în dodii, Davîde ! îl certă Uliana jucîndu-şi ochii. Om sucit ca tine mai rar.

— Dar văd că tu tot ai prins drag de mine. O trase mai aproape şi o sărută din nou în răscroiala cămăşii. Frumoasă eşti ! N-aş mai pleca de lîngă tine, aş vrea să mă uit la tine toată ziulica...

— E adevărat, iubitule ? întrebă ea simţindu-şi inima zvîcnind. Nici nu visase că o biată argată poate să aibă parte de atîta fericire.

— Să mă trăsnească dumnezeu.

Dădu s-o cuprindă în braţe, dar mîinile vlăguite îi lunecară în jos. Uliana îi privi palmele semănate cu bătături mari cît bobul de fasole. Se aplecă şi-l sărută pe sprîncene. Davîd bolborosi prin somn :

— Arză-o-ar focul s-o ardă...

Visa că stelele roiau ca nişte gîze de aur, că luna se despică în două şi căzu chiar lîngă boii împiedicaţi ai lui Placinda.

III

În adîncurile argintii-verzui ale cerului nopţii de vară luna ţesea fantastice văluri de borangic ce se aşterneau, unduitoare, peste vîlcele şi coline, abia desluşite în întuneric. Luna părea o suveică de aur mînuită de un ţesător nevăzut... De la cine auzise Iakov că luna nouă semăna cu o suveică ? Scormonea ca într-o rană prin vechile amintiri ce se înlănţuiau cu dragostea lui nefericită, şi înaintea ochilor îi apărea chipul blînd al maică-si. Ţesătoare înnăscută, ea îl făcuse să îndrăgească şi pînza simplă ţărănească, şi pînza bătută, şi ghiulurile de lînă pentru covoare, şi buruienile din care se scotea boiaua, şi zumzetul vîrtelniţei, şi scîrţîitul războiului, şi jocul graţios al spetei cu mănunchiul ei de raze, şi şuierul suveicii care în mîinile ei iscusite nu alerga, ci de-a

dreptul zbura prin urzeală. Mama nu jinduia avuţii, şi tatăl lui Iakov o boscorodea, o certa mereu :

— Dacă nu ştii să trăieşti, barem nu-i zăpăci pe copii la cap ! Nu eşti bună decît să coşi floricele pe traistele astea de milogi !

— N-ai de loc minte, mă Dorohtei, răspundea maică-sa fără să se tulbure. Cînd o să se aleagă praful din toţi banii tăi, şi din ăi munciţi, şi din ăi de haram, cu pînza asta o să ne ţinem zilele. Hai, du-te şi vezi-ţi de vite.

După ce îşi vărsa năduful grămădit în tainiţele negre ale sufletului şi se plîngea că fusese blestemat să-i cadă pe cap beleaua aia de muiere, se ducea şi tăbăra cu gura pe rîndaşi. Iar maică-sa începea un nou izvod, migălindu-l cu drag la urzeală şi cîntînd încetişor despre marea albastră ce se aşternea fără hotar, sau despre romaniţa ce crescuse cît gardul. Taică-său se supăra cînd o auzea cîntînd, zicea c-o încurca la treabă. Şi aşa trăiseră sub acelaşi acoperiş, ca doi duşmani pe care cununia îi legase pe veci, osîndindu-i să împartă acelaşi pat, aşa cum trăiau acum Darina şi Terenti. Nici chiar moartea unui prunc, mistuit de fierbinţeală în trei zile, într-un început de primăvară, nu-i putuse apropia pe cei doi soţi. Oare şi lui Iakov îi era dat să ducă o viaţă tot atît de stupidă, aşa cum îi cobea fratele lui ? Atunci la ce bun mai învăţase atît ? În mocirla în care se bălăcea Terenti era destul loc şi pentru el...

Cum de-i puteau trece prin minte toate porcăriile acelea în asemenea clipe ? Liuba... Oare floarea asta de pădure îmbobocise pentru un sărăntoc, pentru un calic care n-o să ajungă să mănînce vreodată pe săturate nici pîine neagră ?

Chipul mîndru al fetei îi şterse din amintiri zîmbetul maică-si. Se mai gîndi doar că pe mormîntul maică-si — aproape părăsit — răsărise de la sine, din trupul ei poate, un cireş care crescuse cu o neobişnuită repeziciune. Şi acum se înălţa acolo gătit cînd cu flori albe, cînd cu roade purpurii, sau în veşmîntul auriu al toamnei, ca un izvod minunat pe care maică-sa nu mai apucase să-l isprăvească...

Străduindu-se să-şi stăpînească durerea ridică mîna şi-şi simţi obrajii umezi — nici el nu ştia dacă de lacrimi sau de rouă. Ba începură să-i vină şi gînduri despre deşertăciunea celor lumeşti, dar le alungă îndată ca pe nişte muşte sîcîitoare. Aşadar, în făptura lui dragostea intrase în conflict cu raţiunea. Sentimentul triumfa asupra raţiunii. Pare-se că aceasta era nenorocirea intelectualilor. Veşnicul suflet slav ! Dacă ar putea să judece şi ei metodic, la rece, ca anglosaxonii...

Dinspre luncă apăru sprintenă, uşoară, căruţa gemenilor Şcerbina.

— Să trăieşti, Iakov Dorotheevici. Ai fost să vezi fîneţele ? strigă Levko care mîna frumos, cu uşurinţă.

— Ai ghicit. Dar voi iar aţi fost în pădurea boierului după dijmuială ? întrebă la rîndu-i, văzînd bucăţile de scoarţă de copac în căruţă.

— Da, Iakov Dorohteevici, iar ne-am spurcat, mărturisi spăşit Levko.

— Şi nici de data asta nu v-au prins ?

— Ne-a ferit dumnezeu.

— Măi, Levko, măi, nu te văd bine ! Şi boierul, şi pădurarii îţi poartă sîmbetele. Te-au luat la ochi.

— Boierul te ia la ochi şi pentru un firicel de iarbă, răspunse Levko. Ştii ce ? Hai la noi să iei o gustare. Am prins aseară nişte caraşi, o grozăvie !

— Mîncaţi-i sănătoşi fără mine.

— Da ce ai, Iakov Dorohteevici, de eşti necăjit ? întrebă Levko, privindu-l cu luare-aminte. Ţi-a făcut careva vreun rău, vreo stricăciune la cîmp ?

— Da, Levko.

— Auzi, ticăloşii, se oţărî din inimă flăcăul. Eu le-aş rupe capul ca la nişte ştiuci !

Iakov îşi stăpîni anevoie un zîmbet.

— Tocmai tu vorbeşti ?

— Vai de mine, Iakov Dorohteevici, protestă cu tărie Levko. Una e pădurea, alta e ogorul ! Pădurea nimeni n-a arat-o, n-a semănat-o, n-a prăşit-o. E a lui dumnezeu şi a tuturor ! Trebuie să fii boier ori căzut în cap ca să-ţi închipui că dacă ai şterpelit un ciot de lemn din pădure eşti hoţ. Dar cel care-ţi face o stricăciune acolo unde ai trudit trebuie snopit în bătaie !

Levko flutură hăţurile, şi bidiviii învăţaţi cu hoţiile porniră în galop fără alt îndemn.

Oftînd, Iakov urcă colnicul şi o luă peste cîmp spre pămîntul lui, unde se legănau spicele de grîu încă semeţe. Cernoziomul crescuse la pieptul lui voinic toată bogăţia aceea verde şi părea că înmărmurise şi el ascultînd freamătul lin al holdelor. Iakov îşi plecă şi el urechea. Întîia oară vedea la îmbucătura fiecărui spic cîteva bobiţe de rouă. Un astfel de colier i s-ar potrivi Liubei ! Vede ca aievea strălucind diamantele pe gîtul gingaş al fetei.

Îşi aminti pe neaşteptate de nişte domnişoare pe care le cunoscuse de mult, la un bal. Alungă şi amintirile acestea, şi gîndul la Liuba. Crudă e dragostea ! Pămîntul o rodise şi iată că nici cu pămînt nu izbutise să cîştige inima fetei. Cîte nu s-ar socoti fericite să-l ia de bărbat, dacă le-ar spune ceea ce-i spusese mai

adineauri Liubei ! Dar asta n-ar mai fi dragoste, ci giambaşlîc, aşa cum făcuse fratele lui. Iakov mîngîie spicele şi ele îi presărară degetele cu stropi reci de rouă. S-a dus podoaba de diamante, s-a sfîrşit basmul. Uite aşa, odată şi odată, îi va pieri şi lui din inimă neprihănirea şi chinurile dragostei.

Dar mai era pînă atunci.

„Totul va trece cum trec şi apele primăverii", îşi aminti el cuvintele fetei. De unde le-o fi ştiind ? Poate că mai iubise ea vreodată, căci dragostea slujnicuţelor începe de timpuriu. Voia s-o împroaşte cu noroi, ca să-şi aline puţin suferinţa.

Parcă simţind că în ziua aceea nu se putea aştepta la nimic din partea stăpînului său, armăsarul o luă pe nesimţite spre sat. Curînd Iakov se trezi lîngă vechiul cimitir ; prin desişul verde al copacilor abia se zărea bisericuţa de lemn. Acolo îşi introdusese rînduielile hulpavul părinte Nikolai, după ce izbutise să-i facă vînt din parohie lui Vikenti Petrovici.

După „duminica sîngeroasă" [1] oamenii zăboviseră îndelung la Stepan Vasilievici, ascultînd cu sufletul îndurerat ce se petrecuse şi uitîndu-se pentru întîia oară crunt, cu mînie, altfel ca de obicei la ţară, la ochii lui şireţi ce se aţinteau dispreţuitor spre ei din portretul de pe perete. Au plecat amărîţi spre casele lor, iar a doua zi s-au înfăţişat cu toţii la părintele Vikenti, rugîndu-l să facă un parastas pentru odihna sufletului solilor ţărănimii pe care norodul îi trimisese la ţar şi care pieriseră acolo de moarte năprasnică, fără vreo vină. Părintele a săvîrşit slujba şi pentru asta a fost pedepsit ca asmuţitor. Iar după ce Vikenti Petrovici a părăsit satul, părintele Nikolai a citit oamenilor, la biserică, o ştire apărută în *Buletinul Eparhial* în care se spunea că „din ordinul forurilor conducătoare eparhiale, preotul Vikenti din satul Medvin a fost răspopit".

Iakov sări din şa, lăsă calul să pască în şanţul de la marginea drumului, sub tei, şi deschizînd portiţa şubredă intră în cimitir. Crucile, pomii şi umbrele se împletiseră într-o stranie şi înfricoşătoare aşteptare. Ud tot de rouă, se opri la mormîntul maică-si. Deasupra movilei surpate, năpădită de buruieni, se înălţa drept ca un plopşor cireşul cu scoarţă roşcată. În frunzişul verde roadele pe care soarele şi începuse să le pîrguiască păreau nişte ciucuri.

Iakov se închină la cruce sau poate la horbota rămurişului şi-şi plecă fruntea voind să spună răposatei cîteva cuvinte. În clipa aceea însă un ţipăt sfîşietor străpunse liniştea din cimitir.

[1] Ziua de 9 ianuarie 1905, cînd guvernul ţarist a tras în mulţimea muncitorilor din Petersburg care se duceau ca demonstranţi paşnici cu o petiţie la ţar.

Iakov nu era fricos, dar i se făcu părul măciucă. Se întoarse speriat ridicînd mîna instinctiv. Pe lîngă gardul ce se întindea pînă la şcoală zări făptura mătăhăloasă a părintelui Nikolai. Împleticindu-se în anteriul cît toate zilele, popa se trăgea îndărăt, poticnindu-se de morminte şi dînd înnebunit din capu-i ca o oală.

— Ce s-a întîmplat, sfinţia-ta ?

Cu toate că nu-şi revenise încă din spaimă, Iakov se apropie repede de el.

— A-a-a-a... Dumneata eşti, Iakov Dorohteevici ! exclamă ruşinat, dar bucuros părintele Nikolai, trăgînd cu ochiul spre un loc anume, unde iarba era călcată în picioare. M-am aşezat lîngă o viperă ! Închipuieşte-ţi ce frică am tras !

Şi popa se agăţă cu amîndouă mîinile de svitka lui Iakov. Acesta îl privea nedumerit, întrebîndu-se de nu cumva se scrîntise.

— Lîngă o viperă ?

— Da, da... N-am băgat-o de seamă, spurcăciunea. Cînd mă uit jivina zăcea lîngă mine desfăcîndu-şi fălcile în somn, uite aşa, de parcă ar fi căscat. Să mor, nu alta. Mi-era şi scîrbă, şi groază... Înţelegi ? A căscat botul, uite aşa...

Părintele Nikolai încercă să arate cum căscase lighioana care-l făcuse să treacă prin spaimele morţii.

— Dar ce căutai aici, părinte, în toiul nopţii ? Alt loc n-ai mai găsit ? Sau poate ai venit să admiri natura ?

Purtarea preotului i se părea tare ciudată.

Părintele Nikolai se uită hoţeşte în toate părţile, aruncă o căutătură chiorîşă spre şcoală şi-l pironi pe Placinda de sub sprîncenele buhoase şi roşcate, ca două omizi.

— Ce-am căutat aici ? He-he-he... E o treabă delicată. Dar văd că ai ghicit şi singur. Aşa că nu mai am de ce să mă ascund : închipuieşte-ţi că în vremurile astea tulburi la învăţătorul nostru vin nişte indivizi suspecţi. Trebuie să fim cu ochii în patru, să-l supraveghem — unelteşte ceva împotriva stăpînirii. Uite, şi acum e cineva la el. Ce să caute la şcoală un străin de locurile astea ? O fi adus niscaiva cărţulii sau, mai ştii, poate chiar bombe, coborî şi mai mult vocea popa. Eu mă socot ochiul ţarului în satul ăsta. De aia mă canonesc, bietul de mine, aici în ţintirim, lîngă vipere.

„Cine seamănă se adună", gîndi cu dezgust Iakov, deşi nici el nu-l prea înghiţea pe Levcenko ca îndeobşte pe toţi cei care „miroseau" a socialism.

Gazetele şi fruntaşii naţionalismului îi băgaseră de mult în cap tînărului Placinda că internaţionalismul socialist stîrpea specificul naţional, sugruma personalitatea.

— Foarte frumos din partea dumitale, părinte, bîigui el, ridicînd din umeri şi neştiind ce să mai spună.

Ochii mici ai popii şi nasul ca o pară se înveseliră.

— Ştiam eu că am să găsesc în dumneata un aliat. Ce-ar fi, drăguţă, să iscodeşti şi dumneata cine vine la el noapte de noapte ? îi propuse popa căutîndu-i privirea. Dacă străinul ăla n-o să-şi ia zborul pînă la ziuă găseşte ceva şi du-te acolo. M-aş duce eu, da învăţătorul n-are ochi să mă vadă ! Am încercat o dată să mă apropii, dar nici n-am apucat să urc treptele că mi-a trîntit uşa în nas. Crede-mă, am văzut roşu înaintea ochilor. E un antihrist ! Un hulitor de dumnezeu ! Ei, ce zici ? Stai cu mine la pîndă ?

— Încă n-am ajuns să fac pe iscoada, părinte ! răspunse Iakov şi, plecîndu-se cuviincios, ieşi repede pe poarta cimitirului.

„Lua-te-ar dracu de pezevenchi !" îl ocărî în gînd părintele Nikolai. Se învineţi tot de mînie. Prin minte i se perindau crîmpeie de fraze din denunţurile pe care obişnuia să le ticluiască. Dîndu-şi seama că se repetă, căută să născocească alte calificative care să-l facă şi pe Placinda să se încovrige întocmai ca vipera aceea. Nu degeaba se pupa el în bot cu Varava. Acu — poftim ! — s-o fi înhăitat şi cu Levcenko ! Vorba ceea, a tunat şi i-a adunat. Aha, nu cumva Placinda îl pîndise acolo pe el ? Era tot mai încredinţat de acest lucru. Se miră nespus că nu-şi dăduse seama mai demult în ce ape se scălda Placinda. Îmbărbătat de această dovadă a agerimii minţii sale preotul privea încîntat luna nouă care îşi ţesea mai departe păienjenişul diafan deasupra satului adormit.

Cînd Iakov ajunse acasă, cerul îşi schimba podoabele nopţii. Adăpă calul, îl băgă în grajd şi-i aruncă dinainte un braţ de trifoi roşu. Deschise uşurel uşa tindei păşind pe vîrfurile picioarelor ca să n-o trezească pe cumnata sa care, de amărîtă ce era, aproape că nu mai închidea ochii noaptea. Uşa odăii acesteia, scăldată de razele lunii, era deschisă. Iakov încremeni locului.

Darina adormise cu capul şi braţele sprijinite de leagănul gol. Cosiţele ei despletite se revărsaseră pe spătarul galben de nuiele. Dacă-i priveai părul îţi dădeai seama că răsuflarea întretăiată, trudită a femeii mişca uşor leagănul. Ce s-o fi petrecut în inima ei de mamă, plină de atîta durere şi lacrimi, cînd venea acolo pe furiş spre a strînge la piept leagănul în care pînă mai ieri îi gungurise copilaşul ? Ce mîngîiere putea să găsească aici ? Totuşi în odaia aceea venea să-şi aline dorul, dormind iepureşte, parcă s-ar fi tot aşteptat să audă chemarea unui glas de copil prin scîrţîitul leagănului de lemn care înghiţise suflarea de pe urmă a băieţaşului.

Iakov o privi îndelung cu milă, căutînd să-şi închipuie ce era în sufletul ei, şi deodată durerea lui nu i se mai păru chiar atît de mare. În ceea ce-l privea nu era încă totul pierdut... Pe ne-

aşteptate privi cu alţi ochi făptura aplecată a Darinei, spinarea ei, braţele, capul, cosiţa bogată ce părea împletită din clar de lună, ori din petale de floarea soarelui. Îi venea să sărute aceste braţe pe care zăcea capul parcă strivit de deznădejde, să mulţumească, nici el nu ştia pentru ce, acestei femei, care îi devenise deodată în pîcla fumurie din pragul zorilor nespus de apropiată. Şi ticălosul de Terenti mai îndrăznea să dea în ea, să-i mănînce zilele! Un cîine! Un sălbatic!

Ţinîndu-şi răsuflarea dădu să intre în camera lui. Apăsă uşor clanţa, dar deodată leagănul scîrţîi şi femeia înălţă capul.

— Tu eşti, Iakov?

Darina sări în picioare, îşi aruncă pe spate, ca o fetişcană, părul ce strălucea ca o aureolă şi-l privi stînjenită, cu ochii mari în care mai stăruia o umbră de vis.

— Dormi, dormi, Darina! murmură el însoţindu-şi cuvintele cu un gest liniştitor. Darina se depărtă de leagăn şi se întoarse puţin să-şi îndrepte cămaşa şi fusta cu o mişcare neobservată. Dormi!

— Ce să mai dorm, că se luminează de ziuă... Dar tu unde ai umblat pînă acum?

Tot vorbind, Darina îşi puse repede o scufie, pentru că nu se cădea ca o femeie măritată să umble cu capul gol.

— Am hoinărit şi eu.

Pe neaşteptate Iakov o sărută pe obraz.

— Ce ţi-a venit?

Tînăra femeie clipi mirată şi-şi şterse maşinal obrazul cu palma.

— Nu te speria, Darina. Uite, ştii... urmă el, apucînd frînghia de care atîrna leagănul, mi s-a făcut milă de tine...

— Bine măcar că s-a găsit un suflet să-i fie milă de mine... Darina oftă, îşi trecu degetele peste ochi şi zîmbi printre lacrimile care erau gata s-o podidească. Poftim, m-am topit ca ceara. O singură vorbă a fost de ajuns... Măcar tu să te porţi altfel cu nevasta ta, nu ca... Şi ea se întrerupse.

Strîngînd pleoapele care parcă îl usturau, Iakov o privea cu duioşie.

— Cînd mă uit la tine, îmi dau seama de cîtă căldură are nevoie femeia.

— Of, de-ai şti cîtă dreptate ai! Darina aruncă o privire chinuită asupra leagănului în care urmele mîinilor ei începuseră să se şteargă, potrivi scoarţa aşternută pe laviţă şi întoarse spre Iakov faţa ei drăgălaşă, rotundă, ca o floare a soarelui. Ce viaţă

ducem noi, femeile ? Aici e leagănul copiilor, dincoace mormîntul lor, iar la mijloc te zbaţi într-o trudă fără răgaz.

— Ce cuminte judeci tu, ce greu îţi vine, cumnăţico ! spuse Iakov privind-o cu mirare şi completînd în gînd tot ce trecuse ea sub tăcere în legătură cu soarta femeilor.

— Judec şi eu cum mă taie capul... Bărbaţii socotesc că femeia e mai proastă ca ei. O mărită la cincisprezece ani, îi trîntesc un copil la şaisprezece, apoi o ţin în bătăi şi sudălmi, ca să-i arate cît sînt de deştepţi. Aşa viaţă te tîmpeşte chiar de-ai avea minte cu carul... Dar să-ţi dau mai bine să mănînci ceva.

— Nu mi-e foame, Darina.

— N-ai stat la masă aseară.

— Nu-i nimic.

— Mă prind că ţi-a făcut farmece careva... spuse Darina căutîndu-i privirea.

Iakov zîmbi cu amărăciune.

— Se cunoaşte ?

— Şi încă cum ! Dragostea n-o poţi ascunde. Spune, cel puţin e drăguţă fata ta ?

— De drăguţă este, doar că nu-i a mea.

— De ce ? Oricare te-ar lua de bărbat.

— Da uite că ea nu vrea.

— Înseamnă că e orfană.

— Ce te face să crezi ? întrebă Iakov tot mai mirat.

— Dacă ar avea părinţi ar mîna-o cu biciul la altar ! Se poate să scape aşa ginere, bogat, cu atîtea deseatine ? Spune, suferi mult ?

Darina se apropie de el încrezătoare, plină de milă. Frumuseţea ei aspră, pe care durerea o cam veştejise, făptura ei vînjoasă şi zveltă îl făcură din nou să se uite la ea cu admiraţie.

— Cu suferinţa nu cîştigi inima unei fete, făcu Iakov un gest de deznădejde. Dar Terenti unde e ?

— Îl poartă pe drumuri diavolii, sau poate îngerii, nici eu nu mai ştiu, răspunse mohorîndu-se Darina.

Iakov întrebă, deodată atent :

— Iar s-a întîmplat ceva ?

— A fost azi la maica stariţă să întrebe cîte puduri de ceară nealbită cumpără mănăstirea şi la ce preţ. De, se cheamă că osteneşte pentru cele sfinte. Iar pe înserat a venit un ţigan sau un moldovean cu nişte cai. Terenti i-a băgat numaidecît în graid, a tăinuit ceva cu omul, care avea o mutră de hoţ, şi după ce acesta şi-a luat tălpăşiţa prin grădinile de zarzavat ale oamenilor mi-a

spus că pleacă şi el în munţii Medoborzskie [1] să cumpere de pe acum ceară de la prisăcari. A luat caii cu pricina, şi dus a fost.

Iakov se încruntă şi mormăi supărat în barbă :

— Parcă văd că podoaba mea de frăţior o să fie snopit într-o bună zi la poliţie ca orice hoţ de cai !

— Stai de vorbă cu el, Iakove, dar încearcă să-l iei cu binişorul, să nu vă certaţi. Că eu dacă-i spun ceva zice că-s toantă, că vorbesc aiurea. Sau ce-ar fi să-l rugăm pe părintele Nikolai să-l sperie că o să ispăşească şi aici, şi pe lumea cealaltă ?

— Ţi-ai găsit pe cine să rogi ! zîmbi strîmb Iakov. Amîndoi sînt la fel.

— Ce tot vorbeşti ? se sperie Darina. Se poate să-l pui pe părintele alături de Terenti ?

Iakov îi povesti cele petrecute la cimitir. Darina oftă.

— Ce om cumsecade e învăţătorul şi uite cum se ţin de capul lui...

— Cumsecade, la naiba ! pufni Iakov. Nu putea să-i ierte lui Stepan Vasilievici că în focul unei discuţii acesta spusese că e necopt la minte, că oscilează între buzduganul hatmanilor, idealul „proprietăţii sacre şi inviolabile" şi culturalizarea cu linguriţa. Îi învrăjbeşte pe oameni — atîta ştie să facă.

— Lasă că nu-i aşa ! Tot satul ţine cu Stepan Vasilievici. Tot satul !

— O să atragă asupra satului nagaicile cazacilor. S-a înhăitat cu zurbagii, cu tot felul de duşmani.

— Rău e, Iakove, că nici voi, oamenii cu carte, nu trăiţi în înţelegere ! Şi cînd te gîndeşti că voi aveţi menirea să-i învăţaţi pe copii, spuse Darina cu amărăciune. Mintea mea proastă de femeie socoate că prea mulţi oameni îşi zic unul altuia duşmani. Uite, noi credem că ne sînt duşmani şi japonezii, şi chinezii, şi englezii, şi evreii, şi alţii, nici nu mai ştiu care. Sau la noi în sat ! Stadniţki e duşman, Terenti tot aşa, Varava a stat şi el la puşcărie ; şi pe moş Dunai, ba chiar pe părintele Vikenti l-au trecut la catastiful duşmanilor. Acum l-au luat la ochi pe învăţător. Ah, ce oameni, ce oameni ! Purcelul unuia se rătăceşte în grădina altuia — gata, duşmănie de moarte ! Femeile sînt în stare să-şi scoată ochii pentru nişte prăpădite de ouă, dar voi, cărturarii, de ce vă duşmăniţi, ce aveţi de împărţit ? Doar nu sînteţi pizmaşi ca popii ! Mai bine v-aţi ajuta între voi, ba i-aţi ajuta şi pe oameni.

Lui Iakov aproape că nu-i venea să-şi creadă urechilor. Ce gînduri în capul ăsta pe care-l credea buimac de supărări... O pri-

[1] Lanţ muntos în Podolia ce trece prin Gusiatin, Ivankovţî, Lanţkorun, Belaia, Gumenţî. Poporul numeşte această regiune ţara albinelor. (N. aut.)

vea încîntat, îi admira ochii a căror jale nu mai picura doar în inima ei, dar şi în afară, în lumea cea mohorîtă. Peste chipul ei se suprapuse însă imaginea Liubei. Ca s-o alunge, spuse repede:

— Mi-ai pus în faţă o problemă aşa de încurcată, că nici cel mai învăţat om din lume n-ar putea s-o dezlege.

— Se poate să ai dreptate, încuviinţă cumnata lui sub genele căreia mai stăruiau încă sclipiri de jale. Pînă cînd atîta vrăjmăşie între oameni? Doar vrăjmăşia nu e pîine, să nu te poţi lipsi de ea!

— Să-ţi spun drept, nu m-am gîndit niciodată la asta, mărturisi sincer Iakov. Ei, mă duc să mă culc.

— Bine faci, răspunse Darina cu ironie sau poate cu dojană.

Iakov avea senzaţia vagă că femeia aceasta îi era superioară.

„Ciudată fiinţă! De unde asemenea gînduri în capul ei? Cărţi n-am văzut-o să citească vreodată, în afară de evanghelie, dar şi aia numai cînd o pune tata."

Iakov trase uşa după el, cercetă cu privirea dulapul cu cărţi, se uită la un raft anume şi cu un gest resemnat scoase o carte de Marx, în copertă de molitvelnic. O mai răsfoise el de cîteva ori, din simplă curiozitate, neizbutind însă să-i pătrundă tîlcul. Totuşi ar fi vrut să înregistreze ceva din conţinutul ei, măcar pentru a fi la curent cu moda. Se spunea că Marx insuflase tagmei socialiştilor o credinţă foarte puternică. O recunoştea şi Varava, deşi avea convingerea nestrămutată că numai o viguroasă comuniune între spiritul pămîntului şi cel al naţiunii putea aduce renaşterea Ucrainei şi că, în general, naţiunea, văduvită de credinţă, de ideea naţională şi de organizare va genera pe de o parte literaţi-idealişti, iar pe de altă parte agenţi spioni în solda păturilor stăpînitoare ale altor puteri. Dacă acesta nu-i un simplu exerciţiu de retorică, e într-adevăr îngrozitor!

Se trînti în pat şi văzu ca aievea ograda lui Morozenko şi pe Liuba scăldată în bătaia lunii...

Părintele Nikolai ştia că păsările vestesc ivirea dimineţilor de vară. Dar pesemne că n-avea să înveţe niciodată care dintre ele te trezea mai devreme şi care mai tîrziu, cum trăiau ele, cum cînta fiecare. De altfel nici nu-l interesa, avea alte treburi mai importante! Puţin îi păsa cine începea să ciripească mai întîi, cintezoiul sau pieptănuşul cel cu coada de jar!

Urechea părintelui Nikolai nu recunoştea decît privighetoarea, cocoşul, cioara şi ţarca, iar de mîncat prefera carnea de gîscă ori de curcan, gătită moale de tot — dacă o apeşi puţin cu degetul să auzi ţiuind uşurel grăsimea, să-ţi lase gura apă. Auzise că găinuşa de baltă — corla — ştie să îngîne alte păsări. Citise undeva că din limbi de privighetori se găteşte o mîncare regească, ceva

divin. Cam la atîta se rezumau cunoştinţele sale despre păsăretul cîntător. În dimineaţa aceea, însă, îi fusese dat să vadă la cimitir şi tîrîtoare, şi înaripate. Ba observase chiar că şerpii dorm cu botul căscat, iar nişte păsăruici scoseseră pui pe un mormînt surpat — mormîntul vreunui drept-credincios.

Mîine-poimîine o să facă slujbe pe ogoare — prilej să povestească mujicilor despre aceasta. Să ştie afurisiţii, zurbagiii, nerozii că pe mormîntul păcătosului colcăiau năpîrcile, pe cînd pe cel al drept-credinciosului scoteau puişori hulubii domnului. E drept că nu erau hulubi, ci nişte gîgîlici de păsăruici, dar cînd rosteşti slova adevărului e mai bine să pomeneşti de păsările acelea mîndre cu aripi porumbii, căci şi sfîntul duh ia chipul şi înfăţişarea unui porumbel cînd zboară deasupra păcătosului pămînt...

În timp ce părintele Nikolai ticluia în gînd predica şi răvaşul pe care îl va trimite ispravnicului, se luminase de-a binelea. Lîngă ograda bisericii, florile-soarelui încă adormite şi începuseră să se închine acestuia. Ciudate flori! Nici nu se trezeau bine, că şi începeau să se roage! Or fi avînd dreptate mîzgălitorii ăia de hîrtie de zic că şi în natură găseşti lucruri interesante. Deşi era ud de rouă pînă la brîu şi încă se mai strîmba de frică şi de scîrbă cînd îşi amintea de viperă, toată făptura de cărnuri tremurătoare şi de osînză a popii era năpădită de o surescitare plăcută. „Oricît de lungă ar fi noaptea, scumpul meu Stepan Vasilievici, pînă la urmă tot o să se facă lumină. O să deschidem noi uşa şcolii! Atunci o să vedem ce tagmă de oameni ai găzduit în ăst an al mîntuirii 1905. Azi am noroc! Vorba cărturarului — cum naiba îl cheamă? «Un prilej fericit se iveşte rar şi înţeleptul nu-l va lăsa să-i scape».“

Părintele Nikolai se încorda, încruntînd fruntea cu cute grase şi năduşite, căznindu-se să-şi aducă aminte în ce carte citise înţelepciunea aceasta culeasă din viaţă, dar în clipa aceea uşa şcolii se deschise. Învăţătorul şi oaspetele lui se iviră în uliţă. Preotul fu străbătut de fiori.

„Dă, doamne, să n-o ia spre heleşteu... Îndură-te, doamne!“ se rugă cu toată fiinţa lui.

Se vede că preamilostivul auzi ruga plecatului său slujitor: învăţătorul şi necunoscutul păşiră agale de-a lungul gardului bisericii şi acum se apropiau, discutînd într-una, de locul pe care îl alesese atît de bine părintele pentru pîndă.

„Ce or fi vorbind? Sfinte doamne, de-aş auzi şi eu ceva, să mă dumiresc cum şi ce...“

Domnul auzi parcă şi această rugă a preotului. Ţinîndu-şi răsuflarea, acesta îşi lipi urechea şi obrazul de gard. Dar ce îi fu dat să audă?! Nu, nu era cu putinţă! Ori că lumea se întorsese

cu susul în jos, ori că părintele Nikolai se scrîntise la bătrîneţe ! Să nu recunoască el pe unul de-ai lor ? Cum s-o dreagă, ca să nu-l rîdă şi curcile ?

— Am avut mare noroc că s-a mutat în sat părintele Nikolai, povestea domol învăţătorul străinului, care pesemne că nici el nu era vreun cioflingar cum crezuse popa la început, ci un om aşezat, onorabil.

— Am auzit de el, răspunse acesta.

Învăţătorul urmă :

— E plin de energie şi înţelepciune, deşi la început s-ar putea să te înşeli asupra lui. Să-l auzi ce predici ţine ! Gură de aur, zău aşa ! Mă crezi ? Pînă şi ţăranilor nesimţitori le dau lacrimile de căinţă şi înduioşare. De femei nici nu mai vorbesc. Dar ce tată iubitor e, ce grijă are de fetele lui ! Nici o mamă nu strînge cu atîta sîrguinţă zestre fetelor cum o face părintele nostru.

— Foarte frumos, foarte frumos ! spuse celălalt, întorcînd capul cine ştie din ce pricină.

De plăcere şi mirare părintelui Nikolai îi venea să chiuie în ascunzătoarea lui. Cine şi-ar fi putut închipui că învăţătorul e un om atît de cumsecade ? Chiar în ziua aceea o să facă pace cu el şi o să tragă amîndoi o beţie de pomină ! Şi mai zicea că se pricepe la oameni ! Pînă acum ce ştia despre învăţător ? Că avea ardei pe limbă, că nu dădea nici doi bani pe tagma slujitorilor bisericii şi cînd colo — ehei ! Acum trebuie neapărat să-l coplesească cu drăgălăşenii, pînă s-o însura cu una din fete. Mai bine cu cea mare, că-i cam trecută. Sau — mai ştii de unde sare iepurele ? — poată că străinul ăsta o s-o ia pe Stepanida, că o fi şi el om învăţat, nu un fitecine. Iar Levcenko n-are decît să-şi pună pirostriile cu mijlocia. După aceea o să-şi ia zborul din cuib şi mezina... Măi, măi, cum de-a putut să se înşele în aşa hal asupra unui om atît de cumsecade ?

Tocmai în clipa cînd roiul de speranţe trandafirii ale părintelui Nikolai ajunsese la nunta fetelor, şi el le vedea pe cîteşitrele cu cununi de lămîiţă pe cap, şi caii gătiţi cu panglici, tocmai în clipa aceea învăţătorul ajunse în dreptul locului unde era ascuns popa. Se uită o dată la gard, făcu cu ochiul străinului şi izbi cu piciorul drept în scîndura de care-şi lipise urechea sfinţia-sa. Luat fără veste, preotul aproape să cadă jos de spaimă. Voi să facă pe mortul în păpuşoi, dar Stepan Vasilievici îi dădu lovitura de graţie :

— Ce mai faci, părinte Nikolai ? Voinic, sănătos ? Nu ţi-a fost frig ? Am vrut să-ţi trimit o pătură, dar m-am sfiit !

Rîse cu poftă, iar străinul care îşi dusese mîna la gură nu se mai putu stăpîni, izbucnind şi el în hohote.

Speranţele trandafirii se risipiră împreună cu mîndrul alai de nuntă, iar cununile zburară ca luate de vînt de pe capetele rotunde ale odraslelor popii.

— De ce nu răspunzi, părinte ? Sau poate crezi că nu te vedem ? nu-l slăbi învăţătorul. Ori ţi-a amorţit limba în gură ? Ridică-te, nu te sfii, sîntem între noi. Pe cuvîntul meu !

Vrînd-nevrînd popa se ridică în picioare, palid şi răvăşit la faţă. Umilinţa îmbinată cu ura îi dădeau o înfăţişare jalnică. Încercă să se uite atent la străin, dar ochii lui speriaţi fugeau în toate părţile — privirea nu-i mai înregistra nimic, absolut nimic. Totuşi după cîteva clipe zîmbi mînzeşte.

— Tare frumos e vara în cimitir, tare frumos ! Totul trăieşte, creşte şi-l slăveşte pe dumnezeu. Îmi place mult să zăbovesc noaptea în tihna crucilor şi a celor răposaţi întru domnul...

— Şi, fiindcă tot eşti aici, să tragi cu ochiul la cei ce locuiesc prin apropiere, nu ? îl înţepă învăţătorul necruţător, arătînd din cap spre clădirea şcolii. Ei, să mergem, îi spuse el tovarăşului său. Îmi dau seama, părinte, că buna-cuviinţă mi-ar porunci să ţi-l prezint pe domnul acesta cumsecade, dar prefer să te las pradă curiozităţii. Poate o să mai dîrdîi o noapte în baia asta de rouă.

Popa se schimbase la faţă, dar tot mai încerca să-şi ia un aer de evlavie.

— Nu ispiti soarta, Stepan Vasilievici. Nu te lăsa îmboldit de mînia ce-l face pe om să-l uite pe dumnezeu, să-şi piardă locul în viaţă şi fericirea.

— De la marele Shakespeare citire, părinte, că cerurile au ascuns muritorilor cartea în care le e scrisă soarta. Află că această carte îţi rămîne ascunsă şi matale, chit că îţi bagi nasul peste tot, i-o întoarse dascălul, mirat de repeziciunea cu care părintele Nikolai îşi recăpătase sîngele rece şi aerul cucernic.

— Cum, Stepan Vasilievici, crezi într-adevăr că te-am spionat ? Vorbeşti cu păcat !

Părintele îşi înălţă spre cer ochii şi dreapta, cu degetele adunate. Toate cutele de pe faţa lui stacojie exprimau o sinceră indignare.

Asta era prea de tot.

— Bine, dar ce-ai făcut aici toată noaptea ?

— Am sfătuit cu cugetul meu, mai întîi în biserică, apoi aici în ţintirim. Ochii popii, înecaţi în osînză, căpătară ceva din privirea sfinţilor de pe icoane. Află că în amvon, arătă el spre bisericuţă, îl poţi vedea pe mîntuitor împărtăşind apostolii îmbrăcaţi în straie zaporojene. Ca să vezi pînă unde a ajuns impietatea părintelui Vikenti. Ba mai sînt acolo şi alte icoane cu chipuri de haidamaci.

— De ce crezi sfinţia-ta că-s haidamaci ? Am auzit că e o danie a lui Bogun.

— Da ce, Bogun nu e un răzvrătit ? Nu e un haidamac ? Cînd măria-sa ţarul a vrut să-l miluiască cu o blană scumpă, cine n-a vrut să primească înaltul dar ? Spune şi dumneata, ţarul îi dăruieşte ceva, iar dumnealui face nazuri.

— Şi ce-ai de gînd să faci cu icoanele acelea ?

— Să le scot, să nu mai tulbure minţile.

— În cazul acesta, părinte, eşti nu numai iezuit, dar şi ignorant !

Cei doi îi întoarseră spatele şi se îndepărtară, iar popa rămase mofluz între morminte, afurisindu-i cu întîrziere pe răzvrătitori.

Ruşinea păţită — mai ales, de faţă cu un străin — îi rănise adînc sufletul meschin, becisnic.

„Lasă, Stepan Vasilievici, vedem noi cine rîde la urmă. Nu aduce anul ce-aduce ceasul."

IV

Bidiviii erau zvelţi şi puternici. Nu degeaba zărghitul ăla de lăieţ cu scripca în spate se învîrtea ca o sfîrleză în jurul armăsarilor nărăvaşi pocnindu-i cu palma, cînd pe unul, cînd pe altul, şi rotindu-şi albul strălucitor al ochilor. Ţiganul cînta şi din gură, şi din tot trupul ce i se străvedea printre zdrenţele pestriţe :

— Desfată-ţi ochiul şi urechea, jupîne, drăguţule, binefăcătorule ! Unde s-au mai văzut şoimuleni ca ăştia ? E-un cîntec pe care sfîntul din cer l-a pitit în nişte piei de cai ! Trece-le cu arcuşul peste greabăne şi o să sune mai dihai ca cea mai grozavă lăută.

— Fugi, mă, că nu se prinde ! Pînă la urmă, în loc de lăută auzi zăngănit de fiare. Terenti se scărpină la ceafă, uitîndu-se nepăsător la armăsarii pursînge cărora le jucau ochii şi copitele. Dar că armăsarii îs cu cîntec, asta-i drept.

— Fii pe pace, jupîne, numai de bucurii să ai parte toată viaţa ! Îs aduşi de dincolo de Prut !

Terenti se uită neîncrezător.

— Asta o spui tu !

— Să mă trăsnească sfîntu Gheorghe de pe bălan şi prorocul Ilie din car ! Cică-s şterpeliţi chiar din grajdurile sultanului turcesc !

Placinda rîse amuzat. Îi era simpatic mincinosul acesta neruşinat pe ai cărui umeri neastîmpăraţi strunele diblei sunau molcom.

— De ce aşa de departe ?

— Păi, jupîne, sări ţiganul, încordat ca un arcuş, zmei ca ăştia nu poţi să-i furi de-aproape, pupa-ţi-aş tălpile.

— Cam aşa e, îi dădu dreptate Terenti, căci nici el nu era ageamiu în de-alde astea. Totuşi cu bidiviii ăştia îţi aprinzi paie-n cap.

Ţiganul se îndoi ca o smicea, şi scripca îi zvîcni, tînguitoare, pe spinare.

— Spune şi matale, jupîne, văd că ai minte cu carul : care-i ăla, fie om bogat ori sărac, să treacă Prutul pentru că i-a ciordit cineva caii ? Doar acolo-i graniţă, nu vadu mare.

— Da de unde ştiu că-s aduşi de-acolo ? Ori te pomeneşti că şi tu ai venit de pe ălalt mal al Prutului ?

— Chiar aşa-i, mînca-te-aş. Ce, ai văzut pe-aici ţigani ca mine ? îl asigură geambaşul, deşi minciuna îi sticlea în albul ochilor parcă daţi cu sineală. Ăştia de aici n-o să puie mîna în vecii vecilor pe aşa chilipir. Dacă manglesc o găină chioară de la o babă zic că au făcut mare ispravă !

— Asta da ! Voi sînteţi mai cu moţ decît ţiganii de pe aici.

Terenti îl căută la dinţi pe unul dintre armăsari şi, ca să strice preţul, îi vîrî în nară cu iscusinţă de hoţ un pic de tutun pisat.

— Să-mi sară ochii, cucoane, dacă zmeilor mei le place tutunul !

În loc să se supere, ţiganul rîse cu toată faţa lui isteaţă, prelungă, cu un firicel de mustăcioară ce părea lipită sub nas.

— Nu, zău ? făcu Terenti pe miratul. Ce de minunăţii îs la voi peste Prut ! Ei, mai lasă cinci bumăşti şi batem palma.

Ţiganul păru sincer dezolat.

— Nu se poate, mînca-te-aş ! Şi-aşa mi se rupe inima, că bidivii ca ăştia n-o să mai văd nici în rai, lîngă tronul de aur. Uite, dac-aveam muiere, o dădeam cu ochii închişi pe ei.

— Ascultă, bre, îi fi tu bun de gură, da... vezi să nu-ţi iasă pe nas.

Terenti se jurase încă din primăvară să nu aibă de-a face cu lucruri de furat, dar îl ispiteau mîndreţea cailor şi preţul mic. Ca de obicei numără cu o mutră de îngropăciune piesele de argint a cîte cincizeci de copeici, apoi băgă caii în grajd şi se opri pe gînduri în mijlocul curţii. Cînd silueta ţiganului cu scripca în spinare se mistui printre grădini, Terenti simţi că-i îngheaţă inima de frică. Ce se făcea dacă de data aceasta îl părăsea norocul ? Era destul să vadă caii cine nu trebuia, ca să înceapă tot felul de vorbe şi neca-

zuri, măcar că i-a cumpărat cinstit. Chiar şi scumpetea de frăţior putea să-i coacă una, de n-o să ştie pe unde să scoată cămaşa ! Şi aşa îl tot pisa cu împărţeala. Or asta însemna să-i dai, iac-aşa, o jumătate din pămînt ! Auzi, domnule, o jumătate ! Te-apuca groaza numai cînd te gîndeai. Şi nu era chip să scapi de el. A intrat învăţător în alt sat, dar locuia tot aici şi nu dădea nici o boală în el ! Ba îşi mai şi băga nasul peste tot, plesni-i-ar ochii ! Te pomeneşti că dă şi peste caii ăştia...

Ce i-o fi trebuit belea pe cap ? Vorba aia, ce-şi face omu cu mîna lui... Terenti se tot plimba prin curte gîndindu-se cum ar putea să se scape de cai. Privi cu gîndurile aiurea boarea zmeurie ce se învălura deasupra satului în acel ceas de amurg, intră în casă, mormăi ceva către Darina, care de cînd li se prăpădise copilul umbla mereu cu ochii cerniţi, şi plecă nu spre munţii Medoborzskie, cum îi spusese nevesti-si, ci la Halimon Buţik, un fîrtat de-al lui, mai mult hoţ de cai decît geambaş. Acest Buţik făcea negoţ numai cînd treburile mergeau strună, dar cum se întorcea roata, se apuca iar de furtişaguri.

Ieşind la cîmp, Terenti auzi un sunet de vioară ceva mai încoace de răscruce. Plecîndu-se în şa, desluşi în lanul înalt făptura negricioasă a ţiganului care îl pricopsise cu caii aceia. „Ticălosul ! A scăpat de grijă şi acu cîntă pînă la noapte. Ce-i pasă ? Iar eu tremur de frică şi-mi storc creierii cum să scap de belea..." Terenti se apropie. Ţiganul avea dinainte, pe o basma, un codru de pîine, ceapă şi slănină ; între toate trona o cinzeacă de rachiu. Rămase nemişcat ascultînd vioara.

„Bine-i mai zice !" Pe gîtul spart pieziş al sticlei se zărea o crăpătură şerpuitoare.

— Petreci, ai ? îl întrebă el în zeflemea pe ţigan.

Trăgînd mai departe cu arcuşul, ţiganul îl privi cu dispreţ, dar cînd se uită la cai ochii i se întristară şi întoarse capul. A dracului spurcăciune ! Pînă i-a luat banii, îi tot dădea zor cu „săru-mîna, coane", „mînca-te-aş", iar acum, uite la el, ţine nasul sus. Terenti simţea că plesneşte fierea în el de necaz. Mai stătu ce mai stătu, ascultînd cîntecul pe care-l trezeau în lăută mîinile tuciurii ale ţiganului, apoi îşi văzu de drum, luînd-o la stînga. Ţiganul se ridică în picioare şi-l urmări cu privirea pînă pieri din vedere.

Ferindu-se de drumurile umblate, Terenti o luă pe drumeagurile care şerpuiau între holdele tăcute ; trecea pe lîngă perii stingheri şi trişti în pustietatea aceea, se abătea şi prin rîpele cufundate pentru noapte în văluri moi de ceaţă.

Abia spre zori ajunse într-un sătuleţ prins într-o potcoavă de pădure, pe partea cealaltă a drumului. La marginea satului trăia într-o cocioabă prăpădită, plină de pureci, zdrahonul de Halimon

Buţik. Nici el nu mai ştia de cîte ori îl bătuseră la arest, dar parcă avea şapte vieţi în el. Nu trecea mult şi-i vedeai printre cai şi geambaşi capul rotund ca de buhai. Ochiul lui vătămat, năpădit de o leasă de vinişoare sîngerii, alegea din nou fără greş calul de rasă, pîndind tot ce merita să fie furat.

Iscodind cu privirea în lungul uliţei şi spre căsuţele nedesluşite ce dormitau sub stelele argintii, ajunse la casa fără gard a lui Halimon, opri la poarta dărîmată şi dădu să descalece cînd auzi un glas ce tremura de bucurie :

— Să mă bată dumnezeu, Ivane, dacă nu ne-au venit caii boierului singuri, plocon. Ţi-am spus eu să stăm la pîndă aici...

Două umbre fioroase se năpustiră asupra lui Terenti.

— Ce v-a apucat ? bîigui Placinda, pierzîndu-şi cumpătul. Ce vreţi de la mine ?

— O să vezi acuşi ce vrem ! Acuşica, jigodie ce eşti ! hîrîi un glas clocotind de mînie.

Prin aer şuieră un ciomag şi-l croi pe Placinda în spinare, de-i icni ceva în măruntaie, iar în urechi îi ţiui scripca ţiganului, înghiţi-o-ar pămîntul cu scripcar cu tot !

„E, acu-i acu ! Ce mi-a trebuit să mă leg la cap cu caii ăştia afurisiţi ? Doamne ajută ! Jur că de azi înainte nu mai..."

Plesni aprig caii cu cravaşa şi-i împunse cu călcîiele. De durere armăsarii se ridicară în două picioare şi săriră la o parte, mai-mai să-l arunce jos.

„M-am smintit că-i bat aşa ? se ocărî în gînd Terenti. Îs cai de soi ! Ei, doamne-ajută !" repetă el stăpînind anevoie fugarii.

Glasurile stîrnite îi păreau nişte bubuituri de tunet. Ţîşni din sat ca o vijelie. În sfîrşit ieşi la cîmp. Deodată o mogîldeaţă sări drept înaintea cailor şi rămase aninată de căpestre între boturile lor sforăitoare.

— Ia mîna, jivină ! hîrîi Placinda şi pocni mogîldeaţa cu cizma în piept cît putu de tare. Sub gulerul rupt al cămăşii străinului văzu întinzîndu-se o pată întunecată care îl îngrozi şi mai mult. Ia mîna, că te omor !

Zvîcnindu-şi braţele vlăguite, necunoscutul gemu şi se prăbuşi în colbul drumului. Printre glasurile urmăritorilor, gata să-l ajungă, Terenti desluşi şi basul adînc al lui Halimon Buţik.

— Nu ne scapă el ! Dacă mă lăsaţi să ies înainte cu Valetul, sînt rege !

— Ce rege ! Dacă-l prinzi pe hoţ eşti as ! îi răspunse o voce.

Sfinte dumnezeule, iată-l şi hoţ de cai ! Ca să vezi încurcătură ! Placinda se simţea tare jignit. „După ce am dat atîta bănet ! Din punga mea !" Aplecîndu-se în şa, mîna atît de aprig în întîm-

pinarea zorilor, încît lanurile se legănau ca de vînt, de o parte şi de alta a drumului.

Soarele stătea gata să răsară cînd ajunse în sfîrşit în pădurea Sineavei. Ascunse caii într-o rîpă adîncă, îi priponi bine de un pom şi, tare oţărît, o luă pe jos spre sat, întrebîndu-se cum o să iasă din încurcătură. O să-i dea ţăranii de urma cailor sau o să-l ajute dumnezeu şi totul se va termina cu bine ? Tiii, ce noapte ! Şi acum, cînd încerca să ridice braţul stîng, îi venea să urle de durere. Dacă l-ar mai fi pocnit aşa de două ori s-ar fi zis cu el... Ce-ar fi să-l trimită pe Davîd după cai, pînă nu dau ăia de urma lor ? Ba nu, dacă-i spui lui Davîd o vorbă începe să te întrebe cum şi ce fel, ca la judecata de apoi. Greu cînd n-ai în casă un om de nădejde !

Terenti strivi un ţînţar care-l pişcase de obraz şi, privind rămăşiţele gînganiei pe degetul ud, îşi dădu seama că sudoarea îi curgea şiroaie pe faţă. „Ca să vezi ce face frica din om. Tu dîrdîi, ca o coadă de iepure, iar cineva îţi bea bănuţii, ba mai cîntă şi din scripcă. Ce cîntare ţi-aş mai trage !"

Toată ziua i-a ţiuit în urechi scripca ţiganului, sîcîindu-l ca muştele din august. Chiar şi după masă, cînd s-a trîntit puţin la umbră, a auzit în vis scripca zicînd un cîntec de nuntă.

Noaptea tîrziu, cînd toată casa se cufundase în somn, Placinda deschise tiptil poarta oborului, alungă pe uliţă o viţică prăpădită şi o luă întins spre pădure. Ca să nu dea ceva de bănuit, se prefăcea că-şi caută junca. Oricui i se putea întîmpla să umble prin pădure căutîndu-şi vita şi să dea peste nişte cai.

Dincoace de rîpă zări în desiş, la doi paşi de dohotărie, văpaia aurie a unui foc. Luminiţa aceea nu-l bucură de loc : „Or fi niscai răufăcători, ori poate ţăranii care m-au fugărit".

Scuipînd cu năduf, tocmai era să facă pe loc cale întoarsă, dar se trezi negustorul din el. Să se întoarcă acasă nu era greu, dar cum rămînea cu caii ? Nu era păcat de ei ?... Dar dacă li se întîmplase ceva ? Sau chiar dacă nu păţiseră nimic, de cînd stăteau acolo nemîncaţi şi nebăuţi, sărăcuţii de ei ! Cine să le poarte de grijă dacă nu el ?... Ca atras de un magnet începu să se furişeze spre foc. De cîte ori trosnea un vreasc, îi sărea inima, iar cînd foşnea frunzişul argintat de rouă se făcea una cu copacii. Trecea cam multişor pînă se liniştea — nici n-ar fi bănuit că era atîta frică în el ! Deodată îi ajunse la ureche glasul liniştit al învăţătorului din Medvin. Stînd în picioare, Levcenko le vorbea unor oameni strînşi în jurul focului.

„Răzvrătiţii !" îl fulgeră un gînd. Phii, ce baftă a avut ! Acum nu se mai temea — ştia el ce să spuie şi ţăranilor, şi zapciului care de mult era cu ochii pe dascăl. Ba te pomeneşti c-o să-i dea şi o răsplată. Ian te uită, şi Les Iakubenko era acolo, ba

şi Olexandr Paliciuk... Dar ăl de colo n-o fi cumva Marian? Chiar el e, zău aşa! Ca să vezi...

— Numai cu cei de la conac nu se poate, spunea Levcenko. Trebuie să ne înţelegem cu satele din jur, ca oamenii să se ajute între ei în loc să-şi smulgă unul altuia gologanii ăştia amăriţi... E nevoie de putere ca să-i frîngem pe moşieri, e nevoie să ne unim ca să-i putem îngenunchea.

„Vorbeşte frumos, de parcă ar cînta din scripcă, îl lăudă în gînd Terenti. Bine zice: trebuie să-i îngenunchem pe boierii dracului, a venit şi rîndul ţăranului să se boierească. Ei, Stepan Vasilievici, acu te am la mînă şi pe tine, şi pe ortacii tăi. De găsesc caii, sau chiar de nu-i găsesc, n-o să suflu nimănui o vorbă despre voi. Dar dacă ferească dumnezeu mă înhaţă cu ei, vă bag pe toţi la popreală să hrăniţi ploşniţele stăpînirii. Ce să-i faci, fiecare îşi apără pielea cum poate."

Pe Terenti nu-l mai interesa ce se întîmplă lîngă foc. N-aveau decît să sporovăiască despre boieri şi arendaşi, să facă grevă, treaba lor. Poate că atunci boierii au să vîndă mai ieftin din pămîntul lor gospodarilor vrednici. Ocolind pe departe focul, Terenti coborî încetişor în rîpă. Auzindu-i pesemne paşii, caii începură să necheze bucuroşi.

„Ca să vezi ce simţ au! Le-o fi sete şi n-are cine să grijească bietele dobitoace!" Atent la fiece zgomot, mai făcu cîţiva paşi. Totuşi nu îndrăznea să se apropie de cai. Poate că cei care-l fugăriseră se aţineau acolo, la pîndă? Ca pentru a-i întări bănuielile, în fundul rîpei se iscă deodată o vînzoleală, nechezat de cai, un şuierat hoţesc, trosnet de vreascuri, tropăituri...

„Mi-i fură!" Scos din sărite, Terenti lăsă la o parte orice prudenţă şi se repezi spre locul unde cu o clipă mai înainte erau legaţi caii lui. Sub un copac lucea ceva. Terenti se aplecă şi ridică o cinzeacă al cărei gît era spart pieziş. În mintea lui se făcu lumină. Zvîrli mînios sticla după hoţul nevăzut.

„S-a dus cîntecul pitit de satana în piele de dobitoc."

V

Umbla zvonul că nu numai Medvinul, dar şi satele apropiate din două judeţe hotărîseră din nou să facă grevă. Ţăranii mai făcuseră aşa ceva în primăvară, dar nu se aleseseră cu mare lucru. Speriaţi la început, moşierii şi arendaşii măriseră plăţile. Cînd se văzuseră însă cu ogoarele însămînţate n-au mai recunoscut

sporul făgăduit. Oamenii au vrut să le dea o lecţie, dar ei au chemat îndată de la Balta cazaci de Orenburg, şi nagaicele au rupt firele încă slabe ale unităţii ţăranilor. Răzmeriţele iscate ici-colo au fost înăbuşite cu uşurinţă de poliţia locală. Cazacii, poliţiştii şi articolul 21 din „Regulament" păreau să fi potolit pentru o vreme vîlvătaia răscoalei, dar asta nu era decît o părere. Duhul răzvrătirii aprindea focul în alte sate şi în alte inimi, făcîndu-i să ridice capul chiar şi pe cei deprinşi o viaţă întreagă să umble cu fruntea în pămînt.

Cel mai greu era să-i uneşti pe oameni pentru a zdruncina dintr-o dată puterea moşierimii. Satele nu erau încă deprinse cu asta : de cînd lumea oamenii erau învăţaţi să nu lege prieteşug, ci să se vrăjmăşească între ei ; se încăierau în bătăi sîngeroase, îşi hărţuiau vecinii. Acum Stepan Vasilievici trebuia să bată multe drumuri şi poteci necunoscute pentru a se întîlni în tăcerea nopţii cu noii prieteni. Oamenii vlăguiţi de trudă se adunau prin păduri, pe malul Bugului şi pe ostroave. Păreau că se ivesc nu din ceaţă, ci din străfundurile străvechii suferinţe care învăluise ca o pîclă toată lumea, iar cuvintele care le izbucneau din piepturi ziceai că-s cheaguri de sînge. În ochii tuturor luceau mînia, ura năprasnică.

Fiecare îşi aducea acolo mizeria cruntă pe care voia s-o stîrpească, dar în felul lui. Unul zicea să nu se mai tocmească la conacul lor muncitori cu ziua din alte sate ; altul cerea cel puţin 75 de copeici pe zi, altul ar fi vrut să plătească arendă nu douăsprezece ruble de deseatină, ci numai şase. Se propunea ca bogătaşii să fie făcuţi deopotrivă cu săracii şi să trăiască toţi nici prea-prea, nici foarte-foarte ; ca bîrlogurile moşierilor să fie făcute una cu pămîntul. Unii cereau ca pămîntul să fie împărţit după guri, alţii după familii, dar erau şi din cei care visau un fel de împărăţie ţărănească, fără moşii, oraşe, fabrici şi uzine, în care şi ţarul să trăiască la ţară şi să meargă în urma plugului, aşa cum făcuse cîndva şi bunul dumnezeu.

— Se poate, de ce nu ? glumea blajin Stepan Vasilievici. Şi cum vrei să vină ţarul la arat, desculţ ori încălţat ?

Cel cu ideea împărăţiei ţărăneşti rămînea pe gînduri, cu ochii la picioarele-i bătucite şi zgîriate, apoi hotăra :

— Încălţat, că de, e ţar !

— Bun, aşa o să şi scriem : încălţat. Da încălţat cu ce — cu cizme ori cu opinci ? stăruia Stepan Vasilievici.

Se stîrnea un hohot de rîs de se spulbera împărăţia ţărănească ca frunzele în bătaia vîntului. Oamenii treceau la chestiuni mai prozaice, dar mai importante.

S-au înţeles pînă la urmă să încrucişeze braţele chiar în prima zi a secerişului. Învoielile trebuiau să fie pretutindeni aceleaşi : patru snopi boierului, unul ţie ; un bărbat să primească şaptezeci şi cinci copeici pe zi, o femeie cincizeci, băieţandrii şi fetişcanele cîte treizeci şi cinci, copiii cîte douăzeci, iar muncitorilor cu ziua să li se dubleze plata.

— Să ne audă dumnezeu ! gîndi cu glas tare Marian Polearuş şi, văzînd că toţi se uitau la el, se fîstîci aşa de rău, că începură să-i tremure nările.

— O să izbîndim dacă stăm laolaltă şi nu lăsăm să ne fărîmiţeze puterile, spuse Olexandr Paliciuk.

— Trebuie să izbîndim, îi ţinu isonul un om cu şerpar de cioban, culcat într-o rînă pe cojoc.

Cînd fusese întrebat cu cîteva zile mai înainte ce era cu urmele de cocă de pe cojocul lui, ciobanul mărturisise sincer :

— Noi ducem oile la păscut, hăt-departe de sat. Şi avem un boier — mamă-mamă ! — degeaba i-ai cere iarna un pumn de zăpadă, darmite, colea, nişte cioveie, ca şi noi, ciobanii, s-o ducem mai uşor. Dar, ca să faci găluşte, trebuie să frămînţi cocă. Şi uite aşa, mă, fraţilor, m-am apucat s-o frămînt în cojoc. Merge şi aşa, numai să avem ce frămînta...

După ce adoptară într-un glas hotărîrea, rămaseră tăcuţi. Stepan Vasilievici îşi roti ochii în jurul lui. Cu chipurile luminate de atîtea planuri şi nădejdi, fiii pămîntului şedeau în jurul focului duşi pe gînduri. Parcă erau nişte proroci ai ţăranilor. Şi ce ciudaţi păreau în noaptea aceea ochii lor, în colţurile cărora rămăsese întipărită ţărîna neagră stîrnită de vînt. Dar va veni vremea cînd ţăranul o va avea nu numai în colţurile ochilor şi în crăpăturile palmelor tăbăcite, ci va fi a lui toată, cît e zarea.

— O să le cam tremure inima boierilor cînd o să prindă de veste, murmură Les Iakubenko, trăgînd de-a dura din foc un bob de jar şi vîrîndu-l în găvanul lulelei.

— Dar ce crezi că-n primăvară n-a tremurat inima în ei ? Stai să vă citesc ce a scris pe atunci excelenţa-sa guvernatorul Podoliei ministrului de interne despre grevele noastre, spuse Stepan Vasilievici, băgînd mîna în sîn.

— Ian te uită, a scris ditai ministrului despre nişte ţărani ca noi ? se miră Marian.

— Ai răbdare — o să se scrie despre voi şi altele mai ceva ! Şi nu pentru a le aduce la cunoştinţă miniştrilor, ci urmaşilor.

Învăţătorul îl privi o clipă ţintă pe Marian şi începu să citească :

— „Am onoarea a aduce la cunoştinţă excelenţei-voastre că la sfîrşitul lui martie trecut şi în prima jumătate a lunii aprilie

anul curent, în multe sate (110) din judeţele Kameneţ, Proskurov şi Uşiţî au izbucnit aproape simultan tulburări ţărăneşti, constînd în următoarele: oamenii se adună grămadă şi toată mulţimea vine la cancelaria moşiei unde pretinde arendaşului sau administratorului să mărească retribuţia atît a zilierilor, cît şi a argaţilor, şi ca arendaşii să anuleze restricţiile în ce priveşte folosirea toloacelor, izlazurilor comunale, drumurilor pentru cirezi şi a adăpătoarelor, după care îi conving pe muncitorii-consăteni să plece acasă, iar pe cei tocmiţi din alte locuri îi opresc să mai lucreze făcînd uneori uz de forţă şi de ameninţări, dar în majoritatea cazurilor printr-o tacită înţelegere cu aceştia, prevenindu-i pe proprietari că nu-i vor mai lăsa pe oamenii din sat să lucreze la ei, iar pe cei veniţi de aiurea o să-i alunge pînă nu se va mări retribuţia la 50—75 copeici, ba chiar la o rublă pe zi, iar muncitorilor tocmiţi cu anul la 120 de ruble pe an plus masă şi casă. Samavolniciile se opresc aici, cu excepţia unui singur caz (petrecut la moşia domnului Vinogradski din comuna Gorodok) unde au fost însoţite de distrugerea şanţului pietrăriei şi a gheretei paznicului. Procesele-verbale dresate de autorităţile poliţieneşti locale despre cele petrecute au fost trimise judecătorilor de pace şi judecătorilor de instrucţie, de resort; capii mişcării şi instigatorii principali (mai bine de 70 de oameni) au fost arestaţi, pe cale administrativă, de poliţia locală în baza art. 21 al legii pentru întărirea ordinei publice.

Am detaşat la faţa locului pe doi dintre membrii biroului gubernial pentru problemele ţărăneşti şi m-am deplasat personal în cîteva sate din judeţele Kameneţ şi Proskurov. Pot conchide pe temeiul datelor culese că această mişcare a fost provocată din afară prin manifeste şi prin instigările unor indivizi suspecţi care s-au strecurat în sate, deghizaţi în pelerini, tocilari, negustori de tablouri etc. Totuşi cauzele acestui fenomen şi motivele imediate ale tulburărilor sînt mult mai profunde, rezultînd din relaţiile economice şi agrare anormale care stăruie de ani de zile între moşieri şi ţărani, generate fiind de arenzile excesive.

De la împroprietărire încoace, populaţia a crescut de două ori şi mai bine. Or, în afară de loturile primite, ţăranii aproape că n-au mai cumpărat pămînt, din care cauză numărul mare de guri de pe micile loturi şi cererea de pămînt au degenerat acum într-o adevărată calamitate. În aceşti patruzeci şi cinci de ani, fărîmiţarea loturilor primite de ţărani a ajuns la limită. În localităţile inspectate, media este de 0,5 deseatine de om faţă de cele 1,5 deseatine de odinioară. Aşa stînd lucrurile a apărut o categorie numeroasă de pălmaşi — proletari rurali în toată puterea cuvîntului. Aceştia nu numai că n-au pămînt, dar nu posedă nici

măcar mijloacele necesare sau un teren pe care să-şi clădească o casă, fiind nevoiţi să se adăpostească pe la neamuri şi consăteni. Inerţia acestei categorii de ţărani şi rezistenţa ei la exercitarea unor meşteşuguri sezoniere prin tîrguri şi oraşe o face să considere munca agricolă la moşie drept unicul mijloc de existenţă ; urmarea a fost prevalarea ofertei de braţe de muncă asupra cererii, avînd ca implicaţie inevitabilă reducerea cîştigului pînă la un minim ce nu asigură nici măcar subzistenţa zilnică. S-a ajuns să se plătească 14 copeici bărbaţilor, 10 femeilor, iar adolescenţilor 7,5, ba chiar şi 5 copeici (în satele Trosteaneţ, Mudrigolovî şi Solobkovţî) ; pe de altă parte, tot ce reprezintă pentru ţărani strictul necesar, cum ar fi nutreţul pentru vite, ori lemnele de foc, s-a scumpit simţitor...

— A făcut adevărul un ocol, dar tot a ajuns pînă la urmă la urechile boierilor ! dădu din nou glas Marian. Mă întreb ce-o să facă cu el ?

— Cum ce ? O să-l bage la gherlă ! răspunse Ivan Kuţenko, un tînăr ţăran din Mudrigolovî, apropiindu-se de foc. Nu mă cunoşti, ai ? Am fugit de la boierul nostru şi am venit încoace, fiindcă am auzit că aici vă dă fiertură de grîu. Mi s-a acrit de terciul de mei şi de găluşte nebărbierite.

— Cum vine asta, mă, găluşte nebărbierite ?

— Păi, dacă mustăţile spicelor se zbîrlesc din ele de un deşt cum să le zici ? La noi, la moşie, nu s-a pomenit vreodată să se treacă făina prin ciur : cică ţăranul nu-i vită, mănîncă ce-i dai. Şi acu stau şi mă întreb : n-oi fi cumva un cerşetor ? Şi tot eu răspund că nu-s, pentru că la boierul meu primeam cincisprezece copeici, aici douăzeci şi cinci, iar cerşetorul pe care îl ţine din milă un vecin de-al meu se laudă că-i pică pe puţin treizeci-patruzeci copeici pe zi. Asta în afară de sfînta pîinişoară ! Atunci mă întreb : cu ce am greşit faţă de oameni şi de dumnezeu că sînt ţăran ? De aia zic să ne dăm cu democraţia. Că ăştia ţin într-adevăr cu ţăranul şi nu vor să-l păcălească şi să-l mintă. Cît despre împărăţia aia ţărănească, zic să mai aşteptăm : te pomeneşti că o să i se năzare într-o zi ţarului să tragă şi în ţăran cum trage în muncitor...

Stepan Vasilievici zîmbi pe sub mustaţă : cu zilierul ăsta trebuia să facă cunoştinţă mai îndeaproape.

Se împrăştiară spre dimineaţă, cîte unul, cîte doi. Stepan Vasilievici o luă cu Marian pe o potecă, iar Iakubenko şi Policiuk — pe alta. Pe malul Bugului, Marian dădu de o luntre.

— Ştii ce mă gîndesc ? îl întrebă el pe învăţător.

— Ştiu, răspunse acesta bine dispus.

— Adevărat ?

— Te gîndeşti ce bine ar fi să-ţi plătească la conac cîte o sută de ruble pe an ca să-ţi cumperi o casă cu grădină.

— Asta cam aşa e, mărturisi Marian. Dar mai e ceva.

— Ce anume?

— Uite ce mi-a trecut azi prin minte: să zicem că anul ăsta boierii o să ne mărească plata. La anul, noi o să cerem şi mai mult, iar mai pe urmă o să-i strîngem atît de tare în chingi cu preţurile noastre, că n-o să se mai aleagă cu nici un cîştig de pe urma pămîntului. Văzînd aşa, boierii au să se lepede de pămînturile lor şi o să se bage în slujbă, iar ogoarele o să ne rămînă nouă.

Învăţătorul îl ascultă cu luare-aminte şi clătină din cap, zîmbind.

— Poveşti de adormit copii, dragă Mariane. Nu cu preţul ăsta o să ia poporul pămîntul de la moşieri...

— O să-l coste mai scump? întrebă Marian întunecîndu-se la faţă.

— Da, mai scump.

Învăţătorul oftă şi puse mîna pe umărul lui Marian.

— Nu-i nimic, murmură acesta dus pe gînduri. De-o trebui, ţăranul o să dea şi mai mult. Altă scăpare nu e.

Şi încremeni deodată cu urechea la pîndă. În tufe se auzi un zgomot uşor.

— O fi vreo pasăre? întrebă învăţătorul.

— Cine a văzut pasăre în anteriu? făcu ursuz Polearuş.

— Cum, crezi că e părintele Nikolai?

— Cine altul? Nu cumva s-o fi tocmit borţosul să se ţină scai de noi?

— Mai ştii, răspunse învăţătorul şi începu să cînte încetişor, cu ochii la umbrele pomilor ce tremurau în apă, de parcă s-ar fi ridicat din adîncuri:

Lin pluteşte o bărcuţă,
Lipa, lipa;
Se plimbă badea cu mîndruţa,
Tipa, tipa.

Marian începu să-i ţină isonul şi tot cîntînd se urcară împreună în luntre şi împinseră în mal cu vîsla. Cînd ajunseră aproape de ostrov, desluşiră un zgomot uşor, ca şi cînd cineva ar fi vîslit cu fereală. „El trebuie să fie." Cu privirea deodată încrîncenată, Marian lipi luntrea de răchitiş. Învăţătorul îl privi mirat, dar nu zise nimic. Nu trecu mult şi iată că se apropie de ei o lotcă în care se afla mătăhălosul popă. Înainte ca învăţătorul

să-şi dea seama ce se întîmplă, Marian se opinti voinicește în vîsle şi izbi lotca cu botul luntrei. Urletul disperat al popii, care se prăvălise ca un pietroi în apă, sfîşie tăcerea.

— Săriţi, oameni buni, pentru dumnezeu... Săriţi, creştini... Mă înec !...

— Îneacă-te sănătos, burduhănosule, strecură printre dinţi Marian şi, ocolind luntrea răsturnată, vîsli liniştit mai departe.

— Zic să-l ajutăm totuşi... spuse învăţătorul, uitîndu-se la Marian de parcă atunci l-ar fi văzut pentru întîia oară şi întrebîndu-se de unde atîta vrăjmăşie la el.

Între sprîncenele lui Polearuş se săpă o cută mică, vădindu-i îndărătnicia.

— N-ai grijă, nici ştimei apelor nu-i de trebuinţă scîrnăvia asta.

— De cînd te-ai făcut aşa rău, Mariane ?

— Vrei să ştii ? întrebă acesta, trăgînd cu urechea la bălăceala, ocările şi văicărelile mult mai potolite ale popii, care pesemne că dăduse de fund cu picioarele.

— Vreau.

— E o poveste veche, Stepan Vasilievici, începu Marian, lungind cuvintele. Eram pe atunci cuminte şi blînd ca un viţeluş. Într-o bună zi însă Terenti Placinda mi-a spus o vorbă de m-a ars la ficaţi. Asta s-a întîmplat chiar în casa care fusese odată a mea. Am ridicat mîna şi l-am pocnit... După aia, în loc să mă căiesc, dimpotrivă, am simţit ceva nou născîndu-se în mine. În seara aceea am venit la dumneata. Era viscol... Ţii minte, nu ? Ei, află că de atunci privesc mai cutezător lumea, mă uit drept în ochii oamenilor. Dar să lăsăm asta. Mai bine să-i zicem un cîntec, ai ?

Şi începu să cînte de vuiră malurile :

Lin pluteşte o bărcuţă
Lipa, lipa.

Într-adevăr, luntrea plutea spre malul ştiut de ei, dar care parcă nu mai era acelaşi în măiastra revărsare a zorilor.

VI

Trecură şi rusaliile, dar în casă stăruia încă mirosul de obligeană şi pelin.

Nici acum nu-ţi venea a crede că aveai casa ta. Ehei, oameni buni, e cu totul altceva decît să stai la străini, să te simţi de

pripas într-o cocioabă atît de prizărită, de te temeai să şi răsufli acolo, iar lacrimile nici nu ţi le plîngeai, ci le ţineai ferecate în inimă...

Cînd te gîndeşti cîte ziduri mucede de umezeală au uscat cu trupurile lor. Şi totuşi şi-au crescut copiii nu mai rău ca alţii, ba şi-au durat şi o casă pe bătătura lor. Ce n-a făcut Placinda cînd cu foametea, ca să le smulgă locul, dar Maria o ţinea una şi bună: „De o fi să murim, să murim pe pămîntul nostru". Şi a scăpat pînă la urmă pămîntul acesta primit de la ţar — singura deseatină cu care s-au ales după desfiinţarea iobăgiei. Maria putea să-ţi spună cîte brazde răsturna plugul pe acest pămînt, cîte dîre lăsa grapa.

Şi uite acum casa ei stînd la o margine de sat, zîmbitoare şi gătită ca o fecioară în cămaşă albă, iar în jur tot unduiesc holdele săvîrşind din rouă şi soare minunea ce se cheamă grăunte. Era o frumuseţe de jur împrejur, de ziceai că trăieşte un basm. Numai de n-ar fi fost pacostea aia de fermă şi sărăcia. De astea nu scapi nici în bortă de şarpe. Se duce omul la fermă, ori îşi ia coasa şi o întinde spre Taurida, sau peste Don, iar cînd se întoarce, în afară de coasa aia şi bătăturile semănate pe palme, nu aduce nimic. Pămîntul altuia rodeşte pentru stăpîn pîine albă, iar argaţii au parte numai de băşici şi bătături.

Maria îşi privi palmele fără voie. Negre, crăpate aproape pînă la os, îmbibate cu miresme de ierburi, au rămas totuşi la fel de curate ca atunci cînd odihneau pe sînul mamei: n-au atins nici un spiculeţ străin, nici de-al oamenilor, nici de-al boierului. Că nevoia te împingea şi la asta — doar n-aveai să-ţi retezi degetele, nu! Amarnic se chinuia lumea! Bunăoară, Vasilina Velîciko. Cînd l-au mătrăşit pe Miron al ei de la fermă, a plecat şi el, încă înainte de Roman, să caute în alte părţi o pîine. Şi-a pus pe umăr coasa, traista, şi dus a fost, iar copiii, de foame, s-au uscat ca paiele. Să nu uite să le ducă barem un pic de lapte. Maria trase cu ochiul spre grajdul de unde îşi ţea botul văcuţa lor costelivă, care îşi purta coarnele de parcă s-ar fi făcut cu ele. Avea şi de ce să fie mîndră, doar ea îi hrănea!

Da, orice ai spune, încet-încet familia lor se înfiripa. Era drept, nu mîncai pîine în toate zilele, în schimb aveai lapte şi, ce mai încolo-încoace, erai stăpîn la tine în casă. Maria învălui într-o privire drăgăstoasă zidurile, prispa, vişinii tineri şi florile-soarelui, care se aplecau spre dînsa de parcă ar fi vrut să-i şoptească ceva la ureche.

Pitpalacul dădu glas din holde, ciocîrliile se înălţară ciripind în slăvile azurii, dar deodată amuţiră: pesemne că văzuseră soarele scăldîndu-se în roua de pe spice şi aşternînd pe rîu o

cărăruie de jăratic. În capul cărăruii aceleia se ivi o lotcă mică de tot. Sărbătoreasca înnoire a dimineţii o făcu pe Maria să-şi uite necazurile zilnice şi veşnica grijă pentru bucata de pîine. Îşi privi din nou casa, şi gîndul la feciorii ei şi la propria-i copilărie, aproape uitată, cînd se agăţa de fustele maică-si căutînd ocrotire, ori cocoţată pe umerii tatălui ei vedea deodată lumea aşternîndu-i-se largă în faţa ochilor, îi încălzi inima. Parcă mai ieri, cu alţi copii de o seamă, cînta de moş ajun sub ferestrele înzăpezite ale vecinilor :

Creşte colo în cîmpie, mări, grîuşorul,
De argint îi este paiul, de-aur spicuşorul.
Şi colo în lan se-nalţă albă o căsuţă
Din grinzi înjghebată toată, lucind de nouţă,
Şi are căsuţa trei ferăstruici :
Prin una
Vezi blînda lună,
Printr-a doua
Mîndrul soare
Printr-a treia
Roi de stele.

Iar acum copiii vecinilor au să cînte pentru întîia oară sub ferestrele casei ei, şi din nou îi va veni să creadă că într-adevăr paiul e de argint, spicul de aur, iar boabele ce strălucesc pe spice nu sînt lacrimile oamenilor, ci numai roua dimineţii... Ce n-ar da să-şi aibă amîndoi copiii lîngă ea. „Unde eşti acum, Romanko ? Cum o duci acolo, departe ?“ Gîndurile îi zburau spre băiatul ei mai mare şi-l chemau înapoi.

— Tuşă Maria, eşti acasă ? Numai bucurie să-ţi aducă sfînta duminică !

În poartă se proţăpise, îmbrăcat în alb din cap pînă în picioare, vătăşelul Homa. Căciula înaltă, moldovenească, îl făcea să pară lung ca umbrele dimineţii.

Maria simţi că-i îngheaţă inima. Să ştii că lunganul venise după dajdie. Homa puse piciorul pe treapta pîrleazului şi sări în curte, pe iarbă. Cînd păşi spre ea cu picioarele-i lungi, Mariei i se păru că ograda s-a micşorat de tot.

— Eşti bună de cinste, tuşă Mario, clipi Homa, iar zîmbetul îi strîmbă mustăţile subţiri ca de somn.

— Fac eu cinste, numai să am pentru ce.

Mariei îi veni inima la loc şi pironi întrebătoare mutra prelungă a vătăşelului.

— Ai să afli acuşica : ţi-a venit o scrisoare ! Cu peceţi în bună rînduială şi cu două mărci !

— Scrisoare ? De la cine ?

— Cred că-i de la Roman. Să ştii că s-a umplut de bani, altminteri nu lipea el două mărci !

Homa ridică cu înţeles un deget lung şi subţire, ca o lumînare de un ban.

— Dă-o-ncoa, repede !

Maria îşi împreună mîinile ca la rugăciune. Poate că într-adevăr îi zîmbise norocul băiatului ei mai mare. Vai, cît nu voise să-l lase să plece ! Asta fusese pentru ea ca un cuţit în inimă.

Vătăşelul vîrî mîna în singurul său buzunar, care părea să n-aibă fund, şi scoase cu multă grijă un pumn de lucruşoare : un amnar, un cuţit meşterit dintr-un ciob de coasă şi scrisoarea boţită.

— Iat-o, cu toate peceţile şi mărcile legiuite.

Mama privi năucă cele două căpăţîni micuţe ale ţarului, cu chenar negru, luă cu teamă şi speranţă scrisoarea şi o răsuci, oftînd, între degete.

— Mi-o citeşti, Homa, ai ?

— Cum nu ! Doar să fie scrisă ca lumea.

Cît ai clipi, amnarul şi cuţitul pieriră înapoi în buzunar, oprindu-se cu un zăngănit undeva în dreptul genunchiului şi regăsindu-şi locul printre celelalte nimicuri. Homa rupse cu băgare de seamă plicul, mirosi bănuitor foaia de hîrtie, răsucind-o în toate chipurile. Buzele supte şi mustăţile subţiri ale vătăşelului se mişcau într-una pe faţa lui îngustă, iar privirea ce-i alerga zăpăcită pe zăplazul negru al literelor îi dădea un aer cam nătîng.

— „Dra-gii mei, ta-tă, ma-mă şi fră-ţi-oa-re Ma-xim"... apucă Homa taurul de coarne. Îndată însă se poticni, începu să se bîlbîie, scoase un „ăăăăăăăă" cît el de lung şi, în sfîrşit, tuşi şi se lăsă păgubaş : Ptiu, scrie aşa de bine, că nu citeşte nici un cîine !

Maria se uită zîmbind la Homa :

— Ştii ce, Homa, ia-o de la cap.

— Pentru ce ?

— Ei, e ca atunci cînd te împotmoleşti cu carul într-o băltoacă. Mai întîi îl dai olecuţă îndărăt, ca apoi să-l scoţi mai uşor.

— Una-i carul, alta-i scrisoarea ! protestă Homa şi în sinea lui se miră : ptiu, că toante-s muierile.

— Ei, încearcă totuşi, fă-ţi vînt. Ia, cum zice acolo ? „Dragii mei, tată, mamă şi frăţioare Maxim", îi dădu ghes femeia.

Vătăşelul începu să citească repede, repede, ca să-şi facă vînt, dar se împotmoli din nou, de data aceasta definitiv.

— Carul ăsta nu-l urneşte nici dracu ! se enervă Homa. Şi apoi ce mare lucru poate să scrie Roman al dumitale ! Sînt bine sănătos, ceea ce vă doresc şi dumneavoastră ; bineţe la toată lumea şi abia aştept să primesc răspuns. Ehei, nici popa n-o să-ţi citească mai bine ca Homa.

— Se poate.

— Nu se poate, ci aşa este. Şi acum, tuşă Maria, după atîta osteneală merit şi eu un păhărel ? Şeful se aplecă puţin, privind cu tîlc spre uşă.

— Vai, Homa, rogu-te, păsuieşte-mă pînă primesc ceva bani de la Roman. Atunci o să-ţi pun dinainte o jumătate de votcă cu dragă inimă. Să vii negreşit.

— Poate o să viu.

Mustăţile năzdrăvane ale lui Homa se mişcau încet — una îi fugise spre ceafă, cealaltă aproape că-i acoperea buzele. Deşi dezamăgit, vătăşelul îşi luă o înfăţişare demnă şi, în sfîrşit, plecă. Acum ograda era iarăşi mare şi frumoasă. Pe ţarini argintul bobiţelor de rouă lucea ceva mai şters, ascunzîndu-se într-un văl albăstrui ce se aşternea pînă-n zare şi se contopea cu caravana de nori vaporoşi, atît de străvezii că se zărea cerul prin ei. Maria privi cu îndoială scrisoarea, întrebîndu-se : să se repeadă la părintele Nikolai, ori să-l aştepte pe Maxim, care era dus cu taică-su pînă la baba Gana ? Ochii ei priveau ţarinile tot mai îndepărtate, într-acolo unde se mistuise de atîtea ori bărbatul ei, iar acum s-a mistuit şi Roman.

Holdele unduitoare îi părură deodată la fel de tainice ca şi neagra înnădire a slovelor din scrisoarea băiatului ei. Fremătau ogoarele, slovele vii ale pămîntului ; ce minte ar fi ştiut să le desluşească ? Uneori paiul îţi părea de argint, şi spicul de aur, alteori însă năpădeau cîmpiile nişte buruieni pîrjolite de soare, de nu mai aveai cu ce ţine legat de sărmanul trup inima hămesită. Ogoarele nu-i răsfăţaseră vreodată nici pe ea, nici pe bărbatul ei, nici pe Roman... Ochii mamei întîlniră pe cîmp morile boierului, unde muncise Roman după ce plecase de la Sineava.

Cocoţate pe dîmburi între holde, nemişcate, mohorîte, morile păreau pustii. Le-o fi dor de Roman, care se deprinsese cu ele şi cu vîntul, aşa cum şi Maria se simţea una cu ogorul. Ce bine ascultau de el aripile acelea scîrţîitoare ! Le punea să se învîrtească chiar şi de Ispas, cînd totul era moleşit de zăpuşeală.

— Cu ce macini azi, Romane ? se mirau ţăranii.

— Am pus la o parte ceva vînt de anul trecut, glumea Roman, şi toţi cîţi erau acolo la moară se înveseleau.

Tuturor le era drag feciorul ei mai mare, numai Korniuşa Bezborodko îi purta sîmbetele. Îngrijind de tustrele morile, Roman băgase de seamă că acesta dijmuia cam prea mult grăunţele ţăranilor.

— Cum se poate una ca asta ? îl întrebă el o dată pe morarul care începuse să îmbătrînească. Bănuia că acesta fură la făină, ca şi Şmali la arpacaş.

— Ce te miri, mă ? Un pumn de grăunţe se mai măturã, se mai scuturã, rîse Korniuşa, ferindu-şi ochii vicleni, jucăuşi.

— Un pumn n-ar fi nimic...

— Ei, să zicem, un piculeţ mai mult, încuviinţă Bezborodko fără să se tulbure. Dar tu de ce-ţi baţi capul cu toate fleacurile ? Dacă vrei să duci acasă o traistă de făină, spune. Ăsta-i cîştigul legiuit al morarului.

Roman nu se arătă însă ispitit de cîştigul acesta „legiuit" şi Bezborodko, bănuitor, mînios, întoarse foaia :

— Ia ascultă, flăcăule, nu-ţi lua nasul la purtare. Să nu ţi-l taie cineva. Ce, crezi că-i după tine ? Află că la douăzeci de ani făceam şi eu pe deşteptul. Dar pe urmă, mi-au frînt aripile, ba a trebuit să mai zic şi săru mîna celui ce m-a învăţat minte. Aşa cum stătea în faţa lui Roman, gras, mătăhălos, Korniuşa semăna cu un sac de făină cu o traistă doldora deasupra. Aşa de bine mi-a intrat în cap învăţătura aia de minte, că de atunci ce zice domnul administrator e pentru mine slovă de evanghelie.

Roman pironi cu o privire scîrbită, batjocoritoare mutra de arici a morarului.

— N-are oricine norocul matale, nene.

— Despre ce vorbeşti ? întrebă neliniştit acesta, holbîndu-se mînios la Roman.

— Tot despre mori, despre făina pe care parcă o ia vîntul, răspunse în doi peri Roman.

— Tot la asta ţi-e gîndul ? îl repezi morarul. Apoi şuieră mînios : Te iei după ce trăncănesc mîrlanii, ai ? Ăştia îl vorbesc de rău şi pe ţar, darmite pe boier sau pe administrator ! Nişte porci, asta sînt.

— Da matale nu eşti ţăran ? se aprinse Roman.

— Şi ce, vrei să spui că nu-s porc ? Lasă că şi tu, tot umblînd cu avutul boieresc, o să te mînjeşti întocmai ca un porc tăvălit în noroi. Altfel nici că se poate. Ţine minte ce-ţi spun

— N-o să apuci, nene, să mă vezi pe mine mînjit ! se aprinse de-a binelea tînărul. Chiar de-ai trăi o sută de ani !

— Ba o să apuc ! Morarul scutură din cap cu atîta îndîrjire, că făina ce i se aşezase în păr se ridică nor. Încă nimeni n-a

ajuns un sfînt în slujba boierului, ba chiar şi fetişcanele cele mai neprihănite, tot slujindu-i pe boieri, ajung nişte tîrfe.

Cuvintele acestea îl răniră pe Roman. Le-o fi aruncat Korniuşa numai aşa, pentru că venise vorba, ori ca s-o terfelească pe Liuba, care şi acum era în slujba cucoanei ?

O rănire şi pe Maria, care tocmai îi adusese lui Roman de mîncare şi auzise întîmplător totul...

Parcă a fost ieri şi totuşi cît timp se scursese de atunci...

...Pe uliţă pocni harapnicul împletit din cînepă al văcarului, cireada pestriţă mugea pe toate glasurile, răsunau glasuri de femei. Maria îşi mînă vaca afară, pe poartă. Bălăngănindu-şi guşa, pîntecele şi ugerul trandafiriu, vaca îşi purtă mîndră capul spre suratele-i cornute ale căror buze se şi albiseră de colb. Întorcîndu-se în casă, Maria deretică repede la ei şi în odaia unde locuia Marian, îşi puse apoi broboada de zile mari, ascunse scrisoarea în sîn şi, luînd o ulcică cu lapte, trecu în ograda Vasilinei.

O miră că nu vedea copiii fugărindu-se prin curte şi nici din casă nu se auzeau ţipete şi plînsete. Maria se temu să nu li se fi întîmplat ceva vecinilor. Cum deschise uşa tindei, auzi însă zgomot de linguri ce se izbeau de strachină şi chelfăituri cumplite. Zîmbi liniştită.

În casă, odraslele zdrenţăroase ale Vasilinei, arse de soare şi slabe numai pielea şi osul, se îmbulzeau ca un stol de grauri în jurul strachinei, mînuind lingurile pe întrecute. Nici pe masă şi nici în mîinile copiilor nu se vedea nici o fărîmă de pîine. Îi păru rău că nu le adusese micuţilor nici măcar o coajă.

Vasilina, suptă la faţă, vlăguită, şedea la fereastră cu capul în piept şi din cînd în cînd dădea glas către copii :

— Nu mai stropiţi cu fiertura, sta-v-ar în gît să vă stea !

— Pocneşte-l cu lingura în cap, Xenia, că prea s-a făcut deştept...

— Ho, Demide, nu te repezi ca la foc, că ajunge pentru toţi !

— Ajunge pe dlacu ! mormăi supărat Demid, un prichindel de cinci anişori cu părul negru ca pana corbului, căznindu-se să ţină pasul cu ceilalţi mai răsăriţi. Ca să se asigure, pescui din strachină o bucată de zvîrlugă, pe care o puse bine lîngă el. Doar nu e fieltulă de lobodă, ci ciolbă de peste !

Zicîndu-şi astfel mînui lingura şi mai vîrtos.

Vasilina surîse Mariei, şi în ochii ei aprigi tristeţea se împleti cu o undă de bucurie.

— Mulţumesc, drăguţă, că nu ne uiţi ! Femeile se îmbrăţişară şi se sărutară. Cum te simţi în casă nouă ?

— E minunat, Vasilina. După cocioaba aia, acum pare că şi lumea se aşterne mai largă.

Păienjenişul de zbîrcituri ghiduşe de la tîmplele Vasilinei pieri pe loc.

— Da mie lumea mi se pare acum strîmtă şi întunecoasă. Uite la ei, urmă ea, arătînd din cap spre plozi. Au prins în baltă nişte zvîrlugi şi au întins masă mare. Altminterea poţi să şi dai foc casei, că nu găseşti un firicel de făină ori o firimitură de pîine.

— Nu te necăji, mămico, că mai sînt zvîrlugi în baltă ! se auzi de lîngă strachina goală glasul unui copil.

— Băgaţi de seamă numai să nu intraţi unde-i adînc, că vă înecaţi.

Vasilina luă din dulăpiorul ros de carii o cană înflorată cu cîteva urme de vopsea şi începu să împartă laptele. Micuţii se apropiau după vîrstă, îşi beau porţia, închizînd ochii de plăcere, şi plescăind într-una cu poftă se ştergeau pe gură cu mînuţele slabe, arse de soare şi negre de murdărie.

Deodată Vasilina, care era mereu numai ochi şi urechi, se repezi ca o vijelie în tindă şi îndată se auzi de acolo glasul ei răstit :

— Ce pui mîna pe ciur, mă, împieliţatule ? Cînd ţi-oi trage una, stîrpitură prăpădită, o să deschizi poarta cu capul ! La ce-ţi trebuie, ai ?

— Vleau şi eu să plind zvîlugi. Pentlu ciolbă, gîngăvi plîngăreţ micuţul Demid, dîndu-i înapoi cu codeală ciurul spart.

— Dacă te mai prind, zvîrlugă te fac ! Ia uite la el, pescarul !

— Vleau să plind peşte, bîzîi micuţul.

— Ce te smiorcăi, mă, bubă boierească ?! M-ai omorît cu atîtea năzbîtii. Hai, suflă-ţi nasul ! Vasilina agăţă ciurul înapoi pe ţepuşă şi-i spuse Mariei încet, ca să nu audă copiii : Mai că i l-aş da să se joace, că pînă om avea făină în casă... Roman barem scrie ceva ?

— Mi-a trimis o scrisoare. Ei, Xenia, ia vino de-mi citeşte ce-mi scrie băiatul, o strigă Maria pe fata mai mare a Vasilinei, scoţînd scrisoarea din sîn.

Copila luă foaia de hîrtie şi se trase mai aproape de fereastră. Înainte de a auzi ce scrie acolo, Maria oftă adînc. Tot felul de gînduri îi roiau prin minte. În tăcerea ce se aşternuse, glasul fetiţei se auzi ca un clopoţel. Ce o să vestească el mamei ? Îi va aduce mîngîiere, sau altă durere ?

„Dragii mei tată, mamă şi frăţioare Maxim,

Vă scriu cu adîncă plecăciune că mă aflu acu în Taurida şi m-am tocmit la un neamţ bogat din secta mennoniştilor [1]. Aici, la cosit, eu îs atamanul cum e Marian la noi. Anul acesta pînă şi un cosaş bun nu cîştiga în Taurida decît vreo cincizeci de copeici pe zi. Dar noi le-am trîntit o grevă, de i-a mers buhul. Stăpînii s-au speriat să nu se răscoacă iarba şi s-au învoit să ne dea cîte o rublă, aşa cum au vrut oamenii. De aceea trag nădejdea să nu mă întorc acasă cu mîinile goale. E drept că muncim de dăm în brînci — nici n-ai cînd să ridici capul, să te uiţi la soare. La noi, la moşie, te mai opreai să-ţi baţi singur coasa. Aici un rîndaş mai slăbănog bate din vreme toate coasele, la rînd. Aşa că trage-i, frate, fără răgaz, din zori şi pînă-n noapte, de-ţi joacă coastele ca la o mîrţoagă stătută, iar cînd se întunecă cazi frînt pe polog şi dormi somn de plumb. Nici de mîncare nu-ţi mai arde. Unul care n-o duce la tăvăleală ori se speteşte, ori ajunge să scuipe sînge, dacă nu-şi ia picioarele în spinare şi o şterge la o altă muncă. Dumneavoastră ce mai faceţi? Tata cum o duce cu sănătatea? Daţi-i bineţe din partea mea lui Stepan Vasilievici, lui Marian, babei Gana şi Liubei. Aţi mai văzut-o? Iar tu, Maxime, aşază-te şi scrie-mi totul pe îndelete..."

— De ar da dumnezeu şi la noi o grevă, că altfel crăpăm de foame! izbucni Vasilina cînd Xenia isprăvi de citit. Care va să zică, a avut noroc Roman. Mă întreb: pe unde s-o canoni omul meu?

Ridică ochii şi privi icoana precistei în veşmînt de argint, pe care în primăvară Miron o obijduise rău de tot: într-o zi, cînd nevasta nu era acasă, scosese geamul de la icoană şi-l pusese la fereastră în locul unuia spart. Ca să vezi! Zi-i păgîn, şi pace!

Din obişnuinţă, Vasilina îşi ocăra mereu bărbatul în gînd, deşi îi ducea nespus dorul. Numai de l-ar şti teafăr şi sănătos şi de-ar avea şi el un pic de noroc. Iar icoanei la care ţinea atît de mult se jurase să-i pună geam chiar din primii bani ce-i va trimite Miron.

Lărmuind asurzitor, copiii ţîşniră pe poartă, cărînd după ei un poclău mai mititel, şi porniră glonţ spre gîrlă.

— Mă duc şi eu, se rugă Xenia. Poate o să prindem ceva pentru diseară.

— Du-te şi fii cu ochii pe ei. Strînge şi nişte ştevie pentru ciorbă.

Xenia luă de pe laviţă un săculeţ de pînză şi, sărind într-un picior, o zbughi pe uşă.

[1] Mennonist — membru al sectei religioase protestante întemeiată de olandezul Menno Simonis (1498—1561).

— Mai are putere să şi ţopăie ! se miră cu tristeţe Vasilina. Mario, îmi spune inima că n-o mai duc mult. Nu pot trăi fără pîine, nu pot de loc. Uite, a dat dumnezeu să avem şi sfeclă pentru borş, şi măcriş, dar fără pîine sînt moartă. Parcă aş plivi nu cu mîinile, ci cu durerea care mă arde în piept ca o rană.

— Ia zi, n-ai de la cine să te împrumuţi ? întrebă Maria privind-o cu milă pe Vasilina, ai cărei ochi erau încercănaţi de foame.

— N-am, vai şi amar de zilele mele... Nimeni nu vrea să mă creadă că sîntem aşa de lipsiţi. Şi apoi vorbele lui Miron parcă le-ar fi vîrît un cuţit în inimă. Vezi tu, Miron a spus că toţi bogaţii şi săracii trebuie făcuţi deopotrivă. La care mă duc îmi scoate ochii cu vorbele alea. „N-avem nici pîine, nici bani, că de-acu sîntem cu toţii pîrliţi, aşa cum a vrut Miron al tău. Să vedem dacă-ţi place să tragi mîţa de coadă." Nu se găseşte un suflet să mă ajute măcar cu ceva... În afară de vătaf.

Privirea Vasilinei se încrîncenă şi durerea îi săpă două scobituri la colţurile gurii.

Maria se uită la ea înmărmurită.

— Ce tot îndrugi, soro ? ! Salogan, Slănina Neagră vrea să te ajute ?

— Chiar el, Slănina Neagră, negru să rămînă pînă la înfricoşata judecată ! gemu Vasilina, cu ochii la icoana ocrotitoare.

— Cum, Ghervasi se leagă de tine ? ghici Maria.

— Of, se leagă şi se lipeşte ca papul împuţit. Zbuciumul sufletesc aduse pe faţa chinuită, dar încă frumoasă a Vasilinei broboane de sudoare, iar ochii ei, de obicei aprigi, clipiră neajutoraţi. C-o să-mi cumpere o basma, c-o să-mi dea bani... Iar alaltăieri seara a trimis vorbă prin Korniuşa Bezborodko să-mi iau nişte făină de la moară.

— Şi tu ?

— L-am spurcat cum mi-a venit la gură pe codoşul ăsta bătrîn şi l-am dat afară. Apoi toată noaptea am plîns în faţa icoanei sfintei născătoare. Aşa cum fiecare naştere îmi ia dinţii, să-mi ia şi duşmanii... Salogan ăsta n-are nici un pic de ruşine. M-a prins pe întuneric cînd mă întorceam de la cîmp şi zor nevoie să mă pupe cu botul lui bălos. „Dă-mi pace, parşivule, zic, că acuşi îţi crăp ţeasta cu sapa !" El a început să se bîţîie ca o broască rîioasă : „Vasilinka în sus, Vasilinka în jos, mă prăpădesc după tine..." „De cînd ?" mă minunez eu. Ascultă numai ce mi-a răspuns : „Într-o zi, zice, dădeai să sugă unui prunc. Ei, de cînd ţi-am văzut ţîţele nu mai pot trăi fără tine."

— Al dracului deşucheat ! scuipă cu scîrbă Maria.

— Să-mi spuie în faţă aşa necuviinţă ! Mai mare ruşinea... Află că nici Miron, chit că mi-e bărbat, nu mi-a spus vreodată aşa

ceva... Ei, de atunci, am zis că nu mă mai întorc singură de la cîmp. Şi ce crezi ? A venit peste mine, blestematul, şi s-a apucat să împartă acadele copilaşilor flămînzi, ştii, ca să se pună bine cu ei... I-am făcut vînt şi am azvîrlit cu acadelele după el, cu toate că plozii urlau de credeai că-i tai.

Cu aceste cuvinte, îşi lăsă fruntea pe umărul Mariei începînd şi ea să bocească.

VII

Vara parcă şi soarele era muncitor cu ziua : se scula cu noaptea-n cap, cînd dădea roua, şi se culca tîrziu. Dar şi mai tîrziu se culcau fetele. Oricît de trudite ar fi fost nu se putea să nu privească, măcar pe apucate, stelele, cu gîndul la aleanurile lor, ba să mai şi schimbe o vorbă-două cu careva anume.

Parcă nu ştia Oliona cu cine se giugiulea Hristinka a ei ? Şi nu în poartă, cum şedea cu Levko Şcerbina, ci prin cotloane dosnice, să nu-i vadă careva. Oliona se făcea că nu vede nimic, că nu ghiceşte fericirea ce strălucea în ochii Hristinkăi, care nu putea de loc să se stăpînească, pomenindu-se că zîmbeşte de una singură, sau că rîde din senin... Aşadară, Iurko Zvonar izbutise să-i sucească capul. Ce te făceai însă acum cu Levko Şcerbina, că şi el îi dădea stăruitor tîrcoale fetei ? Ei, fato, cum ţi-o fi ursita ! Părea că pe Iuri îl avea la inimă. Da, dar Levko, deşi pînă atunci nu se arătase c-ar iubi-o cu adevărat, avea mai mult pămînt.

Mereu dusă pe gînduri, mama se apropie de laviţă şi rămase multă vreme nemişcată, privind chipul şi picioarele dezvelite ale fiicei sale, julite pînă la genunchi. Era păcat s-o trezească, dar n-avea încotro.

— Scoală, Hristinko ! Hai, copăcel, somnoroaso !

Mai întîi fîlfîiră genele lungi, iar în umbrele de sub pleoape pîlpîi teama. Apoi un zîmbet senin înflori pe faţa copilei.

— Matale eşti, mamă ?

— Dar cine credeai că este ? Ori ai visat vreun tîrîie-brîu ?

— Ei, na, că altă treabă n-am !

Hristina sări sprintenă din pat, împletindu-şi părul ce i se revărsase pe umeri ; tot trăgea cu coada ochiului spre maică-sa. Prea o dondănea de la o vreme... Te pomeneşti că aflase de Iurko ! Gîndul acesta o speria chiar şi în somn. Oricum va trebui să afle, dar, vai, nu acum, nu acum.

— Azi unde o să munciţi ?

Maică-sa tăie pîinea uscată, scîrţîitoare, lipită de piept, şi puse pe masă o cană cu lapte înspumat.

— Ne ducem să împrăştiem fînul.

În timp ce se îmbrăca, Hristina arunca din cînd în cînd cîte o privire în oglinjoară şi cînta încetişor :

Fînul cînd l-am răvăşit
Opt flăcăi eu am vrăjit...

— Nu-i prea mult ?

Tonul cu care rostise maică-sa aceste cuvinte îi dădură de bănuit Hristinkăi. Gîndurile zbuciumate îi încreţiră fruntea cam mică şi năsucul obraznic. Maică-si puţin îi păsa : după ce o pusese pe jăratic, trebăluia lîngă blidar de parcă n-ar fi spus nimic, pregătind fetei legăturica cu mîncare pentru amiază. Chiar ştia ceva, sau voia numai s-o încerce ? Cînd o să aibă vreme trebuie s-o tragă de limbă, dar cu multă băgare de seamă, ca să nu bănuiască ceva. Hristina se şi gîndea cum să deschidă vorba.

Cu grebla pe umăr şi bocceluţa albă în mînă ieşi fuga pe uliţă. Cusătura măruntă a cămăşii îi înflorea, unduitoare, pieptul feciorelnic.

„Mînca-o-ar mama, că-i bună de măritat !“ Din prag Oliona îşi privea fiica şi zîmbea înduioşată văzînd cîtă turburare şi bucurie se oglindeau pe chipul ei gingaş. Un singur gînd îi umbla prin cap, stăruitor. Cu Levko ar trăi mai bine : flăcăul are mai mult pămînt şi o să aibă şi cai, chiar de la început. Ptiu, că tare-i zărghit la cap ! Auzi, de cîtă vreme umblă după ea şi să n-aducă vorba de căsătorie ! Parc-ar fi coborît cu hîrzobul din cer şi s-ar fi temut să nu se păcălească ! Iar acu a turbat, nu alta — se grozăveşte c-o să-i spargă capul lui Iurko.

O căruţă trecea hurducăind pe uliţă. Evghen Kolosiuk, cărăuşul de la conac, opri caii focoşi şi o strigă pe Hristina. Fata întoarse capul, sări uşoară ca un fulg în căruţă, se aşeză pe prăjina pusă de-a curmezişul şi iat-o hîţînîndu-se ca o codobatură şi rîzînd de glumele deşucheate ale flăcăului. De vreme ce n-are cine să-i tragă o mamă de bătaie zbînţuitei, iacăt-o cum zburdă ! Oliona dădu să strige ceva, dar se răzgîndi, mai ales că Hristina tot n-ar mai fi auzit-o.

Pe uliţă trecură mai mulţi cosaşi, care cu şapcă, care cu pălărie de paie. Din lulelele lor venea miros de tutun şi iască. De ce se simţea Oliona tristă cînd vedea trecînd cosaşi pe uliţa lor ? Oare fiindcă cosaşul ei nu va mai trece pe aici niciodată ? Îl vedea ca aievea cum venea cu pălăria lui de paie, aurie ca floarea-soarelui.

Şi capul şi-l apleca spre ea, tot ca floarea-soarelui. Şi tot ca ea tăcea mereu — numai ochii negri îi zîmbeau duioşi, şăgalnici... De-ar veni mai repede ursitul Hristinei... Să miroasă şi în casa lor a tutun şi iască.

Pe fîneaţa boierului fetele şi nevestele nu se apucaseră încă să grebleze fînul : aşteptau să adune soarele toată roua. Bărbaţii începuseră însă să cosească. Coasele lor înaintau cu un hîrşîit de-ţi făcea poftă, ca în toate dimineţile cu rouă.

În fruntea lor înainta Marian Polearuş. Ierburile se dădeau la o parte din calea lui fîşîind şi sfîrîind. Pe coama unui polog nişte clopoţei plăpînzi şi subţirei, parcă ţesuţi din azurul cerului, tremurau şi-şi plîngeau nemîngîiaţi ultimele lacrimi. Era ceva tulburător în făptura vînjoasă, aplecată puţin pe spate a cosaşului, în mişcările largi, avîntate ale coasei pe al cărei tăiş se adunau roua, petalele de flori şi sîngele verde al ierbii.

— Bună dimineaţa, nene, strigă Hristina mlădiindu-şi trupul şi apropiindu-se de Marian, în care avea multă încredere şi nu se sfia să glumească cu el.

— Aha, tu erai, zvăpăiato ?

Polearuş îşi dezvălui într-un zîmbet dinţii albi ca neaua şi se rezemă de coasă.

— De ce-mi spui aşa ? se supără Hristina.

— Păi, cine fură minţile flăcăilor ? rîse Marian.

— Ce ţi s-a năzărit, nene... Mare nevoie am eu de flăcăii dumitale...

Hristina se îmbujoră la faţă şi, de ciudă, strivi cu piciorul ce mai rămăsese dintr-un muşuroi de cîrtiţă retezat de coasă.

— Se poate să fie şi aşa, încuviinţă Marian. Poate că-şi pierd singuri minţile cînd te văd.

— Trînteşti şi matale cîte una, că nici nu-mi vine să te ascult. Hristina, tot bosumflată, îl privi cu ochi nevinovaţi, dar în sinea ei era tare speriată : care va să zică, chiar şi oamenii mai vîrstnici îşi dădeau seama că se petrecea ceva cu ea ! Ei, gura lumii-i slobodă.

— Se poate, că omul n-o ţine zăvorîtă. Numai că Levko se tot laudă c-o să-i frîngă coastele lui Zvonar.

— Numai de astea e bun. Ar fi în stare să-şi asmută şi fraţii... Şi, ca să schimbe vorba, întrebă tainic : Spune, nene Mariane, mai e mult pînă se face şi la noi grevă ?

— Ian te uită ! Ţi s-a făcut şi ţie de grevă ? se miră Marian, aruncînd cu coada ochiului o privire peste umăr.

— Ba bine că nu, răspunse Hristina, dînd din cap cu un aer poznaş ; las' că ştia ea cu cine legase prieteşug Marian şi ce punea la cale cu zilierii.

— Dar nu ţi-e teamă c-o să iei la spate cîteva curele pentru greva asta ?

— Nu mi-e teamă, răspunse fata, ducîndu-şi fără voie mîna la spate.

— Hm ! făcu Marian. Nu prea ştia ce să mai spună. Şi de ce, mă rog, vrei să se facă grevă ?

— Cum de ce ? Parcă matale nu ştii, se miră Hristina.

— Zău dacă ştiu ce vor fetele.

— Ceea ce vor şi ceilalţi : să ne plătească o simbrie mai bună.

— Da ce ai nevoie tu de bani ?

— Ehe, să-i aud eu zornăind, că încolo las' pe mine ! Numai să-mi ajungă.

— Cine-mi eşti ! rîse Marian. Ia zi, ce ţi-ai lua mai întîi şi mai întîi ?

— Ce mi-aş lua ? răspunse Hristina în aşa fel că nu-ţi dădeai seama dacă glumeşte ori ba. O salbă. Cu galbeni.

— Ce-i lipseşte chelului ! zise Marian dezamăgit.

— Da, da, nene Mariane, să ştii că şi de salbe avem nevoie ! Hristina zîmbi gata să izbucnească în rîs. Treci pe uliţă, şi salba sună aşa de frumos ! Ei, cînd o să fie grevă ?

— Ai puţină răbdare. Nu mai e mult, răspunse Polearuş îmbunat şi, clipind cu un aer complice, se apucă să cosească, să nu-l ajungă alţii din urmă.

— Dacă zici că nu mai e mult, aştept.

Hristina făcu o plecăciune şi se întoarse la pîlcul de fete şi neveste.

Cuvintele fetei îl miraseră, dar îl şi bucuraseră pe Polearuş. Parcă şi coasa mergea acum mai uşor. Dacă şi Hristina, care la urma urmelor era încă o copilă, vorbea de grevă era bine ! În ultima vreme, zvonurile despre împărţirea pămîntului parcă răsăreau din pămînt, ca iarba, ca bucatele. Grele vremuri, dar pline de nădejdi ! Ehei, boierule, va trebui să-ţi cam dezlegi băierile pungii ! Ba o să cam dai oamenilor şi din pămîntul tău, ca să trăiască şi ţăranul ca lumea.

Fără voie, îşi aminti de căsuţa lui aproape prăbuşită la pămînt pe care încă n-o cumpărase nimeni de la Placinda, deşi chiaburul lăsase din preţ în două rînduri. Cosaşul mulţumea în gînd celor cărora le fusese milă de el : era încredinţat că numai năpasta care dăduse peste el îndepărtase cumpărătorii. Stătea acolo biata căsuţă pradă vînturilor şi ploilor, şi pereţii ei de lut se tot coşcoveau ; părea strivită sub povara tristeţii aşa cum îşi holba găvanele goale. Poate o mai apuca să-l vadă pe Marian intrînd pe uşă ca stăpîn, că nu degeaba punea el ban pe ban, rupîndu-şi de la gură.

Economul venea călare peste pajişte, strivind iarba. Fiecare cută a obrazului său brăzdat de zbîrcituri şi ţintuit de negi vădea mînia.

— Hei, Mariane, ce naiba aveţi azi ? răcni el, jucîndu-şi calul în frîu. Chiar şi tu dai cu coasa numai aşa, ca să treacă ziua mai repede. Ba mai stai şi cu fetele la sfat. Ăsta-i cosaşul nostru de laudă ? Să ştii că te-a deocheat careva !

Ochii şi negii îl pironeau pe Marian, iar gîlmele bărbiei despicate tremurau chiar şi cînd economul tăcea.

Marian ridică fruntea şi, pironindu-l cu privirile, răspunse răspicat :

— Cine te-a rugat să mă lauzi ? Laudă-i pe lingăii care roiesc în jurul matale zi şi noapte şi nu mai ştiu cum să-ţi intre sub piele. Că mie laudele astea nu-mi ţin de cald.

— Ce ai, mă, a dat strechea în tine ? strigă economul acoperindu-l pe Marian cu umbra lui.

— Ba în dumneata a dat ! Sau o să dea, n-ai grijă ! răspunse Marian încruntîndu-se.

— Anafura cui te-a făcut ! Eu zic o vorbă şi el zece ! De cînd eşti aşa colţos ?

Economul se depărtă mînios. Umbra lui lungă undui ca un şarpe pe iarba scăldată în soare. Cu un an mai înainte pentru asemenea vorbe i-ar fi tras vreo cîteva cu nagaica. Acum, însă, economul îşi dădea seama că nu era bine să-i zădăreşti pe ţărani, că şi aşa trăiai între ei ca într-un viespar.

— Ce, ai tăifăsuit cu economul, Mariane ? rîse arămiul Les Iakubenko, care venea în urma lui Polearuş.

— Cum să nu ! Parcă-i curgea miere din gură !

— Nu i-ai zis să mai lase nagaica şi să apuce coasa ?

— Las' că vine şi ziua asta ! Ce-o să mai tragă ! făgădui Marian cu ochii ţintă la tăişul coasei unde se scăldau în sîngele verzui ale ierburilor cuvintele : „Binecuvîntează, doamne, ţarul şi recolta".

De multe ori citise Marian cuvintele astea, săpate pe fierul coasei, dar abia acum îşi aminti cu o ură mocnită că ţarul îi blagoslovise cu gloanţe pe oamenii care veniseră la el.

O amiază îmbălsămată se înstăpînise peste pajişti. Parcă ar fi plutit deasupra pămîntului nori de miresme, precumpănind parfumul ameţitor al cimbrişorului şi cel gingaş de fragă răscoaptă. De jur împrejur se clădeau căi. Cocoţate în vîrful lor ca nişte berze, fetele îndesau fînul cu picioarele vînjoase, julite pînă la sînge. Şi Hristina se tăiase la picior — sîngele se prelingea din rană umflîndu-se ca o fragă. În jurul zgîrieturii începu să se învîrtească

un tăun. Fata nu se oprea însă din lucru ; apuca mereu alte şi alte braţe de fîn, le răsfira bine şi le bătătorea cu tălpile chinuite. Dîra purpurie de sînge cobora încetişor spre gleznă, şi ierburile o presărau cu seminţele lor.

De acolo de sus Hristina vedea ca în palmă Sineava în pîcla amiezii toropite. Părea că o dată cu boarea străvezie tremurau şi pomii. Acolo, la dohotărie, unde pădurea era mai deasă, lucra Iurko. S-o gîndi Iurko la ea ? Fata îşi zîmbea gîndurilor şi Sineavei, de unde venise pe neaşteptate iubirea. Ce vină avea că se întîmplase astfel ? Vai, ce de minciuni îi spunea seara Iurko ! Zicea că e cea mai frumoasă fată din lume ! Adevărul e că ei îi plăcea să-l asculte. Ca să vezi !

O dată, încă o dată, şi gata claia. E frumuşică şi fercheşă, de ţi-e mai mare dragul. Tuşa Vasilina sprijini coada furcii de claie, şi Hristina sări jos.

— Mulţumesc !

— Să creşti mare. Rotindu-şi ochii de colo, colo Vasilina observă că femeile şi cosaşii începuseră să forfotească. Aha, se vede că isprăvnicelul făcuse semn oamenilor să mănînce de douăsprezece !

— S-a brodit bine. Hai, să mîncăm împreună.

— Mănîncă singură.

— Nu, stai cu mine. Hristina ştia de ce Vasilina la ora mesei se trăgea deoparte : să nu vadă oamenii că în loc de pîine mînca nişte turtiţe negre din cine ştie ce buruiană. Am pîine şi unt, stărui fata.

— Eu am adus nişte cartofiori. Îs încă mici de tot, ca bobul de fasole, spuse cu tristeţe Vasilina, fără să pomenească de turtiţe : credea că nu ştie nimeni de ele.

— Numai să-mi aduc bocceluţa : mă întorc într-un suflet. Pînă atunci stai jos, odihneşte-te.

Hristina îşi scutură basmaua, o legă peste sprîncene ca să n-o ardă soarele prea tare şi o luă la fugă ţopăind spre locul unde dimineaţa se întindea încă iarba verde. Între poloagele care începuseră să se ofilească o cioară izbea îndîrjită în pămînt cu ciocul.

Fata se opri mirată.

„Ce-o fi găsit acolo ?“

Cu o lovitură zdravănă, cioara îşi înfipse clonţul gros în pămînt şi de acolo ţîşniră cîţiva bondari.

„Ia uite, ticăloasa ! Le strică cuibul !“

Hristina dădu gură şi bătu tare din palme. Tulburată în îndeletnicirea ei, cioara o privi supărată, cîrîi cu ciudă şi sări şovăielnică ceva mai încolo, ridicîndu-şi cu aripile negre trupul greoi,

negru ca smoala. Fata alergă spre locul cu pricina unde zări într-o gropiţă, sub iarba uscată, un colţişor al cuibului bondarilor. Două alveole sparte, din care se prelingea mierea, o priveau ca o pereche de ochi înlăcrămaţi.

Dar nu fagurii cu lacrimile lor de miere o înduioşară cel mai mult, ci un bondar care se tîra cu picioruşele îndoite spre ceea ce fusese odată sălaşul lui, zvîcnind la tot pasul din trupşor. Cine ştie, poate că-l schilodise cioara, ori poate de disperare pentru cuibul nimicit mica gîză se lipi de pămînt lîngă fagurii fărîmaţi şi, cuprinzîndu-şi capul cu lăbuţele, păru că plînge nemîngîiată, ca un copil. Hohotele zgîlţîiau căpşorul negru, dunguliţa luminoasă a gîtului, spinarea încovoiată de truditor şi tot trupul strîns în fireturi portocalii.

Fără să se teamă de fată, ceilalţi bondari se întorceau bîzîind la cuibul lor. Numai cel din cuib părea cuprins de o jale care semăna atît de mult cu a oamenilor...

VIII

Asfinţeşte, soare,
Haide, vino, seara!
Poate-mi va fi iară
Veselă inimioara!

(Dintr-un cîntec)

Şi pămîntului de bună seamă îi face plăcere cînd simte paşii uşori ai fetişcanelor desculţe însoţiţi de cîntecele ce se revarsă cristalin. Cîntecele care răsună de-a lungul drumului le ascultă şi pămîntul, şi florile-soarelui, cu urechile tuturor petalelor, şi orzul cel mustăcios, şi secara ostenită care nu izbuteşte de loc să sature seminţia omenească. De frumos ce cîntă fetele, stelele se grăbesc să se adune pe cer, iar acolo hăt-departe, unde se nasc negurile, se iţeşte din aşternut somnoroasa lună, gata-gata să caşte cu poftă.

Hristina îi zîmbea lunii şi cîntecul ieşea năvalnic, de la sine, din inima ei, şi zbura departe-departe ca să-şi facă sălaş într-o altă inimă ce-i era dragă. Iuri zicea că oriunde ar recunoaşte-o după glas. Acum zîmbetul Hristinei nu se mai adresa lunii, ci nevăzutului Iuri. Oriunde ar fi muncit, oricît de trudit ar fi fost, seara venea negreşit la ea, măcar că Hristina îl lovea mereu peste degete ca pe un pisoi care se ţine de pozne. Flăcăul făcea pe supăratul, îşi sufla în mîini şi o privea cu dojană.

— N-ai pic de ruşine!
— Tu vorbeşti?
— Curînd n-o să mă mai laşi să scot o vorbă.
— Sărăcuţul de el!

Ciudată e viaţa! Îşi închipuise ea vreodată că Iurko... Un timp parcă îi era drag de Roman, dar i-a trecut şi din nou i s-a făcut inima rece ca un sloi de gheaţă. Nu-i mai păsa de nici un băiat. Pe urmă începuse Levko să-i aţină calea. Uneori se abătea pe la ea şi Iuri. Dacă se întîmpla să se întîlnească, Levko se întuneca şi-l privea chiorîş, iar Iuri îl lua peste picior, zicîndu-i „fecioraş de bogătaş"; înşirînd fetele chiaburilor din sat, se prefăcea că-i alege o mireasă potrivită: să aibă şi boi, şi ceva deseatine. Apoi parcă îl înghiţise pămîntul pe Iurko. O lună sau două nici nu se mai arătase. Atunci a simţit Hristina un fel de nelinişte. Abia spre primăvară s-a ivit din nou pe uliţa lor, posomorît, tăcut.

— Unde-ai fost atîta vreme? îl întrebă Hristina, mirată de această schimbare.

— Unde am fost nu mai sînt, răspunse flăcăul enigmatic şi oftă.

Să mori de rîs: drăcosul de Iurko ofta!

— Ce te hlizeşti?
— Tare eşti caraghios!
— Oi fi.

Fetei i se făcu milă.

— Ce ai, Iuri? Te pomeneşti că te-a fermecat vreo fată.

El oftă din nou.

— Cam aşa-i.
— Şi cine e?
— S-a găsit una, îngăimă Iurko şi amuţi.

Tăcu şi fata simţind însă că în tăcerea aceea se înfiripa între ei ceva ameţitor.

Mai trecură cîteva zile pline de aşteptare. Într-o seară, veni Liuba în goană şi-i spuse că Morozenko cu ai lui plecaseră la Kameneţ şi că-i era frică să doarmă singură. Hristina s-a dus cu Liuba în pădure. În drum s-au întîlnit cu Iakov Placinda. Liubei ce-i păsa? A deschis portiţa şi ţuşti! s-a oprit drept în tinda casei de curînd refăcute şi a lăsat-o pe uliţă să-i turuie lui Iakov cîte-n lună şi stele. Ba a trebuit chiar să-l ameninţe că-l spune lui Roman — altfel nu scăpa de el. Cînd a dat în sfîrşit să intre în casă, de sub răchite a auzit o şoaptă:

— Hristinka...
— Vai, de pe ce tărîm mă strigi?

Fata încremeni locului, recunoscînd glasul lui Iuri.

— De pe tărîmul lacului, îi ţinu el hangul, şi îndată deasupra gardului subţire se iţi capul flăcăului pe care se ţuguia o căciulă înaltă.

— Da ce făceai acolo ? Ţi-ai găsit să te scalzi în puterea nopţii, ori ai venit să ţii isonul broaştelor ?

Şi Hristina îşi simţi inima fremătînd dulce de mirare şi bucurie.

— Eh, Hristina, nu mă întreba, răspunse tînărul cu un gest de deznădejde, încălecînd gardul.

Hristina se apropie.

— Da ce ai ?

— Ce am ? Ochii lui negri de ţigan o priviră parcă drept în suflet. Era să dau ortul popii.

— Vai de mine, dar ce-ai păţit ? se sperie Hristina. Ţi s-a aplecat de la ceva ? Săi în curte, că dărîmi gardul şi ne scarmănă Morozenko pe amîndoi.

Nu trebui să-i spună a doua oară. Într-o clipă sări în curte şi se opri în faţa Hristinei — înalt, chipeş, cu ochii ca jarul.

— Zi odată, ce-ai păţit ?

— Ce-am păţit ? îi întoarse el vorba ca prin somn. Mi-e şi frică să spun.

— De cînd eşti aşa de fricos ? rîse fata. Hai, spune, dar să nu faci pe grozavul. Tare-mi sînt urîţi lăudăroşii.

— Da cine ţi-s dragi ?

— Cine întreabă ca tine ! i-o trînti fata aşa, de-a naibii, venindu-i să rîdă sau să plîngă, nu ştia nici ea prea bine.

Iuri oftă şi nu mai scoase o vorbă. Hristina îl privi cu luare-aminte rămînînd şi ea tăcută. Dincolo de răchite, pe micul lac învăluit în ceaţă, foia păsăretul, se auzeau peştii plescăind, iar peste drum se apucă să fluiere fără veste o ciocîrlie de pădure : li-li-li-lia, iu-lia...

Ar fi putut să stea o viaţă întreagă aşa, aşteptînd cu frică şi nădejde ce-o să mai fie. Se uită la flăcău. Parcă nu-l mai cunoştea : să fie acelaşi Iurko pe care îl văzuse deunăzi ? Părea mai blînd, mai chipeş. Cum îi licăreau ochii pe întuneric. Ce bine... să stea aşa tăcuţi.

— Da nu mi-ai spus ce-ai păţit ? !

Se apropie de el încrezătoare, de parcă n-ar fi fost Iurko. În vorbele acelea simple, vibra tot sufletul ei.

Iuri se uită la ea şi răspunse încetişor :

— Mă crezi ori ba, Hristinka, da trebuie să-ţi spun : mi-eşti dragă. Să mor...

— Ah !... De cînd ?

Se trase speriată înapoi ; crezîndu-şi auzului totuşi nu-i venea să creadă.

— Ştiu şi eu ?... Ba mai mult chiar — eu îi dădeam ghes lui Roman să nu scape o fată drăguţă ca tine, eu l-am sfătuit să meargă cu tine la moară. Şi acum, iată, te-am îndrăgit ; ce pot să fac ? Mă întreb unde mi-au fost ochii, de nu te-am văzut pînă acum ?

— Că tare mult mă vezi.

— Ba acum te văd mereu, chiar cînd nu eşti lîngă mine. Pentru că te iubesc.

— Vai, ce frică-mi e !...

Hristina îşi îngropă faţa în palme şi umerii i se zgîlţîiră ca de plîns.

— Frică ? De ce ? întrebă Iuri zăpăcit, speriat şi el deodată. Îi atinse uşor umărul. Spune, de ce ţi-e frică ?

Braţele fetei căzură în jos, fără vlagă.

— Pentru că n-am vorbit cu nimeni, niciodată, despre asta.

Iurko o privi cinstit, drept în ochi.

— Eu însă am vorbit, dar numai în joacă. Chiar pe heleşteu, ţii minte, mă făceam că sînt în vorbă azi cu una, mîine cu alta, dar asta numai aşa, ca să rîdem. Dar de adevărat, niciodată...

— Spui drept ? se lumină toată Hristina, bucuroasă, totuşi încă îndoindu-se : fetele se dădeau în vînt după hoţomanul ăsta. Spui drept ?

O luă de mînă.

— Să mă bată dumnezeu !

Ea coborî ochii şi se făcu mică, mică. Apoi îl privi pe furiş : se cădea să-i spuie ceva, ori mai bine să tacă ?... Şi răchitele, şi lacul, şi pădurea, şi căsuţa, toate pieriseră. În întreaga lume nu mai erau decît ei amîndoi, fericiţi, şi nespus de tulburaţi...

Nu-şi dădu seama cîtă vreme au stat aşa, vorbind pe şoptite şi pierduţi de fericire, dar cînd ridică ochii simţi deodată că-i îngheaţă sîngele în vine.

— Vai, Iuri, acuşi se luminează de ziuă...

— Nu se poate, Hristinka, se miră flăcăul. Mai adineaori s-a înserat.

— Ce înserat ! N-auzi raţele ? !

Nevăzute, păsările zburau jos de tot, chiar deasupra răchitişului care abia se ghicea în întuneric. Zgomotul aripilor părea că adoarme liniştea din faptul zilei.

— Aşa repede a trecut noaptea ? o întrebă Iuri ascultînd fîlfîitul aripilor şi privind neîncrezător spre cer.

Hristina îşi acoperi faţa cu palmele

— Da, da, se luminează. Vai ce ruşine ! Aseară n-aş fi crezut în ruptul capului că aş putea să stau de vorbă cu un băiat pînă la ziuă.

— Nu ştii că nopţile-s scurte acu ? spuse Iuri luînd-o de mînă cu duioşie.

De bună seamă că inima lui rostea cu totul altceva, şi fata înţelegea foarte bine.

— Lasă-mă, Iuri !

— Mai rămîi un picşor.

— Dacă se trezeşte Liuba ce-o să spuie ?

— Ce să spuie ? ! De cîte ori au apucat-o zorile cu Roman !

— Cu Roman ? repetă Hristina.

Nici ea nu ştia de ce-şi aduse aminte deodată de seara cînd îl întîlnise pe drumul morii. Se lăudase c-o ia în cîrcă...

Iuri merse cu ea pînă sub pridvor. Fata urcă în fugă treptele, se mai întoarse o dată în prag, apoi închise uşa şi şuşoti prin borta cheii :

— Noapte bună, Iuri !

— Noapte bună, Hristinko !

Dintr-un salt fu şi el în cerdac, dar nu auzi decît un „oh" speriat şi uşa scîrţîind.

Cum să uite o noapte ca aceea !

— Hristinka !

Amintirile se risipiră ca potîrnichile speriate. Mîinile i se încleştară pe coada greblei, iar ochii în care înfloreau bucuria şi încrederea dădură îndată de flăcăul ce-şi făcea loc printre fete...

IX

Toată primăvara a umblat Levko negru de supărare. Îşi vărsa focul pe cine se nimerea. Nici pe fraţii lui nu-i cruţa, luîndu-i la pumni şi la palme din senin. Într-o seară însă, pe cîmp, cînd prea îşi făcuse de cap, gemenii se răzvrătiră pentru întîia oară arătîndu-şi colţii.

— Ia ascultă, frăţioare, gata, de-acu nu-ţi mai merge ! se propti dîrz Grigori în faţa lui.

— Iote la el ! Te pui cu mine, mă prizăritule ? ! se miră Levko. Mînia şi jignirea îi înnegriră ochii de culoarea ghindei, iar ceafa lui groasă şi ţeapănă se încordă ca o cerbice de taur. Cu mine ? mugi el, gata să sară la bătaie.

— Cu tine ! Cine eşti de ne buşeşti mereu ? Merită o parşivă de fustă să te oftici aşa şi să ne mănînci zilele ? aruncă posomorît Danilo, din spatele lui Grigori, încleştînd şi el pumnii.

— Care fustă, mă ? se îndîrji şi mai rău Levko.

Nemaidîndu-şi seama ce face, păşi spre Danilo.

— Las' că ştim noi !

Danilo, cel mai puţin voinic dintre gemeni, strînse şi mai vîrtos pumnii, pîndind fiece mişcare a fratelui său.

Levko îl pironea cu o privire ucigătoare.

— Spune, că dau cu tine de pămînt.

— Hristina, ce mai tura-vura ! răspunse Danilo, fără să se sperie prea mult. Ce, crezi că sîntem chiori ?

— Hristina ? repetă năuc Levko.

Iar Danilo :

— Dacă te mănîncă palmele, trage-i o mamă de bătaie lui Zvonar, că-ţi dăm şi noi o mînă de ajutor.

Mînia lui Levko se stinse brusc ca luminiţele din mlaştină. Făcu stînga împrejur şi se pierdu în adîncurile jilave şi tremurătoare ale asfinţitului ce păreau că se lasă lin de tot pe aripile vîntuleţului de primăvară.

Deci asta e ! Ceea ce nu îndrăznea să-şi mărturisească nici sieşi, acel ceva din inima lui pe care se străduia să-l strivească ca pe o năpîrcă era cunoscut şi de gemeni... Să se fi... obişnuit chiar atît de mult cu Hristina ? Levko nu-şi mărturisea nici acum că-i îndrăgostit. Ce-i aia dragoste ?... Pe cînd de obişnuit te poţi obişnui şi cu o buturugă. Uite, Matvi Boţiun, bunăoară : omul cunoştea toate pădurile din împrejurimi, toate coclaurile şi cotloanele, cum îţi cunoşti buzunarul. Dar cînd îl răzbea oboseala venea să se odihnească pe o anume buturugă de stejar între ale cărei rădăcini susura zvîcnit un izvoraş ! Aşa şi Levko. O văzuse pe Hristina azi, o văzuse mîine, pînă se obişnuise. Mai ales că era şi drăguţă.

Aducîndu-şi însă aminte ce rece era cu el de la o vreme şi cum îi zîmbea lui Iurko, se pomeni scrîşnind din dinţi. Trebuia să şi-o scoată din cap ! Că nici nu era cine ştie ce chilipir. În grajd avea o singură vită şi o palmă de ogor — o aruncătură de băţ — dar şi ăla plin de susai. Dar ce frumoasă era acum ! A crescut, s-a făcut voinică, e tocmai bună de gospodină. Nu cumva să i-o sufle Iuri de sub nas...

La gîndul acesta îl năpădea un alean cum nu mai simţise vreodată. Da ce-ar fi să-l snopească în bătăi pe Iurko ? Doar nu venise el cel dintîi la Hristina ! O să-l bată măr într-o seară, de n-ar fi decît ca să-i treacă pofta să ia oamenii în băşcălie. Bun. Dar mai departe ?

Ca gîzele în jurul focului, gîndurile chinuitoare roiau în jurul Hristinei, cînd apropiind-o, cînd depărtînd-o sau aruncînd-o în braţele lui Iuri. Levko ridică fără voie pumnul, parcă s-ar fi aşteptat să răsară înaintea lui nesuferitul de Zvonar, cu limba lui ardeiată. Dracu i-l adusese pe cap ! Uite, Zosia Romanovskaia se topea din pricina lui Iurko, iar pe el îl durea în cot de ea. Totuşi Zosia avea mai multă zestre — taică-său, bătrînul Karol, avea chiar şi o mică fermă. Şi unde mai pui că nu era mai urîtă ca Hristina ! Altul nici n-ar mai fi stat pe gînduri...

Se mai scurseră cîteva zile şi nopţi chinuitoare. Levko îşi frămînta în fel şi chip mintea care se mişca acum greoi, ca o piatră de moară. Se tocmea cu propriile lui gînduri, ca la iarmaroc, dar ce folos ? Îi născocea Hristinei tot felul de cusururi, doar-doar să i se urască de ea, dar de fiecare dată i se ivea înaintea ochilor şi mai frumoasă, şi mai dragă. Curată năpastă ! Nu cumva îi făcuse niscaiva farmece ? Că ce nu făceau zăpăcitele astea de fetişcane ca să-i îmbrobodească pe flăcăi. Ca să-ţi ia minţile sînt în stare să-ţi dea cine ştie ce fiertură de ierburi, ori de rădăcini.

În ajun de rusalii, bătrînul Şcerbina a plecat cu nevasta la iarmaroc, în capitala de judeţ. S-au întors cherchelţi amîndoi. Încă din uşă, Gnat îi zîmbi lui Levko, privindu-i drăgăstos mişcările domoale, chipul încruntat, şi spuse doar atît :

— Hei, ginerică !

— Cum adică ginerică ? se miră Levko simţind în dreptul inimii o furnicătură rece, de parcă-i vîrîse cineva o broască în sîn.

— Auzi, babo ? Nici nu bănuieşte ce mîndreţe de fată am peţit pentru el ! spuse Gnat cu faţa, ba chiar şi cu barba ca o semilună, numai zîmbet, făcîndu-i cu ochiul ştrengăreşte Ganei lui.

— Un veac de s-ar gîndi şi tot n-ar ghici... Ei, fiule, pare-se că ţi-a pus dumnezeu mîna în cap ! Ptiu, ptiu, să nu-ţi fie de deochi !

Mama lui Levko scuipă peste umărul stîng şi-l îmbrăţişă. Duhnea a votcă din aceea care se vindea prin iarmaroace.

— Şi acum, băiatul tatii, ferchezuieşte-te şi hai la mireasă ! porunci Gnat, mîngîindu-l pe spinare aşa fel de parcă ar fi pipăit un cal. Ce să mai tărăgănăm !

— Care mireasă ? întrebă Levko, uitîndu-se pieziş la bătrîn şi ocărînd în sinea lui : „Dracu i-a dus la iarmaroc...“

— Care ? Orina Okun ! Ei, ce zici ? Gnat ridică triumfător mîna cu degetele răşchirate mirosind a năduşeală de cal. Ca să vezi ce pereche ţi-am găsit ! O să-şi muşte ciocloviniele degetele de ciudă, că şi aici le-am luat-o înainte. Unu-i Şcerbina !

— Nu mai pot eu de Orina voastră ! pufni Levko, întorcîndu-se cu faţa spre fereastră.

— Ce-ai spus, bezmeticule ? Auzi, nu-i place Orina Okun ! Gnat se trase înapoi de mirare. Dar pe cine naiba vrei să iei ? Pe o sărăntoacă, de n-are ce pune pe ea, ori o miloagă din tîrg ?

— Da matale eşti surd, nu ştii că de atîţia ani Orina îi ospătează pe flăcăi cu dovleci ? răspunse Levko. Mie din care ai vrea să-mi dea, fierţi ori cruzi ?

Pe bătrîn îl pufni rîsul.

— Nu fi prostovan ! Pe tine nu te trimite la plimbare.

— Da ce-s, mai breaz sau mai bogat ca ăilalţi ?

— Dimpotrivă, eşti mai sărac. Tocmai de aia vrem să te căpătuim, nătăfleaţă ! Şi apoi ce mai tura-vura. Am şi băut aldămaşul cu Okun. Li-e şi lor lehamite de năbădăioasa aia.

— Repede te mai înfigi matale la aldămaş !

— Să nu mă înveţi pe mine, auzi ? Ştiu eu ce fac ! îl repezi Gnat cu glas ameninţător.

— Matale ştii şi toaca din cer ! Dar pe fată aţi întrebat-o ?

— Ce s-o întrebăm ! La o adică, părinţii o aduc legată la biserică.

— Ce tot vorbeşti ! Pe Orina, legată ?

— Tacă-ţi fleanca şi fugi la mireasă pînă nu s-a întunecat ! I s-o fi urît şi ei să tot aleagă... Okun îi dă trei deseatine jumate, o pereche de juncani, un plug, o semănătoare, o boroană şi un sipet de zestre, de nu-l urneşti din loc nici cu o pereche de bidivii.

— Mă lipsesc şi de pămîntul lor, şi de sipet ! izbucni Levko spre mirarea părinţilor, dar şi a lui, deşi vedea ca aievea în faţa ochilor boii Orinei, pămîntul, sipetul. Cui nu i-ar prinde bine !

— Ce, mă, ţi s-a urît cu binele ? se aprinse bătrînul.

— Tocmai pentru că nu mi s-a urît, răspunse Levko cu nevinovăţie. Cu scorpia aia o să ajung de rîsul lumii. Mă prind că chiar mîine ar vui satul că, uite, s-a băgat Levko la jug pentru nişte deseatine.

— Jug ! Pentru pămînt te duci şi în iad, îl dăscăli Gnat. Numai că acolo n-ai decît smoală. Găteşte-te şi du-te.

— Degeaba-i toată osteneala, bombăni Levko.

— Ei şi ? Ce-ai avut şi ce-ai pierdut ! Nimeni n-o să-ţi taie capul. Iar c-o să arunce careva o vorbă prostească n-are decît. Okun a făgăduit că totul o să fie bine... Mă mir şi eu ce dărnicie l-a găsit !

Abia acum îl săgetă pe bătrîn bănuiala : „Te pomeneşti că Orina a călcat strîmb, ca şi mă-sa în tinereţe !... Nu, nu se poate. Okun se teme să nu împletească fata cosiţă albă. Că cine o ia dacă trece de douăzeci de ani ?“

Mai cu binişorul, mai cu răul, pînă la urmă i-au făcut vînt lui Levko la alde Okun. Flăcăul s-a plimbat mult în jurul casei

primarului, drăcuind de mama focului şi cumpănind în fel şi chip în mintea lui această peţeală neaşteptată. În faţa ochilor însă o vedea nu pe Orina, ci pe Hristinka. Păcat că n-are trei deseatine jumate ! În cele din urmă se apropie de poartă, intră în curte şi îndată dădu cu ochii de Orina. Şedea pe pîrleazul grădinii vechi. Parcă l-ar fi aşteptat. Ce te faci, frate, dacă vrea într-adevăr să te ia ?... Lui Levko i se făcu silă chiar şi de pămîntul lui Okun. Să se vîndă pentru nişte deseatine pe care primarul le smulsese ţăranilor, tăind în carne vie ? Poate că la toamnă o să capete şi el mai mult chiar din trupul moşiei. Spre aşa ceva mergeau lucrurile.

— Bună seara, Orina.

Levko se apropie, fără chef, uitîndu-se chiondorîş — să vadă că nu dăduse de un bleg, care umbla cu mănuşi.

— Dacă zici tu, bună să fie, răspunse Orina, sărind de pe pîrleaz şi privindu-l şi ea ponciş, ba chiar puţin batjocoritoare.

„Să te ia dracu !" Levko se întoarse ostentativ, puse un picior pe pîrleaz, îşi rezemă cotul de genunchi şi bărbia în palmă şi încremeni cu ochii la grădină. Într-un tîrziu întrebă :

— E rod bun anu ăsta ?

— E. Dintr-o vorbă se cunoaşte gospodarul ! îl luă ea în şfichi.

— Să zicem. Şi ce se mai cunoaşte ?

— Că ţi-ai răsucit părul cu pironul.

— Minţi. Aşa îl am din născare.

Tăcerea care urmă o rupse Orina :

— Ia zi, Levko, ai venit să mă peţeşti ?

Flăcăul scuipă cu năduf :

— Că multă nevoie am de aşa podoabă !

Orinei îi scăpă o exclamaţie de bucurie :

— Chiar n-ai nevoie de mine ?

— Da ce, cîştig ceva dacă mint ! ridică din umeri Levko.

— Atunci pentru ce-ai venit ? tot se mai îndoi Orina.

— Să vezi tărăşenie — bătrînii mei şi ai tăi s-au cinstit împreună la iarmaroc, ori au mîncat măselariţă, dracu să-i mai ştie. Cînd s-au întors m-au trimis cu sila să te peţesc. Şi ce era să fac, să mă încaier cu ei ?

— Iar tu nu vrei să mă peţeşti ?

Lui Levko îi sări ţandăra :

— Ia mai slăbeşte-mă cu peţitul ! Cine-i nebun să-şi ia o belea pe cap !

— Vai, Levko, eşti o comoară de flăcău ! Nu mi-aş fi închipuit niciodată ! Orina îi cuprinse grumazul şi-l pupă cu zgomot pe obraz. Eşti cel mai chipeş băiat din lume.

— N-oi fi eu chiar de lepădat, dar nici aşa.

— Îţi mulţumesc, Levko ! Orina zîmbea fericită.

— Ei, iată, am tăifăsuit şi ne-am giugiulit spre bucuria părinţilor, zîmbi şi tînărul. Dar ia spune, Orina, ce făt-frumos aştepţi de atîta vreme ?

— Ehei, pe care-l aştept eu n-o să vină, se posomorî fata. Ei, îţi mai mulţumesc o dată din toată inima.

— Mulţumesc, mulţumesc, dar ce-o să spun alor mei ? se scărpină Levko la ceafă.

— Ştii ce ? Dă toată vina pe mine. În sat, mi-au ieşit tot felul de vorbe, aşa că dacă mai pui şi tu ceva n-are ce să strice.

— Fie. Ei, Orina, eşti o fată grozavă.

Levko o cuprinse în braţe şi-i întoarse sărutarea. Încasă o palmă şi, chicotind jucăuş, ieşi pe uliţă minunîndu-se de ce poate să zacă într-o muieruşcă. Ei, şi-acu o să pună el picioru în prag ! În două rînduri l-au trimis bătrînii la peţit, şi tot degeaba. Acu o să peţească el pe cine vrea el. Urle bătrînul cît o vrea !

Beau şi petrec mereu
N-am stăpîn pe capu meu...

Levko se lumină lăuntric. Era înduioşat de propria-i mărinimie : nu un fitecine, ci el, Levko, fecior de gospodar cuprins, voia s-o norocească pe Hristina. Nici prin vis nu i-o fi trecut fetei că o aştepta asemenea fericire ! Ea însăşi îi spusese de atîtea ori că n-o s-o ia de nevastă. Dar uite că acu se ducea s-o peţească. Ei, aşa e Levko : îi place să cumpănească totul pe îndelete, dar cînd a spus o vorbă — e vorbă !

Levko se împieptoşă încîntat de el însuşi şi, zîmbind ţanţoş nevoie mare, dădu colţul uliţei. Cu fiecare pas creştea în propriii lui ochi. Un gînd îi întuneca totuşi bucuria : păcat că n-avea şi Hristina trei deseatine jumate, atunci, vorba lui Iurenko, ar fi cumătru cu ţarul ! „Da nu face nimic — o deseatină jumate o să-mi dea bătrînul, una o s-o cumpăr, mireasa are şi ea una, mai încropim de ici, de colo încă ceva şi, chiar dacă n-om trăi împărăteşte, o să fim şi noi în rînd cu oamenii."

Deasupra lui, în noapte, sălciile foşneau vesel şi tainic, de parcă proiectele optimiste ale tînărului ar fi insuflat o viaţă nouă trunchiurilor găunoase. Asculta freamătul copacilor şi înaintea ochilor îi stăruia chipul mirat al Hristinei. Ce-o să-i răspundă fata ? Ori te pomeneşti că o să-i piară graiul de bucurie. Nici nu bănuieşti, fetico, că fericirea e în drum spre tine !

Intră în curtea adormită a văduvei lui Gordienko şi nu se sfii s-o cheme pe Hristinka afară — se şi vedea stăpîn acolo. Păi, ce ? Pot încăpea foarte bine tustrei în casa asta. Nici nu părea prea veche. Sau s-o trimită pe bătrîna chiriaşă la cineva. Las' că vede el ce face !

Hristina se ivi în prag. El o şi îmbrăţişă.

— Ce ai, mă, nu eşti în toate minţile ? şuieră fata, lunecînd din îmbrăţişarea flăcăului.

Levko rîse.

— Nu eram, dar acum îs chiar în toate !

Hristina rîse şi ea, molipsită de veselia lui.

— Ce, ai dospit ca aluatul ?

— Ca aluatul din făina cea mai bună, de grîu.

Întinse din nou mîinile s-o cuprindă.

— Ia mai slăbeşte-mă, zăpăcitule, cu aluatul tău. Ce te ţii lipcă de mine ?

Levko zîmbi poznaş.

— Ştiu eu de ce. Ascultă, Hristina, am să-ţi spun ceva ! ! !

— De aia ţi-ai tîrît picioarele pînă aici ?

— Ce tîrît, că am venit ca vîntul.

— Aşa zor te-a apucat să-mi spui „ceva" ?

— Chiar aşa ! făcu flăcăul împieptoşîndu-se ţanţoş.

— Ei, spune.

— Cum aşa, dintr-o dată ?

— Se poate şi cu ţîrîita !

— Hristinko, ţin-te de perete să nu pici jos.

— Uite că mă ţin. Dă-i drumu.

Levko făcu ochi mici şi i-o trînti pe nerăsuflate :

— Află, Hristina, că vreau să te iau de nevastă.

Luată pe nepregătite, fata scoase un ţipăt.

— Ce te-a apucat ? ! Sau poate eşti beat, că ai venit în toiul nopţii să-mi îndrugi toate năzbîtiile ce-ţi trec prin cap ? Cu aceste cuvinte, se trase în tindă.

Levko rîse fericit.

— Nu îndrug, ci grăiesc adevărul adevărat, curat cum e lacrima. Ştii, bătrînii au vrut să mă însoare cu Orina Okun. S-au lăcomit la bogăţia ei. Dar eu am întors-o cum îmi vine mai bine şi iată-mă-s aici. Iac-aşa.

— Bine, dar eu n-am zestre cum vrei tu, se miră fata, tot mai neliniştită.

— Fleacuri ! Să fim sănătoşi şi o să avem de toate.

Încîntat de propria-i mărinimie, întinse din nou braţele spre Hristina. Fata oftă şi se dădu în lături.

— Du-te, Levko, la Orina cum ţi-au poruncit bătrînii.

— Cum adică ? întrebă Levko ; nu-i venea să-şi creadă urechilor.

— Aşa o să fie mai bine.

— Nu vrei să mă iei de bărbat ? se sperie Levko, dîndu-şi seama abia acum că niciodată nu-i vorbise de căsătorie.

— Nu.
— Dar de ce? Ai pe cineva?
— Am, făcu fata fără să şovăie.
— Ţi-a sucit capul Zvonar?
— Zvonar.
— Dar ce-ai găsit la el? gemu Levko. E sărac de-i bate vîntul în traistă! Şi-apoi ai uitat că atunci cînd intrasem în vorbă cu tine Zvonar nici nu se abătea pe uliţa asta? Răzgîndeşte-te, fato, pînă nu-i prea tîrziu.
— Nu mă răzgîndesc.
— Ăsta ţi-e răspunsul?
— Ăsta este şi n-o să-l schimb niciodată.
— Las' că-i arăt eu!
Levko ameninţă cu pumnul în întuneric şi, trăgîndu-şi capul între umeri, ţîşni pe poartă ca un cal îmboldit de pinteni. Nu ştia ce să facă: să urle de deznădejde, ori să se ducă să-l bată pe Iurko.
Se opri sub o salcie chinuit de gînduri. Trunchiul zgrunţuros al copacului scîrţîia jalnic, bătrîneşte.

X

Pămîntul moţăia sub lună, iar la sînul lui cald dormea mica fermă — bucuria şi mîngîierea lui Karol Romanovski. Oricît de ostenit ai fi fost, orice grijă te-ar fi apăsat pe inimă, era destul să te plimbi pe sub pomii aceştia, să-ţi desfeţi privirile cu frumuseţea iazului, să-ţi pleci urechea la plescăitul molcom al peştilor, să mîngîi încetişor roadele mici şi pufoase încă ale merilor, pentru ca o tihnită visare să pună stăpînire pe tine. Uneori îţi venea să crezi că de acum înainte viaţa îţi va hărăzi numai bucurii. Uite şi acum, după ce cosise toată ziulica, Karol se tot plimba pe sub pomi, deşi de mult ar fi trebuit să se întoarcă acasă la nevastă, despre care nu se putea spune că era din cale afară de drăgăstoasă.
Zosia tot nu gătase treaba încă: aplecată pe podişca mlădioasă spăla nişte cîrpe. Cînd se apropie de ea, fata îşi îndreptă spinarea, îşi aruncă părul pe umeri, şi în ochii ei trişti, în care luna picurase două licăriri, flutură un zîmbet fugar. De la o vreme fata asta parcă era tot cu moartea în suflet. Ar fi trebuit să se mărite, dar nu voia să ia pe nimeni, cu toate că o ceruseră mulţi oameni de treabă. Ce o mai dăscălea maică-sa!

— Ţi-a venit vremea, zicea, să ai cuibul tău. Ca mîine te treci, şi atunci s-a isprăvit!

— Nu vă mănînc pîinea degeaba, răspundea de obicei Zosia şi, aprinzîndu-se la faţă ca bujorul, lua basmaua şi fugea pe uşă.

Într-adevăr, nu mînca pîine degeaba, era o fiică tare bună şi vrednică. Dar pesemne că o rodea ceva. O fi fost îndrăgostită, şi flăcăul nu se uita la ea? Ei, aş! Era aşa de frumoasă, că o peţiseră şi cîţiva boiernaşi de prin partea locului. Apoi, nici zestrea ei nu era de lepădat... Pas de înţelege tineretul de azi! Păcat de fată. O mamă ar fi trebuit s-o descoasă, să vadă ce-i amăra inimioara, dar Iagna lui nu ştia decît s-o certe şi să-i găsească vină din te miri ce. Karol puse mîna lui puternică, ciolănoasă, pe umerii gingaşi ai fetei şi o privi în lumina ochilor, posomorîndu-se şi el.

— Ce ai, fata tatii, de te văd aşa amărîtă? Te doare ceva?

— Nu, tăicuţule.

Zosia tresări, îi aruncă o privire şi-şi scutură stropii de pe mîini.

— Ce-ar fi să te duci la Vasilina, să-ţi dea vreun leac?

Zosia îl privi din nou iscoditoare: nu cumva aflase că fusese la Vasilina să-i ceară leac şi povaţă, dar într-altă pricină?

— Nu-i nevoie, tăicuţule.

— Dar ce-i cu tine? N-aş putea să te ajut cu ceva?

— N-am nimic. Ţi se pare.

Buzele umede, strălucitoare ale fetei tremurau, iar sub ochii tăiaţi îngust săgetă o zvîcnitură.

— Adevărat?

— Zău, tată.

Şi ea îşi coborî privirile cu un aer vinovat. Părea că-i ascunde totuşi ceva. Inima fetei n-o poţi însă răvăşi ca iarba, ca să vezi unde e pitit cuibul privighetorii. Ce năpastă o fi dat peste acest cuibuşor?

Karol o mîngîie pe creştet ca pe o copiliţă, îi atinse cu buzele părul ce mirosea a fîn şi a fragi.

— Numai de bine să ai parte, fata mea.

Zosia se lipi ca un copil de mîna tatălui ei, abia reţinîndu-şi lacrimile.

Bănuind zbuciumul din inima fetei, Karol spuse:

— Ce-ar fi, draga tatii, să mergem toţi acasă? Ţi-o fi urît aici. Du-te şi scoală-l pe Kost.

— Nu, tată, noi rămînem. Dacă nu începem să răvăşim şi să greblăm fînul de dimineaţă ne apucă prînzul.

— Ei, cum crezi. Să ne vedem sănătoşi.

Strînse duios umerii fetei şi se duse la caii ce adăstau lîngă zaplazul de trestie dinapoia căruia se auzea zumzetul lin al ştiubeielor adormite numai pe jumătate : nici noaptea nu se odihneau harnicele albine vînturînd mierea cu aripioarele.

Căruţa veche se depărtă huruind. Bătrînul mîna în picioare, mlădios şi drept ca un flăcău. Zosia se uită speriată în jur. I se părea că în noaptea aceea se petrecea ceva tainic.

Vălurile sinilii aşternute peste fire erau altfel ca de obicei. Părea că le puteai desface cu mîinile ca pe tufele de iasomie şi atunci ţi se va înfăţişa privirilor ceva la care nu te aşteptai. Sub lună pluteau nori vineţii, ici luminoşi, colo aproape negri. Holdele întunecate se tălăzuiau, iar umbrele copacilor se zbăteau ca nişte suflete vrăjite. Poate chiar suflete şi năluci foiau în jurul Zosiei de cînd, biruindu-şi frica, începuse să facă farmece ?

Ambele luni — aceea din albastrul cerului şi aceea din negrul apei — se uitau la ea de parcă aveau să-i spună ceva. Ştiau oare că le cerşea iubirea ? O cuprinse o dulce înfiorare îmbinată cu teamă. În noaptea aceasta privea totul cu alţi ochi. Chiar şi prisaca îi părea acum altfel. Părea că în ştiubeie sălăşluiau părtaşii ursitei. Din văgăuni se tîra bezna tainică apropiindu-se tot mai mult. Fata nu avea curaj să se ducă pînă în colibă, unde avea ascunsă în temnic fiertură de tulichină veche de nouă zile. Ca să-şi biruie frica, se trase spre ştiubeiul mărginaş şi atinse cu vîrfurile degetelor oul de paşte care te ferea de rău.

În depărtare trecu hurducăind o căruţă, şi un glas de fată răsună peste ţarinile tăcute :

— *Da cum ai venit matale*
Cu lotcuţa ori călare ?
— *Cu cal negru şi buiac*
Drept la mîndra în iatac...

Cîntecul îi risipi teama, şi gîndul îi zbură din nou la el, la Iurko. Măcar o dată de-ar veni ca să-şi poată deschide sufletul înaintea lui. Atunci şi-ar da seama flăcăul că nimeni pe lume nu-l iubea ca dînsa ! Dar Iurko nici nu se uita la ea. Poate acum o să-i arunce o privire. Dorul şi nădejdile nestinse înfiripau în zare chipul flăcăului, dragostea ei, durerea ei.

Intră în vîrful degetelor în colibă, cu ochii spre laviţa înjghebată din cîteva scînduri pe care Kost dormea dus, cu gura căscată. Fînul înmiresmat, de colnic, se grămădise cuib la picioarele băiatului. Zosia îi potrivi aşternutul şi, simţind că o năpădeşte din nou frica, se trase spre tainiţa ei. Dibui în întuneric ulciorul cu fiertură şi ieşi tiptil, călcînd ca o lunatică.

Pe potecă o întîmpinară spicele toropite de somn, lacrimile de rouă şi cîntecul pitpalacului. Frumuseţea aceea negrăită avea ceva înfricoşător ! Se apropia ceasul cînd zînele semănau pe pămînt vraja iubirii, iar luna presăra grînele cu argint. De-ar cădea pe Iurko măcar un strop din vraja aceasta ! Cît ar fi de fericită !

Zosia se furişă cu teamă spre cocioaba doftoroaiei Vasilina. Dar cine se zărea acolo în smîrc ? Aha, era Davîd. Săpa şanţuri ca să izgonească apa rea. Cît se canonea bietul de el şi ce mult o iubea pe Uliana lui ! Barem de un pic de dragoste de-ar avea şi ea parte. Nu i-ar mai trebui nimic...

Acum venea greul : trecea prin sat. Să n-o vadă careva cu ulciorul ăla care se tot bîţîia de parcă ar fi fost viu, mai-mai să-i scape din mîini. Zosia se furişă de-a lungul gardului, gata s-o ia la fugă la orice zgomot. Cînd trecu peste iezătură se sperie cumplit de o hîrcă de cal care o ţintui fioros cu găvanele goale, de parcă ar fi ştiut şi ea de farmece. Abia cînd se îndepărtă îşi aduse aminte că oamenii îngropaseră tigva acolo pentru ca ucigă-l toaca să nu rupă zăgazul. Da, dar de ce se iţise din pămînt tocmai acum ?

Iată şi ulicioara pe care şedea Hristina — încoace îl purtau paşii pe Iurko tot mai des. Fata aruncă în jur priviri furişe şi, ascultîndu-şi bătăile inimii, ridică ulciorul şi ochii spre luna nouă şi rosti descîntecul :

— *Lună nouă, crăişor,*
Eu îs fată, tu fecior.
Fă, lună cu faţa dalbă,
Să nu-mpletesc cosiţă albă
Să nu mă sting nedorită
Să fiu de Iurko iubită !

Craiul nou al lunii se uita la fată — nici ea nu ştia dacă se încrunta ori îi zîmbea — iar pe lîngă el treceau în zbor nouraşi părînd nişte duhuri stîrnite, cu coamele în vînt. Zosia se temea să desluşească în aceşti nomazi magaoaiele care mai tîrziu îi vor bîntui visele. După ce rosti descîntecul, îşi plecă uşor mijlocelul spre tuspatru zările şi deşertă ulciorul. Licoarea se scurse, şuviţe, prin făgaşurile adînci, susurînd în troscot : vino, iubire, pe cale bătută, vino pe-al ierbii covor înflorat ! Nu apucă bine să verse ultimul strop, că şi auzi paşi ce se apropiau pe sub sălcii. Speriată, se lipi de gard şi, aruncînd o privire furişă, înlemni : era Iurko.

„Să mi-l fi adus vraja aşa de repede ?“ Cu ochii aproape închişi, Zosia se făcu una cu gardul, uitînd să arunce ulciorul.

Iurko se opri mirat în faţa descîntătoarei şi, privind-o cu luare-aminte, întrebă :

— Ce faci aici în toiul nopţii ?

— Nimic, şopti Zoia.

În ochii ei trişti şi speriaţi se ghiceau lacrimi nevăzute.

— Aha, înţeleg, zise Iurko văzînd ulciorul pe care fata îl ţinea strîns la piept. Ai adus lapte la cineva.

— Chiar aşa.

— Aveţi vacă bună ?

Această întrebare neaşteptată stîrni o urmă de zîmbet pe buzele Zosiei.

— Da. Are lapte gras.

— Şi acum, în vremea coasei ?

— Şi.

— Ascultă, Zosia, e cam tîrzior, spuse flăcăul clătinînd din cap. Nu ţi-e frică să te întorci singură ?

— Nu.

— Vrei să merg cu tine ?

Uite în sfîrşit şi ceea ce aşteptase ea zadarnic, de atîta amar de vreme : Iurko o va însoţi pînă acasă, şi pe drum ea îşi va deschide inima înaintea lui, aşa cum visase adineauri. Buzele însă, ca de la sine, şoptiră cu totul altceva :

— Pot să mă duc şi singură.

— Cum vrei. Mergi sănătoasă.

Plecă. Fata rămase lipită de gard, neştiind dacă trebuia să se bucure ori nu...

Ridică iarăşi ochii spre craiul nou al lunii şi-i mulţumi în şoaptă că-i împlinise ruga. Deodată nişte strigăte ce izbucniră ceva mai departe îi curmară sfatul cu luna. Era o încăierare, ba nu, părea că tăbărîseră cîţiva pe unul singur. Desluşi glasul lui Iurko şi al lui Şcerbina. Strînse mai tare ulciorul şi se repezi într-un suflet într-acolo.

În mijlocul ulicioarei, stîrnind nori de praf, se zvîrcolea cu turbare un ghem de trupuri. Fraţii Şcerbina, cîteşitrei, îl păleau cumplit pe Iurko, iar acesta, ferindu-se de ploaia de pumni, se apăra cu lovituri fulgerătoare.

— Smulgeţi pari din gard, mă fraţilor ! porunci gîfîind Levko, trecîndu-şi palma peste obraji. Faţa i se umpluse de sînge.

— Îţi arăt eu pari ! strigă Iurko tăbărînd pe el, dar pumnii lui Grigori şi ai lui Danilo îl aruncară înapoi.

— Levko, Grigori, Danilo, nu vi-i ruşine ? strigă Zosia alergînd spre cel mai mare dintre fraţi. Se poate să săriţi trei inşi pe unul singur ?

Levko îşi feri ochii.

— Da cine l-a pus să... se bîlbîi el, neştiind ce vină să-i găsească lui Zvonar.

— Să ce ? stărui Zosia. Ţi-a răşluit cu plugul din hat, ori ţi-a vătămat altcum grînele ?

— Pe toate vrei să le ştii ! se răţoi la ea Levko. Ei, ai baftă, flăcăule, da tot nu ne scapi tu ! îl ameninţă el pe Zvonar, arătîndu-i pumnul, şi întorcîndu-se scurt pe călcîie o luă spre casă.

Potrivindu-şi straiele din mers fraţii îl urmară tăcuţi.

A doua zi, în pădure, Levko îi aţinu calea lui Iurko, lîngă aburitoare şi, măsurîndu-l din cap pînă în picioare, mormăi :

— Am o vorbă cu tine.

Iurko, care tocmai se apucase să fălţuiască nişte şindrilă de plop, se ridică.

— Nu-ţi ajunge cît am vorbit aseară ?

— Aseară au vorbit mai mult pumnii, răspunse Levko fără să se tulbure. Iar pumnii n-au minte.

— Ei, dacă-i aşa, dă-i drumul la limbă. Poate ţi-e mai isteaţă decît scăfîrlia, îl luă Iurko în răspăr, înfruntîndu-l.

— Hai mai încolo, spuse Levko, ursuz, arătînd din cap pe ceilalţi şindrilari. Ne aud ăştia.

Se traseră în dosul aburitoarei şi se proţăpiră unul în faţa altuia. Privirile li se încrucişară, mocnite.

— Spune, ce vrei ?

Zvonar îl sfredeli cu privirea pe Levko şi fără voie încleştă pumnii.

Levko se încordă şi el, gata să sară la bătaie, deşi îl mai dureau vînătăile din ajun.

— Ascultă, Iuri, ca să nu se mai întîmple între noi bătăi şi alte chestii din astea, lasă-te de Hristina.

Iurko fluieră a mirare.

— Nu te ştiam aşa nerod, mă, Levko, mă. Şi se mai cheamă că eşti negustor ! De ce nu-ţi iei de la iarmaroc vreo două linguri din ceea ce-ţi lipseşte ?

— Vedem noi pînă la urmă care-i nerod şi care-i isteţ. Levko se făcu mai întîi alb ca varul, apoi roşu ca para focului. Bagă de seamă, dacă nu te laşi de fată, te pupă mă-ta rece. Chiar aici în Sineava o să te găsească.

Iurko rînji.

— De frumos ce cînţi o să te pizmuiască şi ciorile.

— Fiecare pasăre cîntă în legea ei... Tot te încăpăţînezi, ori te lepezi de ea ?

— De fericire nu se leapădă nimeni, Levko.

— Nu ţi-e ruşine obrazului ?

Iurko rîse.

— Uite cine vorbeşte de obraz...

— Păi, cine a intrat în vorbă mai întîi cu Hristina, tu ori eu ?

— Tu, Levko. Dar cine i-a spus cel dintîi că n-o s-o ia de nevastă ?

— Asta am spus-o în glumă, în capul meu gîndeam cu totul altceva.

— După cum văd, Levko, capul tău e ca ulcioarele alea gemene — într-o parte e borş, în ailaltă păsat.

— Las-o în pace, Iurko, că altfel te omorîm în bătăi.

— Altceva nu ştii să spui ?

— Ba ştiu !

— S-auzim.

Levko se întunecă şi mai rău.

— O să te pîrăsc unde trebuie că tu ai dat foc la clăile boierului.

La auzul acestei ticăloşii, Iurko înlemni, se făcu livid.

— Ia spune, Levko, ţi-ai pierdut minţile pe drum ? Ai uitat, vericule, că tu ai dat foc la clăi ?

— Ei, da cine m-a pus la cale ? Adu-ţi aminte. Aşadar, tu eşti capul răutăţilor... Dacă o laşi în pace pe Hristina tac chitic.

Iurko îşi repezi mînios pumnul spre drum.

— Hai, du-te şi pîrăşte-mă boierului ! Fugi ! Zboară, lepădătură ce eşti !

— Nu mai răcni aşa, zănaticule, că ne aude careva, şuieră Levko, iscodind cu teamă în jur. Am vrut să te sperii numai... Zău... Am vrut să te sperii.

XI

De la o vreme, cînd voiau să-l necăjească pe fratele lor mai mare, gemenii îi ziceau „posacul", poreclă ce i se potrivea foarte bine. În ultima vreme, chiar şi bătrînul îşi dădea seama că se petrecea ceva cu fiul lui mai mare, iar cînd acesta se lăsă într-o zi păcălit prosteşte la iarmaroc îl luă la rost.

— Nu cumva îţi lipseşte o doagă ?

Lui Levko îi sări mustarul. Îi răspunse bătrînului cu vorbe care clocoteau ca uncropul în ceaun :

— Da cînd ţiganii îi potcovesc pe unii, eu nu zic nimic de doage !

Bătrînul pricepu unde bătea Levko şi chiar acolo, în îmbulzeala aceea de oameni şi cai, îl şfichiui cu biciul mormăind :

— Şi pe noi, mucosule, ne-au învăţat aşa, ca să nu ne luăm nasul la purtare.

A doua oară n-a mai apucat să dea însă. Levko îi smulse biciul, rupse codiriştea de genunchi şi zvîrlind bucăţile sub picioarele bătrînului, care-l privea năuc, se îndepărtă spre tarabe.

— Ptiu, lua-te-ar dracu de zăbăuc ! îl ocărî Gnat şi, dînd din mînă cu aprindere, porunci gemenilor să nu-l piardă din ochi pe netot.

Făcînd mare haz de cele întîmplate, Danilo şi Grigori îşi croiră drum prin mulţime pe urmele fratelui lor. Acesta se opri mohorît în faţa tarabelor, unde fîlfîiau în adierea vîntului tot felul de panglici cu care se gătesc fetele, înfloreau valuri de stambă, îşi străluceau aurul suflat şi pietricelele cerceii şi se revărsau şiraguri mărgelele roşii ca măceşul necopt ; toate aceste podoabe nu le lăsau să doarmă pe fetele de pe meleagurile Podoliei.

Acum văzură şi fraţii că într-adevăr lui Levko îi lipsea o doagă : rămase cu ochii la panglici, de parcă ar fi fost una din împopoţonatele alea de fetişcane, pipăi stamba cu gesturi de geambaş, privi mărgelele în zare şi, în cele din urmă, cumpără o basma neagră înflorată, pe care o împături şi o vîrî în buzunar. Fraţii nu apucară să se dezmeticească, că Levko se şi făcu nevăzut parcă îl înghiţise pămîntul.

Danilo şi Grigori răscoliră tot tîrgul în căutarea lui, apoi se întoarseră osteniţi, spunîndu-şi că pînă la urmă o să vină şi Levko la căruţă. Dar el nu veni, măcar că-l aşteptară pînă la spartul tîrgului, cînd soarele îşi agăţase caierele razelor de coamele pestriţe ale acoperişurilor.

Înjurîndu-şi în gînd feciorul îndărătnic, nesupus, Gnat înhămă caii şi mînă pînă-n sat nebuneşte. Levko nu era nici acasă. Bătrînul nu se mai gîndea la pedeapsa pe care avusese de gînd să i-o dea şi acum nu-şi mai găsea locul pîndind întoarcerea fiului său cel mai drag. Cui o fi semănînd de-a ieşit aşa ? Lui, de bună seamă ! Inima bătrînului se muiase de tot. „Nu se pierde nărăvaşul ăsta cîrlionţat !“ îşi spuse Gnat, uitîndu-se spre soare-apune unde se stingeau două dîre de jăratic, iar întunericul siniliu se apropia tot mai mult de case, aprinzînd pe cer cele dintîi stele.

În vremea aceasta, Levko, care ajunsese în sat pe înserate, tot da tîrcoale pe ulicioarele de lîngă casa Hristinei. Flăcăul se căznea să-şi stăpînească mîndria rănită, să-şi aline cît de cît durerea. Zadarnic însă — ea îl copleşea din nou, şi inima i se strîngea ghem, de-i era silă de el însuşi.

Dacă i-ar fi spus careva astă-iarnă că o să se chinuiască aşa din pricina unei fete, i-ar fi rîs în nas. Acum însă, iată, s-ar putea trezi într-o bună zi că se smiorcăie. Şi cînd te gîndeşti pentru cine suferă ? Nu mai departe decît acum doi ani se întîmpla s-o plesnească pe Hristina cu biciul cînd îşi lua nasul la purtare prea

mult. Pînă la urmă, poftim că l-a prins în mreje, fir-ar să fie... Iubirea umilită se lupta în el cu ce mai rămăsese din ciuda împotriva fetei. Părea că zbuciumul acesta nu se va mai sfîrşi niciodată.

Luna se înălţa pe bolta senină deasupra caselor învăluite încă de întuneric, cînd Levko o zări pe Oliona care se întorcea de la muncă. Aşteptă să intre în casă, apoi se strecură şi el pe portiţă repede, ca să nu-l vadă careva. Cînd dădu cu ochii de el Oliona se miră atît, că nu fu în stare să scoată o vorbă, dar îndată şterse laviţa cu poala şorţului şi începu să robotească prin odaie.

— Şezi, Levko.

— Lasă, tuşă Oliona, stau şi în picioare, îngăimă cam fîstîcit flăcăul desluşind pe chipul femeii trăsăturile pe care le moştenise Hristina. Numai că ochii Olionei erau mai trişti şi mai adînci, iar mîinile aveau crestături ca de aţă de cizmărie. E frumos la dumneavoastră, adăugă Levko, dînd roată cu privirile spre pereţi şi tavan.

— Casa-i primitoare, ca şi inimile noastre, zîmbi Oliona.

— Ştiu, tuşă, ce inimă ai. Tocmai de aceea am venit la matale.

O pironi cu ochii în care i se citea toată suferinţa.

— Îţi mulţumesc, Levko, pentru vorba bună, răspunse Oliona bănuind cam ce vînt l-a adus.

— Am venit să-ţi spun ceva ce n-am spus încă nimănui, niciodată.

— N-ai vrea mai bine să stai de vorbă cu Hristina ? îl întrerupse Oliona cu tact.

— Nu, dumitale vreau să-ţi spun.

— De-i aşa, Levko, stai numai un pic pînă mulg vaca, că-i nărăvaşă foc şi cine ştie ce pocinog îmi face. Aştepţi ? Nu-i zor, nu ?

Levko o privi chiorîş — să ştii că-şi rîdea de el ! — dar se linişti îndată.

— Bine, aştept.

Oliona luă doniţa şi, sprintenă ca Hristina, ieşi repede în ogradă unde, cu un fel de fericire întipărită pe bot, vaca se lăfăia lîngă un morman de albăstrele. Avea flori pe buze, pe coarne, pe spinare.

„Vaca asta e toată zestrea fetei, gîndea între timp Levko. Au avut şi o viţică, dar au vîndut-o în primăvară. Păcat, ar fi prins bine în gospodărie... Ei drăcie, şi acum mi-e gîndul la asta ?"

Făcu cîţiva paşi prin odaie şi se opri lîngă stinghia pe care atîrna o fustiţă albastră ; un clopoţel cu tulpiniţa ruptă se agăţase de ea. L-o fi adus Hristina din luncă. Fără să-şi dea seama, boţi

în palmă fusta împreună cu floarea şi rămase aşa, dus pe gînduri. Cînd auzi paşi în curte, desfăcu degetele şi, apropiindu-se de masă cu paşi împleticiţi de om beat, se aşeză pe laviţă.

Oliona puse doniţa lîngă găleata cu apă şi se şterse pe mîini.

— Şi acum, Levko, spune, ce vînt te-aduce ?

— Nici eu nu ştiu cu ce să încep, bîigui flăcăul privind-o trist.

— Cu începutul, îl povăţui ea cu blîndeţe.

Levko mulţumi din cap mohorît şi, luîndu-şi inima în dinţi, spuse :

— Ei, iată... Matale nici n-ăi fi ştiind că încă din iarnă eram în vorbă cu Hristina. Cel dintîi... Dar numai aşa. Iar acum mi-e dragă fata dumitale ca ochii din cap şi nu pot trăi fără ea. Să mă trăsnească dumnezeu dacă mint. Dacă nu-şi vîra coada Zvonar s-ar fi măritat cu mine. Dar fluşturaticul ăsta mi s-a pus în cale. E un craidon de n-are pereche, îl ştie tot satul. Aşa că daţi-mi-o pe Hristina de nevastă.

Oliona oftă.

— Ştiu şi eu ce să-ţi spun, Levko !? Ţi-aş da-o cu dragă inimă, că eşti băiat vrednic şi de casă, dar acu ce pot face ?

— Caută şi matale s-o înduplecî mai cu vorba, mai cu lacrimi. Îi eşti doar mamă. Iar eu o să vă port pe palme, să mă trăsnească dumnezeu !

Levko se ruşină în sinea lui, că abia cu cîteva zile mai înainte era hotărît s-o trimită undeva chiriaşă.

— Cine ar putea s-o înduplece ? Fetişcană, fetişcană, dar cînd se împotriveşte e stîncă !

— E o vorbă, tuşă Oliona, picătură cu picătură găureşte şi piatra. Se poate să nu dea ascultare poveţelor mamei ? Ce trai o să aibă cu Iurko ? O să trudească amarnic, de n-o să-i fie nici soarele soare, nici vara vară. Iar dacă mă ia pe mine, o să fie stăpînă la casa ei. Bătrînul o să-mi dea din capul locului o deseatină jumate şi zice c-o să-mi cumpere încă una. Om mai rupe ceva şi din lotul dumitale. Cît despre vite să n-aveţi nici o grijă ! Om trăi omeneşte. Zic bine ?

— Bine zici, Levko. Oliona parcă prinsese drag de flăcăul acela gospodar. De vorbit o să stau de vorbă cu fata. Dar de silit...

Levko dădu din cap.

— Mulţumesc şi pentru atît. Chiar azi o să-i vorbeşti, nu ?

— Cum se întoarce de la cîmp. Chiar mă întrebam de ce-o fi întîrziind atîta.

Levko se ridică, se lăsă de pe un picior pe altul şi, în sfîrşit, scoase din buzunar basmaua şi i-o întinse Olionei.

— Dă-i-o Hristinei : cel dintîi dar de la mine.

— Vai, Levko ! Nu trebuie ! protestă Oliona dîndu-se înapoi.

— Ia-o, ia-o, stărui flăcăul. S-o poarte sănătoasă.

— Dar dacă nu vrea s-o ia ?

— O opreşti pentru matale.

— Nu, nu, Levko, ia-o înapoi, stărui Oliona descumpănită, schiţînd un gest de refuz. Nu se cade.

— Dacă-i aşa, tuşică, o arunc în heleşteu. Să se bucure racii de ea. Ce-ar fi totuşi s-o pui bine ?

— Vrei, nu vrei, bea... Nici ţie nu ţi-e la îndemînă şi eu mă simt nu ştiu cum. Oliona puse stînjenită basmaua chiar la marginea mesei. Să-ţi dau nişte lapte ?

— Mulţumesc, primi bucuros Levko nădăjduind că între timp o să vină şi Hristina. Că de cînd m-am întors de la iarmaroc n-am dat încă pe-acasă.

— Dacă-i aşa, să-ţi fac ceva de mîncare.

— Nu zic ba.

Oliona aduse repede din cămară cîteva ouă, aprinse focul în vatră şi se apucă să facă jumări. Tulburat, Levko urmărea cu recunoştinţă mişcările femeii. Îi venea să-i spună mamă. Unde naiba îi fuseseră minţile pînă acum !? Parcă avusese un dovleac pe umeri, nu cap !

— Unde-o fi zăbovind fata ?

După ce-i puse dinainte tigaia cu jumări, Oliona se apropie de fereastră.

— De, cam întîrzie. N-o fi mîntuit cu clăditul clăilor ! răspunse Levko şi adăugă în gînd : „S-o fi giugiulind sub stele cu zănaticul ăla de Iurko !"

Mîncară. Oliona era tot mai neliniştită :

— O fi mas la Liuba, ca de atîtea ori. Da de ce nu mi-a spus nimic de dimineaţă ?

— Poate că s-a dus la Liuba, încuviinţă Levko, deşi în sinea lui clocotea nu alta : o s-o prindă zorile cu Iurko !

Mai vorbiră de una de alta, Hristina nu venea de loc.

— Ştii ce, tuşă Oliona, mă reped pînă la alde Morozenko să văd dacă nu-i acolo, ca să nu mai fii îngrijorată.

— Da e departe.

— Ei, aş ! Tai de-a dreptul prin grădini şi, cît te-i întoarce într-un picior, sînt înapoi. Eu să nu cunosc drumul spre pădure ?

Îşi luă pălăria şi o zbughi pe uşă. Oliona îl urmări cu o privire plină de simpatie : chiar că nu era un ginere de lepădat. Şi nici nu părea aşa de sucit cum se spunea. Ehe, dacă te iei după gura lumii...

Liuba nici nu ştiu ce să creadă cînd, sărind din aşternut, zări faţa lui Levko turtită de geam. La început crezuse ca de

atîtea ori că era Roman. Se vede însă că bătăile în geam aveau s-o amăgească încă cine ştie cîte zile. Trase rochia pe ea, ieşi în prag şi întrebă cu sufletul la gură :

— Ce este ? S-a întîmplat ceva ?

— Nu s-a întîmplat nimic, gîfîi flăcăul. Spune, Hristina doarme la tine ?

— Nu, de ce ? se sperie Liuba privind chipul tras, şi din pricina asta parcă mai frumos, al lui Levko.

— Aşa... Întîrzie pe undeva.

— Da pe tine ce te doare ? se miră Liuba.

— Ba mă doare şi încă cum ! mărturisi Levko şi făcu repede cale întoarsă.

Cînd ajunse înapoi la Oliona luna începuse să pălească şi stelele se împuţinaseră.

— N-ai găsit-o ? Vai şi amar... se tîngui femeia, ducîndu-şi mîinile la piept.

— Nu-i acolo, mormăi flăcăul, abia înfrînîndu-şi mînia.

Se putea ? O fată mare şi să umble creanga toată noaptea ? Trebuia negreşit să-i tragă lui Iurko o bătaie soră cu moartea, altfel o zăpăcea de tot.

— Numai să nu i se fi întîmplat ceva, doamne dumnezeule ! Niciodată n-a zăbovit aşa de mult ! se frămînta Oliona cu fruntea lipită de geam.

În clipa aceea poarta veche scîrţîi parcă oţărîtă, şi în golul ei apărură Hristina şi învăţătorul.

— Ian te uită ! izbucni Levko. Dumneata îţi faci tot felul de gînduri, iar dumneaei se plimbă cu surtucarul...

Hristina nici nu apucă să intre bine pe uşă, că maică-sa o şi luă în primire cu lacrimi şi dojeni :

— Unde-mi hoinăreşti pînă la ziuă ? Credeam că mor de grijă. Şi ce caută dascălul cu tine ?

— Hai, nu mai plînge ! Hristina îşi sărută mama şi-i dădu seara bună, rece şi mirată, lui Levko.

— Poţi să-mi spui unde-ai fost ? stărui Oliona, ştergîndu-şi pe furiş lacrimile.

— Fireşte.

— Hai, spune odată.

— Azi, după lucru, ne-am adunat toate fetele şi nevestele de la moşie.

— Boierul v-a spus să vă adunaţi ?

— Ce boierul ! Singure, noi înde noi, ca să facem grevă de seceriş. A trebuit să mă reped pînă la conac, să chem rîndaşii, iar apoi şi pe cei care lucrează la pădure.

— Cum, ai alergat peste tot ?

— Da ce, îmi cer picioarele chirie? zîmbi Hristina. Şi aşa, mamă dragă, curînd facem şi noi grevă.

— A fost şi dascălul cu voi?

— Bineînţeles.

— Mă întreb dacă o să faceţi vreo ispravă.

— O să facem, că uite de pe acum a făgăduit Salogan că o să ne dea mîncare mai ca lumea de la cazan. A mirosit ceva, vulpoiul, şi a început să dea din coadă.

— Uite, a venit Levko să-ţi vorbească. Ia aminte la ce-ţi spune, fata mamii.

— E prea tîrziu, murmură Hristina.

— De ce? se împotrivi Oliona cu o umbră de nemulţumire. Doar n-am făcut legămînt cu nimeni! Gîndeşte bine! Levko e băiat de treabă...

— E prea tîrziu. Şi apoi am mai stat de vorbă cu el, răspunse Hristina obosită, dar dîrză.

Atunci, clocotind din pricina umilinţei şi a mîniei, Levko făcu un pas înainte şi o pironi cu privirile pe Hristina.

— Numai cînd eşti mort e prea tîrziu! Judecă-mă cum vrei, Hristina, dar nu te las. De-aş şti bine că mă mănîncă puşcăria, ori că mă prăpădesc. Gîndeşte-te bine, nu mă sili să-mi fac rău şi mie, şi altora!

Plecîndu-se ca şi cînd ar fi vrut să sară, ieşi repede. Umbra lui se izbi de poartă, sări în sus şi se mistui în întuneric.

Poarta se mai legănă şi mai scîrţîi multă vreme, de parcă ar fi împărtăşit mînia lui Levko.

O privire amîndouă speriate, apoi Oliona îşi întrebă fata cu o căutătură descumpănită:

— Acu ce zici?

— Ce să zic? E un neruşinat cum nu s-a mai dovedit, răspunse Hristina, lăsînd să-i lunece privirea visătoare peste grădini, tocmai spre capătul pămîntului însemnat de nestatornica licărire a zorilor.

— Da ce mult te iubeşte, măcar că nici el nu ştie încă bine ce-i în inima lui. Poate o să te răzgîndeşti totuşi? Ori nu te înduri de Iurko al tău?

— Vai, mămico, ştii?

În ochii Hristinei se oglindi mirarea, căinţa şi bucuria. Alintîndu-se îşi culcă capul la pieptul maică-si.

— Uite că ştiu.

— Şi... de mult?

— Din primăvară.

— De ce-ai tăcut pînă acum?

— Că tu ai spus ceva!

— Cu mine-i altă... Hristina se depărtă un pas şi întrebă cu sfială : E chipeş Iurko, nu ?

— Fiecare cu gustul lui.

— Hai, spune, e chipeş, nu-i aşa ?

— De, nu-i urît ţiganul : are două mîini, două picioare, parcă şi un cap în vîrful gîtului.

— Vai, se poate să spui aşa de Iurko ? ! se supără Hristina.

— Nu-i vorba de spus, ci de gîndit ! Ia zi, ştii ce te aşteaptă ? Dragostea se risipeşte ca ceaţa dimineţii, iar sărăcia cum intră în casă n-o mai dai afară pînă la moarte, ba pofteşte şi la parastas... Voi amîndoi — dacă Iurko n-o să te lase — o să vă ţineţi zilele, de bine de rău, cu ce cîştigaţi la moşie. Dar, ia spune, ce te faci dacă o să vină copii — anul şi pruncul ? Ai văzut ce se canoneşte Vasilina ?

— Am văzut, se întristă Hristina. Dar poate o să ne dea şi nouă la toamnă un lot din pămîntul boierului !

— Ehe, mai va pînă atunci ! De cîte toamne sîngerează spinările mujicilor, de aici pînă în Siberia...

Oliona îşi îmbrăţişă îndurerată fiica, de parcă ar fi vrut s-o ferească de restriştile vieţii ţăranului.

— Oricum, mamă, anul ăsta trebuie să se schimbe ceva ! stărui Hristina cu tărie. Îi vezi pe oameni cum le scapără ochii cînd aud de boieri ?

— Să nu le plîngă ochii lacrimi de sînge ! Ascultă, nu te mai foi atîta, nu-i mai chema pe oameni la adunările astea de noapte. Asta nu-i treabă pentru o fată. Alergi nu ştiu unde, nu ştiu pentru ce, să mă ierte dumnezeu, ca o teleleică ! Ştii ce vorbe pot să-ţi iasă ?

Hristina o privi liniştită. Ochii ei n-aveau nimic de ascuns.

— Ei, mamă, acum nimeni n-are voie să stea ca o cîrtiţă în bîrlog.

— Prea te-ai făcut isteaţă de la o vreme, se strîmbă Oliona nemulţumită. Spune mai bine, ce facem cu Levko ?

— Îţi place, nu-i aşa ? De, fecior de gospodar cuprins, îl maimuţări Hristina pe Levko. Află, mamă, că mi-am dat cuvîntul lui Iurko.

— Vezi să nu i te dai toată de pe acum, că pe urmă se fac nişte porci, spuse Oliona cu asprime, ceea ce nu era în obiceiul ei, şi se duse să-şi facă patul.

— Azi vreau să dorm cu matale, se rugă Hristina.

Se culcară alături, învelindu-se cu aceeaşi cergă. Dornică să-şi împace mama, Hristina îşi lipi obrazul de pieptul ei şi adormi îndată.

Oliona veghe îndelung frămîntată de gînduri, privindu-şi fata, iar apoi zorile care se furişaseră tiptil pe fereastră, presărînd în gherghine rouă foşnitoare şi aşternîndu-şi izvoadele pe pereţi.

XII

Un nor zăbavnic îşi purta ugerul plin spre pădurile moleşite de căldură rostogolind în silă, din răr unchi, un tunet vlăguit. Agăţîndu-se de marginile norului el rămase spînzurat între cer şi pămînt huruind alene. Ai fi zis că ielele vînduseră cuiva ploaia care ocolise satul. Şi ce bine ar fi prins pentru cartofi !

— Nici n-a picurat măcar, se plînse Hristina isprăvnicelului, care cu ochii ţintă la fustele foşnitoare ale femeilor reteză nepăsător, cu cravaşa, romaniţele şi clopoţeii. Degeaba ne-aţi gonit ca la foc.

— Las' că nu strică. Prea v-aţi lăsat pe tînjeală ! Numai la joc şi la plimbare vi-e gîndul. Ei, dacă aţi munci şi pe pămîntul boierului cu tragere de inimă, ca pentru voi, atunci ar fi altceva.

Şi el se uită aspru nu la Hristina, ci la picioarele ei.

— De-am munci ca pentru noi n-ar mai fi nevoie de băgător de seamă. Din truda cui ţi-ai mînca pîinea de slugoi ? îl repezi Hristina, greblînd frumos un polog şi trăgînd cu ochiul la mutra leneşă şi moleşită de căldură a lingăului.

— Vezi, vezi să nu-mi joace nagaica pe spinarea ta, că prea ţi-ai dat drumul la gură, se zborşi acesta.

Şi reteză căpşorul galben al unei romaniţe care căzu în cununa-i albă drept la picioarele fetei.

În clipa aceea se apropie de ei economul. Pironindu-l mînios pe isprăvnicel cu privirile şi cu toţi negii, îl luă la rost :

— Aşa-ţi vezi tu de muncă ?

— Îmi dau toată silinţa.

Mutra jupuită a slugii luă un aer spăsit şi se întinse toată într-un zîmbet linguşitor. Năsucul ars de soare se pierdu între cute.

— Ba nu vezi decît fetele şi nevestele ! Ţi se scurg ochii după ele. Oamenii au venit să-mi spuie că la Kruglik fînul a rămas nestrîns.

Isprăvnicelul se pocni cu palma peste frunte. Pălăria de paie cu marginile zimţate îi zbură cît colo.

— Aoleu ! Am uitat de tot de Kruglik. Dar să ştii că acolo nu mai e fîn decît de vreo două căpiţe.

— Un braţ de-ar fi şi tot trebuie să-l strîngi frumos, gospodăreşte, că ne facem de rîsul lumii, spuse sfătos economul.

— Chiar acum trimit pe cineva, făgădui celălalt, cercetînd din ochi şirul de femei.

Economul îl privea cu îndoială, întrebîndu-se dacă n-ar fi mai bine să-l schimbe pe muieratecul acela.

— Trimite o singură fată, pe cea mai vrednică. Pînă seara să fie gata, porunci el, întorcînd calul.

— Hristina ! strigă isprăvnicelul. Ia-ţi grebla şi fugi la Kruglik. Se aude ?

— Vai, nene, numai acolo nu, tresări fata.

Fustuliţa albastră i se răsucise în jurul picioarelor. Acu semăna uimitor cu un clopoţel de cîmp.

— Şi de ce, rogu-te ? întrebă bănuitor isprăvnicelul. E fînul mai rău ?

Fruntea şi năsucul fetei se zbîrciră ca ale unui copil gata să plîngă.

— Păi, e chiar lîngă pădure. Mi-e urît seara acolo.

— Toantă mai eşti ! În pădurea aia nu sînt duhuri rele, acolo a fost o bisericuţă... După ce strîngi fînul, te scalzi în gîrlă... Hai, valea !

— Trimite mai bine pe careva din băieţi.

— Ori poate să te trimit pe tine cu un băiat ! Asta vrei, nu ? se aprinse sluga boierului.

— Degeaba îşi bate omul limba-n gură cu matale, se resemnă Hristina.

Oftînd adînc îşi luă bocceluţa de lîngă o căpiţă şi, cu grebla pe umăr, se depărtă legănîndu-se ca un clopoţel albastru. Curînd nu se mai zăriră deasupra holdei decît băsmăluţa albă şi grebla.

Kruglikul, o vîlcea frumoasă, se afla la o aruncătură de băţ de pădure. Găseai acolo la pitărcuţe cîte voiai. O despărţea de pădure o pajişte mărginită de un pîrîiaş şerpuitor. Malurile pîrîiaşului erau năpădite nu de iarbă, ci de nişte buruieni de smîrc pe care nu le cosea nimeni.

Dintr-o aruncătură de ochi Hristina îşi dădu seama că nu putea să termine treaba înainte de a se înnopta. Se apucă hotărîtă să lucreze. Bătătorind cu picioarele fînul uscat, fărîmicios, îl strîngea cu grebla şi clădea căpiţa. Prin văzduhul tăcut şi scînteietor, roiau lin visele ei de fată, făcînd să-i tresalte inima ca un peştişor în cîrligul undiţei.

Îl vedea din nou pe Iurko, îl auzea minţind-o că e cea mai frumoasă fată din lume, şi atunci se pomenea zîmbind căpiţei şi scăpa fînul jos.

— Buiacule ! îl repezea ea cu glas tare, de parcă Iurko s-ar fi aflat chiar alături, dar îndată furişa peste umăr priviri sperioase : să n-o audă careva vorbind de una singură, ca un moşneag ramolit.

Uneori i se năzărea că era femeie măritată şi atunci ridica un umăr chicotind ruşinată. Se mira ce de trăsnăi îi treceau prin cap. Vedea ca aievea şi pămîntul pe care nădăjduia să-l primească din trupul moşiei. La nălucirea asta nu mai ridica din umeri, ci încremenea ca orbită de strălucirea visului drag.

Nici nu băgă de seamă cînd pogorî amurgul peste pădure. În viroagă se aşternuse pînă la genunchi o ceaţă uşoară. Pe malul gîrlei Les Iakubenko trecu cu coasa pe umăr. Zărind-o se opri în loc şi strigă voios :

— Ei, Hristinko, hai acasă !

— Mai am de vîrfuit o căpiţă.

— Şi mîine-i zi !

— Vrei să mănînc papară, ai ? Că başbuzucul nostru de şef se dă peste cap ca să fie pe placul boierului.

— Ei, dacă-i aşa, spor la treabă.

— Mulţămim.

Luna răsărise cînd Hristina mîntui lucrul. Abia acum simţea cum o urzică peste tot seminţele ierburilor. Rezemă grebla de o căpiţă şi se apropie de pîrîul în care se oglindea cornul lunii. O floare lucioasă de gălbenea, cu un strop de rouă la mijloc, o privea cu răutate, de ziceai că e ochiul unei vieţuitoare.

„De ce s-o fi mîniat ?" se miră Hristina, trăgînd cu coada ochiului spre gălbenea, apoi intră pînă la genunchi în apa călduţă, mîloasă. „Trebuie să mă scald." Se uită cu teamă spre pădure, dar nu văzu decît palele de ceaţă ce se prelingeau dintre copaci, ascunzînd roiurile bîzîitoare de ţînţari. Hristina ieşi din apă şi, cu o mişcare obişnuită, îşi scoase fustiţa albastră care-i căzu la picioare ca un clopoţel vestejit. Îşi săltă cămaşa, dar văzîndu-şi imaginea în apă o lăsă ruşinată în jos şi-şi puse repede fusta. Se temea de ceva, nici ea nu ştia de ce anume. Un liliac trecu jos de tot, cu un ghemuleţ negricios la piept — puiul lui. Asta o tulbură. Ce ciudat !

Speriată de-a binelea se întoarse la căpiţă. Îşi luă bocceluţa şi grebla. Cînd se aplecă să-şi strîngă un şiret simţi că cineva o privea din spate. I se tăie răsuflarea. Deşi îi era groază, întoarse capul. Era Levko. Cu bărbia în piept se apropia cu paşi repezi, tiptili. Deasupra capului său lama coasei lucea rece în bătaia lunii. Cînd ajunse lîngă Hristina, zvîrli coasa la pămînt şi oftă scurt, înăbuşit. Ochii nu i se vedeau, numai orbitele i se căscau negre, ca astupate cu smocuri de beznă.

Bezna aceasta vesti Hristinei năpasta care o pîndea. Se trase îndărăt, se lipi cu spatele de căpiţă şi dădu să sară în lături, dar Levko o prinse şi o ţinu.

— Ei, uite, am venit şi eu să te peţesc... Luna să ne fie popă ! şuieră el cu o voce pe care nu i-o cunoştea.

Cînd o cuprinse cu braţele-i vînjoase simţi cum îi tremură muşchii încordaţi.

— Ce te-a apucat, Levko ? Vino-ţi în fire ! ţipă Hristina scoasă din minţi, zbătîndu-se să scape.

Levko îi astupă gura cu palma.

— Dacă n-ai vrut cu binele o să vrei cu răul... Tot cu mine o să te măriţi... Nu-i vina mea. Aşa ai vrut tu...

— Levko... Dă-mi drumul, Levko...

— E prea tîrziu... îi întoarse el vorba pe care o auzise tot de la ea.

— A-a-a-a... gemu Hristina, şi lacrimile ei arseră mîna flăcăului fără să-i îmbuneze însă inima învolburată.

Fata se prăvăli răstignită pe fîn ca un plăpînd clopoţel albastru...

XIII

Tot drumul Levko fu scuturat de un tremur care-i răscolea măruntaiele. Auzea ca aievea plînsetele fetei, iar ochii lui cu o căutătură sălbatică o vedeau încă pe Hristina zvîrcolindu-se la picioarele căpiţei, vedeau părul ce i se zbătea pe umeri de parcă în el s-ar fi întrupat toată durerea ei.

„Ce-am făcut, doamne dumnezeule !“ Levko strînse aprig pleoapele şi se opri. Inima ba i se izbea de coşul pieptului, ba se prăvălea în gol, şi suferinţa îi sfredelea creierul ca un vierme.

Abia acum aflase ce-i dragostea. Nu erau deseatinele, nici zestrea, nici mîngîierile pe care le dăruiesc noaptea fetele supuse ce se mărită fără o vorbă, ascultînd de porunca părinţilor sau de teamă să nu dea de altul mai rău. Dragostea o plătea cu o suferinţă năprasnică şi cu spaima ce pune stăpînire pe făcătorul de rele. Dragostea aceasta nu însemna pentru el o pereche de boi şi cîteva deseatine de pămînt, ci lacrimile amare ce nu se vor usca nicicînd în inima Hristinei.

Se blestema pe sine însuşi, blestema seara asta şi-i sîngera inima de mila fetei. Se jura că dacă totul se va sfîrşi cu bine cîte zile va mai avea o s-o poarte pe palme. Îşi privea scîrbit mîinile

cu care o frînsese. Spaima îi biciuia umerii, pieptul, abătîndu-i paşii de pe drumurile ce tăiau cîmpul şi mînîndu-l totuşi spre casă, spre clipele cele mai înfricoşate. Cum se va înfăţişa înaintea văduvei Gordienko, cum se va uita în ochii femeii pe care deunăzi se gîndea s-o alunge din propria-i casă ? Acum ar fi fost gata să stea el la străini, numai să dreagă într-un fel ce făptuise. I-ar fi venit mai uşor să sară în foc, decît să dea ochi cu aceea pe care o socotea ca o a doua mamă.

Cînd îi spuse în gînd „mamă" Olionei, mai presus de toată mîrşăvia ce-o simţea grămădită în inimă, strînsă ca sub o piatră de mormînt, licări un strop de firavă speranţă şi recunoştinţă pentru femeia aceea căreia îi fusese milă de el... Dar dacă nu-l va ierta nici ea ? Cu un geamăt de durere şi neputinţă, îşi duse mîna la inima pe care o simţea prăvălindu-se tot mai adînc într-un hău de gheaţă.

Luna plutea măreaţă peste ţarini, scăldînd în văpaia ei fiece copăcel, fiece fir de iarbă ; părea că puteai lua în căuşul palmei albastrul argintat ce-l presăra peste lanuri, sorbindu-l ca apa de izvor.

Danilo şi Grigori îl aşteptau în poartă.

— Unde-ai umblat pînă acum ?... De cînd trebuia să plecăm la pădure ! O să ne prindă dimineaţa pe drum, bombăni Grigori în loc de bineţe.

Levko îşi pironi fraţii cu ochi buimaci şi bîigui ca din somn :

— Duceţi-vă singuri.

— Dar ce-i cu tine ? se miră Danilo.

— Mă ia cu frig, tresări Levko întinzînd coasa lui Grigori.

Danilo se întunecă la faţă.

— Vezi să nu te îmbolnăveşti.

— Poate că trece. Ascultă, Danilo, adu-mi din casă o pîine mare, dar caută să nu te simtă bătrînii.

— O pîine ?

— Da, şi vezi să fie neîncepută, stărui Levko, nemulţumit că fratele său nu pricepea lucruri atît de simple.

— Dar la ce-ţi trebuie ?

— Ptiu, că pisălog mai eşti !

Fraţii îl priviră cu luare-aminte fiind izbiţi de faţa lui pămîntie, bolnăvicioasă, de umerii aduşi ca sub o povară strivitoare.

„Văleu, sărmanul, ce boală l-o fi picnit ? Şi ce-o fi vrînd cu pîinea aia ? Sau o fi crezînd că dacă mănîncă pîine se face bine ?"

Danilo se apropie tiptil de casă, deschise cu băgare de seamă întîia uşă, apoi pe a doua şi găsi pe bîjbîite o pîine în dulăpior.

— Cine-i acolo ? întrebă bătrîna somnoroasă.

— Eu-s.

— S-a întors Levko ?
— Aha.
— A mîntuit de cosit ?
— Nu l-am întrebat.
— Ce-ar fi să nu vă mai duceţi, că-i tîrziu ? !
— Dormi, mamă, dormi.

Temîndu-se să nu-l trezească pe bătrîn, Danilo ieşi în vîrfurile picioarelor şi-i dădu pîinea fratelui. Levko era alb ca varul — parcă i se scursese tot sîngele din obraji.

— Ce-i cu tine ? Ţi s-a întîmplat ceva ? Nu te feri de noi, spuse el cu milă, privindu-l iscoditor pe Levko.

Acesta dădu din cap.

— S-a întîmplat. Şi încă ce nenorocire...

Gemenii încremeniră, gîndindu-se la tot ce putea fi mai rău, iar pumnii li se încleştară de la sine, gata să-l apere pe fratele lor mai mare.

— Spune ce e, frăţioare... Te scăpăm noi de năpastă, făgădui Grigori, ameninţînd cu pumnii în întuneric.

— Asta n-aş crede că se poate, făcu Levko cu îndoială, cu ochii la pîinea pe care lumina lunii arunca sclipiri aurii ; maică-sa obişnuia să ungă pîinea proaspătă cu gălbenuş de ouă.

— Mai ştii ? Hai, dă-i drumul.

— A ieşit urît de tot cu Hristina... Nici eu nu ştiu ce m-a apucat. Parcă mi-a luat necuratul minţile.

Tremurînd într-una şi cu ochii fugindu-i de la fraţi la pîine, Levko povesti pe scurt ce se întîmplase.

Nici nu apucă bine să termine, că Grigori îl pocni cu sete într-o falcă, iar Danilo în cealaltă. Încă nu se întîmplase vreodată să dea în el. Levko înmărmuri mai curînd de mirare, decît de mînie, şi căută cu ochii unde să pună pîinea.

— Na, jigodie, na, scîrba dracului, hîrîi Grigori, lovindu-l în duşmănie.

Simţind că-i dă sîngele pe nas, Levko feri pîinea cu palma.

— Nu daţi, fraţilor, c-o să spurc cu sînge sfînta pîine, se rugă el de gemeni. Vreau să mă duc cu ea la Hristina.

— Du-te, porc de cîine ce eşti, duce-te-ai pe lumea ailaltă ! O să ajungem de ocară din pricina ta... fierbea Grigori, abia ţinîndu-se să nu-l pălească încă o dată cu toată puterea.

Levko ieşi pe poartă, se şterse bine pe faţă şi se plecă adînc înaintea fraţilor :

— Mulţumesc. Bătaia e învăţătura prostului. Iar acum uraţi-mi noroc.

— Noroc, strecură printre dinţi Danilo, iar Grigori bîigui ceva nedesluşit.

— Nu te mînia, Grigori, spune-mi şi tu o vorbă bună.

— Du-te dracului. Atîta am să-ţi spun, se îndîrji şi mai rău Grigori. Şi bagă de seamă, dacă nu faci nimic acolo mai bine nu te întoarce, că de mîna mea mori !

— Mulţumesc, rosti buimac Levko şi, cu pîinea la subţioară, se depărtă pe uliţa cufundată într-o linişte fermecată.

Cu fiece pas îşi pierdea tot mai mult puterile. Pînă la urmă se simţi tot numai chin şi durere.

Îşi privi cu mintea aiurea petele de sînge de pe cămaşă, îşi şterse cu mîneca obrajii ce se zbîrciseră sub cheagul lipicios. Aşeză pîinea pe ghizdul unei fîntîni, scoase o găleată cu apă, se spălă cu grijă şi stătu un timp să se usuce în razele neîndurătoare ale lunii ce-l străpungeau.

Iată şi casa văduvei. Un geamăt ce răzbătu din curte îl înspăimîntă. Ce să fie ? Aha, a oftat vaca în grajd. Fără să-şi simtă mîinile amorţite, deschise poarta, se apropie de uşă şi apăsă pe clanţă. Ţăcănitul acesteia îl făcu să tresară speriat... Înăuntru lipăiră paşi, zăvorul zornăi, uşa se deschise larg şi se ivi Oliona, plînsă, numai în cămaşă. Levko o privi cu teamă şi trase cu urechea spre tăcerea din casă.

— Tu ? strigă înspăimîntată Oliona, ducîndu-şi mîna la piept cu un gest de apărare. Îndată însă mîna îi căzu în jos, fără vlagă.

— Eu, mamă...

— Cum de-ai putut, Levko ? Cum de-ai fost în stare ?

Oliona se trase un pas înăuntru, repezindu-şi mîinile înapoi. Bărbia şi zbîrciturile din jurul nasului îi tremurau de plîns, lacrimi mari i se prelingeau pe obraji, una mai repede ca alta.

— Iartă-mă, mamă... Aşa a fost să fie. N-am vrut să vă fac rău. Şi de-acum înainte numai bine o să aveţi de la mine. Jur pe sfînta pîine.

Buimac, se prăbuşi cu pîinea în braţe la picioarele Olionei.

— Ce faci, Levko ? Se poate să pui pîinea la picioarele oamenilor ?

Oliona se aplecă, ridică pîinea şi lacrimile-i picurară pe ea, grele, împrăştiindu-se într-o pulbere de stropi.

XIV

Învăluit într-un nor de praf Salogan trecu în galop turbat. Calul împroşca scame de spumă murdară. Vătaful era lac de năduşeală. Spicele coapte îi zgîriau cizmele cu un şuierat sec, parcă ar fi vrut să-i aducă aminte că trebuia să dea zor cu secerişul.

Şuieratul acela îl scotea din sărite şi mai mult. I se părea că holdele erau greviştii şi le lovea mînios cu nagaica. Un spicuşor se agăţă de codiriştea nagaicei şi fu smuls cu rădăcină cu tot. Văzîndu-l în halul acela, oamenii chicoteau :

— Se vede că nici la Medvedevka nu i-a mers. Acum se întoarce la boier cu degetul în gură.

— Da, oamenii s-au pus în grevă şi acolo, cu toate că moşierul lor e dintre cei mai mărunţei — n-are sărmanul de el decît vreo două sute de deseatine !

— Păi, dacă se pune cu tot neamul le dovedeşte. O să se gătească boieraşii cu nădragi de pînză, o să-şi puie pălării de paie — şi trage-i cu coasa ! Matale ce zici, Mariane ? glumi un zilier negru ca tăciunele.

— De ce nu ? răspunse Polearuş.

— Vai de mine, Mariane ! Unde s-a mai pomenit ca boierul să facă munca ţăranului ?

— S-a pomenit ! Uite, la Lemeşevka, boierul s-a făcut cioban. Îşi duce vacile la păscut, de ţi-e mai mare dragul. Iar cucoana şi cumnatele le mulg, că altcineva n-are cine.

— Ce vorbeşti ? se mirau argaţii, tolăniţi pe iarbă lîngă cancelaria moşiei. Nu prea aveau ce înfuleca, dar nici cu munca nu se omorau cine ştie ce.

— Parcă-l văd pe boierul nostru mînînd cireada cu harapnicul şi răcnind ca văcarii : „Ho, bălţato, mînca-te-ar lupii !" spuse unul imitîndu-l straşnic pe boier.

Ţin-te rîs !

— Ia spuneţi, cum o să ne cînte azi ?

— Poate că nici nu catadicseşte să stea de vorbă cu noi.

— Ei, ceva tot o să behăie.

— Ei, mă băieţi, mi-e că pînă la urmă tot pe noi o să ne jupoaie, se îndoi unul mai fricos. Ba o să puie şi sare să ne usture mai rău. Că de, cu boierii nu-i de glumit !

— Fugi, mă, dacă stăm uniţi e vai de boieri ! Praf îi facem ! spuse Marian cu tărie.

— Îi punem să joace ca peştele în tigaie, că fără ţăran să se dea de ceasul morţii şi tot n-o scot la capăt.

Un muget sfîşietor spintecă aerul. Ţăranii întoarseră capetele spre grajduri.

— Auzi cum zbiară bietele vite ! spuse Marian cu milă.

— O da dumnezeu şi-or să zbiere şi boierii aşa, rînji Grigori Voloşin.

— Eu zic, fraţilor, să le adăpăm, să le dăm să mănînce. Ce-s vinovate dobitoacele că avem ce-avem cu boierii ? !

— Ba, să se ostenească boierii măcar o dată, să le roadă cobiliţa umeraşii.

— Da de unde au venit boierii pe capul nostru ? întrebă zilierul Ivan Kuţenko, întorcîndu-şi ochii mari spre Les Iakubenko.

— Tot n-ai aflat, drăguţă ? făcu Les pe miratul.

Zilierul îşi încreţi fruntea.

— Zău, dacă ştiu. Am auzit că-s făcuţi din coadă de cîine.

— Ei, aş ! Vorbe de clacă ! Află că şi ţăranii, şi boierii îs făcuţi din coasta lui Adam. Ei, da boierii au vrut să fie mai cu moţ ca diavolul şi să cîrmuiască ei lumea. Atunci Scaraoţchi i-a pescuit pe toţi într-o noapte de prin balurile lor şi i-a băgat într-un sac pe care l-a legat bine la gură — şi hai la mare să-i înece. Văzînd că e de rău, boierii au început să se roage de el : „Nu ne îneca, întunecimea-ta, c-o să te slujim cu credinţă !“ Aghiuţă se cam codea : „E adevărat ce ziceţi, n-o să mă păcăliţi ?“ Iar boierii de colo : „Vorba-i vorbă ! Te slujim cu trup şi suflet, cîte zile om avea !“ De bună seamă şi necuratului îi place să se plece în faţa lui unul sau altul. Şi a început, încet-încet, să deşarte scîrnăviile cu care-şi burdușise sacul. Boierul nostru a căzut în mijlocul unei turme — de aia îi zice Stadniţki [1]. Dar pe al vostru cum îl cheamă ?

— Balegski.

— Să ştii că ăsta a picat drept într-o balegă.

Zilierii izbucniră în hohote de rîs. Economul ieşi repede din cancelarie, se uită la ei speriat, apoi, scuipînd cu scîrbă, întrebă :

— Cum daţi dinţii, mă, văd că i-aţi scos la vînzare ?

— Tot la preţul ăla.

— Mă, flăcăi, mă, n-aveţi omenie în voi nici cît negru sub unghie, îi dojeni economul clătinînd din cap.

— Păi, dacă domnu econom a strîns-o toată, răspunse smerit Les Iakubenko.

Îi răspunseră noi hohote de rîs. Negii economului începură să joace ca niște gîngănii negre, stîrnite.

— Ehei, rîde bine cine rîde la urmă !

— A avut dreptate cine a spus despre matale : la glas ca ţambalul, dar la suflet ca şacalul.

— Bun... îţi scot eu pe nas vorba asta !

Spumegînd de furie, economul se îndreptă spre grajduri : va trebui să pună el caii la bihuncă spre hazul ţopîrlanilor care, uite aşa, o să se hlizească pînă seara la poarta cancelariei. Nu mai poţi să pui biciul pe ei !

Aşteptarea făcea ca ziua să pară cît un an de lungă. Ţintuit în crucea cerului, soarele potopea pămîntul cu raze dogorîtoare şi

[1] *Stado* — turmă (în. l. rusă).

nu voia cu nici un chip să se urnească din loc. Unii se trăgeau mai la umbră, alţii se duceau pe cîmp unde grînele sufereau în tăcere. Deşi erau ale boierului, oamenilor li se strîngea inima de durere, iar mîinile se întindeau de la sine, dezmierdînd spicele cărunte, gata-gata să-şi scuture boabele. Şi vitele acelea care zbierau de le plîngeai de milă ! Se vede treaba că n-o să iasă cioban din boierul lor, n-o să-l audă strigînd ca un văcar : „Ho, bălţato, mînca-te-ar lupii !“ Ce le trăsnea prin cap, năzdrăvanilor ! Te apuca rîsul fără să vrei.

Vătaful venea în galop dinspre palatul alb ca neaua. Era lac de năduşeală din pricina zădufului, totuşi zîmbea cu gura pînă la urechi. Ce bucurie o fi dat peste el ? Nu mirosea a bine. Oamenii se neliniştiră.

Încă înainte de a ajunge la cancelarie, Ghervasi ridică mîna cu nagaica şi strigă peste gard :

— Saltă şi te bucură, neamule ! Bunul nostru boier a hotărît să vă dea un spor ! Treacă de la el !

Ţăranii se ridicară ca unul, se dădură mai aproape. Acum numai gardul, zimţat ca un ferăstrău, îi despărţea de administrator.

— Şi ce spor zici că a hotărît boierul ? întrebă cel dintîi Les Iakubenko.

— Ehei, cum nici n-aţi visat ! Salogan îi învălui pe ţăranii înnegriţi de soare într-o privire radioasă şi zîmbi de parcă i-ar fi părut şi lui bine că izbutiseră să-i smulgă boierului acest spor. Un cosaş o să ia o jumătate de rublă ! Ce ziceţi ? Iar femeile cîte treizeci de copeici. Să mai spună careva că boierul nostru e aşa şi pe dincolo !

Mulţimea lărmui înăbuşit. Sporul obţinut îi bucura pe cîte unii — pentru banii ăştia se putea munci, că cine ştie ce avea să fie de-acum încolo. Fără vorbă, îşi îndreptară privirile spre Les Iakubenko.

— Ei, ce ziceţi ? Mutra fălcoasă a vătafului strălucea de voie bună, iar răutatea şi-o pitise bine de tot înapoia pleoapelor groase. Uite, chiar azi o să primiţi care o jumate de rublă, care treizeci de copeici.

— Ne-a dat mai mult de o grămadă, aruncă Iakubenko, pocnind din bici şi uitîndu-se nepăsător cum se încolăcea cureluşa pe codirişte.

Omul dracului Les ăsta ! Uite cîţi bani li se dă, iar el găseşte că-i de rîs.

— Cum, nici cu atît nu eşti mulţumit ?! se sperie vătaful. Pe gîtul lui scurt, guşa parcă tremura şi ea de indignare. Nici în rai n-o să vă dea mai mult !

— Cum, e vorba să-l lase pe mujic în rai? întrebă un mucalit.

— Dac-o fi multă dîrvală acolo, cum să nu-l lase!

— Ia nu mai huliţi, se burzului vătaful. E vremea să vă apucaţi de treabă. Ei, Les, dacă tot faci pe şeful ia tu comanda, îl înţepă el pe Iakubenko.

— Aş lua eu comanda, dar nu face, răspunse acesta mereu cu ochii la bici.

— Ce, mă, ai căpiat? Unde se plăteşte acum cincizeci de copeici ziua? Nici în Taurida nu pupi banii ăştia.

— Frumos cînţi matale, nu zic ba, da uite că mie tot nu-mi vine să joc.

— Vezi să nu joci ca peştele în tigaie!

Salogan îşi încruntă sprîncenele stufoase, şi Les observă cîteva fire sîrmoase acoperind chiar şi pleoapele vătafului.

— Nu mă speria, Ghervasi, că-s învăţat de mult cu d-alde astea, i-o reteză el, săgetîndu-l cu privirea. Iar de o să speriem noi pe careva, o să fugă rupînd pămîntul şi nu călare, ci de-a buşilea. Ia, nu mai tulbura poporul, întinde-o, că noi sîntem oameni paşnici.

Înjurînd de mama focului, Salogan îşi şterse sudoarea cu mîneca şi rămase o vreme tăcut, nemaiştiind ce să le spună. Văzduhul hăui din nou de răgetele lungi şi chinuite ale vitelor, şi din nou întoarseră oamenii gîturile spre grajdurile boiereşti. În sfîrşit, stăpînindu-şi furia, vătaful îi spuse cu dojană lui Iakubenko:

— Nu ţi-e milă de vite, mă Les, mă?

— Dar de copiii noştri v-a fost milă cînd mureau de foame?

Vorbele acestea şuierară ca o lovitură de bici. Pe faţa prelungă cu fruntea lată a lui Les, parcă turnată în aramă, se citeau nestrămutarea, mînia.

Cu aceste cuvinte Les îi cîştigă de partea lui chiar şi pe „isteţii" care erau cît p-aci să se răzleţească de ceilalţi, zicîndu-şi că o jumătate de rublă „nu găseai pe toate drumurile" şi cine ştie dacă o să le dea vreodată mai mult.

Tocmai atunci veniră fuga de la grajduri cîteva fete tare necăjite şi îl întrebară în cor pe Iakubenko:

— Ce facem cu vitele, nene Les? Se canonesc, de-i păcat de dumnezeu.

— Li s-au umflat ugerele la vaci, că s-au crăcănat bietele. Ai zice că plîng cu lacrimi.

— Plîng, ziceţi? spuse Les şi căzu pe gînduri.

— Mai rău ca oamenii. Unora le picură laptele din ţîţe, iar ugerele sînt negre de muşte.

— Auzi, spurcăciunile ! Noi n-avem nici măcar zer să le dăm copiilor, iar aici muştele beau lapte ! se aprinse Les. Apoi către oameni : Ei, ce ziceţi ? Ne facem pomană cu dobitoacele ?

— Da, da, i se răspunse.

Fetele alergară pe întrecute să scape vitele. Spicele coapte se aplecau spre pieptul lor, de parcă ar fi căutat şi ele mîntuire la oameni.

XV

Arkadi Valerianovici îşi pierduse de-a binelea răbdarea. Mintea lui de boier, gata să născocească întotdeauna ceva, se zbătea neputincioasă în mrejele împletite de mîinile butucănoase ale mujicilor. Era atît de rănit în amorul său propriu, încît avea impresia că şi creierii i se acopereau cu broboane de sînge. Unde se mai văzuse ca nişte ţopîrlani, nişte prăpădiţi de ţărănoi, care se plecaseră de atîtea ori la picioarele lui, să-l îngenunche pe boier ? Şi uite că acum izbutiseră s-o facă prin îndărătnicia şi răbdarea lor afurisită. Oamenii îl ascultau chiar şi pe unul ca Marian Polearuş ! Nemaipomenit ce se petrecea în sat !

Administratorul dăduse gata trei armăsari, cutreierase în lung şi în lat două judeţe, dar nici urmă de cosaşi şi de secerători pe cîmp. Ce-i drept, Ghervasi găsise nişte şătrari, undeva lîngă Litîn, şi-şi zisese că aceştia aveau să slujească de momeală pentru ăilalţi. Cu ce tărăboi năvăliseră lăieţii în sat, în căruţele lor cu coviltir ! Se înfruptaseră pe pajişte din purcelul cu care-i miluise boierul şi o întinseseră mai departe, nu fără a lua cu ei resturile ospăţului.

Ghervasi se repezi după ei, să-i întoarcă. Cînd l-au văzut au început să cloncănească toţi odată, rostogolindu-şi ochii de hoţomani.

— Să ne trăsnească sfîntul din cer dacă n-am vrut să muncim, cucoane ! Dar ţăranii dumneavoastră ne-au băgat în spaimele morţii, de n-am ştiut cum să ne cărăbănim mai repede cu dancii şi căişorii. O să vă facem de petrecanie, ne-au zis, o să vă furăm caii. Auzi, drăcovenie — ţăranii să fure cai de la ţigani ! Într-un sat ca ăsta nici bunul dumnezeu n-ar munci ! Dii, haramule...

Ce se întîmpla pe lume ? A cui mînă răzvrătise întunecatele stihii ale poporului ? Cine făurise în bezna nopţii, verigă cu verigă, lanţul greu al urii şi cerbiciei ? Iar acum, tot noapte cu noapte, verigile acestea trebuiau smulse ca nişte măsele stricate, ca să nu se infecteze tot imperiul. Vai de ţara asta cu ţarul ei

slab de fire, cu cîrmuitorii ei mărginiți ! Tronul de aur se clătina la marginea prăpastiei, iar în jurul lui foia o liotă de ticăloși : delapidatori de bani publici și carierişti, apostoli dubioși ai misticismului, pripășiți de prin țări străine, și desfrînați băștinași din „arca" sectei autoflagelatorilor.

Căutînd să-și imagineze proporțiile tragediei care lovise imperiul, Arkadi Valerianovici își opri armăsarul pe un colnic auriu. Dincolo de orzul mustăcios și fărîmicios, care mîine-poimîine va fi numai bun de secerat, lîncezea secara răscoaptă. Încă puțin și își va scutura toată vlaga, bob cu bob. Peste rîu se înălța întunecată fabrica de zahăr. Arkadi Valerianovici nădăjduise s-o cumpere anul acesta. Strînsese în sfîrșit singur — n-avea nevoie de nimeni ! — suma trebuincioasă. Ardea de nerăbdare să intre călare pe poarta noii proprietăți, care domina atît de pitoresc știubeii cenușii ai bordeielor și se oglindea în undele uriașului iaz. Dacă nu se liniștea lucrurile va trebui să cumpănească bine de tot înainte de a-și investi banii în această întreprindere. La gîndul că va trebui să-și ia rămas bun de la speranța aceea, simțea o strîngere de inimă.

De unde totuși să ia secerători ? De unde ? Mintea lui se zbătea zadarnic să scape din încleștarea degetelor noduroase ale țăranilor.

Seara, gospodarii cei mai înstăriți se adunară în cabinetul lui Arkadi Valerianovici. Veni Okun cu placa de pe piept frecată lună, veni și Terenti Placinda, convins de mult că pămîntul n-avea nevoie de boieri, ci de alți stăpîni, ridicați din țărănime. Stadnițki o știa, dar nu era momentul să zgîndărească povestea asta veche. Le vorbi scurt și cuprinzător :

— Socotindu-vă buni vecini și gospodari cinstiți, v-am chemat să-mi dați o mînă de ajutor. Salvîndu-mă pe mine, vă salvați și pe voi !

Terenti tresări pe scaunul boieresc, din lemn fasonat, pitindu-și un zîmbet între cleștele mustăților. „Ne ia strună subțire boierul ! N-are decît să iasă singur la mal, cățărîndu-se cu unghiile și cu dinții, că de la mine n-o să vadă un pai." Citindu-i parcă în suflet, Stadnițki îl făcu pe loc să-i piară buna dispoziție.

— Gîndiți-vă ce-o să se întîmple dacă o să plătesc cît cer greviștii. Argații voștri o să-și ia și ei nasul la purtare. Unii o să pretindă să le măriți pe loc simbria, alții o să vină să muncească la moșie.

Să știi că așa-i ! Terenti o cam băgă pe mînecă. Parcă îl vedea pe Davîd cum îi punea sula în coaste, smulgîndu-i și lui un spor. Și cu toate că deocamdată acestea se petreceau numai în

închipuirea lui, Terenti se mînie foc de pe acum pe argatul său. Ăsta era în stare să te strîngă de gît ca să-ţi ia banii.

— De aceea vă rog să-mi daţi oameni numai pentru vreo două zile, urmă Stadniţki. Îmi ajunge ca să le vin de hac greviştilor.

— Trebuie să-l ajutăm pe boierul nostru, sări cel dintîi Okun. Chiar mîine îmi iau oamenii şi vin cu ei pe moşie.

— Mulţumesc.

Stadniţki se înclină scurt în direcţia primarului şi-i privi întrebător pe ceilalţi. Atunci se ridică Terenti.

— Să ieşi la cîmp nu-i mare lucru. Şi eu pot să-mi trimit oamenii, pentru o zi, măcar că sîntem în toiul lucrului. Da ce cîştigăm cu asta ?

— Totul ! aruncă morocănos Arkadi Valerianovici pe care îl îngreţoşa felul de a vorbi al lui Placinda.

— N-aveţi dreptate, boierule. Se vede că nici acum nu vă daţi seama ce zace în ţăranul nostru, spuse Terenti coborînd vocea. Dacă trimitem mîine oamenii, ăilalţi o să sară la ei cu măciucile şi atunci ne-am şters pe bot de recoltă, şi dumneavoastră, şi noi.

— S-ar putea să iasă şi aşa, dădu glas Şmali.

— Atunci ce mă sfătuieşti să fac ? întrebă Arkadi Valerianovici pironind cu ostilitate faţa puhavă a lui Placinda.

De la ăsta nu se putea aştepta la nimic bun : se şi vedea, canalia, stăpîn peste pămînturile moşiei.

— Iată ce, răspunse Terenti cu tărie. Trimiteţi chiar azi la ispravnic ori la zapciu să dea oameni înarmaţi. Iar mîine o să scoatem argaţii la muncă. Cînd o să zăngăne pe cîmp săbiile, lucrătorii noştri o să cosească fără frică. Apoi, încet-încet, o să vină şi ăi care vor să muncească pentru o jumate de rublă, dar se tem de căpeteniile lor.

— Îţi mulţumesc, Terenti Dorohteevici, îţi mulţumesc din suflet, rosti înduioşat Stadniţki, iertîndu-l pe Placinda şi pentru vorbele lui grosolane, ba chiar şi pentru că-i fura smoala din pădure. Am să trimit imediat după poliţişti.

XVI

Ban la ban trage. Iar săracului i se stinge şi cenuşa din vatră. Aşa şi cu Evdokim Iurenko. Cît se zbătea, cît se spetea bietul de el pe cele patru deseatine, dar nu prindea cheag, şi pace. Mereu îl pălea vreun necaz : ba dădea o boleşniţă în vite, ba nu se făceau

bucatele, ba îl bătea piatra ori îl pîrjolea soarele. Treptat, nădejdile dragi cu care se legăna se risipiră ca boarea de rouă vara.

Uite, mergea omul pe cincizeci de ani şi nu-i fusese dat „să hălăduiască" şi el nici măcar o singură zi. La vîrsta lui, nu avusese parte de nici o bucurie, necum de belşug. Era încă băieţandru cînd îi zîmbiseră ochii limpezi ai Mariei şi simţise în braţe trupul mlădios ca trestia al fetei. Dar acum stăpînă în casa lui nu era Maria, ci Oliona — o iasmă cu limba de viperă. E adevărat că-i adusese o deseatină jumate, o ladă de zestre, grea, de-i intraseră rotiţele în huma de pe jos, şi o pereche de bouleni. Pentru asta îşi irosise Evdokim tinereţea, ba chiar toată viaţa, şi se înhămase la jug ca o vită, trăgînd din răsputeri ca s-o scoată la capăt.

Acasă n-avea cu cine să schimbe o vorbă, cui să ceară un sfat, aşa că tăifăsuia mai mult cu boii lui. Îi alegea după ochii ce păreau a înţelege graiul omenesc. Ai cui boi erau cei mai falnici în coarne? Ai lui fireşte. De le-ar pune şi o căpiţă în coarne, ar căra-o jucîndu-se. În ziua aceea, însă, boii l-au băgat în belea. Cînd se înnoptă se duse cu ei să-i pască în pîrloagă. Trudit cum era de peste zi, îl fură somnul pe răzor. În vremea asta boii intrară în meiul boierului şi acolo se ghiftuiră în lege, pînă-i găbui paznicul. Trezit de un „diii" răstit, Evdokim sări în picioare şi, îngheţînd de spaimă, îşi văzu juncanii mînaţi spre cancelaria moşiei, cu paietele lunii strălucind pe coarnele lor falnice.

Dacă paznicul ar fi fost om de omenie, iar nu un hain de slugoi boieresc, Evdokim ar fi alergat după el, dar aşa era mai bine să aştepte ca să nu iasă şi bătut. Frămîntat de gînduri, o luă spre sat tîrîndu-şi picioarele. Nu intră în casă, unde afurisiţii de purici îi mîncau nevasta şi copiii, ci se culcă în fînărie. Nu-l lua somnul de loc. Avea mereu înaintea ochilor boii pentru care ăi de la cancelarie o să-l jupoaie de viu. Chit că toată paguba nu putea să treacă de două grivne, va trebui să plătească vreo cinci ruble. De unde să scoată banii, că-s rotunzi fir-ar să fie şi se rostogolesc care încotro?

Cînd se lumină de ziuă intră în casă şi-şi văzu nevasta întinzîndu-se cu poftă şi făcîndu-şi mărunt semnul crucii peste gura căscată. Ciufulită cum era, semăna cu o momîie de cîlţi.

— Unde-s tărcaţii noştri, sufleţelule? Că nu-i văd în bătătură.

Oliona îl privea îngrijorată şi bănuitoare.

— S-au dus la conac în ospeţie. Li s-o fi făcut dor de Ananas, de cînd nu l-au mai văzut.

— I-au luat de pripas? Oliona se pocni peste şoldurile puhave şi-şi ţintui bărbatul cu ură. Ai tras la aghioase, ai?

— Păi, nu ţi-am spus că-s duşi la praznic?

— Să te ducă pe tine la dracu în praznic şi să nu te mai întorci de acolo ! Să facă Aghiuţă din tine cărbuni de potcovărie ! zbieră Oliona, trezindu-se de-a binelea. Of, mi-ai mîncat zilele !

— Parcă tu mie nu, răspunse Evdokim fără să ridice glasul şi, luînd securea de sub laviţă, dădu să iasă ca să lucreze la gard.

— Doamne dumnezeule, unde mi-a fost capul ! Uite pe mîna cui am dat deseatinele ! Oliona îşi înfipse degetele în hălăciuga de păr şi-şi dădu ochii peste cap, de li se vedea numai albul. La mama eram ca un boboc...

— Numai că din bobocul ăla n-a ieşit trandafir, ci mătrăgună. Hai, îmbracă-te, nu umbla ca o magaoaie.

Scîrbit, Evdokim îi întoarse spatele şi mereu cu securea în mînă se apropie de masa pe care era o străchinuţă de fragi şi o cană cu lapte de capră.

Pe faţa lui mîji un zîmbet duios : Marika avea grijă de tăicuţul ei ! Ştia, mititica, ce mult îi plăceau fragii cu lapte de capră şi voise să-i facă şi lui o bucurie. Ehe, dacă şi nevasta i-ar fi fost blîndă şi drăgăstoasă ca pruncii, într-adevăr ar „hălădui". Puse jos securea, îşi luă o lingură din dulăpior şi se aşeză la masă.

— Înfuleci, ai ? şuieră Oliona. Vezi să nu crăpi de ghiftuială ! Da cine o să se ducă să scoată boii ? Tata ?

— Ba chiar tu o să te duci, bobocelule. Cînd te-or vedea poate au s-o lase mai ieftin.

Oliona nu înţelegea niciodată de glumă.

— Aud ? ! Vrei ca slugile boierului să se hlizească la femeia ta ? Nu-ţi crapă obrazul de ruşine !

— Da ce, numai eu să-mi desfăt ochii cu tine ? Las' să mai aibă şi alţii aşa bucurie, răspunse netulburat Evdokim, înfruptîndu-se mai departe, fără să-i arunce măcar o privire.

Oliona îi smulse strachina de sub nas şi blestemînd într-una aruncă fragii în găleata de gunoi.

— Ai minte cu carul, să nu-ţi fie de deochi, zise bărbatul ei, ridicîndu-se liniştit de la masă.

— Cu carul ori ba, tot am mai multă ca tine ! îl repezi Oliona, dîndu-şi din nou ochii peste cap cu meşteşug. Du-te numaidecît după boi ! Cu ce-o să ieşim la cîmp ?

— Te înjug pe tine. Poate aşa o să-ţi mai piară niţeluş arţagul şi n-o să-i mai mănînci sufletul bărbăţelului tău.

— Ciuma să te mănînce, prăpăditule ! Hai, ia-o din loc !

— M-oi duce pe la amiaz.

— Pe la amiaz ! izbucni Oliona. Da ce treabă ai pînă atunci ?

— Tu să fii lîngă mine, că treabă se găseşte.

— Bunăoară ?

— Bunăoară o să mă desfăt privindu-te pe tine, că niciodată n-am vreme destulă.

Evdokim ieşi din casă, închise bine uşa să nu mai audă potopul de ocări şi se apucă să dreagă gardul pe care boii îl săltaseră în coarne. Ce mai coarne aveau, bată-i să-i bată ! Ridicau şi o casă cu ele. Ce bine i-ar şedea Olionei s-o ridice tărcaţii în coarne, cu casă cu tot ! Curat panoramă.

Zîmbi la gîndul ăsta năstruşnic, închipuindu-şi-o pe Oliona zburînd dintr-un ungher în altul al casei şi ocărînd de mama focului. Deodată se întunecă la faţă : cît o să-i ceară la cancelarie ? Eh, de s-ar întîmpla măcar de data asta o minune : să întoarne capul, iac-aşa, şi să-şi vadă boulenii venind pe uliţă cu pasul lor domol şi trăgînd cu ochii spre ogradă — e acasă stăpînul ? Atunci ar zice şi el : halal !

Evdokim îşi lunecă privirea peste grădina de zarzavat, unde cartofii îşi presărau des florile albăstrii, unde moţăiau macii trandafirii cu bujori în obrăjori, iar florile-soarelui, încălzite în cununa lor de aur, începuseră să prindă viaţă. Cînd întoarse capul în partea cealaltă îi scăpă securea din mînă : aşa cum îşi închipuise adineauri, boii lui veneau încetişor pe uliţă. Numai ochii le căutau nu spre ogradă, ci tot în pămînt, ca ai oricărui plugar. Să mai zică cineva că nu sînt minuni pe lumea asta ! Lăsă securea lîngă gard şi, cu gura căscată de uimire, se repezi să deschidă poarta. Dar cum puse mîna pe zăvorul înnegrit, o voce cam surdă îl strigă de după gard :

— Bună dimineaţa, Evdokime ! Nu te aşteptai să-ţi vezi aşa de repede trăgătorii, hai ?

Chiar paznicul de aseară zdupăia spre poartă şi — dacă nici asta nu era o minune ! — îi întinse mîna, de a cărei încheietură atîrna o nagaică umedă de rouă, aceeaşi care era cît p-aci să joace tontoroiul pe spinarea lui Evdokim.

— Bună dimineaţa, răspunse Iurenko fîstîcit, neştiind ce să creadă.

Pufnind clăbuci de spumă, boii întinseră spre el boturile peste poartă.

— Nici cu gîndul n-ai gîndit, ai ? rîdea paznicul, fără pic de răutate ori supărare.

„Ce comedie o mai fi şi asta ?"

Neavînd însă vreme să chibzuiască la cele petrecute, Evdokim se plecă respectuos.

— Chiar aşa. Mulţumesc.

— Mulţumeşte celui-de-sus şi boierului, că i-a fost milă de tine !

Paznicul ridică mîna cu nagaica spre a sublinia solemnitatea acestor cuvinte.

— Boierul ? se minună şi mai mult Evdokim, iar o dată cu el şi nevastă-sa, care tocmai ieşise din casă şi părea gata să se arunce la picioarele paznicului.

Acesta îl lămuri sfătos, ca de la om la om :

— Da ce credeţi, că boierul nu ştie cine se ţine de ticăloşii şi cine n-are nici o vină că i-au intrat vitele în semănături ? Pe toate le ştie, de-a fir-a-păr. Te pui cu boierul nostru ! Cap de ministru, de !

— Să-i dea dumnezeu sănătate şi dumnealui, şi dumitale. Oliona se plecă adînc şi pieptu-i bogat era gata să se reverse afară. Bogdaproste că ţi-ai ostenit picioarele pînă la noi.

— Nu face nimic, răspunse paznicul cu ochii lunecînd spre sînii femeii şi urmă, privind în gol printre ea şi Evdokim : Ei, gloabă n-o să vă mai luăm. Poruncă de la boier ! Dar chiar azi să veniţi amîndoi la moşie să seceraţi la secară. O să lucraţi vreo două zile — nu pe degeaba ! Şi boierul o să vă ierte stricăciunea.

— Cum să ieşim, dacă oamenii îs în grevă ? întrebă nedumerit Evdokim.

Bălăbănindu-şi guşa şi pieptul, Oliona se năpusti cu gura pe el :

— Da ce-ţi pasă ţie de trîndavii ăia, blegule ? Ţi-e c-au să rupă cumetria cu tine, sau ce naiba ? De vreme ce ne-a miluit boierul — trăi-l-ar dumnezeu, drăguţu de el ! — să fim şi noi oameni !

Evdokim o măsură cu dispreţ.

— Dar dacă ne-or milui zilierii cu ciomegele, atunci cum ?

— Dinspre partea asta să n-ai nici o grijă ! Şi-au făcut ei de cap crezînd că a venit împărăţia nehaliţilor, dar de-acum amin ! Adineauri au sosit străjile. O să vegheze pe tarlalele moşiei şi, de o să zică unul o vorbă, praf îl fac !

— Cum, o să ne ocrotească străjile ? ciuli urechea Evdokim. Unde s-a pomenit una ca asta ? Of, of, nu-i a bună !

— Faci cum vrei, Evdokime, se încruntă paznicul. Eu nu te rog. M-am gîndit numai că ăi avea nevoie de boi şi că un ban n-o să-ţi strice.

Cu aceste cuvinte ridică nagaica ca să mîne boii îndărăt.

— Nu-l asculta pe zărghitul ăsta ! Parcă îşi dă seama de ceva ? Vorbeşte şi el în bobote, ca în fierbinţeală ! începu să melţeze Oliona. Îmbucăm ceva la repezeală şi venim la cîmp : eu cu secera, el cu coasa. El ca el, dar mie o să-mi sfîrîie secera la treabă, zău aşa !

Evdokim oftă, privindu-şi dobitoacele care se apropiaseră de poartă.

— Ei, vii ? întrebă paznicul sfredelindu-l cu privirea.

Evdokim tot şovăia, se tot frămînta pe picioare şi, din obişnuinţă, întindea mîna să-şi mîngîie boii.

— Ce să fac ? Văd că n-am încotro. Dar mă întreb ce-o să iasă ?

— O să vă iasă o rublă pe zi la amîndoi şi unde mai pui că n-o să daţi nici o lescaie ispaşă. Ba o să cinsteşti şi un păhărel, ca să zici şi tu că hălăduieşti, încheie el, zîmbind din ochi. Şi pe ai mei îi trimit la cîmp, că nu-ţi pică în fiecare zi aşa pleaşcă. Okun vine şi el cu nevasta, şi argaţii. Şi Şkapond îşi bate coasa... Ei, să ne vedem sănătoşi ! Să nu vă moşmondiţi !

Mătăhălosul paznic îşi văzu de drum spre celălalt capăt al satului, iar Evdokim deschise larg porţile şi boii intrară în ogradă, purtîndu-şi falnic coarnele, care uneori vuiau de ziceai că sălăşluia vîntul în ele.

— Slavă domnului că totul s-a isprăvit cu bine !

Oliona se închină chiar acolo, lîngă boi. Îi păsa mai mult de dobitoace decît de tovarăşul ei de viaţă.

— S-a isprăvit pe dracu, bombăni Evdokim.

Oliona îl bruftului zicîndu-i cobe, momîie, ţopîrlan, sfrijit, zgîrciob, dar — ciudat ! — toate sudalmele acestea, în loc să-l mînieze pe Evdokim, îi mai luară cătrăneala de pe suflet. Se pregăti de muncă încet şi fără chef. Oliona sări de cîteva ori cu gura la el pînă ce-şi ridică în sfîrşit coasa pe umăr şi apucă damigeana cu apă, astupată cu un măr verde. Îşi luă rămas bun de la copii, cuprinse cu o privire grădina, unde macii tocmai îşi deschideau corolele, şi numai după toate astea păşi silnic spre poartă.

Ieşiră din sat şi o luară nu pe drum, ci pe o potecă şerpuitoare, umezită de rouă, mai puţin umblată. Nu i se mai întîmplase niciodată să se ascundă de oameni cînd se ducea la seceriş. Pe pămîntul boierului se şi adunaseră vreo treizeci de secerători şi cosaşi. Lui Evdokim îi mai veni inima la loc, dar se posomorî iarăşi văzînd la marginea holdei, pe drumul cenuşiu, un pîlc de străjeri înarmaţi. Printre ei era un zdrahon între două vîrste, cu mustăţile ca nişte colţi — căpetenia lor pesemne.

„Cine ştie ce-o să se mai întîmple acu !" se frămîntă Evdokim căutînd din ochi unde să pună damigeana. Îşi ocupă totuşi locul printre ceilalţi şi începu să cosească mocnit.

Nu apucă bine să ajungă la capăt că undeva în spate se iscă o zarvă mare.

Pe drum venea un val cenuşiu de zilieri şi sezonieri. În frunte erau Grigori Voloşin, Les Iakubenko şi Marian Polearuş. Se opriră la un pas de străji. Din pîlcul acestora se desprinse, ţinîndu-şi sabia cu mîna, căpetenia încătărămat cu curelarii nou-nouţe, scîntâind

în soare. Ridică mîna şi spuse ceva. Mulţimea vui şi se apropie mai mult. Străjerii îşi puseră puştile la ochi, iar căpetenia lor sări sprinten la o parte.

Văzînd gurile negre ale puştilor aţintite spre ei, oamenii se traseră speriaţi în lanuri. Numai Les, Marian şi Grigori nu se clintiră. Dar iată că şi ei se dădură lîngă ceilalţi şi atunci, pe neaşteptate, ţîşniră din mulţime neveste, fete şi copii. Strigînd şi plîngînd alergară drept spre străjeri, şi aceştia, descumpăniţi, lăsară puştile în jos. Femeile şi copiii se repeziră la secerători. Evdokim o zări pe Uliana lui Davîd, pe Hristina, tristă ca o călugăriţă, şi pe colţoasa de Vasilina, cu tot cîrdul după ea. Chiar şi Maria era printre ele. De ruşine Evdokim zvîrli coasa pe polog şi se piti repede în secară. Îşi scoase şi pălăria mare de paie, să nu fie văzut.

— Oameni buni ! strigă Vasilina cu plînsul pe buze, strîngîndu-şi copiii la piept. Ce-i asta ! ? Au nu sîntem cu toţii o apă şi-un pămînt, de vă faceţi osîndă cu noi ? Fie-vă milă de copilaşii noştri, nu le smulgeţi ultima bucăţică de la gură. Fie-vă milă, că şi pe voi poate să vă ajungă năpasta.

N-o lăsară să isprăvească. Un străjer cu picioare lungi se năpusti la ea ca o fiară, o înhăţă de braţ, o tîrî aproape în goană spre marginea tarlalei şi o zvîrli ca pe un snop în mulţime. Începură să şuiere nagaicele. Ţipetele stridente ale femeilor spintecară văzduhul. Un vaiet se înălţă pînă sus spre slăvi. În cîteva clipe nu mai rămase nici o femeie lîngă secerători. Doar o basma albă se legăna molcom pe spice.

Evdokim se apropie cu fereală de ea, întrebîndu-se : „N-o fi a Mariei ?“ şi rămase nemişcat, privind-o cu amărăciune. O luă cu grijă de pe spice. Era umedă, poate de lacrimi, poate de rouă.

— Ei, Evdokime, te-ai lăsat pe tînjeală ? auzi de departe glasul lui Okun.

Lîngă el Oliona şuieră ca o gîscă mînioasă. Umerii lui Evdokim se plecară, şi el se apucă din nou de cosit.

În ziua aceea, oamenii munciră în tăcere. Nici băutura cu care-i cinsti seara economul cu dărnicie nu le putu descreţi frunţile. Pe tot cîmpul numai economul rîdea, iar isprăvnicelul îi ţinea respectuos hangul, jurîndu-se că mîine-poimîine o să vină la lucru tot satul, în păr. Economul dădu pe loc fiecăruia cîte o piesă de argint de o jumătate de rublă şi zornăi ispititor săculeţul.

— Veniţi şi mîine, oameni buni. Aduceţi-vă şi vecinii ! Are boierul la aur şi la argint pentru toată lumea.

Auzind zornăitul argintului Iurenko se strîmbă. A cîştigat o jumătate de rublă şi s-a spurcat de zece. Numai podoaba de nevastă-sa nu pricepea nimic, de parcă ar fi avut cap de lemn. Nu

ştia decît să dea din clonţ şi să-şi joace ţîţele în faţa cui era măcar un pic mai sus decît ţăranul de rînd.

Evdokim dormi dus în fînărie ; fu trezit abia în zori de zbieretele nevestei. Nu mai amuţea zgripţuroaica odată ! Se îmbrăcă şi ieşi în ogradă ; Oliona alerga buimacă prin grădină, bocind şi blestemînd. Dădu s-o repeadă : „Ce te-a apucat de răcneşti cu noaptea în cap ?", dar îi rămase vorba în gît şi simţi un fior rece în spate.

Ce se întîmplase cu grădina ? Ce vrăjitor o schimbase aşa ? Unde erau macii roşii ? Cartofii fuseseră smulşi fără milă cu rădăcină cu tot, pînă la ultima tufă, iar roadele lor albe, abia legate, erau împrăştiate pretutindeni. Vrejurile dovlecilor zăceau strivite de-a valma cu tutunul. Florile-soarelui, înnegrite, păreau nişte păcătoşi prosternaţi într-o rugă plină de căinţă. Un singur strat de morcovi plăpînzi scăpase nevătămat... Sfinte dumnezeule, cui îi greşise de se răzbunase atît de crunt pe pămîntul lui ?

În clipa aceea izbucniră ţipete şi în celălalt capăt al grădinii. Nevasta lui Okun, care în ajun se întrecea cu Oliona la secerat, zbiera ca o apucată, blestemîndu-i pe sezonieri. Fără să-şi dea seama Evdokim vîrî mîna în buzunar şi pipăi piesa de argint, cîştigul din ajun. O scoase şi dădu cu ea de pămînt. Lovindu-se de un hîrb argintul clincheti melodios, şi Evdokim văzu o clipă chipul zîmbitor al ţarului. Cînd îşi găsise şi ăsta să rîdă !

În ziua aceea nu mai ieşi nimeni pe cîmpul boierului. Străjile înarmate vegheară degeaba pînă la prînz în mijlocul drumului, apoi, cînd văzduhul părea că tremură de arşiţă, o luară spre sat cîntînd voiniceşte :

Ei, cucoană, cuconiţă,
Jupînească, jupîniţă,
De ce pe Vanea l-ai pocnit ?
De ce pe Vanea l-ai cîrpit ?
De trei ori, de trei ori,
Peste ochi, peste ochi.

Seara Arkadi Valerianovici anunţă că acceptă să plătească cît au cerut greviştii. Chiar a doua zi de dimineaţă tot cîmpul se acoperi de secerători şi cosaşi. Larma glasurilor şi rîsetele păreau că-l trezesc la viaţă.

Şi în anul acela au apucat oamenii să secere la timp secara boierului, dar nimeni n-a mai venit la conac cu cel dintîi sau cu cel din urmă snop.

XVII

Cînd durerea te muşcă de inimă ca un şarpe, somnul fuge de tine. În asemenea nopţi cîte nu-ţi trec prin cap, chinuindu-ţi mintea şi sufletul ! Amintirile îşi fac şi ele drum prin suferinţă, cu sfială, parcă ar călca pe o podişcă şubredă, fără a-ţi aduce alinare. Nu sînt decît nişte umbre reci cu care te poţi amăgi o clipă, dar numai atît. Orice năpastă te-ar fi încovoiat sub povara ei, trebuie să te îndrepţi singur şi adesea în aşa fel, încît nimeni să nu bănuiască prin ce ai trecut, să nu vadă cîrjile cu care îţi sprijini viaţa schilodită. Cînd o să fii întrebat :

— Ce ai ?

Va trebui să răspunzi :

— Ei... Nu mă simt prea bine.

— Ce te doare ?

Să nu le spui : „totul", ci „capul" ori, bunăoară, „pieptul". Ba chiar să te prefaci că te doare capul sau pieptul, şi nicidecum sufletul beteag, care arde mocnit ca un tăciune.

Aşa făcea şi Hristinka după ce-şi jelise fecioria. Dar poate că nu fusese nimic ? Nici noaptea cu lună, cînd Roman îi spusese c-o s-o ducă pe umeri pînă la moară, nici seara aceea cînd de sub sălciile ce străjuiau casa lui Morozenko glasul lui Iurko a chemat-o încetişor, iar peste dragostea lor au fîlfîit nişte aripi. Acum inima ei parcă îngîna fîlfîitul acela împingînd prin vine nu sînge, ci lacrimi. Privea bolta înstelată, se uita la Carul mare şi lacrimile îi curgeau de la sine, necurmat. De ce erau atît de multe lacrimi în viaţă ? Cînd vor fi mai puţine ? Că tot lacrimi de fată erau şi cele şapte stele ale Carului mare.

Moş Dunai îi spusese cîndva povestea celor şapte stele întocmite pe cer în chip de car... Demult, în vremurile vechi, fusese o secetă cumplită. Iazurile, puţurile, izvoarele, pîraiele — toate secaseră. Pămîntul pîrjolit se uscase ca iasca. Pe atunci, mama unei fete căzuse greu bolnavă şi trăgea să moară. Fata a luat o cofiţă şi s-a dus să caute apă pentru maică-sa. A mers ea trei zile şi trei nopţi prin păduri şi cîmpii şi a dat pînă la urmă de un izvoraş ce-şi picura arar puţinii stropi. A stat acolo aproape o zi întreagă şi cînd s-a umplut cofiţa a rupt-o la fugă ca să ajungă mai repede acasă. Cînd a ajuns la o aruncătură de băţ de satul lor, a întîlnit şapte oameni betegi. Aceştia s-au rugat de ea să le dea de băut. Fata i-a lăsat să-şi potolească setea, apoi a pus cofiţa jos pe pămînt. Un cîine s-a tîrît pînă la cofiţă, a băut şi a răsturnat-o. Pe biata fată a podidit-o plînsul. Lacrimile i-au picat pe fundul cofiţei, apoi s-au înălţat spre cer în chip de şapte stele

mari. Şi o dată s-a pornit o ploaie, de s-au săturat de apă şi pămîntul, şi oamenii...

O clipă povestea aceasta abătu gîndurile Hristinei, dar cînd amintirea se risipi ca o pală de ceaţă durerea reveni şi mai năprasnică.

Pe uliţă rătăcea o umbră. Iurko o tot aştepta. Şi-o fi închipuind că era încă bolnavă. Hristina se depărtă de fereastră să nu audă cîntecul ce se tînguia încet ca un suspin :

Maică-măiculiţa mea,
Secara nu-i goz ;
Dragă mi-e fetiţa,
Că-i frumoasă coz !

Bine ar fi să n-o mai iubească. Altfel, dacă nu azi, mîine tot va trebui să dea ochi cu el. Ce să-i spună ?... Iurko vorbise şi rîsese cu multe fete, dar apoi abia dacă le mai dădea bună ziua. De ar face şi acum la fel. Ţi-ai găsit ! Se plimba de colo, colo pe uliţă, zăbovind la poartă, cîntînd şi fluierînd, chemînd-o. Dar cîntecele lui, vorbele lui — c-ar fi cea mai frumoasă fată din lume ! — nu mai erau pentru ea... Ce-ar fi să iasă totuşi, chiar acum, să-i spună tot, tot cu lacrimi în ochi, ca să se isprăvească odată cu chinul ăsta ! Gîndul acesta o înfioră. Broboane reci îi năpădiră fruntea. Cîntecul răsuna iar şi iar, ca o înfiorată chemare :

Spicuşor de grîuşor,
Maică-măiculiţă !
Mi-a căzut fata cu tronc
Că are nuriţe !

Mai ieri îi spusese că-i o mică vrăjitoare, pe pajiştea aceea unde gîrbovul bondar îşi jelea cuibul scurmat... Poate că ar fi mai bine totuşi să iasă la Iurko ! În loc de aceasta, însă, se lăsă sleită pe laviţă, îşi luă capul în palme şi din nou o podidiră lacrimile.

Două seri mai tîrziu, cînd maică-sa era dusă prin vecini, se pomeni cu Iurko în casă. Hristina rămase stană, lîngă masă, neştiind ce să-i spună.

— Ce-i cu tine, Hristinko ? Ce stai închisă în casă şi nu ieşi nicăieri ? Ori poate nu mai vrei să mă vezi ?

Îi luă mîna vlăguită şi o duse la buze. Gestul acesta o scoase din amorţeală.

— Să nu mă săruţi, Iuri, murmură fata acoperindu-şi faţa cu mîna pe care i-o sărutase.

— De ce, iubito ? întrebă flăcăul, nedumerit.

— Nu mai sînt a ta.

— Ce tot spui, Hristinko ? Vino-ţi în fire ! Ce ai ?

Se uită la ea speriat, apoi o strînse în braţe şi îi atinse mîngîietor sînul.

Era pentru întîia oară cînd nu-l respinse, nu-l făcu neruşinat, nu-l pocni peste degete. Iurko se nelinişti şi mai mult : trebuie să i se fi întîmplat ceva groaznic. O sărută pe buzele-i moi, nemişcate. Dar cînd dădu s-o ia în braţe, ea se împotrivi şi rosti cu tărie :

— Lasă-mă, Iuri, dă-mi drumul. E mai bine aşa.

— Dar ce ai ?

— Nu mă întreba...

— Ba nu, trebuie să-mi spui ! se încruntă flăcăul. Dacă e ceva care o să mă doară nu mai tărăgăna, loveşte.

Muşcîndu-şi buzele, Hristina îi povesti tot.

— Îl omor ! Chiar azi îl omor ca pe un cîine turbat ! Se întoarse şi se repezi spre uşă.

Dar Hristina îl opri :

— Nu face aşa ceva, Iuri. Totul e zadarnic. Se vede că el mi-e ursita.

— Da eu ce sînt ?

Hristina îl învălui într-o privire de o sfîşietoare tristeţe.

— Tu eşti dragostea mea.

— Cum, ai de gînd să te măriţi cu nemernicul ăsta ? ! gemu Iurko.

— N-am încotro.

— Să nu faci una ca asta, strigă Iurko, strivindu-şi tîmplele între palme. Îţi spun drept, uşor nu mi-e, totuşi mărită-te cu mine.

— Nu se poate, Iuri, gemu Hristina rezemîndu-se de masă.

— De ce ? stărui el, negru de mînie şi durere. Spune, mă iubeşti cu adevărat ?

Fata îl privi drept în ochi.

— Mai întrebi... Iuri, te iubesc mai mult decît... mi-am iubit viaţa.

— Şi eu te iubesc la fel. Ştii ce, dă-l dracului pe Levko... Altceva am visat, dar om trăi şi aşa. Mă asculţi ?

Hristina clătină din cap.

— Nu, Iuri, tu n-ai să uiţi niciodată...

— Nici tu. Dar să încercăm... Poate o ieşi bine pîn' la urmă. Ptiu, ticălosul !

— Uşor de spus : să încercăm, să uităm... Dar dacă fac un copil ? Pentru tine n-o să fie o bucurie, ci un chin. Nu vreau aşa ceva.

Iurko înţelese deodată că înaintea lui nu era o fetişcană, ci o femeie, o mamă care privea viaţa printre lacrimi, cu tristeţe şi înţelepciune. Cînd se schimbase aşa ? O îmbrăţişă, îi puse din nou mîna pe sîn, şi Hristina îl sărută pentru ultima oară.

— Du-te, dragostea mea, şi dacă poţi nu mă judeca prea aspru. Şi te mai rog ceva : nu spune nimănui nici o vorbă... În faţa ta sînt curată ca o porumbiţă.

Sprijinit de Hristina, Iurko se îndreptă buimac spre uşă. O mai sărută o dată în prag şi ieşi în uliţă. În el clocotea o mînie năprasnică. Pipăi chibriturile în buzunar şi, sărind gardul, o luă prin grădini spre casa lui Şcerbina. Se furişă hoţeşte pînă la şura înaltă ce mirosea a fîn şi a snopi de secară nouă. Se tupilă lîngă poartă şi, iscodind cu ochii în lungul uliţei, scăpără două beţigaşe dintr-o dată şi ridică sub streaşină făclioara pîlpîitoare.

Deodată parcă în inima lui tresări ceva. În pălălaia flăcării ce trebuia să prefacă în cenuşă casa Şcerbinilor, i se păru că vede chipul trist al Hristinei. Fericirea lor se mistuise într-o singură noapte. De ce să mai dea pradă flăcărilor şi căminul în care se vor adăposti Hristina şi copilaşul ei...

Lăsă mîna jos, privi o clipă, zbuciumat, făclioara gălbuie ca o păpădie, o stinse dintr-o suflare, şi noaptea îi întunecă privirile. Sau poate lacrimile... Cu picioarele grele ca de plumb, se tîrî pînă acasă, intră în şură, se nărui ca secerat pe fîn, zvîrcolindu-se de durere. Dar şi acolo îl ajunse cîntecul :

Hei, pe uliţa cea mare,
Trece un car cu fîn agale ;
Mîndra în casă a intrat
Să mănînce de înnoptat.

Cu cine o să stea la masă mîndra lui ? Cu blestematul de Levko ? Dădu să se repeadă înapoi la Şcerbina, dar se prăbuşi din nou, gemînd, pe aşternutul ţepos.

XVIII

Numai vrajă şi gingăşie erau nopţile cînd căpiţele miţoase se zăreau întunecate, ori licăreau nedesluşit în văpaia lunii. Parcă te aşteptai să vezi însăşi vara hoinărind pe mirişti, cu chipul unei secerătoare trudite şi minunîndu-se singură de cîte făcuse, de cît rodise peste tot !

Pe cîmp era atîta liniște și pace! Dinspre mirişti și snopi adia o mireasmă de grîne jilave, iar de sus pogora boarea caldă și dulce a florilor de tei. Sau poate nu era boarea teilor ce străjuiau drumul, ci boarea lunii ce tremura în văzduh, lăsîndu-se pe fiece bob de grîu și, după ce alcătuia un strop, picura voios în țărînă?

Ce penel ar putea reda o noapte ca asta, cînd vara colinda nevăzută mirişti le, cînd căpițele, întruparea nădejdii plugarului, adiau mireasmă de pîine, cînd luna lega rod pe spicele mănoase de grîu, iar roua își picura lacrimile zglobii? Nu, așa ceva puteai numai să vezi, dar nu să zugrăvești. De aceea privește, omule, cît timp ți-e tînără inima, pînă nu s-au ridicat în jurul tău zidurile uriașei închisori a stăpînirii. Că, mai devreme ori mai tîrziu, nu scapi de asta.

Cu cîteva zile mai înainte învățătorul primise o citație de la secție. Ce mai zbierase la el zapciul, ce bătuse cu pumnul în masă. Se aprinsese așa de rău, încît credea că-l lovește damblaua. El însă, făcînd pe jignitul, dădea din umeri nedumerit: cum poate să-și închipuie cineva că ar exista vreo legătură între pasiunea lui nevinovată pentru pictură și acțiunile grevi ştilor? Că i-a pictat pe Les Iakubenko și pe Marian Polearuș? Asta-i adevărat: au nişte figuri cu totul ieșite din comun. Dar să vorbească cu ei despre grevă — nici pomeneală! Ce-l interesa pe el greva? De altfel, țăranii n-au pretins moșierului nimic ilegal. Au vrut numai să le plătească munca mai bine. Fiecare e liber să ceară cît vrea pentru munca lui. Parcă domnul zapciu n-ar vrea să-i mărească simbria?

Domnul zapciu îi zvîrli în față tot ce știa din denunțurile părintelui Nikolai și, la urmă, mîrîi:

— Hotărît, nu-mi placi de loc!

— Chestie de gust: unuia îi place popa, altuia preoteasa, ori fata lor.

— Văd că ai răspunsul gata pentru toate. Văd de asemenea că ai o influență rea asupra țăranilor. Dar nu asta mă scoate din sărite, ci faptul că te pricepi să ștergi toate urmele. Bine! Ulciorul nu merge de multe ori la apă! În loc să-ți ajuți patria, ne faci să ne pierdem timpul cu dumneata. Bagă-ți mințile în cap pînă nu-i prea tîrziu!

Amintindu-și de această discuție, Stepan Vasilievici scotea limba și rîdea pe înfundate. Adevărul e că nu prea avea motive să fie vesel. Un altul și-ar fi smuls părul din cap, lui însă îi venea să rîdă: guleratul avea o mutră atît de idioată, că tare l-ar fi ispitit să-i facă portretul. Zău așa. Îndeobște natura nu-l înzestrase cu prea multă minte pe domnul zapciu de la secția a patra.

Auzi, să i se plîngă că slujba era tot mai grea ! Ciudat ! Au început şi poliţaii să se plîngă că le vine greu.

Stepan Vasilievici zîmbi. Unde citise el că, dacă te gîndeai bine, în Rusia toţi erau nişte deţinuţi — şi cei ce zăceau în închisori, şi cei care-i păzeau ? Interesant !... Ei, dar cine îngăduise zapciului şi altor neisprăviţi să-i strice seara aceea încîntătoare ? Stepan Vasilievici hotărî să nu se mai gîndească la ei ! Privi fermecat căpiţele ce păreau că radiază o pulbere diafană de aur şi cîntă :

S-a dus sîn-Petru-de-vară ;
Se piteşte cucu iară,
În saschiul tot inele,
Şi-n covor de albăstrele.
Se piteşte şi se pierde
În dumbrăvi şi-n codrul verde.

Ce cîntece mai ştia despre albăstrele şi saschiu ? Îşi aminti de noaptea în care-l trecuse pe Nagornîi peste Bug, cînd cîntase despre „aşchioara de sălcioară". De la cîntecul despre postul lui sîn Petru trecu la altul, de sînziene :

— Spune, lujer de saschiu,
De ce nu te desfăşori ?
Nikola, ce nu te însori ?
— Verde sînt, mă desfăşor,
Tînăr sînt, am să mă-nsor.
— De ce, rută, nu te-nalţi
Gana, ce nu te măriţi ?
— Verde sînt, m-oi înălţa,
Fragedă-s, m-oi mărita.

Şi de ce nu ? Chiar o să se mărite dacă o să dea de un om bun. Stepan Vasilievici îşi trimise molcom cîntecul peste lanuri. Cuvintele îi trezeau în amintire felurite scene legate de sărbătoarea sînzienelor... Cercuri de foc se rostogoleau spre rîu... Aplecate peste unde, fetele cîntau privindu-şi cununile... La miezul nopţii înfloreau ferigile în pădure, iar florile lor dezvăluiau fiecăreia comorile dorite.

— Măi, Nikola, drag flăcău,
Scoate, hai, contăşul tău,
Şi pe Gana o-nveleşte
Că, sărmana, rebegeşte.

— Eu pe Gana, drăgăleana,
Înveli-voi cu sumanul
Suman negru, tăciunat,
Pentru Gana nu-i păcat...

Dat naibii flăcăul ! Şi ce dacă n-are contăş ? O să-şi învelească drăguţa cu sumanul. La urma urmei, de ce să-i fie mai rău sub suman ? Învăţătorul se pomeni că întreabă cu glas tare, şi se miră el însuşi că stătea de vorbă cu natura. Dar oare nu vorbise la fel cu natura şi cel care compusese cîntecul ? Aşa cum vorbeşte o mamă pruncului pe care-l poartă încă în sîn : „Cine-i frumuşel şi voinicuţ, cine are sprîncene negre şi ochi căprui ?" Aşa-i de cînd lumea...

Învăţătorul se opri pe o potecă şi trase în piept, cu nesaţ, mireasma de secară, floare de tei şi lună a acelei nopţi.

„Va veni o vreme cînd nopţile vor fi şi mai frumoase. Căci odată şi odată tot au să smulgă oamenii boierilor nu numai un spor de simbrie, ci însăşi fericirea... Ia să vedem, ce-o să facem atunci ? Întîi şi întîi o să dezgropăm oalele alea cu duhurile sărăciei din pragul fiecărei case de om nevoiaş, o să le facem zob, o să adunăm cioburile în coşciuge, şi la cimitir cu ele..."

Învăţătorul nu apucă să-şi imagineze pe deplin cum va arăta viitorul ; pe neaşteptate din vîlcea izbucni un glas mînios de femeie :

— Pleacă de aici, scîrbosule !

— Vasilinko, porumbiţo, ai milă... o ruga un glas de bărbat gîtuit de patimă. O să-ţi dau tot ce vrei. O să-ţi aduc cea mai frumoasă basma.

— Cîte şi-au dat fetia pe basmalele astea. Pleacă de aici, că ţip !

— Nu mai pot, Vasilina... Nu mai pot fără tine... Hai, spune o vorbuliţă. Ştiu că ai rămas fără pîine.

— O fi, da nu dau cinstea pe ruşine.

— Şi copilaşii, bieţii de ei, cît se chinuiesc. Crezi că n-o să-i ajut ?

— Chinuiască-se, izbucni cu durere femeia. Cînd erau mici le-am dat sîn, dar acu nu vreau să-i hrănesc din necinstea mea.

— Sîn ! Oh ce sîni ai !

— Ptiu, spurcatule ! Îţi ard ochii de parcă ai fi ucigă-l toaca.

— Ard de dragoste. Hai, fă-ţi pomană. Lasă-mă măcar să te strîng în braţe, să te dezmierd.

— Să te dezmierde boala ! Ai necinstit la muieri, de nu le mai ştii numărul.

— Vorbeşti nerozii ! N-oi fi eu chiar uşă de biserică, dar nici după gurile rele nu trebuie să te iei.

— Cum de te rabdă nevasta şi pămîntul ?

— Uite că mă rabdă, chicoti ştrengar vătaful. Hai, dă-mi barem o guriţă.

— Lasă-mă, n-auzi ?

— Ba nu te las, uite că nu vreau, stărui Ghervasi. Ia, nu mai face atîtea nazuri !

— Piei din ochii mei, diavole !

— Hai, Vasilino, nu mă mai chinui ! Îţi pun la picioare tot ce vrei. Să guşti şi tu cît de cît o viaţă omenească. Ori nu te înduri de Miron al tău ? Crezi că pe acolo pe unde hoinăreşte nu-i fug ochii după alte muieri ?

— N-are decît ! Eu vreau să rămîn curată în faţa lui.

— Eh, în rai oricum n-o să ajungi. Aşa că un păcat mai mult sau mai puţin nu contează.

— De cînd sînt n-am pomenit aşa neruşinat ! Zău, dacă nu te spun mîine nevestii dumitale.

— Mîine o să faci ce vrei. Acum însă fii drăguţă cu mine.

— Săriţi, oameni buni ! strigă Vasilina ca din gură de şarpe. Ajutor !

Glasurile celor doi din vîlcea se învălmăşiră.

— Taci, năroado ! E spre binele tău, o să te întorci acasă cu un pungoi doldora de bani.

— Du-te dracului, cu banii tăi cu tot... Dă-mi drumul, jivină...

Stepan Vasilievici alergă spre gura vîlcelei. Sub plopii negri două umbre se încovoiaseră spre pămînt în încleştarea luptei. În apropiere un cal păştea liniştit, mestecînd zgomotos iarba cu dinţii lui zdraveni, parcă făcîndu-şi poftă.

— Nu zgîria, pisicuţo, mormăi vătaful, ferindu-şi faţa şi scuipînd.

— Dă-mi drumul, scîrbosule... Gata să se prăbuşească, Vasilina se zbătea căutînd să scape din înlănţuirea braţelor vînjoase. Fie-ţi milă, Ghervasi, începu ea să plîngă, simţind pesemne c-o părăsesc puterile.

— Da ce-i mare lucru, toanto ? Că n-oi fi mai rău ca alţii. Eu n-o să te uit, o să vezi...

— Nu te-ar uita moartea !

În clipa aceea Stepan Vasilievici îl pocni cu sete pe Salogan drept în faţă.

— Care eşti, mă ? răcni îngrozit acesta. Care esti ? !

Dădu drumul femeii şi se apără orbeşte, cu amîndouă mîinile, de loviturile ce cădeau grindină.

— Na, mişelule ! Mai na una ! Şi încă una, să te saturi !

Levcenko îl buşea cu o cruntă plăcere.

Pînă la urmă, Ghervasi se îndoi de şale şi o tuli spre calul lui. Abia cînd se văzu în şa îndrăzni să dea glas :

— Pun eu mîna pe tine, îţi frîng eu oasele, zurbagiule. Cu mine ţi-ai găsit naşul ! răcni el turbat de mînie.

Apoi se auzi şuierul gîrbaciului, şi armăsarul porni în galop.

Plecîndu-şi ruşinată ochii plînşi şi tremurînd toată, Vasilina îşi ascunse faţa la pieptul învăţătorului.

— Vă mulţumesc, Stepan Vasilievici, izbăvitorul meu. Se vede că tot mai am un pic de noroc. Îşi puse în rînduială repede fusta şi basmaua ce-i lunecase pe o parte, şi un zîmbet stînjenit îi lumină ochii înlăcrimaţi. Şi aşa o duc ca vai de lume, dar dacă mă dovedea spurcăciunea n-aş mai fi putut să mă uit în ochii oamenilor. Vă mulţumesc, boierule !

— Eu, boier ? De unde şi pînă unde ! Să nu te mai aud pomenind cuvîntul acesta mîrşav.

— N-o să mai spun, se învoi ea bucuroasă. E adevărat că vă trageţi dintr-ai noştri, din ţărani ?

— Nu, îs din neam mai de soi, glumi Stepan Vasilievici, ca s-o mai înveselească puţin pe biata femeie care încă tremura.

Vasilina începu să-şi vină în fire.

— Din ce neam ?

— De ciubotari. Dar tata nu era înfumurat de loc. Spunea la toată lumea : „Măcar că-s ciubotar, puteţi să vorbiţi cu mine ca şi cînd aş fi un fitecine".

— Bună inimă aveţi, bo... Stepan Vasilievici. Mă duceţi pînă acasă ? îndrăzni Vasilina, prinzînd inimă.

— Dacă mă rogi aşa de frumos, merg cu dumneata pînă la capătul pămîntului, zîmbi învăţătorul.

— Vai, nu trebuie să mergem aşa departe ! tresări Vasilina, înfiorată de amintirea celor petrecute, dar chipul ei frumos, cu ochii ageri, era numai blîndeţe şi duioşie.

Tăind drumul peste ogoare şi prin grădini ajunseră la casa Vasilinei şi acolo ea începu din nou să tremure.

— Nu mai dîrdîi aşa, că o să îngheţi în postul lui sîn-Petru, încercă s-o liniştească învăţătorul.

— Dacă mi-e frică...

— Ţi-e frică, aici, la un pas de casă ?

— Dar dacă dă noaptea buzna peste mine ? Ochii Vasilinei se măriră. Ce mă fac ?

— Prostii !

— Te pui cu ticălosul ăsta ? Stepan Vasilievici, ce-ar fi să mai staţi puţin la mine ? Hai, zău ! Îmi îngheaţă inima de frică. Îl privi rugător, cu stropi de spaimă în ochi.

— Dacă eşti aşa de speriată pot să mai rămîn.

— Vai, sînteţi un om de aur ! Vasilina deschise uşa cu cheia de lemn şi, luîndu-l de mînă, îl conduse în odaia din fund. Şedeţi, Stepan Vasilievici. Să văd dacă au făcut copiii ceva de mîncare, spuse ea încreţindu-şi fruntea.

— Mulţumesc, am mîncat.

— Atunci poate poftiţi nişte fragi ? Nu e zi să nu aducă copiii din pădure.

— Cu plăcere.

Vasilina găsi fragii pe dibuite, împinse spre el o strachină, luă o lingură de pe o poliţă a dulăpiorului şi, din obişnuinţă, o şterse cu mîna. Îşi dădu seama însă şi vru s-o clătească.

Stepan Vasilievici o opri.

— Lasă ! Da dumneata nu iei ?

— Vreau să vă văd mai bine.

Cu obrazul în palmă se uita îngîndurată cum se ospătează din modesta ei tratăţie, privindu-i faţa cu umerii obrajilor ieşiţi, părul ca pana corbului, gura cu buzele răsfrînte de băieţandru.

„Asemenea om să putrezească în puşcărie ? Îşi zise ea amintindu-şi ce trăncăneau slugile boierului. Ce vină o fi avînd, că nu e în stare să facă rău nimănui. E încă un băieţandru, dragul de el", îşi spunea, privindu-l ca pe feciorul ei cel mare.

Stepan Vasilievici mulţumi pentru fragi, se ridică, făcu cîţiva paşi prin odaie, şi ochii îi căzură pe nişte ferigi grămădite pe ladă, lîngă piuă.

„Ce-o fi făcînd cu ele după sînziene ?" se întrebă el mirat.

— Ce faci cu ferigile astea ?

— Ei, să fie acolo... se fîstîci femeia, înroşindu-se ca para focului.

— Faci farmece, ca să găseşti comori ? spuse în zeflemea învăţătorul.

Vasilina oftă.

— Farmece ca astea nici la duşmani...

— Hai, Vasilino, spune-mi adevărul... Mă interesează pentru ştiinţă...

— Care ştiinţă ? Cine are nevoie de ea ? întrebă ea, gata să plîngă. V-aţi spus pesemne : vrăjitoarea asta de Vasilina se duce de drăgaică la pădure, după comori ! Aflaţi că bat în piuă ferigile şi din făina lor fac pîine, ca să nu crăpăm de foame.

Învăţătorul făcu ochii mari :

— Pîine din ferigi ? !

— Păi, da. Ca să vedeţi de ce comori are parte ţăranul.

De necrezut. În nici o carte, în nici o legendă nu pomenise Stepan Vasilievici ca plăsmuirea poetică să se împletească atît de înspăimîntător cu vitregia vieţii. N-o s-o uite cîte zile va avea. Va lupta pînă la ultima suflare ca truditorii pămîntului, cei ce dăruiesc oamenilor pîinea, să nu mai mănînce ferigi. Se apropie de Vasilina şi-i sărută mîna pe care paiele şi secera o însemnaseră cu nenumărate zgîrieturi şi crestături.

— Vai de mine, Stepan Vasilievici, se poate ? spuse ea cu dojană, ascunzîndu-şi mîna sub şorţ.

— Se poate, Vasilina, răspunse cu convingere Levcenko. Eşti mamă şi încă o mamă cum rar se întîlneşte.

— Nu mai spuneţi asta, că încep iar să bocesc ! Nimeni nu mi-a vorbit pînă acum cu atîta inimă. Două lacrimi i se aninară pe gene. Ce vi s-a năzărit ?

— Ba nu mi s-a năzărit de loc. Şi învăţătorul urmă privind icoana : S-o luăm, de pildă, pe maica domnului. Ea a născut un singur prunc, iar dumneata cinci. Îi creşti în lipsuri şi necazuri, dar cinstea nu ţi-o lepezi. Spune, nu eşti o mamă bună ?

— Vai, nu vorbiţi aşa : de-aţi şti cum drăcui liota asta de plozi, cum îl ocărăsc pe Miron şi pe cine se nimereşte, ba mă blestem şi pe mine. Ferească dumnezeu ce de măscări pot să-mi iasă din gură...

— În schimb ţi-e sufletul fără prihană. Ăsta-i lucrul principal. Privi din nou ferigile. Ştii ce, vinde-mi mie piua.

— Ce să faceţi cu ea ?

— O s-o pun pe masă, să-mi spună zi de zi : uite cum trăiesc oamenii ! De aceea trebuie să-i înţelegi şi să-i iubeşti.

— Adică, cum s-ar spune, ca un fel de război al jalei ?

— Întocmai ! O cută adîncă se săpă între sprîncenele învăţătorului. Nu vreau să mi se înăsprească vreodată inima.

— Luaţi-o, ce mai tura-vura.

— Cît să-ţi dau pe ea ?

— Nu mă jigniţi.

— Ei, îţi mulţumesc.

— Chiar că n-aveţi pentru ce.

Frecîndu-şi muchia palmei de piuă, învăţătorul scoase un pumn de făină, măcinată din planta vrăjită care dezvăluia oamenilor comori... În orice caz, lui îi adusese o comoară.

Ură noapte bună Vasilinei şi plecă. Femeia îl petrecu cu privirea pînă la poartă, apoi îngenunche în faţa icoanei, al cărei veşmînt de argint lucea stins.

Rămase mult așa implorînd-o pe maica precistă să-l ocrotească pe învățător, pe Miron, pe copilași, pe ea. Într-un tîrziu se ridică și se duse să se culce în odaia cealaltă.

Un vis cu totul neobișnuit îi încununa acea zi de trudă. Se făcea că pe cînd termina secerișul pe pămîntul boierului i se arătă sfînta fecioară. Mută de uimire, Vasilina se îndreptă de spate și rămase nemișcată, cu secera lipită de genunchi, apoi își privi speriată bietele picioare pline de vînătăi și de julituri, mîinile cu pielea crăpată, neștiind unde să le ascundă de ochii născătoarei de dumnezeu. Aceasta însă se uită cu luare-aminte la Vasilina și cuvîntă simplu, ca o femeie oarecare :

— Văd cît pătimești. Văd cum te canonești cu pruncii tăi. Da zău dacă știu cum să te ajut. Vrei să fac să crească mai multe ferigi în pădure ?

— Mai bine ar rodi mai multă pîine, îndrăzni să grăiască Vasilina.

Maica precista dădu din cap și-i întinse ceva învelit într-o cîrpă albă.

— Ține asta de la mine.

Vasilina desfăcu cîrpa și dădu cu ochii de toți dinții pe care-i pierduse la nașterea copiilor.

Se trezi tremurînd înfricoșată și întîlni în fereastră privirea albăstrie a zorilor. O fi fost de bine visul acela ? Cum de se încumetase să ceară pîine maicii preciste ? S-o fi mîniat maica domnului pentru că Miron scosese geamul de la icoană. Neapărat o să-i puie alt geam.

Se pieptănă în grabă, se spălă la hîrdău și rămase pe gînduri : ce să gătească de dimineață ? Uf, nu se mai sfîrșea cu sărăcia, fir-ar să fie ! Numai speranța nu te lăsa să-ți vîri gîtul în știreang. Deodată, sub laviță, plescăi ceva. Mare fu bucuria Vasilinei cînd scoase de acolo ditai oala în care foiau niște zvîrlugi, un pui de mihalț și cîțiva lini.

„Mînca-i-ar mama de pescari", gîndi ea întorcîndu-și ochii spre copilașii ce dormeau claie peste grămadă pe scîndurile goale ale laviței.

Ar fi vrut să prăjească peștele, dar de unde grăsime ? De aceea puse de ciorbă. Își aminti de învățător, și un zîmbet îi însenină chipul. Voinic ca stejarul, tînărul acesta de treabă. Mamă, mamă, ce l-a mai pălit pe porcul de vătaf, trăsni-l-ar sfîntul Ilie !

Soarele nu făcuse încă bine ochi că ciorba Vasilinei începu să răspîndească un abur îmbietor. Păcat că n-avea să mănînce și învățătorul din ciorba asta !

XIX

La marginea oraşului, Levcenko dădu cu ochii pe neaşteptate de Nagornîi. Acesta se apropia agale. Cînd ajunse în dreptul lui Stepan Vasilievici, căscă prefăcut şi, acoperindu-şi gura cu palma, îi şopti :

— Am fost filaţi, fii cu ochii în patru. La vechiul loc de întîlnire pîndesc copoii din brigada mobilă a lui Spiridovici. Nu te lăsa, du-i de nas. Noroc bun !

Întinzîndu-se alene, Nagornîi o luă spre obor, iar Stepan Vasilievici îşi duse instinctiv mîna la piept, unde manifestele miroseau a cerneală proaspătă şi a gaz.

Aşadar, un eşec... Auzise încă de săptămîna trecută că Laşkun, şeful copoilor, dibuise organizaţia socialiştilor-revoluţionari. Se vede că acum venise rîndul social-democraţilor. Parcă o presimţise... Cică Laşkun ăsta are ochi de cretin, dar e de o abilitate diabolică. Un eşec... Deodată simţi o privire aţintită asupra lui. Ba i se păru chiar că-l împresoară nişte umbre întunecate. Ce-ar fi să intre, de pildă, în curtea asta şi să arunce acolo manifestele ? Nu, nu poate. Ţine la ele de parcă ar fi copiii lui.

Să plece mai repede din oraş ! Noroc că se înserează. Stepan Vasilievici se pierdu în labirintul cartierului evreiesc. Părea că un uriaş din basme pusese într-un ciur toate cocioabele acelea şi-l scuturase o dată zdravăn, de zburaseră în toate părţile, hîite una către alta.

Pe străzi, nişte capre costelive, jigărite rătăceau printre grămezile de gunoaie şi hîrburi. În pragul uşilor evreice bătrîne vindeau mărunţişuri şi bineînţeles scrumbii stricate, din care se prelingea saramura. Stepan Vasilievici se strecură în zigzag, iepureşte, cotind cînd nici nu te aşteptai, şi pînă la urmă ieşi din încîlceala mahalalei în care locuia veşnica sărăcime a oraşelor.

Deodată îi tăie drumul un individ cu gambetă. De sub borurile gambetei ieşea un moţ negru răsfirat deasupra ochilor depărtaţi, cu o privire tîmpă, ce luceau mocnit.

„Laşkun !" Inima îi zvîcni, de parcă ar fi atins un sloi de gheaţă. Cum de nu-şi dădea seama un copoi aşa de încercat că gambeta aceea caraghioasă îl trăda ? Parcă era un melc în găoace ! Ori poate o fi fost vreun vînzător de prăvălie, care se întorcea acasă după un chef ?

Învăţătorul simţi că se încordează tot. Necunoscutul se apropie cu paşi şovăitori, sfredelindu-l cu o privire fixă, de şarpe. Stepan Vasilievici observă în dosul expresiei tîmpe a ochilor lui licăriri triumfătoare. Nu mai exista nici o îndoială : individul nu

era un vînzător cherchelit, ci un copoi. „Ei, să te vedem, băiete, cum ştii să joci teatru !"

Cînd ajunse în dreptul lui Levcenko se întoarse brusc spre el. Din beţivul de adineauri, cu mişcări şovăitoare, nu mai rămase nici urmă. Agentul îl înşfăcă cu amîndouă mîinile şi-i şopti, de parcă i-ar fi spus o veste plăcută :

— Nici o mişcare ! Eşti arestat.

Stepan Vasilievici, care-şi făcuse dinainte planul de acţiune, îi repezi o directă formidabilă la rădăcina nasului şi strigă indignat :

— Ce te legi de oameni, beţiv ordinar ce eşti ? ! Am să-ţi rup gîtul !

Într-adevăr, lovitura îi culcase capul pe umăr.

Mutra lui Laşkun se schimonosi de furie şi de durere. Încercă să-l înhaţe din nou pe învăţător, dar două lovituri succesive îl dădură gata. Plin de sînge, copoiul căzu moale pe caldarîm şi rămase lat acolo, zgîriind bolovanii cu degetele răşchirate.

— Să mai încerci vreodată, beţivanule, să te legi de oameni.

Învăţătorul dădu o lovitură cu vîrful bocancului în trupul chircit pe caldarîm, apoi se mistui în întunericul tot mai adînc, mirîndu-se el însuşi de modul strălucit în care jucase această scenă ; din tragică cum o prevăzuse la început se transformase aproape într-o comedie. Auzi de departe zbieretele agentului, care bocea ca o babă.

„Ei, acum linge-ţi rănile", chicoti Levcenko grăbindu-se să iasă din oraş.

Cînd naiba începuseră să-l fileze ? De cînd luase manifestele, ori şi mai devreme ? Nu, probabil că abia din ziua aceea, altfel l-ar fi mîncat de mult ploşniţele închisorii. Chiar n-ar strica să aibă la el nişte insecticid...

Soarele era gata să răsară cînd ajunse la şcoală : cercetă în jur să vadă dacă nu era nimic suspect şi descuie uşa. În clasă vîrî manifestele după portretul ţarului : era prea obosit ca să se mai ducă pînă la ascunzătoarea de pe mal.

„Las' că şi aici sînt în siguranţă !" Privi pata întunecată a portretului, mulţumit de inspiraţia pe care o avusese. Cele întîmplate îi jucau mereu înaintea ochilor. Dădu din mînă a lehamite, vrînd să scape de aceste vedenii. Somnul îi copleşea toate celulele trupului, făcîndu-l să se simtă eteric, trezind în el rezonanţe de cleştar.

Intră pe bîjbîite în odăiţa lui, se dezbrăcă repede şi se trînti pe pat. În minte îi apăru din nou mutra idioată a copoiului, apoi piua cu ferigile, ochii trişti ai Vasilinei... Îl cuprinse o toropeală plăcută. Pe lume nu mai exista decît întunericul de nepătruns. Încet-încet, prin beznă răzbătu însă un clinchet melodios de clopo-

ţei : răsună un ciorchine de clinchete, apoi amuţi şi sună iar, după care liniştea se aşternu din nou. Curînd în uşă se auziră bătăi puternice de parcă cineva ar fi vrut să scoată din ea sufletul de lemn.

Stepan Vasilievici sări năuc, orbit de lumina soarelui şi asurzit de bubuituri. Ce se întîmplase ? Fără să pună ceva pe el, alergă la fereastră şi lîngă gardul bisericii zări imaginea năpastei : trăsura zapciului.

Iată pe cine îl adusese necuratul. Iată cine-i dărîma uşa. Ptiu, nici nu apucase să cumpere insecticid.

Uşa era mai-mai să sară din ţîţîni. Văzînd acest lucru, învăţătorul strigă tare în săliţă :

— Puţină răbdare, domnilor. Nu vă rupeţi mînuţele, o să mai aveţi nevoie de ele. Mă îmbrac imediat.

— Nu mai face pe ruşinosul, te recunoaştem şi dezbrăcat. Deschide ! răspunse zapciul chicotind după uşa scorojită.

Stepan Vasilievici se îmbrăcă şi deschise uşa. Intră zapciul, urmat de uriadnic, de Okun şi de Placinda. Terenti părea cam stînjenit : pesemne că nu-l încînta de loc să fie martor la o descindere la locuinţa învăţătorului.

— Ai dormit bine, Stepan Vasilievici ? întrebă zapciul fără urmă de mînie, iscodind împrejur cu ochi de profesionist.

Învăţătorul răspunse liniştit :

— Ca un prunc. Dacă nu m-aţi fi trezit mai dormeam o oră.

— Va să zică, ai dormit somnul dreptilor ? Şi nu te aşteptai de loc să-ţi pice oaspeţi dragi ?

În ochii zapciului, cărora nu le scăpa nimic din ceea ce trebuia înregistrat, licărea o ironie amuzată.

— Da, nu mă aşteptam la oaspeţi atît de dragi, răspunse învăţătorul tot atît de ironic, deşi simţea că-l apucă un tremur nervos.

— Da asta ce mai e ? întrebă poliţaiul cu ochii ţintă la piua din care ieşeau cîteva ferigi.

— O piuă, ce să fie...

— Piuă în casa unui învăţător ? ! La ce-ţi trebuie !

— Pentru ştiinţă.

— Care ştiinţă ?

— Una căreia îi spune etnografie.

— Hm, etnografie ? Da înăuntru ce ai ?

Masca mirării blajine pieri, făcînd loc mutrei de copoi care adulmecase o urmă. Poliţaiul se uită cu fereală, cînd dintr-o parte, cînd din alta, pe gura neagră a piuei, vîrî înăuntru un deget şi scoase cîteva firicele de făină măcinată mare. Se uită bănuitor la dascăl :

— Asta-i etnografie ?

Stepan Vasilievici holbă ochii şi şopti speriat :

— E dinamită !

Mîna care ţinea făina tresări puţin. Dîndu-şi seama că era o glumă, zapciul rîse.

— Nu se prinde, drăguţă ! Dacă e dinamită în casă nu există să n-o miros. Sînt ferigi măcinate.

— Exact.

— Culegi legende ? Sau îţi place lumea basmelor pentru copii ?

— Pentru mine lumea basmelor s-a sfîrşit la vîrsta de şase ani.

— Cum adică ?

— Atîta aveam cînd m-am tocmit la stăpîn să pasc gîşte. Cnutul jupînului mi-a scos toate basmele din cap.

— Înţeleg, înţeleg, mormăi zapciul, scoţînd un mandat de percheziţie.

În mandat nu se spunea nimic despre arestare, indiferent de rezultatul percheziţiei. Bun şi asta.

Oaspeţii nepoftiţi întoarseră totul cu fundul în sus, frunzăriră şi răvăşiră cărţile, hîrtiile, cercetară cu atenţie tablourile, desfăcură salteaua, pipăiră pernele. Negăsind nimic, trecură în clasă, căutară pe sub bănci, scotociră în sobă şi, în sfîrşit, ieşiră în săliţă.

Numai Terenti Placinda rămase în clasă. Ce-l făcu să vîre mîna după portretul ţarului ? Bogătanul scoase cu grijă pacheţelul cu manifeste, îl privi o clipă mirat, zăpăcit, şi după ce citi cîteva cuvinte se uită nehotărît la învăţător. Apoi, încruntat şi muşcîndu-şi buzele, dădu drumul pacheţelului în buzunar şi ieşi. Totul fu atît de neaşteptat şi se petrecu aşa de repede, că Stepan Vasilievici rămase împietrit. „Ce-o fi însemnînd asta ? I s-a trezit conştiinţa chiaburului, ori va da zapciului manifestele ? De unde conştiinţă la Terenti Placinda, căruia pînă şi fratele lui bun îi zicea «casapul meu» ?"

Totuşi lumea aceasta era plină de minuni. Peste un ceas, un ceas şi ceva, zapciul dresă în odăiţa învăţătorului un scurt proces-verbal, care glăsuia că în cursul percheziţiei „nu a descoperit nimic suspect". După ce-şi ceru scuze, zapciul se îndreptă spre trăsură. Okun şi Placinda îl aşteptau cu spinările încovoiate slugarnic.

— Aveţi bunătatea şi poftiţi la o gustare. După atîta osteneală...

— Faceţi-ne această cinste. Tocmai am adus nişte bere de Cerneatinskoe [1], stărui cu demnitate Terenti.

[1] În vremea aceea, cea mai bună bere din Podolia. (N. aut.)

— Ei, de vreme ce-i de Cerneatinskoe, e păcat de dumnezeu să rămînă nebăută! catadicsi să primească reprezentantul autorităţii.

În casa lui Placinda se iscară pregătiri ca înainte de paşti. În vremea aceasta zapciul se plimba prin odăi, privind în dreapta şi în stînga. Intră şi în camera lui Iakov. Acolo răsfoi cîteva cărţi şi spuse rîzînd încetişor:

— Şi frăţiorul dumitale e cu pufuşor pe botişor. Ştii?

— De, s-ar putea. Ce fel de cărţi citeşte nu ştiu, că nu-mi bag nasul în ele. Dar, oricum, din prieteşugul cu Varava nu poate să iasă nimic bun.

Zapciul se încruntă.

— Să nu se mai vadă cu el. E mai sănătos.

— Păi, de cîte ori i-am spus. Numai că se crede tare deştept, ca şi învăţătorul nostru. Aţi căutat literatură subversivă, parcă aşa îi zice, nu?

— Da.

— Cărţulii, manifeste?

— Da, şi manifeste.

Terenti dădu din cap îngîndurat.

— Nu ştiu cine le răspîndeşte în satul nostru ca să-i zădărască pe oameni. Dacă te prinde cu aşa ceva cît poţi să iei?

— Depinde, uneori trei luni, alteori trei ani sau chiar mai mult.

— Legea! plescăi Terenti, înţelegător, şi se zgribuli, închipuindu-şi că mîna legii s-ar apropia de casa lui. Şi acum, poftiţi la masă. Mîncarea ca mîncarea. Pentru băuturică, însă, garantez eu. E straşnică!

XX

Urîndu-i-se pînă la urmă de ciondănelile şi gîlcevile zilnice, Terenti o lăsă mai moale. Acum era blînd, ba chiar duios cu fratele său. Într-o seară, bătu cu el palma negustoreşte şi-l privi printre gene, cu înţeles.

— Ei, frăţioare, ce mai încolo şi încoace, se vede că nu sîntem pereche potrivită la ham. Hai să ne împărţim averea. Dar şi treaba asta trebuie făcută creştineşte.

— Adică ţie mai mult şi mie mai puţin, nu? i-o reteză Iakov, devenind bănuitor.

— Ai ghicit. Tot ţi-a folosit la ceva învăţătura, răspunse Terenti netulburat. Da, aşa o să împărţim, că doar n-o să-ţi dau din ce-am agonisit singur, cu mîinile şi cu mintea mea.

— Bine, să împărţim numai ce avem de la tata, se învoi pe loc Iakov.

Terenti zîmbi pe sub mustaţă.

— Aşa te vreau. Să împărţim totul în trei.

— De ce în trei ?

— Păi, una ţie, una mie, şi una bătrînului. Doar n-a murit încă.

Iakov se schimbă la faţă.

— Şi să-ţi rămînă ţie două părţi, ai ?

— Dar cum ai vrea ? se miră Terenti de lipsa de agerime a fratelui. Nu-l ţin eu pe bătrîn ?

— Atunci să facem altfel : iau eu două părţi şi pe tata. Să mănînce şi din pîinea mea.

— Ne, aşa nu merge, se zborşi Terenti. E prea gras pentru tine.

— Dar pentru tine nu e gras ? Nu ?

Şi Iakov îl strînse cu uşa. Se aştepta ca Terenti să sară cu gura, să-i aducă aminte că el îl făcuse învăţător. De data aceasta însă totul se termină fără scandal. Terenti oftă şi spuse în silă :

— Fie, treacă de la mine. Împărţim pe din două. Dar cum mîntuim ţi-l iei pe bătrîn, să-i citeşti din evanghelie în locul Darinei.

— Îl iau, dar cu stupină cu tot.

— Iote-te. Poate vrei şi mierea de anul trecut, nu ? Uite, o să-ţi dau doi stupi sistematici pentru prăsilă.

— Ce darnic eşti ! Şi n-o să-ţi pară rău ?

— Stupii ceilalţi rămîn ai mei.

— Dar buduroaiele ?

— Buduroaiele le facem juma-juma, că-s ale bătrînului.

— Mulţumesc şi pentru atît.

— Să-ţi fie de bine. Vezi, la toamnă să scoţi din stupi cîteva rame cu faguri de culoare deschisă şi să pui în loc alţii mai închişi, îl povăţui Terenti ca bun gospodar ce era.

— Pentru ce ?

— Pentru ca albinele să mănînce mai puţină miere.

Iakov zîmbi sarcastic.

— Nu cumva există faguri care să le taie de tot pofta de miere ?

— Născoceşte tu, că de-aia eşti tobă de carte.

Tot înţepîndu-se între ei cu aluzii şi vorbe usturătoare se aşezară la masă continuîndu-şi tocmeala îndîrjită. Iakov nota într-un

carneţel ce izbutea să-i smulgă fratelui său, iar Terenti însemna totul pe răbojul minţii.

Din camera de alături Darina trăgea cu urechea, simţind o bucurie amară : bine c-o să se termine cu vrajba asta neîncetată. Să scape barem un suflet din iadul ăsta blestemat.

După ce împărţiră moştenirea, fraţii rămaseră cu frunţile încruntate : nu uitaseră nimic ? În sfîrşit Terenti o strigă pe Darina.

— Ei, nevastă, pune pe masă ce ai mai bun. Văzut-ai ? Pînă la urmă tot l-am fericit pe voinicosul ăsta.

— De bine ce m-ai fericit stau şi mă întreb cu cît m-a potcovit frăţiorul meu drag ?

Iakov se tot uita bănuitor la fratele mai mare, convins că acesta îl dusese de nas cu ceva. Ce l-o fi găsit aşa, tam-nesam, mărinimia ?

Terenti rîse fără să se supere.

— Mă, Toma necredinciosul ! Poţi să spui ce vrei. Într-o zi ca asta ar fi păcat să mă scoţi din sărite.

— Eşti bun de pus pe rană ! Ce s-a întîmplat ? Ţi-a picat vreun chilipir ?

— Şi asta... Am cumpărat de la un prăpădit de boiernaş grîne în căpiţe la un preţ creştinesc.

— Ce, nu-ţi ajunge cît ai ?

— Ehei, cînd o să fii şi tu gospodar la casa ta n-o să mai vorbeşti aşa... Hai, să bem ca totul să fie bine.

— Pentru asta beau.

Terenti luă clondirul de pe raftul de sus al dulăpiorului şi-l destupă.

— Acu, dacă găseşti şi o fată cuminte, cu zestre, poţi să zici că te-ai căpătuit. Numai să nu faci prostia s-o peteşti pe Liuba.

Iakov se aprinse la faţă.

— Care Liuba ?

— Las' că ştim noi.

— Şi asta ai adulmecat-o ?

— Ce vrei, dragostea şi tusea n-ai cum să le ascunzi. Ei, să trăieşti !

— Să trăieşti şi tu, preaînţeleptul şi vicleanul meu frate !

Terenti nu se supără nici de data aceasta :

— Ţi-e limba ca îmblăciul — dă-i şi dă-i. În cine o să mai dai, rogu-te, după ce o să ne despărţim ?

— Atunci o să fiu blînd ca un mieluşel. Închin pentru tine, cumnăţico, pentru frumuseţea ta, de care uite cine a avut parte !

Gluma o răni atît de dureros pe Darina, că abia îşi stăpîni un ţipăt. Terenti se posomorî şi el, dar nu spuse nimic, ci începu să înfulece nişte găluşte cu carne.

De afară se auziră clinchete de zurgălăi. Terenti păli. Darina se uită prin geam şi spuse speriată :

— Cred că e zapciul. Uite-l şi pe Okun la poartă. Ce-or fi căutînd la noi în faptul nopţii ?

— Iar o să mă ducă undeva ca martor, bombăni Terenti, fără să se ridice de la masă.

Intrară zapciul, ajutorul său, Okun şi vătăşelul Homa, care încremeni stană la uşă. Zapciul dădu bună seara la toată lumea, apoi se întoarse către Iakov :

— Îmi pare rău că vă stric seara, dar, ştiţi, slujba ! Urmă arătînd o hîrtie : Trebuie să vă fac o percheziţie.

Iakov tresări. Răspunse cu glas surd :

— Daţi-i drumul. Dacă trebuie...

— Vai !

Darina îşi duse mîna la inimă, uitîndu-se nedumerită cînd la zapciu, cînd la cumnatul ei.

Duseră lampa în odaia lui Iakov. După ce scotociră în cufăr şi prin sertare, luară la rînd cărţile. Nu-i scăpă zapciului nici cărticica în scoarţe de molitvelnic. Întoarse mirat cîteva file şi-l întrebă pe Iakov dojenitor, în zeflemea :

— La dumnezeul ăsta te închini ?

— Nu e dumnezeul meu, răspunse calm Iakov, făcîndu-se totuşi alb ca varul.

— Prin urmare, susţii că Marx nu e dumnezeul dumitale ?

— Nu.

— Atunci ce caută aici... parascovenia asta ?

— Mi-a căzut în mînă cu totul întîmplător, bîigui Iakov, trecîndu-şi limba peste buzele uscate.

— Şi tot din întîmplare ai pus-o între scoarţele unei cărţi sfinte ? Cum să numesc asta — şiretlic de uneltitor, ori pîngărire a celor sfinte ?

— Aşa am cumpărat-o.

— De la cine, dacă nu-i cu supărare ?

— De la piaţă.

— Ştii cum se numeşte vînzătorul ?

— Nu.

— Dar, dacă l-ai vedea, l-ai recunoaşte ?

— Nu cred.

Zapciul zîmbi batjocoritor, clătinînd din cap a dojană.

— Cunosc cîntecul, drăguţă. E vechi ca lumea. Ce-ar fi să-l schimbi ? Pentru binele dumitale.

Iakov dădu din umeri şi se rezemă de perete frămîntat de gînduri. Zapciul continuă să scotocească prin cărţile „sfinte" şi cele

„diavoleşti", cum îi veneau la mînă. La un moment dat, dădu de un pacheţel cît palma. Îl privi fix, făcu ochi mari şi fluieră.

— Dar ăsta de unde-l ai, tinere ? îl întrebă el pe Iakov, sfredelindu-l cu privirea. Tot de la piaţă ?

Iakov se uita uluit la pacheţel.

— Ce-i asta ?

— Ei na, nu ştiu, n-am văzut, nici pe-acolo n-am trecut ! Faţa rotundă a poliţaiului deveni rea. Sînt manifeste ! Manifeste ! O mînă criminală le răspîndeşte prin satul nostru. Nici de asta nu ştii nimic ?

— Manifeste ? ! Cum de au ajuns aici ? se îngrozi Iakov, simţind că-şi pierde capul.

— Asta va trebui să ne-o spui dumneata ! Zău dacă mi-aş fi închipuit că eşti social-democrat. Şi zapciul continuă, cu ochii la un manifest : Care va să zică, vrei să le dai ţăranilor pămînt ?

— Dar e cu neputinţă ! izbucni Iakov cu un ton isteric. Le văd pentru întîia oară ! Dacă vreţi să ştiţi, prin convingerile mele sînt mai curînd ucrainofil, ba poate chiar naţionalist. Niciodată n-am avut de-a face cu social-democraţii. N-am fost ispitit nici un moment să pornesc pe calea asta.

— Lasă, drăguţă, naţionaliştii nu vor să împartă pămîntul ! chicoti zapciul, lovind pacheţelul cu unghia. Naţionaliştii vor atît : autonomie şi limbă maternă. Cu mine să nu faci pe prostul.

— Nu spun decît adevărul ! Iakov se întoarse înspăimîntat spre Terenti : Ce se întîmplă, frate, aici ?

— Pe mine mă întrebi ? Eu de unde să ştiu ? ! răspunse Terenti ridicînd din umeri nedumerit.

— Nu ştii, într-adevăr ? stărui Iakov cu o privire fioroasă.

— Se vede că nu ţi-a ajuns învăţătura de la şcoala normală, ai vrut să înveţi şi de la Varava ! De cîte ori ţi-am spus : „Cu puşcăriaşul ăla ţi-ai găsit să legi prieteşug ?" Şi acu, uite ce-ai păţit... Ei, frate, frate...

Ochii gălbui ai lui Terenti se posomorîră.

— Ia nu te mai preface ! Tu mi-ai pus aici manifestele ! strigă Iakov, făcînd un pas spre Terenti.

Acesta se trase îndărăt, chipurile înspăimîntat. Nările lui scobite adînc fremătară.

— Sfinte Cristoase ! A căpiat ! Uite unde duce prea multă minte... E în stare să mă scoată şi pe mine democrat...

— Numai tu ai putut să le pui aici ! strigă şi mai tare Iakov. Ţi-era teamă că-mi cer partea mea din moştenire ! Ţi-era teamă că va trebui să-mi dai partea mea din pămînt, din gospodărie !... Cain ! Afurisit să fii cu bogăţia ta cu tot !

Şi el tăbărî cu pumnii asupra lui Terenti.

Atunci interveni ajutorul zapciului, un tînăr cu o mutră de drac, cîrlionţat, cu ochii parcă mereu miraţi. Îşi şerpui trupul păşind în calea lui Iakov.

— Stai uşor, flăcăule, nu sări la oamenii de treabă ! Ai pierdut partida ! Ce, crezi că aici e sat fără cîini ? Nu ştii ce e legea ? Mînuţele, te rog !

Şi înainte ca Darina să se dumirească ce năpastă se abătuse asupra casei lor, un curmei de frînghie se încolăci pe mîinile cumnatului ei.

Darina scoase un ţipăt înăbuşit şi începu să tremure ca varga. Avea senzaţia că frînghia aceea îi strînge inima.

— Ce faceţi, păcatele mele ! Dacă nu vă e frică de oameni vă vede sfîntul din cer !

Se repezi la ajutorul zapciului, îl apucă de mînecă, dar nu izbuti să-l înduioşeze. Numai ochii lui de drac se bulbucară şi mai mult, iar expresia de mirare se accentuă.

— A, aici e o poveste nostimă ! murmură el, împărtăşind zapciului prin gesturi şi privire bănuielile-i deşucheate.

— Se poate să nenoroci un om pentru un petic de hîrtie ? Gîndiţi-vă că tot pe hîrtie stă scrisă şi slova sfîntă a domnului ! Darina se frămînta, doar-doar va izbuti să-i înduplece.

— Marş de aici, tîrfă ! scrîşni crunt Terenti, surprinzînd privirea insinuantă a tînărului poliţist.

Ocara o lovi în inimă ca o piatră pe Darina. Atît mai lipsise — s-o terfelească călăul ăsta ! Dădu să răspundă, dar bărbatul ei zbieră turbat de mînie :

— Afară, jigodie ! Nu mai ai de loc ruşine ! Ce-o să gîndească dumnealor despre tine ? !

— Mai rău ca despre tine n-o să gîndească.

Darina îl înfruntă, stăpînindu-se să nu izbucnească în plîns, dar Terenti o plesni cu atîta sete, că lacrimile îi ţîşniră pe duşumea.

— Pleacă ! Să nu te mai văd !

— Uite că plec, înghiţi-te-ar pămîntul !

Privi fără să vadă umbrele ce jucau pe pereţi şi, cu o nouă durere în făptura-i chinuită, fugi din casa aceea care fusese a ei, dar care acum îi devenise străină. Îşi tîrî paşii spre căsuţa din pădure, spre lumea de vis a florilor şi a zumzetului văratic al albinelor în care i se scursese copilăria. Dar poate că nici nu fuseseră toate acestea ? Ba nu, avusese şi ea o copilărie. Avusese ! Ce fericită ar fi dacă ar putea s-o retrăiască.

Dimineaţa, după o tăcere apăsătoare, plină de gînduri zbuciumate, tatăl ei se proţăpi în uşă. O albină ce bîzîia în barba lui albă părea o fărîmă din mînia cumplită a ursuzului bătrîn.

— Ei, nu te întorci la al tău ? mormăi bătrînul, pironind-o pe Darina ce zăcea, frîntă de suferinţă.

— Nu, şi n-o să mă mai întorc vreodată.

— Da nărăvaşă te-ai mai făcut !

— Fără să vreau...

— Şi de ce, rogu-te, nu vrei să te întorci la el ? întrebă şi mai liniştit bătrînul, deşi fierbea în sinea lui.

— Cică dracii o duc bine şi în iad, dar eu nu vreau să mă duc acolo.

Taică-său duse mîna la barbă să prindă albina, iar Darina îşi zise că dacă o strivea era un semn că se prăpădea şi ea.

— Şi crezi că dacă te desparţi de Terenti nimereşti în rai ?

— Pe lumea ailaltă fie ce-o fi, dar aici ce păcate să ispăşesc ? Fie-ţi milă, doar îmi eşti tată.

Bătrînul începu să şovăie :

— Ce-o să zică lumea de noi ?

— Dar ce vorbe i-au ieşit lui Terenti, ştii ?

— Terenti e bărbat. Cînd o femeie intră în gura lumii e cu totul altceva.

— Bine, dar l-a băgat la puşcărie chiar pe fratele lui.

— Asta s-o crezi tu... Ce ziceai că scrie în hîrtiile alea ?

Bătrînul îşi îmbină sprîncenele-i stufoase, care aproape că-i intrau în ochi.

— Să se împartă pămîntul celor ce-l muncesc.

— Bine îi zice, oftă bătrînul. După ce-şi căpătuise copiii acesta rămăsese cu o palmă de loc. La cisle nu mai stătea laolaltă cu gospodarii cuprinşi, dar nici gînd să admită că era sărac. Uite ce e, fată, nu vreau să te nenorocesc, dar nici să ne iasă nume rău. Dacă se dovedeşte că Terenti are într-adevăr o vină faţă de fratele lui, o să rămîi la mine. Altfel o să fac cum erau pedepsite înainte nevestele nesupuse. Iau o frînghie din clopotniţă, o înmoi în fîntînă, te leg de un stîlp şi te snopesc cu mîna mea, pînă prinzi drag de Terenti.

Luă în sfîrşit albina din barbă şi, poate pentru că o strînsese prea tare, ori pentru că era sleită de oboseală, gîza începu să se tîrască în lungul mîinii bătrînului, presărată cu nodurile albăstrii ale vinelor.

În ziua aceea, Stepan Vasilievici trecu pe la ei. Darina băgă de seamă că învăţătorul nu era în apele lui. Chiar şi mierea de faguri cu care îl ospătase o mîncă fără poftă. Profitînd de faptul că bătrînul avea de lucru în grădină, Levcenko se ridică, ocoli masa şi se opri lîngă Darina, privind-o în ochi.

— Suferi mult ?

Femeia tresări.

— Nu mă întreba, Stepan Vasilievici !

Învăţătorul tăcu cîteva clipe, străduindu-se să priceapă ce se petrecea în sufletul Darinei. În sfîrşit continuă cu un aer încurcat :

— Iakov a spus într-adevăr că Terenti i-a strecurat manifestele alea ?

— Da.

— Le-ai văzut şi dumneata ?

Învăţătorul aştepta răspunsul cu sufletul la gură.

Darina se încruntă, neînţelegînd ce urmărea învăţătorul.

— Da.

— Aş fi curios să ştiu cam cum arătau ? continuă s-o descoasă învăţătorul, privind-o ţintă şi pălind, de parcă vorbele pe care nu le spusese încă l-ar fi stors de sînge.

— Nişte hîrtiuţe. Într-un pachetel.

— Erau înfăşurate în ceva ? urmă el cu o fluturare a pleoapelor.

— Ba nu, erau legate.

— Cu ce ?

— Cu sfoară din aia care se vinde în tîrg. În ele scria despre pămînt — cică trebuie împărţit ţăranilor. Cînd le-a citit, zapciul s-a făcut foc pe Iakov.

— Ei, îţi mulţumesc, spuse învăţătorul cu un zîmbet mohorît.

Pe Darina o săgetă o bănuială :

— Stepan Vasilievici, ştii ceva despre manifestele alea ?

— Ba bine că nu ! Erau la mine, dar apoi au nimerit în mîna cui nu trebuie, răspunse el cu jumătate de gură, îndreptîndu-se spre uşă.

— Au fost la dumneata ? gemu Darina.

— Dacă îţi spun.

Femeia încleştă braţul învăţătorului.

— Şi... Terenti le-a găsit cînd cu percheziţia ?

— Da. Nu înţelegeam în ruptul capului de ce nu m-a denunţat bărbatul dumitale. Ba credeam chiar că i s-a trezit conştiinţa.

— Conştiinţă ! ? A avut el vreodată aşa ceva ? Că doar conştiinţa n-o poţi cumpăra pe bani.

— Aş vrea să-i spun şi bătrînului toată povestea asta : să nu-i pară rău că ţi-ai părăsit bărbatul.

— Să i-o spui neapărat, Stepan Vasilievici. Îi e mai mult de gura lumii, de ce o să se întîmple cu mine nu-i pasă. Îţi mulţumesc. O clipă îşi plecă fruntea pe umărul lui. Şi... Iakov... ce-o să fie cu el ?

— O să se întoarcă. Hai, nu mai plînge. Sînt convins c-o să te simţi mai bine fără Terenti. Eşti o femeie de treabă, Darina.

— Stepan Vasilievici, dragul meu. Darina îl îmbrăţişă plîngînd, dar nu îndrăzni să-l sărute. Crunt o să se răzbune pe dumneata ticălosul ăsta care mi-a mîncat şi mie atîţia ani din viaţă...

Bătrînul îi zări îmbrăţişaţi. Era să-şi dea frîu liber mîniei, dar văzînd că Darina plîngea se stăpîni. Ehei, nu era vorba de giugiuleli, ci de cu totul altceva. Da, dar ce altceva putea fi între cei doi ? Ca să vezi drăcovenie !...

Bătrînul se întoarse tiptil la stupii lui, unde albinele zumzăiau, vorbind pe graiul lor, acelaşi de cînd lumea. Ei, la oameni nu găseşti atîta statornicie, de aceea îi bate dumnezeu cu secete, cu foamete, cu vrajbă.

Se auzi clinchet de zurgălăi. Aceştia nu sunau de loc plăcut, vestind sosirea zapciului şi a ajutorului său.

— Ăştia au treabă cu mine, mormăi Stepan Vasilievici. O sărută pe frunte pe Darina şi plecă.

XXI

Pe ţarini, hrişca începea să se ofilească.

Se apropiau dureroasele zile cînd vara se lua la trîntă cu toamna pe nevăzute ; cînd cele dintîi dimineţi argintate de brumă retezau marginile cerului tot mai albastru, ori înălţau în slăvi pale de ceaţă ; cînd prăpăditele de pere pădureţe păreau bulgăraşe de soare şi se umpleau de o dulceaţă ce te rîcîia în gît. Părea că firea pîndea cu luare-aminte orice sunet şi ţi-l aducea la ureche mai limpede ca niciodată — cîntecele fetelor, scîrţîitul carelor, clămpănitul berzelor şi ţîrîitul greierilor ce se străduiau, de parcă se tocmiseră la muncă, să ţeasă peste pajişti vălul viu, dar nevăzut al unui viers gingaş.

Hristina străbătu pajiştea încet, dînd în lături vălul acesta tremurător. Greierii se zăreau cînd ici, cînd colo, ca nişte stropi de rouă verde ; îşi plimbau iarăşi arcuşurile neobosite pe strunele micuţelor lor lăute. Hristina isprăvise lucrul încă pe lumină, dar n-o trăgea de loc inima să se întoarcă acasă. Viaţa pierduse pentru ea orice farmec. Îi părea străină casa în care intrase nu iubitul, ci vlăjganul acesta. Şi mama şi fiica se fereau din calea lui. Lui Levko nici că-i păsa ! Ai fi zis că nu observă nimic. Vedea de gospodărie, se ducea la iarmaroace, uneori se sfătuia cu Oliona şi aproape că nici nu-i vorbea Hristinei. Cînd şi cînd îi aducea cîte un dar. Ce silă îi era fetei de ele ! Nu şi le punea, nu le admira, ci abia stăpînindu-se să nu ofteze le ascundea în fundul cufărului, ori în

sertarul de la margine. Nici pentru asta n-o dojenea Levko. Uneori însă gînduri chinuitoare îi făceau ochii întunecoşi ca ghinda, stingînd şi punctişoarele strălucitoare din lumina lor. Hristina simţea atunci o bucurie răutăcioasă cu care se îmbina însă şi un pic de milă. Suflet de femeie...

O dată Oliona spusese fără să vrea că fata ei îşi dorise cîndva un şirag de mărgele frumoase, cu un galben mare la mijloc. Levko ascultă şi după ce socoti ceva în cap spuse :

— E o podoabă cam scumpă, încă nu-mi dă mîna s-o cumpăr.

— Ei, am vorbit aşa, într-o doară. Cui îi trebuie aşa ceva ?

— De ce să nu-i trebuie ? ! se aprinse Levko fără veste. Cucoana noastră poartă la gît un gherdan de poţi să cumperi o jumate de sat cu el. Iar nevastă-mea se speteşte toată vara la moşie pentru treizeci şi patru de ruble !

— Păi, Levko, una-i cucoana şi alta-i o femeie de rînd, din popor.

— Pentru mine şi nevastă-mea e cucoană, nu vită de jug. Şi nu vreau să umble în zdrenţe, ci să fie frumoasă ca o cadră, iacă ! Ce, de cînd munceşte nu merită să aibă şi ea o salbă de aia cu un galben la mijloc ? Praf şi pulbere o să se aleagă de boieri ! Asta-i !

Spumegînd de mînie se duse la caii lui ce stăteau în grajdul nou, încă neînvelit.

Pas de mai înţelege ce fel de om era Levko ! Ba nu scotea o vorbă toată ziulica, ba voia ca nevasta lui să arate ca o cadră ! De la o vreme se învîrtea mai mult ca oricînd între oameni, trăgînd cu urechea la toate zvonurile despre pămînt, iar celor la un gînd cu el le spunea într-una, posomorît :

— Praf şi pulbere o să se aleagă de boieri. Să vezi ce frumos o să ne dea pămîntul, că doar n-o să-l pitească în sîn. Iar apoi, ducă-se cu dumnezeu, ori cu dracu, în slujba ţarului sau să vîndă cvas.

— De ce tocmai cvas ? se mira Oliona.

— Păi, fiindcă e o treabă uşoară, boierească. Trîndăveală curată ! Doar n-o să se apuce boierul, uite, ca mine, bunăoară, să caute calul la dinţi, să-l stricnească, să-l oblojească, să-l lecuiască de răpciugă, să se murdărească cu dohot şi bălegar. Las' să vîndă cvas.

Şi să vezi trăsnaie : cuvintele lui Levko făcură ocolul satului ca o snoavă plină de haz. Oliona îi auzise pe mulţi repetîndu-le. Tuturor le-ar fi părut bine să-i vadă pe boieri vînzînd cvas la gheretă, la tejgheaua crîşmei, ori slujbaşi la stat, oriunde, numai nu stăpîni peste pămînt...

...Se întunecase de tot cînd Hristina ajunse acasă. Maică-sa încălzi mîncarea şi se aşezară amîndouă la masă.

— Unde s-a dus ? întrebă Hristina arătînd din cap spre fereastră dincolo de care nu se vedea căruţa la locul ei obişnuit.

— Zicea că la pădurea boierului.

— De ce l-ai lăsat ?

— Numai tu ai fi putut să-l opreşti, oftă maică-sa. Adu vorba măcar o dată.

Hristina îşi subţie buzele, dispreţuitoare.

— Eu n-am ce vorbi cu el !

— Eh, fato, fato, te iubeşte ca lumina ochilor.

— Nu-şi iubeşte decît caii.

— Vorbeşti cu păcat, fata mamii. De l-ai vedea cît e de amărît cînd nu eşti acasă ! Of, of, tare mă tem că de atîta zbucium o să se apuce de băutură, ori de tîlhării. Cînd se mîniază, ferească dumnezeu.

— Atîta ar mai lipsi, se posomorî Hristina.

Se ridică de la masă, îngîndurată.

Oliona se uită pe fereastruică şi începu să mormăie ca pentru ea :

— Numai de n-ar da de belea cu lemnele astea. M-am întîlnit deunăzi cu Oktav Piglovski. Rînjeşte pricoliciul la mine cu gura lui vînătă şi zice mîngîindu-şi puşca : „Am aici în ţeavă o acadea pentru ginerele matale. N-am să dau geană-n geană o noapte întreagă pînă nu-i iau piuitul. Pregăteşte năsălia, coană mare..."

— Ce fiară. I-ai spus lui Levko ?

— Iacă vorbă !

— Şi ce zice ?

— Parcă nu ştii ? Că trebuie stricniţi nu numai boierii, dar şi slugoii lor, că aşa, că pe dincolo, ca de obicei. Am ajuns să le ştiu şi eu ca pe tatăl nostru. Hai, zău, stai de vorbă cu el, să nu mai intre-n pădurea boierului. Auzi ?

— De auzit aud, dar nu cred să pot face ceva.

Hristina ieşi în ogradă unde mirosea a lemn strujit de curînd, a coajă uscată, a florile-soarelui care se înşiruiau, gîrbove, de-a lungul gardului, jelind sfîrşitul verii. Tînăra femeie îşi îndreptă umerii instinctiv : florile-soarelui îi aminteau că şi ea se lăsa încovoiată de amărăciune.

În grădină, vîntuleţul bîjbîia printre vrejurile pepenilor, căutînd loc unde să înnopteze, iar macii foşneau molcom. Pe uliţă, glasuri bărbăteşti aprinse. Hristina desluşi două cuvinte : „pămînt" şi „boieri". Aceste cuvinte erau pe buzele şi în minţile tuturor. Marian Polearuş îi spusese deunăzi că în anul acela chiar, în sfîrşit, o să-i zîmbească şi plugarului fericirea : o să se dea pămînt şi în

Crimeea, şi prin părţile Donului, şi în Siberia, ba şi la ei în sat... Dacă spunea Marian apoi nu era vorbă goală. Nu-l mai recunoşteai. Toţi argaţii de la moşie ascultau de el. Citea mereu din cărţile pe care i le dăduse învăţătorul cu puţin înainte de a fi arestat. Cînd zicea Marian cîte una oamenii rămîneau cu gura căscată... De ce se tot ducea Levko în pădure ? Nu se ferea de loc.

Deodată o săgetă bănuiala că poate bărbatul ei căuta dinadins primejdia — mai ştii ce zăcea în sufletul lui... Gîndul acesta stărui în mintea ei, apoi îl uită pentru a-i da ghes din nou, şi mai aprins, cînd se duse la culcare.

Noaptea o trezi scîrţîitul carului, nu otova, ci parcă altfel ca de obicei. Apoi, cînd intră carul în curte, roţile se rostogoliră pe pămîntul moale. Caii fornăiau. Se deschise uşa. Levko o chemă din prag cu glas surd :

— Ei, Hristinka, auzi ?

— Ce este ? sări ea speriată din pat ; Levko n-o trezea niciodată.

— Vino să vezi caii.

— S-a întîmplat ceva ? ! Spune...

Se apropie de el îngheţată de spaimă.

— Cam aşa ceva.

— Vai de sufletul meu !

— Încet, să n-o trezeşti pe mama.

Hristina ieşi valvîrtej. Levko păşi încet după ea. Chiar şi pe întuneric se vedea aburul ridicîndu-se deasupra spinărilor ude ale cailor, de parcă atunci ar fi venit de la scăldat. Cît or fi gonit, sărmanii, pe drum şi de-a dreptul peste cîmp. Lăturaşul avea sînge pe şold. Cînd Hristina voi să-l mîngăie, calul se feri sforăind.

— E rană de alice, spuse Hristina, ca şi cînd Levko n-ar fi ştiut.

— Noroc că au tras de departe. Deshamă.

Levko se lăsă obosit pe trepte şi-şi cuprinse capul între palmele mari.

— Ce ai ? Hristina se apropie îngrijorată de el şi se îngrozi văzînd ce palid era. Ce ai ?

— Am încasat-o şi eu puţin, zîmbi el strîmb şi, încleştînd fălcile, se ridică anevoie.

Pe trepte se prelingea o pată întunecată.

— Vai, Levko ! Auzi cum îi foşnea jilav cămaşa la fiece mişcare. Vai, Levko, repetă Hristina, smiorcăindu-se a plîns.

— Nu plînge, Hristinka. Eu îs ca un cîine, mă vindec repede.

— Of, Levko, Levko...

Nemaiştiind ce să-i spună îl cuprinse cu amîndouă mîinile şi, clătinîndu-se, intrară amîndoi în casă. În vremea asta, Oliona se trezise şi aprinsese opaiţul. Văzînd în ce hal era Levko, îşi duse mîna la inimă :

— Te-au betejit, aracan de mine...

— Nu te văicări, mamă soacră, zîmbi Levko cu buzele albe, tivite de zbîrcituri pe care nu le avusese înainte. Hristinko, ia o spelcă şi scoate-mi din spinare afurisitele alea de alice, că dacă rămîn acolo o să mă. ţină la mers.

— Vai de mine, se poate cu spelca ? se tîngui Hristinka. Mai bine te duc la felcer.

— Ce să mă mai duc la felcer pentru o zgaibă ? Ţi-am spus că-s bun de carne. Îşi trase cămaşa peste cap, stropind cu sînge. Freacă-mă cu votcă pe spate, cică face bine.

Icnind ca să nu geamă, Levko se culcă pe laviţă cu braţul îndoit sub cap.

Ştergîndu-şi ochii cu poala, Hristina îl frecă pe spinarea ciuruită, care începuse a se umfla, şi se apucă să-i scoată alicele. Nu erau de prăvălie, ci din acelea pe care oamenii şi le fac singuri. Levko răbdă fără un ţipăt, fără un geamăt. Îi ceru numai în două rînduri să-i dea apă. Încet-încet mila începu să topească durerea şi vechea obidă din inima Hristinei. Mai rămăseseră cît două sloiuri de gheaţă — ultimele supravieţuitoare ale dezgheţului. În sfîrşit cea din urmă alice pică în blidul de lemn pe care-l ţinea Oliona.

— Gata ? întrebă Levko printre dinţi.

— Gata.

— Să văd şi eu cîte sînt.

Oliona apropie blidul de ochii lui şi lumină cu opaiţul.

— Oho ! Ajunge pentru o oală de găluşte.

— Doamne dumnezeule, îi mai arde de glumă !

Hristina îl înfăşă cu un ştergar curat. Deodată observă că din buzunarul lui Levko atîrna ceva. Mare îi fu mirarea cînd scoase la iveală un şirag de mărgele frumoase cu un galben la mijloc. Se uită fără grai la bărbatul ei, iar acesta murmură toropit :

— Pînă la urmă tot ţi l-am luat... L-am purtat mereu la mine... Aşteptam... să te îmbunezi...

— Vai, Levko, eşti un tontălău ! Hristina îi cuprinse capul cîrlionţat nu numai cu mîinile, dar cu toată mila ei, simţind cum

i se topea gheaţa pe care o purtase atîta vreme în inimă. O podidi plînsul. Lacrimile o uşurară. Vai cum te-au ciuruit, Levko...

— Hai nu mai bîzîi. Asta-i floare la ureche. Numai să mă pot tîrî pînă la pat, că apoi în cîteva zile am trecut hopul... Iar pentru sîngele pe care mi l-au luat boierii o să-i trimitem noi la tăiere, şi îşi lipi fruntea de mîna nevestei.

XXII

Nu am somn. Ca o mare e noaptea...

T. Şevcenko

Cine să doarmă tun dacă nu truditorii pămîntului ? Iată însă că nu-i fura somnul. Era ticsit vagonul de ei, părînd un stup cu albine cenuşii care bîzîiau mereu despre ale lor : despre greve, despre pămînt, despre moşierii care trebuiau izgoniţi din vechile lor bîrloguri. Destul tăiaseră şi spînzuraseră, destul sorbiseră vinuri scumpe şi sîngele oamenilor. Acum să se cărăbănească dracului ! Aceste cuvinte erau însoţite de zăngănitul subţire al coaselor tocite în stepele îndepărtate.

Lîngă fereastra deschisă, Roman sorbea cu toată fiinţa vorbele oamenilor, trudnice ca şi mîinile lor de argaţi, miresmele pămîntului învăluit de toamnă, însetat de viaţă, precumpănind cea jilavă, searbădă, a grîului de toamnă şi cea pătrunzătoare a otavei din văi. În nemărginirea nopţii despicate de tren zărea satul drag, pădurile, o vedea pe Liuba aşteptîndu-l la poarta lui Morozenko... Cînd va da ochi cu ea în sfîrşit, cînd va privi în amurgul albastru al celor mai frumoşi ochi din lume, cînd vor tremura duios pentru el ghiduşele gropiţe din bărbia fetei ? Ciudat ! Tot timpul cît fusese departe de ea, Roman îi descoperea tot mai multe însuşiri frumoase. Îi plăcea chiar cum se încrunta, cum se mînia. Liuba. S-o mănînci, nu alta ! Şi era drăgăstoasă ca o turturică...

— Ei, boierul vostru s-a cărat ? întrebă careva din fundul vagonului.

— Da ce era să facă ? Într-o noapte şi-a luat cutia cu nestemate şi tulai — taman peste graniţă s-a oprit.

— Ha-ha-ha ! Goană, nu glumă !

— Cînd te apucă spaima ţi se întîmplă şi altele.

— Şi după aia ?

— După aia au tăbărît cazacii pe noi să ne „potolească". Ţîşnea sîngele de sub vergelele puştilor de se înroşiseră pereţii primăriei.

— O să curgă şi al boierilor, ca din porci la Ignat.

Roman dădu să se apropie de sezonierii care tăifăsuiau într-un colţ, dar tocmai atunci se auzi de lîngă fereastra vecină o voce răguşită :

— Răsare luna, mă Petro.

— Doar n-o să răsară de două ori pe seară, Lexandre, îi răspunse vesel, în zeflemea, frumoasa voce de tenor pe care cîntecele se înşirau pesemne singure, ca mărgelele pe aţă.

— Atunci ce e ?

— Creasta roşie a cocoşului care-l scoală pe boier din somnu-i dulce.

Oamenii se dădură mai aproape de ferestre privind vîlvătăile ce cuprindeau zarea.

— Ei, acu că au foc, o să pună şi boierii de mămăligă, glumi Roman. Vagonul se cutremură de rîs.

Nu străbătură nici zece verste şi se auzi iarăşi glasul şugubăţului de la fereastră :

— Ia uite, Lexandre, să fi răsărit luna pentru a treia oară, vezi colo ?

— Unde mă ?

— Parcă ai avea orbul găinilor... Vezi cum pică steaua aia ? Ei, sub ea...

— Aha, aha, văd...

Şi din nou pe pămînt ţîşniră şi se înălţară tot mai sus, aidoma unor semne ce vesteau împlinirea nădejdilor, vîlvătăile focului. Aprins în inimile chinuite ale ţăranilor, focul se năpustea ca un vultur asupra avutului moşierilor, sfîşiindu-l bucăţi, bucăţi.

La Jmerinka o mulţime de muncitori de la căile ferate dădură năvală spre tren. Cîţiva înconjurară locomotiva şi, sărind ciorchine pe ea, porunciră mecanicului să dea drumul la abur.

— Grevă ? întrebă scurt mecanicul mustăcios, negru, strălucitor de unsoare.

— Grevă. Pînă şi telegrafiştii au lăsat lucrul. La depou s-a dat drumul la abur din toate locomotivele.

— De-i aşa, hop şi eu...

Cu toate protestele indignate ale pasagerilor „subţiri", dădu drumul la abur şi se alătură bucuros greviştilor.

Rîzînd şi glumind, muncitorii îi compătimiră pe ţărani că trebuiau să pornească apostoleşte, sfătuiră cu ei despre ale vieţii, despre cele ce se petreceau în jur, despre ceea ce aveau de făcut. Apoi, luîndu-şi coasele şi bocceluţele, truditorii pămîntului porniră spre casele lor pe drumuri bătute şi nebătute.

Nădejdile şi dragostea îi dădeau aripi lui Roman. Văzuse cu ochii lui, zi şi noapte, cum se frîngea în sfîrşit puterea boierească, arde-o-ar focul s-o ardă ! Pe pămînturile moşierilor se iţeau căpiţe negre, iar în jur se scuturau lanurile verzi. Tot aşa o fi la alde Stadniţki, Markozov, Kolciak ? În noaptea următoare întîlni ţărani ce cărau grăunţe din hambarele moşiereşti. Tot aşa o fi cărînd şi cei de la Medvin din hambarele lui Stadniţki ?

„De vreme ce s-a ridicat toată suflarea, noi ce mai aşteptăm ?" Se şi vedea în mulţimea consătenilor, cu Liuba alături.

În sfîrşit, într-o seară Sineava îl întîmpină cu freamătul ei melancolic de toamnă. Potecile bine ştiute îl duseră spre casa lui moş Dunai. Se plecă în faţa casei şi dădu s-o ocolească, ca să ajungă mai repede la alde Morozenko. Deodată încremeni locului : ca şi atunci, primăvara, luminişul în care se înălţa casa îi păru în acel ceas al înserării de o frumuseţe tulburătoare. Lîngă ocol văzu carul, boii vînjoşi oglindind în coarnele lor lustruite strălucirea stelelor. Baba Gana ieşi ca o umbră din casă, înfoie fînul în căruţă, apoi se opri la marginea drumului cercetînd umbrele ce se îndesau şi oftînd din adînc.

Roman gîndi cu milă că bătrîna îl tot aştepta pe Ivan al ei. Şi ca odinioară, în copilărie, flăcăul alergă spre ea.

— Oh, cine e ? exclamă bătrîna cu spaimă, dar şi cu nădejde.

— Eu sînt, Roman. M-am întors din Taurida. Îi sărută obrazul, apoi mîna. Bună seara.

— Bună seara, nepoate... Ce voinic te-ai făcut !

— Adevărat ?

— Dacă spun ! Hai, să mănînci ceva.

— Mulţumesc. Vreau să ajung mai repede acasă. Ai mei ce mai fac ?

— Sînt bine, sănătoşi. Duminică a venit maică-ta să mă vadă. De-ai şti ce dor îi e de tine... Iar bunicul tot nu s-a întors.

Şi ea se uită iarăşi în lungul drumului, cu mîna streaşină la ochi.

— Scrie măcar ?

— Da, am primit o scrisoare. Mă amăgeşte, zice c-o să vină repede — ei, ca să mă liniştească. Dar şi scrisoarea e grea, de parcă ar fi şi ea ferecată în lanţuri. Parcă o aud cum zăngăne...

— Dar Vasilko ? A fost pe aici ?

— A fost, nepoate, a fost. Şi bătrîna urmă în şoaptă : Dar n-a stat decît o noapte.

— De ce aşa puţin ?

— Păi, bucuria-i puţină pe lumea asta. Vasilko al meu şi-a luat un nume de împrumut. A fugit în două rînduri de la închisoare. Cînd i-am spus să nu se bage în politică, cum a lăsat vorbă bătrînul, el a rîs : „Cum să nu mă bag, zice, dacă şi tata face politică !" Ca să-mi mai aline amarul mi-a povestit toată noaptea ce bine o s-o ducă oamenii fără boieri. Abia spre ziuă l-a furat somnul. Cînd s-a sculat a plecat la oraş, la muncitorii lui, aşa că nici eu nu ştiu dacă mai am fecior.

— Ba ai, bunicuţo, şi încă ce fecior ! Celor ca dînsul le zice revoluţionari.

— Chiar aşa a spus că-l cheamă. Mi se împleticeşte limba cînd vreau să rostesc cuvîntul ăsta. E un nume greu, potrivit cu viaţa lui.

Roman mai zăbovi puţin, căutînd s-o liniştească pe bătrînă care cînd se însenina, cînd era din nou copleşită de durere : rămăsese singură cuc pe lumea asta. Numai cu boii mai stătea de vorbă, dar şi ei începuseră să bolească de cînd fusese închis bătrînul.

Între timp se întunecase de-a binelea. Nemaisperînd s-o vadă pe Liuba în seara aceea Roman se apropie gînditor de poarta lui Morozenko. Răchitele bătrîne, pădurea, lacul îi treziră atîtea amintiri, că i se tăie răsuflarea şi buzele lui uscate rostiră de la sine numele fetei. Aproape fără să-şi dea seama Roman deschise larg poarta şi cel dintîi lucru pe care-l văzu fu o siluetă feminină. În prima clipă nu-şi dădu seama că e Liuba. Cu un strigăt uşor, fata se repezi la el şi i se strînse la piept.

— Tu eşti ? întrebă buimac flăcăul.

— Eu, şopti Liuba, fără să se clintească.

— Ce păzeai la portiţă ? murmură el, uitînd toate vorbele pe care le pregătise pentru revederea lor.

— Te aşteptam pe tine.

— Pe mine ? Noaptea ?

— Dar pe cine altul?... Mai întîi tot timpul aşteptam să baţi la fereastră. După seceriş te-am aşteptat pe prispă, apoi am stat seară de seară la poartă... Tu să fii oare?

Liuba dădu capul pe spate şi-l privi cu ochii scînteietori de fericire.

— Eu sînt, draga mea, scumpa mea, sufleţelul meu.

— Nu cumva ţi-ai găsit în Taurida una mai frumoasă?

— De-aş căuta în toată lumea n-aş găsi alta ca tine.

— Vai, Romanko, ce bine-mi pare că ai venit!

Suspină, rîse, suspină din nou, apoi rămase nemişcată în braţele lui.

— Stai să pun coasa undeva.

— Aşteaptă puţin, Romanko. Zău, nu-mi vine să cred că te-ai întors cu adevărat.

Roman îi sărută cu nesaţ părul îmbibat de mireasma jilavă a grînelor şi de cea a sfioaselor căpiţe de fîn cosit în toamnă.

XXIII

Înainte de a-şi lua zborul spre miazăzi păsările forfoteau adunîndu-se în stoluri.

Aidoma păsărilor forfoteau strîngîndu-se gloată în toamna aceea şi oamenii. Şi pe ei îi chema pămîntul ce le înflorea visele, pămîntul care rodea grîne din belşug, iar nu celălalt care-l lăsa pe plugar să moară de foame. Pămîntului îşi dăruiau oamenii gîndul, visele, toate năzuinţele lor. Nu era zi să nu-l măsoare în minte, cu ochiul, ori cu picioarele desculţe, crăpate pînă la genunchi. Deocamdată o făceau pe furiş, dar ştiau bine că bătea la uşă ziua cînd nu hotarnicii guleraţi vor măsura cu lanţul pămîntul, ci chiar ţărani de-ai lor vor împărţi cu stînjenul, la repezeală, moşiile. Ba chiar cumpăneau în gînd cine era mai vrednic de atîta cinste.

În adîncurile acelei toamne, în inimi încolţeau mînia neagră şi nădejdile luminoase; ale unora se înălţau vultureşte pînă la soare, ale altora se roteau ca o ciocîrlie mică spre rîvnitul petic de pămînt, sau scînceau ca un pescăruş: cine ştie ce va ieşi din treaba asta? Să nu-i osîndim pe acei a căror judecată era pe

atunci ca apele tulburi. În cugetele neştiutoare, înveninate de foame, dăduse buzna pe neaşteptate cuvîntul revoluţionarului, bomba teroristului şi pîlpîiala galbenă a lumînării de la biserică care propovăduia smerenia creştinească, nu răzmeriţa.

Acum, însă, creştinii nu aprindeau dumnezeului cu barbă colilie lumînări de ceară, ci închinau cerurilor vîlvătăi — florile aprinse ale mîniei. Iar noaptea, zadarnic trăgeau clopotele de trosneau turlele, trimiţînd ţăranilor cu glasurile lor de aramă rugi fierbinţi de a salva grînele şi conacele moşierilor. Ţăranii îşi vedeau de treburile lor, iar focul de-a lui, de parcă nu mîinile oamenilor îl aduseseră pe lume. În sfîrşit, cînd se mai obişnuiră cu focurile, plugarii se adunau roată în jurul pîrjolului şi-l priveau, negri ca bulgării de pămînt atunci răsturnaţi, fără a se gîndi să-l stingă.

— Ce mai arde ! spunea cîte unul cu un calm filozofic, ridicînd un tăciune pentru a-şi aprinde pipa.

— Da, straşnic mai arde.

— De la ce o fi izbucnit ? se mira cîte un vlăjgan, de parcă n-ar fi fost şi el din sat.

— Ehei, sfînta scînteie ştie unde să cadă.

— În mai puţin de un ceas totul o să se facă scrum.

Degeaba turbau şi spumegau vătafii, logofeţii, isprăvniceii, toată banda slugilor boiereşti. Ca şi cînd nu i-ar fi văzut şi nu i-ar fi auzit, oamenii priveau şi ascultau muzica veselă a focului : le cînta boierilor de ducă, din sat ori de pe lumea asta.

— Şi barza, dacă-i faci vreun rău, îţi dă foc la casă ! îi zădărea Levko Şcerbina pe ţăranii mai tineri şi pe flăcăi. Ce mai aşteptăm ? Ori poate barza are mai multă minte ca noi toţi ?

— Ce mi-eşti tu, ce mi-e barza.

— Ia nu mai fă pe grozavul, Levko, căutau să-l potolească Paliciuk, Iakubenko şi Polearuş. Focul nu lasă în urmă decît tăciuni şi cenuşă.

— Foarte bine ! Să strîngă boierul tăciunii în traistă şi să se ducă să vîndă cvas.

— Nu-i vorba de boieri, Levko, ci de văduvele şi orfanii flămînzi.

— Şi ce, boierul le dă de mîncare ? clocotea Levko.

— Nu ! Să luăm de la boieri toate grînele ! Oamenii o să se bucure mai mult văzînd pîine pe masa lor, iar nu pîrjolul mistuind ogoarele.

— Dacă-i p-aşa, să dăm foc conacului, că tot n-o să stea văduvele şi orfanii în el, stărui Levko.

— Mă, eşti prost de dai în gropi ! se aprindea Les. Parcă ai fi un prunc căruia i-a dat careva chibrituri să se joace.

— Ba conacului am putea să-i punem foc, ţineau unii ţărani partea lui Levko. Că ne stă ca un ghimpe în ochi. Să-l vezi atunci pe boier cum îşi ia tălpăşiţa numai în izmene.

— Conacul o să fie bun pentru şcoală, îi luă apărarea cu aprindere Paliciuk, că aia de la cimitir e mai mare ruşinea !

— Ce vrei să-ţi iasă feciorul, popă ori diacon ? sări cu gura Evdokim Iurenko.

— Nici popă, nici diacon, dar nici neghiob ca un anume mocofan, i-o întoarse Paliciuk spre hazul tuturor.

Gluma aceasta prelungi viaţa conacului, care şedea acum tăcut. Parcă ar fi dat ciuma în clădirea de după grilajul de tuci. Noaptea, însă, se însufleţea : toate lucrurile de preţ erau expediate la oraş. Levko să înnebunească, nu alta.

— Miluiţi-l, cocoliţi-l pe boier ca să păţiţi ca mine, spunea el, jucîndu-şi umerii ciuruiţi.

De la o vreme tăia copaci în pădurea boierului ziua în amiaza mare, căutîndu-l peste tot pe Piglovski. Dar paznicul parcă intrase în pămînt. Pădurarii spuneau că Oktav se ascundea prin satele vecine, la nişte neamuri de-ale nevestei, şi că mutra lui vînătă se îngălbenise de frică.

— Cînd am să pun mîna pe el din galben o să se facă alb ! se fudulea Levko.

Îi creştea inima cînd auzea că ţăranii mai puseseră foc undeva ori se răzbunaseră în altfel pe moşieri. Nu mai era flăcăul molîu pe care îl cunoşteau toţi. Pretutindeni dădeai de el îndemnîndu-i pe ţărani să pîrjolească conacele, să-i facă harcea-parcea pe boieri.

Acum Levko cutreiera nu numai pădurile, dar şi satele unde ţăranii se răfuiau cu boierii. Se întorcea şi mai înverşunat, aducînd cu el fără să se ferească şi un lucru sau altul pe care-l arăta oamenilor ca să-i întărîte. Iar cînd veni din satul Zalivanşcinî un cumnat de-al bătrînului Şcerbina şi povesti că ţăranii de acolo nu numai că împărţiseră moşia, dar că puseseră stăpînire şi pe conac, iar boierul şi cucoana jucau bătuta, Levko, scos din minţi de bucurie, sări în şa şi plecă în galop. Se întoarse ameţit de votcă şi fericire.

Oamenii se strînseseră în jurul lui.

— Ei, cum e acolo, Levko ? Joacă boierii ?

Fără să descalece Levko le ţinu o cuvîntare în toată legea.

— Înainte, boierul îi alunga pe ţărani, acum ei i-au făcut vînt. Şi încă cum ! Într-o singură noapte au golit hambarele şi cămările, de nu mai aduni nici un firicel, să dai şi cu mătura. I-au luat tot ce a avut şi se gîndeau să-l lase să plece cu dumnezeu la mînăstire, să se roage pentru iertarea păcatelor. Taman atunci a dat unul într-un dulap vechi de beţele cu care tătînele boierului îşi snopea şerbii în bătăi. Erau beţe de salcie roşie, de salcie plîngătoare, de răchită, la alegere, ba chiar şi bîte. Ei, şi-au adus aminte oamenii de cît au pătimit şi au hotărît să curme cu boierul odată pentru totdeauna. S-au apucat să ticluiască o osîndă ca la judecată. Dar iată că un scripcar l-a scăpat de la moarte : „Să nu ne mînjim cu scîrnăvia asta mîinile cu care semănăm grînele ! Mai bine să-i punem pe boieri să joace bătuta ! Ca să rîdem !“ A luat scripca boierului, şi zi-i !

— Şi jucau boierii după cum le cîntau mujicii ? întrebară oamenii, stricîndu-se de rîs.

— Mai ţopăie şi acum.

— Fugi, că minţi !

— Să mă trăsnească ăl-de-sus !

— Şi nu pică din picioare !?

— Ba pică şi năduşesc ca ţăranul în toiul muncilor. Îi lasă să răsufle niţel, şi dă-i înainte ! Au învăţat boierii să joace şi după scripcă, şi după daira, ba chiar dacă le baţi măsura în uşiţa sobei.

— Vedea-l-aş şi pe-al nostru ţopăind aşa !

— Cît o să-l mai cocolim ?

— Poate că Iakubenko vrea să-l lase de prăsilă !

— Iakubenko e om cu scaun la cap. Nu se gîndeşte numai la el, ci la toată lumea.

— Nu zic ba, dar dacă mai zăbovim au să dea năvală din alte sate...

— Mai ştii...

Îngrijoraţi de această perspectivă, oamenii se duseră după lămuriri la Paliciuk şi Iakubenko, care hîrîiau de răguşiţi ce erau.

Cînd se întoarse din Taurida Roman Voloşin, se strînse la el atîta lume, că nu mai vedeai de fumul iute al tutunului verde.

— Ce se mai aude prin lumea largă, Roman ?

— Cînd scăpăm de boieri ?

— Mai bîntuie prin Vinniţa haitele cazacilor ?

Roman răspundea fără grabă, cumpănindu-şi vorbele. Tocmai de aceea, fiecare cuvînt al lui le pătrundea în cuget stăruindu-le multă vreme în urechi.

— Nu numai la sate, ci şi în oraşe tremură carnea pe boieri şi guleraţi. Locomotivele au încremenit pe şine. La Petersburg, ditai oraşul de scaun, nu tu lumină, nu tu tramvai, nu tu tren. Numai cu vaporul mai ajung miniştrii la ţarul lor. Norodul a început să mişte peste tot, aşa că nici noi nu trebuie să umblăm cu capul între urechi...

Acesta era adevărul adevărat: oceanul începuse să se tălăzuiască. Nu se mişca toată lumea deodată, dar destul, ca să bîţîie de spaimă şi boierul, şi gîdele, şi ţarul. Mai ieri adevărul se căciulea ca un milog, tocind pragurile. Acum însă, rupînd mrejele împletite cu viclenie şi zăgazurile putrezite, răzbătuse în sfîrşit la lumină năpustindu-se asupra minciunii, care se zvîrcolea spasmodic, muşcînd întocmai ca o năpîrcă.

Din însorita Crimee pînă la mînăstirea Soloveţki cea ferecată de gheţuri dezmoşteniţii soartei — oamenii trudei grele şi ai pămîntului negru — se ridicau la luptă. Ţarul, gîdele, înaltul dregător nu mai închideau ochii noaptea tot chibzuind cum să-i stăvilească, cum să le încovoaie grumazul...

XXIV

Oraşul fără lumini zăcea învăluit în tăcere. Palatul alb, imaculat, ca o navă, al contelui Witte amuţise şi el. Funcţionarul de serviciu din anticamera de jos căscă strîmb, punîndu-şi pavăză gurii cîteva cruci mărunte. Apoi se răsuci greoi în fotoliu. Tocul tare al pistolului i se înfipse în coaste scîrţîind.

— Ei drăcie!

Îşi încreţi faţa galben-verzuie în pîlpîiala lumînării şi ascultă plictisit ecoul paşilor apăsaţi ai preşedintelui comitetului de miniştri [1].

„Nici tu nu dormi, nici pe alţii nu-i laşi, îi spuse el în gînd contelui. Dacă zici că trăim vremuri istorice, ia-ţi nişte jandarmi

[1] Instituţie guvernamentală superioară, cu caracter consultativ, în Rusia ţaristă (1802—1906), ale cărei hotărîri trebuiau sancţionate de ţar.

să te păzească, nu face pe liberalul : «N-am nici o gardă...» Dar eu ce sînt ? Eh, excelenţă, excelenţă, la Rusia te gîndeşti, dar de copilaşii mei nu-ţi pasă. Ei fac nani, mînca-i-ar tăticu, iar eu te păzesc aici ca o santinelă. Da, da, ca o santinelă. Şi nu închid ochii toată noaptea."

Curînd după aceea îl doborî somnul. Dormind iepureşte — nu cumva să iasă contele — continuă în vis discuţia întreruptă, pînă ce-l trezi un curier înarmat.

— Dumneata te gîndeşti la Rusia ? mormăi el buimac de somn, holbîndu-se la făptura vînjoasă a curierului în lumina tremurătoare.

— La Rusia, răspunse ferm curierul.

Acest răspuns neaşteptat aduse un zîmbet moleşit pe faţa lătăreaţă a funcţionarului.

— Şi dumneata ?! Atunci la ce se gîndeşte contele ? întrebă el, arătînd cu degetul spre plafon.

— Contele se gîndeşte la ţar.

Contele se pregătea pentru audienţa de a doua zi de la palat. A doua zi va fi poate şi mai dezamăgit de augusta persoană, şi mai înverşunat împotriva camarilei, ori, mai ştii, poate va fi numit preşedinte al monarhiei constituţionale ruse. Cei doi ani petrecuţi fără o activitate vie, adevărată, care să-l absoarbă, cei doi ani de surghiun onorabil în postul de preşedinte al comitetului de miniştri îl făcuseră pe conte să judece şi mai necruţător protipendada, să lupte şi mai îndîrjit pentru puteri depline. În clipele acelea ele îi erau necesare nu numai lui, dar şi vicleanului, bănuitorului monarh.

Trebuia multă înţelepciune politică pentru a înţelege acest lucru, pentru a strînge într-o mînă fermă imperiul zbuciumat şi a-l vedea cu ochi de conducător, iar nu cu ochii unui Trepov sau Rasputin. Pentru cel dintîi Rusia era o cazarmă, pentru celălalt un lupanar.

Dar de unde să găsească înţelepciune augustul monarh ? La molîul de Solski, la marele duce Nikolai Nikolaevici, pe care spiritismul îl interesa mai mult decît treburile statului ? Înţelepciunea aceasta n-o găsea nici în alcovul aprigei Alice Darmstadt. La rigoare toţi aceştia puteau fi cel mult un fel de sfetnici de casă ai sărmanului împărat. Or Rusia nu era o casă, nici măcar palatul Peterhof.

Rusia !

Ce ştia despre ea ? Foarte mult şi totuşi foarte puţin. Ştia totul despre ţarii ei, despre odioasa camarilă care se înfrupta din bugetul palatului. Ştia cum erau sanctificate de sfîntul sinod nişte păcătoase rămăşiţe pămînteşti.

Se îndrăgostise de autocraţie ca de o zînă neprihănită, ca să-şi dea seama mai tîrziu că nu era o zînă, ci o cocotă cu chipul ascuns sub sulimanuri. Totuşi ar fi fost gata să-i rămînă paj credincios, să-l slujească pe ţar cu credinţă ca sfetnic, dar nu mai avea prilejul să-i dea sfaturi, deşi pentru a salva aparenţele cînd ieşea din sală ţarul îi întindea milostiv mîna. O mînă nevolnică. Nevolnică şi perfidă !

Contele cunoştea cum stăteau lucrurile în Rusia după ochii duşi în fundul capului ai mamelor, după rapoartele poliţiei secrete. Zeu al finanţelor, geniu al profiturilor fabuloase, bancher de stat al Rusiei, putea să estimeze ţara la preţul zilei. Dar cine putea să estimeze micul manifest care zdruncina tronul din temelii ? Cu opt ani mai înainte înfăptuise o reformă financiară, dar ce reformă putea să liniştească poporul ? Puteai provoca pînă şi reevaluarea rublei de aur, dar cum să reevaluezi populaţia înnegrită de fum a mahalalelor ? Miliardele de franci împrumutaţi în Franţa aveau să redea tărie valutei-aur. Dar cum să frîngi cerbicia ţăranilor negri, parcă plămădiţi din ţărînă, care luminau Rusia moşierească cu vîlvătăile incendiilor ? Rusia asta în care pînă şi ţarul trebuia să se mulţumească acum cu pîlpîiala unei lumînări de ceară.

Rusie !

Ai fost identificată cu imaginea poetică a troicăi. De vreme ce eşti o troică ce-i de făcut cu tine ? Să slăbim hăţurile, ori să tragem fără milă de ele ?

Dinspre cartierul Kamennostrovski răsunară nişte glasuri bărbăteşti. Contele tresări şi se apropie de fereastră. O lună fumurie îşi cernea lumina deasupra oraşului. În razele ei palide se apropiau rîzînd şi glumind trei tineri muncitori. Cînd ajunseră în dreptul palatului se luară tustrei pe după gît.

„Pun prinsoare că au venit să-mi cînte *Marsilieza* la fereastră", zîmbi acru contele care se obişnuise în acele nopţi să tot audă cîntecul adus din Franţa cu o întîrziere de un veac, de care se cam temeau acum şi francezii. Dar, ce surpriză ! Un cîntec duios de dragoste se revărsă peste piaţă. Cîntecul vorbea despre un flăcău care înfrunta un viscol năprasnic pentru a-şi întîlni iubita.

Şi altă minune : ecourile tinereţii ce răsunau din plin în Petersburgul revoluţionar, în Petersburgul grevelor şi al beciurilor

jandarmeriei, în Petersburgul speranţelor şi al provocărilor perfide îl impresionară o clipă pe acest om practic, cu voinţă de fier. Cît ar fi vrut ca acest cîntec să dea viaţă filelor mohorîte ale raportului pe care-l adresa ţarului cu supunere şi credinţă.

Tinerii duseră însă cîntecul mai departe, şi contele îşi recăpătă sîngele rece şi toate speranţele. Aplecîndu-se asupra mesei, fără să se aşeze, începu să aştearnă pe hîrtie două soluţii pentru monarhul absolut al acestei ţări bîntuite de cumplitul duh al răzvrătirii.

— Nu te-ai culcat încă, dragul meu ?

Contesa intră cu paşi uşori. Chipul ei bolnăvicios era răvăşit de suferinţă.

— Doamne, doamne, ce vremuri trăim !

— Iar a venit contele Solski ?!

Serghei Iulievici se îndreptă de spate şi o privi cu atenţie. Preşedintele Consiliului de stat şi al consiliului de miniştri venea zilnic să se tînguie la contesă.

— Da. E atît de demoralizat ! Plînge în faţa mea, a unei femei. Zice că vom pieri cu toţii. Ce-ar fi să plecăm din Rusia ? De ce nu ? Aici nu ne aşteaptă nimic bun. Absolut nimic.

Contele nu putea să-i dea nici în seara aceea vreo veste care s-o liniştească. Cine ştia mai bine ca ea că în pieptul lui se luptau acum două suflete, că mintea lui străpungea învelişul tare al credinţei pe care sub domnia lui Alexandru al III-lea o socotise nestrămutată. Se gîndea cum să ajusteze ori poate chiar să amputeze cu mîna lui monarhia absolută, pentru a o salva. Dar o să fie oare de vreun folos ?

— Dragul meu, e adevărat că în golful Finic aşteaptă o navă britanică cu care să plece la nevoie bunul nostru ţar împreună cu familia ?

Contele dădu din cap afirmativ şi începu să măsoare cabinetul în lung şi în lat. Departe de a fi fastuos, interiorul cabinetului era anume adaptat pentru activitatea austeră a unui om de stat.

— Doamne, doamne, în ce chinuri moare Rusia !

— Ea nu moare încă, o corectă contele. E numai bolnavă de anarhie, într-o formă foarte acută.

— Cînd, cum se va sfîrşi cu asta ?

Contele se opri în faţa portretului lui Alexandru al III-lea care atîrna deasupra biroului şi răspunse ferm :

— Ar exista o metodă sigură pentru a pune capăt anarhiei din Rusia : aceea de a-l reînvia pe defunctul ţar măcar pentru trei luni !

Şi el întinse cu un gest teatral spre portret mîinile grăsuţe, înroşite de un sînge vlăguit.

*
* *

Pe Sufleţel trebuie întotdeauna să-l împingi de la spate şi să-i aduci aminte că e împărat.

Din corespondenţa Alexandrei Feodorovna

Dincolo de ferestrele palatului Novopeterhof se cernea lapoviţa. Ziua aceea umedă, leşietică, aşternuse umbre pe obrajii pămîntii ai ţarului şi pe chipul cu buze subţiri şi pete pricinuite de febră al ţarinei. Ţarul îl asculta pe Witte cu un calm desăvîrşit, aplecîndu-şi puţin capul, iar inima bolnavă a ţarinei tremura în făptura ei şubredă.

Serghei Iulievici ştia că nu are duşman mai aprig ca Alexandra Feodorovna, că mintea ei era plină de un amalgam de superstiţii obscurantiste şi fanatism. Trăia nu în secolul al XX-lea, ci în al XVII-lea, trăgîndu-l după ea şi pe ţar. Acum, în acele zile cumplit de grele prin care trecea imperiul, ei apăreau la balurile de la curte înveşmîntaţi ca pe vremea ţarului Alexei Mihailovici, printre dregătorii îmbrăcaţi ca boierii medievali. Paiaţe fără minte, iremediabil rupte de arborele istoriei... Totuşi ambiţia cea mai mare a Alexandrei Feodorovna era să facă din Nicolae al II-lea un fel de copie a lui Nicolae I. Chiar că găsise cu cine !...

În dimineaţa aceea, Serghei Iulievici avea mai mult ca oricînd senzaţia că soarta lui se afla în cumpănă. După Portsmouth [1], Wilhelm al II-lea prezisese că Witte va fi preşedintele Rusiei republicane. Ce se va alege de această prorocire peste doi-trei ani ? Ţarina abia îşi stăpînea nervii. Privirea ei era de gheaţă, buzele subţiri îi zvîcneau într-un tic nervos. Dacă te preocupa spiritismul şi trăiai în secolul al XVII-lea fireşte că te apuca groaza cînd ţi se vorbea despre anul 1905. Dar nu era destul să afli adevărul. Trebuia să şi acţionezi fără întîrziere, cît timp

[1] Tratatul de pace de la Portsmouth, încheiat între Rusia şi Japonia în 1905, a pus capăt războiului ruso-japonez şi a ajutat ţarismul să înăbuşe revoluţia din 1905—1907. Delegaţia rusă a fost condusă de S. I. Witte.

coroana nu căzuse încă de pe augusta frunte, căci putea să-i urmeze şi capul.

Cu vocea lui adîncă, puţin nazală, Serghei Iulievici evocă primejdia cumplită care plana asupra imperiului şi a acestui cap încoronat.

— Nemulţumirile din sînul societăţii se întind ca nişte cercuri concentrice. Revoluţia pe care au propagat-o internaţionaliştii de toate soiurile a răzbătut din tainiţele adînci prin crăpături şi de atunci aceste crăpături au devenit adevărate spărturi prin care ţîşnesc vîlvătăile. Chiar generalul Trepov spune că trupele din Petersburg sînt suficiente pentru a înăbuşi o eventuală răscoală, dar că nici chiar în capitală nu există forţe capabile să restabilească circulaţia pe căile ferate cel puţin de la Petersburg pînă la Peterhof. Aş vedea două soluţii pentru a pune capăt tulburărilor şi situaţiei interne grave : proclamarea dictaturii sau a unei constituţii.

Auzind de constituţie ţarina se crispă. Ţarul furişă spre ea o privire a ochilor lui înguşti. Witte urmă :

— În primul caz, o persoană de încredere va trebui învestită cu puteri dictatoriale, discreţionare pentru a stîrpi cu energie, radical, definitiv orice urmă de rezistenţă chiar cu preţul unui masacru. Nu mă consider apt pentru o asemenea misiune. Cealaltă soluţie ar fi de a se face concesii opiniei publice, de a se da o constituţie şi a se ratifica proiectul meu. Socot o datorie morală a mea de a vă atrage atenţia, sire, asupra tuturor implicaţiilor acestei de a doua soluţii. Acceptînd-o, maiestatea-voastră şi-ar impune de la sine anumite îngrădiri şi e de presupus că o revenire la vechile rînduieli ar fi cu neputinţă.

Buzele ţarinei zvîcniră din nou şi toată faţa ei pe care se oglindea în permanenţă o expresie de răutate, ce nu putea fi ascunsă nici de zîmbet şi nici de stăpînirea de sine, se crispă din nou. Totuşi nu spuse nimic, considerînd că era sub demnitatea ei să adreseze măcar o vorbă acestui bărbos stîngaci, care voia să smulgă puterea din mîinile dragului ei Niki.

Privirea ţarului era descumpănită şi melancolică. Atinse memoriul preasupusului său servitor şi întrebă încet :

— N-ar fi bine ca punctele esenţiale ale memoriului dumneavoastră să fie date publicităţii sub formă de manifest ?

— O, nu ! obiectă cu însufleţire Serghei Iulievici. Toată răspunderea să apese pe umerii mei. Maiestatea-voastră să nu se angajeze cu nimic.

Witte simţea parcă fizic povara pe care era gata s-o ducă pe umerii lui puternici.

— Bine, mă voi gîndi.

Ţarul dădu a înţelege cu un semn din cap că audienţa luase sfîrşit.

Abia se închise uşa masivă că Alexandra Feodorovna duse la gură o mică batistă făcută ghemotoc şi izbucni într-un plîns convulsiv.

— Crede-mă, Niki, e un trădător, un mason vîndut jidovilor ! Vrea să pună mîna pe putere... Trebuie să le dovedeşti tuturor că ai o voinţă de fier, că ştii să iei singur hotărîri ! Să baţi cu pumnul în masă şi să spui că nu sîntem un stat constituţional şi nici gînd să devenim aşa ceva. Poporul nostru nu este pregătit pentru aceasta, slavă domnului ! Împăratul nostru e monarh absolut ! Slavă domnului ! Pînă acum ai domnit cu duhul blîndeţii. De azi înainte însă vei fi puternic şi autoritar. Rusia asta barbară va trebui să se prosterneze la picioarele tale.

Nikolai o îmbrăţişă cu duioşie.

— Linişteşte-te, îngeraşule. Nu-ţi vărsa lacrimile scumpe. Sînt perfect conştient de măreţia acestor clipe... Perfect conştient. Chiar acum mă voi consulta...

— Niki, îl imploră cu durere ţarina. Nu trebuie să te consulţi, ci să iei hotărîri ! Doar eşti împărat şi poţi face orice vrei. Ştii, Grigori Efimovici [1] m-a asigurat că atîta timp cît înalţă rugi pentru noi nu i se va întîmpla nimic nici ţareviciului, nici nouă.

— Aşa a spus Grigori Efimovici ? întrebă împăratul cu o urmă de zîmbet pe chipul pămîntiu. Fie atunci ca Grigori Efimovici să vadă de-acum înainte de candelele nestinse, decretă ţarul întregii Rusii.

XXV

Noaptea luară foc nişte şire de paie ale boierului, acelea de la marginea mestecănişului. Lungi şi semeţe, vîrfuite cu meşteşug, se conturau pe apele beznei, acum subţiate, ca nişte corăbii fermecate ce se înălţau spre cer împinse de pînze de aur.

Clopotul cel mare risipi peste sat bătăi dese şi speriate. În vuietul lui de aramă un puhoi sîngeriu înecă uliţele, casele, pomii

[1] *G. E. Raspatin* (1872—1916) — călugăr, favorit al ţarului Nicolae II şi al ţarinei Alexandra Feodorovna, aventurier, atotputeric în ultimii ani ai regimului ţarist.

şi cumpenele fîntînilor. Peste tot începură să scîrţîie uşile şi porţile ; luminaţi de pălălăi, oamenii străpungeau cu priviri lacome privelişte învăpăiată, obişnuită în toamna aceea, dar în afară de slugile de la curte nici unul nu alergă spre şire. Doar nu ardeau şirele lor, ci ale boierului.

— Te pomeneşti că Levko cu diavolii de flăcăi i-a pus boierului cocoşul roşu, îşi dădeau oamenii cu părerea.

— Se poate, că doar nu se cădea să rămîie dator pentru alice.

— Nu ştiu cine o fi pus focul, dar l-a pus bine.

— Eh, păcat că se prăpădeşte atîta aşternut pentru vite ! Trebuie să ascultăm de cei din comitet : curînd orice firicel de iarbă o să fie al nostru.

— Cînd zici că împărţim pămîntul, vere, mîine ori poimîine ?

— Parcă mîine.

— De l-am împărţi odată.

— Aţi auzit, cică Terenti Placinda se tot rotea în jurul şirelor lui ca un uliu.

— Las' că-i pun şi lui cocoşelul roşu. Da arme are ?

— Puşcă în spate, bardă la brîu.

— Lui Iakov nu i-au dat încă drumul ?

— Ei, frate-miu, poarta puşcăriei e lată la intrare şi strîmtă la ieşire.

— Uite că s-a ivit şi boierul în curte. Nu l-a răbdat inima.

— De ce n-ar vedea şi el panorama ?

Ţanţoş şi nepăsător, de parcă şirele care ardeau, cernute prin site de aur, n-ar fi fost ale lui, Arkadi Valerianovici se apropie de havuzul din care îşi iţea botul larg căscat şi plin de sînge un balaur de tuci. Rămase îndelung aşa, cu braţele încrucişate la piept, privind focul, apoi, cu acelaşi pas măsurat, o luă spre verandă şi dispăru după geamlîcul în care pîlpîiau reflexe unduitoare.

Într-un tîrziu, cînd numai clipirile roşietice ale norilor mai aminteau de foc, dinspre drumul mare se auzi un clopoţel sunînd turbat : zapciul şi judele de instrucţie veneau în goana mare la foc, urmaţi de patru străjeri care galopau înecaţi de praf.

— Mînă de iese fum din osii, zise unul.

— Să ştii că au venit să stingă focul !

Dar nu apucară bine şefii şi străjerii să ajungă la locul cu pricina că la alt capăt al satului mai luă foc o şiră. Oamenii petreceau ca la bîlci.

— Luminează drumul mărimilor, ferească dumnezeu să nu se rătăcească.

— Cică la Zalivanşcina ţăranii ar fi făcut de petrecanie ajutorului de zapciu şi la doi uriadnici.

— Ducă-se. Poate le-om mînca şi ăstora coliva...

Trăsura urmată de călăreţi trecu înapoi ca fulgerul. Dar tocmai cînd ajunseră la noul foc şi începură să se vînzolească în jurul lui, pe celălalt mal al Bugului se aprinse altă şiră. Ziceai că flăcările se jucau de-a prinselea cu vrăjmaşii lor.

Spre ziuă, cînd focul fu în sfîrşit stins peste tot şi oamenii se risipiră pe la casele lor, zapciul, judele şi străjerii dădură buzna în casa lui Levko Şcerbina. Se năpustiră adulmecînd ca nişte adevăraţi copoi.

— Ce miroase a fum aici, mă ? se răsti la el poliţaiul.

Levko rînji şi răspunse netulburat :

— Ălui care s-a ars îi miroase peste tot a fum.

Pe zapciu îl apucară năbădăile :

— Cu cine vorbeşti, mă, fecior de căţea ?

Levko dădu capul pe spate cu demnitate.

— Nu-s fecior de căţea, că am tată şi mamă.

— Nu schimba vorba. Să-mi spui numaidecît de ce miroşi a fum ?

— Păi, chiar dumneavoastră aţi adus duhoarea asta în casă, răspunse cutezător Levko. Mai bine v-aţi mirosi unul pe celălalt.

Zapciul şi judele schimbară o privire : într-adevăr, duhneau toţi ca un horn. O clipă după aceea însă, fără să mai pună întrebări şi fără să dreseze vreun proces-verbal, îl legară pe Şcerbina şi-l tîrîră afară. Hristina se repezi după el tînguindu-se. Ridicînd mîinile legate, Levko cuprinse între ele capul Hristinei şi o strînse stîngaci la piept.

— Nu te omorî aşa, drăguţo, pesemne că asta-i ursita ţăranului... Ţine minte, însă, că oriunde m-or duce, orice mi-ar face o să te am mereu înaintea ochilor. Auzi, Hristinka ?

— Aud, Levko !

Şi ea se strînse la pieptul lui tremurînd toată.

Levko o privi o dată bine în lumina ochilor, apoi îi zîmbi trist, cu duioşie.

Străjerii îl smuciră de umeri. Levko îşi plecă fruntea îndărătnică şi se îndreptă spre pîlcul de cai şi oameni străini, chibzuind temeinic, pe îndelete, cum să-i păcălească în tocmeala ce-l aştepta la cel mai cumplit dintre iarmaroace.

Dimineaţa, ţăranii se strînseră grămadă la intrarea primăriei ca roiul la urdiniş. Numai că de data asta în cerdac nu se

mai afla Okun cu vătăşeii şi desetnicii, ci comitetul în păr — Olexandr Paliciuk, Les Iakubenko şi Marian Polearuş. Deasupra lor şi a celor ce erau mai aproape flutura în adierea vîntului şi a atîtor răsuflări un steag roşu.

Paliciuk care, după ce era lungan, se suise tocmai pe treapta cea mai de sus îşi ridică lăboiul însemnat de fier şi foc şi îndată se făcu linişte.

— Măi, oameni buni!

Paliciuk îşi roti încet privirea peste capetele consătenilor şi simţi cum i se taie răsuflarea: îi zburaseră toate cuvintele din cap. Zile şi nopţi le migălise în minte, iar acu, ia-le de unde nu-s! Se întreba cu groază ce să spună oamenilor.

Adunarea îl privea cu sute de ochi, aşteptînd de la el ceea ce aşteptaseră totdeauna bunii şi străbunii acestor oameni — o singură minune: pămînt.

— Dă-i drumul, Olexandre, nu te sfii, oamenii aşteaptă, căută să-l îmbărbăteze Marian, simţind şi el o mîncărime ciudată sub pleoape.

Paliciuk scutură o dată scurt din umeri şi începu să-şi amintească vorbele pe care le ticluise în cap în ultimele zile. Cîte ceva tot uitase, dar las' că-şi amintea mai încolo.

— Fraţilor, hai să sfătuim împreună despre viaţă, ce-i viaţa asta. Peştele trăieşte în apă, pasărea în văzduh. Omul ca să trăiască are nevoie de pămînt. Chiar de pămîntul ăsta ce se aşterne înaintea voastră, urmă el dînd roată spre zările învăluite în negurile toamnei. Numai că pămîntul ăsta nu-i al vostru, ci al unui singur om, căruia îi zicem cu toţii boier. Aşa a fost pînă acum, dar dacă o să vreţi de azi înainte totul o să se schimbe. Dacă vreţi, chiar iscălim pe loc osînda hotărîtă de obşte.

Cu aceste cuvinte, flutură deasupra capului o foaie de hîrtie.

Mulţimea se tălăzui. Izbucniră glasuri, strigăte:

— Vrem, Olexandre, vrem!

— Vrem cu toţii.

— Citeşte osînda!

Cînd larma se mai potoli, Grigori Voloşin îşi făcu loc printre oameni, se sui în cerdac şi, lepădîndu-şi căciula năpîrlită, glăsui sugrumat de tulburare:

— Fraţilor, mare lucru e obştea. Dar osînda trebuie dată după lege, ca nici dracu să nu-i găsească vreun cusur. Zic s-o iscălească şi comitetul, şi obştea, dar şi primarul pus de stăpînire. Aşa n-o să aibă cum să ne muşte pe la spate ca o javră. Iată cum gîndesc eu.

— Să iscălească şi el !

— Grăsimea nu strică mîncarea.

— Dar dacă a întins-o ?

— Aici-s, dădu glas din mulţime Okun, care se făcuse alb ca varul. Numai că osînda asta n-o iscălesc.

— Ei, nu !? se burzuluiră oamenii.

— O s-o iscăleşti, drăguţule, că de nu o să te tăvălim în noroi de nu mai ajungi pînă acasă !

— Ori poate ţi s-a urît de pogonaşele tale ! ameninţă norodul înghesuindu-l pe Okun spre cerdac.

Năduşit, cu părul vîlvoi, în cojocul vechi numai petice, avea o înfăţişare jalnică. În cerdac, se prinse cu amîndouă mîinile de un stîlp crăpat şi puse capul în piept întocmai ca păcătosul zugrăvit pe pereţii bisericilor.

Paliciuk se uită la Okun, la ochiul lui înroşit, pe care părea că-l ţine numai reţeaua de vinişoare, şi scuipă cu scîrbă. Scrise ceva pe foaia pe care o ţinea în mînă şi începu să citească. Ca nişte păsări blînde se roteau slovele deasupra oamenilor, aducînd pe aripile nădejdilor ţarini şi holde şi lovindu-l pe Okun drept în cap cu pliscurile lor necruţătoare.

— „Anul o mie nouă sute cinci, octombrie. Noi, subsemnaţii, ţărani proprietari din satul Medvin, adunîndu-ne pentru a sfătui despre treburile obştei, fiind de faţă primarul Okun Denis, fiul lui Volodimir, pus de stăpînire, hotărîm : să luăm de la moşierul nostru Stadniţki Arkadi, fiul lui Valerian, tot pămîntul, fie că e, fie că nu e arabil, din care să facem parte dreaptă oamenilor. Şi mai hotărîm : să luăm de la el conacul şi ferma, precum şi bunurile mobile şi imobile de trebuinţă pentru a munci pămîntul. Iar dacă boierul va voi şi el să muncească în satul nostru o să-i facem şi lui parte din pămînt, ca tuturor plugarilor, şi o să-i dăm unelte şi vite..."

Ca nişte seminţe vrăjite cădeau cuvintele acestea în inimile plugarilor, învăpăind privirile, rodind vedenii dulci nedesluşite şi visuri. Paliciuk citise tot, dar oamenii parcă tot mai ascultau. Pîndea şi el cu urechea această tăcere, bănuind clocotul lăuntric al talazului încremenit.

— Ia mai citeşte o dată, Olexandre, ce zice acolo despre pămînt, îl rugă încet Matvi Boţiun, care venise la adunare cu vîsla în mînă.

— Citeşte, citeşte despre pămînt ! îi ţinură isonul mai multe glasuri.

— Păi, toată-i despre pământ.

— Dacă-i aşa, zi-i de la cap !

Paliciuk citi din nou hotărîrea. Capetele şi glasurile începură să se frămînte mai avan.

— Cum s-ar zice, şi cu dreptate, şi cu duhul blîndeţii !...

— Da cînd o să împartă odată pămîntul ?

— Şi nici pe boier nu-l obidim cum ne-a obidit el pe noi.

— Aleluia, moşie ! Să are cîteva deseatine şi el !

— Mi-e să nu ne are pielea cu vergile !

— Taci, cobe !

— S-a zis cu împărăţia boierilor, de-acu începe a norodului...

Oamenii se apropiau cu capetele plecate ca la împărtăşanie şi, descoperindu-se, scrijeleau pe hîrtie nişte slove scălîmbăiate, ca nişte rădăcini, sau puneau o cruce. Apoi răsuflau uşuraţi ca după o muncă istovitoare.

Ceva mai tîrziu, în văzduhul albăstrui începu din nou să fluture flamura roşie : ţăranii se îndreptau către conac. Speriat de moarte, Nikanor nu izbutea să nimerească broasca. În sfîrşit, fierul scrîşni. Valetul deschise slugarnic porţile de tuci ca în faţa cine ştie căror mărimi, apoi, tremurînd ca varga, intră fuga în palat.

În vreme ce rînduiau lîngă havuz o masă roasă, pătată şi nişte scaune rupte aduse din încăperile slugilor, Arkadi Valerianovici ieşi în curte însoţit de sute de priviri curioase, mocnite, grave. Pe faţa palidă a boierului zvîcnea uşor potcoava înşelătoare a fericirii. Simţind zvîcnetul, Stadniţki îşi ducea mereu mîna la obraji, dar nici degetele nu izbuteau să le oprească tremurul.

Neştiind ce să facă cu mîinile care-i trădau neliniştea, moşierul, îmbrăcat cu o eleganţă ostentativă, se opri în faţa gloatei negre şi cenuşii a sătenilor îmbrăcaţi ca vai de lume şi mai toţi desculţi, deşi în dimineaţa aceea dăduse bruma. Ochii verzi ca brotacul ai lui Stadniţki nu recunoşteau pe nimeni, de parcă înaintea lui n-ar fi fost ţăranii, ci doar umbrele lor ameninţătoare.

Ce voiau de la el ? Viaţa sau pămîntul ? Mai curînd pămîntul... Nu-i nimic, o să muşte pămîntul după ce-l vor stropi cu sîngele lor... Dar nu era cazul să se gîndească la asta cînd propria lui viaţă atîrna de un fir de păr.

Neputînd înfrunta privirile oamenilor, Stadniţki închise pleoapele pe jumătate, îşi lăsă capul în piept şi dădu cu ochii de mulţimea picioarelor negre, crăpate de pămînt, cu degetele strîmbe şi

unghiile tocite. Unde să se uite ? Paliciuk, Iakubenko, ba chiar şi Polearuş se apropiară de boier. Era cu putinţă să se fi dat cu răzvrătiţii cel mai bun cosaş al satului ? Să fi schimbat Marian coasa pe cuţit ?...

Feţele căpeteniilor nu prevesteau moartea, nu păreau însetate de sînge. Tot era bine.

Oprindu-se la un pas de Stadniţki, fără să se aplece, stînd drept ca lumînarea, Paliciuk spuse răspicat, ca de la egal la egal :

— Boierule, obştea a hotărît într-un glas să-ţi ia pămîntul...

— Să mi-l ia ? făcu pe miratul Arkadi Valerianovici. După care lege, Olexandre ?

Cu inima tremurînd ca toată făptura lui, Stadniţki se lăsă pe un scaun.

— Iată după care.

Şi Paliciuk citi hotărîrea cu glas tare ca să-l audă şi boierul, şi oamenii.

Les îl întrerupse însă. Acesta îl măsură mînios pe Stadniţki, care se frămînta pe scaunul de bucătărie :

— Scoală-te, boierule, cînd îţi vorbeşte obştea.

— Chiar aşa, să se ridice în picioare ! îi întări vorba Matvi Boţiun, ţinînd mereu vîsla, albă de uscată ce era, pe care străluceau solzi de peşte.

— Ei na, acum trebuie să mă şi scol ? se miră din nou Arkadi Valerianovici, tremurînd de data aceasta de indignare.

I se suise tot sîngele la cap. Totuşi se ridică înaintea obştei, ţinîndu-se de masă cu amîndouă mîinile.

După ce citi totul, Paliciuk îl întrebă :

— Ai priceput tot ?

— Tot.

— Ei, ce zici, să-ţi lăsăm un lot ? Poate vrei să rămîi cu noi ?

— Nu-i nevoie, mormăi Stadniţki care nu-i mai vedea nici pe ţărani, nici pe Paliciuk — un văl tulbure i se aşternuse peste ochi.

— Dacă-i aşa, iscăleşte aici, boierule, că te învoieşti să te lepezi de bunăvoie de pămînt şi avere.

După o clipă de gîndire, Stadniţki se uită la oameni fără să-i vadă, îşi muşcă buzele pe care suferinţa i le subţiase de tot şi, aplecîndu-se mai mult deasupra mesei, îşi caligrafie numele. Semnătura lui, singura elegantă, contrasta izbitor cu cele stîngace, strîmbe ale ţăranilor.

— Asta a fost, boierule, spuse Paliciuk, fără nici un fel de răutate, privindu-l drept în ochi.

Stadniţki oftă. Avea senzaţia penibilă că-l doboară o povară nevăzută.

— Pot să plec ?

— Cum vrei. Nu te opreşte nimeni.

Păşind ca prin ceaţă, ferindu-se să nu dea peste ceva, trecu prin faţa ţăranilor, care şi începuseră să se împrăştie prin curte, prin încăperile servitorilor, furişînd priviri nerăbdătoare spre palat. La poartă dădu cu ochii de Ceaiciha care n-avea la ea traista de cerşetoare. Dădu să scoată portofelul, dar se răzgîndi : poate n-o să vrea să-i primească pomana. Poate că-l consideră şi pe el un cerşetor ? Cuvîntul acesta respingător, căzînd ca o piatră în inima zdrobită a moşierului, sparsè gheaţa amorţelii, lăsînd să răbufnească furia. Încleştă pumnul în buzunar şi aproape că o zbughi pe poartă cu gîndul să se ducă glonţ la guvernator ca să-l implore să-i dea cazaci sau dragoni. O să le arate el ţopîrlanilor pămînt şi iscălituri ! Deodată îl ajunseră din urmă nişte glasuri :

— Poate n-ar trebui să-l lăsăm să plece, fraţilor, ai ? Cine ştie ce năpastă o să ne aducă pe cap.

— Chiar, ce-ar fi să-l oprim ?

— Barem să ne joace o căzăcească la despărţire.

În rîsetele mulţimii, careva tropăi de parcă ar fi vrut să se ia după moşier. Acesta îşi trase capul între umeri şi iuţi pasul spre casa lui Salogan, unde fuseseră pregătiţi din vreme, pentru orice eventualitate, armăsarii cei mai iuţi. Numai să se vadă călare...

XXVI

Oamenii ară pămîntul, iar anii sufletul. Al ţăranului e răscolit tot, în lung şi-n lat, de stai şi te întrebi cum de se mai ţine în trup aşa de ciopîrţit. Iată însă că se ţine, ca scînteia în amnar, pentru că a izbutit să păstreze, în pofida tuturor suferinţelor, cîţiva stropi de nădejde. Cît trăieşte ţăranul stropii aceştia cînd încolţesc gingaş ca grîuşorul, cînd devin o boare fumurie, plină de vedenii, ori lacrimi îngheţate. Deşi grînele cresc pe pămîntul altuia, iar ţie îţi creşte doar ghebul de greu ce trudeşti pe ogor străin, nădăjduieşti într-una că pînă la urmă totul se va schimba şi o să capeţi şi tu un ogor, şi un dram de fericire.

Şi iată că-ţi vezi visul cu ochii. Pămîntul tău ţi se aşterne înainte, în foşnetul încet şi melodios al miriştii întunecate. De

cînd era, Marian nu auzise o muzică mai frumoasă. Foşnetul îi suna mai încîntător chiar decît corurile ce cîntau la biserică de înviere. Cu glasul acela îi vorbea pămîntul, desfăşurînd larg, din zare în zare, pînza vieţii lui — ce-a fost şi ce-o să fie... Ehei, dacă Frosina ar fi apucat ziua asta ! Ar fi plîns de bucurie, odihnindu-şi fruntea pe pieptul lui.

Marian îşi lunecă privirile blînde şi triste peste întinderile învăluite în amurg, apoi se culcă în ţărînă, lipindu-se de ea. Simţea pămîntul cu faţa, cu mîinile, cu inima. Rămase aşa multă vreme, fără glas, apoi începu să vorbească duios miriştii, făgăduindu-i că anul viitor va răsări pe ea o mîndreţe de grîu — cu mîna lui îl va semăna, îl va îngriji şi-l va secera. Cînd se gîndea cum se va duce cu coasa pe pămîntul lui, o lacrimă i se prelinse pe obrazul ţepos. Ce l-a găsit ? Oamenii l-au ales în comitet, iar el, în loc să se bucure, lăcrimează... Ori poate sufletul i s-a împreunat cu pămîntul prin lacrima asta limpede, neprihănită ?... Din nou vedea rostogolindu-se valurile vieţii şi cel mai drag îi era să se închipuie tot cosaş.

Seara de toamnă tivită cu nori grei, care o trăgeau parcă în jos, se pogorî peste întreaga fire, dar lui Marian nu-i venea de loc să plece de pe pămîntul lui, de parcă sufletul i-ar fi prins rădăcini în peticul acela de pămînt. Prin roiul de gînduri şi vedenii asculta foşnetul teilor bătrîni ce străjuiau drumul mare, cîntecul vîntului în trunchiurile scorburoase. De dincolo de drumul vineţiu, unde se zăreau plutind între cer şi pămînt două luminiţe, se auzea un glas ce îndemna boii : era Evdokim Iurenko, care lipise două lumînări de coarnele falnice ale juncanilor lui şi la lumina lor şovăielnică îşi ara pămîntul. Acum „hălăduia" de-a binelea !

Apoi se auzi glasul vesel şi totodată trist al Vasilinei Velîciko plutind peste ţarini :

— Ăsta-i pămîntul nostru, dragii mamei. Iată cine o să ne hrănească, drăguţul de el.

— E al nostru de tot ? întrebă unul din prichindei.

— De tot, puişorule, de tot. Da tătînele vostru mai umblă haihui.

— De ce haihui ?

— Păi, dacă a întins-o la Odesa, sau dracu mai ştie unde, de parcă n-am avea acum pămîntul nostru.

— Mămico, o să punem şi mazăre dulce ?

— Numai mazăre dulce ne lipseşte, bată-te să te bată, rîse femeia. O să punem, o să punem de toate.

Zîmbind, Marian se ridică în picioare, îşi mai privi o dată pămîntul şi tăind drumul se îndreptă spre Evdokim. Ce plăcut mirosea pelinul răscopt şi miriştea întoarsă, ce înduioşător scîrţîia jugul de salcie în pîlpîitul lumînărilor ce-şi plîngeau lacrimile de ceară...

— Ho, ho ! Iurenko opri boii, ieşind din brazdă. Avea faţa gravă, sărbătorească, deşi nebărbierită ca de obicei. Tu eşti, Mariane ?

— Parcă...

Evdokim se apropie de el. Lumînările aruncau în ochii lui licăriri calde.

— Nu te înduri să pleci, ai, Mariane ? zîmbi el blînd şi înţelegător.

— Nu mă îndur, Evdokime.

— Ce mai tura-vura... Pămînt, de !

— Pămînt.

Stăteau amîndoi lîngă luminiţele tremurătoare de pe coarnele boilor, sorbeau din ochi nemărginirea neagră a ţarinei şi tăceau, ştiind însă fiecare tot ce gîndea celălalt.

După un timp Evdokim întrebă :

— Ăi fi avînd nevoie de boi ?

— Cam aşa !

— Ei iacă, după ce mîntui, te ajut şi pe tine, şi pe Davîd.

— Îţi mulţumesc.

— Ei, lasă. Da bine, măi omule, de ce nu ţi-ai luat acolo de la conac nişte mînji ori juncani ?

— Ba mi-a picat şi mie o viţică de soi bun. Poate oi trăi să beau lapte de la ea.

— Bun şi asta, da o dată ce se cheamă că eşti în comitet puteai să-ţi iei şi o pereche de boi.

— Ca să zică lumea că comitetul e aşa şi pe dincolo, ai ?

— Aha, vreţi, care va să zică, din capul locului ca toate să se facă după dreptate. Aşa şi trebuie. Păcat că n-aţi luat mai devreme pămîntul : acum ne apucam de semănat.

— Ard, ard, bade Evdokime ? se auzi de pe drum glasul voios al lui Davîd Leveneţ. Încă nu s-au stins lumînările ?

— Mai ard... Da tu ce faci acolo ? Dacă ai paşcă, vino-n gaşcă.

— Eşti din ăia de duhănesc doar cînd altul îi cinsteşte, ai ? i-o întoarse Davîd răsărind aproape imediat din întuneric împreună cu Uliana.

— Parcă ai mai crescut, Davîde! făcu pe miratul Evdokim.

— Chiar aşa-i! Nu-i mai ajungi nici cu prăjina la nas, rîse Uliana.

— V-a dat pămînt la cîteşitrei?

— La cîteşitrei, răspunse Davîd cu gura pînă la urechi.

— Dar cum rămîne cu metoda aia daneză? îl luă în tărbacă Evdokim.

— Arz-o focul! De mult ce m-am bălăcit în smîrcul ăla, am răcit de-mi orăcăie ceva în piept, parcă aş ţine hangul broscăriei de-acolo.

— Ei, acum n-o să te mai canoneşti aşa.

— Numai de nu s-ar întîmpla ceva.

— Ce să se întîmple? se sperie Evdokim, punînd mîna pe coarnele încălzite de ceară ale unuia din boi.

— Cică în judeţul Proskurov cazacii au şi început să taie loturi pe pielea oamenilor.

— Nouă n-are ce să ne facă, doar am luat legal pămîntul de la boieri, fără tîlhărie şi omor, spuse Evdokim din ce în ce mai neliniştit. Stadniţki şi-a pus mîna pe hotărîrea noastră ca atunci cînd juri pe sfînta evanghelie.

— De frică să nu-i facem felul... Cînd au asmuţit cazacii să-i ciopîrţească pe oameni, nacialnicii le-au dat cîte trei ruble şi o pereche de cizme ostăşeşti de căciulă pentru sufletele pe care le vor prăpădi.

— De, nu e rea arvuna...

Gîndindu-se că nădejdile le erau primejduite, oamenii se întristară, ascultînd picurarea lacrimilor de ceară şi vuietul vîntului în scorburi. Marian şi Davîd se pregătiră să plece acasă, Evdokim stinse lumînările.

— Ce ţi-a venit? întrebă Marian.

— Păcat de ceară. Mîine poate o trebui să dăm înapoi pămîntul boierului, oftă Iurenko.

Apoi răsturnă hotărît plugul pe mirişte, zicînd că vine şi el.

A treia zi, dădură buzna în sat ispravnicul, şeful zemstvei, zapciul şi străjerii. Aceştia se împrăştiară îndată peste tot, bătînd cu gîrbaciurile în ferestrele oamenilor.

— Ieşi la adunare, mîrlane!

— La adunare, zurbagiilor!

Cei dintîi veniră Terenti Placinda, Denis Okun, Omelean Şmali şi alte cioclovine, purtînd cu evlavie portretul lui Nicolae al II-lea. Ispravnicul îi primi binevoitor, arătă cu degetul unde să atîrne portretul şi începu să discute cu Okun despre cele petrecute în sat.

Cînd se grămădiră şi oamenii, cu străjerii roată în spatele lor, ispravnicul începu să zbiere la ei cu glas răguşit fără să se dea jos din droşcă. Pesemne că în fiecare zi trebuia să-şi scuipe bojocii în felul acesta.

— Am venit să vă vestesc că dacă vă mai jucaţi cu focul vă ia mama dracului. Aveţi noroc că n-aţi săvîrşit şi alte fărădelegi. Ordon ca pînă seara să aduceţi înapoi tot ce-aţi luat de la curte şi din palat, iar pentru fiecare deseatină arată, fie că e a moşiei sau a statului, o să plătiţi douăzeci şi cinci de ruble amendă. Dacă nu înţelegeţi cu binele o să scoată cazacii din voi amenda şi sufletul o dată cu ea...

În clipa aceea, uriadnicul sosi în goană pe un cal plin de spume. Salutînd cu mîna la cozoroc, întinse ispravnicului un plic. Acesta citi misiva, se făcu verde la faţă, şopti ceva zapciului şi după cîteva clipe toţi o luară din loc valvîrtej, ca la foc.

— Iar s-a fript vreunul...

— Acu frige peste tot !

— Altfel n-ar fi vorbit aşa cu noi, ehei ! vui mulţimea.

Dar Okun nu-i lăsă să continue. Luînd locul ispravnicului, strigă deasupra capetelor :

— Aţi auzit ce ne paşte ? Cazacii ! Au să scrie cu nagaicele legea lor ! Şi încă aşa de crunt, c-o să vă jupoaie de şapte piei şi n-o să lase pe ce să crească a opta.

— Ne-au luat şi douăsprezece, da tot n-am murit ! se auzi un glas.

— Tremură pentru a lui, că nu-i încă peticită ! îl luă careva în zeflemea pe primar.

— Uite la el, cum s-a proţăpit în cerdac ! Mai ceva ca ispravnicul.

— Ajunge, Denise ! Mai lasă şi pe alţii să vorbească, spuse Paliciuk, dîndu-l în lături pe Okun. Lîngă el se postară îndată şi ceilalţi doi membri din comitet. Ce facem, oameni buni, să-i ducem boierului bunul nostru, ba să-i mai plătim şi gloabă pentru ce am arat ?

— Să-i plătească michiduţă cu smoală fierbinte !

— Ia fă bunătatea, Olexandre, şi lămureşte-ne ce se întîmplă în alte sate ?

— Cum o fi peste tot nu ştiu. Pe alocuri însă oamenii se pregătesc de apărare, care cu ce poate — unul cu puşca, altul cu toporul — şi îngrădesc satele ca să nu se strecoare înăuntru nici o năpîrcă.

— Păi, asta-i răzmeriţă ! strigă Omelean Şmali. Miroase a Siberia !

— Tacă-ţi fleanca, mă, îl repezi Les Iakubenko. Degeaba cauţi să ne sperii, că nu sîntem slabi de înger ! Să hotărască oamenii singuri fără povăţuitori ca de-alde tine.

— Ce ni-i Siberia, ce ni-i viaţa de aici...

Oamenii se sfătuiră pînă-n seară, cumpăniră în toate felurile şi hotărîră să se apere : să sape sanţuri, să baricadeze uliţele cu garduri şi grape, să astupe toate trecerile, ca să nu pătrundă în sat dragoni, cazaci, străjeri, uriadnici, boierul sau dracul.

XXVII

Ţăranul care asudă toată ziulica e deprins cu mirosul de năduşeală, că aproape nu-l mai simte. Straiele plugarului putrezesc pe el nu atît de vechi, cît mai degrabă de la roua asta fierbinte. Şi cămaşa de aţică a lui Marian se tăiase de sudoare sărată. Ar mai fi ţinut poate cîteva săptămîni dacă nu s-ar fi străduit atîta să rînduiască întăriturile.

La ieşirea din sat, oamenii înfigeau pe drumul tare ca piatra nişte pari de stejar ori de ulm pe care Marian îi bătea în pămînt, izbind din toate puterile cu maiul. Maiul ţîşnea în sus, apoi cădea peste par, Marian icnea şi repezea din nou, cu o forţă cumplită, maiul sub care parul părea că geme. Ţăranii clătinau din cap miraţi : de unde avea puterea aceea năprasnică ? Se zbătea zi şi noapte, de parcă şi-ar fi pus în gînd să se îmbogăţească... Leoarcă de sudoare, Marian lăsa o clipă maiul ca să încerce cu mîna lui întăriturile. Oamenii le ridicau cum scrie la carte. Părea că într-adevăr nici vreo oaste, nici alte lighioane nu vor putea străbate prin ele. Dacă i-ar fi stat în putere, Marian ar fi îngrădit de uneltiri vrăjmaşe, de orice ochi haini nu numai satul, dar tot pămîntul.

Cînd i se rupse cămaşa, îşi pipăi mirat spinarea udă, se şterse cu mîneca pe frunte, îşi aruncă svitka pe umeri şi, dînd maiul lui Levenet, se tîrî frînt de oboseală în stepă, spre lotul lui.

Învălurînd lumini şi umbre, stepa îşi căsca rănile negre. Deasupra lor tremurau alene scame de ceaţă. Sau poate aburea sîngele negru al gliei răscolite de brăzdare ?

Marian privi gorganul cazacilor, apoi pe cel al turcilor, pe care se zbenguiau nişte ciobănaşi puşi acolo la pîndă, şi gîndi cu amărăciune: cîtă omenire s-a prăpădit degeaba pe lumea asta! Cine i-a pus pe turci să-şi caute moartea prin stepele acestea străine? Un pămînt străin poţi să-l pustieşti, dar nu să trăieşti pe el. Asta e şi n-ai ce-i face! Şi boierii au să plătească odată şi odată cu capul pămîntul acesta.

Ajungînd la lotul lui neogorît încă, Marian rupse cu degetele un bulgăraş de ţărînă, îl strivi în palmă, îl duse la nas şi se pomeni cîntînd:

Glie neagră, glie-arată,
zi-i, măi!
Eşti cu gloanţe semănată,
zi-i, măi!
Cu trup de voinic grăpată,
zi-i, măi!
Şi cu sînge roş udată.

Aşa a fost şi pesemne aşa o să fie. Cînd pămîntul te izbăveşte de moarte, cînd tu trebuie să-l aperi.

Marian intră mohorît ca o zi de toamnă în casa lui Voloşin, îşi luă în tindă coasa, agăţată deasupra uşii celarului, o cercetă cu luare-aminte şi se apucă s-o ascută altfel ca de obicei.

— Ce faci, nene Marian? se miră Maxim, lăsîndu-se pe vine şi privind lama coasei, care semăna cu o spangă, aşa cum era aşezată în prelungirea cozii de lemn.

— Ce să fac! Ia, o jucărie pentru boieri şi dragoni.

— Ca să-i împungi? ghici Maxim.

— De, la o adică... Ce să-i faci, băieţaş, răspunse Marian încreţindu-şi fruntea şi oftînd adînc. Dar să ştii că-i mai bine să tai iarbă ori grîne, decît să verşi sîngele omului, chiar de-i spurcat.

...Pe înserat, muncitorii de la rafinăria de zahăr trimiseră vorbă în sat că dragonii vor veni spre ziuă. Vestea se răspîndi fulgerător. Se aprinseră lumînările restriştilor, femeile şi copiii începură să bocească, iar ţăranii îşi puseră cămăşi curate ca atunci cînd te găteşti de moarte. Cu puşti prăpădite, peticite cu tablă şi legate cu sfoară, cu topoare, coase, furci ori doar cu cîte o măciucă oamenii se pregăteau să-şi apere pămîntul şi cocioabele.

Înainte de a porni spre şanţuri, îngrădituri ori spre capcanele pregătite din vreme, oamenii îşi luau rămas bun de la neamuri

şi prieteni, sărutîndu-i de trei ori, pe un obraz, pe celălalt şi iar pe cel dintîi, şi rugîndu-i să-i ierte dacă le-au greşit cu ceva. În noaptea aceea au curs multe lacrimi de ceară, dar şi mai mult au plîns femeile.

Numai Domaha, sărmana slujnică a lui Şmali, nu plîngea de loc, ba chiar gîngăvea cu o bucurie senină : „Vin muscalii..." Ce nădăjduia, ce aştepta de la ei acest suflet oropsit ?

Către ziuă, Zvonar începu să tragă clopotul cel mare, ridicînd în picioare toată suflarea : veneau dragonii, dar nu pe drumul mare, ci din pădure. Armele zăngăneau lugubru în întuneric, speriind caii. Cînd cei dintîi călăreţi ajunseră la marginea satului, rîndurile lor se învălmăşiră. Nechezînd sălbatic, caii se ridicau în două picioare, se izbeau de garduri, se prăbuşeau, aruncîndu-şi călăreţii din şa. La nechezăturile sfîşietoare se adăugară strigătele, vaietele şi înjurăturile dragonilor care nimeriseră din goană peste boroanele îngropate cu ţepii în sus. Apoi răsună o comandă şi, ochind o ţintă nevăzută, gloanţele începură să şuiere jalnic, ciuruind îngrăditurile puse de ţărani.

La celălalt capăt al satului, ceata lui Roman Voloşin îi primi pe dragoni cu focuri de armă. Soldaţii bătură în retragere, lăsînd lîngă întăritură trei cai ucişi — ţăranii trăseseră mai întîi în cai, nevoind să verse sînge de om. Roman îl zări între dragoni pe pan Stadniţki. În inima flăcăului se iscă o mînie cumplită. Strecurîndu-se ca un şarpe pe sub îngrăditură, dădu să se apropie de boier, dar acesta simţind parcă primejdia se depărtă.

Neaşteptîndu-se să li se opună rezistenţă, dragonii — cam o jumătate de escadron — se retraseră pînă la un luminiş. După-amiază, cu baionetele la armă, în ajutorul cavaleriei veni infanteria unduind ca o lavă cenuşie. Împărţindu-se în detaşamente, soldaţii începură să execute o manevră de învăluire.

— Ne înconjoară ! se îngroziră oamenii.

— Cînd o să se strîngă laţul, s-a zis cu noi.

— De-ar putea să scape barem muierile şi copiii.

Unul fu de părere că pînă nu se închidea cercul trebuiau să fugă în pădure sau la mănăstire. Oamenii se agăţară de speranţa asta. Evdokim Iurenko înjugă boii cel dintîi, ca să pornească grabnic la mănăstire.

— E prăpăd, murmura el ca în delir. Să fugim de aici cît mai repede, apoi om vedea noi ce facem...

Pînă seara împresuraţii ţinură pe soldaţi la distanţă trăgînd din cînd în cînd cîte un foc. Cînd se întunecă de-a binelea, por-

niră cu toţii de-a valma în scîrţîitul carelor, mugetul vitelor, bocetele femeilor şi copiilor, lăsîndu-şi căminurile pustii.

În pădurea Sineavei, lîngă aburitoare, convoiul se împărţi în două : o parte, cu comitetul în frunte, rămase în pădure, iar ceilalţi îşi urmară drumul spre mănăstirea de maici. În grupul acesta erau bătrînii, femeile, copiii, ca şi ţăranii cei mai smeriţi, slabi de înger şi evlavioşi. Toţi căutau ocrotire în lăcaşul domnului.

Într-un tîrziu şirul de care ajunse scîrţîind în faţa zidurilor de piatră albă, cu turle, ale mănăstirii. Peste jalea ţăranilor se revărsă lin o cîntare bisericească. Răcoarea serii dădea o puritate cristalină melodiei, potolind zbuciumul inimilor.

Într-o deschizătură a porţii de fier, se ivi făptura firavă a unei novice cu un mic felinar în mînă. Revenindu-şi din spaimă, tînăra călugăriţă alergă s-o vestească pe stareţă. În vremea aceasta cîntarea divină plutea într-una pe deasupra capetelor înrourînd suferinţa cu stropi de nădejde. Iat-o şi pe maica stareţă îmbrăcată în rasă neagră. Schimbă cîteva vorbe cu femeile şi dădu poruncă să se deschidă poarta de fier. Încet-încet, ţăranii umplură curtea vastă unde erau rînduite gospodăreşte mici căpiţe de otavă, care parcă respirau căldura blîndă a toamnei, şi grămăjoare de ceară pusă la albit. Se apropie de poartă şi Evdokim Iurenko, care cu puţin înainte lipise din nou de coarnele boilor lumînări aprinse. Maica stareţă îl întrebă cu asprime :

— Da asta ce mai e ?

— Lumină sfîntă, îngăimă Evdokim. Aşa aprindeau odinioară ciumacii lumînări cînd porneau la drum.

— Aici se aprind lumînări numai în faţa lui dumnezeu, nu şi a boilor.

— Uite că le sting...

Oamenii intrară îndată în biserică, sub ocrotirea sfinţilor, aducîndu-le prinos lacrimi, rugi fierbinţi şi lumînări meşterite acasă. Maica stareţă se plimbă încă mult timp prin curte, între căpiţe şi vite, întrebîndu-se dacă făcuse bine lăsînd să intre în sfîntul lăcaş atîţia mireni. Nu-i era de păcat, ci de ce aveau să zică superiorii. Pe uşa bisericii cu hramul sfintei treimi se revărsa un cîntec răscolitor. Oamenii cereau îndurare sfîntului, atotputernicului dumnezeu cel fără de moarte.

Şi a doua zi, din zori pînă-n seară, s-au rugat celui-de-sus cerîndu-i ocrotire. Noroc că în mănăstirea aceea de un alb fără prihană, semănînd cu legendarul oraş Kitej, sfinţii sălăşluiau peste tot, începînd cu poarta. Călugăriţele schimnice şi poslușnicele aflate

în ascultare se uitau curioase la oamenii aceştia şi se purtau frumos cu ei. Numai maica economă, clipind într-una cu ochii ei răi, ocăra cu jumătate gură copiii şi dobitoacele cu nişte sudălmi ciudate, amestecînd vorbe bisericeşti cu înjurături din cele ce s-aud prin iarmaroace. Mamele îşi ascundeau pruncii de mînia ei, iar bărbaţilor le era teamă să nu le deoache cumva caii şi boii.

Cînd toată lumea era la vecernie, în curtea mănăstirii intră sprintenă o trăsură luxoasă, lăcuită. Cuvioasele încremeniră într-o atitudine plină de respect. Din trăsură coborî un cleric între două vîrste, de o slăbiciune scheletică. Poalele rasei sale scumpe fîlfîiau ca nişte aripi de liliac. Păşind pe poteca pietruită şi împărţind în trecere binecuvîntări, înaltul oaspe se îndreptă spre maica stareţă, care şi de zile mari purta aceeaşi rasă simplă din caşmir negru. Cu inima strînsă de teamă, stareţa făcu o plecăciune monahală, iar crucea de aur pe care-o purta la piept se plecă şi mai adînc, atingînd pămîntul.

Peste o jumătate de ceas, rezemîndu-se în cîrjă, stareţa intră în biserica în care-şi pusese tot sufletul şi pe deasupra şaptezeci de mii de rublişoare. Cuvîntă încet către oamenii ce amuţiră la apariţia ei :

— Ascultaţi, oameni buni, sfînta mănăstire nu vă poate lua apărarea în aceste vremuri de grele frămîntări lumeşti. Dar dumnezeu e mare ! În el ne e puterea, credinţa şi ocrotirea. Vă rog să vă întoarceţi numaidecît la casele voastre. Cel-de-sus să vă aibă în paza lui, încheie ea, binecuvîntînd mulţimea.

În biserică se aşternu o tăcere de auzeai cum lăcrimează în faţa sfinţilor sărăcăcioasele lumînări ţărăneşti, apoi unul sau altul începu să ofteze, să geamă. Uitîndu-se miraţi, îndureraţi la maica stareţă, la pereţii pictaţi ai sfîntului lăcaş, oamenii începură să iasă din acel paradis, întunecat doar de veşmintele negre. Îşi părăseau sfinţii.

XXVIII

Mai stătură ascunşi cam o săptămînă în pădurea friguroasă care-şi pierduse liniştea. Arareori îndrăznea cîte unul, şi numai noaptea, să se repeadă pînă în sat. Între timp, boierul se întorsese, dar fără nevastă. În apartamentul cucoanei stătea *ştab-*

rotmistrul[1] de dragoni, iar dragonii fură încartiruiţi în încăperile servitorimii. Soldaţii au siluit la fermă cîteva muncitoare sezoniere din alte sate, au omorît patru vaci ale ţăranilor ce rătăceau pe ogoarele moşiei, apoi s-au apucat să prade cămările chiaburilor. Aceştia au venit să se plîngă lui Stadniţki, rugîndu-l să-i scape de musafirii nepoftiţi şi susţinînd că de acum înainte satul se putea lipsi de oaste.

Arkadi Valerianovici le răspunse, fulgerîndu-l cu privirea pe Okun :

— Pentru ca mîine să se întoarcă comitetul, să mă dea afară din casă, sau poate chiar să mă osîndească şi să mă ucidă !

— Fiţi pe pace, boierule. Asta n-o să se mai întîmple în vecii vecilor. Pe mutra umilă a primarului, ochii plini de vinişoare sticleau fioros, semănînd cu nişte păianjeni negri, păroşi, care-şi întinseseră în toate părţile ghearele hrăpăreţe. Le venim noi de hac căpeteniilor. Gloata, vorba aia, a pus de bere, iar acum se leapădă şi de spumă. Au început să se mănînce între ei acolo, în pădure. Că ţăranul e ca focul de paie, se aprinde uşor şi se stinge repede. Unde mai pui că a dat nu ştiu ce boleşniţă în copii... Muierile s-au făcut ca viespile şi s-ar întoarce acasă, dar le e frică de dragoni.

— După ce-om băga comitetul la răcoare o să se potolească şi ăilalţi, se amestecă în vorbă Omelean Şmali.

Urmele de vărsat, cît bobul de hrişcă de mari, îi roiră, stîrnite, în jurul nasului.

— Cum pleacă dragonii o să se întoarcă şi oamenii. N-o să le mai ardă de răzmeriţă. O să vină pocăiţi la dumneavoastră cu tot ce au luat şi cu gloabă. Totuşi nu strică să opriţi la conac cîţiva ceceni, îl sfătui prudentul Terenti Placinda, care slăbise rău în aceste zile : era muncă pînă peste cap, iar argaţii trîndăveau prin păduri.

— Chiar dacă aduc tot, nu se poate să-i lăsăm nepedepsiţi, răspunse sever moşierul.

— Cine spune să nu fie pedepsiţi ? ! sărira cu toţii. O să-i pedepsim şi încă cum, dar noi ce vină avem să ne canonească ostaşii ?

— Bine, o să mă gîndesc, încheie discuţia Stadniţki.

Se săturase şi el de dragoni : din pricina lor femeile se împrăştiaseră care încotro, de nu mai avea cine să gătească.

---

[1] *Ştab-nat rotmistr* — grad ofiţeresc în cavaleria şi jandarmeria ţaristă, echivalent cu gradul de locotenent-major.

După ce-i concedie pe chiaburi, moşierul ieşi să se plimbe în curtea murdară, care duhnea a bălegar şi năduşeală de cal.

Zornăind din pinteni şi tîrîndu-şi sabia pe pămînt, se apropie de el ştab-rotmistrul Bobrov, crăcănat, bălos, cu nasul ca un cioc de raţă. Ascunzîndu-şi dezgustul, Stadniţki dădu mîna cu apărătorul său.

— Arkadi Valerianovici, o ştiţi pe Hristina Şcerbina? întrebă graseind cavaleristul cu un zîmbet deşucheat în ochii spălăciţi. Se zice că-i cea mai frumoasă floare din satul dumneavoastră.

Stadniţki nu-şi putu stăpîni o tresărire de silă.

— „Cea mai frumoasă" e prea mult spus.

— Serios? Şi eu care tocmai mă gîndeam să-mi trimit şoimii în pădure să mi-o aducă, rîse zgomotos ştab-rotmistrul, care ignora bunele maniere. Dar ce aveţi azi? Sînteţi supărat?

— Nu, meditez încă la o anumită chestiune, domnule ştab-rotmistru.

— Tot la aia? rîse cavaleristul, care se şi vedea avansat în grad pentru expediţiile acestea prin sate.

— Da, tot la aia, răspunse rece Stadniţki, pe care rîsul insolent al lui Bobrov îl scotea din sărite.

— Să dăm foc cocioabelor ca să dispară acest subiect de meditaţii profunde, propuse ofiţerul izbucnind din nou în hohote de rîs. Pot s-o fac şi astăzi, dacă doriţi. Vă aranjez nişte focuri bengale cum n-aţi mai văzut!

Ştab-rotmistrul mai regizase asemenea spectacole şi prin alte sate, dar pînă atunci nu ucisese nici un om şi îi era teamă să nu se facă de rîs cînd se va ivi prilejul: vederea sîngelui îi întorcea rînza pe dos. Dar să ardă casele — cît pofteşti!

— Să pîrjolim totul ar fi prea mult. Trebuie să găsim altă soluţie.

Arkadi Valerianovici îşi încreţi fruntea şi se retrase cu cavaleristul în biroul său, ca totdeauna cînd avea de discutat afaceri importante.

În aceeaşi zi, o dată cu cea dintîi zăpadă care căzu în anul acela, dragonii au plecat din sat, iar spre seară sătenii se întoarseră pe la casele lor, care pe jos, care cu căruţa. Vitele mugeau vesele, grăbind spre grajduri, cîinii se zbenguiau, ba chiar şi orătăniile ziceai că se bucură — lîngă praguri era o forfotă de creste roşii. Numai oamenii nu prea se bucurau: se întrebau ce le va aduce ziua de mîine.

Totuşi peste uliţi şi grădini se răspîndi imediat miros de fum, ferestrele prinseră viaţă şi, în lumina lor, fulgii de nea păreau roiuri de musculiţe roşii. Seara de iarnă îşi tot ţesea deasupra satului pînzele ce cădeau lin de pe războaie nevăzute peste pămîntul prins de cel dintîi pui de ger. Casele păreau mîndre de podoaba proaspătă, neprihănită; stîlpii înalţi de la porţi îşi puseră voinicește, pe o ureche, cuşme albe, iar în livezi parcă înfloriseră vişinii. Iarna, vrednica ţesătoare, nu-şi precupeţea pînzele şi în foşnetul uşor al războiului ei satul istovit adormi adînc.

Deodată un dangăt puternic destrămă visele: Iurko Zvonar bătea a alarmă inima clopotului cel mare. Primejdie! Salvaţi-vă, oameni buni!

În noaptea aceea somnul nu se prindea de Iurko, şi pace. Ieşi să se plimbe puţin la aer. Gîndindu-se la toate, şi mai ales la Hristina, ajunse la marginea satului. Deodată auzi dinspre drumul mare tropot de copite şi zăngănit de arme. Îşi dădu seama îndată despre ce era vorba şi o luă la goană, mîncînd pămîntul, spre clopotniţă. Din fugă îşi pierdu cuşma, dar nu se opri s-o ridice. Cînd ajunse lîngă gardul bisericii, dragonii apucaseră să împresoare aproape tot satul. Clopotul începu să sune, de parcă inima zbuciumată a tînărului s-ar fi izbit de pereţii lui. Ştabs-rotmistrul spumega de furie. Îşi opri calul şi, cu ochii ţintă la clopotniţă, dădu comanda:

— Foc!

— Să trăiţi, înălţimea-voastră, da-i lăcaş sfînt! Clopotniţă! se holbă la el un gradat alb de ninsoare.

— E o vizuină a răsculaţilor! Am spus, foc!

Detunară cîteva împuşcături răzleţe.

Din turlă se înălţă ca un vaier. Clopotul zvîcni scurt ca o pasăre rănită în zbor. Iuri dădu un strigăt slab şi-şi duse mîna la piept: simţi sîngele prelingîndu-i-se printre degete. Voi să mai smucească o dată frînghia, îşi adună toate puterile, dar limba metalică nu mai atinse buza clopotului.

„S-a isprăvit cu mine", gîndi cu mîhnire flăcăul, şi capul îi căzu în piept ca un spic prea greu. Se lăsa jos, vlăguit, întinzînd funia cu greutatea trupului, şi clopotul se tîngui prelung. Sîngele începu să picure prin podeaua rară a turlei...

Geamătul clopotului aduse Zosiei Romanovskaia groaznica veste. Dădu un strigăt, aruncă o privire peste umăr şi o luă la goană spre clopotniţă, cu Kost după ea.

Cînd oamenii, încă buimaci de somn, se repeziră afară, în ogradă sau pe uliţă, dădură cu ochii, nu undeva pe cîmp, ci chiar

în sat de vîlvătăile mai multor incendii. Focul mistuia nu cirezile boierului, ci casele ţăranilor care erau mai aproape de primărie. Ardea la Olexandr Paliciuk, la Les Iakubenko, ardea şi casa ce fusese cîndva a lui Marian Polearuş. Nu se găsise cine s-o cumpere, dar se găsise cine să-i dea foc. L-o fi pîrît careva pe Marian, iar dragonii nu mai apucaseră să afle că proprietarul casei era acum Placinda.

Vătăşelul, slugile boierului, desetnicii alergau în toate părţile.

— Toată lumea la primărie ! Mişcă !

— Să nu vă pună dracu să fugiţi, că-s dragoni peste tot !

— Care nu vine s-a zis cu el !

— O să vă strige după liste !

Vasilina Velîciko se repezi şi ea în ogradă. Pe ia nouă, de omăt, a pămîntului se vînzoleau umbre negre şi sîngerii. Ochii femeii se măriră de suferinţă şi groază.

— Vasilina, poftește la primărie ! îi strigă din poartă Homa lunganul.

O umbră şi mai lungă se întinse la picioarele vătăşelului.

Dînd un ţipăt femeia intră repede în casă, îşi privi copilaşii ce dormeau liniştiţi, luă din perete icoana născătoarei de dumnezeu şi porni cu ea în mînă. Fulgii şuşuiau pe veşmîntul de argint al icoanei, căreia Vasilina nu apucase încă să-i pună geam nou. Hristina se apropie de ea, neagră de durere.

— Să mergem, Hristinka. Fie ca maica precista să ne apere de năpastă şi de moarte năprasnică.

Vasilina ridică sus icoana ce susura sub mîngîierea zăpezii.

Ca la o înfricoşată judecată se adunau oamenii cu vaiete şi bocete la primărie, în jurul căreia dragonii îşi jucau caii prinzînd mulţimea ca într-un cleşte. Mănunchiul de cioclovine, în cap cu Okun, gătit în cojocul său de zile mari, căuta să se ţină cît mai aproape de ostaşi.

Paliciuk, Iakubenko, Polearuş şi Roman Voloşin stăteau împreună la un pas de dragoni. Încă din pădure, cînd oamenii hotărîseră să se întoarcă în sat, ei se vorbiseră să ia toată vina asupra lor, doar-doar i-or feri pe ceilalţi de urgie. Curînd după aceea dinspre conac, călărind ţanţoş, veni în galop ştab-rotmistrul, în fruntea unui pluton. Aplecîndu-se teatral în şa, îl întrebă ceva, graseind, pe Okun. Primarul dădu afirmativ din cap.

Atunci ştab-rotmistrul se îndreptă de spate şi cu mişcări studiate, intrate în obişnuinţă, îşi repezi mîna spre sabie şi o trase din teacă. Lama şuieră, învăpăieri vişinii lunecară pe trupul ei de ştiucă. Şuierul oţelului împletit cu pîrîiturile flăcărilor, ce pă-

reau că despică fiece grindă, cît de mică, a caselor, îngheţă inimile oamenilor.

— În genunchi, ticăloşiilor ! răcni ştab-rotmistrul.

— De ce ne faci ticăloşi ! ? izbucni spre uimirea tuturor Marian Polearuş, păşind spre ofiţer.

— Mai întrebi, mişelule ? !

Ştab-rotmistrul dădu pinteni calului şi ridică sabia.

Izbucni un vaiet sfîşietor. Ferindu-se, Marian îşi repezi pumnul în căpăţîna calului. Într-adevăr, avea o putere supraomenească. Animalului îi dădu sîngele pe urechi, se clătină şi se lăsă pe picioarele din spate. În clipa aceea, gradatul cel holbat ţîşni dintr-o parte spre Marian cu sabia gata să lovească. Polearuş n-avu cînd să sară în lături. Văzîndu-şi moartea cu ochii, îşi acoperi capul cu mîinile şi se aplecă. Oţelul se prăvăli şuierînd şi trei degete căzură pe zăpadă : inelarul, degetul mijlociu şi cel mic.

Atunci Paliciuk îl smulse pe gradat din şa şi îl păli cu ciubota în coşul pieptului. Ştab-rotmistrul răcni o comandă din care ţăranii desluşiră un singur cuvînt :

— Foc !

Închizătoarele clănţăniră cîineşte. Detunară împuşcături. Din mulţimea învălmăşită se înălţară strigăte şi vaiete.

— Vai de mine, tuşă Vasi... strigă îngrozită Hristina, văzînd că are sînge pe basma.

Dar Vasilina nu-i răspunse. Fără un geamăt, căzu moale lîngă icoana înzăpezită a maicii domnului cu pruncul în braţe. În jurul icoanei se săpară în omăt gropiţe purpurii.

— Vai, tuşă... suflă Hristina, o dată cu sîngele, apoi îşi duse mîna la gît şi smuci de mărgele care se risipiră cu un zumzet de bărzăuni.

Tînăra femeie revăzu prin nămeţii însîngeraţi pajiştea cu cuibul bondarilor, stricat. Ce se întîmpla cu ea ? Simţi deodată că se cufundă într-o beznă dogorîtoare...

Pînă şi inima împietrită a ştab-rotmistrului se cutremură pesemne cînd le văzu pe cele două femei zăcînd lîngă icoana maicii domnului într-un lac de sînge. Întoarse capul, dar şi în partea aceea văzu zvîrcolindu-se în zăpadă cîţiva oameni şi tot satul îngenuncheat fără nici o comandă împrejur. Vederea sîngelui îi făcea rău ştab-rotmistrului. Sări pe calul adus prevenitor de aghiotant şi, fără o vorbă, porni în galop înspre conac. Dragonii încolonaţi în urma lui păreau nişte vedenii iscate de flăcări. În faţa primăriei rămăseseră doar cîţiva oameni răzleţi şi grupul de bogătani, care cu cîteva clipe mai înainte se simţeau în siguranţă lîngă călăi.

Roman se aplecă spre Hristina care zăcea chircită în zăpada topită pe-alocuri de sîngele ei. Capul îi odihnea pe braţul îndoit din cot, iar fulgii ce i se îngrămădeau sub pleoape făceau să tremure genele lungi, prinse în lacrimi de gheaţă ca nişte mărgele.

Să fi fost aceeaşi Hristină care mai deunăzi se dădea atît de voioasă pe gheţuş în bătaia lunii ? Hristina pe care se lăudase, într-o noapte de iarnă, că o va duce în cîrcă ? Ce păcătuise ca să topească zăpada cu sîngele ei ? Singura vină şi a ei, şi a Vasilinei, şi a lui, şi a tuturor acestor oameni era că se născuseră plugari, că-i hrăneau pe toţi cu pîine, cu pîinea care lor le lipsea întotdeauna...

Cu inima încleştată de o durere năprasnică, Roman îngenunche lîngă Hristina, o ridică în braţe cu o grijă neasemuită, aşa fel încît capul să i se sprijine pe umărul lui, şi o duse cît mai departe de locul acela înroşit de foc şi sînge. Alţii o duceau pe Vasilina şi icoana, care n-o ocrotise, poate pentru că nu-i pusese geam nou.

Le duseră pe amîndouă la Velîciko. Roman o culcă pe Hristina pe laviţă. Părul ei rece, împletit, lunecă pe mîna flăcăului. Cînd în casa ce răsuna de plînsetele copiilor şi femeilor se aprinseră lumînările morţilor, Roman văzu cu groază lacrimi tremurînd pe chipul sfintei fecioare şi pe veşmîntul ei de argint. „E zăpada care se topeşte." Roman îşi strînse capul între palme, se apropie din nou de Hristina, aşezîndu-i mai bine părul şi mîinile însemnate de munca trudnică de la moşie.

Femeile plîngeau în hohote, copilaşii îşi jeleau mama de ţi se rupea inima de milă, iar născătoarea de dumnezeu lăcrima încetişor zăpadă topită.

XXIX

Pe pînza de diamante a omătului, tivită cu umbre jucăuşe, se zărea mica fermă a lui Karol Romanovski. Stepan Vasilievici îşi aduse aminte ce de crapi şi de ştiuci prinsese acolo cu un an mai înainte printre alge şi simţi cum i se întoarce în inimă căldura vieţii pe care crezuse că i-au răpit-o pentru totdeauna zidurile reci ale celulei.

Spărgînd cu băţul pojghiţa scîrţîitoare a zăpezii, rumenită de lună, Stepan Vasilievici grăbi pasul. Mai avea puţin pînă la Med-

vin. Ce o mai fi pe acolo ? Imaginile răzleţe ale trecutului îi înnegurau fruntea, alungîndu-i bruma de căldură din inimă.

Un nouraş subţire acoperi luna care-l despică însă cu brăzdaru-i ascuţit. Plopii, părînd că se grăbesc să-l întîmpine, căpătară şi mai multă strălucire. Scoarţa şi ramurile lor răsunătoare fuseseră de pe acum atinse de suflarea vestitoare a primăverii.

Iată şi iazul ce-şi sticlea copcile de pe gheaţă. Ia stai, nu e mult de cînd a pescuit careva aici... Stepan Vasilievici se aplecă cu atenţie spre copca acoperită cu o pojghiţă de gheaţă încă subţire de tot. Sub ea, de-a curmezişul, o ştiucă îşi mişca încetişor aripioarele şi botul. Luna, ori poate gheaţa arunca licăriri mărunte, tremurătoare în ochii peştelui.

Apropiindu-se tiptil, Stepan Vasilievici puse jos băţul tăiat din lemn de păr, se lăsă în genunchi şi întinse încetişor mîinile spre copcă, apoi le repezi înainte fulgerător ! Pojghiţa de gheaţă îi fripse mîinile, dar degetele apucară zdravăn peştele şi-l aruncară din apă. Ştiuca începu să se zvîrcolească, dînd din coadă şi căscînd botul plin cu dinţi ascuţiţi. Învăţătorul rîse bucuros.

— Ehei, fiece naş îşi are naşul !

Lăsîndu-se pe vine, privi peştele cu curiozitate, simţind abia acum cu adevărat că zidurile negre şi strivitoare ale puşcăriei, naiba s-o ia, rămăseseră departe, în urmă.

Stepan Vasilievici se uită în copcă, dar nu mai văzu decît ţăndări de gheaţă.

Ar fi straşnic să frigă ştiuca pe jăratic, cum făcea Matvi Boţiun. Unde-o fi acum Matvi ? Pescuieşte în Bug, ori se războieşte cu păduchii la puşcărie, pentru că i-a poruncit boierului să se ridice în picioare în faţa obştei ?... Învăţătorul ardea de nerăbdare să-şi revadă prietenii, cunoscuţii. Aveau atîtea să-şi spună ! Pe unii va trebui să-i îmbărbăteze, cu alţii o să tragă o cîntare ca pe vremuri. Numai dacă, între timp, n-au uitat să cînte...

Luă peştele şi, fără să-l învelească în ceva, îi dădu drumul într-un buzunar al paltonaşului, mai mult aţă decît faţă, îşi îndesă în cap cuşma ţuguiată şi, călcînd în nişte urme cît scorburile de mari, urcă spre ferma lui Romanovski. Din dreapta, o tufă deasă de alun îşi întindea spre el ramurile pe care abia şuşoteau mîţişorii despicaţi — leagănul florilor încă adormite. Dar ce să fie asta ? Se opri mai încoace de cei dintîi pomi ai livezii : în căsuţa fermei era lumină. Să ştii că pescarii erau încă acolo. Ce bine se brodea ! Se apropie de uşa hîită, puse mîna pe clanţă,

apăsă. Tresări : clanța scrîșnea întocmai ca și cheia celulei de la închisoare. Se auziră zdupături, apoi un glas speriat de fată întrebă :

— Cine-i acolo ?

— Zosia, tu ești ? se miră învățătorul.

— Stepan Vasilievici ! exclamă Zosia cu bucurie. Dumneata ? !

— Chiar eu. Poate mă lași să înnoptez aici, că a înghețat și sufletul în mine.

— Îndată, Stepan Vasilievici, îndată ! Zosia trase cu zgomot zăvorul de lemn. Intrați la noi !

— La noi ? Da cîți sînteți aici ? glumi învățătorul.

— Doi, răspunse șovăind Zosia.

— Cine e al doilea ? Kost ?

— Nu... Iurko.

— Care Iurko ?

— Iurko al meu, Stepan Vasilievici, spuse fata încetișor, ducîndu-și degetul la buze.

Învățătorul rămase mut de mirare. În clipa aceea se ivi Iuri Zvonar, zîmbitor, cu o hălăciugă de păr în cap. Ia te uită ce slăbise flăcăul ! Era palid și i se pleoștiseră umerii vînjoși.

— Iuri, trăiești ? Învățătorul îl îmbrățișă cu luare-aminte. Se sărutară de trei ori. Trăiești, haiducule !

— Zosia să fie sănătoasă ! Dacă nu mă dădea jos cu Kost din clopotniță se isprăvea cu mine. Dar așa, de bine de rău, tot o mai duc. Ba mai cioplesc și la linguri. Arătă spre lutul de pe jos plin de așchii, între care se vedeau niște linguri proaspăt cioplite, unele simple, altele cu mînerul în chip de pește. Pentru altceva încă nu mă țin balamalele.

— Zosia, bravo ție !

Învățătorul se uită cu prețuire la mîndrețea de fată care, aplecată lîngă sobă, tocmai mesteca ceva chiar în ulcica în care ținuse cîndva licoarea fermecată.

— Vai, Stepan Vasilievici... protestă Zosia, roșind pînă în vîrful urechilor. E drept că era să mă spetesc pînă l-am adus aici : pe atunci era mai împlinit. Mîncați niște ciorbă de pește ?

— Numai dacă primești și obolul meu, răspunse învățătorul scoțînd știuca din buzunar.

N-a fost o masă veselă. Și-au amintit de toate amănuntele nopții cumplite care adusese oamenilor atîta durere. Cinci morminte proaspete la cimitir și cîți schilozi prin case ! Hristina mai zăcea și acum la spital, zbătîndu-se între viață și moarte. Bătrînul Șcerbina își vînduse și caii ca să-și scape nora, că tare

îi era dragă. Spunînd aceste cuvinte, Iuri oftă, apoi se uită la Zosia şi urmă :

— Pe Les Iakubenko cioclovinele l-au trimis în Siberia pe trei ani, iar Olexandr Paliciuk şi Roman Voloşin au fugit pare-se tocmai la Kerci, unde au intrat în nu ştiu ce uzină. De-atunci, mama lui Roman pune seară de seară pe un par, bătut la poartă, o oală cu mîncare şi un codru de pîine : poate o să-şi astîmpere foamea vreun biet suflet necăjit. Marian şade încă la Voloşini. Îl doare sufletul că n-o să mai poată cosi fără cele trei degete.

Zosia asculta cu ochii larg deschişi, de parcă abia atunci ar fi aflat acea tragică poveste a întîmplărilor din sat. Rumeneala gingaşă luneca de pe obrajii ei ca o umbră.

— Da nu-i nimic, încheie Iuri, încrîncenîndu-se. Ţăranul nostru n-a uitat şi nici nu va uita că a fost stăpîn pe un petic din pămîntul moşierului. Pămîntul acesta a legat laolaltă sufletele oamenilor, şi nici săbiile dragonilor, nici gloanţele nu vor izbuti să-l desfacă. Şi n-o să uite oamenii cîtu-i lumea sîngele ce a curs pe omăt şi în inimile lor. Cel din zăpadă a îngheţat, dar sîngele din inimi arde ca focul. E adevărat ?

— Da, Iuri. Avem totul înaintea noastră : şi pămînt, şi libertate, şi fericire.

Stepan Vasilievici strînse uşor degetele lui Zvonar, care miroseau a sevă de lemn veşted.

— O să fiţi iar învăţător la noi ?

Levcenko zîmbi trist.

— N-o să mă lase nici să trec pragul şcolii. Element primejdios !

— Asta-i bună ! Nu vă lasă, dar şcoala stă pustie, cu uşa bătută în scînduri... Şi ce aveţi de gînd ?

— Pînă una alta, o să mă apuc de meseria lui taică-meu. O să fac oamenilor nişte ciubote să nu-i strîngă şi nici apa să nu le intre.

— Dumneavoastră să faceţi ciubote ? ! se indignă Zosia.

— Păi, nu se cade să uităm meseria părinţilor ! O să muncim în doi, eu şi cu bărbăţelul tău : el o să meşterească linguri, eu o să bat cu ciocanul — pac, pac, şapte de-un pitac !

— Mai şi rîde ! făcu Zosia cu amărăciune.

— Dacă aşa m-a făcut mama ! Nu ştiu să plîng, şi pace, recunoscu învăţătorul pe un ton confidenţial. Încă de cînd eram de-o şchioapă puteai să mă omori în bătăi, că nu ziceam nici cîrc. Ce ciudă avea pe mine bunicul : „Barem fă-te că smiorcăi, împeliţatule, zicea, să scapi mai ieftin !"

După ce mîncară, Stepan Vasilievici le ură tinerilor noapte bună şi se duse să doarmă la Voloşini : oricum, în chichineaţa lor nici n-avea pe ce să se culce. Haină la inimă, mama Zosiei îşi gonise fiica, nu-i dăduse de nici unele, şi arunca cele mai grozave blesteme pe capul lui Iuri, care îi zăpăcise fata cu ochii lui neruşinaţi de ţigan.

Învăţătorul se abătu din drumul mare străjuit de tei spre casa mărginaşă dincolo de care începeau ţarinile. Pe un par bătut lîngă poartă se afla o ulcică pîntecoasă acoperită cu un codru de pîine ce nu apucase încă să îngheţe. În pîinea aceea adusă jertfă nu sfinţilor din cer, ci oamenilor, Stepan Vasilievici vedea un semn al vremurilor noi. Luă pîinea, o sărută cu evlavie, o puse la loc şi numai după aceea intră în ograda sărăcăcioasă, ţărănească. Nu auzi nici hămăit turbat de cîini, nici suflarea zgomotoasă a boilor în grajd. Doar doi frasini tinerei şi cîţiva vişini erau toată podoaba ogrăzii. În schimb, ce gătită părea casa albă a cărei prispă era frumos chenărită cu humă roşie, ce zvelte erau tulpinile de nalbă pe care seminţele dese le îmbumbau pînă sus, ce ţanţoş era prepeleacul cu oalele puse ştrengăreşte pe-o ureche, în dorul lelii, care şuierau încetişor în vînt de parcă s-ar fi bucurat şi ele că se găsea o lingură de lapte în casa săracului !

Învăţătorul bătu uşor în geam. Îndată se auzi glasul Mariei :

— Tu eşti, Romanko ?

— Nu, măicuţă, e alt fecior, răspunse el cu inima strînsă de milă şi emoţie.

— Stepan Vasilievici ! exclamă femeia şi, dînd uşa de perete, se ivi desculţă în prag. Ochii îi străluceau umezi în lumina lunii. Poftiţi, poftiţi ! Credeam că-i Roman. Îl tot aştept. Mereu mi se năzare că vine... Am rămas singură cu Maximka...

— Dar bărbatul matale unde e ?

— S-a tocmit la velniţă.

Intrară în casă. Dinspre icoane adia mireasma ierbii sînzienelor şi a spicelor. Învăţătorul se apropie de patul unde Maxim dormea colăcel şi întrebă, cu ochii la zburdalnicul său elev :

— Dar el ?

— Nu mă pot plînge. Numai că nu prea ascultă de popa cel nou. Nu-i zi să nu-l urechească şi să nu-l tragă de păr... Da tot degeaba. Să pun mîncarea la încălzit.

— Mulţumesc, am mîncat.

— Măcar puţin, se necăji femeia.

— Nu, lasă ! Dar Marian ce mai face ?

— Văleu ! E negru de supărare, şopti Maria, arătînd din cap spre odaia cealaltă. L-au schilodit neoamenii.

— Mîna ?

— Încet-încet, se vindecă.

Maria aşternu o prostire curată pe laviţa de scînduri de la geam, apoi puse deasupra o pernă şi o bucată de pînză mai groasă. Oftă :

— Şi Roman al meu dormea aici, mai aproape de soare. Culcaţi-vă, ăţi fi ostenit.

Mişcîndu-se fără zgomot, ca o umbră, se trase spre patul unde dormea mezinul. Învăţătorul începu să se dezbrace. Amintirile răsăreau din fiece colţişor, făcînd să i se topească ceva în piept, să-i bată mai tare, să i se înfioare inima, mai ales cînd prefira în gînd cele aflate de la oameni despre noaptea cumplită care zdrobise satul. Nu era vorba de Paliciuk, Iakubenko ori Roman, ci de cei mai puţin tari. Ce s-o fi petrecut în sufletul lui Marian Polearuş, care abia începuse să-şi îndrepte grumazul ? Ei, într-o zi, două va afla mai mult despre toate...

Îl toropea somnul. Casa părea că se învîrteşte încetişor într-un fel de ceaţă călduţă, că pluteşte spre Bug... Ba nu era în casă, ci într-o luntre cu Matvi Boţiun. Se îndrepta către ostroavele unde se aciuiseră lebedele albe... Un scîrţîit ce nu mai contenea îl împiedică să afle urmarea visului frumos. Deschise brusc ochii şi, ridicîndu-se într-un cot, privi pe geam.

Afară, lîngă uşă, se zărea limpede făptura lui Marian Polearuş, care, cu o singură mînă, trăgea ceva încetişor din tindă. Dar ce era asta ? Ori poate visa ? În mîinile lui Marian era o coasă pe care luna o împodobea cu solzi sclipitori. Şi-o fi pierdut minţile ? Ce să faci cu coasa într-o noapte de iarnă ?

Stepan Vasilievici se lipi de fereastră. I se rupea inima de durere : ce-au făcut fiarele din cel mai bun cosaş al nostru ! În vremea aceasta Marian trecuse coasa de cealaltă parte a gardului, sărind şi el dincolo. Iată-l pe cîmpul înzăpezit, scăldat în văpaia lunii. Se uită atent la mîna lui sluţită, îndreptă bandajul, apoi apucă mînerul cu dreapta şi-şi încleştă cele două degete de la mîna stîngă pe capătul de sus al cozii. Se propti ca un cosaş pe picioarele răşchirate şi trase. Neascultătoare, lama se împlîntă în zăpadă, o spintecă şi ţîşni afară cu vîrful în sus. Atunci, Marian strînse într-altfel lemnul. Coasa se mai răsuci de cîteva ori în mîinile lui, apoi pluti mai lin ca într-un nor argintiu, fărîmînd

stratul scînteietor. Încet-încet paşii lui nu mai şovăiră, iar coasa nu se mai răsuci şi nu se mai legănă în mîinile lui.

Stăruinţa aceasta înfiorătoare şi totodată măreaţă îl zgudui pe învăţător insuflîndu-i în acelaşi timp credinţa nestrămutată că de acum înainte nici un fel de încercări, nici un fel de cazne nu l-ar mai putea frînge pe Marian. În clipa aceea Stepan Vasilievici îşi dădu seama şi simţi pînă-n adîncul inimii că cel ce înainta sub ochii lui pe cîmpul înzăpezit nu era rob, ci om. Mai-mai să-i dea lacrimile de bucurie şi de recunoştinţă, fără a şti faţă de cine anume. Totuşi se pomeni rîzînd încetişor.

Iar pe cîmp, cosaşul de nevoi urgisit, de trăsnet pălit, de oţel ciopîrţit cosea într-una nămeţii. Ochii lui desluşeau tot mai limpede, hăt-departe în zare, un alt tărîm, neferecat de ger...

1954—1958.

CUPRINS

	Pag.
Partea întîi.	
CUIBURI PUSTIITE	7
Partea a doua.	
CÎNTECUL LEBEDELOR	181
Partea a treia.	
CÎND ZEII PLÎNG .	453

Redactor responsabil : Natalia Slănescu
Tehnoredactor : Aurel Bucur

Dat la cules 04.06.1963. Bun de tipar 13.09.1963. Apărut 1963. Tiraj 15.155. Broşate 12.090. Legate 1/1 pînză 3.075. Hîrtie semivelină satinată tip II A. de 63 g/m². Format 610×860/16. Coli ed. 41,56. Coli tipar 39. A. nr. T. 6.324. C.Z. pentru bibliotecile mari 8S. C.Z. pentru bibliotecile mici 8S—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 30.480 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.

Lei 19,50